СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 52 (11551) | 1981 чылдың март 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ МЕНГИСТУ ХАЙЛЕ МАРИАМ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Февраль 26-да СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң XXVI съездизиниң аалчызы болуп Москвада келген Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның Даргазы, Социалистиг Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң Даргазы Менгисту Хайле Мариам-биле ужуражылкыны болган.

Съездиге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткели-даа, оон болуп эртип турары ажыл-херекчи байдалы-даа сагыш-сеткилди хайныктырган дээрзин чылыг болгаш чүректиң ханызындан болуп эрткен ол беседага Менгисту Хайле Мариам чугаалаан. Тайбыңны быжыглаары, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары болгаш чепсектиң эндере бүдүрерин соксадыры дээш демиссел бүгү улустарның болгаш делегейле күрүнелерниң богуңгу херээ дээрзинге эштер Л. И. Брежнев болгаш Менгисту Хайле Мариам быжыг бүзүрелин илереткеннер.

Совет Эвилели биле Социалистиг Эфиопияның, СЭКП биле Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның аразында кады ажылдажылганың байдалынга кайы-даа тала таарзып турарын илергейлээн.

Делегейге тайбыңның эргежыктарынга, Совет Эвилелиниң улустарының аас-кежии болгаш чечектелиишкини дээш чедиишкиннерлиг болгаш үре түңнелдиг ажылдаарын съездиниң делегаттарынга болгаш бүгү совет коммунистерге Менгисту Хайле Мариам күзээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын бедик-биле үнелээни дээш Менгисту Хайле Мариамга өөрүп четтиргенин Л. И. Брежнев илереткен болгаш Социалистиг Эфиопияның чону национал-демократтыг революцияның программазында тодараттынган сорулгаларны шиитпирлээринге Эфиопияның Ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның удуртулгазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

(СЭТА).

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Февраль 27-де Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң ажылы үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хооркомунуң бирги секретары В. В. Гришин даргалаан.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга чылыы-биле уткуттурган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов кылган.

Эш Н. А. Тихоновтуң илеткелиниң талазы-биле санал бергеннер болза: В. И. Конотоп — СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары, Л. А. Горшков — СЭКП Кемерово обкомунуң бирги секретары, А. П. Ляшко — Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, В. Н. Поляков — ССРЭ-ниң автомобиль үлетпүр министри.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыы-биле уткуттуруп, съездиге байыр чедирген эштер: Луис Корвалан — Чилиниң Коммунистиг партиязының Бирги секретары, Герберт Мис — Герман Коммунистиг партияның Даргазы, Али Насер Мухаммед — Йемен Социалистиг партияның Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Улустуң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы, Йемен Улус-демократтыг Республиканың Премьер-Министри.

* * *

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кежээни хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев даргалаан.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди чугаалажыры уламчылаан. Ол талазы-биле санал берген эштер: Л. И. Тихомирова — Калининниң пөс-таавы бүдүрүлге каттыжыышкынының директору, Б. А. Ашимов — Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, А. П. Осокина — Оренбург областың СЭКП Сорочинск райкомунуң бирги секретары, А. И. Шибаев — ВЦСПС-тиң даргазы.

СЭКП ТК-ның «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының» төлевилелинге эдиглер болгаш чазалгалар киирер база ол айтырыг дугайында доктаал төлевилелин белеткээр комиссияны съезд соңгаан.

Делегаттар болгаш аалчылар адыш часкап турда, совет аныяктарның төлээлекчилери болгаш аныяк ленинчилер залга кирип келгеннер. Аялгалар дыңмиттиг чаңгыланып турган. Комсомолчулар болгаш пионерлер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге чүректиң ханызындан байыр чедирииишкининиң чылыг сөстерин чугаалап, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке ленинчи комсомолдуң рапортун тывыскан.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыы-биле уткуттуруп, съездиге байыр чедирген эштер: Харилаос Флоракис — Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Абдалла Аль-Ахмар — Сирияның Араб катап тургузуушкун партиязының Чиңгине секретарының оралакчызы, Аарне Сааринен — Финляндияның Коммунистиг партиязының Даргазы, Марселину Душ Сантуш — ТК-ның Политиктиг доктаамал комитединиң кежигүнү, Фрелимо партиязының Төп Комитединиң секретары.

* * *

Февраль 28-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга. СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылын уламчылаан.

Эртенги хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов даргалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновтуң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелин чугаалажыры үргүлчүлээн. Санал берген эштер: В. К. Гусев — СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары, С. А. Оруджев — ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри, Л. И. Дьячкова — Белгород областың Ракитян район эмнелгезиниң эмчизи, В. К. Месяц — ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыый министри.

Делегаттарга болгаш аалчыларга чылыы-биле уткуттурган дараазында эштер съездиге байыр чедирген: Мохамед Саид Мазузи — Алжирниң Национал хосталга фронтузу партиязының Политбюро кежигүнү, Родней Арисменди — Уругвайның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Гордан Макленнан — Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, Пен Сован — Кампучия Улус Республиканың Улусчу-революстуг чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Халед Багдаш — Сирияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Карлос Нуньес Тельес — Никарагуаның Национал хосталыышкынының Сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуа Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ БАБРАК КАРМАЛЬ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Февраль 27-де, Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ның Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-Министри Б. Кармаль-биле беседазы болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв беседага киришкен.

Чылыг болгаш акы-дуңмалышкы байдалга эрткен ол беседага СЭКП-ниң болгаш Афганистанның Улус-демократтыг партиязының аразында харылзааларны улам хөгжүдериниң совет-афган кады ажылдажылганы бүгү талалыг ханыладырының айтырыгларын чугаалашкан.

Ийи партияларның удуртукчулары делегей байдалының чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан. Афган революцияга удур империалистерниң тергиидекчи үзелдиг күштерниң болгаш регионалдыг реакцияның уламчылап турар ыйыыышкыннарын шиитпирлии-биле буруу шапкан болгаш Афганистанның хамаарышпас чорууң, бот-эргезин камгалап алырынга быжыг шиитпирлии олар илергейлээннер.

АДР-ниң чазааның 1980 чылдың май 14-те медегделинде болгаш 1980 чылдың октябрь 16-да совет-афган медегделде айыттынган принциптерниң ёзугаар Афганистанда байдалды политиктиг таарыштыр тургузарынга чайгылыш чогун демдеглээннер.

Тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинде айыттынган чүүлдерге бүрүн каттыжып турарын эш Б. Кармаль Афганистанның Улус-демократтыг партиязының өмүнээзинден илергейлээн.

(СЭТА).

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Коммунистиг партияның XXVI съездизиниң документилери дыка хөй чылдарда тургузуушкуннуң бүгү улусчу программазы болу бээр. Партияның бедик индириинден чүве чугаалап делегаттарның иштизи-биле санап турарын ёзугаар алырга, бо съезд бистиң өндүр улуг алыс сорулгавысче — коммунизмче орукка чаа чугула үе-чада болур. Партияның херээниң, чоннуң херээниң чедиишкиннг болурунга быжыг бүзүрел ораторларның сөстеринден чаңгыланып турар. Ол бүзүрел — бистиң планнарывыстың боттуузун, партияның айтыышкыннарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш харысалганы ханы медереп билириниң түңнели-дир.

Бүгү күштүг, бүгү курлавырларны коммунизмниң материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаарынче, коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг программазын күүседиринче мооңнаар дээр совет кижилерниң чүткүлүн делегаттар ёзулуг ажыл-херекчи күзел-биле илергейлеп турар. Чедип алдынган чүүлдерниң түңнелдерин анализтевишаан, совет коммунистерниң 17 миллион кижилиг отрядының төлээлекчилери чурттуң келир үезиниң дугайын аажок улуг сонуургал-биле угаап, боттарының ажыл-чорудулгазын бот-шүгүмчүлекчи, негелделиг болур ёзу-биле үнелеп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Москва хоорхомунуң бирги секретары эш В. В. Гришин даргалаан эртенги хуралга делегаттар хүн чурумунуң дараазындагы айтырыын көөрүнче шилчээн.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди кылыры-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновка сөс берген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары ону чылыы-биле уткаан.

Эш Н. А. Тихоновтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Оон соонда илеткелди чугаалажып киришкен. Санал бериишкинни СЭКП Москва обкомунуң бирги секретары эш В. И. Конотоп ажыткан. Кодээ ажыл-агыйга, экономикага областың ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин чугаалааш, ниитилел секторун, чоннуң боттарының дузалал ажыл-агыйларын улам хөгжүдеринде чедир ажыглаттынмайн турар курлавырларны оратор айыткан.

Москва чоогунуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээлиниң бүгү немей өзүлдезин хандырарын, а кодээ ажыл-агыйга ажылдап турар кижи бүрүзүнге онааштыр ажылдаашкынны дыка кодүрерин шиитпирлээн деп делегат чугаалаан.

СЭКП Кемерово обкомунуң секретары эш Л. А. Горшков областың коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери областың бүдүрүлгелеринге болгаш тудугларынга одаар чүүлдү, энергияны камнаар талазы-биле СЭКП Кемерово обкомунуң организакчы болгаш политиктиг ажылын көрген. СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир дээш аажок улуг кодурлуушкуннуг, куженниишкиннг ажылдап турарын онзалап демдеглээн.

Одаар чүүл-энергетиктиг курлавырларынга чурттуң улам өзүп орар херегледерин Кузбасска улам улуг кичээнгейни салырын планнаар органнардан болгаш хамаарышкан министерстволардан чүткүлдүг негеп турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. П. Ляшко республиканың хөмүр-даш болгаш металлургия үлетпүрүнүң ажыл-ишчилериниң мурнунда турар сорулгаларга доктааган. Планнарны балансылашкак кылыры бүдүрүлгелерни чиг-эт болгаш материалдар-биле хандырарындан аңгыда, бүдүрүлгениң кол фондуларын план ёзугаар чаартырын база негеп турарын ол онзалап демдеглээн.

Кодээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң шиитпирлээр апаар сорулгаларын чугаалааш, кукурузаны, чигир свёкланы, тарымал тооруукту болгаш өске даа культураларны тарып өстүрерин он бирги беш чылда индустриалдыг технологияже шилчидер идепкейлиг ажыл республикада чорупн турарын делегат дыңнаткан.

Автомобиль үлетпүрүнүң министри эш В. Н. Поляков эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедириниң айтырыгларының дугайында тодаргай чугаалаан. Сезен чылдарда машина тудуушкунунга ындыг депшилгени, адырны улам ыңай комплекстиг чаартырынче, чамдык машиналарга болгаш дериилгелерге дыка хөй металл база энергия үнер, оларның техниктиг деңнели оожум бедип орар дээн чергелиг ындыг четпестерни чайладырынче угланыр.

Сөөлгү чылдарда автомобиль үлетпүрүнге чаа заводтарны тудканы-биле чергелештир, ажылдап турар бүдүрүлгелерни үндезинии-биле чаарткан. Адырда ажыглаттынмайн турар курлавырларга, ам шиитпирлээр апаар айтырыгларга министр доктааган.

Чилиниң коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан, Герман коммунистиг партияның Даргазы Г. Мис, Йемен социалистиг партияның ТК-зының Чиңгине секретары, Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Дээди улусчу чөвүлелиниң Даргазы, Премьер-министри Али Насер Мухаммед олар съездиге байыр чедирерге чыылганнар чылыы-биле уткаан.

* * *

Кежээки хуралды даргалаан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Горбачев Калининниң трикотаж бүдүрүлге каттыжыышкынының директору эш Л. И. Тихомировага сөс берген. Ажыл-агый механизмниң болгаш бүдүрүлгелерни эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдып тургаш, үлетпүрнүң ол адырын улам ыңай сайзырадырының кайгамчык улуг курлавырларын чедип ап болурун пөс-таавыжылар бодунуң бүдүрүлгезиниң чижээнге бадыткап көргүскен. Катты-

(Төнчүзү 3-кү арында).

КРЕМЛЬГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Февраль 26-да Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның СЭКП-ниң XXVI съездизинде делегациязын баштап Москвада келген Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуш-биле ужуражыышкыны болган.

Л. И. Брежнев Жозе Эдуарду Душ Сантушка чүректиң ханызындан байыр чедирген. Совет Эвилели биле Ангола Улус Республиканың, СЭКП биле Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның аразында акы-дуңма харылзааларның быжыгып турарын ол демдеглээн болгаш ССРЭ, мурнундагы ышкаш, Ангола Улус Республика-биле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының ленинчи политиказын быжыы-биле чорудар дээрзин медеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи Күш-ажыл партиязы — МПЛА делегей ужур-дузалыг чугула болуушкун кылдыр көрүп турар дээрзин Жозе Эдуарду Душ Сантуш чугаалаан. Совет улустуң коммунистиг тургузуушкунда чедиишкиннерин, Советтер чуртун улам хөгжүдериниң талазы-биле съездиниң тодараткан улуг перспективалары империализмге удур, кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези дээш бүгү демисельчилерни сорук кирип турар.

Тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээнге совет-ангола кады ажылдажылганы бүгү талалыг улам калбартырынче ийи таланың чүткүлү бадыткаттынган, делегей байдалы дүшкүүредир дээн империалистиг бөлүктерниң чимзениишкиннеринге сагышсыралын илергейлээн. Африканың мурнуу талазында болуушкуннарга хамаарыштыр бодалдар солчуушкуну болган, Намибияның болгаш Мурнуу Африканың улустарының колониализмге, расизмге болгаш апартеидке удур хосталгалыг, чөптүг демиселинге СЭКП-ниң болгаш Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазы медеглеттинген.

Ужуражыышкын чылыг, эш хуузунуң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

ЛЕНИННИҢ, ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ БИС

Совет аныяктарның болгаш пионерлерниң съездиге байыр чедирииишкини

Февраль 27-ниң кежээзинде Кремльдиң Съездилер ордузу хөлбеңнээн туктарның, пионерлер кызыл галстуктарның, айыраң-чайт чечектерниң өңү-биле каастанган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга совет аныяктарның төлээлекчилери байыр чедирип келгени ол.

Байырлыг марштың аялгазы-биле оолдар болгаш кыстар — үлетпүрнүң база кодээ ажыл-агыйның аныяк ажыл-ишчилери, эртемденнер болгаш специалистер, чогаадыкчы аныяктарның төлээлекчилери, студентилер, үстүкү класстарның өөреникчилери, профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары, спортчулар, пионерлер колонналары залга кирип келген. «Оңгу беш чылды шалыпчы доозар! СЭКП-ниң XXVI съездизи төлептиг уткуур!» деп комсомолчу херектерниң бүгү-эвилел эстафетазының тиилекчилерин делегаттар дыңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Ленинчи комсомолдуң, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының туктарын, РКП(б)-ның, ТК-ның СЭКП ТК-ның Турасказ туктарын, найысылалдың болгаш Москва областың комсомол организацияларының туктарын залга киирип келген. Сценада — горнистер болгаш барабанчылар.

Чурттуң чалыы назыны партия чыыжының делегаттарынга байыр чедирип, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге киржилгезиниң, күш-ажылга, өөредилгеге чедиишкиннериниң дугайын рапорттаан:

— Төрээн Коммунистиг партияның XXVI съездизинге совет аныяктарның ажыл-херектериниң болгаш чедиишкиннериниң дугайында илеткээри бедик алдар-хүндү болгаш кызыгаар чок улуг харысалга. Коммунистерге дөгнешпишаан. Советтер чуртунуң чалыы назыны улуг салгалдарның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг херектерин төлептиг уламчылап, Владимир Ильич Ленинниң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг чорупн орар.

Партияның херээнге долузу-биле бердинген 40 миллион хүрээлеңниг ленинчи комсомол аныяк оолдарга болгаш кыстарга, пионерлерге болгаш школачыларга билиглерже чүткүлдү, коммунистиг бүзүрелди, идепкейлиг амыдыралчы туружу, коммунизм тургузарынга соруктууну, Улуг Октябрьның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга кижизидип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, комсомолчулар, аныяктар бүгү күжүн, чогаадылгазын ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демиселче, шалыпчы тудугларже, партияның аграр политиказын боттандырарынче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче угландырган.

Чалгыыналган күзелдивис,
Чаагай ажыл-херээвисти
Сагыш-сеткил хөлзеп дойлуп,
Чалыы салгал өмүнээзинден
Байырлалдыг шак бо шакта
Партийже шуулганга сөглеп
тур бис.
(Адыш часкаашкыннары).

«Уренгойгазпромстрой» трестиң бригадири, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизи аттыг бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу отрядының командири ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү Павел Баряев мынчаар чугаалаан:

— Мензэ — Павел Баряевке, Уренгойда бригадирге, ажылчын аңгының аныяк салгалының бодуун ишчизинге, оңгу беш чылдың тудугларынга комсомолчу путёвка-биле барган 500 муң эки турачыларның одуруунга кирер улуг бүзүрел онаашкан.

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы 180 тудугларынга, цехтерге, шахталарга, нефть суургаларынга, электростанцияларга мээң үе-чергелеримниң күш-ажылы-биле коммунистерниң съездизинге комсомолчу рапорттуң одуруглары бижиттинип турган. Ленинчи комсомолдуң сеткил-чүрээ — ажылчын аныктар, стахановчуларның, беш чылдарның шалыпчыларының чаңчылдарынга шынчы боол артышаан, кандыг-даа бергелерни ажып эртер, тиилээр пролетаржы эртемни моон соңгаар-даа шудургу шиңгээдир.

Индирле — «Елиндыкуль» деп казах совхозтуң механизатору Казах ССР-ниң Дээди Советиниң депутады Дина Баубекова:

— Социализмниң кайгамчык чаалап алыышкыннарының ачызында мен, Дина Баубекова, казах уруг, эртем-билигни, ынак мергежилди чедип алыр, чоннуң депутады болур аргалыг болган мен. Мээн күш-ажылчы өөрүм — чер болгаш мал ажылының 10 миллион аныяк ажыл-ишчилери — шөлдерде болгаш фермаларда кызымак ажылдап турар. Бис, Казахстанның кур черинин ажы-төлдери, боттарывыстың ада-өгбелеривистиң херээн уламчылап турар бис! Силерден, эргим Леонид Ильич, бис төрээн черге ынак болурун, оон хумагалыг ээлери болурунга өөренип турар бис деп, Совет көдээниң келир үезин идегелдиг холдарда деп партияга болгаш чоңга бүзүредип тур бис! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Ростовта күрүнениң башкы институдунуң студентизи, XXII Олимпиада оюннарының чемпиону Людмила Кондратьева сөс алган:

— Совет студентилерге, сургуул аныяктарга өөредилге дээрге кол ажылы-дыр. Ёзулуг специалистер болурунга белеткенмишаан, амдан эгелээш, чоңга бараан болуруче чүткүп турар бис. Студент отрядтарның оңгу беш чылдың объектилеринге күш-ажылчы салыышкыны чеди ажыг миллиард рубль болган.

Партия болгаш чон биске өөренир, салым-чаяанывысты сайзырадыр, спортчу оюннарга киржир, аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг чурттаар эргени берген.

Москва Олимпиадазының уттундурбас хүннеринде, Төрээн чурттуң гимнин чоргаар чаңгыланып, Төрээн чурттуң тугу киискип турда бис, олимпийжи чемпионнар, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызы деп бедик аттың чоргаарал болгаш харысалгазын онза ханы медерелп билдивис! (Адыш часкаашкыны).

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү Юрий Кашмук мынча дээн:

— Бистиң чуртувус кижи бүрүзүнге кандыг-даа ажыл-херекке чогаадыкчы көдүрлүүшкүнге делгемнерни ажыдып, улам улуг, чаа-чаа бедиктерже орукту берип турары-биле онзагай, өндүр чаагай. Коммунист, ленинчи комсомолдуң кижизидикчизи Юрий Гагарин чээрби чыл бурунгаар космосче бир-ле дугаар ужуткан. Оңгу беш чыл эртемниң болгаш техниканың чаа шылгарангай чедиишкиннериниң чылдары, космоска чурттар аразының кады ажылдажылгазының беш чылы болган. Ол херектерге аныяктар төлептиг үлүүн киргенинге чоргаарланып турар бис.

Космоска ажылдаары-биле ужудуп үнүп турэ, ракетаның даашындыңмирээжинин артында ажылдап турар станоктарның, комбайннарның, санакчы машиналарның, тудугжу краннарның кыйгы-даажын, башкайгы башкывыстың ээлдек үнүн, патриотчу ырның аялгазын, комиссарның чалбыыштыг кыйгызын болгаш тиилелге салюдунуң даашталашкыннарын дыңнап орар бис. (Адыш часкаашкыны).

Белорус шүлүкчү, Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады Владимир Неклаев шүлүүн кодурлуушкүннүг номчаан:

Аас-кежиин дарганнаар дээш
Ажыл-ишке, демиселге белен
бис!

Ада-чурттум келир өйү—

(Төнчүзү 3-кү арында).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Я. КАДАР-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле ужуражыышкыны февраль 28-те болган.

Совет-венгр харылзааларының, а ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчулгазы анаа болган.

Эш Л. И. Брежневке Я. Кадар СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылган кайгамчык утказыг илеткели дээш байыр чедирген. Чавырлыышкынны уламчылаар, улустар аразынга кады ажылдажылганы, тайбыңны быжыглап хөгжүдериниң талазы-биле илеткелде кирген саналдарны бүрүн чүүлдүгзүнүп база деткип турарын ол илереткен. СЭКП-биле кады хөделип тура, ВСАП социалистиг дем каттыжылгазының чаңгыс эвии быжыглаарынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, империализмге удур бүгү күштерниң каттыжарынга ачы-дузалыг болурунга долу шиитпирлиг деп, Я. Кадар чугаалаан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Я. Кадар чоокку каш чылдар дайын айыылын күштелдирерин удур, боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур демиселге онзагай ужур-дузалыг болурун демдеглээннер. Акы-дуңма социалистиг чурттар чер кырынга тайбыңга эң чугула чөлеңгииш болуп келген болгаш ындыг боор артар-даа деп, олар демдеглээннер.

Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның ужуражыышкыны чүректиң ханызындан эш-хуузунуң байдалынга эрткен.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Э. ХОНЕККЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Февральдың 28-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГСЧП ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле ужурашкан.

Э. Хонеккер Герман Демократтыг Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонунуң мурнундан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чедиишкиннг ажылы дээш эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан байыр чедирип, СЭКП ТК-ның съездиге Отчёт илеткелинге сеткил хандыкыны илереткен. Ол кайгамчык өндүр марксисчи-ленинчи документ бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг деп, Э. Хонеккер чугаалаан. Тайбыңны быжыглаар талазы-биле ында айыттынган саналдар дайынның айыылынга, реакцияның болгаш империализмниң үүлгедиглеринге удур демисежип турар бүгү күштерге улуг деткимчени көргүзүп турар.

ГДР-де социалистиг тургузуушкуннуң чедиишкиннг чорупн турарын, республиканың амыдыралынга чугула болуушкун болуру чугаажок ГСЧП-ниң X съездизинге бүгү чоннуң белеткенип турарын совет коммунистер улуг сонуургал-биле хайгаарап турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер акы-дуңмалышкы ийи партияларның болгаш чурттарның аразында кады ажылдажылга, Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың улустарының найыралы моон соңгаар-даа улам ханылаар болгаш быжыгар дээрзинге быжыг бүзүрелдиин илереткен.

Ужуражылга чүректиң ханызындан найыралдың, бот-боттарын долу билчириниң байдалынга эрткен.

(СЭТА).

БЕДИК ШАҢНАЛ

Эштер Л. И. Брежнев болгаш Н. А. Тихонов Вьетнамның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның премьер-министри Фам Ван Донгка чеден харлаан юбилейи-биле холбаштыр байыр чедирген телеграмманы чорудкан.

Революсчу шимчээшкинге идепкейлиг киришкени, Вьетнам Социалистиг Республика биле Совет Эвилелиниң акы-дуңмалышкы найыралын быжыглаарынга болгаш кады ажылдажылгазынга улуг үлүг хуузу киргени дээш база төрүттүнгениниң хүнүнден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму эш Фам Ван Донгту Ленин орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЯНЫҢ САЛГАН СОРУЛГАЛАРЫН БОТТАНДЫРААЛ

Совет Тываның ажыл-ишчилери СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын изин-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар

Кызылдың «Саян» универмагының коллективи бо чылдың ийи айының планын СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажыттынар хүнүнде 102 хуу күүсеткен.

Ол коллективке партияның XXVI съездизинге тураскааткан байырлыг митинг болган. Садыгжылар күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын анаа рапорттааннар.

ЧУРУКТА: «Саян» универмагының мурнакчы садыгжылары (солагай таладан) А. А. Магера, Д. Д. Иргит, Л. Б. Кыргыс, Г. С. Домовских, Л. С. Клеванская болгаш К. М. Тюренева олар съездиниң материалдарын номчуп турлар.

ДЕТКЭЭНИН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

«Тывасельхозхимия» каттыжышкынның Чадаана салбырының коллективинге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын таныштырган митинг улуг көдүрлүүшкүннүг байдалга эрткен. Анаа санал берип, чүве чугаалааннар СЭКП-ниң Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказынга, чурттуң келир үеде хөгжүлдезиниң өндүр чаагай перспективазынга сеткил ханыышкынын, ону бүрүн чүүлдүгзүнүп, деткип турарын илергейлээннер.

Ажыл-ишчи коллектив съезд мурнунуң чарыжынга идепкейлиг киришкеш, 52 муң рубльдиң продукциязын сайгарар хүлээлгезин 58 муң рубльге азы 111 хуу күүсеткен. Ам бирги кварталдың планның даалгаларын хуусаа бетинде, март 25-ке чедир бүрүн күүседирин хүлээнген.

БИСТИҢ КОРР.

ТАЙЫЛБЫР АЖЫЛДАРЫ КАЛБАРГАН

Амгы хүннерде партияның XXVI съездизиниң материалдарын ажылчы чоңга калбаа-биле пропагандалаар улуг сорулга партия организацияларының мурнунда туруп турар. Бо чугула ажылды Барыын-Хемчик районнуң партия организациялары канчаар органзастап турарын чугаалап бээрин СЭКП райкомунуң секретары Биче-оол Сундуевич Шыыраптан бистиң корреспондентивис Х. Монгуш дилээн. Ам ооң харыызын моон адаанда парладывыс.

— Бистиң чуртувуста эң чугула болуушкун — партияның XXVI съездизи болуннуң ажылын ургулчулеп турар. Съездиниң материалдарын ажылчы чонга калбаа-биле пропагандалаар ажылды партия райкому февраль айның эгезинден эгелеп чорудуп келген. Бо чугула ажыл-херекке бистиң даяныр күжүвүс, дайынчы активчилеривис болза: лекторлар, агитаторлар, политинформаторлар, пропагандистер. Ынчангаш оларның ортузунга суртаал ажылындан эгелээн бис. Черлерге активчилерниң семинар-хуралдары болган. Районнуң «Билиг» ниитилелиниң пленуму эрттирип, орта лекторларның кылган ажылын түңнеп, моон соңгааргы сорулгаларны база салган.

Съездиниң ажылының үезинде болгаш ооң соонда чон ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдың план-хемчеглерин ажылдап кылгаш, партия райкомунуң бюрозунга бадылаткан.

Амгы хүннерде күш-ажылчы коллективтерни, тус-тус мурнакчыларның алган социалистиг хүлээлгелерин партия организациялары түңнеп үндүрүп турар. Партияның съездизин төлептиг уткуур талазы-биле районнуң 44 күш-ажылчы коллективи, 2034 мурнакчы бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган. Олар алган хүлээлгезин күүсеткен дугайында рапортту киирип турар. Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-да коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик аттыг Күжүгет Шойдар-оолдуң комплекстиг бригадазындан, № 3 орук-тудуг участогунуң коллективинден, хойжулар Содунам Данзычыдан, Күжүгет Оппан-оолдан («Барлык» совхозта), бирги кварталда эът дужаар планын күүсеткен «Дөң-Терезин», «Барлык», «Шекпээр» совхозтардан, он бирги беш чылдың баштайгы ийи айының планын күүсеткен «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективинден баштайгы рапорттар келгилээн. Ниитизи-биле район бирги кварталда эът садар планын ажыр күүсеткен.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилеринге күш-ажылдың алдар тугун көдүрүп, көргүзүг, хүндүлел самбыраларынга көскүзү-биле чырыдып турар.

Район төвүнүң болгаш ажыл-агыйларның, оларның салбырларында бүгү кеску агитацияны чаартып, дерип кылган. Ооң кол темазы партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган.

Съездиниң ажылының үезинде бүгү-ле культура бажыңнарынга, клубтарга, кызыл-булуңнарга, бүдүрүлге коллективтеринге митингилерни эрттирип, съезд материалдарын чоңга таныштырып турар. Ооң ангыда хойжу бригадаларже, сүт-бараан фермаларынче, ыракта малчыннарже лекторлар, эмчилер, амыдырал хандырылгазының, культураның ажылдакчылары комплекстиг үнүүшкүннерни органзастап чорудар. Микрорайоннарга, агиткварталарга съезд материалдарын номчуп таныштырар.

Культура бажыңнарында, клубтарда хоочун коммунистер-биле, күш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражылгаларны эрттирип, В. И. Ленин, партия дугайында кинолардан көргүзүп эгелээн.

СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери, районнуң удуртур ажылдакчылары ажылчы чон-биле ужуражылгаларны эрттирип, онгу беш чылдың түңнелдерин болгаш он бирги беш чылда районнуң мурнунда турар социал-экономиктиг сорулгаларны чугаалап берип турар. Бо талазы-биле тускай графиктиг планы тургускан.

Съездиге тураскааткан боттуунгур коллективтерниң концерттери дыштаныр хүннерде болуп турар. Ол ышкаш спортчу маргылдааларны органзастап эгелээн.

Төөгүлүг, чугула улуг документ — партияның XXVI съездизиниң материалдарын бистиң идеологтуг фронтунуң дайынчылары ажылчы чоңга долузу-биле тайылбырлап чедирер дээш ажылдап турар.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи болуннуң ажылын бистиң чуртувустуң найысылалы — Москва хоорайда ам-даа ургулчулеп турар. Съездиниң материалдары бүгү совет улустуң сагыш-сеткилин хайныктырган. Ылангыя СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң кылганы партияның XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелин Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери баштай радиодан дыңнааннар. Илеткелде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң херии базымнары, тайбың, күш-ажыл, чаңгыс демниң калы ажылдажылга дугайында ханы политиктиг утказы сиңниккен одуруглар оларны чаа-чаа бедиктерже кыйгырып турар. Тээли суурга, совхозтар төптеринге болгулаан митингилерге дөрт муң чыгам кижи киришкен. Партия райкомунуң бюро кежигүннери болгаш өске-даа харысаалгалыг ажылдакчылар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын 18 кезек черге таныштырган. Митингилер болуп турда, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын деткип, орта 58 кижи саналын берип, чүве чугаалааннар.

«Тээли» совхозтуң мурнакчы механизатору Ногай Бухгалтыр сөс алгаш, мынча дээн:

— Өске эштерим-биле бир демей, төрээн партиямның тайбынга ынак политиказын бүрүн деткип тур мен. Анаа бистиң харыывыс билдингир. Ол болза, коммунистиг келир үе дээш могаг-шылаг чок ажылдаарывыс болур. Мен бодум тракторумну март 15-тиң бетинде эки, шынарлыг кылдыр септеп алгаш, часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киржир мен.

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының байырлыг митингиге киришкен хойжулары бо чылын 100 хойдан-на 85-теч хураганнарны камгалап алырын хүлээнгеннер.

Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, бирги кварталда алган планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен коллективтер районда бар. Чижээ, район төвүнде тудуг-септелге участогу бирги кварталда 59 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр планын 60 муң рубль кылдыр боттандырган. Оларның партийжи улуг шуулганга күш-ажылчы белээ ындыг болган.

Саанчылар, хойжулар, тудугжулар съездиге алдар болдуруп, улам кызымак ажылданыршаан, бедиткен хүлээлгелерин база ап турар.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

УЛУГ КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчеду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүн долу чүүлдүгзүнүп, ону ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар бис.

Бо төөгүлүг улуг болуушкунну бистиң коллектив база күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Мехколоннаның бот-орулга-чарылгалыг коммунистиг күш-ажыл бригадазы ажылды шынарлыг, бедик сагылга-чурумнуг, органзасты өзу-биле кылып, ажыглалга кирер тудугларны өй-шаанда дужаап келген. Демниг иштиң түңнелинде онгу беш чылдың планын эрткен чылдың октябрь 25-те 140,9 хуу күүсеткен. Амгы үеде бригада 1982 чылдың апрельдиң үлүүнде ажылдап турар.

А 1980 чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын 124 хуу күүсеткен. Чыл иштинде ийи квартиралыг 8 чуртталга бажыңын, 500 хой кирер 2 кажааны ажыглалга хуусаа бетинде «эки» деп демдектиг дужааган. Кадарчыларга 2 чуртталга бажыңын база тутканнар.

Бригада бо чылдың бирги кварталының планын партияның съездизиниң ажыттынган хүнүнде күүседип, сөзүнге ээ болган. Бригада кежигүннери шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Чаа беш чыл тудугжуларга шыңгыы шылгалда болур дээрзин эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап демдеглээн. Чорудар ажылдың анаа хүлээп алыр улуг программазын, съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш коллективтиң тудугжулары улуг күжениишкин-биле ажылдаарын хүлээнип турарлар.

Н. САПЫЯК,
Барыын-Хемчик районда № 741 мехколоннаның партия эге организациязының секретары.

ХАРЫЫВЫС — ЭКИ КҮШ-АЖЫЛ

Тываның хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — республика типографиязының коллективиниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, бүгү совет улус-биле бир демей, Советтер чуртунуң коммунистериниң улуг шуулганының ажылын улуг сонуургал, кичээнгей-биле хайгаарап турар болгаш ооң материалдары-биле таныжып эгелээн. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы партияның XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелин улуг сонуургал-биле дыңнап, таныштывыс. Л. И. Брежневтиң илеткелинде бистиң калбак делгем чуртувустуң эрткен беш чылда хөгжүлдезин түңнээн болгаш чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин улам ынай хөгжүдеринче угланган тодаргай сорулгалар ында салдынган. Шынап-ла бо кыска хуусаа дургузунда бистиң чуртувус сайзыралдың бүгү талазынга бурунгаар кеску базымнарны кылган болгаш ол бүгү чоннуң чаагай чоруунче угланган.

Төрээн партиявыстың съездизиниң ажылының чорупп турары бо хүннерде бүдүрүлгениң бүгү цехтеринде, бригадаларында ажыл хайнышкыныныг. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты төлептии-биле эдилеп чоруур бүдүрүлгениң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириишиишаан, чаа беш чылды багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн. Съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин тус-тус цехтер, бригадалар чедиишкиннииг күүседип, сөглээн сөзүнге ээ болуп шылдааннар. Чижээ, мээң удуртканым ном өрүкчүлериниң бригадазы төрээн партиязының улуг шуулганың күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Ийи айларның планныг онаалдазын февраль 23-те күүседир дээн хүлээлгевис көрдүнген хуусаазында күүседиттинген. Бо хүннерде ажылывыстың темпизи улам бедээн. Ындыг болбастың аргазы чок. Бистиң үре-түннелдиг күш-ажылывыстан Төрээн чуртувустуң улам ыңнайгы сайзыралы чугула хамааржыр болгай.

Совет кижилерниң амыдыралының деңнели хүн келген тудум-на бедип турар. Ол дээрге бистиң төрээн партиявыстың кижи дээш ада-сагыш салышкынының ачызы. Анаа бистиң харыывыс — үре-түңнелдиг, кызымак күш-ажыл.

В. ДОРЖУ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛДЫВЫС

«Тыва кодээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зының коллективи партияның XXVI съездизинге уткуштур чарышка бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдаан. Ол КМК-дан Шойдар-оол Санчытович Күжүгеттиң удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы съездиниң ажыттынар хүнүнге таварыштыр 1981 чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын күүседир хүлээлгени чыл эгезинде алган. Мурнакчы бригада бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде алдарлыы-биле күүсеткен. Бригаданың ажыл-херээниң дугайында Ш. С. КҮЖҮГЕТ «Шын» солун редакциязынче мынчаар бижээн.

Планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир деп хүлээлгени алгаш, бистиң бригаданың кежигүннери онгу беш чылда күжениишкиннииг ажылдаан. Беш чыл планын хуусаа бетинде, 4 чыл иштинде күүседип, 1 млн. 105 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрдүвүс.

1980 чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын 124 хуу күүсеткен бис. 10 санныг чуртталга бажыңнарын, кайызынгада 500 баш хой кирер ийи кажааны тудуп, ажыглакчыларга хүлээткен. Ол объектилер шуптузу «эки» демдектерге дужааттынган.

1979 чылдан эгелеп бригаданың керээлиг ажылдаар аргазынче шилчээн бис. Бригадада 12 кижи шупту холушкак мергежилдерни чедип алган, тудугжуларның ортумак разряды бедик, 4,9 чедип турар.

Бүдүрүлгечи, доктаамал бедик көргүзүглери, эки сагылга-чурумнуу дээш бригадавыска Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты тывыскан, бригадада 12 кижи шуптузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты эдилеп турар. Олардан 7 кижи «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп херек демдээ-биле шаннаткан. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюн таварыштыр бистиң бригада Ленинчи Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан бүгү КМК-ның коллективинге улуг өөрүшкү болган. Хоочун тудугжулар Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Бурдунович Ооржак, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Кувискаалчы Докпак-оолович Ооржак олар боттарының арга-мергежилинге аныяктарны өөредип, ажыл-ишке төлептии-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

Коммунистиг партияның XXVI съездизинге алдар болдуруп алган хүлээлгевисти күүседип, чыл эгезинден тура 55,3 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүсеткенивис ол. Күш-ажылчы чедиишкиннеривисти төрээн партиявыстың съездизинге тураскааттывыс.

Коммунистиг партиявыс, Төрээн чурт дээш сагыш-сеткиливис чоргаарал-биле долдунган, улам сорук кирген ажылдап тур бис. Ынчангаш чаа хүлээлгени ап, 1981 чылда 226,5 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр чыл планын чогуур хуусаадан эрте, Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга таварыштыр күүседир болгаш чыл планындан ажыр 36 муң рубльдиң ажылдарын кылырын шиитпирледивис.

АНЫЯКТАРНЫ КЫЙГЫРДЫМ

Ленинчи партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүн четтикпейн манап келдим. СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг сонуургал-биле дыңнадым. Бистиң партиявыстың моон мурнунда чылдарда кылган ажылы, келир үеде сорулгалары улуг-дур. Солун-дур! Магалыг-дыр!

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказы бүгү делегейге быжыг тайбыңны тургузарынче, эндере чөпсегленир чорукка удур демиселди калбартырынче бурунгаар депшилгелиг кижи бүрүзүн кыйгырып турарынга бүрүн каттыжар мен. Чырык чер кырынга боттарын билчип, тайбың болгаш чаңгыс эп-найыралдың байдалынга чурттаары, тудуг-суурлуулганы кылыры дег аас-кежик кайда деп. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан чедиишкиннер чогум-на чогаадыкчы болгаш тургузукчу иштиң түңнелинде чедип алдынганынга бистер, совет кижилер, чоргаарланыр бис. Шынап-ла, эрткен он чылдарның дургузунда магадап хан-мас улуг үүле кылдынган-дыр. Он-он заводтар, комбинаттар, школаларны адаваска безин, бистиң чуртувус картазында чаа суурлар көстүп келгилээн болгай. Ол бүгүнү Совет Тываның амыдыралы-биле деңнеп көрүп өрдүм. Бодум мергежилим чолаачы кижи мен. Тываның автотранспортунуң шугумунга 40 чыл ажылдадым. Төрээн чуртум мээң күш-ажылымны бедии-биле үнелээн. Ленин болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер-биле, Ленинчи юбилей медалы-биле шаннаттым, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудуп чордум. Назы-харым улгаткаш, персоналдыг пенсия ап олурар кежиктиг мен. Ургулчу-ле Кызыл хоорайга чурттап келген болгаш ооң шапкын сайзыралын көрүп келдим. Бүдүн-бүдүн кварталдарның немежип турарынга кым чоргаарланмас боор. Мээң чурттап турарым Кочетов кудумчузун делгемчиди кылып каапты, Чаа школалар ажыттынды, ургулар албан черлери немешти. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хөгжүлдевис маңы дүрген-дир. Ону улам шапкынчылары-биле партия болгаш чазаавыска маадырлыг күш-ажыл-биле харылавышаан, чаңгыс кижи дег демниг, тура-соруктуг ажылдаарынче аныяк оолдар, кыстарны кыйгырдым.

Х. ОНДАР,
Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвада Съездилер ордузунда болуп турар партияның ээлчеглиг съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёдун бистиң бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле номчуп таныжып турар. Мээң удуртуп турар ээлчээмниң ажылчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, коммунистерниң улуг шуулганының ажыттынган хүнүнге чедир пландан ажыр 15 тонна «даг хөвениң» арыглаар хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер. Февральдың он сеске чедир планга немештир 25 тонна сорттуг даг-дүгүн бердивис. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер чурттуң политиктиг амыдыралынга эңне улуг болгаш төөгүлүг болуушкун — коммунистерниң улуг шуулганынга тураскааттынган.

Бистиң ээлчээвис партийжи съездиниң төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп, январь айда барааның продукция бүдүрер даалганы 103,8 хуу, даг-дүгүн арыглаарын 100,7 хуу боттандырган, ээлчеглер аразының чарыжынга тиилекчи боол шылгараан. Бистиң № 1 ээлчээвистиң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи — коммунист Уйнуклан Түлүшовна Монгуш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады болуп, ооң ажылынга киржип турары биске канчаар-даа аажок улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал.

Бистиң коллективтиң кежигүннери партияның ээлчеглиг съездизиниң ажылы-биле таныжылганы хүн бүрү чорудуп турар, анаа тураскааттынган күш-ажылчы чедиишкиннерин ээлчег санында чедип ап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, планга немей хөй тонна сорттуг даг-дүгүн бистиң ээлчээвистиң ажылчыннары берип келген.

Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың ээлчеглиг XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга ээлчегниң ажылчыннары төлептиг үлүүн киирерлер.

Д.-М. ОНДАР,
№ 1 ээлчегниң удуртукчузу. Ак-Довурак хоорай.

Тываның хереглекчилер ниитилелиниң дилги фермазы онгу беш чылдың доозукчу чылында бүдүрүлгениң продукциязын көвүдедирин база ону сайгарарының планын ажыр күүсеткеш, ук ниитилелдиң болгаш кооперация болгаш күрүне садыының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Коллектив эрткен чылда 6500 санныг кара дилги кежин күрүнеге дужаар планныг турганш, ону херек кырында 6829 кылдыр күүсеткен. Ол планныг онаалдадан 100 муң рубль ажып турар.

Бо хүннерде ажыл-агыйда 1186 баш дилги бар. Оларны ажаап-тежээри-биле 18 кижини ийи бригадага үскеш тургускан. Оларның аразында кызымаккай ажылдап, бедик шынарлыг кештиг дилгилерни өстүргеш, дужаап турар мурнакчылар эвээш эвес. Ындыгларга хоочун ажылчыннар Валентина Михайловна Усова, Зоя Шандар-ооловна Чалбак, Ольга Ивановна Загвоздкина, аныяктар Татьяна Иванова, Валентина Быкова дээш өскелер-даа 60-дан өрү дилгилерни ажаап, онаашкан ажылынга ээ-харысаалгалыг чоруун көргүзүп, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун доктаамал ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк ажылчын Татьяна Усова.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотозу.

ХАЖЫДЫЫШКЫННАРНЫ БОЛДУРБАС

Күш-ажылга таарымчалыг байдалдарны тургузарын, ону камгалаарын улам экижидерин, бүдүрүлгениң хоралыг факторлары болур даан-шимээн болгаш өске-даа чүүлдер-биле демисежириниң аргаларын база дериг-херекселдерин тургузар талазы-биле ажылдарны боттандырарынче партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар.

Бо талазы-биле күш-ажыл камгалалының стандарттар системазын тургусканы улуг ужур-дузалыг. Ук системаны машина тудуунга чаңгыс аай негелделерниң системазын ажылдап кылыр Бүгү-эвилелдиң болгаш Күш-ажыл камгалалының талазы-биле эртем шинчилел институттары үндезилеп кылган. Ук системада күш-ажылга озал-ондакты болдурбазынга, долгандыр турар бойдусту болгаш кижилерниң кадыын камгалаарынга хамаарышкан моон мурнунда чедип алдынган бүгү-ле эки чүүлдерни киирип турар.

1970 чылга чедир аңгы-аңгы үелерде дыка хөй организацияларның ажылдап кылганы 100 ажыг нормативтиг документилерни ажыглаттынып келген. Амгы үеде күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартының системазында күрүнениң 200 ажыг база 150 ажыг адырлар стандарттары ажылдап кылдынган. Ол системаны 1977 чылдың июль 1-ден эгелеп, тус-тус бүдүрүлгелерге нептереткен. Анаа профэвилел органнары идепкейлиг киржип келген. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажылдар ам-даа чогуур деңнелге чедир тургустунмаан.

Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле Тываның күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары «Тыва кодээ тудуг» трестиң Кызылда демир-бетон кылыглар заводунга, Кызылдың сайгарылга баазазынга, «Тыва даг-дүгү» комбинатка хыналдаларны кылган. Ук бүдүрүлгелерниң кол инженерлери, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартының системазын бүдүрүлгеге нептередиринче кошкак кичээнгейни салып келгени хыналда үезинде илерээн. Ындыг чоруктуң кол чылдагааны — ол бүдүрүлгелерниң удуртулгазының талазындан директивтиг айтышкыннар чок болгаш чогуур стандарттарны доктааттынган хуусаазында нептередириниң органзас-техниктиг планнарын ажылдап кылбаанында болур.

Күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартын бүдүрүлгелерге ыяап-ла нептередири база ону хажык чок күүседири — доктаатуның дүрүм. Ол дугайын Күрүне стандартының болгаш ВЦСПС-тиң Президиумунуң 1977 чылдың август 23-те, 1979 чылдың апрель 13-те хүлээп алгылаан доктаалдарында тодаргай айыткан. Анаа холбаштыр профоблчөвүлел республиканың бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартының системазын нептерединиң дугайында доктаалды база хүлээп алган. Бүдүрүлгелерде бар дерилгелериң болгаш бүдүрүлге чорудулгазын күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартының системазының негелделеринге дүүштүр тургузарын ол доктаалда айыткан.

Ук стандарттың системазы көдээ ажыл-агыйда болгаш тудугда кошкак нептерээн. Ында четпестер республиканың бүдүрүлгелеринде база бар боол турарын хыналдалар бадыткап турар. Күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары Кызылдың сайгарылга баазазының комбикорм белеткээр цегинге база, демир-бетон кылыглар заводунуң хептээр цегинге хыналдаларны кылган. Ол цехтерде даан-шимээн чогуур хемчээлинден 4—5 болгаш 10 децибел улуг болганын тодараткан. Даан-шимээн кижиниң кадыынга багай салдарны чедирер. Ынчангаш күш-ажылга озал-ондак болдурбазының стандартында артык даан-шимээнниң баш удур болдурбазын база ону эвээжедир талазы-биле демиселди чорударын көрген ужуру-даа ында. Бо чугула айтырыгны улусчу контролёрлар база кичээнгейге алыр болза чогуур. Ук стандарт ажылдаар черлерге кандыг хевирниң, кайы хире хемчээлдиң даан-шимээни туруп болурун база ону эвээжедириниң, ооң камгалалының тускай аргаларын сүмелеп турар.

Л. ГОРОХОВА,
Стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының инженери.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

(Төнчүзү: Эгези 1-ги арында).

жыышкынны тургускан чорук специалистерниң күштерин мөөңнээр, чаңгыс аай техниктиг политиканы боттандырар, фабрикаларны специализастаар болгаш техника-биле эде дерир арганы берген. Ажылдап турарларның санын кызырбышаан, продукция бүдүрерин ийиден ажыг катап көвүдедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алган. Коллективтиң бо чедиишкиннеринге хамаарыштыр каттыжыышкынның коммунистерниң ачы-хавыязы улуг.

Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Б. А. Ашимов** республиканың хөгжүлдезиниң планнарын тодаргайлап айыткан болгаш үлетпүр продукциязын бүдүрерин 22—25 хуу көвүдедири көрдүнгенин чугаалаан. Одалга-энергетика баазазын быжыглаарынга, кара, өңнүг металлургияны, көдээ ажыл-агый машина тудуушкунун, химия болгаш нефть химиязының, чиик, аъш-чем үлетпүрүн хөгжүдеринге Казахстанның ролю улам бедип турар. Республика моон соңгаар-даа Совет Эвилелиниң улуг тараалаң болгаш мал ажылдыг баазазы болур. Курлавырларны улам-на ажыктыг кылдыр ажыглаарының айтырыгларынга делегат доктааган болгаш Барыын Казахстанның районнарынга нефтиниң база газты шинчилеп тывар ажылдарны калбартырын, чердеп казып алыр байлактарны комплекстиг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдирерин саналдаан.

Бүдүрүлгениң организастаарының эки дуржулгазын, күш-ажылдың мурнакчы методтарын бүгү ажыл-агыйларга идепкейлиг шиңгээдип нептерединче угланган күжениишкиннерин партия райкому доктаамал боттандырып турарын Оренбург областа СЭКП-ниң Сорочинск райкомунуң бирги секретары эш **А. П. Осокина** чугаалаан. Оон түңнелинде дүжүт ажаап алыр ажылдарның бүдүрүкчүлүүн бедидер, хуусаазын кызырар, шынарын экижидер аргалыг болган.

«Бүгү өг-бүлези-биле кады — дүжүт ажаалдазынче!» деп лозунгну шимчээшкини элээн каш чылдар мурнунда калбарып эгелээн. Амгы үеде дүжүт дээш демиселде 80 ажыг өг-бүлелерниң 80 ажыг экипажтары болгаш звенолары киржип турар. А ындыг коллективтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыг, бот-боттарынга дузалажылга сайзыраан, ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болгаш ажылдың шынары эки болуп турар. Чогум-на өг-бүле экипажтарындан дуржулгалыг механизаторлар, бедик мергежилдиг тараажыларның аныяк салгалының хөй-биле өзүп турарын дуржулга бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниң түңнелдерин болгаш бүгү чүүлдерин, чоннуң чаагай байдалын улам ынай бедидеринче угланган партияның ленинчи угланыышкынын болгаш экономиктиг стратегиязын совет профэвилелдери бир эп-сеткилдиг бүрүнү-биле чүүлдүг деп санап турарын ВЦСПС-тиң даргазы **А. И. Шибаев** чугаалаан. Ленинниң херээниң шылгарангай уламчылакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан партия Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң эчис сорулгалыг иштики болгаш даштыкы политиказын совет профэвилелдери бир эп-сеткилдиг деткип турар.

Социалистиг ниитилелдиң байдалдарында профэвилел тургузуунуң эң чугула принципинге — Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн профэвилелдериниң хүлээп көөрүнге удур согуушкунну таварыштыр социализмниң идея талазы-биле дайзыннары чаңгыс эвес удаа оралдажып келген болгаш ам-даа оралдажып турар деп оратор демдеглээн. Ниитилел бүдүрүлгезиниң системазынга ажылчын аңгының байдалын социализм үндезини-биле чаартып, ажылчы чоннарны бодунуң чуртунуң ээлери болдуруп турар төөгүлүг фактыны аңгының дайзыннары хүлээп көрбейн турарлар.

Профэвилел ажылында четпестерниң дугайын делегат база тодаргай чугаалаан. Боттарының делгем эргелерин ажыглаар талазы-биле инициатива чамдыкта профэвилелдеринде четпес болуп турар.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеле ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның төлевилелинге эдилгелерин болгаш немелделерин чугаалажып көөр база бо айтырыг талазы-биле съездиниң доктаалының төлевилелин белеткээр комиссияны делегаттар ооң соонда бир үн-биле соңгаан.

Съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга байыр чедирери-биле совет аныяктар төлээлекчилери келген. «Оңгу беш чылды шалыпчы доозар. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур!» деп комсомолчу ажыл-херектерниң Бүгүэвилел эстафетазының тиилекчилерин, пионерлерни болгаш октябряттарны диңмиттиг алыш часкаашкыннары-биле уткаан. Ленинчи комсомолдуң рапортун СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке байырлалдыг байдал-биле тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга шынчы болур деп чурттуң чалыы назынының даңгыраа Кремльдиң Съездилер ордузунга чаңгыланып турган.

Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары эш **Х. Флоракис**, Сирияның Араб социалистиг чаартылга партиязының Чиигине секретарының оралакчызы эш **Абдалла аль-Ахмар**, Финляндияның Коммунистиг партиязының Даргазы эш **А. Сааринен**, Мозамбиктиң ФРЕЛИМО партиязының ТК-зының Политиктиг доктаамал кежигүнү, секретары эш **М. Душ Сантуш** съездиге байыр чедирерге чыылганнар чылыы-биле уткаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи февраль 28-те ажылын уламчылаан.

* * *

Советтер чуртунуң коммунистери бодунуң съездизинде совет чоннуң чаагай чоруунуң, төрээн күрүнезиниң улам ынайгы чечектелиишкининиң база быжыглаашкынының дугайында бодал-биле 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын чугаалажып турар.

Кол угланыышкыннарның төлевилелин бүгү чоннуң чугаалажыры колдуунда-ла үш ай хире үргүлчүлээн. Партийжи ажылдың база ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазын болбаазырадырынче, культураның деңнелин улам көдүреринче угланган чугула, үнелиг саналдар болгаш немелделер кирген. Чурттуң экономиктиг болгаш социалдыг хөгжүлдезин тодараткан чугула документ дугайында шиитпирлиг сөстү съездиниң делегаттары чугаалаар ужурлуг. Кажан улуг болгаш нарын айтырыгларны шиитпирлээр апарганда партия чон-биле сүмележип турар деп олар демдеглеп турар. Ынчангаш ооң политиказы бүгү улустуң деткимчезин ап, бүгү совет улустуң ажыл-херээ база сагыш-човаашкыны болуп турар.

Даштыкы Коммунистиг, Ажылчын, Национал-демократтыг партияларның төлээлери СЭКП-ге болгаш совет улуска байыр чедирип, съездиге чүве чугаалаан. Олар чаа ниитилелди тургузарынга совет улустуң чедиишкиннерин улуг сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп, чаа беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң перспективаларын магадал-биле үнелеп турар. Бүгү делегейге тайбың дээш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок чорудуп турар ажыл-чорудулгазын даштыкы аалчылар демдеглеп турар.

Февраль 28-те болгаш эртенги хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш **Г. В. Романов** даргалаан.

СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары эш **В. К. Гусев** ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының төлевилелиниң дугайын чугаалап тура, улус ажыл-агыйының партийжи удуртулгазының, социалистиг чарышты организастаарының база бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюнуң айтырыгларынче онза кичээнгейни угландырган. Областың ховуларлыг черлеринде кандаашкын болдурар хаттарга удур суггатты ажыглаан деп, ол демдеглээн. Суггаттыг черлерде чулуктуг мал чемнериниң 40 хуузун, сигенниң 80 хуузун бүдүрүп турар. Ол чорук малдың баш санын, мал ажылының продуктулуун доктаамал өстүрер арганы берген. Ногаа бүдүрери база өскен.

Суггарылга — чүгле тараа, мал чемнери, ногаа эвес. Оон социал саллары дыка улуг. Ында суурлар база өске. Оларның чурттакчы чону көвүдээн, ховуларлыг черлерден чурттакчы чоннуң көжер чоруу соксаан, механизаторларның саны өскен. Оон бодап турары-биле алырга, амыдыралга боттандырар болза суггаттыг чер ажылының ажыктыын бедидер чамдык саналдарны оратор киирген.

Беш чыл планының төнчүзүнде газ тывыжының адаккы деңнели 1979 чылда, а үстүкү деңнели—1980 чылда-ла ажыр күүсеттинген, деп ССРЭ-ниң газ үлетпүрүнүң министри эш **С. А. Оруджев** дыңнаткан. Бойдус газы техниктиг депшилгениң болгаш ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күчүлүг бырлазы апарган.

Газ тывыкчылары чедип алган чедиишкиннерин үнелевишаан, четпестерни, ажыглаттынмаан аргаларны болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодаргайы-биле көрүп турар. Тургустунган канчаардаа аажок улуг күчүнү уламна долузу-биле ажыглаарының, капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун шиитпирлиниң биле бедидериниң, ийиги чергениң энергокурлавырларын база энергия камнаар технологияны калбаа-биле ажыглаарының айтырыглары министерствонуң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ажыл-ишчилериниң чурттаалга байдалын экижидер талазы-биле ам-даа улуг ажылды кылыр апаар.

Он бирги беш чылда күчүзүнүң талазы-биле амгы деңнелин ийи чартык катап ажып турар шак ындыг газ тывыжының комплекстиг баазазын Барыын Сибирьге тургузар сорулганы салган деп, оратор чугаалаан.

Белгород областың Ракитянск район эмнелгезиниң эмчизи эш **Л. И. Дьячкова** уругларның комплекстиг кижизидилгезиниң үнелиг дуржулгазын мөөңнеп алган Белгород областың көдээ школаларының ажылынга доктааган. Көдээ ажыл-ишчилериниң өзүп орар салгалының бүгү талалыг сайзыралының дугайында сагыш салыышкынның ол хевирин болбаазырадыры чугула деп, ол саналдаан.

Кол угланыышкыннарның төлевилелинде чурттакчы чоннуң медицина хандырылгазының деңнелин база шынарын улам бедидери көрдүнген, кадык камгалал албан черлерин эң чаа техника, транспорт, бедик шынарлыг эмнер-биле хандырарын экижидерниң хемчеглери айыттынган деп, депутат сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Медицина ажылдакчылары съездиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күжүн салыр дээрзин ол делегаттарга бүзүреткен.

Агаар-бойдустуң нарын, таарымча чок чүүлдери турзажок, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң продукциязының нити хемчээли оңгу беш чылда 618 миллиард рубль болуп, тоску, беш чылдаазындан 50 миллиард рубль хөй болган. Тарааның, хөвеңниң, ногааларның, кат-чимистиң, виноградтың нити чылдазы өскен. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери көвүдээн деп, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри эш **В. К. Месяц** медеглээн.

Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агыйның онаалдалары улуг, күжениишкинниг дээрзин оратор айыткан. Оларны боттандырарының үндезини болза көдээде тургускан бүдүрүлге күчүзүн эки ажыглаары болур. Аъш-чем программазын шиитпирлээринге тараа бүдүрерин улам ынай ыяк өстүрери болгаш ниитиниң мал ажылынга база чурттакчы чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйында турар малынга-даа чем белеткелин бүгү хемчеглер-биле көвүдедири бирги чергениң ужур-дузалыг болур.

Чыылганнарга изиг-биле уткуттурган—Алжирниң Национал хосталга фронтузу партиязының Политбюро кежигүнү эш **М. С. Мазузи**, Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары эш **Р. Арисменди**, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары эш **Г. Макленнан**, Кампучия Улус Республиказының Улусчу-революстуг чөвүлелиниң даргазының оралакчызы эш **Пен Сован**, Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары эш **Х. Багдаш**, Никарагуаның Национал хосталгазының Сандиночу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү Никарагуа Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы эш **К. Нуньес** олар съездиге байыр чедиргеннер.

Март 2-де съезд бодунуң ажылын үргүлчүлээр.

(СЭТА).

Кремльдиң Съездилер ордузунга концерт

Хөй националдыг совет урал чүүлдүң чедиишкиннериниң кайгамчыктыг херечизи, культура ажылдакчыларының чогаадыкчы рапорту СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга көргүскен концерт болган. Ук концерт февраль 28-те Кремльдиң Съездилер ордузунга болуп эрткен.

Концертти көргеннер болза: Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков.

Коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг партияларның делегациялары залга база олургулааннар.

Съездиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга концерт улуг чедиишкин-биле эрткен.

(СЭТА).

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААЛ БЕЛЕКТЕР

Акы-дунма коммунистиг болгаш ажылчын партияларда СЭКП-ниң XXVI съездизинге кээп турар белектери ам-даа шуушпушаан. Ол дээрге, пролетаржы интернационализмниң болгаш Тайбының тугун бедик туткан СЭКП-ге ханы хүндүткелдиң бадыткалы болур.

Советтер чуртунуң коммунистериниң шуулганының болуп эртип турары Съездилер ордузунга эрте час дүшкени биле дөмей апарган: вьетнам коммунистер съездиге дириг чечектерни эккеп сөнүзээннер.

Съездилер ордузунуң стендилериниң бирээзинде вьетнам чуруукчунуң чуруу бар. Ында 1935 чылда Москвага болган Коминтерниң VII конгрезинге Н. К. Крупская биле Вьетнамга коммунистиг шимчээшкинниң удуртукчуларының бирээзи Нгуен Тхи Минь Кхайны көргүскен.

Кубаның Компартиязының делегациязының эккелгени хөй өңнүг панно— тайбының хэрээниң өлүм чогун херечилеп турар. Кампучияның камгалаарының Чаңгыс аай национал фронтузунуң мастерлериниң кылыглары база съездиге белек кылдыр берген.

Ордунуң стендилеринде тураскаалдыг белектер-ле хөй. Оларның аразында Кипрниң Депшилгелиг Күш-ажыл партиязының болгаш Мали улустуң Демократтыг Эвилелиниң делегацияларының, Танзанияның Революстуг партиязының болгаш профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының, Барыын Берлинниң Социалистиг Чаңгыс аай партиязының болгаш Бениннин Улусчу Революсчу партиязының делегацияларының белектери база бар.

(СЭТА).

ЛЕНИННИҢ, ПАРТИЯНЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ БИС

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ажы-төлү — бистерлерде.
Сайзыра-ла, Төрээн чурт,
Чаартын-на, чаартын-на!
Бады шынчы рапортту
Партияга берип тур бис.

Диңмиттиг алыш часкаашкыннарның адаа-биле ленинчи комсомолдуң рапортун эш Л. И. Брежневке тудускан. Ол хүндүлүг эргени Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң токары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү **Николай Махонинге** тывыскан.

Комсомолчулардан сөстү пионерлер алган:

Бистер мында хөлзеп тур
бис,
Черле бо шак уттундурбас!
Съездиге—кайгамчыктыг
шуулганга
Пионержи изиг байыр!

(Адыш часкаашкыны).

Солуп алыр салгалынарга
Чоргаарланып чорзуң дигеш,
Алган билиг, ажыл-биле
Ада-чуртун шимезин дээш,
Эргим ынак школада
Эки кызып өөренип,
Эрес сорук кирип тур бис.
Ленин дег чурттаар болгаш
ажылдаар деп
Идегелдиг, хажыш дивес
девизтиг бис.
Пионержи ажыл-ишчи
үлүүвүстү
Бистер шупту беш чылга
бараалгаар бис.
Чүглеттинген күзелдивис —
Чүткүлүвүс бөгүн ындыг.

(Адыш часкаашкыны).

Бичии оолдуң үнү залга чаңгыланган:

— Мен—Урал ажылчынының оглу мен. Мээң ачам—Фёдор Васильевич Шишлов Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, XXVI съездиниң делегаты. Ачам болганчок мынча дээр: «Мээң заводум, мээң цегим, мээң бригадам!» Элээн үе эртер, мен база заводка ажылдай бээр мен, чоргаарал-биле»: «Бис, Шишловтар—ажылчын кижилер бис!» деп чугаалаар мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Адаларывыстың херээнге шынчы болур бис! Шынчы пионержи сөзүвүс! **(Адыш часкаашкыны).**

Аныяк ленинчилер боттарының ажыл-херектерин, күзелдерин чугаалааннар:

— Мени Хилола дээр, опулдурарга «Билин урут» дээнин ол. Тергинин эки өөренип турар мен. Хөвең өстүрер уругларның школазынга кириксээр мен. Ону мээң авам—Турсуна Ахунова удуртуп турар. **(Адыш часкаашкыны).** Анаа белеткенип-даа турар мен. Эрткен чылын мээң чыгган хөвенимбиле бистиң дружинаның бүгү пионерлеринге форманы даарап келирип болур. **(Адыш часкаашкыны).**

Эргим делегаттар, мээң шүлүктеримни дыңнаңар:

Школада өөреникчи мен,
Улавас-ла өзе бергеш,
Авам Турсунаның
Ажыл-ижин салгап аар мен!

(Адыш часкаашкыны. Залга чаптаан үннер).

Дараазында съездиниң делегаттарынга октябряттар байыр чедирген.

Амдызында октябрят бис,
А чүгле бирги класс
бичиилер бис.
Сьездиде бир-ле дугаар
Чедип келген йөрээп тур
бис.

(Адыш часкаашкыны. Чаптаан үннер).

Ажы-төлүнер бистер малаа
Айыткаар дээш келдивис:
Шала кыска сыныг-даа
бол,
Чалгаапайлар эвес бис ийин.

(Адыш часкаашкыны).

Ава болган чуртувуска
Ажык-дуза чедирер дээш,
Дегийт-дүргеп өзүп кээрин
Дендии күзеп бодап чор бис.

(Адыш часкаашкыны).

Аас-кежиктиг, чырык чаагай чаш назын дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргиишкиниң сөстери чаңгыланган:

Харап келир адының хүнүң
Каткы-хөглүг уткуп аар
дээш,
Өөрүшкүлүг чылдарны-ла
Өскен төрээн чуртувустуң
Биче чашка шуптузунга,
Биске өргүп турары дээш,
Улуг Октябрь алдынналган
херелинге
Улуг, биче кады чурттаан
кежиивис дээш,
Чырык чаагай Төрээн
чуртка,
Шынчы, ынак партияга
Сеткиливис ханызындан
Четтирдивис, четтирдивис!

(Адыш часкаашкыны).

Өжим-өөрүм мурнундан мен
Эргим ынак Леонид
Ильичиге
Каң дег быжыг
Кадыкшылды күзеп тур
мен!..

(Адыш часкаашкыны).

Чараш кызыл чечектерни
Сагланнадыр сунуп тура,
Амыраштың эргеленип,
Ачамга дег куспактандым!

(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Пионерлер съездиниң президиум кежигүннеринге чечектерни барып тудускан.

Чурттуң чалыы назыны Ленинниң чагыгларынга, Коммунистиг партияның херээнге кызыгаар чок бердинген. Ол дугайын ленинчи комсомолдуң мурнундан Л. И. Брежневке Днепропетровскиниң № 2 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулу **Анатолий Грищан** болгаш «Ленфильм» киностудияның артизи Ленинчи комсомолдуң шаңналының лауреады **Елена Дропеко** илеткээн:

— Эргим Леонид Ильич!

Ажылчынның күш-ажылы болгаш солдаттың дайынчы дректери, дайын соонда чылдарның маадырлыг хүннери болгаш кур черлерни шиңгээткени Силерге эргим болгаш чоок деп чүвени совет аныяктар билир. **(Адыш часкаашкыны).**

Күш-ажылчы кижилерниң аас-кежии дээш, пролетаржы интернационализмниң идеяларының тиилелгези дээш, Силер боттарыңарның бүгү бүзүрелинерин, революсчу энергияңарны, хөй талалыг салымчаяаныңарны салып турар силер. Бөмбүрзектиң чалыы назыны Силерни, амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызын, чавырлыышкынның соруг кирикчизин, тайбының болгаш тургузуушкунуң тук тудукчузу деп адап турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Хүн бүрүде, чүрээниң согуу бүрүзүнде партияның херээнге, чоннуң херээнге бараан болуруң, ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле ажылдаарынга комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар Силерден өөренип турар. Ленинчи комсомолга Силер, Леонид Ильич,— мерген угаанныг болгаш сагыш човангыр дагдынныкчы силер. Совет аныяктар Силерден, ленинчи гвардияның коммунистеринден үлегер ап келген болгаш ап-даа турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Ынак Төрээн чуртувуска, төрээн партиявыска, Силерге, эргим Леонид Ильич, бистиң комсомолчу сөзүвүс мындыг:

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга шудургу боттандырар, чедип алган чүүлдерге доктаавас, коммунистиг үзел-бодалдарга, бедик мөзү-шынарга, чурум-сагылгага болгаш организастыг чорукка аныяктарны улам шудургу кижизиндер!

(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Каяа-даа, кажан-даа ленинчи чагыгларга шынчы болур, Октябрьның кызыл тугун холга быжыг тудар, социалистиг Ада-чурттуң шынчы оолдар, кыстары болур, Төрээн чуртту күш-ажыл-биле быжыглаар болгаш каастаар, а бир эвес херек апарза, амы-тынны харамнанмайн ону хажык чокка камгалаар бис. Даңгыраглап тур бис!

Оолдар болгаш кыстар, пионерлер болгаш октябряттар оларны эдерип чаңгыландыр деңге кыйгы салган:

Даңгыраглап тур бис! Даңгыраглап тур бис! Даңгыраглап тур бис!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар! Алдар! Алдар!

Кремльдиң Съездилер ордузунга үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары дииңирен, партияны, бистиң улуг Төрээн чуртувусту, ленинчи комсомолду алгап-мактаан йөрээлдер чаңгыланып-ла турган. Коммунизм тургузукчуларының аныяк салгалын төлээлеп келгеннерге делегаттар болгаш аалчылар туруп байыр чедирген.

(СЭТА).

МАРН-ның 60 чылынга

АЛДАРЛЫГ БОЛГАШ ДАЙЫНЧЫ ОРУК

БИСТИҢ ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, моол улустуң дайынчы авангарды — Моолдуң Араттың революстуг намының тургустунганындан бээр бөгүн 60 чыл болур.

Улуг Октябрьның хостакчы идеяларының салдары-биле 1919 чылда Ургага (амгы Улан-Батор) ийи ажык эвес революсчу бөлгүм тургустунган, сөөлүнде баргаш, Моолдуң намының эге дөзү ол болган. Ооң тургузукчуларының бирээзи— ядыы араттың оглу, патриот Д. Сухэ-Батор.

Революция мурнунда Моолга үлетпүр сайзыраваанындан национал ажылчын аңгы турбаан. Чурттакчы чоннуң кол массазы күш-ажылчы араттар турган. МАРН—шак ындыг байдалга тывылган, баштай малчын араттарның партиязы турган. Ынчалза-даа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң соонда таарымчалыг байдалдарның ачызында Моолдуң Араттың революстуг намы тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш, делегейниң коммунистиг шимчээшкини-биле, хамыктың мурнунда В. И. Ленинниң баштааны Россияның Коммунистиг партиязы-биле сырый харылзажып, кады ажылдап турган.

Моол революсчулар Совет Россияга баргаш, Коминтерниң төлээлери болгаш орус коммунистер-биле ужуражып, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дуржулгазы-биле хууда таныжкан соонда, революцияның сорулгаларының дугайын тодаргай билип алганнар. В. И. Ленин 1920 болгаш 1921 чылдарда МАРН-ның болгаш улусчу күрүнениң үндезилекчизи Д. Сухэ-Батор баштаан революсчу Моолдуң төлээлерин хүлээп алгаш, оларның-биле сеткилиниң ханызындан чугаалажып, үнелиг сүмелерин берген.

МООЛДУҢ чаа амыдыралын тургузарынга революсчу намның удуртукчу ролюн чугулалап демдеглевишаан, В. И. Ленин чурттуң экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезин дээш демиселге араттарны сырый каттыштырар ажылды күштелдирерин айыткан. Капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдениң аргаларының болгаш эргежок чугулазының идеяларын В. И. Ленин Моолдуң делегациязынга чугаалап турган.

Моол революсчулар Совет Россияга чораан, 1920 чылдың ноябрь төнчүзүнде ээп келген. Моолга национал-хосталгалыг шимчээшкинни Д. Сухэ-Батор баштап алгаш, өске эштери-биле кады намны тургузарының белеткелин калбартып чоруткан.

Моолдуң Араттың намының бирги съездизи 1921 чылдың март 1-де болган. Аңаа бирги программаны хүлээп алган, намның Төп Комитедин соңгаан.

Намның баштайгы программазы национал хамаарышпас чорукту чаалап алырын, улусчу эрге-чагырганы тургузарын МАРН-ның кол сорулгалары кылдыр тодараткан.

МАРН-ның тургустунганы (1925 чылдан эгелеп Моолдуң Араттың революстуг намы деп адаар апарган) МАР-ның чонунуң хөй чылдарда үргүлчүлээн хосталга дээш демиселинге улуг эргилдени болдурган.

МАРН бодунуң бирги программазын боттандырбышаан, ажылчын араттарны, ниитилелдиң бурунгаар депшилгелиг күштерин бодунуң долгандыр каттыштырып, оларны даштыкы база иштики күштерге удур шиитпирлиг демиселче организастаан. Оон удуртулгазы-биле 1921 чылдың июль 11-де Улусчу революция Моолга тиилээн.

МАРН — моол чоннуң хосталга дээш демиселин баштааш, бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң теориязын болгаш практиказын бодунуң чуртунуң байдалынга таарыштыр ажыглаар сорулгаларны боттандырып турар Чөөн чүктүң революстуг партияларының бирээзи болган.

1925 ЧЫЛДА МАРН-ның IV съездизинге хүлээп алган ийиги программа революцияның демократтыг чадазының үезинде боттандырар партияның кол угланыышкынын сорулгаларын тодараткан. Моолга социализмниң үндезиннерин тургузарының кол сорулгаларын 1940 чылда МАРН-ның X съездизинге хүлээп алганы үшкү программа тодаргайлаан. 1966 чылда МАРН-ның XV съездизинге хүлээп алган дөрткү чаа программа Моол Арат Республикада социализмниң долу тиилелгезин хандырар талазы-биле намның ажыл-чорудулгазының сорулгаларын, кол угланыышкыннарын тодараткан.

Хожудангай бичии улустарның капитализмни оюп эрткеш, социализмче шилчип болурунуң дугайында В. И. Ленинниң өөредиин МАРН чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлеп, чурттуң капиталистиг эвес орук-биле хөгжүлдезиниң, социал-экономиктиг сорулгалар талазы-биле партияның кол угланыышкынын амыдыралга чедиишкиннig боттандырганы эң-не чыдып калган феодалдыг ниитилеледен эң-не мурнакчы тургузуг — социализмге Моолду чедирген.

Ам МАРН бодунуң дөрткү программазын амыдыралга боттандырбышаан, социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, социалистиг ниитилелдиң хамаарылгаларын, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң сорулгаларын комплекстиг шиитпирлеп турар. Социализм тургузуушкунну калбарганының, шиитпирлеп турар сорулгаларның ханылааның хемчээли-биле МАРН-ның удуртукчу, угланкчы ролю өзүп, оон политиказының, экономиказының мобилизакчы, кижизидикчи дээштиг, идей-организастыг ажылы күштелип турар.

Намның съездилериниң болгаш ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче, ниитилел амыдыралынга намның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн доктаамал бедидеринче, удуртулганың арга-методтарын сайзырангайжыдарынче, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыының чайгылыш чок өзүлдезинче, ажылдың шынарын экижидеринче, мурнакчы дуржулганы өөренип, ону нептерединче, массаларның коммунистиг кижизидилгезинче эш Ю. Цеденбалга баштаткан МАРН-ның Төп Комитеди улуг күштүг угландырып турар.

Капитализмни оюп эрткеш, феодализмден социализмче шилчиирде моол улус МАРН-ның удуртулгазы-биле төөгүлүг ужур-дузалыг кончуг чугула орукту эрткен. Амгы үеде социализмниң долу тиилелгезин чедип алыр дээш демиселге улуг чедиишкиннерлиг болуп турар. МАРН-га удурткан моол улус эрткен 60 чылдарның дургузунда эрги тургузуттуң үезинде чүс-даа чыл иштинде кылдынып шыдаттынмас хире материалдыг болгаш угаан-бодалдың көвей байлаан тургузуп алган.

Чүс-чүс чылдарның эрги артыышкыннарын ажып эртеринче болгаш экономиканы комплекстиг хөгжүдеринче угландырган. МАРН-ның чайгылыш чок политиказының түңнелинде чурттуң экономиктиг күчүзү шалыпкын хөгжүп турар. Кол-кол бүдүрүлге фондулары 1979 чылдың төнчүзүнде 20,3 миллиард төгерикке чедир өскен. Оларны 1925 чылга деңнээрге 29 катап, 1940 чылдаазындан — 13,5, 1960 чылдаазындан — 5,5 катап өскен. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны чүгле 1979 чылда безин планнаанындан 12,8 катап ажыг болган. 1979 чылда үлетпүрнүң нити продукциязын 1940 чылдыы-биле деңнээрге 29,3 катап, көдээ ажыл-агыйны — 2,4 катап, транспорттуң бүгү хевирлеринге чүък сөөртүлгезин — 330 катап өскен. 1979 чылда чурттуң национал орулгазы 1940 чылдыы-биле деңнээрге 8,6 катап көвүдээн. МАР-ның улус ажыл-агыйының структуразы үндезини-биле өскерилген. Дархан, Эрдэнэт, Багануур болгаш Чойбалсан хоорайларда үлетпүр төптери туттунуп турар.

НАМНЫҢ болгаш чоннуң маадырлыг күш-ажылының ачызында эрткен 60 чылдарның дургузунда чуртка чогум-на культурлуг революция тургустунган. 1950 чылдарның төнчүзүнде улуг назылыг кижилерниң аразынга бижик билбес чорук бүрүнү-биле узуткаттынган. Амгы үеде дөрт кижиниң бирээзи-ле өөренип турар. Он муң кижиге дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 729 специалистер онаажып турар. Кадык камгалалы шапкын хөгжүлдени алган. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында чоннуң саны 2,5 катап өскен. МАР-да 450 чурттакчыга бир эмчи онаажыр. Кижи бүрүзүнге чылда медицина дузаламчызы дээш 150 төгерикти чарыгдап турар.

МАРН — бүгү делегейниң ажылчы чоннарының улуг башкызы В. И. Ленинниң болгаш моол улустуң шылгарангай оглу Д. Сухэ-Баторнуң үндезилеп тургусканы бузулбас акы-дуңмалыышкы моол-совет найыралды Моолдуң хөгжүлдезинге болгаш чечектелиишкининге идегелдиг магадылал кылдыр үнелеп турар.

МАРН делегейниң бүгү коммунистериниң хүндүткелин чаалап алган. Амгы үеде ол 80 ажыг коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле быжыг харылзааны тудуп турар. МАРН тургустунуп келген үезинден бээр улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Эрткен 60 чылдарның дургузунда ол марксизм-ленинизмниң принциптеринге каналган болгаш бодунуң хүрээлениң сырый каттыштырган күчүлүг политиктиг күш апарган.

Моол улус МАРН-ның XVIII съездизинге уткуштур болгаш Моолдуң улусчу революциязының 60 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбартып турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш культуразының планныг онаалдалары чедиишкинниг боттанып турар. Чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү бедээн. Ол бүгү намның болгаш чоннуң чаңгыс эвиниң улам быжыгып турарының херечизи болур.

О. ЦЭВЭГДОРЖ,
Иркутск хоорайда МАР-ның чиигине консулу.

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ПАРЛАЛГА ТӨВҮНДЕ

Совет коммунистериниң дээди шуулганының парлалга төвүнде съездиниң делегаттары-биле ужуражылга үргүлчүлевишаан. Февральдың 26-да эртен болган парлалга конференциязынга Украинаның Компартиязының делегациязының кежигүннери журналистер-биле ужурашкан.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Бичии черге ажыг хинчекти көрүп чораан, Украинаның ховуларын, Карпаттың арттарын, Совет Армияның хостааны чурттарны дургаар тайбың амыдырал дугайында күзеп-бодап келген, Тиилелгениң Кызыл шөлге байырлыг парад-биле демдеглээн кижи — Леонид Ильич Брежнев съездиге илеткел кылып, төөгү ёзугаар чаптуг болгаш шын ёзу-биле тайбың программазын хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалап турары черле өөрүнчүг-дүр-деп, чогаалчы А. Т. Гончар чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде кирген бүгү-ле чүүлдерни болгаш түңнелдерин, Төрээн Коммунистиг партиязының, ооң шылгаттынган ленинчи, тайбың болгаш улустарның аас-кежии дээш чайгылыш чок демиселчизи эш Л. И. Брежневке удурткан Политбюрозунуң чайгылыш чок болгаш принципиалдыг политиказын Украинаның коммунистери, республиканың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, долу болгаш бүрүнү-биле деткип турар деп, Украинаның КП-зының Киев хоорукомунуң секретары Т. В. Главак делегацияның кежигүннериниң мурнундан демдеглээн.

Совет улустарның акы-дуңма өг-бүлезинге Украин ССР, бүгү чурт-биле бир дөмей, бодунуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинге, чоннуң культуразын болгаш чаагай чоруун бедидеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган дээрзин парлалга конференциязынга демдеглээн.

* * *

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвүнге февральдың 27-де Португалияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары А. Куньял чүве чугаалаан. Совет коммунистериниң шуулганынга ПКП-ниң делегаттарының киржип турары дээрге, Португалияның Коммунистиг партиязы биле СЭКП-ниң аразында чаңчылчаан найырал болгаш кады ажылдажылгазы болур деп, ол чугаалаан.

СЭКП-ниң съездизи чүгле совет улуска эвес, бүгү кижи төрелгетенге улуг ужур-дузалыг деп А. Куньял демдеглээн. эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин улуг сонуургал-биле таныштывыс. Ол дээрге, эң-не чугула документ-тир. Делегейге тайбыны быжыглаар дээш сагыш салыышкын мында сиңниккен, бүгү улустарның соңнуургалын барымдаалап турар тодаргай саналдар база бар болгаш амгы үениң соңгаарлатпайн шиитпирлээр чугула айтырыглары мында көргүстүнген болду.

Реакцылыг күштер ам база делегейге «соок дайынны» өскүдер дээш оралдажып турары португал коммунистерни дүвүредип турар. Боо-чепсекти эдере бүдүрер, дүшкүүрлүг чорукту улам күштелдирер, чүвени үрегдеп тонаарынга херек оон-даа күштүг чепсекти ажылдап кылыр, ядролуг ракеталар чок чурттарга ол чепсекти тургузар дээш империалистер айыылдыг хөделиишкиннерни кылып турар. Португалияның коммунистери болгаш бүгү-ле депшилгелиг кижилери ону шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. Бистиң чуртувуска америк шериг баазаларын тургузар дээнинге, Португалияга ядролуг чепсекти мөөңнээр дээн Пентагонуң планынга, бистиң порттарывысты америк авиацияның бааза кылып алыр деп турарынга удур шиитпирлиг демиселди олар чорудуп турар.

Аяк шайны Аартап ора...

Өңнүктерниң үнү

Д. НАЦАГДОРЖ

ОКТЯБРЬ

Он чеди чылдың ноябрьда
Октябрьның хувискаалы
Өртемчейге эң-не баштай
Өөскүп үнгеш тииледи.

Ажылчын-даа, тараачын-даа
Алыс чуртун ээлеп алган.
Магалыг хүн херелинге
Маска, кадыыр чайнап
бедээн.

Кызыл туң-даа Урал ажыр
Кызаңнадыр киискип
үнгеш,
Талыгырны чырыткылап,
Дарлатканнар чүрээн
ээрткен.

Делегейниң нулаа-даа
Хосталганың чырыын
көрген.
Делегейниң караа-даа
Хувискаалдың чырыын
көрген.

Ачы башкы Ленинниң
Өөредииниң херели ол,
Ажылчы чон холунуң
Өөскүткен үүлези ол.

Европаның Чөөн кезээн,
Азияның Соңгу чүгүн
Эң-не баштай хостатнаштың
Амыраттың, Октябрь!

Дужүлгеден каргыстарны
Дужүр октап чайлатнаш,
Орус чоннуң изи-биле
Оруувусту тыптывыс-даа.

Эмеглежир эки холун
Эштеривис бисче сунган:
Кинчи-деңгү буступ душкен.
Хилинчек-даа арлы берген.

Сорук куштуг Октябрьның
Тугун тудкаш, базып ор
бис.
Соңгу чүгүн мөңге Хүнү.
Туяланып чырып турзун!

Л. ХУУШААН

БОДАНЫГ

Бүгү чырык өртемчейде
Будүмели кызыгаар чок.
Улуг чүве кайдал дээрге,
Улус шупту мынча дижир:
Ак-көк дээрден
улуг чүве
Ам черле
кайда-даа чок.
Дээрден-даа артык улуг,

Деңнеп сөглээр чүве
турбас.
Кызыгаар чок улуг угаан
Кымдал диген айтырыгга:

Улуг Ленин
башкыда деп
Улус шупту
шынын сөглээр.

ӨГ-БҮЛЕНИҢ ААС-КЕЖИИ

Чөөн аймактың Дашбалбар сумузунуң чурттакчызы 72 харлыг Б. Буяндэлгэр эрги-даа шагны көрген, чаа үеде чурттап чоруур дириг херечи.

— Революция мурнунда мээн ада-ием бай феодал кижилерге чалчалап чораапнар. Оларга чаңгыс мунар аът, чаңгыс саар инек турган — байгы өнчүзү ол. Бодум үжүк-бижикке чүгле 12 харлыымда өөренген мен. 1939 болгаш 1945 чылдарда дайыннарга киржип, төрээн чуртумну дайзыннардан камгалаар улуг медээ база онаашкан. Тайбың үеде мал кадарып келдим. Ада-чуртум мени бодумнуң чонумнуң чаагай чоруу дээш ажылдаар эргени берди — деп, Б. Буяндэлгэр чугаалаар.

Ам Б. Буяндэлгэр пенсияда. Ол өөнүң ээзи Г. Жамзма-биле тос уругну өстүрүп кижизиткеннер. Олар ада-иезиниң адын салгап, күш-ажылга ынак кижилер апарганнар. Амгы үеде хоочуннарның ажы-төлү улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап, моол чоннуң амыдыралынга чаа-чаа чедиишкиннерни немеп турарлар. Улуг оглу Дашпэрэн — харылзаа черинде инженер, Гэндэн — «Улаа» кодээ ажыл-агыйы каттыжыышкынында малчын, Борхондой — МАР-ның культура министриниң оралакчызы, Доноров — телевидениеде, Тумурбатар — типографияда парлакчы, уруу Цэпэгэ — экономист, Мэдрэ — Дашбалбар сумузунда сес чыл школазының директору, Жанлавцогзоя — Чойбалсан хоорайда төп электри станциязының кол инженери, эң хеймери Баяндурэн — төрээн «Улаа» кодээ ажыл-агыйы каттыжыышкынында чолаачы.

Оларның ажы-төлү амыдыралга ынак, аас-кежиктиг кижилер болганнар, боттарының шилип алган мергежилдеринге тергиин ынактар. Чижээ Гэндэнни көрээлинер. Ол будүрүлге пландарын ургуулчу ажыр күүседип келгенинден күш-ажылдың рекордсменн деп үнелеттип, чазактың шаңналдарын чаалап ап келген. Оон уругдары безин сес кижи, шуптузу школада өөренип турарлар. Чайын чаштар адазынга улуг күзелдиг-биле дузалажып турарлар.

Шаандакы чалча чораан кырганнар Буяндэлгэр биле Жамзма ам шак мындыг аас-кежиктиг өг-бүле болган. Улусчу революцияның Моолга тиилелгези ындыг аас-кежиктиг өг-бүле бүрүзүнге хайырлаан.

Ш. ДОЛГОР.

«Новости Монголии» деп солундан.

РАЗЛИВ ХӨЛДҮҢ ЧООГУНГА

«Ленин дугайында чүректиң ханызындан беседалар» деп номдан

Ленинград чоогунда Разлив деп станция турар. Оон ырак эвесте улуг эвес хөл бар. Чээзын хар эрип эгелей бээрге, хөл терееннеп эрииин ашкаш, чанында шынааларны шыва алы бээр. Ынчангаш ол черни Разлив (үерлээр чер) деп адаан чадавас. Чайын июль айда анаа сиген дыка терен апаар. Оларны кезип эгелээр.

1917 чылдың ындыг үезинде Разливке В. И. Ленин чедип келген. Июль хүннериниң соонда, чонга удур буржуаз түр чазактың шивишкиннеринден ол анаа чаштынып турган.

Владимир Ильич хөлдүң ындыы талазынга турлагжып алган. Анаа чурттаар черин баш удур белеткээн: саарат сигенниң иштин ап каапкаш, чаъстан чаглактаныры-биле чадыр кылып берген.

Чурттаары-биле кылган ол чадыр Владимир Ильичиге ындыг кончуг таарымча чок болган. Ынчангаш ол арыг иштинден быжыг шетчигештерин, бүрүлерлиг ногаан будуктарны кескеш, чадырны болу тудуп эгелээн: улуг хадыңдан ырак эвес черге ужун сүвүртүп каан шетчигештерни черже киир каккаш, кырын ногаан будуктар-биле, а хажыыларын көк сиген биле шып алган. Ынчангаш чадырның иштиделгем, таарымчалыг болган.

Владимир Ильичиниң анаа эдилел-херекселдери шоолуг эвес: демир хөнектиг, бичии паштыг, балдыыг, хирээлиг болгаш сиген кезер кадыырлыг турган.

Чадырга В. И. Ленин чурттап эгелээн.

Ооң эң ынак чери шырыштар аразында аянда аажок улуг төжек чоогу. Ленин ооң кырынга калбак ама саазыннарга бижээш олуруптар. Ол аяң кайы-даа талаларындан дуглалчак.

Кежээликтей болу бээрге-ле, Разлив хөл-биле хемелиг кижилер чедип кээр. Ленинге эң шынчы ол кижилер Петроградтан (амгы Ленинград) чаа солуннарны база чагааларны анаа чедирип берип турган. Владимир Ильич ол бүгүнү кончуг кичээнгейлиг номчуп, сонуургап, ак-көк карандаш-биле демдеглеп ап турган.

Дайзыннар ол-ла үеле Ленинни дилээш, тып шыдаваан-нар. Олар боттарының солуннарынга Ленин ужар-хеме-биле даштыкыже ужуп чоруй барган, азы далай дүвүнде хемеде чаштып чыдар деп шүгүлдеп бижип келген.

Ленин оларны номчааш, аажок каттырган:

— Кончуг хөгледикчи четкерлерин!— дээр турган.

Ол үеле чем кончуг берге. Ынчалзажок Владимир Ильич чемненирин шуут уттуптар, чүгле анаа станциядан эртенги чемни эккелгенде, ынчан чемненирин сактып кээр.

Бир катап чоок кавызының оолдары хөлден аажок улуг шортан тудуп алгаш, оон чадырынга эккелген. Оолдар дораан-на Ленинге шортан биле мүн хайындырар дей бергеннер. Владимир Ильич оолдарны соксаткаш:

— А-а-дыр, оолдар, бөгүн мээн хлевим-даа, шайым-даа бар. А ол шортанны даарта дүштеки чемге белеткээр-дир— дээш, арттыртып алган.

Владимир Ильич кадыыр-биле сигенни кезип база куругаткаш, саараттаар турган. Бир катап арганың кырынга аажок кылын кара булуттар диргелип келгеш, дээрни шуут дуй алы берген. Владимир Ильич кескен сигенни сарааттаар дээш далажы берген. Чаңнык кызаңайнып, дээр диңмирееп турган. Чаъс кудуп эгелээр мурнуу чарынында Владимир Ильич сигенни сарааттап четтигипкен.

Чаъс соонда чечек, сигенниң чаагай чыды думчукка айдызалып келген. Хөлдүң кырынга хүн база катап хереленип чырый берген.

А кежээликтей эрикке бир хеме чоокшулап келген. Оон-биле анаа эш Орджоникидзениң чедип келгени ол. Чалап үнүштер аразында кокпа орук-биле чоруп олура, ол Ленинни-даа эскербээн. Кажан Владимир Ильич арыг иштинден үнүп кээрге, Орджоникидзе эллепсине берген: аңаа уткуштур кандыг-ла-бир таныва кижи кел чораан... Кайын келген, чүү кижил? Лениниң чурттап турар чериниң чоогунга чүге мынчап тоядп чоруурү ол моон?— деп бодаан.

Шынап-ла, ынчан Владимир Ильичиниң дораан таныры берге турган. Эриниң болгаш сегел салын чүлүп каапкаш, бөргүн хавааныже хавыктай тыртып алган.

Ленин-биле мендилешкен соонда безин Орджоникидзе ону таныксаваан. Ооң эктинче Ленин часкагылааш:

— Эш Серго, таныйн тур силер бе?— деп айтырган.

Чүгле оон соонда Орджоникидзе Ленинни таныр каан.

Олар чадырже чорупканнар. Ленинге чүгүлә дыңналыглар чедирери биле Петроградтан Серго чедип келгени ол. Бүгү чүүлдерни шуптузун чагаага бижип болбас турган. Чүге дээрге ындыг чагаа дайзыннарның азы өскерликчилерниң холунга кире бериш болган.

Владимир Ильич ол дүне эш Серго-биле дыка үр хөөрешкен. Келген аалчы Ленинниң харыыларын база айтыышкыннарын алгаш, эртенинде чорупкан.

Августу бөөлдүредир чаъс улажып турар апарган. Шырыштар аразында Ленинниң ынак чери ажылдаарынга таарымча чок болу берген. Чүве бижиттинер төжээ ол суг апарган, харын-даа тайгыры аажок, кыдыгларындан бичии-бичии мөөгүлер үнгүлээш, хөөп келген.

Агаар-бойдус соой берген. Партия Төп Комитети Владимир Ильичиниң Разливтен Финляндияже чорудары органызастаан.

Ынчангаш чадыр ээн калган. Ленин чорупкан.

Ол черде ам маңы даштан хоюглап тургаш, тураскаал чадыр тургузуп каан.

* * *

Арга-ыяш өзүп үнген., Чүгле ынчангы кырган хадың чок, оон дазылындан үш чаш хадыңнар өзүп үнгүлеп келген.

Ынчаарга совет кижилерниң чүрээнге эң эргим бо черлерниң өскези ол-ла хевээр арткан.

ЧУРУКТУ «Ленин дугайында беседалар» деп номдан дужүрүп чураан.

ЧАГААНЫ ЛЕНИНГЕ ЧЕДИРГЕНИ

Очалаңдан кедилерин
Орус арат айтып берген.
Октябрьның хувискаалын
Ол-ла черден делгереткен.

Чеди чааның хувискаалы
ССРЭ-ден өөскээн-нейин
Черлик чораан арат-ла чон
Чер-ле черде хувискааңы.

Бо ыры Октябрь революциязы тиилээн үеде тывылган. Орус ажылчын ангы чүгле боттары дарлаашкындан хосталып үнер деп бодап чорбаан, олар дарлаткан өске улустарны база улуг демиселче көдүрүп үндүрүп, кыйгырып чораан.

Аллан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейинде, тыва улустуң хосталгазы дээш тулчуп турган партизан шериниң командирлери А. Д. Кравченко биле П. Е. Щетинкин оларның чуруктарын көскү черде аскылаан. Оларның дугайын бистиң номчукчуларывыс болгаш көрүкчүлеривис эки билир. Олардан ангыда тыва улустуң хосталгазы дээш тулчуп чораан-нарның аразында база бир чурук бар. Ол болза партизан шериниң политажылдакчызы С. К. Сургуладзениң чуруу-дур.

Сергей Константинович Сургуладзе 1879 чылда Кутанси губерниязының Очурчетск можуунуң Аскон дээр көдээ суурунга тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Сургуладзе 1905—1907 чылдарда чорудуп турганы революсчу ажыл-чорудулгазы дээш Одессаның суд палатазының шииткүри-биле бүгү назынында Сибирьге турар кылдыр шииттирген болгаш Ангара хемде Кежму суурда кара-бажыңга хоругдаттырган. 1917 чылдың февраль революциязы хаан чазакты дужур октагыже чедир анаа турган. 1917 чылдың апрель 17-де Енисейскиниң губерния эргелели хосталган дугайында шынзылганы Сургуладзеге тывыскан.

Партияның Енисей губерния комитеди Сургуладзени кызыл гвардейжилерниң политиктиг удуртукчузу кылдыр Канск хоорайже чорудткан. Ол анаа 1917 чылдың майдан 1918 чылдың июньга чедир турган. Ынчаарда даштыкы эжелекчилер Сибирьге тургускан Совет эрге-чагырганы дужүргүлээш, кара туразында аажылап, калчаарап турганнар. Сургуладзениң политажылдакчы болуп турганы Камала станция ыңай-бээр эртер поездилерге кывар чүүл кудуп бээр кончуг хөлдүг чер турган. Ынчангаш ол Канск уездизиниң Уяр можуунуң Сушанка дээр кыдыг көдээ суурже чоруткаш, чажыт байдалга ажылдаар ужурлуг апарган. Ол анаа тургаш Совет эрге-чагырга дээш демисежир кызыл шеригжи отрядты организастаан болгаш соондунде ол отряд-биле Щетинкин биле Кравченконуң кызыл партизан отрядтарынга каттышкан.

1919 чылдың апрель төнчүзүнде Канск партизаннарының съездизи болуп эрткен болгаш шылгарангай большевик С. К. Сургуладзе баштаан Шериг чөвүлелин анаа тургускан. Сургуладзе анаа тургаш Александр Кравченконуң, Петр Щетинкинниң, Василий Улановтуң, Александр Ивановтуң, Кузьма Логиновтуң, Василий Гусевтиң болгаш өске-даа командирлерниң шериг-стратегтиг ажыл-чорудулгазынга улуг үлүүн киирген.

1919 чылдың июнь 14-те партизан армиязы дайзынның улуг артык күжүн чылча шапкаш, Балжейни кгаш, Минусинскиге келген, оон соонда Ус хемниң кызыы аъл оруу-биле Тываже келген. 1919 чылдың апрель 19-та партизаннар атаман Бологовтуң өлүрүкчү шериг кезектерин чылча шапкаш, 1920 чылдың январьда Кызыл Шеригниң мурнакчы кезектери-биле каттыжа берген.

С. К. Сургуладзениң кадайы Евдокия Степановна Сургуладзе революция мурнунда шөлүлге үезинде ашаа-биле кады чоруп турган болгаш Минусинскиге тургаш, барык воскресенье санында оон В. И. Ленин-биле барып ужуражып турганын сактып чугаалаан.

Сургуладзе Минусинскиге большевик алышкылар Ефим болгаш Федор Брагиннер-биле база таныжа берген. Сергей Константинович революсчулар Кржижановский база Старков олар-биле харылзаалыг турган.

1921 чылдың март 13-те Сургуладзе Минусинскиден чоруп турда, Брагин алышкылар баштыңчыга чедер чагааны анаа берип кааннар.

Е. С. Сургуладзениң санытышкыны-биле алырга, Сургуладзениң өг-бүлези Москвага чедип келген, баштайгы хүнде В. И. Ленин чай чок дээрзин комендант анаа дыңнаткан. Ынчалза-даа Сургуладзе В. И. Ленинге чүве бижээш чорузупкан. Удаваанда даарта 12 шакта келзин дээн В. И. Лениниң харыызын Сургуладзеге дыңнаткан. Даартазында Сургуладзе Кремльге чедип келгеш, В. И. Лениниң кабинединче 12 шакта киргеш, оортан ийи шак турда үнүп келген.

В. И. Ленин Сургуладзеден партизан шимчээшкинниң кайын эгелээнин болгаш Минусинск хоорайны база Шушенское суурну канчаар хостааның ылавылап айтырган.

Ужуражылышкынның түңнелинде В. И. Ленинге С. К. Сургуладзе Минусинск большевиктериниң чагаазын дамчыдып берген. В. И. Ленин аажок өөрээн болгаш Грузияга совет эрге-чагырга быжыгзы бээрин билек, С. К. Сургуладзени келдиртирин аазаан. Ол ужуражылга болбайн барган. Баштыңчы-биле ужурашкан соонда, үр болбаанда, Сергей Константинович Сургуладзе Хевсуретск ээлмиинге дээрбечилер-биле эткылажылышкын үезинде амы-тынындан чарлыр кылдыр балыгладыпкан.

Щетинкин биле Кравченконуң партизан шериниң Тывага чоруткан дайынчы ажыл-чорудулгазының киржикчизи ырак Грузия чурттуг С. К. Сургуладзениң дугайында биске билдинип турары мындыг-дыр.

С. ТАМБА.

Хөюг үннүг сыгытчы эр
Хомус алгаш ойнай берди.
Зал долдур көрүкчүлер
Ылым-чылым дыңнай берди.

Сценада хөюг сыгыт
Сеткилдерни хөлзедиптер:
Малдыг, аңныг, тудугларлыг
Байлак Тыва көстүп келир.

Агаар

Бөгүн республикага кожер булуттаар, чамдык черлерге бичкан хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 15—20 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 31—33, хүндүс 16—18 градус соор.

телевидение

МАРТ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 9.05—Воронежтиң урал чүүлдүң Күрүне институдунуң улустуң хөгжүм херекселдериниң концерти. Воронежтен дамчыдылга. 9.30—«Будильник». 10.00—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 11.00—«Съездиниң делегаттары чугаалап тур». 11.45—«Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.20—Бөгүн делегейде. 12.35—«Көдээден дамчыдылга». 13.35 «Совет Эвилели-биле». 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15—РСФСР биле Афганистанның аразынга найыралдыг харылзаалар дугайында дугуржулганы кылганының 60 чылынга. «Бабрак Кармальның ССРЭ-ге найыралдыг аян-чоруу». Документалдыг фильм. 14.35—В. Билль-Белоцерковский—«Шторм». Күрүнениң Моссовет аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 16.45—«Делегей панорамазы». 17.30—«Кино аян-чоруктар клуву». 18.30—Медээлер. 18.50—«Хөглүг аттыышкыш». Мультфильм. 19.00—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга концерт. Кремльдиң съездилер ордузундан дамчыдылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.45—Күрүнениң М. Пятницкий аттыг академиктиг хорунуң концерти. 22.25—23.05—«Футбол тайылбыры». Төнгенде—Медээлер.

МАРТ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.50 — «Улустуң аялгалары». 9.05 —Уругларга фильм. «Мандат». Уран-чечен фильм. 10.30 — Н. Римский-Корсаковтуң чогаалдары. 10.55—Медээлер. 11.00—14.30—Чапсар. 14.30 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 15.00 — «Лениниң ады өлүм чок». Композиция. 15.30 — «Аныяк спортчунуң улуг арназы». 16.00 — «Чурукчулар дугайында чугаа». «Скульптор Вера Мухина». 16.25 — «Кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.10—«Чер ажылының техниказының келир үези». Документалдыг фильм. 17.25—«Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 18.10 — Мультфильм. 17.25—«Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 18.10 — Мультфильм. 18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30—СЭКП-ниң XXVI съездизинде. 19.00 — «Беш чыл болгаш коллектив». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чамдык делегаттары киржир. 19.30—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарынга турасквааткан концерт. Останкино концерт студиязынга кежээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—00.00 —Останкино концерт студиязынга кежээниң уланчызы. Чапсарда —Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.10 — «Аныяктарның адрестери». 18.10 — А. Хачатурян — «Спартак» балеттиң музыказының фрагментилери.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга. 18.50—Чарлалдар. 18.55 — «Мээн черим —мээн салым-хуум». Документалдыг фильм. 19.55 — 20.20 — «Кымның-даа эвес». Уран-чечен телефильм.

Сонуургактарга

ЧАЗАГЛЫГ ОРУККА ХЫРБАЛАНГАН

Милан—Венеция аразының автооруунга анаа эвес болуушкун болган. Чазаглыг орукка шуут чыпшыр хырбаланы берген хөй саныг автомобильдер ол-ла черинден шимчеп чадап кааннар.

Оон чылдагааны пластмасс хырбалаарынга хереглээр суук чүүл сөөртүп чораан тускай цистернаның аңдарылганындан болган. Ооң иштинде кырткан суук чүүл автоорукка төгүлген болгаш болуушкунуң болган черинге полиция тускай эзилдириглерни эккелгиже чедир-ле, хырбаланган автомобильдер оруктан шимчеп шыдаваанар.

ШИЛЕННЕР ЭМНЕЛГЕЗИ

Магдебург (ГДР) округтуң Лобург хоорайда шиленнерге бараан болуп турар тускай эмнелге бар. Чанар ужугуушкун үезинде деңгели кошкап, балыгланган азы шын оруундан аскан куштарга дузалаар сорулга-биле ону тургускан.

Ол эмнелгеде 40 орнитологтар эки тура-биле ажылдап, айыылга таварышкан куштарны эмнеп, оларның дугайында сагыш салып турар. Сегий берген куштарның агаарже катап ужугуп үнеринге таарымчалыг хөлчүгеш база мында бар. Шиленнер аннаадагызы дег амыдыралынга дүрген чаңчыксыннар дээш бажың крышазында уяларны база туткан.

(«Труд»—СЭТА).

БИР ИНЕКТЕН ДӨРТ БЫЗАА

Симментал уксаалыг бир инек—ийи кыс, ийи эр бызаалар төрээн. Оон чаш төлдери шупту кадык, менди-чаагай өзүп, доругуп турар.

Специалистерниң санап турары-биле алырга, бир инектен дөрт бызаа төрүттүнери—эң-не ховар болуушкун. Ол инектиң бо чылгы «рекорду» чаңгыс удаа эвес. Новоселицк районнуң Редковец суурунуң чурттакчызы В. Савчуктуң ол инээ ийи чыл бурунгаар хары угда үш бызааны, а оон-даа мурнунда — ийи бызааны төрээн.

В. ДАВЫДЕНКО.

Черновцы.

✦

КЕНГУРУ-БИЛЕ БИЛЛЬЯРДТАНАР

Мурнуу-Чөөн Австралияның Джиниси-Пойнт деп курорт хоорайда 11 харлыг Джой деп кенгуру бильярд ойнаарынга тергиин ынак.

Иези чок арткан кенгуру оглун улус тудуп эккелген, ол курорттуң отельдериниң бирээзинде доктаамал чурттап турар. Бильярд ойнаар ыяш тудуп алганда чүгле чурукка тырттырар. Шарны думчуу-биле какпышаан, бильярдты ол часпас ойнаар. Чамдыкта хоорайдан дашкаар сейлгүүстеп, черлик кенгуруларга аалдап четкилээр. Ынчалза-даа Джой курортче ыяап-ла дедир ээп келир. Кенгуру кежээ телевизорну дыка сонуургап көөр, оон соонда анаа бир дашка пиво сунарга, хөйге көзүлдүр-ле ижиптер. Курорттуң ээлери бо бүгүге хүннүңне чарыгдалды үндүрүп турар. Дыштаныкчыларга оон солун чүве кайда боор деп Чехословакияның «Люд» солун бижээн.

✦

ХОПТАКТАНГАШ...

Омск областың соңгу чүгүнде мыш кезикчилерниң ажылдаар суурунга адыг аалдап келген. Баштай суурнуң кудумчуларын ол ээзи үр көзэн. Кажан мыш кезикчилери бажыңнарынче чаңгылай бергенде, адыг дораан-на ээн бажыңнарже аалдап эгелээн.

Чиир чем-не диләэни ол боор, бир бажыңга киргеш, чүве тыппаан. Оон ийиги, үшкү бажыңнарже... Ийи бажыңның эжиин үрээш, а өскелеринче соңга дамчыштыр киирген. Киреде, үнерде рамаларны бузе таварааан. Мишка шак ындыг чурум чок аалчы болган.

Бүгү бажыңнарны кезээш (шуптузунда оруннарны үреглеп, матрастарны ора соп каапкан). Топтыгин суурнуң медицина пунктузунга четкен. Анаа серемчилелин ол оскунуп, оон ажылдакчыларының кышкы үеде курлавырлап алганы туң-даа, суук-даа эмнерни хары утда четтирипкен. Хоптак чоруу Мишканы айыылга чедирген.

П. УФИМЦЕВ.

Омск область, Усть-Ишим суур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

МАРТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Огарева-6» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00 16.50, 18.40, Кинолар дончулалы 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Савойну оорлааны» 9.30, 11.20. Киночылында 13.10. «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 14.40, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг, биче дайын» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара ийбичиниң белээ» 11.40, «Онза кичээнгейниң зоназында» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

МАРТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өг-бүле сүмележиишкини» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Огарева-6» 10.50, 12.50, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан), «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 14.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Москва карак чажынга бүзүревес» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Частың байырлалы Март 8 удавас келир. Ол хүнде эр улус херээженнерге байырлалдың белектерин өргүүрү чаңчыл апарган. База бир эки белектериниң бирээзи— **байырлалдың лотерея билеттери** болур.

1981 чылда үнген болгаш үнер байырлал билеттериниң ниити түңү 24.3 миллион рубль болур.

Бо тиражта «Москвич-2140» деп 81, «Жигули» ВАС-21011 деп 81 автомобильдер, янзы-бүрү марканың 486 телевизорлары, 324 магнитофон болгаш өске-даа өртектиг чүүлдер бар. Оон аңгыда 1-ден 250 рубль чедир акша база кирген.

Ойнаашкының тиражы март 10-да болур.

Байырлал уңдурулгезиниң билеттерин садып алырын утпаңар.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 434

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00481

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 53 (11552) | 1981 чылдың март 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧУРУКТА: СЭКП ТК-нын Отчёт илеткелин съездинин делегаттары сагыш-сеткилдин ханызындан бүрүн чүүлдүгзүнген.
В. ЕГОРОВ биле В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-нын фотохроникаазы.

„1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары" деп СЭКП ТК-ның төлевилелиниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң

ДОКТААЛЫ

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновтуң илеткелин дыңнап болгаш чугаалажып көргеш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң доктаадыры болза:

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын бадылаар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Кол угланыышкыннарны ёзугаар ССРЭ-ниң 1981—1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин беш чылдың тус-тус чылдарының, ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының болгаш эвилелдешкен республикаларның аайы-биле ажылдап кылгаш, ону ССРЭ-ниң Дээди Совединге 1981 чылдың октябрьда чугаалажып көөрү-биле киирер.

Он бирги беш-чыл планын тургузарда СЭКП-ниң XXVI съездизинге, эвилелдешкен республикаларның компартияларының съездилеринге, партияның крайлар болгаш областар конференцияларынга, районнарның, хоорайларның болгаш округтарның партия комитеттериниң актив хуралдарынга база пленумнарынга, күш-ажылчы коллективтерге болгаш парлалгага, а ол ышкаш ажылчыннарның, колхозчуларның, специалистерниң болгаш эртемденнерниң чагааларынга киирген санал-оналдарны барымдаалап көөр.

Чаа беш чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң калбак программазын боттандырып чорудары бүгү-ле партия, совет, профэвилелдер, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының эң чугула ажыл-агыйжы-политиктиг сорулгазы болур деп СЭКП-ниң XXVI съездизи санап тур. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылчы чоннары ленинчи партияның удуртулгазы-биле социалистиг чарышты улам калбартып чорудар, боттарының чогаадыкчы күжүн, билиин болгаш дуржулгазын коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге бээр дээрзинге бүзүрелин съезд илергейлеп тур.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылчы чоннарның чоруткан чагааларының болгаш билдириишкиннериниң, коммунистерниң апелляцияларының дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң

ДОКТААЛЫ

1. СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылчы чоннарның чоруткан чагааларының болгаш билдириишкиннерниң, коммунистерниң апелляцияларының хөй кезиин съездиниң Секретариады көргенин болгаш эргежок чугула хемчеглерни алганын кичээнгейге алыр.

2. Ажылчы чоннарның съездиге чоруткан чагааларын болгаш билдириишкиннерин база коммунистерниң апелляцияларын көөрүн доозарын, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын СЭКП Төп Комитединге дагзыр.

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи март 2-де Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга ажылын ургулчулээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри эш Д. Ф. Устинов эртенги хуралга даргалаан.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновтуң илеткелин чугаалажып көөрү ургулчулээн. Санал берген эштер: И. Г. Павловский — ССРЭ-ниң оруг харылзаа министри, А. П. Филатов — СЭКП-ниң Новосибирск обкомунуң бирги секретары.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» съезд бир үн-биле бадылаан. Бо айтырыг талазы-биле доктаал төлевилелин комиссияның даакаазын ёзугаар СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш Г. В. Романов киирген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылчы чоннарның чоруткан чагааларының болгаш билдириишкиннериниң, коммунистерниң апелляцияларының дугайында» доктаалды съезд хүлээп алган.

Колумбияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Хильберто Виейра, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Меир Вильнер, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Атос Фава, Конгонуң Күш-ажыл партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, партия ТК-ның даштыкы харылзаалар килдизиниң эргелекчизи, Конго Улус Республиканың даштыкы херектер министри эш Пьер Нзе олар съездиге байыр чедирип чүве чугаалаан болгаш делегаттар база аалчылар оларны чылыы-биле уткаан.

* * *

Хүн чурумунуң дараазында айтырыын чугаалажып көөрүнче — партияның төп органнарын соңгуурунче съезд кежээки хуралынга эгелеп кирген.

СЪЕЗДИНИҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Октябрь чуртунуң коммунизмче күчүлүг базымы ленинчи партияның төөгүлүг хүлээлгезин бүгү-ле оидур чаагайы-биле илередип турар. Тайбың болгаш депшилге дугайында ооң чырыткылыг идеалдары, ооң өскерлиш чок программа негелдези—СЭКП-ниң Кремльде эртип турар XXVI съездизинден чырыткыландыр илергейлеттинип турар, ол бүгү чүүлдер кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш болуп турар.

Партияның экономиктиг стратегиязының салгалып кел чыдары алыс тудуш үргүлчүлелдиг болгаш сайзыралдыг съездиден көзүлген. Санал бергеннер ону хамыктың мурнунда совет улустуң чаагай байдалын бедидериниң хөй янзы сорулгаларынче улуг ажыл-агыйының улам ханы эргилдези-биле холбаштырып турган.

Он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын олар харын ындыг туруушка анализтээннер. Экономиктиг өзүлдениң интенсивтиг факторларынче шиитпирлиг шилчиишкин демдеглеттинген. Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң аргаларын чугаалашкан. Экономиканың тургустунган күчүлүг күжүн, ооң бүгү курлавырларын — күш-ажылды, кол фондуларны, оваар чүүлдү болгаш чигээтти, шөлдерниң болгаш фермаларның продукциязын ажыглаарын санал бергеннер улуг ужур-дузалыг кылдыр көрген. Ораторлар шиитпирлеттинмээн айтырыгларны бүгү талалыг анализтеп, четпестерниң чылдагааннарын илередип, оларны чайладырының оруктарын саналдап турганнар.

Март 2-де эртенги хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри эш **Д. Ф. Устинов** даргалаан.

Оруг харылзаазының министри эш **И. Г. Павловскийге** сөс берген.

Тоскy беш чылдыынга бодаарга эрткен беш чылдың дургузунда демир-оруктап 2 миллиард тонна хөй чүъкту сөөрткен. Пассажирлер аргыштыпары база өскен.

Чаа беш чыл демир-оруктарга улуг хемчээлдиг тудуушкунуң болгаш техниктиг дүрген депшилгениң үези болур. Ыдангыя Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке, Казахстанга болгаш Ортаакы Азияга чүъктер сөөртүрү өзер. Кузбасстан, Канск-Ачинск бассейнинден болгаш Экибастузтан хөмүрдашты сөөртүп үндүрериниң Барыын Сибирьниң болгаш өске-даа бүдүрүлге девискээр комплекстериниң транспорт хандырылгазының ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле улам өзүп орар харылзааларны хандырар талазы-биле улуг сорулгаларны шиитпирлээри төлевилеттинген.

Эрткен беш чылдыынга деңнээрге демир-оруктар немей мун-мун электровозтарны болгаш тепловозтарны, миллион миллион тонна рельстерни алыр. Алырның ажыл-ишчизин ниге чурттарга бажыннары ажыглалга киирери көвүдээр.

Демир-оруктарны электриждери, бүдүрүлге ажылдарын механизастаары болгаш автоматчылдары эртем-техниктиг депшилгениң кол угланыышкыны болу бээр. Пассажирлер аргыштыпарын экижидер дээш хөй чүүлдерни кылыр. Ачы-дуза чедирери калбарар, демир-оруктар пассажирлерниң оруктка чоруурунга эптиг каш-каш мун вагоннарны алыр. Дыка хөй вокзалдарны тудар болгаш чаартыр, метроның 112 километр шугумнарын тудар. Ам ажылдап турарларынга немештир Минскиге, Ереванга, Горькийге, Новосибирскиге метрополитеннер ажыглалга кирер.

Байкал-Амур магистралының тудуунуң канчаар чоруп турарынга, адырның техниктиг баазазын болгаш иштики курлавырларын улам ажыктыг кылдыр ажыглаарының, чурттуң хемчээллеринге сөөртүлгелерни планнаарын сайзырандыр айтырыгларының айтырыгларынга оратор тодаргай доктаан.

СЭКП Новосибирск обкомунуң бирги секретары эш **А. П. Филатов** болуунуң чугаазынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бар-ла арга-биле бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин практикага шиигээдириниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни угландырган. Кедилиг планнаашкын областа аажок нептерен турар. «Сибирь» деп улуг хемчээлдиг программаны эртемденнер ажылдап кылган. Тарааны болгаш мал чемин бүдүрериниң беш чылда программазын ёзугаар тарааны чыл бүрүде бүдүрери 3,5—4 миллион тонна чедирери көрдүнген. Сүт болгаш эът бүдүрерин ковүдедир арганы бээр программаны чогаадып доозуп турар.

Оон-биле кады эртемниң идеяларын боттандырарының тургуп турар системазы оларның дүрген ажыглаарын ам-даа четче хандырбайн турар. Эртемге үндезилеп ажылдап кылган чүүлдерни шиигээдириниң аргазын хамыктың мурнунда адырлар аразынга болгаш девискээрлер деңнелинге чедир амдыгаа чедир-ле ажылдап кылбаан.

Соок черлерге болгаш улуг девискээрлерге ажыглаарынга таарышкан чаа техниканы чогаадып кылыр талазы-биле аажок улуг ажылдарны чорударының эргежок чугулазының дугайын делегат чугаалаан.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үениң дургузунда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының дугайында илеткел талазы-биле 14 делегат санал бергениң даргалакчы дыңнаткан.

Саналдар бээрин соксадыр дугайында саналды делегаттар хүлээп алган.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп СЭКП ТК-ның төлевилелиниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң доктаалын хүлээп алыр деп санал киирген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары эш **Г. В. Романов** доктаалдың төлевилелин номчаан.

Делегаттар ол доктаалды бир үн-биле хүлээп алган. 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары бадылаттынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылчы чоннарның чоруткан чагааларының болгаш билдириишкиннериниң, коммунистерниң апелляцияларының дугайында съездиниң доктаалының төлевилелин даргалакчы эш **Д. Ф. Устинов** номчаан.

Делегаттар ол доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Колумбияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш **Х. Виейра**, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш **М. Вильнер**, Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш **А. Фава**, Конгонуң Күш-ажыл партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, партия ТК-ның даштыкы харылзаалар килдизиниң эргелекчизи, Конго Республиканың даштыкы херектер министри эш **П. Нзе** олар съездиге байыр чедирген болгаш делегаттар база аалчылар оларны чылыы-биле уткаан.

Хүн чурумунуң дараазында айтырыын чугаалажып көөрүнче — партияның төп органнарын соңгуурунче съезд кежээки хуралынга эгелеп кирген.

СЭКП-ниң XXVI съездизи март 3-те ажылын ургулчулээр.

(СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн, СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединиң хуралдаар залынга Моолдуң Араттың революстуг намының 60 чыл болган оюнга тураскаадыкан совет-моол найыралдың хуралы болуп эрткен. Аңаа хоорайның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери киришкеннер.

Байырлыг хуралды СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Моңгуш ажыткан. МАРН-ның 60 чыл болган оюнуң болгаш совет моол найыралдың дугайында илеткелди Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының президиум кежигүнү, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. А. Аранчын кылган.

Камык камгалал министерствозунда партия эге организациязының секретары Я. В. Клятт, республиканың Пушкин аттыг библиотеказының улуг библиографы Н. С. Хертек олар база ол хуралга чүве чугаалааннар.

(Бистиң корр).

Национально-краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Бистиң совхозта партия организациязының учёдунда турар коммунист, ажыл-агыйның директору И. П. Гончарюк Москвага, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады болуп, ооң ажылынга киржип турар. Ол дээрге совхозтуң коммунистеринге база бүгү ажыл-ишчилеринге аажок улуг өөрүшкү боор турар. Делегатты съездиже үдеп турувуста болган митингиге ажыл-ишчилерниң кодурлуушкуну-даа кайгамчык бедик болган. Делегадывыс-даа, анаа чүве чугаалаан эштер-даа съездиниң үндүрер шиитпирлерин, он бирги беш чылдың, ооң баштайгы чылының планныг даалгаларын күүседир дээш ийи дакпыр күженишкин-биле ажылдаарын аазап турганнар.

Съезд мурнунуң чарыжынга совхозтуң коммунистери болгаш ажыл-ишчилери бедик көргүзүглерни чедип алган. Төөгүлүг улуг ол шуулган ажыттынар хүнүнге чедир күрүнеге сүт садарының ийи айлар планын, эът садарының бирги кварталдының күүседир деп хүлээлгени алгаш ажыл-ишчилер боттарының сөзүн ээлеп шыдаан. Тодаргайлаарга айыттынган үеде сүттү 100 тонналы садар турагаш, 102,7 тонна чедирген, а эъттиң планы—180 тонна турда 198,2 тонна чедирген.

Ажыл-агыйның кайы-даа адырларын алыр болза, ында ажыл-ишчилерниң мурнуку одуруунда коммунистер чоруп турар. Мацаа чамдык чижектерден көрээл. Коммунист Полит-оол Кыргысович Шаңмак тергиин эки ажылдаан. Онгу беш чылдың сөөлгү чылында ол төрүүр чүс хойданна 112 хураганы доруктуруп, өстүрген. Ол ышкаш Очур Бильчей, Очур-оол Мунзук, Докур-оол Дөпен ышкаш эштер кезээде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга туржуп келгеннер. Олар төрүүр чүс хойга онаажтыр хураган, бир баштан-на дүк алыр талазы-биле онгу беш чылдың планын дөрт чартык чыл дургузунда-ла күүседипкен турган.

Коммунистерниң шудургу чоруунуң база инициативазының талазы-биле өске бир чижекти көрээли. Арыскан сүт-бараан фермазы онгу беш чылда күрүнеге сүт садарының планын эрткен чылдың августа-ла рапорттаан. Ол чединишкин боду чайгаар-ла чедип келбээн. Мында партбөлүк социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, коллективтиң хуралынга бүгү талалыг сайгарылганы кылып, хожудап турарларга дээштиг салдарны чедирип келген. Ындыглар дараазында айларда хожудаашкындан уштунгаш, мурнакчыларга дөңнежип турарлар. Партбөлүктүң саналы-биле ферманың коллективи бо чылдың ийи айларында күрүнеге сүт садар планын съезд ажыттынар хүнүнде күүседир деп хүлээлгени алгаш, сөзүн алдарлыы-биле ээлеп шыдааннар.

Парткомнуң-даа, ооң составында турар алды бригада парторганизацияларының-даа, дөрт партбөлүктерниң-даа кол кичээнгейи бүдүрүлге планнарын күүседиринче, ажыл-агыйжы кампанияларны чединишкинниг чорударынче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаарынын, идеологтуг, политмассалыг ажылды күштелдирерининин, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаарынын айтырыглары кирип турар. Коммунистерниң саналы-биле совхозтуң малчыннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдуруп, бо кышты хүр-чаагай эрттирер талазы-биле инициативаны эрткен чылдың төнчүзүнде үндүрген болгай.

Амгы үеде бисте кыштаглаашкынның байдалы ой-тавында. Ооң чоруп турарының дугайында специалистерниң информацияларын парткомга ой-ойде ап, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни дирекция чери шалыпкын ап турар. Февраль төнчүзүнге чедир төрүүр ужурлуг 8 муң хире хойнуң хөй нуруузу төрээн, а оларның хураганнары онча-менди.

Ажыл-агыйның өске-даа участоктарында коммунистер база ажыл-херекке идепкейин көргүзүп турар. Ылаңгыя хаван фермазында, СЭКП обкомунуң кежигүнү Борбай Долгар кончуг эки ажылдап, чыл бүрүде-ле план-норманы ажыр күүседип келген. Бо фермада беш муң хире хаван бар. Ниитизи-биле хаван ажылы орулгалыг алыр болуп келчидар. Машина-трактор станциязында партия организациязы (секретары В. И. Неволин) Бии-Хемниң механизаторларының кыйгырыы-биле он бирги беш чылдың часкы тарылгазынга техниканы чогуур ойүнде бүрүн белеткээр дээш чарышты калбарткан. Мында ажыл-херек багай эвес чоруп турар.

Коммунистерниң болгаш ажыл-ишчилерниң шудургу күш-ажылының ачызында эрткен беш чылда совхоз кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер талазы-биле эки көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге 3300 ажыг тонна эъттү, 4000 тонна сүттү, 434 тонна дүктү саткан. Бо беш чылда ол саннар оон-даа көвүдээр. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзүнге харысалга улам бедик болур.

Бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери «СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчеду болгаш иштики база дашты политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүн долу чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп ап, кайгамчык улуг сонуургал-биле таныжып турарлар. Съезд кедээ ажыл-ишчилерниң мурнунга база-ла кайгамчык улуг сорулгаларны салган. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин улам ыңай көвүдедириниң эргежок чугулазын аңаа демдеглээш: «Бүгү планнарның, бүгү программаларның чединишкини ажыл-херекке хамаарылгадан, кедээ ажыл-ишчилерниң ак сеткилдиг ажылындан... хамааржыр апаар» дээрзин айыткан. Бо дээрге хамыктың мурнунда кедээ коммунист бүрүзүнден ажыл-херекке авангардчы ролюн көргүзүп, бедик харысалга-биле ажылдаарын негеп турар-дыр.

Бистиң совхозта СЭКП-ниң 86 кежигүннери бар. Оларның 65 хуузу ажылчыннар. Коммунистер кедээ ажыл бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарының авангарды болуп, совхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планын боттандырарынга боттарының үлүүн киирип келген.

Төөгүлүг улуг болуушкун—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күүседир талазы-биле бүгү ажыл-херектерниң авангардынга кажан кезээдеги ышкаш бистиң коммунистеривис туржур, ажылчы чоннарны олар боттарының үлегер-чижээ-биле эдертипшаан, чоннуң үүле-херээнге төлептиг үлүүн киирерлер.

С. ДОЛГАР,
«ҮТКА 25 чылы» совхозта партком секретары.

МОСКВА БӨГҮН. ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ АТТЫГ ШӨЛДҮҢ БОЛГАШ ТӨӨГҮ МУЗЕЙИНИҢ ХЕВИРИ.

В. ЗУБАРЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ, ЧАГААЛАР, РАПОРТТАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң адрезинге кээп турар хөй санныг телеграммалар, чагаалар, рапорттар — Советтер чуртунуң кайгамчык хөгжүлдезиниң чаа-чаа арыннары — маадырлыг чорукту болгаш күш-ажылчы бедик кедурлүүшкүнүү, хоочун салгалдың алдарлыг чаңчылдарынга шынчы чорукту херечилеп турар.

Үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, улусчу интеллигенцияның төлээлери болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары Төрээн чурттуң күчү-күжүн быжыглаары, бөмбүрзекке быжыг тайбың дээш могаг-шылаг чок демиселди ээп ленинчи Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, ТК-ның эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинниң илергейлеп турарлар. Октябрьның Төрээн чуртунуң чединишкиннериниң дугайын олар сеткил ханышкын-биле чугаалап, күш-ажылчы чединишкиннериниң, моон соңгаргы сорулгаларының дугайын чугаалажып турарлар.

Партияның ленинчи курузунуң шынның, келдиниң болгаш эртемге үндезилеттингениң бөгүнгү кайгамчык хөгжүлдедеи көрүп тур бис дээрзин СЭКП-ниң Ленинград чурттуг хоочуннары бижээн.

СЭКП-ниң болгаш совет улустуң сорулгаларының, бодалдарының болгаш ажыл-херектериниң чаңгыс аай дөмейлешкек чоруу. Ол—партийжи шуулганның ажылының хүннеринде улам тодазы-биле көзүлген. Чогаадыкчы планнарны экономиканың байдалынче шилчиткен хөй-хөй медээлер Кремльдиң Съездилер ордузунче чурттуң булуң бүрүзүнден кээп турар.

«Ростовуголь» бүдүрүлге каттыжышкынның «Майская» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. П. Чихтиң удурткан бригадазы стахановчу чаңчылдарны улам сайзыратпышаан, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, үш чартык чылда, күүсеткен. 6454 муң тонна хөмүр-дашты, азы тоску беш чылдаазындан 2400 муң тонна хөйнү казып тыптывыс дээрзин коллективтиң дааскалы-биле бригадир дыңнатты. Ындыг бедик көргүзүглер ээрда бир дугаарында чедип алдынган.

Баштайгыларның баштайгы беш чылдарның маадырларының эстафетазы идегелдиг холдарда.

Атомнуг «Ленин» ледокол онгу беш чылда Арктиканың доштуг куржаанга 112 муң мильди эрткен. Арктикага эжиндиришкинниң хуусаазын уземдир талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсеткениниң дугайын ооң экипажы рапорттаан. Улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөрткен 588 транспорт судноларынга беш чыл дургузунда орукту ол ээп берген. Суднонуң бортундан съездиниң адрезинге келген радиограммада ол дугайын дыңнадып турар.

Кострома областың «XII Октябрь» колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры П. А. Малининаның бижээни болза онгу беш чылда ол ажыл-агый күрүнеге чылда-ла ортумаа-биле тарав дужаары тоску беш чылдынга деңнээрге ийи катап улгаткан, сүт бүдүрери 21 хуу, эът—44 хуу улгаткан. «Колхозчу тараачыннарның алдарлыг чаңчылдарын уламчылавышаан, бар аргаларны болгаш курлавырларны салап көргеш, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген бис»— деп, ол демдеглээн.

«1981 чылдың планныг онаалдаларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга чедир хуусаа бетинде күүсеттим—деп, Бакунуң кургаг трансформаторлар заводунуң эптекчи-слесары А. Г. Алиев рапортунда медээлээн.— Партияның улуг планнарын амыдыралга чединишкинниг боттандырарынга бүгү күжүмнү болгаш билиимни бээр мен».

Чуртувустуң камгалалынга боттарының үлүг-хуузун киириштирер — бүгү совет кижилер мидыг кузел-биле чурттап чоруурлар. Чоннуң чаагай чоргуундан бедик сорулга СЭКП-де чок дээрзин олар билир болгаш партияга долу бүзүрел болгаш бүрүн деткимче-биле харыылап турарлар. Оларның күш-ажылы быжыгбиле камгалаттынган дээрзин олар эки билир. Алдарлыг маадырлыг чаңчылдарын камнавышаан, Советтер чуртунуң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында серемчилелдиг-биле туржуп турар. Ол дугайын съездиниң адрезинге шериг кезектеринден кээп турар хөй санныг байыр чедириишкиннери, рапорттар херечилеп турар.

(СЭТА-ның тускай корр.).

БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛ

Улуг-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, харылзааның, садыгның болгаш коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш онгу беш чылдың баштайгы айында күженишкинниг ажылдаан. Күш-ажылчы коллективтерниң кол-кол көргүзүглери эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, өзүлделиг боор турар. Чижээ, районнуң садыг организациялары, үлетпүр комбинады, автобүдүрүлгези, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелели болгаш өске-даа коллективтер январь айның планнаттынган даалгаларын чединишкинниг күүсеткен.

Нийти районга үлетпүр продукциязы бүдүрериниң планы 107,4 хуу күүсеттинген болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге 10,2 хуу бедээн. Херечел кооперациязының ажылдакчылары ниитиниң чемненилгези-биле кады үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,7 хуу күүседип, чөнга пландан ажыр 20,2 муң рубльдиң бараанннарын саткан.

Районнуң автобүдүрүлгезиниң коллективинге съезд мурнунуң социалистиг чарыжын бедик деңнелге организастап, кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, шаңнал-мактал системазын чөп ажыглааның түңнелинде январь айның планы база чединишкинниг күүсеттинген. Транспортчулар ниитизи-биле 29,3 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөрткен. Ол болза эрткен чылдың баштайгы айында сөөрткен чүъктуң хемчээлинден 24,1 хуу хөй-дүр. Ынчангаш планның бо талазы-биле даалгазы 108,6 хуу күүсеттинген.

Үлетпүр комбинадының болгаш саржаг заводунуң коллективтери база-ла продукция бүдүрерин өстүрүп, ооң шынарын бедидерин чедип алганын демдеглээр херек. Ынчалза-даа ыяш ажыл-агыйы, Сельхозтехкүркомнуң районнар аразының каттыжышкыны, амыдырал-хандырылга комбинады дээш оон-даа өске коллективтер чамдык көргүзүглер талазы-биле планныг даалганың күүсеттинерин чедип албаанын демдеглээр херек.

Улуг-Хем районнуң күш-ажылчы коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алыры шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, херек кырында боттандырарынга шиитпирлиг.

А.-Д. КАРА-САЛ,
райплан даргазы.

Идеология фронтузунуң

Дайынчызы

ПАРТИЙЖИ ДААЛГА

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш Өвүрнүң амыдырал хандырылга комбинадында партия эге организациязы коммунистерни, комсомолчуларны, ажылчыннарны бо өөредилге чылында экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школада хаара тудкан. Ол школада дуржулгалыг пропагандист Сара Андреевна Балдаң кичээлдерни эрттирип турар. Партия ажылдакчызы кижиниң кылыр ажылы-ла хөй. Шак-үе анаа чедишпес. Ол хире бачым чай чок-даа болза С. А. Балдан хөй-нийти даалгазын ак сеткилдиг күүседип чоруур. Кичээлдерге канчаар белеткенип база оларны эрттирип турарын сонуургаарымга Сара Андреевна мынчаар харыылаар болду:

— Кичээлдерге баш удур белеткенир чаңчылдыг мен. Пропагандист кижи хөйнү-ле номчуур апаар. Янзы-бүрү журналдарны, хүн бүрүде үнүп турар солуннарны болгаш радио, телевидение дамчыдылгаларын ажыглаар-дыр мен. Өөредип турар темаларым билдингир, солун болзун дээш республиканың, районнуң, ол коллективтиң амыдыралындан чижектерни ажыглап тур мен.

Дуржулгалыг пропагандистиң кичээлинге олурушкаш, ооң үстүнде чугаазының ажыл-херек-биле карышпайн турарын билип алдым.

Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школада 19 кижи өөренип турар. Өөредилге чылының эгезинден бээр 16 кичээл эрткен. Экономиктиг өөредилге дааранычыларга амыдыралчы билиглерни берип, планныг даалгаларын күүседиринге улуг салдарлыг болганын демдеглээр апаар. Өөренип алган билиин ажылы-биле холбап билир чорук коллективте мурнакчыларның саны көвүдеткен. Кичээлдерге эки белеткелдиг кээп, идепкейлиг чоруун көргүзүп турар Зоя Хомушку, Александра Монгуш, Чүнай Алыгжы, Вера Сат, Александра Макар-оол болгаш өскелер-даа бүдүрүлгениң мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери хамааржыр. Комбинаттың ажылчыннарынга экономиктиг өөредилгени организастааны оларның мергежилин бедидеринге ужур-дузалыг болган. 1980 чылдың декабрьда чеди дааранычыга бирги болгаш ийиги разряды тывыскан. Беш өөреникчилерден үш кижиниң хуусаа бетинде дааранычы кылдыр шилчиткенин пропагандист сеткил ханышкын-биле чугаалап олурду. Ол ышкаш комбинаттың дааранычылары бо чылдың январьда 2,7 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 3,7 муң рубль чедирип, азы планын 114 хуу күүсеткен.

Комбинаттың коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Төлевилелин улуг сорук кириишкин-биле чүүлдүгзүнүп хүлээп алган болгаш Төлевилелди коллективтиң ажыл-ижи-биле холбап өөренгеш, ийи айның планныг даалгаларын февраль 20-ле күүседир деп хүлээлгени алган. Планныг онаалдаларны чединишкинниг күүседир, социалистиг чарышты калбартырынга, ооң дээштиин бедидеринге дуржулгалыг пропагандист С. А. Балдаңның киирип турар үлүг-хуузу улуг деп чүве билдингир.

Пропагандист С. А. Балдаң хуусада чогаадыкчы планны тургузуп алгаш, ону херек кырынга боттандырар дээш ажылдап турар. Дыңнакчыларның билииниң деңнелин, нийти белеткелин, сонуургалын барымдаалап тургаш, бижимел онаалгаларны берип, чамдыкта практиктиг кичээлдерни эрттирип келген. «Онгу беш чылдарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы» деп теманы өөренип тургаш, «Онгу беш чылда амыдырал хандырылга комбинадының материалдыг баазазының, продукцияның үнезиниң болгаш ажылчыннарның шалың төлевириниң өскерлиишкиннери» деп бижимел информацияны дыңнакчы Вера Монгуш кылырга, ооң сайгарылгазын кылганы солун болган. «Техниктиг дептиилге болгаш техниканы ажыглаары» деп теманы өөренип тургаш, эш Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп номунга номчулга конференциязын чоокку үеде эрттирериниң планда киирип, дыңнакчыларга түс-түс айтырыгларны берген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң экономиктиг ужур-утказын дыңнакчылар хандыр билип алзын дээш дуржулгалыг мастерлерниң киржилгези-биле аныяк дааранычыларга хепти быжарының болгаш даараарының технологиязының бөлгүмүн организастап, практиктиг өөредилгени эрттирип турары бүдүрүлге чорудулгазынга дыка ажыктыг дээрзин комбинаттың директору С. Э. Куулар чугаалап турар.

С. А. Балдаңның эрттирген кичээл бүрүзү солун, ажыктыг. Дыңнакчылар оон хөйнү билип, шиңгээдип ап келген. Дыңнакчы бүрүзүнүң өөренген темага конспектини кылырын, өөредилгениң чогуур номнары-биле хандыртынган турарын, идепкейлиг чоруун шыңгыы негээр чаңчылдыг. Кичээлдерге дыңнакчыларның сонуургалын бедидер дээш тайылбырлап турар темазынга хамаарышкан диафильмнерни, схемаларны болгаш өске-даа көргүзүг материалдарны ол билдилиг ажыглап турар.

Экономиктиг өөредилгениң дыңнакчылары хөй-нийти ажылдарынга, бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге идепкейлиг киржип, партия эге организациязының харыылап турар № 9 микрорайонда агитаторлар болуп ажылдап турарлар.

Пропагандист болуру берге болгаш харысалгалыг. Оон ханы билиглиг, байлак аргадуржулганы негээр. Кандыг-даа ажылга эки түңнел боду чедип келбес, аңаа хөй күштү үндүрер болгай. Дыңнакчыларны чечен болгаш кижизидикчи сөзү-биле хей-аът киирип чоруур экономиктиг школаның пропагандизи С. А. Балдаң партийжи пропаганданың теориязының болгаш методиказының талазы-биле болуун билиин доктаамал бедидип чоруур.

М. ШАГДЫР.
Өвүр район.

Херелмаа Хуураковна Кыргыс — «Көк-Тей» совхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи. Ол бо ажыл-агыйда беш чыл улаштыр ажылдап, дуржулгалыг саанчыларның бирээзинге санадып турар. Онгу беш чылдың доозукчу чылында Херелмаа Хуураковна саар 32 инектериниң бирээзинден-не 2610 кг сүттү саап ап, республикада мурнакчы саанчыларның одуруунга киргеш, он бирги беш чылдың эгезинде сүт саалдазын оон-даа көвүдедирин хүлээнген. Х. Х. Кыргыс социалистиг чарыштың тиилекчизи. Ол—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: Х. Х. Кыргыс.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хойдан-на хураган

ОНЧА-МЕНДИ

«Чаа орук» совхозтуң хойжулары бо хүннерде эрес-шудургу ажылдап турарлар. Совхозта ниитизи-биле төрүүр 11978 хойнуң 4283-ү оолдапкан. Малдың чаш төлү бүрүнү-биле камгалаттынган, менди доругуп турар.

Хоочун хойжу Д. Дамчайның, М. Чамзын-оолдуң, Д. Бадының, Е. Кызыл-оолдуң болгаш өскелерниң-даа коданнарында хөй хой оолдаан, хураганнары онча-менди доругуп турар. Мурнакчы сакманчылар Д. Балдар, Н. Көкей, А. Севилбаа, М. Бады олар 80—150 чедир хураганнарны эки ажаап, доруктуруп, кызымак-кай күш-ажылы дээш мактадып турарлар.

Совхоз дирекциязы, партком, комсомол комитеди малчыннарга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузарының хемчеглерин ап чорудуп турар. Солун-сеткүүлдү, номнарны, чугула херегледдиң чамдык бараанннарын, аъш-чем аймаан ыракта, чедер оруу багай кыштагларже совхоз директорунуң машиназы-биле чедирип турар. Зоотехниктер, мал эмчилери хойжуларга үргүлчү барып, боттуг дузаны чедирип турарлар.

О. БОТТУГ-ООЛ.
Эрзин район.

Редакцияга чагаалар

АЖЫГЛААЛГА КАЖАН КИРЕРИЛ?

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң девискээринде Кызыл-Мажалык деп кыштагда бир аал иштиг чурттаар бажыңның тудуун кылып эгелээнден бээр алды чыл эрте берген. Ажыглаалга кирбейн чыткаш элекке «кырып» берген чурттаалга бажыңының чүгле дээвиирин дуглап каап боордан башка эжик, соңгалары кылдынмаан, шалазын маңзалаваан. Ук кыштагга ниитиниң малын кадарган хойжулар Х. Дамдын, Х. Дамбаа олар ээлчежип кыштап келгеннер.

Малчыннар чурттазын дээн бажыңның тудуу ара соксаттынган. Амгы үеде тудуг материалдары чок. Ону сөөртүп эккелгеш, ук бажыңның тудуун шапкынчыдып чорударынче совхозтуң удуртукчулары (директор С. Ооржак), ында тудугжулар бригадазы сагыш салбайн келген.

Даамай хөөннериң уржуундан хойжулар соок өглерде чурттавышаан, а оларның маңаан бажыңы элекке «кыраашп» туруп берген. Совхозтуң удуртукчулары ук бажыңны кажан ажыглаалга киирер бодап турар ирги?!

Х. КАРА-ООЛ.

«ХООЧУРААН» ТУДУГ

Бистиң Өвүр районнуң төвү Хандагайты суур чыл келген тудум-на сайзырап, чаартынып орар. Амгы үеде 800 олуттуг үш каът школаның тудуп турар. Суурнуң ортузунда делгем, чырык, чараш Культура бажыңының чанында спорт залының тудуу база удавас ажыглаалга кирер. Ооң-биле кады суурувустуң үстүү талазында автостанция тудуу үш чыл бурунгаар эгелээн. Ону районнуң септелге-тудуг участогунуң тудугжулары кылып турган.

Баштайгы үеде чер ажылдары шалыпкын чоруп, автостанцияның таваа салдынган. Ооң соонда ук тудуг ара кагдынган. Автостанция тудуунга херегләэрибиле эжиктер, соңгалар блоктары, маңзалар, цемент, шлак дээн чижектиг тудуг материалдары база дүжүртүнген турган. Ара кагдынган тудуга тудугжулар көзүлбестей бергенинден ол материалдар чоорту чидип эгелээн. Ооң чанынга чыткан маңзаларның база бир автомашина иштиг цементиниң кайнаар эсти бергенин билдинмес. «Хоочураан» туруп берген тудугже септелге-тудуг участогу (начальниги А. А. Хертек) сагыш салбастаан.

Ук автостанцияның тудуу ажыглаалга кирген болза өвүржүлерге дыка-ла өөрүнчүг болур ийик. Чайның изиинде, кыштың соогунда аргыжылга хөлгезин манап, ажык дээр адаанга турары кымга-даа таалаачыг эвес дээрзи билдингир.

«Тыва септелге-тудуг» трестиң, районнуң септелге-тудуг участогунуң удуртукчулары бо «чугула» тудугну бо чылын катап кылдыртып эгелээр ирги бе база кажан ажыглаалга киирер ирги дээн чижектиг бодалдар өвүржүлерни дүвүредип турар.

С. ДОНГАК.
Хандагайты суур.

МАЛ ЧИВИШААН

1979 — 80 чылдың кыжы «Кара-Хөл» совхозтуң девискээринге бергедээшкин чок, хүр эрткенинден Кожелиг-Хову деп черде көк-суланың 4-5 сараадды (40—50 тонна) хевээр арткан. 1980 чылдың дүжүлүнден база элээн каш сараатгарны мында тургускулаан.

Совхозтуң тудуг бригадазының ажылчыннары ол сараатгарны долгандыр кажаалааш, үнер-кирер эжиктерин багай кылган. Ноябрь айдан малчын коданнарже мал чеми сөөртүп эгелээн чолаачылар кажаалардың эжиктерин эки хагбайн, чалгай хевээр арттырып турганындан чоокунда аалдарның малы сарааттаан көк-суланы чип, хамаанчок саза базып туруп берген. Ам мында хүннуң-не 30—40 хире инек, чылгы мал турар-дыр.

Ниитиниң малынга белеткээн чемнерни эки шыгжап кадагалаар, камныг ажыглаар дугайында партия, совет, кедээ ажыл-агый органнарының үндүрген доктаал-шиитпирин бистиң «Кара-Хөл» совхозтуң удуртулгазы (директору Д. Хертек, партком секретары К. Адыгбай) чүге күүсетпейн турарыл? Көк-сула сарааттарын мал чип, саза базары канчага чедир уламчылаарыл?

Х. САМДАНЧАП.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ҮДЭЭШКИН

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Ленин орден хавыялыг Августа Ивановна Ельшованы «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниң ажылчыннары байырлыг байдал-биле пенсияже үдээннер. Августа Ивановна республика найысылалының чаа тудугларынга 25 чылда ажылдап келген. Бо хүннерде оон өөреникчилери — штукатурлар болгаш малярлар — дыка хөй кижи боттары безин дуржулгалыг мастерлер апарган. Төрээн чурттуң бедик шаңналдары — орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан, он бирги беш чылдың мурнакчылары боор турарлар. Оларның аразында Е. С. Бизяева, В. Б. Борбак-оол, М. В. Сафронова, И. Б. Оюн болгаш өскелер-даа бар.

Августа Ивановна тудуг эргелелинде эң-не улуг дуржулгалыг болгаш хүндүлүг кижи. Ол СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегадынга болгаш партия обкомунуң кежигүнүнге каш удаа соңгуп турган. А. И. Ельшова чылыг сөстер дээш эш-өөрүнге улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткен.

ХООЧУННУҢ ҮЛҮҮ

Анна Жулинаның алыс чурту — Воронеж областың Больше-Троицкий районунуң Булавовка суурy. Ынчалзажок амыдырал-чуртталгазының хөй чылдары аныяк Совет Тываа-биле сырый холбашкан. Малааа, тодаргайлаарга, Улуг-Хемниң Арыг-Узүү сууpга хып дээй аныяк кыс тургаш-ла келген. Ынчан өгнүң эр ээзи Дмитрий Жулин В. И. Ленинниң Сибирь шөлүлгезиниң үезинде турганы, бөгүн бүгү делегейге сурагжаан Шушенскоениң кодээ ажыл-агый техникумун доосааш, хүнизээректиг Тываага ажылдаары-биле келген. Ак-көк хемнерниң, хөлдерниң, «дээр шашкан» сүвүр даглар-ның чурту бурун тыва чер оларның сеткилиниге кедергей таарышкан болгаш олар маңаа ажылдап, чурттаарын кезээде шиитпирлээн. Аныяк өг-бүлениң эрге-чассыг дун төлү—Петязы ынчан чүгле атпаннадыр ийи-бир-ле базар турган. Ам ол Петр Дмитриевич Жулин апарган. Боду безин ажы-төлдүг. Ленинчи Коммунистиг партияның кежигүнү. Сибирьниң база бир улуг хоорайларының бирээзи — Томскиде заводта бедик мергежилдиг ажылчын диртип мактадып турар.

Оон бээр чеже кыш-чай солчуп, оларның уңун чурттаан Улуг-Хемн-биле чеже суг акпаан дээр силер. Дмитрий бодунуң мергежилиниң аайы-биле үргүлчү агрономнап, хову бригадирлеп ажылдап келген. База демги-ле «ҮТКА 25 чылы» совхозка. Ажыл-агыйның Арыг-Үзүү, Иштии-Хем, Арыскан салбырларынга аңгы-аңгы чылдарда ажылдап, чурттап, бедик дүжүт дээш демисежип, чериң беримчезин чедип ап келген. Анна Тимофеевна өөнүң ээзиниң аайы-биле көжүп-дүжүп пат чаңчыгып калган. Чүгле тускай мергежил бар эвес, болунуң сонуургалының аайы-биле, «самбын тутса—санакчы, саазын тутса—бижээчи» дээри ышкаш, колдай учётчиктеп, кассирлеп дээш эгезинде элээн каш мергежилдерин солаан. Ынчап тура-ла чоорту садыгжының мергежилин амыдыралының судалы кылдыр шуут шилип ап, Арысканга школа буфедин хүлээп алган. Орта 2 чыл ажылдап чорда оон чүткүлүн, ажыл-ишке кызымаан көргеш, районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери холушкак барааннар магазинин эргелекчилээри-биле хүлээткен. Чоннуң, хөйнүң бүзүрелин шынзыдып, ол аңаа база 2 чыл ажыр ажылдаан.

1964 чыл. Ай, квартал пландарын доктаамал ажыр күүседип келген садыгжы чүгле Арыг-Үзүү ажылчын кооперациязынга эвес, а бүгү Улуг-Хем райпозунуң садыгжыларының аразынга калбарган социалистиг чарыжының чаңгыс эвес удаа тиилекчизи апарган. Ынчангаш районнуң удуртулгазы ону Шагаан-Арыгга ажылдаары-биле келдирген. Баштай келгеш, 4 чылдар иштинде үлетпүр биле аъш-чем бараанарын катай садар бир магазинге садыгжылаан. Арга-дуржулгазының бедээнин, садыг шугумунуң кайы-даа адырынга ажылдап шыдаптарын, негелделиин, мергежилинге бердингенин барымдаалап көргеш, баштаар чер үлетпүр бараннарының складын эргелекчиледип каан. Ам харысалга каш катап улгаткан. Мурнунда чаңгыс магазин дээш харысалгалыг турган болза, ам районнуң булуң бүрүзүнде садыг четкилерин бараннар-биле бир дең-дески хандырар дээш туржур апаар. Чок бараннарны чагыдар, тывар, сураглаар. Удур келгеннерин таарыштыр үлээр. Кандыг-бир эргежок чүгүла бараан бир черде ховар, а өскезинде оваалаңы берген чыт-пас ужурлуг. Ажылдың хүн чуруму аңаа чагырткан турган. Анна Тимофеевна Жулина шак ынчаар чаңгыс склад эргелекчилеп безин 12 чыл чедир ажылдаан. Ону коллективи, эш-өөрү оон хүндүлүг дыштанылгаже эрткен чылын чаа үдээн.

Ынчалза-даа ол аңаа үр олуруп шыдаваан. Бодунуң кадыкшылының быжыы, мергежилиниң чүгүлазын, арга-дуржулгалыг, бедик мергежилдиг садыгжы кадрларның кажан-даа чүгүла херегин өөренип көргеш, туружунга катап ээп келген. Ол ам раймагта тракотаж салбырның садыгжызы. Адаттынган коллектив чүгле эрткен ай дургузунда 40 муң рубль түңге бараанны садып сайгарар тургаш, ук хүлээлгезин 57 муң кылдыр, азы 113 хуу күүсеткенинге хоочунуң үлүг-хуузу база кирген. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектериниң, респотребсоюзтуң, райоңнуң удуртур органнарының хөй санныг хүндүлел бижиктериниң эдилекчизи. Мурнакчы ажыл-ишчи не кижи 4 уругну төлептиг совет хамаатылар кылдыр өстүрүп кижизиткен. Урутларының эң улуу, бо чүүлдүң эгезинде алы үнген Пётрдан бичеу ужу шуптузу—«тывалар», Борта, Тываага—күчүлүг Улуг-Хемниң уңунга төрүттүнгeн боорга, оларны авазы ынча дээр. Улуундан удаазы Анатолий төрээн Тывазы-биле кожа-хелбээ хоорай —Красноярскиниң, радиотехниктиг училищезин доосааш, ам Ыраккы Чөөн чүкте ыдыктыг албан-хүлээлгезин эрттирерин уламчылап турар. Ортуну Лидия Кызылда күрүнениң педагогика институдунга башкының дээди эртемин чедип алгаш, Шагаан-Арыгның 2 дугаар тыва ортумак школазының үстүкү класстарында математика башкылай берген. Эң хеймери Рая база-ла математика эртеминге салым-чаяанныг. Ортумак школаның 8-ки клазынга өөренип тура-ла Новосибирскиниң дээди математика школазынче өөренири-биле аъттанган. Ам Новосибирскиниң күрүне университединиң бирги курузунда ол өөренип турар.

С. МОНГАЛ.

ИНЕКТЕН-НЕ 17,5 МУҢ КГ СҮТ

Инекти эки чемгерери черле чүгула: «инектиң сүдү дылында» дижири чөп болгай. Ынчалза-даа аңаа «саанчыдан бараа» деп немээр херек, чүге дээрге, сүттүң хөй болуру оон улуг хамааржыр.

Саалда, эртем ёзугаар алыр болза, чүгле эмигден сүттү сызып алыры эвес, сүттү тывылдырарының — саанчыдарының кол аргазы. Ажы-биле чугаалаарга, инекти багай саар болза, сүт бербестеп, эъткир малче шилчий бээр. Ынчангаш саанчыдан, оон мергежээниндеи инектиң сүткүрү тудуш хамаарылгалыг.

Бистиң чуртувуста чаңгыс чылда он муң килограммдан эвээш эвес сүт бээр инектер көвүдеп турар. Оларның ортумак көргүзүү эрткен чылын 11135 килограмм, а үскүрү 3,97 хуу болган. Ол дээрге бир инектен-не 442 килограмм арыг үсту азы 508 килограмм саржагны алганывыс ол. Челябинск областа «Россия» совхозтуң Волга дээр инээ саарының үшкү чылында 17517 килограмм сүт берген. Оон үскүрү 4,2 хуу — 736 килограмм үс азы бир тонна саржаг! Ол инек чамдык хүннерде 77 килограмм сүттү берип турар.

Сүткүр инектерни өстүрери — уксааны экижидериниң болгаш сайзырадырының кол көргүзүү. Ынчангаш ферма болгаш кодан бүрүзүнге ийи чаңгыс азы бөлүк сүткүр инектерни ылгап, чемгерилгезин болгаш ажаалдазын экижидер, мергежили бедик саанчыларга быжыглаар.

Инектиң дөрт эмии каттыштыр чаңгыс орган болуп турза-даа, бестер аңгы-аңгы ажылдап турар. Оларның бирээзи соглурга, өскелеринче оон сүдү барбас. Ынчангаш эмиг бүрүзү бүгү сүттүң 23-25 хуузун бээр. Ындыг болганда, бир эмиг соглурга-ла, инектиң сүдүнүң дөрттүң бир кезиниң чок болганы ол. Инектиң эмиин камнаарының чүгулазы моон илдең.

Инектиң эмииниң үрелиринниң чылдагааннары аңгы-аңгы, а колу — инектиң турар чериниң бичиизи. Улуг инектерниң турар чериниң доораазы бүдүн чартык метрден эвээжевес ужурлуг. Оон ынай соок черге чыдарга, инектиң эмии соокка алзып база болур.

Саар инектиң деңгелн эки турар ужурлуг. Саап турар үезинде ортумак күштүг, а төрүүр үезинде семис болуру таарымчалыг. Чамдык инектерниң кужу пат болур. Инек бүрүзү чаңгыс килограмм дензиниң немээринге 8-10 чем единицазын чарыгдаар. 25-30 килограмм дензини немээрде, 200-240 чем единицазын чарыгдаар, ол дээрге 400-480 килограмм сүттү чедир албаанывыс ол.

Саар инектерни, ылангыя сүткүр инектерни үр, эдилээринче чамдык малчыннар кичээнгейни күштелдирип турар. Мен бодаарымга, ындыг улуска немелде төлевирин тургузары чүгүла. Шынап-ла, кодан инектиң 15-20 хуузу чылдынга чаартынып турар. Чаа келген хунажыннарны саап чаңчыктырар, өөредир үеде сүдү эвээш болур. Ынчангаш кодан инектиң бештиң бир кезиниден көвүдедир чаартпазы күзенчиг.

Амгы үеде мал ажылында кол чүве — мал чемин бүдүрериң болгаш малды чемгерериң экижидери. Ынчалзажок чамдык үүрмек айтырыгларны база оюп болбас. Бир эвес инектиң деңгелин эки тургузар, эмиглериниң дөгерезин камнаар, оларны аарытта таварыштырбас болзувусса, инек бүрүзүнден-не хөй сүттү ап болур бис.

Е. АРЗУМАНЯН,
кодээ ажыл-агый эртемнериниң доктору.

ССРЭ—АФГАНИСТАН: найырал, эп-сеткил каттыштырылгазы

Афган улус февраль 28-те РСФСР биле Афганистанның аразынга найыралдыг харылзааларны тургузарының дугайында Керээге ат салган хүнден бээр 60 чыл болганын демдеглээн.

Афган улустуң төөгүзү аар-берге, өлүм-чидимниг болуушкуннар-биле долдунган. Олар хөй чылдарның иштинде хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турган. 1919 чылдың майда афган патриоттар Балагиссар шивээниң чанынга англи эжелекчилерниң иг-шериин чылча шапкан болгаш Афганистан хосталганы быжыы-биле чедип алган. Май 27-де Кабулга В. И. Лениниң ат салганы телеграмма чеде берген. Ында аныяк Совет күрүне хостуг Афганистан-биле дипломаттыг харылзааны тургузарынга белен деп дыңнаткан. Совєттиг Россияның тайбың күзээн политиказын, оон бодунуң кожалары-биле дең эргелиг харылзааны тударынче чүткүлүн ол чурттуң чаа чазаа чүүлдүгзүнүп деткээн. Совет-афган чоокшулажыышкын ийи күрүнениң, үнделиин эрге-ажыктарының дүгжүрүнге үндезилеттинген. Ындыг чоокшулажыышкынның дүрүм ёзугаар түңнели 1921 чылдың февраль 28-те Москвага ат салган Керээ болган. Оон тайылбырында ийи тала бо керээни «Россия биле Афганистанның аразынга найыралдыг харылзааларны быжыглап, Афганистанның ёзулуг хамаарышпас чоруун камгалаары-биле чарган» деп бижээн.

Эрткен 60 чылдар дургузунда совет-афган харылзааларының калбарып, хөгжээни—1921 чылдың Керээзинде айыттынган принциптерниң тодаргай бадыткалы боор турар. Ийи кожа чурттуң аразында харылзааларның чаа үе-чадазының эгези 1978 чылдың апрель революциязының Афганистанга тиилелгези ол болган. Найырал, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкын, кады ажылдажылга дугайында 1978 чылдың декабрь 5-теги керээ оларның быжыг үндезини болу берген.

Афганистан Демократтыг Республикага шериг дузаламчызы-биле кады бүгү талалыг экономиктиг, саң-хөө болгаш өске-даа дузаламчыны Совет Эвилели көргүзүп турар. Афган күрүнениң удуртукчулары чаңгыс эвес удаа демдеглээни-биле алырга, ындыг дузаламчы национал кадрларны белеткээр талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алырынга, улус ажыл-агыйның хөгжүдеринге, а ол ышкаш ону делегейге хүлээп көөрүнге дузалаан.

Америк империализмниң, кыдат гегемонистерниң, араб реаксылыг идегеттерниң чалчалары болгаш кожа чурттарда хоргадап турар афган контрреволюсчулар бөдүүн афганнарның тайбың амыдыралчуртталгазын буза шаварын оралдажып турза-даа, олар сөөлгү чылдың планын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Улустар аразының айтырыгларының талазы-биле АДР тайбыңның талалакчызы болгаш мөчүгдел-дарлалдың кандыг-даа хевирлеринге удурланыкчы боор турар. 1980 чылдың май 14-те парлаттынган «АДР-ниң даштыкы политиказының принциптериниң дугайында» документиде Афганистанның даштыкы политика талазы-биле сорулгаларын тодаргай айтып турар.

АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-министри Бабрак Кармальдың эрткен чылдың күзүнүнде ССРЭ-ге албан ужуруунда найыралдыг аян-чоруу совет-афган харылзааларының төөгүзүнге чайынналчак арын боор кирген. Ол аян-чорук үезинде ат салган документ — Совет Эвилелиниң болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың медегелинде «акыдуңма ёзузунуң найыралынга, революстуг эп-сеткил каттыштырылгазынга болгаш интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, ийи чурт аразында харылзааларны моон-даа соңгаар улам быжыглап, калбартырынга талаларның шиитпирлиин» база катап бадыткаан.

Ол ышкаш Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының делегациязының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылынга киржип турары ийи чурттуң найыралдыг кады ажылдажылгазын калбартырынга чаа чүгула базым болган.

Л. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУНТА: күрүнениң «Банаи» компаниязының тудуунуң удуртукчузу Х. Коргар Совет культурлуг төптүң ажылданчызы В. Царьков-биле Кабулда Совет эртемниң болгаш культураның тудуунда турары.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылынче бүгү делегей улуг кичээнгейни угландырып турар. Бистиң ленинчи партиявыстың XXVI съездизи 80 чылдарның эң чүгүла политиктиг болуушкуну кылдыр төөгүге кирерин бүгү диптерден алдынган үнелээшкиннер бүзүрелдиг бадыткап турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы Төп Комитеттиң Отчет илеткелин бүгү-ле диптерге кайгамчык улуг сонуургал-биле уткаан.

Амгы үениң эң-не чидиг хөй айтырыгларынга харыыларны ол илеткелде ханызы-биле бүрүн берген болгаш чүгле бистиң чуртувустуң эвес, харыдаа бүгү делегейниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга дүүшкен улуг хемчээлдиг сорулгаларны тодаргайлаан. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткели — чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң шылгараңгай документизи, эртемниг коммунизмниң теориязынга болгаш практиказынга чаа улуг салыышкын-дыр деп, даштыкыда хөй тайылбырларда онзалап демдеглээн.

Тайбынны быжыглаар, хүшкүрлүг чорукту чавырылдырар дээш Совет Эвилелиниң чайгылыш чок шиитпирлиг демиселин делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктериниң-биле деткип турар. Бо чаагай херекке совет улус бодунуң чогумчалыг салыышкынын киирбишаан, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг айтырыгны шиитпирлеп турар деп, хөй-хөй тайылбырлакчылар онзалап демдеглээн.

«Тайбынны камгалаары, кижи бүрүзүнүң бирги эң чүгула эргези — чурттаар эргезин хандырары ышкаш, ындыг эңне боттуг. эң-не чүгула айтырыг чаңгыс-даа чонга хамаарыштыр чок» деп, Л. И. Брежнев демдеглээн. Дайын кыжаныышкынын чайладыр болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар сорулга-биле бистиң чуртувустуң шиитпирлиг кылып турар кужениишкиннеринге немелде болур сорулгалыг чүгула чаа хөй инициативаларны Л. И. Брежнев съездиге илдип үндүрген. НАТО чурттарының болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг чаа ракета-ядролуг боо-чепсектериниң Европага непередиринге хоругдаарынга Совет Эвилелиниң белени ол илергейлээн болгаш ядролуг халапты болдурбазының эргежок чүгулазын бадыткап көргүзер делегейниң ат-алдарлыг комитедин тургузарын, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң дээди удуртукчуларының киржилгези-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай хуралын чыылдырарының идеязын саналдаан.

Совет-америк харылзааларының байдалының дугайында Л. И. Брежневтиң илергейлээн чугаазы бүгү делегейге онза сонуургалды болдурган. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың политиказындан делегей байдалы улуу-биле хамааржыр болгачда, ол онза сонуургал дүрүм ёзугаар болуушкун-дур. Дээди деңнелдии киириштирбишаан, бүгү-ле деңнелдерге чогумчалыг чугаалажыышкыннарны Каттышкан Штаттар-биле кылырынга Совет Эвилелиниң белен чоруунга күрүне болгаш хөй-ниитиниң хөй ажылдакчылары, чаагай сеткилдиг бүгү кижилер байыр чедирип турар.

Делегей байдалының чидигленгени болгаш совет-америк харылзааларының мурнундазында дорайтааны Вашингтоннуң буруузу-биле болдунганын буржуаз парлалга безин хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, Францияның «Монд» солуну съездиниң ажылының дугайында отчетка мынча деп бижээн: «Бүгү чүүлдер талазы-биле дугуржуп ап болур-дур». Ынчаарга АКШ-тың «Нью-Йорк таймс» солуунуң бижээни: «Л. И. Брежнев кол кичээнгейни удур туржуушкунче эвес, а тайбынче угландырган-дыр».

«Совет дайын кыжаныышкыны» дээр хоозун чулчуруушкунну чыллак кылгаш, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң бүдүш чогун болгаш өлүмнүг айыылдыын Барыын чүкте, оон иштинде Американың Каттышкан Штаттарының бодунда байдалды сарыылдыг көөр улам-на хөй ажылдакчылар ханызы-биле билип турар апарган.

Совет чаа саналдарны бүгү диптерниң найысылалдарында амгы үеде кичээнгейлиг өөренип көрүп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы Тайбының төөгүлүг совет программазы бодунуң XXVI съездизинге улам-на сайзыраттынган, тайбыңның болгаш депшилгениң тугунуң туткукчузу болуп турар.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ССРЭ — АНЫЯК БҮГҮ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ИДЕГЕЛДИГ ӨҢНҮҮ

Бангладештиң Коммунистиг партиязының делегациязы СЭКП-ниң XXVI съездизинге база келген. БКП-ның Даргазының хүлээлгезин күүседип турар Сайбуддин Ахмедтиң ПМА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалааны болза:—Социализмниң болгаш капитализмниң аразында политиктиг демиселдиң чидиглелгезиниң, а ол ышкаш Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарында улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң божаннадыр дээн кыдат гегемонистерниң оралдажыышкыннарының байдалдарында коммунистиг партияларның ролю улам бедип турар. Чавырлыышкынның чорудулгазын улам ханыладыр, бистиң өртемчейивиске быжыг тайбынны хандырар талазы-биле СЭКП-ниң кужениишкиннерин делегейниң депшилгелиг бүгү күштери, оон иштинде бистиң партиявыс бүрүн деткип турар.

Аныяк күрүнелер-биле Совет күрүнениң харылзааларынче эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге онза кичээнгейни угландырган. Ынчаарга ССРЭ — ол аныяк күрүнелериниң болгаш тайбынга ынак бүгү улустарның идегелдиг өңнүү-дүр.

Бангладештиң улузу он чылдар бурунгаар национал-хосталгалыг демиселче кажан көдүрлүп үнген үеде Совет Эвилелиниң дузаламчызын кажан-даа уттпас бис деп, С. Ахмед медеглээн. Бистиң аныяк күрүневистиң быжыгарынга ССРЭ-ниң деткимчези дыка улуг рольду ойнаан. Совет Эвилелиниң дузаламчызы чокка бистиң хамаарышпас чорувус камгалаттынмас турган.

Империалистер болгаш кыдат гегемонистер Азияның чурттарынга өжээтен хөделиишкиннерин үргүлчү чорудуп келген болгаш сөөлгү үеде улам күштелдирип эгелээн. 1971 чылда бистиң чөптүг демиселивиске моондак кылырын Пекин оралдашкан. Азияның хөй күрүнелеринде өскерликчи болгаш чарылдырыкчы дээрбечилерге маоистер амгы үеде дузалап, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининге, оларның политиктиг болгаш социал-экономиктиг депшилгезинге шыңгыы моондакты таварыштырып турар.

Делегейниң хөй чурттарында улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң күштелгениниден Барыын чүктүң империалистиг күрүнелери, бирги ээлчегде АКШ корткаш, аныяк күрүнелерге хамаарыштыр күш дегээриниң, коргударының политиказын чорудуп турар. Делегейниң хөй чурттарынга шериг баазаларын америк империалистер тургузуп турар. Индий океанының Диего-Гарсия ортулуунда, Оманда, Сомалиде, Кенияда америк шериг баазалары тайбыңның болгаш улустарның национал хамаарышпас чоруунуң херээнге дорт кыжаныышкын болуп турар. Азияга тепкиништи тургузуп алыр дээш империалистер боттарының чимзениишкиннерин улам күштелдирип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң үезинде киирген Перси мугулдурунда байдалды экижидеринче угланган саналдары Совет Эвилелиниң чаагай сеткилдиниң дугайында херечилеп турар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбың ол чаа инициативаларын бүрүн деткип турар бис.

Бүгү улустарның аас-кежии болгаш айыыл чок чоруу дээш өртемчейге быжыг тайбынны тургузарының өндүр-чаагай херээнге улуг салыышкынын СЭКП XXVI съездизи киирер дээрзинге быжыг бүзүрелди эш Сайбуддин Ахмед беседаның түңнелинде илергейлээн.

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВАЛАР

МАДРИД. (СЭТА). Дайын хоочуннарының, фашизмге удурланыышкын шимчээшкининиң демиселчилериниң болгаш дайынга качыгдааннарның Делегей организацияларының комитединиң Мадридке болган хуралының киржикчилери Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Ниити-Европа чөвүлел хуралының киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң Мадрид ужуражыышкынынга Совет делегация-биле ужурашкан.

Удурланыышкын демиселчилериниң Делегей федерациязының Чиңгине секретары А. Лот СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинге киирген ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг чаа инициативаларының чүгулазын онзалап демдеглээн.

Делегейниң улустарының аразынга кады ажылдажылгазы калбартырынга, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынга, дайын айыылын чайладырынга эргежок чүгула дээштиг хемчеглерни Мадрид ужуражыышкынының киржикчилери боттандырар дээрзинге идегелди А. Лот илергейлээн.

Шериг херектериниң талазы-биле чавырлыышкынның болгаш чепсегленишкиннерни дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып көөр болгаш шиитпирлээр талазы-биле Ниити-Европа конференциязын чыылдырар дугайында дугуржуушкунну Мадрид ужуражыышкынынга чедип алыринче угланган идепкейлиг ажылды ССРЭ-ниң делегациязы өске чурттарның делегациялары-биле кады чорудуп турарын Мадрид ужуражыышкынында совет делегацияның удуртукчузунуң оралакчызы, ССРЭ-ниң Испанияда элчини Ю. В. Дубинин онзалап демдеглээн.

КЫЙГЫРЫГ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африканың хамаарышпас 50 күрүнелериниң төлээлекчилери Мурнуу-Африка республиканың кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумун Намибияны эжелевишаан турары дээш, ол айтырыг дугайты КНО-нуң резолюцияларын күүседиринден ойталап, Намибия талазы-биле Женева конференциязын кара өжегээр үскени дээш шиитпирлиг буруу шапкан. Ол күрүнелер Африка чаңгыс эп организациязының министрлер чөвүлелиниң Аддис-Абебада эртип турар сессиязың тускай резолюциязынга барыын талакы күрүнелерин ол дерзии ёзу-чурумну деткип турары дээш база килеңнеп, буруу шапкан.

КЕМНИГ ҮУЛГЕДИГЛЕР

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның кедергей барыын үзелдиг организациялары массалыг чыскаал киржикчилериниң коргударының оралдажыышкынны кылдыр каш-даа өлүрүкчү үулгедиишкиннерни кылган. Фашистиг үймээн кылырының оралдажыышкынынга удурланыышкын кылдыр ол чыскаалды чурттуң демократтыг күштери организастаан. «Хосталга, демократия болгаш конституция дээш» лозуң-биле митинг болур ужурлуг турган шөлге ол өлүрүкчүлер каш-даа бомбаларны чазылдырган. Чазылдырыышкыннар чыскаалдың мурнуу чарында болган.

АҢГЫ-АҢГЫ ДИПТЕРДЕН

БЕРЛИН. Штральзундунуң корабль тудукчулары СЭКП-ниң XXVI съездизинге туралаадып алган хүлээлгезин күүседипкен. Олар совет чагыкчыларга «Атлантик» хевириниң ээлчеглиг супертраулерин планнаанындан дөрт хонук эрте дамчыдып бергеннер. Судно тудукчулары оон-онле аңның бүдүрүлге планын вуусаа бетинде күүседипкеннери ол. «Сылдыс Сруу» деп ат алган ол эштип чоруур балык заводу Ыраккы Чөөн чүкке ажык-тывыш чорудар. ССРЭ-ниң чагыы-биле ол хевириниң балыктаар 130 ажыг судноларын Штральзундуга тудуп кылган.

ЛОНДОН. Британ экономиказының кол адырларының бирээзи — металлургия үлетпүрүнүң кризиске таварышкан турар. Ланели хоорайда бодунуң кан шуткуур бүдүрүлгезиниң хагдынганының дугайын «Дюпорт» концерни чарлаан. Оон түңнелинде 1200 чыгы металлургтар ажыл чок арткан.

Пресс Ассошиэйшн агентилелдиң дыңнадыындан алырга, ам хоорайның он дөрт дугаар чурттакчы бүрүзү ажыл чок.

НЬЮ-ЙОРК. Америк эрге-чагыргаларының расисчи болгаш неофашисчи бөлүктерни амдажыдып турарының политиказын Өңнүг кештиг чурттакчы чоннуң бурунгаар хөгжүүрүнге деткимче көргүзериниң национал ассоциациязының удуртукчуларының бирээзи Джо Мэдисон шыңгыы буруу шапкан. Чазак сөөк-язы ылгаарының кижини көөр хөөн чок идеяларын суртаалаан, чурттуң ээзэш национал улустарынга хамаарыштыр террорисчи үүлгедиглерни кылып турар организацияларның ажыл-чорудулгазын доп-дораан эстеп эгелээр ужурлуг деп, ол радио дамчыштыр чугаалаан. Терроризмге удур демисел дугайын Вашингтонда медеглеп турар чүве болганда, ол демиселди маңаа, АКШ-ка эгелээр херек деп, Дж. Мэдисон демдеглээн.

САН-ХОСЕ. Кижиниң эргелерин камгалаарының Төп Америка комитединиң үшкү ассамблеязы «Каттышкан Штаттарның Төп Америкаже интервенциязын доктаадыр!» деп лозуңнуң адаа-биле Коста-Риканың найысылалында ажыттынган. Оон киржикчилери Гватемаланың, Белизиниң, Сальвадорнуң, Гондурастың, Никарагуаның, Коста-Риканың болгаш Панаманың төлээлери регионнуң сальвадор болгаш өске-даа улустарының хосталга дээш демиселин боо-чепсектиг дузазы-биле базар дээн Каттышкан Штаттарның планнарын шиитпирлиг буруу шапкан.

АЛЖИР. Алжир Улус Демократтыг Республиканың мурнуу-чөөн девискээринде чаа магистральдың тудуу эгелээн. Ол Гассилиш — Ахаггар дагларында Ин-Аменас болгаш Джанет дээр чурттакчылыг черлерни тудуштурар. Тудугжулар 630 километр чазаглыг оруукту даглыг берге черлерни таварты тудуп чорудар. Ол магистраль экономиктиг чүгула ужур-дузалыг болур: Алжирниң мурнуу-чөөн девискээринде хөй-хөй казымал байлактарның улуг курлавырлары тывылган.

ДЕЛИ. Пакистанны тургузар дээш шимчээшкин дугайын чаңгыс талаланчак кылдыр тоожуп, индустар биле мусульманнар аразында өжээнежир чорукту хөрлээледип турар «Манзил» деп фильмни пакистан телевидение дамчыштыр көргүскенин шыңгыы идеологтуг диверсия деп, индий хөй-нийти саваан. Ол фильмни Индия-биле кызыгаардан чүгле 25 километр черде турар Лахорда телестанция көргүскен.

Пакистан эрге-чагыргалар база бир антииндий пропагандисчи кампаниины ынчаар эгелээн деп, ПТИ медээлер агентилели бижип турар.

ТОКИО. Соңгулдаалар дугайында дүрүмнү чазак бөлүктериниң чагырыкчы либерал-демократтыг партияның (ЛДП) эрге-ажыктарынга дүүштүр эде көөр дээн оралдажыышкыннарынга удурланган, Японияның конституциязын камгалаан митингиге 6 муң ажыг кижи киришкен. Аңаа чүве чугаалаан ораторлар Японияның милитаризмниң болгаш агрессияның оруунче катап эгилерин оралдажып турар реакцияның сүлчээлерин үзе шаварынга демократтыг хөй-ниитиниң шиитпирлиин демдеглээннер. Митинг соонда оон киржикчилери парламентиниң, премьер-министриниң резиденциязының болгаш ЛДП-ниң штаб-квартиразының бажыңнарының чанынга демонстрация кылганнар.

ЛУАНДА. Мурнуу-барыын Африканың улусчу организациязынга (СВАПО) удур демисел чорудары-биле даштыкы хөлезиленикчилерни кужениишкиниң ээзелирин АКШ-та, ГФР-де, Барыын Европаның өске-даа чурттарында, Австралияда болгаш Латин Американың элээн каш чурттарында чорудуп турар. Ол дугайын СВАПО-нуң мында тараткан коммюникезинде чугаалап турар. Ол кемниг кампанияга шиитпирлиг-биле удурланырынче болгаш ону дүргеп соксадырын чедип алырынче делегейниң хөй-ниитизин ол документиде кыйгырган.

(СЭТА).

СЪЕЗДИГЕ ТУРАСКААТКАН

Партияның XXVI съездизинге тураскаатткан патриоттуг ырлар болгаш уран номчулгаларның конкурузун Тыва АССР-нин Культура министерствозунуң эртем-методиктиг төвү болгаш Композиторлар эвилели база ыраажылар нийтилели эрттирген.

Конкурска районнардан болгаш Кызыл хоорайның албан организацияларындан ыраажылар, номчукчулар келген.

Көрүлде бедик негелделиг болгаш солун, патриоттуг сеткил-сагыш көдүрлүүшкүнү-биле эрткен. Патриоттуг ырларны күүседир талазы-биле бирги черни Шагаан-Арыгда Культура бажыңының методизи Сергей Доңгак бирги черни алган. Эрзиниң төлээзи Вера Күнчүк ийиги черни, шериг кезээнден Вячеслав Климов үшкү черни алганнар. Олар дипломнар болгаш өртектиг бараан-биле демдеглеткеннер. Оон аңгыда Кызыл районда Зоя Айыжың, Өвүрден Николай Моңгуш, Барыын-Хемчиктен Чойганмаа Көгел олар хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг бараан-биле шаңнатканнар.

Уран номчулга талазы-биле бирги черни Өвүрден Наталья Тюлюш алган. Семён Бухтуевтиң баянга үделгези-биле шүлүкчү Светлана Козлованың музыка-литературалыг композициязы, оон уран, мерген номчуп, хөөр чымчак үн-биле ырлап турганы сагыш-сеткилге улуг дээштиг болган. Ынчангаш С. В. Козлова ийиги, «Геолог» Культура бажыңындан Марина Ненашева үшкү черлерни алгылаан. Ол ышкаш Бии-Хемден Марк Оюн, Каа-Хемден Андрей Моргун, Барыын-Хемчиктен Ольга Амыр-пит олар хүндүлел бижиктер болгаш шаңналдарны алганнар.

Оон аңгыда патриоттуг ырларны эки күүсеткен ыры ансамбльдерин илереткен. Бо талазы-биле бирги черни Кызылдың «Геолог» Культура бажыңының дөрт кижиниң ырызынга, ийиги черни Барыын-Хемчиктиң, үшкү черни Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң ыраажыларынга тывыскан. Эрзиниң «Суглак» совхозтуң ыры ансамбльдерин база демдеглээн.

Уран номчулгага чижек кылдыр бүгү-эвилелдиң бирги бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң дипломантызы А. Серен пианист Евгений Гудиновтуң фортепианога үделгези-биле «Экспрон» деп композицияны уран номчукчуларга тускай көргүзүг кылган. Киржикчилер болгаш көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрүп, оон өөренип алырын күзээннер.

Көрүлдеге шиитизи-биле 105 кижи киришкен. Жюриниң даргазы РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи композитор А. Б. Чыргал-оол болгаш өске-даа эштер конкурстуң киржикчилериниң уран мергежилин, талантызын шыны-биле илередип тывары дээш улуг ажылдарны кылганнар.

С. БЮРБЕ,
жюри даргазының оралакчызы.

ЧУРУКТА: Сергей Доңгак ырлап тур.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Идегелдиң көружу» деп чүүлге хамаарыштыр

КИЖИГЕ БҮЗҮРЭЭР ХЕРЕК

А. Арапчорнуң «Шында» бижээн «Идегелдиң көружу» деп аттыг чүүлүн, бодум база чартык өскүс уруг-дарыглыг кижи болгаш сагыш-сеткил талазы-биле дыка бергелеп номчаан мен. Бо чүүлдү бижиир мурнунда башкы чамдык эш-өөрүм-биле-даа сүмелешкен мен.

Автор бо чүгула айтырыг көдүрткен чүүлдү номчукчуларның мурнунга ажы-биле тургусканы кончуг шын-дыр. Ачты сайзыраңгай педагогтуг угаан-бодалдың үезинде аныяк салгалды кижизидер хуу-салымны хүлээнген башкы кижиниң аажы-чаңында иле четпестерни, оон ат-алдарынга чыдлак какпайн, көдүрүп үндүргенинге эллепсинген хереэ бар деп бе? Башкы Сан Сановичиниң өөреникчи Ваня Мөңгеге хамаарылгазы педагогтуң психологтуг угаан көружу чегей, мракшылдыг эвес кылдыр меңээ сагындырар-дыр. Өөреникчиниң, ылаңгыя өскүс кижиниң, сагыш-сеткилин билбес азы биликсевес өөредикчи коммунист кижизидикчиниң шугумунга бактаап турары болдунмас, оон чайлап бергени дээре деп түңнелге келир болдум. Мээң бо бодалым, арай доңгун-даа болза, бодумнуң ажылын үнелеп, хүндүлеп билир башкы бүрүзү мээң-биле чөпшээрежир боор деп бодаар-дыр мен. Өөреникчи Ваня Мөңге авазынга, өскүс дуңмазынга хамаарыштыр, Сан Сановичиге бодаарга, харын-даа чаагай сеткилдиг, угаанныг оол-дур деп билдим.

Ооң Блатной деп шолалыг оол-биле харылзаазы аргажоктан албадаттырган боордан башка, шуут-ла өршээвейн, олчааи эттинмейн баар хире эвес ышкындырыг-дыр. Сарыгны ап көөр болза, хуу-салымы база-ла Ваниядан улугла ылгалбас, чаа ег-бүлениң шын эвес хамаарылгазынга мунчулуп чоруур оол ышкаш-тыр. Мен бодаарымга, Ваняның-даа, Блатнойнуң-даа экибагын сураарында эвес, харын оларны өөреникчилерниң коллективинче улам чоокшуладыры чугула-дыр. Блатной Сан Сановичиниң сегирип алгаш, Ваняның сөзүн дыңнап, «буруулуг болдум» деп чугаалааш, ону салыпкан, арын-нүүрүн шуут оскунмаан, кижизиг мөзүнүн ында барын чугаалап турар. Ваня школазын кагбас ужурлуг. Чүге дээрге, класстың коллективи, ылаңгыя уруглар, оон өскүс-чавыс байдалын билип, болчуп турар ышкажыл. Сан Сановичиде ол хире өттүр көрүүшкүн, кээргээр сеткил илеревейн, харын-даа директорга, чаш уруглар ышкаш, чашпаалап, хоптаныл турарын кижизиг эвес деп үнелээриндеи өске, сөс тыппас кижи-дир мен. Ваняның авазы Сержиңмаа Оюновна база-ла шуут «кагдынган» арагачы эвес, бодунга шын түңнелди үндүрүп шыдаар, анаа бүзүреп болур ие кылдыр билдиниш турар-дыр. Шынап-ла авторнуң чүүлдү адааны ышкаш, кижилерге хамаарыштыр соок карак-биле эвес, а идегелдиң көружу-биле бүзүрээринден артык чүү турар боор!

А. Арапчорнуң тургускан бо айтырызы кончуг чогуур өйүнде парлаттынган. Ону электен хаап каапкайн, башкылар, төрелдер коллективтеринге, комсомол, партия организацияларынга чедир хандыр чугаалажып көөр болза, улуг ажыкты бээр деп бодаар мен.

М. САЛЧАКОВ.
Мөңгүн-Тайга район.

БАГАЙ ЧАҢЧЫЛ

Мурнуку үеде араганы чүгле улуг кижилер ижип чораан. Ол ижерде кандыг-бир ажыл-үүле бүдүргенде, куда дүшкенде азы аалчы келгенде алгап-йөрээп, бот-боттарын хүндүлежип ижер, а аныяктар болгаш элээди уруг-дарыг чүгле делгеп салган аъш-чемни чиир чораан деп улуг кижилер чугаалаар.

Кижилер шаандан тура арага-дарының, таакпының хоралыын билип, анаа удур тургаының оларның үлегер домактарындан безин көрүп болур. Чижээлээрге, «Ыт ишпес ажыг суг» дээш арага ишпес кижилер база эвээш эвес тургулаан.

Ам кээп, мындыг маганыг үеде, улуг, биче кижилер хөйү-биле арагалаар, таакпылаар болу бергени кижи кайгаар-дыр. Ол ижерде, кудумчуга, автовокзалга — таварышкан-на черинге, кандыг-даа чылдагааи чокка ишкен турар. Оон кедерезе, эзирип алган идик-хеви хир-бок апарган, ушкан-турган, уш-баш чок сөс эткен чоруурлар. Кудумчуга эзирик херээжен кижи чүдек көзүү.

Чамдык кижилерниң талазындан арагаже хандыкшааш, ажылче үнмес, ег-бүлезинден чарлып, уруг-дарының кижизидилгезинче кичээнгей салбас, кем-херек үүлгедир чоруктарның бар боор турары үениң негелдезинге, совет кижиниң нүүрүнге кончуг таарышпас.

«Шын» солунда эмчи Ф. Г. Угловтуң «Кижилер аразында кижи» деп чүүлүн номчуурга, арага кижиниң чүге чедирерин дыка тода бижээн-дир.

Бистиң чуртувуста сергектерниң болгаш таакпылавастарның эки тура нийтилелдери бар деп дыңнаан мен. Бир-тээ, арага, таакпы кижиниң кадыынга хоралыг, нийти корум-чурумга таарышпас чүве болганда, бистиң республикага, оон хоорай, суурларынга ындыг нийтилелдерден хөй-ниитичи эгелээшкин-биле тургузуп көрзе деп Кызыл хоорай чурттуг Т. Адыг-Түлүш эрткен чылын «Шын» солунга кончуттаа чугула айтырыгны көдүрүп, саналдаан чорду.

Мен бодум хуумда ол саналды деткип, аңаа улажыр мен. Бир эвес ындыг нийтилелдерин тургузуп эгелээр болза, аңаа кирер кижилер хөй деп бүзүрээр мен. Оларже чүгле арагалавас, таакпылавас кижилер эвес, харын ижип, тыртып-даа чоруур болза, ону кагаа деп бодап чоруур кижилер база кирип, арага, таакпының каан болуру чугаажок.

Мен бодаарымга ындыг нийтилелдер тургустуна берзе, чон ортузунга организастыг-даа, тайылбыр-даа ажылдарны олар хөйнү кылып, арагалаар, таакпылаар чорукка удур демиселге биче эвес үлүүн кирер хире.

Ш. ДЕВЕК.

ТҮҢНЕЛ ОЮННАР

Тыва АССР-ниң XIII кышкы спартакиадазы

Россия Федерациязының улустарының VII кышкы спартакиадазының түңнел оюннары шахтёрларның болгаш металлургтарның, химиктерниң болгаш энергетиктерниң улуг үлетпүрүнүң чери—Кемерово обласка эгелээн. Россияның спортчуларының ол улуг байырлалынга тураскааткан болгаш ооң түңнелдеринге кириштир Тыва АССР-ниң XIII кышкы спартакиадазы база бистиң республиканың найысылалында эгелээн. Ооң программазында хаак, биатлон болгаш мячилиг хоккей маргылдаалары кирген.

Хаакка республика спартакиадазының түңнел оюннары февраль 27-ден марттың 1-ге чедир Тайга станциязынга болган. Аңаа шилилдек 12 командалардан 140 хире спортчулар киришкен. Ол дээрге шилиндектерниң шилиндектери болган. Чүге дээрге республика спартакиадазының баштайгы старттары эрткен чылын-на күш-культура коллективтеринге, үлетпүр бүдүрүлгелерге, совхозтарга, тус-тус коллективтерге болгулаан.

А оон тиилекчилери районнуң, хоорайларның болгаш спорт нийтилелдериниң чемпиону ат дээш солун маргылдааларга киришкеннер. Спартакиаданың кол-ла сорулгазы — күш-культураны болгаш спортту чоннуң амыдыралынга эргежок чугула чүүл болдурары, ажылчы чоннуң дыштанылгазын организастаарынга ону калбаа-биле ажыглаары болур. Ынчангаш республика спартакиадазының баштайгы этаптарының үезинде аңаа ниитизи-биле 12 муң ажыг кижи киржип, оларның 7 муң хирези ГТО-нуң нормаларын дужааганнар.

А бо удаада Тываның эң шыырак спортчулары чыглып келгеш, спартакиаданың тулган чемпионнарын илеретпишаан, хаак спорту кайда сайзыралды алганын база ол черлерде ажылдап турар тренерлерниң ажыл-ижиниң түңнелдерин үндүрген.

ФЕВРАЛЬ 27. Ол хүн эр улус 15 километрниң, а херээжен спортчулар 5 километрниң хаак оруунга баштайгы чемпионнарны илереткеннер. Бо ийи хемчээлдиң кайызынга-даа Тываның эң шыырак спортчулары шупту киришкен. 15 километрниң чарыжынга дугаар тырттынышкынының үезинде республиканың эң шыырак дээн хаакчыларының бирээзи Николай Пономарёвка арай-ла таарымча чок дугаар таварышкан. Ол чеди дугаарында хаак оруунче үнер. Оон кол-ла удурланыкчылары — Тываның каш дакпыр чемпионнары биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин, мастерге кандидаттар Леонид Чуруто, Владимир Ковалёв, Владимир Чуруто, аныяк өзүп орар талантылыг хаакчылар Геннадий Евдокимов, Виктор Золотухин олар шупту оон соонда хаак оруунче үнер.

А хаак спортунга ол база улуг ужур-дузалыг. Чүге дээрге өөлеткелиниң талазы-биле барык дең чыгыы шыырак хаакчылар мурнунда үнген спортчуларның 3 азы 5 километрни кайы хире үеде эрткенин билип албышаан, бодунуң үезин база көөр. Бир эвес оон артык турар болза темпизин улам дүргедедир, а мурнунда үнген хаакчы оон соондан чоруп орар спортчунуң үезин билбес-ле болгай.

Ынчангаш Николай Пономарёв старттан эгелээш-ле эң бедик темпини алгаш, маңнап үнүпкен. 5 километрни ол 15 минута бичии-ле ажыг үеде эрткен. А ооң кол удурланыкчылары айыткан хемчээлди 16 минутада эрткеннер. 10 километрниң соонда Н. Пономарёвтуң үези 32 минута болган. А эң сөөлгү беш километрни Николай 17 минута 39 секундада эрткен. Ынчангаш ол 15 километрни ниитизи-биле 49 минута 39 секундада эрткен. Ам чүгле кол удурланыкчыларының үезин манаар. Үр-даа болбаанда Леонид Чуруто даңгырыштары-биле күштүг-күштүг иттинмишаан, финиште келди. Ооң эрыг үези 50 минута 35 секунда болган. Н. Пономарёвтуң үезин оон соонда кым-даа экижидип шыдаваан.

Республика спартакиадазының дүрүмүн ёзугаар хемчээл бүрүзүнге бирээден үш дугаар шаңналдыг черлерни алган спортчуларга мастерге кандидат атты тыпсыр. Ынчангаш Николай Пономарёвтуң чаңгыс чер чурттуу Бай-Хаактан келген аныяк хаакчы Виктор Золотухин шаңналдыг үшкү черже киргеш, хаакка ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты чедип алган.

А херээжен хаакчыларның 5 километрге чарыжынга Таңдыда Сосновка школазының тоску классчызы Людмила Адаева айыткан хемчээлди 20 минута 53 секундада эрткеш, бо хемчээлге спартакиаданың чемпиону болган. Ооң командада эжи Екатерина Иргит — ийиги, Бии-Хем районда келген Ольга Желтобрюхова—үшкү черлерни ээлээннер. Олар шупту мастерге кандидат атты чедип алганнар.

ФЕВРАЛЬ 28. Эр улус 3 кижи киржикчилиг 10 километрниң, а херээжен спортчулар 3 кижи киржикчилиг 5 километрниң эстафетазынга чарышканнар. Мапаа эр-даа, херээжен-даа хаакчыларның аразынга Таңды районнуң шилиндек командазының спортчулары кымны-даа мурнунче эрттирбейн, бирги черни ээлээннер.

Эр улустуң аразынга республика найысылалының шилиндек командазының хаакчылары — ийиги, Таңды районнуң ийи командазы — үшкү черлерни алганнар. А херээжен хаакчылардан Бии-Хемниң командазы — ийиги, Чөөн-Хемчиктен келген спортчулар—үшкү черлерде болганнар.

МАРТ 1. Спартакиаданың сөөлгү хүнүнде эр улус 30 километрге, а херээжен хаакчылар 10 километрге чемпионнарны илереткеннер. Бо удаада Людмила Адаева база катап эки белеткелдиин көргүзүп, 10 километрни 39 минута 11 секундада эрткеш, спартакиаданың тулган чемпиону болган. Бии-Хемден Руслана Доңгак-оол — ийиги, Таңдыдан Екатерина Иргит — үшкү черлерни алганнар.

А 30 километрге Бай-Хаактан келген аныяк хаакчы Виктор Золотухин эң эки үени көргүскен. Ол айыткан хемчээлди 1 шак 22 минута 58 секундада эрткен. Леонид Чуруто бо удаада база ийиги черни алган. Бии-Хемден келген аныяк хаакчы Геннадий Евдокимов үшкү шаңналдың эдилекчизи болган.

Спартакиаданың түңнелинде Таңды районнуң шилиндек командазы бирги черже үнгеш, шилчиир кубокту чаалап алган. Бии-Хем районнуң командазы—ийиги, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң спортчулары — үшкү черлерни ээлээннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: спартакиаданың байырлыг ажыдыышкыны; 15 километрге чемпионнаан Н. Пономарев.

МАРТ 3-ТЕН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 —«Чайгы димирээшкиниң үези». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серияларры. 11.10 — Медээлер 11.15 — 14.30 — Чапсар. 14.30 —Медээлер. 14.45 — «Литературлуг номчулгалаар». М. Горький — «Хартыга дугайында ыр», «Буревестник дугайында ыр». 15.10 — «Орус хээлер». Күрүнениң академиктиг «Березка» ансамблиниң киржилгези-биле фильм-концерт. 16.00 — СЭКП-ниң XXVI съездизинде.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Шынар болгаш ажыктыг чоруук дээш». 19.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.40 — Ленинградтың Күрүнениң А. С. Пушкин аттыг академиктиг шии театрының «Чурттталгаже чалалга» деп фильм-шиизи. Л. Леоновтуң «Орус арыг» деп романы-биле 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чурттталгаже чалалга» деп фильм-шииниң уламчызы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—Концерт. 23.30 — 01.15 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Енисей» (Красноярск). «Олимпий» спорт комплекизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Чаштар самнап турлар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Эгези». Документалдыг телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — П. И. Чайковскийниң чогаалдарындан концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.40 — Чарлалдар. 19.45— «Сылдысчыгаш». 20.15—20.40— «Таңныже чалалга». Фильм-концерт.

МАРТ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Чурттталгаже чалалга». Фильм-шии. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 12.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15 — 14.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — Абхаз АССР-ниң 60 чылынга. Документалдыг телефильмнер программазы: «Абхазия», «Найырал». 15.35 — Абхазияның Күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 16.05— РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазы. Коньки спорту. Эр болгаш херээжен улус. 500 м. Кемероводан дамчыдылга. 16.45 — «Орленок» телестудиязының концерт залы. С. Виноградова эрттирер. 17.25 — «Владислав Пахомовичиниң командировказы». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Малышок».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.45—«Москваның электриктиг лампа заводу» бүдүрүлге каттыжышкынынга аныяктар кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардина ырлаар. 22.00 — 23.45 — Футболга Европа чемпионнарының кубоу дээш. «Спартак»— «Реал» (Мадрид). Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — «Горнистер, харылзаачылар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Бээа Руденко ырлаар». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониктиг болгаш эстрадалыг музыканың оркестриниң күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.35 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

МАРТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Төрээн чуртка даңгырак» деп кантата. Н. Песковтуң музыказы. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларының улуг хору күүседир. 9.30 — «Сылдысчыгаш». Уругларга киноальманах. 10.20 — «Билдингир-даа бол, эдертиг». 11.20 — Медээлер. 11.25 —14.30 — Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50 — «Даартагы хүннүң тарвазы». Документалдыг телефильм. СЭКП-ниң Тамбов райкомунуң секретары К. И. Сабетовтуң дугайында. 15.20 — «Орус чугаа». 15.50— РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазы. Кемероводан дамчыдылга. 16.20— Аныяктарга музыка кежээлери. Л. Бетховен— № 9 симфония. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Ажылчын аңгыга төлептиг салгал». Ленинград хоорайның СЭКП Василеостровский райкомунуң дуржулгазындан. Ажылчын салгалдың кижизидилериниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чечек». Республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу дамчыдылгага киржир.

МОСКВАДАН

19.30 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Ожеш чуңгулаашкыны. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.50 — «Ырлажыылы, оюнуктер!». Музыкалыг программа. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде— хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Ленинчи партия— бистиң үениң угааны, алдары болгаш нүүрү».

МОСКВАДАН

19.00 — Баянистер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Кижи бүрүзүнүң калыкшылы — шуптузунуң байлаа». 19.50 — «Мал кыштаглаашкыны чоруп тур». Доп-чылал. 20.05 — Чарлалдар. 20.10 — 21.10 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм.

МАРТ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Буратинонуң делгелгези». 9.35— «Кино аян-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 10.35 — «Ыры биле кижи тудуш». Байкал тоннелиниң тудугжулары-биле ужуражылга. 11.20— Медээлер. 11.25—14.30 —Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50— Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-ке. «Бодумнуң черимге ынак мен». Документалдыг фильм. 15.30 — «Шыдырааш школазы». Разрядчылар клазы. Оюннуң ортузу. 16.00 — «Совет чурулга уран чүүлү». Ленинкана. 16.25 — «Элээдилерниң чогаадылгазы». 17.05 — «Звездочёт». Тележурнал. 17.55 — «Кинопанорама». ССРЭ-ниң улустуң артизи, кинорежиссёр С. Герасимов эрттирер. 19.25— Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 20.25 —«Үе». Информастыг программа. 20.55 — Делегейниң херээженнер хүнү —Март 8-ке тураскааткан байырлыг хурал. ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга. 00.00—00.10 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Вивапның музыказы». Фильм-концерт. 18.35— Телемедээлер. 18.50 — «Сергей Грицевецтиң алдын сылдыстары». Документалдыг фильм. 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Ханка хөл». Документалдыг фильм. 19.35 — «Хоглуг өг». 20.15 — Чарлалдар. 20.20 — 21.05 — «Төнчү чок». Телефильм.

МАРТ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.15 — Р. Глиэр. Оркестрлиг арфага концерт. 9.40 — «АБВГДейка». 10.10 — «Силерге, ада-иелер». 10.40 — «Концерт-вальс». Музыкалыг программа. 11.15 — «Москвачы». Телеклуб. 12.55 —«Спортлотонуң» 10-гу үндүрүлгезы. 13.05 — «Музейлер болгаш делгелге заалдары-биле». «Грецияның музейлеринде шаандакының урал чүүлү». Уран чуруганың А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейинден репортаж. 13.35 — Португалияның Коммунистиг партиязының 60 чылынга. «Аванте, камарада! Бурунгаар, эштер!». Документалдыг телефильм. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — Уругларга фильм. «Хек-даваннар». Уран-чечен телефильм. 15.50 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. Композитор А. Шакин эрттирер. 16.20 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Васильев ырлаар». 16.35 — Дириг амытаннар дугайында. 17.35 — Документалдыг телефильм. «Париж, чүге Маяковский чувел?» 18.35 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 19.20 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Чоруур болзуңза, чору!» Кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Театрга ужуражылгалар». ССРЭ-ниң улустуң артизи Р. Д. Нифонтова биле РСФСР-ниң улустуң артизи В. А. Андреев олар эрттирерлер. 23.05—23.45—«Танцы залы». Төнгенде—медээлер.

МАРТ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар». 9.00 — Таджик ССР-ниң Күртелерадиозунуң танцының «Зебр» концерт ансамбли. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.00 —«Кадык-шыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — Музыкалыг программа: «Эртенги почта». 12.30—«Кодээ шак». 13.30 —«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева эрттирер. 14.00 — А. Арбузов.—«Шаандакы комедия». Москваның Вл. Маяковский аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 15.35 — «Үе-биле маргылдашкаш». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Костромскиниң хөвен комбинадының аргыкчызы В. Н. Плетневаның дугайында очерк. 16.00 — «Херээженнерге ынакшыл-биле» деп композиция. 16.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.30— К. Готтуң киржилгези-биле концерт. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— Мультфильмнер программазы: «Чырык хүндүс болган кайгамчык таварылгалар», «Шынгыр, Михаила». 19.10— Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Спортчу танцы. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — «Ногаан отчугаш». Төнгенде—медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязып каап турар хүн болур. Хар чаар. Чамдык черлерге дувулээр. Барыын чүк углаңнышкынның хаттың дүргени секундада 5-10 метр чедер, а чамдык черлерге 15-20 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 15—27 градус чедир соор.

Кызылга хүндүс бүргээр. Дүне быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк углаңнышкынның хаттың дүргени секундада 7-12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 10-12, а дүне 24-26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өг-бүле сүмележиишкини» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Огарев-6» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 18.50, 20.40 (узаткан), «Келир үениң дайынчызы» деп киноклуб 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цыган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Петровка-38» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң администрациязы, партия болгаш профэвилел организациялары Министрлер Чөвүлелиниң аппаратының ажылдакчызы

Чечен Сереновна
ДАМБАНЫҢ

үр аар аараанының соонда мөчээнин дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 435.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00292

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (11553) | 1981 чылдың март 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизи бодунуң ажылын дүүн Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга дооскан

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Март 3-те Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң түңнел хуралы болган. Саналга комиссиязының даргазы эш Д. Ф. Устинов партияның төп органнарының соңгулдаларының түңнелдерин номчуп таныштырган.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге эш Л. И. Брежневти чаңгыс эп-сетгил-биле соңгааның съездиниң делегаттары үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар. СЭКП ТК-ның кежигүннерин, ТК-ның кежигүнүнге кандидаттарны, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннерин соңгаан дугайында дыңнадыгны съезд чыпшыг-биле утпаан.

Ооң соонда СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болуп эрткен.

Съездиниң катап эгелээн хуралынга даргаланчы эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның бирги Пленумунуң түңнелдериниң дугайын делегаттарга дыңнаткан.

Пленумга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга эш Л. И. Брежневти чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан. Ол дыңнадыгны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Шупту кижилер туруп келген.

Пленум СЭКП ТК-ның Политбюрозун, СЭКП ТК-ның Секретариадын соңгаан, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазын бадылаан.

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы бодунуң хуралынга комиссияның даргазын соңгаан.

Съездини хаарда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чуве чугаалаарга, съездиниң делегаттары болгаш аалчылары ону улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Ол чугааны дидимиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле каш катап үзе кирип турган. Чугаа доозулган соонда залга адыш часкаашкыны үр-ле соксавайн турган. Шупту кижилер туруп келген. «СЭКП делгерезин!», «Ленинчи Төп Комитетке алдар!», «Леонид Ильич Брежневке — «Ура!», «Ура!», «Алдар!» «Алдар!», «Алдар!» деп кыйгылар чаңгыланып турган.

Эш Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизин хагдынган деп чарлаан.

Делегаттар болгаш аалчылар партийжи гимн «Интернационалды» улуг соруктуг кириишкинниг ырлаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1981 чылдың март 3-те Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинден соңгуткан СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган.

Пленум эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан.

Пленум СЭКП ТК-ның Политбюрозун дараазында составтыг кылдыр чаңгыс эп-сеткил-биле соңгаан:

Политбюронуң кежигүннери эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий.

Политбюронуң кежигүннеринге кандидаттар эштер Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе.

СЭКП ТК-ның секретарьларынга эштер Л. И. Брежнев — ТК-ның Чиңгине секретары, М. А. Суслов, А. П. Кириленко, К. У. Черненко, М. С. Горбачев, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков соңгуткан.

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазынга эш А. Я. Пельшени Пленум бадылаан.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу

Л. И. БРЕЖНЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары.

Ю. В. АНДРОПОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

М. С. ГОРБАЧЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары.

В. В. ГРИШИН. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

А. А. ГРОМЫКО. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

А. П. КИРИЛЕНКО. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары.

Д. А. КУНАЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

А. Я. ПЕЛЬШЕ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның чанында ПКК-ның даргазы.

Г. В. РОМАНОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

М. А. СУСЛОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары.

Н. А. ТИХОНОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

Д. Ф. УСТИНОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

К. У. ЧЕРНЕНКО. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, СЭКП ТК-ның секретары.

В. В. ЩЕРБИЦКИЙ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну.

Г. А. АЛИЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

П. Н. ДЕМИЧЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

Т. Я. КИСЕЛЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

В. В. КУЗНЕЦОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

Б. Н. ПОНОМАРЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары.

Ш. Р. РАШИДОВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

М. С. СОЛОМЕНЦЕВ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

Э. А. ШЕВАРДНАДЗЕ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат.

И. В. КАПИТОНОВ. СЭКП ТК-ның секретары.

В. И. ДОЛГИХ. СЭКП ТК-ның секретары.

М. В. ЗИМЯНИН. СЭКП ТК-ның секретары.

К. В. РУСАКОВ. СЭКП ТК-ның секретары.

Г. Ф. СИЗОВ. СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы.

СЪЕЗДИНИ ХААРДА ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЗЫ

Эштер! Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң съездиден соңгуткан чаа составының бирги Пленуму чаа-чаа доозулду. Ооң түңнелдериниң дугайын илеткеп дыңнадырын чөпшээреп көрүңер. Кайгамчык чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынның байдалынга эрткен ТК-ның бирги Пленумунга бистиң партиявыстың удуртур органнарын чаңгыс үн-биле соңгаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эш Л. И. Брежневти Пленум чаңгыс үн-биле соңгаан. (Дидимиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретарынга база катап соңгааны-биле холбаштыр мээң көргүскениңер ол алдар болгаш бедик бүзүрел дээш сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкинимни состерин чугаалаарын чөпшээреп көрүңер, эштер делегаттар. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

ТК-ның Политбюро кежигүннеринге Пленумга чаңгыс үн-биле соңгуттурган эштер: Л. И. Брежнев (адыш часкаашкыны), Ю. В. Андропов (адыш часкаашкыны), М. С. Горбачев (адыш часкаашкыны), В. В. Гришин (адыш часкаашкыны), А. А. Громыко (адыш часкаашкыны), А. П. Кириленко (адыш часкаашкыны), Д. А. Кунаев (адыш часкаашкыны), А. Я. Пельше (адыш часкаашкыны), Г. В. Романов (адыш часкаашкыны), М. А. Суслов (адыш часкаашкыны), Н. А. Тихонов (адыш часкаашкыны), Д. Ф. Устинов (адыш часкаашкыны), К. У. Черненко (адыш часкаашкыны), В. В. Щербицкий (адыш часкаашкыны).

ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттарга соңгуттурган эштер: Г. А. Алиев (адыш часкаашкыны), П. Н. Демичев (адыш часкаашкыны), Т. Я. Киселев (адыш часкаашкыны), В. В. Кузнецов (адыш часкаашкыны), Б. Н. Пономарев (адыш часкаашкыны), Ш. Р. Рашидов (адыш часкаашкыны), М. С. Соломенцев (адыш часкаашкыны). Э. А. Шеварднадзе (адыш часкаашкыны).

ТК-ның секретарьларынга соңгуттурган эштер: Л. И. Брежнев — ТК-ның Чиңгине секретары (адыш часкаашкыны), М. А. Суслов (адыш часкаашкыны), А. П. Кириленко (адыш часкаашкыны), К. У Черненко (адыш часкаашкыны), М. С. Горбачев (адыш часкаашкыны), Б. Н. Пономарев (адыш часкаашкыны), И. В. Капитонов (адыш часкаашкыны), В. И. Долгих (адыш часкаашкыны), М. В. Зимянин (адыш часкаашкыны), В. К. Русаков (адыш часкаашкыны).

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазынга эш А. Я. Пельшени бадылаан. (Адыш часкаашкыны).

СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязы бодунуң даргазынга эш Г. Ф. Сизовту соңгаан. (Адыш часкаашкыны).

(Уланчызы 2-ги арында).

Национально-краеведческий отдел

Съездини хаарда эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Эштер! СЭКП Төп Комитединиң чаа соңгуткан кежигүннери, ТК-ның кежигүннеринге кандидаттар, Төп ревизия комиссиязының кежигүннери бистерге көргүскен улуг бүзүрел дээш съездиниң делегаттарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илередирин меңээ даскан чүве. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны). Ол бүзүрелди бедик-биле үнелээр бис, бистерге онаашкан харысалганың бүгү хемчээн эки билир болгаш съездиниң салган төөгүлүг сорулгалары чедиишкинниг күүселдезин дээш бистерден хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырывысты бүзүредип тур бис. Ону партияның мурнунга, чоннуң мурнунга боттарывыстың хүлээлгевис кылдыр көрүп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң съездивистиң бүгү ажылы бистиң партиявысты күчүлүг болгаш тиилеттирбес кылып турар чаңгыс эптиг болгаш сырый каттыжышкынның ёзузунга эртти. (Адыш часкаашкыны). Партияның удуртур органнарының чаа составы бистиң партиявыстың хүрээлелиниң чаңгыс эвин, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезинин хумагалалдыг камгалаарывысты болгаш быжыглаарывысты силерге бүзүредирин чопшээреп көрүнер. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Маңаа, бо залга сес хүн хайнышкынныг ажыл чоруп келди. Сөөлгү чылдарда эрткен оруктуң түңнелдерин үндүрдүвүс, чедип алган чүүлдеривисти болгаш четпестеривисти-даа чугаалаштывыс, келир үеле планнарывысты кады төлевилеп-даа алдывыс.

Партияның болгаш чоннуң мурнунда турар сорулгаларның бүгү-ле улуг хемчээлдиин болгаш оон-биле кады — бүгү-ле нарының долу хемчээлге база дагын үнелеп көөр аргалыг болдувус.

Боттарывыстың бүгү күжүвүстү аразында холбаалыг ийи угланышкыннарга мөөңнээр бодалдыг бис. Оларның бирээзи — коммунистиг тургузуушкун, өскези — тайбыңны быжыглаары. (Адыш часкаашкыны). Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, партия конференцияларының делегаттарынга коммунистерниң, бүгү чоннуң чагыы харын ындыг болган. Ол чагыгны ам партияның шиитпирлериниң дылынче шилчиткен.

Бөгүн дүүнгүзүнге бодаарга эккин болгаш хөйнү көрүп турар бис. Бисте чүү эки болуп турарын, а бергелер кайда барын билир бис. Чурттуң чедиишкиннинг хөгжүлдезиниң байдалы, делегей политиказының нарын чүүлдери съездиге бүгү долузу-биле болгаш хөй талалыы-биле тодаргай илереди.

Келир үеге хамаарыштыр принципиалдыг болгаш оон-биле кады тодаргай айтышкыннарны съезд бадылады. Ам бүгү куженишкиннерниң төвүнге оларны күүседири тургустунар. Боттарының партия организацияларынга ээп чеде бергеш, съездиниң делегаттары съездиниң шиитпирлерин практиктиг ажыл-херектер кылдыр боттандырар талазы-биле дажок улуг ажылче кириптер ужурлуг. Ынчангаш чугаа хамыктың мурнунда он бирги беш чылды чугаажок күүседирин хандырарының дугайында чоруп турары ол.

Ону чедип алырда чүү негеттинер!? Бирги ээлчегде — харысалганы бедик-биле медереп билир чорук болгаш быжыг, ёзулуг коммунистиг, тургузукчу сагылга-чурум. Ынчаарга оон дудавас эргежок чугула чүүл болза, оккур угаан, чаа чүвени соксаал чок дилеп тывары, ол чаа чүвени деткиир болбайн аан. Доктаамал инициатива — чер болганга болгаш бүгү-ле чүүлдерге инициатива херек. Съездиниң берген чогаадыкчы идиглиг чүүлдери коллектив бүрүзүнүң, район, область, республика бүрүзүнүң, бүгү чурттуң ажылын байлакшыдар. (Адыш часкаашкыны).

Совет кижилерниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында бо хүннерде муң-муң рапорттары Ленинниң партиязының съездизинге алдар болдурган күчүлүг салют, ооң ажылынга күчүлүг деткимче кылдыр чаңгыланып турду. Заводтарның болгаш электростанцияларның ажылчыннары, хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери, мал ажылының мастерлери, тудугжулар, транспортчулар, эртем болгаш культура ажылдакчылары Төрээн чуртун чаа-чаа чедиишкиннери-биле, чаа-чаа алдарлыг ажыл-херектери өөрткеннер. (Адыш часкаашкыны). Оларның бедик патриотизм дээш, партияның болгаш бүгү чоннуң бодалдарының, алыс сорулгаларының база ажыл-херектериниң чаңгыс эвиниң ол кайгамчыктыг илерели дээш съезд мурнунуң чарыжыының киржикчилеринге бүгү делегаттарның мурнундан шынчы сеткилден өөрүп четтиришкиниң сөстерин бараалгадырын күзээн ийик мен. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Ол дугайын организацияларның, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш хамаатыларның съездиниң ажылының чедиишкинниг болуруң ак сеткилдиг-биле күзээн чүс-чүс муң чагаалары илередип чугаалап турар. Бир эвес мен: ол чагааларның ээлеринге чүректиң ханызындан четтирдим! — деп, чугаалаар болзумза, шуптуңар мени деткиир боор силер деп бодап тур мен. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Совет кижилер: партияның кыйгырыы — бүгү чүүлдерни совет кижиниң чаагай чоруунга, бүгү-ле чүүлдерни кижиниң эрге-ажыктарынга дээрзин билирлер. Билир болгаш, олар партияның политиказын шын-биле деткип турарлар. Ынчалза-даа бистер: чүү-даа чүве халаска чедип алдынмас дээрзин база билир бис. Амыдырал байдалдарын канчаар-даа экижидери совет кижилерниң боттарының чүгле куженишкиниң ажылгыж-биле чедип алдынып болур. Хамаатың бүрүзүнүң арга-мергежилдерин илередиринге эң калбак аргаларны чедишкен социализм хандырып берип турар. Херектиң ужуру чүдел дизе, ындыг аргаларны херек кырында боттандырарында боор турар. А хостуг, медерелдиг күш-ажыл бодунга болгаш бодунуң ниитилелинге чүнү-даа кылып шыдаар. (Адыш часкаашкыны).

Съездиниң айытканы планнар чүгле доолдур эвес, харын база ажыр күүсеттинер деп быжыы-биле бүзүреп болур деп бодап тур мен! (Адыш часкаашкыны).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — күчү-шыдалдыг, калык-чаагай, чедир бышкан коллектив дээрзин чээрби алдыгы съезд база катап көргүскен. Коммунистер дээрге, бистиң ниитилелдиң ёзулуг чайгылыш чок өзээ, оон диргиг мээ-медерели-дир. Олар — улустуң ёзулуг революсчу авангарды-дыр. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Ниитилелдиң башкарыкчы күжүнүң ролю боду-ла чедип келбес деп чүвени эрткен-даа болгаш амгы-даа үениң дуржулгазындан эки билир бис. Ол рольду ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш үргүлчүнүң, соксаал чок демисели-биле хөделип, ажылдап тургаш чедип алыр. Партия улус массалары-биле бодунуң харылзааларын үргүлчү ханыладып, оларның негелде-хереглелдерин болгаш сагыш-сеткилин барымдаалап ажылдап тургаш, ол рольду быжыглап турар.

Партияның күжү — улус-биле чаңгыс эптиинде! (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Улустуң күжү — партия-биле чаңгыс эптиинде, оон удуртулгазында! (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Эштер! Бистиң съездивистиң бүгү чорудулгазы, оон хүлээп алганы бүгү документилер: делегей аренازынга бистиң кол сагыш салыр чүүлүвүс, бистиң күрүнениң даштыкы политиктиг кол эгис сорулгазы тайбыңны камгалаары турган болгаш ындыг боор артар-даа дээрзин база катап көргүскен.

Бистиң даштыкы политиктиг программавыс — чавырлышкынны үргүлчүлээриниң болгаш ханыладырының программазы, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры дээш демиселдиң программазы-дыр.

Тайбыңның— быжыг, чайгылыш чок тайбыңның эрге-ажыы дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырының чүгле күзели эвес, харын база политиктиг тура-соруу совет улуста барын бистиң партиявыс база катап бадыткаан. (Адыш часкаашкыны). Тайбың дээш демиселче чүгле чүткүл эвес, харын база ындыг демиселдиң боттуг, тодаргай программазы бисте бар. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! СЭКП-ниң бүгү төөгүзүнде коммунистиг, ажылчын болгаш революстуг өске-даа партияларның эң-не хөй саныыг делегациялары бистиң съездивисте олуржуп турар. Демисел талазы-биле бистиң эштеривистиң маңаа, съездиге, Москвага болгаш өске-даа хоорайларга митингилерге чугаалары социал депшилгениң тиилелгезинге, делегейниң революстуг чаартылгазының чайгылыш чок болурунга бистиң бүзүрелдивисти улам-на быжыктырган (Адыш часкаашкыны).

Маңаа бистиң партиявыстың дугайында, бистиң чуртувустуң дугайында чугаалаан эки сөстер дээш ханызы-биле өөрүп четтирип тур бис. Ленинниң чагыгларынга шынчы совет коммунистер бистиң партияның шылгаттынган интернационалчы курузу-биле чайгылыш чокка ам-даа бурунгаарлаар дээрзинге бүзүреп болур силер, эргим эштер. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Тайбыңның болгаш кижи төрелгетенниң депшилгезиниң нүүрү дээш чаңгыс аай чоруктуң эргежок чугулазының дугайында бодал даштыкы эштериниң чагааларының шуптузунда сиңниккен болду. Бо ийи чүүл бистиң үевисте чарылбас харылзаалыг. Тайбың—кижиниң кандыг-даа ажыл-чорудулгазынга депшилгелиг шиитпирлиг негелдези болур. Бир эвес коммунистер, революсчулар, бүгү-ле чаагай болгаш угаан-сарыылдыг күштер оларга онаашкан харысалганы хандыр медереп билгеш, бир демниг туржур болза, тайбыңның удурланыкчыларының пландары чугаажок буурап дүжер дээрзинге бистер бүзүрелдиг бис. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Улуг Ленин бистиң партиявысты тургускан үеден бээр оон айытканы социализм болгаш коммунизмни тургузарының оруу-биле ол бүзүрелдиг чоруп олурар. (Адыш часкаашкыны).

Ыяап албан бууралрывыстың дугайын биске үениң дургузунда чеже катап каргаваан дээр. Салган сорулгаларывыстан бистиң ойталаарывысты албадаарын чеже катап оралдашпады дээр. Бистиң чазып турар дээрзин, бистиң оруувус шын эвес-тир дээрзиниң дугайын бистиң дайзыннарывыс биске чеже катап бүзүредирин оралдашпады дээр...

Оон чүү болчук?—Ол кижилерниң хөй нуруузу ол дугайын шагда-ла уттугулапкан. А социализм диргиг хевээр! (Адыш часкаашкыны). Ол хөгжүвүшаан. Ол чайгылыш чокка бурунгаарлавышаан! Бис чүгле анаа бүзүрээр эвес, а харын быжыы-биле бүзүрээр бис: бистиң дээди сорулгавыс чедип алдынар, коммунистиг ниитилел тургустунар! (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Бис орта чүге бүзүрелдиг бис дээрге, бистиң идеалдарывыстың ылыктыг шынныынга бүзүрээр бис. Бис анаа чүге бүзүрелдиг бис дээрге, бистиң чоннуң эгээртинмес күчүзүн билир бис. Бис орта чүге бүзүрээр бис дээрге, бистиң партиявыстың марксисчи-ленинчи курузу шын курс дээрзин билир бис. (Үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Коммунизмниң оруу-биле улам-на диди бурунгаарлаалыңар! (Диммиттиг, үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бузулбас чаңгыс эви улам быжыксын! (Диммиттиг адыш часкаашкыны).

Социалистиг дем каттыжылгазының бистиң бөмбүрээвистиң бүгү революсчу күштериниң чаңгыс эви моон соңгаар улам быжыксын! (Диммиттиг адыш часкаашкыны).

Бистиң Ленинчи партиявыска алдар! (Диммиттиг адыш часкаашкыны).

Улуг совет улус делгерезин! (Диммиттиг адыш часкаашкыны).

Тайбың делгерезин! (Диммиттиг адыш часкаашкыны).

Коммунизм делгерезин! (Залга адыш часкаашкыннары үзүктел чок чаңгыланып турган. Шупту туруп келген: «СЭКП делгерезин!», «Ленинчи Төп Комитетке—алдар!», «Леонид Ильич Брежневке — «Ура!» «Партияның болгаш чоннуң бузулбас эви делгерезин!» «Алдар!», «Алдар!», «Алдар!», «Ура!» деп кыйгылар чаңгыланып турган).

Партияның XXVI съездизинден соңгуттурган Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының

Төп Комитединиң составы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүннери

Абрасимов П. А.
Авраменко С. С.
Аксенов А. Н.
Аксенов Н. Ф.
Александров А. П.
Александров-
Агентов А. М.
Алексеев П. Ф.
Алиев Г. А. Р.
Алтунин А. Т.
Андропов Ю. В.
Антонов А. К.
Антонов С. Ф.
Арбатов Г. А.
Аристов Б. И.
Архипов И. В.
Аскаров А.
Ауельбеков Е. Н.
Аухадиев К. М.
Афанасьев В. Г.
Афанасьев С. А.
Ашимов Б. А.
Баграмян И. Х.
Базовский В. Н.
Байбаков Н. К.
Бакин Б. В.
Баландин А. Н.
Баландин Ю. Н.
Банников Н. В.
Батицкий П. Ф.
Бахирев В. В.
Бентурганов Х. Ш.
Беляк К. Н.
Березин А. И.
Беспалов И. П.
Бирюкова А. П.
Боголюбов К. М.
Богомяков Г. П.
Бодюл И. И.
Бондаренко И. А.
Борисенков В. М.
Бородин А. М.
Бородин Л. А.
Бородин П. Д.
Ботвин А. П.
Братченко Б. Ф.
Брежнев Л. И.
Брехов К. И.
Бровиков В. И.
Бугаев Б. П.
Булгаков А. А.
Вайно К. Г.
Васильев Н. Ф.
Ватченко А. Ф.
Вашенко Г. И.
Викторов А. В.
Власов А. В.
Володарский Л. М.
Воронин Л. А.
Воронцов Ю. М.
Воропаев М. Г.
Воротников В. И.
Восс А. Э.
Всеволожский М. Н.

Гапуров М. Г.
Гарбузов В. Ф.
Глушко В. П.
Говоров В. Л.
Голдин Н. В.
Голубева В. Н.
Гончаренко Б. Т.
Горбань Г. Я.
Горбачев М. С.
Горшков Л. А.
Горшков С. Г.
Гостев Б. И.
Греков Л. И.
Грибков А. И.
Гришин В. В.
Гришкявичус П. П.
Громыко А. А.
Гроссу С. К.
Грушин П. Д.
Гудков А. Ф.
Гуженко Т. Б.
Гусев В. К.
Густов И. С.
Дементьева Р. Ф.
Демиденко В. П.
Демирчян К. С.
Демичев П. Н.
Добрик В. Ф.
Добрынин А. Ф.
Долгих В. И.
Дрозденко В. И.
Дрыгин А. С.
Дымшиц В. Э.
Егоров А. Г.
Егоров М. В.
Ежевский А. А.
Ельцин Б. Н.
Ельченко Ю. Н.
Елютин В. П.
Епишев А. А.
Ермин Л. Б.
Жигалин В. Ф.
Загладин В. В.
Зайков Л. Н.
Зайцев М. М.
Замятин Л. М.
Затворницкий В. А.
Зимянин М. В.
Золотухин Г. С.
Ивановский Е. Ф.
Игнатов В. Н.
Имашев С. Н.
Иноземцев Н. Н.
Исаев В. Я.
Кавун В. М.
Казанов Л. Л.
Казанец И. П.
Кизяренков А. А.
Капитонов И. В.
Караваев Г. А.
Карлов В. А.
Карпова Е. Ф.
Катушев К. Ф.
Качаловский Е. В.

Качин Д. И.
Качура Б. В.
Кириленко А. П.
Кириченко Н. К.
Киселев И. И.
Киселев Т. Я.
Клепиков М. И.
Клименко И. Е.
Климченко Е. И.
Клюев В. Г.
Князев Ф. К.
Коваленко А. В.
Козлов Н. Т.
Колбин Г. В.
Колдунов А. И.
Колесников А. Я.
Коновалов Н. С.
Коноплев Б. В.
Конотоп В. И.
Корниенко Г. М.
Королев А. М.
Косолапов Р. И.
Костандов Л. А.
Кротов В. В.
Круглова З. М.
Кручина Н. Е.
Кудинов И. П.
Кузнецов В. В.
Кузнецов И. М.
Куликов В. Г.
Куликов Ф. М.
Куличенко Л. С.
Кунаев Д. А.
Куркоткин С. К.
Кутахов П. С.
Кэбин И. Г.
Лапин С. Г.
Леин В. П.
Леонов П. А.
Лигачев Е. К.
Ломакин В. П.
Ломако П. Ф.
Ломоносов В. Г.
Лощенков Ф. И.
Лушев П. Г.
Лыкова Л. П.
Ляшко А. П.
Макеев В. Н.
Макеев В. П.
Мальцев В. Ф.
Манякин С. И.
Марисов В. К.
Марков Г. М.
Мартынов Н. В.
Марчук Г. И.
Масленников Н. И.
Медунов С. Ф.
Месяц В. К.
Мешков Ф. С.
Микулич В. А.
Мирошхин О. С.
Модогоев А. У.
Мозговой И. А.
Моргун Ф. Т.

Морозов И. П.
Москаленко К. С.
Муравьев Е. Ф.
Мураховский В. С.
Мусаханов М. М.
Мусин Р. М.
Мысниченко В. П.
Непорожний П. С.
Николаева-
Терешкова В. В.
Никонов В. П.
Новиков И. Т.
Нуриев З. Н.
Огарков Н. В.
Орлов В. П.
Оруджев С. А.
Павлов В. Я.
Павлов Г. С.
Павлов Г. П.
Павловский И. Г.
Пастухов Б. Н.
Патоличев Н. С.
Патон Б. Е.
Пегов Н. М.
Пельше А. Я.
Петров В. И.
Петров В. А.
Петровичев Н. А.
Плешаков П. С.
Поляков В. Н.
Поляков И. Е.
Пономарев Б. Н.
Пономарев М. А.
Попов Б. В.
Попов Н. С.
Попова М. Г.
Приезжев Н. С.
Прокопьев И. П.
Прокофьев М. А.
Промыслов В. Ф.
Прохоров В. И.
Птицын В. Н.
Расулов Д.
Рахманин О. Б.
Рашидов Ш. Р.
Рекунков А. М.
Родионов Н. Н.
Романов Г. В.
Рубен В. П.
Русаков К. В.
Рыбаков А. Я.
Рыжков Н. И.
Рыков В. Н.
Рябов Я. П.
Савин С. Н.
Савинкин Н. И.
Салманов Г. И.
Сахнюк И. И.
Семенов В. Г.
Сенькин И. И.
Сизенко Е. И.
Силаев И. С.
Сначков С. А.
Славский Е. П.

Смирнов Л. Н.
Смирнов Л. В.
Смиртюков М. С.
Соколов И. З.
Соколов С. Л.
Соловьев Ю. Ф.
Соломенцев М. С.
Струев А. И.
Стукалин Б. И.
Суслов М. А.
Суслов Н. Я.
Табеев Ф. А.
Талызин Н. В.
Тарасов Н. Н.
Таратута В. Н.
Титаренко А. А.
Тихомиров В. П.
Тихонов Н. А.
Токарев А. М.
Толкунов Л. Н.
Толубеев Н. П.
Толубко В. Ф.
Трапезников С. П.
Третьяк И. М.
Трунов М. П.
Тяжельников Е. М.
Умаханов М.-С. И.
Усманходжаев И. Б.
Устинов Д. Ф.
Усубалиев Т. У.
Уткин В. Ф.
Федирко П. С.
Федоров В. С.
Федосеев П. Н.
Филатов А. П.
Финогенов П. В.
Флорентьев Л. Я.
Фомин Г. И.
Хитров С. Д.
Хомяков А. А.
Христораднов Ю. Н.
Худайбердыев Н. Д.
Цвигун С. К.
Цинев Г. К.
Цуканов Г. Э.
Цыбулько В. М.
Чебриков В. М.
Червоненко С. В.
Черненко К. У.
Черный А. К.
Чиряев Г. И.
Чичеров В. С.
Чуйков В. И.
Шакиров М. З.
Шеварднадзе Э. А.
Шибаев А. И.
Шитиков А. П.
Школьников А. М.
Шокин А. И.
Шолохов М. А.
Щелоков Н. А.
Щербина Б. Е.
Щербицкий В. В.
Юнак И. Х.
Яснов М. А.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидаттар

Алхимов В. С.
Андреев Г. Н.
Анисимов П. П.
Антонов Н. А.
Ахромеев С. Ф.
Бальмонт Б. В.
Баркаускас А. С.
Башилов С. В.
Баштанюк Г. С.
Блатов А. И.
Бобовиков Р. С.
Бойцов В. В.
Брежнев Ю. Л.
Буренков С. П.
Владыченко И. М.
Воробьев Г. И.
Георгадзе М. П.
Герасимов И. А.
Гиренко А. Н.
Голиков В. А.
Голубева М. А.
Гончар А. Т.
Гордиенко А. Ф.
Горчаков П. А.
Грибачев Н. М.
Гринцов И. Г.
Грушевой К. С.
Демиденко В. С.
Демченко В. А.
Дмитриев В. И.

Дмитриев И. Н.
Дмитриев И. Ф.
Дружинин М. И.
Дуйшеев А.
Дыбенко Н. К.
Ермаш Ф. Т.
Ершова Н. М.
Жуков Г. А.
Зародов К. И.
Засуха М. Я.
Иванова Т. Г.
Иксанов М. Б.
Ильичев Л. Ф.
Кабалоев Б. Е.
Кабков Я. И.
Казаков В. И.
Калашников А. М.
Калин И. П.
Камалов К.
Каменцев В. М.
Капто А. С.
Клаусон В. И.
Клецков Л. Г.
Козлов С. В.
Козловский Е. А.
Коломиец Ю. А.
Колчина О. П.
Комаров Н. Д.
Коркин А. Г.
Костин В. С.

Кочемасов В. И.
Краснова З. И.
Криулин Г. А.
Куанышев О. С.
Кулиджанов Л. А.
Кунаев А. М.
Лебедев К. В.
Лебедева В. С.
Листов В. В.
Логунов А. А.
Луньков Н. М.
Майорец А. И.
Макаренко В. С.
Максимов Ю. П.
Мальбахов Т. К.
Мальков Н. И.
Мальцев Н. А.
Матафонов М. И.
Мерсницев Н. В.
Морозов Н. Е.
Мочалин Ф. И.
Ненашев М. Ф.
Никулин В. И.
Образцов И. Ф.
Овчинников Ю. А.
Панов К. Н.
Паршина В. Р.
Паскарь П. А.
Патаридзе З. А.
Первышин Э. К.

Переверзева Н. В.
Пестов В. С.
Петрищев А. Г.
Погребняк Я. П.
Покрышкин А. И.
Полукаров Ю. И.
Попков М. Д.
Поплавский А. М.
Посибеев Г. А.
Протозанов А. К.
Пугачев Ю. Н.
Пятков В. Е.
Радюкевич Л. В.
Разумов Е. З.
Рахимов Б. Р.
Рачков А. И.
Романов А. В.
Рубэн Ю. Я.
Рустамова Х.
Рыбаков А. М.
Саркисов Б. Е.
Сеидов Г. Н.
Семенов В. С.
Сидоров В. В.
Симонов К. С.
Скляров Ю. А.
Смирнов А. И.
Смирнов А. А.
Смирнов Г. Л.
Соколов Е. Е.
Сологуб В. А.

Сорокин М. И.
Соснов И. Д.
Теребилов В. И.
Терещенко Н. Д.
Третьяков П. И.
Федоров Е. К.
Фомиченко К. Е.
Фролов В. С.
Хмара И. Г.
Холов М.
Хренников Т. Н.
Чазов Е. И.
Чаковский А. Б.
Чаплин Б. Н.
Чердинцев В. М.
Чернавин В. Н.
Черняев А. С.
Чурбанов Ю. М.
Шабанов В. М.
Шалаев С. А.
Шамшин В. А.
Шапиро Л. Б.
Шауро В. Ф.
Ширшин Г. Ч.
Шитов А. И.
Шкабардня М. С.
Язкулиев Б.
Язов Д. Т.
Ястребов И. П.
Яшин А. И.

КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди даштыкы коммунистиг, ажылчын болгаш национал-демократтыг партияларның СЭКП-ниң XXVI съездизинге олурушкан делегацияларының аалдары дээш март 3-те Кремльге хүлээп алыышкын кылган.

Хүлээп алыышкынга акызымма партияларның төлээлекчилери, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары, СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери чораан(нар).

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев даштыкы аалчыларга байыр чедирген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Бистиң хүндүлүг аалчыларывыс!

Бистиң партияның съездизиниң мырыңай чап-чаа соңгааны СЭКП Төп Комитединиң болгаш Төп ревизия комиссиязының кежигүннериниң болгаш кежигүнге кандидаттарның өмүнээзинден бо хүлээп алыышкынга силерниң шуптуңарга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен!

Бистиң партияның болгаш чурттуң төөгүзүнге кирер сес хүннер доозулду. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң күжениишкиннig ажылының сес хүннери төнген.

Силер, бистиң хүндүлүг аалчыларывыс, ол ажылга киришкен, бистиң Совет чуртувус кайы хире хайнышкынныг, байлакшылдыг амыдырал-биле чурттап турарын, коммунистиг тургузуушкунуң чорупу турарының уезинде Ленинниң партиязының шиитпирлеп турары сорулгалары кайы хире улуг болгаш хөй хевирлиг дорту-биле билип, көөр аргалыг болдуңар.

Эң чоокку беш чылда болгаш оон-даа үргүлчүлелдиг үеде бистиң улустуң оруун хөй талалыг тодарадып турар шиитпирлер хүлээп алдынган. Совет коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң улуг болгаш нарын-даа ажыл-херектер манап, харысалгалыг болгаш белен эвес сорулгалар манап турар.

Бистер келир үеге планнарны тургузарда боттарывыстың мурнувуска хамыктың мурнунда бодүүн болгаш тодаргай ийи кол эгис сорулгаларны: улустуң чаагай чоруунуң болгаш быжыг тайбыңның сорулгаларын салып турар бис. Ону СЭКП-ниң XXVI съездизи база катап бүзүрелдиг-биле бадыткаан.

Эргим эштер, бистиң съездивиске кээп киришкеннерге дыка өөрүп тур бис, ынчангаш съездиниң делегаттарының болгаш бистиң бүдүрүлге черлеривистиң ажылчы чоннарының-даа мурнунга чүве чугаалаанынар дээш чүректиң ханызындан четтирип тур бис.

Силер ам удавас боттарыңарның чурттарыңарже тарап чоруткаш, боттарыңарның буянныг-чаагай ажылдарыңарны үргүлчүлээр болгай силер. Ол ажылдың эртип турар байдалдары дыка янзы-янзы боор турар. Ынчалза-даа бистерниң шуптувусту шынныг чоруктуң, күш-ажылдың кижилерниң хосталгазының болгаш аас-кежикниң идеалдарынга бистиң бердингенивис сырый каттыштырып турар. Оон-биле кады Чер кырынга тайбыңчы камгалаарының болгаш быжыглаарының херээнге бердингенивис база бисти каттыштырып турар.

Делегейниң чаа дайынның ыжаңнышкынындан улустарның хостаары, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң аар-берге чүъгүнден чайладыры дээш бистерниң кайы хире кызымаккай болгаш могаг чокка демисежип турарывыстың дугайын бистиң съездивистиң чүүлдүг деп көргени чаа чугула тайбың инициативалар тодаргайы-биле көргүзүп турар. Делегейниң угаан-медерелдиг болгаш калык күштер шуптузу ол саналдарны идепкейлиг-биле деткиириңге бүзүрээр бис.

Эргим өңнүктер, түңнелинде силерге бүзүредирим болза: социализмниң акы-дуңма чурттарының улустары-биле, бүгү чурттарның күш-ажылчы массалары-биле бистерниң холбаштырып турар кайындыдын база эп-сеткил каттыштырылгазының харылзаалары ам-даа быжыг болзун дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы моон-даа соңгаар бүгү чүүлдерни кылып апаар.

Дашканы:

— Улустарның хосталгазының болгаш кижи төрелгетенниң социал депшилгезиниң улуг херээ дээш!

—Чавырлышкынны быжыглаарынга, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлапбазынга, бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннер дээш!

— Эргим эштер, силерниң кадыкшылыңар дээш! — деп дүрерин дилеп тур мен. (Диммиттиг, үргүлчүлеледиг адыш часкаашкыны).

Хүлээп алыышкынга Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Г. Гусак чүве чугаалаан.

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев! Хүндүлүг эштер! Эргим өңнүктер!

СЭКП-ниң XXVI съездизинче чалааны дээш, Силерниң улуг-чаагай Төрээн чуртуңарга биске көргүскен эштиг-ээлдек, хүндүлээчел чорук дээш 123 даштыкы делегацияларның өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге чүректиң эңне ханызындан өөрүп четтиришкинин илередир улуг алдар-ат меңээ таварышкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи коммунистиг келир үениң тургузукчуларының, тайбың, улустарның хосталгазы, ниитилел депшилгези, күш-ажылдың кижизиниң аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгазы дээш эң шудургу демисечилериниң маадырлыг чоруунуң, сорукттуунуң болгаш херээнге бердингениниң чайынналчак көргүзүү болган. Съезд силерниң партияңарның, делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнге совет улустуң бодунуң ленинчи партиязының удуртулгазы-биле чедип алган чедиишкиннериниң кайгамчык илерели кылдыр кирер. Силерниң съездиңер СЭКП-ниң чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттыжыышкынының, ооң политиказын бүгү совет кижилерниң ханы бүзүреп база деткип турарының тодаргай илерели болган. Ол пролетаржы, социалистиг интернационализмниң өндүр улуг школазы болган. Съездиниң ажылы чүгле совет улуска эвес, а харын бүгү делегейже улуг сонуурганы болдурган. Бүгү диптерниң чаагай сеткилдиг кижилери, силерниң чуртуңарның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары дег, СЭКП-ге, Совет Эвилелинге, эргим Леонид Ильич, Силерниң бодуңарга ханы ынакшылын илередип турар.

(Уламчызы 3-кү арында).

Партияның XXVI съездизинден соңгуттурган СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының составы

Алексаннин А. В.
Асланова З. С.
Бацанов Б. Т.
Бовин А. Е.
Брызга Л. Д.
Буракова Н. Ф.
Галкин Д. П.
Гилашвили П. Г.
Глушков Н. Т.
Голубев В. Н.
Голубцова Т. В.
Гребенюк В. А.
Громова М. С.
Губин И. А.
Демидова Е. Я.

Доненбаева К. Б.
Драгунский Д. А.
Думачев А. П.
Ефремов Л. Н.
Израэль Ю. А.
Каррыев Ч. С.
Касимова В. А.
Кемашвили В. Б.
Ковалев Н. И.
Комарова Д. П.
Коннов В. Ф.
Константинов А. У.
Коптюг В. А.
Костюков И. И.
Кошоев Т. Х.

Лосев С. А.
Лоцманова Г. П.
Лукьянов А. И.
Малыхин В. М.
Мамарасулов С.
Маннапов Н.
Масол В. А.
Медведев В. А.
Мельниченко А. К.
Миновалова Н. Ф.
Мицкевич В. Ф.
Моторный Д. К.
Набиев Р.
Назарбаев Н. А.
Наяшков И. С.

Осетров Т. Н.
Павлов С. П.
Попов В. И.
Постников С. И.
Пудков И. И.
Румянцев А. Ф.
Рыжов Н. С.
Рындина А. Н.
Саркисян Ф. Т.
Сизов Г. Ф.
Сонгайла Р.-Б. И.
Страутманис П. Я.
Трояновский О. А.
Удалая Р. С.
Ульянов М. А.

Уманец Н. В.
Устиян И. Г.
Фалин В. М.
Федулова А. В.
Халдеев М. И.
Халилов К. А.
Харламов А. П.
Хитрун Л. И.
Черкашина В. Н.
Чудин В. И.
Шараев Л. Г.
Шишлов Ф. В.
Шкуратов И. Ф.
Щербаков И. С.
Яковлев Б. П.

КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арында)

Съездиниң бүгү ажылында сиңниккен ханы идеялар социализм тургузуушкунунуң оруу-биле чорупт орар чурттарга [illegible] байлак дөс, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге, улустарның национал-хостаналыг демисежиин сорук кирип [illegible] үнер дөзү боор турар. Эрткен хонуктарда бүгү делегейде коммунистерниң [illegible] болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң угаан-бодалы тайбың үнү улуг күш-түү-биле болгаш бүзүрелдиг-биле база катап чаңгыланган Москваже угланган турган.

[illegible] съездиниң ажылының чедиишкинниг доозулганы-биле Силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис. Эрткен хонуктар бистиң сеткиливиске мөңгеде артар.

Хүндүлүг Леонид Ильич!

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Силерни катап сонгааны дээш съездиниң даштыкы киржикчилериниң мурнундан байыр чедиревис. Силерге чаагай кадыкшылды, богаадыкчы чедиишкиннерни, ленинчи партияның [illegible] удуртулгазынга, совет улустуң чаагай [illegible] тайбыңның болгаш бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежииниң херээнге [illegible] киирип турар Силерниң ханызындан [illegible] хөй чылдарда уламчылап турар болурун күзеп тур бис.

Съездиниң салган өндүр улуг сорулгаларын күүседиринге совет коммунистерге, мөзүлүг ажылчын аңгыга, аас-дуюма Советтер чуртунуң бүгү чонунга улуг-улуг чедиишкиннерни күзедивис.

Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы дээш, оон чедиишкиннери дээш, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улам шыңгыы чечектелиишкини дээш!

— СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитеди, Чиңгине секретарь [illegible] Леонид Ильич Брежнев баштаан ооң Политбюрозу дээш!

— делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилеңген чаңгыс эвээ дээш!

— бүгү делегейге коммунизмниң [illegible] болгаш тайбыңның херээниң улам шыңгыы тиилелгези дээш!

[illegible] көрүнер. (Үргүлчүлелдиг, диңмиттиг адыш часкаашкыны).

* * *

Хүлээп алыышкынның чүректиң ханызындан найыралчы байдалга эрткен.

Хүлээп алыышкынның киржикчилеринге уран чүүл мастерлери концерт көргүскен.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Т. ЖИВКОВ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Март 3-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков-биле ужурашкан.

— XXVI съезд хамыктың мурнунда тайбыңның совет программазы дээди чадазынга чедир боттуу-биле сайзыраткан съезд кылдыр төөгүге кирер — деп, Т. Живков чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылы, оон боттуг чорук-биле, чогаадыкчы ёзу-биле сиңниккен шиитпирлери БКП-ниң ээлчеглиг XII съездизин белеткээр талазы-биле болгар коммунистерге дыка үнелиг дуза боор турарын Т. Живков онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежнев XXVI съездиниң ужур-дузазын бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиришкинни илереткеш, Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның 80 чылдарда калбак пландары [illegible] совет-болгар харылзааларны калбартырынга делгем оруктү ажыдып турарын демдеглээн.

Ужуражылгның чүректиң ханызындан байдалга эрткен болгаш чугаалашкан айтырыглар талазы-биле туруштарның долу чаңгыс эптиин бадыткаан.

Ужуражылгага СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков киришкен.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Ю. ЦЕДЕНБАЛ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Март 3-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев МАРН ТК-ның Бирги секретары, Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ужурашкан.

Беседа үезинде СЭКП биле МАРН-ның, Совет Эвилели биле Моол Арат Республиканың аразында кады ажылдажылгазын улам шыңгыы хөгжүдер болгаш ханыладырының айтырыгларының талазы-биле саналдары [illegible] Моолга социалистиг [illegible] чедиишкинниг тургузарынга бүгү талалыг совет-моол харылзааларның онзагай ужур-дузазын демдеглээн.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизи делегей социализмниң теориязынга болгаш практиказынга шылгараңгай салыышкынны киирер дээрзин Ю. Цеденбал чугаалаан.

Совет улус, совет коммунистер боттарының моол акы-дуңмалары-биле [illegible] найыралын болгаш МАР-ның идепкейлиг интернационалчы политиказын бедик-биле үнелээр дээрзин Л. И. Брежнев айыткан.

Ужуражылгның чылыг, найыралчы байдалга эрткен, чугаалашкан айтырыглар талазы-биле бодалдар бүрүн чаңгыс дөмей болганын бадыткаан.

Ужуражылгага СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков киришкен.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының дугайында бөмбүрзектиң бүгү булуңнарындан кээп турар үнелелдиг киниерде партия Төп Комитединиң ленинчи угланыышкының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын съезд долу болгаш бүрүн деткээн база СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежневтиң илдип уудурген чүүлдери болгаш сорулгаларны СЭКП бодунуң ажылынга удурткулга болдурар деп демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң илеткелинде эрткен орукка бүгү талалыг анализ, оон мурнунда чылдарның дээжулгазынга үндезилеп кылган ханы түңнел [illegible] политика талазы-биле чаа чүгула сорулгалар съездиниң [illegible] утка киирип турар деп, польша «Трибуна люду» солун бижээн.

Л. И. Брежневтиң илеткелинде кирген чаа совет тайбың [illegible] ры делегей амыдыралының чорумунга [illegible] лел тургузуглуг күрүнелериниң [illegible] далын тургузарынга саналдыг деп, ол солун бижээн. Ол саналдар боттуг болгаш тодаргай боор турары-биле чүгүла ужур-дузалыг. Дээди байдалга совет-америк ужуражылгазы [illegible] ринге, ону кызыгаарлаарынга база кызыраарынга кончуг [illegible] ужур-дузалыг болур [illegible] Совет саналдар АКШ [illegible] турар. Ол дээрге ССРЭ-ниң [illegible] илередип турар, чугаалажыышкыннарга улут делгемнерни [illegible] турар. Тургустунуп келген чорулдаалар чугаалажыышкыннарны [illegible] даа турар болза, ол чер-ле херек апарган. Деңге болгаш деңн айыыл чок чорукка [illegible] совет-америк харылзааларның [illegible] ның дугайында саналды хүлээп алыры эргежок чугула. Ону бүгү делегей манап турар.

СЭКП-ниң экономиктиг политиказының эң кол үндезини болза, кижиниң чаагай чорууу дээш сагыш салыышкын болур деп, чехословак «Руде право» бижээн. Чүл дээрге, совет кижилер боттарының ажылдаашкын [illegible] тайбыңның херээнге боттарының социалистиг Төрээн чуртунга бараан болуушкун кылдыр көрүп турарында. Ол чорук бистиң чуртувуска социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарынга [illegible] ужур-дузалыг.

ССРЭ-ниң оруу — бистиң оруувус, а Совет Эвилелиниң күжү — бистиң күжүвүс-түр.

Барыын чүктүң хөй-хөй күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының, парламентиниң [illegible] деп турары-биле алырга, чаа совет саналдар улуг [illegible] гейни хаара туткан. Оларның чугула айтырыгларны шиитпирлээринге боттуг чүүа [illegible] көрүп турар. Америк дипломаттар, ам кошку хөй-нити ажылдакчы болгаш публицист Ч. Йост чаа совет саналдар амгы үеде, Совет Эвилели биле АКШ-тың аразында харылзааларның [illegible] байдалында чугула ужур-[illegible] калыг деп демдеглээн. [illegible] чепсекти эндере бүдүрерин [illegible] ле ССРЭ биле АКШ-тың аразында чугаалажыышкыннарны катап эгелээринге ол эки үн [illegible]

Дээди деңнелге ужуражылганың [illegible] совет саналды [illegible] көрүнүп көөрү чугула деп АКШ-тың президентизи Р. Рейган Великобританияның [illegible] министри М. Тэтчер-биле [illegible] медеглээн.

«Боттарывыстың талавыстан бис Совет Эвилели-биле бистиң харылзаалар айтырыглар талазы-биле чоргуунчалыг чугаа [illegible] бис» деп, президент демдеглээн.

[illegible] телевидениениң хайгаарылгазының ажаа хамаарыштыр мынча дээн: президент [illegible] кылдыр үнер дээш белен мен деп турары ол эвес, а бодунуң [illegible] белен мен деп турары ол».

«Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкыннарны эгелээр дугайында саналынга боттуг харыы бээрин эвилелчилер негээр» деп америк албан кижилери манап турар деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижип турар.

ГФР-ниң [illegible] «Генераль-анцайгер» деп солунунуң бижээни болза: Л. И. Брежневтиң [illegible] чеди [illegible] деп айыыл чок чорукту эң хөй кирживиткези-биле шынзыдыр чедип алырының талазы-биле ССРЭ-ниң [illegible] Айыыл чок чорукту болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын шиитпирлээринге совет-америк харылзаалар эң чугула, түңнелдеринде барык [illegible] тодарадып турар ужур-дузалыг деп чүвеге кым-даа чигзинмейн турар.

[illegible] тускай хуралын Чөвүлелдиң кежигүннери [illegible] дээди удуртукчуларының киржилгези-биле эрттирер деп Л. Б. Брежневтиң саналы, Москвадан болганы-биле [illegible] ниинге ушку чурттар чүгле хайгааракчы болур эргеге бербес, [illegible] идепкейни көдүрер ужурлуг деп болдура чадаар.

Ооң-биле кады буржуаз парламента болгаш Барыын чүктүң [illegible] бөлүктери совет саналдарының ужур-утказын [illegible] ооң утказын хеймедэр оралдажыышкыннары кызып, олар ССРЭ-ниң тайбыңче чүткүлүн көргүзер эвес, а боттарының сорулгаларын чедип алыр дээш чүве-дир деп шыңзыдарын бодап турарының чижектери база бар. Чижээ, «Лос-Анджелес таймс» боттарының [illegible] комментаторларын совет саналдар [illegible] ының камгалаар болгаш калбартырынче кыйгырыг эвес, а Барыын чүктүң туружун бужалдыр дээш оралдажыышкын деп билиндирерин кызыткан. НАТО-нуң бөлүктери ортумак [illegible] боо-чепсектерин Европага тургузарының [illegible] киирер дугайында совет саналын хүлээп көрбейн турар деп, Рейтер агентизи айыткан. Ол канчаг-даа чаа чүве эвес санал-дыр деп бодалдарын олар илереткен.

[illegible] талазы-биле [illegible] ундуруп тура. Совет Эвилели [illegible] деп, ажаа хамаарыштыр швейцар «Золотурнер цайтунг» солун бижээн. Ядралдыг айыылдың кыжаны турда тайбыңны быжыглаар дугайында Совет Эвилелиниң кыйгырыы ол чурттуң, ийиги делегей дайынының үезинде 20 миллион кижизин чидирип [illegible] турар. Совет Эвилели бодунуң айыыл чок чорууу дээш сагыш салыр бүрүн эргелиг-даа деп, ол солун бижээн.

(СЭТА).

ЧССР. Прагада «ЧКД—Компрессоры» деп заводтуң продукциязы чурт иштинде калбаа-биле ажыглаттынып, оон чурттарже үндүр саттынып турар. Оон продукциязының кол садып алыкчызы Совет Эвилели. Улам улгадып орар совет чагыглар бүдүрүлгени чаартыр, калбартыр арганы берип келген.

ЧУРУКТА: «ЧКД—Компрессоры» заводтуң цегинде.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙГЕ БЕЛЕТКЕЛ

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың коммунистери бодунуң партиязының чартык чүс чыл [illegible] белеткенип турар. Венесуэланың Коммунистиг партиязы (ВКП) Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдары-биле тургустунган деп, ВКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Эдуардо Гальегос Мансера парлалга конференциязынга медеглээн. Чурттуң [illegible] хөй-ниити [illegible] Компартияның юбилейин бо чылдың март 5-те байырлап, демдеглээр.

Венесуэланың Компартиязы [illegible] тергиизелинге удур, ёзулуг национал [illegible] дээш демиселче калбак улус массаларын [illegible] болгаш эвилелдеп-даа турар деп, Э. Гальегос Мансера чугаалаан. Ажылчын аңгының херээ дээш демиселге хөй коммунистер амы-тынын берген-нер. Венесуэланың пролетариады [illegible] — Компартия күш-ажылчы чонунуң үндезин эрге-ажыктарын амгы үеде маадырлыы-биле камгалап, капиталистиг мөлчүргеге болгаш күчүлээшкинге удур шыдамыккай демисежип турар.

ВКП идея болгаш организас талазы-биле улам быжыккан чоруу-биле бодунуң алдарлыг 50 чылын уткуп турар. Венесуэланың коммунистери делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар, делегейге быжыг тайбыңны хандырар дээш демисежип, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге [illegible] чээ шынчызын бадыткан турар деп, Э. Гальегос Мансера медеглээн.

ШУУЛГАН АЖЫЛЫН ДООСКАН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африка чаңгыс-ээ организациязының (АЧО-нуң) министрлер чөвүлелиниң ажаа чаа доозулган сессиязының киржикчилери барык талазы күрүнелерин кеш-соок ылгаакчызы Мурнуу-Африка республиказы-биле «экономиктиг, политиктиг, ядролуг болгаш шериг талазы ажылдажылгазы» дээш буруу шапкан. Барыын чүктүң туружу ол республиканың африка чонунга удур чаа дерзилээшкиннерже — Преторияның ёзу-чурумун буткуп, оон агрессиг чоруунуң улам өзеринге ниит берип турар деп. Африканың мурнуу чүгүнде байдал дугайында резолюцияда айыткан.

АЧО-нуң министрлер чөвүлели Африканың Мурнуу чүгүнүң улустарының хосталга дээш чоптуг, чепсектиг демиселин күштелдирерин деткээн. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дузалап турар дээш социалистиг болгаш кадын-даа каттышпас чурттарга өөрүп четтиргенин илереглээн. Мурнуу-Африка республиканың дерзии ёзу-чурумунуң болгаш оон камгалакчыларының ол демиселин «терроризмниң илерели» кылдыр көргүзер дээр оралдажыышкыннарын 50 күрүнениң төлээлекчилери шиитпирлиг буруу шапкан. Апартеидтиң политиказын чорудуп, Намибияны дүрүм чокка эжелеп турары болгаш «фронт кавызындаа» дижир күрүнелерже чепсектиг халдаашкыннары дээш олар Мурнуу-Африка республиканың чазаан соору [illegible] кылдыр чарлаан. Кожазында чурттарга удур расистиг агрессияның халбарыышкыны бүгү нити тайбыңга [illegible] кынны тургузуп турар.

АКШ-ТЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг [illegible] медеглел кылган болгаш чаа [illegible] экономиктиг политиказын шыгганы шүгүмчүлээн.

Президент Рейганның экономиктиг программазы ажык кырында америк улуска удур ажы дайыны чарлааны болуп турар деп, Компартияның медеглелинде айыткан. Чүткүлдүг [illegible] түңнелинде ажылчы чоннарның чедип алган социалдыг [illegible] алыышкыннарын узуткаары — АКШ-тың чаа администрациязының сорулгазы болуп турар. Инфляцияны соксадыр деп [illegible] чарлааны үндүрүглер кызыраашкынның хемчеглери чүгле улуг көрпорацияларга, миллионерлерге ажыктыг болуп турар. Ол хемчеглерни боттандырар түңнелинде [illegible] чылдар дургузунда улуг корпорациялар 164 миллиард долларны [illegible]

АКШ-тың президентизи Рейганның экономиктиг политиказы америк байларны улам байлаарының [illegible] ы болуп турар. Чаа администрацияның экономиктиг хемчеглери АКШ-та биче националдыг [illegible] саддарлыг болур.

Чаа администрация хөй миллиард долларны, боо-чепсекти эндере бүдүрерииге чарыгдаар болуп турар. Чижээ, 1982 санныг чылында пентагонуң шериг чарыгдалынга 25 миллиард долларны немей чарыгдаары көрдүнген. Ол сан-дээ чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдары 200 миллиард доллар ыракта ажыг болур.

Милитаристиг ол халыылаашкынны «совет дайын кызыгаарлаашкынының» дээр [illegible] АКШ-тың чаа администрациязы оралдажып турар-дыр деп, Компартияның медеглелинде айыткан. Рейганның экономиктиг программазын [illegible] администрациязының [illegible] болуп турар.

[illegible]

ЧУРУКТА: [illegible]

АП—СЭТА-ның телефотозу.

ДҮЖҮТКҮР МАЛ ЧЕМИ КУЛЬТУРАЛАР

КӨК-ТАРАА

Күзүн чажар көк-тараа — чазын эртеги ногаан чемиң, витаминниг сиген далганың, силостуң, [illegible] бир кол дөзү. Ол культура бүгү-ле хөрзүннерге эки үнер, дүжүткүр.

[illegible] көк-тарааны куруктурган арыг черге, азы өске үнүштер тараан куруктурган черге чажар. Ону тарааш, ажаап алган шөлге кукурузаны, картофельди, бүгү-ле тараа аймаан чаштырып болур.

Ногаан массазының чаагай дүжүдүн алыр телээде, көк-тарааның бедик шынарлыг, районнуткан үрезиннерин зона бүрүзүнге чаштырар херек. Бистиң республикага «Камалинск-13» деп сортту районнуткан. Ооң кышка быжыы 95 хуу ажып турар.

Көк-тарааның үрезини хөрзүнүң температуразы 1-2 градус чылыг турда-ла өзүп үнүп эгелээр. Ыинчалзажок [illegible] эң үнериге 10-20 градус чылыг херек. Көк-тараа сооккa эң-не быжыг культура, ханылап черже кирген дазылы 23 градуска чедир сооkка бедии тооваc.

Көк-тарааны чаштырарының хуусаалары болгаш нормалары база-ла чугула болуп турар. [illegible] көк-тарааның «Камалинск-13» сортун гектарга 110 килограмм нормалыг кылдыр [illegible] курорт участогунуң дуржулгазындан алырга, ындыг норма-биле чаштырган көк-тарааның ногаан массазының гектардан ортумак [illegible] чыл дургузунда [illegible] центнер болуп келген.

Бо культураны чаштырарының өй-тал хуусаалары [illegible] август [illegible] 15-ке 29-ка чедир үе болур. Ынчан чаштырып каарга, эң-не хөй [illegible] тавар болгаш эки дазылдаар. Чогум-на ол хуусаада чаштырган көк-тараадан ногаан массаның база тарааның эң бедик дүжүдү алдынып турар.

Үшку даглыг-ховy зоназының [illegible] элээн узун болур чоруу көк-тарааның эки [illegible] ринин болгаш дыка чадыгып алырының аргазын берип турар.

Августуң 10-га чедир элээн эрте чаштырарга, эки болбайн баар. Чүге дээрге, көк-тараа хөлүн эрттир сырыйланып үнүп каар, оон ужурундан хөрзүнде өл-шык чедишпес, ынчангаш сооккa быжыы кудулаар. Оон-биле чергелештир, көк-тарааны хөлүн эрттир орайтадыр (сентябрь айда) чаштырарга, [illegible] [illegible] вайн баар.

[illegible] 13-15 хонук эрткенде, көк-тараа [illegible]

[illegible]

[illegible]

оожумнай бергенде, азот-фосфорлуг чемишчидилгелер-биле чемгергеш, эрте часкы илир [illegible] чугула.

Көк-тарааны ногаан масса кылдыр кезерин [illegible] чорда эгелээр болгаш [illegible] доозар. Оон орайтаанда кезерге, ону мал шоолуг чивес болур, иниктин үткүр продуктулуу бедиди шылавас. Ногаан чем кылдыр кезериниң үези кончуг кыска — чеди хире-ле хонук. Ынчангаш көк-тарааны ногаан чем кылдыр ажаап алырын узамдыр болбас. Ынаар ажаап алырга, ында бар протеин хөй [illegible]

Көк-тараа баш тыртa берген соонда 16 хонук [illegible] ногаан массаның дүжүдү дүрген өзер, ынчалзажок ол-ла үе [illegible] ында бар протеин, үс-хүл хем [illegible] чээли дыка кудулаар.

Витаминниг сиген далганы кылырда, көк-тарааны салы [illegible] үнер бетинде кезип алыр херек. Ынчаарга консервалаар чүүлдер ажыглап турбаш силос кылыр дээнде, көк-тарааны башталыр четпээнде кезип алыр ужурлуг. Чүге дээрге, ынчан аңаа курган бүдүмел хөй болур, ол чорук силостаарын [illegible] чогуур үезинде кескеш, [illegible] кевирип каан көк-тарааны [illegible]

Көк-тараа баш тыртып, четтелип, чем кирип турар [illegible] ол-шык эң-не хөй негеттинер. Ынчангаш каан [illegible] эки шынарлыг [illegible] алыры берге. Үрезинин алыр [illegible] көк-тарааны [illegible]

СУДАН СИГЕН

Судан сиген — [illegible] хөй чыдыг сигеннер [illegible] чажар көк-тараа, ол [illegible] культуралар [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] гельминтоспориозка удур судан сиген үрезиниң тоннага 1,5 килограмм [illegible] формалинниң болгаш гранзанның эмилдири-биле хоралап алыр херек.

Тываның үшку даглыг-ховy [illegible] сиген чаштырарын дөрт чыл дургузунда шенеп көрген. [illegible] дүрген быжар сорттарының [illegible] Ол болза дүрген быжар «Камышин» болгаш «Ташөбип-22» деп сорттар-дыр. Дөрт чыл дургузунда ногаан массаның гектардан ортумак дүжүдү «Камышин» сортунуң 111 центнер болгаш «Ташөбип-22»-ниң — 90 центнер болган.

[illegible]

Н. ЗЕНКОВА,

Бии-Хемниң курорт участогунуң агроному.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

Делегейниң кижи төрелгетениниң кичээнгейи бо хүннерде бистиң Төрээн чурттуувустуң найысылалы Москвaже угланган турган. Чүге дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизи ында — Кремльдиң Съездилер ордузунга болуп эрткен. Совет Ада-чурттуң дайынчылары залче Кызыл тукту мурнунда чалап алган чараш, бир дески меңнеп кирип келгеш, социалистиг Ада-чурттуң карак огу дег камгалаарынга, [illegible] шагаарынга белениң съездиге айыткаан. Ылангыя СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткелинде делегейге быжыг тайбың дээш Совет Эвилелиниң ап чорудуп турар хемчеглери, совет улустуң амыдыралының чыл бүрү улам чаагайжып оралы, партияның ала сагыш салыышкынын тодаргай көступ турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң [illegible] амыдыралга боттандырарының талазы-биле [illegible] бол-гаш четтиксерин илеткелде ажыы-биле айыткан. А партияның XXVI съездизи ажылдың кандыг-даа участогунда турар совет кижи бүрүзү күш-ажылдың бү[illegible] бедидерин, болу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар ужурлуг деп тодаргай айтып турар. Илеткелде чурттуң бойдус байлаан [illegible], ону ээ ёзу-биле көрбес чорукту база айыткан. Партияның планнары дээрге чонуң планнары дээрзин кайгамчык шын бадыткап чугаалаан.

Илеткелдиң нйиги кезээ биске — культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларынга дорт хамааржыр. Совет кижилериниң эстетиктиг кижизидилгезин [illegible], ылангыя аныяк салгалдың деңнели, бүгү талалыг өзүп сайзыраары [illegible] ам-даа улам күже[illegible] айтып турар. Оон алгаш көөрге, культураның болгаш уран чүүлдүң кижилериниң мурнунга партия болгаш чазак ам-даа улуг-улуг сорулгаларны салып турар. Телевидение болгаш [illegible] уран чүүлдүң эгээртинмес эртинезин-биле чонну таныштырар ужурлуг. Мен [illegible], Эрмитажта, Третьяков галерея[illegible], уран чүүлдүң Пушкин музейинде чуруктар ышкаш, азы улусчу ус-шевер мастерлериниң чадап кылган кылыгларын эстетиктиг кижизидилгеге ажыглап даа турар, ажыглаар-даа бис. Бо бүгү чүүлдер тыва чогаалчыларга, [illegible], артистерге, даш чонукчуларынга база хамааржыр.

Артист ажылымдан аңгыда, мен холдуунда уран чүүл болгаш литература темаларынга [illegible] номчуп чорууp мен. Бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарын четтикпейн манап турдум. Чаа чылдан бо кайгамчык төөгүлүг хүнге чедир 20 лекцияны чонга номчуп таныштырдым. Ол холдуунда «Тыва шин уран чүүлүнүң хөгжүлдези» деп темалыг лекция чүве. Съезд доозулган. Бистиң чурттуң ажылчы чону, оон иштинде культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары оон шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам сорунзу [illegible]. [illegible]

М. РАМАЗАНОВА.
Национал драматургияның болгаш Совет театр уран чүүлүнүн лауреады.

Партияның XXVI съездизинге тураскааткан патриоттуг ырларның болгаш уран номчулганың [illegible]. Аңаа районнардан болгаш Кызыл хоорайның [illegible] бедик патриоттуг [illegible] сеткилин илереткеннер. Оларның аразындан Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Кызыл районнарының төлээлери эң идепкейлиг киржип, конкурстуң онгарызачылары — республиканың Культура [illegible] эртем-методиктиг төвүнүн, Композиторлар эвилелиниң болгаш ыраажылар ниитилелиниң [illegible] белектер-биле шаңнаткан.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.
ЧУРУКТА: Бии-Хемден ыраажылар күүседиле.

АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] школа дугайында (1977 чыл) [illegible] айыткан. Ажылдап турар аныяктарның ортумак эртем чедип алырынга бүгү таарымчалыг байдалды тургузуп, кежээки школаларның четкизин калбартып, оон филиалдарынга, бүдүрүлгелерге болгаш совхозтарга тургузуп турар.

Бо талазы-биле Барыын-Хемчик районда аныяк ажылчынның бүрүзү ортумак эртемни чедип алырын дээш партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары улус өөредилгезиниң [illegible] кады хөй ажылдарны чорудуп турар.

Амгы үеде районда 1400 хире аныяктар ортумак эртем ам-даа чедип албаан. Оларның аразындан 990 кижи — кодээ суурларда. Моон алгаш көөрге, чоокку 2-3 чылдарда аныяктарны кежээки школаларже хаара тударының планы мурнунда [illegible] ужурлуг. Эрткен чылын 150 кижи школаны дооскан болза, бо өөредилге чылында 153 кижи доозар.

Бо чылын районнуң школаларының баазаларынга 10 өөредилге-консультация пунктулары [illegible], оларның удуртулгазында дээди эртемниг башкылар, кол эртемнерни хүндүскү школаның [illegible] башкылап турар.

[illegible] администрациязы өөредилге-консультация пунктулары [illegible] ниити план ёзугаар тематыг педсоветтерни эрттирип, методиктиг болгаш практиктиг [illegible]. Бо [illegible] Хөндергей, Шекпээрниң, Аянгатының өөредилге-консультация пунктуларының [illegible] тус-тус [illegible]-биле тускай ажылдарны чорудуп, сүт-барлаан фермаларынга консультацияларны [illegible] эрттирип, зачёттарны хүлээп алырын организастап турар.

[illegible] аныяктарның бот-өөредилге [illegible] ажылдап турар албан организацияның удуртукчулары-биле быжыг харылзаалыг. [illegible] «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырынга барып эрттирип, консультацияларны кылып, зачёттарны хүлээп алырын организастап турар. Бо ажылдарны башкы Л. Т. Сарыглар кызымаа-биле организастап келген.

Ажылчын аныяктарның өөредилгезинче кичээнгей салып, оларның өөренирингe таарымчалыг байдалдарны «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизи Л. Н.-С. Саая, Шекпээр кодээ Совединиң күүсkомунуң даргазы О. О. Куулар олар тургузуп берип турар.

Чамдык кылдынган ажылдар-биле чергелештир чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Өөредилге-консультация пунктуларының ажылын хынаарындан өөреникчилерни кичээлдерге [illegible] турары эвээш, зачёттарны чогуур өйүнде дужаавас таварылгалар кайы хөй. Чыраа, Аянгатыг болгаш Эрги-Барлыкта консультация пунктуларында ындыг таварылгалар хөй. Ол пунктуларның эргелекчилери А. К. Монгуш, Л. С. Сарыглар олар четпес ажылдап турарлар.

Район организацияларының [illegible] ажылчын аныяктарның өөредилгезинче кичээнгей салбас, ажылдап турарларның каш класс дооска-нының учёдун тургуспас, өөренип турарларның өөредилгезинче кичээнгей салбас таварылгалар бар. Оларга «Сельхозтехниканың» (эргелекчизи Г. Силкин), харылзаа салбыры (В. Скобелкин), райпо (И. Попов), № 1 КМК (Х. Мамедов), № 741 КМК (Д. Сарыглар), туулбу заводу (Крейзеров), эът комбинады (Абдульхамитов) хамааржыр.

Үстүнде айыткан организациялардан өөренип турарлар кичээлге эвээш кээп, а удуртукчулары кергүнгей [illegible] [illegible] таварылгалар бар.

Ажылчын аныяктарның өөредилгезиниң [illegible] талазы-биле ажылды кодээ Советтер, партия, комсомол организациялары [illegible] ның, албан организацияларның удуртукчулары кичээнгей салып, кады ажылдаары [illegible] негеп турар.

О. МОНГУШ.
Кызыл-Мажалыкта бот-өөредилгелиг школаның директору.

ЭКИИ, ЧАС!

[illegible] — март ай келбээн. Хүн удавас [illegible] [illegible]. Астрономнуг [illegible] гааразашкынны ёзугаар алырга, частың «амыдыралы» [illegible] күстен болгаш кыштан артык [illegible]. Ол 92 хүн болгаш 21 шак иштинде [illegible].

Чылыг хүн — частың баштайгы демдээ. Оон [illegible] хар эрип эгелээр. Дендии делгем чурттуң девискээринде [illegible] ла амыр эвес болбайн аап. Ынчалза-даа час күштүг-ле, чүге дээрге оон кол «чепсээ» хүн болгай. Хүн келген тудум-на ол улам күштелип, черже улам хөй чылыгны чорудуп эгелээр.

Март кышты эргизиптер дел чоп чугаалап турар. Оон иде гелдиг дузалакчызы агаар массазының шимчээшкини болур. Чамдыкта сырыйнай берген соонда кыштан дудак чок чыварлай бээр болгай. Эртенгерде соок чаакты безин шона шаап турар апаар. Хөрек долдур тынныптарга, соок-кат суг ижипкен дег болгулаар.

Ак дептерден баштайгы [illegible] болган соонда, долгандыр-ла бүгү чүүлдер оттуп келген дег апаар. Кара-куштар болгаш куртулер ойнап эгелээр. Кундустар «кудалажып» чоруптарлар. Долаана сыптазынга [illegible] Мурнуу чүктүң чылыг хады-биле [illegible] частың демдээ — [illegible] хар[illegible] хар[illegible] суу дыргаанайндыр хап бадып чыдар апаарга, хек-даа [illegible] келгилээр.

Бо удаада час чогум кандыг болурул? Ол дыка хөй чүүлдерден: кыжын чагган харның кылын-чугазындан-даа, Сибирьниң болгаш Гренландияның агаарының соок-чылыын[illegible]-даа, эртвес чайын Атлантиканың суу кайы хире чылааныңдан болгаш гольфстримниң кайы хире хүрген агып [illegible] хамааржыр кылаар.

Чүс чыл иштинде хайгаараашкынның түңнелдерин ёзугаар алыр болза, Москваның чоок-кавызынга март айда агаар янзы-бүрү байдалдыг боор. Чамдыкта сооктуң күжү 33-37 градус болгаш чылыг 12-17 градус-даа чедир көдүрлүп тургулааш. Айда ортумак шыктың хемчээли 35-45 миллиметр болгулаар. Метеорологтарның — агаар шинчээчилериниң баш удур көрүп турары-биле алыр болза, Москва облазынга чоокку каш хүннерде хүндүс чылыг болгаш дүнелерде соор, холдуунда хүннээрек агаар болур.

Н. ЗУЕВ.
СЭТА-ның корр.

МОСКВА.

Делегей чемпионунуң дугайында ном

ФРУНЗЕ. (СЭТА). «А. Карповтуң Багнога тиилелгези» деп чаа ном Киргизияның ном магазиннеринде көстүп келген. Ол ном — шыдыраа талазы-биле делегей чемпионунуң ады-алдарлыг А. Карповтуң тиилелгелиг чижиг демисели дугайында киргиз дыл кырында баштайгы чогаал болуп турар.

Номнуң авторлары — шыдыраа талазы-биле сураглыг тайылбырчы, РСФСР-ниң алдарлыг тренери А. Рошаль болгаш Киргиз ССР-ниң шыдыраа федерациязының даргазы, экономика эртемнериниң кандидады А. Муратбеков.

Багнога тиилелгезиниң соонда делегей чемпиону А. Карповтуң Киргизияга барып чорааны дугайында [illegible] номда база киирген. Шыдыраа спортун республикага пропагандалаарынга ол ном улуг ужур-дузалыг болуп турар. Бөгүнгү шагның оюну — шыдыраа маргылдааларынга амгы үеде Киргизияда 40 муң ажыг кижи киржип турар.

РОССИЯНЫҢ СПОРТЧУ БАЙЫРЛААЛЫ

КЕМЕРОВО. (СЭТА-ның корр. Е. Пастушенко). РСФСР-ниң [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан чедиги кышкы спартакиадазының түңнел маргылдаалары Кемерово облазта [illegible] эгелээн. Даг хаакчыларының хоккейжилериниң, фигурлуг чуңгулаашкынның мастерлериниң байырлыг парады-биле ол ажыттынган. Россияның дээрe спортчуларын шахтёрлар, металлургтар, химиктер чурттуң ажылчын чоннары сибирьжи ёзу-биле чылыг болгаш эвилең-ээлдек уткаан. Олар [illegible] шанак оруктарын, биатлонга кара адар черлерни, даг хаа[illegible] кылып, белеткээн.

Областың бүгү хоорайлары спортчу чуктар, транспарантылар, эмблемалар-биле шиметтинген. Чүл дээрге кышкы спорттуң он хевирлеринге спартакиаданың түңнел оюннары бир-ле дугаар чаңгыс областың девискээринге эртери бо. Кемеровога болгаш оон чоок-кавызынга хаакчылар, шанакчылар, конькижилер, биатлончулар болгаш мячилиг [illegible]. Шахтёрлар хоорайы Междуреченскиге ийи хевирге маргылдааның болгаш трамплинден [illegible] ри. Новокузнецкиниң металлургтарының стадионнарынга шайбалыг хоккейниң мастерлери [illegible] хоорайның болгаш демир рудазы [illegible] Шерегеш чоогунга даг хаакчылары күжүн шенежирлер.

[illegible] маргылдааларга ээн түңнелдерни көргүскен дээш бүгү [illegible] областың ажыл-ишчилери спортчулар хостуг шактарында шахталарга, заводтарга, театрларга, дыштаныышка бажыңнарынга [illegible] киржиксин дээш хөйнү кылган.

Спартакиаданың түңнел маргылдааларын Кузбасстың ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле [illegible] спорттуң [illegible] хаара туттунган. Хоорайларда болгаш районнарда он-он стадионнар, 122 хаак баазалары, биатлоннуң хаак спортунуң хоккейниң ийи муң хире сеткилдары бар. Сибирьниң [illegible] жу массалыг шимчээшкинин сурагжаан чери апар чылар.

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛДАРГА

Чурттуң дорт шилиндек шыдыраа командаларының СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан маргылдаазынга бирги команданың шыдыраачылары тиилеп үнген. Делегей чемпиону Анатолий Карповтуң баштааны бирги команда 28,5 санны, аныяктар командазы ийиги черже үнүп, 23,5 санны алган. Улуг салгалдың шыдыраачыларының командазы 23 санныг, ийиги шилиндек команда 21 санныг болган.

— Бо маргылдаа совет шыдыраа школазының дээре чаңчылдарын ёзугаар эрткен — деп, ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының даргазы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Виталий Севастьянов СЭТА-ның корреспондентинге чугаалаан.— Киржикчилерниң чүгле чогаадыкчы намаарынга эвес, а өөренип көрүнге үлегер болур кылдыр тускай үндүрүлгелерге кирер салыглар эвээш эвес болду. Аныяктар [illegible] база көргүскен.

КЫЗЫЛ ГАЛСТУКТУГ ШЫДЫРААЧЫЛАР

Чурттуң дорт шилиндек командаларының [illegible] ның соонда хары утда муң хөлге сеанс-оюн болган. Бир талазынга сураглыг совет гроссмейстерлер, шупту дортен кижи, өске талазынга школачылар ойнаан. Улуг шыдыраачы бүрүзүнге удур 25 кижи [illegible].

ЦСКА-ның аар атлетика залынга эрткен ужуражылгага эң улуг сонуургалды кывыскан. Мааа делегей чемпионнары Анатолий Карпов, Майя Чибурданидзе олар ойнааннар. А. Карпов 15 салыгга уткан, бир салыгга уттурган, [illegible] чемпиону Рязань чурттуг чеди классты Слава Сысоев уткан. Чибурданидзе 21 кижини уттуп [illegible].

Аныяктар аразынга делегей чемпиону Баку чурттуг Гарри Каспаровка улуг шылгалда таварышкан. Аңаа удур гроссмейстер Ефим Геллерниң шыдыраа школазының кижизидикчилери ойнаан, оларның ону спорт мастеринге кандидат атты деп чувени чугаалаарга-ла байдал билдинип апаар. Каспаров 15 салыгга удуп алган, алдыны хайымнаан, дөрт салыгга уттурган.

— Чоокка чедир-ле, болум школачы тура, мындыг сеанстарга удурланыкчымны бергеледир дээш ойнап чордум — деп, Каспаров чугаалаан.— [illegible] шыдыраны холчок өөренип турарлар-биле салыры берге деп чүвени ам билдим. Уттурупкан дорт салыым дээш хомудавас мен, чүл дээрге ол өзүп орар аныяк шыдыраачылар улугларның ээжээн базып кел чыдар [illegible] бербес кылдыр сагындырыг тураны ол деп билдим.

Бистиң хоочун гроссмейстерлерниң бирээзи Сало Флор эки түңнелдиг — 25 салыгга [illegible].

В. КУКУШКИН.
СЭТА-ның корр.

СПОРТ

Тыва АССР-ниң XIII кышкы спартакиадазы

КЫЛАҢ ДОШКА

Болуп эртип турар республика спартакиадазының түңнел оюннарының эң-не масса[illegible] хоккей маргылдаазы деп болур. Аңаа 13 командадан 150 ажыг спортчулар киришкен. Оон киржикчилери хөй болганындан маргылдааны шыдырааның талазы-биле дөрт аңгы бөлүкке үскеп эрттирген.

Кызылдың Хүреш аттыг стадионунда кылган кылаң дошка барык бир неделя дургузунда үргүлчүлеп келген со[л]уп ужуражылгаларның түңнел оюннарында боттарының бөлүктеринге ойнааш, бир-ги черни алган командалар шуудe оюннарга киржир эргени алган. Ол бол[а] республиканың [illegible] «Енисей», Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның шилиндек командалары-дыр.

Эрткен чылын болуп эрткен республика маргылдаазының тиилекчизи Кызылдың «Енисей» командазының хоккейжилери түңнел оюннарга [illegible] чаңгыс-даа аштырыышкынга таварышпайн болуунуң удурланыкчыларын [illegible] удуп ап турган. «Енисейниң» кол составы эрткен чылдыындан барык өскерилбээн. Чүгле үш кижи бо командада хээш бир дугаар ойнап турар.

Аразында найыралдыг, коллективтиг команда орус, тыва, хакас национальныг оолдарны оюнгезинде көөрге чаңгыс ог-бүлениң ажы-телу дег бот-боттарын эки билчир, чаңгызы шуугузу дээш, а шуптузу чаңгызы дээш ойнап, оон кырынга үнүп келгеш чараш дамчылылгаларны, комбинацияларны кылбышаан, ойнай бээрге хажызындан көрүп турган кижи магадавас арга чок.

Бо команданың ойнакчылары Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде ажылдап турар. Олар ажыл шагындан хостуг үезинде бедикенип, мергежилин бедидип, эштериниң ужуражылгаларын эрттирип турарлар. Болуп эрткен республика спартакиадазының түңнел оюннарынга «Енисейниң» хоккейжилериниң команданың капитаны чолаачы Николай Чалдыкмашев, слесарьлар Борис Бужугет, Владимир Сёмин командының халдакчылары Валерий биле Сергей Гапонов алышкылар көрүкчүлерге чараш оюнун бараалгатканнар.

«Енисейниң» хоккейжилери түңнел оюннарның баштайгызында Бай-Тайганың командазы-биле ойнааш, аларны 8:1 санга уткан. А оон соонда хүн Барыын-Хемчиктиң шилиндек командазы-биле ойнааш, оларга 8:1 санга уттурган. Бо ийи команданың бир-ле [illegible] чүл дээрге олар эрткен чылын база түңнел оюннарга бот-боттарының аразында ойнаан. Ынчан кызылчылар база 2:1 санга уттурган.

Чөөн-Хемчиктиң спортчулары баштайгы ужуражылгазында Барыын-Хемчик районнуң хоккейжилерин 3:2 санга уткаш, оон соонда хүн Бай-Тайганың [illegible]. Оларның оюнунуң түңнели 1:1 болуп тоңген. Ынчангаш маргылдааның эң сөөлгү хүнүнге чедир кым чемпиону болуру билдинмес турган.

Дүүн болуп эрткен ужуражылгалар тиилекчилерни илереткен. Баштай «Енисей» биле Чөөн-Хемчиктиң командазы ойнааннар. Мааа кызылчылар тиилелгени чедип алган. Ынчангаш ам республика спартакиадазының тулган чемпиону. Барыын-Хемчик биле Бай-Тайга районнарының хоккейжилериниң оюну шиитпирлээр апарган. Ол оюнга Барыын-Хемчиктиң спортчулары удурланыкчызын 5:2 санга уткаш, республика спартакиадазының чемпиону атты чедип алган. «Енисей» — ийиги, Чөөн-Хемчик районнуң командазы — үшкү черлерни алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: «Енисей» биле Бай-Тайга районнуң командаларының оюнунуң үезинде.

телевидение

МАРТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — «Чурттаалгаже чалалга». Фильм-шии. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15 — 14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — Абхаз АССР-ниң 60 чылынга. Документалдыг телефильмнер программазы: «Абхазия», «Найырал». 15.35 — Абхазияның [illegible] ыры болгаш танцы ансамбльның концерти. 16.05 — РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазы. Коньки спорту. Эр болгаш херээжен улус. 500 м. Кемероводан дамчыдылга. 16.45 — «Орган» [illegible] концерт залы. С. Виноградова эрттирер. 17.25 — «Владислав Пахомовичиниң командировказы». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Малышок».

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.45 — «Москваның электриктиг лампа заводу» бүдүрүлге каттыжыышкынынга [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардина ырлаар. 22.00 — 23.45 — Футболга Европа чемпионнарының кубогу дээш «Спартак» — «Реал» (Мадрид). Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15 — «Горнистер, харыылаңар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Бэла Руденко ырлаар». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — Төп телевидениениң [illegible] симфониктиг болгаш эстрадалыг музыкалыг оркестриниң күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — 20.35 — «Оорлаашкын» [illegible] телефильм. 1-ги сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өг-бүле сүмележиишкини» [illegible], 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатканы), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыындыда 9.50, «Огарева-6» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узатканы). «Келир үениң дайынчызы» деп киноклуб 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Петровка-38» [illegible], «Бачымнаашкынның бачымы» 16.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза чугула даалга» 15.00, 17.50, 20.30 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республиканың бүгү девискээринде бүргээр. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк углаар [illegible] чаттың секундада дүргени 5-10 метр чедер, [illegible] 14 метр [illegible]. Агаарның температуразы хүндүс 2-18, дүне 13-14 градус соок болур.

Кызылга база-ла бүргээр. Быскан хар чаар. Агаарның температуразы [illegible] 8-11, дүне 19-21 градус соок.

Редакцияның адреzи: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17966. Чагыг № [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00295

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 55 (11554) | 1981 чылдың март 5, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кат

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АЛИ НАСЕР МУХАММЕД-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Йеменниң Социалистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Йемен Улус-демократтыг Республиканың Дээди хуралының Президиумунуң Даргазы болгаш Премьер-Министри А. Н. Мухаммед-биле ужуражыышкыны март 3-те болган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң кедиргеп тайбыңга мындак инициативалары тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң херээнге, тайбың-че чүткүлдүг бүгү күштерниң ажыл-чорудулгазынга шылгарангай ужур-дузалыг болуп турарын А. Н. Мухаммед онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүкте чөрүлдээни чөптүг кылдыр таарыштыр шиитпирлээр, Перси мугулдурунуң болгаш Индий океанның зоназынга айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле совет саналдарны боттандырары ол черлерде айыылдыг байдалды чайладырынга арганы бээр ийик деп ол чугаалаан.

Йемен Социалистиг партияның удуртулгазы-биле социалистиг эгелерге экономиканы хөгжүдер болгаш ниитилелди чаартыр дээш, национал хамаарышпас чорукту быжыглаар дээш Демократтыг Йеменниң улузунуң демиселин СЭКП-ниң болгаш совет улустуң талазындан деткип турарын Л. И. Брежнев демдеглээш, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге үндезилээш, Совет Эвилелиниң болгаш Демократтыг Йеменниң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылга быжыгып, калбарып турар.

СЭКП-ниң болгаш ЙСП-ниң аразынга найыралдыг харылзааларның чедиишкинниг хөгжүлдезинге холбаштыр сеткил ханымышкының беседаның үезинде илергейлээн.

Беседа найыралдың эвилең байдалынга болуп эрткен.

(СЭТА).

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң ажылдап кылган экономиктиг стратегиязын амыдыралга боттандырбышаан, [illegible] удуртулгазы-биле совет улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга болгаш совет кижилерниң чаагай байдалын бедидеринге улам ындайгы чедиишкиннерни чедип алган.

Ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның эвилели быжааң, совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыккан. ССРЭ-ниң улустарының найыралы улам сырый апарган. Социалистиг демократия чаа чадаже көдүрүлген, ажылчы чоннарның хөй-ниитичи болгаш бүдүрүлгечи идепкейи өскен, улус [illegible] Советтериниң, профэвилелдериниң болгаш комсомолдуң ролю бедээн. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын — [illegible] алган.

Акы-дуңма социалистиг чурттар-биле ССРЭ-ниң дем каттыжылгазы калбарган болгаш байлакшаан. Тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш демиселдиң Программазын Совет Эвилели чайгылыш чокка боттандырып турар. Делегей [illegible] чок өзүп эрар

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге, совет улустуң, эвилелдешкен бүгү республикаларның ажылчы чоннарының тургузукчу ажыл-чорудулгазынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртукчу, башкарыкчы болгаш организакчы ролю улам өскен.

Совет улус келир он чылче (1981—1990 чылдарже) ону чаа улуг ажыл-херектерни болгаш чедип алыышкыннарның он чылы болдурар шиитпирлиг тура-соруктуг кирип турар.

СЭКП-ниң Программазын, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң шиитпирлерин барымдаалааш, совет ниитилелдиң хөгжүлдезинде чедип алдынган чедиишкиннерге даянмышаан, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын ажылдап кылган. ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунну [illegible] чурттарның дуржулгазын барымдаалап көрген, сезен чылдарның тодаргай байдалдарынга таарыштыр экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле Коммунистиг партияның стратегиязын болгаш тактиказын боттандырар, бистиң планнарывыстың тайбың тургузукчу характерин көргүзер.

I. 1976-1980 чылдарда экономиканың хөгжүлдезиниң болгаш чоннуң чаагай байдалының өзүлдезиниң кол түңнелдери

Өнгү беш чылда улус ажыл-агыйы ниитилел бүдүрүлгезиниң бир дески шапкын хөгжүдеринге, оон ажыктыы болгаш ажылдың шынарын бедидеринге үндезилээш, совет улустуң чаагай байдалын улам ындай көдүрериниче угландыр СЭКП-ниң XXV съездизиниң тодаргайлааны [illegible] дүүштүр хөгжүп келген. Чурттуң национал байлаа өскен. Экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүнүң, материалдыг бүдүрүлгениң болгаш бүдүрүлгениң эвес чердерниң бүгү адырларының өзүлдези чедип алдынган. Совет кырының камгаланыр аргашинээзин чогуур деңнелге тудуп келген.

Тоску беш чылдынга деңнээрге өнгү беш чылда национал орулга 400 млрд. рубль, үлетпүр продукциязы — 717 млрд. рубль, кодээ ажыл-агый продукциязы — 50 млрд. рубль көвүдээн. Национал орулганың бештиң дөрт кезиин чоннуң шуут херелеринге, чуртталга болгаш социал-культура тургузуушкунга ажыглаан.

Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннар 634 млрд. рубль болган. Кол фондулар 1,4 катап улгаткан. 1200 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген.

Экономиканың үндезини—аар үлетпүрнү улам ындай өстүрерин хандырган. Техниктиг депшилгени тодарадып турар адырлар мурнаан темпилер-биле хөгжүп келген. Олаар чүүлзү казып тывары, электроэнергия ажылдап үндүрери, кара болгаш өңнүг металлдарны бүдүрери көвүдээн. Улустуң херелел бараанарын кылып үндүрери 21 хуу, ооң иштинде [illegible] бараанар 41 хуу өскен; кылыгларның ассортиментизи калбарган, оларның шынарын экижиткен.

Эртем-техниктиг депшилгениң темпилери дүргедээн, улус ажыл-агыйынга чаа техниканы нептередиринин [illegible] өскен, бүдүрериниң техниктиг деңнели бедээн. Ол сорулгаларны шиитпирлээринге совет эртем улуг [illegible] киирген.

Партияның аграр политиказын чайгылыш чокка чорудуп келген. Улам-на индустриалдыг бүдүштүг болуп кел чыдар кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол адырга бүгү комплекс талазы-биле капитал салыышкыннар 170 млрд. ажыг рубль, азы улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннарның нийти хемчээлиниң 27 ажыг хуузу болган. Кодээ ажыл-агыйга 1,8 млн. тракторну, 1,3 млн. чүък автомобилин болгаш 540 муң чыгам тараа комбайнын, мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүреринге дыка хөй машиналарны, 390 млн. тонна чыгам минералдыг чемишчидилгелерни берген. Күш-ажылдың энергия хандырылгазы 1,4 катап өскен. Ирригационнуг болгаш мелиоративтиг тудуг талазы-биле ажылдарны улуг хемчээлдерге чорутган. Суггаттыг болгаш кевирген черлерниң шөлү барык 35 млн. гектар четкен. РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүннүг зоназынга кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырып келген. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң концентрастаары болгаш специализастаары, агроүлетпүр интеграциязы улам-на янзы-бүрү характерлиг болуп бар чыдар

Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин өстүрерин хандырган. Беш чыл дургузунда тарааның чылда ортумак нийти чыылдазы бир-ле дугаарында 205 млн. тонна апкан. Эът, сүт, чуурга, хөвең болгаш өске-даа продукция бүдүрери көвүдээн.

Транспорт улам ындай хөгжээн, оон техниктиг чепсегленнишкини экижээн. Чүъктер сөөртүрүнге хоолай дамчылар, далай болгаш автомобиль транспортунуң, а пассажирлер аргыштырып сөөртүрүнге—агаар транспортунуң ролю бедээн. Байкал-Амур демир-орук магистралының тудуун уламчылаан.

[illegible] комплекс кылдыр хөгжүп келген. Республика бүрүзүнүң экономиктиг күчүзү дыка улгаткан.

Ыланггыя чурттуң соңгу болгаш чөөн талакы районнарынга [illegible] Барыын Сибирьге нефть (газ контепсадын киириштир) тывылы 2,1 катап, газ 4,3 катап көвүдээн.

[illegible] бүдүрүкчүлүү 17 хуу немей өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн [illegible] өзүлдезиниң 75 хуузун, кодээ ажыл-агыйга — бүгү немей [illegible] өзүлдезиниң 95 хуузун алган.

[illegible] орулгалар беш чыл дургузунда 324 млрд. рубль акша-херегини тоску беш чылдаазындан хойну берген. Совет кижилерниң материалдыг болгаш угаан-бодал негелде-херелелдерин улам долу хандырып келген, оларның күш-ажылының болгаш [illegible]

Чоннуң кижи санынга оңаштыр боттуг орулгалар 18 [illegible] чуңак ажыл төлевири 16 ажыг хуу болгаш ниитиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның орулгалары — 26 хуу өскен.

Кара болгаш өңнүг металлургияның, хөмүр-даш, [illegible] демир-орук транспортунуң ажылдакчыларының чамдык [illegible] улуг социал хемчегни чорударын доосхан, оон түңнелинде 31 млн. ажылдакчының болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири улгаткан.

Херелелдиң ниитилел фондулары беш чыл дургузунда 527 млрд. рубль болган, ол фондуларның күзели-биле халас өөредилгени, медицина дузаламчызын, назылап-кырааңда материалдыг [illegible] өске-даа хемчеглерни боттандырып келген. Чоннуң кижи санынга оңаштыр санаар көөрге, ол фондулардан төлелгелер болгаш чиңгелделер 1975 чылда 354 рубль турган болза, 1980 чылда 438 рубль чедир өскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң материалдыг, амыдырал-чуртталга байдалдары, колхозчуларның болгаш улус ажыл-агыйының дыка хөй адырларының ажылдакчыларының [illegible] албан черлеринге [illegible] болгаш эмнер садып алырынга норма-чижектерни бедиткен. Ниити эртем школаларының I—V класстарының өөредилге номнарын халас бээр болдурган. Социал өске-даа хемчеглерни чорутган.

Аъш-чем болур болгаш аъш-чем болбас хөй-хөй бараанарны херелээри өскен. Хандырылга черлери улам хөгжээн. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 24 хуу, амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли — 43 хуу улгаткан.

Чуртталга тудуун калбак хемчээлдерге чорутган. Ол сорулгаларга беш чыл планында төлевилеттингениндеп хөй—87,2 млрд. рубль хемчээлдиг капитал салыышкыннарны берген. Беш чыл дургузунда ниити шөлү 530 млн. дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын туткан. 50 ажыг млн. кижи чуртталга байдалдарын экижидип алган. Ам хоорайларның чурттакчы чонунуң 80 чыгам хуузу тус-тус квартираларда чурттап турар.

[illegible] культураның болгаш спорттуң талазынга улам ындайгы депшилге чедип алдынган. Чоннуң дыштанырынга улам-на таарымчалыг байдалдарны тургускан.

XXII Чайгы олимпий оюннарын чедиишкинниг эрттирген, оларның социалистиг чуртка бир-ле дугаарында эрткени ол.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин боттандырып келген. Кадрлар белеткээри калбарган. Профтехучилищелерге 12,5 млн. оолдар болгаш кыстар профессия алган. Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 10 млн. специалистерни белеткээн.

Эмчилер саны 1975 чылда 834 муң кижи турганындан 1980 чылда 1 млн. чедир, а 10 муң чурттакчыларга оңаштыр алырга, эмнелге оруннарының саны — 118-тен 125 чедир көвүдээн. Санаторийлерниң, дыштанылга бажыңнарының, пансионаттарның, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң, [illegible] бажыңнарының четкилдии калбарган.

Бойдусту камгалаар, бойдус курлавырларын чөп ажыглаар болгаш дагын катап тургузар талазы-биле калбак хемчеглерни боттандырып чорутган. Ол сорулгаларга чарыгдалдар 1,5 катап өскен.

[illegible] улам-на янзы-бүрү талалыг апарган. ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының үр үелиг Комплекстиг программазын боттандырарын уламчылаан. Хөгжүп орар болгаш капиталистиг чурттар-биле экономиктиг [illegible]

Бир эвес планныг ажыл-агыйның артык күштүүн улам [illegible] улам идепкейлиг ажыглаан болза, четпестер-биле демиселди улам чүткүлдүг чорутган болза, экономиканы хөгжүдеринге болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге чедиишкиннер моон-даа улуг болур турган. Доктааттынган [illegible] Металлдың болгаш одаар чүүлдүң артынчылар болу бээрин база чидириглерин оожум кызырып келген, дагын ажыглап болу дег курлавырларны кошкак ажыглаан. Капитал салыышкыннарны быдарадыр чоруктар ажып эртинмээн, бүдүрүлге [illegible] киирериниң хуусааларын узамдыктырып турган. Кодээ ажыл-агыйга бердинип турар курлавырларны болур-чогууру-биле ажыктыг кылдыр ажыглавайн турган. Демир-орук транспортунда [illegible] Чоннуң чамдык аъш-чем болгаш үлетпүр бараанары-биле, чурттал[illegible] чедиришкиннери-биле хандырарынга бергелер тургулаан.

Экономиктиг болгаш социал чамдык сорулгаларны шиитпирлээри ажыктыг казымалдарлыг дыка хөй, оон иштинде [illegible] байлактарлыг тургулаан черлерниң казымалдарының төнүп хевертааны-биле, казып тывар үлетпүрнүң [illegible] төптериң Чөөн болгаш Соңгу чүктерже сайгара көжүрери-биле, ол ышкаш 1977, 1979 болгаш 1980 чылдарның агаар-бойдус байдалдарының кодээ ажыл-агыйга таарымча чок болганы-биле нарыңнаан турган.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле сорулгаларны планда төлевилеттингени ышкаш кылдыр күүседип шыдавааан. [illegible] башкарарының болгаш планнаарының механизми, ажыл-агыйны чорудуп[illegible] арга-методтары, күш-ажылчы болгаш [illegible] ден хожудап келген. Ол чорук улус ажыл-агыйның интенсивтиг [illegible]

Ынчалзажок ниитизи-биле эрткен беш чылдың түңнелдери бистиң чуртувус экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң [illegible] шиитпирлээшкиннеринге бүрүнгээрлээниниң херечизи болур. Өнгү беш чыл совет улустуң маадырлыг ажыл-херектериниң [illegible]

тергүзүнге төлептиг черки ээлээр.

Совет Эвилели сезен чылдарже экономиктиг болгаш эртем-[illegible] улуг күчүлүг, бедик мергежилдиг кадрлар-

лыг кирип турар. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң талазынга чедип алдынган чедиишкиннер ам-даа улам улуг хемчээлдиг сорулгаларны шиитпирлээр арганы берип турар.

II. 1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол сорулгалары

Эгелээн беш чыл — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга, ниитилел харылзааларын хөгжүдеринге, чаа кижини кижизидеринге чаа улуг базым болур. Ол үеде бышкан социализмниң аргаларын болгаш артык күштерин эң долу ажыглаарын хандырар, ооң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүлерин дыка улгаттырар. ССРЭ-ниң социал үндезини—ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның бүрүнгээр эвилелин быжыглаар, улустарының найыралын быжыглаар.

Дээди сорулгазы — чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чайгылыш чок көдүрери, бүгү ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң улам ындай бедииринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң улгадырынга, совет кижилерниң социал болгаш күш-ажылчы идепкейиниң өзеринге үндезилээш, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга таарышкан эң эки байдалдарны тургузары болур бодунуң экономиктиг стратегиязын боттандырарын Коммунистиг партия сезен чылдарда чайгылыш чок уламчылаар.

Ону барымдаалээш чоокку он чылда:

ниитилелдиң улам ындайгы социал депшилгезин хандырар, чоннуң чаагай байдалын бедидериниң калбак программазын боттандырар.

Аъш-чемниң бедик шынарлыг болгаш янзы-бүрү хевирлиг продуктуларынга, үлетпүр бараанарынга, культура-амыдырал болгаш ажыл-агый херелелиниң чүүлдеринге база ачы-дузаларга чоннуң херелелдерин улам долу хандырар.

Чоннуң амыдыралының чуртталга болгаш культура-амыдырал байдалдарын экижидер, өг-бүле бүрүзүн тускай квартира-биле [illegible] хандырган турарын чедип алыр, хоорайларның болгаш суурларның коммунал [illegible] болгаш транспорттуң чаагайжыдылгазын хөгжүдер.

Кижилерниң амыдырал-ажыл-чорудулгазының эң чугула [illegible] боттандырар, оон байдалдарын экижидер болгаш чиигедир, бедик бүдүрүкчүлүг болгаш чогаадыкчы ажылдаарынга калбак аргаларны хандырар, угаан болгаш күш-ажылдың аразында боттуг ылгааларны чайладырының, аграрлыг күш-ажылды [illegible] болдурарының оруу-биле дыка бүрүнгээрлээр.

[illegible] ниитилелдиң эң чугула эге үндезини кылдыр өг-бүлени быжыглаарынга, не болуруң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи [illegible] биле таарыштыр дүүштүрерин эң эки байдалдарны тургузарынга идиг бээр; [illegible] кижилерниң назының узадыр болгаш [illegible] идепкейин улгаттырар, оларның кадыын быжыглаар талазы-биле [illegible] боттандырар.

Кижилерниң деп-дески угаан-бодал амыдыралынга, культураның үнелиг чүүлдери чоңга чедиингир болурунга таарышыр аргаларны калбартыр, эртем-билигни болгаш культураны улам ындай көдүрерин хандырар, мөзү-шынар кижизидилгезин күштелдирер, күш-ажылды болгаш ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүн хөгжүдер.

Ажыл шагын улам ажыктыг кылдыр ажыглаар, ооң бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдалдарын болгаш чидириглерин чайладыр, дузалап хандырар черлерни хөгжүдеринге база ажыл-агыйынга ажылды чиигедиринге үндезилээш, ажылчы чоннарның хостуг үе-шагын көвүдедир, дыштанылганың, ыланггыя аныяктар дыштанылгазының хевирлерин болгаш ону организастаарын сайзырангайжыдар.

Хоорайның болгаш кодээниң аразында боттуг ылгалдарны чоорту ажып эртер, чурттуң бүгү республикаларынга болгаш районнарынга [illegible] амыдыралының байдалдарын экижидер.

ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче улустарының бүгү талалыг хөгжүлдезинге база [illegible] ниитилелдиң социал чаңгыс аай бүдүштүг болуруң күштелдиреринге, кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилежилгези болур совет улустуң идей-политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарынга идиг бээр.

Ниитилелдиң улам ындайгы экономиктиг депшилгезин, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарынга, оон ажыктыын бедидеринге үндезилээш, материал-техниктиг баазаа шынар талазы-биле чаны чаартылгаларны хандырар.

Улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи болур ССРЭ-ниң экономиказын шапкын болгаш балансылыг хөгжүдерин, соң бүгү адырларын болгаш эвилелдешкен республикаларның [illegible] өстүрерин боттандырар. Херелелге болгаш чыылдага ажыглап турар национал орулганы 1990 чылга чедир бети дээрге-ле 1,4 катап улгаттырар

Ниитилел күш-ажылын болгаш бүгү бүдүрүлгени организастаарын улам-на бедик деңнелче көдүрер; күштерни болгаш курлавырларны кол улус [illegible] шиитпирлээринге мөөңнээр, эң чугула [illegible] айтырыгларның талазы-биле энис сорулгаже угланган комплекстиг программаларны, бирги ээлчегде — аъш-чемниң, улустуң херелел бараанарын бүдүрерин болгаш ачы-дуза чедирерин хөгжүдериниң, хол-биле кылыр күш-ажылды кызырарының, машина тудуунуң, энергетиканың болгаш транспорттуң бүгү хевирлерин бүдүрериниң, улус ажыл-агыйын химизастаарының, а ол ышкаш өске-даа улуг хемчээлдиг программаларны ажылдап кылырын болгаш үе-чадазында боттандырарын хандырар.

Улус ажыл-агыйының структуразынга депшилгелиг чаартылгаларны боттандырар, адырлар аразының болгаш адырлар иштиниң пропорцияларын сайзырангайжыдар; эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар адырларны мурнаады хөгжүдерин, улуг дээвиктээр бүдүрүлге комплекстерин тургузар [illegible] бүгү хемчеглерин, херелел чүүлдерин бүдүрериниң, а ол ышкаш бүдүрүлге база социал-амыдырал угланыышкынныг адырларның дүрген өзүлдезин хандырар

Чурттуң национал байлактарын көвүдедириниң, социалистиг чөөрээлерни база херелел курлавырларын дүрген өстүрериниң шиитпирлиг болгаш эң-не дээштиг аргазы болур бойдус, материал болгаш күш-ажыл курлавырларын эң-не ажыктыг [illegible]

болгаш бүдүрүлгеге материал үнерин кызырарынче онаа кичээнгейни салыр.

[illegible] ниитиниң социалистиг системазының артык күштүү-биле бүрүн холбаарын чедип алыр. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга болгаш өйү келген социал айтырыгларны шиитпирлээринге эртемниң ролюн көдүрер; чаңгыс аай техника политиказын, улус ажыл-агыйын улам ындай электрижидерин хажык чок чорудар, бүдүрүлгениң комплекстиг [illegible] автоматтаастаарын, оон кол-кол адырларын техниктиг чаарты дерииртин хандырып турар машиналарның база технологтуг чорудулгаларының бедик [illegible] чайгылыш чок боттандырар.

Капитал тудуунуң ажыктыын бедидер, ону индустриализастаарын хажык чок боттандырар, кол фондуларны шынар талазы-биле сайзырангайжыдарын, бүдүрүлге күчүлерин эң дүрген ажыглалга киирерин база шинээдип алырын хандырар, ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты кылырын дүргедедир.

Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузарын, күш-ажылдың [illegible] сорулгаларын шиитпирлээринге эвилелдешкен республикалар бүрүзүнүң салыышкынын көвүдедир; чөөн болгаш соңгу районнарның одалга-энергетика база минерал-чиг эт [illegible] ажыктыг хаара тударын хандырар; улуг хоорайларны өстүрерин кызыгаарлаар [illegible] хоорайларны хөгжүдер, оларга специализастаттынган бедик бүдүрүкчүлүг бүдүрүлгелерни, бүдүрүлгелерниң [illegible] ССРЭ-ниң бүдүрүкчү күштерин перспективазында сайгара тургузарының кол схемазын ажылдап кылыр.

[illegible] социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле экономиктиг, эртем-техниктиг, культура база турист харылзааларын калбартыр болгаш сайзырангайжыдар.

Экономиканы удуртуруун деңнелин көдүрер. Төптүг удурткан башкарылганы бүдүрүлгелерниң, каттыжыышкыннарның ажыл-агыйжы тускайлан чорук-биле болгаш инициативазы-биле улам-на дүүштүрер. Ажыл-агыйны социалистиг ажыл-агыйжы чорудуун мурнаакчы аргаларын чер болгаш шиңгээдип алыр. Ажыл-агый тургузуушкунунуң ындап-ла албан принципин — ниитилелдиң эрге-ажыын барымдаалаашкын, эң-не эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эң-не улуг түңнелдерни чедип алырын чайгылыш чок чорудар. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге улус депутаттарының Советтериниң, профэвилелдериниң болгаш күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидер.

Үр хуусаалыг сорулгаларны боттандырарынга харысаалгалыг үе-чада он бирги беш чыл болур. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң угланыышкыннарын сайгарган болгаш сезен чылдарга партияның стратегиктиг айтыышкыннарын чоокку беш чылдың онзагай чүүлдерин барымдаалап тургаш, бо беш чыл боттандырар ужурлуг.

Он бирги беш чылдың кол сорулгазы болза улус ажыл-агыйның турум, шапкын хөгжүдеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, экономиканы хөгжүдериниң интенсивтиг оруунче шилчидеринге, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн эң-не чөп ажыглаарынга, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай амыдыралын улам ындай өстүрерин хандырары болур.

СЭКП-ниң экономиктиг стратегиязын болгаш он бирги беш чылдың кол сорулгазын барымдаалааш:

1. Чоннуң чаагай амыдыралын чайгылыш чок бедидер талазы-биле хемчеглерниң системазын боттандырар. Улустуң херелел бараанары-биле чонну хандырарың, чуртталга байдалдарын, медицина хандырылгазын, күш-ажылдың байдалдарын экижидеринге, өске-даа өйү келген социал сорулгаларны шиитпирлээринге бирги черге кичээнгейни салыр. Ажылчы чоннарның амыдырал байдалдарын экижидерин бүдүрүлге сорулгаларын шиитпирлээри-биле мчак холбаштырар.

[illegible] дээштиниң бедидер, чоннуң орулгаларының кол үнер дөзү — күш-ажылын барымдаалап төлээриниң идиг бээр ролюн күштелдирер. Улус ажыл-агыйының адырларынга, каттыжыышкыннарга, бүдүрүлгелерге күш-ажылдың төлевириниң өзүлдезин [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин мурнап турар болуруң хандырар.

Херелелдиң ниитилел фондуларын көвүдедир, социал хандырылганы, өөредилгени болгаш культураны хөгжүдер, ажылдыг [illegible]

[illegible] байдалдарын экижидер дугайында, коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы байдалды болгаш чогумчалыг социал-психологтуг байдалды тургузарының, [illegible] кижилерге, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш өске-даа организацияларга күш-культураны база спортту хөгжүдеринге дугайында [illegible]

[illegible] ниң өзүлдезинге база социалистиг чарышты калбартырынга бүгү хемчег-биле идиг бээр.

2. Экономиканың чайгылыш чок өзүлдезин хандырар. Ниитилел бүдүрүлгезиниң структуразын сайзырангайжыдар.

Херелелге болгаш чыылдага ажыглап турар национал орулганы 18—20 хуу көвүдедир.

[illegible] хандырып турар адырларны, турум болгаш [illegible] темпилер-биле хөгжүдер. Үлетпүрнүң үндезин адырларын — энергетиканы, металлургияны, машина тудуун, химияны, а ол ышкаш транспортту болгаш тудугну техника-биле чаарты [illegible] бүдүрерин көвүдедириниң күзели-биле одалга-энергетика комплекизиниң болгаш конструкция материалда-

(Уламчызы 2-ги арында)

[illegible library stamp]

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Уламчылалы. Эгези 1-ги арында).

III. Эртемни хөгжүдери болгаш техниктиг депшилгенин дүргедедири

IV. Үлетпүрнүң хөгжүдери

(Уламчылалы 3-кү арында).

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Хөмүр-дашты чер иштинге, ыянгыя коксаар болгаш ажыдыралга херегләери-биле казып белеткээрин, ону суг к..жу-биле казып тывары, а ол ышкаш хөмүр-дашты хоорзалар-биле ырак черлерже дамчыдарын улам калбартыр, хөгжүдерин боттандырып чорудар.

Хөмүр-даштың шынарын бедидер. Коммунал-амыдырал херегленинге сорттуг хөмүр-дашты болгаш хөмүр-даш брикеттериниң бээрин көвүдедир.

Шахта тудуп тургузар организацияларның күчүзүн улгаттырар.

Нарын даг-даш-геологтуг байдалдарда хөмүр-дашты казып тывар болгаш белеткел ажылдарын чорудар дериг-херекселдериниң бедик бүдүрүкчүлүг комплекстерин тургузар [illegible] эгелээрин дүргедедир. Хөмүр-дашты шахталардан кижилерни ... ургайларга доктаамал турбазының үезинде казып [illegible] дериг-херекселдерин тургускаш, [illegible]

Бедик бүдүрүкчүлүг база ылгалдыг даг-шахта дериг-херекселдеринге болгаш оларның артык кезектеринге улус ажыл-агыйының херегленин бүрүну-биле хандырар дээш хөмүр-даш машиналары кылыр үлетпүрүнүң бүдүрүлге күчүзүн [illegible]

[illegible]

Кара металлургияга [illegible] үндүрерин көвүдедири болур ужурлуг.

1985 чылда кара металлдарның 117-120 млн. тонна белен [illegible]

[illegible]

Соокка дарганнаан калбак демирни, быжыг болдурары-биле термиктиг болбаазырадыышкынны кылган база эвээш [illegible] хавы эң чуга демирни), соокка дарганнаан ленталарны, динамлыг каңны, прокаттың фасон-хевирлиг болгаш эң шын хевирлерин бүдүрүп үндүрерин 1,5-2,5 катап улгаттырар.

Каң хоолайларының камналгалыг болгаш тускай хевирлерин: нефтиге таарышкан сортаментилиг, чаа хевирлиг тудуштур ээрер черлерлиг болгаш дадарыышкынга үдүр бүдүп каан, бедик базыышкынныг котелдарга таарыжыр эң быжыг, подшипниктиг хоолайларны болгаш атомнуг энергетикага ажыглаар хоолайларны бүдүрерин шалыпкыны-биле хөгжүдер. Газ дамчыдарынга ажыглаар хөй каът хоорзаларны [illegible]

[illegible]

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Уланчызы. Эгези 1-2-3 арыннарда).

Эң чаа техникага даянгаш туүйбу бүдүрүлгезиниң эле чеп-[illegible] боттандырар.

Кужурлуг хөрзүнге чугай төгеринге ажыглаар чугай болгаш доломит далганың көдээ ажыл-агыйже чорудуп бээрин калбартыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 16—19 хуу бедидер.

Арга-ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрге продукцияның хемчээлин 17-19 хуу көвүдедир.

Ыяш белеткел үлетпүрүнүң улам ыңай хөгжүлдезин хандырар, бүдүрүлгелерин ыяш белеткээринге болгаш орук ту-[illegible] [illegible]. Ыяш белеткээринге [illegible] Чурттуң Европа кезээнде арга-ыяштың чиг-эт курлавырларын долгандыр турар бойдус чүүлдеринге когарал болдурбаин ажыглаар. Арга-арыг өстүрер, ыяш белеткээр болгаш болбаазырадыр талазы-биле комплекстиг бүдүрүлгелерни организастаар.

Ыяштың чиг-эдин комплекстиг болбаазырадырын элээн бедидер. Ыяш болгаш саазын продукциязының дециилге-[illegible] бүдүрерин мурнады [illegible] кылган плиталар бүдүрерин 1,5 хире катап, ыяш-волокнодан кылган плиталарны болгаш картонну—1,3—1,5 катап, целлюлозаны 1,3—1,4 катап, саазынны бүдүрерин 20—25 хуу көвүдедир. Парлалгага ажыглаар саазынның ассортиментизин калбартырын болгаш оон шынарын элээн экижидерин хандырып турар технологтуг чаа чорудулгаларны болгаш материалдарны тургузар база шиңгээдип алыр. Амыдыралга херегл[е]эр [illegible] бүдүрерин көвүдедир. Макулатураны хөйү-биле ажыглаар. Мебель бүдүрерин калбартыр, оон ассортиментизин, шынарын болгаш эптиг-чараш чоруун экижидер.

[illegible] ыяш бажыңнар бүдүрүп үндүрериниң күчүзүн улгаттырар болгаш көвүдедир.

[illegible] фабрикаттар үндүрүп алырын көвүдедир. Целлюлоза болбаазырадырынга ыт аймааның ыяштарын калбаа-биле ажыглаар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 16—18 хуу бедидер.

Чонның херегл[е]л бараанынарын бүдүрерин мурнады хөгжүдер.

Чонның херегл[е]л бараанынарын бүдүрүп турар адырларны, бүдүрүлгелерни болгаш цехтерни бедик бүдүрүкчүлүг техника, мурнакчы технология-биле хандырар [illegible] бедик шынарлыг чиг-эт база материалдар-биле улам долу [illegible] боттандырар. Совет кижилерниң өзүп орар херегл[е]лдеринге дүүштүр бараанынарның ассортиментизин улам ыңай калбартыры болгаш сайзыралгайжылары база шынарын бедидери хөрдүнгеп. Чонның херегл[е]л бараанынарының бүдүрүлге-[illegible] таарыштыр башкарылганы болгаш специализацияны, а ол ышкаш шынарга контрольду сайзыралгайжыдар.

Чиик үлетпүрге продукцияның хемчээлин 18-20 хуу көвүдедир. Хөйү-биле херегл[е]ттиңер бедик шынарлыг бараанынарны, хамыктың мурнунда хөвең-саазындан, дүктен, торгудан левтан кылган пөс аймаан болгаш олардан кылган хептиң, иштинде база даштындан кедер трикотаж аймаан, уктарны, [illegible] алгы болгаш булгаар бүдүрерин көвүдедир. Бичии уругларга херектиг бараанынарны бүдүрерин көвүдедиринче база оларның шынарын бедидеринче улуг кичээнгейни салыр. [illegible]

[illegible]

Бүдүрер пөс-тааразы материалдарының структуразын [illegible], ол сорулга-биле трикотаж кылыгларын болгаш эргывас материалдарны кылырының санын көвүдедир. Техниктиг херегл[е]лдерге ажыглаар натуралдыг волокноларны — химиктиг, а пөс-тааразы аймаан аргывас материалдар-биле болдунар шаа-биле солуур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 16-20 хуу бедидер.

Культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга херегл[е]ттиңер бараанынарның бүдүрүлгезин 1,4 катаптан эвээш эвес көвүдедир. [illegible] үргүлчү чаартып, экижидер. Үр хуусаада ажыглаар эдилелиниң хевири чаа, быжыг болгаш камналгалыг, херегл[е]лиңин [illegible] эптиг, техника талазы-биле болбаазырангай кылыгларны бүдүрерин шапкын сайзырадыр, ол кылыгларны бүдүрерде эр-[illegible]

Калбаа-биле ажыглаттынып турар ажыл-агый херегл[е]лиңиң амыдыралга херек химияның бараанынарын, санитар-техниктиг кылыгларын, узанып, чазаныр, огород-садка херегл[е]эр херекселдерин, көдээ ажыл-агый ажылдарынга үүрмек механизация чепсектерин, ол ышкаш ойнаарактарны, уран чурулгага болгаш техниктиг чогаадылгага, спорт болгаш туризмге херек бараанынарны бүдүрерин дыка калбартыр. Хамаатыларның эдилеп турары амыдыралга ажыглаттынар машиналарның, эт-септиң болгаш транспорт херекселдеринге, артык кезектеринге негелделерни бүрүн хандырар.

Культура-амыдыралга болгаш ажыл-агыйга херегл[е]ттиңер бараанынарны өстүрер талазы-биле үлетпүр адырларынга дараазында онаалдаларны доктаадыр: радио үлетпүрүнге 1,7—1,9 катап, харылзаа херекселдериниң үлетпүрүнге —1,5—1,8 катап, электроника үлетпүрүнге—1,8—1,9 катап, химия үлетпүрүнге—1,4—1,6 катап, авиация, автомобиль үлетпүрүнге, кара металлургияга, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге база электротехника үлетпүрүнге херегл[е]эр машина тудуунга—1,4—1,5 катап, прибор тудуунга, тудуг материалдарының үлетпүрүнге 1,3—1,4 катап, ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрге 1,2—1,3 катап өстүрер.

Балык үлетпүрүнге бараанныг балык продукциязының хемчээлин (консервалар-биле катай) 10—12 хуу көвүдедир.

Балык продукциязының ассортиментизин улам ыңай калбартырын, шынарын бедидерин, диргиг болгаш доңуруп каан балыктың, балыктан кылган кулинария кылыгларын, [illegible]рын, дузап каан балыктың, балык филезин болгаш чартык фабрикаттарын бүдүрүлгезин көвүдедип хандырар.

Чурт иштинде болгаш ССРЭ-ниң эриктериниң чоогунда далайлардан балык тударын көвүдедир, балык курлавырларын камгалаарын күштелдирер. Хөөлбектерге, садоктарга, хөлдерге болгаш өске-даа балык өстүрер ажыл-агыйларга балык бүдүрерин дүргедеткен темп-биле хөгжүдер, ол ажыл-агыйларга продукция бүдүрерин 1,8—2 катап өстүрерин хандырар. [illegible] ажыглаарының аргаларын калбартыр.

Судноларны техника талазы-биле чаарты дерип, оларны [illegible] шынарлыг балык диләэр, эжиндирилге башкарар, балык тудар херекселдер-биле, балыктаар база технологтуг дериглер-биле дерип, балык шыгжаар база өске-даа материалдар-биле, ол ышкаш олаар чугул-биле чогуур өйүнде хандырып, [illegible] балык тудар фотту бедик бүдүрүкчүлүг суднолар-биле хандырар болгаш оларны ажыглаарын экижидер.

Бүдүрүлгениң [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, чедип алыр.

Чурт үлетпүрүнүң продукция хемчээлин 1,4 хире катап өстүрерин, бараанынарның база кылыгларының шынарын болгаш ассортиментизин экижидерин хандырар.

Уран ус-тывыш бүдүрүлгелерин хөгжүдер.

[illegible] ол ышкаш чиг-эттиң өске-даа хевирлериниң культурлуг сорттарын өстүрерин көвүдедир.

[illegible] сезоннар аразындагы үеде көдээ чонн[у]ң күш-ажылын ажыглап тура, бажыңынга ажылдаар чорукту калбартыр.

(третья колонка)

[illegible] бедидерин хандырар. Эът ти чылда ортумаа-биле 17—17,5 млн. тонна (кош эът), сүттү 97—99 млн. тонна, чуургаларны 72 миллиардтан эвээш эвести, дүкү 470—480 муң тонна чедир бүдүрерин чедип алыр. Инектерниң продуктулуг чоруун бедидерин, сүттүң шынарын экижидерин чедип алыр. Мыйыстыг бода малдың чаш төлүн дүрген өстүрүп база семиртип, семиртир хуусаазын кызырып тургаш, инек эъдин бүдүрерин өстүрериниң бар аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Эъткир мал болгаш куш [illegible] бектерге балык өстүрер, азы азыраар, торгу кылыр ажыл-[illegible]

Хаван ажыл-агыйын шапкын өстүрер, үлетпүржүткен хаван ажылдыг бүдүрүлгелерниң күчүзүн калбартыр. Тускайлаттын-[illegible] хуузунда дузалал ажыл-агыйларынга хаван эъдин бүдүреринң бар аргаларын элзи-биле ажыглаар. Хой эъдин, дүктү, каракульду болгаш хой, өшкү ажыл-агыйының өске-даа продукциязын бүдүрерин бүгү тала-биле көвүдедир. Ол адырларның бүдүрүлге баазазын быжыглап, механизастаттынган улуг-улуг фермаларны, мал чемгерер цехтерни тудар.

Малдың баш бүрүзүндөн алыр продукцияны дыка көвүдедир. Коданнарны четчелээрин болгаш малдың баш санының вендя турарын шиитпирлии-биле экижидер.

Малдың уксаалыг болгаш продуктулуг шынарларын сайзырангайжыдар, мал биле куштуң үлетпүр технологиязының негелделеринге дүгжүр бедик продуктулуг чаа-чаа уксааларны, [illegible] талазы-биле селекция ажылының [illegible] херегл[е]ттиңер эм препараттары, витаминнер-биле хандырарын калбартыр, ветеринар хандырылгазын экижидер.

Көдээ ажыл-агый продукциязының шынарын дыка экижидип, планныг ассортиментини шыыгы сагып тургаш, ону саадарын көвүдедир.

Белеткел ажылын организастаарын болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдар.

Колхозтар болгаш совхозтар-биле садыг, хөй-ниити чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң дорт харылзаалыг болуруң хөгжүдер.

Бүдүрүлге албан организация черлеринге, хамаатыларның хуудада дузалал ажыл-агыйларынга, а ол ышкаш ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның сад, ногаа, тоолай өстүрер талазы-биле эштежилгелеринге [illegible] эът, сүт, картофель, ногаа болгаш кат-чимис бүдүрерин көвүдедир, оларның малдың чаш төлүн, мал чемин, үрезин база чемиштиглиге алырынга дузалаар.

Черниң мелиорастаарының улам ыңай хөгжүлдезин хандырар. Курлавырлар капитал салыышкыннарының күжүн-биле 3,4—3,6 млн. гектар суггаттыг, 3,7—3,9 млн. гектар кургаткан черлерни ажылдапга кирер, кургаг, чартык кургаг болгаш шөлдүг районнарга 26—28 млн. гектар одар-белчиирни суггарар.

Суггаттыг, кургаткан черлерни ажыглаарының ажыктыын бүгү тала-биле бедидип, ол черлерге [illegible] ажыглалының [illegible] кызырарын чедип алыр. Суг ажыл агыйн [illegible] болгаш шынарын бедидер черлер мелиорастаар, ону көдээ ажыл-агыйга шиңгээдип алыр ажылдарны комплекстиг чорударын хандырар, көдээ ажыл-агый [illegible] сугны ажыктыг кылдыр чарыглаар суггаттыг болгаш кургаткан черлерниң мелиоративтиг байдалын экижидер хемчеглерни боттандырар, ол черлерни ажыглалдан үндүрбези дээш харыысалганы бедидер. Ам бар мелиоративтиг системаларны чаартыр, оларның суг кежии бар турарын хандырар, хөрзүннүң дусталып, кислотазы көвүдээр база чоруун узуткаар талазы-биле ажылдарны дүргедеди чорудар.

Соңгу чүктүң хемнериниң суунуң чамдыын Волга хемниң бассейнинче аксыр талазы-биле белеткел ажылдарын чорударын эгелээр, ол ышкаш Сибирь хемнериниң суунуң чамдыын Ортаа Азия болгаш Казахстанче аксыр талазы-биле [illegible] улантылаар.

[illegible] мал ажылын **химиястаарының** [illegible] болгаш оон арга-хевирлерин улам чогумчалыг [illegible] 1985 чылда көдээ ажыл-агыйга минералдыг [illegible] 115 млн. тоннадан эвээш эвес [illegible] мал чеминиң немелдезиниң 5 млн. [illegible] -800 муң тоннаны бээрин хандырар. Мал чеминиң консервалаарынга ажыглаар химиктиг чүүлдер-биле көдээ ажыл-агыйны хандырарын экижидер.

Кенни ажыл-агыйга агрохимия албанының ролюн болгаш [illegible] чемиштиглиглерни, [illegible] ажыглаар дээш оон харыысалгазын бедидер. Чемиштиглиглерни түс черлерге таарыжыр кылдыр чаштырарының аргаларын калбаа-биле шиңгээдир. Шыгжап кадагалаар, сөөртүрүнүң болгаш ажыглаарының үезинде чемиштиглиглерниң үрелир [illegible] эвээжедер.

Органиктиг чемиштиглиглерниң курлавырларын улам долу болгаш чогумчалыг ажыглаарын хандырар. Үк сорулгаларга ажыглаары-биле ажыл-агыйларны бедик бүдүрүкчүлүг бир түү машиналар болгаш дериглелер-биле хандырар. 1985 чылга чедир [illegible] 1—1,2 млрд. тоннага чедирер. Кужурлуг хөрзүннерни чугай-биле чемиштидериниң шынарын бедидер.

Он бирги беш чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге [illegible] көдээ ажыл-агыйга салыышкынның ниити деңнелгүүрү чедип алдынган деңнелден эвээш эвес болур ужурлуг. Бүдүрүлге угаа-[illegible] капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун каяа-даа бедидер, оларны чүнүң-даа мурнунда черниң үндүшкүүжүткүр чоруун бедидеринге, мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузарынга, продукцияның бирги болбаазырадырынга [illegible] мырлар тударынга, мал кажааларын болгаш өске-даа объектилерни эде дерип калбартырынга ажыглаар.

Көдээге мал болгаш куш өстүрүп ажаарынга чугула ажыл-агый тудуглардыг чаагайжыды тургузган чурттаглга бажыңнарын, школа назынның четпээн уруглар албан черлерин, клубтарны болгаш культура-амыдырал ужур-дузалыг өске-даа объектилерни тударын дүрген темп-биле боттандырар. Үк сорулгаларга капитал салыышкыннарын 39 хуу көвүдедир. Көдээде чурттакчылыг пунктуларның төлчүттүнгер чылыг, газ хандырылгазы, водопровод болгаш канализация-биле хандыртынарын көвүдедир. Ажыл-агыйларның иштики кадыг шывыглыг оруктарының тудуунуң хемчээлин калбартыр.

Көдээ тудугнуң индустриалдыг баазазының хөгжүлдезин [illegible] конструкцияларның үндүрүлгезин көвүдедир.

Чаа техника баазазынга үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның техниктиг эде дериглгезин уламчылаар. Беш чылда көдээ ажыл-агыйга 1870 муң тракторларны, 1450 муң чүък автомобильдерин, 600 муң тараа ажаар комбайннарны, өске-даа көдээ ажыл-агый техниказын бээр. Чигир свёклазын, чиг-эт хөвенин, лён-долгунецти бүдүрерин комплекстиг механизастаарын, органиктиг болгаш минералдыг чемиштиглиглерни [illegible] ажыглаарын доозар. Ногаалар, картофель, чимистер, мал чемнери болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериниң механизациязының деңнелин бедидер.

Тракторларны, автомобильдерни, ажаалда болгаш өске-даа машиналарны [illegible] застаарының дециилтелиг аргаларын [illegible] калбартыр.

Көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың электри хандырылгазын 1,4—1,5 катап бедидер.

Көдээ ажыл-агыйны чорударының эртемге үндезилеттинген [illegible] кыдырар, эртем-биле бүдүрүлгениң [illegible] быжыглаар.

[illegible]

Көдээ ажыл-агый продукциязының болбаазырадырының талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга дузалал үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш [illegible] бараанынарын бүдүрерин улам ыңай хөгжүдерин хандырар.

Көдээ ажыл-агыйга массалыг профессияларның кадрларын белеткээрин экижидер, колхозтарга болгаш совхозтарга эртеп [illegible] ортумак [illegible] мергежилдиг специалистер-биле быжыглаар.

Колхозтарның совхозтарның болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйжы бот-тускайлан чоруун бүгү талалыг хөгжүдер.

Ыяш ажыл-агыйын [illegible] 8 млн. [illegible] ССРЭ-ниң Европа-Урал [illegible] комплекстиг программаны боттандырары [illegible]

[illegible] Ортаа Азияның болгаш Казахстанның чартык [illegible] районнарында [illegible] ыяш тарып олуртур [illegible]

Аъш-чем үлетпүрүнүң адырларынга продукция бүдүрерин 23—26 хуу улгаттырар. [illegible] картофельден, [illegible] продуктуларны бүдүрерин бедик темп-биле хөгжүдер. Уруглар [illegible] продуктуларын бүдүре[рин] [illegible]

[illegible]

(Төнчүзү дараазында номерге үнер).

V. Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдери

Агроүлетпүр комплекизиниң кол сорулгазы болза, чурттуң аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле идегелдиг хандырары болур.

Аъш-чем программазын [illegible] боттандырар сорулга-биле чаңгыс аай планнаашкынны, агроүлетпүр комплекизиниң адырларын [illegible] хөгжүдерин, оон материал-техниктиг баазазын дыка быжыглаарын, адырлар аразында экономиктиг [illegible] сайзырангайжыдарын, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп өстүрер, оон камгалал шыгжаашкын, [illegible] дер талазы-биле оларның аразында харылзааларын ылаптыг [illegible] хандырар.

Көдээ ажыл-агыйга бүгү адырларны улам шапкын хөгжүдерин, оон [illegible] бүдүрерин көвүдедирин болгаш шынарын бедидерин чедип алыр. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүгү тала-биле интенсификастаар угланыышкынны уламчылаар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мурнакчы дуржулганы кызымак нептередир, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгени организастаарын сайзырангайжыдар. Черни, бүдүрүлге фондуларын, материалдыг, сан-хөө болгаш ажылчын курлавырларны [illegible] дыка бедидер.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин планнаарын, экономиктиг идиг бээрин экижидер, боттарының [illegible] көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң орулгалыын бедидер болгаш ажыл-агыйларның сан-хөө-экономиктиг байдалын [illegible]

[illegible] агый бүдүрүлгезиниң структуразын сайзырангайжыдар, сайгара тургузарын экижидер, оон специализациязының болгаш [illegible] ның ролюн база харыысалгазын күштелдирер.

Көдээ ажыл-агый продукциязының беш чылдың бир чылын-[illegible] 12—14 хуу [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 22—24 хуу көвүдедир.

Чер ажылынга эң чугула сорулга болза, хөрзүннүң чемиштииниң болгаш дүжүттүүн бүгү тала-биле бедидери, ажыл-агыйны чорударының зона аайы-биле эртемге үндезилеттинген бадыткалдыг системаларын ажыглап тургаш, тарааның, мал чемиштиң база өске-даа продукцияның бүдүрүлгезин улам ыңай өстүрери болур.

Тарааны чылда ортумаа-биле бүдүрерин 238—243 млн. тоннага, оон иштинде тараа-бобы культураларын 12—13 млн. тоннага чедирер. Чиңге-тарааны, гречиханы, көк-тарааны, ристи, быжыг болгаш турушту г сорттарлыг кызыл-тасты, пиво кылырынга таарыжыр арбайны, кукурузаны база мал чеми тараазын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир.

Мал чеми бүдүрерин [illegible] ниитиниң малын болгаш хамаатыларның хууда онзунуунде [illegible] болбас сорулга. Малдың чиир чеминиң ыыныштыг, четчир баазазын тургузар талазы-биле комплекстиг программаны ажылдап кылгаш, боттандырып эгелээр. Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеми бүдүрерин тускай алыр болдурар. Ажыл-агыйлар боттары мал чеми-биле хандыртынган турарын ситилап көөр. Аъш-чем артыышкыннарын улам долу ажыглаар.

Мал чеминиң бүгү хевирлериниң шынарын экижидер, мал чеминиң белоктуг болуруң, хамыктың мурнунда чочак-тарааны, люцерналы, клеверни люпинни, сояны, рапсты база өске-даа [illegible] культураларны тарыырын калбартыр, оларны бүдүрерин дыка көвүдедир айтырыгны шиитпирлээринче күжениишкинниң мооннээр. Мал чеми культураларының дүжүттүүн болгаш мал чеми сиген кезер черлерниң продуктулуун бедидер. Мал чеминиң чемгир шынарын ажаап, шыгжап тура чидирер чорукту дыка кызырарын чедип алыр. Силос, сенаж, сиген далганы, дазыл-чемиштиг болгаш өске-даа мал чемнерин шыгжаар оран-савааларны ажыл-агыйларга чаңгыс аай төлевилел ёзугаар тударын дүргедедир.

Хөвенни чылда ортумаа-биле бүдүрерин 9,2—9,3 млн. тоннага чедирерин хандырар, оон волокнозунуң шынарын экижидер. Хөвенниң эң-не үнелиг чиңге волокнолуг сорттарын тарып [illegible] ортумак волокнолуг сорттарын бүдүрерин сайзырангайжыдар.

Лён культураларының дүжүткүрүн болгаш шынарын, ол ышкаш оларны кадагалаарын экижидер. Лён-долгунецти болгаш тарымал хендирни үлетпүрге баштэй дырадырының хемчээлин көвүдедир.

Чигир свёклазын чылда бүдүрерин ортумаа-биле 100—103 млн. тоннага чедирер. Чигир свёклазын тараан гектар бүрүзүн-[illegible]

[illegible] бээр болгаш өске-даа техниктиг культураларның, ол ышкаш эм үнүштериниң дүжүттүүн улгаттырар болгаш үрезиннериниң [illegible]

Картофельдиң ногааның болгаш бахчы культураларының бүдүрүлгезин улам көвүдедирин, ассортиментизин калбартырын база шынарын экижидерин чедип алыр, оларны шыгжаа-[illegible]

Кат-чимис продукциязын болгаш картофельдиң бүдүрерин, белеткээрин, шыгжаарын, болбаазырадырын болгаш сайгарарын сайзырангайжыдар. Кат-чимис аймаан бүдүрүп турар [illegible] база белеткел пунктуларын, ажаап-арыглаар бүдүрүлгелерин болгаш цехтерни тударын көвүдедир.

[illegible] агыйлары тударын калбартыр.

Чимистерниң, каттарның, винорадтың, шайның болгаш субтропиктиг культураларның бүдүрүлгезин көвүдедир. Үлетпүржүткен чаа садтарны болгаш виноградниктерни тарыыр болгаш бар тарымалдарны чаартыр ажылды үргүлчүлээр. Тарымалдарның сорт болгаш уксаалыг шынарын экижидип, чимис культураларының кышкы сорттарын көвүдедип тарыыр. Чаа ногаа аймаан, кат-чимисти херегл[е]кчилер кооперацияларын дамчыштыр болгаш колхоз рыноктарынга садыглаарын улам калбартыр.

Көдээ ажыл-агый культураларының үрезинчидилге ажылының системазын экижидер, ону үлетпүр үндезилеринче шилчидерин [illegible] гибридтерни бүдүрүлгеге дүрген шиңгээдип. Үрезиннерниң [illegible] болгаш бок үнүштерден чидирипи кудуладыр, үнүштер камгалалының биологтуг аргаларын калбаа-биле ажыглаар. Кукурузаны, чигир свеклазын, тарымал тооруктуу, сояны, картофельди болгаш өске-даа культураларны өстүрерининиң индустриалдыг технологияларын нептередир.

Мал ажылын көдээге шалыпчы фронт деп санаар. Ол адырның продукциязын улам ыңай өстүрерин, мал [illegible]

телевидение

МАРТ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Тəрээн чурттуң даңгыраа» [illegible] кантата. Н. Песковтуң музыказы. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларының улуг хору күүседир. 9.30 — «Сыдыгчыгаш». Уругларга киноальманах. 10.20 — «Билиглер-даа бол, эдектиг». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чапсар. 14.30—Медээлер. 14.50 — «Даартагы хүннүң тараазы». Документалдыг телефильм. СЭКП-ниң Тамбов райкомунуң секретары К. Н. Сабетовтуң дугайында. 15.20 — «Орус чугаа». 15.50—РСФСР-ниң улустарының VII кышкы Спартакиадазы. Кемероводан дамчыдылга. 16.20—Аныяктарга музыка кежээлери. Л. Бетховен— № 9 симфония. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Ажылчын акыга төлептиг салгал». Ленинград хоорайның СЭКП Василеостровский райкомунуң дуржулгазындан. Ажылчын салгалдың кижизидилгезиниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чечек». Республиканың хөрээжеңнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу [illegible]

МОСКВАДАН

19.30 — Фигуралыг чуңгулаашкынга [illegible]. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Ырлажыылы, кижилер!». Музыкалыг программа. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде— чүү?».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Ленинчи партия— бистиң үениң угааны, алдары болгаш ыяр[ы]».

МОСКВАДАН

19.00 — Баянистер оркестриниң концерти. Горький хоорайдан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Кижи бүрүзүнүң кадыкшылы — ниитизиниң байлаа». 19.50 — «Мал кыштаглаашкынын чорук тур». Дол-[illegible] 20.05 — Чаңалар. 20.10 — 21.10 — «Оорлаашкын». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага хөвээр булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктүг [illegible] хаттың дүргени секундада 3—8 [illegible]. Агаарның температуразы 3—8 чамдык районнарга 10—15 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың кужу кошкак. Агаар дүне 25—27, хүндүс 6—8 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл соолунде бир катап» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыжы 10.10. «Чапайның ээрлери» 11.40, 15.10. «Өг-бүле сүмележиишкини» 13.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Петровка-38» 15.00, 20.30. «Шерги» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза чугула даалга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КЫЗЫЛДЫҢ ПАССАЖИРЛЕР АТБ-ЗИ

автобустар чолаачыларының курузунга өөреникчи кулажыннер[н]и чалап тур. Өөренир хуусаазы 5 ай. Бир айда-ла 90 рубль стипендия төлээр. Анаа кирерин күзээннер хоорайда хиир бижидилгезиг боттурун дыңнатты. Назыны 20,5 харлап, эртеми 8 класстан кудуу эвес хамаатыларны хүлээп алыр.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу 55. Кадрлар кызылы.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 56 (11554) | 1981 чылдың март 6, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ПОЛЬША УЖУРАЖЫЫШКЫН

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың удуртукчуларының найыралчы ужуражылгазы март 4-те Кремльге болган. Аңаа киришкеннер болза:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигуну, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков;

польша таладан — ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигуну, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болгаш камгалал министри В. Ярузельский, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигуну, ПКАП-тың Катовице воеводство комитединиң бирги секретары А. Жабиньский, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигунунге кандидат, ПКАП ТК-ның секретары Э. Войташек.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чедиишкинниг доозулгазы-биле холбаштыр совет удуртукчуларга ПКАП-тың болгаш ПУР-нуң удуртукчулары байыр чедирген. Оларның бодалы-биле алырга, ол съезд интернационалдыг ылаңгыя ужур-дузалыг. Бөгүнгүнүң совет коммунистериниң чедиишкиннеринге польша коммунистер, польша ажылчы чоннар чоргаарланыш-биле олар онзалап демдеглээн.

Чуртунда байдалдың дугайын, польша улустуң социалистиг чаалап алышкынналарының кырында хаара туттунуп келген улуг кыжаныышкынны ажып эртер талазы-биле алдынып турар хемчеглерниң дугайын польша эштер дыңнаткан. ПКАП ТК-ның VIII пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр, ажылчын аңгыга, ажылчы чоннарга, ниитилелдиң бүгү медерелдиг күштеринге даянгаш, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы болгаш ПУР-нуң чазак анархияны болгаш самдараашкынны бурун ажып эртерин, социалистиг тургузугну быжыглаарын чайгылыш чок чедип алыр.

Империализм, иштики реакция Польшада экономиктиг болгаш политиктиг кризис делегейде күштер деңнигуурунге оскерлиринге, социалистиг дем каттыштырылгазын, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң болгаш бүгү хосталалыг шимчээшкинниң кошкадырынга чедирер деп кордаал салып турарын беседаның киржикчилери демдеглээн. Ол чорук ындыг инзылыг айыылдыг оралдажыышкыннарга быжыг болгаш шиитпирлиг өйтүр шавыышкын бээрин онза чугула кылып турар. Социалистиг дем каттыштырылгазы —чарылбас тулуш холбаалыг, ону камгалаары чүгле чаңгыс күрүнениң эвес, харын бүгү социалистиг чурттарның херээ болуп турар.

Чуртунда байдалды үндезиниңден балыкшыдар талазы-биле социалистиг Польшаның, польша коммунистериниң хайнылыышкынныг ажылынга бүгүле эргежок чугула деткимчени социалистиг акы-дуңмалышкы өске чурттар-биле кады ССРЭ көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа деп, совет удуртукчулар медеглээн. Ындыг деткимчени СЭКП-ниң XXVI съездизи бүрүн-биле чүүлдүг деп көрген, бүгү совет коммунистер, совет улус аңаа каттышкан. Болуушкуннарның чорудулгазын ээдирип, польша улустуң социалистиг чаалап алышкыннарының кырында диргелип келген айыылды чайладып шыдаар аргалар болгаш күштер польша улуста бар деп бүзүрел илергейлеттинген.

Ужуражыышкын улустуң польша удуртукчуларының база катап бадыткааны ышкаш, Польша социалистиг дем каттыштырылгазының идегелдиг звенозу болуп келген болгаш болур-даа дээрзинге совет кижилер бүзүреп турар.

Ужуражыышкын чүректиң ханызындан байдалга арткен болгаш чугаалашкан айтырыгларны талаларның бир дөмей көрүп турарын бадыткаан.

Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның кежигуну, ССРЭ-ниң Польшада элчини Б. И. Аристов, СЭКП ТК-ның кежигунунге кандидат, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ПУР-нуң Совет Эвилелинде элчини Б. Ольшевский, ПКАП ТК-ның Секретариадының канцеляриязының начальниги З. Регуцкий олар база киришкен.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫН УТКААНЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партияның Тыва область организациязының делегаттары — СЭКП ТК-ның кежигунунге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар, «Тываанг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказының деригтелер машинизи У. Т. Монгуш болгаш Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң директору И. П. Гончарюк олар дүүн ээп чанып келгеннер. СЭКП обкомунуң бюро кежигуннери, партия, совет, ажыл-агый ажылдакчылары болгаш хөй-ниитиниң төлээлекчилери Кызыл аэропортунга оларны чылыы-биле уткаан.

Уткуп келгеннерге Г. Ч. Ширшинниң чугаалааны болза:

— СЭКП-ниң XXVI съездизи бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң төөгүзүнге амыдыралдыг болуушкун бооп кирер. Коммунистерниң быжыг сырый каттышканын, партия биле чоннуң бузулбас чаңгыс эвин съезд тодаргай бадыткап көргүскен. Коммунистиг, ажылчын болгаш революстуг өске-даа партияларның эң хөй саннын делегацияларны СЭКП-ниң бүгү төөгүзүнүң дургузунда съездиге олурушкан. Ол чорук, бистиң партиявыстың, бистиң чуртувустуң ат-алдарының эң бедиин база катап бадыткап турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның эртемге хамы үндезилеттингеп, кайгамчык утка-шынарлыг Отчёт илеткелинде чурттуң экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезинде, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай байдалын бедидер херекте чедиишкиннерин, делегейниң амыдыралының болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң байдалын бүгү талазы-биле анализтеп көргүскен. Коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле бистиң чонувустуң чоокку беш чылда болгаш оон-даа узун хуусаада сорулгаларын тодаргайлаан шиитпирлерни съезд хүлээп алган. Ол дээрге, бистиң чаа-чаа чедиишкиннеривистиң чылдары болур. Совет коммунистерниң бүгү совет кижилерниң мурнунда улуг болгаш харылзаалыг сорулгалар туруп турар. Аразында харылзаалыг углаашкыннарга боттарывыстың күженишкиннеривисти ам мөөңнээр ужурлуг бис деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгай. Оларның бирээзи — коммунистиг тургузуушкун, ийгизи — тайбыңны быжыглаары-дыр.

Партияның область организациязының бедик идегелин шынзыктырганывысты СЭКП-ниң область организациязынга илеткээрнинге өөрүүр бис, ынчаарга партияның төөгүлүг XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга идепкейлиг боттандырарын ам бодувустуң хүлээлгевис кылдыр санап турар бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар кылдыр боттарынга алган хүлээлгелерин ниитиниң ажылчы коллективтер, хөй ажылчыннар күүседирлер. СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко делегаттарга дыңнатканы Республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары съездиниң ажылын кайгамчык улуг кичээнгей-биле хайгаарап келген болгаш оон төөгүлүг шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын митингилерге, хуралдарга бир эп-сеткилдиг деткип, чүүлдүгзүнген. Он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседиринге бүгү күженишкиннерин киирерин Тываның ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединге бүзүреткен.

Партияның съездизиниң ажылының дугайында боттарының бодалдарын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис делегаттардан дилээн.

У. Т. Монгуш:

— Съездиниң бүгү ажылы, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихоновтуң хамы уткалыг илеткелдери бистиң дээди ынак партиявыс дээш, бистиң Төрээн чуртувус дээш мээң сагыш-сеткилимниң кайгамчыг улуг чоргаарланыышкынын байлактырган. Чоннуң чаагай чорууну бедидеринден тайбыңны быжыглаарындан артык чугула сагыш салыышкын партияда чок дээрзин база катап бүзүреп көрдүвүс. Ол чорук Төрээн чуртта улам ынай четтиттелириниң херээнге бүгү күжүвүстү болгаш билиивисти бээр кылдыр бистерниң сорук кийирип, биске хүлээндирип турар.

И. П. Гончарюк:

— Партияның съездизиниң күженишкинниг ажылының сес хүннери кажан-даа уттундурбас. Бистиң партиявыстың кол сорулгазы — совет кижилерниң амыдыралын бүгү талазы-биле бедидери, өртемчейге тайбыңны быжыглаары дээрзин съездиниң хүлээп алганы чурттуң улам ынай экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң программазы бүгү делегейге база катап көргүскен. Партияның ол кол сорулгаларының боттаныышкынынга бодувустуң ажылывыс-биле, ажыл-херектеривис-биле бистер шуптувус идигин бээр ужурлуг бис.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарын аэропортка уткааны.

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

Көдээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадып кылырының комплекстиг чорууун элээн бедидер, ону ажыглаарын экижидер. Бүдүрүлгениң үзүк чок схемаларын болгаш интенсивтиг турумнарын шиңгээдир. Үнүш үзүнүн бүдүрүлгезинге дорт ылгаарының аргаларын ажыглаарын, чимистерни болгаш ногааларны консервалаарының үрелбес аргазын, эът болгаш сүт үлетпүрүнге комплекстиг-механизастаттынган шугумнарын, чиг-эттиң болгаш продукцияны сава чок болгаш контейнерлиг сөөртүрүнүң аргаларын калбаа-биле ажыглаарын боттандырар.

Болбаазырадып кылыр үлетпүрнүң малды, сүттү, чимистерни болгаш ногааларны оларны бүдүрүп турар черинге хүлээп алырынче шилчилтезин болгаш белеткелчилерниң транспорту-биле чүъкту сөөртүрүн чер болганта калбартыр.

Соодулга үлетпүрүнүң комплекстиг хөгжүлдезин көдээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадырда база шыгжаарда кылымал соокту ажыглаарын калбартырын хандырар.

Аъш-чем үлетпүрүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 21—23 хуу, эът болгаш сүт үлетпүрүнге 27—29 хуу улгаттырар.

Далган дээрбелээр, крупа болгаш комбикорм үлетпүрүнге дээди сорттуң далганың бүдүрерин 24—27 хуу, күрүнениң үлетпүр бүдүрүлгелеринге комбикормнарны бүдүрерин 13—15 хуу, белок-витаминниг немелделерни 2 катап көвүдедир. Комплекстиг бедик бүдүрүкчүлүг дээрбе деригтези-биле хандырылгага үндезилээш, далган дээрбелээр үлетпүрнүң техниктиг эде дерилгезин дүргедедир.

Нийти ишкири 20 млн. тонна тараа элеваторларын, бирги ээлчегде кол тараалап районнарга ажыглалга киирер.

Тарымал тоорукту, кукурузаны болгаш ристи ажылдап кылып турар районнарга тараа кургадыр күчүлерин дүргеч темп-биле көвүдедир.

Микробиология үлетпүрүнге микробиологтуг синтезке үндезилээш, бүдүрүлгелерни дүргеч темп-биле хөгжүдерниң хемчеглерин боттандырар, продукция бүдүрериниң өзүлдезин 1,8—1,9 катап улгаттырар.

Мал чеминиң барааннг микробиологтуг белогун болгаш лизинни, ол ышкаш мал чеми болгаш мал эмнээринге антибиотиктерни, мал чеми витаминнерин, үнүштер камгалалының микробиологтуг чүүлдерин, фермент препараттарын, премикстерни, бактериялыг [illegible] болгаш микробиологтуг синтезтиң өске-даа продукцияларын бүдүрерин элээн көвүдедир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 38—42 хуу бедидер.

VI. Транспортту болгаш харылзааны хөгжүдери

Транспорттуң кол сорулгазы болза улус ажыл-агыйының болгаш чурттакчы чоннуң чүък сөөртүлгелеринге херегцелдерин бүрүн болгаш өй-шаанда хандырары, транспорт системазының ажылының ажыктыг чорууун болгаш шынарын бедидери болур. Ук сорулгаларга дүүштүр

чүък сөөртүлгезиниң чорудулгазын организастаарын болгаш ону башкарарын сайзыраңгайжыдар;

транспорттуң техниктиг херекселдерин ажыглаарының болгаш оон ажылының идегелдиг болур деңнелин бедидер;

транспорттуң бүгү хевирлериниң ажылын болгаш улус ажыл-агыйының өске адырлары-биле оларның аразында харылзаазын таарыштыр тургузарын экижидер, холушкак харылзажылгага чүък сөөртүлгезиниң улам сайзыраңгай технологиязын шиңгээдир;

транспорттуң ажылын планнаарын улам экижидерин хандырар, уткуштур, дыка ырак болгаш өске-даа ажыктыг эвес чүък сөөртүлгелерин чайладыр, транспорттуң чогуур чарыгдалдарын эвээжедир, чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнге кургаар чарыгдалдарын эвээжедир;

транспорттуң материал-техниктиг баазазын быжыглаар, чаа техниканы, дециилгелиг технологияны болгаш башкарылганың автоматчыттынган системазын шиңгээдир, бүдүрүлге-дүжүрүлге болгаш септелге ажылдарының комплекстиг механизациязының деңнелин бедидер;

шимчээр составтың болгаш флоттуң структуразын оларның улам калбак специализациязын хандырбышаан экижидер;

чурттуң соңгу чүк районнарынга чүък сөөртүлгезиниң, ол ышкаш хоорайның болгаш хоорай чоогунуң пассажир аргыжылгазынга чаа транспорт херекселдерин ажыглаарын калбартыр;

контейнер транспорт системазының хөгжүлдезин дүргедедир, пакеттээн-контейнер аргазы-биле савалап кезектээн чүъктерни сөөртүрүн калбартыр болгаш контейнерлерни болгаш пакеттерни ажылдап кылыр деригтелер-биле хандыртынган тускай пунктуларның четкизин көвүдедир;

транспорттуң бүгү хевирлеринге пассажирлерни хандырарын улам экижидер;

шимчээшкинниң айыыл чок чорууун бедидер болгаш долгандыр турар хүрээлелге транспорттуң хоралыг салдарын эвээжедирин хандырар;

улустар аразының харылзажылгаларынга чүъктер сөөртүрүн организастаарын сайзыраңгайжыдар;

чүъктерни чедирер хуусааларын кызырар болгаш оларны камгалаарын экижидер хемчеглерни боттандырар.

Демир-орук транспортунга техниктиг эде дерилгени боттандырар, хөй чүък сөөртүлгелиг углаашкыннарга чүък сөөртүр болгаш ажылдап кылыр арга-шинээни улам улгаттырарын, ол ышкаш демир-орук станцияларының болгаш бедирлериниң күчүлерин бедидерин хандырар.

Чүъктер сөөртүлгезинге маршрутчудулганың деңнелин болгаш ажыктыын база поездилер шимчээшкининиң организастаарынга графиктиң ролюн бедидер. Локомотивтерни болгаш вагоннарны ажыглаарын экижидер. Вагоннар парыгын роликтиг подшипниктерже шилчидерин дүргедедир.

1981—1985 чылдарда 5 муң ажыг километр чаа оруктарны ажыглалга киирер, 6 муң ажыг километрни электрижидер болгаш 15 муң километр ажыг демир-орукту автоматчыттынган блокировка болгаш диспетчер төпчүдүлгези-биле дерир, 3,6 муң километр чаа демир-орук шугумнарын тудар. Байкал-Амур демир-орук магистралының бүгү дургузунга поездилерниң шимчээшкинин ажыдар.

Демир-орук транспортунуң септелге болгаш тудуг баазазын быжыглаар.

Демир-орук транспортунуң чүък эргилдезин 14—15 хуу болгаш пассажир эргилдезин 9 хуу көвүдедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10—12 хуу бедидер.

Далай транспортунга флотту, порттарны болгаш судно септээр заводтарны ажылдаарын, чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүн организастаарын экижидер, транспорт ачы-дузазының экспортунга ажыктыг чорукту бедидер.

Флотту тускай судноларбиле — контейнеровозтар, лихтеровозтар-биле, демир-орук паромнары-биле, Арктика эжиндириишкининиң судноларын болгаш ледоколдар-биле четчелээр. Транспорт судноларын атомнуг күштүг установкалар-биле деңнерин эгелээр.

Соңгу далай оруунуң барын талакы кезээнге бүдүн чыл дургузунда эжиндириишкинни болгаш Ыраккы Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чугула чүъктерни өй-шаанда чедирерин хандырар.

Далай порттарының болгаш судно септээр бүдүрүлгелериниң күчүлерин улгаттырар.

Далай транспортунуң чүък эргилдезин 8—9 хуу улгаттырар.

Хем транспортунга материал-техниктиг баазазы, чүгле-даа мурнунда Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Соңгу чүктүң районнарынга чүъктер сөөртүлгезин хандырар дээш үндезинни-биле быжыглаар. Каяа чогумчалыг болдур, чүъктерни демир-оруктан хем транспортунче эң хөйү-биле шилчидер, магистралдыг хем оруктарынга эжиндириишкинниң хуусаазын узадыр.

Хем порттарының чүък сөйлерин ажылдап кылыр шинээзин улгаттырар. Хөй чүък кирер теплоходтар-биле, «хем-далай» деп холушкак эжиндириишкинниң судноларыбиле, чүък сөөртүр буксирлер-биле, хөй чүъктүг составтарлыг баржалар-биле, ледоколдар болгаш комфортабельдиг пассажир судноларын-биле хем флодун четчелээр. Хем флодунуң септелге баазазын сайзырадыр.

Хем транспортунуң чүък эргилдезин 19—20 хуу улгаттырар.

Хоолайлар дамчыдылгалыг транспортту, ылаңгыя нефть продуктулар, нефть болгаш газ дамчыдар кылдыр дүргеч хөгжүдер.

Хоолайлар дамчыдылгалыг транспорттуң объектилериниң тудуунуң шынарын бедидер болгаш оларның бүзүрелдиг ажылын хандырар. Чаа тудуп турар газ дамчыдылгаларының бүдүрүкчүлүүн көскүзү-биле бедидериниң, компрессор станцияларын автоматчыдарының талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Агаар-бойдус байдалы нарын, чедери берге районнарга хоолай дамчыдылгаларын чылдың кайы-даа үезинде тударының технологиязын ажылдап кылыр болгаш шиңгээдир.

Автомобиль транспортунга материал-техниктиг баазаны улам ынай хөгжүдерин болгаш нийти ажыглалдың транспорттуң колдады сайзырадырын хандырар. Улуг автомобиль ажыл-агыйларынга транспорт дериг-херекселдерин мөөңнээрин уламчылаар, оларның техниктиг хандырылгазының болгаш септелгезиниң системазын экижидер. Автотранспорт дериг-херекселдериниң септелге баазазын быжыглаар болгаш оон ажылының системазын экижидер.

Автомобильдер парыгының структуразын сайзыраңгайжыдар, аңаа улуг чүък машиналарының, специализастаттынган болгаш биче тонажтыг автомобильдерниң үлүүн бедидер. Төпчүткен чүък сөөртүлгезин улам ынай көвүдедирин, кожуглуг болгаш чартык кожуглуг автопоездилерни, хамыктың мурнунда хоорайлар аразынга чүък сөөртүрүнге калбаа-биле ажыглаарын хандырар.

Хоорайларга болгаш көдээ черлерге пассажирлер аргыштырар автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын экижидер, автобустарның шимчээшкининиң доктаамал болгаш удаа-дараа болуруун бедидер.

Нийти ажыглалдың автомобиль транспортунуң чүък сөөртүлгезин 1,3—1,4 катап база нийти ажыглалдың автобустарынга пассажирлер аргыштырылгазын 16—18 хуу көвүдедир.

Автомобильдерниң магистральдыг оруктарының дүрзелел четкизин дүргедедип хөгжүдерин көөр. Көдээ черлерге автомобиль оруктарының, районнар төптериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурларын нийти ажыглалдың автомобиль оруктары-биле харылзаштырып турар оруктарның тудуун калбартыр. Шимчээшкинниң озал-ондактыг чорууун болдурбазынче онза кичээнгейни салбышаан, оруктарны тударының, септээриниң база ажыглаарының шынарын экижидер.

Агаар транспортунуң магистральдыг болгаш чер-черниң агаар оруктарынга аэропорттар четкизин чүък сөөртүрүнүң болгаш самолёттарны ажаап-тежээриниң амгы үениң механизастаашкынның база автоматчыдылганың чепсек херекселдер-биле хандырбышаан калбартырын, хамаатылар ужар чүүлдүн септелге заводтарын болгаш авиация-техниктиг баазаларын ылаңгыя Соңгу чүктүң, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга тударын база чаартып кылырын үргүлчүлээр.

Ужар чүүл техниказын чөп ажыглаарынга, кывар чүүл чедириин эвээжедиринге, а ол ышкаш самолеттарның болгаш вертолеттарның шимчедикчилериниң камгалгалының бедидеринге, деңзи болгаш аэродинамиктиг характеристиказын экижидеринге үндезилээш, кывар чүүл чарыгдалын дыка эвээжедир талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Агаарга шимчээшкинниң, самолеттарның ужуп үнериниң болгаш черге хонарының башкарылгазын автоматчыдарын хандырып турар болгаш ужудуушкуннарның доктаамал болгаш айыыл чок болуруун бедидип турар навигация база радиотехника деригтелериниң бортка болгаш черге турар системаларын калбаа-биле нептередирин көөр.

Пассажирлер аргыштырылгазын барык-ла 1,3 катап көвүдедир.

Үлетпүр транспортунга чаарты дерип кылыышкынның болгаш техниктиг эде дериишкиннериниң темпилерин бедидер, ажылдап турар составты ажыглаарын экижидер, чүъктерни деңнелдиг чүдүрерин болгаш дүжүрерин чедип алыр.

Адырлар аразының үлетпүр демир-орук транспортунуң ажылдап турар бүдүрүлгелерин калбартырын болгаш чаа бүдүрүлгелерни организастаарын боттандырар.

Транспорттуң үзүктел чок болгаш специализастаттынган чаа конвейерлиг, пневмоконтейнерлиг, гидравликтиг болгаш өске-даа хевирлерин, ылаңгыя даг рудазы база химия үлетпүрүнге болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге нептередирин дүргедедир.

Улус ажыл-агыйынга болгаш чонга харылзаа ачы-дузаа чедирилгезиниң талазы-биле херегцелдерин улам долу хандырарын боттандырар, оларның шынарын бедидер.

Информация дамчыдарының эң чаа системаларынга үндезилеп, чурттуң харылзаазының чаңгыс ааңгы автоматчыткан четкизин тургузарын үргүлчүлээр, өңнүг телевидениени болгаш стереофониктиг радио дамчыдылгазын сайзырадыр. Черниң кылымал эдеричилериниң хөй программалыг телевидениени болгаш радио дамчыдылгазын организастаарынга, ырак районнар-биле телефон харылзаазынга, төп солуннарның арыннарын фототелеграф аргазы-биле дамчыдып бээринге калбаа-биле ажыглаар.

Беш чыл дургузунда хоорайлар аразында телефоннар шугумнарының узунун барык-ла 1,8 катап, хоорайларга болгаш көдээ черлерге телефоннар санын 1,3 катап, оон иштинде чурттакчыларга тургузуп бээрин 1,4 катап көвүдедир.

Почта харылзаазының бүдүрүлгелеринге бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаарының болгаш автоматчыдарының деңнелин бедидер, почтаны болгаш парлалга продукциязын, а ол ышкаш посылкалап садыглаар бараанарны контейнерлиг сөөртүрүнүң хемчээлдерин дыка улгаттырар.

VII. Капитал тудуг

Капитал тудугнуң кол сорулгазы болза чаа техниктиг үндезинге чурттуң бүдүрүлге талазы-биле күчү-күжүн улам ынай калбартыры, чурттаалганың болгаш коммунал-амыдыралдың база социал-культураның объектилерин тудуп тургузары болур.

Тудугну үндезинни-биле экижидерин, капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидерин чедип алыр. Кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин чогуур өйүнде ажыглалга киирерин хандырарынче кол кичээнгейни салыр. Капитал салыышкыннарын болгаш материалдыг курлавырларны эң чугула тудугларга мөөңнээр, хары үтда тудар объектилерниң санын эвээжедир, тудугларның хуусаазын кызырар, бүдүрүлге күчүлерин болгаш бүдүрүлгениң эвес объектилерни чыл дургузунда деңнелдиг база комплекстиг ажыглалга киирер. Доозулбаан тудугларның хемчээлин болгаш тургустунмаан деригтелерниң курлавырларын чоокку чылдарда нормативтерге чедирер.

Улуг ажыл-агыйынга беш чылда капитал салыышкыннарын акшаландырыышкынның бүгү дестериниң күселдиг-биле 12—15 хуу көвүдедир.

Капитал салыышкыннарын бирги ээлчегде бүдүрүлгелерни чаартырынче болгаш техника талазы-биле эде дериириниче база мурнунда эгелээн тудугларны доозарынче угландырар. Чаа бүдүрүлгелерни тударын болгаш ажылдап турар бүдүрүлгелерниң калбартырын улус ажыл-агыйының ук хевиринде продукцияның талазы-биле херегцелдерин ажылдап турар бүдүрүлге күчүлерин чаартып база техника талазы-биле эде дерип тургаш, оларны ажыглаарын экижидерге-даа хандыртынмас апарган таварылгада эгелээр.

Төлевилел-смета херээн экижидер, тудугну чаңгыс ааңгы болгаш каттышкан төлевилелдер-биле чорудар. Эртем-техниктиг дециилгениң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин, материалдарның болгаш күш-ажылдың камгалалының ажыглаарынга үндезилээш, оларга капитал салыышкыннарының ажыктыын көрүп турар. Планнаашкын, архитектура болгаш тудуг шиитпирлериниң шынарын бедидер, бүдүрүлгелерниң болгаш деригтелерниң, а ол ышкаш чурттаалга бажыңнарының тудуунуң өртек-үнезин чиигедир, ажыглалга киирер күчүлериниң единицазынга капитал салыышкыннарының бот-үнезин кызырар. Тудуг кылырда черни чөп ажыглаар.

Төлевилелдерниң бедик техниктиг болгаш экономиктиг деңнелин хандырары дээш, тудугнуң сметтиг өртээн тодарадыры дээш министерстволарның, ведомстволарның экспертиза, төлевилел, конструктор органнарының болгаш эртем-шинчилел организацияларының харыысалгазын күштелдирер.

(Уламчызы. Эгези № 55 «Шында»)

(Уламчызы 2-ги арында).

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Тудуг ажылдарын кээргээр база ажыл-агыйжы арга-биле [illegible] ... комплект-блоктуг, вахталыг, бел-дирлер аны-биле болгаш өске-даа хевирлерин бүгү тала-биле сайзырадыр. Инженер ажылының белеткелинин болгаш бү-дүрүлге-технологтуг четчелээшкининиң дээңнелин бедидеринге [illegible] ... чер бүрүзүнге нептередир талазы-биле таарымчалыг бай-дылдарны тургузар.

Хол-биле кылыр күш-ажыл чарыгдалдарын дыка кызырар, тудуг организацияларын бедик бүдүрүкчүлүг машиналар, механизмнер, автотранспорт, оон иштинде биче тонналыг транспорт-биле хандырар, ажылдың эътчеглиниң бедип тур-таан, оларны бүрүн ажыглаар хемчеглерин боттандырар. Тудуг организацияларын биче механизациянын чепсектери-биле, механизастаттынган, электрижиткен болгаш хол-биле ажылла-зыр херекселдер, а ол ышкаш чурттаар кожуп чорур бажың-нар-биле хандырарын экижидер.

Тудуг бүдүрүлгезиниң индустриализастаарының дээңнели база конструкцияларының болгаш кезектериниң заводка белет-кеп кааныының чадазын бедидер, ажыктыг чаа конструк-цияларны ажыглаарын калбартыр, көдээ районнарга тус чер-ниң тудуг материалдарын улам долузу-биле ажыглаар.

[illegible] тудуг-монтаж организацияларының күчүзүн улгаттырар. [illegible] инвентарь баазаларының четкизин калбартыр.

Бажың болгаш завод тудугларын кылыр, а ол ышкаш көдээ тудуг чорудар комбинаттарны улам ыңай калбартырын база [illegible] ажыглаар. Чурттаар тудуунуң ниити чемчээлинге улуг па-[illegible] нарны тударының улуг-хуузун көвүдедир.

Чагыкчы чугле ажылдап кирер кылдыр бүрүн белен бол-дурган, объектиниң сметада көрдүнген бүрүн өртээнге дугжуп [illegible] ниң күзели-биле бүдүрүлгенин тударын практикалаар.

Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15—17 хуу бедидер.

VIII. Социал хөгжүлде болгаш чоннуң чаагай чорууну бедидери

[illegible]

Колхозчуларның чыл бүрүде төлевирлиг шөлээзиниң бети-[illegible]

[illegible]

нарны шингээдир. Улетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш садыг [illegible]

Мөөннеп садарының системазынга колдады барааннар к[illegible] рар. Магазиннерин эргежок чугула ассортиментиниң бараан-нары-биле үзүк чокка хандырары дээш мөөннеп садары-ның баазаларының, а магазиннерниң доктааткан ассортимен-тиниң бараанының бодунга доктаамал садары дээш харыы-салгазын бедидер.

[illegible] рин улам хаңы киирээнгейте алыр.

Херглел кооперациязын улам ыңай [illegible] черлерге садыг хандырылгазын болгаш ниитиниң [illegible] вүдедиринге оон ажыл-агыйжы инициативазын болгаш идеп-кейин бедидеринге бүгү талазы биле идиг бээр. Чер-черлерниң тудуг материалдарын болгаш чиг-эдин улам эки ажыглаары-ның, малды болгаш кушту азыраарының, иштики суг [illegible] бектеринге балыкты өстүрериниң болгаш тударының күзели-биле херглел кооперациязының бүдүрүлгелеринге чурттакчы чонга эргежок чугула бараннарны бүдүрерин көвүдедир. [illegible] дар, ол продуктуларны хоорайларга болгаш улетпүр төпте-ринге садарын улам калбартыр, ары чигирин, чайгаар үнген [illegible]

[illegible]

IX. Бойдус камгалалы

[illegible]

Чурттуң Европа кезээнде болгаш Ортаакы Азиада эң чу-гула хемнериниң бассейннеринде сут ажыл-агый комплекси-леринге автоматтыткан башкарылга системаларын тургузар.

Агаарже хоралыг чүүлдерниң үндүрерин кызырар болгаш хоралыг колумалдардан үнген хейлерин арыглаарын экижи-[illegible]

[illegible] база сут шыгжамырларынга балыктарның үнелиг хевирле-риң өстүрер талазы-биле хемчеглерин боттандырар.

Бойдус курлавырларының даңзы-майык системазын турга-зар болгаш сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды идет-кейлиг чорудар. Бойдус ажыглалының болгаш долгандыр турар чүүлдерниң камгалаарының курүне эргелерин сайзыран-гайжыдар база аңаа контрольду күштелдирер. Бойдус камга-[illegible]

X. Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузары. Эвилелдешкен республикаларның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдези

Чурттуң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизинге эви-[illegible] ның ажыл-агыйларын улам ыңай специализастаарынга болгаш [illegible]

Чөөн районнарның экономиктиг күчүзүн өстүрерин дүрге-ледир. Оларның бойдус курлавырларын шиңгээдип алыр база Сибирьде болгаш Казахстанда одалга-энергетиктиг бол-гаш чиг-эт баазаларын хөгжүдер талазы-биле улуг ажыл-ларны боттандырар. Хөй энергия чарыгдаар бүдүрүлгелер-ниң тудугларын аңаа мөөнээр. Тудуг баазаларының, комму-нал-чуртталга болгаш культура-амыдырал тудугларының, көдээ ажыл-агыйның чөөн районнарның кол-кол азырлары-га машина болгаш хериглер бүдүрүлгезин хөгжүдерин дүр-гедедир. аңаа үнделилээш ол районнарның экономиказының хөгжүлдезиниң комплекстиг чорууну болгаш оларның каз-[illegible] биле хандырылгазын бедидер.

Ортаакы Азияның республикаларынга күш-ажыл болгаш бойдус курлавырларын, бүдүрүкчү күчүлерин улам долузу-биле ажыглаар, хевеи бүдүрүлгезиниң оон ыңайгы өзүлдезин хандырар, оон шынарын дыка бедидер, мал ажылының, кө-дээ ажыл-агыйның хөй күш негеттинер өске-даа азырла-рының, [illegible] болгаш машина тудуунуң хөгжүл-[illegible]

(Уланчызы 3-кү арында).

1981 — 1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

дезин дүргедедир. Суггаттыг черлерниң мелиоративтиг байдалын болгаш суг-биле хандырылгазын экижидер. Тус черниң чонундан, ылангыя кодээ аныяктардан мергежилдиг [illegible].

Чурттуң Европа кезээнге болгаш Уралга үлетпүрнүң улам ыңнайгы өзүлдезин колдуунда тургустунган бүдүрүлге потенциалын эки ажыглаарының, ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаартып, техниктиг эде чепсеглээриниң күш-биле ажылдап турар кижилер санын көвүдетпейн тургаш боттандырар. Европа районнарынга хөй энергия болгаш элбек суг херегләэр чаа бүдүрүлгелерни тургузарын база ындыг эрги бүдүрүлгелерни калбартырын болдурбас. Атомнуг энергетиканы калбаа-биле хөгжүдер. Соңгу Кавказтың болгаш Закавказьениң суг энергия курлавырларын шиңгээдирин уламчылаар.

Девискээр-бүдүрүлге комплекстериниң болгаш үлетпүр бөлдирлериниң, ылангыя чаа ажыглалда кирип турар районнарга улам ыңнайгы хөгжүлдезин база тургустунарын көрдүнген.

[illegible] бүрү ведомстволарның бүдүрүлге болгаш бүдүрүлгечи эвес дөмей объектилерин чергелештир база түңнештир тургузарын болдурбайн тургаш, чаңгыс девискээрде турар бүдүрүлгелерни [illegible].

Боттарының девискээрлеринге комплекстиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдени хандырар талазы-биле улус депутаттар Советтериниң ролун бедидер болгаш ажыл-чорудулгазын [illegible].

Экономиканың болгаш интилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг [illegible] ның шынзыдынга чонунуң чаагай чоруун оон ыңай бедидери көрдүнер. Оон-биле чергелештир берге бойдус байдалдыг чаа шиңгээттиниң турар районнарда чонунуң херегледерин улам долузу-биле хандырарын чедип алыр.

Эвилелдешкен республиканың 1981—1985 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң даараазында кол угла[illegible].

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказынга үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези 24—27 хуу улгаттырар. Машина тудуун, газ, химия [illegible].

1985 чылда электри энергиязын ажылдап кылырын 950—970 миллиард киловатт-шакка, нефть тывыжын газ конденсаты-биле кады 560—580 миллион тоннага, газ тывыжын 420—460 миллиард куб. метрге чедирер. Кара металлдарның белен прокадының бүдүрүлгезин 12—14 хуу, минералдыг [illegible] 1,6 катап, пөс-таавының 13 хуу, трикотаж кылыглары 1,2 катап, чигирин 1,5 катап, мал саржаан 13—15 [illegible].

[illegible] 12—14 хуу көвүдедир. Тарааның [illegible] 134—136 [illegible] 8,4—8,7 [illegible] 12 хуу [illegible] 1500—1650 [illegible] 1720—1820 [illegible].

[illegible]

Латвия ССР-ге үлетпүр продукциязының бүдүрүлгезин 15—18 хуу улгаттырар. Электроника бүдүрүлгезин, прибор тудуун болгаш харылзаа херекселдерин бүдүрерин мурнады хөгжүдерин, балык продукциязының шынарын бедидерин, ас[illegible].

Ажыглаа ажылдаар тергиин болгаш барга чергениң ра[illegible] ажыглаар продукцияны топтуп белеткээр күчүлерин улгаттырар. Чиик үлетпүрнүң техниктиг эде дериглээзин боттандырар. Даугавпилс ГЭС-тиң тудуун калбартыр. Далай портталын [illegible] уламчылаар.

Кодээ ажыл-агыйының нити продукциязының чылда ортумак хемчээлин 12—14 хуу улгаттырар, тарааны чылда ортумаа-биле бүдүрерин 2—2,1 млн-дан эвээш эвес тонна.

[illegible] эът) —300—310 муң тонннадан эвээш эвести, сүттү —1250—1350 муң тонннаны бүдүрерин хандырар. 120 муң гектар суггаттыг [illegible].

XI. Даштыкы экономиктиг харылзааларны хөгжүдери

[illegible] тиг харылзааларының болдунар аргаларын нинтилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге чогумчалыг ажылдаар.

Социалистиг чурттар-биле бот-боттарынга ажыктыг са[illegible] бүгү хемчег-биле хөгжүдер. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурт[illegible].

ЭДЧ-ниң [illegible] дуун, кодээ ажыл-агыйны, транспортту, улустуң херегледел бараанарын бүдүрерин хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче угланган үр хуусаалыг эчис сорулгалыг программаларын, а ол ышкаш бүдүрүлгени специализастаарының база кооперастаарының иий талалыг үр үе[illegible]

техниктиг болгаш бүдүрүлге күчүлерин, материал, сан-хөө база күш-ажыл курлавырларын чөптүг ажыглаар дээш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң чаа болдунар аргаларын дилеп тывар.

Совет Эвилелиниң хөгжүп орар чурттар-биле бот-боттарынга ажыктыг бараан солчулгазын, бүгү талалыг эконо[illegible] үр хуусаалыг болгаш дең эргелиг үндезинге хөгжүдер. Ол [illegible] чоруун быжыглаарынга идиг берип турар үлетпүр бүдүрүлгелерин, энергетика, кодээ ажыл-агый болгаш өске-даа объектилерни дериш тургузарынга оларга экономиктиг болгаш [illegible].

Янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелер-биле тайбың [illegible] рынын эргежок чугулазын барымдаалааш, Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгага сонуурганын илередип турар [illegible]

[illegible]

(Уланчызы 4-кү арында).

1981—1985 ЧЫЛДАРДА БОЛГАШ 1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1—2—3-кү арыннарда).

Экспорт бараанныарын бүдүрерин хөгжүдер. Хамыктың мурнунда даштыкы рыноктуң негелделеринге дүгжүп турар машина тудуунуң продукциязын бүдүрерни болгаш өске-даа бе- [illegible] болгаш шынарын доктаамал бедидер, эң-не эки кылып белеткээн бараанларны экспортка чорудуп бээрин калбартыр.

Эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедир, депшилгелиг дериишкиннерге, эң чаа технологтуг чорудулгаларга, чиг-этке болгаш материалдарга улус ажыл-агыйының херегледдерин, а ол ышкаш улустуң херегле бараанныарынга чоннуң негелделерин эң долу хандырар дээш, импорт талазы-биле делегейниң күш-ажыл хуваалдазының болдунар аргаларын [illegible].

XII. Экономиканың бүгү звеноларынга эргелеп башкарарын сайзырангайжыдары, ажыл-агыйны чорударының деңнелин бедидери

Бышкан социализмниң экономиказының болдунар аргаларын болгаш артык күштерин эң-не долу ажыглаар сорулга-биле бүдүрүлгениң өзүп турар хемчээлдерин, нарыыдап турар экономиктиг харылзааларны, эртем-техниктиг революцияның негелделерин барымдаалап турган, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын чайгылыш чок экижидер.

Ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдар болгаш ажыктыг чорукту база шынарны бедидеринге оон салдарын күштелдирер талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерниң [illegible] кизин он бирги беш чылда боттандырар, эргелеп башкарарының организастыг тургузуун, ажылдың стилин база методун экижидер. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле [illegible] амыдыралдың деңнелин бедидеринче угландырар.

Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарында төп звено болур планнаашкынның ролюн бедидер. [illegible] политиказын боттандырарының кол чепсээ болур беш чыл планының ужур-дузазын, планнарның социал угланыышкынының күштелдирер. Төпчүттүнген планнаашкынның деңнелин көдүрер, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын болгаш эртем-[illegible] планнарга эң долузу-биле барымдаалап көөр.

Бирги ээлчегниң сорулгаларын шын тодарадырын, улус ажыл-агыйының бедик түңнелдерин чедип алырының [illegible] экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң [illegible] күрүне планнарының тудуш кезектери болур тускай комплекстиг программаларны калбаа-биле ажыглаар, оларның үндезилеттинин, [illegible] болгаш тодаргай эртем-техниктиг, экономиктиг база социал айтырыгларны шиитпирлээринче [illegible] бедидер. Программаларны башкарарының таарымчалыг системаларын тургузар болгаш ажыглаар.

Чурттуң улус ажыл-агыйының бот-боттарының аразында [illegible] адырларын болгаш экономиктиг [illegible] хөгжүдерин планнарын комплекстиг арга-биле боттандырар. [illegible] талазы-биле [illegible] планнарны [illegible] ажылдап кылырын хандырар. Депшилгелиг техника-экономиктиг нормативтерин ол сорулгаларга ажыглаар.

Бүдүрүлгениң өзүлдезин, оон ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, продукцияның шынарын бедидерин, ажыл үезиниң, металлдың, энергияның болгаш өске-даа курлавырларның камнаашкынын эң-не долузу-биле көргүскен [illegible] берип турар эң-не сайзырангай [illegible] барымдаалап таарыштыр [illegible] экономиканы удуртуруунуң бүгү-ле деңнелдеринге шиитпирлээр.

Девискээр аайы-биле планнаашкынның дээштинин болгаш районнарны хөгжүдеринге оон ролюн бедидер. Девискээр бүдүрүлге комплекстерин планнарын болгаш удуртуруун сайзырангайжыдар. Бүдүрүлге-девискээр комплекстерин болгаш [illegible] тургузарының база оларны [illegible] лар аразынга эргелеп башкарарының чаңгыс аай эрге үндезиннерин ажылдап кылыр.

Планнаашкынны организастаарын, план органнарының ажылының структуразын, хевирин болгаш методтарын экижидер. План санаашкыннарының автоматчыттынган системазын шиңгээдип алыр болгаш ажыктыг кылыр ажыглаар. Планнарның үндезилеттинген болгаш оларны [illegible] чогуур үезинде чедирери дээш ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдежиккен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, а ол ышкаш [illegible] харыысалгазын бедидер.

Камналганың чурумун күштелдирер, ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазын быжыглаар. Чурттуң экономиказын [illegible] шаг-ла өстүрер болгаш совет кижилериниң чаагай амыдыралын бедидер дээш [illegible] көвүдедир болгаш ажыктыг кылыр ажыглаар. [illegible] ажыл-агыйының бүгү звеноларынга камналганың болгаш хумагалыг чорууктуң шыңгыы чурумун хайырлаар, үениң факторун барымдаалаар, [illegible] эң бедик хүлээлгелерге [illegible] таарыштыр [illegible] чорудар. Ол талазы-биле министерстволарның, ведомстволарның болгаш эргелел башкарарының өске-даа органнарының [illegible] болгаш харыысалгазын бедидер.

Курлавырларның бүгү-ле хевирлерин—күш-ажылын, энергияны, чиг-этти болгаш материалдарны, дериглелерин база бүдүрүлге күчүлерин эң-не долузу-биле ажыглаарынче, янзы-бүрү чидириглерни болгаш артынчыларны кызырарынче, бүдүрүлге [illegible] чарыгдалдарны [illegible] системазын ажыл-агыйны чорударының бүгү-ле деңнелдеринге боттандырар.

Беш чыл планының онаалдаларынга болгаш үр үениң экономиктиг нормативтеринге үндезилээш, ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазын бүгү хемчег-биле хөгжүдер болгаш быжыглаар. Фонд эгидилгезин бедидеринге, продукцияның бот-[illegible] болгаш [illegible] газын үнелээринге база идиг бээринге ол көргүзүгнүң ролюн [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] чарыгдалын [illegible] бот үнезин чиигедириниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш продукцияның шынарын экижидериниң күзели-биле орулгалыын көвүдедирин чедип алыр.

Ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгалыг харылзааларының болгаш планныг онаалдаларны база хандырыкчылар биле херегленикчилерниң, а ол ышкаш чагыкчылар биле күүседикчилерниң аразында керээлиг хүлээлгелерни күүседиринге кайы-бирээзиниң экономиктиг сонуургалының болгаш харыысалгазының хевирлерин сайзырангайжыдар.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор болгаш технологтуг организацияларның, каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң чаа техниканы тургузар, шиңгээдип алыр болгаш нептередир талазы-биле ажылын чагыг-наряд-тарга үндезилээн [illegible] бот-орулга-чарылга системазының [illegible].

Чаа техниканың болгаш продукцияның, чаа тудугнуң ажыктыынга болгаш өртээниң бедик эгидиишкининге негелделерни чидигледирер.

Бүдүрүлгениң бүгү курлавырларын нормалаарын боттуу-биле экижидер. Эргижирээн нормаларны доктаамал эде көөр болгаш техниканың, технологияның, бүдүрүлгениң, күш-ажылды организастаарының амгы деңнелинге дүгжүп турар депшилгелиг нормаларны шиңгээдир. Камналга чурумун боттандырарынга болгаш бот-орулга-чарылганы быжыглаарынга техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларның мобилизакчы ролюн күштелдирер.

Материалдыг шаңнал-мактал системазын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң болгаш ажылдакчы бүрүзүнүң чедип алдынган түңнелдерге киирген боттуг салыышкынын барымдаалап сайзырангайжыдарын үргүлчүлээр. Ажыл төлевириниң фон-[illegible] камналганың күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүре-[illegible]

риинге болгаш ажылдың шынарын экижидеринге идиг бээринге ажыглап тура, планныг даалгаларны эвээш санныг ажылчыннарлыг болгаш [illegible] ажыктыг хевирлерин хөгжүдер.

[illegible] бот-орулга-чарылгазын быжыглаарынга, камналга чурумун күштелдиреринге сан-хөө-чээли быраларының ролюн бедидер. Оларны бедик ажыктыг чаа техниканы тургузарын болгаш шиңгээдип алырын дүргедедир, а ол ышкаш эргижирээнин бүдүрүлгеден уштур, чоннуң херегле бараанныарын бүдүрүп үндүрерин болгаш чурттакчы чонга ачы-дуза чедирерин көвүдедир, ажыл-агыйның иштики курлавырларын мобилизастаар, бүдүрүлгечи эвес чарыгдалдарны болгаш чидириглерни узуткаар сорулгаларны [illegible] ажыглаар.

Улус ажыл-агыйының адырларынга өртектер тургустунарын планныг башкарылганың чугула чепсээ кылдыр сайзырангайжыдар. Мөөңнеп садар өртектиг кылыгларның шынарын экижидеринге, чаа бедик ажыктыг техниканы шиңгээдип алырын болгаш эргижирээнин солуурун дүргедедиринге, бүдүрүлге курлавырларын улам чөп ажыглаарынга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедиринге идиг бээр салдарын күштелдирер. Күрүнениң өртек чурумун быжыглаар.

Учеттуң болгаш статистиканың шынарын база оперативтиин бедидер, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга учёт документациязын болгаш отчётту эргелеп башкарарының амгы негелделеринге дүгжүтүр [illegible] ажыл-агый чорудулгазының [illegible] болгаш анализтээринге электрон-санаалга [illegible] ажыктыг кылдыр ажыглаарын сайзырангайжыдар.

Ажыл-агыйны удуртуруунуң стилин болгаш методтарын эргелеп башкарарының ленинчи принциптеринге үндезилеп экижидер. Негелделиг чорукту бедидер, улам-на ажыктыг кылдыр ажылдаар, ажыл-агыйны улам-на ажыктыг кылдыр чорудуп өөренир.

Бүгү звеноларга организакчы ажылдың деңнелин, ажыл-херээн болгаш оперативтиг чоруктарны көдүрер. Эргелеп башкарылганың депшилгелиг методтарын болгаш мурнакчы дуржулгазын байыдар болгаш идепкейлиг шиңгээдир. Кадрларның [illegible] болгаш социалистиг ажыл-ишчизин, перспективаны көрүп база ажылчы чоннарның коллективтерин тура турар сорулгаларны шиитпирлээринче мобилизастап билирин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер. Каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң эргелерин хажыдарын, оларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге хамаарыштыр үүрмек [illegible] болгаш чагырып дужаар чорукту болдурбас. Ажыл-ишчи бүрүзүн коллективизмниң өзүзүнге болгаш улустуң байлаан хумагалыг көөр чорукка кижизидер. Кадрларның экономиктиг белеткелин сайзырангайжыдар. Ажыл-агыйжы харылзааларга социалистиг хоойлу-дүрүмнү шыңгыы сагыыр. Эрге талазы-биле ажылды экижидер.

Бюрократизмниң болгаш өзү барымдаалаар чорукту, ведомстволуг болгаш түс черниң [illegible] харааар чорукта [illegible] Даа-[illegible] планнарын [illegible] жок күүсеттинген тураны болгаш күрүнениң план болгаш сан-хөө чурумун [illegible] министерстволарның, ведомстволарның, каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелерниң болгаш оларның удуртукчуларының харыысалгазын бедидер. Планныг даалгаларны болгаш [illegible] күүсетпээниң, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларын чөптүг эвес чарыгдааны дээш экономиктиг санкцияларның дээштиин күштелдирер.

Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын чедиишкинниг күүседириниң, совет улустуң чаагай чоруунуң улам ыңай өзүлдезиниң чайлаш чок негелдези—күш-ажыл чурумун, корум-чурумну болгаш бүдүрүлгеге организастыг чорукту дыка экижидерин чедип алыр. Бүдүрүлге участогу бүрүзүнге болгаш хандырылга талазынга ажыл шагын долу болгаш чөп ажыглаарын хандырар. Кадрларны быжыглаар болгаш [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Чурум үреекчилеринге хамаарыштыр материал болгаш моральталазы-биле [illegible] ажыглаар, корум-чурум болгаш [illegible] ның дүрүмүн үрээр кижилерин, ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаар болгаш күрүнениң күзели-биле, ак сеткилдиг, [illegible] дан тура узуткаар.

[illegible] дарының түңнелдери дээш контрольду күштелдирер. Кон-[illegible] органнарының, бухгалтер учёдунуң, ведомство контролюнуң күрүне чурумун, социалистиг өнчүнүң кадагалалын болгаш камналга чурумун сагыырын хандырарынга ролюн бедидер.

Эргелел аппаратының ажылын экижидер, оон чарыгдалдарын кызырар, артык болгаш дакпырлап турар звеноларны [illegible].

Эргелел ажылының шынарың болгаш ажыктыын бедидер. Ажылдың ажыктыг аргаларын идепкейлиг нептередир, херек эмгелелин сайзырангайжыдар, саналга болгаш өске-даа организастаар техниканы улам долу ажыглаар. Эргелеп башкарарының автоматчыткан системаларының четкилериниң болгаш коллективтиг ажыглалдың саналга төптериниң улам ыңай хөгжүлдезин болгаш ажыктыының бедиирин хандырар, оларны учётка, планнаашкынга болгаш эргелеп башкарылгага херектиг информациялар чыыр болгаш сайгарып кылыр ниитикүрүнениң чаңгыс аай системазы кылдыр каттыштырарын үргүлчүлээр.

Эргелеп башкарарының организастыг тургузуун сайзырангайжыдар. Ведомство аайы-биле башкаланчак чорукту ажыл [illegible] боттандырар. Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол айтырыгларын ажыктыг шиитпирлээриниң эрге-ажыктарынга үндезилеп эргелелдиң төп, адырлар болгаш чер-чер органнарының ажылын таарыштырып дүүштүрерин экижидер.

Эртем-техниктиг депшилгениң эргелеп башкарарын сайзырангайжыдар. Эртем-бүдүрүлге каттыжыышкыннарының четкизин хөгжүдерин үргүлчүлээр.

Үлетпүрде ажылдап кылдынган адырлар эргелеп башкарарының кол схемаларын он бирги беш чылдың сорулгаларынга таарыштыр тодарадыр. Улам ыңай концентрастаарының, специализастаарының болгаш кооперастаарының баазазынга бүдүрүлге болгаш үлетпүр каттыжыышкыннарының организастыг тургузуун планныг экижидер болгаш ажылының ажыктыын бедидер.

Капитал тудугга эргелеп башкарылганың кол схемаларын ажылдап кылырын болгаш боттандырарын доозар, тудуг министерстволарының ажыл-чорудулгазын ылап тодарадыр, эргелелге звенолуг чорукту болгаш тускайлаң үүрмек организацияларның санын кызырар, күчүлерин болгаш объектилерни тударын база ажыглалга дужаарын комплекстиг чорудуп турар тудуг-монтаж бүдүрүлге каттыжыышкыннарының четкизин хөгжүдер.

Көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды үргүлчүлээр. Күрүне-кооператив, колхозтар аразының, совхозтар аразының болгаш колхоз-совхозтарның каттыжыышкыннарын болгаш өске-даа агроүлетпүр организацияларны хөгжүдер.

[illegible] системазын сайзырангайжыттынгаштың чаңгыс аай [illegible] комплекизин ажыктыг удуртуруун хандырар. Көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрерин, кадагалаарын, ажылдап кылырын, бээрин болгаш сайгарарын эргелеп башкарарын ол [illegible] кылдыр ыңаар организастаар.

Материал-техниктиг хандырылганы эргелеп башкарарын сайзырангайжыдар. Каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң, материал-техниктиг хандырылганың органнарының, транспорт болгаш өске-даа организацияларның бүдүрүлге-экономиктиг харылзааларының депшилгелиг хевирлерин болгаш методтарын хөгжүдер, херегленикчилерниң чагыгларынга болгаш үр хуусаалыг керээлерге дүүштүр продукцияларны бээриниң болгаш сөөртүрүнүң планныг даалгаларын болгаш хүлээлгелерни чогуур үезинде болгаш шынарлыг күүседири дээш оларның бот-боттарының аразында материалдыг харыысалгазын күштелдирер.

[illegible] адырларын болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агыйын, бойдус камгалаар ажыл-чорудулганы эргелеп башкарарының организастыг тургузуун экижидер. Ону кылырда совет улустуң материалдыг болгаш угаан-бодал херегледдерин улам долу хандырарының эргежок чугулазын барымдаалаар. Ол адырларны хөгжүдеринге болгаш ажылын организастаарынга улус депутаттарының Советтериниң ролюн бедидер.

Даштыкы экономиктиг ажыл-чорудулганы эргелеп башкарарын сайзырангайжыдар.

Ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның инициативазын, чогаадыкчы идепкейин хөгжүдер. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга болгаш [illegible] [illegible] күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидер. [illegible] нептередир болгаш ажыктыын бедидер талазы-биле хемчеглерни чорудар. Хандырылга зоназын калбартыры, хаържыкак мергежилдерни шиңгээдип алыры дээш шимчээшкинни калбартыр.

Социалистиг чарышты организастаарын экижидер болгаш дээштиин бедидер, ону планнарны долдур болгаш ажыр күүседиринче, ажылдың бедик шынарын хандырарынче, [illegible] чорукту өстүреринче, камналга чурумун боттандырарынче угландырар. [illegible]

Чогуур чылга доктааттынган беш чыл планының даалгаларындан ажып турар үлүштүр планнарны ажылдап кылыры болгаш күүседири дээш шимчээшкинни калбак нептередир. Үлүштүр планнарны чедиишкинниг күүседиринге эргежок чугула байдалдарны тургузарынга министерстволарның болгаш ведомстволарның ролюн бедидер. Чиг-этти, материалдарны болгаш четтелдээшкин кылыгларын берип турар бүдүрүлгелерниң, продукцияны белен кылып турар заводтарның болгаш фабрикаларның [illegible] чарыжын организастаарын сайзырангайжыдар. Ажылчыннарның хоорал (бригада) бүдүрүлге планнарынга үндезилээн чарыжын хөгжүдер. Материалдыг шаңнал-макталдың бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарыштың түңнелдери-биле харылзаазын күштелдирер.

Чарыштың ажык болуру [illegible] мурнакчыларын алдар болгаш хүндүткел-биле көөр. Дагдыныышкынны хөгжүдер. Мурнакчы дуржулганы чогуур үезинде мөөңнээрин болгаш [illegible].

Партияның он бирги беш чылда болгаш сезен чылдарда кдип үндүрүп турар экономиктиг политиказы совет улустуң үндезин, амыдыралчы эрге-ажыктарын илергейлеп турар. Ол болза бистиң ниитилелиниң ажылчы чоннарның чаагай чоруун өстүрериниң, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының оруу-биле чайгылыш чок бурунгаарлаарын хандырып турар.

Совет улустуң бүрүн чүүлдүгзүмнүүшкүнүн болгаш деткимчезин алган 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары он бирги беш чылда Күрүне планын тургузарынга бааза болур. Салдынган сорулгаларны боттандырарынче совет тургузугнуң төттүнмес күштерин, чурттуң аажок улуг бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг потенциалын, байлак бойдус курлавырларын билдилиг ажыглаары эргежок чугула. Бүдүрүлгениң ажыктыын шыңгыы бедидери, бүгү курлавырларны улус ажыл-агыйынга бараан болдурары—партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарының, бүгү хөй-

[illegible] организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң, совет кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Материалдыг болгаш угаан-бодалдың үнелиг чүүлдерин [illegible] интеллигенцияның күш-ажылы-биле тургустунар, чурттуң национал байлаа көвүдээр. Ниитилел болза чүү бүдүрткүнген болдур, чүтке ону хуваар болур. Моон ужурунда күш-ажылдың түңнелдери бедик болган тудум, [illegible] херегледдери улам долу хандыртынар, совет кижилерниң амыдыралының деңнели улам бедиир.

Он бирги беш чылдың даалгаларын күүседири организастыг болгаш политиктиг ажылды сайзырангайжыдарын негеп турар. Доктааттынган даалгаларның күүселдези дээш ажылга бедик организастыг болгаш ылаптыг чорук дээш, бүгү звеноларга—бүдүрүлгеден министерствога чедир—план чурумун [illegible] кадрларның негелдени күштелдирген турар ужурлуг. Бүдүрүлге чедиишкиннерин чедип алырынче [illegible] болгаш ажыл-агыйны чорударының [illegible] бедидери, кадрларны ажыл-херекчи, харыысалгалыг болгаш инициативалыг чорукка кижизидери болур.

[illegible] республикаларның Компартияларының ТК-[illegible] партияның [illegible] организациялары ажылчы чоннарны планныг даалгаларның бүдүрүлге коллектив бүрүзүнге беш чылдың баштайгы [illegible] хоорал [illegible] ажыктыг [illegible] Даалырган ажыл-[illegible] бедик [illegible] харыысалгалыг чо-[illegible] бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш улус ажыл-агыйынга бедик эвес түңнелдерни чедип [illegible] бүрүзүнүң [illegible] ажылдакчыларны кижизидери [illegible] хандырарынче [illegible] күш-ажылчы коллективтер шуптузу [illegible] кээр кылдыр. [illegible] ужурлуг. Он бирги беш чылдың даалгаларын күүседири, бүдүрүлгениң курлавырларын [illegible] мобилизастаары, эртемниң болгаш техниканың [illegible] улустуң күш-ажылы-биле [illegible] ажыглаары дээш бүгү [illegible] чаа күш-биле калбак нептередир [illegible] Ажыл-агыйны чорударының [illegible] бүгү черлерде бар, ылаңгыя ону бүгү бүдүрүлгелер болгаш организациялар чедип алыр аргалыг кылдыр кылыр херек.

Партияның төлевилээн планнарын боттандырарынга харыысалгалыг роль улус депутаттарының Советтеринге хамааржыр. Олар ССРЭ Конституциязынга дүүштүр улуг эргелерни эдилээн турар. Хөй миллион депутаттар, калбак актив — чыгаадыкчы улуг күш. Оларны бүгү хемчег-биле ажыглаар херек. Планнар тургузарынга болгаш оларның күүселдези дээш, совет кижилерниң [illegible] чонга [illegible] боттандырарынга Советтерниң [illegible] улам идепкейлиг болган турар ужурлуг. Олар ниитилел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинче бойдузун салдарын күштелдирер, чурттакчы чонга бараанныар бүдүрүп үндүрерин көвүдедир, улус өөредилгезин, кадык камгалалын, чурттакчы болгаш ниитилел-культура [illegible] садыгны, ачы-дуза хандырылгазын болгаш ниити чемненилгени хөгжүдеринче улуг [illegible] салыр ужурлуг.

Бышкан социализмниң [illegible] профессионалдар эвилелдериниң эргелеп башкарылганың школазы, ажыл-агый чорударының школазы коммунизмниң школазы болур ужур-уткалы бедиир. Олар беш чыл планын күүседиринге [illegible] киирер, ажылчы [illegible] бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче, экономиктиг болгаш социал хөй янзы айтырыгларны шиитпирлээринче калбаа-биле киириштирер, оларны бүдүрүлгениң ээзи болур медерелге кижизидер. Социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, [illegible] амыдыралының болгаш [illegible] байдалдарының бүгү талазын доктаамал сагыш салыр, күш-ажыл хоойлужудулгазын болгаш коллективтиг керээлерни сагып турары дээш шыңгыы контрольду боттандырар [illegible].

Он бирги беш чылда партияның шыңгыы дузалакчызы — Ленинчи комсомолдуң мурнунда, бүгү совет аныяктарның мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Заводка, тудугга болгаш [illegible] эртемниң болгаш культураның, [illegible] болгаш [illegible] камгалалының талазынга коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участоктарынга комсомол аныяктарны планныг даалгаларны күүседири болгаш [illegible] дээш демиселге баштаар, оларны совет патриотизмге, [illegible] Төрээн чуртунга ынак болурунга [illegible] эртемниң, техниканың болгаш культураның [illegible] шиңгээдип алырынга бүдүрүлгеде бүгү-ле чаа болгаш депшилгелиг чүүлдерни нептередир чуткулга [illegible].

Беш чылда чедиишкиннерниг күүседири чурттуң экономиктиг потенциалының улам ыңай өзерин болгаш улустуң чаагай чоруктуң бедиирин [illegible]. Совет күрүнениң камгалаар күчүзүн чогуур деңнелге тургузарын хандырар, делегейде оон ат-алдарын улам бедидир, социализмниң делегей системазының быжыгарынга болгаш тайбың болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү күштерниң сырый каттыжыышкынынга [illegible] болур.

Совет улус Ленинниң партиязының удуртулгазы-биле коммунистиг тургузуушкунга, бистиң Төрээн чуртувустуң [illegible] шыдалын быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП-ниң XXVI съездизи быжыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

МАРТ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.05 — «Буратиноның делгелгези». 9.35 — «Кино аян-чоруктар клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 10.35 — «Ыры биле кижи туруш» Байкал тоннелиниң тудугжулары-биле ужуражылга. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.30 — Чарлар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — **Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-ке. «Бодумнуң черимге ынак мен».** Документалдыг фильм. 15.30 — «Шылыраа школазы». Разрядчылар клазы. Оюнну ортузу. 16.00 — «Совет чурулга уран чүүлү». Ленинниана. 16.25 — «Элээдилерниң чогаадылгазы». 17.05 — «Звездочёт». Тележурнал. 17.55 — «Кинопанорама». ССРЭ-ниң улустуң артизи, кинорежиссёр С. Герасимов эрттирер. 19.25 — Фигуралыг чуштулаашкынга делегей чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 20.25 — «Үе». Информастыг программа. 20.55 — **Делегейниң херээженнер хүнү —Март 8-ке тураскаатан байырлыг хурал.** ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрындан дамчыдылга. 00.00—00.10 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Виваның музыказы». Фильм-концерт. 18.35 — Телемедээлер. 18.50 — «Сергей Грицевецтың алдын сылдыстары». Документалдыг фильм. 19.00 — «Тываның экранында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Ханка хөл». Документалдыг фильм. 19.35 — «Хоглуг ег». 20.15 — Чарлалдар. 20.20 — 21.05 — «Төнчү чок». Телефильм.

КИНО

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл соолуунде бир катап» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинночынынды 10.10, «Чапайның ээрлери» 11.40, 15.10, «Өг-бүле сүмележишкини» 13.20, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза чугула даалга» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинночынынды 10.00, 13.10, «Огарева-6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 10—15, өске арткан-ларынга 3—8 градус соок болур.

Кызылга элир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 6—8 градус соок.

[illegible] Тываның [illegible] тайгы ужудукчуларының бирээзи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, пенсионер

Алексей Буянович ЕНЗАКТЫҢ

[illegible]р болгаш аар аарааның соонда мөчээнин Тываның [illegible] бүдүрүлгезиниң [illegible] ылал чери, партия организациязы дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге хаңы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-62, [illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-25, [illegible] 2-23-28, партийжи амыдырал болгаш совет [illegible] 2-27-13, [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-32-34, көдээ ажыл-агый [illegible] 2-21-42, [illegible] 2-21-36, [illegible] 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866 Чагыг № 617

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектерин талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00301

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 57 (11555) | 1981 чылдың март 7, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Элезиннер адаанда эртине. Каракумнарга ол хүн диниттиг «ура» чаңгыланып турган. «Туркменгазпром» бүдүрүлге каттыжыышкынының Юрий Леонтьевке удурткан бригадазының кежигүннери мында ак-көк одалга — газтың байлак черин ажыткан. Бригаданың кежигүннери ол ажыдыышкынны кылыры-биле белен эвес ажылды кылыр ужурга таварышкан. Олар газты тывары-биле 4,5 километр ханы черни өрүмнээр ужурга таварышканнар.

* * *

Дагестанның электротермиктиг дериг-херекселдер кылыр заводунда М. Гасановтуң, Г. Алиевтиң, А. Велиметовтуң, В. Мамедовтуң удурткан слесарьлар бригадалары партияның XXVI съездизинин алдары дээш бо чылдың бирги кварталының планныг даалгаларын күүседир дээн хүлээлгезин күүсеткеннер. Ол коллективтер XXVI съездиниң материалдары-биле таныжып, немелде хүлээлгени алган. Олар он бирги беш чылдың планныг даалгазын 1981 чылдың ноябрь 7-де күүседир деп сөзүн берген. Мурнакчыларның ол эгелээшкинин заводтуң 25 бригадаларының коллективтери деткээн.

* * *

Москва областының Дедовода техниктиг пөстер кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынның ажылчыннары бо хүннерде база сорук кирипшкиниг ажылдап турарлар. Олар онгу беш чылда ёзулуг-ла шалыпчы ажылдааннар. Каттыжыышкынның коллективи онгу беш чылдың программазын хугацаадан эрте күүсеткен. Бо чылдың каттыжыышкынның ажылчыннары планнаар немештир 50 тонна аргыглары кылып үндүрерин шиитпирлээн. Ол ышкаш олар 120 муң метр техниктиг пөсту немештир бүдүрер болгаш 500 муң рубльдың продукциязын планнаар ажыр кылып үндүрерин хүлээнип турар.

ЛЕНИНЧИ ТУКТУҢ АДАА-БИЛЕ—КОММУНИЗМЧЕ

1981 чылдың февраль 23-тен март 3-ке чедир Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ээлчеглиг XXVI съездизи болуп эрткен.

СЭКП Улуг Октябрьның херээн бүзүрелдиг уламчылап, Ленинниң өлүм чок идеяларын амыдыралда чайгылыш чок боттандырып, ажылчын ангының, бүгү совет улустуң политиктиг баштыңчызының ролюн төлептиг күүседип турарын съезд бүзүрелдиг бадыткаан. Партия-биле бузулбас чаңгыс эвке, оон удуртулгазы-биле бистиң улузувус Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн боттарының ажыл-ижи-биле улгаттырып, ниитилел харылзааларының системазын сайзыраңгайжыдып, угаан-бодал культуразының улам ыңай өзүлдезин хандырып турар. Дээди эчис сорулгазы болгаш угланыышкынын чоннуң чаагай байдалын өстүрери. Черге тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары болуп турар партияның политиказын совет кижилер ханы билип, деткип турар.

Совет ниитилелдиң доктаамал быжыгып орар социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвин, ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның бузулбас эвилелдиин, бистиң улустарывыстың ақы-дуңмазылыышкы найыралдыын съезд чырытпыландыр көргүскен. Совет ниитилелдиң күчүлүг күжүнүн үнер дөзү—оон чаңгыс эптиинде.

Партияның съездизи—пролетарлыг интернационализмниң чогаадыкчы идеяларының чаа тиилелгези, тайбын болгаш улустарның хостаглазы, социал депшилге болгаш социализм дээш демиселчилериниң бүгү отрядтары-биле СЭКП-ниң харылзааларының улам ыңай калбарганының болгаш быжыганының херечизи-дир. 109 чурттан коммунистиг, ажылчын, национал-демократтыг база өске-даа партияларның болгаш организацияларның 123 делегациязы съездиге чыгырушкан. Бистиң моон мурнунда партийжи шуулганывыска мынча хөй санныг даштыкы өнүктер кажан-даа киржип көрбээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң—«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политиканың талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелин съезд дыңнап, чугаалашкан. Ниитилел амыдыралының бүгү-ле—экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал талаларынга бистиң чуртувустуң хөгжүлдезиниң түңнелдерин, партияның политиктиг, организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылының байдалын, делегейде амгы байдалды ханы болгаш бүгү талалыг анализтээн. ССРЭ-те коммунизмниң улам ыңайгы тургузуушкунунуң калбак программазы илеткелде бердинген СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының кол угланыышкыннары тодаргайлаттынган, шиитпирлээр апаар кол айтырыглар илереттинген, оларны шиитпирлээриниң оруктары айыттынган.

Партияның съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткели—теоретиктиг болгаш практиктиг улуг ужур-дузалыг документ-тир. марксизм-ленинизмниң чогаадыкчы хөгжүлдезинде партияның болгаш чоннуң мурнунда турар чугула сорулгаларны айтып тургузарынга дүгжүп турар. Ниитилел хөгжүлдезиниң амгы үеде байдалын болгаш перспективаларын ылавылап билип алыр кылдыр коммунистерни, бүгү совет кижилерни ол чепсеглеп турар.

Съездиниң делегаттары, бүгү партия эш Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг сорук кириишкин-биле уткаан, ону съездиниң Резолюциязында мынчаар илергейлээн:

1. «Партия Төп Комитединиң ленинчи угланыышкынын база практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүн болгаш долузу-биле чөпшээрээр деп көөр.

2. СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин чүүлдүг деп көөр болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан иштики база даштыкы политика талазы-биле чүүлдерни болгаш сорулгаларны боттарының ажылынга удуртулга болдурарын бүгү партия организацияларынга саналдаар».

СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын белеткээр дугайында доктаалды съезд хүлээп алган. Программаны хүлээп алган үезинден бээр 20 чыл эрткенин болгаш ол үениң дургузунда социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң улуг дуржулгазы чедип алдынганын база делегей аренazынга чаа өскерилгелер болгаш чорудулгалар болганын барымдаалааш, партияның күштүг болуп турар Программазынга делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаарын, партияның болгаш совет улустуң коммунизм дээш демиселиниң эчис болгаш кол сорулгаларын ниитизи-биле шын тодарадып турар эргежок чугула немелделерни болгаш өскерилгелерни киирерин съезд СЭКП ТК-га даскан деп доктаалда чугаалаан. Оон-биле кады совет ниитилелдиң амыдыралында болгаш делегейниң ниитилел хөгжүлдезинге эң чугула өскерлиишкиннер, коммунизм тургузуушкунунуң кол сорулгалары эртемге үндезилээш, Программага ханы илергейлеттинген турар ужурлуг.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарын чаңгыс үн-биле бадылаан. Ол айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Н. А. Тихонов кылган. Съезд СЭКП-ниң Төп Ревизия комиссиязының отчёдун база бадылаан. Партияның удуртур органнарын соңгаан.

Совет улус боттарының төрээн партиязының съездизин политиктиг аажок улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан. Бүдүрүлгечи чедиишкиннери-биле хөй санныг күш-ажылчы рапорттарынга, байырлыг чагааларынга болгаш телеграммаларынга, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарынга болган митингилерге болгаш хуралдарга совет кижилер боттарының патриотчу сагыш-сеткилин, партияга ынакшылын болгаш кызыгаар чок бүзүрелин, оон иштики болгаш даштыкы политиказын, Төп Комитеттиң, Ленинниң херээнчи шылгараңгай уламчылакчызы, тайбын болгаш социал депшилге дээш ногаа билбес демиселчи эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң шиитпирлиг болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүрүн чүүлдүгзүнүп турарын чаа күш-биле илергейлээн.

XXV съездиниң соонда эрткен чылдар аңаа көдүрүлгеч сорулгалар ниитизи-биле чедиишкинниг күүсеттингенин, партияның ленинчи чиңгине шугуму амыдыралда чедиишкинниг боттанып турарын көргүскен.

Делегейниң шарын болгаш дүшкүүрлүг байдалы туралажок, тайбыңны камгалап арттырар аргалыг болган. Бистиң партиявыстың сөөлгү чылдарда оруу хамыктың мурнунда чогум-на харын оон-биле—тайбыңны камгалаан аганы-биле демдеглеттинген. Тайбыңны камгалаан аганы бодунуң ээлчээнде тургузукчу ажыл-ишти чедиишкинниг чорудар, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр арганы Советтер чуртунга берген. Ол чылдарның дургузунда чурттуң национал байлаа, оон бүдүрүлгечи болгаш эртем-техниктиг күчүзү дыка өскен. Совет Эвилелиниң камгаланыр арга-шинээзи быжыккан. чоннуң чаагай байдалының болгаш культуразының деңнели бедээн.

Улус ажыл-агыйынга удуртулга партия болгаш күрүнениң бүгү ажыл-чорудулгазының өзээ болуп турар. Ынчаарга «Бүгү чүвени кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш» деп өскерилге чок программалыг негелде экономиканың партийжи, политиктиг ёзу-биле көөрүнүң үндезини болуп келген болгаш болуп-даа турар. «Чоннуң чаагай чоруун бедидери-биле холбашкан хөй янзы сорулгаларже улус ажыл-агыйын улам-на ханы угландырарынче СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң угланыышкыны оортан укталган» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Улус ажыл-агыйының быжыг, шапкын хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге болгаш экономиканы хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчидеринге, чурттуң бүдүрүлге күчүзүн улам-на боттуг ажыглаарынга, курлавырларның бүгү-ле хевирлерин бүгү хемчеглер-биле камнаарынга база ажылдың шынарын бедидеринге үндезилээш, совет кижилерниң чаагай чоруунуң улам ыңайгы өзүлдезин хандырар. Он бирги беш чылдың кол сорулгазында тодаргай илергейлеттинген партияның амгы үе-чадаза экономиктиг стратегиязының алыс утказы—шак мында.

Съездиниң айытканы чоннуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң калбак программазы совет кижилерниң амыдыралының эң-не янзы-бүрү талаларын—херегледин болгаш чуртталга бажыңнарын тудуп хандырарын, күш-ажыл болгаш амыдырал байдалдарын, культуразын болгаш дыштаныышкынын экижидерин тодаргайлап айтып турар. Он бирги беш чылда чоннуң кижи бүрүзүнге онаажтыр боттуг орулгалары 16—18 хуу көвүдээр. херегледиң ниитилел фондуларындан төлелгелерниң болгаш чиңгелделерниң ролю күштелир болгаш олар 20 хуу өзер. 530—540 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар. Өөредилгениң, кадык камгалалдың болгаш культураны улам ыңай сайзырадыр талазы-биле хемчеглер көрдүнген.

Чоннуң акша орулгалары көвүдээр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 13—16 хуу улгадыр. колхозчуларның күш-ажылының төлевири —20—22 хуу бедиир. Чонну аъш-чемниң, а ол ышкаш калбак херегледиң үлетпүр бараанныры-биле хандырарын экижидери кол сорулга болуп турар. Ынчаарга чонну эът-биле болгаш мал ажылының өске-даа продуктулары-биле хандырарында бергедээшкиннер ам-даа бар.

Ол дээрге, чүгле экономиктиг эвес, харын-даа политиктиг социал шиитпиры айтырыг-дыр. Аъш-чем продуктулары-биле кижилерни каңнаар хандырганындан оларның кадыкшылы, сагыш-сеткили, күш-ажылчы идепкейи улуг хемчээлдиг хамааржыр болгай. Ынчангаш ол айтырыгны шиитпирлээр төлээде, эң-не боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула деп партия санап турар. Аъш-чемниң тускай программазын ажылдап кылырын эргежок чугула деп санап көрген. Кодээ ажыл-агый продукциязын кадагалап шыгжаар, болбаазырадып кылыр болгаш садыглаар адырлар-биле кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин ол программа тудуш холбаштырар. Ол программаны боттандырар талазы-биле эгелээр ажыл партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының онза кичээнгейниң чүүлү болган турары дыка чугула.

Аъш-чем программазының үндезини — кодээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрери болгаш оон ажыктыын бедидери болур.

«Сан-хөө болгаш материалдыг улуг курлавырларны моон соңгаар-даа кодээге тускайлап бээр, ол адырны индустриалдыг үндезинче планныг шилчидерин уламчылаар бис. Ынчалзажок ам кол күжениишкин — капитал салыышкыннарындан эгидилгени арбын алырынче, кодээ ажыл-агыйның продуктулуун өстүреринче, аграр-үлетпүрлүг комплекстиң бүгү-ле адырлары-биле оон харылзааларын ханыладырынче болгаш сайзыраңгайжыдарынче угланган турар ужурлуг, ынчаарга ол дээрге, аграр политиказының 80 чылдарда онзагай чүүлү болур» деп, эш Л. И. Брежнев съездиге медеглээн. Черниң гектар бүрүзүнүң, чемишчилгелерниң килограмм бүрүзүнүң, машина болгаш механизм бүрүзүнүң дедир эгидер эң-не арбын ажыктыын чедип алыры кончуг чугула. Кодээ ажыл-агый херээниң специалистериниң, мастерлериниң билиин болгаш дуржулгазын, а ол ышкаш дузалал ажыл-агыйларның аргаларын ажыглаары онза чугула болур. Кодээде шалыпчы фронт — мал ажылы.

Чоннуң херглел бараанарын бүдүрерин көвүдедири болгаш шынарын экижидери, ачы-дуза чедирерин улам ыңай калбартыры чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле партияның күжениишкиннеринде бирги чергениң чугула ужур-дузалыг сорулгазы болуп турар. Сорулга чүдел дизе, совет кижилерниң херегледеринге дүүшкен ол бараанарны кылыр амгы үениң бүдүрүлгезин, амыдырал хандырылгазының эң-не сайзыраңгай, чоңга эптиг системазын тургузарында болур. Чоңга херектиг бараанарны бүдүрери, ачы-дуза чедирерин калбартыры — бирги чергениң чугула ужур-дузалыг партийжи херээ-дир.

Чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле сорулгаларның бүгү комплекстерин чүгле бүгү ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлдезинге үндезилээш шиитпирлеп болур. Экономиктиг хөгжүлдениң быжыг турушттуг, дең-деңни темпилери херегледе болгаш чыылдага ажыглаар национал орулганың 18—20 хуу немей өзүлдезин хандырар. Национал орулганың немей өзүлдезиниң 85—90 хуудан эвээш эвес күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күзели-биле чедип алдынарын, ынчаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 17—20 хуу бедиирин демдеглээр херек.

Амгы беш чылда үлетпүр продукциязының бүдүрүүшкүнү 26—28 хуу, оон иштинде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрери — 26—28 хуу, херегледиң чүүлдерин бүдүрери — 27—29 хуу көвүдээр.

Он бирги беш чылда аар индустрияны, хамыктың мурнунда одалга-энергетиктиг баазаны, кара болгаш өңнүг металлургияны улам ыңай хөгжүдеринче, чурттуң транспорт комплекстерин үндезини-биле экижидеринче улуг кичээнгейни угландырар.

Капитал тудуг мурнукузу-биле бир дөмей, партияның онза кичээнгейниң база сагыш салыышкынының чүүлү болур. Акшаландырыышкынның бүгү үнер дөстериниң күзели-биле улус ажыл-агыйынга киирер капитал салыышкыннарының хемчээли 12—15 хуу улгадыр. Ол салыышкыннарны бирги ээлчегде бүдүрүлгелерни чаартырынче болгаш техника-биле эдерринче, мурнунда эгелээн тудугларны доозарынче угландырарын шиитпирлээн.

Совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннери кайгамчык улуг. Оон-биле чергелештир бергелерни болгаш четпестерни, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны, улус ажыл-агыйында кызыы черлерни болгаш карышкак чүүлдерни партия тодаргай эскерип турар. Эрткен беш чылда чамдык министерстволар болгаш бүдүрүлгелер боттарының пландарын күүсетпээн, дооспаан тудугнуң хемчээли улуг, чамдык кылыгларның шынары амгы үениң негелделеринге дүүшпейн турар, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктар бүрүн узуткаттынмаан.

Ол бүгү чүүлдерниң боттуг-даа, боттуг эвес-даа чылдагааннары бар, олар чүгле бистерниң боттарывыстан хамааржыр. Оларның иштинде кол чүве чүл дээрге, бирги черге ажыл-херектиң шынары эвес, а саны тургустунуп турган ындыг үеде тыптып келген чанчылдарның база чанчыгыышкыннарның чайгаар тырта бээр күжүн ам-даа бүрүнү-биле ажып эртпээнинде-дир.

Бистиң чуртувуска күш-ажылдың, чиг-эттиң, одалга-энергетиканың каңчаар-даа аажок улуг курлавырлары бар болуп турар. Бистиң кол фондуларывыс, бүдүрүп турар продукциявыстың хемчээли хөлчок улуг. Ынчалзажок ол бүгү чүүлдерни ам-даа ырактада ажыктыг кылдыр ажыглавайн турарывыс бис. Ынчангаш чер болганга база бүгү-ле чүүлдерге камналга, ниитиниң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көөрү, бисте бар чүүлдерни, совет кижиниң холу-биле тудуп, угааны-биле бодап тургаш бүдүргени чүвезин билдилиг, бүрүн болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаары — партияның экономиктиг политиказының үндезини болуп турар чүүл ол-дур. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг — үениң негелдези мындыг» — деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Бистиң улуг курлавырывыс болза массаларның күш-ажылчы идепкейин болгаш эгелекчи чоруун улам ыңай көдүрери, социалистиг чарышты хөгжүдери, мурнакчы дуржулганы нептередири болур.

Бүдүрүлге материалдыг болгаш угаан-бодал кежиктерин хуваары-биле үзүктел чок холбашкан. Социализм үезинде хуваалданың кол барымдаалаар чүүлү чүгле күш-ажыл — оон хемчээли болгаш шынары болур. Ол принцип барымдаа чок деңнештирилге-биле, ниитилелге ажыктыг күш-ажылдыг ойталаар чоруктар-биле эптешпес. Эки чурттаар төлээде, хөй болгаш эки ажылдаар херек. Хуваалданы сайзыраңгайжыдары — чоннуң чаагай амыдыралын бедидериниң күчүлүг үнер дөзү.

Бистиң бүгү ажылывыстың ажыктыын база шынарын бедидерин хандырар төлээде, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын эртемниң болгаш техниканың мурнуку туруштарынче үндүрери эргежок чугула. Ол, бирээде мындыг. А ийиде, экономиканы, ниитилел амыдыралының өске бүгү талаларын эргелеп башкарарының методтарын база системазын сайзыраңгайжыдар. Эртемниң эң чаа идеялары эң-не кыска хуусаада база эң-не эвээш чарыгдал-биле бүдүрүлгеге, техникага болгаш технологияга херек кырында боттанган турзун дээш эртемниң база техниканың ыяк каттышкылгазын хандырары чугула. План ажылы, организастыг ажыл, шиитпирлерниң күүселдези дээш контроль амгы үениң негелделеринге бүрүнү-биле дүүшкен турзун дээш ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чорударының механизмин быжыг турушту-биле болгаш хажык чокка экижидери база оон дудак чок чугула.

Эргелеп башкарары — чүгле ажыл-агыйжы эвес, харын партийжи, политиктиг херек, чүге дээрге, партийжи доктаалдарны болгаш программаларны боттандырарынга калбак массаларның киржилгези ук эргелеп башкарылга кайы хире сайзыраңгай, дээштиг, ажыктыг болурундан шиитпирлиг черге-биле хамааржыр апаар. Сорулга чүл дээрге, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, ажылдың шак ындыг стилин ажылдап кылыры болур, «ындыг стильге күүседикчи, сагылгалыг чоруу—арыг бүдүүчүлүг чорук диним эгелээшкин-биле болгаш сагынгыр тывынгыр чорук-биле тудуш холбашкан турар. Практикчизи болгаш ажыл-херектиг—улуг эчис сорулгаларже чүткүл-биле холбашкан болур. Четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр чорук бистиң шилип алган оруувустуң төөгүлүг артыкшылынга чайгылыш чок бүзүрел-биле холбашкан болур».

СЭКП-ниң XXVI съездизи совет политиктиг системаны улам ыңай хөгжүлдезиниң өйү келген айтырыгларын чугаалажып көрген. оон ханы демократизмин ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга бүрүнү-биле илереттингенин демдеглээн. Социалистиг күрүнениң, демократтыны болгаш эрге чурумун, улусчу контрольдуң системазын моон соңгаар-даа сайзыраңгайжыдар, ниитилелдиң херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам-на калбаа-биле хаара тудар деп шиитпирлээн. Үениң негелделеринге дүгжүп турар сорулгаларны профэвилелдерниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының мурнунга салган.

Хоойлу-дүрүмну болгаш эрге турумун быжыглаарынга юстиция, суд болгаш прокуратура органнарының, совет милицияның бедик харыысалгазы база демдеглеттинген, делегей аренazынга амгы демиселиниң чидиглеңгениниң байдалдарынга бедик негелде салдынып турар күрүнениң айыыл чок чоруунуң органнарынга ханы өөрүп четтиргенишкин илереттинген.

Чурттуң камгалал күчүзүн, совет улустуң тайбын күш-ажылының ынанычтыг камгалакчызы. Чер кырынга бүгү-ниити тайбыңның чөленгиижи — оон Чепсектиг Күштерин улам ыңай быжыглаарынче партияның болгаш күрүнениң шугумун съезд чүүлдүг деп көрген.

Социал талазы-биле хөй чүүлдер кылдынган болгаш кылдынып турар. Совет ниитилелдиң бүгү ангыларының болгаш социал бөлүктериниң чоокшулажырының чорудулгазы уржуктелеп турар. Бистиң эчис сорулгавыс — кижилерни ангылар кылдыр ылгавас ниитилелди тургузары.

Ниитилелдиң амыдыралынга ажылчын ангының ролю бедип турар, ол чорук оон идей-политиктиг быжыышкынының, эртем-билиглииниң, профессионал деңнелиниң өзүлдези-биле холбашканы чугаажок. Ажылчынның күш-ажылы интеллектуалдыг утка-шынар-биле улам-на долдунуп турар. Кодээ ажыл-агыйның индустриализациязының хире-чергези-биле ханы чаартылгалар тараачыннарның амыдыралында болуп турар. Ажылчын биле тараачынның социал байдалында ылгалдар ажып эртинип турар, ол чорук хамыктың мурнунда оларның күш-ажылының чоокшулашканы-биле, социалистиг өнчүнүң ийи хевириниң чоокшулашканы-биле, составында колхозтар-даа, күрүне бүдүрүлгелери-даа кирип турар ажыл-агыйлар аразының организацияларының хөгжээни-биле холбашкан. Саны дүрген өзүп турар интеллигенция чүгле эртемге, өөредилгеге, культурага эвес, харын бүдүрүлгеге-даа дыка улуг рольду ойнап турар апарган.

Совет нацияларның болгаш улустарның чаңгыс эви ам кажангызындан-да артык быжыг. Ынчалзажок ол дээрге, национал харылзаалар талазында бүгү-ле айтырыглар шиитпирлеттинген дээни ол эвес-тир. Национал онзагай чоруктарны өжегээр арыдырарынче угланган чүткүлдерге партия удур туржуп турар. Ынчалзажок национал онзагай чоруктарны өжегээр көөргедири база-ла таарышпас деп ол санап турар. Ажылчы чоннарны совет патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң ёзузунга, чаңгыс аай улуг Совет Төрээн чуртка хамааржып турарының чоргаар медерелинге кижизидери — партияның ыдыктыг хүлээлгези.

Амыдыралдың социалистиг хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин быжыглаарынга, чаа кижиниң кижизидеринге съезд эң-не шыңгыы кичээнгейни салган. Совет кижилерниң күш-ажылының база амыдыралының байдалдарын, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң ажылын экижидериниң дугайында, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының системазын, күш-культураны болгаш спортту улам ыңай сайзыраңгайжыдарының дугайында доктаамал сагыш салырының эргежок чугулазы демдеглеттинген.

Совет ниитилелдиң угаан-бодал амыдыралы улам-на байлак болгаш хөй талалыг болуп турар, аңаа культураның, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларының ачы-хавыяазы маргыш чок. Чогаадыкчы ажылдакчыларның литература, театр, кино болгаш музыка, чурулга база скульптура талазы-биле чедиишкиннери улуг болгаш маргыш чок. Оон-биле чергелештир идея чок, үзел-бодалы тодаргай эвес; тус-тус төөгүлүг болуушкуннарны болгаш кижилерни ангы талазы-биле үнелеп көөрүнден хажыыр чоруктарның илерээшкиннери мында ам-даа бар болуп турар. «Маңаа бис эптеш чок болур ужурлуг бис. Бистиң уран чүүлүвүстүң идейлиг угланыышкыны партияга хамаан чок эвес болгаш ындыг болуп шыдавас-даа» деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Совет чуртта чаа кижи—бедик политиктиг культуралыг патриот болгаш интернационалист, ак сеткилдиг ажыл-ишчи кижи өзүп келген. Оон-биле чергелештир ниитилелге эвээжи бергеш, оон хөйнү алырын бодаар кижилер бистиң аравыста ам-даа чок эвес. Этонизм болгаш хуулун бодаар, байыыр, чоннуң херегледин тоомчага албас, арага-дарыга хаарлыыр чоруктар оон үнүп турар. Коммунистерниң, хөй-нити организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннери ол чүдек-бужар чоруктарга удур демиселче угланган турар ужурлуг.

Ол бүгү айтырыгларны шиитпирлээри—чүгле он бирги эвес, харын дараазындагы беш чылдарның херээ.

Совет чурттуң амыдыралының бүгү адырларынга чедиишкиннери коммунистер партиязының удуртукчу болгаш организакчы ролю-биле тудуш холбаалыг.

Мурнунзагы съездиниң соонда эрткен чылдарда СЭКП бодунуң хүрээлениин 1,8 миллион кижиге көвүдеткен. Чаа немешкен кижилерниң 59 хуузу—ажылчыннар боор турар. Ол таварылга эвес: ол бүгү улустуң партиязы апарган-даа болза, бодунуң ангы талазы-биле ылгалын чидирбээн, ол бодунуң бүдүжүнүң талазы-биле ажылчын ангының партиязы боор турган болгаш ындыг болур-даа ужурлуг.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелде партияның ролюнуң өзүп турарын эрткен чылдар база катап көргүскен. Партия экономиканы, ниитилел амыдыралының өске-даа адырларын удуртурунуң арга-методтарын үргүлчү сайзыраңгайжыдып, партияның иштики демократиязын хөгжүдүп, демократтыг централизмниң ленинчи принцивин чайгылыш чок барымдаалап турар. Ол ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылче, партияның иштики информациязын хөгжүдеринче, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам калбартырынче улуг кичээнгейни салып турар. Съезд бүгү-ле партия организацияларынга моон-даа соңгаар бот-шүгүмчүлелдиг, четпестерге эптешпезиниң ёзузун хевээр арттырарының сорулгазын салган. Шүгүмчүлел дээш кымыл-кыар чоруктуң кандыг-даа ораалдажыышкынынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр ужурлуг. Хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезинге контрольду чайгылыш чок, кызымаккай боттандырып чорудар херек.

Партийжи удуртулганың күчүлүг быразы — партияның кадр политиказы боор турар. Кадрларны таарыштыр тургузарының, белеткелиниң болгаш билиг бедидериниң системазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынче съезд кичээнгейни угландырган.

Совет ниитилел массаларның бедик медерелдии-биле күштүг. Чогум-на оон ужурундан партияның доктаамал сагыш салыр чүүлү идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидери боор турар. ТК-ның үргүлчүлелдиг үе иштинде күштүг боор турар 1979 чылдың апрель 26-дагы доктаалында ол талазы-биле ажылды экижидериниң хемчеглерин айыткан. Чугаа херек кырында идеологтуг ажылдың хөй-хөй участоктарын болгаш хевиилерин чаартып тургузарының дугайында боор турар. «Оон утка-шынары улам чугула, а хевирлери кижилерниң амгы үеде негелде-херегледелеринге дүүшкен турарын чедип алыр херек»—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Пропаганданың чугула темаларын өөп эртпези, идей-кижизидилгениң бүгү ажылдарының амыдыралчы болгаш солун кылдынары, шөжүлел системин болгаш белен формулаларның чок болуру, идеологтуг ажылдакчыларның чаа чүүлдү эң бедик-биле үнелээри чугула боор турар. Партияның идей-теоретиктиг, политика-кижизидилгелиг, организакчы болгаш ажыл-агый ажылдарының чаңгыс аай чоруун херек кырында чедип алыры эргежок чугула.

Марксизм-ленинизм дээрге политиканың, стратегияның болгаш тактиканың кара чаңгыс теоретиктиг болгаш методологтуг үндезинин шынзын барымдаалап көргеш, марксчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле улам-на хөгжүдери эң чугула сорулга деп партия санап ышкан, ол сорулганы күүселдери дээш хөй сагыш салыышкынны болгаш күштерни үндүрүп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылынга улуг болгаш чугула черни партияның делегейде политиказының айтырыглары ээлээн. Делегейниң социалистиг системазының болгаш социализм чурттарының кады ажылдажылгазының, хосталган чурттар-биле харылзааларының, капиталистиг чурттар-биле харылзааларының айтырыглары, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң херээниң байдалы съездиниң кол кичээнгейинге турган. Делегей амыдыралының айтырыгларының талазы-биле съездиниң материалдарында тайбыңны быжыглаары дээш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын ханыладыры дээш чайгылыш чок демиселди моон-даа соңгаар чорударын чугулалап айтып турар. Совет улуска оларның мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээринге даштыкы таарымчалыг байдалдарны хандырары, чер кырында кижи бүрүзүнге оон эң кол эргезин—амыдырап-чурттаар эргезин хандырып бээри — бистиң партияның даштыкы политиказының бедик гуманныг эчис сорулгазы ол боор турар.

«Делегей амыдыралынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң чонувуска болгаш делегейниң бүгү улустарынга тайбыңны камгалаарындан артык чугула сорулга чок» —деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның, совет ниитилелдиң төөгүзүнде чугула үе-чада, делегей төөгүзүнге улуг ужур-дузалыг болуушкун-дур. Оон ажылы болгаш түңнелдери бүгү партияның болгаш улустуң, делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижилериниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар.

Съездиниң бүгү ажылы чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынның байдалынга эртип, ол байдал СЭКП-ниң күчүлүг болгаш тиилеттирбес болдуруп, бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини боор турар. Партия моон-даа соңгаар бодунуң хүрээлениниң чаңгыс эвин каманы-биле камгалап, быжыглаар апаар. Ол бодунуң бүгү-ле күжүн бот-боттарынга холбаалыг ийи угланыышкын: коммунистиг тургузуушкунче болгаш тайбыңны быжыглаарынче мооңнээр сорулгалыг.

Совет кижилер съездиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш чугаазында чүүлдерни болгаш түңнелдерни изии-биле чүүлдүгзүнүп, партияга ынакшылын болгаш бүзүрелин илергейлеп, съездиниң айтыышкыннары херек кырында күүсеттинген турзун дээш кызымаккай, чогаадыкчы болгаш инициативтиг ёзу-биле ажылдаарынга белеглин бадыткап турар. Съездиниң шиитпирлери, материалдары — чаа-чаа чедиишкиннерни, чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынга күчүлүг идиг бериишкини боор турар.

Бөгүнгү сорулга болза, съездиниң шиитпирлерин партия организациязы бүрүзүнге, коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге чедирери, оларны чугаа чокка күүседирин тодаргай организастаары боор турар. Массаларның ажыл-ижин болгаш демиселин, партияның пландарын күүседиринче оларның чүткүлүн удуртуп баштаар ужурлуг партия организациялары бо талазы-биле шиитпирлиг рольдуг болур ужурлуг. Съездиниң шиитпирлерин пропагандаалырынга, тайылбырлаарынга болгаш оларны күүседирин организастаарынга дузалаары— массалыг пропаганда болгаш информация чепсектериниң, бистиң парлалгавыстың, телевидениениң, радионуң бирги чергелиг сорулгазы болур.

Коммунистерниң алдарлыг партиязы — ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет улус коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа тиилелгелеринче бүзүрелдиг бар чоруур.

(«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МАРТ 6-ДА МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Национально-краеведческий отдел

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев март 5-те Кремльге партияның болгаш күрүнениң харысалгалыг [illegible] Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тывыскан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

[illegible] бүгү [illegible] тараар көөр аргалыг болдувус. Улуг хемчээлдиг, бедүүн эвес сорулгалар салдынган. Ынчаарга бистиң XXVI съездивистиң [illegible] херек кырында бүрүн боттаныр дээрзинге быжыы-биле бүзүрээр бис. Бистиң бүгү регимистиң кол үндезини — ажылдап шыдаар, [illegible] кылза чогуур дээрзин эки билир кижилер-дир.

Бөгүн мен бөлүк эштерге [illegible] тывыскан, оларның [illegible] газын Төрээн чурт, совет улус эң-не бедии-биле үнелеп көрген.

Василий Васильевич Кузнецов «Кадыр болгаш Маска» деп ийиги Алдын медаль-биле болгаш Ленин орден-биле шаңнаткан. Ону бистер шуптувус эки билир болгаш профессионалдарының оон баштап турган үелерде [illegible] бис. Василий Васильевич хөй чылдарның дургузунда даштыкы политиктиг ажыл-херектерин кылып келген болгаш эвээш эвес чылдар дургузунда Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының Бирги оралакчызы болуп турар. Оон дуржулгазы дыка улуг. Ынчалзажок хамык [illegible] турган. Василий Васильевич кайгамчык [illegible] болгаш күш-ажылга ынак кижи. Ол кижилерни чаагай сеткилдиг көөр, найыралдыг ажылчы [illegible] кижи. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ажыл-чорудулгазында быжыы-биле [illegible] турар [illegible] далда оон ады-хавыязы эвээш эвес.

Эдуард Амвросиевич Шеварднадзеге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан болгай. Ол грузин комсомолдуң [illegible] чуве болуп турар. Четпестерни эптеш чок чоруу, салдынган сорулгаларны шиитпирлээр [illegible] тии, чаа чүүлдерни бодап тывары, принципиалдыг болгаш ак сеткилдиг оон авторитедин республикага болгаш бүгү чуртка бедик көдүрген. Грузинниң ажыл-херектери кончуг эки чоруп турар болгаш Грузияның Компартиязы он бирги беш чылда чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээринге белен.

Эш Джабар Расулович Расулов ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болган. Оон ажылдап турары Таджикистан даг черниң республиказы болгай. Чуртта эң-не бедик даглар Таджикистанның дээрин иң адаанда туруп турар. Ажыл-херектерниң хемчээлиниң болгаш келир үеде планнарының талазы-биле республика [illegible] деңнежир-дир. Беш чылдың [illegible] Таджикистан кончуг эки күүсеткен. Бо талазы-биле Таджикистанның Коммунистиг партиязының, оон Төп Комитединиң болгаш эш Расуловтуң ачы-хавыязы эвээш эвес. Ийи он чылдарның дургузунда ол республиканың партия [illegible] ның бирги секретары болуп турар.

СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары Мидхат Закирович Шакировтуң ачы-хавыяалары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты [illegible] ээн. Башкирия дээрге, делгем девискээрлиг болгаш бедик хөгжүлделиг край болуп турарын немеп каайн. Күчүлүг химия, энергетика, машина тудуушкуну, нефть, улуг мал ажылы болгаш элээн делгем тарылга шөлү—бо бүгү болгаш өске-даа хөй чүүлдер автономнуг ол республикада бар. Төрээн чурттуң ниити күчүзүнге оон салыышкыны бир беш чылдан даараазында беш чылга чедир улам-на улгадып турар. Бо херекке эш Шакировтуң күш-ажылының улуг үлүү чугаажок кирген.

Коммунистиг [illegible] болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалары дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр бежен харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Михаил Сергеевич Горбачев Ленин орден-биле шаңнаткан. [illegible] ол үжен беш чылдар бурунгаар комбайнерниң дузалакчызы болуп эгелээн. Оон соонда комсомол болгаш партия ажылын кылып келген. Он чыл хире үеде Ставропольеге партия крайкомунуң бирги секретарынга ажылдаан. Ол дээрге, шылгамыккай, чүткүлдүг, ажыл-агыйның эки билир кижи-дир.

Ынчаарга Политбюроның аназ даасканы партийжи удурттурганың участогу улуг кужениң [illegible] тыварын негеп турар. Кадээ ажыл-агый дугайында, ниитизи-биле аграр-үлетпүр комплекизиниң дугайында чугаа бо дун турар-дыр.

Бедик шаңналдар-биле холбаштыр саныш-сеткилимниң ханызындан силерге байыр чедирип тур мен, эштер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле улуг чедиишкиннерни күзеп тур мен. Кадыкшылды болгаш кас-кежикти силерге күзеп тур мен!

[illegible] рудулгазын бедии-биле үнелээн [illegible] ле өөрүп четтиргенин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка болгаш Леонид Ильич Брежневке илереткен. [illegible] тургузар дээш, делегейге тайбың [illegible] ниң партияның, бүгү совет улустуң сорук кирикчи дайынчы программазын бадылаан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралче [illegible] күжүн, билиин болгаш дур [illegible] рының чугаалар-ынга бүзүрет [illegible].

Съездиниң ажылы чедиишкинниг доозулгазы-биле болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары [illegible] эш Л. И. Брежневке олар чуректиң ханызындан изиг байырны чедиргеннер. Партияның мурнакчы эртем бодалы болгаш төөгүлүг дуржулгазы, үе-биле болгаш чурттуң хөгжүлдези-биле тургустунган кол айтырыгларны ханызы-биле анализтээни база оларның практиктиг шиитпирлээриниң аргалары Леонид Ильич Брежневтиң съездиге [illegible] демдеглеттинген.

Амгы үениң шылгараңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон ленинчи ТК-зының, Политбюрозунуң иштики болгаш даштыкы политиказын совет кижилер бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүг [illegible] демдеглээн.

Шаңналдарны тывызыышкынга келген СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе болгаш өске-даа эштер шаңнаткаңнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш Совет Төрээн чурттуң чаагай чоруунга эки үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгаларны күзээннер.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА МАСТЕРЛЕРИНИҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринден төрүттүнер маадырлыг [illegible], күш-ажылчы [illegible] ажылдакчыларының чогаалдарны тургузары — хөй [illegible] совет литератураның ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези болур. Партийжи [illegible] эш Л. И. Брежневтиң кылган [illegible].

Съездиниң шиитпирлерин амыдыралче боттандырарының талазы-биле улуг чугаа ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң март 5-те эрткен хуралынга болган. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Г. М. Марков болгаш хуралга сөс алганнар съездиниң шиириинден литература болгаш уран чүүл дугайында чаңгыланган сөстер, үнелээшкиннер чогаалчыларның моон соңгаар бодунуң ажыл-херектерин партия болгаш чон-биле сырый холбаштырарын, [illegible] харылзаалыг болурун, буржуаз идеология-биле чайгылып [illegible] турар херээн чугаалааннар.

Съездиниң материалдарын пропагандалаар сорулга-биле Совет литератураның хүннерин Узбекистанга, Москвага, ол ышкаш Россия Федерациязының хөй-хөй областарынга болгаш [illegible] рин, Волгоградка болгаш Владивостокка [illegible] болгаш өске-даа [illegible] организастаарын шиитпирлээннер.

ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң секретариадының хуралынга [illegible] мурнунда кол-кол сорулгаларның дугайында партийжи чугааны кылган. Ук эвилелиң баштаар чериниң бирги секретары Л. А. Кулиджановтуң болгаш баштаар чериниң секретары С. А. Герасимовтуң [illegible].

Партийниң шуулганының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар [illegible] тодаргай планнары база ажылдап кылдынган. Байкал-Амур магистралынга [illegible], Уралдың чаа бүдүрүлге комплекстеринге, Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке, РСФСР-ниң Кара хөрзүнүнге, эвес зоналарга кинофестивальдарны, кинонун, агиткинорейстерниң сураглыг мастерлериниң чогаадыкчы [illegible].

(СЭТА-ның корр.).

СЪЕЗДИНИҢ МАТЕРИАЛДАРЫН ӨӨРЕНИП ТУРАР

Совет кижилер амгы үениң хандыр анализтеп, коммунистиг тургузуушкунунуң моон соңгааргы оруктарын тодарадып турар съездиниң материалдары-биле таныжып база ону кичээнгейлиг өөренип турар.

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң токарь-чондурукчузу, съездиниң делегады В. Тихомиров ажыл хүнүнүң эгезинде-ле төрээн бүдүрүлгезинге баар. Эртенги кыска үелерде ол коммунистерниң шуулганының дугайында өөрүнге чугаалап, коллективтиң ажыл-херектерин сонуургаар.

[illegible] «Нарын экранының» чанынга база болган. Съездиниң болуп турар хүннеринде [illegible] дээн ол коллективтиң күш [illegible] сөзүнге ээ болуп турар. «Экран» чанынга В. Тихомиров [illegible].

Партияның Волгоград обкомунуң агитпоездизи Котель[illegible] торлар таныштырып турар [illegible] ринде районнарга болур идео[illegible].

Донецкиниң Засядько аттыг шахтазының коллективиниң [illegible] тем тумур-дашты казып тып[illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Петрушаның [illegible] рин коллектив эле көрүп, даалгага немей 50 муң тонна [illegible].

Молдав совхоз «Костуле[illegible] ныда» бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Корнелюктың бажыңында агитпункт ажылдап турар. Кежээниң-не оон чаңгыс суур чурттугларда анаа чыглып, [illegible] дун демдеглели-биле таныжып, санал-оналдарын солчуп турарлар. Ындыг агитпункттар күш-ажылдың дыка хөй хоочуннарының, бүдүрүлгениң [illegible] рында ажылдап турар.

Тюмень областа [illegible] турар черлерниң [illegible] агаар орууда агитация вертолёттары ужуп турар. Олар суурларже, чер өөрүмнекчилеринче съездиниң материалдарын парлаан солуннарны чедирип турар. Уренгой—Челябинск аразында газ [illegible] кылып турар, ССРЭ-ниң Ку[illegible] В. Каленовтуң удурткан бригадазынга агитатор В. Чихачев ужуп келген. Тудугжулар-биле беседазынга ол Батыгын Сибирьиниң [illegible] турар сорулгаларга доктааган В. Каленовтуң бригадазы [illegible].

Казахстанда Ленин аттыг колхозтуң [illegible] пункт Кароб деп черде мал[illegible] келген. Оон кызыл-булуңунда «Төрээн чурттуң улуг тиилелгези» деп экспозиция ажыттынган. Анаа чыглып келген малчыннар агитатор А. Ажимуратовту кичээнгейлиг дыңнааннар. Оон чугаазының кол темазы — съездиниң [illegible] кол сорулгалары. Партияның [illegible] эныак коммунист төрээн колхозу [illegible] холбаштырып шыдаан. Ук ажыл-агый эрткен беш чылда тараа, сүт болгаш эът бүдүрүлгезиниң планын ажыр күүсеткен.

(СЭТА).

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

Чагаалар допчулалы

Ындыг лозуң ам республиканың хойжуларының ортузунда нептерээн. Оон [illegible] мурнакчы ажыл-агыйлар — Эрзин районда «Нарын» болгаш Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтарның хойжулары болган. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткууру-биле республиканың бүгү хойжуларынга кыйгырыг үндүргеш, хой бүрүзүнден-не хураганны менди доруктурары дээш быжыг туруштуг демисежирин хүлээн [illegible]. Оон түңнелинде хойжуларның ортузунга чарыш калбарган болгаш «Хойдан-на хураган!» дээш демиселге бүгү хойжулар хаара туттунган.

Чер-черде хойжуларның алган хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайын бо допчулалда кирген чагааларның авторлары чугаалап турар.

«Ак-Туруг» совхоз ниитизи-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойга онаашгыр 85 хураганны камгалап алырын хүлээнген. Тус-тус хойжуларның хүлээлгези оон-даа бедик. Ам совхозта 6576 хой оолдаан. Ол болза совхозтуң төрүүр хоюнуң 50 хуузу. Төрүттүнген хураганнар онча-менди доругуп турар. Кыштаглаашкынга эки белеткенген, малы хүр кыш ажыр төрүттүнген хураганнарны менди доруктуруп турар хойжулар совхозта эвээш эвес. Мурнакчы хойжулар Анай-оол Опай 274, Петр Күдер — 300, Чымаа-оол Кенен — 243, Чалай Сендн — 280, Владимир Калын — 255 хойнуң хураганнарын менди алган. Мал[illegible] ажып турар. Олардан Раза Доспан 80, Марина Байлак-оол 107, Любовь Сүгежик 60 хураганнарны эки доруктуруп турар. Бо одуругларны Л. Начын-оол Улуг-Хемден бижип чоруткан.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозтан **К. Натпий-оол** [illegible] хойжу бригадазының малчыннары съезд мурнунуң чарыжынга эки түңнелдерни чедип алган. Бригадада 6000 ажыг төрүүр хой бар. Оон 2865 хой оолдаан. Чаш төлү бүрүнү-биле менди. Хойжулар Кызыл-оол Буянчык, Серээдар Да[illegible], Сергей Шактар-оол олар 240—280 хураганны менди ап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Хой бүрүзүнден-не хураган дээш чарыш хойжулар ортузунда калбарган. Хойжу бүрүзү-ле [illegible] алырынче чүткүп, болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Оларның чымыштыг ажылдажынга сакманчылар улуг дузаны чедирип турар. Олардан Ажы Кара-кысты, Кара-оол Долчанмааны, Мария Кызыл-оолду, Серээдар Шилимааны [illegible].

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозу ангор үксаалыг өшкүлерни өстүрүп эгелээн. Ам совхозта 3358 баш ындыг өшкү бар. Ангор өшкүлер эвээш чарылдаалыг, улуг орулгалыг дээрзин баштайгы [illegible] зуп турар. Ынчангаш бо орулгалыг малды совхоз он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедир 12 муң баш ажыр өстүрерин планнаан. Ону барымдаалааш, өшкүге таарыжыр одарлыг Дус-Туг-Хем, Шуй баштарынга ам[illegible] көрдүнген. Дуржулгалыг өшкү кадарчылары Салчак Балчыр, Калзан Алдын-оол, Кулар Ооржак олар СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг уткуржур дээш, төрүүр 100 өшкүге онаашгыр 105 чедир анайны, өшкүден-не 900 грамм чөөк дүгү алырын хүлээнген, кежээ, кызымак ажылдап турар. Совхозтуң өшкүлери хүр кыштап турар. Бо одуругларның **К. Арбай-оолдуң** чоруткан [illegible].

Кызыл районнуң Баян-Кол суурдан **С. Дуваның** бижээни болза: «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылының [illegible] чедиишкиннг ажылдап турар. Олар съезд мурнунда алган хүлээлгелерин күүсеткен. 22 муң ажыг баш шээр мал үш бригадада хуваатттынган. Мал хүр кыштап турар. Анга-чедир 3214 баш хой оолдаан, оон 3239 хураганны менди камгалап алган. № 1 хойжу бригадада Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Содунамның коданында 330 хойнуң 286-зы төрээн, оон 301 хураган алдынган. № 2 бригадада А. Кара-оол, С. Дожекпен, № 3 бригадада О. Карашпай олар хойжуларның чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар».

— Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң [illegible] — деп, **О. Мунзук** бодунуң чагаазында бижээн. — Кодан бүрүзүнде хойлар хүр. Совхозта төрүүр 10 муң ажыг хой бар. Бо хүннерге чедир 6516 хой төрээн, ол ам-даа түлүктеп турар. Тус-тус хойжулардан Хорум-Дагда О. Дүрбүлек 354 хойдан 355 хураганны, Чыргакыга К. Белек-оол 282 хойдан 282 хураганны, Чыраа-Бажында М. Чаш-оол 230 хойдан база ынча хураганны менди доруктуруп турар.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң малчыннарының чымыштыг ажыл-ижиниң дугайын [illegible] **И. Комбу**, Эрзин районнуң совхозтарында хой оолдаашкынының меээзин Эрзин суурдан **А. Тава**, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Чыргакы салбырында мал кыштаглаашкынның эки эртип турарының дугайын **М. Алдын-оол**, [illegible] районнуң «[illegible]» [illegible] зунда кыштаглаашкынның байдалын **А. Монгуш**, Тандыр районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг [illegible] хойжуларында хой оолдаашкыны түлүктеп турарының дугайын Межегей суурдан **Д. Седип** [illegible].

Чер болганда мал кыштаглаашкыны организастыг эки эртип, малдың чаш төлү менди алдынып, он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш малчыннарның каш дакпыр күженишкиннинг ажылдап турарының дугайын редакцияга келген чагаа бүрүзүнде дыңнадып турар. Ол өөрүнчүг-дүр, харын. Ынчалзажок кыштың бергелери ам-даа элек. Ниитиниң малының улуг бодун, чаш төлүн менди камгалап алыр төлээде, ам-даа хөй чүүлдерни кылыр, улуг күженишкиннерни үндүрер апаар бис. Ынчангаш күженишкинниң бичии-даа кошкадып болбас ужурлуг.

ОЛЧА

Сүүр-сүүр кожагарларның хөлегезин чоорту узап эгелээн. Ону Галя дораан эскерзе-даа хойлар тоттур оъттап чорууру боорга, ам-даа элээн кадарар бодаан. Мындаагы кыржаа соок база намдаан, кежээки чывар арай элек, черге төрүүр дег хой база чок ышкаш.

Кадарарда, хоюм чараш
[illegible]
Үндүрерде хоюм чараш
Үнүн көөрде, тейим бедик
Кыстың мырыңындан оон
чуртунга ынаа. [illegible]
Бердингени илден болган Хире-хире хоюн дайгырып каап откут болгаш хоют үнүн дарам [illegible] салып олаан:

Хоолунда, Ирбитейде
Кончуг ынак чүвем-не чок
Хойлар оъттаар оъттуг боорга
Чурттаксааным арга-та чок.

Галя Комбу-Сүрүн школа доосканындан бээр ийи чыл ашкан. Ол үениң дургузунда эныак кыс үргүлчү-ле ада-иезинге дузалажып келген. Ынчангаш хойжунуң нарын, чымыштыг болгаш бүдүнниг мер[illegible] тээзин апкан. Эрткен чылын сакманчылааш 160 хураганны оон мурнунда 120 хураганны доруктурган. Ам бөгүн ол 142-ги хураганны алган. Чемнеп чорууру хойлар ам-даа бар, оларның та кажының хураганы ол доруктувар?

Достак-оол биле Кара-кыс Комбу-Сүрүннер [illegible] Лиза Балчыр база сакманчылап турар. Ийи комсомолчу кыстың үележири аажок, артында-ла, аразында социалистиг чарыш салып алган-дыр. [illegible] Кара-кыс.

Комбу-Сүрүннер — Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде доосккан малчын өг-бүлелериниң бирээзи. Олар 1980 чылда чүс хойга онаашгыр 101 хураганны, хойдан-на 2,1 килограмм дүктү алган. Бо хүннерде оларның хоюнуң хөнгели эки, мал чеми четчир. [illegible] Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бүгү байдал таарымчалыг.

Хойжунуң аалы Серлик хемниң унунда Сарыг-Баалык деп черде турар. Ол коданда төрээн 337 хойдан 342 хураган бүрүн алдынган болгаш менди доругуп турар. Бо дээрге эртенги чылгы түңнелден харын-даа дээредеп турар көргүзүг-дүр. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган хүлээлгезиниң (планы шагда ашкан) күүсеттиниге бергени ол.

Галя көрүп орарга, хамык [illegible] кан. Оон аъттангаш күдүргэйның күдү углаптарга, карааның [illegible] кылган ышкаш болган. Аъдының аксын тырткаш, ынаар ээзен чортарга, шыпап-ла хая [illegible], хой оолдап алган турган. Галяның 143-кү хураганы—база бир олчазы ол болган.

С. АРТЫНА,
К. ЧООДУ.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕТКЕН

Мөңгүн-Тайга райпозунуң коллективи, СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип тура, хүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң ийи айларда саарылга планнарын болгаш өске-даа чамдык чүгүла киргүзүглер талазы-биле даалгаларын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир деп бе[illegible] алган.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң [illegible] съезд мурнунуң шалыпчы ээлчээнге идепкейлиг киржип тургаш, партияның улуг шуулганынга [illegible] чүүлдерни чедиишкиннинг күүсеткенин СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге айыткаан.

Райпо коллективи 1981 чылдың ийи айларының хүрмектеп садар бараан [illegible] планын 105,3 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң саарылга планын 102,5 хуу күүсеткен. Ол ышкаш ийи айларда кооперацияга хуучу кежигүннер хүлээп алырын 160 хуу, дазывыр чыылдазын 104,4 хуу күүсеткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган коллективтиң социалистиг чарыжының мурнуку одуруун автомагазинниң [illegible] Маңгараа Салчак, садыгжылар Фаина Даржаа, Бораш Салчак, Тамара Кула олар ээлеп, 1981 чылдың бирги кварталының планының даалгаларын партияның XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнде чедир күүсеткеннер.

Мөңгүн-Тайганың кооператорлары, СЭКП-ниң XXVI [illegible] улуг өөрүшкү-биле сеткил ханып үнелевишаан, оон документилеринде айыткан өндүр улуг сорулгаларга улам сорук киргеш, он бирги беш чылдың бирги чылының планының даалгаларын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылдаан [illegible] күүседиринге бүзүредип турар.

Техника септелгези

ЧЫЛДАГААН ЭВЕС-ТИР

Чөөн-Хемчик районнуң «Хөндергей» совхозу бо чылын [illegible] тарылганы 1880 гектар черге [illegible] планнаан. Анаа [illegible] 200 тонна [illegible] болгаш 100 тонаны ам [illegible] турар.

Совхозта часкы тарылгага [illegible] 9 тракторадан 6-ны, а [illegible] база 9 тракторадан 7-ни септээн. ДТ-75 маркалыг бир трактор тоймаглаттынган. Арткаңнарын ам септеп турар.

Часкы тарылгага херегжээр бүгү техника совхоз товунде МТМ чанында болгаш Ак-Баалыкта хову турлаада турар. Күрүнениң улуг өртектиг хөрэгжин комбайннарының, тракторларының болгаш кожуг машиналарының [illegible] кичээнгей салбаан, оларны тарылгашкан-на черинде чурум [illegible].

Совхозта 10 комбайн бар. Оларның ийизин МТМ-ниң девискээринге эрткен күзүн экеп каан олчаан, септеттинмейн турар. Оон чылдагаанын кол инженер Н. М. Ооржактан айтырарга, ынча деп турар:

— Бирээзин эрткен чылын [illegible] чамдык кезектери чок [illegible] машиналарны бээр боор-дур.

[illegible] машинаны хүлээп ап турганы [illegible].

Ак-Баалыкта төп шанда часкы тарылгага [illegible] машиналарның хөй кезиин тургускан. Ында база-ла чурум-чыскаал чок.

Тракторлардан өске машиналарның [illegible] ам-даа [illegible] Аңгы-аңгы [illegible] артык чылын тургузуп каан хевээр. Чамдык машиналарның артык кезектери [illegible] алгаш, оларны септээрин совхозта чорутпайн турар. Ында ам тракторлар септээринде 2 тракторист, 4 курсант ажылдап турар.

Хөрзүн болбаазырадыр болгаш чаштырар машиналарның септелгезин чорударының графиктиг-планын бээн тургуспаан, анаа ажылдаар кижилер тодаттынмаан.

— Механизаторлар чедиишпезинден септелге кылыр кижилер чок-тур—деп, кол инженер Н. М. Ооржак, кол агроном Б. Б. Монгуш олар чугаалап турар. Совхозта херек кырында механизаторлар [illegible] ап алган. Ында 27 кижи өөренип турар. Оларны чүге кожуг машиналары септээрине ажыглап болбазыл? Механизаторлар чедиишпес дээш септелге кылбайн турары шын эвес. Ол чүгле ажыл-агыйжы эвес чоруктуң ужуру-дур.

Совхозка ам-даа 70 тонна сула, 50 тонна арбай үрезини четпес. Ону тыптыныш, сээртүп алырын организаставаайн турар. Ол ышкаш 170 тонна картофель үрезинин [illegible] алыр тургаш, 110 тонналы шыгжаан. Оон кадагалалы [illegible]. Артканы 60 тонна үрезинни кайын садып алыры ам-даа билдинмес.

[illegible] ри-биле бо чылын 2500 тонна органиктиг, 100 ажыг тонна минералдыг чемиштиделгени тарыылга планнаттынган. Органиктиг чемиштиделгениң сөөртүлгезин ам-даа эгелевээн. А[illegible] га, өлек алыр чер совхоз де[illegible].

Ак-Баалыкта шанда 34 тонна минералдыг чемиштиделге [illegible] багай. 6 тоннаның анаа хар кырында төп каан чыдар. Оон шыгжаар тускай склад, сарай анаа чок, чалагай черде төп турар. Хар эриирге эстип үрезини чугаажок.

Ол дугайында совхозтуң кол агроному Б. Б. Монгуш мынчаар чугаалап турар:

— Минералдыг чемиштиделгезинге шыгжаар склад азы сарай туттуруп бээриниң дугайында айтырыгны совхоз директорунга каш-даа катап тургузарымга, ону тудар акша [illegible] материал база чок деп харыылаар кижи-дир. Ынчангаш чалагай черде төп тур бис.

Тракторларны болгаш кожуг машиналарын механизаторларга тускай акт ёзугаар бижыгдаваан. Оон [illegible] ол машиналарны кайы-хамаан [illegible] кижи чок. Ылап-тыя регин дугуйлуг машиналарны ол олчаан тургузуп [illegible] ажыглаар арга чок апарган.

Совхозтуң кол инженери Н. М. Ооржак техниканың [illegible] кошкак кичээнгей салып, бодунуң онаашкан ажылынга эзэхарысалга чок болуп, механизаторлардан [illegible] турар.

Совхозтуң директору М. С. Саттын ында кезээ ажыл-агыйның тускай эртемнигзе [illegible] ынындан, оларның ажылынга контрольду четпес тургускаңындан ындыг байдал тургустунуп келген.

Н. ДАЖИНМАЙ,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хемчик район.

«Тере-Хөл» совхозтуң мурнакчы инек надарчызы Дииээй Иванович Билинейниң коданында ниитизи-биле 234 баш ивы бар. Эртиен онгу беш чылдың доозукчу чылында ол ивиден анай алыр планын 109 хуу күүседип, районда эң эки көргүзүглүг малчыннарның санынга кирген.

Онгу беш чылда планныг онаалдаларын чедиишкиннинг күүсеткени дээш Д. И. Билиней «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Ол—Шынаа кожээ Совединиң депутады. Мурнакчы малчын бо чылын 100 ивиден ынча анайны менди алыр деп хүлээнгеш, социалистиг чарышка кожазы Ш. Ч. Чурунту кыйгырган.

ЧУРУКТА: Д. И. Билиней.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Республиканың чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң кичээнгейинге

МАНАП ТУРАР

Шаанда шагда, машина-техника ховар үеде безин Мөңгүн-Тайга районга аът, шарының дузазы-биле саман-түйбүнү бүдүргеш, малдаш суугу [illegible] тургаңын хоочуннар сактып чугаалажып орар. Амгы [illegible] биле ол шаңны дедиээр арга чок. Чүге дээрге районнуң чурттакчылары сураглыг кара-ла ведулдур-ле өзүп сайзыраан. Ук суурларда чурттакчыларның, культура албан черлериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш оон-даа өске чаа-чаа тудуглар хүн бүрү немежип турар. Анаа холбаштыр түйбүга херегжээл база улгадып [illegible].

Бо чүүлда тудуг материалдарының ырак-узак оруктарны эртип чоруш, Чадаананың түйбү заводунуң сөөртүп ап турар. Ол түйбүнү районга [illegible] Оон уламындан Мугур-Аксыга түйбү заводун тудар дээш чамдык дериг-херекселдерни эккелген. Ук заводтуң тудуу [illegible] дериг-херекселдерниң чамдызын тоймаглаттынып, бир [illegible] Тудуг [illegible] тускай эртемниг [illegible] мастерлер хөй дээрзин билдинип, Түйбү кылыр тускай станоктар база бар деп сураа үнүп турар. Ындыг болза-даа чурт үлетпүр эргелелиниң удуртукчулары, районнуң удуртур органнарының ажылдакчылары түйбү заводунуң тудуун дарый кылырынче кичээнгей салбайн келген.

Район ырак-узак, артыжынга оруу база берге. Мугурда түйбү заводунуң тудуун дарый эгелээрин чурттакчылар четтикпейн манап турар.

Х. МАНДАН-ООЛ.

Кырында ЧУРУКТА: Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президентизи Ромеш Чандраның СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары-биле чугаалажып турган үези.

Адаанда ЧУРУКТА: Никарагуаның Национал хосталгазының Сандиночу фронтузунуң делегациязының кежигүнери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттарының аразында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫҢ ЧӨЛЕҢГИИЖИ, КИЖИЛЕРНИҢ ИДЕГЕЛИ

СЭКП-ниң XXVI съездизи ертен ол байдалдар делегейниң хөй-ниитизи болурлуушкун болгаш бүзүрел кылдыр үнелеп турар. Янзы-бүрү чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң көскү ажылдакчылары, парлалгазы съездиниң ажылын, СЭКП ТК-ның [illegible] тайбынга ынак болгаш тодаргай бүткүр чаа совет саналдарны калбаа-биле чугаалажып болгаш тайылбырлап тураан. Партияның дээди шуулганы Советтер чуртунуң коммунизмче бурунгаарлаашкынының чаа өндүр улуг перспективаларын ажыдып, тайбының болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынче СЭКП-ниң, бүгү совет улустуң чайгылыш чок тура-соруун аажок улуг күш-биле көргүскен дээрзин онзалап демдеглеп турар.

Бистиң оранывыста милли-он-миллион кижилер Советтер чуртунуң чедиишкиннеринге байыр чедирип турар деп ГДР-ниң **«Нойес дойчланд»** солуну бижээн. Ол чедиишкиннер социалистиг дем каттыштырыышкынынга, тайбын болгаш социал депшилге дээш бүгү улустарның демиселинге төөгүлүг ужур-дузалыг. Л. И. Брежневтиң илеткелинде совет улустуң мурнунда салдынган аажок улуг сорулгалар ССРЭ-де коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар. Социализмниң чедиишкиннери болгаш [illegible] делегейни сиагий берген чидиг кризистиг болуушкуннарны барымдаалап алырга, сагыш-сеткилиң онза магадап келир-дир.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, [illegible] материалдыг болгаш угаан-бодал даннелин бедидериниң бүгү талаларынга Совет чурттуң ажылчы чоннары шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган деп, Румынияның **«Сиынтейя»** солуну бижээн. Совет коммунистерниң шуулганы дуржулганы калбаа-биле солчуруну, байдалынга эрткенин хемдеглевишаан, партияның салган чаа сорулгаларын күүседир деп совет коммунистерниң, чурттуң бүгү ажылчы чоннарының шиитпирлиин делегаттар бадыткаан. Совет ажылчын ангы, бүгү совет улус боттарының чуртунуң социал-экономиктиг улам ынайгы хөгжүлдезинге, коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр деп шиитпирлиг [illegible].

Чепсегленишкинниң хүжүрериниң бүгү талаларынга хамаарыштыр чугаалажышкыннарга ССРЭ-ниң белениң көргүскүшаан, Югославияның **«Борба»** солуну стратегиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының [illegible] ангы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле чугаалажышкыннарга [illegible] боор сорулгалыг калбак ниитиативаларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары айтып, дээди деңнелге совет-американ [illegible] тодаргай саналды кодурген деп бижээн. Тайбынче оон кыйгырыы бүгү делегейде эң тода үнелээшкинни алган.

Барык чүкте чамдык бөлүктерниң чаа совет тайбын ниитиативаларын ужур-дузазын бичеледип хөөр оралдажышкыннары туржаок, чүгеле чоптуг бодаар күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылар Совет Эвилелиниң тайбын дугайында ёзулуг сагыш човаашкыны сиңниккен дааштыгы политиктиг чаа базымнарының бөттүүн, тодаргайын болгаш улуг хемчээлдиин демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң илеткели тайбынны быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган оруктарга бурунгаар улуг базым-дыр деп, Франция [illegible] голлистер федерациязының национал секретары **Ж. Блэш** медеглээн. Ортумак ыраккыштыг ракета-ядролуг чаа чепсектерни Европага тургузар дээр чорукка НАТО чурттары болгаш ССРЭ хоорунунуң докладын тургузарының [illegible] ССРЭ-ниң көдүрген эки идеязын кичээнгейлиг көре чоруур. Чугаалажышкыннарны эгелээри, а ону чедип алыр теләәде баштайгы үе-чада кылдыр — боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту ара соксадыры эргежок чугула. [illegible] хамаарыштыр бүдүрежилгени калбартырынга ССРЭ-ниң белен бооп турары кончуг чугулуг-дур, ынчангаш болганда барык талазы күрүнелерниң талазындан база бүдүрежир хемчеглерни зоналын калбарткан турары негеттинерин билдингир. Чоптуг бодал сиңниккен ол болгаш өске-даа совет ниитиативаларны чугаалажыкан турар ужурлуг. Оон-биле холбаштыр илеткейлиг совет-американ харылзааларын харын-даа дээди деңнелге дагын эгелээриниң онза чугулазын демдеглээр чоруур.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң илеткелинде кодурулген болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче. Чер бөмбүрзээнде «сиилиг» точкаларны [illegible] болгаш бүдүрежир хемчеглерниң зоналарын калбартырынче угланган ниитиативалар делегейниң хүлээлгелиг чорууну чавырылдыларының база быжыглаарының херээн уламчылаарынга эки үнделиг бооп болур-дур деп, боо-чепсекке контроль [illegible] Эвилелиниң президентизи **Г. Сиеваня** онзалап демдеглээн. Боо-чепсекке контроль тургузарынга дешшилге Совет Эвилелиниң саналдап турары бөттүг бүзүрелдиг чугаалажышкыннарның түңнелинде харын [illegible].

Дүшкүүрлүг чорукту чарылдырар болгаш совет улустуң амыдырал деңнелин бедидер — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүгү ажылының кол кичээнгейинге турган айтырыглар ол-дур деп, Францияның **«Юманите диманш»** солуну бижээн. Л. И. Брежневтиң кодурген даштыкы политиктиг ниитиативалар амгы делегейге чаргылдаалыг бүгү-ле айтырыгларны сегиржип алыышкын шөлүнге эвес, харын чугаалажышкыннар столунга шиитпирлеп болур болгаш ындыг болур-даа ужурлуг дээн бүзүрелге үндезилеттинген. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының оруунда бүгү мооралтарны чайлатса чогуур. Ону чедип алырда кайы-даа талының чаагай тура-соруу эргежок чугула. А ССРЭ-ниң талазындан ындыг тура-соруу илереп-дир деп ук солун демдеглээн.

(СЭТА).

В. БРАНДТЫНЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

БОНН. (СЭТА). Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазы В. Брандт-биле интервьюну «Гамбургер [illegible]» солун парлаан. Л. И. Брежнев [illegible] рымчалыг чорук-биле болгаш чугаалажышкыннар кылырынга белени-биле Барык чүкту магадаткан болгай. Ынчаарга Барык чүк чугаалажышкыннар кылырынга дадашпайн турар болгаш чугаалажышкыннар [illegible] болуунун шиңээ чок кылдыр [illegible] Р. Рейганның болгаш М. Тэтчерниң ужуражышкынының [illegible] берген. Чепсегленишкиннер-ниң [illegible] болгаш боо-чепсекти контрольдаарының кандыг-бир аргазы бар эргежок бот деп В. Брандттан ол [illegible] айтырыг салган.

СЭКП-ниң съездизинге Л. И. Брежневтиң илеткелинге хамаарыштыр ынчаар харылаар ийик мен, ол илеткелиң ханызы-биле номчуурунуң орнунга, ону дораан-на тайылбырлап эгелээр кижилер ам-даа бар-дыр ийин деп В. Брандт демдеглээн. Барык чүк ол саналдарны баштай өөрениң көрбес болза, чугаалажышкыннарның аргаларын бүрүнү-биле ажыглаан [illegible] ийик деп, ол харылаан.

Р. Рейган болгаш М. Тэтчер бир эвес боттарын эки билчир болза, ында черле бир-ле утка бар. Ынчалзажок ол утканың Европага таарымчалыг болуру албан эвес ыйнаан. Бис [illegible] болуп турар бис, ынчалзажок ол эвиледежилгениң хуреэлеңинге [illegible], барык-германия хууда эрге-ажыктарывысты барымдаалаар ужурлуг бис деп, В. Брандт айыткан.

Тайбынга ынак совет ниитиативаларга хамаарыштыр Германияның [illegible] [illegible] барык фактылар бадыткап турар. Чижээ, ГФР-ниң даштыкы херектер министри Г.-Д. Геншер СЭКП-ниң XXVI съездизинге хамаарыштыр барык-герман солуннарның айтырыынга харылаваан. «Советтерниң ракеталар-биле турген [illegible] ленниишкинниниң» дугайында, Совет Эвилелиниң талазындан улам дыңзыткан «артык күштүг чорукту» дугайында дээр империалистиг пропаганданың хоозун чуулчуруушкуннарын база катап ажыглаарын оралдашкан.

Америк администрацияның удуртукчулары-биле Г.-Д. Геншер удаа чугаалажышкыннар кылыр болгаш АКШ-тың администрациязының [illegible] болуунун туружунуң «чаңгыс эвин» онзалап демдеглээр болганы илден болган.

ПАРЛАЛГА ТӨВҮНҮҢ АЖЫЛЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң парлалга төвү ажылын дооскан. Совет коммунистерниң дээди шуулганы калбак хөй-ниитиниң аажок улуг сонуургалын хайныктырган, массалыг информацияның чепсектери ону калбаа-биле чырыткан деп, парлалга төвүнүң удуртукчузу Л. М. Замятин совет болгаш даштыкы журналистер-биле түңнел ужуражышкынынга чүве чугаалап тура демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелиниң ниити тиражы 4 миллион чыгам экземпляр кылдыр 64 дылдарда ам безин тускай номнар кылдыр парлап үндүрген. Программа болур ол документиниң допчулалын даштыкы 700 ажыг солуннар болгаш журналдар парлаан, оларның тиражы 50 миллион экземпляр ажып турар.

Европаның, Азияның, Африканың, Соңгу болгаш Латин Американың 60 чурттарындан муң ажыг корреспондентилер съездиниң ажылын чырыткан. Парлалга төвүнүң ажылдаан келген 15 хүннериниң дургузунда СЭКП-ниң дээди шуулганының делегаттары-биле болгаш даштыкы аалчылары-биле ужуражышкыннарны киириштир 31 удаа парлалга конференциязын эрттирген. Съездиниң делегаттары-биле, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары-биле, космонавтылар-биле, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери-биле, ол ышкаш даштыкы делегациялар-биле беседалажып чугаалажыр калбак аргаларны даштыкы журналистерге тывыскан турган. Корреспондентилер 200 хире интервьюларны алган.

ССРЭ-ниң Төп телевидениези совет коммунистерниң дээди шуулганының ажылын калбаа-биле чырыткан, ооң дамчыдылгаларын Совет Эвилелиниң бүгү девискээринде 120 телетептер дамчыткан. Съезд дугайында хүн бүрү телевизия репортажтарын делегейниң 87 чурттарынче дамчыдып келген, оларны ийи миллиард чыгам телекөрүкчүлер көрген.

Парлалга төвүнге СЭТА-ның телетайпыларын тургусканаш, оларны дамчыштыр Кремльдиң Съездилер ордузундан орус, англи болгаш француз, немец болгаш испан дылдарга оперативтиг информацияларны дамчыдып берип турган. Бистиң чуртувустуң амыдыралының дугайында Парлалга медээлериниң агентилелиниң белеткээни янзы-бүрү материалдар даштыкы журналистерге калбак сурагжып нептерээн.

Информация агентилелдериниң, телевиденииниң, радиозунуң, солуннарның болгаш журналдарның корреспондентилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг бодал-оналын ёзугаар алырга, партияның XXVI съездизиниң парлалга төвүнге ажылдаарынга тергиин эки байдалдарны тургускан турган. Харылзааның делегей белдири тодаргай болгаш онза шалыпкын ажылдаан. Делегейниң он-он чурттарында редакциялар-биле телефоннажыр беш чүс ажыг чугаалажышкыннарны ол хандырган. Бодуның журналист өөрүнүң мурнундан түңнел парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, индий корреспондент Масуд али-Хан СЭКП-ниң XXVI съездизин чырыдар дээш Москвага чыылган журналистерниң ажылдаарынга кайгамчык эки байдалдарны тургусканы дээш парлалга төвүнүң удуртукчуларынга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

(СЭТА).

ҮНДЕЗИН ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ТОКИО. (СЭТА). «Япония — ССРЭ» ниитилелдиң федерациязы Аомори префектураның демократтыг хөй-ниитизиниң ниитиативазы-биле ында тургустунган. Префектураның янзы-бүрү хоорайларында ниитилелдиң бар салбырларын ол федерация каттыштырып турар. Тайбын чугула чаа совет ниитиативаларны [illegible] көдүрген СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының үезинде федерацияның тургустунганының чугула ужур-дузазын ону тургусканынга туралаатдан байырлыг хурал-дың киржикчилери демдеглээн.

«Япония — ССРЭ» ниитилелдиң баштаар чериниң даргазы К. Хидзиката байырлыг хуралга чүве чугаалаан болгаш Япония база Совет Эвилелиниң аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы калбартыры, [illegible] ийи улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүр болгаш Азияга тайбынны база чаагай кожа-хелбээ чорукту хераанге ыдыглыг болур деп демдеглээн.

Совет Эвилели-биле культурлуг солчулгаларны калбартырын, совет улустуң амыдыралын чоннга таныштырар сорулгалыг янзы-бүрү хемчеглерни организастаарын, Совет Эвилелинге япон туристерниң аян-чорыктарын кылырын федерацияның ажыл-чорудулгазының программазында айыткан.

Бистиң чурттарывыстың аразынга кожа-хелбээ чаагай харылзааларны калбартырын [illegible] мөңгүлдүг эргежок [illegible] болуктерниң оралдажышкыннары турза-даа, Японияның хөй улус массалары ССРЭ-биле эптиг харылзааларны калбартырынга ханы сонуургалдыг хөрээн бистиң ниитилелдиң база бир чаа федерациязының тургустунганы херечилеп турар-дыр деп, «Япония — ССРЭ» ниитилелдиң секретариадының директору К. Фурухаси СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

ПАКИСТАН САМОЛЁТКА БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

КАБУЛ. (СЭТА). Карачи болгаш Пешавер хоорайлар аразынга [illegible] [illegible] Кабулдуң делегей аэропортунга [illegible] кылыр ужуртга таварышкан «Боинг-720» деп пакистан самолеттуң айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле бүгү хемчеглерни Афганистанның эрге-чагыргалары ап турар. Олар пассажирлерни болгаш самолеттуң экипажын [illegible] болгаш [illegible] [illegible].

Самолетту хунаап алган кижилер март 4-түн эртенинде 27 пассажирлерни хосталган. Тура чедиптер дээш Афганистан Демократтыг Республиказының чазаанга [illegible] өөрүп четтиргенин хосталган пассажирлер илергейлээнин журналистер дамчыткан. Оларның чугаалаанын ёзугаар алырга, ол самолетта ам-даа чүс ажыг пассажирлар бар.

[illegible] Пакистанның АДР-де херектеринге тур [illegible] [illegible], а ол ышкаш Пакистанның хамааты ужар [illegible] пассажирлерни база экипажты [illegible] дугайында чугаалажышкыннарны кылыр чорук-биле Кабулда чедип келген.

Чепсектиг кижилер март 2-де ол самолетту хунаап алган болгаш Пакистанның президентизи Зия-Уль-Хактың дужаалын ёзугаар [illegible] чаа политика талазы-биле хоругдаткан кижилерни хостаарын негеп турарлар.

Бистер — [illegible] эвес, а Зия-Уль-Хактың эргечагыргазынга удур [illegible] ниигин төлээлекчилери бис деп, чепсектиг ол кижилерниң бирээзи медеглээн. Премьер-министр турган З. А. Бхуттоның баштаан чораан Пакистанның Улусчу партиязы-биле оларның [illegible] кандыг-даа харылзаа чок деп, ол кижи онзалап демдеглээн.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРГЕН

КАБУЛ. (СЭТА). Март 4-те Афганистанның найысылалынга чедип келген пакистан төлээлекчилер «Боинг-720» самолетту [illegible] [illegible] [illegible] кылган. Кабул аэропортунуң бедик суурглазындан диспетчер харылзаазын дамчыштыр чугаалажышкыннары боттандырган.

Политика талазы-биле хоругдаткан [illegible] [illegible] самолетту хунаап алган кижилерниң негеп турары билдинмей берген. Ол негелдени Исламабадче дамчылары Пакистанның төлээлекчилери даазаан.

Самолётту хунаап алган кижилер херээженнерни болгаш [illegible] [illegible] Кабулдуң телевидениези көргүскен. Аныяк [illegible] хостаарынга дузалаганы дээш Афганистанның эрге-чагыргаларынга өөрүп четтиргенин хосталган херээженнер илергейлээн. Оларны тускай самолет-биле Пакистанче чорудупкан.

Самолётту хунаап алган кижилер-биле чугаалажышкыннарны кылыр дээш Кабулда [illegible] [illegible] Афганистанның [illegible] өөрүп четтиргенин илергейлээнин Кабулдуң телевидениези болгаш радиозу дамчыткан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮНҮНГЕ УТКУШТУР

Унтер-Ден-Линден кудумчузу, бажың № 13

Берлинде Унтер-Ден-Линден кудумчуда бо эрги бажың ГДР-ден дашкаар сураглыг. Мааа кирип келген кижи бүрүзү ында хөй-хөй чечектерни эскерип каар. Столдар кырында салдынган янзы-бүрү чечектер ажылчын кабинеттерни бир онзагай аян киирип турар. Ынчалзажок оон-даа артык онзагай билдинер чүве — хүлүмзүрүг. Мааа, Делегей херээженнерниң демократтыг федерациязының штаб-квартиразынга кирип келген аалчыларга кезээде өөрүшкүлүг болур.

Секретариатта ханада улуг календарының саазыннарында янзы-бүрү дылдар кырында бижиттинген демдектер салдынган. Ол ышкаш коридорларга база янзы-бүрү дылдар кырынга чугаа-соот дыңналыр. Бижик машиналарының шакылаан шимээни телефон медээлери үзе киргилээр. Бүгү делегейниң чурттарындан почта келир Болгарияда, Венгриядан, Чехословакиядан, Совет Эвилелинден, социалистиг өске-даа чурттардан күш-ажылчы чедиишкиннер болгаш лыштаныгга дугайында, хүн бүрү өөрүшкүлүг амыдырал дугайында, уруглар дугайында бижээн чагаалар шууржуп келир. А оон өске чагаалардан олурутлар бо НАТО-нуң боо-чепсектерин эндере бүдүрер дээн политиказынга удур угуулагага баштайгы муң-муң ат салышкынны Парижте чыгдынган, боттарының эрге-шөлээзи дээш кара кештиг америк херээженнерниң демиселин деткээн массалыг чыскаал Нью-Йоркка болган...

Гитлерже фашизмни 1945 чылда ажып тиилээнниң соонда тургустунган Делегей херээженнерниң демократтыг федерациязы (ДХДФ) бээр тайбын, хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш илеркейлиг туржур организация кылдыр болуп дораан-на ынчан чарлап медеглээн. «Бистиң өг-бүлелеривистиң болгаш ажы-төлдеривистиң аас-кежииниң кара чаңгыс магадылалы болур бүгү делегейге быжыг тайбынны хандырар дээш моргаш-шылаг чок демисежир бис» — деп, ук федерацияны бактаадып тургускан Делегейниң херээженнерниң бир дугаар конгрезиниң киржикчилери даңгыраглааннар. Оон бээр дээш ДХДФ-ниң ат-алдары [illegible] бүгү дептерниң 130 хире чурттарының төлээлекчи херээженнерни ол бөгүнде бодуның хүрээлеңинде хаара тудуп турар, янзы-бүрү национал болгаш политиктиг үзел-бодалдыг миллион-миллион херээженнерни сырый каттыштырган, тайбын талазындакы чарынның калбак шимчээшкиниңге ролюн болгаш туружун оларның медереп билип алырынга дузалаан.

ДХДФ-ниң бөгүнде чүнү кылып турарының дугайында, келир үеде ооң пландарының дугайында Федерацияның Чиңгине секретары Мирьям Вире-Туоминен-биле беседа үезинде чугаалаштывыс.

— [illegible] кижилер-биле бир демей, делегейниң херээженнери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алганнар — деп, ол чугаалады. — Совет коммунистерниң шуулганы болза депшилгелиг хөй-ниитиниң ынаныжын шыңгыткан, тайбын дээш демиселдиң уламчылаарынче, улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче ССРЭ-ниң угланыышкынын бадыткаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде делегей байдалынга ханы анализ бердинген, совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң, совет кижилерниң чаагай чоруунуң өрүлдезиниң [illegible] улуг [illegible] айтыттынган-дыр. Кижи төрелгетенниң келир үезинге хамаарыштыр илеткел [illegible] сиңниккен. ССРЭ-ниң кижилерниң ачызында тайбын кангалаттынар болгаш болдурап быжыглар дээрзинге бүзүрээр бис — деп, М. Вире-Туоминен демдегледи.

— Амгы үеде ДХДФ-ниң кол сорулгазы болза Херээженнерниң бүгү-делегей конгрезинге белеткел болур. Ол бо чылдың октябрь айда Прагага болуп эртер. Чаа күштерни [illegible] [illegible] [illegible] хаара тудар [illegible] [illegible] тээр, ажыл-херектериң ниитилээ-биле улам ынай кады чорударының тодаргай программазын ажылдап кылыр ужурлуг бис. Бөгүн, кажан капиталистиг чурттарны хаара туткан экономиктиг кризис херээженнерниң херек кырында дең эвес эргезин ханылатып, ёзулуг дең эргени чедип алырының оруунга немелде шаптыктарны таварыштырып турар үеде, сырый каттыжышкын болгаш чаңгыс эп кончуг чугула — деп, ол уламчылады.

Эптиг таварылганы ажыглап алгаш, түңнелинде М. Вире-Туоминен Делегейниң херээженнер хүнү-биле холбаштыр бүгү совет херээженнерге сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни болгаш улуг [illegible] оларга күзээн чүве.

Аас-кежиктиг келир үе дээш, дайынга болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериңге удур демиселди уламчылаар дээш ээнг чүгкүл ол хүн Унтер-Ден-Линден кудумчузунда № 13 бажыңга ужуражыр аргалыг болганым кижи бүрүзү-биле чугаа үезинде билдимин турду.

Чаа ракета-ядролуг чепсекти, оон нейтронуг [illegible] бомбаны Барык Европага америк администрациязы [illegible] тургузар дээн турарын [illegible] сагышсырап турарын Англияның херээженнерниң национал ассамблеязының төлээлекчизи Э. Симпсон демдегледи.

Индиядан келген С. Каур база ол дугайын чугаалады. Чепсегленишкинниң хүжүрер болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырлышкынның улустар аразында харылзааларга кол угланыышкын болдурар дээш чайгылыш чок туржуп турар совет кижилерге аажок өөрүп четтирип турар бис. Тайбынны күзеп турар улустарның оларның иштинде мээң чуртумнуң улузу ССРЭ кезээде деткип келген. Индий онзачы тайбынның хоозы болур дугайында эрткен чылын Делиге бедик деңнелге эрткен совет-индий ужуражышкынының үезинде ылап үндүрген саналды сактып келирге-ле четчир деп, ол чугаалады.

Африканың чамдык чурттарында кара кештиг херээженнерниң эрге-шөлээ чок байдалының дугайында Мурику Африканың ДХДФ-те африкан национал конгрезин төлээлээн С. Ламу мууңгарап чугаалады. Ак кештиг кижилерниң дээш үезиниң тергииделинге удур, сөөк-язы ылгал көөр кем-буруулуг политикага удур демисел — кара кижилерниң бистиң чуртуварда ажылчы [illegible] кол [illegible] деп, ол демдегледи. Ол чоптуг демиселге үнелеп четпес дузалакчы оларга ССРЭ, социализмниң өске-даа чурттары, делегейниң бүгү депшилгелиг күштери чедирип турар. Чүгле америк империализмниң болгаш реакцияның деткимчезиниң ачызында ынчаттынып турар расизм амгы-даа турупчуң [illegible] гө таваржыр.

—Унтер-Ден-Линден кудумчуда ол эрги бажыңдан үнүп чоруур үем чедип келген. Оон өөлдек-эвилен өөрү-биле баырлажып чоруурда, [illegible] [illegible] кады чечектер ап албайн барганымга [illegible] [illegible].

В. СМЕЛОВ
СЭТА-ның корр.

Берлин.

ВЫМПЕЛИН ЧААЛАП АЛГАН

Сүт бүдүрерин хевүдетпишаан, сүттүң шынарын экижидери-биле «Коммунизмче оруу» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының саанчылары, инек кадарчылары эки ажылдап турар. Ферма коллективиниң күш-ажылчы чедиишкинниниң түңнелинде совхоз эрткен чылын ниитизи-биле 66 тонна сүттү бүдүрүп, күрүнеге 81.7 тонна сүттү садып, планның онаалдазын 102 хуу [illegible] күүсеткен.

Ында мурнакчы саанчыларга коллектив болгаш совхозтуң дирекциязы чоргаарланыр. Оларның иштинден Күш-ажылдың Кызыл Туг орденин эдилекчизи, коммунист Иргит Норжун өскелерни мурнаан. Коллектив 1980 чылдың дөрткү кварталында районнуң сүт-бараан фермаларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка тиилекчи бооп, СЭКП райкомунуң, улус депутаттарының Өвүр район Советиниң шилчиир вымпелин чаалап алган.

К. ХОВАЛЫГ.

ИЕНИҢ БОДАЛДАРЫ

[illegible] [illegible] кежээликтиң [illegible] куду далаш чок бадыпкан. [illegible] чамдыкта акпайн, шимчеш [illegible] чыткан ышкаш [illegible] дырар. Чайкалар пароходту [illegible] чүве дег, бөлүүчүп келгеш, дээскиндир кылыйткылааш, суугта дээр-дегбес кылдыр чавызап келгеш [illegible] белин үңгүлей бээр. Удавазында Нижний Новгород ыракта чыдып калган. Үргүлчү-ле кодалар шыктыг чылар Отчиг, [illegible] хемниң эриин кааастап чыдар [illegible] дыг черлер база-ла ыракта артып калгылаан. Ол-ла бүгүнү көргеш, Мария Александровнаның сагыш-сеткили хевээп дойлуп чораан.

Мария Александровна ол хоорайны утпас, бо-ла сактып кээр. Ынчан, 1763 чылда, ол Нижний Новгородка чедип келген. Өг-бүле чок турда ону Маша Бланк дээр турган. Ам ол Мария Александровна Ульянова апарган. Илья Николаевич, оон ашаа, гимназияга физика башкызы болуп ажылдап турган. Аныяк улустуң өг-бүле амыдыралының баштайгы хүннери оон, Нижний Новгород хоорайдан, ынчаар эгелээн.

Оон [illegible] [illegible] бла-биле долган болгаш аажок исгелделиг кижи чораан. Бажың иштинге үргүлчү арыг-силиг тудар, ишик-хеп, ном-дептер оруун чылар черлиг болурун күзээр, черле шевергин кижи турган болгаш хүн чурумун [illegible] сагып билир. А чоок [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] урап чүүл хөгжүм, күш-ажыл — оон амыдыралчы соруунуң херекгизи ол. Бажың иштиң арыг-силиг болгаш чараш турузун дээш Мария Александровна сагыш салып, хол куруг орбас, үргүлчү ажылдаар турган. Чоорту ажы-төлдүг болуп, өг-бүлеге чаа кижилер немешкен. Баштайгы уруглары Нижний [illegible] [illegible]. Улуг оглу Сашаның төрүттүнгени чери база ол.

Амыдырал чаа дүвүреддер, сорулгалар-биле долган. Уруглары бичии өзе бээрге Мария Александровна оларны Откосче аппаарынга ынак чораан. Оларның анаа барганда хөглүг дам бээр. Кежээлерде бичиизинде-ле өөредип билир номнарын уругларынга номчуп берип, катап-катап тайылбырлап бээр турган. Ынчалзада улгадып, өзүп келгени-биле оларның сонуургалы чүгле номнар-биле кызыгаарлаттынмайн турарын ол эскерип, билип каапкан. Ынчап ол рояльга ойнааш олуруптар. Алазы ышкаш, уруглары музыканы кончуг күзелдиг, хандыкшылдыг дыңнаарга. Мария Александровна амырап, аваа сеткилиниң ханызындан өөрүп чораан. Чамдыкта ол уругларының [illegible] [illegible] ээлээр. Ынчаар ойнап тургаш, кайызының аажы-чаңы канчаар [illegible] [illegible] чел чыларын кичээнгейлиг хайгаарап билип алыр чаңчылдыг.

Мария Александровна өг-бүлезиниң дугайын бодап, сактып чораан, кайда келгенин, ону долгандыр чүү болуп турарын шуут уттупкан. Салонда [illegible] [illegible] [illegible]. Элээн каш пассажир палубага [illegible] [illegible] [illegible] да шөлдерлен чаа кескеп оъттунгениниң чыды кээп турган. Сүттүң өңү карашмаар, оон [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кончуг болган.

Ындыг-ла улуг эвес суурже кестүп келген. Ону көрүп [illegible] чаш болгаш [illegible] чылдарының суурy — [illegible] ырак эвесте Кокушкинону сактып келген. Анаа чаш болгаш аныяк чылдары, чечектиг сад, ийи каът ыяш бажың ындыында хадыныг парк. Ушна хемниң эриинде терең, бедик сиgеннер эвес, а кончуг өске чүве дугайын бодап турган.

Илья Николаевич мөчээн. Оон соонда оон-даа коргунчуг айыыл келген. Амыдырал 1887 чылдың март 1-ге чедир болгаш март 1-ден ынай кылдыр ийи кезекке чарлы берген. Ол кыжын Кокушкино суурга дыка-ла берге болган: кыш соок, хар улуг. Муң тос чүс сезен чеди чылдың майда Сашаны хаан чазаа азып өлүрген. Өг-бүлеге ол дугайын чугаалашпас турган. Аня акызын сактым, болзаар дээш хөлчок арыпкан. Ол кала-даа — [illegible] [illegible] чыткан-даа болза шимчевейн дыка үр ишкиринип ыглаар апарган.

[illegible] [illegible] соонда Аняны Кокушкино суурже шөлүпкен. Ол полиция [illegible] [illegible] турган. Кажан Володя болгуну [illegible] [illegible] дээш анаа чеде бергенде Аня чүгээртээн, өске бодалдарга [illegible] [illegible].

Анаа-ла өг-бүле чурттап турган. Интеллигент, эки, найыралдыг. Кончуг анаа. [illegible] [illegible] дээр деп башка. «А болун кым сен? Бажында улуг кижи-дир сен. Ачавыс чок тур. Сен не кижи-дир сен. Олар — сээң уругларын-дыр». Ынчаар болавышаан, Мария Александровна уругларын улуг ынакшыл-биле хүндүлээр турган. Оларның күш-ажылын мактаар, үнелээр чораан. Ынчалза-даа дүвүрел чок чурттаваан чаңгыс хүн-даа турган бе ынчаш?

...Пароход Новгородтан улам ырап бар-ла чыткан. Хемниң [illegible] [illegible], [illegible] каас, чараш өннери солчуп чораан. Бажының дүктери агара берген кырган херээжен кижи ырак эвесте турган. Кара [illegible] [illegible] [illegible] гедек кага-боттуг кижи чорааны кончут көзүлген. Артында-ла, ол хире кырый берген-даа болза, оон оергазы безин хөну болган. Мария Александровна агаарны херек долдур тынып, шөлээн турган. Хире-хире кезип каан оът-сиgенниң чыды келгилээн. Хостуг, шөлээн сырынчыгаш серинкеди хадып кээрге экиин кончуг болган. «Эник, мээң Волгам, сээн-биле үр-ле көрүшпээн бис. Мээң уругларым шуптузу сээн эриктериң чоогунга төрүттүнген болгаш манаа өс[illegible] [illegible]. [illegible] бодап келгеш, уругларынче хая көрнүп келген: «Мен душ дүжевелим, бистер кады бис, мурнувуста ам-даа хөй хүннер бар».

Уруглары узун сандай кырынга олурганнар. Ол, каттыр[illegible] [illegible] [illegible] дип келгеш, оглунуң эктиниң [illegible] [illegible] [illegible].

— Бээр, бистиң чаныывыска олуруп ал. Кандыг чоруп чор сен, авай? — деп, Владимир Ильич айтырган.

— Шуптувус кады, сен база бистиң-биле деп чүвеге ам-даа бүзүревейн чор мен — деп, [illegible] [illegible].

Авазының бичежек холун Володя ыыт чок суйбап каан «Ленин дугайында тоожулар» деп номдан очулдурган.

Авамга боодал чечээм

(Сонет чечээ)

1.

Ыржым дүннүң шыксыг, серинин, таалаңчызын!
Ынай чашта кавайымны чайгаан ышкаш,
Өртемчейниң кайы-бир-ле сыгдызындан
Оюй ырым куттулуп чор, ынак авай.
Өрээлимниң чырык, чылыы дендей берди —
Өөрүшкүм, белек алган хензиг чаш-ла.
Караңгы дүн ханызындан дириг хевээр
Караам орта хүлүмзүрүп көстүп келдиң.
Ыржым өттүр чедип келген өвүрүңну
Ынакшылдыг кайтап ор мен, эргим авай.
Сеткилимниң он беш янзы чечектерин
Сеңээ сунайн, оон ады — Сонет чечээ.
Ындын алып, кыңгырт кылдыр бадырыптайн.
Ырлыг чечээм аялгазын дыңна, авай.

2.

Ырлыг чечээм аялгазын дыңна, авай,
Ынак шынаам делгемнери чыыргып келзин
Чашкы шаамның кокпазынга кирип алгаш
Сактыышкынның оруу-биле челзип орайн.
«Эртежиге эзерлиг аът таваржыр!» — деп,
Эргим оглуң оттурарда сөглээр чордуң.
Ону ынчан таптыг угаар харыым кайдал,
Оястап каап, хөөннүг хөөн чок турар чордум
Эгиледир, эзин үндүр челзип турар
Эрес оглаа аътка черле чедиичээн мен.
Чайын, кыжын холум ништиг — олут орбайн.
Чашкы шаамдан «Ажыл» деп аът эзертээн мен
«Эзерлиг аът — ажыл-ишти дыңнаандан бээр
Эки адым хирге-чамга бораваан мен.

3.

Эки адым хирге-чамга бораваан мен,
Эчис соруум ажык чырык оглуң-дур мен
Ынай чашта кылган чүүлүм амдытаа дээр.
Ырны тода билирим дег, сактыр-дыр мен.
Кожавыстың оглу-биле арнывыста
Кончуг эптиг, чаңгыс баг дег, өннүктер бис.
Чайырлап каан ойнаар боолут; менде куруг.
Часкап алгаш, бажыңымга эккелген мен.
Чараш кылаң ойнаарыкты эскерип кааш,
Чадактарым артында-ла кыза берген:
«Кайызын алдың, ээзинге дораан агыт.
Хайлыг чаңга өөренме!» — деп кончуп каап сен.
«Эмин эрттир олчаарганк боор чорба!» — диген
Эптиг-чөптүг сөстериңни дүрүм кылдым.

4.

Эптиг-чөптүг сөстериңни дүрүм кылдым.
Эдеришкен өөрүмге дузам кадып,
Хайнымышкыныг херектерден чыда калбас,
Хажыызындан харап орбас кижи-дир мен.
Хайым шураан ужар ышкаш, диниттиг шөл.
Кадыыр чайган мени көргеш, ирейлериң
«Ийи холу оруун баштаан оол-дур!» — дээнин
Идегел деп чаш-даа болза, билип турдум.
Ажы-төлүң өске улус мактап турда,
Ава кижээ оон артык шаңнал кайдал?!
«Чоннуң карада кескү-дүр!» — деп билген ооар
Чораан черге уштуланнаа чорбастаан мен.
Чоогумда дириг бодуң чок-даа болза,
«Чонуң черле човатпа!» — деп чагып чор сен

5.

«Чонуң черле човатпа!» — деп чагып чор сен.
Чоокка-даа, ыракка-даа алыс бодаан.
Ыдык сагаан чүвем-не ол. Чүрээм хөөнү —
Ыры-шүлүүм чүмү-биле ында тудуш.
Мөңгүлерле-тейлерле [illegible].
Бук-баш кылдыр ыглап-сыктап чорбас-тыр мен
Чонум — чоорган, хөйүм — хөйлең. Оон чылыы
Чөлээн чүрээм чылыктырып эргизиптер.
Чонум болгаш авайым сээң оглуң мен дээш.
Човаганны четче-бүрүн чөөдүрептер
Харыым чок бол, оода-ла, хензиг кезиим
Канчап-чоор-даа эгидерим кызыдар мен.
Кара бажым сында хар дег агартыже
Чолдум арыг бедик нүүрүн сагыыр дээн мен

6.

Чолдум арыг бедик нүүрүн сагыыр дээн мен.
Чорук кылып, чүс-чүс чуртка четсимзе-даа,
Төрүттүнген ынай шынаам эргимчелиг
Төлү мени ыраактан бээр кыйгырып кээр.
Суун ижип, довураанга ойнап өскен
Чуртум канчап багай-дыр деп сөглээр чүвел.
«Аваң биле Төрээн чуртуң каавыт!» — диизе,
«Амым баштай үзүңер!» — деп сөглээр ийик мен.
Авам биле Ада-чуртум — тыным чоруур
Айдыс чыттыг арыг чаагай агаарым-дыр.
Амыдырал-чурттал ганның чүлүктелип.
Чуртум каастаан агар-сандан ыяжы-дыр.
Караам чыраан, холум дынзаан, угаан кирген
Хайыралыг Ада-чуртум каарым чок.

7.

Хайыралыг Ада-чуртум каарым чок.
Кара чаштан ойнап өскен олбук шыгым,
Кыңгырт кылдыр ырлаар саарым, хараар тейим.
Кылаң дээрим — халбактанган дазылым ол.
Дазылымдан туруазумза, кадып каар мен,
Даштадыр-ла кожээ болуп хуула бээр мен.
Кускун-саскан — элдеп куштар олут чазаар
Куу сыра — адагашка доңей боор мен.
Ада-өгбем тараа тарыыр байлак шөлүм,
Авайым сээң меңге удаан чевег-хөөрүң,
Улуг оруг киирип каан чиңге коошам
Уттупсумза, эр боол чораан дүжүүм чүү боор
Казыргыта үлчүдү-ле сывыртадыр
Каңмыыл эвес, дазыл-дөстүг оглуң-дур мен.

8.

Каңмыыл эвес, дазыл-дөстүг оглуң-дур мен.
Хатка удур хөрзээн дөгеп чоруп ор мен.
Шүлүкчүге хамааржыр бээр чүве-ле хөй.
Чүъктээн чүъгү хүнден хүнче аартап орар
Ынчалзажок, күжүр авай, харысалга
Ынай хензиг эвес дээрзин билир чордуң.
Харын ону кымның мурнай чамгыс-ла сен
Кара чаштан угаанымга сиңирген сен.
«Чүү-даа чүве эге-баштыг, үре-түңнүг.
Чүңү кылып турарыңны дөгерезин
Шүгдүнүп чор, туружуң көр, тодаргай-ла.
Чүгле ынчан меге-шыны көстүр!» — дээн сен
Оңгул-чиңгил оруктарны оваарып көөр —
Отка-коске душпезин-не кызып чор мен.

А. ДАРЖАЙ.

(Уламчылыг).

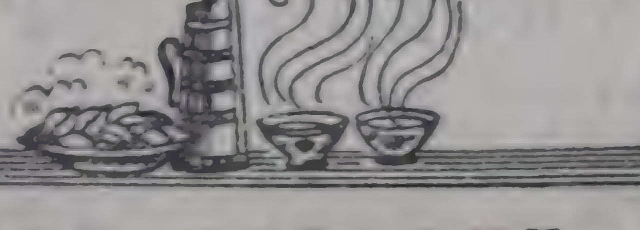

Аяк шайны Арттап ора...

«ЭҢ ТЕРГИИН» УНИВЕРСИАДА ДЭЭШ

[illegible] [illegible] студентилерниң Испанияның соңгу чүгүнде улуг эвес курорт хоорай Хакага болуп эрткен кышкы оюннарынга совет командазының [illegible] [illegible] «Эң тергиин» деп демдек-биле үнелээн. Ындыг маргылдааларның төөгүзүнге бир дугаарында хөй санныг медальдарны бистиң төлээлеривис ынчан чаалап алган. Совет командазының кежигүннери тос алдын, алды мөңгүн болгаш дөрт хүлер медальдыг чаныып келгеннер. Ийиги болгаш үшкү черлерни Чехословакияның спортчулары ээлээннер. Оларның шаңналдары мындыг: 3 алдын, 4 мөңгүн, 2 хүлер, а үшкү черни Италияның командазы чаалап алган. Францияның, Болгарияның, Канаданың спортчулары [illegible] [illegible] [illegible] киргеннер. Инитиси-биле он [illegible] [illegible] [illegible] бүрү шаңналдарны алгаш, [illegible].

Анаа ниитизи-биле он тос комплект медаль дээш 28 [illegible] [illegible] [illegible] күжүн шенешкеннер. Маргылдааларның [illegible] дагга хаактаары, хаакка чаржыры, трамплинден халыыры, [illegible] фигурлуг чуңгулаашкын болгаш хоккей кирген. Бистиң студентилеривис хоккейден ангыда бүгү хевирлерге киришкен.

ССРЭ-ниң спортчу делегациязы эң-не хөй санныг болган. Анаа чурттуң 18 хоорайларының төлээлери киргеннер.

Чурукку чылдарда болгулап [illegible] [illegible] универсиадалар үезинде совет студентилер бүгүле маргылдааларга киржип келгеннер. Черле ынчаш универсиада чүгле дээди өөредилге черлериниң студентилериниң спортка хандыкшылын идепкейжидер эвес, янзы-бүрү чурттарның студентилериниң бот-боттары-биле эки таныжып алырынга база дузалаар. Ынчап тайбың дээш улустар аразынга найыралды быжыглаарынга база дөгүм болур.

Ам спортчулар бо чылдың июльда Бухарестиге болур чайгы оюннарга белеткенип эгелээннер. Дараазындагы кышкы универсиада 1983 чылда Болгарияга болур.

(СЭТА-ның корр).

ШҮЛҮКТҮҢ МААДЫРЫ—АРТИСТ

Элдеп салым-чолдуг болгаш бүдүштүг кижилер бистиң аравыста чурттап чоруур. Эки кижиниң чуруkчу чуруптар, шүлүкчү ырлаптар, ынчалзажок ол аажок ховар болгулаар. Степан Шипачевтуң Тыва дугайында «Кызылда», «Депутатка», «Москва ыраккта», «Улуг-Хем», «Хүргүлек», «Тыва өннүктеримге» болгаш «М. Р.» деп хураангай атка турaскааткан «Ырап калдым» деп шүлүктери бар. Ынчалза-даа «М. Р.» деп кымыл дээрзи [illegible] [illegible].

1974 чылдың январь. Бистиң чурт-шинчилел музейинге алдарлыг артист Марьям Алексеевна Рамазанова моорлап келген. Ол чыылганнарже олуртур көргеш, шуут-ла тывалап чугаалап бадырды. Музейниң хуралдаар залынга тыва школаның өөреникчилери болгаш кодээден келген малчыннар бар чүве болгай.

Марьям [illegible] [illegible] шүн эш-өөрүнүң дугайын чугаалап турду. Тываның урап [illegible] [illegible] [illegible] дугаар Владимир Ильич Ленинниң [illegible] ойнаан кайгамчыктыг [illegible] артист Олег Намдарааның дугайын дыка солун чугаалады. Кижиниң эрезин, угаанныын, эрес-дидимин илередип турар бир мындыг домакты ол ынчан чугаалаан чүве:

— 1944 чыл. Дайын [illegible]. Бистиң эш эки кижилеривис Совет чурт дээш тулчуп-даа, маадырлыы-биле өлүп-даа турганнар. Ол чайын мен дажыпмөөрээн Дерзиг суугуга биче-ле болза дүже бер часкан мен. Бистиң Тыва театрның белүк артистери Каа-Хемниң, Хараал алдын уургайының, Тожунуң, Хам-Сыраның чонунга оюн көргүзүп чораан бис. Дерзиг хемниг ортузунга чорумда азер [illegible] [illegible] ажыр шурап, мунган аъдым, зар чүдүкка моннадыпкан чүве дег, тырыкынаны берди. Бир онгарлып кээримге, чалгыг мени чээргенгилештиг [illegible], ырак черже алгаш чоруп ту. «Кижиниң тыны кестиң кырында» деп чугаа бар. Карак чивеш дээр аразында [illegible] [illegible] [illegible] холу мени сегирип алган. Ол кижи мени эник кырынче үндүрүп эккелген. Мээң амы-тынымны алган кижи болза Олег Дондукович Намдараа ол ийин!

Бо домак артистерниң амыдыралынга суксулуу, найыралдыын болгаш эки кижилерниң бот-бодунга хайыралыын херечилеп турар-дыр.

Музейниң залчылары артистиң солун чугааларын [illegible] [illegible] [illegible]. Степан Сарыг-оолдуң «Хорлуу бедик» деп шүлүүн кырьнчүлерниң дилээниң ёзугаар катап номчуп бараалгатты. Тыва [illegible] [illegible] тода болгаш [illegible] [illegible] турда Марьям Алексеевна чугаазын ынчаар доосту:

— Тоолчулар чурттап чораан. Тоолдарын дыңнап өстүм. Тоолчулар «кызыл-дүс таза-даа», тоолдары артып калган. Шүлүкчүлер чурттап чораан, шүлүктери чораан маадырлары оларның соонда безин чүс-чүс чылдарда чурттап [illegible] [illegible] [illegible] чоруур мен. Мени база-ла бир шүлүкчү бир шүлүүнге алгаан чүве. Бо-ла бажың бо-дур. Ынчан манаа театр турган. Шүлүкчү Степан Петрович Шипачев-биле бир-ле дугаа ында театр артистери ужурашкан бис. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турaскааткан чүве «М. Р.» деп чаңыра хураангайлаан ат болза «Марьям Рамазанова» дээн чүве-дир ийин. Ол шүлүкту М. С. Моңгуш тергиин-не очулдурган ийин.

Ырап калдым.
Станция, чаа оруктар.
Ынча-хаая Сибирь арыы
көстү-дүр
Ээй уктуг карактарың арай
Астыгыр-даа бол, хамаан эвес
Демир-орук кырында көк ыш
Делир—кешкен хемни шып
[illegible]
Частыктарын элээн дестек даа
[illegible]
Харын оон өскээр күзевес мен.
Карактарың олунда
[illegible] сылдысчаар
Каан-чаагай хереледиш турар.
Улус сени чараш диве-ле-даа.
Улуг дыка ону тооп дыңнава
[illegible] уктуг кыстың карактары арай астыгыр-даа бол, [illegible] карактарда ынакшылдың сылдыстары хереледидир хып турар дээрзин Степан Щипачев бо шүлүүнде дыка йөрээлдиг [illegible] Марьям Алексеевна [illegible] [illegible] [illegible] көргеш, [illegible] [illegible] шүлүүнүң [illegible] [illegible] [illegible] Шүлүктүң болгаш шүлүкчүнүң маадырын көр чүве ийин-дир.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

С. УЙНУКЭЙНИҢ «Даглыг черде час» деп чуруу.

КЫМ МУРНААРЫЛ

Алды ак фигуралыг артып калгаш, каш көштен кара нояныны мадап болурул? Чажыды-биле чугаалаал: ийи!

Фокус уламчылап тур: бирээ, ийи, үш... 7-ги көзенекте ак теве шыдыраа кожуулен чиде бээр. Беш ак фигуралыг артып калгаш, каш көштен кара нояныны мадап болурул? Чажыды-биле чугаалаал: база катап ийи!

Фокус уламчылап тур: дөрт, беш алды... Ак тааныын чаңгыс аъды шыдыраа [illegible]

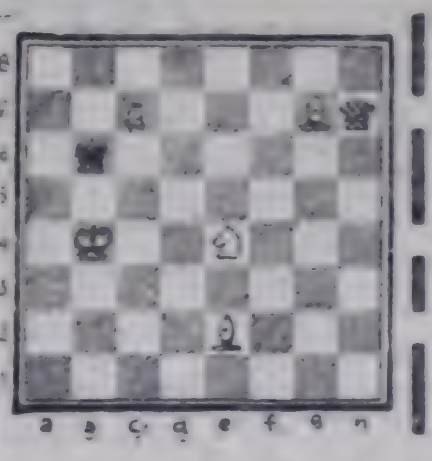

чиде бээр. Дөрт ак фигуралыг артып калгаш, каш көштен кара нояныны мадап болурул? Ам база-ла ийи көштен [illegible] [illegible] болур.

Фокус уламчылап тур: [illegible], тос... Ам ийи [illegible] [illegible] теве чиде берген [illegible]. [illegible] ак фигуралыг артып [illegible] каш көштен кара нояныны мадап болурул? Бо таваржылга база-ла ийи көштен [illegible] алыр аргалыг!

Кара нояныны уламчылап [illegible] матап матта кагар аргазын [illegible] [illegible]. Кым мурнаарыл?

КОДАНМАА БИЛЕ ЧОЙГАНМАА

Ынчан Тожуга бот-тывынгыр уран чүүлдүн район көрүлдези эртип турган чүве. «Совет Тыва» совхозтуң Алыр-Кежиг суурунуң клувунга чыылган [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] коллективиниң оолдер ансамблиниң ол черге тывылган кожамык ырлары бадырыптылар:

Өдүгенден каккан чывар
Өпие, чүрээм серге дипти.
Олук, диннииг дүшкен уруг
Өзүм, чүрээм хөлзедипти.
Артыштыгдан каккан салгын
Арным, бажым суйбай каапты.
Алды, киштиг дүшкен уруг
Анаа чүрээм хөлзедипти.

Залда олурганнар ыраажылар ырызын хөөктүрүп, «Оон-дижин кагдылар.

«Адрестиг ыры боор за?» дел анаа-ла чугаалажып кагдым. Ашак апарган кижи олургаш: «Чугаажок болдурам, улус хөй черге ырлажы бербес» — дел кагды. Оюн доосту бергенде нежээ Толбул чурттуг Далаас Долдаевич деңги ырга кирген уруг дугайында чугаазын коңчуг таваар ылып берди:

— Ынчаарда немец фашизмге удур Ада-чурттуң Улуг дайынының үшкү чылы. Бо-ла Алыр-Кежигге фронтуга белек чыып чорудар дугайында хурал чоруп турган. Улус белектерни бижиилип, чамдык кижилерниң белектерин ол-ла дораан туда ап-даа турган. Хурал орту кирип чорда, бо черчурттуг Чойганмаа дээр аныяк уруг туруп келгеш. «Белек кылдыр 50 диин чорудар мен» дээн. Дараазында кадай апарган Коданмаа дээр угбай база беже диин заазаан.

Коданмаа биле Чойганмаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]ганнар. Олар Өдүгенниң Ортаа хонашка келгеннер. Дүне шайлап, чемненип алгаш Коданмаа ам диинниг үнер-дир дээн. Чойганмаа кайгаваан-даа. Олар ай чырыынга арга иштин чиидип чоруурга, аажок улуг ын турган. Чойганмаа кашпагай болгаш ыяшче үне берген. Барганы, уяны аргамчы-биле авыйшавый шараш, черже дүжүр шиипкен. Черле [illegible] [illegible] [illegible] эгелээн. [illegible] [illegible] мон-биле хаптарга мөөру читкен. Санап көөрге чаңгыс уяда 50 диин чыткан. Олар аңгаар эртен база бир ындыг уядан беже диин ужулганнар.

Салчак ТАМБА.

Сонуургактарга

ОЗАЛДАП ТӨРҮТТҮНГЕН

Намибияның Виндхукка афрык өг-бүлеге хары угда алды [illegible] [illegible]. Оларның дөртү оол, ийизи кыс болган. Рейтер агентствозунуң дыңнадыын турарын ёзугаар алырга, оң чеди харлыг аваазы Крейстиң болгаш ооң уруг[illegible] [illegible] [illegible] эки. Уругларның ада-иези өг-бүлеге алды кижи немежи бергенин элээн үр үеде чажырып келгеннер. Чүге дээрге, бир уруг элээн болгаш төрүттүнген. Баштайгы беш эркек чылдың октябрь 15-те, а эң сөөлгүзү ноябрь 7-де төрүттүнген.

ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮРЕЖИ

Эш деп швейцар хоорайга анаа эвес спортчу маргылдаалар бо-ла болгулаар. Аныяк херээженнер тараачыннарның «Шөгүне дээр хүрежинге мар[illegible] чылдааны эрттирип турар. Ол хүреш Швейцарияга чүс-чүс чыл бурунгаар билдингир турган. Ынчалза-даа орта херээженнерниң кыржирин [illegible] [illegible] [illegible]. Ол [illegible] [illegible] [illegible]. Олар чоокта чаа чедип алганнар. Аныяк херээженнер шөлге үнүп келгеш, бот[illegible] [illegible] [illegible] кызып, аъш-аңгы аргаларны ажыглап турганнар. Анаа тиилээн кижини инек-биле [illegible].

ХОРАННЫГ ЧЫЛАННАР-БИЛЕ

Чаңгыс черге хоранныг чыланнар-биле чурттап болур бе? Орга харыны 27 харлыг [illegible] Том Намби берген. Ол [illegible] өрээл иштинге хоранныг 152 чылан-биле дөрт ай дургузунда чурттааш, [illegible] [illegible] тавварышкан.

ЭЛДЕПТИГ АЯН-ЧОРУКЧУ

Семаранг хоорай (Ява) чурттуг Хартоно дээр аныяк эр элдептиг аян-чорук кылган. Калчаа аарыг ыттан ол [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ние эскербейн барган. Самолет дээрже көдүрлүп үнгеш, 3,5 муң метр бедикке бүдүн чартык шак дургузунда ушкан. Кажан самолет Джакарта аэродромунга хонупканда элдептиг аян-чорукчуну эрге кожуп, чожуй берген олурда техниктиг хынаалда кошкун [illegible] [illegible] [illegible].

телевидение

МАРТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги сүлде шимчээшкин. 9.15 — Р. Глиэр. Оркестр [illegible] [illegible] концерт. 9.40 — «АБВГД-лээр». 10.10 — «Силерге, ада-иелер». 10.40 — «Концерт-вальс». Музыкалыг программа. 11.15 — «Москвачы». Телеклуб. 12.55 — «Спортлотонуң» 10-гу үзүктелгези. 13.05 — «Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». «Грецияның музейлеринде шаандакының уран чүүлү». Уран чүрулганың А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейинден репортаж. 13.35 — Португалияның Коммунистиг партиязының 60 чылы. [illegible] «Аванте, камарада! Бурунгаар, эштер!». Документалдыг телефильм. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — Уругларга фильм. «Хек-даваннар». Уран-чечен телефильм. 15.50 — «Кады амыдыражылга». Тележурнал. Композитор А. Шакин эрттирер. 16.20 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи Г. Васильев ырлаар». 16.35 — Дириг амытаннар дугайында. 17.35 — Документалдыг телефильм. «Париж, чүге Маяковский чүвел?» 18.35 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа АКШ-тан дамчыдылга. 19.20 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Чоруур болзуңза, чору!» Кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Театрга ужуражылгалар».

23.05—23.15 — «Танцы залы». Төнчүзү — медээлер.

ДААРТА — МАРТ 8

Даарта частың байырлалы, Делегейниң херээженнер хүнү. Бо байырлал хүнүнде эр кижилер кадайларынга авааларынга, кырган-аваларынга, угба-дуңмаларынга суй белектерни өргүп турарлар.

Кызылдың үлетпүр бараанннар садыының магазиннери силерниң дилээнер ёзугаар белектерни шилип база савалап бериптурар. Ынчангаш, белек садып алырын уттунар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргээр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк углаңнышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 2—7 градус соок, чамдык черлерге сооктуң дыңзазы 9—11 градус чедер.

Кызылга база-ла бүргеп, аязып, дүне быскан хар чаар. Соңгу-барыын [illegible] [illegible] [illegible] хаттың хат секундада 5—10 метр дүргедээр. Дүне — 16—18, хүндүс 5—7 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл сөөлүнде бир катап» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм кашпалыынга ужуражылга» 10.15, 13.00, 15.15, 17.00 (узаткан), 19.15, 21.00. Киночыыңда 12.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза чугула даалга» 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өг-бүле сүмележиишкини» 15.00, 20.30 (узаткан). «Огарев 6» 16.50, 18.10 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 441

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринге талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00308

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 58 (11556) | 1981 чылдың март 8, воскресенье | 1925 чылдан үнделгилеттинген | Өртээ 2 кап.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Эргим херээженнер!

Бистиң алдарлыг ажыл-ишчилеривис, иелеривис, кадайларывыс, угба-дуңмаларывыс болгаш уругларывыс!

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнериниң интернационалчы эп-сетКил каттыштырылгазының хүнү — Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-биле силерге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис!

Амгы байырлал — онза өөрүнчүг болгаш байырлалдыг. СЭКП-ниң XXVI съездизи чаа дооскан. Совет улустуң төөгүлүг чедиишкиннерин, партияның бузулбас чаңгыс эвин, массалар-биле ооң чарылбас харылзаазын ол көргүскен. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде совет кижи дугайында, экономиканы болгаш культураны улам ыңай хөгжүдер, Чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында ленинчи сагыш салыышкыны сиңниккен. Партия съездизиниң шиитпирлерин коммунистер, бүгү ажылчы чоннар боттарының төрээн, хан-дамырындан тудуш хереэ кылдыр хүлээп алган. Леонид Ильич Брежнев баштаан СЭКП Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышкан совет кижилер бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш, камналга болгаш хумагалал дээш, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышта идепкейлиг киржип турар.

Социалистиг ниитилелдиң мурнунга херээженнерниң ачы-авыралы аажок улуг. Советтерниң эрге-чагыргазы дээш херээженнер эр улус-биле кады демисешкен, индустрияның найгамчынтыг улуг бүдүрүлгелерин тудушкан, совхозтарны болгаш колхозтарны тургусчуп келген. Фашизмге удур дайынның кадыг-дошкун чылдарында совет патриотчу херээженнер угаан-бодалының өндүр чаагайын, эрес-дидимин болгаш маадырлыын, күш-ажылга эрес-шудургузун көргүскен. Фронтуже чоруткан ашактарын болгаш оолдарын солааш, херээженнер чурт дугайында, дайылдажып турар армия дугайында сагыш човаашкыннарның хемчээл чок улуг аар үүргезин боттарынга алганнар. Совет херээженнерниң күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадыр чоруун Төрээн чурт кажан-даа уттпас!

Дайын соондагы катап тургузуушкунга, кур черлерни шиңгээдип алырынга, чурттуң экономиктиг күчү-шыдалын быжыглаарынга, ооң эртеминиң болгаш культуразының чечектелиишкининге, өзүп турар салгалды кижизидеринге совет херээженнерниң салыышкынын партия бедик-биле үнелеп турар. Беш муң херээженнерге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик атты тывыскан, а чээрби чеди херээженнерге ону ийи дакпыр тывыскан. Бистиң хөй national чурттувустуң ийи миллион ажыг херээженнерин орденнер болгаш медальдар-биле демдеглээн.

Совет херээженнерниң хөй-ниитичи болгаш политиктиг идепкейлии, ниитилелди болгаш күрүнени эргелеп башкарарынга оларның киржилгези улгадып турар. Ленинчи партияның хүрээлеңинде дөрт миллион чартыктан ажыг, партияның XXVI съездизиниң делегаттарының аразында 1329 херээженнер бар. Миллион ажыг херээженнер улусчу депутаттарга соңгуткан, он-он муң херээженнер бүзүрүлгелерни, албан черлерин удуртуп, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларын баштап турар.

Ада-чурттуң чаагай чоруунга соруктуг киирген күш-ажылыңар, мегелиг-шылаг чок хөй-ниитичи ажыл-чорудулгаңар дээш, силерге чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис, эргим хүндүлүг херээженнер!

Иелерни болгаш бичии чаштарны камгалаары — амыдыралдың совет хевириниң онзагай чүүлү, социалистиг ниитилелдиң хоойлузу болуп турар. Херээжен кижиниң сагыш-сеткилиниң буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа совет өг-бүлени чечектелдир чырыдып турар. Күрүнениң онзагай шаңналдарын херээженнерге тургузуп берген. «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты 305 муң херээженнер чоргаарал-биле эдилеп чоруур. Иениң маадырлыг чоруу дээш, ажы-төлүңерни кадык-шыырак, күш-ажылга ынак, амыдыралга өөрүшкүлүг, коммунизмниң херээнге бердинген кылдыр кижизидип турарыңар дээш силерге сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрүп четтирдивис, эргим хүндүлүг херээженнер!

Иелерниң болгаш чаш уругларның дугайында партияның болгаш Совет күрүнениң улам күштелген сагыш салыышкынын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилеринде айыткан. Үре-түңнелдиг күш-ажылды кылырынга, ажы-төлүн кижизидеринге, өөренирнге болгаш дыштанырынга, культураның байлактарын калбаа-биле ажыглаарынга чаа аргаларны херээженнер ап турар.

Совет Эвилелиниң тайбыңның болгаш улустар аразында найыралдың политиказын шиитпирлиг болгаш чайгылыш чок чорудуп, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксаар дээш, бүгү күрүнелер-биле деңэргелиг, бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга дээш туржуп турар. Бистиң чаңгыс ада-чуртчу херээженнеривис социалистиг өске чурттарның херээженнери-биле демнежип алгаш, тайбың болгаш хосталга дээш, хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш демиселчилерниң мурнуку озуруунда туржуп турар. Термоядерлиг дайынның хуюкталыышкыны өртемчей кырында тайбың хүнну кажан-даа дуглавас дээрзинге олар быжыы-биле бүзүреп турар.

Эргим херээженнер! Март 8-тиң байырлалы-биле бүгү чурт силерге байыр чедирип тур! Күш-ажылга, өөредилгеге, чогаадылгага чаа-чаа чедиишкиннер, чаагай кадыкшылды, аас-кежикти, өг-бүлеже чаагай чорукту силерге күзедивис! Бо часкы хүннерде ышкаш силерге чечектерни болгаш каткы-хүлүмзүрүгнү кезээде белекке берип турзун!

Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнерге алдар!

Бүгү делегейниң ажылчы херээженнеринге изиг байыр!

Бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувус быжыгып, чечектелип турзун!

Коммунизм деңгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

А. Зайцев биле С. Б. Уйнукнайның «Март 8» деп фотомонтажы.

ПАРТИЯНЫҢ СОРУК КИИРИКЧИ СӨЗҮ

Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылын эң-не улуг сонуургал-биле хайгаарап турганнар. Оон ажылдап турган хүннеринде республиканың партия организациялары масса-политиктиг калбак ажылды чоруткан. Бүдүрүлге, албан организация черлеринге, совхозтарга хөй саның хуралдар болгаш митингилер, өөредилге черлеринге болгаш школаларга байырлыг шугум чыскаалдары, кичээлдери болгулаан. Ол бүгү чүүлдерге ажылчы чоннар, аныяктар болгаш сургуулдар төрээн Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткип турарын илередип, улустуң чаагай чоруу дээш, бүгү делегейниң тайбыңны камгалаары болгаш чаввырлыышкыны ханылаары дээш, хүн бүрүнүң мегелиг чок ажылы дээш аажок өөрүп четтиргенин илередип турганнар. Съездиниң ажылдап турган хүннеринде республиканың хоорайларынга болгаш районнарынга, күш-ажылчы коллективтеринге 1136 митингилер, хуралдар, беседалар боор, оларга 80 муң ажыг кижи киришкен болгаш олардан 3516 кижи сөс ап чүве чугаалааннар.

Лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар, илеткелчилер СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде түңнелдерниң болгаш айтыышкыннарны, «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» чедингир тайылбырлап, партияның салган сорулгаларын күүседир талазы-биле ажылчы [illegible] мурнунда сорулгаларны тодарадып турганнар. СЭКП хоорkomу, райкомнары, парткомнары февраль 27-де чаңгыс аай политхүнү эрттирген болгаш аңаа партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый ажылдакчылары эң-не идепкейлиг-биле киришкен.

Каа-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарга съездиниң материалдарын пропагандалаар, тайылбырлаар талазы-биле ажыл эң идепкейлиг чоруттунган. Ол районнарга лекторларның, илеткелчилерниң, политинформаторларның болгаш агитаторларның семинарлары болгулаан. Семинарларга СЭКП райкомнарының секретарлары съездиниң материалдарынга холбаштыр илеткелдерни кылганнар.

Партийжи, комсомол болгаш экономиктиг өөредилге системаларының ажылында XXVI съездиниң материалдарын ханызы-биле өөренирнге улуг кичээнгей салынып турар. Күш-ажылчы коллективтерде съездиниң материалдарын амыдырал-биле сырый холбап, ажыл-херекчи өзу-биле өөренип көрүп турар. СЭКП-ниң Бии-Хем райкому пропагандистерниң бөлүктер аайы-биле семинарын эрттирген. Амгы үеде ол районнуң политиктиг болгаш экономиктиг бүгү-ле школаларында база семинарларында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын дыңнакчыларга тайылбырлап, өөредип турар. Ол районнуң эң тоочуң пропагандистериниң бирээзи Н. А. Беспалов кичээлдерни эң бедик деңнелге, ханызы-биле эрттирип турарын демдеглээр херек. Амыдырал [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң. СЭКП-ниң делегейге чорудуп турар политиказының [illegible] тыр ол пропагандистиң беседазын улуг сонуургал-биле дыңнаанннар.

«Тыва кобальт» комбинаттың парткому партия организацияларының секретарларының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренир дугайында айтырыг талазы-биле чөвүлел хуралын эрттирген. Комбинаттың цехтеринде, ступ-нуң албан организация черлеринде, школаларында съездиниң материалдарын өөренир кичээлдер доктаамал чорүп турар.

Партияга болгаш Ленинге, коммунистиг [illegible] совет улустуң чедиишкиннеринге тураскааткан массалыг күш культура болгаш спорт хемчеглери, агитбригадаларның концерттери, бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң көргүзүглери, кинофильмнер Тываның бүгү-ле чурттакчылыг черлеринге болганнар. Коммунистиг партияга тураскааткан темалыг кежээлер культура бажыңнарынга болгаш клубтарга болган. Ак-Довурак хоорайның чурттакчылары съездиниң ажылдаан турган хүннеринде хаак кроссунга идепкейлиг киришкеннер. Даг-Өттүг хоорайның хоккейжилери, хол бөмбүкчүлери, шыдыраачылары болгаш өске-даа спортчулары боттарының чаңгыс чер чурттугларынга бедик [illegible] Бүдүрүлге [illegible] слёду аңаа улуг кодурлуушкунуг боор эрткен.

Съездиниң ажылдаан хүнүнде республиканың дыка хөй мурнакчы коллективтери, съезд мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизинге, партия обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелинге, партия райкомнарынга болгаш райкүскомнарга боттарының күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында рапорттарны кылган. Бүдүрүлге черлериниң 62 коллективтери, 406 цехтери, бригадалары, фермалары, 7124 мурнакчылар 1981 чылдың баштайгы ийи айларының болгаш бирги кварталының планныг даалгаларын съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир чедиишкинниг күүсеткеннер. Күш-ажылчы коллективтер болгаш мурнакчылар-даа съездиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүседиринче чуткулун илередип, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Чижээ, «Чаа орук» совхозтуң хойжулары Сагаан Седип болгаш Севилбаа Анай олар төрүүр 100 хойдан-на 98 хураганны алыр дээш хүлээлгезин эде көрүп, 105 хураганны менди камгалап алырын база катап хүлээнгеннер. Республиканың өске-даа күш-ажылчы коллективтеринде ындыг патриоттуг эгелээшкиннер боор турар.

Бо хүннерде республиканың партия организациялары болгаш идеологтуг активи-даа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, 1981 чылдың болгаш бүгү он бирги беш чылдың-даа планнарын база социалистиг хүлээлгелерин шаап-ла күүседиринче угланган тодаргай пропаганда болгаш масса-политиктиг ажылдарны кылып турар. Күш-ажылчы коллективтерде съездиниң материалдарын ханызы-биле өөренири уламчылап турар. Республиканың ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга быжыы-биле боттандырар дээрзин СЭКП-ге, ооң Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга быжыы-биле бүзүредип турарлар.

Чырыткылыг часкы байырлал — Март 8 кайгамчык чаагай. Ол байырлал бо чылын онзагай байдалдыг. Чоннуң чаагай чоруу, Төрээн чурттуң чечектелиишкини, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш сагыш салыышкын-биле долдунган шиитпирлерлиг СЭКП-ниң XXVI съездизи ажылын чоокта чаа дооскан. Советтер чуртунуң херээженнери, бүгү совет улус-биле бир демей, партия шуулганының программа болур документилерин изиг-биле деткип, СЭКП-ниң өндүр улуг планнарын боттандырар дээш демиселге күженишкиннерин улам улгаттырып, делегейниң демократтыг херээженнерниң шимчээшкининиң интернационалчы чаңгыс эвин быжыглаары, ооң сырый каттыжылгазы дээш салыышкынын күштелдирип турар.

ССР Эвилелиниң Улуг театрынга март 6-да найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң делегейниң херээженнер хүнүнге тураскааткан хуралы болган.

Чыылганнар эштер Л. И. Брежневти, Ю. В. Андроповту, М. С. Горбачёвту, В. В. Гришинни, А. А. Громыкону, А. П. Кириленкону, А. Я. Пельшени, Н. А. Тихоновту, Д. Ф. Устиновту, К. У. Черненкону, П. Н. Демичевти, В. В. Кузнецовту, Б. Н. Пономарёвту, С. М. Соломенцевти, И. В. Капитоновту, В. И. Долгихти, М. В. Зимянинни, К. В. Русаковту диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Президиумга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер

МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, шериг начальниктери, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемденнер, культураның ажылдакчылары орган.

Хуралды, Москва хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Н. А. Воронина ажыткан.

Совет херээженнерге СЭКП ТК-ның байыр [illegible] СЭКП Москва хооркомунуң секретары Р. Ф. Дементьева номчуурга, чыылганнар оңдиңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Байыр чедирикчилер [illegible] зындан чылыг сөстери, коммунистиг тургузуушкунга ада-чурттуң алдарлыг кыстарының ачы-дузазын бедик-биле үнелээни СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга совет улустуң чаагай чоруу болгаш аас-кежии, чер кырынга тайбың дээш сагыш салыышкынынга өөрүп четтиришкинниң ханы болалын база катап доюлдуруп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Ленинчи партияның тодаргатканы планнарны болгаш сорулгаларны күүседиринге бүгү совет херээженнер дег, найысылалдың ажыл-ишчи херээженнери боттарының төлептиг үлүүн киирер деп чүвеге чигзиниг турбас.

Делегейниң херээженнер хүнү Март 8 бо чылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хайныктырганы бүгү-ниити политиктиг болгаш күш-ажылчы [illegible] байдалында эртип турар деп, Р. Ф. Дементьева илеткелинге демдеглээн. Совет херээженнер, бүгү совет улус дег, даартагы хүнче бүзүрелдиг көрүп турар, ленинчи партияга кызытаар чок бүзүреп, СЭКП-ниң съездизиниң шиитпирлерин бүрүн чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Партияның кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазы дээш СЭКП Төп Комитединге, амгы үениң шылгарааңгай политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы, Ленинниң херээниң шынчы уламчылакчызы, тайбың база коммунизм дээш чалбыыштыг демиселчи эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунга чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкинниң сөстерин илеткелчи илереткен. Леонид Ильичтиң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга база катап соңгааны-биле холбаштыр совет херээженнер аңаа чүректиң ханызындан байырын чедирбишаан, чаагай кадыкшылды, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш, совет кижилерниң аас-кежии дээш, коммунизмниң болгаш тайбыңның тиилелгези дээш улуг чогаадыкчы чедиишкиннерни, үр чылдарда чурттаарын аңаа күзеп турар.

Эрес-шудургу күш-ажылы [illegible] экономиканың хөгжүлдезинге, Советтер чуртунуң улам ыңай чечектелиишкининге оларның бүгү кылып турар чүүлдери дээш, бүгү херээженнерге өөрүп четтиришкиниң сөстерин хуралга чугаалаан.

Делегейниң херээженнер хүнү — Март 8 херээженнерниң деңэргези, тайбың болгаш социал депшилге, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге депшилгелиг күштерниң эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чаңгыс эвиниң хүнү кылдыр демдеглеттинип турар. Херээженнерниң амгы демиселинге, антиимпериалистиг демиселге, тайбың дээш демиселге калбак киржилгези бо үениң тодарадып турар чүүл болгаш деп илеткелге демдеглээн. Пролетаржы интернационализмниң ленинчи өөредиинге шынчы совет херээженнер социал депшилге, хосталга болгаш демократия, боттарының эргелери, чер кырынга тайбың дээш демисежип турар делегейниң депшилгелиг херээженнериниң талазынга туруп келген болгаш туруп турар-даа.

Найысылалдың пионерлери чыылганнарга байыр чедирген.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны чорудуп, аңаа СЭКП-ниң XXVI съездизинге ажылдап кылдынган партияның кол угланыышкынының, он бирги беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүн салырын бүзүреткен.

(СЭТА).

РСФСР-де хөй уруглардыг иелерге «Маадыр-ие» атты тывсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр-ие» атты тывыспышаан, «Маадыр-ие» орден-биле шаңнаары болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Анна Оюновна **Дамисан** — ажылчын, Таңды район.

Бускелмаа Дембиловна **Долгар** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны, Тес-Хем район.

Кара-кыс Мунзуковна **Донмут** — «О. Шыва» совхозтуң ажылчыны, Тес-Хем район.

Дастай Эренчиновна **Нарыма** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны, Барыын-Хемчик район.

Кунчуваа Курутаевна **Ондар** — ажылчын, Чөөн-Хемчик район.

Анай Дамдын-ооловна **Оюн** — өг-бүле ээзи, Таңды район.

Зоя Монгушевна **Янбиль** — ажылчын, Тес-Хем район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1981 чылдың февраль 26.

УЛАМ ЧААГАЙЖЫЫР

Бистиң чуртувустуң амыдыралында онзагай болуушкун — партияның XXVI съездизи болуунун ажылын дооскан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткелин улуг сонуургал-биле номчуп таныштывыс. Партияның иштики болгаш даштыкы политиказының өндүр улуунга, мерген угаанныынга кижи чоргаарланмас аргажок-тур.

СЭКП Төп Комитеди бистиң чуртувустуң бурунгаар хөгжүүрүнге хөй-ле чүүлдерни кылып турарын илеткелден сеткил ханыышкын-биле номчудум. Делегейге быжыг тайбыңны тургузар дээш чаа эгелекчи саналдарны СЭКП, ооң Төп Комитеди идип үнгүрген-дир. Ону бистер изиг-биле деткиир бис.

Малчын кижи болганымда, бистиң кодээ ажыл-агыйда чедип алган чедиишкиннерин бистиң, мурнувуста салдынган сорулгаларны сонуургап көрдүм.

—Ылаңгыя «Мал ажылы — кодээге бөгүнгү шалыпчы фронт» деп бүгү коммунистерни, кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитединиң кыйгырганы чүүлдүг-түр. Шынап-ла, малдың бажың көвүдедип, ооң продуктулуун бедиткенинден бистиң амыдыралывыс улам чаагайжыыр.

С. САРЫГЛАР,
«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжузу, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү.

КЫЗЫЛГА ДЕМДЕГЛЭЭН

Кызылдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-ке тураскааткан байырлыг хуралы республиканың хөгжүм-шии театрынга март 6-да болган. Аңаа илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш кылган. Совет улустуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга херээженнерниң киржилгезиниң улам идепкейлиг апаар чыдарын, даштыкыда херээженнерниң байдалының, оларның деңэргеге, хосталга дээш демиселиниң дугайын илеткелге чугаалаан. Республиканың болгаш Кызылдың экономиктиг база социал хөгжүлдезинге Совет Тываның херээженнериниң киржилгезин аңаа база демдеглеп көргүскен.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары, партияның XXVI съездизиниң делегады Г. Ч. Ширшин хоорайның херээженнеринге байыр чедирген болгаш чаа эрткен съездиниң Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың херээженнер дугайында улуг сагыш салыышкынының дугайын чугаалаан.

Кызылдың школаларының эге класстарының өөреникчилери болгаш уруглар садтарының чаштары аваларга байыр чедирген.

Кызылдың бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери чыылганнарга концертти бераалгаткан.

Бистиң корр.

Национальная краеведческая отдел

КАЖАН-ДАА УТПАС МЕН

Делегей херээженнериниң хүнү — Марттың 8-зи бо чылын онзагай байдалда демдеглеттинип турар. Ол болза, мырынай чаа доозулган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы [illegible] шиитпирлерин-биле холбаштыр шимээр үнелеттинип турарын баштай чугаалаксадым. Съездиге СЭКП ТК-ның [illegible] секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң кылганы Төп Комитеттиң Отчёдунда болгаш 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында-даа совет херээженнер дугайында айтып турар чүүлдерин онзалап чугаалаза чугула.

Бир-ле дугаарында амгы үениң шылгарангай политиктиг ажылдакчызы, шынчы, ленинчи эш Л. И. Брежневтиң кылганы чаа тайбың эгелээшкиннери чер кырының бүгү-ле херээженнериниң тайбың дээр адаанга аас-кежиктиг чурттап, ажы-төлүн амыр-шөлээн өстүреринге улуг ужур-дузалыг боор турарын демдеглээр ужурлуг бис. Совет Эвилели моон-даа соңгаар чепсегленишкинниң эндерем бүдүрерин соксадыр, ядролуг [illegible] демисежир апаарын эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде онзалап айыткан.

XXVI съезд эрткен беш чылдың түңнелдерин үндүрген болгаш 1985 чылга чедир, а ол ышкаш оон-даа ынай узун хуусаада бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуң чугула сорулгаларын айыткан. Ооң шиитпирлеринде «совет херээженнерниң [illegible] болгаш амыдырал-чуртталгазының база дыштанылгазының байдалдарын улам ыңай экижидерин хандырар» дугайында онзалап айтып турар. Чижээ, уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын көвүдедир, хиндыг өг-бүлелерге артык эргелер болгаш чиигелделер тывсырын калбартыр, оларның амыдырал-чуртталга байдалдарын экижидеринге идиг бээриң Кол угланыышкыннарда тускай чугаалап турар. Уругларга ясли-садтарның, узаткан хүннүг школаларның четкилерин улам калбартыр, школа назы четпээн уруглар албан черлерин ийи чартык миллиондан [illegible] өвүттүг кылдыр турар, оларның ылгавыл бүдүрүлгеде хөй херээжен чоннуг черлерге калбартырын шиитпирлээн.

Бо чылдан эгелээш чурттуң ангы-ангы районнарының айы-биле ажылдап турар херээженнерге чаш уруглу бир хар чедир азырап, өстүреринге дузалаары-биле чамдызы төлевирлиг шөлээ бээрин доктааткан.

Чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырар талазы-биле канчаар-даа аажок улуг, эртемге үндезилеттинген улус ажылагыының планы хүлээп алдынган СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде чурттуң чөөн талазы районнарының экономиктиг күчүзүн өстүрерин демдеглээш, Тываның бүдүрүкчү күштерин улам улгаттырарының хемчеглерин онзалап айыткан. Мынча холбаштыр республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы — бистиң В. И. Ленин аттыг «Тыва дат-дугу» комбинат он бирги беш чылда улам ынай хөгжүүр, улуг чаартылгаларны аңаа кылыр.

Мен тыва херээжен коммунистерден бир-ле дугаарында улуг Ленинниң партиязының [illegible] делегат боор, партияның XXVI съездизиниң ажылынга киржир аас-кежиктиг болганымны бо байырлал хүнүнде чугаалавас аргам чок. Съездиниң беш муң ажыг делегаттарының арызында херээженнер дыка хөй. Олар-биле ужуражып, [illegible] чүрү кончуг солун боор чорду. Ол ышкаш мен Москвага бир-ле дугаарында четкеним дыка солун болган. [illegible] база ооң төөгүлүг черлери-биле таныжыр, концерт залдарынга баар аас-кежиктиг тааарышкан. Бистиң кайгамчыктыг Төрээн чурттуң найысылалы, коммунистиг ёзунуң хоорайы Москваның, ооң Кремлиниң делегейни, ажылчы чоннарынга чырыткылыг келир үени айтып бериг турар сылдыстары мээң угаан-бодалымга уттундурбас болуп артар.

Делегей херээженнериниң эп-сетгиш каттыштырылгазының хүнү — марттың 8-биле холбаштыр республиканың бүгү херээженнеринге байыр чедирип, он бирги беш чылдың пландарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзедим.

У. МОНГУШ.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «Тыва дат-дугу» комбинаттың арыглаар фабриказының дериглелер машинизи.

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

Бо чылын совет улус Делегей херээженнериниң хүнү — [illegible] улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң мырынай чаа болуп эрткен кайгамчык [illegible] демдеглеп [illegible] турары онзагай. Съездиге эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ооң шиитпирлерин бүгү чон-биле бир демей, совет Тываның ажыл-ишчи херээженнери бүрүнү-биле чүүл [illegible] дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар.

Бистиң улуг башкывыс болгаш баштынчывыс В. И. Ленин [illegible] киржилгезиниң, хостуг эрге [illegible] ролюнуң, херээжен болгаш эр кижилерниң ниитилелге база өг-бүлеге херек кырында дең эргезиниң дугайында өөредиин ажылдап кылган болгаш ол бүгүнү амыдыралга боттандырарынче улуг киирээнгейин салып чораан.

Ол [illegible] ны удуртулга болдурган, коммунистиг партия бистиң [illegible] тывуска херээженнер дугайында айтырыгны бүрүн шиитпирлээн. Олар ниитилел болгаш хөй-ниити амыдыралының бүгү адырларынга, бүдүрүлгеге, ажы-төлүү кижизидип, өстүреринге аажок улуг рольду ойнап турар. Совет улус коммунизмниң эң идепкейлиг тургузуукчулары [illegible] база күш[illegible]гаар чок хүндүлеп база үнелеп турар. ССРЭ Конституциязының 35 чүүлүнде мынча дээн: «ССРЭ-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг». Эртем-билиглиг болгаш [illegible] алырда, күш-ажылга, ол дээш [illegible] мактадырда болгаш ажылга депшиилерде-даа, эр кижилер-биле бир демей ар[illegible] рын магадылап турар». Үндезин Хоойлу херээжен кижиниң дугайында онза сагыш салыышкынын илереткиш ээн, оң күш-ажыл кылырын не болуру-биле холбаштырар артык эргелерни, чүүлдерин оларга бериг турар. [illegible] нериниң күш-ажылын болгаш кадыкшылын камгалаар талазы-биле тускай хемчеглерни ап, саатыг херээженнерге болгаш челерге төлевирлиг [illegible] зери-биле катай не-чаштарының камгалалын, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени [illegible].

Улуг башкы В. И. Ленин херээженнерниң күрүнени эргелеп башкарарынга база хөй-ниити ажыл-чорудулгага эң идепкейлиг киришкен турарынче улуг киирээнгейин салып чораан Владимир Ильич мынчаар бижээн: «...Херээженнер [illegible] мас...»

[illegible] башкарарынга база ниитилелдиң бүгү хөй-ниити ажылынга хаара тударының ленинчи [illegible] боттаныл турар. Амгы үеде [illegible] чыларның 51 хуузу херээженнер, үлетпүрде ажылдап турарларның 50 хуузу херээженнер. Салыгда болгаш ниитиниң [illegible] дап турарларның 84 хуузу, кадык камгалалында, күш-культурада болгаш социал хандырылгада — 83 хуузу, культурада — 72 хуузу херээженнер.

Амгы үениң шапкын хөгжүлдезиниң айы-биле совет херээженнерниң эртем-билииниң [illegible] ру ховар болгаш нарын мергежилдерлиг болуп турар. Чижээ, чурттуң приборлар кылыр база электрониказа ажылдап турарларның 45—47 хуузу, а машина тудуузунуң бүдүрүлгелеринде болгаш радиоүлетпүрүнде — 65—67 хуузу база херээженнер. Бүдүрүлге пландарын ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырынга, коммунистиг күш-ажылдың шалыгчыларының [illegible] ты арга-дуржулгазын нептередип [illegible] рип турар ролю кайгамчык [illegible] кейн улам бедээн болгаш [illegible] р күрүнени база бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга [illegible] массазы-биле киржип турар. Ону дараазында чижектерден херек кырында көрүп болур. [illegible] Дээди Совет [illegible] 2117 херээженнер депутат кылдыр соңгуткан, а ССРЭ-ниң Дээди Совединде 487 херээжен депутат бар. Ынчаарга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге 53 херээженнер депутатка соңгуткан, а ССРЭ-ниң Дээди Совединге бистиң республикавыстан дөрт херээженнер: тудугжу Р. Ф. Григорович, хойжулар Х. Б. Куулар, Т. М. Доржукай база зоотехник бригадир Ф. А. Родионова [illegible].

Бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар херээженнер [illegible] хуузу улуг. Үлетпүрде ажылдап турарларның 44,7 хуузу херээженнер, чиик үлетпүрде — 82,7 хуу, а амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде ажылдап турарларның 65,3 хуузу — херээженнер. Совет Тываның кадык камгалалында ажылдап турарларның 89 хуузу херээженнер. Республикада хөй-хөй [illegible] чылары, а оларның 16-зы эртем кандидаттары.

Бистиң республикавыста алдар-сураглыг херээженнер хөй. [illegible] Саар [illegible] болгаш идепкейлиг хөй-ниити чорук-биле чаагай чер[illegible] келин база чорааралын чедип алган. Оларга он бирги беш [illegible] ажылдап турар даараныкчы Р. Т. Сумбааны, Кызылда № 48 тудуг эргелелиниң [illegible] бригадири В. Б. Борбак-оолду, сөөлгү чаш чылдарда республиканың саанчыларының [illegible] келген, чылда саар бир инектен-не 3500 литр сүттү саап ап турар «Большевик» совхозтуң [illegible] Кызыл Туг орденинерин эдилекчизи Т. Д. Кара-Салды, Ак-Довурак хоорайда № 2 [illegible] эргелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Там[illegible] [illegible] Кызылдың харылзаа белдириниң телефонистизи [illegible] лекчизи М. Т. Мамаеваны, СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозта хойжу В. Ч. Байлакты, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва дат-дугу» комбинаттың [illegible] дериглелер машинизи У. Т. Монгушту, башкылап турар [illegible] нуруузун «дорт» болгаш «беш» демдектерге өөредип турар Кызылдың школа-интернаты ның орта дыл башкызы А. Фо[illegible]миналы болгаш өске-даа хөй эштерни хамаарыштырып болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге хаарда чугаазынга эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Боттарывыстың бүгү күжүвүстү аразында холбаалыг ийи угланыышкынга [illegible] ужурлуг бис. Оларның бирээзи — коммунистиг тургузуушкун, өскези — тайбыңны быжыглаары. Бистиң чогаадыкчы тургузуг [illegible] Бистиң улузувустуң эң чырык [illegible] тайбың база айыыл чок чорук дээш улустарның хостаалдазы болгаш хамааржыпас чоруу дээш, чайгылыш чок демисәлчи — төрээн Коммунистиг [illegible] политиказын совет херээженнер бүрүн чүүлдүгзүнүп, идик-биле деткип турар.

Бүгү совет чон-биле бир демей, Совет Тываның ажыл-ишчи херээженнери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге улам хөй-ажыт киргеш, он бирги беш чыл планын күүседиринге боттарының энергиязын [illegible] база кызымаккай чоруун болгаш талантызын харам чокка бээринге хол шиитпирлиглер.

А. ОЙДАН-ООЛ.

Совет херээженнер комитединиң кежигүнү, Тыва АССР-ниң школаларының даарапыг башкызы.

Чаа фасоннар ёзугаар аянныг чараш кылдыр даараан тоннарны херээженнерниң кедип алган чоруурун бо-ла көөр бис. Ону Кызылдың «Чечек» ательезинде В. М. Кудрашеваның бригадазының кежигүннери база даарап турар. Бригаданың ам кышкы херээжен тоннар даараар кылдыр специализастаан. Бо ажылга Анна Хүрен-ооловна Содунам ышкаш, хоочун даараныкчыларның киирип турар үлүү улуг. Чээрби чеди чыл иштинде даараныкчылап келген бо хоочун мастер он-он аныяктарны мергежилдиң чажыттарынга өөреткен.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) даараныкчылар Е. Костылева, Г. Пономарева олар боттарының дагдыныкчызы, Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи А. Х. Содунам-биле ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БҮДҮШТҮГ-ДАА, ТӨЛЕПТИГ-ДАА

Сурагжаан хоочун мур[illegible] даараныкга фабриказында хөй. Оларның бирээзи — Оржунмаа Монгуш ону беш чылдың хуусаа бетинде күүседкен [illegible] даараныкчы 1982 чылдың үлүүнде ам ажылдап турар.

Ф[illegible] улуг, делгем цеги. Даараныкга машиналарының [illegible] Цехтиң бир ужуундан өскезинче олуруглар аайы-биле шөйүлген [illegible] даараан кылыглар. Даараныкчыларның ажылдаар черин улам аяс кииринг турган. Электрн-биле ажылдаар машина соксаал чок ажылдап, чараш, шокар ха[illegible] Оржунмаа Доржуевна бажын көдүрбейн база, хала чокка даараан олур. Ооң холдарының шимчээшкинин эрткен, эптиг. Операция үезинде даараан кылыглар [illegible] бар-ла чыгар боор. [illegible] чыл бүрүнгаар даараныкчы[illegible] Балчыр Кадыгны ол хүлээнип ап, даараныкчының эптиг, уран-шевер аргазын хүн бүрү айтып бериг турган. Ам аныяк кыс мөөннүг уруктуу, чени-даа олуртуп билир, бүгү-ле ажылдарны эки шынарлыг күүседип турар. Ол — идепкейлиг хөй ниитичи, коллективте хана солунуң чурукчузу.

...Февральдың аяс, арыг эртени. Найысылалдың бир топ [illegible] бажыңынга чедип, хостуг шактарында хоочун даараныкчы-биле аажок чугаалаштывыс. Ооң ийи өрээл бажыңының иштиниң эге-сеңгелии, арыг-силиги база-ла хөйнү чугаалап турар.

Шаанда ол бичии турда бе[illegible] болганы ооң дарт дуумалары [illegible]. Оон ол ийи харлын да-ла национал кадыг пимкти быжыгаш, [illegible]

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазында 23 саанчы 566 инекти ажаар кылдыр хүлээнип алган ажылдап, кышкы үеде оларның ажаалда-чемгерилгезин күштелдирбишаан, продуктулуун бедидер дээш чарышта хаара туттунган. Ында аныяктарның дагдыныкчызы, республиканың мурнакчы саанчыларының бирээзи коммунист З. А. Седипей бодунуң инектериниң бирээзинден-не 2459 кг сүттү саап, инектерни машина-биле саарының арга-дуржулгазын аныяктарга дамчыдып бериг турар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

АГИТБАЖЫҢНАР

Номнар, кыдырааштар туткан кижилер бистиң суурувуста агитбажыңнарга айда ийи [illegible] кээп, партияның болгаш чазактың чугула [illegible] өөренип, [illegible].

Бо хүннерде ында ажыл улам хайныышкынныг. Төөгүлүг улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] редактору С. Чурулдаа бо хаалтаны ак сеткилдиг күүседип келген.

Совхозта шупту 12 агитбажыңнар арызында социалистиг чарыштыг. Оларның 9-зу суурда. Боттарынга хамаарышкан ажыл кылып шыдаар чурттак [illegible] хаара тудуп, агитбажыңнарны [illegible]

№ 5 «Хемчик» (даргазы Лиза Кочаа) аттыг агитбажыңга шагаа кежээзин чоон дыка со[illegible] Очур-оол, Ойдуп Ондар олар шаанда тыва улус шагааны [illegible] чыылганнарга чугаалап берген. Кежээниң түңнелинде чурттак[illegible]

Чоннуң чурттап турар черинде [illegible] хевирлерин ажыглавышаан, херээженнерниң ниити культуразының деңнелин бедидер дээш ажылды чорудуп келди[illegible] лиг өг-бүлелер бисте хөй. Бо ажылга херээженнер чөвүлелиниң активчилериниң киирип турар үлүү база бар.

Агитбажыңнар — чон ортузунга политиктиг ажылды чорудуунуң бир чугула хевири апарган. Чоокта чаа биске «Тайга» совхозтуң төвүнүң болгаш Найырал салбырының херээженнер чөвүлелдериниң активчилери аалдап кээп, арга-дуржулгавысты солуштувус. Ажылывысты улам чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турар бис, четпестерин эдип алырынга ол идигин бээр.

О. МОНГУШ.

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

„УРАН-ШЕВЕР МЕРГЕН“

[illegible]

Н. ТОВУУ.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

[illegible]

В. МААДЫР.

ДАЙЫН ЧОК КЕЛИР ҮЕ ДЭЭШ

114 чурттардан 129 организацияалар Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының (ДХДФ) кежигүннери болуп турар. Оларның ажылы ГДР-ниң найысылалында туруп турар ДХДФ-ниң бюрозу таарыштыр организастап турар. ПМА-ның Берлинде корреспондентизи Игорь Кузьмин ДХДФ-ниң президентизи ФРИДА БРАУН-биле ужурашкан. бөмбүрзектиң херээженнериниң тайбың дээш демиселге киржилгезиниң дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— Делегей херээженнериниң хүнү Март 8—бүгү херээженнерниң байырлалы. ДХДФ-ниң бюрозунуң кыйгырыын ёзугаар бо чылын ону херээженнер тайбың дээш демниг демиселдиниң алаа-биле эрттирер—деп, Фрида Браун чугаалаан.

Ол демиселге бистиң чедип алган чедиишкиннеривис барыын болза, кылыр чүүлдеривис хөй. Чүү дээрге делегей амдаа айыылдыг кыдыында, «[illegible]» дугайында хоозун чүүлдү Барыын чүк чугаалап пропагандалап турар. Делегейниң улустары, херээженнер болгаш оларның өг-бүлелери дайынга чарыгдалдарны чүктеп эртип турарлар. Шериг бюджединиң өзүлдези ажылчы чоннарның киирип алыр орулгазын эвээжедир, социал херегледерге чарыгдалдарны кызырарынга, үндүрүглерни аартадырынга, [illegible] чедип турар. Хлеб кескиндизи-биле, стакан иштиги сүт-биле азы алыш иштиги рис-биле оларның [illegible] өлүп турар. Ынчалзажок хөй [illegible] турар.

Бо чыл — херээженнерниң «Дең эрге, тайбың хөгжүлде» деп сорулгалыг шимчээшкиниң деткиир талазы-биле КНО-нуң он чылының ийиги чартылыы [illegible]. Тайбың [illegible] кол чүүл болур дээрзин КНО-нуң ол үеде чорудары-биле хүлээп алганы программазында чугаалап турар. Ол талазы-биле кылдынган ажылдар эвээш эвес. [illegible] улам сайзырап, [illegible] киржилгези өзүп орар. Ынчалзажок делегейде ужуктапыр билбес 800 миллион кижиниң 60 хуузу херээженнер болуп турар. Капиталистиг кү[illegible] бир-ле дугаарында олар таваржып турар. Херээженнерниң иштиглелде дең эргелиг эвес [illegible] талазы-биле айтырыг хөй-хөй чурттарда чиdиг болуп артпышаан.

[illegible] шимчээшкининге кол черни Херээженнерниң бүгү-делегей конгрези ээлээр. Бо чылдың октябрь айда бодунуң ажылын ол ЧССР-ниң найысылалынга [illegible]. [illegible] бүрү национал, политиктиг болгаш [illegible] организацияларының делегаттары болгаш КНО-нуң төлээлекчилери Прагага чыглыр. «Дең эрге, национал хамаарышпас чорук, тайбың» деп лозунну эртер ол шуулганга белеткел бо хүннерде калбарган. ДХДФ-ниң бюрозунуң эрткен чылдың декабрьда Берлинге болуп эрткен хуралынга ийи кол документини хүлээп алдывыс. Ол документилерни Херээженнерниң бүгү-делегей конгрезинге бадыладыр алаар. «ДХДФ-ниң бюрозунуң эп-сеткил каттыштырылгазының медеглелиниң» болгаш «Чепсектиң эндере бүдүрериинге болгаш ядролуг дайынның айыылынга удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» деп ДХДФ-ниң бюрозунуң [illegible] чоруп турар. Чоннуң амыдыралынга удур, оларның национал хамаарышпас чорунга, бот-эргезинге, девискээр талазы-биле бүрүн-бүдүн турарынга удур, тайбынның херээнге удур империализмниң хедеришкиннериниң күштелип турарынга дүвүрээшкинин илеретпишаан, эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче бүгү херээженнерни, тайбынга [illegible] бүгү күштерни бюро ол документилерде кыйгырган.

ДХДФ-ниң саналы-биле не [illegible] «[illegible]» [illegible] Ханойда [illegible]. Ол — Вьетнамның херээженнери болгаш [illegible] [illegible] Африканың мурнуу чүгүнүң херээженнеринге болгаш уруглар рынга, кара-бажыңнарда хилинчектеттирген чили патриоттарның [illegible] болгаш кыстарынга улуг дузаны болгаш деткимчени чедирип турар бис. Фашистиг дарлалдың эр, херээжен кижилерин, уругларны хүннүң-не бастып, доранчылап турары Сальвадорнуң чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының [illegible]. Делегей [illegible] пири-биле бо чылын Барселонга болуп эртер.

Составынга ДХДФ-ниң чыгыне секретары Мирьям Вире-[illegible] ДХДФ-ниң делегациязы Афганистанның херээженнериниң бирги конференциязының ажылынга чоокта чаа киржип чораан. Афган херээженнерниң чангыс эвиниң быжыкканының, апрель революциязының чаа [illegible] камгалаарынга шиитпирлииниң олар херечизи болганнар.

Делегейниң херээженнери келир үеже идегелдиг көрүп турарлар. Оларның идегелиниң кол үндезини, «ДХДФ-ниң бюрозунуң эп-сеткил каттыштырылгазының медеглелинде» бижээни ышкаш, боттарының чазактарының тайбың политиказынга [illegible] киирип турар социалистиг чурттарның херээженнериниң сорук кирикчи үлегерчиз болур.

Берлин. (ПМА).

КӨДЭЭ ФЕЛЬДШЕР

Бичии Фина билип кээргеле ада-иези район эмнелгезиниң кедээзинде өгге чурттап орар болганнар. Бодунуң үе-чергези-биле сайзанактап, боттарының кода-суурларын тургузуп, эмчи-домчу, башкы, тудугжу болуп ойнап өскен. Ынчан школага өөренип тура, эмнелгеже апарган кыс улгадып келгеш, чогум кым болурун тодаргай шиитпирлеп албаан. Ынныг болзажок, уругну дылдың, тоогунуң, бойлустуң эртем далайынче чедип киирип келген башкылары дег бүдүүлүг, мерген, угаанныг кижилер ол өйде чок дег кылдыр сагындырып, башкының мергежилин күзелдиг чая баскаш турар болу берген.

Бир хүн класстың удуртукчу башкызы Финаны эрте чандырыпкан. Бичии кижи чүнү билир, маңнап чанып келген. Ол өйле ортумак школаны доозупкан акызы дуймазын чедип алгаш, эмчиде чылдар аа[illegible] чүлелдиг аар аараан ада уругларынга чагыг-сүмезин бээр болдааны ол. Алышкылар, оон уругларының ийи улуглары, ынчангаш оларга чугаалаар чүве хөй. Шак- минута тудум харыксырап бар чыткан ачазынче уруг чиге көрүп чадапкан. Карактарының чаштары бастып тура, ол чүлдү-чүрээниң хамызындан дангыраглаан: «Улуг, биче кижилерни халаптыг аарыглардан чарып алыр эмчи болур мен!».

Найысылал Кызыл. 1971 чылдың чайының ортан үези. Каш хонук бурунгаар 10-гу классты дооскан Фина чангыс класстың оолдар, кыстар-биле кады чурттуң дээди өөредилге черлеринче киреринин шылгалдаларын дужаар дээш хап келген. Улуг совет шүлүкчүнүң «Ажыл бисте шупту демей— амданын ап, шилип ап чорук» дээни ышкаш янзы-бүрү мергежилдерниң кайызын ол дээр. Хоорайлар безин аңгы-аңгы: Москва, Ленинград, Новосибирск, Иркутск, Улан-Удэ... Баш удур шиитпирлеп алганза чүү деп. Ол анкетаны, бизиринчиниң-даа саат чок бир аай доллургаш, бижип каан: «Красноярскиниң медицина институдуу». Совет чурттуң кадык камгалал шугумунга хөй чылдарның дургузунда муң-муң эмчи кадрларны чедиишкинниг белеткеп берип [illegible] база Тыва Автономнуг Республиканың кожазынга туруп турар бо хоочун эмчи институдунче өөренип кирер күзелин илереткен абитуриентилер хөй болган. Кирзе чогуур 18 кижиниң бирээзи болур дээш барык 100 чыгам кижи маргылдашкан. Барык шупту шылгалдаларны чүгле «5»-терге дужааганнар үш эртени чаалап алган. Фина оларның аразынга кирбейн барган. Балл четпээн. Ажа ол кударап уидаравааң. Күзел күштүг. Ол документилерин Кызылдың медицина училищезинче дужаапкан.

Сургуул хөглүг чылдар улай-улай шууруп, барык дөрт чылдар дургузунда чедип алган теоретиктиг билиглерин ам амыдырал-биле холбап ажылдаар баштайгы базымны кылыр үениң келгени бо. Өөрүшкүлүг, оон-биле кады сүртенчиниң-даа конгуг. Арга-сүме ону ук районче ажылдап чорутканы бижиг. Кызылдың медицина училищезиниң анаа [illegible] көк дажтыг дипломну-биле таныжып тура, чугаалаан:

— Бистиң совхозтарывыс шуптузу эмнелге пункттарыбиле четче хандыртынган. Район төвү Эрзин суурдан ырак, районда хөй дааш чурттакчылыг суур Нарында участок эмнелгези туруп турар. Ындыг-даа болза чер-черлерде

Ак халаттыг кижилер

айтып берип, үргүлчүнүң кожа турар башкылары ам кайда боор. Базым бүрүзүн боду кылыр. Хынаттынар-шилиттинер апаар. Бичии-даа чандыр базып, алдагдалды кылып болбас. Шилип алган мергежил [illegible] ныг чүүл — кижиниң кадыкшылы-биле холбашкан болгай. Доктаамал ажылдап-чурттаары-биле келген аныяк фельдшер уругну Эрзин район эмнелгезиниң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи Роман Имажапович Калдар-оол эптиг-ээлдек хүлээп алгаш, Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң эмчи хаарлар хандырылгазы бисте арай четпес тургустунганының борта демдеглээри артык эвес. Өөрениp турган эртемнериниңерни шиңгээдип ап тургаңнарыңны үнелели — демдектерниң эки-дир. Ол ышкаш [illegible] эмнилп ажылдап болуруңарны мурнуңда бисте күрүне практиказы эрттирип турган көргүскен болгай силер. Будун-Бажында эмнелге пунктузун хүлээп алыңарза кандыгыл?

Шак ынчаар Фина Балдаиновна Хангай адаттынган районнуң мурнакчы ажылчыйларының бирээзи. Владимир Ильич Лениниң адын эдилээн совхозтуң төвүнде эмнелге пунктузун эргелекчилээри-биле 6 чыл бурунгаар борта келген. Боштай-ла эмнелгениң иштики-даштыкы байдалын ажыл-биле таарыштырып болдуруп алырындан эгелээн. Эмнелгениң дериг-херекселин четчелээн, өрээлдерни агартыр чугайлап, довулаан. Дараазында хамаарышкан [illegible] Советтиң депутаттарының деңнелинде бүгү-ле улуг, биче чурттакчыларын учетка ап, [illegible] хемчеглерни ап чорудуп эгелээн. Нептереп болур халдавырлыг аарыгларның дугайында лекция, беседаларны кылып, ылангыя бичии чаштарга тарыыышкыннарны өй-шаанда чорудуп, маңаа хамаарыштыр санбюллетеньнерни доктаамал үндүрүп келген. Ол чүгле шимчилге-биле кызыгаарланмас. Көдээ фельдшер херек болза хирург, терапевт, педиатр, акушер-гинеколог-даа болган [illegible] малчыннар суурдан озалааш чурттап чоруур малчыннар, оларның ажы-төлү аарып-аржып, озал-ондакка таваржы бергенде ханызы-биле илереттинер. Ынчангаш оларга боттуг дузаны чедирерин ол кажан-даа чажам дивейн келген. Ооң кадында район төвү чеде албас хире байдалдыг челерни божудар тускай өрээлди дерип алган. Борта ооң киниин кескен аас-кежиктиг чаштарының-даа саны көп.

Фина Балдаиновна [illegible] чаңгыс чер-чурттугларынга кезамангдым, өөрүшкүлүг шанаан келген эвес, а ажылдаан аныының кежиин база кажа тыпкан. Дөрт чыл бурунгаар ол бодунуң үе-чергези, агроном мергежилдиг аныяк кижи-биле база бир чаа социалистиг өг-бүлени туткан. Эргечассыг баштайгы кылын база борта божаан. Ажыл-иши дээш могаг-шылаг билбес, амыдырал-чуртталгазынга үлегер-чижектиг эмчизинге советтер коммунистерни бөлүк бүзүредип көргүзүп, боттарының хуралдыынга кирип алган. Будун-Бажы суурнуң бедик чурум-сагылгалыг, арыг-шевер, үлегерлиг суур болурунун талазы-биле ажыл чорудар партийжи хаалгазын база эки күүседип турар. Коммунист эмчи бо хүннерде бодунун [illegible] лентир чаа эрткен СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чонга калбаа-биле таныштырып эгелээн. База төөгүлүг шуулганның үезинде ол бодунуң эрткен күш-ажылчы базымнарынче хая көрүп, тыпаттынган шылгаттынган, чаа сорулгаларны салгаш улам шудургузу-биле ажылдап кирипкен.

С. МОНГАЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Тайбың болгаш тургузуушкун угланыышкыны-биле

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] түңнелдери делегейниң хөй-ниитизиниң, даштыкы чурттарның массалыг информация органнарының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Съезд хагдынарда эш Л. И. Брежневтиң чугаазын делегейниң солуннары болгаш журналдары бүрүнү-биле азы оон делгеренгей, доңчулалын парлаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы улуг Лениниң айытканы социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң орук-биле чорбушаан, ийи угланыышкын наржеː коммунистиг тургузуушкунче болгаш тайбыңның быжыглаарынче бодунуң бүгү күженишкиннерин угландырып турарын бүгү делегейниң парлалгазы онзалап демдеглеп турар. Партияның девизи — бүгү чүвени совет кижи дээш, кижиниң чаагай чоруу дээш! Делегей аренезынга СЭКП-ниң кол сагыш салыышкыны, Совет күрүнениң кол сорулгазы — тайбыңны камгалаары болуп турар. Л. И. Брежневтиң съездиге когурени чавырлыышкынны уламчылаарының болгаш ханыладырының программазы, [illegible] бүдүрерин соксадыр дээш демиселдиң программазы бүгү делегейге кайгамчык улуг сонуургалды болдурган.

СЭКП-ниң XXVI съездизи делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнге, [illegible] каттыштырылгазының [illegible] эзээр деп, Польшаның «Трибуна люду» [illegible]. Съездиниң делегейге улуг ужур-дузазы хамыктың мурнунда чүдел диле, ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативаларының [illegible] оон хүлээп алганында болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи делегейниң революстуг болгаш депшилгелиг бүгү күштериниң улуг байырлалы болган деп, Чехословакияның «Руде право» солуну [illegible] лээн. Коммунистиг, ажылчын, [illegible] партияларның болгаш шимчээшкиннерниң хөй санныг делегацияларының съездиге кады олуруушкуны — лениничи партияның шуулганынга делегейниң революстуг болгаш депшилгелиг хөй-ниитизиниң [illegible] херечизи-дир. Ма[illegible] тургузугнуг дужүрер, социализм дээш, национал [illegible] болгаш тайбың дээш бистиң демиселивисче [illegible] теориязының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының [illegible] болуп турарын совет коммунистерниң съездизи база катап бадыткаан деп, ол солун [illegible].

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң [illegible] ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның херээнге СЭКП-ниң шынчызын [illegible] XXVI съездизи база катап көргүскен деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну демдеглээн. Совет Эвилелиниң ажылчы [illegible] белиглеринче СЭКП-ниң [illegible] чок [illegible] совет коммунистерниң шуулганы бадыткаан. Бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга бараан болдурары — лениничи партияның политиказының дээди сорулгазы-дыр.

Кубаның коммунистериниң «Гранма» солуну бижээни [illegible]: «СЭКП-ниң [illegible] болгаш [illegible] бузулбас болгаш кайгамчык чаагай чангыс эвиниң [illegible] көргүзүү. [illegible] чок ынакшылдың [illegible] дик хүндүткелдиң тодаргай херечизи болган».

«Совет тайбың шавар хал[illegible] болуп турар деп, АКШ-тың «Балтимор сан» солуну демдеглээн. Совет-америк ийи талалыг дээди деңнелге [illegible] чалалга болгаш өске-даа совет тайбың хөй саналдар [illegible] деп, ол солун бижээн.

Совет тайбың чаа инициативалар Мадрид ужуражылгазының киржикчилериниң улуг сонуургалын болдурганын Англияның «Таймс» солуну айыткан. Европа диптке [illegible] быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң саналы оңза кичээнгейниң төвүнде туруп турар деп, ол солун демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет [illegible] улуг хемчээлдииң, ондур чаагайын база бүрүн күүседиининг болурун съездиге бодунуң түңнел чугаазынга Л. И. Брежнев онзалап айыткан деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болур деп. Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары А. Куньял Лиссабонга болган парлалга конференциязынга медеглээн. Совет коммунистерниң шуулганы чавырлыышкынны болгаш тайбыңны быжыглаарынга чаагай улуг салдарны чедирер деп, ол чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткели — ол дээрге келир үеге бүзүрелдиг тайбыңның чалбыыштыг үгүүлгазы-дыр деп, Кипрниң Күш-ажылчы чонунуң партиязының (АКЭЛ) Чиңгине секретары З. Папаиоанну медеглээн.

ЭДЕ ОРГАНИЗАСТААН

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандинисту фронтузунуң Национал удуртулгазының [illegible] ёзугаар эрге-чагыргаңың дээди күүседикчи органы— Никарагуаның Национал чаартылгазының чазааның Удуртулга чөвүлелин эде организастаан.

Национал чаартылганың чазааның Удуртулга чөвүлелин моон соңгаар беш кижиниң орнунга үш кижиден тургустунар деп мында парлаан дыңнадыгда чугаалаан. Чөвүлелдиң кежигүннери Даниэль Ортега (удуртукчузу), Рафаэль Кордова болгаш Серхио Рамирес болган.

Удуртулга чөвүлелиниң консультативтиг органы болур чазак чөвүлелин тургускан дугайын база дыңнаткан. Удуртулга чөвүлелиниң кежигүннери болгаш кол-кол министерстволарның төлээлекчилери анаа кирер. Чазак чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын удуртуру Даниэль Ортега боттандырар.

Удуртулга чөвүлелиниң кежигүнү турган Моисес Хассан чазак чөвүлелиниң составында кирген. Удуртулга чөвүлелиниң база бир өске кежигүнү турган Артуро Крус Никарагуаның Каттышкан Штаттарга элчининге кылдыр томуйлаан.

Чаарты тургузуушкунун Никарагуаның чазааның Удуртулга чөвүлелиниң сырый каттыжыышкынын күштелдирерин-ге болгаш ажыктыын бедидеринге идиг бээр деп дыңнадыгда демдеглээн.

Эң бай капиталистиг чурт—Американың Каттышкан Штаттарында кара кештиг херээжен кижиниң үлүү—ажыл чок чорук, түреңги амыдырал, аарыглар болгаш даартагы хүнде чүнү канчаары дээш коргуушкун болур.

Барыын-герман «Штерн» деп журналдан бо чурукта ийис утбашкылар Линда биле Терри Джеймсоннар ажыл чогундан боттарын дириг делгелгеге тургузар дүрзүлер болдурган. Хүннүң-не магазиннер делгемнеринге чаа модалар көргүзери-биле шимчээшкин чок туруптарлар. Күш-ажыл биржаларынга ажыл ээлчээнге турарындан ынчаар турары оларга харын төлевирлиг болуп турар деп журнал демдеглээн.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ИРАННЫҢ ДХМ-ИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның даштыкы херектер министерствозу медеглел парлааш, Персия мугуалдурунуң күрүнелериниң иштики херектеринге АКШ-тың, Англияның болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының холгаарлаар дээр планнарын, Барыын чүктүң «эрге-ажыктарын» камгалаар дээр кылдак-биле ол кавыга боттарының шериг күжүн улгаттырар дээр оларның бодалын шыңгыы буруу шапкан. Ол кавы девискээрниң айыыл чок чоруун камгалаары мында чурттаан улустарның шууt боттарының херээ болуп турар ол фактыны ол күрүнелер кадчаалыг ёзу-биле шуут-ла хереглевейн турарлар деп медеглелде чугаалаан.

Агрессчи америк империализмниң Персия мугуалдурунуң девискээринче шургуушкунунуң өзүлдези, ооң шериг күштерин немей өстүрүп турары харын дүшкүүрлүг байдалды хевээр арттырарынга, АКШ-тың чиизенишкиннериниң түңнелинде тыптып келген турар девискээр дайыннарының өскүп үнгүлеп келиринге, ол кавы девискээрниң күрүнелериниң эргелерин үрээринге болгаш хамаарышпас догуннаашкынын бавсырадырынга чедирер деп медеглелде онзалап демдеглээн.

СОҢГУЛДАЛАРГА БЕЛЕТКЕЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Чурттуң амыдыралында чугула болуушкунга — республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органы болур национал хуралдың соңгулдаларынга Социалистиг Вьетнамның ажылчы чоннары политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн [illegible] турар. Ол соңгулдалар 1981 чылдың апрель 26-да болур.

Вьетнам Социалистиг Республиканың чаа Конституциязын хүлээп алган соонда бир дугаарында болур ол соңгулдалар онза чугула ужур-дузалыг. Соңгулдаларга алдар болдурган социалистиг чарыш республиканың [illegible] болгаш суурларында улам калбарган.

Даштыкының тергиидели

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның национал экономиказынга даштыкы капитал улам-на шургуп, тергиидели күштелдирип турар. Тускай медээлерни ёзугаар алырга, делегей монополиялары чурттуң үлетпүрүнүң барык 25 хуузун холунга алган болгаш бүрүн контрольдап турар.

Штрияның девискээринде безин бүгү үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш садыг фирмаларның ортаа кезээ даштыкы [illegible] аданда кирген. Чурттуң өске районнарында байдал база ындыг. Германияның Федеративтиг Республиказының хөреңгитеңнери Австрияның экономиказынче хаңызы-биле шургуп кирген болуп турар.

Каржы политика

ЛОНДОН. (СЭТА). Соңгу Ирландияга хамаарыштыр Лондонуң политиказын өскерилбес деп, Великобританияның консервативтиг чазааның баштыңы М. Тэтчер Белфаст хоорайга чугаазынга медеглээн. Англияның эжелекчи [illegible] Соңгу Ирландияның тайбың чонунга удур каржы политиканы хөй чылдарның дургузунда чорудуп, депшилгелиг хөй кижилерни хоругдап, шаажылап турар.

Үлетпүр хөреңгитеннериниң мурнунга М. Тэтчер чүве чугаалаан болгаш «Ольстер (Соңгу Ирландия) Англияның [illegible] болгаш моон соңгаар-даа хевээр артар» деп медеглээн.

М. ФАРХАДТЫ ХОСТАЗЫН

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Фархадты хостазын дээш демиселди ол чурттуң депшилгелиг хөй-ниитизи күштелдирип турар. «Чазакка удур суртаал салып турган» деп нүгүлдээшкин-биле буруудатпааш, ону эрткен чылдың апрельде тудуп хоругдаан. Чурттуң ында хөй хоорайларынга митингилер болгаш хуралдар болуп, оларның киржикчилери — янзы-бүрү политиктиг партияларның, демократтыг болгаш студентилер организацияларының төлээлекчилери М. Фархадты кара-бажыңдан доп-дораан хостап үндүрерин, нүгүлчү буруудадыышкыннарны ооргар дужүрерин негээн.

ҮНДҮР СЫВЫРЫПКАН

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбик Улус Республиканың чазаа алды америк хамаатыларны чурттан үндүр сывырар деп шиитпирни хүлээп алган. Оларның аразында ийи кижи АКШ-тың элчин чериниң ийиги секретарьлары, ийи кижи элчин чериниң ажылдакчылары турган.

АКШ-тың Мапутуда элчин чериниң ол ажылдакчылары шпионнап, хоралакчы үүлгедиглер кылып, Мозамбиктиң иштики херектеринге холгаарлап турганы дээш буруудаткан. Америк төп разведка эргелелиниң Мозамбикте чимзениишкиннерин доп-дораан соксадырын АКШ-тың Мозамбикте херектеринге түр бүзүреттирген кижиден Мозамбик Улус Республиканың даштыкы херектер министри Ж. Чиссано негээн.

АКШ-тың шпионнуг албан черинин Мозамбиктиң девискээринде хоралаачы ажыл-чорудулгазын айыыл чок чорук министерствозунуң парлааны дыңнадыында сойгалап илереткен.

Империалистиг күштерниң болгаш оларның омаар-жаначыларының хоралаачы чимзенишкиннеринге удур революстуг сереичилелди күштелдирерин никарагуа улусту дыңнадыгга кыйгырган.

ДЭЭРБЕЧИЛЕР БОЛГАШ «АК ӨЛҮМ»

Анархияга болгаш өлүрүкчү чорукка удур демисел Турцияның чазааның эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп турарын чурттуң премьер-министри Б. Улусу Анкарага болган парлалга конференциязынга база катап бадыткаан. Соолгу чылдарда Турцияга калбаа-биле нептерээн политиктиг күчүлээшкиниң чалгыын элээн кошкадырын эргечагыргалар чедип алганын премьер-министр демдеглээн.

Өлүрүкчү дээрбечилерни тудуп хоругдаар талазы-биле ап чорудкан хемчеглерниң үезинде айыыл чок чоруктуң күштери хөй боо-чепсек силадтарын илереткен болгаш аңгы үениң автоматтыг бооларын, гранаталарны, частыр чүүлдерни хавырган. Оон-биле чергелештир Барыын Европа чурттарынче болгаш Американың Каттышкан Штаттарынче чорудар кылдыр белеткээн хөй наркотиктерни база илередип хавырган.

Турцияга өлүрүкчү чорук чедеп чылдарда күштелген соонда наркотиктерни АКШ-че болгаш Барыын Европаның чурттарынче чажыды-биле чорудары ковудааны Турцияның чазааның баштыңы айыткан. Делегейге «ак өлүм» деп адаан наркотиктерни, ооң иштинде Турцияга бүдүрген героинни садыглааныындан бирген акша-биле боо-чепсекти Турцияда өлүрүкчү дээрбечилер садып ап келгени тодаргай бадыткаттынган.

Наркотиктерни чурттан дашкаар чажыды-биле сөөртүп үндүреринге база АКШ-ка болгаш Европага садыглаарынга түрк фашистерниң киржилгезин Турцияның полиция эрге-чагыргалары бадыткаар ужурга таварышкан. Националистиг шимчээшкин дээр неофашистиг партияның (НШП) чепсектиг дээрбечилери Турцияның орук чок даглыг мурнуу-чөөн районнарынга улуг салдарлыг болуп, героинни анаа тараан, өстүрүп, ам-даа дерин үүлгедиглерни үргүлчүлеп, чурттуң депшилгелиг үзел-бодалдыг хамаатыларынга удур өлүрүкчү халдааашкыннарны кылып турар.

Турцияның полициязының бедик албан-дужаалдыг чамдык кижилериниң болгаш неофашистиг НШП-ниң кежигүнү депутаттарының «ак өлүмнү» чажыды-биле садыглаарынга дорт киржилгезин сойгалап илереткен чүүлдү «Джумхуриет» солун бо чылдың эгезинде парлаан. Героинни — хоралыг наркотикти ФРГ-ге чажыды-биле садыглап тургаш, туттурган түрк националдыг кижилерни Германияның Федеративтиг Республиказының полициязы хоругдааның Барыын Германияның «Штерн» журналы база бижээн.

В. КРАСНОВ. (ПМА).

ӨӨРҮШКҮНҮҢ КАРАК ЧАЖЫ

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи дээн [illegible] атты тыпсыр дугайында доктаал номчуттунган. Мурнуку олурутта олурган буурул баштыг, калбак [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] херээжен кижиниң карактары кыланайнчы берген соонда, чаактарын куду чаштар ала-чайгаар-ла борбак-борбак бадып келгилээн. Ол дээрге муңгаралдың эвес, өөрүшкүнүң карак чаштары-дыр! Ол белек атты сиелага, чоң мурнуңга кызымаккай, эрес-шудургу ажылы дээш төлептиг-биле чедип алган Ольга Чыртакпаевна Ензактың чылыг холун тудуп, артист өөрү бистер байыр чедирип турган бис. Ооң сагыш-сеткилиниң хайныгып келген өөрүшкүзүн карак чаштары сөглеп турган. Өөрүшкүнүң минуталары. Ооң артистиг кушажылының база бир эки үнелели ол-дур.

Куш-ажылга ынак ол белдүүм артист-биле театрга кээри билек, таныжып ап. ооң [illegible] өөрүшкүлүг-даа бо хүннерге чедир дең [illegible]. Ажылдаан [illegible]-биле ол эң ынак эштериминиң бирээзи апарган. Сактып тур мен, театрга ол 1936 чылда бир эжи-биле кады келген. Ынчан-на театр уран чуулдуңге кончуг сонуургалдыг, ол талазы-биле быжыг билиглерни шиңгээдип алырынга белен болгаш шыг күзелдиг келген, хып дээн аныяк турду. Совет уран чуулдуң Москвадан дөртен чылдарда келгилээн мастерлери И. Исполиев, А. Шатин, Р. Миронович болган өскелер-даа чаа тургустунган тыва театр коллективинге улуг дузаны чедиргеннер. Тыва өөрү-биле бир домей, Ольга Ензак олардан бо [illegible] шиңгээдип ап турган.

Артист кижиниң ылангыя [illegible] артизиниң амыдыралында уттундурбас чүве чүл дээрге, ооң чоңга ойнап күүсеткен баштайгы ролю. А мээң ынак эжим Ольга Ензак бо хүннерге чедир чеже-чеже рольдарны ойнаваады дээр! Ынчалза-даа ойнаан баштайгы рольдарының бирээзи — «Малиновкага болган куда» деп шиide Трындычиха-ның [illegible] [illegible]. [illegible] суурнуң калайларын чыгааш [illegible] артистерист Яшага эккеп бээр [illegible] кадыг-берге чылдарында калайлар чогум чүнү кылырын Яша айтып берип, башкарып турар. А калайларның «команда ири» — Трындычиха. Ол рольду Ольга Ензак шимченгир, шиитпирлиг, эрес-дидим кылдыр эки ойнаан. Оон ыңай М. Горькийниң «Васса Железнова» [illegible] Анна-ның ролюн ол база-ла утпас. А көрүкчүлер Васса Железнованың бажыңында чүү боор турарын кончуг эки билир. Аннаны сагыш-сеткилинден кайгаар ойнааныны база утпастар. А. Островскийниң «Чаныык» [illegible] Фелица-ның ролюн артык шимчээшкиннер чокка бүзүреңчиг эки ойнаан. Ольга Ензак херээженнер, ылангыя [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сагыш-сеткилинге артып каар кылдыр ойнап шыдаар [illegible] бирээзи. Ындыг рольдарны та чежени ойнаан, та чеже удаа [illegible].

Кинога кандыг-бир маадырны ойнап, кино артизи болуру эң харыысалгалыг болгаш берге-даа. Ынчангаш анаа артист бүрүзү база киржип шыдавас. А тыва херээжен артистерден бир-ле дугаарында кинофильмге ойнаар аас-кежиктиг болган кижи Ольга Чыртакпаевна Ензак. Ол «Территория» деп кинода Соңгу чүкте ивижылыг колхозтуң колхозчузу ненец эрес-кежээ, шыдамыккай, турушттуг, ак сеткилдиг калайның ролюн эки ойнаан. Ол кино ам чүс-чүс көрүкчүлерниң сеткилин өөртүп, чурттуң янзы-бүрү киноэкраннарында үнүп чоруп турар. Эң-не баштай ол «Ак-көк хемниң кижилери» деп кинога шоолуг эскертинмес — ийиги черге маадырының ролюн ойнаан. Ооң соонда-ла чадыгып, элээн каш киноларга ойнап, кино артизи болу берген. «Ээрниң левии» деп кино-фильмде Мерген кырганның [illegible] бүдүрүп үндүргени «Чепкени [illegible]» деп фильмде [illegible] кырганның ролюн бүзүреңчиг, бызулут бышкан артисчи талант-биле ойнап турар. Сеткил [illegible] [illegible] [illegible] дырал-ла болгай, ол бодунуң [illegible] чорууп-ла орар. Кырган ие Каляның ажаар-тежээр сагыш човаар чүвези — ганчыг ажы оглу болгаш амыдырал ыттар. Кижиниң амыдыралынга чүү-даа таваржып болур. А Каляйның амыдыралынга эң аар ажыг таварышкан: ооң чаңгыс аңчы оглу аңнап чоруткаш, ээп келбээн. Чаңгыс оглун хөөржүдүп турган, ол [illegible] [illegible] [illegible] чүрээ аарып албыстай бээр... Ие кижиниң [illegible] бо нарын өскерлиишкиннерин Ольга Ензак бүзүреңчиг кылдыр эки ойнаан.

М. Горький аттыг киностудиязының бүдүргени «Бектиг Ямбуй» деп фильмде эвенк Лангараның ролюн база-ла эки ойнаан, ону көрүкчүлер сеткил таныдышкын-биле көрүп турар.

Ненец, чукча, эвенк... Аңгы-аңгы националы төлээлекчилери, [illegible] аңгы [illegible], аңгы-аңгы аажы-чаңнар!.. Ол-ла бүгүнү оларга домей кылдыр кинофильмге көргүзери белен эвес.

— Ойнаар маадырларның чугаа аяның, аажы-чаңын, амыдырал-чуртталгазын баштай ынак өөренип таныжып алыр. Менээ ындыг белеткел турбаан болза, ненец, чукча, эвенк херээженнерниң овур-хевирин кинога кайын ойнап шыдаар ийик мен. А кажан кинону [illegible] артистер анаа ойнай бергенде, чай-чапсар-даа чок: маадырның кылып-ла турар, чугаалап-ла чоруур чүүлдерин ол-ла хевээр амыдыралчы кылдыр өттүнерин оралдажыр сен. Чаңгыс хензиг [illegible] [illegible] кылыр, ооң эң экизин шилип алыр. Артист кижиниң, ылангыя кино артизиниң ажылы аажок берге болгаш шуут-туг ажыл — деп, Ольга Чыртакпаевна чугаалаар.

Кинога-даа, сценага-даа ооң тургускулаан хөй-хөй херээжен рольдары дээш анаа бис чоргаарланыр, ол бодунуң куш [illegible] [illegible] [illegible] шуут-туг болгаш берге, ооң ынча дээрн-ле чоп. Ынчалза-даа бир эвес кинога ам база кандыг-бир рольга ойна диза, арга-дуржулгазы байлак хоочун артист Ольга Чыртакпаевна Ензак шуут-тугунмес дээрзинге бүзүрээр бис.

М. РАМАЗАНОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ЭСТОН ССР. Таллинниң ногаа-чимис совхозунуң магазининге боодалдаан чечектерни хүнүн эккеп турар. Ажылагыйның теплица ажылдакчылары хоорайжыларны дириг чечектер өөртүп турзун дээш улуг сагыштыг салып турар. Бо чылын совхоз 150 муң даг фиалказын, ийи миллион хире хризантемаларны болгаш фиалкаларны садар. Делегейниң херээженнер хүнүнүң бүдүүзүнде садыгга кончуг хайым турган.

ЧУРУКТА: чечек магазининиң садыгжызы Леа Валк боодал белектерни делгеп тур.

Э. ТАРКПЕАНЫҢ фотозу.
СЭТА-нын фотохрониказы

Авамга боодал чечээм

(Сонет чечээ)

9.

Отка-коске дүшпезин-не кызып чор мен.
Одурутдан чуглуп дүжер чыгы чордум.
Амыдырал сынмидыва үнүп чыда.
Аъдым балы чаңгыс эвес хояр часкан.
Халбактангам салаалары ханы сыстып
Кашпал дүүнче караш дээриң кайзы чорда.
«Шыдаш, оглум! Холун салба, туттун!»—дээнзиг
Шырай-арның туман өттүр чырып келген.
Овурумнуң диргизикчи илбизинден
Оглумнуң мээн карактарым сергеп келген—
Оон соонда, тоол шагда чүве ышкаш.
Отту-кесту шургуп эртип чоргуладым.
Озал-ондак, моондак дыммас чылдагааны—
Орлан чаңын дөзээнимниң ачызы-дыр.

10.

Орлан чаңын дөзээнимниң ачызы-дыр.
Орай-даа бол, эрте-даа бол, өөмге келген
Аалчымның идик-хевин алаавайн.
Аяк шайым чүнү мурнай суңар-дыр мен.
«Шак бо оолдуң авазы дег чаптанчыым!»—деп.
Шайлап ора, ыргап улус сени сактып,
Кениң-биле бисти мактап, экизиник.
Кежээ дургу чугаа үспейн хөөрээр-дирлер.
Кудан кадай арның көрүп, даңза солчуп,
Кудавыска бисти йөрээп хөглевээн сен.
Чагыыр чагыың чылыг сөзүн өске не
Сагыжының арыын тудуп, йөрээп кагжык
Уруунга дег кат-нем мензэ ынак—
Ужур-чөптүг авам сен дег не кижи.

11.

Ужур-чөптүг авам сен дег не кижи.
Урутларым ону таныып шулунайнып,
Ужа-тура атпалайндыр кыштаар өйде
Улуг шатты дөжеңгештиң мөңге удаан.
Сен дег база хөй-ле төлдү өстүрүп каан.
Сеткил-чүрээ олары дээш кыптып чораан.
Ашты-чутту, өөрүшкүнү катай хаара
Аяан доллдур амзап эрткен не чүве.
Үүлелиг өртемчейге черле ындыг:
Үргүлчү-ле ышкындырыг албан турар.
Өгнүң оду оон-биле өже бербес,
Өлчей-кежини ажы-төлү холдап салбас.
Уруумга-даа, оглумга-даа ава кижи
Улуг чаагай чүректиг деп сөглээр-дир мен.

12.

Улуг чаагай чүректиг деп сөглээр-дир мен.
Узун чырык удазынның изиг Хүн-даа,
Орай дүнүнүң мөңгүн Айы авайым сээн
Орнуң солуп, дески чырыыр харыы чок-тур.
«Аът алур баглааш артар...» Амыдырал
Артай баспас дүрүмү-дүр. Ынчалзажок
Чоокта чаа кожаларым авазын кээп.
Аарыг, халап чарып албаан хирезинде
Аваларын чамдык улус оскунар-дыр
Чорукс авайн турунда-ла хөөкүйнү
Машинага олурткаштың, ыргаларның
Бажыңынче карак ажыт аъткарыпкан.
Амыдыраар эрге берген чаяакчылар—
Аваларга хинчек черле халдатпаңар!

13.

Аваларга хинчек черле халдатпаңар.
Арыы чырык, хөрээ хостуг, дыштыг чорзун.
Ава кижи бежен харлыг оглун безин
Азарганчыг хензиг чаш дег чаптаар чүве.
Аарыгның кара холу ававысты
Амыянда бистен хунаап алгаш барган.
Ненер бар кежиинериң, оңнуктерим.
Идегелдиг эртине дег, карактаңар!
Ажылдаакчының кээриңге — аякта шай.
Амданныг чем. Аваларның чылыг караа
Эргимге хүн херели дег солангылай
Эргинден-не чайыннавып чырып турар.
Ава дээрге—Чер дег, Хүн дег, дыш-на чаңгыс.
Авааа меңге йөрээл ырын ырлажыңар!

14.

Авааа меңге йөрээл ырын ырлажыңар!
Алдар-аттыг эртемден-даа, политик-даа.
Авааа бодунуң кадарчы-даа, ажылчын-даа
Авазының чылыг холун сактып чоруур.
Үе өттүр нелерин алдаржыдаал:
Үжүүр ишке эрес кежээ шалыпчывыс.
Арыг чаагай нүүрзүрек сеткилдивис—
Ававыстың биске шаңнаан хайыразы.
Чүгле чаңгыс бодум авам сагынмадым.
Чүс-түс бодуун меңге дириг нелерниң
Ажы-төл дээш, аас-кежик, эки чол дээш
Амыр-дыш чок демиселин ырлап тур мен.
Ынак авам өпей ыры ужуп турар
Ыржым дүнүнүң шыксыг, сериин, таалаңчыын.

15.

Ыржым дүнүнүң шыксыг, сериин, таалаңчыын.
Ырлыг чүрээм аялгазын дыңна, авай.
Эки адым хирге-чамга боравааан мен,
Эптиг-чөптүг сөстериңниң дүрүм кылдым.
«Чоннуң черле човатпа!»—деп чагып чор сен.
Чолдуң арыг бедик нүүрүн сагыыр дээн мен.
Хайыралыг Ада-чуртум каарым чок.
Каңмылыл эвес, дазыл-дөстүг оглун-дур мен.
Отка-коске дүшпезин-не кызып чор мен,
Орлан чаңын дөзээнимниң ачызы-дыр.
Ужур-чөптүг авам сен дег не кижи
Улуг чаагай чүректиг деп сөглээр-дир мен
Аваларга хинчек черле халдатпаңар.
Авааа меңге йөрээл ырын ырлажыңар

А. ДАРЖАЙ.

(Төнчүзү. Эгези № 57 «Шында».)

Партияның XXVI съездин [illegible] ниң ажыттынган хүнүнде республиканың Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйы [illegible] уругларынга тудуп кааны уруглар садын [illegible] Садыг министерствозунуң септелге-тудуг [illegible] тогунуң [illegible] ору туткан.

Садиктиң ишти [illegible] чырык. Ында удуур, ойнаар, хеп аазар черлер, туалет өрээли шупту бичии чаштарга таарымчалыг. Янзы-бүрү ойнаа [illegible] [illegible] [illegible] анаа чалгаараваас, культурлуг чараш аажы-чаңнылдарга өөрү торутарлар.

[illegible] башкы Вера Владимировна Иванова-биле кады дээди болгаш тускай ортумак эртемниг [illegible] [illegible].

Дузалал ажыл-агыйның директору Н. Н. Вершинин, Садыг министерствозунуң № 2 уруглар садының эргелекчизи Л. Х. Лебедева олар чаа коллективке улуг дузаны чедирип турар. Дузалал ажыл-агыйның ажылдакчыларынга сооңгу чылдарда 2—3 квартиралыг бажыңнарны база тудуп, ажыглалга киирген.

В. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: чаа садикте.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕР ХҮНҮНГЕ ТУРАСКААТКАН

Делегейниң херээженнер хүнү Март 8-ке турааскааткан боодалга маргылдаазын Кызыл хоорайның ДОСААФ комитети февральдың төнчүзүнде эртирген. Анаа шиитпил-биле 37 команда, 110 ажыг херээжен аңгжылар киришкен.

Хуудаа бирги чер дээш маргылдаага Кызылдың башкы институдунуң бешки курузунуң студентказ Н. Хозлева шылгарап, 100 санны аткан. Ынчангаш ол бо маргылдааның тулган чемпиону деп атты [illegible] алган. Ийиги черни автоорук техникумунуң сургуулу Л. Грек ээлээн.

Команда аайы-биле бирги черни 300 сайдан 285 санны алган автоорук техникумунуң командазы алган. Башкы институдунуң, туберкулезка удур диспансерниң командалары түс-тузунда ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

З. МОНГУШ.

Телевидение

МАРТ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги суал шимчээшкинче чыскаалыңар». 9.00 — Таджик ССР-ниң Күртелерадиозунуң танцының «Зебо» концерт ансамбли. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелиге бараан боор тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — Музыкалыг программа. «Эртенги почта». 12.30 — «Кодээ шак». 13.30 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева эртирер. 14.00 — А. Арбузов.— «Шаандакы комедия». Москваның Вл. Маяковский аттыг академиктиг театрының фильм-спектакли. 15.35 — «Үе-биле маргылдашкаш». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры. Костромадакы хөвөн комбинадының аргыкчызы В. Н. Плетнёваның дугайында очерк. 16.00 — «Херээженнерге ынакшыл-биле» [illegible] композиция. 16.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.30 — К. Готтуң киржилгези-биле концерт. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — [illegible] программа. «Чырык хүндүс болган кайгамчык таварылгалар», «Шыйыр, Михаэла». 19.10 — Фигуралыг чүңгүлээшкинге делегей чемпионады. Спортчу танцы. Хостуг программа. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — «Ногаан отчугаш». Төңгенде—медээлер.

МАРТ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм «Удавас чаъс чаар». Мультфильм. 18.20 — «Улусчу контроль». 18.45 — «Алкоголь болгаш салгал». Документалдыг фильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Чугле от шугумунга». Документалдыг фильм. 19.15 — «Бистиң аалчыларывыс». 19.30 — Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — «Кара кызыгаар». Документалдыг фильм. 20.10 — «Спорт». 20.40 — «КАИ экраны». Дамчыдылга. 20.55 — Телефильм. 21.20 — «Хоглуг ег». 22.00 — 23.00 — «Бодуңну билип ал». Уран-чечен фильм.

БИР ЭВЕС

Бир эвес ногаа айчазы [illegible] пос-биле ораап каар болза, каш-даа хонгур үрелбес.

• • •

Бир эвес балыкты ашгаар бетинде [illegible] суг-биле суптар болза, ынчаа [illegible] [illegible] алыр-былгал болур.

• • •

Бир эвес кылын пос [illegible] [illegible] [illegible] чок алыр болза, иве чылгыр болур.

• • •

Бир эвес шилди чуурда каан картошкалыг суг-биле чуур болза, хиру дүжүрүвүр болур.

• • •

Бир эвес карак шилин гл[illegible]-биле чагаш, кургаг пос-биле чодуп каагтар болза, белен тулжанналбас болур.

• • •

Бир эвес аржыылзыр эргилей бөөрге, кадый бөөр болгаш суг синирбес апаар болза, ынчан оларны чуггаш соонда дустуг сугга хайындырыпкааш, соок сугга булгантарга, чымчай бээр.

• • •

Бир эвес көрүнчүктү болгаш будук тогулген черлерни сутке өттүрген пос-биле чодуп тар болза, хиру арлыычал болур.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге хар чаар. Агаарның температуразы 2—7 болгаш 9—11 градус соор.

Кызылга ээрп булуттаар чагбас. Агаарның температуразы хүндүс 4—6, а дүне — 15—17 градус соок болур.

КИНО

МАРТТЫҢ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чыл соолунде бир катап» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм кашпалынга ужуражылга» 10.15, 13.30, 15.15, 17.00 (узаткан) 19.15, 21.00. Киночыыныды 12.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Онза чугула даалга» (2 сериялыг) 11.00 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыныды 10.00, «Огарёва-6» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 20.30 (узаткан), «Өг-бүлеге сумележиишкин» 18.40 шактарда.

МАРТ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Коргуушкунуң 6000 километри» 9.30 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сылдысчыгаш» 10.00, 11.30, «Дайын болган таймын» 14.30, «Чээрби чыл соолунде бир катап» 17.20 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Огарёва-6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүм кашпалынга ужуражылга» 15.00 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

МАРТТЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Бо айның экранында бистиң херээженнеривиске турааскааткан [illegible] фильмнерни хөй-даа кайгатпас боор. Чүге дээрге бо хүннерде херээженнерниң чырыткылыг байырлалын бүгү улус демдеглеп турар. Горькийниң киностудиязының үндүргени «Бир-ле катап чээрби чыл эрткенде» деп лириктиг кинокомедия хөй ажы-төлдү азырап өстүрүп чоруур аваларга, ачаларга турааскааттынган. Киноның режиссёр Юрий Егоров үндүргүскен.

...Москвага, эрги Арбатка школа дооскаанындан бээр 20 чыл эрткен 38 харлыг Надя Круглова ам он урутнуң иези болу берген. Бодунуң школачы өөрү-биле ужуражып келгеш, «Амыдыралга чүнү кылган бис?» деп айтырыгны салгаш, ажы харыызы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үстүнде айтырыгга: «Мен — ава мен» деп дорту харыызы берип турар.

[illegible] [illegible] Наталья Гундарева ойнап турар.

«Өг-бүле сумележиишкини» деп чаа кино Кызылдың кино-[illegible] [illegible]. Аңгы өг-бүле кандыг болуруу [illegible] [illegible] [illegible] кандыгы-даа чижектиг айтырыгларны киноның тургузукчулары ында көдүрген. Үс [illegible] [illegible] Надя Круглова ажы-төлү-биле [illegible] [illegible] турар болза, Татьяна Михайловна Сомова ук айтырыгны [illegible] сайгарыгылар соонда улам тодазы-биле өөренип көрүп турар. Ол — улус судьязы. Ол бир-ле катап чарлыг турар өг-бүлениң дугайын [illegible] [illegible].

[illegible] айтырыглар шиитпирлеттинип турарын ол билген. Чар-[illegible] [illegible] толарап кээрге, суд даргазының бодунуң [illegible] да чазыглары [illegible] [illegible] [illegible]. Чеже-даа кыыл-хереэ улуг болза, хереэ [illegible] [illegible] [illegible] човаңгыр ава болгаш өг-бүлениң ээзи болур хүлээлгезиндеи оюп эртпес ужурлуг.

Херээжен кижи, боду эр [illegible] [illegible] [illegible] эвес-даа болза, ол амыдыралда кадыг-бергелерни-даа чүктеп эртип чораан. Ревком [illegible] [illegible] [illegible] чораан баштайгы таджик херээжен [illegible] [illegible] «Өлүм кашпалынга ужуражылга» деп кинода чугаалап турар. Киноны таджик кинематографтар тургускан. [illegible] маадыр Зейнаб Курбанова [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] чылдарны бвзин [illegible] [illegible] раан. Дээрбечи — өлүрүкчү [illegible] баштыңчызы-биле ужуражылгаш безин ол боду чорун каан. Коргунчуг караңгы [illegible] ол [illegible] болган... Киноны Тахир Сабиров тургускан.

Мартта бо темага хамаарышкан элээн хөй документалдыг деңталарны база сөөнүүрган болур. «Авалар кандызы-даа херектиг», «Мээң салымымны кагаапта», «Марина Попович», «Бичии чорден Марина» дээш өске-даа кинолар анаа хамааржыр. Бистиң кайгамчык херээженнеривис — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дугайын ында көргүзүп турар.

[illegible] «...чорук» деп кинода шиитпирлеп көргүскен.

Тудуг инженери Кириллов бир хоорайже сургакчылап чораан, орук аайы-биле улуг эвес тудугга дуза кадар даалга алган. Арга-дуржулгалыг инженер анаа ажыл талазы-биле улуг дузаны көргүскен, ол ынчап чоруп тура бир херээжен кижиниң [illegible] [illegible]. Оларның аразынга чүү болганын үстүнде кинодан көөр силер.

Дайын темазы, бистиң маадырлыг совет улузувустуң сагыш-чоду кинематографтың кинозентейин хаара тудуп артпышаан. «Генерал Шубниковтуң корпузу» деп киноны В. Басковтуң тоожуларынга үндезилеп тургускан. Ында «Кыштың чаныы» деп аттыг операцияның дугайын чугаалап турар. 1942 чылда Сталинград чоогунга гитлерчи генерал Паулюстуң шериин бүзээлеп-[illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Совет Азербайджанның 60 [illegible] турааскаадып, Эльдар Кулиев «Бабек» деп ийи сериялыг өнүгт кинону тургускан. Солун, чараш музыкалыг кинону көрүкчүлер чылыг-биле хүлээп алыры чугаажок.

Сураглыг орус артист Комиссаржевская дугайында «Мен—артист мен» деп кинодан билип алыр силер. Артистиң ролюнда Наталия Сайко ойнаан.

Школачыларның часкы дыштанылга хүннеринде уругларга солун кинолар барааалгаттынар. «Тараа, алдын, маган» деп кино янзы-бүрү солун таварылгалар-биле байлак. Ук кинону Горький аттыг студияга үндүрген. «Хартыгалар ээрлер болуп ужунар» деп кинонуң маадырлары—цирк артистериниң ушку салгалы. Ында кырган-ачазы, адазы, оглу киирип турар.

«Руслан биле Людмила» деп тоол-шииниң уруглар-даа, уруглар-даа сонуургаар. «Ынак Раджа» деп ийи сериялыг индий кино база мартта болур.

Н. БОЛЬШИНИНА,
Кинопрокаттың реклама талазы-биле улуг редактору.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Куш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Бай-Тал» совхозтуң [illegible] койжузу

Иргит Эртинеевич
ЭРЕЛЧИННИҢ

[illegible] болгаш аар аарааннын соонда мөчээнин СЭКП Бай-Тал [illegible] райкому, райкүүскому, «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы, [illegible], ажылчын комитеди болгаш Бай-Тал [illegible] Совет[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор 2-24-63, редакторнуң [illegible] 2-38-74, 2-37-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-41-27 [illegible] 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45 [illegible] 2-23-72 [illegible].

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00309

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 59 (11557) | 1981 чылдың март 10, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының дугайын канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле солуннардан номчуп, радиодан дыңнап, телевизордан көрүп турган. СЭКП-ниң улуг шуулганынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган Отчёт илеткели кончуг хаай уткалыг, эртемге үндезилеттинген документ-дир. Ону номчуурга, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчү-шыдалы чыл бүрүде өзүп, ооң делегейге аттыглары улам бедип, совет кижилерниң чаагай амыдыралы өлүрлүп, эртем болгаш культура шапкын хөгжүп турары дээш улуг чоргаарал кижиниң сагыш-сеткилин тайгаар-ла өөртүп келир-дир.

Көдээ ажыл-ишчилер СЭКП-ниң мерген угаанныг иштики болгаш даштыкы политиказын болгаш партияның ТК-зының, ооң эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар. Чер кырынга быжыг тайбыңны тургузар, совет кижилерниң тургузукчу күш-ажылынга, коммунизм тургузуушкунунга тайбың байдалдарын камгалаар дээш СЭКП ТК-ның, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң кылыы чорудуп турар канчаар-даа аажок улуг ажылы дээш бис чуректиң ханызындан өөрүп четтиринишкинни илергейлеп турар бис.

Совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистерниң улуг шуулганының төлептиг белек-биле уткуур дээш, съезд мурнунуң чарыжын калбарткаш, кужениишкинниг ажылдаан болгаш боттарынга алган хүлээлгелерин күүсеткен. Бирги кварталда күрүнеге 360 центнер эът салар турган, ону съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 380 центнер кылдыр, 106 хуу боттандырган. Ол ышкаш 800 центнер сүттү күрүнеге хүлээдирген.

Чаа, он бирги беш чылдың баштайгы чылында-ла бедик көргүзүгнү чедип алыр дээш, мал кыштаглаашкынының чемишкиниң арттырери-биле болдунар бүгү чүүлдерни кылган. Мал чемин четчири-биле белеткээн, адых-кыштагны ыяк септээн. Ол бүгүнүң түңнелинде мал кыштаглаашкыны эки эртип турар.

Ам хойжуларда эң-не чымыштыг үе. Хой оолдаашкыны кидин туулуктээн. Совхозка ниитизи-биле 100 хойга онаажтыр 90 хураганны менди алырын хүлээнген бис. Ам 7740 хой оолдаан, хурагаңнар бүрүн менди. 100 хойдан 89 хураган алдынган, ынчангаш бедиткен хүлээлгезин хойжуларның күүседири чигзиниг чок. Тус-тус хойжуларда көргүзүглер оон-даа бедик. Чижээ, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттың эдилекчизи Моңгуш Чаш-оол төрүүр 100 хойдан-на ам 92 хураганны, Моңгуш Көдүр-оол 90 хураганны менди ап, чарыштың мурнуку одуруунда чорup турар.

Партияның XXVI съездизи көдээ ишчилерниң, ылангыя малчыннарның мурнунга улуг сорулгаларны салып турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Он бирги беш чылда эът бүдүрерин 3 миллион тонна ажыр көвүдедири болгаш 1985 чылда ону чыл санында-ла 18,2 миллион тонна чедирери көрдүнүп турар. Ынчалзажок ол дээрге ооң эң биче хемчээли-дир. Мал ажылы көдээге бөгүнгү шалыпчы фронт деп, республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларын, районнарның партия организацияларын, көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур». Ынчангаш ам мал ажылы шалыпчы фронт болуп турар-дыр. Партияның салган сорулгаларын боттандырар дээш улам-на улуг кужениишкинниг ажылдаар бис.

М. ЧОЛА.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Бистиң чуртувустуң амыдыралында чугула болуушкун болур партияның XXVI съездизинге алдар болдурган митингилерге Чөөн-Хемчик районунуң ажыл-ишчилери патриоттуг бедик көдүрлүүшкүннүг киришкеннер. Партия Төп Комитединиң Отчёдунда айыткан көдээ ажыл-агыйы, тудут айтырыглары, совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай экижидер дээш партияның чоокку келир үеде салып турар улуг сорулгалары районнуң ажыл-ишчилериниң өөрүшкүзүн, хей-аъдын көдүрген.

Чадаана хоорайга, совхозтар төптеринге, фермаларга болгаш хойжу бригадаларга эртиилзэн митингилерге 3758 кижи киришкен. Ол хуралдарга 153 кижи санал берген. Саанчылар, хойжулар, механизаторлар совет кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш партия, чазактың аза сагыш салыышкынынга харыы чылдыр бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Районнуң 1980 чылда чемпиону, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Шагдыр Куулар саналдаан, бо чылын чүс хойдан-на чүс хураган алыр дээнин эле көрүп, ам 105 хураганны менди камгалап алырын хүлээнген. Ооң саналынга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу Сүге Сат бүрүн каттыжып, съезд мурнунда чүс хойдан-на 90 хураган алыр мен дээн болза, ам 105 баштыг хорамча чок доруктурарын хүлээнип турар. Шак ындыг бедиткен хүлээлгелерни механизатор Бүрбүдей Куулар, Дүвүрейде хойжу бригаданың бригадири Бүрбүт-оол Оидар (кайызылаа «Октябрь 30 чылы» совхоз) эш-өөрүнүң мурнундан алгылааш, СЭКП Төп Комитединиң Отчёдунда: «Мал ажылы көдээге бо хүннерде шалыпчы фронт» дээнин бүрүн деткип, кол кичээнгейни малдың кыштай хүр ажырарынче угландырары чугула дээрзин демдеглээннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң илеткелин чоңга ханызы-биле өөренир ажыл районда үргүлчүлеп турар. Ында партия райкомунуң [illegible] ажылдакчылары, хөй санныг пропагандистер болгаш политинформаторлар [illegible].

Б. КАРА-САЛ

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Апрель 18 — Ленинчи коммунистиг субботник хүнү

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛГА ШЫНЧЫ БИС

Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери апрель 18-те Ленинчи коммунистиг субботник эрттирер деп эгелээшкинни үндүргеннер.

Коммунистиг субботникти эрттирери совет улустуң кайгамчыктыг чаңчылы апарган. Лениниң сөзү-биле алырга, «күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, — күш-ажылдың чаа корум-чурумунче шилчиириңге, ажыл-агыйга болгаш амыдыралга социалистиг байдалдарны чаа ёзу-биле тургузарынга ажылчыннарның медерелдиг болгаш эки тура эгелээшкинин ол көргүзүп турары-биле ооң ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг болуп турар».

Улуг эгелээшкин ам-даа миллион-миллион кижилерни бодунче хаара тудуп турар. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген, ооң таварылыг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг совет кижилер чаа беш чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелеп турар. Социалистиг чарыштың дээштии улам бедип, ол боду калбарып турар.

Ооң мурнуку одуруунда — Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери чорup турар. В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл сөөнга таржаатакан апрель 18-те коммунистиг субботник эрттирер дугайында эгелээшкиннерни олар үндүргеннер.

Субботник чаа-чаа курлавырларның көрүлдези болуп эртер база курлавырларны тывarынче коммунистерниң шуулганы кичээнгейни угландырган болгай. Эгелекчилерниң кыйгырыы — ол хүн эң бүдүрүкчүлүг ылангыя баштайгы беш чылдың, бүгү беш чылдың дургузунда хөгжүлдениң мурнап бар чыдар темпилерин ажыктыг кылдыр болгаш бүзүрелдиг тудар дээш ажылдаары болур.

Найысылалдың чамдык бүдүрүлгелеринге болуп эртиилзэн митингилерниң болгаш ажылчыннар хуралдарының киржикчилери партияның XXVI съездизиниң шиитпирлериниң совет кижилерге хайныктырып үндүргени политиктиг бедик болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң дугайын, Төрээн чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын чедиишкиннииг боттандырарынга эң улуг салыышкынны кирер дээн чүткүлүнүң дугайын олар чугаалап турганнар. Улуг эгелээшкинниң эгелээн чери — Москва—Сортировочная-ның локомотив депозу. Электровоз машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады В. Соколов мынча деп чугаалаан:

— Депонуң коллективи коммунистиг баштайгы субботниктиң эстафетазын салгалдан салгалче дамчыдып турар. Апрель 18-те кайнап алдынган электроэнергияга болгаш одаар чүүлге ажылдаарын, беш чылдың фондузунче муң-муң акшаны шилчидерин саналдап тур мен. Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче субботниктиң киржикчи бүрүзүн кыйгырдым.

Апрель 18-те 7 локомотивти, чүък кадырдыр кйн краннны септээрин, пассажирлерниң 70 поездилерин эрттирерин митингиге санал берген эштер хүлээнгеннер. Субботник хүнүнде Ильичиниң төрээн чуртту — Ульяновскиже эстафета поездизин чорудар.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүн күш-ажылга бедик чедиишкиннер-биле демдеглеп эрттирери — Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң коллективиниң чаңчылы. Бүдүрүлгениң коллективиниң митингизи корпуска, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизиниң чаңгыс удаа эвес чүве чугаалап турган черинге болуп эртген. Ленинчи коммунистиг субботникке бүдүрүлге коллективиниң улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткенип эгелээнин слесарь Н. Сахаров, эптекчи слесарьлар бригадири Н. Кузнецов болгаш өскелер-даа чугаалааннар.

Лихачев аттыг заводтуң автомобиль-тудугжулары субботник хүнүнде кылыр ажылдарын база тодарадып алганнар. Мурнакчы участоктарның болгаш бригадаларның төлээлекчилери ол хүн тергиин эки, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче эштерин кыйгырганнар.

Автомобиль тудугжулары чоннуң херектел барааннарын көвүдедип үндүреринче кол кичээнгейни салып турарлар. Совет кижилерниң амыдыралынче канчаар-даа аажок улуг сагыш салыышкынны угландырган партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге харыызы чогум ол кылдыр олар көрүп турарлар. Коммунистиг субботник хүнүнде чартык миллион хире соодукчу бүдүртүнген турар. Ол соодукчуларның шынары—тергиин эки болуп үнер.

№ 3 бажың-тудуг комбинадының конвейери шапкын темп-биле ажылдаар. Бүдүрүлгениң коллективи анаа хүннерде 35 квартираны эптеп кылыр. А апрель 18-те 38 квартираны эптеп кылыр деп шиитпирлээн.

Субботникче дөрт муң ажыг тудугжулар үнер. Оларның хөй кезии боттарының ажылдаар черлеринге ажылдап хүнзээрлер. Беш чылдың фондузунче 29 муң рубль ажыл төлевирин шилчидер. 65.3 муң рубльдиң орулгазын алыр деп шиитпирлээн. Комбинаттарның заводтарынга 1750 дөрбелчин метр демир-бетон конструкциялары бүдүртүнген турар — ол пландан ажыг.

Найысылалдың Строгино, Бибирево, Ясенево дээн ышкаш муң-муң шөлдерже Москваның тудугжулары ол хүн ажылдап үнерлер.

Ленинчи субботникти организастап эттиреринге тураскаатккан митингилер найысылалдың өске-даа бүдүрүлгелеринге болуп эртиилзэн.

(СЭТА-ның корр).

Москва.

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг артелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен. Съезд ажыттынар хүнге чедир ийи айның планныг онаалдазын 100 хуу күүсеткеш, трестиң тудуг организацияларының аразында чарышка эргелел тиилекчи болган.

Эргелелдиң бригадаларының аразында чарышка коммунист Валентина Борбак-оолдуң удурткан шеверлекчилер бригадазы тиилекчи болуп үнген. Ынчангаш трестиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

В. Борбак-оолдуң бригадазының кежигүннери СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг деткип, партияның кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкынынга харыы кылдыр, партияның съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш шалыпчы ажылдаарын хүлээнгеннер. Амгы үеде олар март айның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: XXVI съездиге алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчизи В. Борбак-оолдуң (ол солагай талада үш дугаарында) бригадазының кежигүннери.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу

ЧАРЫШ КАЛБАРГАН

«Барлык» совхозтуң механизаторлары партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир [illegible] тракторлар септээриниң бирги кварталда планын күүседир дээш социалистиг хүлээлгезин күүседипкеннер. Септээр ужурлуг 22 тракторның 18 ындазын, дөрт комбайн, 10 трактор шүүрү бүрүн септеттинген, белениниң шугумунда тургустунган.

Септекчилер ортузунга калбарган социалистиг чарышка Шаңгыр-оол Моңгуш, Сергей Мунзук, Дугуй-Лама Дайынчы, Сарыг-оол Сээ, Чудек-оол Сарыглар, Кылан-оол Кужугет, Чалбоорган Кужугет, Александр Кужугет, Маадыр-оол Алдын-оол олар киришкеш, тракторлар, комбайннар, [illegible]

Септекчилер ам партияның XXVI съездизиниң материалдары-биле ханы таныжып, ооң шиитпирлерин [illegible] боттандырар дээш [illegible] кужениишкиннерлиг ажылдап турарлар.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжу бригадазы (бригадири Ч. Салчак) он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр чүс баш хойга онаажтыр ниитизи-биле 86 хураганны камгалап алырын хүлээнген. [illegible] кыштамчалыг белеткенип, мал чемин четчири-биле белеткеп [illegible] партияның XXVI съездизинге уткуштур социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде хойжу бригаданың кежигүннери боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Хойжу бригадазы төрүүр 2865 хойдан 2522-ни төрээн, ооң 2552 хураганны дыка менди камгалап алган. Бригаданың мурнакчы [illegible] Оюн-оол Кужугет, Белек Хомушку, Сарыг-оол Сарыглар, Шантар Саая, Салбакай Моңгуш олар чүс төрүүр хойга онаажтыр 100—109 хураганнарны камгалап алган.

Хойжулар партияның XXVI съездизиниң материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып, ону ижин-биле деткиишкинин, улам-на сорук кирип, кыштаглаашкынны чедиишкиннииг эрттирери-биле кужениишкиннииг ажылдаарын [illegible]

Х. МОҢГУШ.

Техника септелгези

ЗВЕНОЛАР ЧАРЫШПЫШААН

Часкы хову ажылдарынга кышкы үеде баш удур ыяк белеткенир дээш машина-техниканың септелгезин сүт-хемчүлер багай эвес чорудуп турар. Ажыл-агыйның септелге мастерскаязында тракторлар, хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар машиналарның септелгезин аңгы-аңгы звенолар кылып турар.

Эрткен чылдың сөөлгү, бо чылдың бирги [illegible] янзы-бүрү маркалыг тракторларны [illegible] фиги күүсеттинген. Ол ышкаш кожуп машиналарын хову ажылдарынга белеткээри база багай эвес чорup турар.

«Сут-Хөл» совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди септелгеде звеноларның аразында социалистиг чарышты багай эвес организастап, ооң түңнелин ай-бүрүзүнде үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар.

Тракторлар септээр звено [illegible] Аймыры Шойланның удурткан звенозу хоктаамал эки түңнелдерни чедип ап келген. Чижээлеп тургустунган бо звено октябрь—февраль айларда 8 ТТ-75-ти, 4 МТЗ-50-ни септээн, белениниң шугумунда тургускан. Трактор септээр кайы-даа звенонуң [illegible] техниканың шынарын хынап, хүлээп алыр комиссия багай эвес деп көрген. Септелгеде ажылдап турар механизаторлар Кужугет Сыын-оол, Оолар Кастаар-оол, Моңгуш Оюн-оол, Куулар Данзын-оол дээш өскелер-даа эки ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунче удаа-дараа үнүп, макталып турарлар.

Көдээ ажыл-агыйы машиналарын септээр ийи звенода 10 кижи база-ла багай эвес ажылдап турар. Хөрзүн болбаазырадыр [illegible]

[illegible] чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп [illegible]

Совхозтуң механизаторлары [illegible] белеткелдиг эгелээр дээш [illegible] ажылдап турарлар.

Б. САТ.

БЕЛЕН

Чыксаай тургускулап каан андазыннарның, селкаларның болгаш өске-даа кожуг машиналарының аңыг-силиги көрүштүг аажок. Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң машина-трактор парыгынга баарга ындыг.

Олар Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң болгаш сельхозтехрайсалбырының механизаторларының [illegible] деткип, СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан социалистиг чарышка [illegible] киришкеш, часкы хову ажылдарынга ажылдаар көдээ ажыл-агыйы машиналарының септелгезин январь 1-ге чедир доозупкан. 28 тракторнуң 24-ү база белен. Олар комбайн септелгезин апрель 20-ге чедир, чаа чеми белеткээр машиналарның септелгезин май 15-ке чедир доозарын хүлээнгеш [illegible] турарлар.

Техниканы шыгжаарга туруштуруның дүрүмүн шыңгыы сагыыр, септелгени шынарлыг кылыр, [illegible] чугуур үезинде бедик деңнелге эрттирер чорук машина-техниканың [illegible] Хоорай болгаш [illegible] совхозтуң бир [illegible] тракторунга онаажтыр 1167 гектар чымчак чер [illegible] Ол дээрге республиканың ортумак [illegible] 57 хуу улуг көргүзүг-дүр.

О. ИВАНОВ.

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

В. И. Ленин аттыг «Тываңгыдүгү» комбинаттың аржыл фабриказының коллективи партияның XXVI съездизинге уткуштур ийи айның онаалдазын ажыр 100 тонна сортуг [illegible] Төрээн чуртка бээр [illegible] күүсеттивис. Партияның XXVI съездизиниң делегады М. [illegible] ажылдап турар [illegible] ажыр ол-ла үе-де 32 тонна хаг-дүгүн бүдүр [illegible]

Партияның XXVI съездизи [illegible] эш Л. И. Брежневтиң [illegible]

Б. ООРЖАК.

аржылдар фабриказының [illegible]

Хойдан-на хураган

ДЕМ-БИЛЕ

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары 1980 чылдың чайындан эгелээш, бо кышка мал белеткениш алган. Мал чеминиң четчир кылдыр курлавырлаан, [illegible] септеп [illegible] түңнелин ам тодаргай көстүп турар. Бо салбырда төрүүр шупту 9426 хой бар. Амга чедир 4363 хой оолдаан. Малчыннарның кежээ, кызымак күш-ажылының ачызында чаш хурагаңнар онза-менди доруктуп турар.

Хоотуң хойжулар Сенин Чапайда 320, Лопсан Парызанда — 225, Ак Ламада — 251 хураган менди алдынган. Хойжуларның берге, чымыштыг ажылынга сакманчылар улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, «Мойнарак» хойжу бригадада сакманчы комсомолчулар — эрткен чылын 10 класс дооскан Лила Моңгуш 100 хураганны, үш чыл сакманчылаан Рида Лопсан 112 хураганны эки доруктуруп турар.

Ам салбырның малчыннары СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң материалдарын улуг сонуургал-биле таныжып, өөренип эгелээн. Бо чылдың февральдың 27-ниң хүнүнде Сенин Чапайның [illegible] «Мойнарак» хойжу бригадазы [illegible]

Е. БҮДҮК-ООЛ

Улуг-Хем район.

ШУПТУ МЕНДИ

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхоз хой төрүп турар үеде дүнеки дежурныйлаашкынны тургускан. Анаа совхозтуң бүгү активчилери киржип турар.

Дежурныйлаашкын үезинде 2-3 кижи малчын аалдарын шуптузун кезиир ужурлуг. Ол чорун тура, малчыннарның болгаш малдың бүгү байдалын хынаар болгаш эртенгиниң чеди шак чартыкта, ажыл хуваалдазының үезинде, совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчыларынга илеткел бээр. Ынчан илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле айтырыгларны ол-ла дораан шиитпирлеп турар.

Бо хүннерге чедир төрээн 5195 хойнуң төлү бүрүн. Оларны 86 сакманчы өстүрүп турар. Дежурныйлаан улус малчыннарга хлеб болгаш өске-даа аъш-чемин, солун-сеткүүлдү чедирип, сөөлгү болуушкуннарны чугаалап берип турар. Агитквартиралар болгаш школа коллективтери боттарының онаашкан кыштагларынга чедип, көржениин хоорул, бүгү дузаны көргүзүп турар. Мал эмчилериниң болгаш зоотехниктериниң кодан бүрүзүнге чедип турары чаңчыл апарган.

Совхоз эрткен чылдың бо үезинде турганындан 1500 хураганны артык алган. Ылангыя Арысканда Байыр-оол Суидуйнуң, Аргалыкты бааррында Александр Суидуйнуң, Кара-Дашта Дойлапкан Чоңгал-оолдуң хойларының төрүүрү эккээстүп турар. Ынчангаш «Хойдан-на — хураган» деп кыйгырыг боттанып турар.

Д. ШУЛУУ.

ҮЖЕН ЧЕДИ БАШ АРТЫК

«Бай-Тал» совхозтуң хойжу бригадазында 8680 баш төрүүр хой бар. Оларны 16 кодан сайтара тургускан. Кыштаглаашкын организастыг эртип турар. Кодан бүрүзүнде мал чемин четчири-биле дүжүрген. Малчыннар ону хумагалыг чарыгдап турар.

Амгы үеде хой оолдаашкыны уламчылап турар. Туралыгның хойжу бригадазында 3067 хураган менди доругуп турар. Ол бригада ам безин төрүүр 100 хойга онаажтыр 85 хураганны камгалап алган. Шивилиг бригадазында 1934 хураган, азы 100-ке онаажтыр 86, Даштыг-Тей бригадазында 2326, азы 100-тен 82 хураган менди алдынган. Бригадаларда төрүүр хойлар ам-даа хөй. Ынчангаш хүлээлгени күүсеттинери чигзиниг чок. Совхозта ниитизи-биле хураган саны төрээн хойдан 37 баш ажыг болуп, 100-ке онаажтыр 84 баш камгалап алдынган.

Хой бүрүзүнден-не хураганны менди доруктурар дээш [illegible] турар малчыннар совхозта эвээш эвес. Чижээ, Л. Манай-оол 100 хойдан-на 109, Х. Таар-оол — 105, Д. Мыйыык болгаш С. Данов, Х. Өнер-оол — 101—101 хураганнарны менди доруктуруп турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле ЭШ М. С. АБРАМЕНКОНУ ШАҢНААР

ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет болгаш ажыл-агый органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны [illegible] төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр улус депутаттарының Шагаан-Арыг хоорай Совединиң даргазы Михаил Семёнович Абраменкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың март 9.

Национально-краеведческий отдел

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ

Бо хүннерде бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң районнуң коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчедун база оон өске-даа [illegible] болуун долузу-биле чуулдургузун [illegible] чы программа кылдыр хүлээп ап турар. «Мал ажылы кодээге бөгүнгү шалыңчы фронт деп партияның республикалар, крайлар болгаш областар ор[illegible], районнарның партия организацияларын, кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитеди кыйгырып турар» деп СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин кылып тура, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Экономиказының кол адыры — мал ажылы болуп турар бистиң районнуң партия организацияларынга, оон коммунистеринге съездиниң ол айтышкыннары дорт хамаарыжыр деп чүвени бедик харыысалга-биле медереп билип турар бис. Он бирги беш [illegible] районга малдың баш саның өстүрер, оон продуктузун бедидер, бо чугула [illegible] туналганы күштелдирер, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер талазы-биле СЭКП райкомунуң, совхозтарда партия организацияларының мурнунда улуг харыысалгалыг [illegible]

[illegible]

...рүлгеде хаара туттунган. Аныяктарны болгаш харыысалгазы кошкак ийи-чангыс [illegible] дуржулгалыг малчыннарга бижиглап турар. Оңгу беш чылдың баштайгызы-биле деңнээрге мал ажылдакчыларын партияже хүлээп алыры 25 хуу өскен. Ол-ла үеде хойжу бригадаларда [illegible] фермаларда 11 партбөлүктер база бригада парторганизациялары немешкен. Оон түңнелинде мал [illegible]

Ол адырда коммунистерниң болгаш өске-даа малчыннарның [illegible] ның билиг, мергежилиин бедидер, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, аныяктарны мал ажылынга хаара тудар талазы-биле «О. Шынаа» совхозтуң дирекциязы, ында партком (директору Н. Балчий-оол, секретары С. Донгак), профэвилелдиң [illegible] (даргазы К. Бипе-оол) бир демниг ажылдап, эки түңнелдерни чедип ап турар. Ында мал ажылынга бүгү коммунистер эрткен чылын малдың баш санын камгалаар болгаш дук кыргып алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседкен.

Нийтизи-биле агаар-бойдузунуң берге байдалдары турбажок, нийтиниң малының баш [illegible]

[illegible] 101 чедир хураганнарны камгалап ап, өстүргеннер.

[illegible]

П. ДАМБА-ХУУРАК.
СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

АНЫЯКТАР ХЕЙ-АЪТ КИРИП...

[illegible]

Б. КУУЛАР.

«Тээли» совхозтуң «Ээр-Хавак» сүт-бараан фермазының аныяк саанчызы Любовь Норбу оңгу беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткен аныяктарның бирээзи. Бодунга бижиглаан 18 инектериниң бирээзинден-не ортумаа-биле 2000 кг сүт саап турган, ону 2050 кылдыр күүседип, районда мурнакчы саанчыларның одуруунга кирген.

Л. Норбу чөөкта чаа болуп эрткен бүдүрүлгениң аныяк мурнакчыларының республика слёдунга идепкейлиг киришкен. Ол «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп херек демдээниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: Л. Норбу.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КИЧЭЭНГЕЙНИ УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

[illegible]

Н. ООРЖАК.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

[illegible]

Х. ЧУЛДУМ.
Моңгун-Тайга район.

Пропагандист мергежилдиң

ш к о л а з ы

БИЛДИЛИГ ТАЙЫЛБЫРЛААР

Массаларның коммунистиг [illegible] улуг харыысалгалыг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга коммунистиг күш-ажылдың [illegible] рольду ойнап турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың школаларын бүдүрүлге цехтеринге, участоктарга, салбырларга болгаш хойжу бригадаларга тургузуп ап болур. Совхозтарның, үлетпүр бүдүрүлге [illegible] транспорт болгаш тудуг организацияларының ажылчыннары анаа өөренип болур.

Коммунистиг күш-ажыл [illegible] өске хевирлеринден ылгалып [illegible] байдалдары чүдел дизе, олар дыңнакчыларга [illegible] комплекизин бээрип турарында. Ында партия болгаш ча[illegible] айтырыгларны [illegible] галарны болгаш дыңнакчыларның культурлуг дееннелин бедидерин өөренип көөрү коллап кирип турар.

Коммунистиг күш-ажыл [illegible] дыңнакчыларга өске экономиктиг өөредилге школаларының киржикчилерибиле бир дөмей баштай ийи чыл хуусаалыг «Экономиктиг [illegible]

[illegible]

бүрүзү дыңнакчыларга дузалаар апаар.

Экономиктиг курстарның өөредилге программазын долузу-биле [illegible] болгаш өөреникчиге дуза чедирер-биле [illegible] лекция, беседаларны эрттирер, социалистиг чарыштың тиилекчилери болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары коммунистиг күш-ажыл [illegible] биле ужуражылгаларны организастаар сорулгалыг. Айтырыг, харыы кежээлерин эрттирери, аас журналдарын организастаары, кинофильмнер көргүзери, Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кат-чер» деп [illegible] конференцияларын чорудары пропагандист бүрүзүнүң ажылынга кол черни база ээлээр апаар.

«Дыңнакчыларның культурлуг дееннелин бедидер» деп өөредилге программазының дөрткү кезээнге баштай ону өөренип кириптериниң мурнунда коммунистиг күш-ажыл школаларының [illegible] биле кады бир чыл хуусаалыг программаны чогаадып алыры [illegible]

[illegible]

Х. НОРБУ.
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

[illegible]

Л. ООРЖАК.
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Очур-ооловна **Монгуш** — «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг участогунуң шеверлекчизи

Чодагаа Чылбаковна **Ондар** — кооперацияның проф[illegible]

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анай Одребеевна **Сат** — «Искра» совхозтуң ажылчыны

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анай Базыр-ооловна **Монгуш** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны

Долгармаа Дары-Суруновна **Монгуш** — Шеми ортумак школазының техниктиг ажылчыны

Хандын Барамчаевна **Ондар** — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчын кооперациязының повары.

Куизенмаа Калчан-ооловна **Сат** — «Сут-Хөл» совхозтуң уруглар садының повары

Билчинмаа Байыровна **Ховалыг** — Шеминиң школа-интернадының ажылчыны

Динмаа Санчиевна **Ховалыг** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible] **Сат** — «Сут-Хөл» совхозтуң [illegible]

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Дарый Ондаровна **Куулар** — Сут-Хөл эмнелгезиниң санитары

Раиса Көшкендеевна **Куулар** — «Сут-Хөл» совхозта повар.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Зоя Чагжитовна **Долчун** — «Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Любовь Мандай-Норбуевна **Куулар** — Кур-чер суурда ортумак школада башкы

Тамара Тыртыйовна **Кыргыс** — тутйбу заводунуң ажылчыны

Татьяна Торгутпаевна **Монгуш** — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны

Дарья Аир-Санааевна **Ондар** — Кур-чер суурда садыгжы

Татьяна Чыртак-ооловна **Серен** — Суглак суурда өг-бүле ээзи

Чечекмаа Санаевна **Хомушку** — «Суглак» совхозтуң [illegible]

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тамара Данаевна **Дангыр-оол** — «Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны

Екатерина Прокопьевна **Иванова** — «Суглак» совхозтуң ажылчыны

Лепестинья Анатольевна **Середкина** — Чербиниң мал ажыл-агый пунктузунуң ажылчыны

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Севил Доржуевна **Иргит** — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Балчыйовна **Чамзыран** — Кызыл-Хая суурда уруглар садының ажылчыны

Амыр Иргитовна **Чанхоо** — Кызыл-Хая суурда өг-бүле ээзи

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Баапай Дам-ооловна **Чыжыр** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны

ӨВҮР РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Баг-оол [illegible] **Амыр-Биди** — «Торгалыг» совхозтуң бухгалтери.

Мария Тюлюшевна **Конгар** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Клара [illegible] **Монгуш** — «Кызыл Туг» совхозтуң ажылчыны

Соскарбаа Тюлюшевна **Серенада** — Торгалыг суурда садыгжы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чоозу Өктек-ооловна **Кыргыс** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны

Норбу Сонамовна **Тюлюш** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Дина Деваевна **Донгак** — Хандагайты суурда уруглар [illegible]

Татьяна Кыргысовна **Донгак** — «Торгалыг» совхозта ажылчын

Кара-кыс Сюрюновна **Куулар** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны

Софья Бачылайевна **Майынды** — Торгалыг ортумак школазының [illegible]

Кара-кыс КуулаРовна **Мартна** — Торгалыг совхозтуң ажылчыны.

Долба Дамбажыковна **Монгуш** — районда хлеб быжыкчызы

Зинаида Назытыевна **Салчак** — «Кызыл туг» совхозтуң [illegible]

Ооржак Кылын-ооловна **Сундуй** — «Кызыл туг» совхозтуң кол бухгалтери.

Валентина [illegible] **Тюлюш** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны

Чаш-Тург [illegible]

Хертек — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Зоя Петровна **Пухова** — Сушь суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Надежда Михайловна **Золотухина** — «Саян» совхозтуң ажылчыны

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ольга Сатовна **Ашак-оол** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Багай-Уруг Кызыл-ооловна **Донадуп** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Дойлуковна **Седип-оол** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны

Людмила Каралчыевна **Седип-оол** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны

[illegible] **Хорунай** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Батыймаа Мундугуевна **Арсарыг** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны

Кенчу Кенденовна **Биче-оол** — «Халын» совхозтуң ажылчыны.

Вера Викторовна **Калюкина** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны

Биче-кыс Кировна **Койбу** — «Оак» совхозтуң ажылчыны

Чимистей Салчаковна **Маады** — «Саян» совхозтуң ажылчыны

Галина Владимировна **Чихачёва** — «Саян» совхозтуң ажылчыны

Валентина Чоодуевна **Шомуктай** — «Саян» совхозтуң ажылчыны

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Серен Дембээвна **Суктур** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Баавыл Чинмитовна **Карты** — «Морен» совхозтуң ажылчыны

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Саарлай Ооржаковна **Долгормаа** — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны

Мария [illegible] **Ижи** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны

Зинаида Өлзейевна **Намдан** — Ленин аттыг [illegible] ажылчыны

Мария Чоодуевна **Натсак** — Нарын ортумак школазында [illegible]

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙЛУ

Кызыл хоорай

1981 чылдың февраль 27

Александр Данилович ГРАЧ

Бо чылдың март 7-де, ур болгаш аар аараш, билдингир совет археолог, тарих эртемнериниң кандидады Александр Данилович Грач 53 харлыг чорааш, мөчээн. Бодунуң бүгү эртем ажылдары кылып келген үезинде А. Д. Грач Тываның [illegible]-биле [illegible] чорупкан, ол чедер ажыг эртем [illegible]. [illegible] «Авыралдар» тавунда чурттап чораан бурунгу кижилерниң амыдыралдыглары» деп монографиязын «Наука» деп ном үндүрер чер 1980 чылда парлап үндүрген.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң суг алыр зоназынга Тыва-Саян [illegible] экспедиция [illegible] А. Д. Грач эвээш эвес улуг-түшкүн киирген. Ол Улуг-Хем, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, [illegible], Тандыы, Чөөн-Хемчик районнарга экспедиция ажылдарын чорудуп, тус черлерниң организациялары болгаш хөй-ниити-биле сырый харылзаалыг ажылдап келген. Эртем [illegible] арыг шинчилелдерин тура аныяктарны хаара тудуп, оларның бирээзин таңды-биле ол бүзүреттиг кижилерниң бирээзи чораан. Оон экспедицияларының кол төрлери «Чаа Тыва», «Артек» деп отрядтары [illegible] хаара туттунган оолдар болгаш кыстар күш-ажылдың чаңчыл-кылдыышкынын ап, эртемге сонуургалдыг апарганнар.

Бодунуң ажыл-чорудулгазын Александр Данилович хөй-ниити ажылы-биле сырый холбаштырып келген. Ол [illegible] эртем [illegible] лаар херекке база киржип чораан.

Эртем болгаш хөй-ниити ажылдарынга [illegible] дээш А. Д. Грач «Эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 харлаан [illegible]», «Ленинградтың 250 чылының тураскаалы» медальдар, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле, ол ышкаш Тываның профэвилелдериниң болгаш өске-даа организацияларының хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Бистиң республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы аттыг база аңаа тывыскан.

Бодунуң чогаадыкчы чедиишкиннериниң үезинде Александр Данилович мөчээн. Амыдыралы [illegible] [illegible].

Бөлүк эштери.

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Сут-Аксы суурда 15 агитквартира бар. Оларның бирээзинге-ле 2 агитатор башкы, хоорайжа Советтиң бир депутады хуваарттынган. Активчилер постоянно [illegible] ганыкчаа организастаан. Кижээлдер айда ийи удаа эртип, ону агитатор башкылар удуртуп турар. Темалыг кежээлер, ужуражылгаларны байырлалдар, дыштаныышкын хүннеринде план езугаар организастап келген. Ынчыг кежээлерни Октябрь байырлалын таварыштыр «Хемчик» (даргазы Ч. С. Куулар), Чаа чылда «Чечек» болгаш «Кажык» (даргалары У. Ооржак, В. Монгуш) агитквартиралар эрттирип, янзы-бүрү оюннары организастаан.

Суурда херээженнерниң даараан, арганы чуулдериниң, белеткээн аъш-чеминиң, тарып өстүрген картофель, ногаалярының делгелгелерин организастап турар. Бо ажыл оларның хөй-ниитиниң идепкейин көдүрерингэ идигни берген. Аңаа «Чинчи» агитквартира (даргазы К. Г. Куулар) эки түңнелдерни чедип алган.

[illegible]

Н. ДАЖИНМАА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ШЫЛГАТТЫНГАН АВАНГАРД

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң Араттың революстуг намының 60 чылынга тураскаатткан байырлыг хурал Улан-Батор хоорайга болган. МАРН ТК-ның Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, республиканың партия болгаш чазааның өске-даа удуртукчулары байырлыг хуралга киришкен.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Д. Моломжамц илеткел кылган болгаш Моолдуң Араттың революстуг намы 1921 чылда тургускан чорук Улуг Октябрьның соруктуг киирикчи идеяларының салдары-биле моол улустуң революстуг бот-медерелиниң өзүлдезиниң дүрүм ёзугаар түңнели болган деп медеглээн. Д. Сухэ-Баторнуң болгаш оон дайынчы дузалакчыларының тургусканы МАРН демиселдиң болгаш тиилелгелерниң алдарлыг база маадырлыг оруун эрткен болгаш моол улустуң шылгаттынган марксичи-ленинчи авангарды болуп турар.

МАРН делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң хамыктыг мурнунда СЭКП-ның бүгү талалыг деткимчезинге болгаш дузаламчызынга дайынмышаан, каннап быжыккан болгаш бодунуң хүрээлелинде 75 муң коммунистерни сырый каттыштырып, чаа амыдыралдың тургузуушкунун чедиишкинниг баштап турар.

Чоокта чаа Москвага чедиишкинниг болуп эрткен СЭКП-ның XXVI съездизи чүгле Ленинниң партиязының болгаш совет ниитилелдиң эвес, харын-даа социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының амыдыралынга, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенге кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуушкун болган деп, Д. Моломжамц онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге кылганы Отчёт илеткел чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң шылгарангай документизи болуп турар.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң болгаш өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаан киржиишкиниң калбарттырынче углаан чаа америк администрациязының политиказынга АКШ-тың хөй-ниитизиниң удурланыышкыны улам күштелип турар.

АКШ-тың дайынзырак бо[illegible]ринге удур демиселди калбартырынче «Херээженнер, тайбың дээш демисежиңер» деп организация бүгү американнарны кыйгырган. Дайын белеткелинге [illegible] калбартырылганы болгаш делегейде политиктиг айтырыгларны «шериг күжү-биле» шиитпирлээриниң оруунче Вашингтон ажыы-биле киргенин ол организацияның чарлаан медеглелинде айыткан. Ынчыг угланыышкын делегей тайбынынга эң-не айыылдыг хээрзин ол документтерде [illegible].

[illegible] ядролуг бүгү чепсекти узуткаарынга [illegible] палатазының кежигүнү республиканчы Г. Фиш киирген. Ядролуг чепсектиг бүгү чурттарның [illegible] хуралын чыыштырарын ССРЭ-ге саналдаар резолюцияның төлевилелин чугаалажып келгениң кюрү-биле конгресске удавас киирерин Г. Фиш база дыңнаткан. Ол чөвүлел хуралдың сорулгазы — ядролуг боо-чепсектиң [illegible] болгаш ядролуг дайынның кыжаныышкынын кошкалдырының аргаларын тывары болур.

Ядролуг [illegible] мурнай кажан-даа ажыглавас дугайында болурга хүлээлгени алырынче болгаш ол сорулгабиле чогуур керээлерни делегейниң бүгү чурттары-биле чарырынче [illegible] бүгү күрүнелерни кыйгырган резолюция төлевилелин конгресс кежигүнү Т. Вайсс база киирген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Бодунуң хүрээлелинге 300 ажыг хөй-ниити [illegible] организацияларны каттыштырган «Улустарны дайынга удур мобилизастаар» деп коалицияның парлалга конференциязы Нью-Йоркка болган. «Акшаны Пентагонга эвес, а кижилерге бээр» деп кыйгырыгның адаа-биле 1981 чылдың май 3-те эгелээр Вашингтонче бүгү-национал марыжынга белеткелдиң программазының дугайында парлалга конференцияга чарлаан.

Боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң чаа чадазынче чуртту киирер болгаш шериг талазы-биле удур туржуушкунну күштелдирер дээн Пентагоннуң аңыыдыг планнарынга удур шиитпирлиг демисежириниң эргежок чугулазы амгы үеде тургустунуп келген деп, коалиция[illegible] К. Питтман парлалга конференциязынга медеглээн. Дайын [illegible] болгаш маккартизмниң баак сураглыг үезиниң катап эргилип келиринге удур америк улустуң демиселин күштелдиреринге Вашингтонче марш чугула рольду ойнаар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Шериг-үлетпүр комплекизиниң мыйыышкынынга алыскан болгаш чавырлыышкының ба[illegible] АКШ-тың амгы чазаа делегей байдалының чаа чиигелиишкининиң бүгү харысаалгазын хүлээр ужурлуг деп, Нью-Йорк университединиң физика профессору Мичио Коку медеглээн. Совет Эвилели-биле [illegible] Вашингтон [illegible] «[illegible]» бээр [illegible] тайбыны өскүдер дээш кы[illegible] парлап эгелээр деп, ол демдеглээн.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.
И. МАКУРИН.

АДР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ ЧАГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Пакистанның авиакомпаниязының «Боинг-720» деп самолёдун чепсектиг кижилериң хунаап алганы-биле [illegible] айтырыгга хамаарыштыр Афганистан Демократтыг Республиканың чазааның Каттышкан Нациялар Организациязының Чиигине секретары К. Вальдхаймже [illegible] Афганистанның телевидениезин болгаш радиозун дамчыштыр чарлаан.

Делегейниң хамааты ужар чугулгазын дугайында конвенцияда [illegible] херле кордунгеп харысаалганы барымдаалааш, АДР-ның чазаа март 2-ден эгелээш Пакистанның [illegible] амы-тынын камгалаар, а ол ышкаш оларны хостаар талазы-биле бүгү-ле хемчеглерни ап келгенин чагаада айыткан. Афган эрге-чагыргаларының ап чорутканы хемчеглериниң түңнелинде 27 херээженнерни болгаш бичии уругларны хостаан болгаш оларны Пакистанче мендн-чаагайы-биле чорудупкан.

Ынчаарга болза-даа, самолётту хунаап алган кижилерниң негелдезинге харыы бээрин саададыр кылдыр Пакистанның чазааның шилип алган [illegible] байдалга тургустунар [illegible] чагаада айыткан.

Самолётту хунаап алган кижилерге [illegible] Пакистанның чазаа дүрген бээр кылдыр деткимчезин көргүзерин КНО-нуң Чиигине секретарындан Афганистан Демократтыг Республиканың чазаа дилээн.

Пакистанның чазааның ту[illegible] кижилерниң [illegible] амы-тынынга чедир гей айыылдыг байдалдың тургустунары дээш харысаалга Пакистанның чазаанга бүрүнү-биле онаажырын АДР-ның чазаа демдеглээн.

Самолётту хунаап алган кижилер Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы болгаш премьер-министри Бабрак Кармальдың хууда дилээниң ачызында боттарының планнарын күүседир үезин тус черниң-биле март 7-ниң 21 шакка чедир (Москваның-биле 13 шак 30 минутага чедир) сонгаарлаткан турган.

Самолётту хунаап алган кижилер Иранче ужудуп чорудур [illegible] берген. Ынчалзажок чөпшээрелди бээрин Тегеран саадатып турар, а самолётту Иранче ушкулар чөпшээрелди Афганистанның эрге-чагырга[illegible] Пакистанның эрге-чагыргалары шуут удурланып турар.

АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП [illegible] сургаар алырга, Варшаваның воеводство прокуратуразы Мо[illegible], [illegible], Станскийниң болгаш Ядловскийниң [illegible] киргенин Польша Улус Республиканың Чиигине прокура[illegible] талазы-биле төлээлекчизи дыңнаткан. Буруудаттырган ол кижилер «Хамаарышпас Польшаның [illegible]» деп чажыт организацияны 1979 чылдың [illegible] болгаш аңаа удуртукчу хүлээлгелерни күүседип келгеннер. Польша Улус Республиканың [illegible] удур [illegible] ралакчы хөделиишкиннерни чорудуп турар даштыкы төптер ол организацияны акша-биле хандырып келген. Буруудаттырган кижилер Польшада байдал дугайында медээлерни ол төптерге дамчыдып бербишаан, олардан материал-техниктиг дузаламчыны ап турган.

Контрреволюстуг ол организация Польша Улус Республиканың конституциялыг тургузуун күш-биле узуткаарын болгаш оон эвилелчилери-биле [illegible] турган.

Мочульскийниң болгаш оон сүлээчилериниң Польшаның [illegible] дээш буруудатканын парлалга талазы-биле төлээлекчи дыңнаткан.

ПЕКИННИҢ ЧАЛЧАЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Улусчу Кампучияның иштики херектеринче [illegible] дээн оралдажыышкыннарын уламчылап, Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелеринге [illegible] кара сагыштыг планнарны чогаадып турар Пекинниң каржы хөделиишкиннерин «Нян зан» солуну шиитпыы бүрүү шаппаан.

Кыдаттың чалчазы Пол Поттуң Кампучияга таварыштырган маоу «шенелдениң» халаптыг уржуктарын [illegible] деп, солуннуң тайылбырында бижээн. Пол Пот болгаш оон чалчалары каңнышкылыг бурууну чок үш миллион кижини өлүргеннер. Ынчаарга оортан дириг арткан беш миллион кампучилерни база узуткаарын Пол Пот планнап турган.

Чоңга удур хаяныг эрге-чагыргазынга [illegible] кочу-политиктерниң өлүрүкчү дерзии үүлгеделерин бүрүн узуткаан. Ынчалзажок Кампучияга чаа амыдыралды экертирни Пекин ам-даа оралдажып турар. Пекинниң ыйыышкыны-биле Тайландының чагырыкчылары Пол Поттуң дээрбечилерниң артыышкынын [illegible] тургузуп, Кампучия Улус Республиканың [illegible] турар.

Ынчаарга Пекинниң [illegible] Улус Республиканың [illegible] удуртулгазы-биле кампучи улус бодунуң чуртун идепкейлиг катап тургузуп кирипкен болгаш улусчу Кампучияның делегейге ат-алдары улам-на бедип турар. Ындыг турбуже, Кыдаттың [illegible] кем-буруулуг дерзии планнарындан ам-даа ойталаваан. Пекинниң чагырыкчылары бо удаада төөгүнүң политиктиг чөвээзиндей база бир чалчаны — мыйгуур салгакчызы Сианукту тургузуп эккелген. Пекинниң ол чалчазы Сианук кхмер реакционерлерниң «[illegible]» ужурлуг деп, кыдат чагырыкчылар чугаалап турар.

Пекинниң ол [illegible] сорулгазы илден-дир деп, «Нян зан» бижээн. Ол чалчазының дузазы-биле Кампучия Улус Республиканга удур өжээтен үүлгедилгелерин күштелдирери — кыдат чагырыкчыларының амгы үеде кол сорулгазы болуп турар.

Дарханга бажың тудуушкунунуң комбинадында моол болгаш совет ажылчыннар, техниктер, инженерлер чаңгыс өг-бүлениң амы-тынду дег найыралдыг кады ажылдап турарлар.
Н. ЗОТИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ИСПАНИЯ: демократтыг чаалап алыышкыннарны камгалаар

Эрге-чагыргада Демократтыг төптүң эвилели партиязының [illegible] Хуан Карлоска дангыраан берген болгаш испан чазактың баштыңы болган. Оон соонда чаа кабинеттиң составын чарлаан. Франконуң [illegible] чурттуң төөгүзүнде эң-не дуушкуурлуг болгаш дүвүренчиг [illegible] чаар доозулган.

Оон мурнунда премьер-министр турган Адольфо Суарес албанындан дүшкен дугайында 1981 чылдың январь 29-та чарлаан соонда дүшкүүрлүг байдал чуртка дораан эгелээн. Суарестиң чазааның дүшкени ынчаар беш чылдарда чуртта политиктиг байдалдың демократтаалдезиниң түңнели болган деп, [illegible] саналп турар. Ол үениң [illegible] чамдык эки баламнарны кылган. «Национал [illegible]» дээр Франконуң [illegible] болдурган. Франконуң парламентизин тараттыя, Франконуң талалакчыларының бүрүн [illegible]. Парламентиге [illegible] турган, Испанияның [illegible] чурттуң конституциязын ажыл дап кылган болгаш хүлээп алган, демократтыг профэвилел [illegible].

Чурттуң амыдыралын демократчыдарының чорудулгазы онзагай байдалга болдунган социалистер, коммунистер, эрге-чагыргада Демократтыг төптүң эвилели партия «национал төпшээрежилгениң» политиказын барымдаалап келген. Ынчыг кады ажыдажыышка турбаан болза, чуртта социал-политиктиг байдалдың кандыг бооп билдинмес турган.

Оон-биле чергелештир, чурттуң амыдыралын демократчыдарының чорудулгазынга [illegible] Испанияга амгы демократтыг болгаш партиялар арасынга демиске база күштелген. [illegible]

Бо [illegible] чаңгаш чазак дүшкен. Эрге-чагыргада Демократтыг төптүң партиязының мурнунуң чазак баштыңының албан-хүлээлгезинге Л. Кальво Сотелону саналдаан. Депутаттар конгрезиниң хуралынга чазактың программазын ол чарлаан.

[illegible] ның хой мурнуун ол чедип албаан. Демократтыг оппозиция, хамыктың мурнунда Испанияның Коммунистиг партиязы, Испанияның Социалистиг [illegible] программазын [illegible] лээн. Чурттуң мурнунда турган айтырыгларны шиитпирлээриниң бирги [illegible] чазак программазында чок болуп турарын олар демдеглээн.

Бо чылдың февраль 23-те [illegible] хуралы [illegible]. Чазак баштыңын [illegible] кижи болур [illegible]. Хамааты гвардейчилер [illegible] деп [illegible] Антонио Техеро Молина [illegible] конгрестиң хуралдаар залынче шургуп кирип келген хамааты гвардейжилер боо-чепсек-биле кыжангылаан, 350 хире депутаттарны, чазак кежигүннерин кайнаар-даа чорутпайн туткаш туруп бергеннер. Сөөлүнде билдингенин ёзугаар алырга, ол дээрге — шериг үймээнин чуртка үндүрериниң медээ болур ужурлуг турган.

Испанияның найысылалы Мадрид хоорайдан 360 километр ыракта Валенсияга бүгү [illegible] дугайында удаваанда медээ кайысылалга база чедип келген. Шериг округунуң командукчузу генерал-лейтенант Миланс Дель Боск Валенсияда бүгү эрге-чагырганы ынчаарда холга алган турган. Өске шериг округтарындан кандыг медээлер келирин дугуруу-биле Мадридже манап турган.

[illegible] болгаш шериг бөлүктери [illegible] Альмада база [illegible] туруп бергеш [illegible] болгаш депутаттар база [illegible].

Демократтарны катап тургузарын [illegible] шериг [illegible] ужуражыышкынын чуртта ам-даа бар дээрзин шериг үймээниниң ол оралдажыышкыны тодаргай бадыткаан.

[illegible] шериг үймээнинниң [illegible] болгаш испан улус ол онзагай шиитпир бүрүн шаптараан. Шериг [illegible] Испаниянын политиктиг бүгү партиялар, хөй-ниити организациялары, профэвилелдери, хураа-шажынның төлээлекчилери [illegible] демократиязын [illegible] деткээннер.

Депутаттар конгрезиниң хуралы февраль 25-те катап эгелээн болгаш оон баштайгы хуралынга [illegible] баштыңы соңгуулунга [illegible]. Ынчаар, демократтыг коалицияның удуртукчузу Мануэль Фрага Ирибарне болгаш Каталонияның демократтыг конвергенциязының төлээлекчилери Ролан олар амгы нарын байдалдың үезинде Л. Кальво Сотелону [illegible] деп медеглээннер. Ынчангаш Л. Кальво Сотело 186 бадылаашкыннарны алган болгаш чазактың баштыңы болган.

А. МЕДВЕДЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

БЫЖЫГ БИЛИГ ДЭЭШ

Хас-оол Оюнның төрүттүнгеш өскен чери Тандының Сосновка суурү ол. Шаанда ана «Кызыл партизан» деп колхоз турган. Ам мында Тываның [illegible] станциязы. Ам оон өрүг-дарыы улгадып, улуг оглу Бопуш-оол, кызы Айлымаа школазын доозуп, [illegible] апарганнар. Бопуш-оол төрээн суурунда эки ажылдыг тракторист.

А Айлымаа сургуул чылдарындан-на бодун башкының буянныг мергежилинге белеткеп келзэн. Ынчангаш 1951 чылда Бай-Хаак школазының чеди класс [illegible] башкылар белеткээр 6 ай курстаныг курсту доозуп, чаштарны ужук-бижикке өөредир [illegible] болган. Айлымааны [illegible] эгелээрбиле Эрзин районче чорутхан. Чаа-ла 19 харже кирген аныяк [illegible] уруглар өөредир, [illegible] чижээ нарын, берге болган [illegible] аас тарылбаан. Эрзинниң Кызыл-Сылдыс эге школазынга бирги классты хүлээп алгаш, ажылдай берген. Ол школаның директору, хоочун башкы А. Дамдын, башкы К. Хонаклан олар боттарының байлак дуржулгазы-биле чаа [illegible] талыжып, моон соңгаар ажылдаарынга улуг идигни бергеннер.

Ол дугайын Айлымаа Хас-ооловна ам чылым-биле сак[illegible]. Айлымаа башкы ажылдавышаан турган. 1959 чылда Кызылдың башкы училищезин база боттунуң чегиг-биле доозуп алган. Ие эртип, боттуң арга-дуржулгазы улгадып турзажок, хоочун башкылар-биле сырый харылзаазын үспээн. Ам оон улурткан клазы өөредилге, чурум талазы-биле ажылдап турар школазында дээре черлерни эжелеп келген. Кайы-даа школаларга ажылдаарга оон [illegible] ажыглап [illegible]. Социалистиг чарыштың [illegible] боол турар.

Айлымаа Хас-ооловнага 1966 чыл бүтү назынында уттундурбас төөгүлүг чыл боол артып калган. Ынчан ол ленинчи партияның [illegible] кирген. Ол баштай Мөрен, а оон соонда Эрзин ортумак школазынга ажылдап келген. Берге болгаш харыысалгалыг ажылга оон ам 30 чыл ажылдап турары бо. Эрткен үениң дургузунда чеже чаштарның эртемниң делгем оруунче үдеведи дээр. Оларның аразында эмчилер, башкылар, тудугжулар, хойжулар дээш кандыг-даа мергежилдиг кижилер бар. Республиканың эмнелгезиниң [illegible] Екатерина Норбу, Эрзинде септелге-тудуг участогунуң начальниги Сова Зайцев, «Мөрен» совхозтуң мурнакчы хойжузу, ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү. Мөрен [illegible] Анатолий Самыя дээш дааны чеже-даа чедир уламчылап болур.

Айлымаа Хас-ооловна класс[illegible] ажылга болгаш [illegible] ажылынга класстыг киржилгези дээш Совет Тываның 30 чыл оон таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Кызымак чүткүлдүг башкы Ленинниң юбилей медалы-биле шаңнаткан. А. Х. Оюн Эрзин ортумак школазынга профэвилел местикомунуң кежигүнү болгаш эге класстарга методиктиг каттыжыышкынны удуртуп турар. 1979 чылда аңаа Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты тывысхан. Амгы үеде ол Эрзин ортумак школазының 2 клазының удуртукчу башкызы. Ол ам төрээн Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизин теленптиг куш-ажылчы бедек[illegible]-биле [illegible] соруг кирген ажылдап турар.

А. ТАВА.

Комсомол - профэвилелдиң республика крозунуң түңнелдери

ТАҢДЫ-УУЛАНЫҢ ЭДЭЭНГЕ

Хаакка маңнаарынга комсомол-профэвилелдиң республика крозунуң түңнелг маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Таңды районнуң төвү — Бай-Хаак суурга болуп эрткен. Бо кросс маргылдаазы массалыының талазы-биле бистиң республикада эң улуг болуп турар. Бо удаада база ындыг болган. Ниитизи-биле 29 командалардан 300 ажыг спортчулар хаак оруунче үнүп, боттарының бөлүктеринге тиилекчилерни илереткен. Тываның спортчулары ол старттарны партияның чоокта чаа болуп эрткен XXVI съездизинге тураскааткаңнар.

Комсомол-профэвилел крозунуң республика маргылдаазын Бай-Хаакка эрттиргени база таварылга эвес. Таңдыжылар хаакка республика маргылдааларының хөй дакпыр тиилекчилери болуп, [illegible] чыгырга командаа талазы-биле доктаамал бирги черлерни эжелеп келгеннер. Ынчангаш бо улуг хемчээлдиг маргылдааны олар бедик деңнелге эрттиргеннер.

[illegible] киржикчилери [illegible] уткуп, бир шак бичии-ле ажыг болгаш Бай-Хаак суурга келир. А бай-хаакчылар боттарының аалчыларын чылыг-биле уткуп ап турганнар. Суурже кирер оруктуң кыдыында кросстуң киржикчилеринге байыр чедирген чаражтыр бижээн лозунгну спортчулар дораан эскерип каарлар.

А маргылдаа эрттирер чер [illegible] болган. Мында 3, 5, 10 километрлерниң хаак [illegible] кылгаш, оларны [illegible] тар-биле каастаан. Оларның [illegible] тарны аскан. Эң ортузунда Совет Эвилелиниң Күрүне туругу киискип турар, а оон кыдыгларында эвилелдежикчи республикаларның, спорт ниитилелдериниң [illegible] черин улам байыр шинчи кирип, каастаан.

[illegible] ындыг улуг маргылдааны бедик деңнелге эрттирер дээш [illegible] Өске черлерден келген спортчулар, оларның удуртукчулары оон организакчыларынга байыр чедирип, шак мындыг эки черге чүгле республика эвес, а харын зона, Российниң улуг-улуг маргылдааларын [illegible] турар.

Марттың 7. Хүндүскүнүң 12 [illegible] Маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны эгелээн. Оон кол судьязы Бай-Хаак [illegible] тайнызы, республиканың хоочун спортчуларының бирээзи Александр Петрович Абросимов хаакчыларның [illegible] ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргит [illegible].

Ол спортчуларга байыр чедирип, мындыг улуг хемчээлдиг маргылдааны Тываның комсомолчулары болгаш [illegible] спортчулар бистиң төрээн партиявыстың чоокта чаа болуп эрткен XXVI съездизинге тураскаадып турарын чугаалааш, бо кросстуң киржип келген спортчуларны партияның өндүр улуг планнарын, салган сорулгаларын [illegible] боттарының дээш, бүгү бар күжүн Төрээн чуртунуң мөөң-даа ынай чечектелиишкинин дээш харам чокка бээринче кыйгырган.

СЭКП Таңды райкомунуң секретары К. О. Ензак республиканың комсомол-профэвилел крозунуң киржикчилеринге чаңгыс чер чурттугларының [illegible] улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

[illegible] сосида назы-хар. аңгы-аңгы бөлүктер аайы-биле сорун маргылдаа эгелээн. Кросстуң бо удаада бир онзагай чүүлү — хар назынының аайы-биле түс-түс бөлүктерде [illegible] оруунче үндүргени солун болган. Көрүкчүлерниң кичээнгейин эң шыырак бирги бөлүктүң эр улузунуң 15 километрге чарыжы улуг сонуургалды [illegible].

Ындыг болбазының-даа аргазы чок. Олар киржикчилерниң аразында Тываның шыырак дээн хаакчылары [illegible]. Оларның аразында ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин, мастерге кандидаттар Владимир Ковалев, Николай Пономарев, Леонид Чурут, Виктор Золотухин дээш [illegible] чоокта чаа болуп эрткен республиканың [illegible] тиилекчилери Н. Пономарев, В. Золотухин олар 15, 30 километрлерниң хаак оруунга [illegible] чемпион аттарны чаалап алганнар.

Олар бо удаада ынчангы-[illegible] чаңгыс чер чурттугларын өөртүп, баштайгы хүн Виктор Золотухин 15 километрни 56 минута 16 секундада эрткеш [illegible]. Ол маргылдаа[illegible]

А херээжен хаакчыларның эң шыырак бирги бөлүүнге оаза Бай-Хаактың спортчулары Людмила Алаева биле Екатерина Иргит олар баштайгы хүн 5 километрге, а соң эртенинде 3 километрге бирги, ийиги черлерни алганнар. Бо бөлүкке өске командалардан олар-биле деңнежиптер хире чаңгыс-даа хаакчы тывылбаан. Үшкү черни эжелээн Бии-Хем чурттуг мастерге кандидат Ольга Желтобрюхова безин Таңдының [illegible] беш ажыг минутаны ойлатаан. Хаак спортунга ол дээрге кончуг хөй үе. Ол хире үеле шыырак хаакчылар 2 километр ажыг черни эрте берип болур. Ынчангаш бо чижек безин таңдыжыларның кайы хире белеткенгенин, оларның шыырааи көргүзүп турар-дыр.

Туранның № 1 ортумак школазының өөреникчизи Александр Чернышёв [illegible] аразынга ийи хүннүң түңнели-биле тулган чемпион деп атка четкен. Оон командазы эжи Руслана Донгак-оол болунуң бөлүүнге 5,3 километрлерге чемпион [illegible].

Чер-[illegible] аайы-биле, ГТО-нуң [illegible] киржикчилерниң аразынга республиканың хоочун хаакчылары Эльвира [illegible], Виктор Иргашев, Маадыр-оол Артай, Анатолий Шилегубов олар боттарының бөлүктеринге эки көргүзүглерлиг болганнар.

Бо удаа эрткен маргылдаа[illegible] эң улуг назылыг киржикчизи Кирилл Филиппович Шишигин болган. Оон хары ам 61. Ынчалза-даа ол хаак оруунга аныяк шаан сагын[illegible] бодундан 9—10 хар [illegible] болунуң бөлүүнге [illegible] ийиги черни эжелээн.

[illegible] тиилекчилер илерээн. Эң шыырак бирги болууже — Таңдының хаакчылары команда талазы-биле бирги черже үнген. Бии-Хемниң спортчулары — [illegible] профэвилел обкому — үшкү черлерни алганнар.

Районнардан келген командаларның [illegible] чаңгыс сан четпейн турганнар.

Профэвилел [illegible] аайы-биле обкомнарының аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш спорттуң [illegible] болган. Бирги хүннүң түңнели-биле [illegible] ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы [illegible] мурнап чорул турганнар, а [illegible] профэвилел обкому оларга 13-ле сан четпейн турганнар. Ийиги хүннүң түңнели-биле [illegible] профэвилел обкомунуң спортчулары эки түңнелдиг болгаш команда талазы-биле бирги [illegible].

Ортумак өөредилге черлериниң аразынга Кызылдың кедээ ажыл-агый [illegible] Чадааның № [illegible] профессионал-техниктиг [illegible] өөреникчилери — ийиги, Кызылдың № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищезиниң спортчулары — үшкү черлерде болганнар.

Э. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: массалыг старт; районнар аразынга болгаш [illegible] болуушкун командаларга [illegible] шаңналдарны ап турары.

«АРАГАГА ХАНДЫК-КАШ» ДЕП ЧҮҮЛДҮ НОМЧААШ...

ХЕМЧЭЭЛДИГ БОЛУР

Араганың хоразының дугайында, ооң кижилерге болгаш күрүнеге чедирип турар чамдык [illegible] дугайында [illegible] хөй-биле бижип турар. Ынчалза-даа бо ажыл [illegible] черде талтап, а харын чамдык таварылгаларда баксырап турары черле иллен. Арага ижер [illegible] хөй-ле янзы-бүрү чылдагааннар бар. Ооң чамдык чылдагааннарын, араганы эрттир ижиптерге кандыг түңнелдиг болурун Д. Минжит «Арагага хандыккаш» деп чүүлүнде шыны-биле бижип турарын номчааш, аңаа каттыжарзыр мен.

Бодум хөй чылдарда сарлык кадарып келдим. Чылдың бүгү-ле үелеринде сарлыктың турлагларынга чоокшулаады кожуп, аңаа чурттап чоруур мен. Шынап-ла малчын кижиге [illegible] үелеринде хоорай, суурлардан «маңзаан» аалчылар четкилеп кээри таварылга эвес. Бодум арагага хандыкшыл чок кижи мен. Ишкенде өйлүг ижер. Ынчангаш чамдык кожа-хелбээ эштерге төнмес-батпас аалчылар кээрге каттышпазын бодаар мен. Кижиге дөргүл-төрелдери, чоок эштери [illegible] тура сагып, көргүзүп келген чаңчылы-дыр. Ону чектеп шыдавас бис. Борта чүгле аалчылар ажыл-ижин, амыдыралчурттаалгазын айтыржып, хөөрежир ужурлуг. Хөлүн эрттир хөй арагалыг, алыксак-чиксек аалчылар турбас ужурлуг.

[illegible] хөй эвес [illegible] арага ижип алгаш, кем-херек үүлгедир. Бо чорук эң ылаңгыя аныяктар аразында көскүлең. Араганың уржуу-биле кадының үрер, а чамдык таварылгада амы-тынындан чарлып-даа турар-дыр. Ак-Довурактан, Кызыл-Мажалыктан, Бай-Тайгадан кемдээн улус эмнелгеге хөй келгилээр. Мында ажылдап турар эмчилерниң билиг-мергежилиниң бедик, ажылынга [illegible] амы-тыны дээш чүткүлдүг [illegible] лар амы-тынныг артып каар-дыр.

Арагага хандыкшылдыг кижилер Кызыл-Мажалык суурда хөй. Арага садыышның чамын[illegible] телбес. А чамдык аныяктар ээрик, кодээдеп келген улустуң арагазын будлаап алыр таварылгалар база бар. Бо талазы-биле маңаа чурумну шыңгыы тутса эки.

И. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының [illegible] алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бичии хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 6-11 метр чедер, чамдык черлерге хат 18-23 метр чедир күштелир. Хүндүс агаарның температуразы 8-13 [illegible] соок.

Кызылга база-ла шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 6-11 метр чедир дүргедээр. Агаарның температуразы 8-10 градус соок болур.

МАРТ 10-ДАН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Аныяктарның чогаадылгазы». 9.35 — «Чоруткаан чору». Уран-чечен фильм. 11.15 — Медээлер. 11.20—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы. 15.40 —РСФСР-ниң улустарының кышкы VII Спартакиадазы. Шанак спорту. Кемероводан дамчыдылга. 16.20 — «Аныяктарның адрестери». 17.20 — «Эртем амыдыралы». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент кежигүнү А. И. Малоеин киржир. 17.50 — М. Светловтуң шүлүктеринге ырлары. Т. Калиниченко күүседир. Ленинградтан дамчыдылга. 18.00 — «Беш чыл болгаш коллектив». Первоуральскиниң хоолай заводунуң дуржулгазының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Свердловск обкомунуң бирги секретары Н. Ельцин киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Фигурлуг чуңгулаашкынга делегей чемпионадының Көргүзүг мергежилгелер. АКШ-тан дамчыдылга. 21.00— —«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — Телемедээлер. 21.50 — «Культура болгаш амыдырал».

МОСКВАДАН

22.30 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.40 — Бокска делегей маргылдаазы. Финал. Болгариядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — «Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Харжыгаш». Мультфильм. 19.50 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 20.20 — «Л. Бетховен. № 17 соната». 20.30 — «Салым-чаяанныг-дыр силер, диленнер». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

21.35—22.20 — «Өнчүктерниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин эрттирер.

Сериялы. 11.00 — «Кино аян-чоруктар клуву». 12.00 — Медээлер. 12.05—14.30—Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Шахтерларның чедиишкиннери». Документалдыг телефильм. 15.15 — Москваның Ленин орденниг шериг округунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. Уран чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы В. Гордеев. 16.10 — «Шыдыраа школазы». 16.40 — Армян ССР-ниң телевидение болгаш радио комитединиң улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Еревандан дамчыдылга. 17.15 — «Орлёнок» телестудияның аныяк корреспондентилериниң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Алдар орденниң үш чергезиниң ужеладырзының эдилекчизи, Алтай крайкүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. Т. Христенко-биле ужуражылгазы. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Социалистиг экономиканың эргелеп башкарылгазы. Дамчыдылгага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады академик В. М. Г[illegible] киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Советтер болгаш амыдырал». Дамчыдылгага СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары Белгород облкүүскомунуң даргазы А. Ф. Пономарев болгаш [illegible] совет күүскомунуң даргазы А. М. Симашова киржир. Дамчыдылганы юридиктиг эртемнерниң доктору В. И. Васильев эрттирер. 19.25 — «Дээскиннер оруу чанында бажың» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — «Делегей байдалының допчулалы». 21.50 —Телемедээлер. 22.05 — «Батуминиң нефтижилери». Телефильм. 22.15—22.45 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели».

МОСКВАДАН

22.45—01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — «Ырларны — чаштарга». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Чиполлино». Мультфильм. 19.20 Телефильм. 19.45 — Константин Сергеев. Фильм-концерт. 20.45—21.15— —«Тараа дугайында сөс». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

21.35—22.45 — «Музыка амыдыралы». Телевикторина.

МАРТ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бичии спортчунуң улуг шолу». 9.35— «Эргим болгаш чаа ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи [illegible] В. [illegible] эрттирер. 10.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». 11.20 — Медээлер. 11.25—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телебичээл. 12.15 — 14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — «Калуга дуржулгазы». Документалдыг телефильм. 15.40— Орус композиторларның чогаалдарындан концерт. Москваның ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Дударова удурткан күрүнениң симфониктиг оркестри күүседир. 16.10 — «Буратино делгелгези». 16.40— «Орус чугаа». 17.10 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, КамАЗ-тың шуткулга бүдүрүлгезиниң начальниктериниң бригадири Г. С. Баш[illegible].

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм. «Бүгү чүве дуктуурттуланган». «Ыт болгаш моортай». 18.00 — «Тайбың дугайында хөй-лүмнүң 30 чылынга». Беседа. 18.15 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар, дилээшкиннер, шиитпирлер». Публицистиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эрттирер. 19.35 — «Дээскиннер оруу чанында бажың» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ираклий Андроников. Улуг зал дугайында сактыышкыннар». Телефильм. 22.55—23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.30 — Концерт. 18.00 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар!» 18.30 — «Хөглүг аалгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлалдар. 18.50— «Париж, Ленин проспектизи». Телефильм. 19.50—20.55 — «КамАЗ — салым-чолум сен». Телефильм.

МАРТ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Уругларга аянчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.35 — «Дээскиннер оруу чанында бажың». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги

МАРТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горнистер, кыйгыга харылаңар». 9.35 — «Дээскиннер оруу чанында бажың». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.10 — Ленинград [illegible] культура ордузунуң баянистер оркестриниң концерти. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Улустарның бүгү-делегей парламентизи». Документалдыг фильм. 15.00 — «Заринцаның маршруттары-биле». Дамчыдылгага Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры армия генералы И. Гусаковский болгаш ВЛКСМ ТК-ның секретары Л. Федулова киржир. 15.30 — Узбек ССР-ниң улустуң артизи М. Шамаева ырлаар. Ташкенттен дамчыдылга. 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Хаак спортунга делегей кубогу. [illegible] дамчыдылга. 17.05 — «Тоол аалдап келди». «Морозко». Уран-чечен фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга)

МОСКВАДАН

19.20 — «Дээскиннер оруу чанында бажың» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кино көрүкчүнүң сонуургалынга». 22.10 — Төп телевидениениң болгаш бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң улегерлиг ниити ыры Сонгу чүктүң орус ырларын күүседир. Уран чүүл удуртукчузу РСФСР-ниң улустуң артизи

Н. Кутузов. 22.45—01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Трактор». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Арга тоолдары». Оннаарактарлыг фильм. 18.20 — «Рам-3» аян-чоруктар». Фильм-концерт. 18.40 — «Тываның экраннарында». 18.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — Ф. Шопен. Баллада, мазуркалар. РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Доренский күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Партия оңле чоннуң бузулбас чаңгыс аңгыг». Кызыл хоорайның бот-тывыкгыр уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Профтех өөредилге сургуулдарының ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 19.45—20.55 — «Ленинниң үш чазы». Документалдыг телефильм.

МАРТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ада-иелер, силерге». 9.35 — «Дээскиннер оруу чанында бажың». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.15 — Свердловскиниң үлегерлиг опера болгаш балет театрының артистериниң концерти. 11.50 — Эки бараанның хойнунда. 12.20 — «Спортлото» 11-ги тиражы. 12.30 — «Мону силер шыдаар силер». 13.00 — «Үени бир шак уругларга». [illegible] 14.05 — «Чүүг номчуурун». [illegible] В. Дмитриев эрттирер. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — Уругларга фильм. «Чорукнар чогузун». [illegible] 17.00 — [illegible] 17.30 — [illegible] 18.00 — [illegible] «Правда» [illegible] 19.15 — Концерт. 19.45 — «Бис — моон аалдап ат салганнар...» [illegible] 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бис — моон аалдап ат салганнар...» 2-ги [illegible]. 22.45 — 23.15 — Спорттуг программа. [illegible] хаак [illegible] делегей кубогу. Эр улус 30 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 2. «[illegible] хараачыгайлар» деп сүгже халыырынга делегей маргылдаазы. Төнгенде — Медээлер.

МАРТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 «Суда шиишкиннер, [illegible] чыскаалыңар!» 9.00 — «Дириг тоолдар». Фильм-концерт. Ригадан дамчыдылга. 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 —«Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.15 — «Кедээге дамчыдылга». 13.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.45 — «Бөгүн — чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгага РСФСР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министри И. Г. Дуденков киржир. 14.00 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Хөгжүмнүг программа. 14.50 —«Коробейники». Документалдыг телефильм. 15.05 — М. Дьярфаш — «Оттуп кел, ырлаа». Москваның шоодуг театрының фильм-шиизи. 16.45 — «Чеди алышкы». Мультфильм. 17.00—ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов—ЦСКА». «Крылья Советов» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.15 — «Делегей панорамазы». 20.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чоокта чаа болган чүве ийин...» С. В. Образцов чугаалаар. 22.25 — Конькиге маңнаарынга делегей маргылдаазы. Эр улус. ССРЭ биле Норвегияның шилиндек командалары. «Динамо» стадионнуң кылымал доштундан дамчыдылга. 23.00—00.10 — Бокска бүгү-эвилел маргылдаазы. Финал. Ригадан дамчыдылга.

КИНО

МАРТ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Көргүүшкүнүң 6000 километри» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 18.40 (узатка), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сылдыскыгаш» 10.00, 11.40, «Амыдыралга болун көргүзер» деп киноклуб 15.00. «Дайын болгаш тайбың» 17.00. «Чээрби чыл соолунде бир катап» 13.10, 19.00, 20.50 (узатка) шактарда.

«ВОСТОК»: «Огарев-6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатка) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүм кашпалынга ужуражылга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узатка) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш [illegible] килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00088

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (11558) | 1981 чылдың март 11, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

Чурукчу Б. Решетниковтуң «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга» деп плакады.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЫВАНЫҢ ИШЧИЛЕРИ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ МАТЕРИАЛДАРЫ-БИЛЕ ТАНЫЖЫП, ОНУ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП, ДЕТКИП ТУРАР

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ АЛДЫВЫС

Тээлиниң бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарың ханызы-биле таныжканнар.

Участок онгу беш чылда тудуг-монтаж ажылын [illegible] биле 82 хуу күүсеткен. Ынчангаш чыл эгезинде болгаш бүдүрүлге хуралынга 1981 чылдың чаа хүлээлгелерин ап турган, эрткен чылдарның хожудаашкынын чайладыры шынгыы чугаалашканнар. Эрткен январь-февраль айларда күрүне планын ёзугаар 74 муң рубльдиң тудуун кылыр турган, партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир ийи айның тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткеннер. Тээлиниң совхозта 2 аал ишти чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирген. Участокта эки ажылдыг бригадалар эвээш эвес. Оларга Өлет-оол Донгактың, Владимир Донгактың, Дава Доржаптың бригадалары хамааржыр. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин таныжып, [illegible] мишаан, партияның ада сагыш салыышкынының ачызында терээн черниң хүн бүрү чаартынып өзүп турарынга чоргаарланып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Бригадир В. Салчактың мурнакчы бригадазы ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин шингээдип алырын база 1981 чылда 98 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылыр планын 110 муң рубльге декабрь 25-те күүседирин хүлээнгеннер, июнь айга чедир ийи аал ишти чурттаар үш бажыңның дужаарын база шиитпирлээннер. Бригадир Д. Давааның 13 кижи составтыг бригадазы гараж тудуу-биле чергелештир, 2 бажыңның тудуун турарын дыннаткаш, база бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Участоктуң 1981 чылда планы улуг. Чурттаар бажыңнары-биле чергелештир кажаалар лээш өске-даа тудуглар хөй. Кызыл-Даг суурга 200 олуттуг ийи каът клуб тудуун база эгелээр. Партияның XXVI съездизиниң тээгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш 741 дугаар КМК-ның бот-орулга-чарылгалыг [illegible] ажылдап кирипкеннер.

В. ДОНГАК.

№ 741 КМК-ның бот-орулга-чарылгалыг участогунуң мастери, партия эге организациязының секретары.

СОРУК КИРГЕН

Республиканың мал ажылының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының үезинде улам бедик көдүрлүүшкүннүг, үениң ол чугула болуушкунунче бүгү-ле [illegible] ажылдап эрткен. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин чер-черде малчыннар, специалистер бо хүннерде өөренип кирипкен.

Республиканың мал ажылының ажылдакчылары бүгү-эвилелдиң съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга киришкеш, ол тээгүлүг улуг болуушкунга чедир багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Совхозтар күрүнеге эът садарының квартал планын 105,8 хуу күүсеткен. Мал ажылында ажылдап турарлар кышкы үеде малдың азаалга-чемгериглезин экижидип, оон продукттулуун бедидип турган, ол бүгүнү чедип алганнар.

Съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелинде алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер эвээш эвес. Ылангыя «Искра», «Саян» болгаш «[illegible]» совхозтарның сүт-бараан фермалары аазаан сөзүнге ээ бооп, пландан дашкаар тонна-тонна сүттү күрүнеге бүдүрүп бергеннер. Ол совхозтардан [illegible] Таан Кара-Сал, Марина Дылак, Зоя Седипей олар өөрүнден мурнап, үлегерлиг ажылдааннар.

Республика ниитизи-биле күрүнеге сүт садарының планын эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге 14 хуу, чуурганың 13 хуу өстүрген.

Съезд мурнунуң социалистиг хүлээлгелерин «Хемчик», «Торгалыг», «Кызыл туг», «Чаа орук» совхозтар бүгү көргүзүг талазы-биле багай эвес күүсеткен.

Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир [illegible] ажылдаан хойжу бригадалар. Ачы-ачы малчыннар республикада хөй. «Нарын» совхозтуң дөрткү хойжу бригадазы, «Бай-Талдың», Шивилиг, Туралыг) «Барлыктың», Бижиктиг-Хая, «Алдан-Маадырның» Өргү-Шөл, Чечектиг бригадалары болгаш «Тес-Хемниң» № 2 хойжу бригадазы бо хүннерде бездиң чүс башка онаашты 85-тен 95 чедир хураганны камгалап алганнар. Эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинге бодаарга, республикада чаш төл ап турарының байдалы эки. Ылангыя Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарда малдың чаш төлү онча-менди, эрткен чылдың бо [illegible] үш-дөрт [illegible] хураганны артык алган болуп турар.

СЭКП ТК-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының арга-методтарын сайзыраткан. Маңаа хамаарыштыр [illegible] тускай өртемниглерниң [illegible] хөй.

Н. ИРГИТ.

Көдээ ажыл-агый министерствозунда зоотехник.

Бөгүн «Шын» солун Күш-ажылчы алдар тугун коммунист Комбу-Сүрүн Далар-оолдуң чедиишкининге тураскаадып көдүрдү.

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң хойжузу Комбу-Сүрүн Далар-оол төрээн 336 хоюндан 364 хураганны алган. Оон СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскаадып, чүс хойдан-на 105 хураганны алыр дээн социалистиг хүлээлгезин эвээш ажыр күүсеткен-не ол.

Күш-ажылдың мурнакчызынга деннежиңер!

ЧОНГА ТАЙЫЛБЫРЛААР

Аныяк хоорай Ак-Довурактың ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизин тøлептиг уткуп, съездиге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелин болгаш анда делгерењгейи-биле айыттынган партияның иштики база даштыкы политиказының талазы-биле сорулгаларын улуг сонуургал-биле таныжып, ону изиг-биле деткип турарлар.

Съездиге тураскаатпан митингилер күш-ажылчы коллективтерге болгулаан. Оларны парткомнуң, хоорайның күүскомунуң кежигүннери, хөй санныг партийжи активчилер эрттиргеннер.

Съездиниң материалдарын ам чонга ханы таныштырары-биле хоорайның 445 лектору, [illegible] агитаторлары, пропагандистери эвилелдеп, хаара туткан. Олар парткомнуң тургускан масса-политиктиг ажылдың планнарын ёзугаар ажылдап кирипкеннер.

Т. КАЗАНЦЕВА.

«Тыва даг-дүгү тудуг» парткомунда партакабинет эргелекчизи.

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың администрациязы, ында каттышкан профэвилел комитеди, ВОИР чөвүлели комбинаттың ажылчы чоннарын чогаадыкчы болгаш чаартыкчы [illegible] талазы-биле хөй ажылдарны кылып турар. Оон түңнелинде [illegible] чаартыкчыларның саны өзүп, бүдүрүлгеге олар хөй санныг чаартыкчы саналдарны киирип, ону шиңгээдип ап келгеннер.

Онгу беш чылдың дургузунда комбинатка техниктиг чогаадылгага бүдүрүлгениң 690 ажылдакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары киришкен. Ол үеде 536 муң рубль экономиктиг ажыкты берген 453 чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен. Арыглал фабриказының кол энергетиги В. Ф. Дзюбин эң хөй чаартыкчы саналдарны киирген. Оон 28-ин бүдүрүлгеге ажыглаан болгаш 45182 рубль камналганы берген. Ол ышкаш арыглал фабриказының техниктиг киндизиниң начальниги Г. А. Жданов бүдүрүлгеге 15278 рубльди, фабриканың кол инженериниң оралакчызы В. Ф. Воронков 11581 рубльди камнап алырынга дузалаан.

Рудниктиң электрослесары С. Ф. Доможаков 50 чаартыкчы саналдарны киирген, оларның 42-зин бүдүрүлгеге шиңгээткен. [illegible] чаартыкчы [illegible] электрослесарь М. Ф. Смирнов, энергетик И. Д. Ткаченко, механик С. Г. Грачёв, слесарь И. С. Комарников болгаш өскелер-даа киирген.

Комбинаттың чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының аразында социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелдерин квартал бүрүзүнде үндүрүп турар. Тиилекчи [illegible] «[illegible] эң эки чаартыкчызы», «Эң аныяк чаартыкчы», «Комбинаттың эң эки чогаадыкчы комплекстиг бригадазы», «Чогаадыкчы [illegible]-биле эң эки цех» деп аттарны тывыскан, конкурс тиилекчилеринге акша шаңналын болгаш хүндүлүг бижиктерни берип турар. Бо талазы-биле ажыл арыглал фабриказында, энергия цехинде, септелге-мастерскаязында эки чорудуп, мындыг хүндүлүг аттарны ап [illegible].

[illegible] 1981 чылда 80 муң рубльден эвээш эвес экономиктиг ажыкты бээр 100 чаартыкчы саналдарны киирер деп социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

Коммунистерниң улуг шуулганы совет [illegible] ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрбүшаан, бистиң чурттуң он бирги беш чылда перспективаларын калбаа-биле тодарадып планнаан болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң анаа кылганы Төп Комитединиң Отчёт илеткелин Тываның мяш ажыл-агый эргелелиниң коллективи улуг сеткил ханыышкын-биле таныжып, чүүлдүгзүнүп деткип турар. Он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде совет улустуң мурнунда өндүр улуг сорулгалар салдынып турарын ханызы-биле билип алдывыс. Ол сорулгаларның амыдыралга боттанышкынын дең-дески ажылдаан, планныг онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүсеткенивистен кол хамаарыжыр.

АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАР

Бистиң мяш ажыл-агый эргелелиниң коллективи планныг даалгаларын чогуур үезинде күүседир дээш партийжи съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип келген. Эргелелдиң ажыл-ишчилери ийи айның планын съездиниң ажыттынарынга чедир кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткеннер. Тодаргайлаарга, арга-мяштың санитарлыг кезиишкининге 16 муң кубометрни кылыр турган, ону 16,2 муң кубометрге, а арга иштинге 11,7 кубометр мяшты кезип белеткээр планын 11,9 муң кубометрге база мяшты үндүр сөөртүрүнүң планын 100 хуу күүсеткен.

Партийжи улуг шуулган мурнунуң бо күш-ажылчы чедиишкиннери түс-түс ажылчыннарның, звеноларның, бригадаларның ортузунда [illegible] ажылды, социалистиг чарышты дээштиг организастаавышаан, бар аргаларны болгаш курлавырларны чогумчалыг ажыглап келгенинден чедип алдынган.

Партийжи съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир 1981 чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүсеткенин дыннаткан коллективтер бистиң эргелелде хөй. Эрзинниң, Тоора-Хемниң лесничестволары (лесничийлери И. Ф. Каганович, Н. Т. Лукьянчук) боттарының алган хүлээлгелерин 100 болгаш 138,2 хуу, а Тожунуң мяш ажыл-агыйында Владимир Оорҗактың, Виктор Саттың бригадалары 116 хуу күүсеткеш, сөглээн сөзүнге ээ болуп, мурнакчыларның одуруун [illegible].

Мяш ажыл-агыйларының ортузунда калбарган күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, ийи айның планныг онаалдаларын [illegible] съездиге уткуштур күүсеткенин Тожунуң, Каа-Хемниң, Кызылдың болгаш Таңдының мяш ажыл-агыйлары рапорттаан. Мурнакчы коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылдың ажыктыг чорууң болгаш продукцияның [illegible] бедидеринге, күш-ажылын организастаарының дептиңгелиг аргаларын чогаадыкчы [illegible] шаап, машина-техниканы чөп ажыглаарынче кичээнгейни угландырып келген. Оон уламындан башкарган техниказын хумагалыг [illegible] ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгазын көргүзүп, хүлээнгени ажыр [illegible] коллективтиң, эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап ап келген мурнакчы бригадаларның саны көвүдеп турар. Оларга Каа-Хемниң, Чадааның, Туранның, Барыын-Хемчиктиң, Таңдының мяш ажыл-агыйларында дуржулгалыг бригадирлер В. Нелюбов, Ф. Керимов, В. Балчутов, К. Монгуш, В. Михайлов, К. Саая, Б. Панин болгаш оон-даа өскелерниң удурткан бригадаларын хамаарыштырып болур. Чамдык чедиишкиннер бар-даа болза ажылывыста чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа бар. Ынчангаш бистиң мурнувуста кол сорулга болза мурнакчыларның арга-дуржулгазын түс-түс [illegible] чогаадыкчы ёзу-биле нептередип [illegible] хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседири база партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш улам кужениишкиннииг, шудургу ажылдаары болур.

К. САЛЧАК.

Мяш ажыл-агый эргелелинде каттышкан профэвилел комитединиң даргазы.

Апрель 18 — Ленинчи коммунистиг субботник хүнү

ЧАҢГЫС ҮН-БИЛЕ

Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга тураскааткан Коммунистиг субботникти бо чылдың апрель 18-те эрттирер дээн эгелээшкинин бистиң республикага бир дугаарында Кызылдың даарапылга фабриказының коллективи деткээн. Тываның электри четкилериниң коллективи чүүлдүгзүнүп көргеш, дүүн байырлыг митингиге чыылган. Ону коллективте партия организациязының секретары А. А. Матюшов ажыткан.

Бир дугаарында кол шит башкарылгазының дежурный электромонтёру Л. И. Отвагина сөс алгаш, мынча дээн:

— Коммунистиг субботникке алдар болдуруп, бистиң эзилчээвис 115 муң киловатт-шак электроэнергияны, 113 тонна чижеглеп саваан одаар чүүлдү камнап алырын хүлээнип турар. Ону чугле бедик харысалгалыг, камналгалыг ажылдап турган, чедип ап болур. Өске эзилчеглерниң база ынчаар ажылдаарын күзеп. Тываның электри четкилер коллективиниң инженер-техниктиг ажылдакчыларын, ажылчыннарын Коммунистиг субботник хүнүнде эң шалыпчы ажылдаарынче кыйгырып тур мен.

Л. А. Отвагинаның саналын ол митингиге чүве чугаалаан механизация албанының чолаачызы В. К. Полушкин, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, күш-ажылдың геройу Г. П. Пашнев олар деткээннер.

(Бистиң корр.).

ЧУРУКТА: коммунист, чолаачы В. Полушкинниң чүве чугаалап турары.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының, совхозтарның, культура албан черлериниң болгаш амыдырал хандырылганың коллективтери онгу беш чылда болгаш партияның XXVI съездизинге тураскааткан шалыпчы ээлчег үезинде шалыпчы ажылдаан. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дыка хөй мурнакчылары эрткен беш чылдың планныг онаалдазын хуусаадан эрте күүсеткеш, бо беш чылдың үлүүнче шагда-ла киргеннер.

Бөгүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыкгарын парлавышаан, мурнакчыларга изиг байырны чедирип, он бирги беш чылда чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп тур бис.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бөлүк мурнакчыларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин деткиидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Күжүгеемаа Девеековна Донгурбан — Тожу районнуң «Май 1» совхозтуң инижизи.

Торжап Биче-ооловна Куулар — Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжузу.

Норжун-оол Шалдан-оолович Сат — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң ошку кадарчызы.

Кыргыс Солаанович Чаш-оол — Кызыл районнуң «Х Улуг Хурал» совхозтуң тевежизи.

Хертек Сюрюнович Чылбак-оол — Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозтуң сарлык кадарчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору хүндүлүг атты Т. Б. КУУЛАРГА тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору хүндүлүг атты Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң чолаачызы Тадоо Бегзиевич Кууларга тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың март 9.

Л. А. Доржулдайга Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыяазы дээш күрүнениң Чөөн-Хемчик районда үрезин инспекциязының начальниги Любовь Алексеевна Доржулдайга Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Республиканың мурнакчы бөлүк тудугжуларынга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг ажылынга чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тыпсыры болза: Чүльдүм-оол Чылбай-оолович Донгак — «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы.

Кызыл-оол Монгушович Кыртикей — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 586 КМК-зының бетонщик-дашчызы.

Ирина Павловна Ооей-оол — «Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы хүндүлүг атты Ю. М. Евдокимовка, Н. П. Кармаевке, С. О. Салчакка тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Даг-руда бүдүрүлгезин хөгжүдеринге чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг дагжызы деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Юрий Михайлович Евдокимов — «Каа-Хем» хөмүр-даш [illegible] директору.

Николай Петрович Кармаев — «Тыва кобальт» комбинаттың даг дегиниң үттекчизи.

Сендаа Оссурович Салчак — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниктиң экскаваторщиги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

ЧАА АРГАЖЕ ШАЛЫПКЫН ШИЛЧИИР

ПАССАЖИР автотранспортунуң ажылдакчыларының мурнунда он бирги беш чылда улуг сорулгалар салдынган. Шимчээшкинниң пассажирлер аргыштыкчызының талазы-биле шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй. «Пассажирлер аргыштыкчызының шимчээшкини-биле эки-ле эмин алгаан боор турар— шимчээшкин расписаниезиниң өскерлиир эвээжедири, вокзалдарның болгаш аэропорттарның улам таарымчалыг болдурары, хандыргаларының ниити культуразын бедидери чугула» деп, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге онзалап демдеглээн. Ол сорулгалар хамыктың мурнунда автобустар болгаш автобустарның бижиглээри, автобустарның ниитизи шиңгиири, транспорт ажылдакчыларының ажыл-ижиниң эки-даа эмин-ниң улам сайзырангайжылары негеттинип турар.

[illegible]

... билет садып, пассажирлерни ... дем хостаар. Ынчан билеттерни чүгле автостанцияларда болгаш автокассалар дамчыштыр садар апаар. Бо арга-биле пассажирлерни хандырары дыка таарымчалыг болур: олар билеттерни баш удур, ... чедирип бээр кылдыр чагып тургаш, садып ап болур. Ынчаарга хоорай транспортунуң ... садар аргаже шилчип кирери көрдүнген.

Хоорай маршруттарынга пассажирлерни касса чокка хандырып деп чүл? Ол болза, хоорай иштинге аргыжылганың бир ай хуусаалыг билеттерин садып алыры азы садыг ... гелерниң чаңгыс болгаш элээн каш удаа чоруур билеттерни садар тускай пунктуларындан ... аргазы-дыр. Ындыг арганың уезинде хоорай иштиниң автобустарынга кондукторлар болгаш чартык автомат, автоматтыг-даа, анаа-даа кассалар чок болур. Оларның орнунга чүгле компостерлер турар болгаш пассажирлер ол компостерлер-... [illegible]

КОНДУКТОР болгаш кассалар чокка пассажирлерни ... [illegible]

БИСТИҢ республиканың пассажирлерин касса чок ... [illegible]

«ТЫВА КОБАЛЬТ» комбинаттың партком болгаш ... [illegible]

Л. ХАСАНОВА.
Тываның транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ССРЭ Конституциязының 44 чүүлүнде мынча дээн: «ССРЭ ... чурттаар шөлүг ажыр эргелиг».

Ол эргени чүгле чарлап кагбаан, күрүнениң болгаш хөй ниитиниң чурттаар фондузун хогжүдери болгаш камгалаарын хандырары-биле, чурттаар тудугларның кооператив болгаш хуу арга-биле тудары-биле, чурттаар шөлүн чөптүг хуваары-биле, ол дээш эвээш төлевир-биле (бисте бажың төлевирин 1928 чылдан бээр өскерилбээн) холбашкан.

Совет Эвилелинде чурттаар тудугда капитал салышкының чыл келген тудум өзүп орар. Чурттаар бажыңы ажыглаарга киирер талазы-биле Совет Эвилели кезээ черни эээлеп келген. Чижээ, Москвага эрткен чылын 4 миллион дөрбелчин метр чурттаар шөлү ажыглаарга кирген, 300 муң москвачылар чурттаарга байдалын экижиткен.

Найысылалдың тудугжулары тергиин эки ажылдап турарлар. Ылангыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары Н. А. Злобин биле А. М. Суровцевтиң удурткан бригадалары бистиң чуртувуста сураглыг.

Эрткен чылын А. М. Суровцевтиң комплекстиг бригадазы (№ 1 бажың тудар комбинаттың 5-ки монтаж эргелелинден) москвачыларга 48 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн немей берип, онаалдазын ажыр күүсеткен. Ук бригада он бирги беш чылда пландан ажыр 800 квартираны тударын хүлээнген.

ЧУРУКТА: дуржулга солчуру-биле А. М. Суровцевтиң бригадазынга келген камазчылар боттарының заводунуң дугайында ночну москвачыларга берип турары.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Улуг-Хемден медээлер

БАЗА БИРЭЭ

Малчын Моңгуш Седип-оол он сески кышты бо чылын эрттирген. Эрткен үениң дургузунда ол багай эвес ажылдап, чонунуң идегелин чаалап алган. Онгу беш чылдың сөөлгү ... берге болза-даа, ук малчын чүс хойга оңаалтыр 104 хураганны ... 3,5 килограмм дүктү кыргып алган. «УТКА 25 чылы» совхозтуң мурнакчы хойжузу Моңгуш Седип-оол «Социалистиг чарыштың тиилекчизиниң» ... ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерлиниң ... бо болгаш өске-даа шаңналдар-биле ...

Бо хүннерде Моңгуш Седип-оолдуң кодан ында 420 хой бар. Оон хой бүрүзүнден бээр хураганны доруктуруп, хойзен-не 3,5 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Ам торээн 290 хоюнун хураганы шупту менди. Ол социалистиг хүлээлгезиниң күүсеттинеринге бүзүреңнинг.

Н. ТАНДЫ-ООЛ.

ЧАА ФЕРМА

Мал семиртир Жданов аттыг совхоз бо чылын 140 инектиг сүт-бараан фермазын тургускаш, 100 тонна сүттү бүдүрери болгаш 150 тоннаны күрүнеге ... Саанчылар аразынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелинде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир бирги кварталдың планындан 6 тонна сүт хөй бүдүрүнген болгаш күрүнеге сүт садар план 115 хуу күүсеттинген.

Бо хүннерде саанчылар улам-на кызымак ажылдап турар. Ылангыя Салчак Коңгар, Комбу Мартымаа, Лаазар Чолдак-оол оларның сагган сүдү хөй.

Д. ШУЛУУ.

Ол дугайында съездиге чугаалашкан

КӨДЭЭ СУУРНУҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Марий АССР-де көдээ суурлар ... «Коммунизм дээш» колхозтуң төвү Помар суурдан көрүп болур.

Шаандакы эрги каш бажыңнар орнунга беш чыл ... [illegible] ... бол тур.

Помар суурнуң ... [illegible] ... лын өскелерден ылгаар арга чок. Чүге дээрге, ол черниң мурнунда эң-не кыдыг-кызы ... [illegible]

... бас. Ынчалза-даа Помар суур болганда көдээниң бүгү-ле ... артпаан.

— Ындыг болур ужурлуг — деп, колхоз даргазы П. Шамов чугаалап турар.— Көдээ биле хоорайның аразында ... партияның XXVI съездизинге чугаалажып турган болгай. Ол дээрге, көдээ амыдыралды ... дир. Суур келир үеде-даа болуун ... амыдыралын кагбас ужурлуг. Суурнуң чиңгине планын тургузарда бистер таарымчалыг байдалдары — ... дыр тургускан бис. Бажың бүрүзүнүң чанында — ногаа тарыыр участок, мал, куш кажаалары хевээр арткан. Ол дугайында эш Л. И. Брежнев «Бир черде деп номунга көдээниң ... ажыл-агый чокта- дазылы чок ыяш-биле дөмей деп бижээн болгай.

Помар суурда ... Помарның чурттакчылары суурже кирер кулумчузунга ... [illegible] ... ажылдар улуг хемчээлдиг чорун турар. Эрткен беш чылда көдээ черге 500 муң дөрбелчин метр чаагай-ыдыг тудуп чурттаар бажыңнары ажыглаарга кирген.

Кызыл районнуң «Кок-Тей» совхозунда мурнакчы саанчылар хөй. Оларның бирээзи Зоя Андреевна Курастикова мында он үш чыл ажылдап турар. Онгу беш чылдың доозукчу чылында ол 35 саар инектериниң бирээзинден-не 2718 кг сүттү саггаш, республикада мурнакчы саанчыларның одуруунда кирген.

З. А. Курастикова — аныяктарның дагдыныкчызы. Бо хүннерде ол бодунда бызыглаан сүткүр инектерин аныяк саанчыга хүлээдип бергеш, саалдага өөредири-биле аныяк инектерни хүлээп алган.

Зоя Андреевна фермада саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың хөй дакпыр тиилекчизи. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчизи.

ЧУРУКТА: З. А. Курастикова.

КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХООЧУН

... белек эвес дээрзин ... чыл саанчылаан ... Севилбаа эки билир: эртен даң бажында турар, кежээ орай чанар. Уруг-дарыг, өг ажылы база хөй. Бо бүгүнү «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочун саанчызы Севилбаа Айлакпаевна оваарымнап бээр кылып ...

... ны өөреткен. Улуг уруу Лариса дөрт чыл бызаа азыраагаш, ам Красноярскиде өөренип турар.

Коммунист Севилбаа пландыг ... ажыр күүседип келген. Ол ... үдегерлиг уйуртуп турар. Мурнакчы болгаш хөй-ниитиниң саанчызы ... «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» херек демдектери-биле болгаш өске-даа шаңналдар-биле шаңнаткан. Ам ол он бирги беш чылда база чедиишкинниг ...

А. МОҢГУШ.

КОНТРОЛЬГА АЛГАН

С. Дувааның «Соңгаарлатпайн шиитпирлээр» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг чагаазы бо чылдың январь 25-те парлаттынган. Кызыл районнуң Баян-Кол болгаш Кара-Тал суурларга эътти тускай чөпшээрел бижик-даа, мал эмчизиниң таңмалыг шынзылгазы-даа чокка садыглап турарын шын эвес деп шүгүмчүлээн.

Улус депутаттарының Баян-Кол көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Д. М. Моңгуштуң ол дугайында редакцияга харыылааны.

Үстүнде адын кирген суурларга ... малының эъдин базаарлап турган үеде эът садар дээн кижилер көдээ Совет күүскомундан кандыг-даа чөпшээрел албайн келген.

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелдиг чүүлдү Баян-Кол болгаш Терлиг-Хая көдээ Советтериниң күүскомнарының ... Моон соңгаар эът садар кижи көдээ Советтен чөпшээрэн ... садар эъдинге бастырган турарын дүрүм ёзугаар боттандырарын доктаадкан.

«Х Улуг хурал» совхозтуң мал эмчизи О. Б. Тюлюшке садар эътти шынгып шинчип, чөпшээрээнин шынзыткан таңманы базарын Баян-Кол көдээ Совединиң күүскому дааскан.

«Шынга» харыылар

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ТУРГУСКАН

Эрткен чылдың ноябрь 28-те үнген № 276 «Шын» солунга парлаттынган «Төлээчиг чок хөөннерден үштүнер» деп шүгүмчүлелдиг чүүлге В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың карьериниң сай-довураан төп турарында көрүм-чурум чок байдалдың дугайында шүгүмчүлээн. Чүүлде айыткан четпестерни чайладыр талазы-биле кандыг хемчеглерни алганын улус депутаттарының Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Сарыглар «Шын» солуннуң редакциязынга дыңнаткан:

«Комбинаттың рудниктиниң сай-довураан төгер черлериниң тускай төлевилел-документациязын «СибирьцветметНИИпроект» институттуң специалистери ажылдап кылган. Сай-довуракты рудникти долгандыр беш бөлүк черге дажыглап төгери көрдүнүп турар. Ол төлевилел бо хүннерде херек кырында күүсеттинип, сай-довуракты тускай черлерже соортуп турар апарган. Сай-довурак төккен черлер хоорайга багай салдар чедирбезин, токтуп батпазын дээш тускай инженер саналгазының хемчеглерин ажылдап кылган.

Кедизинде баргаш, сай-довурак төккен черлерни десиплээр болгаш үнүштер тарып, ногаан зоналар болдурары база көрдүнген».

Орук кижизи

[illegible]

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫҢ ЛЕНИНЧИ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

I

(Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилерин партия өөредилгезиниң болгаш экономиктиг билиглерниң системазынга өөренириңге холбаштыр)

СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның болгаш совет улустуң, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиниң амыдыралында эң улуг политиктиг болуушкун болган. Съезд коммунистиг тургузуушкуннуң, чаа кижиниң кижилерниң сорук киирикчи вер-... [illegible]

... терлиге — дараазында темаларга дөрт-беш кичээлдерни эрттирерин сүмелеп турар:

СЭКП-ниң делегейге политиказы.

Сайзырангай социализм үезинде СЭКП-ниң экономиктиг политиказы.

Совет ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдези болгаш партияның сорулгалары.

Партия — совет улустуң авангарды.

[illegible]

Л. И. Брежневтиң илеткелиниң байлак утка-шынарын, съездиниң идеяларын, иштики болгаш дашТыкы политика талазы-биле партияның сорулгаларын, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының кол-кол утказын коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге ... [illegible]

Пропагандистерге болгаш ... даарасында литератураларны сүмелеп турар:

Л. И. Брежнев. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткели болгаш иштики болгаш дашТыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары.

Л. И. Брежнев. СЭКП-ниң XXVI съездизинге хаарда чугаа-... [illegible]

ХУУСААЗЫНДАН ЭРТЕ

[illegible]

Л. НАЧЫН-ООЛ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

[illegible]

М. ЛАМА.

«КУШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анна Алексеевна Аникеева — чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң № 3 хеп чуур комбинаттың котел машинизи.

Зинаида Ивановна Боргоякова — чурттаалга-коммунал ...

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Мария Борисовна Голубевская — № 1 столоваяның кассири.

Ынчан-Уруг Байыровна Доржу — топ ажаалга рассазының улуг кассири.

Николай Кириллович Ковалев — чутай-сай будурер ...

Галина Фёдоровна Кочукова — «Тыва-даг дугу» комбинаттың савалаар машиналар ...

Чозар Батыпаевна Кужугет — № 8 столованың ...

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Изиг чуулдугзунуушкун, болгаш деткиишкин

ПКАП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). ...

ТАЙБЫҢНЫҢ ЛЕНИНЧИ ПОЛИТИКАЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). ...

ФКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). ...

... ФКП ТК-ның Политбюрозунуң хулээп алган резолюциязында чугаалаан.

Съезд болза, Совет курунун ... лар социалистиг система бис-...

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. ...

БЕРЛИН. ...

БУДАПЕШТ. 1981 чылда ...

ПРАГА. ...

(СЭТА).

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эжелеп алганы Намибияны хостаар кылдыр албадаар дээш мурнуу-африка ӧзу-чурумга удур бугу талалыг болгаш ынаап-ла нууседири элбан хемчеглерни алыр деп кыйгырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязы ундурген.

Беш хун маргыжып, саналдажып чугаалашкынының соонда бадылаашкыннарның аажок хөй нуруузу-биле хулээп алдынган резолюцияда дурум чок эжелекчи ӧзу-чурумнуң намибн улустуң бот-башкартынар эргези болгаш национал хосталыышкыны дээш бурум ӧзугаар демиселин баксырадырынче угланган канчаар-даа камарлаашкыннарынга болгаш оор-дээрбечи планнарынга удур шиитпирлиг хемчеглерни алырынче Айыыл чок чорук Чөвулелин кыйгырган.

Барыын талаңы чурттарның кеш-сеек ылганчылары-биле харылзааларын зелегей ниитилежилгези Намибияны хостаарынче угланган ерукта кол мергедек кылдыр көрүп турарын сессия бадыткаан. Мурнуу Африка-биле экономиктиг, дипломаттыг харылзааларны тудуп, оон-биле байынзыраан кады ажылдажылгазын калбартып турар күрүнелерниң политиказын Ассамблея шиитпирлиг буруу шаап, ындыг кады ажылдажылганы Преториянын ӧзу-чурумун ажыы-биле деткип турары кылдыр унелеп көрген.

Израильдиң, АКШ-тың, ГФР-ниң болгаш Францияның Мурнуу Африка-биле ядролуг чепсек талазынга сулчээлежилгезин резолюцияда шиитпирлиг буруу шаапкан болгаш ядролуг чепсекти бүдүрүп болур арганы аңаа берип болгу дег машина-техниканы, реакторларны азы шериг чепсээн Мурнуу Африкага дамчыдып бээринден ойталаарынче бугу күрүнелерни кыйгырган.

Бот-башкартынар эргези, хостангазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш намиби улустуң чепсектиг демиселин бодунуң бурун деткип турарын делегей ниитилежилгези база катап медеглээн.

ЯПОНИЯ. Япониянын херээженнер организацияларының дыка хөй кезии тайбың талалакчыларының куудулуг шимчээшкининде киржип турар. Милитаризацияның моон сонгаарты политиказын болгаш АКШ-биле шериг харылзааларын соксадырын чурттуң тергиидекчи бөлүктеринден олар негеп турарлар. Чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадырын база олар шиитпирлиг-биле негээннер.

ЧУРУКТА: Япон херээженнер Токиога болган чыскаалга киришкеш, «Биске боо-чепсектиң херээ чок!», «Тайбың амыдыралды камгалаал!» деп кыйгырыг салганнар.

(СЭТА-ның фотохроникаzы).

ЧОННУҢ ҮНҮ

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-ның органы «Нян зан» («Улус») солуннуң бирги номери 1951 чылдың март 11-де үнген. ...

А. МИНЕЕВ, СЭТА-ның корр.

Фашистиг хунтаның дерзии үүлгедиглери

ПАРИЖ. Март 7. (СЭТА). ...

Янзы-бүрү медээлер

ДАГ-АЛТАЙНЫҢ СЫЫННАРЫ

Чоокта чаа республиканың аңныыр ажыл-агыйы эгелелиниң Туранда салбырының сыын фермазында 41 сыыннар болгаш мыйгактар немешкен.

Оларны ук фермада азырал аңнарының баш [illegible] рер, үскээриин экижидер со[illegible] Даг-Алтайның сыын ажыл-агыйлыг «Шабалинскиң» совхозундан әкелген.

Ам сыын фермазында чылының алыры-биле шуптү 375 баш аңнарны азырап турар. Чоокку үеде Даг-Алтайдан ам-даа 40 баш азырал аңнарны әккээр деп турар.

БИСТИҢ КОРР.

СОЛУН КЕЖЭЭ

Бүгү-делегейниң херээженнер хүнү Март 8-ти байырлаан кежээ ыраажы О. Шынаа суурнуң клувунга эрткен.

«Нениң үнү» деп хана солунуң чараш-көрүштүг кылдыр үндүргеш, эң көскү черде аскан. Совхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында хаара туттунган база өг-бүлезинге үлегер-чижектиг ажыл-ишчи херээжен чоннуң дугайын ыңда делгеренгей чырыдып бижээн. Совхоз төвүнде түс-түү агиткварттираларының белеткээни амданныг аъш-чем чыылганнарның кичээнгейин хайныктырган. Аъш-чем делгелгезинге тыва ак чемнян дээжилин әкеп салгаш, коммунист Билдиңмаа Чамыяновна Шалык тергиин деп үнелеткен.

Комсомолчу садыгжы Т. Чамзырайның удурткан 1 дугаар агиткварттираның концерти болган. Янзы-бүрү оюн-тоглаа орай дүнеге чедир үргүлчүлээн. Совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы, район Совединиң депутаты А. Д. Эртине кежээни биллилиг организастаавын демдеглезе чогуур.

С. АРТЫНА,
О. Шынаа кодээ Совединиң күүсекомунуң даргазы.

КЫШТЫ УДЭЭН

Республиканың база бир кыдыны булуңнарының бирээзи — О. Шынаага час эртежик келген. Чырым-чылыг часкы хүнде суурнуң улуг-биче чоннуу кыш удээри-биле чыглып келген.

Байырлал кышка турас-саатынган болзажок, сеткилдер часкы аяс хүнге чүгүлдеш. Барык-ла 8 метр [illegible] дурттуг чудукту чоңгаш, т[illegible] гузун каан. Оон бажынга алыксаңчыг чүүлдер-ле хөй: «Смена» деп фотоаппарат, гитара... Бирги дугаарында оон бажынга комсомолчу чолаачы Олег Данзычы четкеш, ынаар орукту ызаан.

Шоодай кеткеш, 20 метр хемчээлге чаржырынга клуб эргелекчизи Рита Сактыга чер[illegible] болган. Бышкы Татьяна Билдаамаа ийи дугаарында келген. Канат тыртарынга контора ажылдакчылары тиилээн.

А. САРЫГ-ООЛ.

Чогаалчылар — автозаводтуң аалчылары

МОСКВА. Совет литератураның партияның XXVI съездизинге тураскааткан хүннериниң үезинде Москваның бир чүс ажыл чогаалчылары, шүлүкчүлери, драматургтары болгаш очулдурукчулары И. А. Лихачев аттыг автозаводтуң ажыл-ишчилеринге аалдап чораан.

Чогаалчыларның автозаводчулар-биле чогаадыкчы ужуражылгазының төөгүзү солун болгаш кайгамчык. Чурттуң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи-биле найыралдыг харылзааны ажыткан чогаалчыларның бирээзи А. М. Горький болур. Оон саналын ёзугаар ук заводка литкаттыжылышкын тургустунган, ол ам найысылалда эң эки каттыжылышкыннарның бирээзи болур. Ону мурнунда ЗИЛ-диң ажылчыны чораан, чогаалчы В. Гришаев удуртуп турар.

«Бистиң заводувуска чогаалчылар-биле бо удаагы ужуражылга — сөөлгү чылдарда бир-ле [illegible] ужуражылга болган — деп, В. Гришаев чугаалаан. — Чогаалчылар чүгле аалчылар боол эвес, олар [illegible] маадырларынга база келгеннер. Чапаа Г. Марков, С. Сартаков, ЗИЛ-диң ажылчыннарының дугайында үш номну бижээн Е. Добровольский олар база келгилээн. Чогаалчылар ажылчыннар-биле доктаамал ужуражылгаларлан ачгы үениң ажылчыннарның дугайында [illegible] тып ап турар».

ЧУРУКТА: «ЗИЛ-130» деп кол конвейер автомобильдер чыгдаарын [illegible] ларның сонуургап турары.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ГТО КОМПЛЕКИЗИНИҢ 50 ЧЫЛЫ

Совет күш-культура шимчээшкининиң «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен» деп бүгү-эвилел комплекизи бо чылын 50 чыл болган юбилейин демдеглээр. ГТО-нуң баштайгы демдектерин алган 400 муң кижиден чартык чүс чылдар дургузунда күш-культурачыларның 80 миллион кижилиг отряды өзүп келген.

СЭТА-ның корреспондентизи Г. Хачикованян СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. Леонов-биле ужурашкан болгаш дараазында айтырыгларга харыылап бээрин дилээн.

— Совет күш-культура шимчээшкининиң үндезини болуп турар ГТО комплекизиниң юбилейин Силерниң удуртуп турарыңар оон. Бүгү-эвилел чөвүлели кандыг чедиишкиннер-биле уткуп турарыл?

— ГТО комплекизи Ленинчи комсомолдуң эгелээшкини-биле совет күш-культура кижизидилгезиниң системазының үндезини кылдыр 1931 чылдың мартта киирген. Ол төөгүлүг үеден бээр ГТО комплекизи совет хамаатыларның хөй салгалдарын [illegible] оларга [illegible] болгаш Ада-чуртун камгалаарынга белеткеп кижизиткен. Ол комплекстиң 1972 чылда киирген алды чадалыг чаа нормативтери чыл бүрүзүнде стадионнарже болгаш хөөлбектерже, спортчу шөлдерже болгаш туристиг маршруттарже чедир хардан алдан чедир болгаш оон-даа улуг назылыг миллион-миллион кижилерни хааре тудуп турар.

Ынчангаш ГТО комплекизиниң юбилейин кижи бүрүзүнге байырлал. Аңаа белеткел эрткен сезонда-ла, комплекстиң хөй хевирге массалыг маргылдаалары-биле эгелээн. Олимпийжи чылда аңаа эң хөй кижи — 45,8 миллион кижи киришкен.

Оңгу беш чылдың дургузунда күш-культура-кадыкшыл болгаш спортчу-массалыг ажыл элээн экижээн. Спорттуң материалдыг баазазы быжыккан, чурттап турар чериниң аайы-биле, культура парктарынга, [illegible] рынга күш-культуржу массалыг ажылдар күштелген. Чурттуң [illegible] районнарында 8,1 муң күш-культура-спортчу клубтар тургустунган. Эртенги гимнастиканың, кадыкшылдың клубтары сайзыраан.

«Маргылдаага бүгү өг-бүлези-биле», «Олимпийжи чарыш», «Идегелдиг стартталы» ышкаш маргылдаалар сөөлгү чылдарда нептерээн. Украинада, Белоруссияда, Литвада, Эстонияда, РСФСР-ниң хөй-хөй [illegible] кадыкшыл комбинаттарын тургускулаан, кадыкшылдың трассаларын, сайгылгааныыг хаак [illegible] «Дээди спортчу цех», «Олимпийжилер бистиң аравыста», «Эң спортчу класс» дээн чижектиг маргылдаалар улуг нептерелди алган.

— Силерниң бодалыңар-биле алырга, ГТО комплекизиниң кол салдары чүдел?

—Бүгү-эвилелдиң күш-культуржу ГТО комплекизи бодунуң туруп келген 50 чылдарының дургузунда чаагай сорулгага — совет кижиниң кадык болгаш күштүг болурунга бараан боол келген. Чурттакчы чоннуң бүгү кезектерин хаара туткан бистиң чуртуста күш-культуржу кижизидилгениң системазы [illegible] ГТО комплекизинге үндезилеттинген.

Совет күш-культуржу кижизидилгениң системазының программа болгаш норматив үндезини болур ГТО комплекизиниң чаа нормативтерин СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле тос чыл бурун гаар киирген.

ГТО комплекизиниң база бир улуг ачы-дузазы чүдел дээрге хөй-хөй сураглыг совет спортчулар олимпийжи алдын медальдарже оруун ГТО-нуң нормативтеринден эгелээн болур. Гимнастар Людмила Турищеваны, Нелли Кимни, чиик [illegible] Татьяна Казанкинаны, Виктор Санеевти, боксёрлар Борис Лагутинни, Шамиль Сабировту, штангистер Аркадий Воробьевту, Юрий Варданянны адаарга-ла четтир.

— ГТО комплекизи алгы-алгы мергежилдиг кижилерге кандыг салдарлыгыл? Чижээ, космонавтылар белеткелинге?

— ГТО нормаларын дужаары кижилерниң кадыын камгалаарынга, сергек болурунга дузалап турар. Комплекс баштай тыптып келгенде оон нормативтерин бир дугаар дужааганнарның аразынга сураглыг полярныы ужудукчу, Маадырның № 1 Алдын Сылдызының эдилекчизи А. Ляпидевский, алдаржаан ажыл-ишчилер — шахтёр Алексей Стаханов, [illegible] Паша Ангелина, кан эзилдирикчизи Макар Мазай болгаш өскелерден бары таварылга эвес боор.

Космонавтылар шуптузу күш-культуржулар болур ийин. Чижээ, тергиин эки күш-дамыр белеткели «Союз-Аполлон» программа ёзугаар ужуудуушкунга, оон мурнундаазы дег, аартаашкыннарны ажып эртеринге меңээ дузалаан. Ужудуушкунга күш-дамыр белеткелиниң үезинде ГТО-нуң дөрткү чадазының «алдын демдээнге» 19—28 харлыгларга маргылдааны дужаадым. Ынчан ам 42 чедип турган болгай. Иштиг спортчу [illegible] ГТО-биле шуут холбашкан чүве. Ийиги чаданың демдээн 15 харлыымда дужааган мен. Ам 47 харлаар мен. «Космосчу» форманы тударынга спорт меңээ дузалап турар. Эртенги сулаадал шимчээшкинниң албан кылып турар мен, Баскетбол, волейбол, теннис, бадминтон ышкаш оюннарны доктаамал ойнап турар мен. Космоска ийи удаа четкеш, дензи чок байдалга күш-культура, спорт чокка шыдажыры шуут болдунмас деп бүзүрээн мен.

— Чаа беш чылда чурттакчы чон аразынга ГТО комплекизи улам нептередириниң сорулгалары чүл?

— ГТО комплекизи 1977—1980 чылдарда нептередириниң ажылы ССРЭ-ниң Спорт комитединиң каттышкан планы ёзугаар чорул келген. Бо чылдан эгелээш күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң иниги эвиледиң девискээр-ведомство аайы-биле чаңгыс аай системаны киирер. Күш-культура [illegible] ажылын үелээрде ГТО комплекизиниң нормаларын дужаап турарының көргүзүүн бармыдаалаар апаар.

— ГТО-нуң юбилейлиг чылында кандыг маргылдаалар эртер иргин?

— Күш-культура коллективтеринге ГТО комплекизиниң аайы-биле спортчу хемчеглерниң тодаргай дансызын ССРЭ-ниң Спорт комитеди бадылаан. Чижээ, мартта ГТО [illegible] кара боолааарынга маргылдаалар эртгирерин сүмелээн. Май айның [illegible] чиик атлетика кросстарын эртгирерин планнаан. Дараазында ийи айда чадаг чарыштың, [illegible] ядро, граната октаарының маргылдаалары эртер. Июль биле августа эштирниң нормативтерин дужаар. Сентябрь-ноябрь айлар аар атлетиканың маргылдаалары [illegible].

Эң шылгараанар ГТО комплекизиниң хөй хевиринге «Комсомольская правда» солунуң шаңналы дээш ССРЭ-ниң чемпионадынга кирер. Ол кидыг чергениң сөс дугаар маргылдааны Кишиневка [illegible] табрь 9-12-де эртер.

СОЛУН, ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТКЕН

Мөңгүн-Тайга районунуң ажыл-агыйлар, бүдүрүлге, албан организациялар аразынга чоокта чаа болуп эрткен уран чүүл көрүлдези [illegible] идей-[illegible] ныышкынының, идик-хеп, сцена дерилгезиниң болгаш культуразының талазы-биле, мурнуку чылдарга деңнээрге, элээн көрүштүг болган. «Малчын» совхоз бодунуң бедик ажыл-агый көргүзүглерин «Төрээн чуртка айыткал» деп чогаал-хөгжүмнүг хөй кижи киржикчилиг ниитиниң ыры-биле бараалгаткан. Райкүүскомунуң «Аъттыг шериг» деп эр улустуң ыры ансамбли, «Ой, соок-ла, соок!» деп триозу таалаачыг чаңгыланган. «Хүнчүгеш», «Чечек» уруглар садиктериниң ажылдакчыларының тургусканы «Адыг, Дилги болгаш Аскыр-Дагаа» деп ойнаарактар [illegible] көрүкчүлерге бир домей солун болган.

«Малчын» совхозта Ш. Санаа, Ч. Дагбаның ойнап күүсеткени «Частырыын биллингени» деп интермедиязы, «Мөгеп-Бүреңден» А. Доктугуңуң номчааны «Чарлып алыыл!» деп шүлүү арага, таакпыдан [illegible] ниң үлегер-чижээн көргүскени-биле өөредиглиг. Ол күүсеткен делер үезинде, оон соондаа, залдан деткээн. Чамдык [illegible] Уран шоодугнуң «дузу» кижилерге чедип, дээп турганы олдур. «Ажыы-биле чугаалаарга, ам-даа шыңгыы айыылдыг болуп артпышаан турар арагага хандыкшыыр чорук ниитилелге, өг-бүлеге биче эвес кокаралды чедирип турар»—деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинде Л. И. Брежневтиң сөстерин маңаа канчап сагынмас боор!

Кызыл-Хая ортумак школазының башкызы С. Куланың [illegible] бүдүрүлгезиниң ажылчыны А-К. Баланның күүсеткилээн «Чашпы-Хем», «Коңгургай» деп ырлары бисте уттундуруп бар чылар улустуң ырларынче катап [illegible] ышкаш дыңналган «Малчын» совхозтан тудугжу К. Хертек, хойжулар С. Хунуй-Кара, Д. Самбыр-оол, механизатор А. Дагба оларның сыгыт, хөөмей, каргыраа ансамбли көрүкчүлерниң бедик үнелелин алган. Игиле, демир хомуска, бызаанчыга күүселделер оңза чаа чүве бербезе-даа, тыва национал инструментилер ансамблин районга тургузар өзек барын көргүскен. Маңаа күүседикчилериниң саны, мергежилиниң өстүрери, хөгжүм херекселдериниң сайзыраңгайжылдары негеттинип турар.

Көрүлдениң база бир демдеглексенчиг чүүлү болза, барык-ла коллектив бүрүзүнден чаа-чаа талантыларының илерээни болур. Райсан килдизиниң эргелекчизи хоочун Б. Төмүр орус плясканы аянныг, чараш теп күүсеткен. Совхозтардан, школалардан, бүдүрүлге, албан организациялардан эвээш эвес эки таныттылар келген. Ыланчыы районнуң кижи эмнелгезинден С. Ооржактың башкарганы танцы коллективиниң күүсеткени «Туяна» деп танцызы шимчээшкиннер-биле бай, шевергин, чараш болган.

Көрүлде бот-тывынгыр коллективтериниң болганда, бот-чо[illegible] онзалап чугаалаар херек. Концерт эгелээр мурнунда бир-ле дугаарында кулакка илдигип [illegible] көрүкчүлерге эге сөстери. Бисте оларны, чүте-ле чүве ийик, ыяап-ла эр, херээжеп ийи кижи шүлүк-биле эгелээри азы [illegible]. Олар мургулайында-ла далаш бижиттинген, чиг, утка талазы-биле чегей болгулаары хаая эвес. Бо көрүлде оон база-ла чайлап шыдаваан. Ону чүгле белениң хараар. [illegible] арга-хевирлер дилевес чорук-биле тайылбырлап болур. Чамдыкта бот-чогаадылга үнелел, чер алыр деп чүвеге сыдлап алгаш, сөс-домаа хажагай, утказы кызыы шүлүктерни, бас[illegible] интермедияларны коллективтерниң удуртукчуларының албадалы-биле авторлар репетицияже салып киирптер, харын-даа үениң пеге[illegible] дүгжүп турар-ла дээш, жюриге сыгаарындан безин чалданмас кижилер бар. Езу барымдаалаар, чуду-кара[illegible] чоруктан салым-чаяан илерел келбес, уран чүүл дээрге уран чүүл-ле болгай. Маңаа бистиң хүннеривистиң эң улуг шуулганы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] коллектив, удуртукчу бүрүзү удуртулга болдурар ужурлуг.

«Ленинчи культура политиказынга шынчы бистиң партиявыс уран чогаадыкчы интеллигенцияны хумагалыг болгаш хүндүткелдиг көрүп, оларның чогаадыкчы бедик сорулга[illegible] башкарып турар. Ол чорук чогаадыкчы күштерин улам сырый каттыштырарынга, ниити[illegible] мөдүрлүүшкүнүнге идигин бериш турар».

С. МОЛДУРГА,
жюри кежигүнү.

«Арагага хандыккаш» деп чүүлге хамаарыштыр

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ КӨӨР

№ 23 «Шынаа» Д. Мижиттиң «Арагага хандыккаш» деп [illegible] хатуу эрттир ижер болза, ки[illegible] га оон хоразы улуг дээрзи бижиттинген. Ону номчааш эш-өөрнүң арагага холун эрттир хандыкшыыр чоруктар-биле демиселди канчаар чорутса эки деп айтырыгга хамаарыштыр боттарының бодалдарын, санал-оналдарын киирип турары чүүлдүг-дүр.

Хөй-[illegible] харын-даа ээр кем-херек үүл[illegible] араганың уржуунда болуп турары таварылга эвес. Д. Мижиттиң ол чүүлүнден ону көрүп болур.

Ол-бо суурларга чорул чораш көөрге, ээрик кижилерниң ында-мында көскүлени [illegible] садыг-магазиннер чаныынга Кызыл-Мажалык суурнуң кулумчуларынга ажыл шагында ында-мында ээрик кижилерни база бо-ла эскерип болур. Оларның чамдыкта[illegible] арага садар магазинниң девискээринден ыравастар, бөлүк-бөлүк болуп алган, ажыт черлерде арага ишкен турулаарлар. Чамдык кижилерниң бөлүтлежип алгаш араганы күзенчиг эвес түнелдерге чедиргилээр болгай. Ынчангаш мындыг чоруктарны болдурбас сорулга-биле арагалаар чорук-биле демиселди чер-черге [illegible] турар чериниң аайы-биле ы[illegible] рер. Аңаа хамаарыштыр мээң саналым мындыг. Садыг черлеринге арага садарының чаңгыс аай чурумунга хажыдышкыннар болдурбайн, ону шыңгыы сагыыры чугула деп саналдыг мен. Арага садарының шагы четкен соонда магазиннерге, столоваяларга арага аймаа садарын шуут хоруур.

Ол дүрүмнү кара туразы-биле хажыткан садыг ажылдакчыларынга хоойлу ёзугаар шыңгыы хемчег онаар. Оон-биле кады ээрик кижилерге арага шуут сатпас болза эки деп бодаар мен. Чамдык садыг ажылдакчыларының талазындан план күүселдезин хандырар сорулга-биле чурум хажыда бээр чоруктар бар болгай. Ынчангаш ону болдурбазы [illegible].

Арагалаар чоруктар-биле демисел чорударда үстүнде чүүлдерни сагывышаан, чурттакчылыг черлерге эки тура улустуң дружиналарының, про[illegible] ажылын экижилери чугула. Бо чүгүла айтырыгны шиитпирлежиринге чурттакчы чоннуң идепкейлиг киришитирер. Бо бүгүнү амыдыралга херек кырынга боттандырар болза, арагалаар чорук эвээжээр деп бодаар мен.

Ш. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район

ЧАҢГЫС ИШКЕШ, КАГГАН

Д. Мижиттиң «Арагага хандыккаш» деп чүүлүнге каттыжып, ону деткиир мен. Чүге дизе, хамык-ла боол турар, эштен-ондактарының, аарып-аржаан, электен амызындан чарлыр чоруктарның үнүп турар үндезини дөзү чүгле араганың айыылы. Оон кол-ла чылдагааны, араганы кажан ижер, каза ижер, кым-биле ижерил?— деп баш удур угаап билип албайн, таварышкан-на черге, садыг-магазин, хөй-нииги черлеринге безин көскүленип ишкилей бээр улустар кайда-даа бары чажыт эвес, ылаңгыя аныяктар. Олар араганы ижиптерде, назынның халыкын, араганың айыылын угаай албастар. Оларга хайым хем чоладаш, калыр даглар тейлер дег сагындырар. Ынчангаш оларга кандыг-даа херекти кылыры коргунчуг эвес апаар. Бистиң Самагалдай суурда ээрип алгаш, херээн көөргедил, «мен-не мен» деп алгыржып чоруур аныяктарны сала базып санап болур. Ындыглар шаандакының оле баштыг өгбелериниң, ак баштыг аваларының.

«Оглу аът өртептер, урууинек саалтар апаарга, улугларга билдиртпейн бичиниижер» дижир ханы угаадыглыг сөстерин канчап уттуп каныл. Ындыгларга кайда-даа хөй-нииги организацияларындан дээштиг хемчег албайн турары чажыт эвес. Бо өөредилге чылында Самагалдай ортумак школазындан үш өөреникчи ол-ла чылдагаан-биле үндүртеп болгай! Бо дээрге ында [illegible] кошкак хемчег ап турганы херечилээри тодаргай.

[illegible] улугларга угаадыг, урутларга сүме кылдыр көргүзер болдадым. Мээң ачам 72 харлыында мөчээн. Ол ынча назы назылаза-даа, адак-бышкаа чиик, хат-салгын дег чорааны оон үежилери чугаалажыр. Оон чылдагааны, ол төрүттүнге-ле кара чаңгыс катап арага [illegible] улуг угбам ийи харлыг турда, [illegible] хоглеп, хөөрежип ишкен. Түннели эки эвес болган. Оттуп кээрге, баштың аарыыры [illegible] болган.

Чайын чүве-дир. Соонда [illegible] өйүн эрттир ижипкенинден чүрээ аарып, өөнүң ыназындан халбактангаш тыртарга иштин кожаланы үзүлгеш, өг [illegible] бадып келген. Авам уруу-биле [illegible] кажып чаныпкан. Эртен ачам [illegible] алган кадайы-даа чок, угаанмас улуг аарыг кижи дег болган. Ол хүнден эгелээш, «арагага аас дегбес мен» — деп, сөзүн берген, ону [illegible] ыдап шыдаан!

Ашак назылап [illegible] гелде, үе-чергелери арага сөнеп. [illegible] ашак амзааш, «элээр-даа болза силерден дузак чок хөөржир мен» дээш олуруптар. Ээрик эш-өөрүнден түвексинмеc.

Ынчангаш бо чүүлүмнү шүлүк-биле төндүрерин күзээр ийик мен:

Ынаар аалдың коданындан
Ыыт-ла эвес шимээн үнген.
Улуглары эптеп, сургаан,
Уруглары коргуп, сүртээн
Боостадан ижип алган
Бодал чоктуң чамы-дыр
дээр.
Чурт, чер кайын кожер деп
аан.
Чугаа шуут-ла дыргын
тараан:
Машиназын кадыр эге
База бирээ чая долгаан.
Чылдагааны айтыраргa,
«Чыдыг шалбаа» амзапкан
боор.
Араганы өйлеп ижер
Алыс сүме алза-даа чок.
Боттарында өйлүг чедер
Борбак бажы турза-даа чок.
Угаан-мээзи чедишпээн дег
Улус чоруур база ааеп.

Ө. ЧИНМИТ.

*(Солунчуң дараазындагы номери март 13-те үнер).

телевидение

МАРТ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бичии спортчунуң улуг шөлү». 9.35— «Эрги болгаш чаа ырлар». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов эртгирер. 10.20 — «Диргиг амытаннар делегейинде». 11.20 — Медээлер. 11.25—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телевизион. 12.15 — 14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — «Калуга дуржулгазы». Документалдыг телефильм. 15.40— Орус композиторларның чогаалдарындан концерт. Москваның ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Дударова удурткан күрүнениң симфония оркестри күүседир. 16.10 — «Буратино делгелгези». 16.40— «Орус чугаа». 17.10 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, КамАЗ-тың шуткуга [illegible] ниң бригадири Г. С. Баштанюк дугайында очерк.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм. «Бүтү чүве дуңпуртулаңган». «Ыт болгаш моортай». 18.00 — «Тайбың дугайында хоойлунуң 30 чылынга». Беседа. 18.15 — Телемедээлер (орус болгаш тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар, дилээшкиннер, шиитпирлер». Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. [illegible] эртгирер. 19.35 — «Дээскиннер оруу чанында бажың» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ираклий Андроников. Улуг заа дугайында сактыышкыннар». Телефильм. 22.55—23.15 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.30 — Концерт. 18.00 — «Горнистер, ыйгыга чарыыланар!» 18.30 — «Хоглуг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлалдар. 18.50— «Париж, Ленин проспектизи». Телефильм. 19.50—20.55 — «КамАЗ — салым-чолум сен». Телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы Барыын талакы районнарга 2—8, өске арткаңнарынга 0—5 градус соок болур.

Кызылга элээр булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 3—5 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргуушкунуң 6000 километри» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сылдысчыгаш» 9.10, 12.25, «Светофор» деп киноклуб 10.40, «Дайын болгаш тайбың» 15.00, «Өске хоорайга аян-чорук» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Огарев, 6» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Полкунуң оглу» 13.00, «Өлүм кашпалынга ужуражылга» 15.00, 18.40, «Аныяк кадайы» 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училищези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин [illegible] хем пароходствозунга ажылдаар дараазында тускай эр[illegible] турар.

8 класс доосканнарны (өөрениир хуусаазы 3 чыл) башкарыкчы-мотористерге [illegible] 15,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

10 класс доосканнарны (өөрениир хуусаазы 1 чыл) башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпустуң-септекчи- дүнзаалакчыга өөредир.

17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс доосааш училищеге киргеннерни болгаш судокорпустуң-септекчи - дүнзаалакчыга өөренирлерни хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Училище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораторияларлыг, слесарь ажылдары кылыр мастерскаяларлыг, спортчу комплекстиг, чаагайжыды туттунган общежитиелиг, столоваялыг, клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери болгаш спортчу секциялар (хоккейниң, хаактың, хостуг хүрештиң, бокстуң) ажылдап турар.

Бүдүрүлге (эжиндирикшкин) практиказын сургуулдар амлы үениң теплоходтарынга эртирер.

Училищени дооскан соонда күзелдиг кижилерни өөредилгезин уламчылаары-биле Астраханьның [illegible] педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче болгаш оон-даа өске өөредилге черлеринге өөредип чорудуп болур. Доозукчуларга ортумак тускай эртемниң дипломун тыпсыр.

Училищеге өөренип киреринде дараазында документилерни әккээр.

Школаны доосканының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүнген дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3х4 хемчээлдиг 8, 5х6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар чериңден справка.

Өг-бүлезиниң дугайында справка.

№ 286 майыкка эмчи справказы.

Документилерни 1981 чылдың май 20-ден эгелеп хүлээп алыр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай-10, Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтех училищези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргандa 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 444.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00092

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 61 (11559) | 1981 чылдың март 13, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Үлетпүр: ийи айның күүсеттинген ● Көдээ ажыл-агый: продукция садканы ● Часкы хову ажылдарынга белеткел ● Сайгарылга баазазында ажылдар ● Партбюро секретары чарыш дугайында ● Мөңгүн-Тайга-жыларның чедиишкиннери ● Шык-Бажы СБФ: беш тонналы немей садар ● Таарымчалыг байдалды тургузарга ● Хожудааннар.

Үлетпүр допчулалы

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка кирипшаан, он бирги беш чылдың баштайгы ийи айының продукция сайгарарының болгаш продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүрериниң-даа планнын даалгаларын хуусаадан эрте күүсеткен. Нийти республиканы алырга, партияның XXVI съездизинге алдар кылдыр алдынган социалистиг хүлээлгелер база чедиишкиннит боттанганын айтыр херек. Продукция сайгарарының ийи ай планы 101,6 хуу күүсеттинген болгаш даалгадан дашкаар 256 муң рубльдиң продукциязын сайгарткан. Ынчаарга эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, продукция сайгарарының хемчээли 45 муң рубльге көвүдээн. Ол ышкаш барааның продукцияны бүдүрериниң ийи ай программазы база чедиишкиниг — 103,7 хуу кылдыр күүсеттинген болгаш ооң нийти хемчээли 1980 чылдың баштайгы ийи айларында турганындан 6,7 хуу көвүдээн.

1981 чылдың баштайгы ийи айының планын хуусаадан эрте күүсеткениниң түңнелинде пландан ажыр 14 муң тонна хөмүр-дашты, 2,2 квт-шак электри болгаш 3 муң Гкал [illegible] тонна [illegible] 27,9 муң рубльдиң мебелин, 275 тонна эътти, 39 тонна колбаса [illegible], 14 тонна мал саржаан, 221 тонна далганны, 237 тонна комбикормну, 12 тонна кондитер [illegible] бүдүрүп үндүрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] хереглелин улам [illegible] негелделерин онзалап айыткан. Бир эвес республиканың чонунуң аназ болгаш өске-даа чүүлдерге хереглелинге продукция бүдүрериниң темпизин бо хевээр [illegible] …

[illegible] организацияларындан ук чедиишкинин быжыглаары негеттинип турар. Ол [illegible] XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга күүседири дээш социалистиг чарышты улам калбартып, оон дээштиин чедип алыры чугула.

Үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле пландан 104 хуу күүсеттинген. База-ла эрткен чылдыы-биле деңнээр болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оон 9 хуу бедээн. 1981 чылдың баштайгы айларында үлетпүр бүдүрүлгелериниң [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээнинин ачызында чедип ал- …

Улуг четпестерниң ам-даа барын айтыр ужурлуг. Ооң чижээ, кол-ла дээн он бүдүрүлге черлериниң сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле ийи айларның планын күүседирин чедип албааны боор турар. Ол он бүдүрүлге коллективтери дээрге хөй продукцияны нечеш бүдүрүп шыдаар аргаларлыг турган. Ындыг хоочудан турар черлерге «Тудуг кезектери» комбинат, эът-сүт холганының заводу, Чадаананың, Бай-Хаактың болгаш Тураның хлеб заводтары, Кызылдың алгы заводу, туйбу заводу, Тес-Хемниң [illegible] ажыл-агыйы, Чадааның район үлетпүр комбинады, Тываның автосептелге заводу хамаарыжып турар.

Ол ышкаш он ийи бүдүрүлге черлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнын [illegible] … Оларның чугле он ийи бүдүрүлге черлериниң [illegible] талазы-биле планнарын күүсетпээнинден 291,4 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязы [illegible]. Оон-на күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн [illegible] ажылдың чүтүлазы [illegible] турар.

Нийти республиканы алырга, дыка хөй хевириниң чугула продукциязын бүдүрериниң планы база күүсеттинмээн. …

Ынчангаш бүдүрүлге коллективтериниң [illegible], профэвилел, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларындан [illegible] …

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮҢ БАЙДАЛЫНГА

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Тываның партия организациязындан киржип чораан делегаттар бо хүннерде республиканың ажылчы чоннары-биле ужуражып, съездиниң түңнелдерин оларга делгереңгейи-биле чугаалап берип турар. Делегаттар-биле ужуражылгалар чер болганга чүректиң ханызындан болгаш ажыл-херекчи бедик көдүрлүүшкүннүң байдалдарынга белуп эртип турар.

Партияның XXVI съездизиниң делегады, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар март 10-да Кызыл районга чораан. Делегат баштай районнуң ажыл-агыйының байдалы-биле [illegible] таныжып, чамдык бүдүрүлге участоктарынга болгаш организацияларга барып чораан. Оон соонда район Совединиң ол хүн болган V сессиязынга [illegible]. Советтиң депутаттарынга болгаш ак- …

… рынга чугула чүүл болза, бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидери, бүгү курлавырларны ажыглалга киирери болгаш камналга чүрүмүн шыңгыырадыры болур дээрин айыткаш, бо талазы-биле Советтерниң, депутаттарның [illegible] доктаадан. Чоннуң садыг, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери канчаар ажылдап турар болур, [illegible] Советтерниң ажылын [illegible] …

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондар Кызыл район Советиниң бөлүк депутаттары-биле чугаалажып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Эрткен ийи айда

ХҮЛЭЭЛГЕ КАНЧААР КҮҮСЕТТИНИП ТУРАРЫЛ?

Республиканың чарыштыг районнарының сүт болгаш эът садар талазы-биле бо чылдык бирги кварталының планын күүседип турары март 1-де хуу-биле:

Чарыштыг районнар:	сүт	эът
Бай-Тайга	49,3	141,2
Барыын-Хемчик	61,9	108,6
Өвүр	136,0	162,3
Мөңгүн-Тайга	—	—
Чөөн-Хемчик	65,8	103,8
Улуг-Хем	67,1	108,7
Таңды	79,9	110,2
Каа-Хем	68,7	121,7
Бии-Хем	86,8	127,0
Тожу	64,7	77,6
Кызыл	52,6	105,7
Тес-Хем	63,4	117,7
Эрзин	75,0	100,0
Республика	71,5	110,5

Бо чылдың эрткен ийи айында республика 1980 чылдың ол үезинге деңнээрге, сүттү 928 центнерни, азы 2,7 хуу хөйнү, эътти 15327 центнерни, азы 85,9 хуу хөйнү саткан.

Он бирги беш чылдың баштайгы [illegible] ажыл-агыйлары [illegible] нары эки көргүзүглер-биле эгелээнин үстүнде сан-чурагайлар херечилеп турар. Манаа съезд [illegible] социалистиг чарышка улуг идигни берген. Көдээниң ажыл-ишчилери төрээн партиязының XXVI съез- …

… дизин төлептиг уткуур дээш [illegible] болгаш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап боттарының алган бедиктиг хүлээлгелерин чогуур үезинде күүседири-биле болдунар бүгү чүүлдерни кылган. Ону база-ла үстүнде сан-чүүлдерден көрүп болур.

Чарыштыг районнардан [illegible] Өвүр бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазын хуусаазындан бир ай эрте күүсеткеш, ийиги кварталдың ынга киирип 72 центнерни дужааган. Ук районнуң [illegible] ол үезинден 115 центнер сүттү хөйнү саткан, азы 73 хуу ажып турар. Кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпазы-биле болдунар бүгү хемчеглерни ап, а кол-ла чүве — бүдүн чемнерин саар инектерге чүгле болбаазыраткаш берип, [illegible] район [illegible] чемнерин турары эки [illegible] турар.

Ол ышкаш Бии-Хем районнуң [illegible] ажыл-агыйлары бирги кварталдың планын күүседип чоокшулаан. Бо район эрткен [illegible] сүт садар талазы-биле [illegible] турарларның бирээзи турган. Ам районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылда [illegible] …

[illegible] …

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Вьетнамның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ВКП-ның делегациязын баштап келген Ле Зуан-биле найыралчы ужуражыышкыны март 10-да Кремльге болган.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары албан-дужаалга база катап соңгутканы-биле холбаштыр эш Л. И. Брежневке Вьетнам Социалистиг Республиканың коммунистериниң, бүгү чонунуң өмүнээзинден эш Ле Зуан чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген. Ленинчи партияның курээлениниң бузулбас чаңгыс эптиин, чонну-биле ооң сырый харылзаазын, делегейде оңза бедик [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи чырыткылап көргүскен деп, ол демдеглээн.

Делегей байдалынга хамаарыштыр XXVI съездиге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинде [illegible] ге бүрүн чөпшээрежип турарын эш Ле Зуан илергейлээн. Тайбынчы болгаш тайбын кады ажылдажылганы быжыглаарынче, бүгү улустарның хостуг, хамаарышпас хөгжүүр эргелерин бадыткаарынче угланган СЭКП-ниң даштыкы политиказының [illegible] Вьетнам Социалистиг Республиканың шиитпирлиг деткип турарының дугайын ол медеглээн. Социализмни тургузарда, чурттуң национал бот-эргезин камгалаарда доктаамал болгаш дээштиг дузаламчызын чедирип турары дээш вьетнам улус Совет Эвилелинге кызыгаар чок өөрүп четтиргенин сагыш-сеткилин илергейлеп турар.

Байыр чедиргени болгаш чаагай күзээшкиннери дээш өөрүп четтиргенин илергейлээш, Л. И. Брежнев совет кижилер маадырлыг вьетнам улустуң ажыл-херектерин болгаш сагыш човаашкыннарын чүрээнге чоок көрүп турарын онзалап демдеглээн. Аңы-дүгүма Вьетнамның маадырлыг [illegible] Совет Эвилелинде [illegible] уткуп турар. ВСР-ниң Мурнуу-Чөөн Азияга чаагай кожа-хелбээ доктаадып [illegible] болгаш кады ажылдажылганы калбартырынче, ол кавы девискээрни тайбын болгаш бүзүрелдиг чоруктуң зоназы болдурарынче угланган [illegible] тайбынга ынак даштыкы политиказы-биле эп-сеткилдиг каттыштырып турар бис деп, Л. И. Брежнев демдеглээн.

Экономиканың талазын база киириштир, совет-вьетнам кады ажылдажылганың перспективиг [illegible] дугайында ужуражыышкын үезинде сагыш-сеткил солчуушкуну болган. Чижээ, ВСР-ниң эрик кавызының сынык черлеринден газты база нефтини шинчилеп тывар талазы-биле кады чорудар ажылдарны калбартырының дугайында, [illegible] болгашногаалары ССРЭ-же Вьетнамның экспорттаарын көвүдедириниң болгаш оон-даа өскелериниң дугайында чугаа болган.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ам болур V съездизин вьетнам коммунистер, ВСР-ниң бүгү ажылчы чоннары төлептиг уткуур болзун деп күзээшкинни совет коммунистерниң болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден Л. И. Брежнев дамчыткан.

Ужуражыышкын чүректиң [illegible] ёзузунуң байдалынга эрткен болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар дугайты үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс эптиин бадыткаан.

СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ВКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы Донг Нгак олар ужуражыышкынга киришкен.

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫ

Үжен чыл бурунгаар, 1951 чылдың март 12-де ССРЭ-ниң Дээди Соведи тайбын камгалалының дугайында хоойлуну хүлээп алган. Ол чугула болуушкунга холбаштыр дүүн Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга республиканың Тайбын камгалал комитединиң президиумунуң калбак хуралы болуп эрткен. Ону ол комитеттиң даргазы О. А. Толгар-оол ажыдып [illegible].

Тайбын камгалалының дугайында хоойлунуң 30 чыл ооңга [illegible] илеткелди [illegible] кандидаты В. Ч. Очур кылган. Илеткелчи болгаш хуралга чүве чугаалаан эштер СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиказын база тайбынны камгалап, быжыглаары дээш СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, партия Төп Комитединиң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң могаг чок ажылдыг-ла чорудулгазын, СЭКП-ниң XXVI съездизинге оон көдүрүп үндүргени тайбын чаа инициативазын бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнүп, изии-биле деткиирин [illegible] илергейлээннер.

СЭКП-ниң ленинчи даштыкы политиказын база бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының болгаш чазырлыышкынының ачылыглыг [illegible] бүдүрериниң болдуруушкун талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] түңнелдерин болгаш [illegible] тайылбырлаар, пропагандалаарының [illegible] Тайбын камгалалының республика комитединиң президиумунуң хуралы кичээнгейни угландырган.

МАРИЙ ЧУРТТУҢ АЯЛГАЛАРЫ

Коммунистерниң [illegible] гвардиязының «Партияга алдар!» дээр ол музыкалыг гимнази ендүр чаагай Совет Төрээн чуртка март 11-де Курунениң Москвада төп концерт залынга чаңгыланып үнген. Марий Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың [illegible] чогаалының болгаш уран чүүлүнүң хүннериниң найысылалга ажыттынарынга турасхаткан концерт анда болган.

Байырлалдыг программаны марий чурттуң кол-кол профессионал болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң [illegible] көргүскен.

[illegible] П. Н. Демичев, Н. С. [illegible] СЭКП ТК-ның Культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, Марий АССР-ниң партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары [illegible].

(СЭТА)

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

К. А. Фроловка Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Транспорт талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы Кузьма Андреевич Фроловка Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты З. О. Белек-оолга, С. А. Сатка, А. И. Фоминага тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тывсыр болза:

Зоя Ооржаковна Белек-оол — Бии-Хем районнуң Тураның № 2 школазының директору.

Сенденмаа Алексеевна Сат — Чөөн-Хемчик районда Чадааның № 1 школазының башкызы.

Анна Ивановна Фомина — Кызылдың школа-интернадының башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты К. Т. Куударга, О. Ш. Ондарга тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалының талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты тывсыр болза:

Карим Тасович Куулар — Улуг-Хемниң район эмнелгезиниң кол эмчизи.

Оюн-оол Ширинович Ондар — Чөөн-Хемчик районнуң Сут-Хөл эмнелгезиниң кол эмчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

П. И. Ершовага Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Харылзаа талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тураның харылзаа бөлдириниң Өөк салбырының начальниги Полина Ивановна Ершовага Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты А. И. Белянинага, И. Д. Дүлүшке тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыры болза:

Александра Иннокентьевна Белянина — Кызыл райпотребсоюзунуң баштаар черинин даргазы.

Ирина Долзановна Дүлүш — Кызылдың аъш-чем садыының № 9 магазининиң садыгчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты К. П. Воронковка, Т. А. Леонтьевага тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Культура талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыры болза:

Константин Петрович Воронков — Кызыл хоорайда культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркының директору.

Тамара Алексеевна Леонтьева — [illegible] башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырлазы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл

Март

Социалистиг чарыш—массаларның чогаадыкчы ижи-дир. Алызын алгаш көөр болза, ол кижилерниң бедик медерелдиг болгаш идепкейлиг чорууңга үндезилеттинген болур. Ылап-ла ындыг идепкей бүдүрүлгениң курлавырларын илередип, оларны ажыглалга киирерингe, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге дузалап турар.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёдундан.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Допчулал

Он бирги беш чылдың баштайгы тарылгазынга белеткел республиканың кайы-даа бүдүрүлгезинде [illegible]. Социалистиг [illegible] хүн меңгин [illegible] калбарып турар. Трактор септээрин Кызыл район [illegible] доскаан. Бо талазы-биле планын Бии-Хем 81 хуу, Чөөн-Хемчик 79.9 хуу күүсеткен.

Март бирниң медээзин ба[illegible] алырга, республиканың трактор септээрин плананы 66.2 хуу күүсеттинген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезинде 65.7 хуу турган. Трактор [illegible] доскаан. Оларның үжү—Кызыл районда. Эн-не өлек чергe Овүр район ээлеп турар. Ол район 25-[illegible] трактор септээр планын 27.3 хуу күүсеткен. «Коммунизмге орук», «О. Шынаа» совхозтар планын чээрби хуу безин чедирип шыдаваан. «Тоора-Хем», «Торгалыг», «Кызыл тук», «Ак-Чыраа» совхозтарда септелге көвүнг-[illegible].

Аидазын септелгезиниң бай[illegible] — планның 81 хуузун күүсеттинген. Бии-Хем, Ба[illegible], Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнар септелгезин доозупкан. Шупту ажылагыйларның хөй кезиг аидазын күүсетпес [illegible] планын күүсеткен. Бо ажылга социалистиг чарыштың сөзүлү черин Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхоз ээлеп турар.

Совхозтарга сеялка септелгезин [illegible] чертес — чүгле 66.8 хуу күүсеттинген. Тожу, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайгадан өске бо талазы-биле планын күүсеткен район чок. Септелгезин доскаан совхоз чүгле 21. Шагааның Улуг-Хемде «Ак-Туруг», Таңдыда «Коммунизмниң херели» совхозтарда септелге [illegible] чок.

Республикада [illegible] картофель олуртур машиналар, чер суггарар агрегаттар септелгезин [illegible] бирээ-даа болза, [illegible] бир кезиин септеттинмээн. А [illegible] эжеп орар. [illegible] септелге [illegible] улам калбартыры [illegible] ажылды организастаарын [illegible].

Часкы тарылгага 54340 тонна үрезин херек. Оон 81.8 хуузу урунган. Таңды биле Бии-Хемнер өске районнар үрезин [illegible]. Он бирде совхоз үрезин урар планын күүсетпээн. [illegible] үрезин чедишпес.

«[illegible]», «[illegible]», «Кара-Хол» [illegible] үрезин чок. [illegible] рек 458 тонна [illegible] 18 тонна [illegible].

Республиканың картофель үрезиниң 70.1 хуузу урунган. Үрезин урар планын бөле совхоз [illegible].

Марттың бирге чедир 3478 гектар чер [illegible] чылын [illegible] тарга [illegible] Бай-Тайга [illegible] Таңдының [illegible] 50 [illegible] «Ку[illegible]» совхозтар [illegible].

[illegible] бирге [illegible] өлек [illegible]. Өлек төл [illegible] совхоз [illegible] га, часкы [illegible] чеглерин [illegible].

БААЗАНЫ ЫЯК ДЕРЭЭШ...

Республиканың тарааны продукталар эргелелиниң Кызылда [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] чогаадыкчы [illegible].

Тараа продукталар эргелелиниң [illegible] тыртылар, комбикорм цехтери болгаш шыгжамырлары, а ол ышкаш Туранның, Сарыг-Сепниң, Бай-Хаактың, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылдакчылары социалистиг чарыштың [illegible].

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының [illegible] тыртылар болгаш комбикорм цехтери ажыр күүседип, чарыштың мурнуку олуруун ээлеп турар. Январь-февраль айларда эвээш сорттуг [illegible] 560 тонна бүдүрер турган 500 тонна чедирип, даалганы 111.3 хуу күүсеткен. 7500 тонна комбикорм бүдүрери 7737 тонна чедирип, бо талазы-биле планы 103.2 хуу күүсеттинген. Далган бүдүрер [illegible] 145.5 хуу ураган.

Амгы үеде сайгарылга базазының коллективиниң мур[illegible] кунда капиталдыг оорулгалар турар [illegible] И. С. Юртаев [illegible].

— Кол-ла сорулга—үрезинниң белеткелин боор турар. Он бирги беш чылдың баштайгы [illegible] 200 тонна чинге-тараа, 1000 тонна чокак-тараа, [illegible] часкы тарылгага белеткенген [illegible].

Кызыл-тас, сула, чинге-тараа үрезиннери бөгүн-даарта шупту белен бүдүр дээрзин [illegible] Бо хүннерде Туранның болгаш Бай-Хаактың тараа [illegible] ажылдап турар.

Үрезин арыглап, белеткээринге шылгарып, социалистиг [illegible].

— Мени Августина Карловна Цицулина дээр — деп [illegible] тараа [illegible]. Августина Карловна [illegible] 20 ажыг чыл [illegible]. Ол кол-ла база [illegible]. Районнарда болгаш Кызылда [illegible] 100 ыдар [illegible] — деп [illegible]. Августина Карловна [illegible] Москвада [illegible] база [illegible].

Он бирги беш чылдың баштайгы [illegible] база [illegible].

Т. МОНГУШ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Мөңгүн-Тайга районнуң чурттала-коммунал ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бо чылдың бирги кварталының планнарын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен.

Чондан орулга киирип алырының планын 102.3 хуу күүсеткеш, квартал төнчүзүнге чедир ам-даа 500 рубльдин орулгазын киирип алырын коллективтиң кежигүннери шиитпирлээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн январь, февраль айларда 2.5 хуу бедиткен. Эргелелдиң ажыл-ишчилери бүгү база арга-курлавырларын санап көргеш, 1981 чылдың планнарын онаалдазын декабрь 1-де бүрүнү-биле күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган.

• • •

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черинниң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен ийи айында бараан саарылгазын 105.3 хуу, хөй-ниитиниң чемненилге черин 102.5 хуу база акша чыылдазын 104.4 хуу күүсеткен.

Планныг онаалдаларны хуусаа бетинде [illegible] күүседиринге [illegible] Мандараа Салчактың, садыгжылар Фаина Даржааның, Борбаш Салчактың, Тамара Кууланың киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Ол мурнакчылар бирги кварталда хуула алган социалистиг [illegible] партияның XXVI съездизиниң ажыттынган хүнүнде күүседкенner.

Мурнакчы [illegible] коллективтиң ажыл-ишчилери бо чылдың планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн таварыштыр күүседериң шиитпирлээн.

• • •

Мугур-Аксының аммырал[illegible] комбинадының ажылчыннары 1981 чылдың ийи айларның планныг онаалдаларын февраль 20-де 105.3 хуу күүсеткен. Ажылчыннар Д. Кара-Сал, Д. Шиниң-Хоо, С. Иргит олар хун бүрүнүн планын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турган.

Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ам СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дугур» комбинаттың энергоцегин ростовчуларының «Хожудап турарлар чокка ажылдаар» деп эгелээшкинин Ак-[illegible] бирээзи. Ында 20 ажыг коммунистерни каттыштырган партийжи организация [illegible] бо дитаарын [illegible] ажыктыг, [illegible] күүседиринге [illegible]. Ростовчуларның [illegible] бүгү участоктарында беседаларны чорудуп, үе айтырыгларын партияның [illegible].

Партийжи организацияның бо [illegible] Инженер-техниктиг ажылдакчылар, мастерлер, бригадирлерниң [illegible] социалистиг чарыштың [illegible] хүлээлгезин [illegible].

Энергоцехте амгы үеде үш түс ажыг кижи ажылдап турар. Ында бүгү участоктарының бир демниг ажылдаарын хан[illegible] коллектив он[illegible] бир беш чылда [illegible] улуг [illegible] «1981 чылды шалыпкын күш-ажылдың чылы болдурар!» [illegible] айда [illegible] туннелдерин [illegible] 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган [illegible] бедик хармысалгалыг [illegible] сентябрь айда күүседкен. 1980 чылда бүдүрүлгениң 13 салбырларының 7-ги коммунистиг күш-ажылдың коллективтери. Түс-түс кижилер ударниктар [illegible] 280 ажыг кижи [illegible] күш-ажылдың ударниктары.

Эртем-техниктиг [illegible] социалистиг чарыштың [illegible]. Оларның иштинде коллектив ажылдакчылары М. Х. Алыбай, слесарьлар В. А. Лебедев, В. В. Ежов, электромонтер В. Г. Ленин, В. И. Першин, Э. А. Кавин, В. И. Марцун [illegible] болгаш [illegible] бар бис.

Цехтиң бүгү участоктарында [illegible] аңгы-аңгы [illegible] шапкыннадып [illegible] шаңнаалдарын тыпсып турар.

[illegible] «1981 чылды шалыпкын күш-ажылдың чылы болдурар!» [illegible] «Ростов[illegible]» [illegible] 1981 чылда электр болгаш [illegible] декабрь 22-де [illegible] 150 муң [illegible] болдурар. [illegible] сентябрьда 60 чылдың ноябрь 1-ге [illegible] 280 ажыг [illegible] социалистиг чарыжы [illegible] турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиге-не секретары эш Л. И. Брежнев [illegible] хүндүлүг [illegible] коллектив [illegible] цех [illegible] улам [illegible] коммунистерге [illegible] дамчыдар [illegible] киржилгезин [illegible] [illegible] болгаш [illegible] дээш [illegible] ийи айы-биле эм эн болган [illegible] шапкындарын тыпсып турар.

Г. СВАВИЛЬНАЯ

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дугур» комбинаттың энергоцегинде партбюро секретары.

Мурнуу-Таджикстанда дээштерге [illegible] тудуу улам шапкыннаан. Оон тудуунда Вахш хемде [illegible] Тудугжулар партияның XXVI съездизиниң [illegible] улам калбартып, алган хүлээлгелерин [illegible] «[illegible] чыл эстафета» деп принциптиг чарышка улуг идигни берип турар.

ЧУРУКТА: «Гидроспецстрой» трестиниң ажылчыннары (солагай талазындан) чер казыкчызы Ю. Т. Коновалов, участок начальниги В. О. Московко, чер казыкчызы В. Н. Дегтарев болгаш маркшейдер Е. Д. Бурмистров олар.

А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АМ-ДАА БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ЭВЭЭШ

Социалистиг чарышка «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының ажылдакчылары шагдан бээр идепкейлиг киржип келген. Коллектив республиканың бөдүн чарыштың мурнуку одурууп ээлеп, чамдыкта тиилекчи-даа болуп турду.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазының бүгү ишчилери чыл эгезинде-ле СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган турган. Ук хүлээлге ажыр күүседиттинген. [illegible] он бирги беш чылдың баштайгы кварталының ийи айында 62 тонна сүт бүдүрер план февраль 27-ге чедир 63 тонна кылдыр күүседиттинген. Ол-ла үеде мурнунга 58 тонна сүт садар план 61.8 тонна кейир күүсеттинген. Оон уламындан совхоз съезд ажыттыгнар хүнге чедир 84 тонна сүт садар турган, 86 тоннаны садып шыдаан. А ол дээрге квартал планының 66 хуузу-дур.

Кыштың соогунда сүт-саалының кавдедири — белен эвес айтырыг. Ынчангаш, бир-ле дугаарында, инектиң кадарып [illegible] чемгерилгезин шиңгыы организастаан бис. Оон ыңай [illegible] болгаш сүтүң дужаарынга хайгааралды бедиткен. Марина [illegible], Куулар [illegible], Доңгак Копеев болгаш өске-даа саанчылар, черле ынчаш фермаының бүгү коллективи бар курлавырларны долу [illegible] съездизин күш-ажылдың [illegible].

Ферма коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары-биле таныжып болгаш партияның салган сорулгаларын чүүлдүгзүнүп, бүрүнү-биле деткип турар. [illegible] СЭКП-ниң [illegible] болгаш даштыкы политиказы, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары улуг сонуургалды болдурган. Партияның [illegible] хөй-ниит киирген. Бистиң коллектив бер органарны болгаш курлавырларны санап [illegible] чарышты улам калбартып, бирги кварталда сүт садар планны хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр беш тонна сүттү немей садарын шиитпирлээн.

Бистиң фермавыс бирги беш [illegible] инекке онаажыр ортумаа-биле 1417 килограмм сүттү саазаа, Чөөн-Хемчик районга бешки черге ээлээн. А эң [illegible] саанчызы Марина Доңгактың ол көргүзүү 2478 килограмм азы өске [illegible] соолунде болган. Мынчаа байдал ам-даа бүдүрүкчүзү эвес ажылдап турарывысты херечилеп турар. Ынчангаш моон соңгаар социалистиг чарышты улам калбартыр, чыл төнчүзүнге чедир районнуң бирги черин ээлээр дээш бүгү нужуусту салыр бис. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын херек кырынга [illegible] бо[illegible].

Х. КУВИСКААЛ.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының [illegible].

ИЙИ АЙНЫЫН КҮҮСЕТПЭЭН

Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң Чадаанада, Бай-Хаакта, Туранда хлеб заводтары продукция сайгарарының, бараанныг продукцияны бүдүрериниң планныг онаалдаларын январь айда-даа, февральда-даа чедир күүсетпээн. «Тудуг немектери» комбинат болгаш эът, соок далганы кылыр завод ылаңгыя февральда кончуг куду деңнелдиг ажылдаан. «Тудуг немектери» комбинат бараанныг продукцияны бүдүрериниң планын 49.6 хуу, сайгарарын 57.2 хуу күүсеткен. А эът, соок далганы кылыр завод ол көргүзүглерни чүгле 41.7 хуу болгаш 33.3 хуу чедирген.

Кызылдың алгы, туйбу заводтары, автосептелге заводу бо чылдың эгезинден тура-ла база хожудаашкындан үнмейн турар.

Тес-Хемниң ыяш ажылагыйы, Чадааның райүлетпүр комбинады ийи айлар планын күүсетпээннер. Ылаңгыя Тес-Хемниң ыяш ажылагыйы февральда январьныыындан безин дорайтаан, бараанныг продукцияны бүдүрериниң планын 90 хуу, продукцияны сайгарарының чүгле 70 хуу чедирген.

ПЛАН-БИЛЕ ЧЕРГЕЛЕШТИР...

Партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш СЭКП ТК-ның социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында доктаалы үнген соонда Кызылдың ыяш дилиң болбаазырадыр комбинадының партбюрозу, ажылчын комитеди ааздынган онаалдаларны холдур болгаш ажыр күүседир дээш коллективте социалистиг чарыштың дээштиин улам күштелдирген.

[illegible] хожудаашкынныг ажылдап турар участоктарже чорутулган. Олар бар курлавырларны догуманалыг ажыглап турган. [illegible] Коллектив он бирги беш чылдың баштайгы кварталының ийи айларында нийтизи-биле продукция бүдүрерин 106.3 хуу, оон сайгарарын 107.9, ыяштың үндүр сөөртүүн 100.2, дилиг материалдарын кылыр планын 104.6 хуу күүсеткен. [illegible] коммунистер [illegible] бригадазы [illegible] парторг секретары Галина Георгиевна Пестерева [illegible] Ук бүдүрүлгеде 20 [illegible] коллективтиң [illegible] күжү [illegible].

[illegible] пары, мурнакчылары Александр Башулин, Евгений Бяков, Александр Шевонин, Михаил Семенюков, Василий болгаш Валентина Алексеевтер боттарының [illegible] бригадазы [illegible].

— Бүдүрүлгениң [illegible] ажылдакчы [illegible] бедидери-биле түс-түс бригадалар [illegible] — деп, Галина Георгиевна [illegible]. — [illegible] коллектив бүрүзү [illegible].

че бүгү күштү меңнедивис. Оон түннелинде чамдык кол [illegible] онаалдаларын партийжи съезд [illegible].

Ол дугайын [illegible] хуралдарының протоколдары бадыткады. Ук хуралдарга ажыл-агыйжы айтырыгларны шиитпирлеп, социалистиг чарыштың дээштиг чорууп чедип алырынга, алган [illegible] гукчүлүүн болгаш ажыктыг чоруун улгаттырар болгаш бар органарны болгаш [illegible] ларны бүдүрүлгеге до[illegible]. Ынчангаш планын х[illegible] дан эрте күүседиргени [illegible] Күш-ажылдың [illegible] бооп [illegible].

[illegible] рип тайылбырлаанындан чедип [illegible] ажыглалының узааны экономиктиг ажыкты берип турар. Бо талазы-биле чаңгыс чижектен көрүп көрээлинер. Кол [illegible] ККС-10 маркалыг краның кол [illegible] хуу [illegible] рубль [illegible].

[illegible] бүс дажыглап турар. Дыштаныр хүннерде коллективтиң [illegible].

Он бирги беш чылда Кызыл [illegible] 750, Ырбанга 2880, Чербиге 288 [illegible] метр чурттаар [illegible]. Бо [illegible] ийи [illegible].

[illegible] болгаш [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи [illegible].

М. ОНДАР.

Апрель 18 – Ленинчи коммунистиг субботник хүнү

ОРГАНИЗАСТЫЫ-БИЛЕ ҮНЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга тураскаадыпкан Коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында эгелээшкинни Москваның мурнакчы бүдүрүкчүлериниң коллективтери эрттирген.

Ол эгелээшкинни «Тыва тудуг» трестиниң № 48 тудуг эргелелиниң коллективи изиг-биле деткээн болгаш олар беш чыл фондузунче ниитизи-биле 670 рубльдиң шилчилдерин шиитпирлээн.

Коммунистиг субботникти деткээнинге [illegible] ри-биле № 48 тудуг эргелелиниң бригадалары хоорайның дөрткү микрорайонунда № 15 чурттаарга бажыңның чанынга чыглып келген. Митингиниң эргелелдиң партия эге организациязының секретары И. В Сермазкин ажыткаш, «Тыва тудуг» трестиң партком секретары Г. А. [illegible] сөс берген.

Коммунистиг партияның улуг съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук киргеп бүгү совет кижилер күженишкинниг ажылдап турар бо хүннерде Москваның мурнакчы бүдүрүкчүлери Коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында [illegible] ап турарын эп Медведев демдеглээн. Улуг баштыңчывыс В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр чыл санында-ла Кызыл [illegible] чаагай чаңчыл болган. Субботникче организастыы-биле үнүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче чыылганнарны ол кыйгырган.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи хоочун бригадир Екатерина Сер[illegible] демниг үнер болгаш камнап алдынган 28 кубометр хоюдуг-биле ол хүн ажылдааш, 220 ажыг дөрбелчин метрниң штукатур[illegible] ажылдап алган шалыны 45 рубльди беш чыл фондузунче [illegible]

Эргелелдиң мурнакчы бригадаларының бирээзи Т. Н. Николаеваның бригадазы [illegible] ле ажылдааш, 300 дөрбелчин метрни штукатурлаарын шиитпирлээнин бригадир дыңнатты.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири В. Б. Борбак-оол мынчаар чугаалаан:

— Апрель 18-те Коммунистиг субботникти эрттирерин изиг-биле деткип тур бис. Субботникке мак белеткенип алгаш, ол хүн бедик бүдүмчүлүг ажылдаарынга бригадавыс белен. Субботникте чугайлаарын, бүдүрүк эки шынарлыг кылбышаан, ажылдап алган акшавыс 45 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер бис. Апрель 18-те Кызыл субботникче организастыг үнеринче эш-өөрүм кыйгырдым.

Митингиниң төнчүзүнде № 48 тудуг эргелелиниң начальниги Б. Н. Алехин сөс алган. Москвачыларның эгелээшкинин № 48 [illegible] субботникче демниг үнерин, бедик бүдү[illegible]

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: тудугжулар митинг үезинде.

ПОЛИТИЗДАТ 1981 ЧЫЛДА

ПМА-ның корреспондентизи Александр РЯБОВ Политиздаттың директору Николай ТРОПКИН-биле ужурашкаш, ном үндүрер черниң 1981 чылда ажылының кол угланыышкыннарының дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— Партияның XXVI съездизи-биле [illegible] Политиздаттың эң чугула болгаш харысалгалыг сорулгазы болза съездиниң материалдарын база документилерин, а ол ышкаш ооң кол идеяларын болгаш [illegible] рынга тураскаадыпкан номнарны, брошюраларны үндүрери болур. Оларга хереглел кончуг улуг болур дээрзин эки билип турар бис. Миллион-миллион совет кижилер боттарының хүн бүрүдеги ажыл чорудулгазынга оларны чаңгыс эвес катап ажыглаар апаар болгай. Ынчангаш съезд документилерин бо 1981 чылда 28 миллион [illegible] ниити тиражтыг кылдыр үндүрүп, ооң соонгаар-даа чылдарда оларны үндүрерин уламчылаар бис.

Ол дээрге [illegible] партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин-дир, ону 10 миллион чыгы [illegible] үндүрер. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш [illegible] съездиниң баштайгы Кол угланыышкыннары кайыы-даа 6 миллион хире [illegible] парлаттынар. База-ла 6 миллион хире [illegible] XXVI съездизиниң [illegible] кол документилер ол болур. Ооң аңгыда СЭКП-ниң XXVI [illegible] 1981 чылда парлаттынар.

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүшкен болур.

[illegible] 1981 чылда марксизм-ленинизмниң [illegible] рын парлап үндүрер.

Владимир Ильичтиң [illegible] дыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында чаа [illegible] ны Политиздат долдуруп турар. СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институду [illegible] чылында пролетариаттың улуг [illegible] турар, В. И. Ленинниң намдарының эң хөй хрониказының сөөлгү, 12-ги томун пар[illegible] Владимир Ульяновтуң дугайында А. Костинниң «Бедикче базым» деп документалдыг очерги тооржуп турар.

Ажыл дыка күженишкинниг болзажок. Политиздат болчуун анаа тематиказының өске-даа номнарын үндүрерин [illegible] ле хөй-хөй номчукчуларның сонуургап номчуп турары «Совет Төрээн чурттуң маадырлары», «[illegible]», «Кижи, мораль, кижизидилге» дээш өске-даа бөлүктерниң номнары бар (шупту 25 хире серияларны болгаш библиотекажыгаштарны үндүрүп турар бис).

Политиздат бо чылын 130 миллион ажыг экземпляр ниити тиражтыг 350 ажыг аттыг номнарны болгаш брошюраларны [illegible] Ообр шупту боттарының номчукчуларын тывар бөөр дээрзинге идеғеп турар бис.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Тайбың болгаш тургузуушкуннуң угланыышкыны-биле

Тайбың болгаш кижи төрелгетенниң депшилгези дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чорупорар ленинчи партияның мерген угаанныг, топтуг болгаш бүзүрелдиг үнү СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бедик индириинден база дагын чаңгыланып үнген. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежневтиң көдүргени тайбың инициативаларының калбак комплекизин делегейниң хөй-ниитизи ынчаалдыр үнелээн. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң съездиге бадылаттынган Кол угланыышкыннары база хөй-ачыттыг тайылбырлаашкыннарны хайныктыра берген. Ол документ совет экономиканың бүзүрелдиг базымының кайгамчыктыг бадыткалы болур дээрзинче хөй-хөй чурттарның солуннары, политиктиг болгаш садыг-үлетпүр бөлүктериниң төлээлекчилери кичээңейни угландырып турар.

БУДАПЕШТ. [illegible] ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң [illegible] гени быжыглаарынче, хуңкүрлүг чорукту оларның чок кылырынче угланган чаа совет тайбың инициативаларын [illegible] хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан деп, «Непсабадшаг» солун бижээн. Тайбынның болгаш кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш Совет [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] гаш чайгылыш чогун ол саналдар илергейлеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. [illegible] кескү америк публицист бижикчи Джесс Фрост күрүне [illegible] тээди илереп ылдып тодаргайлаан. Ядролуг дайын халавын болдурбазының болгаш делегейле дүшкүүрлүг чорук [illegible] ының кара чаңгыс угаазы-сарыылдыг аргазын совет удуртукчу Вашингтонну дайын [illegible] чорукту быжыглаарының оруктарын кады дилеп тыварынче Каттышкан Штаттарны болгаш өске-даа күрүнелерни кыйгырган деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң чугула болгаш боттуг бүдүүштүг са[illegible] даа, АКШ-тың эвилелчилеринга эң шынгыы өөренип, аваа боттуг харыызы бээр боор дег илегелин Д. Фрост илергейлээш, оон кижи төрелгетенниң лээзи эрге-ажыктары негеп турар деп онзалап демдеглээн.

ЛОНДОН. Совет коммунистерниң [illegible] изигни бээр деп Совет Эвилелиниң [illegible] деп, [illegible] «Дейли уикли» солуну бижээн. Ол чорук Л. И. Брежневтиң көдүрген саналдарында илергейлеттинген, ук саналдар Совет [illegible] ниг ажыл-чорудулгазының үнелезини болу берген Тайбың [illegible] эдере бүзүрерин ара доктаа[illegible] ниң кырында [illegible] деп кыйгырыгны совет удуртукчу Барыын чүкке база катап үндүрген. Чаа совет тайбың инициативаларының чугулазын онзалап демдеглээш, англи лейбористерниң бо солуну чаа совет тайбың саналдарын эң боттуг ёзу-биле көөрүнче [illegible]

МАДРИД. Шериг талазында [illegible] иинишкинниң дужаарының айтырыгларының дугайында чаа чугула инициативалар — Совет Эвилелиниң тайбынга ынак дааштыкы политиказының тайбың херээн камгалаар болгаш бөө-чепсеглерни эдере бүзүрериниң болдурбас дээш оон чайгылыш чок туруштуузунуң чырыткылары көргүзүглер деп, Европага айыыл чок чорук болгаш [illegible] делегей комитединиң президиум шажынчы Раймон Гоор медеглээн. Л. И. Брежневтиң [illegible] тенниң чүткүл салып турары сорулганы — ядролуг дайын [illegible] чедип алырынче угланган. Ол саналдарны улам-на хөй санныг чурттар, хөй-нииити организациялары [illegible] ны эргим үнелеп турар улам-на хөй санныг кижилерниң деткээн турарын чедип алырын[illegible] дипломатиялыг чорукка [illegible] кылдыр санап турар бис.

ТОКИО. Дээди деңнелге америк-совет ужуражылгазын эрттирер болгаш стратегтиг бөө-чепсектерни кызыгаарлаарының айтырыгларының талазы-биле [illegible] ны уламчылаар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң саналдары делегейниң дүшкүүрлүг чорукун кошкадырынга онза чугула ужур-дузалыг. Ол саналдар Японияга база онза чугула деп, Социалистиг партиядан япон парламентиниң депутаты Акира Коно медеглээн. Удавас АКШ-че аян-чорук кы[illegible] премьер-министрден Совет Эвилелиниң ол тайбың саналдарын америк президент-биле чугаалажырын А. Коно парламентиниң үстүкү палатазынга чазакка айтырыг тургузуп турар ол негээн.

ЛИМА. Ядролуг дайынның кыжаныын чайлаажырынче угланган совет тайбың инициатива[illegible] херектер министри Хавьер Ариас Стелья дээди черге-лиг солуун саналдар-дыр деп адаан. [illegible] ның амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзүп болур деп [illegible] делегей комитедин тургузарынга база Чөвүлелдиң кежигүннери күрүнелерниң дээди [illegible] зи-биле Айыыл чок чорук Чө[illegible] саналды ол онзалап демдеглээн.

Чер бөмбүрзээнге ядролуг чепсектиг чок кылырының мурнай эргежок чугулазын Х. Ариас онзалап демдеглээш, ол айтырыг делегейниң бүгү ниитилежилгезинге хамаржыр [illegible]

АЛЖИР. Экономиктиг депшилге болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту [illegible] рары — Совет Эвилелиниң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң политиктиг амыдыралынга эң чугула болуушкун болу берген СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кол ийи темазы олдур деп, Алжирниң Национал хосталга фронт дээр партиязының [illegible] «[illegible]» журналы бижээн. Совет Эвилелиниң тайбың дээш могаг чок демисели [illegible] хөгжүлдезинге совет улустуң чедип алган шылгараңгай чедиишкиннери бистерге сорук кииржикчи үлегер болур деп, ол журнал бижээн. Съездиниң то[illegible] калбак програмы бүгү совет [illegible] болгаш күш-ажылдың байдалдарын улам ыңай экижилеринче угланган.

АДДИС-АБЕБА. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилеринде илергейлеттинген экономиктиг болгаш социал аргаларга Совет Эвилелиниң кайгамчык улуг чедиишкиннери, келир он чылга хуусаалдынган улам өндүр улуг планнап [illegible] бүзүрелдиг бадыткап турар болгаш бот-тускайлаан хөгжүлдениң оруунда кирген чурттарга күчүлүг идиглиг салдарын чедирер деп, Эфиопияның неделя санында үнер «Ездапшту Итиопия» солуну бижээн.

(СЭТА).

КОНФЕРЕНЦИЯЛАР ДООЗУЛГАН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының хоорайлар болгаш областар конференциялары доозулган. Съездилер аразында үеде партия организацияларының [illegible] зының түңнелдерин ол конференцияларга чугаалашкан. Партия хооркомнарының болгаш обкомнарының отчёт илеткелдери [illegible] саналдары кылдынган ажылдээш коммунистерниң бедик харысалгалыын көргүскен деп, «Руде право» солун ре[illegible] Чехословак Социалистиг Республикада сайзыраңгай социализм тургузуушкунунда партия организацияларының [illegible] нээн. ЧКП-ниң ниитилел удуртур ролюн улам өзүп ораарын онзалап демдеглээн.

Боттарының мурнунда турар сорулгаларны күүседир деп бүгү партия организацияларының болгаш бүгү коммунистерниң шиитпирлиг чорук конференциялары [illegible] ген. Четнестерни принципиалдыг шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр чорук оларның ажылын тодаргайлап көргүскен. ЧКП-ның политиказын массалар калба-биле деткип турарын партия конференциялары бүзүрелдиг бадыткаан.

СЪЕЗД АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының (МКП-ның) XIX съездизинде ажылдап эгелээн. Бүгү [illegible] тар ында киржип турар. Мексиканың демшилгелиг политиктиг партияларының болгаш организацияларының [illegible] делегациялар болгаш аалчылар ол съездиде олуржуп турар. СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы В. Г. Ломоносов ол съездиге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының делегациязын баштап барган.

Съездиниң киржикчилери эң чугула политиктиг, экономиктиг болгаш социал айтырыгларны чугаалажыр, келир үеге партияның стратегиязын болгаш тактиказын тодарадыр. Партияның чаа программазын болгаш уставын съезд хүлээп ап, Мексиканың Компартиязының Төп Комитединиң болгаш партияның удуртур өске-даа органнарының чаа составын соңгур.

Т. ЖИВКОВ Г. ХОЛЛ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

СОФИЯ. (СЭТА). БКП ТК-ның Бирги секретары, БНР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков АКШ-тың Компартиязының Солуннарын Чиңгине секретары Г. Холл-биле ужурашкан.

Чүректиң ханызындан [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрүлген боттуг тайбың инициативаларга онза бедик үнелээшкинни берген. Бөө-чепсекти эдере бүзүрерин күштелдирип турар тайылбырак дембээрээшкинни үрдүн-дүрерин оралдажып турар империалистерге чогуур ойтур шавыышкынны бээр талазы коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, демократтыг болгаш тайбынга ынак бүгү күштерниң сырый каттыжышкыны [illegible] эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Амгы үе-чадада ийи партияның шиитпирлеп турар сорулгаларының дугайын талалар бот-боттарынга дыңнаткан. Делегейде амгы байдалдың, ол ышкаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң [illegible] чугула айтырыгларын база [illegible]

Болгар болгаш америк коммунистерниң аразында [illegible] пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң таңгыс эвииник эрге-ажыктарынга үндезилеңдир калбарып база быжыглап уламчылаар деп, бүзүрел илергейлеттинген.

ИРАННЫҢ ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның дааштыкы херектер министерствозу медеглел парлааш, Перси мугулдурунуң күрүнелериниң ниитиин херектеринге АКШ-тың, Англияның болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының холгаарлаар дээр пландарын, Барыын чүктүң «эрге-ажыктарын» камгалаар дээр чылдак-биле ол кавыга боттарының шериг күжүн углаттырар дээр оларның бодалын шыңгыы буруу шапкан. Ол кавы девисхээрниң айыыл чок чоруун камгалаары ында чурттаан улустарның шуут боттарының херээ болуп турар ол фактыны ол күрүнелер калчаалыг ёзу-биле шуут-ла херексевейн турарлар деп, медеглелде чугаалаан.

ПКАП ТК-ГА ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. [illegible] ПКАП-тың воеводстволар комитеттериниң бирги секретарларының болгаш ПКАП ТК-ның килдистер удуртукчуларының чөвүлел хуралы партияның Төп Комитединге болган. ТК-ның VIII пленумунуң сооңда партияның ажыл-чорудулгазынга чөвүлел хурал үнелээшкинни берген. ПКАП-тың IX съездизинге белеткелге хамаарышкан айтырыгларны көрген. Экономиктиг берге байдал-биле холбаалыг чугула сорулгаларны-даа, чурттуң [illegible] ну тургузар болгаш чоннуң хандырылгазын экижидер сорулгалар [illegible] база көрген.

Амгы нарын байдалдарда чуртта амыдыралды чогумчуудар [illegible] партия болгаш хөй-нииити сайгарлыг-чорумуун быжыглаары эргежок чугула деп чөвүлел хуралга онзалап демдеглээн.

[illegible] В. Я[illegible] болуп, аңаа чазак президиумунуң кежигүннери, планнаашкын комиссиязының кежигүннери, министрлер, воеводстволар даргалары болгаш хоорайлар президентилери киришкен.

Чамдык воеводстволарга сөөлгү үеде телевизияттынган [illegible] дугайында отчеттары, чазак хову ажылдарынга белеткел дугайында информацияны чөвүлел хуралга дыңнаан. Күш-ажылчы [illegible] бүдүрүлгениң организастаарының болгаш ону эгелеп баштаарының айтырыгларын, чамдык өске-даа айтырыгларны база көрген.

Герман Демократтыг Республика бо чылын Улустуң национал армиязын тургусканындан бээр 25 чыл оюн демдеглээр. Ук армия чуртунуң дайынчы күчүзүн быжыглап, социалистиг тургузууну империалистерниң шургуп кириишкининден быжыы-биле камгалап турар. Ол тайбынны идегелдиг камгалап турар.

ЧУРУКТА: республиканың чурттакчыларының Улустуң национал армиязының шериглеринче хүн дүүткел-биле көрүп турары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

КАБУЛГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-Министри Бабрак Кармаль Афганистанның профэвилелдериниң бирги съездизинге олуруушкан дааштыкы делегациялар-биле Кабулга ужурашкан. Профэвилелдерниң [illegible] кириишкени дээш оларга ол өөрүп четтиргенин илергейлээш, ол киржилге Афганистанга профэвилел шимчээшкининиң хөгжүлдезинге ооң делегейде [illegible] алыр дээш, тайбың, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш, империализмге, реакцияга болгаш гегемонизмге удур демиселге делегейниң профэвилел шимчээшкининиң сырый [illegible] рынга чугула ужур дузалыг деп, ол онзалап демдеглээн.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының чиңги[illegible] күүседип турар И. Закария [illegible] рының мурнундан чүве чугаалап тура, болуушкун демиселинге Афганистан чааскаан эвес, ааргы делегейниң бүгү-ле депшилгелиг болгаш тайбынга ынак күштери ооң демиселинге бүгү хемнег-биле деткимчени көргүзүп турар деп медеглээн. Делегейниң дамынче киир чы[illegible] афган ааз улустуң тайбың болгаш оожургал амыдырал-чурттаарынга шаптыктап турар империализмниң [illegible] рин ол буруу шапкан.

Дааштыкы делегациялар афган найысылалдың бүдүрүлгелеринге [illegible] Болган массалыг митингилерниң үезинде [illegible] империализмниң күштеринге удур, чаа ниитилелдиң тургузар дээш афган улустуң чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын база ону деткип турарын илергейлээннер.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Совет тайбың чаа саналдарны үзериче болгаш моондактаарынче угландыр барыын талакы чамдык күрүнелериниң сөөлгү үеде чорудуп турар тактиказын социалистиг чурттарның төлээлекчилери [illegible] шүгүмчүлээн.

Совет тайбың чаа саналдарга харыы бээрин саададып турарын НАТО-нуң кежигүнү чамдык чурттарның төлээлекчилери [illegible] үндезин чок хоозун чулчуруушкуннарны ажыглап турары журналистерге билдириш берген. Чижээ, идегежир чорукту [illegible] дугайында совет саналга харыы бээри эргежок чугула эвес деп, Англияның делегазы Мадрид ужуражыышкынынга медеглээн болгаш тайбың совет саналдың утказын [illegible]

Совет тайбың чаа инициативаларын [illegible] гациязының баштыңы Я. Петран деткээн болгаш Европага шериг чавырлыышкынының база бөө-чепсекти дужаарар талазы-биле конференцияны [illegible] ны боттандырар чорук ажылдаан, [illegible] оруктуг ажылзаар [illegible]

А. ХЕЙГТИҢ Г.-Д. ГЕНШЕР-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының дааштыкы херектер министри Г.-Д. Геншерниң [illegible] Вашингтонга болган.

[illegible] ниң ораншылдың америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын [illegible] чамдык чурттарының девискээрлеринге сайгарарын турузарының айтырыглары [illegible] чугаалашкан. Ол айтырыгларга [illegible] көргүскен деп медеглээн.

[illegible]

Оон-биле холбаштыр «Нью-Йорк таймс» солун мынча деп бижээн: «Орустар-биле [illegible] рар дээш туржуп турар Барыын Германия Рейганның администрациязы Совет Эвилели-биле удурланыштыр туржурунуң аргазын ажыы-биле дилеп турар болгаш Чоон база Барыын чүктерниң аразында [illegible] чечир кичээңейни салбайн турар миттыг чорукка ха[illegible] ажыт кылбайн турар».

ЫРЛАП ЧОР МЕН

Чогаалчы мен. Бисти боттарывыс үе-үезиниң протоколистери деп чөптүг-биле адагылаар [illegible] чыыжаан [illegible] ажылдакчылары [illegible] күш-ажылчы [illegible] ынчаш бирги беш чылдан бо он бирги беш чыл чедир улуг-улуг болуушкуннарга, тиилелгелерге киржикчи бис. Ылангыя Ада-чурттуң Улуг дайынының кызыг-дошкун чылдарында кайгамчык маадырлыг чоннуң тиилелгелерин алгап йөрээп чорумда «чогаалчы уяң хөнүп, хол үжүү доктааган» деп эскерилчел номчукчуларым ынча дээн. Оку шын деп бодап чоруур мен. Чаа-дайын [illegible] кажан-даа [illegible] өлүмнүг [illegible] тайбың ыраажылары болуп чоруур бис.

Чогаалдарымның болгаг маадырлары Тожу, Тере-Холдун аңчылары, инженерлери Илдирбен, Мырлаа, Чарашпай, Шончалай, Мөңгүн-Тайганың малчыннары, [illegible] Оругту, Саны-Мөге, Хорлуу [illegible] Хемчиктиң [illegible] күш-ажылдың маадырлары Чола, Лопсанчап дээш, артистер, [illegible], тудугжулар, дагжылар-биле кады чурттап, ырлап чор мен.

Бо-ла бүгү шупту партияның съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин күүселдезинге мээң [illegible]. СЭКП-ның XXVI съездизиниң документилерин сеткил ханыышкын-биле [illegible] номчуп таныжып тур мен. Совет кижиниң чаагай чоруу дээш бистиң Төрээн партиявыс, совет чазавыс кайгамчык-ла сагыш салып турар-дыр. [illegible] хей-аъттыг ажылдаар бис. Ботчуула бежен шаа чыл бижээн чогаалдарымның долу чыындызын номчукчуларга [illegible] тур мен.

С. САРЫГ-ООЛ.
Тываның улустуң чогаалчызы.

КИЖИЗИДИКЧИ УТКАЛЫГ

Суббота кежээзи Хандагайтының Культура бажыңынга кижи-даа арбын болган. Каш хонук бурунгаар чарлаан «Өг-бүле болгаш [illegible] [illegible]

Моңгуш хамаатылар . Олег Кыргыс, Елена Куулар-Кара оларның өгленир дугайында киирген билдириишкинин барымдаалааш, өг-бүлениң ба[illegible]

[illegible]

— [illegible] Олег Кыргыс [illegible] Елена Куулар-Кара [illegible]

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Х. Э. Моңгуш, [illegible] персоналдыг пенсионер С. Х. [illegible] өглелгенгерге байыр чедирип, чуве чугаалааннар. [illegible]

лери өглелген аныяктарга келир үеде аас-кежиин, ажы-төлүнүң [illegible] күзевишаан, белек-белээн тудускан.

[illegible]

М. ДАНЗЫН.

«ӨСКЕ КАДАЙ» ЧОГУМ КЫМЫЛ?

Чогаалчы Салим Сүрүн-оол моок мурнунда чырыкче үнген [illegible] чоок, алыс черле «чандыр көрбес» апарганы хүннүн [illegible] айтырыгларының бирээзин бодур — моральдыг мөзү-шынар [illegible] гезиинге хамаарышкан чаа номун үндүрген. Оң «Өске кадай» деп ат-биле роман жанрынга бижээн.

Номда онзагай чүүл болза [illegible] ажылын чурумнап көргүскен болгаш оон үнделиниге [illegible] туруп келген ада-ие болгаш ажы-төл дугайында теманы база катап көптөрбүшаан, ук айтырыгны оларның аразында [illegible] каны болур. Чогаалдың маадырлары ийи кол бөлүкке чарлып турар. Улуг чаңныглар: кырган-ава Шоваа Шожутовна, дагдынычы коммунист [illegible] Чылбак [illegible] салгалга Эмер-кыс, Сама болгаш Сайдак, [illegible]

[illegible] Шожутовнаның [illegible] руптар», ол хамаан чок чаш оглу Кежикти бээин акаа азыражып турар. А боду чүү боор, олар ийиниң чоорту каап чыпк адак хоорайлаар, Сама Сайдак дээш ышкаш суг-салбоору-биле кафе, ресторанны кезип сиилеме, будамчы амыдыралче шымнып эгелээн.

Чогум-на шак ындыг өйде, кажан Эмер-кыс Самалыг [illegible] бергенде, хоочун коммунист пенсионер кадай Дензиваа оон салым-чолунга киржип эгелээр. Пенсионер-даа бол, Дензиваа кежигүн кижи болганда, бо-даап турар партия организациязы-биле харылзаазын үспейн турар, оон партийжи даалгаларын ап, күүседип чоруп турар.

Бо удаада ол бот-не Эмеркысты болгаш оон эжи Саманы эле кижизидери-биле чуртап турар черинин аайы-биле ааныл алыр. Оон ол аалганы ап турарынга база ужурла бар. Чүге дээрге Эмер-кыстың кырган иези Шоваа Шожу[illegible]

[illegible] Бичии Кежикти уруглар садынга турузарын кызы турганш чедип алыр. Эмер-кыстың тоовайн турганы «өске кадай» [illegible] бууныг херээ ындыг болган. Эле сургаарга, эргештенгеп бызаа дег, чөрүүлеп турган Эмер-кыс ам «өске кадайның» сагыжы ол хире ак, сеткили ол хире чымчак, ёзулуг кижиниң кижи-дир деп миннир ужурга таваржыр. Шак ол «өске кадай» Эмер-кыс дээш сагыш аарып чорааш, оон бичии оглун ажаажып карактажып турган, чоңук иези Шоваа Шожутовнаның [illegible] чедир чаныылган ыраваан. [illegible] ындыг кижи шынап-ла бар бе ынчаш» деп айтырыг тургустунуп келзе, Дензиваа деп өске кадай чок, а Дензиваа деп ачы-буянныг кадай барын автор көргүскен-дир деп харыылап болур-дур.

Ынчалза-даа авторнуң номунуң ады чүгле Дензиваага хамааржыр-дыр албайн, а алыс [illegible]

[illegible] өскен, хелер аажы-чаңныг Сама Дензиваадан [illegible] берген чүве болганда. Сама оон, Дензиваанын [illegible] партийжи өөрүнүн мурнунга берген сөзүнге ол ээ болганы ол. Чогум-на бо орта келгеш, автор [illegible] «Баймырлап», оон бодалдарын улам ханыладыр көргүзүп, бо[illegible]

[illegible]

Чульдум ЧАП.

ААЛЧЫ ШҮҮЛГЕН

«О Шыраа» совхоз районнуң Самагалдай суурдан беда 160 километр ырак. Спорт [illegible] турда [illegible] «Ак-Чыраа» совхозтуң спортчулары аалдап келген. Хол бөмбүүнге 1-ги чер дээш дөрт команда ужурашкан.

СПОРТ

Спортчу [illegible] Чаашрыц Моңгуш [illegible] тиилелгени чедип алган.

А 32 шилиндек матчтарның тыва хүрешинге «Ак-Чыраа» [illegible] Шоваа артрыс [illegible] Валерий [illegible]

С. АРТЫНА.

СПАРТАКИАДА ДООЗУЛГАН

КЕМЕРОВО. (СЭТА-ның тускай корр). РСФСР-ниң улустарының VII кыш Спартакиадазының [illegible]

[illegible]

Россияның VII кышкы Спартакиадазы бөлүүн эгелеп [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] V кышкы Спартакиадазынче [illegible]

Кыргыс ССР. Спортчу маргылдаалар эрттирерде эң ынак чери дагда чаптылган хөл — Иссык-Куль болгаш оон чооваавызы апарган. Анда эжиндирикчилер, чиик атлетика маргылдаалары, парустуг чалыг-терге спорттары уругулуг болур апарган. Иссык-Кульдуң чоогунда спортчу ол [illegible] чаштарны база өөредип турар тускай школалар ажыттынган. Спортчуларның эргезинде он-он бассейннер, стадионнар болгаш спорт ыяаш[illegible], парустуг суунда база бар.

ЧУРУКТА: эжиндирикчилерниң белеткели Иссык-Кульга бүгүн чыл дургузунда үзүк чок болуп турар.

Н. ЖИГАНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТВ

МАРТ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информация программазы. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Горнистер, аңнарга харыылаңар». 9.35 — «Дэжкинер оруу чанында бажың». Хөй сериалдыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.10 — Ленинград [illegible] профтехниктер [illegible] Культура ордузунуң [illegible] концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Улустарның бүгү-делегей парламентизи». Документилиг фильм. 15.00 — «Зарницаның маршруттары-биле». [illegible] Совет Эвлелиниң [illegible] Маадырлы [illegible] ВЛКСМ ТК-ның секретары А. Федулова киржир. 15.30 — Узбек ССР-ниң [illegible] артизи М. Шамина [illegible] 15.55 — «Москва болгаш москвачылар». 16.25 — Хоккей [illegible] кубогу [illegible] 17.00 — «Тоол аалдап келди». «Морозко». Уран-чечен фильм. 18.15 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — [illegible]

МОСКВАДАН

19.30 — «Дэжкинер оруу чанында бажың» деп хөй сериалдыг уран-чечен телефильмнең [illegible] 21.00 — «Үе». Информация программазы. 21.35 — «Кино көргүкчүзүнүң сонуургалы». [illegible]

ИККИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Арга тоолдары». [illegible] 18.20 — «Рам-а» [illegible] 18.55 — [illegible]

МОСКВАДАН

19.00 — [illegible] РСФСР-ниң [illegible]

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Партия биле чон — бурунгаар чаңгыс эптиг. [illegible] Профтехучилищелер [illegible] (19.45—20.15) — «Ленинниң ук чаңы». Документилиг телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кураненим Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилгелиг салбыры 1-ги курсунга [illegible] шылгалдалар [illegible] чарлаан-дыр:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш ээ өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

[illegible]

«Математика» [illegible] математиказы [illegible]

[illegible] (аас-биле), орус дыл болгаш литература [illegible].

«Орус дыл болгаш литература» [illegible]

«Педагогика болгаш ээ өөредилгениң методиказы» [illegible]

[illegible] гияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

[illegible] ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), чурттап турар черинден справка, күш-ажыл дептеринин хоолгазы, № 286 майык ёзулуг эмчи справказы, ажылдап турар черинден [illegible] 3×4 хемчээлдиг 4 фото чурук.

Документилерни дараазында адреске чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 36, педагогика [illegible] салбыры. Телефон — 2-29-36.

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫП ТУРАР.

[illegible]

Айтырыглар Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинче чорудар, № 204 кабинет, телефоннары: 2-10-71, 09, 22-65.

Март — маргылдаалар айы

[illegible]

Агаар

Бөгүн республиканың ко[illegible] булуттуг, чаъс[illegible]. Соңгу-барыын чүктүг [illegible] 5—10 метр чедер. Агаарның хем[illegible] [illegible] 3—8 градус соок. [illegible] 0—5 градус [illegible]

Кызылга онзагай өскер[illegible] [illegible] 18—20, хүндүс 0—5 градус соок.

КИНО

МАРТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бабек» (2 сериалыг) 10.00, 13.00, 17.00, 20.00. «Бо кайгамчыктыг кижилер» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иваноптуң чаа назыны» 9.00, 13.00, «Созун туруктар дакпырааш» [illegible] 10.30, 15.00, «Кор[illegible] 6000 километр» 17.00, 18.50, 20.40 (уругларга) шактарда.

«ВОСТОК»: «Өг-бүле сулегежемнишкинн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уругларга) шактарда.

(СЭТА-ның корр). 4

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-22-35, секретариаттың 2-22-35, [illegible] 2-27-42, пропаганда килдизиниң 2-37-73, культура килдизиниң 2-23-54, хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-37-75, [illegible] 2-41-37 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17066. Чагыг № 11.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00090

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 62 (11560) | 1981 чылдың март 14, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

„ДЫҢНАДЫП ТУР БИС“

Улуг-Хем районда Арыг-Үзүү суурнуң Культура бажыңынга бурунгу хүн чоң хөй чыылган. Арын-шырайында хүлүмзүрүг, каткы-хөг долган. Шеверлээн кеттинген чоң ажыл шагы тонер чоокшулап турда суурнуң артыы чартында Культура бажыңынче шууржуп-ла турган. Ол болза Арыг-Үзүү суурнуң чурттакчылары, «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери болгаш [illegible] чангыс чер чурттуу. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, совхозтуң директору Иван Павлович Гончарюк-биле ужуражылгаже далажып турганнары ол.

Ужуражылганы совхозта партия организациязының секретары С. Долгар байырланчыг байдалга ажыткаш, мынча дээн:

— Совет коммунистерниң улуг шуулганынга бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарындан барып киришкен төлээлерниң төлээлерниң аразынга бистиң чангыс чер чурттуувус, совхозувустуң удуртукчузу Иван Павлович Гончарюктуң киришкенинге улуу-биле өөрүп, чоргаарланып турар бис. Ынчангаш съездиниң ажылының үезинде бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, чамдык эки түңнелдерни чедип алганывысты силерге улуг чоргаарал-биле дыңнадып турар бис, Иван Павлович. Ол чедиишкиннер дараазында тодаргай чижектер-биле бадыткаттынып турар.

Совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери съезд мурнунуң болгаш ооң ажылының үезинде чарлаттынган чарышка идепкейлиг киришкен. Бирги кварталда курунеге 180 тонна эът садар хүлээлгевисти съездиниң ажыттынган хүнүнде 183 тонна кылдыр, а сүт садарының ийи айларының планын база ол хүн 102 хуунга күүсеткеш, ооң дугайында рапортту Москваже, Кремльдиң Съездилер ордузунче чоруткан бис.

А бо хүннерге чедир квартал планындан ажыр 34 тонна эътти курунеге дужаадывыс. Курунеге сүт садарының квартал планы база күүсеттинериниң кырында келген. Ажыл-агыйывыста ниитизи-биле 8 муң 200 ажыг хөй төрээн болгаш оларның хураганнары онча-мендии амдызында турар — деп, С. Долгар чугаалаан.

Ооң соонда совхозтуң аныяк механизатору Владимир Ооржакка сөс берген.

— Бистиң совхозтуң механизаторлары съездиниң ажылының үезинде эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, часкы ховуу ажылдарынга херегледир машина-техниканың септелгезин бүрүнү-биле дооскаш, амгы үеде комбайннар септелгезинге бир деминг киргеш, бо хүнге чедир 11 комбайнны белеткээн шупту[illegible] тургустувус.

Санал бергеннерниң соонда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюк чүве чугаалаан:

— Чоокта чаа бүгү чурттуң төөгүзүнде улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизинге бистиң чуртта коммунистиг тургузуушкунуң чаа-чаа сорулгаларын айытканын бадыр болгай бис. Ооң ажылынга киржир аас-кежик, улуг бүзүрел Тывадан барган делегаттар бистерге база таваржыкан. Ынчангаш бистиң республиканың бүгү коммунистеринге, ажылчы чоннарынга ол хире улуг бүзүрелди бисте көргүскени дээш улуу-биле өөрүп четтирип турар бис.

Съездиниң ажылының үезинде бискэ, делегаттарга, съездиге рапорттаан күш-ажылчы чедиишкиннер дугайында бюллетеньнерни хөйү-биле эккээп турган. Оларның бирээзин ажып олургаш, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилериниң съездиге күш-ажылчы рапортун көрүп кааш, сеткил-сагыжымның ханызындан өөрүп, силерниң, ажыл-агыйывысты Кремльдиң Съездилер ордузунда сактып, бодап олурдум, эштер.

Бүгү чурттаазында мышкаш, бистиң совхозтуң коммунистери, бүгү ажыл-ишчилери «СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» деп СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүн долу чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп ап, таныжып турар.

Съезд көдээ ажыл-ишчилерниң мурнунга кайгамчык улуг сорулгаларны салган. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин улам ынай чөвүлеп[illegible] эрге[illegible] чүүлазын база деңдеглээнин билир бис. Ынчангаш бистиң совхозтуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери ол ажыл-херекке авангардчы ролюн көргүзүп, бедик харыысалга-биле ажылдап, чоннуң үүле-херээнге төлептиг улуун киирер дээш бо хүннерде улуг көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

Тываның бүгү коммунистериниң, ажыл-ишчилериниң, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилериниң, кады чурттап чорууру чонумнуң ол хире улуг бүзүрелди мензэ көргүскеннери дээш силерге улуу-биле өөрүп четтирдим. Ол улуг бүзүрелди эң силерниң-биле кады ажылдап[illegible] бадыткаар дээш бүгү [illegible] харам чокка үнүүр мен — деп, И. П. Гончарюк [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Иван Павлович Гончарюк-биле ужуражылганың төнчүзүнде Арыг-Үзүү суурнуң бот-тывынгыр артистери солун концертти чыылганнарга бараалгаткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюк (ортузунда) чангыс чер чурттугларының аразында.

УЖУДУУШКУНДА «СОЮЗ Т-4»

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы полковник Владимир Васильевич Коваленок болгаш бортинженер Виктор Петрович Савиных составтыг экипаж башкарган «Союз Т-4» космос кораблиниң космос делгемин шинчилээр программага дүүштүр салып үндүрерин 1981 чылдың март 12-де Москваның-биле 22 шак турда Совет Эвилелинге боттандырган.

«Союз Т-4» корабльдың «Салют-6» — «Прогресс-12» орбита комплекизи-биле тудуштурары программада көрдүнген.

Септелге-профилактика ажылдарын, эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни корабльдың экипажы станцияга күүседири планнаттынган.

«Салют-6» станция космос ужудуушкунунда 1977 чылдың сентябрь 29-тан бээр чоруп турар. Станцияның чугула ажылдарын хандырар дээш 1981 чылдың январь 26-да «Прогресс-12» деп чүък кораблин ооң-биле тудуштурган. Черден команда бзугаар «Салют-6» станцияның кывар чүүл-биле чедир хандырган болгаш «Прогресс-12» корабльдың шимчедикчи тургузуунуң дузазы-биле орбита комплекизиниң ужудуушкун угаанның таарыштыр башкарарын боттандырган.

Телеметриктиг хемчээшкиннерниң медээлерин бзугаар алырга, «Союз Т-4» корабльдың болгаш «Салют-6» — «Прогресс-12» орбита комплекизиниң борт системалары таарымчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар эштер Коваленок болгаш Савиных оларның кадыкшылы байдалы эки болгаш ужудуушкун программазын күүседип кирипкен.

«СОЮЗ Т-4-ТҮҢ» ЭКИПАЖЫ

ЧУРУКТА: «Союз Т-4» космос кораблиниң командири, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, полковник Владимир Васильевич Коваленок.

ЧУРУКТА: «Союз Т-4» космос кораблиниң бортинженери Виктор Петрович Савиных.

(СЭТА). Чуруктарны фототелеграф-биле алган).

Полковник Владимир Васильевич КОВАЛЁНОК

«Союз Т-4» космос кораблиниң командири Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Васильевич Ковалёнок 1942 чылдың март 3-те Минск областың Крупск районда Белое суурга төрүттүнген.

Ужудукчуларның Балашовскиде шериг ужар чүүлдүң дээди училищезин 1963 чылда ол өөренип дооскан соонда шериг-транспорт ужар чүүлүнге албан эрттирген.

В. В. Ковалёнок — 1962 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтыларның отрядынга Владимир Васильевич 1967 чылда кирген.

Космонавтылар белеткээр төпке ол ажылдавышаан, 1976 чылда Ю. А. Гагарин аттыг шериг ужар чүүл академиязын дооскан.

В. В. Коваленок космоска ийи ужудуушкуннарны: 1977 чылдың октябрьда «Союз-25» корабльге, 1978 чылда «Салют-6» станцияга ийиги кол экспедицияның командири болуп боттандырган.

Бортинженер Виктор Петрович САВИНЫХ

Виктор Петрович Савиных 1940 чылдың март 7-де Киров область Оричевск районнуң Березники суурунга төрүттүнген.

Пермьниң демир-орук транспортунуң техникумун 1960 чылда доосканн соонда Свердловскиниң демир-оруунга ажылдаан болгаш ооң соолунде Совет Армияның хүрээлээнинге албан эрттирген.

В. П. Савиных — 1963 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Москвада геодезия, аэрофото-чуруктар тырттырар болгаш картография инженерлериниң институдун ол 1969 чылда өөренип доосканн соонда конструкторлар бюрозунга ажылдап эгелээн. Виктор Петровичтиң инициативалыг инженер кылдыр болуун көргүскен болгаш космос аппараттарынга херектиг приборларны чогаадып, космос корабльдериниң ужудуушкуннарын башкарарынга киришкен.

Космонавтылар отрядынга В. П. Савиных 1978 чылда кирген. «Союз» корабльга болгаш «Салют» орбита станциязынга ужудуушкуннар кылырынга белеткелдиң бүрүн курзун доосканн.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Т. Ч. Ендангa Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле ажы-хавыязы дээш «Тувашвейбыт» республика бүдүрүлге каттыжышкынының «Восток» фирмазының [illegible] Телгер Чамбаловна Ендангa Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

К. О. Сагдыга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Театр уран чүүлүнүң талазы-биле ажы-хавыязы дээш Тываның хөгжүм-шии театрының режиссёру Кара-оол Ооржакович Сагдыга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

Бүдүрүлгениң бөлүк мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир талазы-биле калбарган социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Булат Айтмухамедович Конусплаев — Кызылдың эът комбинадының директору.

Владимир Ильич Лебедев — Тываның геология лабораториязының улуг эртем ажылдакчызы.

Александр Григорьевич Пашков — «Тыва тудуг» тресттиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң монтажниктер бригадири.

Капитолина Антоновна Селезнева — Кызылдың даараныгла фабриказының даарапыкчызы.

Борис Исакович Татаринцев — ТДЛТЭШИ-ниң эртемден секретары.

Петр Дорофеевич Терентьев — Кызылдың ТЭС-те котёл салбырының каннакчызы.

Тамара Ивановна Филиппова — республика типографиязының парлакчызы.

Нина Григорьевна Шепилова — Чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң ортузундуг участогунуң ажылдакчызы.

Зарнижан Захирович Ширбанов — Тараа продуктулар эргелелиниң Кызылда саазгырылга баазазының чудурукчузу.

Любовь Ивановна Фридрикова — Садыг министерствозунуң экономиктиг информация болгаш конъюнктура лабораториязының начальниги.

Владимир Борисович Сырат — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Спорткомитединиң урутларының спорт школазында ча адар талазы-биле улуг тренер.

Валерий Маадыр-оолович Оюн — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Спорткомитединиң хостуг хүреш талазы-биле улуг тренер.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Байыр Салчакович Чудурум-оол — «Бай-Тал» совхозтуң малчыны.

Сендин Чанзановна Салчак — «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының почтачызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Светлана Павловна Александрова — Ак-Довурактың хоорай библиотеказының эргелекчизи.

Николай Григорьевич Григорьев — Ак-Довурак АТБ-зында чолаачы.

Владимир Севээнович Иргит — РИХК-ниң участок инспектору.

Чечек Сарыг-Донгаковна Монге-Назын — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде дашчы.

Белек-оол Тереевич Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң хой бригадири.

Долчун Кадыг-ооловна Ооржак — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эрыглал фабриказында дериглер машинизи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Арзылан-оол Дамчатович Донгак — «Тыва» совхозтуң чолаачызы.

Николай Иванович Кулаков — «Сельхозтехтранскомхоз» автобаазазының чолаачызы.

Чечекмаа Маклашовна Куулар — район эмнелгезиниң санитары.

Биченек Бадыевич Монгуш — райүлетпур комбинадының [illegible].

Нина Степановна Федосеева — культура бараанларының [illegible] эргелекчизи.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Зоя Эртинеевна Амбаржи — «Енисей» совхозтуң саанчызы.

Наталья Лаврентьевна Котельникова — Сарыг-Сепнаң сарылгаа белдирииниң Бурен-[illegible] салбырының начальниги.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Мария Карповна Бызова — Терлиг-Хая суурда пекарня [illegible].

Хаймер-оол Арапчанович Монгуш — «Х Улуг Хурал» совхозтуң директору.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чыпсыт Соржаковна Борбай-оол — «Малчын» совхозтуң малчыны.

Оюу Демир-ооловна Хомушку — «Малчын» совхозтуң [illegible].

ӨВҮР РАЙОНДАН

Валентина Доржуевна Куулар — улус судьязы.

Билчиир Ховалыговна Натпит — «Торгалыг» совхозтуң мал эмчизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Геннадий Наадымович Маады — Туранның мал белеткээр пунктузунда тракторист.

Иван Фёдорович Неделин — Туранның септелге-тудуг участогунуң ажылдакчызы.

Николай Степанович Тимошков — «Кызыл тараачын» совхозтуң комбайнери.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Салчак Өрнүгүевна Адыгбай — Бай-Хаак суурда гостиницаның улуг дежурныйы.

Шагдыр Нима-Хуураковна Дортуй-оол — С. К. Тока аттыг совхозтуң малчыны.

Ольга Тимофеевна Евзак — Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының үрезин киилдизиниң эргелекчизи.

Николай Федорович Матвиенко — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң аппаратчызы.

Дингер Хомодуковна Ондар — Хову-Аксының санэпидстанциязының кол эмчизи.

Норжун Балчир-ооловна Суукай — Бай-Хаакта райүлетпур комбинадының даарапыкчызы.

Галина Иннокентьевна Шадрина — Бай-Хаактың харылзаа белдирииниң Хову-Аксында салбырының почтачызы.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Кенин-оол Спиридонович Балчыймаа — «Тес-Хем» совхозтуң малчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Раиса Шой-Сюрюновна Бараан — «Тоора-Хем» совхозтуң [illegible].

Тамара Алексеевна Соловьева — район эмнелгезиниң акушер-гинекологу.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Татьяна Маадыровна Байыр-оол — Ак-Туруг суурда магазин эргелекчизи.

Анатолий Евдокимович Береговой — райүлетпур комбинадының чазаныгла цехиниң мастери.

Татьяна Яковлевна Знаменская — Шагаан-Арыгның № 1 интернат школазының башкызы.

Владимир Михайлович Пономарев — Шагаан-Арыг АТБ-зының чолаачызы.

Валерий Майындыевич Чымбыл-оол — «Күш-ажылдың [illegible]» совхозтуң малчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

[illegible] Бөөдей — [illegible] белеткекчи.

Валентина Дажыевна Лупсаа — Ленин аттыг совхозтуң малчыны.

Алефтина Кыргысовна Янзаа — районнуң Культура бажыңының директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың март 9.

УЛУГ ЭГЕЛЭЭШКИНГЕ ШЫНЧЫ

Совет улустуң амыдыралында чугула болуушкуннарның аразында онзагай черни коммунистиг субботниктер ээлеп турар. В. И. Ленин ол эгелээшкинде «коммунизмниң өзүлүг эгезин» эттүр көрген болгаш ону хынамчалыг өөренирин база сайзыраңгайжыдарын чагыг чораан.

Улуг эгелээшкин миллион-миллион кижилерни ам-даа бо-дунче хаара тудуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге соруу кирген, Советтер чуртунуң коммунистериниң шуулганының төөгүлүг планнарын амыдыралга боттандырарынга шиитпирлиг совет кижилер беш чылдың эгезин күш-ажылчы боттандырыышкыннар-биле демдеглеп турар. Социалистиг чарыш улам хөөштүг болгаш ажыктыг кылдыр калбарган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында эгелээшкинни үндүрген Москваның бүдүрүлгелер, организациялар коллективтериниң, бүдүрүлге мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының төлээлекчилериниң хуралынга ол дугайын чугаалаан. Хурал Москвага март 12-де болган.

Эгелекчилер субботникте кылыр ажылдарының планын чугаалааннар. Ол хүн шалыгчы өөлчегниң хүнү болур. Субботник эгелекчилериниң девизи — ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар, күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыр. Ол хүн ажылдап алган акша-хереглгини беш чылдың фондузунче шилчидер.

Коллектив бүрүзү, бодунуң арга-куралдарын бодап чыгыр санап көргеш, тодаргай сорулгаларны салган. Чижээ, Москва—Сортировочная депозунуң локомотив бригадалары камнап алдынган электроэнергиязы-биле 240 чүък болгаш пассажир поездилерин шугумнарга эрттирер. Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң ажылчыннары бүдүн чартык өөлчегниң даалгазындан хуваас ажылды күүседир. Станок тудуунуң «Кызыл пролетарий» заводунга бедик бүдүрүкчүлүг 40 агрегаттарны, ооң иштинде салыг программа-биле башкарар үш станокту бүдүрүп кылыр.

Апрель 18-те субботникти бедик организастыг байдалга эрттирериниче, ажылдаар чер бүрүзүнге бар аргаларны ажыглап тургаш ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче, найысылалды үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурарынга төлептиг улуг үлүг киирериниче Москваның ажыл-ишчилерин кыйгырган чагааны хуралга хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы партияның мерген угааныг иштики болгаш даштыкы политиказын москвачылар, бүгү совет улус дег, чүүлдүгзүнүп деткивишаан, Төрээн чуртуң экономиказын база камгалаар күчүзүн шалыпчы күш-ажыл-биле быжыглаарын илергейлеп турар чагааны хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чоруткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскаатпан коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң үндүрген эгелээшкинин бистиң республиканың ажыл-ишчилери изии-биле чүүлдүгзүнүп, бир үн-биле деткип эгелээн.

Республика найысылалында мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи — даараныгла фабриказының найыралдыг коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге соруу кирген ооң төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бо хүннерде тура-соруктуг ажылдап турарлар. Коллективтиң даараныкчылары, бүгү ажыл-ишчилери Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң апрельдиң 18-те коммунистиг субботник эрттирер дээн эгелээшкинин бир үн-биле деткип, аңаа тураскааткан митингини эрттирген-нер. Коммунистиг субботникче чангыс кижи дег организастыы-биле үнерин аңаа шиитпирлээннер.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде фабрикадан 400 кижи ажылче үнер болгаш 9 муң рубльдиң ажылын кылыр. Ажылдап алган акшазындан 2 муң рубльди оң бирги беш чылдың фондузунче шилчидерин олар шиитпирлээннер.

В. БРЮХАНОВА.
Кызылдың даараныгла фабриказында партия эге организациязының секретары

МАССАЛЫ-БИЛЕ ӨӨРЕНИП КИРИПКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизин доостур билек, политинформаторлар, агитаторлар, илеткелчилер болгаш лекторлар бажыңнарда, ажылдың ... тургузуп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы Отчет илеткелдези болгаш өске материалдарының дугайында калбак пропагандазын база тайылбырын чорудуп эгелээн. Бо ажылга Ак-Туруг ортумак школазында, [illegible] салбырда, Булуң-Терек суурда, Ак-Туруг кожээ Советте партия организациялары болгаш «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы идепкейлиг киржип турарлар. Пропагандистер, агитаторлар съезд материалдарын [illegible] тайылбырлап киирипкеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының дугайында, ооң Л. И. Брежневтиң делгеренгей, ханы утказы илеткелиниң дугайында СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Б. К. Сандый-Балыраа, «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының харыысалгалыг секретары К. Д. Буду-оол олар Чаш-Тал фермазынга, Ак-Туруг ортумак школазынга, Булуң-Теректиң клувунга, Кызыл-Тайгада [illegible] бригадага чыылган хөй кижилерге лекцияларны номчаан. Ол ышкаш 60 темаларга тамаарыштыр чаңгыс ай политтуну участок бүрүзүнге эрттирген.

Съездиниң материалдарын таныжып, өөренмишаан совхозтуң [illegible]

[illegible]

ның үлүүн ийи катап ажыр күүседиптим. Он бирги беш чылдың бирги чылында 1100 эталон гектар чымчак черни ажылдап кылыр хүлээлгемни ноябрь 7-ниң бетинде эрте күүседип, съездиниң материалдарын эки өөренип, ону чонга тайылбырлаарын хүлээнир мен» дээш.

Майнаарада хойжу бригаданың кежигүнү Сенди Чалай амгы үеде 320 хойдан 320 хураганны алгаш бүрүнү-биле доруктуруп турар. Ак-Лама Тараачын 251, Моңгуш Дыртый 236, Лопсан Партизан 267 хураганны чидириг чок алгылаан.

Бо ышкаш эки түңнелдерни Ак-Туруг бригадазында Опай Анай-оол, Хенси Чычаан-оол, Петр Кудер болгаш өскелер-даа чедип алганнар.

Чаш-Тал [illegible] ыяжык уткааныышкынының инек фермазын ам сүткүр малче шилчилер хемнегин ап, хүрүнеге сүт саарын эрткен чылдан 14 хуу көвүдедирин хүлээнгеш, эрткен ийи айның сүт саар планын февраль 23-те күүсеткеш, квартал планын 15 хонук эрте боттандырарын хүлээнип турарлар. Саанчылар Светлана Дарый эрткен чылын 2900 кг, Сундуй Анай 2800 кг сүт саарын ажыр күүсеткен. Ам квартал планын база-ла 15 хонук эрте күүседир дээш чаржып турарлар.

Чолаачылар Б-С. Мычыкай, М. М. Ланзын, М. Ч. Моңгуш, М. М. Толээ, тракторисгер Ш. Чыртык, М. Солаан-оол, А. Калынзуу, К. Дартай-оол [illegible]

[illegible]

Р. ХУНАЙ-ООЛ.

«Ак-Туруг» совхозтуң партком секретары.

ЧОГААДЫКЧЫ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Совет литератураның болгаш уран чуулдуң мурнунга турар эң кол сорулгалар [illegible]

[illegible]

Чамдык талазын илередип турза-даа, бистиң чогаадыкчы интеллигенциявыстың массе-биле харылзаазы ам-даа кошкак. Чамдык чогаал болгаш уран чүүл ажылдакчыларывыс [illegible]

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия ТК-ның Отчёт илеткелинде [illegible] политика талазы-биле партияның эчгетлиг сорулгалары деп СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев илеткелинде мынча деп чугаалаан: «Совет кижилерниң уран чүүлге хандыкшылы эвес улуг. Чамдыкта эки шимже кирери, со-[illegible]

[illegible] болгаш уран чуул ажылдакчыларынга тыңда-ла кайгамчык-тыр. Бо бүгү оларны улам сорук кирип, партияның болгаш [illegible] ажыл-херектериниң дугайында [illegible] тургузарынче кыйгырып турар.

А. СЕРЕН.

СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи

ТАТАР АССР. Нижнекамск ГЭС-тиң тудугжулары СЭКП-ниң XXVI съездизинге белек кылдыр гидроэлектростанцияның бешки агрегадын ажыглалга киирген. Ам ол ГЭС-тиң беш агрегады он бирги беш чылга бараан бооп, съездиниң шиитпирлеринде айыттынган сорулгаларны күүседиринге энергияны бүдүрүлгелерге берип турар.

ЧУРУКТА: «Гидрострой» тудуг эргелелиниң начальниги А. А. Быкадоров Масгод Лапытовтуң мурнакчы тудугжулар бригадазынга хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүсеткени дээш байыр чедирип тур.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

ЛОЗУНУВУС—ШАЛЫПЧЫ ИШ

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 111 чыл болур [illegible]

[illegible]

плааннан ажыр 90 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп [illegible]

[illegible]

ков олар бүдүрүлге коллективиниң субботникке белин кадурлуушкунун белеткеп турарының дугайын чугаалаан.

Шалыпчы ажылдың үезинде 35 тонна электри каннан. 25 тонна белен прокатты, өске-даа хөй продукцияны бүдүрүп үндүрерин көрдүнген. Апрель 18-те ажылдап турганы чер бүрүзүнге эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын, чүгле дээди шыңарның продукциязын бүдүрүп үндүрерин олар шиитпирлээн. Субботник фондузунче он-он муң рубльди шилчиддер.

Наймыылалдыг станок тудуушкунунуң А. И. Ефремов аттыг «Кызыл пролетарий» заводунуң цехтеринге митингилер болуп эрткен. [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Мальцевтиң апрель 18-те коммунистиг субботник эрттирер [illegible] саналын бүдүрүлгениң [illegible] четкизээн. Токарь И. Тюрин, бригадир В. Ремесков болгаш [illegible] күш-ажылдың байырлалының хүндүзүнге белек бүдүрүкчүлүг, эң [illegible] ажылдаарынче өөрүн кыйгырган.

Заводтуң коллективи ол хүн [illegible]

[illegible] коллективи апрель 18-те [illegible] Белеткекчи Н. Кириллова, Л. Хомякова, цех начальниги Т. Маркелова болгаш өөң-даа өскелер ол эгелээшкинни деткиринче өөрүн кыйгырган.

Күш-ажыл байырлалының үезинде он-он муң рубльдиң кылыгларын бүдүрүп үндүрерин көрдүнген. Камнап алдынган энергияны ажыглавышаан, камнаттынган материалдар-биле оларны белеткеп кылырын коллектив хүлээнген.

[illegible] эгелээшкинни чурттуң күш-ажылчы коллективтери деткээн.

Колыманың болгаш Чукотканың бүгү электри станциялары коммунистиг субботникке [illegible] кынвар чуулу-биле ажылдаар. Магадан областың энергетиктери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 111 чыл болур оон шалыпчы, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглээр. Ол хүн ажылдап алганы акшазын беш чылдың фондузунче шилчидер.

(СЭТА-ның корр.).

ХОЮ ХҮР КЫШТААН

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыргакы» [illegible]

[illegible]

ар.

Белек-оол биле Достанмаа Куулар чыл санында эки төрүзүглевин чедип ап келген. Чижээ, 1979 чылда төрүүр 100 хойга онаажтыр 101, 1980 чылда — 92 хураганны камгалап алган.

Малчынның кадайы Достанмаа Куулар район Советиниң депутады, а Белек-оол Куулар болу — кожуун Советтиң депутады. Бо малчыннар депутат хүлээлгезин-даа ак сеткилдиг [illegible]

[illegible] ниң материалдарын таныжып [illegible] бүрүн түңнээгүзүнүн, деткип, он бирги беш чылдың баштайгы чылында боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, төрүүр 100 хойга онаажтыр 100 хураганны бир хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргып алырын, 20 тонна сигенни, 10 тонна көк-суланы, 10 тонна саманны, 25 тонна өлекти белеткеп алырын шиитпирлээн.

Н. ДАЖИНМАА.

ЧААЗЫ-БИЛЕ, НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

«Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң амыдырал байдалын улам экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырар.

Пенсионерлерниң ниитиниң күш-ажылынга киржир аргаларын калбартыр...»

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарында база катап демдеглеттинген үстүнде айтырыгларны [illegible] боттандырар талазы-биле республиканың социал хандырылга органнары 1980 чылда чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Пенсионерлерниң болгаш инвалидтерниң ажылга киириишкиниң болгаш амыдыралын экижидериниң айтырыгларын хоорай, райкуусавомнарның ба-[illegible] үндезилеп, социал хандырылга [illegible]

[illegible] кенниниң болгаш техниктиг ажылдың [illegible] ... пенсациязынга 120 муң рубльда [illegible] дургузунда санаторийлерже [illegible] 204 путёвкаларны халас берген.

Улус депутаттарының Советтери, бүдүрүлгелер, организациялар, садыг, транспорт, коммунал ажыл-агый, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелерин дайын болгаш күш-ажыл инвалидтеринге, пенсионерлерге чиигелделерни база дузаламчыларны [illegible] Республиканың I [illegible]

[illegible] инвалидтерниң болгаш пенсионерлерниң [illegible] че, оларны таарыжыр ажылдарга киирер дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ооң [illegible] ламчы көргүзери, бензин, артык незектер, техниктиг [illegible] чогуур үезинде чорудуп [illegible] Улуг-Хем районда [illegible] Оларны түс-түс [illegible] херек апарганда инвалидтерни эмнээри-биле чыттырар 5 орун терапевт салбырында түскээлээн.

[illegible]

шын киирген бе дээрзин сула ... турар.

Райкуусавомнарның, чамдык [illegible] партия, совет органнарының удурткулгазынга болгаш деткимчезинге кошкак даянып, [illegible] чорудуп келген. Моон уржукта олар инвалидтерни болгаш пенсионерлерни эки четче билбес, чамдыктары олар боттарын билеп, айтырыг тургузуп [illegible] олар-биле ажылдап турар. Чижээ, Тожу районда инвалидтерге болгаш пенсионерлерге хамаарылга чогуур деңнелде эвес, килдистиң ол талазы-биле планы чок турганындан олар садыг, эмнелге хандырылгазының четпезинге хомудап киирген. Дайынның I бөлүүнүң инвалидтерни бажыңнарынга [illegible]

[illegible]

А. ЧАНЗАН.

Тыва АССР-ниң социал хандырылга министриниң оралакчызы.

АЖААЛДА ЭКИДЕ...

— Инектерниң ажаалдазы багай эвес. Кажаа ишти өдек-биле кургагдап, кадын болгаш чемгерилгезин таарыштырып турар. Ылангыя төрүүр болгаш чаа төрээн инектерниң азыралын күштелдирген. Моон уламындан инектерниң деңгели эки, суду база элбек — деп, хоочун саанчы Кара-Сал Ламажаа чугаалады.

Өвүрде «Кызыл тук» совхозтуң Чараш-Дыт сүт-бараан фермазының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин деткип, шудургу бол-[illegible] гаш хей-аъттыг ажылдап турар. Галина Кара-Сал инек бүрүзүнден хүнде-ле 6 литр сүттү саап ап келген. Тамара Сат, Ооржак Сейнек, Кара-Сал Бадыжык олар база эки ажылдап турар.

Чараш-Дыт сүт-бараан фермазының саанчылары он бирги беш чылдың баштайгы кварталының планын хуусаадан эрте күүседир сорулга салгаш, социалистиг чарышты улам-на калбартканнар.

Д. ООРЖАК.

ШАЛЫПЧЫЛАР

Чагаалар доочулалы

Бо хүннерде кадээниң бүгү ажыл-ишчилери, оларның аразында малчыннар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын база боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турарлар. Ниитиниң малын кыштан менди ажырар, хойданна хураганны камгалап, доруктурар дээш кызымаккай ажылдап турар хойжуларның, мал чемнерин эк бериичелиг ажыглап, саар малдың ажаалда-чемгерилгезин экижидип турган, сүт саалдазын эвээжетпес дээш туржуп турар саанчыларның, кадарчыларның, часкы хову ажылдарынга кыжын-на эки белеткенип алыр дээш техникаға [illegible]

Кызыл районнуң «Шамбалыг» [illegible]

[illegible]

кыштадып турар. Ол төрүүр хой бүрүзүнден хураганны камгалап, доруктурар дээн хүлээлгезин ажыр күүседиринге бүзүрелдиг.

Татьяна Севекпеновна Куулар «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазынга 1962 чылда саанчылап эгелээн болгаш удаваанда-ла [illegible] одуруунга кирген. Хүлээнген [illegible] Комитединиң Хүндүлел бижиини-биле шаңнаткан. Татьяна Севекпеновна оон соңгааргы чылдарда медальдар, херек демдектери, хүндүлел, мактал бижиктери-биле хөй удаа шаңнаткан.

Мурнакчы саанчы бо хүннерде ферманы эргележиликпишаан, эрес-шудургу ажылдың үлегерин өскелерге көргүзүп турар. Район Советиниң депутады Т. Куулар хөй-нииттиң [illegible] киржип, соңгукчулар ортузунда хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Булуң-Терек чоогунда мал эмнээр эмнелге-профилактика пунктузун, ферма төвүнде ясли-садикти, Бааи-Тала ортумак школазында чаа спорт [illegible]

бүрүзүнде спорт шөлдерин кылып, эде дөрээнинде депутат, [illegible] кежигүнү Татьяна Кууларның киирген улуг үлүү эвээш эвес. Ол дугайын бистиң идепкейлиг бижикчивис Александр Моңгуштуң Чөөн-Хемчиктен чоруткан чагаазындан номчуп болур.

«Чодураа» совхозтуң мурнакчы механизатору Ч. Кызыл-оолдуң ажыл-ишчи чедиишкиннериниң дугайын Тес-[illegible]

[illegible] чылдарда совхозтуң бода мал [illegible] трактористеп ажылдап турар. Ол машина-техниканы ыяка камныг эдилеп, кывар-чаар материалдарны камналгалыг ажыглап чаңчыккан. Ам ол бодунга бижыглаан тракторун дөрт чыл иштинде капитал септелге чок мунуп турар.

Чыргал Моңгуш-ооловин бодунуң ынак мергежилинге аныяктарны күзелдиг-биле өөредип, байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективиниң ажыл-ижиниң дугайын Улуг-Хемден Нурсат Танзы-оол бижиир.

Х.-К. МОНГУШ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш профоблчөвүлелде

ХӨЙ-НИИТИ ПУНКТУЛАРЫНЫҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын эвилелдеринге болгаш корум-чурумну бы-жыглаарынга хөй-нииттиң кадыг-биле киириштирер, корум-чурум хажыдыышкыннарын үнелевир-биле тайылгаарынга оларның идепкейин бедидер болгаш ээрге-чурум хажыдыышкыннарын бар удур болдурбас талазы-биле чурттакчы чонунуң болгаш күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазын күштүгерниң хандырар сорулга-биле Тыва АССР-ге корум-чурум камгалалының ол эки ажылдыг хөй-нииити пунктулар дааш көрүлде чорудар дугайында доктаал-ды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели профэвилелдериниң область чөвүлели хүлээп алгаш, көрүлдениң түңнелин үндүрер комиссияны тургускан.

Корум-чурум камгалалының хөй-нииити пунктуларының көрүлдезиниң чорудулгазының дугайын доктаалдап чырыдып турарын республика солуннарының редакцияларынга болгаш Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединге сүмелеп турар. Корум-чурум камгалалының хөй-нииити пунктуларының көрүлдезиниң негелделерин ук доктаал-биле база бадылаан.

КӨРҮЛДЕНИҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Хөй-нииити пунктуларының республика көрүлдезин социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын эвилелдерниң хамаатыларның чурттап турар чер-[illegible]

[illegible]

ботталдырарынга малдынга чедирген дузазы;

— арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорударынга күрүне органнарын-[illegible]

[illegible]

чок ажы-чаны-биле үргүлчү [illegible] турар ада-иелерни илередир [illegible] эвилелдер талазы-биле [illegible]

КӨРҮЛДЕНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

[illegible]

КӨРҮЛДЕНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН ҮНДҮРЕРИ

[illegible]

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ШАҢНАРЫ

[illegible] рубль түңнүг акша-биле: ийи-ги черни алган пунктуну — ийиги чергениң дипломнуг-биле болгаш 75 рубль түңнүг акша-биле; үшкү черни алган пунктуларны — үшкү чергениң дипломнуг болгаш 50-50 рубль түңнүг акша-биле шаңнаар.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ: 55-ки параллель

КУРОРТТААРЫ-БИЛЕ ЛАТВИЯЖЕ

Байкал-Амур магистралының [illegible] курорттары-биле Мурнуу Чуйге [illegible] албан эвес, ам олар ботта-[illegible] — ол болза Лаприндиң [illegible] чери.

[illegible] тайгазының мур-[illegible] талазында кезээ черле бо суур оңгу беш чылдың дургузунда ийи катап төрүттүнген. Баштай ону БАМ-ның Тында—[illegible]

[illegible]

беддеринде мөңгүнненчек балыктарга, изиг аржааннарга, делгем ногаан оварынга тавар-[illegible] мурнунда [illegible] ээн-бүрүнү өглерни [illegible] болгаш аарыгдан [illegible] келгеннер деп [illegible] кижилер базыткан турар. [illegible] өглер боттарының өглерин тип алганнар.

Шаанда өглер турган ол черде ам улуг суур болгаш чараш суур тургустунган, [illegible]

[illegible]

гезиниң эмчилери — тайгага [illegible] баар аалчылар. Херек апарганда санитар авиациязы-даа ажыглап турар бис. Тайга улуг, делгем-даа болза, ол кижилерни башкалаштырбайн, каттыштырып турар. Нанайлар болгаш эвенкилер, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXVI [illegible] бедик [illegible] Олар күрүнеге эът садарының чыл планын 110 хуу, сүттүүн 105 хуу, [illegible] 110 хуу [illegible]

Л. ФАДЕЕВ.

Чита область.

ШЕФЧИЛЕР ДУЗАЛААН

[illegible]

Камчатка область.

САЛГАП АЛГАН ЧҮВЕЗИ ТАЙГА

[illegible]

М. ЖИЛИН

А. КРИВЕНКО.

Амур область.

ӨӨРҮШКҮЛЕР ШЫНААЗЫНДА СУУР

[illegible]

Эссо суур Камчатканың на-[illegible] километр ырак турар. [illegible]

[illegible] рар — орус, эвенк, якут—ол [illegible]

Л. ДУБЯКИН.

СЭТА-ның корр.

Якут АССР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫ

Бижи төрелгетенниң эң-не чаагай бодалдары болгаш күзел-соруу СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде, совет [illegible] ажылдаарыг илереттингени. Өртемчейге тайбылыны камгалаар [illegible] болгаш быжыглаар рынын херээнге онза кичээнгейни съезд угланзырган. Ам-гы үениң шылгарангай болуушкуну — СЭКП-ниң XXVI съездизин даштыкы чурттарда ынчаар бедии-биле үнелеп турар.

Делегейниң эң чугула болгаш үези келген айтырыгларын шиитпирлээринге өрүкту ССРЭ-ниң тайбың чаа саналдары ажыдып турар деп, «Нойес дейчланд» (ГДР) солун онзалап демдеглээн. Социализм болгаш тайбың тудуш харылзаалыг дээрзин Совет Эвилелиниң тайбың чаа [illegible]

руну-биле үдежип турар мен, чуге дээрге, ооң чепсектиг [illegible] эндере будурер чорук бүгү кижи төрелгетенге кедергей айыылдыг болуп турар деп. КНО-ну [illegible] талазы-биле Товунуң удуртукчузу Я. Мортенсон (Швеция) медеглээн. Ынчангаш Л. И. Брежневтиң кодурген тайбың [illegible] ның мурнунда ядролуг халапты болдурбазының аңыыралчы эргежок чугулазын барымдаалап көргүзер делегейниң авторитеттиг комитедин тургузар дугайында [illegible] нан-биле деткип турар мен деп, ол демдеглээн.

Совет удуртукчунуң кодурген айтырыглары — ол дээрге, бүгү улустарга эң-не сонуургалдыг айтырыглар-дыр деп, профэвилелдериниң Бүгү делегей федерациязының Каттышкан Нацияларда Организа-[illegible]

чугулалыг [illegible] профэвилелдериниң [illegible]

Чаа совет саналдарга хамаарыштыр [illegible] Голландияның даштыкы херектер министри Ван Дер Клаунуң туружун ол чурттуң парламент бөлүктериниң [illegible] «Трау» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, ортумак ыраккы ядролуг ракета-ядролуг чепсээн Европага нептередириниң хоругдаар дугайында совет саналдарның хүлээвейн турар Ван Дер Клаунуң чыдактарын Христиан-демократтыг кыйгырыг партиязының [illegible] талазы-биле чөпүлекчизи Х. А. Де Бур болгаш [illegible] депутаты А. Стемердинк [illegible]

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизи чугле совет улуска эвес, [illegible] патриоттуг бүгү күштеринге [illegible] Араб [illegible] Абдалла Аль-Ахмар [illegible]

(СЭТА).

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

БОНН. (СЭТА). Германның Коммунистиг партиязының Баштаар чериниң Президиумунуң хуралы Дюссельдорф хоорайга болуп эрткен. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Барыын Германияның коммунистерниң киришкениниң дугайында информацияны анаа дыңнаан. СЭКП-ниң XXVI съездизи — делегейге тооругуг ужур-дузалыг болуушкун-дур деп, ГКП-ниң Баштаар чериниң Президиумунуң медеглелинде онзалап демдеглээн. Дайын айыылын ээзэвеслиринче угланган Совет Эвилелиниң чаа саналдары өртемчейниң бүгү улустарының күзел-соруунга дүгжүп турар. Ол саналдар ГФР-ниң чонунуң үндезин эрге-[illegible]

[illegible]

НИКАРАГУАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуага удур Американың Каттышкан Штаттарының чорудуп турары мыышкынның болгаш коргуздуушкуннуң политиказынга шыңгыы удурланыышкынны ол чурттуң национал катап тургузуушкун чазаа илергейлээн. Тараа садып алыр кылдыр Никарагуага чээли тыпсырын соксадыр дугайында америк администрациязының [illegible] чаа [illegible] Никарагуаның революциязынга хора чедирер дээш оралдажыышкын кылдыр Никарагуаның [illegible] санап турарын «Баррикада» солунга чазактың парлаан медеглелинде айыткан.

АКШ ол хемчээниң дузазы-[illegible]

[illegible]

Тараа садып алырынга чээлиин Никарагуага Канада бээр деп шиитпирлээнин [illegible]

МАР. Хемчур-ваш тывызычыларының амдаа картаже кирбээн чаа хоорайы—Бага-нурнуң чурттакчылыг баштайгы кварталдарын бо чурукта көргүскен. Ол квартал-дарын «Мельмолибденстрой» трестиниң интернационалчы коллективи тудуп турар. И. ЗОТИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕКСИКАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ СЪЕЗДИЗИНДЕ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының XIX съездизи ажылын Мехикода уламчылап турар.

Төп Комитеттиң политиктиг Отчёдун делегаттар үнелээн болгаш келир чылдарда партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын чугаалажып кирипкен. Ажылчы комиссияларының бирээзи съездиге хүлээп алыр апаар партияның чаа программазының болгаш уставының чүүлдерин көрүп турар.

Чурттуң демократтыг күштерин каттыштырарының эргежок чугулазын делегаттар боттарының саналдарынга он-[illegible] каттыштырылгазы баштайгы базым 1979 чылда чоон [illegible] күштерин [illegible] партиязы ангыда. Социалистиг чаңгыс ол болгаш [illegible] Мексиканың [illegible] партиязы [illegible] социалистиг партия бакдааған.

[illegible] Каттышкан Штаттарга барып хөлезилениип ажылдаар ужурга таваржып кааш, кадыг-хоштуң мол-[illegible] [illegible]

[illegible] мексиканнарның айтырыын база съездиниң делегаттары чугаалажыр.

[illegible] съездиге [illegible] журналистер коммунистерниң шуулганын чурттуң улуг сонуургал-биле көрүп турарын, [illegible] Мексиканың [illegible] ла ат-алдарының улам өзүп [illegible] турар.

ӨЛҮРҮКЧҮ ПРЕЗИДЕНТ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили улустуң ханныг өлүрүкчүзү Пиночет [illegible] конституциялыг президентизи апарган. Пиночеттиң болгаш [illegible] «чаа конституция» бо чылдың март 11-де күштүг болуп эгелээн. Пиночет болуушкунун [illegible] көргүзериин, чили улуска удур [illegible] биле чорударын оралдажып турар.

Пиночеттиң дерзии өлүрүк-чүлери чонга удур ханныг үйлгедиглерин соолгу үеде [illegible] кижилерге удур [illegible] аннаашкынны калбартып эгелээн. [illegible] хап турар Чилиниң Социалистиг партиязының 10 удуртукчуларын чурттуң мурнуу чугунге тудуп хоругдаан болгаш [illegible] өлүрер деп турар.

[illegible] Чилиге баарын Пиночеттиң [illegible]

Р. РЕЙГАН КАНАДАДА

ОТТАВА. (СЭТА). Албаның тускай аян-чоруун кылып, Канадада чеде берген АКШ-тың президентизи Р. Рейганны чурттуң [illegible] Каттышкан Штаттарга удур чыскаалдар-биле уткаан. Беш муң кижи киржикчилиг [illegible] «АКШ-тың Сальвадорга интервенциязы соксаар болзун!», «Американнар — ол чурттан үнүп чоруңар!» деп бижээн [illegible] болган.

Сальвадорнуң дерзии шериг хунтазын АКШ-тың деткип турарынга удурланыышкынны илергейлээн хөй муң кижи киржикчилиг митинг парламент бажыңының баарынга болуп эрткен. Чаа демократтыг партияның удуртукчузу Э. Бродбент митингиге чугаалаан болгаш Никарагуаның иштики херектеринге Вашингтонуң каржызы-биле киржип турарын шыңгыы буруудаан.

АКШ-тың администрациязы делегей аренназынга кайгамчык политиканы чорудуп турарынга удурланыышкынны Канаданың парламентизи база илергейлеп турар. Чижээ, «Глоб энд мейл» солун америк [illegible] «Рейганның күш дээр политиказы [illegible]

[illegible] рулдаалар» чок деп медеглээн. Мичалазажок Сальвадорнуң хунтазынга америк боо-чепсекти берип турарынга хамаарыштыр [illegible] бар» деп миннир ужурга таварышкан. АКШ-тың, Канаданың болгаш Мексиканың киржилгези-биле «Соңгу Американың нийти рыногун» тургузар дугайында америк саналды Канаданың хүлээвээзин [illegible] база билдине берген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Канадага эргежок чугула энергетика, балык тудуушкуну болгаш бойдус камгалалы ышкаш чугула айтырыгларның талазы-биле ийи талалар туружу шымдавааан» деп, Сиби-эс дээр америк телекомпания Канадада чугаалажыышкыннарның тайылбырлаанында демдеглээн. Сальвадорнуң шериг хунтазынга дузаламчыны калбартыр дугайында АКШ-тың администрациязының [illegible] Канаданың [illegible] ер-министри П. Трюдо америк президент келир мурнуу чарында [illegible] «улуг частырыг-дыр» деп [illegible]

[illegible] П. Трюдо-биле Рейганның [illegible] боттарының эки билиин тургузары АП агентилел демдеглээн.

ХИМИКТИГ ДАЙЫНГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Химиктиг дайынга белеткенип Каттышкан Штаттар улам күштелдирип турар. 1982 санхоо чылында АКШ-тың шериг бюджединиң чажыт кезээ бар. 20 миллион долларны химиктиг дайынга белеткелге чарыгдаарын ында айытканын «Нью-Йорк таймс» солуннуң партазан дыңналдазында айыткан. Кижилерниң нерви системазын үрегдээр газтыг химиктиг чепсекти бүдүрер талазы-биле [illegible] заводту [illegible]

дир кезүлдерин пентагон бодап турар.

АКШ-тың армиязында амгы үеде химиктиг чепсектиң он-он муң тонна контейнерлери, бомбалары болгаш снарядтары бар. Химиктиг ол чепсектиң кезиин Германияның Федеративтиг Республиказынга социалистиг чурттар-биле [illegible] «Уолл-стрит джорнэл» солун бижээн. Химиктиг чепсекти АКШ-тың бо-[illegible] 11 баазаларда [illegible]

ряд бүрүзүн 155 миллиметр [illegible] толевилел турар. Ындыг күчүлүг заводтарны чоокку чеди чылдарның дургузунда АКШ-тың хөй хоорайларынга тударын планнаан. Ол заводтарны тударынга 4 миллиард долларны чарыгдаары көрдүнген.

[illegible]

МОСКВА ДУГАЙЫНДА

Москваның ниити шөлү — 878.7 дөрбелчин километр, оон 300 хиреэзи поскаан ыяштыг черлер, саттар болгаш парктар ээлээн.

• • •

Чүгле беш чылдың иштинде хоорайга беш млн. дөрбелчин метр шөлдүг үлетпүр бүдүрүлге черлерин, 21 млн. 700 муң дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарны ажыглалга киирген, эң чугула 270 үлетпүр тудуглары [illegible] ниити билиглиң 102 школаларны, школа назы четпээн уругларның 350 албан черлерин дужааган.

• • •

Найысылалда бир муң дөрт чүс ажыг кудумчулар, [illegible] проспектилер болгаш бүдүн чартык ажыг муң переулоктар, бульварлар, эрик [illegible] бар. Оларның ниити узуну—үш муң үш чүс ажыг километр.

• • •

Дөртен ажыг театрлар болгаш концерт залдары кежээни-ле москвачыларны болгаш [illegible] концерттерже чалап турар. Беш муң ажыг спорт тудуглары бүдүн [illegible] ажылдап турар.

• • •

Москвада төөгүнүң, уран чурулганың, техниктиг, бойдус эртемиңиң болгаш өске-даа адырларның алдан ажыг музейлери бар. Дыка хөй бүдүрүлге [illegible] болгаш [illegible] музейлери ажыттынган.

• • •

Памирде эң-не бедик дээи 5 183 болгаш 6 685 метр дег баштарын Москваның адыбиле адаан. Дош бузар «Москва» аттыг ледокол Ленин ордени-биле шаңнатканындан бээр 14 чыл болган. 1914 чылда тыпкан бичии планетаны Москвага алдаржыдып оон ады-биле адаан. 30 чылдарның эң улуг совет самолёттарының бирээзи база-ла Москва аттыг турган.

• • •

Шотландияда бир суур Москва деп аттыг. Ол Волга деп хемнигештиң эрииңге туттунган.

• • •

АКШ-тың тос штаттарында база-ла Москваның адын эдилээн [illegible] бар.

• • •

Планеталар аразынга ужугар «Луна-3» станцияның тырттырган чуруундан ай кырының далайы тывылган. Ону 1961 чылда Москва далай деп адап каан.

(Солуннардан).

О Т

Дүмбей дүне чорук чораан чорумалга
Дуңгүк оттур кызаш кылган хенинг чырык
Изиг шайның, чуга-сооттуң, таалалдыг
Идегелин оттуруп каар —сеткил сергээр.

Тайга черге аңчы эрге одаг херек.
Таакпылашкан ийи кижи одун шактыр.
Даңны атсы тура хонар одакчы эр
Даартагы иштче чоңга чылыын сиңээр.

Өле баштыг ирей, кадай өөнге кирем:
Кызыл, оглун отка дөгел өстүрген боор.
Өргүн чоннуң аразынче шынны берем;
Кыпкан күзел тура-соруун чугааш болур.

• Ада-өгбем бурунгудан чаңчылы бар, —
Аъш-чем чажып ыдыкшыдып отче өргүүр.
Ажыг соокка, дүвү хатка доңган кижи
Авазының чылыг одун сактып келир...

Каннаар, эштээр ажыл шуутқан тудугжулар
Карангыда кандыг сылдыс кывыспас ийик.
Байырлалда янзы-бүрү херел чажып,
Парад оюн кайы хире корүштүг ийик.

Оол, кыстың дээди чараш хандыкшылын
Ынакшылдың оду дижип йөрээр бис.
Олимпий от, Мөңге от деп адаарывыс
Ыдык сагыыр чырыткылар база бар-дыр.

Бурунгунуң тоолчургу күчүтени
Прометей кижилерге отту бээрге,
Булуттарлыг дээр ыды октаргайже
Мунуп алгаш уже берген—күштүг чон бис.

Кончуг чараш хоорай, ГЭС-тер тудугларын
Коммунизм оттары деп алган чор бис
Хосталга дээш, амы-тынын чоңга өргээн
Коммунистиң чүрээн база оттуг дээр бис.

Ныыр кайсы калбак чуртум кырын дургаар
Ильичиниң чырыы чайнаш, тайбың турда,
Чүгле чангыс дайын оду бөмбүрзекти
Чүдередип өрттетпезин күзээр-дир мен.

Н. ООРЖАК.

«ВАНЯ, КАНЧАП МЫНДА КЕЛДИҢ?»

В. ШУКШИН

Пронька Лагутинниң кыс дуңмазы Н. хоорайга өөренип турган. Пронька ай санында бир катап дуңмазын эргип, хүнезин чедирип берип, өрээлиниң хөлезинин төлежип бээр чаңныг турган. Дуңмазының эштери студент кыстар-биле көөрежип, ийи-чаңгыс дугураан ишкенде ол мынчаар өөредип турган:

— Көрдүң бе, силерге колда чүве болза... Мында кандыг кижи чок дээр! Бир эвес кандыр-бир эр кижи келгеш сени: «Силер меңээ таарыжыр-дыр силер, ындыг-ындыг дигилеп—силерниң холуңардан чедип ап болур бе» — дээр болза, холунче хапкаш:

«Дегбе! Мен баштай өөренип алыр ужурлуг мен, а оон соонда өскээр боданыр ыйнаан. Амдызында чаңгыс бодалым—өөредилге» — дээр ола.

Пронька база бир келгениниң соонда, уругларны эртежик институтче үдепкеш, поезд шагынга чедир хоорай кезип деп шиитпирлеп алган. Поезд кежээ чоруур турган.

Көрзүнүп, агаарлап, кезек кылаштааш, автоматтан суг [illegible], садка дыштаныр алыр дээш сандайга олуруп алган. Чүгле олуруп алыры билек:

— Мени буруудатпайн көрүңер, дуңмам, — дизе-ле, портфель туткан чараш шырайлыг херээжен кижи чедип келгеш, — Бичии када силерни чардыктырып болур ирги бе?

— Чүге? —деп Пронька айтырган. Херээжен сандайга олуруп алган.

— Бис бо хоорайда кино-экскурсия кылып чор бис.

— Кино тырттырып тур силер бе?

— Ийе. Биске бичии рольчугашка бир кижи херек. Шак-ла ындыг... Сен ышкаш дүрзүлүг.

— А мен дүрзүнүг кижи дир мен бе?

— Ындыг... бодуун... Биске бодуун кодээ оол херек, бир-ле дутаар хоорайга кээп турар дээрим ол-дур ийин.

— Аа, билдингир-дир.

— Кайда ажылдап турар силер?

—Мен мында эвес-ле болгай мен, анаа дуңмамга кээп чордум.

— А, ынчаарга кажан дедир чоруур силер?

— Бөгүн.

— Мм... ынчаарга чүү-даа бүтпес, хомуданчыг-дыр. А силер ында.. кедээ суурда силер бе?

— Ийе.

— Суурда кайда ажылдап турар сен?

— Трактористеп.

— Силер бистиң-биле ээвээш дээрге-ле бир неделя хире кызы турупкан болзуңарза. Ынчап болдунмас бе?

— Ол берге. Ам дээрге [illegible] чымыш [illegible] бо[illegible].

— Билдингир-дир. Хомудан чыг-дыр. Буруудатпайн көрүңер—дээш, херээжен чоруур деп, дап бергеш, дедир эргиип келген. — Амдызында сээң чээрби минута хире чайың бар бе?

— Бар-ла.

— Силерни мен режиссёрга көргүзүксеп тур мен... чүге дизе... бодуунуң-биле силерге чүү деп тайылбырлаза эки чоор. шын дилеп турар бис бе деп чүвени тодарадып алыр дээш. Силер удурланмас силер бе? Ырак эвесте залчылар бажыңында чүве.

— Бараалы че.

Орук ара Пронька кинонуң адын, кандыг алдарлыг артистер ойнаарын, чежени төлээрин билип ап четтигипкен.

— А ол мен дег дүрзү-хевирлиг оол хоорайже чүге чедип келгени ол?

— Бодунуң салым-чолун дилеп келген. Ол дээрге хөй акша сурер кижилерниң бирээзи-дир ийин.

— Солун-дур оо — деп Пронька магадаан — меңээ болза хөй акша база шаптык катпас ийик: күске чедир бажын тудуп алыр бодап турар кижи мен. Кадайланыр-даа апаар болгай, а казанакка сыкышпас-тыр. Ÿрүг-дарыг көвү дээр. Хая көрнүр безин арга чок апаар болгай. Силерниң шуптуңарга хөйнү төлээр боор за?

Херээжен каттырыпкан.

— Силер ол дугайын далажыттыңар ышкаш. А силер маңаа неделя хире туруптар хире арганар чок бе?

— Шыдавас боор бе, неделя хире шыдаар мен. Мен телеграмма чорудуптар мен.

— Чок, амдызында телеграмма чоруткан херээ чок. Таарышпайн-даа баарыңар чадавас...

— Шак ол дүрзүге кончуг демей-дир силер диңнер чок!

— Ону режиссёр шиитпирлээр.

Шыпыраңнааш, угаанныг карактарлыг, аргазымаар, бежен хар ажа берген режиссёр Пронькаңы эвилең-ээлдек уткуп алган. Далаш-биле кичээнгейлиг топтап көргеш, креслога олуртуп алган.

Эвилең херээжен Пронька-ның дугайында көрген-билгениниң кысказы-биле тө каапкан.

— Ындыг-дыр—деп, режиссёр химиренген — Бир эвес шимбай хире болур болза, четпезин эдип алыр бис. А ам бис ийи артып калыылы, бис ойнаарын шенеп көрээли.

Херээжен үне берген.

— Адыңарны кым дээр ийик мен уттупкан-дыр мен?

— Прокопий — дээш, Пронька тура халаан.

— Олуруңар, олуруңар. Мен база олуруп алыйн — дээш, режиссёр анаа дужаалтыр олуруп алгаш, Пронькаже хоглүү-биле көрген.

— Тракторист сен бе?

— А-ак.

— Кинога ынак силер бе?

— Ынак-ла мен. Ийи-чаңгыс көөр-ле-дир мен.

— Чүге ийи-чаңгыс дээриңер ол?

— Чайын үргүлчү бригадага турар, а кыжын делиңа баар.

— Делиңа деп чүл ол?

— Ыяш белеткээр чер-дир ийин. Кадайлыг эрлерни сеп-телгеге арттыргаш, а бот — мен ышкаш кижилерни — ында чорудуп турар.

— Аа, ам-на билдиже берди... Ындыг ийин бо, Прокопий: бистиң киновуста бичии роль бар: кедээден бир оол хоорайга чурттазымза бүгү чүве эки чыр боор дээш бодалбиле чедип кээр. Таныштарын база тып алыр. А таныжынга ындыг болган, хоорай чурттуг өг-бүле улус шөлээзиниң үезинде кедээге дыштаныр турган, оолдуң бажыңынга чурттап турган. Ол билдингир-дир бе?

— Билдингир-ле-дир.

— Кончуг эки-дир. Оор ынай: хоорайжы өг-бүле оолдуң чедип келгенинге хөңнү чок—артык чырын, сымырсынып [illegible] дээш оон-даа өске. Оол мелегей эвес, ол дугайын чоорту эскерип, хоорайжы чурттаар чиик эвес деп чүвени билип каар. Бо амдызында оолдуң баштайгы базымнары-дыр. Билдиң бе?

— Канчап ындыг болур чүвел: боттары оолдуң бажыңынга чурттап-чурттап, а кажан оларга кээрге, хөңнү чок деп чүве канчап турар чүвел?

— Ындыг чүүлдер... тургулаар. Оон кадында олар хөңнү чогун ажыы-биле көргүспейн турарлар. Мында эвээш нарын болдур ийин.— дээш, режиссёр Пронькаже [illegible] алгаш кезек олурган. — Билдинмес-дир бе?

— Билдингир. Мегелеп турар-ле.

—Ийе, мегелеп турар. Чешенеп көөр бис бе?.. Сестерни чоорту чогаадып алыр бис. Че, бис бе?

— Канчаар эгелээр мен?

— Эжиктен кирип кээриңге — сээң мурнуңда мен эвес, а демги хоорай чурттуг таныштарының эр ээзи боор мен. Оон ыңай көрүп көөр бис. Хостуг чаңнаар силер. Чүгле сен бодуңну Пронька, Прокопий эвес, а ол кедээ оол мен деп чүвени эки сактып ал. Ону Иван деп адап алыылы. Эгелээр-дир че!

Пронька дашкаар үнгеш дедир кирип келген.

— Экивеңер.

— Соктаар херек — деп режиссёр эткен — Ам база катап.

Пронька үнгеш, эжикти ыыткыр соктаан.

— Чаа!

Пронька кирип келгеш, эжик аксынга тура душкен. Олар бот-боттарынче үр-ле көржүп алгаш турганнар.

— Амыр-мендин кайы чүвел?

— Мен мендилеештим.

— Бис катап эгелээливис ышкажыл.

— Эгезинден эгелеп бе?

Пронька үнгеш, база катап соктаан.

— Чаа!

— О, Иван! Кириңер, кириңер — дээш, режиссёр амырай берген. —

— Баар эртиңер! Кайыын эстедип келдиң?

Пронька хүлүмзүрүй каапкан.

— Экиш!— дээш режиссёрну куспактааш, оргазынче кезек часкагылаан — Амыр-менди-ле тур силер бе?

— А сен чүге амырап турар кижи сен — деп, режиссёр айтырган.

— Сени көрүп каащ... Сен база амырай бердиң чоп.

— Ынчалза-даа маңаа мегелениң өөрүп турарымны эскербес-тир сен бе? Ам билдиң бе?

— А сээң мегеленген херээк чүл! Мен ам-даа сеңээ чурттаар мен деп чугаалавадым ышкажыл. Мен анаа-ла кире дүжер дээш келген боорумну канчап билир сен.

Режиссёр хаваан дүүп Пронькаңың карактарынче кичээнгейлиг көргүлээн.

(Уланчылыг).

МАРТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ада-иелер, силерге. 9.35 — «Дээскиннер орук чаңында бажың». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.15 — Свердловсктиң үлегерлиг опера болгаш балет театрының аныяк солистериниң концерти. 11.50 — «Эки бараанның хөйнү». 12.20 — «Спортлотонуң» 11-ги тиражы. 12.30 — «Ону силер шыдаар силер». 13.25 — «Үени бир шак бурунгаар». 1981 чылдың апрель 1-ден эгелеп ССРЭ-ниң девискээринге шак санаашкынының чурумунуң дугайында. 13.45 — «Чуну номчуурул». Дамчыдылгаңы литература критиги В. Дмитриев эрттирер. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — Уругларга фильм. «Чоруурар чогузун». Уран-чечен фильм. 16.00 — «Бардаа болза, бүзүренчиг эвес». 17.00 — Г. Карева ырлаар. 17.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.00 Мультфильмнер программазы. 18.30 — «Правда» солунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң [illegible] беседазы. 19.15 — Концерт. 19.45— «Бис — моон адаанда ат салганнар...» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.25 — «Бис— моон адаанда ат салганнар...» деп телефильмниң 2-ги сериязы. 22.45 — 23.45 — Спорттуг программа: 1. Хаак спортунга делегей кубогу. Эр улус 50 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 2. «Часкы карачыгайлар» деп сүтке хоккейинге [illegible] маргылдаазы. Тоңгенде — Медээлер.

ТЫВАНЫҢ КУРУНГ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Тываның комсомол шаңналының лауреады, эстрада артистериниң VI бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы — Бүрүнениң «Саян» ансамблиниң концерттери март 17-18 хүннеринде хөгжүм-шии театрынга болур. Удуртукчузу — В. Наваклаев.

Концерттерниң эгелээри — 19 шакта. Касса 10 шакта ажылдап эгелээр. Коллективтиг чагыглары 2-16-69 телефон-биле хүлээп ап турар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар. чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг каттың хүргени секундада 1-6 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 2-7, өске арткаңнарынга 0-5 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар. чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг каттың [illegible] секундада 2-7 метр чедер. Агаарның температуразы 1-3 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КӨРҮКЧҮЛЕРНИ СОНУУРГАДЫП ТУРАР

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, бистиң чаңгыс чер чурттуувус Иван Туренковуң чурулга ажылдарының делгелгези чоокта чаа ажыттынган. Республиканың чурулга [illegible] музейинде ажыттынган делгелгени 60 хуннерде хөй-хөй көрүкчүлер сонуургал-биле хүлээп ап турар.

Чурукчунуң «Енисейде сал бадырыкчылары» деп линогравюразы.

Иван Петрович Кызылга өскен-төрээн, № 1 школага өөренип турган. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээрге харынга бирээни немеп алгаш, фронтуже чоруй барган. Фашистиг эжелекчилер-биле эрес-дидим тулчуп чораан, Берлинге четкен.

Дайын соонда төрээн Кызылынга ээп келген болгаш чурулга уран чүүлүнче сундугуп кирипкен. Чурукчунуң делгелгезинде солун ажылдарны айтып болур. Гравюра, чураан чуруктар, акварель дээш янзы-бүрү хевирлер кирген. Ак-кара өңнүг гравюра-биле ол Тываның каас-чараш бойдус-чурумалын тодаргай көргүзүп турар. «Енисейниң төрүттүнгени» деп ажыл дижик, бо гравюрада Тываның кайгамчык бойдузун эки-ле чурув илереткен. Штрихтер арыг чараш, шугумнар онзагай. «Таңды-Уланың эдээнде», «Сал бадырыкчылары», «Сарлыкчылар», «Хүт ужары», «Тожунуң [illegible]» деп ажылдары онзагайы-биле ылгалып турар. Хову-Аксының, Ак-Довураңның тудугларының дугайында чурукчунуң ажылдары база бар. Черле ынчаш Совет Тываның чаартылгалары, ажыл-ишчи кижилери чурукчунуң темазы болуп турары тодаргай-дыр.

Дайынның аар-берге уржуктарын карак-биле көрген, ону чурттап эрткен болгаш дайынның ниитизин бо кижи чер кырынга тайбың амыдыралды алгаг-йөрээвишаан, дайын чылдарында көрген-билгениге хамаарыштыр ажылдарны база бижиттилээн. «Амыдырал дээш демисел», «Мурнуку одуругда» дээш өске-даа ажылдарны делгелгеде база киирген.

Иван Петрович Туренковуң ажылдары моон мурнунда чылдарда Сибирь зоназынга, Совет Россияга база даштыкыга делгелгелерге киржип турган болгай. Төрээн Тываның каас-чараш бойдузунда тайбың, аас-кежиктиг амыдыралды алган турар чурукчунуң делгелгези биске үнелиг, солун болуп турар.

Г. СУЗДАЛЬЦЕВ.

ТАЙГАГА ТАВАРЫЛГА

Рассказ

Дээрниң чөөн чүгүнден кыйгагар ак чырыктың ойбуну чаа-ла эскертинип кел чораан. Тайга дүнеки уйгудан одуп галак. Ам-даа дүн-дүр дээрзин сагындырган чүве дег, кодан кедээн кызыл-үгү эде каапкан. Хүмүс [illegible] дүне [illegible]дыр дона берген харны хөлүредир оя баскан даштың үгүнү дуурезиникен. Ол ыяштар будуктарының аразы-биле оожум кылыйтпышаан, дааш үнген черге келген. Үгү мениңеп хевиндээш, күргаг будукту улуг чалының-биле сый шаапкан, дедир-ле дезип ынай болган.

— Бу, кончуг аазы!—деп, корткан Чазыйбан боозун эктинче дедир дыкттевишаан, [illegible]—Чорам ушта халып кел часты.

— Үгү-дүр — деп, эжи сы[illegible].

Ийи эр [illegible] шешпүрүп бар чорааннар. Ооң иштиниң кары дискентек [illegible] турар, [illegible]. Бут-биле ол тең [illegible] ынаар берген дажок. Улаваан-да доңпалн, [illegible] берген-нер. Мангыспан тура душкеш, [illegible].

— Дыштаныл алыылы, Чазый. Дан ам-даа сагыш чок-тур.

Седеске чыдыктуң кырында [illegible] олурупканнар. Эзим иштиниң шыгын, дааш-шимээн даа, сыг дээр сырын-даа чок. Кыржын соок агаарны тынарга, аңаа хөрек хозап турар.

— Сээң адарың кандыг ийик, Мангыс?— деп, ижик чүве дег марбыгыр чаактарлыг, хаванның ышкаш сыгдын [illegible] семиан аңаа теп тургаш доллур савак тырып каан шоолай-ле, бүгү хевир байдалы адыга кедергей дугжур, Чазыйбан айтырган.

— Ада албас болза, аңаа чоруур боор бе!— деп, чаңын-да семис эжиниң уйгу-ле ынгалбас, шортегер [illegible], мешпек кызыл думчуктуг, ушгуланнааш достагар каракгарлыг Мангыспан харылаан.

— «Кыра-Хемелээр» дээр шолалыг эр турган чүве. Аа богда, ол кижиниң адарын мен кара кайгаар кижи мен! Мырыңай чыкылаар, [illegible]. А ол хиреде ок бүрүзү деттен боор. Хем кежиллдир чораан аңны безин чыттыр алып каар дедеп. Чазыйбан уламчылаан.

— Хөөрен канчаар, «Кыра-Хемелээрге» четпес-даа болза, мен база-ла шору адар мен. «Сы[illegible]» [illegible]-биле [illegible] олурган күшкүлдүң борбак бажын часпас адар мен.

— Охо, ынчаарга-ла [illegible] адар-дыр сен, Мангыс! Эки адар кижи мээн [illegible] чүүктеп ал. Мен эштиң-ле чалып алыр, өөдежок кижи болдур мен ийин. Бо чүрек дүрген согар болгаш, хөрек өгленнээр, боо шыгаарга, хирааны дескен чүве дег, ол-бо маңнааш турар дивес сен бе.

— Ынчангай [illegible]. Сен-даа [illegible] ынаарга, улеш [illegible]-ла болгай. Хамык ужур [illegible] уңдуру [illegible] деп [illegible].

Чазыйбан биле Мангыспан олурган черинден тургаш, машпайтып каапнар.

Даң чоорту [illegible] [illegible] дыышкыр сиңн[illegible] чер [illegible]. Карангы [illegible] чиктен дөрт элик туруп оъттап берген. Агылдыр өңнүг чодур хүлбүс [illegible] маргазын тура тыргып алгаш, аксынга ховуур дайнавышаан, сиот [illegible] кайгап турган. Ийи арга [illegible], [illegible] безин [illegible] [illegible]. Өөр аңнар баштыңын кылчыгыр элик биле хүлбүс-ле арай сээнтиг, ол-бо көргүп [illegible].

Орууг [illegible] багдыг кыымның агаарга хейдиктир [illegible] дег, өткүт дааш чык-ла дээн. Арга-эзим мемнеп, алгырган чүве ышкаш [illegible] берген. Хүлбүстүң чанында бир-ле чүве аар пет дээн. Девидээн аңнар дөрт чүкче тарай маңнашкаш, тура душкеннер.

— Чаңдыр барды! Дүргенгат!— деп, Чазыйбан хейле-[illegible] [illegible] эжиңге сымыранган.

— Адыр, адыр — деп, Мангыспан кавыырган [illegible].

База-ла чык-дарс дээн.

— Тьфу! Ажа берди!

— Дүргеде, дүргеде!

Хоолдан даш чалгыяк хемте уламкаш турупкан. Чарбыдың [illegible] маңнап [illegible] аңнар [illegible] [illegible] сирт кырынга келген. Беш дугаар адарга, халып бар чораан хүлбүс согуналгаш, он каралаыр харже хөмдүне берген.

— Ол боор көрем!— деп алгырбышаан, Мангыспан амырап тура халаан.

— Чүге чазарың ол? Күшкүн бажын часпас адар кижи ынаар чүве бе?— деп, Чазыйбан [illegible] айтырган.

— Дүгн кежээ көдүрүп турган [illegible] ийин. Чүрек шаккыланыр, боо арга [illegible]. Баар шиштээр лерек-дээш, демгизи боозун эктинге чүктеп, чоруур дей берген.

— Адыр, бичии маңа! Моон [illegible] дугуразыны ток кылып-таалы — дээш, Чазыйбан [illegible] [illegible] пойлаарак ушта соктааш, оотта койтуладыр чайган.

— Черле сагыңгыр кижи ийин мон!— деп, Мангыспан амырай берген.

— Олчаны «чуур-ла» болгай. Чазыйбан биле Мангыспан [illegible] [illegible] [illegible] мактапканнар. Оон дүзел кааң [illegible] [illegible] эгелээннер...

Арголык сынның аар ийиндан үнген аңнаар хайгаарал чылы Эзир-оол эзим иштин-биле эстедип келгеш, бичии [illegible] дыштаныр, хайгаарал олурган. Сынның аар ийининиң шиглей, элээн-не ырак бир [illegible] берген боо [illegible] [illegible] галган. Төтчеглекчилер эпти-ле тетериш кээр чер дээш, оон ынаар далажып бар чораан дыр ана эвес. Эзээн болганда, Эзир-оолдуң мурнуда шыргай шет иштинде чазырдан дааш үнген соонда, улуг хүлбүске баштаткан дөрт элик бо келген. Олар мырыңай Эзир-оолдуң чанынга тура душкеп. Карактары дозураңнашкан, [illegible] [illegible], быгыннары доглаңнашкан, [illegible] Эзир-оол топтап көөрге, бажында турган улуг хүлбүстүң мыйызы чангыс, бирээзи дөзүнүн бичии-ле үстүндеп одурлуп калган, хан дээрге оон кулаан, [illegible] дүй алы берген, кызыл мыыгы болган. Инспектор [illegible], [illegible] [illegible] билбейн олурда-ла [illegible] [illegible] маңнажыр [illegible].

— «[illegible]» — деп Эзир-оол бодунга чугаалап мындаа, [illegible] тура халаан. [illegible] [illegible] бар[illegible]. Харап [illegible] [illegible] [illegible]: «Канчап мындыкынын бирээзи сынып каап ар боор?». [illegible] [illegible] ол [illegible] [illegible] эстедип чорупкан.

..Чазыйбан биле Мангыспан аткан хүлбүстүң ушкан черинге барганнар. Аң харга ол каладыр кээп душкеш, ынаар [illegible], соястап баткан болган.

— Кайда чыдыр мон?— деп шөртегер, семис Чазыйбан эрнин чыдганып эжинден айтырган.

— Чоп чүве көзүлбес дээр сен!— деп, Мангыспан харамдыгып, ийин куду ужа-тура эжкедеп баткан.

— Па, бо канчап барган [illegible]?!

— Мынаар халаан-дыр, хаң бо көр даан.

— Ойт, дүү ол чүл?— дээш Чазыйбан хар иштинден хүлбүстүң окта одура аттырган ханныг дүктүг мыйызын ушта сон алган. Хүлбүстүң бир [illegible] мыйызы дөзүнүн үстүндеп одурлуп калган болган. Ланчыы огу ол мыйыска [illegible], ону одура шаапкан, а хүлбүс боду кезек када сергеп, моорап чыткаш, оон деткерлип чоруй барып-тыр.

Чазыйбан биле Мангыспан ханныг хүлбүс мыйызы тудуп алгаш, хейде-ле хараадап, чарааның [illegible] [illegible] турда, ханныг аңны дедир истээн инспектор Эзир-оол бо кырынга келген. Чазый-чылби төтчеглекчилерниң доюу мынчаар болбайн барган.

К. АРАКЧАА.

КИНО

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бабек» (2 сериялыг) [illegible], 17.00, 20.00, «Бо кайгамчыктыг кижилер» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ивановтуң чаш назыны» 9.30, 11.20, 13.10. «Коргуушкуннуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чээрби чыл соолунде бир катап» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өске хоорайга аян-чорук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюро кежигүнү, улус депутаттарының район Совединиң депутаты райкуусском кежигүнү, районнуң улусчу контроль [illegible]

Доржу Седенчапович
КУУЛАРНЫҢ

[illegible] болгаш аар аарааныы соонда мөчээнин СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому, район Совединиң күүсекому, Тыва АССР-ниң [illegible] контроль комитеди [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ринге болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тур.

Редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 [illegible] секретарының 2-23-15, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-31-75 культура килдизиниң 2-23-34, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 446

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаашкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00101

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 63 (11561) | 1981 чылдың март 15, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кат.

Чамдык чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарынга эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чагаалары

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чамдык чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарынче чагаалар чоруткаш, СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүртүнген Совет Эвилелиниң эң чугула даштыкы политиктиг саналдарынче оларның кичээнгейин угландырган.

Даштыкы политиканың талазынга Совет Эвилелиниң тайбыңны быжыглаарынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынының ханылаарынче, боо-чепсектиң эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган ол чаа улуг инициативаларын хамаарышкан чурттарның чазактары болур-чогууру-биле өөренип көөр боор деп идегел ол чагааларда илергейлеттинген.

(СЭТА).

КОСМОНАВТЫЛАР ВЛАДИМИР КОВАЛЁНОК БИЛЕ ВИКТОР САВИНЫХ «САЛЮТ-6» СТАНЦИЯДА

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың март 13-те Москваның биле 23 шак 33 минутада «Союз Т-4» космос корабльның «Салют-6» — «Прогресс-12» орбита комплекизи-биле тутчулгазын боттандырган.

Тутчулга нezзаниң агаар эрттирбезин хыналдазының соонда космонавтылар Владимир Коваленок биле Виктор Савиных олар «Салют-6» станцияның иштинче шилчип кирген.

Экипаж борт системаларының болгаш аппаратураларының немолде хыналдазын чорудар, станцияны ужудуушкун байдалынга моон соңгаар ажыглаарын хандырары-биле чамдык херекселдерни болгаш тургузугларны хемчээриниң болгаш солууруунуң талазы-биле хемчеглерни чорудар. Космонавтылар «Прогресс-12» корабльдиң чүъгүн база дүжүрүп алыр ужурлуг.

Орбита комплекизиниң бортунга эртем программазының ажылдарында чериниң бойдус курлавырларын өөренип шинчилээри, технологтуг, астрофизиктиг болгаш техниктиг шенелделер, медицина-биологтуг шинчилелдер кирип турар.

«Салют-6» станция орбитада ужудуушкунда үш чартык чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда ооң бортунга космонавтыларның он үш экипажтары, ооң иштинде каттышкан алды экипажтар ажылдаан, үр хуусаалыг дөрт экспедицияны чедиишкинниг боттандырган.

Телеметриктиг медээлер ёзугаар алырга, «Салют-6» — Союз Т-4» — «Прогресс-12» эртем-шинчилел комплекизиниң орбитада ужудуушкуну болур-чогууру-биле боттанып турар.

Эштер Коваленок биле Савиных оларның кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-6» — «Союз Т-4» — Прогресс-12» орбита комплекизиниң бортунда эгелээн ажылдарның чаа үе-чадазы эртем техниканың болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга космос делгемин шинчилээрин база шиңгээдирин уламчылаар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң херек кырынга боттаныышкыны болур.

«Союз Т-4» космос корабльның экипажы—корабльдың командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Коваленок (солагай талазында) болгаш бортинженери В. П. Савиных ужудуушкун мурнунуң белеткелдериниң үезинде Ю. А. Гагарин аттыг космонавтылар белеткээр төпте.

СЭТА-ның фотозу (чурукту фототелеграф-биле алган).

БЕДИК ШАҢНАЛ УЛАМ СОРУК КИИРГЕН

1980 чылда социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш Мөңгүн-Тайга район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ыраккы Мөңгүн-Тайганың малчыннары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылчыннары 1980 чылда болгаш оңгу беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планнарын чедиишкинниг күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедиддер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгай.

Ону районнуң ишчилеринге тыпсыр дээн медээ Мугур-Аксы суурнуң чурттакчыларынга, «Малчынның», «Мөген-Бүрениң» малчыннарынга дораан тарай берген. Айыткан шак четпээнде-ле, районнуң Культура бажыңынга ажылчы чоннарның төлээлекчилери чыглып келген. Боттарының кызымак күш-ажылының ачызында бедик шаңналга төлептиг болган мурнакчыларның арыннарында өөрүшкү чайнаан, шупту байырлал ишчи киир кеттинген. Шынап-ла оларның байырлаар эргези бар: эрткен чылын мөңгүн-тайгажылар продукцияның ниити хемчээлин беш чылдың эгезинде турганы-биле деңнээрге 8 хуу өстүрген. Ол үениң дургузунда хой, өшкүнүң баш саны 10 хуу, чылгызы— 17 хуу өстүрген. Районнуң совхозтары күрүнеге эът садарының беш чыл планын бүрүн күүсеткен. Ооң алган эриг орулгазы 791 муң рубль болган. Ниити малының бүгү чүзүн аайы-биле баш саның планы күүсеттинген.

Байырлыг хуралды улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Хорлуу ажыткаш, СЭКП райкомунуң секретары, Ш.-К. С. Кочегага сөс берген.

Амгы үениң шылгаралгалыг политиктиг ажылдакчызы, тайбың дээш могаг чок демиселчи, В. И. Ленинниң өөредииниң шынчы уламчылакчызы СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуурун ол саналдаарга, чыылганнар бүгү кырынга туруп кээп, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алганнар.

СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарга сөс берген.

— СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев XXVI съездиге кылганы Отчёт илеткелинге бистиң чурттуң [illegible] бүгү талаларында — партияның политиктиг, организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылының байдалын хандыр болгаш бүгү талалыг анализтээн—деп, Ч.-Д. Б. Ондар чугаалаан.— Ында ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунунуң улам ынайгы делгем программазын берген, ам шиитпирлээр ужурлуг айтырыглааны айыткан болгаш оларны шиитпирлээриниң оруктарын тодарадан.

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының оңгу беш чылдың сорулгаларын боттандырар дээш, бүгү совет улус-биле бир демей, чуткулдуг болгаш [illegible] кылган ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы база доктааган. Оңгу беш чылдың дургузунда республикада хөгжээн үүлдерни кысказы-биле айтып, кастыырган демир-даштың, бүдүртүнген продукцияларның, ажылдап кылдынган электри энергиязының сан-түңнерин ол районнуң ишчилеринге таныштырган. Ол ышкаш тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң [illegible] талазы-биле кылдынган ажылдарга база доктааган.

Келир ажыл-агыйны хөгжүдер, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле республиканың партия болгаш Совет органнарының мурнунда турар ажылдарын база [illegible] таныштырып, беш чыл дургузунда көдээ ажыл-агыйга чедип алган чедиишкиннерин чугаалаан.

Кызыл тукту чаалап алган районнуң совхозтарының чедиишкиннерин база Ч.-Д. Б. Ондар демдеглээн. Эът болгаш дүк бүдүрериниң талазы-биле республикада эң бедик көргүзүлүг болган мөңгүн-тайгажыларның чедиишкиннерин тодаргай анализтеп, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен ишчилерниң аттарын чоргаарал-биле адаан.

— Силерниң чедиишкиннериңни СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК бедик-биле үнелеп, силерниң маадырлыг ажыл-ижиңерни хүндүлеп көргенинин демдээ кылдыр Кызыл тук-биле шаңнаан-дыр, эштер—деп, чугаалааш, Ч.-Д. Б. Ондар шилчиир Кызыл тукту районнуң төлээлеринге тыпсып берген.

Түңнелинде Ч.-Д. Б. Ондар бедик шаңналды чаалап алганы дээш районнуң ишчилеринге изиг байырны СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден чедирбишаан, бо хүннерниң чугула сорулгазы болза, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери болур дээрзин чугаалаан. Кыштаг дээш чидириглиг үнер дээш бүгү-ле хемчеглерни алыры, малдың баш санын бүрүн камгалаар дээш бүгү күштү салыр дээрзинге бүзүрелин ол илергейлээн.

Районнуң ишчилериниң ажылын бедик-биле үнелээни дээш партияга болгаш чазакка өөрүп четтиргенин аңаа санал бергеннер: — «Малчын» совхозтуң хойжузу К. С. Борарган, «Мөген-Бүрен» совхозтуң партком секретары О. А. Ооржак, райпода садыгжы Д. С. Чанзан, СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н. Шагдыр-оол олар илередип, бедик шаңналга соруг кирген ишчилер он бирги беш чылдың бирги чылында улам күжениишкинниг ажылдаарын өске-[illegible] мурнунга [illegible] бээргеннер.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: шилчиир Кызыл тукту тыпсып турган үези.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш республиканың социалистиг чарыжынга Бай-Тайга районда Бай-Тал суур 1980 чылдың түңнелдери-биле үшкү черни ээлээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң облас чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң үшкү черниң дипломун биле болгаш 100 рубль-биле шаңнаткан.

Республиканың үдуртур органнарының ол бедик шаңналын Бай-Тал суурга тыпсырынга тураскааткан суурнуң ажылчы чоннарының ниити хуралы чоокта чаа болган. СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол суур чаагайжыдылгазынга болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга үре-түңнелдиг ажылы болгаш республика чарыжынга чедип алган бедик шаңналы дээш бай-талчыларга изиг байыр чедирбишаан, үшкү черниң дипломун, 100 рубль акша шаңналын Бай-Тал көдээ Советтиң болгаш суурнуң төлээлекчилеринге байырлыг байдалга тывыскан.

Суур чаагайжыдылгазынга болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга оларның кылган ажылын бедик-биле үнелээни дээш өөрүп четтиргениниң илергейлээшаан, бай-талчылар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам күжениишкиннинг ажылдаарын, ындыгыя боттарының төрээн суурун улам каас-шинек болган үлегерлиг корум-чурумнуг болдурар дээш моон соңгаар-даа хөй чүүлдерни кылырын бүзүредипкеннер.

Ол-ла хуралга 1980 чылда малдың баш санын менди камгалаар, малдың чаш төлүн эң хойнун доругтурул алыр талазы-биле чедип алган бедик көргүзүглери дээш шаңнаткан Турлыгның хойжу бригадазынга (бригадири Д. Б. Хертек) Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң акша шаңналын Д. С. Данзын-оол база тывыскан.

Х. КАРА-ООЛ.

Бөгүн — Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының хүнү

ХҮН БҮРҮНҮҢ ҮЛЕТПҮРҮ

Миллион-миллион совет кижилер хүнүнүң-не ачы-дуза чедирер черлерниң ажылдакчылары-биле ужуражып турарлар. Бо талазы-биле ажылдың [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Бо адырның мурнакчы бүдүрүлге черлериниң коллективтери профессионал байырлалдың бо дүүзүнде чедиишкиннериниң дугайын дыңнадып турар. Ол [illegible] РСФСР-ниң коммунал-амыдырал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының министерствозунуң специалистери тайылбырлап турарлар.

Факт: «Смоленскиниң коммуналчылары хоорайның төвүн чаагайжыдып тударын доозупканнар. Оруктарны корум-чурум киир чазаан, бажыңнарны болгаш инженерлиг төптерни септээн, ыяштар, чечектер олуртур черлерни белеткээн».

Тайылбыр:

Оңгу беш чылдың иштинде ниити шөлү 400 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудуп, септээн. Амгы үеде РСФСР-де хоорайларның болгаш ажылчын суурларның күрүне болгаш кооператив-даа чуртталга бажыңнарының барык шуптузун төп чылыдылга, суг дамчыдылгазы-биле хандырган.

Бо беш чылда республиканың чуртталга фондузун шуптузун чаагайжыдары доостур. Түңнелинде — ужен миллион кижи чуртталга байдалын улам экижидер.

Хоорайларны, суурларны газ-биле хандырары үргүлчүлеп турар. Бо чылын бир миллион хире квартиралар газты алыр. Республиканың тозан хоорайларында арыглаал тудугларын кылган. Он-он муң километртиг хоолайларны салган.

Он бирги беш чылда бичии-бичии хоорайларга ачы-дуза чедирериниң он-он объектилерин тудуп тургузар болгаш өске-даа улуг ажылдар [illegible].

Ынчалза-даа ажылдың темпизи планнаанындан хожудап турар черлер хөй. Ындыгаш адырның ажыл-ишчилерин техниканы [illegible] [illegible] кылыр ажылдың хемчээлин кызырарынче чуткуп турар.

Факт: «Байкал-Амур демир-орук магистралының найысылалы — Тындада амыдырал хандырылгазының чаа бажыңы баштайгы аалчыларны хүлээп алган. БАМ-ның тудугжуларынга ында идик-хеп септээриниден эгелээш, куда байырлалын организастаарынга чедир, он-он хевирниң ачы-дузазын чедирип турар».

Тайылбыр:

Чаа үлетпүр [illegible] ооң иштинде — БАМ тудугнуң кавызында ачы-дуза чедирер черлер шалыпкыны-биле хөгжүп турар. Ам ында чеден хире амыдырал хандырылга бажыңнары, комплекстиг хүлээп алыышкын черлери, он-он ательелер ажылдап турар. Оларда 350 хире [illegible] ачы-дузазын ап болур.

Бо адырның ажылдакчыларының ажылын сайзыраңгайжыдарынга бүдүрүлге хөгжүлдезиниң курлавырлары дузалаар. А курлавырлар хөй.

Ажылдың хемчээли чылдың-на улгадып турар. Оңгу беш чылдың иштинде Россия Федерациязының ажылчы чоннарының идик-хевин септээринге [illegible] чагыглары болгаш өске-даа чүс [illegible].

Факт: «Ярославль областың суурларында комплекстиг хүлээп алыышкын черлерин тургузары доозулган. Ам амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге черлери ажыл-агый санында бар. Ол чорук көдээ чоннуң хандырарының деңнелин бедидер, ону хоорайныыңга чедир чоокшулаштыр арганы берген».

Тайылбыр

Ол дег бедик деңнелге Москва, Свердловск, Тула болгаш өске-даа областарда чедип алдынган. Эрткен беш чылда көдээ черлерге ачы-дуза чедирериниң хемчээли ортумаа-биле чартык катап калбарган. Көдээ черлерде комплекстиг хүлээп алыышкын кылыр пунктулар четкизин калбарган. Ам республикада олар — 70 муң.

Көдээ черлерде таарымчалыг аргаларны, чижээ, бажыңнарын хүлээп алыышкын [illegible] улам калбарткан. Ол [illegible] ажылдарының [illegible] шактарын [illegible] таарымчалыг бооп турар.

Ачы-дуза [illegible] ажылдакчылары эң эки коллективтериниң дуржулгазын [illegible] [illegible] ажылдап турар. [illegible] ажылдарын [illegible] хөгжүдериниң [illegible] бо беш чылдың даалгаларын негеп турар.

(СЭТА-ның корр)

МОСКВА.

АПРЕЛЬ 18 · ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БАШТАЙГЫ ДЕТКЭЭН КОЛЛЕКТИВТЕ

Найысылал Кызылдың дааранылга фабриказында ай, квартал планнарын ажыр күүсеткеш, коллективтиң чоргааралы болу берген хоочуннар хөй. Оларның санынга быжыкчы Валентина Седованы хамаарыштырып болур. Дуржулгалыг быжыкчы бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери апарган. Даараныкчыларның бүдүрген продукциязының шынары ооң ажылындан база хамааржыр дээрзин коммунист В. Седова кончуг эки билир. Ынчапташ ол бодунуң ажылынга ак сеткилдиг, негелделиг болуп, хүн бүрүнүң ээлчег үлүүн 170 хуу күүседип турар.

Коммунист В. Седова ук бүдүрүлгеде хоочун дагдыныкчыларның бирээзи. Бодунуң ынак мергежилинге аныяк кыс Валентина Доржуну үш ай дургузунда өөреткен.

Февраль айның планын 140—150 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң мурнакчылары болган ажылчылар коммунистиг субботниктиң хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглээрин шиитпирлээн ажылдап турар.

ЧУРУКТА: В. Седова болгаш В. Доржу олар.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЙ ПЛАНЫН ОЛ ХҮНГЕ ЧЕДИР

Коммунистиг субботниктерни доктаамал чыл бүрүде эртирери совет улустуң бир чаагай чаңчылы апарган. Улуг эгелээшкинниң хой миллион кижилерни бодунче хаара тудуп турар. Оон тодаргай чижээн ол хүн Эрзин районда «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның 5 дугаар көжүп чоруур механизастаттынган колоннзынга эрткен байырлыг митингиден көрүп болур турган. Бистер аңаа эртенгиниң 7 шак 30 минутада чеде бердивис. Ажыл шагының эгелээринге чедир ам-даа чартык шак бар. Херим иштинде чурум-чыскаалдыг тургулапкан тудугжуларның, шеверлекчилериниң, чолаачыларның, механизаторларның болгаш контора аппаратының [illegible] кичээнгейи — чаңгыс кижи-ле! Агаарның чылыын, аязын, сеткилдериниң ындазында байырланчыын, сергээн чүге деп-наар.

Байырлыг митингиниң КМК-ның начальниги С. Сакты-Сүрүң ажыткаш, чүве чугаалаары-биле коллективте партия организациязының секретары А. Донгакка сөс берген. Алдын-оол Дажы-Саимаевич оларның коллективи бо чылын районда эге баштай ындыг митингиниң эрттирерин бодураан таварылга эвес дээрзин чугаалады. Шынап-ла, бо колоннаның ажылы чүгле хамаарышкан районда эвес, а республикада база мурнакчы бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Амгы хүннерде коллектив район төвүнде 700 олуттуг ортумак школа, Нарын суурда улуг делгем Культура бажыңы база суурларда ийи аал ишти чурттаар хөй санныг чуртталга бажыңнарының, мал кажааларының тудугларында хаара туттунган. Эрткен чылын КМК 1 миллион 123 муң рубль түңге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ол хүлээлгезин 1 миллион 212 муң рубль кылдыр боттандырып, азы ук планның оналдазын 107,8 хуу күүсеткен болуп турар. Коллектив бо чаа 11-ги беш чылды база багай эвес эгелээн. 1981 чылдың баштайгы ийи айларының социалистиг хүлээлгезин КМК СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде күүсеткен. А. Донгак бо бүгү сан-чурагайларны адап тура, коллектив кежигүннериниң бар күш-ажылчы чедиишкиннерге доктаавайн, улам бурунгаарлаарынче база ленинчи коммунистиг субботникче бо демниг үнеринге белеткенииринче чыылганнарны кыйгырган.

Дараазында областың XVIII партконференциязының делегады чолаачы К. Кара-Сал сөс алган. Оон чугаалааны болза:

— Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бо чылын база коммунистиг субботник эрттирер эгелээшкинниң ээп-биле деткип тур мен. Бо чылың ынак баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 111 чылының бүдүүзү апрель 18-те болур субботникке чедир мээң удуртуп турарым чолаачылар бригадазы апрель айның планын бүрүн болгаш ажыр күүседир бис. Мен хуумда субботник хүнүнде моон мурнунда камнап алганым кывар-чаар материалдарга ажылдап хүнээр мен...

Митингиге ооң ангида комсомолчу шеверлекчи А. Комбу-Сүрүң, СЭКП Эрзин райкомунуң секретары С. К. Орус-оол база чүве чугаалааннар. Ол коллектив субботник хүнүнде ажылдап алган акшазындан 400 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

С. МОНГАЛ.
«Шынның» тускай корр.

СОРУК КИРГЕН УТКУДУВУС

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, анаа эш Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткелиниң улуг сонуургал-биле таныжып, илиг-биле чугаалажып турар. Төөгүлүг улуг съездиниң шиитпирлеринге улам сорук кирип, бистиң министерствовуста [illegible] — чуртталга-коммунал ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн бедик көдүрлүүшкүннүг уткаан-нар. Министерствонуң 50 бүдүрүмелери шупту онгу беш [illegible] күүсеткеннер, а оларның чамдыы кезии беш чылды хуусаа бетинде дооскан. Эрткен чылын коммунал [illegible] бүдүрүлгелери чонга ажыл-чорудуг чедирилгезин пландан ажыр 62.9 муң рубльге сайгаган. Бүдүрүлгеге чаа техниканы, технологияны шиңгээдип, социалистиг чарышты организастаарын экижидип пландан 130 муң рубльдиң [illegible].

Тыва коммунэнергонуң бүдүрүлгелери 1980 чылда электри энергиязын 101.5 хуу, чылыг энергиязын 102 хуу сайгарган болгаш ол коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп, СЭКП [illegible] Министерлер [illegible] ВЛКСМ [illegible] Кызыл туғ-биле шаңнаттырган-даа келген.

Онгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен «Водоканал» эргелелиниң коллективи 1980 чылда херлиг суг арыглаар планын декабрь 9-та күүсеткен, пландан ажыр 322 муң кубометр сугну арыглаан. Эрткен чылын коллектив [illegible] биле 6 млн. 122 муң кубометр арыг сугну системаже дамчыдып берген.

«Тыва тээтыш» [illegible] социалистиг хүлээлгелерин [illegible] күүсеткен болгаш 2074 квартираларга газты тургускан. Кодээ чер-черин газ-биле хандырары 149.8 хуу күүсеттинген. Чоннуң амыдырал [illegible] министерствону [illegible] чедирилгезиниң планын 101 хуу күүсеткен.

Районнар төптериниң суурларының, хоорайларның чаагайжылгарынга 3 млн. 612 муң рубль-ди шиңгээдип алган. Оон иштинде чаагайжылга объектилеринге [illegible] 3 млн. 612 муң рубль чарыгдаттынган. Оон аңгыда 94 муң дөрбелчин метр орукдарны, [illegible].

Бо бүгү кылдынган ажылдар [illegible] хайгааралдар [illegible] туннелдерин. Дыка хөй мурнакчылар бүдүрүлгелерде [illegible] да кирген база хундулел бижиктер биле шаңнаткан. «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп чээк демдээ-биле 60 кижи, «1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле 70 кижи шаңнаткан. Бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерин дээш 317 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чедип алган, а 145 кижи ол атты демисежип турар. Оларның аразында «Тыва септелге-тудуг» трестиниң механизация участогундан машинист Н. К. Кыргыс, септелге-тудуг эргелелинден шеверлекчи А. Е. Черных, «Водоканал» эргелелинден В. О. Чанаан-оол, Т. Н. Долгова, Тыва коммунэнергодан П. В. Шевченко, П. Т. Таравачы, Кызылдың чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелинден Е. Т. Иванова, Чадаананың [illegible] К. Моңгуш, чаа [illegible] Ы. Д. Хомушку, тускай-жыткан АТБ-дан Н. Д. Алёхин, А. А. Беспалов болгаш оон-даа өскелер бар.

Он бирги беш чылда болгаш 1981 чылда коллективиң мурнунда белен эвес сорулгалар салдынган. Бо чылын чурттал-га-коммунал ажыл-агыйының ажылдакчыларының мурнунда 1190 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирери, чуртталга бажыңнарының септелгезин 1475 муң рубльге, чаагайжылгага ажылдарын 2 млн. 614 муң рубльге чорудары планнаттынып турар.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң шугуму-биле бээзин бо чылын 33 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлү, Чаа Шагаан-Арыгда 30 Гкал күчүлүг район котельнаязын, хүнде 250 кг курган хей [illegible] черин Кызылга, суг болгаш чылыг дамчыдылгазының 3.7 км четкилерин тудуп, ажыглалга киирери планнаттынып турар.

Бирги кварталдың планы чедиишкиннг күүсеттинер дээрзин эрткен ийи айның түңнелдери көргүскен. Партияның XXVI съездизинге уткуштур [illegible] хүлээлгелерин [illegible] бүдүрүлгелер бүрүн [illegible]. Съездиниң ажыттынар хүнүнге таварыштыр 24 бүдүрүлге, 12 цех болгаш участок, 25 бригада, 1048 ажылчын ийи айның планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Эрткен ийи айның дургузунда пландан ажыр 170 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, 150 кубометр [illegible] бүдүрген, 12.5 муң рубльге коммунал амыдырал ачы-дузазын чедирген.

Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң [illegible] партияның XXVI съездизиниң [illegible] улам-на сорук кирип, чаа беш чылдың [illegible] планнарын онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр болгаш долдур күүседир дээш к [illegible] ажылдап турарлар.

М. УСМАНОВ.
Чуртталга-коммунал ажыл-агый министриниң оралакчызы.

УЛАМ ЭКИЖИИР

Республиканың «Водоканал» бүдүрүлге [illegible] болгаш суг дамчыдылгазының база канализация участоктарының коллективтери онгу беш чылда [illegible] ажылдап, оон планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседип, республиканың социалистиг чарыжынга чаңгыс эвес удаа бирги черже үнген. Күш-ажылдың бүдүмчүлүү 122.6 хуу бооп, болгаш пландан ажыр 277 муң рубль [illegible] орулганы алган.

«Водоканал» эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжынга база-ла идепкейлиг киржип, съездиже алдар кылдыр алган сөзүнге ээ боор, социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте, февраль 18-те, күүседириниң рапортун.

Үстүнде айыттынган чедиишкиннер бүгү коллективтиң, бистиң хөй санныг мурнакчыларывыстың болгаш хоочуннарывыстың чогаадыкчы болгаш кызымаккай ажылының түңнели болур. Онгу беш чылда болган бо чылдарның баштайгы-даа айларында мурнакчыларның олурун ковулап [illegible] тарын демдеглээр апаар. Канализация участогунуң слесарьлар бригадири Д. В. Толстиков, слесарьлар Л. П. Герасимов, В. П. Барков, Бай-Хаактың суг дамчыдылгазының участогунуң бригадири И. А. Кирдяшов, машинист М. А. Буянов, диспетчер чериниң операторы В. А. Зайдель болгаш өскелер-даа он бирги беш чылдың баштайгы ийи айларында база-ла экиг ажылдап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарыштың мурнунга олурунда чорап турарлар.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүлгелериниң улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктааалы, «1978—1980 чылдарда Тыва АССР-ниң чуртталга-коммунал ажыл-агыйын улам хөгжүдер талазы-биле хемчеглер болгаш он бирги беш чылда кол утказының шиитпирлериниң дугайында» РСФСР-ниң министерствозунуң шиитпирлери бистиң эргелелдиң бүгү коллективтериниң ажыл-чорудулгазының кол ут-[illegible] ажыттынмышкыннарык тодарадып турар. Ол шиитпирлерде республикага суг болгаш канализация дамчыдылгазының ажылының тодаргай хемчеглерин айыткан.

Ол хемчеглерни боттандырып чорутканының түңнелинде сөөлгү чылдарда чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазы бөдүүзү-биле экижээн, хоорайларның болгаш чурттакчыларның чер-черниң чаагайжыдылгазы бедээн. Чижээ, Кызылдың чоннунуң кижи санынга онаашкан сугга херекчээлин 1976 чылда хонукта-ла 116 литр турган болза, 1980 чылда—250 литр чедип турган. Суг шынын [illegible] хемчээлин хонукта-ла 18 муң кубометр чедип турар.

Кызыл хоорайга суг хандырылгазын улам экижидериниң биле хонук санында 40 муң кубометр чедир суг эттирер аргалыг суг шыгжамырының тудуунуң III эдилелин төлевилеп, оон смета документациязын кылган. Бай-Хаак суурда болгаш Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда хонукта-ла 600—270 кубометр суг хандырылгазын кылып шыдаар суг шыгжамырларының тудугларын дооскан. Ол ышкаш Кызыл хоорайга Кочетов кудумчузунда 1200 погон метр дургуннуг канализация коллекторун кылган. «Водоканал» эргелелиниң бүдүрүлге мастерскаязының тудуун ажыглалга киирген.

Чадаана хоорайның суг хандырылгазының дугайынга төлевилел-смета документациязын кылгаш чогуур черлер-биле [illegible]. Турган хоорайга төлевилел-смета документациязын белеткеп кылып турар. Ол ышкаш Новосибирскиниң «Росвоздоканал» эргелелиниң [illegible] Тандыы, Тожу, Эрзин болгаш Өвүр районнарының төптеринге суг биле четчир кыдыр хандырары-биле суг дамчыдылгазының шиитпирлерин [illegible] боор деп турар.

Чалыккыннар-биле [illegible] чэнтир чериестерге бистиң эргелелде бараан ажылы-биле [illegible] хөрек. Чижээ, акша-хөреңгиниң чедишпезиниң Кызыл хоорайның Р. Зорге адыг кудумчузунда суг дамчыдылгазының тудуун ам-даа эгелээн. Кызыл хоорайда кол ма [illegible] станциязындан арыглал тудугларынга чедир дамчыдылга коллекторунуң тудуу чорук турар. Арыглал тудугларындан Улуг-Хемче [illegible] сугларны дамчыдар [illegible] 1978 чылдан-на эгелээн [illegible] ам-даа [illegible]. Чаа Шагаан-Арыг хоорайга суг болгаш канализация дамчыдылгазының тудуун [illegible] турар. Ындыг канализациязының [illegible] болгаш өске-даа ажылдарны [illegible].

Эрткен беш чылдың иштинде 20.5 километрниң суг дамчыдылгазының четкилерин тудуп, ажыглалга киирер турган болза херек, Кызылга чүгле 11.3 километрниң [illegible] 14.8 километр [illegible] сөгүрүнүң орнунга чүгле 2.24 километрге чедир кылдынган. Бир эвес [illegible] күүзелдерин [illegible] шүүткелдерин ажылдарын чугаалаар болза, оон-даа хөй боор турар. Ол дээрге бистиң эргелелдиң күш-ажылчы коллективтериниң [illegible] профессионал болгаш хөй-ниити организацияларының ам-даа кошкак ажылдап турарының [illegible].

1981 чылда болгаш бүгү он бирги беш чылдың [illegible] «Водоканал» эргелелиниң [illegible] мурнунда суг сайгарар болгаш канализация ажыл-агыйын талазы-биле план улуг боор турар. Бистиң эргелелдиң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, 1981 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш моон соңгаар кызымаккай ажылдаар, [illegible]-биле ажылдаар дээш бүгү күжүн бодаар [illegible] амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының [illegible] хүнүнде база катап бүзүредип турарлар.

А. КИЛИН,
республиканың «Водоканал» эргелелиниң начальниги.

ЧЫЛЫГ ЭНЕРГИЯЗЫНЫҢ РАЙОНУНДА

Кызылдың чылыг энергиязының районунуң (ЧЭР) ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннинг ужуражып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур алган хүлээлгезин хуусаадан эрте, февраль 19-та күүсеткен, бо хүннерде бирги кварталдың планныг даалгазын күүседир чылдай бергеннер.

— Кызылдың ЧЭР дыка хөй бичии котельнаяларның ажылдакчыларындан каттыжып, 1967 чылда тургустунган,— деп, оон начальниги Валерий Георгиевич Нелюбин чугаалап турар.— Ол 1973 чылда «Тыва коммунэнергонуң» составынга киргеш, улуг бүдүрүлге чери апарган.

Коллектив тургустунганындан бээр Кызылга турган 200 ажыг бичии котельнаяларны хаап, ниити чылыг четкизинге кошкан. Амгы үеде оон эргезинде 13 улуг котельнаялар, 24 төп чылыг пунктулары бар. Чылыг дамчылар хоолайының ниити узуну 69 км. чедип турар. Оон дузазы-биле 6000 ажыг квартираны чылыдып турар.

Чылыг энергия районунуң коллективи онгу беш чылда чедиишкиннинг ажылдаан. 35 км. чылыг дамчылар хоолайны салган болгаш 95 чылыг пункталарын туткан. Коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 110 чылынга уткуштур Ленинчи хүндүлүг бижик-биле шаңнаткан. 1980 чылда чылыг энергиязының планын 115, [illegible] даалгазын — 103 хуу күүсеткен.

Республиканың [illegible] тургустунганындан бээр он беш чыл чыгы [illegible] коллектив [illegible].

Бүдүрүлгениң доозуннары Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи слесарь П. Т. Даравачы, сварщик Л. Н. Юдников, инженер А. В. Савченко, дериг-херекселдер машинизи В. П. Лосачёва, мастер А. И. Бреславцев, котельная машинизи Н. Н. Котов, слесарьлар Н. К. Комиссаров, В. А. Эсмонтов болгаш өскелер-даа СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планын амыдыралга боттандырар дээш чарыштың мурнуку одуруунда чорып турарлар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: газоэлектросварщик Л. Н. Юдников ([illegible] чурукта) болгаш слесарьлар коммунист Н. В. Комиссаров, В. А. Эсмонтов олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ШЫНАР, КЕДИЛИГ ЧОРУК ДЭЭШ

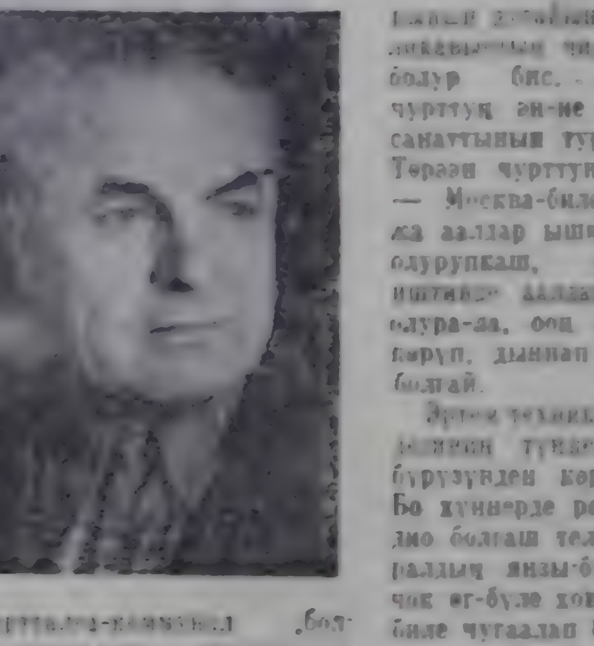

Чуртталга-коммунал болгаш амыдырал хандырылгазы ажылдакчыларының [illegible] хүнүн бүгү совет кижилер-биле кады бо чылын онзагай байдалда байырлап турар. Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың ээлчеглиг XXVI съездизи чоокта чаа болуп ажылын дооскан. Мен хоочун, 1942 чылдан бээр СЭКП кежигүнү кижи болганымда, оон материалдарын эң улуг сонуургал-биле таныжып турар мен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы ТК-ның Отчёт илеткелинде совет кижилерге [illegible] амыдырал-чурттаалгазын хандырары дээш ленинчи партияның кылып турар чайгылыш чок политиказы улам тодаргай-биле [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде совет улустуң амыдырал-чурттаалгазын улам экижидер, [illegible] ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга эн-не чаагай байдалды тургузуп [illegible] тодаргай айыткан. Бистиң, совет кижилерниң, амыдыралы хүн бүрү улам экижип турарын [illegible] республиканың чижээнден көрүп болур бис. Чоокта чаа-ла чурттуң эң-не ырак-узак деп санаттынып турганы Тыва ам Төрээн чурттуң найысылалы — Москва-биле аразында кожа аалдар ышкаш самолётка олуруп-каш, чаңгыс-ла хүн иштинде [illegible] чедип. Өске [illegible] олура-даа, оон дамчыдылгазын көрүп, дыңнап турар апарган болгай.

Эрте техниканың хөгжүлдезиниң түңнелдерин ол-бүрү бүрүзүнден көрүп болур бис. Бо хүннерде республикада радио болгаш телевизор, амыдыралдың янзы-бүрү техниказы чок ог-бүле ховар деп дидими-биле чугаалап болур бис. Чогум-на оон ужурундан чоокта чаа республикага «Тыва теле-радиорембыттехниканың» бүдүрүлге каттыжышкыны тургускан. Ол аныяк коллективте дыка хөй кижи ажылдап турар. Олар боттарының профессионал байырлалын чедиишкиннинг уткуп турар. Хүн-бүрү бистиң төп телеательеске чеден ажыг септелге чагыы кирип турар.

Ынчалза-даа артык [illegible] шынарлыг ажылдаар [illegible] ажылы-биле чугаалаар апаар. Чурттуң хөгжүлдезиниң [illegible] чедирерин 1,4—1,5 катап көвүдедирин айыткан болгай. Аңаа холбаштыр бистиң телеательениң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Ынчангаш оону амыдыралга боттандырар, ажылдың шынарын [illegible] кижилер дээш ажылдаарынга бистиң коллективтиң кежигүннери шиитпирлиг.

Н. Т. ДЕДОВ,
Кызылдың телеательезиниң ажылдакчызы.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ ДЭЭШ

[illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи — бүгү делегейге төөгүлүг хемчээлдиг [illegible]. Делегейниң [illegible] турар [illegible] кылдыр херечилеп турар. [illegible] коммунистерниң [illegible] кижилериниң [illegible] делегейге эң чугула ынак болуп турар [illegible] тодаргай болуп бар чыдар.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш [illegible] СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели бүгү чурттарның [illegible] төвүнде турар. Ол илеткел [illegible] документилиг [illegible] туруштуг база [illegible] турар амгы үениң [illegible] тайбың политиказы талазы-биле эң кол [illegible]

болгаш эң чугула боттуг сайгарлыг [illegible]. [illegible] ниң эң чугула айтырыглары [illegible] партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң чарлааны Тайбыңның төөгүлүг программазының [illegible].

Тайбыңның хандырарының [illegible] совет коммунистерниң [illegible] чугула база [illegible] болбас херек [illegible]. Империализмниң [illegible] тайбынга улуг кызаңнааш болуп турар. [illegible] бир эвес тайбыңның болбаазы [illegible].

Ынчалза-даа амгы үеде делегей хөгжүлдезиниң чугула [illegible] империализм [illegible]. Бистиң партиявыс болгаш Совет [illegible] тайбың [illegible] турар.

Делегейниң социалистиг системазы бөгүн [illegible] турар. [illegible] чурттарында улус ажыл-агыйы [illegible] турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдеге, кижилерниң амыдыралының [illegible] бедиклеринге оларның [illegible] чедиишкиннери — [illegible] дээрге бүгү эпоханың [illegible]. Делегей [illegible] хереглеринге [illegible] ажыл-агыйның [illegible] боор турар. Эрткен чылдарда олар тайбынга [illegible] дыка хөй [illegible] ажылдаар [illegible] тайбынга шыңгы барган боор турар. [illegible] Варшава керээзиниң организациязында эргежок чугула бүгү [illegible].

Амгы үеде социалистиг интернационализмниң ужур-дузазы, ам-дүмма чурттарның [illegible] каттыжышкынының, [illegible] ажылдажылгазының, [illegible] каттыштырылгазының [illegible] хөй катап өскен. [illegible] социалистиг [illegible] коммунистиг ниитилелди бүдүрериниң [illegible] турар [illegible].

[illegible]

КАМГАЛАП, ХУМАГАЛЫГ АЖЫГЛААР

Бойдус камгалалының республика чөвүлелиниң X конференциязындан

Бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң Тыва республика чөвүлелиниң отчёт-соңгулдалыг конференциязы Кызылга болуп эртген. Ооң ажылынга республиканың партия, совет, ажыл-агый органнарының, арга-ыяш ажыл-агыйының, аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелдериниң, балык камгалалының күриниспекциязының, аңчылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң, бойдус камгалалының районнар организацияларының ажылдакчылары, төлээлери киришкен.

Конференцияга Бойдус камгалалының республика чөвүлелиниң 1978 чылдан бээр кылып чорудкан ажылының дугайында отчёт илеткелди чөвүлелдиң даргазының оралакчызы Н. Н. Макаренко кылган.

[illegible] ниң амгы үе-чадазында киживе [illegible] хамаарылгазының [illegible] кылыг апарган. Ынчангаш бойдус курлавырларын камгалаары, чөп ажыглаары болгаш катап тургузары коммунистиг бүдүрүүшкүннүң чугула кезээ олур дээрзин илеткелчи айыткан.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң VI съезиниң [illegible] боттандырар дээш республика чөвүлели эрткен отчеттуг үеде элээн ажылдарны кылып чорудкан. Үш чыл дургузунда ниитилелдиң кежигүннериниң саны 30 муң кижиге көвүдээн, 100 коллектив немешкен. Бүдүрүлгелерде, албан организацияларда, өөредилге черлеринде, совхозтарда 650 хире эге организациялар 11 район болгаш бир хоорай организациязы [illegible].

Бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш багай эвес ажылдап турар организациялар республикада эвээш эвес. Эрткен чылдың түңнели-биле Бии-Хем, Эрзин, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем район организациялары эки көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарышка тиилекчи болгулаан.

Ооң-биле чергелештир Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл районнар организацияларының удуртукчулары бойдус [illegible] ажылының ам-даа ёзулуг организакчылары болбайн, ук алырның айтырыгларын чон ортузунга пропагандалаарын, ниитилелче чаа кежигүннерни киирип алырын, кежигүн дагывыры хавырарын четпес боттандырып, эге организацияларының ажылын [illegible] ратыр.

Бойдус камгалалының республика организациязында эки [illegible] ажылдап турар [illegible] ажылдап [illegible].

Тываның улуг хемчээлдиг девискээрин арга-арыг ээлеп турар болганда, арга-ыяш камгалаарының секциязы хөй ажылдарны кылып чорударынга киржип турар. Арга-арыгларга өрт болдурбазының хемчеглерин баш удур ап, 1978—1980 чылдарда 1063 км [illegible] кылган. Өрт болдурбазының [illegible] үрээн хөй таарылгаларны илередип, 212 кижиге ол дээш шыдыы харысалганы хүлээткен. Школаларда 1300 өөреникчи составтыг 25 лесничествонуң организастап тургускан. Соолгу ийи чылда улуг хемчээлдиг девискээрге хөй ыяштарны олуртуп, [illegible] кылган. Ол ышкаш хоорай, суурларның [illegible]

зынга идепкейлиг киржип келген.

Ыңчалзажок секцияның организакчы ажылында четпестер ам-даа бар. Ылангыя арга-арыг өрттери хөй болуп, күрүнеге улуг когаралды чедирип турар. Чүгле ийи чыл дургузунда 3618 гектар черге 542 өрт болган.

[illegible] санитарлыг камгалалының секциязы республиканың партия, совет органнарының үндүрген доктаалдарының күүседиин контрольдап, база-ла элээн ажылдарны чорудуп турар. Ылангыя чазын, күзүн хоорайларның, суурларның [illegible] рудурынга, агаарның ыш, хүл, доозун-биле хирлениринин [illegible] улуг үлүг-хуузун киирип турар.

Амгы үеде республикада бар 500 муң гектар тарылга шөлүнүң 370 муң гектары янзы-бүрү чергези-биле хат эрозиязынга, 25 муң гектары—суг эрозиязынга таварышкан. Ылангыя Кызыл, Таңды, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының тарылга шөлдери дыка үрелген.

Тарылга шөлдерин болгаш ажыглалдыг өске-даа черлерни ажыглаарын экижидер база [illegible] талазы-биле көдээ ажыл-агый органнары чамдык чүүлдерни кылган.

Ыңчалзажок эрозияга удур ажылдарны багай чорудуп турары, чүс-чүс гектар тарылга шөлдери, хат, суг эрозиязынга алыскаш, ажыглалдан үнгени бирги ээлчегде Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, ооң чер ажыглалының килдизиниң, көдээ ажыл-агый органнарының, совхозтарының [illegible] бойдус камгалалының организацияларының четпес ажылыдыр.

[illegible] бөргүлер үзүткаар ажылды база чылдың-на организастап турар.

Республикада 750 муң гектарны ээлеп турар камгалалдыг он бир чер бар, ында 20 ажыг чайгааравыны тургускан. Ол дээрге РСФСР-де ниити көргүзүглен бедик.

Дириг амытаннар камгалалының секциязының кежигүннери бойдус камгалалының [illegible] ле төтчеглекчилерге болгаш [illegible] үрекчилеринге удур шиитпирлиг демиселди чорудуп турар. Эрткен үш чылда төтчеглекчилерниң 796 катап чорудкан, чамдык кижилерниң таралашкан аңнарының [illegible] талары илередип, хөй санныг

[illegible] онаалган.

Республиканың балык камгалалының [illegible] элээн боттуг ажылдарны чорудуп келген. Мында кол аңчы-эзингийим чурттакчы чон ортузунга [illegible] чорударынче угландырган. Балык камгалаарының база тударының дүрүмнерин үрээнин дыка хөй таварылгаларын күринспекторлар болгаш хөй [illegible] дип, буруулуг кижилерге харысалганы хүлээткен. Ооң-биле кады хоорайларда, районнар төптеринде хөй-хөй бүдүрүлгелер, [illegible] эът комбинаты, хлеб заводу, пиво заводу, суг каналы, Терлиг-Хаяның мөңгүн суу арыглаар бүдүрүлгезин дээш өске-лер-даа ажыглаан хоралыг сууи арыглаар дериг-херекселдер кылбаанындан азы бар дериглелерин орта ажыглавайн турарындан Улуг-Хем суунче болгаш ооң адырыктарынче [illegible] же хирлиг, хоралыг хөй сугну төп турар. Ооң түңнелинде улуг-биче хөй балык өлүп турар.

Ол [illegible] балык камгалаар херексел чок. Ылангыя «Ленинчи орук». Тока аттыг совхозтар ол дээш хөй түңнүг акшага штрафтаткан.

Суглар, хөлдер болгаш балык камгалаарының секциязы балык камгалалының күринспекциязының ажылдакчылары-биле республиканың балык [illegible] балыктарны өстүрер дээш [illegible] турар.

Бойдус камгалалының янзы-бүрү айтырыгларын парлалга, радио, телевидение дамчыштыр чурттакчы чонга тайылбырлаар талазы-биле пропаганданың [illegible] киплизи кеску ажылдарны чорудуп келген.

Бистиң эң-не үнелиг байлаавыс— бойдусту камгалаар, ону чөп ажыглаар дээш ажыл-ишчи коллективтерге, бүдүрүлгелерге, совхозтарга, [illegible] чер [illegible] районнарга болгаш ниити республикага хөй янзы ажылдарны чорудуп чорудары партия, совет ажыл-агый органнарындан бойдус камгалалының организацияларындан [illegible] рарын илеткелчи демдеглээн.

Бойдус камгалалының Кызыл хоорай организациязының даргазы **В. Г. Костарев**, республиканың балык камгалалының [illegible] инспектору **В. П. Твердяков**, Кызыл районнуң ыяш ажыл-агыйының лесничизи **В. П. Барков**, бойдус камгалалының Эрзин район организациязының даргазы **Н. К. Бегаи**, республиканың 60 малдыр эттиг чурт-шинчилел музейиниң [illegible] **К. Ш. Монгуш** болгаш [illegible] конференцияның айтырыының талазы-биле санал берип, чүве чугаалаачылар.

Бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң VII съезинге баар делегаттарны [illegible] соңгаан.

Х-К. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ССРЭ—ТУРЦИЯ: кожа-хелбээ чаагай байдалга

60 чыл бурунгаар, 1921 чылдың март 16-да РСФСР биле Турцияның аразында кожа ийи чурттарның харылзааларын быжыглаан Керээни чарган. Ол Керээ үениң шылгаалдазын тудуп эрткен. Совет-түрк харылзааларының хөгжүлдези кожа ийи күрүнелерниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болгаш, делегейге тайбыңны база айыыл чок чоруукту быжыглаарынга салдарлыг.

Мурнуу Анатолияда улуг эвес, шаандагы дег ырлым Сейдишехир хоорайжыгаш он ажыг чыл бурунгаар хөй-хөй көдээ суурлардан, хоорайжыгаштардан ылгалыр чүвези чок турган. Ооң чурттакчылары кызыл-тас болгаш өске-даа тараалыгларны тарып, хүнге куурартыр чирткен даг одарларынга хөй, өшкүлерин кадарып чораан. Ооң чоок-кавызында бокситтерниң байлак черлерин ажытканының болгаш экономиктиг база техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында совет-түрк дугуржулганы 1967 чылдың мартта чарганының соонда бурунгу Сейдишехирниң салым-чолу үнделезин-биле өскерилген. 1969 чылдың күзүнүнде мында геодезистер келген, а ийи чартык чыл болганда хоорай чоогунга совет болгаш түрк специалистерниң тадаан салган заводу баштайгы түрк алюминий рудазын [illegible] шыткулга, төвилей, соок болгаш ниг прокаттың цехтери болгаш комплекстери даралаштыр ажыглалга кирген.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкте ол хевириниң эң улуг бүдүрүлгези болур Сейдишехир [illegible] мурнунга чүгле эрткен чылда бедик улуг орулганы берген. Ооң иштинде 70 муң тонна алюминий рудазы үндүр сеткенин дээш 16 миллион доллар орулга база кирип турар. Чуртта [illegible] майн-даа турар болза, национал алюминий үлетпүрүнүң баштайгызы орулгалыг бооп келгени ооң идегелдиг ажылап турарын бадыткап, [illegible] хүндүткелин чаалап алган. Эртемниң болгаш техниканың соолгу чедиишкиннеринге [illegible] дүрге Турция республикага национал техниктиг кадрларның школазы болу берген. Дугуржулгалыг совет специалистерниң дузазы-биле ооң мурнунда тараачыннар чораан чүс-чүс кижи монтажниктиң, электриктиң, токарьның мергежилин чедип ап, нарын механизмнерни болгаш аппараттарны башкарып өөренип алган 200 ажыг түрк хамаатылар Совет

[illegible] тиг өөредилгени эртип тура чиедиг метала болур алюминий бүдүрериниң нарын арга [illegible].

Сейдишехирде алюминий заводу совет-түрк кады ажылдажылганың [illegible] чүгле бирээзи. Анкарада совет журналистер-биле [illegible] Турцияның үлетпүр, технология болгаш бүдүрүлгелер херектериниң министри Ш. Коджатопчу ийи чурттуң экономиктиг харылзааларының хөгжүлдезин тайылбырлап тура, [illegible] нефть арыглаар завод, Сейдишехир [illegible], Бандырмада күгүр кислотазының заводу болгаш өске-даа кады туткан бүдүрүлгелер бот-боттарын хүндүлээринге [illegible] ларны тодарадып турар деп демдеглээн. Чаагай хүзел-туткулуг [illegible] тургузуу аңгы-аңгы кожа күрүнелер [illegible] ниг хөгжүдүп болур деп чүвениң олар көргүзүп турар. Турция биле ССРЭ-ниң аразында быжыглып турар харылзаалар ийи чурттуң [illegible] ажыктыг, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга салдарын моон соңгаар-даа чедирер деп [illegible].

[illegible] биле совет-түрк харылзаалар база чогумчалыг. Дүк, изюм, цитрустар, тоорук, мал ышкаш көдээ ажыл-агый продукциязын болгаш үлетпүрүн чамдык барааннарын Турциядан ССРЭ садып алган, ооң орнунга [illegible] тар ажылдап кылыр болгаш орук тудуунга техниканы, [illegible] рынга комплект дериг-херекселдерни берип турар.

Культура талазы-биле совет-түрк харылзааларга бо чыл чедиишкинниг эгелээн. Анкарада күрүнениң опера болгаш балет театры Чайковскийниң «Куулар хөлүн» тургускан. Ол опера совет болгаш түрк урандуу мастерлерниң чогаадыкчы кады ажылдажылгазының бир [illegible]. Турцияның культура амыдыралынга кеску болуушкун болган. Совет [illegible] ның шудургу, сорунзуг ажылы, балеттиң тургузукчу-режиссёру Э. Суналдың чугаалааны-биле алырга, кеску тургуларын берген. База бир балеттиң — «Ынакшыл дугайында тоол чугааны» белеткээн [illegible] композитор А. Меликовтуң болгаш хөй националдыг совет уран чүүлдүң өске-даа төлээлериниң ээрин манап турар бис деп, ол чугаалаан.

[illegible] чурулга уран чүүлүнүң делгелгези Анкарага улуг чедиишкиннинг эрткен. Культура харылзааларын Улуг театрның балет бөлүү, ССР Эвилелиниң [illegible].

Партияның XXVI съезинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча [illegible].

В. КУДЕЛИН,
СЭТА-ның корр.

Анкара.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

БЕРЛИН. (СЭТА). Ленинниң партиязының болгаш Совет күрүнениң аажок улуг ажыл-херектерин илергейлеп турар СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлери коммунистиг келир үеже совет улустуң чедиишкиниң бурунгаар лаарынга шылгараңгай салыышкынның киирер. Ол шиитпирлер тайбың дээш [illegible] дыр, делегейге кады ажылдажылга дээш демиселди күштелдиреринге, [illegible] дем каттыжыышкынның бүгү талалыг быжыглаарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп, Германияның Социалистиг чаңгыс ниити партиязының ТК-ның Политбюрозунуң [illegible] дугайында дыңнадыгда чугаалаан.

[illegible] деп дыңнадыгда айыткан. Ол [illegible] СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң хүлээп алганы Тайбыңның бүгү талалыг программазының чайгылыш чок үргүлчү [illegible] турар.

Шиитпирлери сайзыраңгай [illegible] ынайгы тургузуушкунунга база ГДР-ге коммунизмче чоорту шилчииринге кол барымдаа болур чүүлдерни тургузарынга принципиалдыг ужур-дузалыг СЭКП-ниң XXVI съезиниң [illegible] ГСЧП-ниң делегациязының отчёдун ГСЧП ТК-ның Политбюрозу бүгү-биле чүүлдүг деп [illegible] демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлери болгаш документилери ГСЧП-ниң X съезинче үткүштүр бүдүрелиг бар чорур социалистиг немец күрүнениң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга [illegible] бүгү ажылдыг чоннарын ГСЧП ТК-ның Политбюрозу кыйгырган.

Совет коммунистерниң хурал шуулганының шиитпирлери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чаргааны тайбыңның [illegible] ГСЧП ТК-ның Политбюрозу [illegible] болгаш чүүлдүгзүнүп турар

КОММУНИСТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

РИМ. (СЭТА). Совет коммунистерниң [illegible] шуулганының онзагай чүүлү болза бүгү делегейге тайбыңны хандырар [illegible] Совет күрүнениң бедик салыышкыны болур деп, СЭКП-ниң XXVI съезинге Израильдиң Коммунистиг партиязының делегациязының баштыңы, ИКП ТК-ның Чиңгине секретары М. Вильнер медеглээн. Тель-Авивке болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тура, ижи төрелгетенниң салымхуузу дээш бедик харысалгалыг медерел билир чорук СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинге сиңнирген деп, ол чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съезинге келирген [illegible] тайбың совет инициативаларның алыс утказы чүл дээрге, ядролуг халапты болдурбазынче, [illegible] чаалажылгазын камгалал арттырарынче болгаш ханызындарынче, улустарның тайбың дээш демиселин [illegible] ринче чүткүл болуп турар.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле совет тайбың инициативаның аажок улуг рольдуун М. Вильнер онзалап демдеглээн. Ол болза чөптүг болгаш боттуг үнделиинге ол кавы девискээре таарылдыр [illegible] чыылдырган делегей конференциязының шугуму-биле [illegible] бүгү делегейге [illegible] Чоокку Чөөн [illegible] гай салдарын чедирер деп, ол медеглээн. 1967 чылда [illegible] бүгү араб [illegible] израиль шеригжиңнериниң үндүрерин база араб палестин улустуң бот-башкарылыр болгаш бодунуң күрүнезин тургузуп алыр хуузун [illegible] деп, М. Вильнер [illegible] демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съезиниң Совет Эвилелиниң коммунистерниң чаңгыс [illegible], ооң улустарының [illegible] ИКП-ниң ТК-ның Чиңгине секретары демдеглээн.

БОТТАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ажылдакчыларның [illegible] турарынга [illegible] лерин чалактан чеҗип алырын оралдашпышаан, Великобритания [illegible] боттарының эргелери дээш демиселин уламчылап, ажыл соксадыышкыны бо хүннерде улам хөй санныг албан хаакчыларны хаара туда берген.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ОРУУ-БИЛЕ

КОТОНУ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съезиниң [illegible] тайбыңның болгаш тургузуушкунунуң [illegible] съезди болуп турар деп, Бенин Улус Республиканың Национал революстуг хуралының даргазының бирги оралакчызы Визон Роман Гезо СЭТА-ның корреспондентинге медеглээн. Совет коммунистерниң шуулганынга ол киржип чораан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели — чүгле улуг совет улуска эвес, харын бүгү социалистиг дем каттыжылгазынга, делегейниң бүгү революстуг күштеринге база политиктиг болгаш теоргулуг аажок улуг ужур-дузалыг деп, ол демдеглээн. Чепсеглениишкинниң бурун хүжүрээринге, делегейде хүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, Чер кырынга тайбыңга болгаш демшилгеге чедире бээр оруктарны [illegible] идепкейлиг илиг бээр деп Ленинниң партиязының, бүгү совет кижилерниң чайгылыш чок шиитпирлиин совет коммунистерниң шуулганынга барааныс-биле көрүп бүзүредивис.

Съездиге бистиң олурушканывыс бистерге онза үре-түңнелдиг болду, келир үеде ажылывыска хамаарыштыр [illegible] ажыывыс. Ол дуржулга Бенин [illegible] революциязынга бараан болур.

ССРЭ-ге чорупу турганымның үезинде бенин делегацияга чедирген онза эвилең хүлээп алыышкыны дээш СЭКП ТК-га, совет кижилерге сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкиниң В. Р. Гезо илергейлээн. Ол хүлээп алыышкын совет улустуң интернационалчы [illegible] СЭКП-ниң болгаш Бенинниң Улусчу революция партиязының, ССРЭ-ниң болгаш Бенин Улус Республиканың [illegible] улам быжыгып орар найыралдың база быжыг эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын херечилеп турар-дыр деп, ол онзалап демдеглээн.

[illegible] Каттышкан Штаттары улам чаа айыылдыг боо-чепсектерин бүдүрерин дүргедетпишаан, [illegible] кезектерин күштелдирип турар. Чаа [illegible] да лазерлиг чепсек база кирип турар. Лазер херелиг шериг [illegible] лерге болгаш ажылдап кылыышкыннарга ийи миллиард хире долларны чарыгдаан.

АКШ-тың шериг-агаар күштери чаарткан «Боинг НКС-135» деп самолетка (чурукта) лазерлиг херелдендириктиң шенелделерин эгелээрин планнап турар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Америк империализминиң Палестинаның араб улузунга болгаш өске-даа араб улустарга удур [illegible] Чоокку Чөөн чүкте [illegible] эвес, харын бүгү делегейниң чурттарынга база шыгыы айыылдыг болуп турар-дыр деп, кады кылган Ливия-Никарагуа дыңнадыгда чугаалаан. [illegible] тер министри [illegible] Ливияга албан хуудузу-биле аян-чоруу доозулган соонда ол дыңнадыгны парлап чарлаан.

Америк шериг баазаларын Чоокку Чөөн чүк девискээринде тургузуп турары тайбыңга ынак бүгү күштерге ажык чөңгээ болуп турар болгаш ол чорук бо кавы девискээрге дүшкүүрлүг чорукту хорлаалелип турар деп, ук документиде онзалап демдеглээн.

[illegible] садыпкан болгаш харын чүгле америк империализминиң, сионизмниң, [illegible] ның эрге-ажыктарынга таарыштыр [illegible] дугуржулгаларны чарган ам-гы египет удуртулганың дужуп берикчи политиказын талалар шиитпирлиг буруу шапкан.

Көдээ ажыл-агый талазында кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага талалар аян-чоруу үезинде ат салган, ол ышкаш сан-хөөнүн, садыгның, эртемниң болгаш культураның талазынга дугуржулгаларга ат салырын дугуржуп алган.

лының ёзулуг дээ — дүшкүүрлүг чорукту диргелдирип турар [illegible] бүдүрер чорукту узуткаары болур. Бо талазы-биле Совет Эвилели болза Каттышкан Штаттар-биле, Европаның болгаш өске-даа күрүнелер-биле бир демниг туружунга база белен.

[illegible] ның күжениишкиннеринге удур Европа диптe янзы-бүрү ниитилел системаларынга хамаарышкан күрүнелер аразында [illegible] биле багай эвес хөгжүп турар. [illegible] калбак болгаш ханы утказыг апарган. Экономиктиг, эртем-техниктиг, культура харылзаалары хөгжүп орар.

Латин Американың болгаш Африканың хөй чурттары-биле Азияның күрүнелериниң хөй [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] талага ажыктыг харылзаалары хөгжүп орар.

Партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң чарлааны Тайбыңның программазы делегей [illegible] кижилер дээш демиселге идегелдиг орук айтыкчызы болуп турар. Ооң-биле чергелештир делегейде байдал чаа, немелде [illegible] XXVI съездизинге демдеглээн. Бо угланыышкынга хамаарыштыр эш Л. И. Брежнев чаа улуг хемчээлдиг комплекстиг [illegible] ге боттуг бодалдарны илип үндүрген.

Ылангыя шериг херээнге хамаарыштыр идегежир чорукту быжыглаар талазы-биле хемчеглерни улам ыңай боттандырарынче киириниң ындыг хемчеглерниң [illegible] на калбартырының дугайын [illegible] ниң талазындан идегежир чорук хемчеглериниң зоназын үүштүр калбартыр болза, ССРЭ-ниң бүгү Европа кезээниге ол хемчеглерни неретередиринге белен бис. Ындыг ажыктыг ажылдарга херек болуп болур перспективтиг район Ыраккы Чөөн чүк-тур. ССРЭ, Кыдат, Япония ышкаш күрүнелер ында кожа туруп турар, а Америк шериг баазалары ында база бар. Ыраккы Чөөн чүкке идегежир чорукту хемчеглеринге хамаарыштыр сомнурзалдыг бүгү чурттар-биле [illegible] ны кылырынга Совет Эвилели белен турган.

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаары болгаш ону кызырарының кайы-хире онзагай ужур-дузалыын бүгүдеге билдингир. Бо талазы-биле амгы-даа чедир чедип алдынган таарымчалыг бүгү чүүлдерни хумагалыг кадагалавышаан, бо айтырыгга хамаарыштыр Каттышкан Штаттар-биле чогуур чугаалажыышкыннарны саат чокка үргүлчүлээринге Совет Эвилели белен. Чугаалажыышкыннар деңнелиг болгаш бир демей айыыл чок болур байдалын [illegible] дээрзин черле билдингир. АКШ-та «Огайо» хевириниң болгаш ССРЭ-де аңаа дөмей суг адаа-ның чаа хемелерин эндере бүдүрерин [illegible] дугайында дугуржулгага ССРЭ белен. Ол хемелерде тургузуп турары амгы үеде бар баллистиктиг ракеталарны эде дериириш болгаш чаа ракеталарны чогаадырын бүдүрерин хоруурун ооң-биле кады бистиң чүртувус саналдап турар. НАТО чурттарының болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг чепсээн Европага кедиргениниң хоруурун чедип алырын, тодаргайлаарга, дедтээйиң бо районунда АКШ-тың мурнуку олуругда ядролуг боо-чепсектерин киириш [illegible] боо-чепсектерниң сан болгаш

шынар талазы-биле амгы деңнелин [illegible] биле кады бистиң чуртувус саналдап турар. Чогум-на шынар [illegible] талазы-биле пропаганда органнары [illegible] турар. Делегей байдалын экижидер [illegible] дурбазының дүлгүүрүн тывары-биле Айыыл чок чорук [illegible] ниң дээди удуртукчуларының кижилери-биле КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң тускай хуралын чыылдырары [illegible] болур ийик. Күзээр болза өске [illegible] ол хуралга база киришкен турup болур.

Бистиң саналдап турарывыс чаа хемчеглер хөй бөлүк айтырыгларны хаапа тудуп турарын СЭКП ТК-ның Отчёт [illegible] Ол хемчеглер боо-чепсектиг ракета-ядролуг-даа, аңаа-даа хевирлеринге, курлаг чер [illegible] ужар чүүл күштеринге-даа хамааржыр. Олар Европада болгаш Чоокку база Ортаакы Чөөн чүкте, Ыраккы Чөөн чүкте байдалга хамааржыр. Ол [illegible] айтырыглар дугайында чугаалап турар. Совет даштыкы политиканың программазы—ол дээрге чавырлыышкынны улам-даары болгаш ону хандыларының, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш демиселдиң программазы болуп турар. Чүгле тайбың дээш демиселге тура-соруктуг [illegible] программа [illegible] СЭКП база [illegible]

Москвадан чаңгыланган тайбыңче күштүг кыйгырыышкын бөмбүрзектиң бүгү чонун дыңнаан. Делегей байдалын экижидер, боо-чепсектиг [illegible] биле Совет Эвилелиниң саналдап турар улуг хемчеглери — делегей политиказының кол темазы. «80 чылдарда тайбыңның программазы» [illegible] дугайын бүгү-ле черлерде парлалга чугаалап турар. ССРЭ-ниң саналдары бүгү улустарның тура-соруун илергейлеп турар, ону чер кырында чаагай сеткилдиг кижилер изиин-биле байыр чедирип база деткип турар. Бистиң партиявыс совет кижилер бистиң саналдавышка тодаргай болгаш ылаптыг харыыны амгы үеде манап турар. Ол харыыны бүгү делегейниң улустары манап турар.

Бистиң партиявыстың эрткен [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге делегейниң [illegible] хөй төлээлери келген. Делегейниң революстуг, ажылчын болгаш [illegible] тайбың болгаш демшилге дээш [illegible] отрядтары-биле совет коммунистерниң интернационалчы хамаарылгазының [illegible] ка калбарганын болгаш быжыкканын ол тодаргай көргүскен.

[illegible]

рын изин-биле деткээн. Чавырлыышкынның болгаш делегейге кады ажылдажылганың, кижи төрелгетенниң тайбың келир үезин хандырарының херээнге Леонид Ильич Брежневтиң хуралда шылгараңгай салыышкынның даштыкындан келген өөнүктер онза чылыг хүлээп көрүүшкүн-биле демдеглээн. [illegible] идеалдарының салдар чедиикчи күчүлүг күжүнүң, коммунизм тургузукчузу — совет [illegible] риниң дугайын хөй-биле чугаалап турганнар. Бөмбүрзектиң революстуг, хостаттыныг болгаш демократтыг күштериниң төлээлекчилери СЭКП болгаш совет улус-биле бузулбас найыралдың болгаш чаңгыс эп-сеткилдиниң тура-соруун илергейлээн. Ленинчи партияның, совет улустуң [illegible] ри СЭКП-ниң интернационалдыг шылгараттынган угланыышкынының моон соңгаар-даа уламчылаар совет коммунистерниң сагыш-сеткилин хайныктырып база сорук киирип турар.

Совет коммунистер, бистиң [illegible] партияның XXVI съездизиниң ажылдап кылган даштыкы политиканың программазын чиик эп-сеткил-биле чүүлдүгзүнүп, СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневке удурткан ТК-ның Политбюрозунуң практиктиг ажыл-чорудулгазының буруу [illegible] илергейлеп турар. Боттарының тургузукчу [illegible]-биле Төрээн чурттун күчүзүн улам быжыглаарынга, тайбыңның [illegible] улуг херек дээш демиселге бистиң партия [illegible] Совет [illegible].

(«ПРАВДАНЫҢ» мурнуку медээзи)

АВАЛАРГА ТУРАСКААДЫГ

Делегейниң хереэжилер хуву таварыштыр шүлүкчү Александр Даржай аваларга арыг сеткилиниң ханызындан тураскаадыг кылган. Чүл дээрге «Аваңга боодал чечээм» деп эгелиг сонет чечээн бижип дооскаш, «Шын» солунуң [illegible] нийн номерингe парлатканы.

Бөлүк сонеттерни номчуп олурарга, амыдыралдың аялгалары ала-чайгаар-ла куттулуп келир. Төрүп каан иезинге амыдыралдың уэуп оруунче [illegible] шылдың дамчыштыр, оон уттундурбас шырай-арның сагынмышаан, амыдыралда боол турар янзы-бүрү он беш таварылганы шүлүкке көргүзүп бижээни — авторнуң чедиишкинни болур.

Сеткилимниң он беш янзы
чечектерин
Сенээ сунайн, оон ады —
Сонет чечээ.

Шаг-шаандан тура тыва улус иезинге чедер эш чок, ийи караанга чедер от чок деп чугаалажып чоруурлар. Бо өөрлеш сонеттерде тыва улустуң үлегер сөстерин хөй-биле ажыглааны — чогаалдың утказын улам байлак турар.

«Эртемнге ээрлиг аът
таваржыр» — деп
Эргим оглуң оттурарда
сөглээр чордуң»

Шынап-ла, ие кижиге беш-даа [illegible] бөмей-ле чаш болур. Иениң ынакшылыныңнуң чалгын чүглүүнүң күжү ол хире дээрзин билдингир.

Сонеттерде патриотизм темазы кол айтырыгларның бирээзи боол турар:

Аван биле Төрээн чуртуң
кааиыт — дизе.
Амым баштай үзүнер! — дел
сөглээр ийик мен

Арыг агаарын тынып, ак-көк дээрин [illegible] чурттап чоруур оглунуң Ада-чуртунга даңгырак сөстери бо одуругларда [illegible] тиитген.

[illegible]

Шүлүкчүге хамааржы бээр
чүве-ле хөй.

Чүъктээн чүъгү хүндеи хүнче
аартап орар».

Арын-чүр болгаш өг-бүле айтырыглары — амыдыралда кол айтырыглар боол турар:

Уруунга дег кат-ием менээ
ынак—
Ужур-чөптүг авам сен дег
ие кижи»

Бир эвес кезээде оппок турган болза, [illegible]

Чүгле чаңгыс бодунуң аазын сагынган чөрүлдээ уидургуп алгаш, автор буянныг чүс-түс ааларны ырлап турар:

Чүгле чаңгыс бодум авам
сагынмадым.
Чүс-чүс бодууи мөңге дири
нелериин
Ажы-төл дээш, аас-кежик,
эки чол дээш,
Амыр-дыш чок демиселин
ырлап тур мен.

Чер дег, Хүн дег, дың-на [illegible] огу ышкаш камгалап, аназ кандыг-даа хилинчек чедирбези — ажы-төлүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур ужурлуг.

Александр Даржай буянныг [illegible] даа номчукчу кижи маргыжып болур сөстер ук сонеттерде бар: «Чэйырлап каан ойнаар боолуг», «Менде куруг». «Мга-де куруг» дивейн, а «мен-не куруг» дээн болза, улам тода болур ийик.

«Иржым отту [illegible] овуруунуу» дээн одуруг бар. «Овур» деп сөстү бистиң бу-[illegible] вайн чорааныар. «Овуру хиреліг» дижир ийикпе, арай чедимче чок шырай-арын дугайын [illegible] чорааннар.

Сонет дээрге тускай дурумнуг, поэзияның бир хевири болур. А оон боодал чечээн тарып өстүргеш, номчукчуларга бараалгадыры дээрге, нарын-даа, хөрысалгалыг-даа ажыл болур. Ук ажылды шүлүкчү Александр Даржай чедимчелиг [illegible].

Тыва чогаалга баштайгы сонеттер кестүп [illegible] бээр ындыг-ла үр болбаан. Оларны бистиң хоочун шүлүкчүвүс Юрий Кюнзегеш бижип [illegible]. Оон соонда Владимир Серен-оол бир боодалды номчукчуларга сөңнээн.

М. ДОРЖУ.

«ВАНЯ, КАНЧАП МЫНДА КЕЛДИҢ?»

В. ШУКШИН

— Чадавас— деп, ол чугаалаган.— Че, ам база катап эгезинден. Мен шынап-ла далажылкан-дыр мен.

Пронька дашкаар үнгеш, база катап эжикти соктаан. Оон мурнунда кылган чүүлдерни база катап катаптааннар.

— Амыр-менди-ле тур силер бе?— деп, Пронька хүлүмзүрбушаан айтырган.

— Чаа, ынчап-мынчап турар чүве-дир ийин... А сен ажыл херек айында хоорайлап чор сен бе?

— Чок, шуут чедип келгеним бо.

— Канчап шуут чедип кээр кижи сен?

— Кино артизи болуксап тур мен.

Режиссёр шыдашпайн каттырыпкан.

Пронька база оюнлап үне берген.

— Ам база катап эгезинден эгелептейн бе?

— Чок, уламчылаалы. Чүгле телектениң болбас. Артист болуксап тур мен диве. а... кысказы-биле пөс-таавы фабриказынга ажылдаар дээш келдим дээр сен... Ынчаарга хоорайга шуут келгениң ол ышкажыл?

— Ийе.

— Кандыг-дыр ынчаш?

— Чүү?

— А кана чурттаар сен?

— Силерниинге. Биске чурттазы силер, ам мен силерниинге чурттаар мен.

Режиссёр боданмышаан, өрээл иштинге ынай-бээр кылаштаан.

— Бир-ле чүве болдунмайн турар-дыр...

— Доразн-на буганым мыйызындан сегирип алырга кээр ийн боор — деп, ол чугаалаан. — Н[illegible] кылдыр ылыр херек. Кажарлап. Ынчаарга ам ийлээн мегележип: сээн чедип келгениңге мээң хөңнүм чок-даа болза, өөрээн шиичилиг болур мен.

(Төнчүзү. Эгези № 62 «Шында»).

Сен мээң хөңнүм чогун база эскерип каар сен, ынчалза-даа билбээчелеп амыраан кижи өттүнүп турар сен. Шенеп көөр бис бе?

— Шензэй-ле бис. Мындыг ажыл менээ шынап-ла таарыжыр-дыр. Мээн чаңгыс чер чурттугларым мени кинога көрүп каар болза, клубка кончуг улуг согуг болганы ол. олар чудуктарны чаңгыстап чүктеп алгаш чоруй баарлар.

— Чүге чүктеп алгаш баар чүвел?

— Эллепсинген аан. Мени ана хол бажынга көдүрүп үндүрүп кээрлер!..

— Оо... Че, ынчаарга шенеп көрээлем. А оон башка мени база бо бажыңдан үндүр көдүрүп каалтары чадавас. Эллепсингеш аан.

Пронька коридорже үнгеш, [illegible]. Бо бүгүнү ол күзелдиг-биле, бузуренчиг кылдыр ойнап көргүскен.

— Ваня! Мында канчап чедип келдиң?!— деп режиссёр алгырган.

— А сээң адыңны кым дээр ирги?

— Че, харын... Николай Петрович-даа болгай аан.

— Ам база эгезинден эгелептээли — деп, Пронька дужааган.

— «Ваня, мында канчап чедип келдиң?» — дээр сен.

— Ваня, мында канчап чедип келдиң?!

— Чок ынчаар эвес, сен холдарыңны мынчаар часкапкаш: «Ваня, мында канчап чедип келдиң?!» [illegible] деп, Пронька канчаар көргүзерин өөреткен.— Шак мынчаар.

Режиссёр боданып, сегелин суйбагылааш, чөпшээрежипкен.

— Че, харын ындыг-дыр. Ваня, мында канчап чедип келдиң?!— дээш адыжын часкай каапкан.

Пронька өөрээнинден [illegible].

— Амыр-менди-ле тур силер бе, Петрович! Кандыг чурттап тур силер?

— Алыр. Мээң иштимде чүнү бодап турарымны сени эскерип каан дээрзин көрбейн тур мен. Мен хорадап тур ышкажыл мен! Ындыг-даа болза... Че харын. Уламчылаалы. Сен мени эки кичээнгейлиг көрүп тур. Ваня мында канчап чедип келдиң?!

— Хоорайже көжүп кээр чоор бе деп бодап тур мен.

— Шуут бе?

— Ийе. Фабрикага ажылга кирип алырын шенеп көөр чоор бе дээш...

— А сен каяа чурттаар бодап тур сен?— деп айтырбышаан, Николай Петровичиниң «өөрүшкүзү» өжүп эгелээн.

— Силерниинге — дээш, Пронька ам-даа өөрүшкүзүн чидирбээн.— Ийнлээн телевизор көөр бис.

— Ийе, ынчалза-даа менде арай-ла дыкпышсымаар-ла болгай, Иван...

— Ажырбас! Дыпкышта — дыштыг дээр-ле болгай.

— Ынчалза-даа мээң хөңнүм чок, мунгараксай берген тур ышкажыл мен, Иван... Иван даазым. Проня!— деп. [illegible] эгелээн. — Азы эскербес-тир сен бе? Мен кара булут дег бургей берген турумда, а сен хүннээректелдир хүлүмзүрүп амыраан турар-дыр сен.

— А сээң бургей берген турган хереэн чүл. Сээң бажыңынга чартык ай чурттапкарга чүү канчап баар чүвел. Ажылга кирип шуудай бергеш, [illegible] көже-ле бергей мен.

— Бир эвес ындыг чүве болза, өске фильм кылыр апаар болгай! Билип тур сен бе?

— Өске-даа кинодан болза кылгай-ла бис. Бо мен хоорайга чедип келген диник мен?..

— Сен кайы чер чурттуг сен?— деп, режиссер үзе кирген.

— Колуунда.

— А сен болза хоорайга чурттаксаар сен бе?

— Ой-та...—Пронька кезек када ыттаваан.— Оон дугайында бодаваан мен. Мен болза чурттаксавас ийик мен. Мээң суурум өске черлерге бодаарга чараш чер чүве. Мен шак ол оол болуп таарышпас-тыр мен бе?

— Сенээ чүү деп тайылбырлаар чоор... — Режиссёр Проняны хомудадырын күзевээн.— Мында көңгүс өске оол бижиттинген-дир. Сценарийн бо-дур — дээш, ол столда сценарийже углапкаш, хенертен дедир эргилип келген. — А сен болза канчаар сен? Хоорайга чедип-ле келген-дир сен...

— Бир-тээ сценарий бижиттинген болганда ооң ам херээ чүү боор? Мени дээш катап сценарий база бижиир эвес силер.

— А бир эвес ындыг болза?

— Чүү?

— Таныштарыңга сен чедип келген-дир сен...

— Бир эвес мен чедип келген болзумза...

«Экии!»— дээр мен. «Экии!» — дээрлер — «Чедип келгениң бо-ла-дыр»— дээрлерге.— Чүге?» деп айтырза, «Фабрикага ажылдаарым ол...»—дээр мен

— Оон?

— Ол-ла.

— А оларның хөңнү чок, чүге дизе кезек үе иштинде сен оларның бажыңынга чурттаар болгай сен.

— Ында багай чүү боор мен чепле ужурун билбейн тур мен? Хөй дизе-ле, ийи неделе хире чурттаар-ла мен ынаан...

— Чок, олар ындыг улус болган-дыр, хөңнү чок... Дорт чугаалазаза-даа хөңнү чогу көстүп турар. Канчалза экил?

— «Силерниинге бичии када чурттаар дээримге хөңнүңер чогул бе?»—деп айтыргай-ла мен.

— А олар. «Чок, Иван, ол чүү дээриң ол! Ажырбас, чуртта!» дээрлер. А боттары хөңнү чок, ону сен кончут эки билип турар сен. Канчалза экил?

— Билбес мен. А мында чүү деп бижип каан-дыр ынчаш?— Пронька сценарийже бажы-биле ыңнээн.

— Мында... көңгүс өске. Че, ол-даа канчаар, а сен мегелеп шыдаар сен бе? Че, шенеп каалтар бис бе? Оларны чоор сен, эңү багай улустар харын, а сээң шынап-ла чурттаар чериң чок-ла болгай. Кедээже дедир чоруур эвес сен. Ам база эгезинден эгелептээли. Чүгле сактып...

Телефон кыңгырт диген. Режиссер даңзаны сегирип алган.

— Чо... ча-ча... Чүге ындыг болур чүвел!? Мен чугаалааан-на болгай мен... Мен силерге [illegible]. А. шылбыыгы. Ам [illegible] база [illegible] мен. Чеде бээр мен. Проня мени беш минута хире манап [illegible]. Бичии будулгаазын болу берген-дир...

— Силерни хоорайже турупчу бе?—деп, Пронька [illegible] биле айтырган.

— Кымны? Мени бе?

— Ийе.

Режиссёр каттырып каан.

— Чок, аваа-ла-дыр... Мен ораан чедип кээр мен—дээш, режиссёр үне берген.

Пронька таанылай берген [illegible] хирезиниң [illegible] Кыдаазнаар ора-ла айтырган:

— Че, канчап тур силер?

— Канчапмайн-даа тур бис.

— Чүге?

— Болдунмас-тыр. Ында өскээр бижип каан-дыр.

— Режиссёр манаңар дидар бе?

— Ийе.

— Ынчаарга манаңар — дээш, чыып каан сценарийлерни коптарып-коптарып, бирээзин шилип алгаш,— Азы сенээ [illegible] сценарийни таныжып алырын-биле берип каайн бе? Амдыызында номчуп оргай-ла силер. Шак бо аңгылал каап чер силерниң эпизодуңар ол-дур. Херээжен Пронькаже сценарийни суна кааптааш, өскээр [illegible] үне халаан. Оон Пронькага мурнуунуу дег сонуургалы чок болган. Пронькага та чүге чүве ийик, мурнуай кулаанның апарган. Даарта эртен [illegible] поезд станциязынга чедип келгеш [illegible], автобустарга олут [illegible] алыр дээш кижилерниң шөлдү кежир маңнажып турарын ол бодап орган... Оларның аразында ол чок боор. [illegible] «Эки [illegible] олут чок артар сен!» деп хөглүг-биле алгырбас-даа. А оон кезек-кезек мыштар аразы-биле, суурнуң баштайгы бажыннары шааранайндыр эрттер. [illegible] «Чаңгыс [illegible] бе» [illegible] «Эки [illegible] «Бүрген [illegible]»— дивес.

Сценарийни [illegible] салгаш, чоон, эңнүг карандаш-биле арыг саазынга ювеку кылдыр: «Чүү-даа бүттес-тир. Лагутин Прокопий»— деп бижээш, от чорупкан.

ДООЗУЛБААН ОЮН

Ырак кыдыг кызыгаарга
Ынчан бир-ле
Албан ужун чорук кылып
Аалдап чордум.
Дайынчылар оралы бол
Тайбың, ыржым.
Радио булуң черде
Ырлап туру.
Шериг оолдар хевин базып
Шеверленген.
Чамдыктары кыстардыва
Чагаа бижээн.

Заставаның начальниги
Чалыы дарга
Шахматче иинеэ каапкаш.
Чалай берди.
Шахмат холун шыва алган
«Чаа-дайын»
Ленинчи комнатада
Изиг тулук.
Ону көөр дээш тургулапкан
Он-он кижи
Артывыста холу кижип,
«Аарып» турлар.
Агчыр-датчыр тутчуп орган
Адаанна жыным
Аъдын көшкеш шалай
кааапса
Ам-на болгай
Бедик суурга шыпшылыгындан

Медээ келди.
Адаанначыным ойнун каггаш.
Арлы берди.
Шала көшкен аъды хевээр
Турун калды.
Шалап, тулап, өске черде
Тулчу берди,
Оюнуңуу үзе кирген
Өжээтенниң
Овуузуну сенээ таныш.
Өршээл бербе.
Кара сагыш хойлап алган
Дайзындыва
Халдаашкының дыңзыг
болзун,
Дайынчы эш,
Мунган аъдың бүдүрбезин,
Бурунгаарла.
Чаштып, дезип четтикпээнде
Салба шааныг.

Е. ТАНОВА

ЭКСПОНАТТАР АРАЗЫНДА

Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвада «Детская литература» ном үндүрер чер — партияның XXVI съездинге [illegible] деп белеглеп ажыттынган. Экспозиция ийи [illegible] тургустунган. Оларның бирээзинге ук ном үндүрер черниң [illegible] көргүскен.

«Төрээн чуртун-биле бажын ор сен» деп серия он чеди чыл бурунгаар-ла үнүп эгелээн. Совет улустарның акы-[illegible] айы-[illegible] уругларга чугаалап турар бүдүн библиотека — [illegible]. Бо серияның автор коллективи кончуг хөй. Аныяк номчукчуларның кичээнгейинге [illegible] ры-биле суралгыг хөй чогаалчылар бараан болганнар. Николай Островскийниң «Кач канчап каткаңыл» деп ному-[illegible]. Александр Фадеевтиң «Аныяк гвардия» деп романынга [illegible] база бижээн. Үстүнде серияда тыва чогаалчы О. Саган-оолдуң «Кежээлиг сылдыс» деп ному база кирип турары солун.

А. ЗЛОТИН.

Москва.

ЭРЗИНЧИЛЕРГЕ—СПОРТЧУ ТУК

Республиканың районнарының спорт комитеттериниң аразынга [illegible] болгаш спортче маргылдааларны улам-на калбаа-биле хаара тудары, ГТО-нуң хөй значкистерин белеткээри дээш социалистиг [illegible] чыл бурунгаар [illegible]. Эрзин 1980 чылдың түңнели-биле Эрзин районнуң спорт комитеди [illegible] Ынчангаш аңаа тураскаадыг [illegible] ССКП Эрзин районнуң [illegible] Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] Культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. [illegible] I-ги чергениң дипломнарын районнуң спортчу активинге [illegible].

(Бистиң корр.)

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АЯН-ШИНЧИ, КААСТАЛГА ХЕРЕК

Бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң эвилелдиг-даа, автономнуг-даа республикаларында, областарында, ында хоорай, суурларда национал аян-шинчи кииргени, уран шевер каастап кылган чүүлдерни элбек-биле кылып каан болур.

Бо талазы-биле ажылдар бистиң Тывада [illegible] турар болгай. Бай-Тайга районнуң Тээлиниң [illegible] районнарда [illegible] ...

[illegible] автономнуг республикаларның [illegible] национал аян-шинчини [illegible] Хоорайның [illegible] культура [illegible] ...

[illegible] Хүреш [illegible] ажыңге хүрежип турар мөгелерниң хевирин [illegible] Адыг-Чадыр аттыг музейниң чанынга алдан маадырларга тураскаадыр овур-хевирлерни чүге кылып болбас боор. Ам удавас оларның тура халышкының 100 чыл оюн болур болгай. Черле кылып болур чүвелер-ле хөй. Бай-Тайга районнуң Тээли суурда ол районнуң девискээринде бар маллар болгаш аңнарның дүрс-хевирлерин кылганың болгаш Эрзин суурда малдарның дүрс-хевирлерин бурунгу тыва уран-шеверлериниң кылып чораан тооллургу хевирлериниң немей кылып каанын кижи [illegible].

Кылдынган чамдык чүүлдерни [illegible] та кандыг утканы болдааны тывары берге чүүлдер бар. Чыжы [illegible] уран чараш бажыңн: хоорай-[illegible] театрының кырында ылаган көөрге, даштыы чүгайлап бүдүүр [illegible] кылган чадаар сагындырар, бажын [illegible] кижи сагыжынга эки когу кончуг көстүр. Черле ынчаш даш, мрамор-биле кылган тудуглар-га ындыг каасталгалар азын [illegible] дир. Азы ону бир янзы кылыр-ла турган боор. Оон ынай Гастелло аттыг парктың [illegible] сеткилиң чайлыктыр сонуургадыптар онзагай чүве чок. Ында чүгле бетон алагаштар [illegible] өске чүү-даа чок.

«Кызыл» хоорайга болгаш [illegible] рай, суурларынга, чаа тудугларга национал аян-шинчи кииргеш уран синтезлиг [illegible] деп бодалдыг чеп.

С. ВИКТОРОВ.

«Арагага хандыккаш...»

деп чүүлге хамаарыштыр

ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Д. Мижиттиң «Арагага хандыккаш...» деп чүүлүн болгаш өске-даа эш-өөрлериниң «Шын» солунга арага дугайында бижээн чүүлдерин номчааш, ном-[illegible] дим.

Араганы ижип билбезивис-тен, ону холун эрттир нормадан ажыр ижеривистен, арагага хандыныңыр чоруктуң хоразын билбезивистен бо айтырыг тургустунуп келген деп бодаар мен.

Арага ижери дээрге эки тура [illegible] кижи баштай араганы ижер, а оон соонда арага кижинин [illegible] улуг когаралга чедирер. Мындыг чүүлдү «Здоровье» журналдан номчаан мен: Эмчилер кайгааралынга турган араганы херээженниң бир айлыг чаш уруу ыглап турун берген. Чүнү даа кылырга, урут ыглап-ла, ыглап-ла турар апарган. Хырын [illegible] тери арыг. Кургаг, ол чаш уругнуң боду база арыг. Ургадаа аргалаттыннас. Оон ам арага дамдызын урууну [illegible] ам-на ол бичии бир айлыг чаш урут ыңы чидип, таалап удаан-дыр. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, иезиниң арагалы болганындан ол бичии кижи база аңаа алышкан. Ынчангаш ие организм [illegible] за берген болгаш, кажан иезиниң аптыланы бергеш, ол иегей ыглап турары ол. Шак [illegible] тергүттүнген урутнуң нервизи кошкак, күш-дамыр талазы-биле база кошкак болур.

Бир катап ушуртуп турган [illegible] бир өөреникчиниң [illegible] Ол чорту мени [illegible] Өөреникчиниң бажыңынга дээн бажында [illegible] чедип кээр би минута [illegible] бердим. Өөреникчиниң авазы-[illegible] ниң эжиндиң олчаан. Стол кырында көөрүмге, дүвүнде кызыл арага сыргандылыг стаканнар, арага шилдери, холбиле бүзе тырпып каан хлеб, тонек бар. Оон чанында чаа-за шай кудуп ушкен аяк бар, чанында хлеб тогланчыы бар. Өөренир шагы чедип келирге, өөреникчим шала-була өзүн [illegible] алгаш, торупкан хевирлиг. Бажыңның арагазыг чылынга кижиниң шуут куску кээр. Чугаалажып көөрүмге, араганы ажыл шагының соонда, алаш шактан эгелеп ижикеш, орай дүнеге чедир ижип боол-тур. Ол дүне өөреникчи дыштанган деп бе? Чок! Ам база-ла кичээнге хөөн чок, кырыкчге чок олурал.

Шагын алгап үеле чамдык улус уш-дөрт хонук уламчылыг арага ижери канда-даа [illegible] чажыт эвес боор. Ол үеде [illegible] кажтар, өөреникчилер. Кандыг байдалга турары билдингир. Элээн назылыглар хүн-дүс арага ишпес боор-дур. Олар колдуунда кежээки шактарда, дүне ижер. Ону ижип [illegible] маш-маш сыыырт-а-жып тура хонар боор-дур.

Ажыл шагының соонда 6—7 шактарда [illegible] арага садып турар. [illegible] херээжен арага садыы алыр дээн кижилер ыңаа-ле хөй боор-дур. Ол үеде садыгдан өске чүве садып алыры дыка берге. Араганы өске бараалар-биле чаңгыс черге саттас база эки деп бодаар мен. Садыг черге [illegible] черле [illegible]. Ол культурлуг, арыг [illegible] база [illegible] болур.

Араганы суббота, воскресенье хүннеринде саттас болза эки. Өске хүннерде эртен 11 шактан эгелээш, кежээ [illegible] чедир садар болза эки.

М. УВАН-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Частың шинчизи» деп фотоэтюду.

телевидение

МАРТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 «Сула шимчээшкинниң [illegible]». 9.00 — «Дириг тоолдар». Фильм-концерт. Ригадан дамчыдылга. 9.30 — «Оттуруңчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.15 — «Кожууннар дамчыдылгазы». 13.15 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.45 — «Бөгүн — Чуртталга-коммуналдыг ажыл-агыйның болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының хүнү». Дамчыдылгага РСФСР-ниң чоннуң амыдырал хандырылга министри И. Г. Ду-[illegible] киржир. 14.00 — «Силерниң чагааларыңар өзүгаар». Хөгжүмнүг программа. 14.50 — «Коробейники». Документалдыг телефильм. 15.05 — М. [illegible] — «Оттун иезиң, ырлаар». Москваның шоодуг театрының фильм-шиизи. 16.45 — «Чеди алышкы». Мультфильм. 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — ЦСКА». «Крылья Советов» Спорт ордузундан дамчыдылга. 19.15 — «Делегей панорамазы». 20.00 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чоокта чаа болган чүве ийин...» С. В. Образцов чугаалаар. 22.25 — Конькиге маңнаарының делегей маргылдаазы. Эр улус. ССРЭ биле Нор-[illegible]. 23.00—03.10 — Боксага [illegible].

МАРТ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — [illegible]. 9.05 — «Тоол аалдап келди». «Морозко». Уран чечек фильм. 10.45 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.45 — [illegible] 11.00 — [illegible] 14.00 — М-[illegible] 14.50 — РСФСР-[illegible] ... гам хүнүнден бээр 60 чыл болганынга. «Турциячы [illegible]». Документалдыг фильм. 15.05 — [illegible] 15.35 — «Төрээн бойдузувус». 16.00 — Хаак спортунуң делегей кубогу. 90 метр трамплин. Норвегиядан дамчыдылга. 16.30 — «Экран өниктериниң чыып тур». 17.20 — «Чурукчулар дугайында». М. Врубель. Төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болурунга. 1-ги дамчыдылга. 17.55 — «Бистиң садывыс». 18.25 — «Беш чыл болгаш кожууннар».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.00 — «Парижтиң дамчылары». Уран-чечек фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама делегейни көргүзүп тур». 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20—23.45 — Сут полозунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ККФ (Баку) — «Динамо» (Алма-Ата). [illegible] дамчыдылга.

ИИИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Кызыл болгаш кызылчылар».

МОСКВАДАН

19.00 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Р. Бобрикова [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.20 — Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле Тыва АССР-ниң Куруне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 19.50 — «Техниктиг информацияның медээлери». 20.05 — [illegible]. 20.10—20.40 — Телефильм

Агаар

Бөгүн республиканың девискээринге [illegible] ... [illegible] 2—7 [illegible] 0—5 градус [illegible] 0—2 градус [illegible] 1—6 градус [illegible].

Дүнелерде агаарның температуразы 19—21 чедир соор.

Автоорукка эртенги үелерде доштаалдак.

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бабек» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.00, 20.00. «Бо кайгамчыктыг кижилер» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ивановтуң чаш назыны» 9.30, 11.20, 13.10. «Коргуушкунуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40 (уваттыг), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 10.00. «Чээрби чыл соолунде бир катап» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 11.20. «Өске хоорайга аян-чоруу» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваттыг) шактарда.

МАРТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.10, 12.00, «Тоол [illegible]» 10.40, 15.00. «Бабек» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Коргуушкунуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваттыг) шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүм кажаазынга ужуражылга» 17.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваттыг) шактарда.

Редакцияның адрези

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-62, редакторнуң оралакчыларының 2-33-24, 2-21-75, харыысалгалыг секретарының 2-24-35, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-27-32, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, колхоз ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-42-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кээлбейн баар-даа [illegible] телефону.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының [illegible]

Бугү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 64 (11562) | 1981 чылдың март 17, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 7 кәп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Мугур-Аксының Культура бажыңы. Айытнан шагы четкелек турда чыылганнар ында олуттарны долдур залеппен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондар-биле Мөңгүн-тайгажыларның ужуражылгазы эгелээн.

СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол ужуражылга хуралын ажыдып каш, делегат, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады Ч.-Д. Б. Ондарга сөс берген.

— Совет Эвилелиниң коммунистериниң чоокта чаа болуп эрткен улуг шуулганынга Тываның коммунистериниң мурнундан баар төлээлериниң бирээзи болган мен. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде амгы болгаш келир үеңи бүгү талалыг анализтээн олурутларны өске бүгү делегаттар, совет улус болгаш буруңгаар депшилгелиг кижи бүрүзү-биле бир дөмей, сагыш-сеткилдиң ханызындан дыңнап хүлээп ап ордувус — деп, Ч.-Д. Б. Ондар чугаазын эгелээн.

Февральдың 23-тен март 3-ке чедир болган съездиниң эртемениң мөңгүн-тайгажыларга Ч.-Д. Б. Ондар допчулап чугаалап, партияның улуг шуулганының бүгү совет кижилерниң мурнунга салган сорулгаларынга база доктаап, ооң шиитпирлерин бүрүн болгаш долу күүседир талазы-биле кандыг ажылдарны кылза чогуурун чугаалаан.

Съездиниң чугула айтырыгларының бирээзи — мал ажылының дугайын делегат чугаалаан. Мал бажын өстүрер, оон продукциязын көвүдедир талазы-биле мал ажыл-агыйлыг Мөңгүн-Тайга район канчаар ажылдап турарын база бар четпестерни чайладыр талазы-биле чүнү кылза чогуурул дээрзин съездиниң материалдарынга үндезилеп, тодаргай [illegible] Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы кылган.

[illegible] адакталы турар. Төрүттүнген мал төлүн мөңдү тургузарынче, оор-самчытдалдардан мал чидириглерин болдурбазынче, сан-хөө учёдунга чогуур чурумну тургузарынче, [illegible] тиктиг хемчеглерниң шынарын бедидеринче, иштики херектерге эът чарыгдалының хемчээлин эң-не шыгыы сагыырынче [illegible] чугула деп ол айыткан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, инниң малын онча-менди тургузар, ооң янзы-бүрү чыдыгаашнардан хораарын болдурбас талазы-биле бистиң ажылывысты тодаргай болдурар болгаш ону бүрүнү-биле холга алыр херек. Бо сорулгаларны чедишкиниң күүседирде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының [illegible] ажылы, ишчилерниң планныг онаалда, социалистиг хүлээлге күүселдезинче билдилиг-биле мобилизастаары чугула дээрзин ол демдеглээн.

Ч.-Д. Б. Ондар бодунуң депутат хүлээлгезин канчаар күүсеткенин база соңгукчуларга дыңнадып, кылган ажылдарын болгаш ам-даа шиитпирлеттинип турар чагыгларының байдалын таныштырган. Депутаттың кылган ажылы эвээш эвес дээрзин аңаа санал бергеннер — Мөңгүн-Тайга райпозунуң баштаар чериниң даргазы Б. Д. Салчак, «Малчын» совхозтуң директору С. С.-Б. Очур, улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Хорлуу олар демдеглээннер. Чижээ, 1979 чылдан бээр районнуң чурттакчыларының телевизор көрүп, газ ажыглап эгелээни, суурнуң ортузу-биле баткан Мугур хемин кежир чадаг улус кылаштаар көвүрүгнү кылганы, чоннуң чугула [illegible] бараанныг-биле изиг чок хандырып турары РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады Ч.-Д. Б. Ондарның соңгукчуларының чагыгларын күүседир дээш кызымак ажылдааның түңнели болур.

Л-410 деп дүрген ужар болгаш пассажирлерге улам эптиг самолёт республика найысылалы-биле чоннуң аргыштырып эгелээн. Депутаттың база бир киирген үлүү — Кызыл биле Мугур-Аксы аразынга дөрт телефон харылзаазын тургусканы болур. Ам шагның кайы-даа үезинде республика найысылалы-биле харылзажыр арга тургустунган.

Соңгукчулар ол ужуражылга үезинде депутатка чаа-чаа дилеглер киирген. Ыланчыя район төвүнге садик тудуун эгелээрин, Кызыл биле Мөңгүн-Тайга районнуң аразынга автомобильдиң дөрт оруун ажыдарын болгаш өске-даа [illegible] соңгукчулар депутаттан дилээннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы «Малчын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазынга барып, хойжуларның амыдырал-чурттала-биле таныжып, бодунуң съездиге чораанының дугайында база чугаалаан. Ол ышкаш Мугур-Аксы ортумак школазынга баргаш, башкылар болгаш өөреникчилер коллективи-биле база ужурашкан.

Д. ЧЫДЫМ.
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: Мугур-Аксының Культура бажыңынга ужуражылга үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

бөгүн Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң хойжуларының [illegible] чедиишкиннеринге туралгазын недурттүнген.

Совхозта төрүүр 12.100 баш хойнуң 9449-у төрээн. Олардан 9574 хураган 125 баш артыкка камгалап алдынган. Хойжу дөрт бригададан эң эки көргүзүглерни № 2 бригаданың малчыннары (бригадири аныяк коммунист Б. Хажылай) чедип ап турар. Амгы үеде мында 100 хой бүрүзүнден-не 87 хураган камгалаттынган, онча-менди дорутуп турарлар.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдериңер!

С. К. Буяндыны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш ажыл-агый органнарынга [illegible] дээш база төрүттүнгени хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң [illegible] министри Семён Кунгаевич Буяндыны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай.
1981 чылдың март 16.

«САЛЮТ» — «СОЮЗ» — «ПРОГРЕСС»

«Салют-6» орбита станциязын космос делгеминче салып үндүргенинден бээр ам үш чыл чартык болган. «Салют» — «Союз» — «Прогресс» деп космос программазынга бо эрткен чылдарның дургузунда эртемденнерниң [illegible] чаагай түңнелдерин чедип алган. Үш чартык чылдарда «Союз» деп он бир корабльдерни, «Прогресс» деп он ийи чүък транспорттарын ол станция хүлээп алган. Дөрт «Союз Т» космос корабльдерин «Салют» станцияга тудуштурган.

«Союз Т» деп дөртку корабльди 1981 чылдың март 13-тен 14-түн дүнезинде станция-биле тудуштурган болгай. Ол корабль — космонавтылар башкарган 14-кү экспедиция болуп турар. Космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Виктор Савиных оларның башкарганы «СоюзТ-4» корабльди «Союз»-туң биче дүммазы деп чоргаарал-биле болгаш баштактаныышкын-биле адап турар.

Бирги «Союз» корабльди космос делгеминче салып үндүргенинден бээр он дөрт чыл эрткен. Ол үениң дургузунда электроникага болгаш башкарылга теориязынга эвээш эвес чаа идеялар болгаш шиитпирлер тыптып келген. Хөй чаа дериг-херекселдерни тургускан. Ынчаарга эң-не хөй чаа чүүлдерни ужудуушкунуң электроннуг-саналга хандырылгазынга киирген. Санаар болгаш шиитпирлээр херекселдер «Союз» деп мурнундаагы корабльдерге база турган. Ынчалза-даа оларның сорулгазы — медээлерни чүгле чыыры болгаш санаары болган. Ынчаарга «Союз Т-4» корабльде тургускан саналга комплекизи — ол дээрге, кижи ышкаш бодаар машина-дыр.

Башкарылгалыг ужудуушкунуң байдалынче «Салют-6» станцияны шилчидер талазы-биле хемчеглерни космонавтылар дүүн үргүлчүлеп чорутканы. [illegible] системаларын катап ажылдаткан, агаар таарыштырарын болгаш газ составын хандырарын боттандырган.

«Прогресс-12» корабльдиң [illegible] Владимир Коваленок болгаш Виктор Савиных «Салют-6» станцияга ажылдап эгелээн ийиги хүнүнде ажыткан болгаш чүъктерин сайгарып, «Родник» системазын ажылдадырынга белеткээн. Чүък корабльдиң эккелген суун «Родник» системазының дузазы-биле станцияда саваже кудуп ап турар.

Нарын үнүштерниң өзүлдезинге космоска ужудуушкунуң факторларының салдаарын өөренип көөр талазы-биле биологтуг, шенелделерни комплекстиң кырында [illegible] эгелей берген. «Фитон» деп установкага чечектерниң болгаш өске-даа үнүштерниң үрезиннерин тараан.

Эмнелге контролюнуң медээзин өзүгаар алырга, космонавтылар Владимир Коваленоктуң болгаш Виктор Савиныхтың декээ чок байдалга чаңчыгары чогумчалыг эртип турар. Космонавтыларның [illegible] байдалы эки. Чер чоогунуң орбитазында ажыл үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

МИЛЛИОННАРНЫҢ ДЕТКИИШКИНИ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң [illegible] бистиң Төрээн чуртувустуң миллион-миллион ажыл-ишчилери ниии-биле деткип турар. Хөй бүдүрүлге черлеринге болуп эрткен митингилериниң болгаш хуралдарының киржикчилери ол дугайын медеглээн.

Телевидение кинескоптарының шынарын улам-на бедидерин «МЭЛЗТИҢ» Москва каттыжыышкынының [illegible] хүлээнген. Апрель 18-те бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче болгаш эң-не эки шынарлыг продукцияны ол хүн бүдүреринче прибор кылыр [illegible] бригадир Л. Мыслевская кыйгырган.

Коммунистиг субботникти [illegible] эң улуг чедиишкиннер-биле уткуурун найысылалдың «Каучук» каттыжыышкынының ажыл-ишчилери шиитпирлээн. Ленинчи субботниктиң хүнүнде олар [illegible] тыган материалдарны ажыглаарын хүлээнген. Күш-ажылчы ээлчегиниң үезинде 412 муң рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген. Автомобиль дугуйларының хөй нуруузун каман алдынган каучуктан бүдүрер сорулга салдынган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн тергиин эки күш-ажыл-биле демдеглээрин Москваның «Сокол» деп даараныгла каттыжыышкынының коллективи хүлээнген болгаш амгы үеде эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Апрель 18-те ээлчег даалгазын бүдүн чартык катап ажыр күүседиринче быжыкчы А. Борматова саналдаан. Ооң эгелээшкинин бүгү даараныкчылар деткээн болгаш күш-ажыл байырлалының хүнүнде барык 340 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээннер. Каттыжыышкынның бүгү эргечеглери каман алдынган электроэнергия-биле апрель 18-те ажылдаарын хүлээнген.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС КИЖИ ДЕГ

Коммунистиг субботник күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук киирген, ооң төөгүлүг сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг совет кижилер чаа беш [illegible] күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелеп турар.

Ооң тодаргай чижээ бистиң Эрзинниң чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ижинден көрүп болур. Эртен беш чылда ажылчы чонга ачы-дуза чедирериниң планныг онаалдазын 101.1 хуу күүсеттивис. Коллектив бо чаа он бирги беш чылды база бедик күш-ажылчы көргүзүглер-биле эгелээн. Ийи айларның планы хуусаадан эрте күүсеттинген.

Пролетарнаттың улуг баштыңчызы болгаш башкызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чылының бүдүүзү апрель 18-те болур коммунистиг субботникке шуптувус чаңгыс кижи дег үнер бис. 6 кижи боттарының туруштарынга ажылдаар. А 25 кижи чаагайжыдылгага дузалыг барык 800 метр хире узун дурттуг суг бугазын казып, аштап-арыглаар база 600 дөрбелчин метр черниң штакетниктерин чугайлаар. Ол хүн ажылдап алган акшавыстан 80 рубльдя беш чыл фондузунче шилчидер бис.

М. БАЛДАН.
Эрзинниң чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

МАГАЛЫГ-ДЫР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының дугайын сеткил хөөнүвүшкүн-биле солуннардан номчуп, март 3-те улуг шуулганның доозулганын телевизордан көрдүм. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылган Отчет илеткели холчок ханы утказыг, эртемге үндезилеттинген документ-дир. Улуг шуулганга делегаттар, чалгаараар [illegible] киржип, он бирги беш чылдың [illegible] чаңгыс [illegible] чугаалашканнар.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың делегейге таңбыы, чаагай чечектелиишкинниг амыдырал дээш сагыш салыышкыны улуг. Ол бүгүнү чыл бүрүде амыдыралдан кижи көрүп, магадаар-дыр. Чаңгыс чижек, чурттап келген суурум — Белдир-Арыг. Бо суурну тургузуп, өргээ какканнарның бирээзи мен. Баштайгы чыдарда Кавказ [illegible] тургустунду. Ол үеде бээр [illegible] чурттаашкынывысты магадап [illegible] турган бис. [illegible] туртарап чорааш боттарывыс чыдыг, чырык, ары [illegible] ажылчыннарже шилчээнивис [illegible] үзээр радиолуг. Хостуг шактарда кино, концерт көөр, хуралдаар кылыр делгем клубтуг. Солун-сеткүүлдүг мергежилдиң айы-биле чагыдып алыр. Эге школа ортумак школа кылдыр эде тургустунган. Шак мычыг сайзыралды караам-биле көрүп келдим.

Колхозтан совхозче шилчидивис. Чоннуң амыдыралы оон-даа экижээн. Москвада болгаш [illegible] солуннардан номчуп, радиодан дыңнап турган болзувусса, ам [illegible] амыдыралды көрүп орар апарган бис. СЭКП-ниң XXVI съездизи сес хүн үргүлчүлээн болгай. Сурагвуста бо улуг шуулганны ак-көк экрандан сонуургавааан кижи ховар дизе хөөрем эвес. Бо дээрге суур биле хоорай амыдыралының дөмейжип келгениниң көскү херечизи-дир.

Республиканың өске совхозтары-биле бир дөмей, СЭКП-ниң XXVI съездизинге уткуштур кылган иживисти анализтеривиске мыйыг. Совхоз 1981 чылдың кыштаглаашкынынга 1840 тонна сиген, силозту 600 тоннаны. 72 тонна [illegible] холганын белеткеп алган. 36 кодан 14010 хой, дөрт кыштагда 920 инек бар. Төрүүр 7500 хойнуң 5690-у оолдапкан. 5725 хураган онча-менди доругуп турар.

Бүгү-эвилелдиң съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга киржиишкеш, ол төөгүлүг шуулганга эки көргүзүглерни чедип алган малчыннар бар. Чижээ, хуржулгалыг малчын Иван Данзуруң 100 хойга онаашты мынча хураганны камгалап алган. Күжүгет Чүрүм, Константин Захаров олар чүстен-не 90 хураганны, Мизилиг Шулуу 100 хойдан-на 89 хураганны менди доруктуруп, чарыштың мурнуу одуруунче киргеннер. Амгы хүннерде үк коданнарда хойларның төрүүрү уламчылап [illegible] Сүт-Баарын фермазынга 550 инекти тургузу азырап турар.

Совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың бирги чылының [illegible] база партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар сорулганы салгап хей-аъттыг ажылдап турар.

С. ШИМИТ,
Тес-Хем районда «Чодураа» совхозунда персоналдыг пенсионер.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Бо чылдың февральдың 6-да № 30 (11529) «Шын» солуннуң ушку арнынга «Пассажирлер сүмелеп, шүгүмчүлеп, саналдап тур» деп эгениң адаанга Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Кызыл районнарда болгаш Чадааның автостанциязының коллективинде пассажирлерниң хандырылгазында четпестерниң дугайында чагааларның чыындызын парлаан.

Чагааларда айыттынган четпестерни транспорт эргелелиниң ажылдакчылары ол районнарга барып, [illegible] Олар [illegible] шын болган.

«Чадаглаан чурттакчылар» [illegible] Кызыл — Хадын аразында автобус шимчээшкининиң расписаниези [illegible] холбаштыр тургусканы [illegible] автобус доктаар черниң айтыгын база шиитпирлеттинмейн турганы шын. Амгы үеде Бии-Хем райкүүском пассажирлер автотранспортунуң [illegible] Кызыл — Хадын аразының маршрудун хандырар чолаачыны ук чер чурттакчыларындан тывар деп турар. Автобус доктаар черниң дугайында айтырыгны база шиитпирлеп турар. Үстүнде айтырыгларны [illegible] шиитпирлээн соонда районнуң мурнуку [illegible] турар.

Баян-Кол болгаш Терлиг-Хая (Кара-Тал) суурларның аразынга автобус шимчээшкиниң [illegible] Баян-Кол биле Терлиг-Хая суурларының аразында оруктуу болгаш көвүрүглерни мында шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң септей тургазы-биле холбаштыр автобус [illegible] дооступ билек-ле, бо чылдың февраль 21-ден эгелээш, автобус шимчээшкинин ажыткан.

Т. Сандыуунуң «Чоннуң дилээ» деп чагаазынга [illegible] бо чылдың ийиги [illegible] чаа автобустар көөр болгаш Чадаана АТБ-зиниң парыгынга кирген соонда, Кызыл-Тайгар-биле аразынга автобус [illegible] ол дилээн хандырар бис.

Эш Х. Семистин «Расписаниени сагывас ужурлуг» деп чагаазында Чөөн-Хемчик районнуң пассажирлерин хандырар талазы-биле Чадаана АТБ-зиниң ажылында четпестерни айыткан. [illegible]

В. ПАРУНИН.
Тываның автотранспорт эргелелиниң начальниги.

Часкы тарылгага белеткел ажылдарының допчулалы

ЧАСТЫ БҮРҮН БЕЛЕН УТКУУР

СЭКП-ниң чоокта чаа болуп эрткен XXVI съездизиниң чурттуң мурнунга салган канчаар-даа аажок улуг сорулгаларын боттандырарынче бүгү совет улус бедик көдүрлүүшкүн-биле кирипкен. [illegible]

[illegible]

Ынчаарга Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның совхозтары ол чугаа [illegible]

[illegible]

үш катап, Бии-Хемниң — 40 хуу, Таңдының — 50 хуу, Каа-Хемниң — 36 хуу ажырган.

Эрткен чылдың декабрьның эгезинден бээр амга чедир республикага 65,7 муң тонна [illegible] шөлдерже сөөртүп төккен, азы план 66 хуу күүсеттинген. Өдек сөөртүлгезин Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Кызыл, Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин районнарның совхозтары багай организастап турар. Ооң ангыда «Сельхозхимия»-ның районнар каттыжыышкыннары өдек сөөртүрүүң кержээлиг хүлээлгелерин четпес күүседип турар.

Амгы үеде республиканың совхозтарында агрооөредилгеже 1250 кижи киржип турар. Олар өөредилгезин удавас доозар болгаш экзамен дужаар. Ол [illegible] салыр херек.

Техниканы, үрезиннерни [illegible] сер, звеноларны, бригадаларны мергежилдиг [illegible] лар-биле четчелээр [illegible] агротехниктиг доктаал [illegible] хуусаада эрттирери [illegible]

Допчулалды республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

Тываның [illegible] библиотека [illegible] Пушкина

Национально-краеведческий отдел

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

ХӨРЗҮН КАМГАЛААРЫНЫҢ АРГАЛАРЫН ШИҢГЭЭДИР

«Бистер моон соңгаар-даа [illegible] материал курлавырларын тус-кайлап баар, ол адырның индустриалдыг үндезинче план ёзугаар шилчидерин үргүлчүлээр апаар бис. Ынчалзажок ам күжениишкинниң кол тову — ынчаарга ол 80 чылдарда аграр политиказының онзаланчак ылгалдыг чүүлү болур — капитал салыышкын-[illegible] ... СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

[illegible]

...ның дүжүдү 3—4 центнер чедир [illegible] болгаш доозунуг хаттар улаа-дараа болгулап, оон уламындан дыка делгем шөлдерниң кодээ ажыл-агый культураларын өлүп, хөй санныг продукция чедир алдынмайн турар. Фосфору шоолуг эвес шөлдер соолгу чылдарда 11 хуу, калийи эвээш черлер—20 хуу ковудээниин чоруткан [illegible]

[illegible] ...ның хөй нурууузунда ам-даа [illegible] ажыглап, курукту турар черге база вигиска бок үнүштерге ... Улуг-Хем районунуң ... СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Шекпээр», «Бурун-гаар», «Кызыл тук» совхозтар шөлдеринде ажыглавайн турар.

Бистиң шөлдеривиске дужуттуу доктаамал кудуладып турар кол фактор болза, часкы үеде өл-шыктың чедишпези. А хөрзүнүң ырында кадыглан өл-шыктың дорааң үне бээрниң чылдагааны ында тараа сыптарының чогу-дур. Ынчангаш, черни болбазырадып [illegible]

[illegible] ...Хемчик (59,5 хуузу), Улуг-Хем (37,4 хуузу), Кызыл (91,2 хуузу), Тандгы (74,3 хуузу) районнарының ажыл-агыйларында онзажыр.

Эрозияга алыскан черлерге [illegible]

[illegible]

...турар. Кызыл. Тандгы. Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарының совхозтарында мындыг чепсектерниң комплекизи бүрүн четчелеттинген.

Хөрзүн камгалалының хемчеглерин совхозтарның шөлдеринге комплекстиг кылдыр бот-[illegible]

[illegible] ...ажыл-агыйының культуразын бедидерин негеп турар.

Г. ЛАРИОНОВ,
республиканың кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Х А Д Ы Ң БРИГАДАЗЫНДА

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң Хадынның [illegible]

[illegible]

...маккай ажылдап турарлар. Хөй чылдарда сакманчылап келген Зоя Биче-ооловна Мээзы болгаш байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, арга-сүмезин берип турар.

К. ООРЖАК.

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

СЭКП-ниң XXVI съездинге чугаалашкан айтырыглар — совет кижилерниң амыдыралчы негелделериниң айтырыгларны. Коммунистерниң ол шуулганынга чугаалашкан Отчёт илеткелди, чурттуң хогжудеяниң кол-кол угланышкыннарын, съездиниң оон-даа өске материалдарын олар улуг кичээнгей-биле таныжып турарлар. Ол документилер күш-ажылчы коллективтерде ам болуп эртип турар беседаларның кол темазы болуп турар.

МОСКВА. [illegible] программазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ... онгу беш чылда сорулгалар дугайында [illegible]

Коммунистерниң шуулганының материалдары — [illegible] ...программазында съездиниң материалдарынга хамаарышкан рубриканы ажыткан. Специалистер, мурнакчы ажылчыннар дыңнакчыларның аңаа чүве чугаалап, коллективтериниң ажыл-херектериниң болгаш моон соңгааргы пландарының дугайында ... СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады ... [illegible]

[illegible]

ХАБАРОВСК. Амурда-Николаевск хоорайның авиабөлүүнүң [illegible] ...АН-2 самолет [illegible]

МАГАДАН. [illegible]

ЗУГДИДИ. (Грузия ССР). [illegible]

РИГА. [illegible] ...«Призвание» суднонуң капитаны В. Катюх Атлантиктан дамчыткан.

[illegible]

ДУШАНБЕ. Таджикистанның [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

✦ ✦ ✦

«Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек сайгырында № 4 хойжу бригаданың мурнакчы кадарчыларының бирээзи Сарыглар Петровна Ондар ында он ийи чыл уламчылыг малга ажылдап келген. Оон кыштаг бо чылын Узуң-Сайыр деп черде. Бо хүннерде каланда бир дугаар төрүп турар 410 тогдудан 300 ажыт хураганнаан, төлү сыча-менди алдынган. Он биргн беш чылдың баштайгызында С. П. Ондар хөй бүрүзүнден хураганны болгаш 3,1 килограмм дүктү алырын хүлээнген.

Чурукта: С. П. ОНДАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

Хойдан-на хураган

ШУПТУ ОНЧА

Улус ажыл-агый пландарын [illegible] он биргн беш чылын Деспенниң хойжу бригадазы чедиишкинниг эгелээн. СЭКП-ниң ээлчеглиг съездизиниң тооргулут шиитпирлеринге хей-аът киирген малчыннар амгы үеде хоюк хүр кыштаглавадып, малдың чаш төлүн бүрүн алыр дээш шудургу ажылдап турар.

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң бо бригадазының хоюзун хой кезин тергiскеп, адынган чаш төлү шупту менди. Хоочун хойжулар Седен Намый-оол, Санчат Нанчат, Шалык Бүрүн-Чыргал, Чооду Күр-оол олар хөй бүрүзүнден бирээден эвээш эвес хураган доруктурган. Ылангыя Сумбаа Мөнгенниң кодазында төрээн 280 хоюндан 293 хураган алдынган. Ук бригаданың мурнакчы сакманчылары Санчат Орус-Көк, Чооду Шиянмаа, Саяна Чааммай хурагаңнарны доруктурар талазы-биле улуг дузаны хойжуларга көргүзүп турар.

Деспен хойжу бригаданың бригадири комсомолчу Лаа Биче-оол бо хүннерде аалдарын кезип, малчыннарга дузаны көргүзүп, мал бажын хоратпас, чаш төлүн менди алыр дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Ч. ӨӨЛЕТ.

ОН БЕШ ЧЫЛДА

[illegible] кадарчы кижилиг үлүү улуг. Инектиг чемгерерин, суггарарын [illegible] ...ладыры дээш ажыл-ла хөй. Ол бүгүнү Чөөн-Хемчикте «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының кадарчызы Куулар Айдын-оол ак сеткилдиг кылып келген.

Арыг-Бажында саар үш чүс ажыг инек бар. Оларның беш [illegible] ...ның шудургу ажылының түңнелинде сүт элбек болган болгаш, онгу беш чылдың плана[illegible] ...

Коммунист Куулар Айдын-оол он беш чыл иштинде [illegible] ...инек кадарып келген. Мурнуу [illegible] тракторнстен чораан кижиге баштайгы үеде улуг берге турган. А ам ажылдың ... билип, коллективке [illegible] берген. Ынчалза-даа [illegible] кадарарында—ажаарында [illegible] ...ажылдап турар.

А. МОҢГУШ.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮУСЕТКЕН

[illegible] районнуң ажыл-агый... СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible]

[illegible]

М. ЭРЕС-ООЛ.
Х. МОҢГУШ.
М. МИЖИТ-ДОРЖУ.

Кооператорларда

ЧАРЫШКА КИРЖИП...

Каа-Хем районнуң ажылчы [illegible] ...15 бригада бо чылдың ийи айларының болгаш беш квартал... [illegible]

[illegible]

...мактаары чаагай чанчыл. Ынчангаш кижилерниң үре-түңнелдиг ажылын шаңнап мактаарының янзы-бүрү арга-хевирлерин мында ажыглап турар. Чижээ, мурнакчыларга Кызыл тукту, вымпелдерни, хүндүлел бижиктерин бээрин [illegible] ...тургускан. Хүндүлел, көргүзүг самбыраларындан мурнакчы кооператорларны билип ап бо-[illegible] ...чээлдерни коллективтиң ажылы-биле холбаштырып турбаш, мурнакчы дуржулганы аңаа өөренип, ону ажыл-херекке ажыглаары эки чанчыл апарган. Районнуң удуртур ажылдакчылары болгаш специалистери экономиктиг өөредилгеде [illegible] ...ры-биле кады олар бүдүрүлгениң ажылын эргелеп башкарарының айтырыгларын база [illegible] ...чарышты организастаапын кооператорлар чугаалашкан. ... мындыг янзылыг организастааны хүлээнген ажыл-херээ дээш ажылдакчы бүрүзүнүң [illegible]

Районнуң кооператорларының ажылында [illegible]

В. КУУЛАР

САДЫГЖЫ ӨГ-БҮЛЕ

Дөң-Терезин суурда кодээ магазининиң садыгжыларының ажылы мактадыг. Районнуң кооператорларының аразында оларның эки ажылдыг садыгжылар диртип турары-даа таварылга эвес.

Эрткен онгу беш чылдың планныг онаалдазын садыгжы өг-бүле чедиишкиннг күүсеткен, районнуң ужен ажыг садыг четкилериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Эрткен беш чылдың түңнели-биле олар коммунистиг [illegible] «Социа[illegible] ...«Гиез [illegible]

[illegible] херек демдектери-биле садыгжылар шаңнаткаңнар. Екатерина биле Чачар Сарыглар күш-ажылының эки түңнелдеринге улам сорук кирип, чаа беш чылдың бир[illegible] баштайгы айларын база-ла бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг эгелээннер.

Садыгжы өг-бүлениң январьда алган социалистиг хүлээлгезинде 28 муң рубльдың бараанын садып сайгарары көрдүнген турган. Сөглээн сөс ажыл херек-биле бадыткаттынган, планныг онаалда [illegible] сеттиниген болгаш 32 муң рубльдың бараазы [illegible] ...

[illegible] ийи айларының планныг онаалдазын партияның съездизиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде күүседир дээш хүлээлгезин күүседип, төрээн партиязының улуг чыыжын телептиг утканнар.

Чачар Сарыгларга бо чыл уттундурбас. Партияның XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнде ол СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр кирген. Ол оон улам кызымак ажылдаарын хүлээндирген болгаш ажыл-херекке харыысалгазын бедиткен.

Садыгжы өг-бүле хүлээнген [illegible] ...кирижип турарлар. Екатерина Сарыглар — кодээ Советтиң депутады, суурнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, а өг-бүлениң ээзи школада төрелдер комитединиң даргазы, урам чүүлдүн идепкейлиг киржикчизи. Хөй-ниити ол хүлээлгелерин Сарыглар ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Садыгжы өг-бүлениң уругларының улуу ада-иезиниң ыяк салгап, садыгжының мергежилин чедип алган. Кызыл-Мажалык суурда аъш-чем магазининде ажылдап турар.

Х. МОҢГУШ
Барыын-Хемчик район.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ

СЭКП-нин XXVI съездизи [illegible] бүгү бөлүктеринден көвей түр ре үнелелдер чаңгыс аай: ук съезд бүгү делегейге тоогу ужур-дузалыг болуушкун болган. СЭКП ТК-ның Чиндиге секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш съездиниң [illegible] бистиң бөмбүрзээвистиң келир үези дээш сагыш човап турар бүгү-ле кижилерниң чугаазынын кол-ла утказы ындыг.

Съездинин хаарла чугаазынга Л. И. Брежнев хүлээп алдынган шиитпирлериниң кол-ла утказын мынча деп кыска болгаш ханы кылдыр тодаргайлаан: «Боттарывыстың бүгү күжүвүстү аразында холбаалыг ийи углаарынга мөөннээр болдавыт бис. Оларның бирээзи — коммунистиг тургузуушкун, өскези — тайбынны бужыглаары».

Совет коммунистерниң ол бот-боттарындан чарылбас болгаш диалектика талазы-биле холбаалыг ийи кол соруулгазы [illegible] агрессиви бөлүктерниң авантюристиг чорууңга удур туржуп турар [illegible] ниң эрге-ажыктарынга дугжуп турар. «Соок дайынның» уузуткаарынга болгаш «күш дээзининиң политиказынга» удур туржуушкунга чамдык бурунгаар базымны чедип алырынга тайбың дээш массалыг шимчээшкин-даа, социалистиг дем каттыжыышкыннын өзүп турар экономиктиг күчүзү-даа чугула рольдуг болганы чажыт эвес болгай. Чавырлыышкын политиказының материалдыг үндезини харын-на делегейниң [illegible] 1950 чылда 20 хуу турганындан 1979 чылда 40 ажыг хуу апарганы болур.

Каттышкан Штаттарда чамдык кижилер ону эскербээченнеп турар хевирлиг. Ак бажыңдан, Пентагондан база өске-даа вашингтончу албан [illegible] дүрерин улам-на көвүдедир [illegible] тодаргай шиитпирлерин хүлээп ап турар. Чаа, республиканчы администрацияның [illegible] рын» негеп турарлар. Оон соруулгазы «Совет Эвилелинден артык кушту болуруун чедип алыры. Ынчанга-даа [illegible] жыышкыннар буурап дужер дээрзин бистиң съездивис тодаргай көргүскен. Болуңуң империалистиг соруулгаларынга ажыглаары-биле Совет Эвилелинден артык кушту АКШ 50 чылдарда чедип ап шыдаваан болганда, ам ааза кордалды чүгле албыстыг азы политикага мирит, бузуулук кижилер салып болурлар.

Бо бүгү чүге чедирип турарын «Вашингтон пост» мынча деп бижээн: АКШ «үрлүндүрген шериг чарыгдалдарын телеп, эргежок чугула эвес боо-чепсек садып ап, хөй миллиард долларны агаарже чашканнап турар». Ону чедип алыр дээш ажыг чок чорук талазы-биле пособиедеи, өөрелиглер [illegible] газынга болгаш өске-даа чуулдарга чарыгдалдардан бо чылын 40 миллиард долларны кызырып каапкан.

Боо-чепсек бүдүрерин кедергей улгаттырганы чүгле бо [illegible] ралын баксырадып турар эвес, харын бүгү америк экономиканы коцкадып турар. Чамдык америк экономистерниң айтып турары ёзугаар алыр-га, кандыг-даа администрацияның чылдын-на шериг бюджедин [illegible] рын шыдавас, бюджетке карылганы, инфляцияны кызырып күш четпес, а ону президент Р. Рейган харам чокка аазап турар болгай. Харын-даа «Крисчен сайенс монитор» солуннуң бижээни ышкаш «камгаланыр арганы быжыглаарга, америк күчүнүң үндезини болур экономика [illegible] на кошкап турар чүве болза, ону кылган херээ чүл ыңчаш?».

Боттут бодап бижир, сарыылдыг американнар, чер делегейниң улуг кезииниң кижилери съездиниң индиринден Л. И. Брежневтиң мынча деп чугаалааны ханызы-биле сэктып алганнар: «АКШ-тың [illegible] бүгү чурттарының мурнунга ышташ, дайын айыылы шынап-ла диргелип келген. Ынчаарга оон дөзү Совет Эвилели эвес, оон тооза дег тергиидели эвес, а боо-чепсекти эндере бүдүрүп турары, делегейде ам-даа туруп турар дүшкүүрлүг чорук болур. Шак ол хоозун эвес, а херек кырындагы ёзулуг айыылга удур Америка-биле, Европа куруллери-биле, бистиң бөмбүрзээвистиң бүгү чурттары-биле бир демниг демисежиринге белен бис».

[illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] рииге орук айтыр сылдыс болуп турар. Л. И. [illegible] ХХVI съезди [illegible] «Тайбын күзелинге — дайынга белеткен» деп буруңгу рим [illegible] XXVI съездинин бистиң бөмбүрзээвистиң улустарының мурнунга конгус өске перспективаны ажыткан. «Улустарны материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын кандыг-даа ужур-утка чок чарылдаарынче албадап турар тайбын белеткели эвес, а тайбынны быжыглаары — даартагы хүнге орук баштаар чугула [illegible]» — деп, Л. И. Брежнев [illegible].

Агрессиви империалистиг бөлүглер ол оруктан дыка улуг [illegible] кым-даа тайбын херээ чок, эргим оладур, олар арыглаа аштаар апаар. Амгы үеде бүгү чурттарда чепсеглениишкинге чылдың-на 500 миллиард долларны чарыгдап турар. [illegible] ка, шериг чарыгдалдары 1960 чылдың дециалин 70 хуу ажып турар. Ниити дециалин-биле алыр болза, бүгү делегейде частыр чүүлдер аъш-чемден [illegible].

Частыр ааза чүүлдерниң үрезинин күчүзү чеже-даа улуг болза, ол ядролуг боо-чепсекти кызыгаар чок эндере бүдүрүкчүниң түңнелинде дирлеп келген шуут-ла өлүмнүг [illegible] чок. Ынчангаш стратегтиг [illegible] болгаш кызырар дугайында совет саналдарының бүгү делегейге канчаар-даа [illegible] улуг үнелели алганын чыдагааны билдинип. Бо талала [illegible] бүгү-ле эки чүүлдерни арттырбышаан, Каттышкан Штаттар-биле чугаалажыышкыннарның [illegible] чок эгелээринге Совет Эвилели белен.

Совет Эвилелиниң ындыг туружу мооң мурнунда-даа кижи төрелгетенниң канчаар-даа ажок улуг кезииниң бедик үнелээшкинин ап турганын чугаалаар херек. Совет Эвилелин чоок көөр хире эвес англи ажылдакчы Барыын чүкте ат-алдарлыг шериг кижи, флот адмиралы Маунтэттен безин ядролуг удур туржуушкунун дециалин кызырар дээш Совет Эвилелиниң [illegible] чок демиселин [illegible] турган. «СБК-2 талазы-биле... американ [illegible] аразынга [illegible] үргүлчү соксаарл[illegible] турарынга хомудаар [illegible]. Ядролуг чепсекти бүдүрерин болгаш сайгарарын кызыгаарлап турар кандыг-даа кереэге удурланып турар күштерниң АКШ-та улам-на күштелип бар чыдарынга оон-даа артык хомудаар-дыр мен» — деп, ол чугаалаан.

СЭКП-нин XXVI съездизиниң индиринден тайбын дээш күчүлүг кыйгыны черниң бүгү улустары дыңнаан. Делегей байдалыны экижидер, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр талазы-биле Совет Эвилелиниң чаа улуг хемчеглерин делегейниң хөй-ниитизи «чаа совет тайбын бурунгаар базымы» деп чоптуг-биле үнелээн. Америк политиктиг болгаш [illegible] Анджела Дэвис ол дугайын шын болгаш бүзүрелдиг чугаалаан. «Чаа совет саналдар бүгү кижи төрелгетенниң күзел-соруун илергейлеп турар» — деп, ол медеглээн. — Олар дайын айыылын чайладыр дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин дарыжын эвээжедир, улустарның чаагай чоруун бедидеринге эргежок чугула акша-хөреңгини камгалап алыр дээш демисел [illegible] кыннарын тодаргай айтып турар-дыр. Бүгү чурттарның улустары, оларның иштинде америк улусту, тайбын болгаш социал депшилге дээш демиселге тайбынның ол программазы хөй-аът [illegible].

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

САНДАН Семён Баянович

СЭКП [illegible], Тыва АССР-ниң [illegible] тургузуу, персональдыг пенсионер Семён Баянович Сандан аар болгаш үр аарааныныц соонда 1981 чылдың март 15-те мөчээн.

С. Б. Сандан 1924 чылдың март 22-де Чөөн-Хемчик районнуң Хөр-Тайга суурунга төрүттүнген. Долу эвес ортумак школаны дооскан соонда ол бодунуң күш-ажылчы оруун эгелээн. 1942 чылдан 1945 чылга чедир шеригге албан эрттирген. 1946—1950 чылдарда колхозтуң партия организациязының секретарынга, а оон соонда үш чылдарның дургузунда Сүт-Хөл райкүскомунуң секретарынга ажылдаан.

С. Б. Сандан 1957 чылда Кызылга чедип келген болгаш [illegible] ажылдаан. Дашчының профессиязын ол дүргөн шиңгээдип алган болгаш бодун ак сеткилдиг база чуткулдуг ажылчын кылдыр көргүскен. «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелинде дашчыларның комплекстиг бригадазын ол үр үеңиң дургузунда баштап келген. С. Б. Сандан кирижилгези-биле Кызыл хоорайга элээн хөй үлеттүр бүдүрүлгелерни [illegible] дузалыг объектилерни туткан. Тудуг херээн сайзырадып-ажылдарынче, күш-ажылдың мурнакчы методтарын болгаш аргаларын тудугга шиңгээдип нептередиринче, аныяк тудугжуларны кижизидеринче ол хөй күчээнтейни угландырып келген.

С. Б. Сандан республиканың [illegible] СЭКП обкомунуң кежигүнүнге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ниити болгаш үшкү чыыштаарынга депутат кылдыр, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге [illegible].

С. Б. Санданың хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн. Ленин ордени болгаш медальдар-биле ол шаңнаткан. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты ааза 1974 чылда тывыскан.

[illegible] кижи болган коммунист Семён Баянович Санданың дугайында чырыткылыг турамызы бистиң чүректеривиске кезээде артар.

Бөлүк эштери.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(Эгези № 60 «Шында»).

Евдокия Ивановна **Чупрова** — райпо ажылчыны.

Шивай Иванович **Шарбин** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Долзатмаа Айыжпевна **Хажыкы** — «Совет Тыва» совхозтуң почтачызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Алексей Тимофеевич **Козлов** — № 1317 КМК-ның мастери.

«Шамбалыг» совхозтан

Маңнай-оол Баганович **Иргит** — пенсионер.

Дугар Далдыевна **Куулар** — пенсионер.

Сумуна Кок-Хунаевна **Куулар** — пенсионер.

[illegible] **Куулар** — малчын.

Чылбак Достай-ооловна **Куулар** — пенсионер.

Доржукай Оолак-оглы **Кыргыс** — малчын.

Бичедек Маскырович **Монгуш** — таңныыл.

Долума Болдут-Хунаевна **Монгуш** — пенсионер.

Лагба Лоданович **Монгуш** — пенсионер.

Шырап Бөпен-оолович **Монгуш** — ажылчын.

Дүндерик Дамбаевич **Монгуш** — пенсионер.

[illegible] **Ондар** — ажылчын.

Сайын Адар-ооловна **Ооржак** — пенсионер.

Калдар Чалзыпович **Сат** — пенсионер.

Токпак Чалзыповна **Сат** — пенсионер.

Хонгулаар Чалзыповна **Сат** — пенсионер.

Кавая Севековна **Сендел** — ажылчын.

Тас-оол Манзырович **Ховалыг** — пенсионер.

Хажыт Шожулбаевна **Ховалыг** — пенсионер.

Часкал Достекеевна **Хүндүжук** — ажылчын.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Бичелек Хунапаевна **Донгак** — пенсионер.

Бичикей Борбаандыевна **Куулар** — Саглы ортумак [illegible].

Ичин-Норбу Седей-Дамбаевна **Ооржак** — «Кызыл Тук» [illegible].

Михаил Хашович **Очур** — [illegible].

Клекова Балдановна **Тас** — пенсионер.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Александра Фёдоровна **Буркут** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Василий Архипович **Германов** — райпо садыгжызы.

Иван Спиридонович **Доронин** — хоорганың слесары.

Татьяна Денисовна **Дыртык** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] **Желтобрюхова** — ажаалгэ [illegible].

Татьяна Дмитриевна **Нусова** — «Саян» совхозтуң столяры.

Анай Оюновна **Кечил-оол** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] **Кошкарова** — кежээки школаның башкызы.

Анастасия Николаевна **Кудашева** — райпо садыгжызы.

Оюн Уазангурович **Маспык-оол** — Ээрбек школазының башкызы.

Михаил Иванович **Матюхов** — райпо складтарының эргелекчизи.

Евдокия Ивановна **Таштандинова** — чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң [illegible].

Мария Перфирьевна **Тимшина** — «Саян» совхозтуң саанчызы.

Нина Тарасовна **Федченко** — № 1 уруглар садының [illegible].

Ефросинья Андреевна **Холдугбей** — «Саян» совхозтуң [illegible].

Тамара Романовна **Шагарина** — районуң улуг садыгжызы.

(Уламчылыг).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

КОЛ АЙТЫРЫЫ — СОВЕТ ИНИЦИАТИВА

ХАЙДАРАБАД (Андхра-Прадеш штат). Тайбың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының [illegible] «Индияның бот-эргезин, хамаарышпас чоруун болгаш хөгжүлдезин камгалаары дээш» деп [illegible] болган. Индияның янзы-бүрү штаттарының болгаш эвилелдиң девискээрлериниң 2000 ажыг [illegible] не болгаш хөй-ниити талазы-биле көскү ажылдакчылары, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң төлээлекчилери ол конференцияга олуруушкан. Ол хөй кижи кержикчилиг шуул[illegible] ның аразынга дыка хөй даштыкы чурттардан делегаттар, тайбың камгалалының Совет комитединиң делегациязы турган.

Тайбың дээш индий демисел[illegible] кол айтырыы — СЭКП-нин XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң киирген тоогулуг тайбың инициативаларын херек кырынга боттандырарының [illegible] ры болган. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш, улустар аразынга тайбынчы быжыглаары дээш демисел [illegible] ференцияның делегаттары көрүп, Инчий океанны тайбынның зоназы болдурар дээш демиселдиң илеңкейжидериниң болгаш бүзүрежилге хемчеглериниң зоназын калбартырының [illegible] рик империалистерниң, кытат гегемонистерниң Индияның болгаш Мурнуу-Чөөн Азияның өске-даа чурттарының хамаарышпас догуннаашкынынга кы[illegible] удур угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Бөгүн империализм болгаш оон өмээржикчилери Совет Эвилелин болгаш социалистиг өске-даа чурттарны хоптап-чугулдээр чоруун күштелдирип, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының херээн баксырадып, боо-чепсекти улам эндерилдир бүдүрүп турар делегейниң мындыг нарын байдалының үезинде ССРЭ-ниң тайбың политиказы чаа дайынны болдурбайн барын болурунуң боттуг аргазы бар-дыр дээрзинге бүзүрелди делегейниң улустарынга берип турар-дыр деп, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Р. Чандра [illegible] медеглээн. Л. И. Брежневтиң [illegible] нары-биле чуулдугзунген. Ынчангаш хүнниң кол соруулгазы ол саналдарны тодаргай боттандырар дээш шулурту демисел болур деп, Р. Чандра онзалап демдеглээн.

Л. КОТОВ,
СЭТА-ның корр.

КҮШТЕЛИИШКИННИГ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Бодунуң [illegible] Латин Америкага хостуг демократтыг [illegible] кызыгаарлаар дээр чуткулдуун уламчылап Каттышкан Штаттарының болгаш Барыын Европаның аразында чөрүлдээлер күштелип орар. Францияның «Монд» дээр буржуаз улуг солунунуң АКШ-ка хамаарыштыр дыка ширик хөөнүг бижиттинген мурнуку чүүлү ол дугайын херечилээн.

АКШ-тың Латин Америкада политиказынга шаптыктаваан деп «Ниити рынок» кежигүннери чурттарга Рейганның администрациязының [illegible] кылып турар [illegible], ол солун мынча деп бижээн: сөөлгү үеде Вашингтон ындыг [illegible] ийи удаа кылып, Сальвадорнуң улузунга аъш-чем дузаламчызын соксадырын, а оон соонда Кубаның деткимчези-биле Гренадада чурттар аразының чаа аэропортунуң тудуун акшаландырарындан ойталап каантарын негеен. Ындыг янзылыг хемчеглери-биле Вашингтон Төп Америкага болгаш Кариб далай девискээринге бодунуң [illegible] алырын кызыдып турар-дыр деп ол солун демдеглээн.

«Монроннуң доктриназы» деп тыва[illegible] оралдажып турар АКШ-тың президентизиниң [illegible] кызырыының ол каржызы [illegible] «Ниити рыноктуң» бөлүктеринге кылыктаныышкынны хайныктырган деп «Монд» солун айтып [illegible] сеткилинге таарыжыр азы таарышпазындан хамаарылга чокка-ла, Кариб далайның девискээринде бодунуң сонуургалдары Барыын Европада база бар-ла болгай» деп, Европа [illegible] сиязының кежигүнү К. Шейсон «Монд» солунунуң айтырынга харылап тура шуут медеглээн. Гренадада аэропорт тудуушкунун акшаландырар дугайында айтырыгга Вашингтоннуң [illegible] база [illegible] хайныктырган. «Кандыг төлевилелдерни боттандырарынга [illegible] тилежиилгезин акша дузаламчызы көргүзериниң дугайында айтырыгны оон кежигүннери боттары шиитпирлээр апаар» деп «Ниити рыноктуң» бөлүктеринге ол чурттарның төлээлекчилери Брюссельге медеглээн. Америк ыйыышкынга дужуп бээр дээр бодал ол ниитилежиилгеде чок деп билиндиинин база анаа бердинген.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

ЖЕНЕВА. КНО-нуң кижи эргелериниң талазы-биле комиссиязы ажылын дооскан 43 [illegible] хөй айтырыгларны 40 ажыг хүн чугаалажып, каш-каш он [illegible] алган.

Эжелеттирген араб девис[illegible] лериниң кара туразында дер[illegible] айтырыг сессияның хүн чуруунга кол айтырыгларының бирээзи болуп турган. Израиль эрге-чагыргаларының чорудуп турары террорнуң политиказын корган килеңнээн болгаш «Пе[illegible] нар база хамаарышпас болгаш бот-эргелиг күрүнезин [illegible].

[illegible] румуң бүрүү шапкаш, Намибияның улузунуң хостуг чурттаар эргезин онзалап демдеглээн. Мурнуу-Африка республиказының [illegible] бак деткимче көргүзүп турар [illegible] политиказының ийи арынныг хөй-хөй чурттарның төлээлек[illegible].

[illegible] ның массалыг, дээрбилээшкиниң [illegible] ниң, состуң хостуун базып турарының араатаныг чаа фактылары илереди.

Сальвадорда байдал дугайында саналдар бериишкиниң түңнелинде Кубаның, Никарагуаның болгаш өске-даа чурттарның, ол ышкаш делегей организацияларының [illegible] рилер[illegible] кижилиг эргелериниң шагдыргулчу каржы-доспуун үреп турарын тодаргай чуруп көргүскен. Сальвадорнуң [illegible] ыят чок хоглаарлап, бодунуң [illegible] бөлүкту Вашингтоннуң бүгү талалыг деткип турарын дыка хөй ораторлар буруу шавыышкын-биле чугаалаан.

[illegible] ниң камгалакчызы кылдыр көргүзүксээр АКШ-тың делегациязы Израильдиң, Мурнуу-Африка республиканың, чили [illegible] рин буруу шапкан резолюцияларга удур бадылааны демдеглээн чорук.

[illegible] бөлүктерниң, организацияларның идеологиязынга, практиказынга удур демиселдиң дугайында айтырыгны комиссия көрүп, улустар аразынга тайбыңның болгаш билчиишкинниң [illegible] онзалап демдеглеп, ындыг организацияларның [illegible] дулгазын хоруур азы болдурбас талазы-биле хемчеглерни [illegible].

Чугула айтырыглар дугайты ССРЭ-ниң, Белорус ССР-ниң, ГДР-ниң, Болгарияның, Моолдуң, Кубаның болгаш социалистиг өске-даа чурттарның инициативазын ёзугаар каш-даа резолюцияларны хүлээп алган.

Г. ДРАГУНОВ.

(СЭТА).

Барыын Германияның девискээрин АКШ-тың болгаш НАТО-нуң аг-шериинин дашызырак соруулгаларынга ажыглап турары, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдыырарының моондактыг кылдыр боо-чепсекти улам [illegible] бүдүрүп турары, социал чарыгдалдарга бюджет девискээлелдерин өлче [illegible] ап турары Германияның Федеративтиг Республиказының чурттакчыларының [illegible] ёзугаар дүвүреңнин [illegible] турар, олар чурттуң чурттакчы [illegible] ның кичээнгейлиг көөрүн эрге-чагыргаларындан негеп турар.

Висбаденге аныяк чыскаалдыларның (чуругта) дозуңу натонуң ракеталарының санын эвес, харын башкыларның санын көвүдедирин негээн болган. Школаларда болгаш гимназияларда башкы кадрлар ажок чедишпейн турда-ла, башкыларның аразында ажыл чоктарның саны Барыын Германияда үргүлчү өзүп турар.

(СЭТА-ның фотохроиказы).

ИНДИЯДА ӨҢНҮКТЕРИВИСТЕ

Индияның Делиде Национал архивиниң бажыңынга 1975 чылдың кыжынында олурган мен. Дайын чылдарында парлаттынган «Индиан информейшн» солунну номчуп эгеледим. Ол солун 1944 чылдың сентябрь 1-де үнген болду. Боо-чепсекти болгаш аъш-чемни Россияга чедирер талазы-биле аңы-хавыылдары дээн бритап болгаш индий шериглерниң офицерлеринге база солдаттарынга шаңналдарны ССРЭ-ниң Тегеранда элчин черинге совет элчин М. Максимов ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден тывысканын ол солунга бижээнин сонуургап номчудум.

Кызыл сылдыс орденнерин хөректеринге кадап алган ийи индий шериг оолдарының чуруктарын солунга база парлаан болду. Оларның аттары — Нараян Рао Никкам болгаш Гадженара Сингх. Делегейниң ийиги дайынының [illegible] олар индий армияның хандырылга корпузунуң транспорт роталарынга албан эрттирип турганнар.

Совет орденнер-биле дайын үезинде шаңнаткан индий өннүктеримни [illegible] сурилап эгелээн мен. Гадженара Сингх-биле оон төрээн суурунга удаваанда ужуражы берген мен.

Журналистиң блокнодундан

[illegible] Индияның [illegible] Дели хоорайдан беш чүс километр ыракта — Непал-биле кызыгаар чоогунда Шор хемниң чурумалдыг чараш шынаазында ол суур турар.

Индий армияның солдады чораан болгаш совет орден-биле шаңнаткан Гадженара Сингх мынча деп чугаалаан:

— 1942 чылда бистиң шериг кезээвисти Басраже чорудуп каан, а оон штавы Ханикинге турган. Гитлерчи ажелекчилерге удур Россияның [illegible] [illegible] дамчыдыг демисежип турган орустарга боо-чепсекти база аъш-чем продуктуларын чедирери — бистиң кол сорулгавыс болган. Ханикинден Тебризге чедир орук Хамаданның таварыыр болгаш кедергей берге болган. Бистер ынчаарда [illegible] чепсекти, аъш-чемни, [illegible] дээ чести, ак-коргулчунну, мингүн-сууң совет өннүктеривиске чедирип берип турдувус. Орустарга чедирип берген чүъктеривис чүгле Совет Эвилелин эвес, харын-даа Индияны база камгалаарынга эргежок чугула дээрзин эки билип турган бис.

1943 чылда Иранның Тебриз хоорайынче угландыр бар чорувуста фашистерниң шпионун мени аар балыглаан. Гитлерчилер ол үеде боттарының шпионнарын Иранче хөйү-биле чорудуп турган. Мени эмнээн соонда Индияже ээп чанарын [illegible] Ынчалдажок мен ол саналдан ойталааш болгаш бодумнуң шериг кезээмге дедир чедип келген мен. Орус эштеривиске боо-чепсек, [illegible] зин медерел бизбишаан, ол чүъктерни Россияга чедирерин база катап үргүлчүлей берген мен.

Совет дайынчылар-биле ужуражыышкыннарының дугайын индий өннүк база сактып чугаалаан:

— Чаагай сеткилдиг, [illegible] ларны көрген мен. Дерзин дайынны [illegible] чак тиилелгени чедип алырынга совет офицерлер болгаш дайынчылар бүрүн [illegible] болган. Төрээн чуртун болгаш Европаның улустарын фашистиг кулданыышкындан хостаар дээш боттарының амы-тынын харам [illegible] совет солдаттарның маадырлыг чоруун магадап көрген мен.

[illegible] совет солдаттарының [illegible] дугаарынча Тебриз хоорайга кордум. Ол үеге чедир [illegible] солдатты каш-даа көрбээн кижи мен. Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар дээш ындыктыг дайынче хөрээжиннер безин көдүрлүп үнген чонну кым-даа тиилеп шыдавас дээрзин ынчаарда бүзүрээн мен.

— 1943 чылдың ортан үезинде бистерни Италияже чорудупкан. Мени болгаш мээң эжим Никкамны совет орденнер-биле шаңнаан дугайын 1944 чылда дыңнаан мен. Шериг албаны кылып турган үемде дайынның алды шаңналдарын алган кижи мен. Ынчалдажок совет орден-биле шаңнааныңга кедергей өөрүп, чоргаарланган бис — деп, Гадженара Сингх бот[illegible] түңнелинде чугаалаан.

Нараян Рао Никкамның дугайын база билип алган мен. Шериг албаның ол майор дужаалдыг дооскан болгаш амгы үеде Индияның мурнуу чүгүнде [illegible] черинде Коннур суурда чурттап чорур.

Леонид МИТРОХИН,
[illegible]

САЛГАЛ ДАМЧААН ЫРЛАР

Буратияның аас чогаалының «Магтаал» ансамбльинге улустуң ансамбльиниң адын тывыскан.

Бурятияның комсомолунуң хоочуннарының киржилгези-биле ол тургустунган. Национал [illegible] «Гэсэр» [illegible] чаартып тургузуп, чаа хевиринге ансамбльге [illegible]. [illegible] ол ансамбль [illegible] чаңгызын мал-[illegible] ырларының дугайында ырыларны доктаамал күүседип турган болза ам чаа-чаа темаларны ырлап турар. Төрээн чурт, партия, улуг Ленин дугайында ырыларны тургускан. «Магтаалдың» репертуарынын кол үндезинин ол ырылар ээлээн.

Чогаалдыкчы ол коллективти Ленинград консерваториязының доцентизи А. Балдаева [illegible] турар. Ол — [illegible] [illegible] ырлаарының бирээзи. Хөй-хөй үннерге үлеткен бурят аялгаларның нотага бижиири безин берге, ону [illegible] таалаа-биле дыңнап болур. Аныяк хормейстерниң хилээн өзүгээш хоочуннар үттүнзүрүп бар чылар аялгаларны катап тургузуп турарынга аныяктар ону кичээнгейлиг дыңнап, өөренип ап турарлар. Ол ансамбль ынчангаш улустуң уран чогаадылгазының чыыкчызы болгаш күүседикчизи апар[illegible].

«Магтаал» — ыры байырлалдарының доктаамал киржикчизи. Оон ырылары Бурятияның Культура [illegible] [illegible] болгаш Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң хоорайларының сценаларынга [illegible] [illegible] уран чүүлдүң пропагандалаарының идепкейлиг киржикчизи турар. Москвага болгаш Ленинградка оон концерттери чедиишкинниг эрткен.

Ансамбль — Бурятияның бот-тывынгыр беш муң коллективтериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүс муң чыгыы ажылчы чонун шиңгээ каттыштырып турар.

Д. САНЖИЕВ,
СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ.

ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТКЕН

Ак-Довурак хоорайның Культура [illegible] цирк студиязының неделязы эрткен. Аныяк циркчилерниң оюннарын көрүкчүлер улуг [illegible]. Ол неделяның [illegible] «Арлекинонун» оюнун районнуң беш суурларынга барып көргүскен. Чүгле Ак-Довурак хоорайга үш муң ажыг көрүкчүлерге аныяк студийжилер [illegible] уран [illegible] көргүскен.

Бо неделя болза Ак-Довурак хоорайга уругларның цирк студиязының тургустунганындан бээр үш чыл оюн-биле [illegible]. Ынчангаш [illegible] [illegible] ойнааннар.

«Арлекинонун» коллективи бодунуң турупкан [illegible] үш чылының иштинде 150 ажыг концерттерни Тываның, Хакасияның болгаш Казахстанның 30 муң ажыг чонунга сонуургадып көргүскеннер. Бо бөлүктү организастап удуртуруунга аныяк цирк студиязының удуртукчузу Григорий Васильевич Петроченко [illegible] киирген.

Ам аныяк артистер [illegible] [illegible] болгаш Уруглар камгалалының делегей хүннеринге чаа программаны белеткеп эгелей берген.

М. ООРЖАК.

Элээдилер, өг-бүле, школа

БОДУНУҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

А. Арапчоргуң «Идегелдиң көрүжү» деп «Шын» солунга бижээн чүүлүн сонуургай-биле номчудум. Мээң хөй таналыг айтырыглар [illegible] турар. Үе материал таңмы-биле [illegible] ме [illegible] [illegible] [illegible] чыларны чалап турары эки-дир. Ону номчаан башкы-даа, класс башкызы-даа, өөреникчи-даа кижи бодунун-даа, өске эш-өөрүнүң-даа дугайында чугаалап бээр-четпезин болай бээр боор. [illegible] [illegible] бот-кижизидилге оон үлегер ужурлуг.

Башкы ажылы нарын база хүлээлгелиг. [illegible] ажыл [illegible] [illegible] [illegible] боор [illegible]. Оларның [illegible] [illegible] [illegible] бичии [illegible] база чизы-бүрү болур. Ынчангаш башкыдан шыдамыкчай чоруун, ханы билиг негеттинер. Улуг-даа, бичии-даа кижилерде башкызы чок кижи тывылбас. Олар башкыларының дугайында бола сактып чугаалажы бергеш олурарлар.

Ава, Төрээн чурт, ынакшыл, тайбың, күш-ажыл, коммунизм деп улуг сөстер-биле чергелештир чоруур сөстерниң бирээзи башкы деп сөс. Ынчангаш башкы деп сөс [illegible] [illegible] геде турар. Башкының адын безин чөп ыдыктыы-биле [illegible] [illegible]?

Бодунуң башкызы деп [illegible] дуг адын чамдык эштериниң уттуптары [illegible]. Оларның санынга Сан Санович хамааржып турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лап алганы-биле башкы болурла болгай. Ынчан ол авторитеттиг болур. Сан Сановичиде [illegible] [illegible] чок деп бодаар чыл деп чүвени ылгап-биле билбес-тир. Чүрүмү кошкак-тыр. Бичии чаш оолдун холун (өөреникчизиниң) долгай бээр ону бак сөстер-биле «дүвүрей» бээр кижиде кандыг чүрүм турарыл? Бичии кижилер бодун-рының эжинге дөмей-ле болчур боор чүве. Чүге дээрге оларның шын. Ванягa болчуп [illegible] [illegible] шимээргей берген болгай. Сан Санович башкыга олар бүзүрээр бе, ынчаш? Чок. Бузурелин ышкынган-дыр.

Башкы болурунга боттан улуг негелде херек. Башкылаарында дээрге өөредирниңден ангыда, кижизидери-дир. Кижизидилге чок болза, кандыг-даа ажыл-үүлени кижи ак сеткил-биле кылып шыдавас. Кижиде бүгү-ле чүве: арны-даа, идик-хеви-даа, сагыш-сеткили-даа бодалдары-даа онза чараш болур ужурлуг дээрзин А. П. Чехов чугаалаан. Чогаалчының бо үнелиг сөстери хамыктының мурнунда башкы кижиге хамааржыр деп бодаар мен. Башкы кижи хаваан дүйүп, арны-бажын хүүлдүрүп туруп бээр болза, чараш болур бе ынчаш? Бичии кижилерге ол соок кылдыр көстүр.

Бир катап бистиң бирги классчы уруувус (ол ам 6 класста өөренип турар) башкывыс Роман деп оолду эттеп турду, а бис корткаңывыстан безин [illegible] олурдувус деп келген. Бирги классчыны (!) күш-биле тагырып тургузуп [illegible]. Ол башкының ээрүмге адыргап, [illegible] патла чоруур чүве. Оон өөреникчилер мурнунга туруп кылдыр чуткулдааш чаңнарында чаңнарга [illegible] чөрээн. Оон сагыш-сеткилиниң бодалдарының чаагайы-ла бе? [illegible] [illegible] [illegible] бээп дан [illegible] самбыра [illegible], [illegible] соок сөстер, байгы [illegible] атвар. өөреникчиниң сөс биле ыдып алыксаарлар чок деп болбас.

Бир-ле катап башкылар аразынга олур мен. Бир башкы журнал тудуп алган кирип келгеш, журналы-биле столду байгы күжү-биле каккаш, эжикти чара шаап каг чарып [illegible] [illegible]. Ол [illegible] бо-ла [illegible] [illegible] болду. [illegible] башкы ол Харын-даа чаржынчыг.

Ол ышкаш чамдык ийи-чаңгыс башкы эштериниң бажыңы арагачылар өртээли болу бээри чаржынчыг. Таакпылаары хоралыг деп өөреникчилерге сөглеп турар, а боду оларның караанга-ла паровоз дег апарген [illegible] [illegible] турарынга бо-ла таваржыр бис.

Башкы кижи бичиилерниң улуг өннүү, сүмелекчизи болур ужурлуг. Ол оларның [illegible] [illegible] [illegible] мунгаралды-даа оларның-биле деңге үлежир ужурлуг. Башкы кижи бичиилерниң-даа, улуг-ларның-даа аразынга Коммунистиг партияның ленинчи идеяларының суртаалчызы болур ужурлуг.

«Идегелдиң көрүжү» деп [illegible] башкылар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] органнарының кузенчиг.

У. УВАН-ООЛ

Барыын-Хемчик район.

Ф о т о р е п о р т а ж

ЭКИИ, ЧАС!

Республика найысылалының чурттакчылары, оон аалчылары эрткен воскресеньеде Кызылга болуп эрткен [illegible] [illegible] [illegible] киржип, янзы-бүрү оюн-тоглаа, ыраажыор күүселделеринге боттары идепкейлиг [illegible], [illegible] [illegible] сонуургал-биле көрүп, бир дыштаныр хүннүң хөглүг, солун эрттиргеннер.

Чыл бүрүде чаңчыл болгап эртип турар байырлал солун болзун дээш Кызыл хоорзүүскомунуң культура килдизиниң, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркының ажылдакчылары Кызыл хоорайның аъш-чем, үлетпүр барааннар садыгларының столовайлар болгаш ресторанар трезинин коллективтери улуг ажылды кылып чорутканнар. [illegible] [illegible] байырлалын [illegible] эрткенин сонуургап [illegible].

Ол хүнүң эртенинде агаар [illegible] болза, арай халымарлап каап турда болгаш ындыг-ла ковайг чылыг эвес болган. Ынчалза-даа муң-муң кызылчылар шевергин кеттинигеш, уруг-дарынын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кок-Тей. Сукпак суурлардан [illegible] [illegible] [illegible] Гастелло аттыг паркынче шууржуп-ла турганнар.

Эртенгиниң 11 шак турда хөгжүм үнү [illegible], янзы-бүрү ракеталар агаарже ужугуп үнген. Кышты үдеп, часты уткуурунуң байырлалының эгелээринин медээзи ол болган. Паркче кирер черниң үстүү талазында дош кырында кылып каан сценаны долгандыр муң-муң бичии чаштар, улуг улус доллур чыглып келгеш, байырлалды ажылдарынга туралааткан театржыткан көргүзүгнү эң мыңгыыда бичии чаштар мага ханып көргеннер.

Алдын баштыг даангыыжын холга туткан Соок-Ирей Харжыгашты эдерткеш, сцена кырынче үнүп келгеш, (үстүнде чурукта) чыылган чонга байыр чедирип, СЭКП-ның чоокта чаа болуп эрткен XXVI съезидиниң шиитпирлерни амыдыралга ажыл-херек-биле боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының чазын аас-кежиктиг уткууруун чыылганнарга күзээннер.

Аңаа республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң оңгу беш чылда чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин база демдеглээн. Планын күүсеткен бүдүрүлгелер, ажыглалга кирген туруглар, күш-ажылчы коллективтер аңаа адаттынган. Оон-биле чергелештир хожудап турар коллективтерни база тонга чарлаан.

Сцена кырындан чылыг частың келгениниң алгап, мактаан ырлар, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хаара тутган. Орус улустуң [illegible] үдээр, час уткуур бо байырлалы ам бүгү совет улустуң байырлалы [illegible]. Оон бир тодаргай херечизин ол байырлал бадыткаан. Орус улустуң башт[illegible] [illegible] [illegible] ырлар, (ортузунда чурукта), сыгыт, каргыраа, хомустуң әткүт үнү чаржалашкан.

Концерт доозулган соонда дыштаныкчылар [illegible] [illegible] маргылдааларга киржип, күжүн, аваангыр-кашпагайын көргүзүп, аңаа киржиринче микрофон дамчыштыр чалай берген. Часты уткаан оюннарның аразында чүнү чок дээр: тагы бажынче үнери, «аът» шалбадаары, хендир тыртары, шоодай кедип алгаш дош кырынга чаржыры дээш оон-даа өске.

Эң ылаңгыяда бедик чагы бажында азып каан белекти чедип алыр дээш ынаар үнүп турган аныяктарны дыштаныкчылар сонуургаан. Ол белектерни чедип алыры ындыг-ла белен эвес болган. Эң-не баштай клетка иштинде олуртуп каан ийи тоолайларны чагы бажынче үндүрген. Ону чедип алыр дээш улус чагы бажынче үнүп-ле турган (адаанда чурукта).

Баштайгылары арай түңнел чок болган. Оон соонда бир аныяк оол эрес-[illegible] [illegible] көргүзүп, [illegible] шыпшык бажынга четкеш, клетканы дээптерге, чыылганнар аңаа адыш часкааш байыр [illegible]. Баштайгы шаңналдың эдилекчизи Сергей Утенко болган, а оон соонда Анатолий Делгер-оол, Май-оол Монгуш болгаш өскелер-даа гитараны, орус улустуң хөгжүм херекселин — балалайканы, самоварны болгаш өске-даа өртектиг белектерни чедип алганнар.

«Аът» шалбадаарының маргылдаазы база дыка хөй көрүкчүлерни хаара туткан (адаанда солагай талазында чурукта). Мында мал-маган аразынга өскен аныяктар бедик мергежилдиин көргүскеннер. Оларның аразындан кооператив ажылдагый техникумунуң сургуулу Анатолий Монгуш эрес-кашпагайын көргүзүп, тускай шаңналдың эдилекчизи болган.

Ол солун оюн-тоглааны көрүп чорупкан кижиниң караанга янзы-бүрү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үлегер домактарны чараштыр парлааш асканы бо-ла илдигер болду. Кайы [illegible] [illegible] [illegible] эъттер, изиг блиннер, хуужуурлар болгаш өске-даа аъш-чемнерни хөйү-биле делгээн. Орус улустуң чаңчылын өзүгээр каас кылдыр кеттинген, эптиг-ээлдек [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чиириинче чалап турган.

Республика найысылалының чурттакчыларының он бирги беш чылдың баштайгы чылының чазын уткаан байырлалы үр-ле ургулчулээн. А ол үеде айлаа оюн-тоглаа, [illegible] [illegible] турган. [illegible] [illegible] [illegible] төнчүзүнде бир дыштаныр хүнүн шак ынчаар организастыг бедик деңнелге эрттиргеннер.

В. ЧАДАМБА.

МАРТ 17-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак школавыс». 9.35 — «Парижтиң хаяалары». Уран-чечен фильм. 11.10 — [illegible] ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 11.55 — Медээлер. 12.00—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Рудопиниң уялары». Документалдыг телефильм. 15.05 — «ПТУ-га чуну, кайгаадыр өөредирил». 15.45 — Спортчу программа. Гандбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Херээженнер. «Спартак» (Киев) — «Жальгирис» (Каунас). Каунастан дамчыдылга. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] спорт комплекизинден дамчыдылга. 16.50 — Ирландияның национал байырлалынга. «Ирландия — ирландыларның чери» деп документалдыг телефильм. 1-ги фильм. 17.45 — «Чурукчулар дугайында». М. Врубель. Төрүттүнгенден хүнүнден бээр 125 чыл болганынга. 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.20 — «Амыдыралга химия бүдүмелдери — олар оваадыг». Документалдыг фильм. 18.35 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — Чоокку Чөөн чүктүң тайбың дээш демиселдиң чаа үе-чадазы. 19.50 — «Үш чыл» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгезин. А. П. Чеховтуң [illegible] [illegible] [illegible] өзүгээр. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Неждановаңың бажыңында». 23.00 — Футболга [illegible] кубогу. «Шахтер» (Донецк) — «Динамо» (Киев). Симферопольдан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15 — «Эртем амыдыралга».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Кырган бөрү болгаш чалыы Пуфик». 19.05 — Чолаачыларга дамчыдылга. 19.35 — Чарлалдар. 19.40 — 20.20 — «Ынак-шылдың аялгазы». Фильм-концерт.

МАРТ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.35 — «Үш чыл». Уран-чечен телефильм. 10.40 — Композитор А. Николаевтиң [illegible] [illegible]. 11.25 — Медээлер. 11.30—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — Париж Коммуназының хүнүнге. «Гюстав Курбе». Эртем-тывынгыр фильм. 15.10 — Г. Берлиоз. «Хөөрежиккей симфония». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Шостакович. 16.05 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.35 — «Шыырак школазы». 17.05 — «Часкы паркта». Фильм-концерт. 17.35 — «Горнистер, кыйгыта харыылаңар!» 18.05 — «Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.35 Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 18.10 — «Анжайның суй-белзы». Документалдыг телефильм. 19.15 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Үш чыл» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгезин. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 22.00 — Футболга кубок ээлериниң кубогу дээш. «Динамо» (Тбилиси) — Вест Хем (Англия). Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.35 — «Шупту чүвени билип алыксаар мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Таварыыга боор болур». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — П. И. Чайковский. Фортепиано биле оркестрге концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — [illegible] ырлары болгаш танцылары». Фильм-концерт. 20.15—20.45 — «Кижи бүрүзүнүң кадыы — ниитиниң байлаа».

МАРТ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горнистер, кыйгыта харыылаңар!» 9.35 — «Үш чыл». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.50 — Д. Мийо. «Делегейниң бодараны» деп балеттен сюита. 11.10 — Медээлер. 11.15—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.45 — «Уренгойга чедир белет». Документалдыг телефильм. 15.35 — «Орус чугаа». 16.05 — «Билип ал, кылып шыда». Аныяк техниктерге дамчыдылга. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Д. Зудов эрттирер. 16.50 — «Телестадион». 17.20 — «Орленок» телестудияның концерт залы. 18.05 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кол угланыышкында». [illegible] [illegible] [illegible] болгаш СЭКП-ниң демисели. 18.40 — «Коргунчуг Петя». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Часкы этюд». Киночурумал. 19.05 — [illegible] [illegible] [illegible]. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Москва хоорайның архитектура - планнаашкынының [illegible] [illegible] [illegible] РСФСР-ниң алдарлыг архитектору Г. В. Макаревич [illegible] [illegible] 19.35 — «Үдекчиниң олгени» деп уран-чечен телефильмниң (Франция) баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.30 — Телемедээлер. 21.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Республикада кедээ ажыл-агый техниказының сайзыралгазының дугайында. 22.10 — Телемедээлер. 22.20 — «Хөй-нийтиниң амыдыралының экраны».

МОСКВАДАН

22.45—00.50 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хензигбей». «Салгын маргылдаалар». 19.25 — Уругларга фильм. «Римциниң дээ адыг оглу». 20.00 — «Смена». Телефильм. 21.00 — «Ада-чурт болгаш ынакшыл». Литература-музыкалыг композиция.

МОСКВАДАН

21.30 — 22.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфония оркестриниң 50 чылынга тураскаалдыг концерт. Удуртукчузу — РСФСР-ниң М. Глинка аттыг Күрүне шаңналының лауреады В. Федосеев. [illegible] [illegible] [illegible].

МАРТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Үдекчиниң олгени». Уран-чечен телефильм. (Франция). 10.45 — «Бар-даа болза, бузуренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица эрттирер. 11.45 — Медээлер. 11.50—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Кежээниң [illegible]». Концерт программа. 15.20 — ССРЭ-ниң хаак [illegible] [illegible]. Херээженнер. 5 км. Сыктывкардан дамчыдылга. 15.45 — М. де Фаля. «Үш-булуңчук» деп балеттен ийиги сюита. 16.15 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 16.35 — Тунистиң хамаарышпас чоруун чарлааныннан 25 чылынга. Тунистиң национал [illegible] [illegible]. 17.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 17.30 — «Тоол - аалдан келди». «Хар дангынаа». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 — Съездиниң делегаттарынга сөс. Москваның чогаалчылар организациязының баштаар чериниң бирги секретары филология эртемнериниң доктору Ф. Ф. Кузнецовтуң чугаазы. 19.45 — «Декабрьның эзинде ийи хүн» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бенефис» программаның арыннары-биле. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45—23.00 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.00 — «Улустуң аялгалары».

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Партия биле чон чаңгыс эптиг». Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Школа-интернаттың бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң концерти. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — «Тываның экраннарында». 20.10 — Чарлалдар. 20.15—20.45 — «Дамырак болгаш ыры». Фильм-концерт.

МАРТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АБВГД-ээр». 9.35 — «Улустуң аялгалары». 9.50 — «Ада-иелер, синерге». 10.20 — «Озал-ондак чок шиитпээшкин». 10.50 — «Музейлерде болгаш делегейге залдарынга». 11.20 — «Спортлотонуң» [illegible] тиражы. 11.30 — «Дашта, черде болгаш алдында». Ирина [illegible] [illegible] Таниктың шулук чогаалы. 12.05 — ССРЭ-ниң хаак [illegible] [illegible] кубогу. Эр улус. 15 км. Сыктывкардан дамчыдылга. 12.30 — [illegible] [illegible] [illegible] «Ирландия — ирландыларның чери» документалдыг телефильм. [illegible] фильм. 13.45 — Хүннүң шылгамыры. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга фильм. «Экии, хем». Уран-чечен фильм. 16.05 — «Дем каттыжылгазы». Телефильм. 16.35 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга. 17.10 — Съездиниң делегаттарынга сөс. Армян ССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары В. Петросянның чугаазы. 17.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». Ы. Н. Дроздов эрттирер. 18.20 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.50 — «Силерниң чагаалары[illegible]» [illegible] [illegible]. 19.35 — Фильмниң чурттуң экраннарынче үнгениниң 40 чылынга. «Валерий Чкалов». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыказының оркестриниң концерти. 22.00—23.55 — ССРЭ-ниң футболга кубогу. Финалдың дөрттүң бирги оюну. Төнчүзүнде — медээлер.

МАРТ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар». 9.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Данилов (балалайка) ойнаар. 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.00 — «Казыкшыл» программаның почтазы. 11.45 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.15 — «Совет Эвилели дашкы [illegible] [illegible] биле». 12.30 — «Кодээниң шагы». 13.00 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.00 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг [illegible] драма театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези. М. Горький — «Зыковтар». 16.25 — «Кино аян-чоруктарының клубу». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 17.25 — Мультфильмнер программазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга. 19.30 — «Дескиндир турунар-ла». Эстрада программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Цунами». Документалдыг телефильм. 22.00—23.55 — ССРЭ-ниң футболга кубогу. Финалдың дөрттүң бирги оюну. Төнчүзүнде — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.30, 11.00, 13.30. «Элээдилер болгаш хоойлу» деп киноклуб 15.00. «Бабек» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүм кашпаданга ужуражылга» 15.00, 20.30 (узаткан), «Өске хоорайга аян-чорук» 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ивановтуң чаш назыны» 13.10, «Коргууштуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, персоналдыг пенсионер Семен Баянович Санданның мөчээнин СЭКП Кызыл хоорайкому, хоорзүүском, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң администрациязы, партия болгаш профэвилел организациялары [illegible] [illegible] оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-26-60, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-37-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш [illegible] көргүзүт килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, [illegible] килдизиниң 2-23-64, [illegible] ажыл-агый [illegible] 2-21-47, [illegible] килдизиниң 2-31-35, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-43, солун нээлдэ Сергеева 2-32-75 телефоннар долгаар.

Тираж 17000. Чагыг № 148.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкыны херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 3/1). ТС-[illegible]

Бугу чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 65 (11563) | 1981 чылдың март 18, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

И. Л. Брежневтиң К. Фомвихан-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Премьер-Министри, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ЛУРП-ниң делегациязының баштыңы К. Фомвихан-биле беседазы болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары албан-дужаалга база натап сөңгүтканы-биле Л. Брежневке лаос коммунистерниң, бүгү лаос улустуң өмүнээзинден К. Фомвихан чүректиң ханызындан байыр чедирген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүгү делегейге шылгараңгай ужур-дузалыын ол онзалап демдеглээш, съездиге хүлээп алдынган түңнелдер болгаш чүүлдер марксичи-ленинчи теорияның болгаш революстуг практиканың улам ыңай хөгжүлдези болуп турарын айыткан. Съездиге Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде тайылбырлаттынган СЭКП-ниң даштыкы политиктиг программазынга ЛУРП бүрүн каттыжып, ону деткип турарын К. Фомвихан медеглээн. Социализмниң үндезиннерин тургузарының база Лаостуң национал хамаарылгазы чоруун болгаш бот-эргезин камгалаарының херээнге дээштиг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге ханы өөрүп четтиргенин ол чугаалаан.

Байыр чедиргени дээш Л. И. Брежнев өөрүп четтиргенин илергейлээш, ынчаар ажылдап турар лаос улустуң ажыл-херектери коммунистерге, бүгү совет кижилерге чоок деп чугаалаан. Империализм болгаш пекинчи гегемонизм күштериниң чимзениишкиннериниң түңнелинде Мурнуу-Чөөн Азияда тургустунган аңгы дүшкүүрлүг байдалда Совет Эвилели мооң мурнунда-даа ышкаш, Лаостуң талазында быжыы-биле туржуп, ол кавы девискээрниң чурттары-биле чаагай кожа-хөлбээ харылзааларны калбартыр талазы-биле ооң күженииишкиннерин деткип, Индий-Кыдаттың үш күрүнезиниң делегейниң ол девискээринге байдалды эки-жидеримче угланган инициативазын деткип турар.

Чаа, социалистиг ниитилелди тургузарының оруунга лаос коммунистер, Лаостуң бүгү ажылчы чоннары чедиишкиннерлиг болзун деп күзээшкинни совет коммунистерниң, бүгү совет кижилерниң өмүнээзинден Л. И. Брежнев дамчыткан.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдың болгаш үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвиниң байдалында эрткен.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫҢ УРАН АРГАЗЫ

Совет кижилер СЭКП-ниң XXVI съездизиниң сагыш сеткилди хайныктырып келир уттундурбас шиитпирлери-биле чурттап база ажылдап турар. Съезд экономиктиг болгаш социал чаартылгаларның аажок улуг хемчээлдиг планнарын айтып тодараткан, оларны боттандырары бистиң ниитилеливистиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан улам көвүдедир, чоннуң чаагай байдалын улам бедидер арганы бээр.

Чаа-чаа бедиктерни чедип алыры коллектив бүрүзүнден, ажылдакчы бүрүзүнден күштерин болгаш энергияны бүрүн бээрин негеп турар. Төпке-даа база чер-черлерге-даа, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга, бүгү кезектеринге салдынган сорулгаларны улам хандыр билген, ажыглаттынмаан аргаларны эң эки илередип тыпкан турар ужурлуг дээрзин съездиге демдеглээн.

Партияның салган сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарының кол факторларының бирээзи—партийжи удуртулганың стилин болгаш арга-методтарын сайзырангайжыдары болур. Маңаа хамыктың мурнунда комитеттерниң болгаш организацияларның ажылының шынарын экижидериниң эргежок чугулазы кол чүүл кылдыр салдынып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «Партияның областьтың район организацияларының ажылының түңнелдери хөй база аажок янзы-бүрү түңнелдерден тургустунар болбайн аан. Ынчалза-даа черле ынчаш, маңаа күжениишкинниг болгаш билдилиг партийжи удуртулга шиитпирлиг ужур-дузалыг. Бир эвес партия организациязы бүрүзү бодунуң участогунга бүгү курлавырларны ажыглап, бүгү чүүлдерге болур-чогуур чурумну тургузуп алыр болза, бүгү чурттуң ажыл-херээ улам бурунгаарлаар апаар».

Амгы үеде эртип турар партия активиниң хуралдарынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдерин болгаш ооң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле сорулгаларны чугаалажып турар. Партийжи удуртулганың стилиниң база арга-методунуң дугайында айтырыг коммунистерниң кичээнгейиниң төвүнде тургустунуп турар. Калбак санал-оналдар солчулгазы, чедип алдынган чүүлдерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп турары организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулганы съездиниң негелделеринге дүүштүр бүгү талалыг анализтеп көөр арганы берип турар. Бодавыже, маңаа нийти кыйтырыглар болгаш бот-отчёттар эвес, а айыттынган планнарны чугаажок боттандырарын хандырар талазы-биле бодап кылган хемчеглер, саналдар херек апаар.

Эң калбак массаларның мурнуку одуруунда партия эге организациялары ажылдап турар. Партия комитеттери эге звеноларже кичээнгейин угландырып, оларның дайынчы арга-шинээзиниң дугайында сагыш салып турар черлерде, түңнелдер кескү бооп турар. Партияның Москва, Ленинград, Минск хооркомнарының практиказы аңаа чижек болур. Олар актив өөредилгезиниң калбак системазын тургускан. Эң эки парторганизацияларның ажылының дуржулгазын өөренири—ооң үндезини боол турар. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссияларның ажылын идепкейжиткен. Партия комитеттери бюро хуралдарынга, пленумнарга эге организацияларның отчёттарын үе-үеде дыңнап турар. Хожудап турар коллективтерге тодаргай дуза көргүзер талазы-биле хемчеглерни шалыпкын ап турар.

Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер шиитпирлээр, кылыр. Тургузулганың чаа үе-чадазы кадрларны шилип алырынга, таарыштыр тургузарынга болгаш кижизидеринге улам бедик негелдени тургузуп турар. Мында чугаа болза күүсекчи байдалды, сагылга-чурумнуг чорукту улуг эвес сорулгаларже, четпестерге эптеш чок болуруна, оларны дүрген чайладырынга белениинче чуткул-биле дидим инициативалыг болгаш негелделиг, практиктиг болгаш ажыл-херекчи чорукту тудуш холбашкак кылдыр дүүштүрген стильди ажылдан кылыр дугайында чугаа чорун турар. Ол шынарлар шудургу өөредилгениң чорудулгазынга, хүн бүрүнүң практиктиг ажыл-чорудулгазынга хевирлеттиниш кижизиттинер болгаш хөгжүүр. Шиитпирлээр сорулгаларның хемчээлиниң өскени база нарыны даандырган ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидерини, партийжи амыдыралдың нормаларын болгаш принциптерин хажыдар чоруктарны шыгыы сайгарын көөрүнүң эргежок чугулазын негеп турар. Дешшидер кадрларның бүзүреллиг курлавырларын тургузары чугула сорулга болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Кадрлардан негелдени бедидерини, бүгү звеноларга сагылга-чурумну быжыглаарының дээштиг чепсээ—хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезиниң хыналдазы болур. Ынчалзажок чамдык ажылдакчылар удуртулганың уран аргазының ол эң чугула чүүлү болза кандыг-даа айтырыгның талазы-биле эмге-ңаяажок директивалыг айтышкыннар үндүрериинге, ааа хөй шак-үе чарыгдаарында эвес дээрзин ам-даа шиигээдип албаанннар. Шиитпирни хүлээп алгаш, ону чогуур хуусаазында хажык чокка күүседир херек. Контрольдуң утказы—сөс биле ажыл-херектиң чаңгыс аай болурун хандырарында. Ынчангаш контрольду үстүнден болгаш адаандан хары угда, доктаамал база шалыпкын боттандырганда ынчан ол дээштиг болур.

Чер-черде байдалды хандыр билип алыр төлээде, кижилер-биле харылзааны улам калбартыры, партияның ажыл-амыдыралының дугайын бүгү ажыл-ишчилерге информастаарын экижидери эргежок чугула. Шуут-ла оларның боттары-биле чугаалажыры, оларның ажыл-херекчи сүмелери хөй чүүлдерни бээр. Партияның масса-биле харылзааларынга ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары амыдыралчы судалдег аажок улуг ужур-дузалыг. Чер-черлерден келген медээлерни, хамаатыларның дилеглерин болгаш негелделерин эвилең-ээлдек кичээнгейлиг көөрүн партийжи ажылдакчы бүрүзү, удуртукчу бүрүзү чоннуң мурнунга, партияның мурнунга бодунуң хүлээлгези кылдыр көөр херек.

Удуртулганың арга-методтарын сайзырангайжыдарынга шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел боттуг рольду ойнаар. Ажыл-херекти экижидериниң шылгаттынган ол арга-методу сөөлгү чылдарда улам ыңай хөгжээн. Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын кичээнгейлиг сайгарып көрүп турар апарган, оларны боттандырар дээш контроль күштелген. Ынчалзажок ажылдакчыларның талазындан шүгүмчүлелден чайлап, камгаланырын оралдажыр таварылгалар ам-даа бар. Шүгүмчүлелди шуут-ла дорту-биле кызып-кыяр таварылгалар дугайын «Правданың» номчукчулары дыңнадып турар. Ол фактылар сагышсыралды болдурбас аргажок. Ылангыя чамдык черлерде парлалга ажылдакчыларын кызып-кыярын оралдажыр, шүгүмчүлелдиг чүүлдерни дээш оларны буруу шавар болгаш харын-даа истээр, хынаар чоруктар бар. Ындыг чоруктар-биле эптежип болбас. Шүгүмчүлел кызыкчыаарынга кандыг-даа амдажыдылга турбас—деп, партияның болгаш күрүнениң дүрүмүнүң негелдези ындыг.

Удуртулганың стили болгаш арга-методу бүгү партияга бүгү улуска чугула айтырыг болур дээрзин съездиге демдеглээн. Ол дугайын медерел билири, хүн бүрү база бүгү чүүлдерге ленинчи норма-чижекти удуртулга болдурары—кандыг-даа партийжи ажылдакчының дорт хүлээлгези болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ.)

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

СОРУК КИИРДИ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң партияның XXVI съездизинге кылган Отчёт илеткелин болгаш иштики болгаш даштыкы политика [illegible] партияның сорулгаларын бистиң Дөң-Терезин кодээ магазинниң [illegible] деткип, таныжып көрдүвүс.

Партия чоннуң чаагай чоруун бедидеринче доктаамал сагыш салып келген. Ам база он бирги беш чылда ажылчы чоннуң амыдырал-чуртталгазын экижидеринче кол кичээнгейни салып, аъш-чем программазын ажылдап кылыры чугула дээрзи көрдүнген-дир. Ол ышкаш чоннуң херетлел бараан-нарын бүдүрерин калбартырынче база шынарын экижидеринче кол кичээнгейни угланы биске хамааржыр.

Чоннуң материалдыг чаагай байдалы [illegible] оларның негелдези улгадып турар. Бисте чамдык чугула барааннар чедишпейн турары шынныг.

Бистиң бичии коллектививис ажылчы чоннуң херегцелдерин долузу-биле хандырар дээш чамдык чүүлдерни кылып турар бис. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеш, коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алдывыс. Съезд ажыттынар хүнүнге чедир январь, февраль айларының планын күүсеттивис. Ол бистиң съездиге белээвис. Мээң бир өөрүнчүг чүүл—партияның XXVI съездизи ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде СЭКП кежигүнүнге кандидаттап кирип алдым. Бо бүгүге сорук киргеш, ам партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улам [illegible] ажылдаар мен.

Ч. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында мурнакчыларның бирээзинге инек кадарчызы К. О. Ховалыг хамааржыр. Мурнакчы ишчиниң бүдүрүкчези көргүзүглери чыл санында бедип турар. К. О. Ховалыг эрткен чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткен, чаа беш чылдың баштайгы айларының онаалдазын чедиишкинниг күүседип, бир башка онаалтыр ортумаа-биле 700 грамм немелде дензи алыр хүлээлгезин ажырып, 720 граммны алган.

ЧУРУКТА: сүт-бараан фермазының мурнакчызы К. О. ХОВАЛЫГ.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дыка хөй цехтери болгаш адырлары СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан шалыпчы ээлчегге эрес-шудургу, үре-түңнелдиг ажылдааннар. Чижээ, даг-дүгү арыглаар фабриканың коллективи 60 чылдың февраль планын чедиишкинниг күүсеткен. Коллектив 8000 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар планныг тургаш, ону 8070 тонна чедирген.

Планны ажыр күүседиринге бедик рудадан даг-дүгү арыглар цех улуг үлүг-хуузун киирген. Ында февраль даалгазындан ажыр 95 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаан. Кылын-оол Монгуштуң № 1 ээлчээ бедик бүдүрүлге көргүзүглерин чедип алгаш, өске ээлчеглерден шылгараан. Валентина Ипатованың № 5 ээлчээ пландан ажыр 17,4 тонна продукция берген. А Аламның № 3 ээлчээ база 9,5 тонна даг-дүгү пландан ажыр [illegible]. Бедик рудадан даг-дүгү арыглаар цех ниитизи-биле февраль айда 4000 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар планын 4070 тонна кылдыр күүсеткен.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи февраль планын 100 хуу күүсеткен. Ында бүдүрүлгениң хоочуну, коммунист Дам-Маге Ондарның № 1 ээлчээниң көргүзүү өскелерден бедик: ол 876 тонна сорттуг даг-дүгү арыглаар тургаш, ону 920,3 тонна чедирген. А. Лузяниниң № 5 ээлчээниң коллективи 916,4 тоннаны арыглааш, февраль даалгазындан 33,4 тонна ажырган. Ш. Күжүгеттиң № 4 ээлчээ база пландан ажыр 4,3 тонна даг-дүгү берген.

Сөөлгү үеде фабриканың руда үүрмектеп-сорттаар комплексиниң ажылы экижээн. Ол февральда руда үүрмектеп-сорттаар планын 8 муң тоннага ажыр күүсеткен. Ында В. Обединаның № 1, Н. Теплыхтиң № 4, А. Седиптиң № 3 ээлчеглериниң коллективтери өскелерден эки ажылдаан. Оларның пландан ажыр үүрмектеп-сорттаан рудазы 2100 тонна апкан.

* * *

Даг-дүгү руднигиниң коллективи он бирги беш чылдың [illegible] чылында пландан ажыр 100 муң тонна даг массазы казар хүлээлге алган.

Ол база-ла чедиишкинниг күүсеттинип турар. Дагжылар январьның бүдүрүлге планын болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Олар февральда улам бедик темпилиг ажылдаан. Ылангыя партия съездизиниң ажылының хүннеринде олар улуг чедиишкинниг болган. Ээлчег, бригада бүрүзү шалыпчы ээ-биле ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган. Ажылга демниг, кызымак чорук дагжыларга февраль даалгазын [illegible] күүседир эвес, харын [illegible] арганы берген.

Эрткен айда олар 1 миллион 40 муң тонна даг массазын казар планын 1 миллион 64 муң тонна чедирген. Ында планга немей 20,5 муң тонна даг массазы берген. О. Ч. Ховалыг удурткан № 3 ээлчег социалистиг чарышта мурнап турар.

Дагжыларның ажылы чер өрүмнээр бригадаларның ажылындан дыка хамааржыр. Чер өрүмнээр станоктар бригадалары шупту февральда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Олар эрткен чий айларда пландан ажыр 600 погон метр черни өрүмнээн. Ында К. Ч. Ооржак, А. Д. Шалымов, Ю. М. [illegible] удурткан чер өрүмнээр станоктарның бригадалары социалистиг чарыштың бирги черин ээлээн. Олар февраль планын 120-129 хуу күүсеткен.

Ол коллективтерниң эрткен ийи айларда көргүзүглери база бедик. Чижээ, А. Д. Шалымовтуң бригадазы январь, февраль айларда 6580 погон метр чер өрүмнээш, планын 140 хуу күүсеткен.

М. ООРЖАК.

Э Р З И Н

СЭКП Эрзин райкомунуң, райкүүскомунуң хуралдаар залынга ол хүн районнуң партия, профэвилел болгаш комсомол активи чыылган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылының, маңаа хамаарыштыр республиканың болгаш районнуң мурнунда туруп турар сорулгалар дугайында СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың улусчу контроль Комитединиң даргазы М. К. Шырап чүве чугаалап, чедиишкиннерге болгаш четпестерге доктааган.

Мында хөй оолдаашкынны бо хүннерде адакталып [illegible]. Районда [illegible] төрүүр 41 муң чыгам хөй бар. Бо хүнге чедир 33 муң 671 баш хөй төрээн. Оон 33 муң 709 баш хураган онча-менди камгалап алдынган. Тус-тус ажыл-агыйларны алгаш көөрге, бо ээлчегниг чугула кампания талазы-биле «Чаа оруң» совхоз өскелерден мурнаан. Ылангыя совхозтуң 4 дугаар хойжу бригадазы (бригадири С. Байыр-оол) эки ажылдаан, төрээн 100 хойга онаалтыр эң хөй хураганны алган. Хойжулардан Алдар орденниниң үшкү чергезиниң эдилекчизи А. Севилбаа, район Совединиң депутады Д. Дамчай, М. Соян, М. Чамзын-оол олар амдызында 100 хойга онаалтыр 100-тен 107 чедир чаш төлдү камгалап алган боол турар. Кодааннарда хөй оолдаашкынны [illegible].

* * *

Районнуң чурттакта коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели (начальниги М. Балдач) районда база бар эки ажыстыг дирткен албан организацияларның бирээзи. Бо 1981 чылдың эрткен ийи айларынга эргелел чонга 3 муң 106 рубльдүг янзы-бүрү ачы-дузаны чедирген. Ам квартал планы база күүседиинериниң кырында келген. Планныг онаалдаларның күүселдези улам бээрлеткен, онгашкаа ажыл-ишбиле өскелерге үргүлчүнүң үлегер-чижек боол келген улуг, бичи ажылдакчыларның кайызын ол дээр. Оларга чаңгыс черге ам таптыг-ла 22 чылдарның дургузунда үзүктел чок [illegible] турар-бажың ажылыны Норубел Магвалоевна Кыргыс, «Күш-ажылдың хоочуну» медальдың эдилекчизи, гостиница эргелекчизи Зоя Никифоровна Ламажап, комсомолчу ажылчын [illegible] Миизээ болгаш өскелери-даа хамаарыштырып болур.

* * *

Коммунист С. Зайцевке удурткан септелге-тудуг участогу ындыг улуг эвес коллектив. Ындыг болзажок, оларның кылып бүдүрүп турар ажыл-ишти көскү. Эрткен онгу беш чылдың төнчүзүнде 1 миллион ажыг рубль өртектиг район эмнелгезин олар бүрүн холдан үндүрүп, ажыглалга киирген. Участок бо 11-ги беш чылдың база багай эвес эгелеп, удаалараа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип ап турар. Шак ынчаар январь, февраль айларының планныг онаалдаларының күүселдезин 100 хуудан ыраатаа апкан. Коллективте калбарган социалистиг чарышты Эрзин кодээ Совединиң депутады тудугжу С. Ечзактың удурткан бригадазы баштаан. Бригада февраль айның тудуг ажылдарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бүдүүзүнде бүрүн күүсеткен.

С. МОНГАЛ.

700 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң Кызылда автобаазазының коллективи партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге сорук киргеш, тус-тус бригадалар ажылчыннар ортузунда социалистиг чарышты улам калбарткан. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери февральда алган хүлээлгезин 115 хуу күүсеткен.

Автобаазаның ажыл-ишчилери В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң эгелээшкинин [illegible]. Ол хүн бир дем-биле күш-ажылчы байырлалге [illegible].

«Кызыл суббота» хүнүнде коллективтиң ажыл-ишчилери хаагайжыдылга септелге ажылдарынга болгаш тудуг материалдары сөөртүр ажылдарга хаара туттунар. Ниитизи-биле 1900 тонна чүъкту сөөртүр болгаш 45 тонна-километрни ажылдап кылыры көрдүнген.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде 700 рубльди беш чылдың фондузунче олар шилчидерлер.

М. ОНДАР.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

КҮЖЕНИИШКИННИ УЛАМ УЛГАТТЫРГАН

Республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының хойжуларының кыйгырыы-биле Өвүрнүң «Коммунизмче оруқ» совхозунуң хойжуларының аразында «Хойлап-на—хураганнаан» деп лозунгнуг чарыш калбарган. Малчын бүрүзү-ле хойлап төрүттүнген хураганны менди доруктурарынче чүткүп турар.

[illegible] мурнакчы хойжуларының бирээзи Күр-Бавыр Монгушевич Кызыл-оол эм он ажыг чыл хөй кадарып турар. Ол онгу беш чылда ортумаа-биле 100 хойга онаалтыр 100 хураганны камгалап алгаш, Өвүр районга мурнакчыларның одуруунга кирген. Күр-Базыр Монгушевич он бирги беш чылдың баштайгы чылын база багай эвес эгелээн. Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, багай эвес түңнелди чедип алган. Ооң кодаанында 320 баш төрүүр хөй бар. Төрээн 210 хойнуң хураганы шуптузу менди алдынган. Мурнакчы малчын партия съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бодунуң күжениишкинин улам улгаттырган.

М. КАРА-ООЛ

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

«Шамбалыг» совхозтуң хойжулары бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 95 хураганны менди доруктурарын, хойдан 2,6 кг дүктү алырын хүлээнген. Бедиткен хүлээлгезин күүседир, сөглээн сөзүнге ээ болур дээш Шамбалыгның хойжулары съезд мурнунуң чарыжынга идепкейлиг киржип турар, шудургу ажылдаан.

[illegible] Коммунист [illegible] Сесиг-оолдуң кодаанында 441 хөй оолдаан. Ында хойлар төрүүр [illegible]. Хураганнар шупту менди, дендээр кыштыр эле берген. Ол ышкаш Василий Хуурагиевич 270 хойнуң, Монгуш Чаш-оолдуң 352 хойнуң төрүттүнген хураганнары база бүрүн камгалап алдынган.

Кыштың доостуру [illegible] бергелер [illegible]. Ынчангаш мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозар дээш совхозтуң хойжулары күжениишкинин [illegible] болдурар дээш турарлар. Партияның чоокта чаа болуп эрткен улуг шуулганы малчыннарны улам-на эрес соруктуг ажылдарынче хей-аът киирген. Ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле олар хол хошкатпайн ажылдап турар.»

Х. ОНДАР.
«Шамбалыг» совхозта хөй учётчиги.

ОЛАРНЫ МАКТАП ТУРАР

«Кызыл тук» совхозтуң хойжузу Ооржак Биче-оолдуң кыштаа Хачы-Баарында турар. Кыштаанда 300 ажыг төрүүр хөй бар кыштаан. Ам 278 хөй оолдаан, хураганнары четче доруктуп турар. Бо малчын хөй бүдүүзүнден-не хураганны менди доруктурар сорулганы салган ажылдап турар. Ооң хүлээлгези күүсеттинер дээрзинге бүзүреп болур. Ооржак Биче-оол ам безин 100-ке онаалтыр 90 хураганны менди камгалап алган.

Саглы-Бажында хойжу Донгуп Куу-Салдың көргүзүү база-ла бедик. Ооң 355 хоюнуң 310-у оолдапкан, ынча хураган менди. Ол болза 100 башка онаалтыр 87 хураган болуп турар.

Бо үстүнде адаттынган ийи хойжуну совхозтуң ишчилери мактап турар. Съезд мурнуңуң калбарган чарыжынга олар кежээ, кызымак күш-ажылы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның кыштагларында мал чеми ам-даа четчири-биле бар. Чемни хумагалыг чарыгдап, оларны чөп ажыглап турар.

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

Март 18 — ажык космосче кижиниң үнгенинден бээр 16 чыл ою

СКАФАНДР КЕТКЕШ, ЧЕРНИ ДОЛГАНДЫР

Чер чоогунуң орбитазынга «Салют-6» станция үш чыл алды ай дургузунда ажылдаан. Ол үениң дургузунда ол эртем лабораториязының люктары орбитага үш катап ажыттынган. Чаа хевириниң скафандрларын кеткен Юрий Романенко биле Григорий Гречко, Владимир Ковалёнок биле Александр Иванченков, Владимир Ляхов биле Валерий Рюмин олар ажык космосче үнүп, даштыгаа ажылдап турганнар. Скафандр чогааткан инженерлерге чаа чедиишкиннер соонда байыр чедиргеш-ле журналистер ажык космоска бир дугаар үнген Алексей Леоновтуң холун тударлаар.

Ол алды чыл мурнунда, 1965 чылдың март 18-те, Алексей Леонов бодунуң баштайгы ужудуушкунун Павел Беляев-биле кады кылган. Ам ол Сылдыс академиязының дагдыныкчыларының бирээзи. Ол—космонавтылар белеткээр төптүң удуртукчуларының бирээзи, «Салют-6»-га ажылдап турган кол-кол экипажтарны белеткээринге боду дорт киржип келген.

— Космоска эң баштай «эжиндирип» турган үенер сагыжыңарда ам-даа арткан боор аа?

— Он, он ийи минутаны бүгү назынымда утпас мен—деп А. Леонов харыылаан. Кораблин каггаш, төнчү чок оштаргай делгемнинге базым кылыр кижиниң дугайында Циолковский бижип турган болгай. Баштай ажык черже үне бээрге, чиктиг аажок чүве: сактырга идегелдиг черден бир-ле чиндинейнип турар чүвеже үне бээр ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа люктан бүгү адырыпкан соонда, сестиишкин тайлып чидер. Кайнаар-даа «караш» дивес, аңаа-ла бодунуң корабли-биле кожа чоруурун эскерип кааш, сагыш оожургаар чүве.

Ажык космосче кижиниң үнгени делегей космонавтиказынга чүнү бергенил? Аңаа оон-даа нарын ужудуушкуннар үезинде ажыл планын кылырының хостуун чедип алганы деп харыылаза частырыг чок. Космосче ужудар бетинде кижи корабль даштынче үнер күзелдиг болур дээрзин Сергей Павлович Королёв чугаалап турган. Чүге дээрге, кижи океанче эмиңдирер бетинде корабльден андарылгаш сугже кире бээр мен деп черле сезинмес болгай. Бистиң ужутканывыс соонда дөрт чыл эрткенде, «Восход-2»-ден «Союз-5»-че дамчыырда космонавтылар Алексей Елисеев биле Евгений Хрунов олар үргүлчү ынчаар аргыжып турган чүве дег болганнар болгай.

Автономнуг скафандрларны ажыглаарының баштайгы дуржулгазы корабль даштынга нарын ажылдарны кылыр арганы берген дээрзин А. Леонов чугаалаан. Шак ындыг ажылдар кылдынмас болза, космоска шиичилелдерниң бурунгаар дешшилгези болдунмас.

«Салют-6» станцияга ажылдаан үш кол экспедицияның ажылдарының үезинде ол арга калбаа-биле ажыглаттынып келген. Тудуштурулга бедирии Георгий Гречко ажык космоска 88 минута дургузунда хайтаарап келген. Александр Иванченков ийи шак ажыг үе дургузунда ажык космоска материалдар чыып турган. Валерий Рюминниң үнүүшкүнү практиктиг ажыл-чорудулгага чугулазын балыткаан. Кажан 175 хонуктуг экспедиция дооступ турда, радиотелескоптуң антенназы станцияның конструкциязынга туттуп берген. Валерий даштынче үнгеш, ону тергинин аки чайлаткан. Дедир кел чыда ол алюминаторнуң шилин даштындан аштааш, октаргай доозунун база чыып эккелген. База-ла ажыктыг үүле бүткен.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ
СЭТА-ның корр.

[illegible stamp]

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

ООҢ АЖЫКТЫЫ

«Бай-Тал» совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге он кезек черде тургустунган. Ында 235 кижи, ооң иштинде 97 коммунист, 67 комсомолчу хаара туттунган.

Малчыннар ортузунда тургустунган өөредилгелерни чугула, ооң ажыктыг, [illegible] болуп келген бис. Бо өөредилге чылында малчыннар ортузунга «Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң мурнакчы арга-дуржулгазы» деп курсту беш [illegible] ва мурнакчы арга-дуржулганы өөренир, экономиктиг билиглер-биле дыңнакчыларны чепсеглээри болур. Ында дуржулгалыг пропагандистерни парткомбижыктылаан. Кичээлдер аңаа нйи катап доктаамал эртип турар.

[illegible]

ке-даа айтырыгларны чугаалажырын партком пропагандистерге сүмелээн, ынчаар чорудары чаңчыл болган.

Малчыннар ортузунга экономиктиг [illegible] ыыг чорудуп турарының түңнелдери улуг ажыктыг болуп турар. Өөредилге чылы төнерге малчыннарга тускай шылгалдаларны чорудар комиссия бар. Эки өөренген, бедик мергежилдиг, ажыл-ижиниң көргүзүү шыырак малчыннарга I-II класстың малчыннары, «Хой ажылының мастери» аттарны тывыскып турар.

Ам совхозтуң малчыннарындан 35 кижи I-II класстың малчыннары аттарны чедип ал[illegible]

[illegible]

Ч. С. Успун-оол биле М. К. Маадыр-оол амыдырал-биле холбап, солун база утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турарлар.

Д. ЧЫДЫМ.

«Бай-Тал» совхозтуң партком секретары.

ПРОПАГАНДИСТЕР СЕМИНАРЫ

Тээли суурга районнуң бүгү пропагандистериниң семинары болуп эрткен. Аңаа политиктиг, экономиктиг өөредилгениң районда амгы байдалын чугаалажып, ажыктыг арга-дуржулгазын солчуулгазын организастап эрттирген. Партияның XXVI съездиниң материалдары-биле таныш таныжылга семинарга кол черни ээлээн.

«1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткелди СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол кылган. «ССРЭ-ниң даштыкы политиказы» деп илеткелди СЭКП обкомунуң лекторү А. Б. Юмбуу номчаан.

Семинарның түңнелинде методиктиг сүмелер болган. Аңаа теориктиг айтырыглар дугайында чугаалашкан.

Б. БАРБА.

АЖЫЛЫНЫҢ, БИЛИИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Партияның XXVI съездиниң материалдарынга сонуук кирген бүгү совет кижилер, коммунистер үгүе [illegible]

Онгу беш чылдың доозукчу чылының планның онаалгаларын хууска бажында чедиш[illegible] СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг [illegible] дугайындар доктаалынга дүүш[illegible]

[illegible]

рынга коммунистиг күш-ажылдың школазын организастап, ында теория-биле быжыг [illegible] хууда үлегер-чижектиг пропагандистерни киирген. СЭКП төөгүзүн өөренир бөлгүмнүн пропагандизинде М. Тирчинни [illegible]

[illegible]

Х. ТОВАРИЩТАП.

Тес-Хем район.

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң механиги Анатолий Георгиевич Фомичев слесарьларның болгаш одаанчыларның ортузунда «СЭКП-ниң политиказының амгы үе-чадада чугула айтырыглары» деп курсту пропагандистеп турар.

Өөредилге чылын ол организастыг эгелээн. «Ленинчи Коммунистиг партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш кууру» деп темага баштайгы кичээлдер теориктиг бедик деңнелге солун эрткен.

А. Г. Фомичев дыңнанчыларга ханы билигни бээр дээш кичээл бүрүзүнге эки белеткенип турар дуржулгалыг пропагандист.

ЧУРУКТА: пропагандист А. Г. Фомичев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Кызыл-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи боттарының профессионал байырлалы — чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылдың көргүзүглерин утаап турар. Коллективтиң ажыл-ижиниң дугайын чугаалап бээрин районнуң амыдырал хандырылга комбинадының кол инженери З. Н. Турнаевадан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Оларның беседазын моон адаанда парлаадывыс.

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВ

— Бистиң коллектив районнуң бүдүрүлгелериниң, күш-ажылчы коллективтериниң аразында съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга [illegible] тейлер олар пункттарының чоорга ажыл-дуза чедирериниң хевирлери кадыкшаан. Эрткен чылын айларының түңнелдери-биле Бүрен-Аксы сууруга В. М. Павлова эргелекчилээн чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункт бар[illegible]

[illegible]

Механизаторлар өөредилгези

РОЛЮН БЕДИДЕР

Амгы үеде Сельхозтехукомунуң системазында коммунистиг [illegible]

хозтехника каттыжыышкынының эргелекчизи М. Э. Оюн [illegible]

[illegible]

Школаларга кичээлдер эртирериңге кол специалистерни [illegible] хаара туткан. Оларның дыка хөй кижизидериниң болгаш өөредириниң чаа дээштиг хевирлерин быжыг-туруштуг дилеп, теорияны боттарының коллективиниң практиктиг [illegible] холбаштырып турар. Ынчаларга Самагалдайның Сель[illegible]

Ынчалзажок чамдык черлерде коммунистиг күш-ажыл школазының өөредилгезин өзүп барымдаалап турар. Чижээ, [illegible] кыннарында, тудуг эргелелинде өөредилгени багай организастаан. Кичээлдер эпти-ле үстүп турар.

Н. ОЛДЫРЕВ.

Чемишчидилгелерни, хоран химикаттарны бодамчалыг ажыглаар

[illegible]

Хоран химикаттарның онзагай тывези чуга дээрге, бойдуска оларның бир чуулдеч [illegible] болур. Чижээ, хорлуунуң кы[illegible]

[illegible]

Специалистиң идири

[illegible]

[illegible] **Н. БЕСКРОВНЫЙ,**

Тыва республиканың бажык камгалалының курүне инспекциязының райинспектору.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГ АЛДЫНГАН

Бо чылдың февраль 12-де үнген солунга «Биче-Шоол: кудук чанында, а суг чок» деп эгелиг корреспонденция парлаттынган. Тандыны районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң Биче-Шоолда № 2 хойжу бригадазының коданнарынче суг чедирбейн турарын ында шүгүмчүлээн.

Совхоз директору эш Шушенчев, партком секретары эш Бальчий-оол оларның ол чүүлге хамаарыштыр харыылааны

[illegible] тиг советтиң хуралынга солунда парлаттынган шүгүмчүлелди сайгарып чугаалашкан. Малчыннарга суг чедирип ту[illegible]

[illegible]

Д У З А

Аалга машиналыг кезек кижи халдып келген. Ур болбаанда оларның чайдызы кодан иштин ээтап, ескелере коржен хоорун кирипкен. Демниг болгаш хөглүг ажылдаан аныяктар [illegible] рыштың негелделерин база чара бижип, чаартыг кылчып берген. Бо дээрге «Чодураа» агитбригаданың жалчыя Сергей [illegible]

Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбыр[illegible] төвү Булуң-Терек суурда «Чодураа» агитбригаданы Лакпаа Эник биле Валентина Минчит-оол удуртуп турар. Ол агит[illegible] алган. Агитбригада кежигүннериниң ук аалга турган бааргы ажылынга дуза кадары болгаш беседа кылып бээри чаңчыл болу берген. Олар оон чоруурда концерт база көргүзүп берип турарлар. Ынчангаш Сергей Лопсаң шефчилерге четтиргенин илередип, хоон соңгаар улам [illegible]

К. БҮДҮК-ООЛ.

МАЛЧЫННАР ХОМУДАП ТУРАР

[illegible]

тиг белек-биле уткаан. Ооң коданында төрүүр 379 хой бар.

— Ам хойларның төрүүрү барык-ла адакталып тур — деп, Бапыш Кыргыс чугаалаар. — Съездиге чедиишкиннигүжуражыр дээш шудургу ажылдадывыс. Коданда 300 [illegible] ганнары шуптузу онча-мендизорулуп тур. Чаш хураганнарны ажаап өстүрериңге сакман[illegible]

ның коданнарынга чорааш, оларның амыдырал хандырылгазында улуг четпестерни көрдүм. Чижээ, хойжу Бапыш Кыргыстың чурттап орар бажың-балгадын ап көрээлиңер. Бажыңда кижи олурар сандайлар безин чок. Бажың чугайлаттынмаан, иштикара ыш. Ол ышкаш кайы-даа кыштагда малчыннар чунуп ап болур чунар-бажың чок.

Редакцияга чагаалар

[illegible] лып турар болгай. А бо Тожу районнуң малчыннарының хандырылгазы кудук деңнелде арттышааан-дыр. Мында малчыннарның чурттап орар бажыңнары алы-ла «бажың». Иштисоок, печкалары чылытпас. Ша[illegible] хуу ыяш хевээр, соңгалары [illegible]

«Тоора-Хем» совхозтуң малчыннарының ортузунда политмассалыг ажыл кончуг кошкак. Малчыннар-биле чугаалажырга, кино болгаш концерт көрбээн, лекция, беседа дыңнаваан боор-дур. Оларга кижи болгаш мал эмчилери база ховар аалчылар болуп турар. Совхозтуң удуртукчуларының мал[illegible] лыр, хемчег алырының үези келбээн бе?

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.

Тожу район.

ҮРЕЛГЕН КУДУКТАР, ҮЗҮКТЕЛИР СУГ

Сугнуң амыын чугаалаар[illegible]

[illegible]

Бир чыл мурнунда совхозка гараж өрттенген, хамык машина[illegible]

[illegible] **Х. КАРА-ООЛ.**

Март 18 — Париж Коммуназының хүнү

Париж коммуназының хүннеринде. СЭТА-ның фотозу.

КОММУНАНЫҢ 110 ЧЫЛЫ

«Коммунаның херээ — ол [illegible] херээ, ажылчы чоннарның по[illegible] хостаттазының херээ-дир. Ол дээрге, бүгү чырык өртемчейниң пролетариадының херээдир. Шак ындыг утказы [illegible] алыр болза ол өлүм чок!»

Бо ленинчи сөстерни Москвада Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң Музейинде Париж Коммуназының 110 [illegible] туруп кээп турар [illegible] бир стендизинде бижип каан.

...Париж Коммуназы... Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде пролетариат күрүнезин тургузарының, пролетариат диктатуразының [illegible] баштайгы [illegible] шенелдези болган. Париж Коммуназының эгелей берген [illegible] [illegible] хүрээлелдиң [illegible] үезинде Францияны хөме алы берген политиктиг болгаш экономиктиг кризистиң күштелгени-биле холбаштырар херек. Франция биле Пруссияның аразынга эгелээн дайынның үезинде Наполеон III чуртту дайзыннардан камгалап шыдаар аргазы чок болу берген. Седан чоогунга бир француз армия дайзынга дүжүп берген. А император Наполеон III туттуруп алган. Дайзынның [illegible] [illegible]. Ол байдалдар революсчу күштерниң хөгжүп үнеринге идиг болган. 1870 чылдың сентябрь 4-те [illegible] [illegible] Франция республика апарган.

[illegible]

Ол дайынга Францияның хар[illegible] биле буржуазияның аразынга аңгы демиселин улам күштелдирген. 1871 чылдың февраль 15-те чаа чазактың ба[illegible] [illegible] буржуазия-биле хамы харылзаалыг, ажылчын аңгының дериин дайзыны Тьер олуруп каанда, удурткучу бөлүктерниң саттынычыг политиказынга удур республиканың ажылчы чоннарының кижилери оон мурнундазында чидигленген. Март 18-тиң [illegible] [illegible] сорулга-биле Тьер Парижтиң ажылчын кварталдарынче бодунуң шериин чорудуп. Пролетариат аңаа ооргулчуп оккулдур харылзааш. Чугула күрүнениң бажыңнарын эжелеп алган. Чазак болгаш эрге-ду[illegible] дыка хөй кижилер Версальче дезе берген. Хоорайның эрге-чагырга бажыңының кырынга кызыл туг кииске берген.

Оон бээр 1871 чылдың март 18 Париж Коммуназының тургустунган хүнү апарган. Март 28-те [illegible] бажыңның мурнунда Париж Коммуназын чарлааның байырлалы болган. Коммуна кежигүннериниң аттарын чарлап каан соонда: «Чоннуң өмүнээзинден Коммуна чарлаттынды!» деп бир тааар мыткыр алгыраан. Ол сөстерниң соон харый национал гвардияның пушкаларындан, бооларындан салют чаңгыланып үнген.

[illegible] — декреттер, афишалар, чу[illegible] [illegible] [illegible] Коммуназының [illegible] [illegible] [illegible] сүдар, сонгутпазының дүгайы, херек апарганда солууру дүрүмчүдүн доктааткан. Аңгы-аңгы адырларны удуртуру-биле он комиссияны тургускан. Оон составынга бирги хуралга сонгуттурган Коммуна кежигүннери база кирген.

Парижтиң чурттакчыларының материалдыг байдалын экижидеринче Коммуна улуг кичээнгейин салып, чамдык [illegible] Ажылдавайн турган үлетпүр [illegible] [illegible] [illegible] үелерде хлеб быжырар чер[illegible] [illegible] квартира өргээзи төлээр хуу[illegible] [illegible] өске айтырыглар дугайында декреттерни хүлээп алган.

Стенд бүрүзү, экспонат бүрүзү Париж Коммуназының [illegible] көргүзүп турар. Витринада — Мэй 16-да Вандом шөлүнче кирер эрттирилге. Ол хүн Коммунаның доктаалы ёзугаар Францияның эжелээн [illegible] [illegible] милитаризмниң символу — Вандом колонназын дүжүр октап, үрегээн. А ол үениң гравюразы колоннаның үрегдеп турарын тода көргүзүп турар.

Хүннер эртип-ле турган. Революцияга удур шериглер — версальчылар Парижче чоокшулап кел чоруур. Хоорайның [illegible] [illegible] [illegible] хүн, хан төгүүшкүннүг тулчуушкуннар сес хүн үргүлчүлээн. Коммунарлар кудумчу бажың бүрүзү дээш эрестиг демисежип турганнар. Майның 28-те коммунарларның сөөлгү баррикадазы дүжүп берген. [illegible]

Париж Коммуназы [illegible] [illegible] [illegible]

Ол үелен бээр 110 чыл болган. «Парижти оон Коммуназы-биле чаа ниитилелдиң алдарлыг медээзи кылдыр кезээде байырлаар апаар» деп К. Маркс бижээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Тайбыңның эрге-ажыы дээш

СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеп үндүрген Совет Эвилелиниң даштыкы политиктиг эң чугула [illegible]. [illegible] [illegible] Л. И. Брежневтиң чагаалары [illegible] кичээнгейниң төвүнде туруп турар. Даштыкы чурттарның суралгыг күрүне ажылдакчылары болгаш парлалгазы Совет Эвилелиниң чугула чаа саналдарын тайбыңның [illegible] рынче, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадырынче угланган деп демдеглеп турлар. НАТО чурттарының чамдык удуртукчулары ССРЭ-ниң тайбыңга [illegible] ыын ужур-дузазын хүлээн көөр хөөн чок болуп турарынга холбаштыр сагыш човааш кынын болгаш дувураашкынын илергейлеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң [illegible] тайбыңга ынак чугула чаа саналдары социалистиг даштыкы политиканың чаагай программазы болуп, боо-чепсек [illegible] ре бүдүрериниң империалистиг политиказынга шыңгыы [illegible] түрүшкүнү тавар[illegible] турар деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер демдеглээн. Европага шериг чаа[illegible] [illegible] боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] жулганы Мадрид ужуражылгазынга чедип алырының ар[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] НАТО-ның бо[illegible] чүгле боттарынга ажыктыг кылдыр айтырыгны шиитпирлээр деп оралдажып турарын шыңгыы бүрзү шаптаан.

Л. И. [illegible] тайбыңга чаа саналдары эң дип[illegible] инициативалар [illegible] деп, Италияның Компартиязының «Ринашита» журналы СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң делегейниң [illegible] [illegible] лер болгаш чазактар баштыннарынга чоокта чаа чорудкан [illegible] [illegible] лап демдеглээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи: Тайбыңның кыйгырыгы» деп [illegible] [illegible] «Юманите» [illegible]. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге эң чугула тайбың саналдарын [illegible] [illegible] ол программазы ССРЭ-ниң чонунуң болгаш чазаанының чаагай [illegible] [illegible] [illegible] чок чүүлдүүн тодарган херечилеп турар-дыр деп, ол чуурда айыткан.

Хөй айтырыгларга кожаарыштыр Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны [illegible] [illegible] [illegible] Американың [illegible] [illegible] тарын илереп турар деп. АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Пи-би-эс дээр америк телевидение программазынга чугаазынга медеглээн. Европага [illegible] [illegible] [illegible] хамаарыштыр ССРЭ-биле чугаалажыышкыннарны [illegible] АКШ-тың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лериниң мурнунга хүлээнген деп, А. Хейг ннеп чугаалаан. АКШ-тың күрүне секретарының бодалын баттаар алырга, ындыг чугаалажыышкыннар оон болгаш Вашингтонда совет [illegible] [illegible]-биле эгелээн туруп болур. Ындыг харылзаалар АКШ-тың күрүне секретарының болгаш ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чагат чок деп, АКШ-тың күрүне секретары демдеглээн.

Ынчалзажок дээди деңнелге совет-америк [illegible] чоокку үеде болур дээрзинге илеглан херээ чок, чүге дээрге, АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында амгы үеде «дыка хөй ылгалдар» бар деп, А. Хейг чугаалаан. АКШ-тың күрүне секретары ССРЭ-ниң [illegible] политиказын база катап карактап-биле [illegible] [illegible] Африканың, Азияның база Латин Американың чурттарынга [illegible] [illegible] Совет Эвилели [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кызаан.

(СЭТА).

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ПАРИЖ. (СЭТА). Тайбыңны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Каш Нациялар Организациязының [illegible] [illegible] Францияның чазаандан негеттинип турар деп, чагаада айыткан. [illegible]

[illegible]

Боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле [illegible] [illegible]

ВАРШАВА. (СЭТА). «Ха[illegible] Польшаның конфедерациязы дээр контрреволюциялыг [illegible] болгаш оон удурткузу Мочульскийниң мурнунга удур [illegible] [illegible]

СОЙГАЛАП ИЛЕРЕТКЕН

[illegible] социалистиг организация болбушаан, Польша Улус Республиканың конституциялыг ку[illegible] [illegible]

[illegible]

КОМПАРТИЯНЫҢ ХҮРЭЭЛЕНИН ӨСТҮРЕР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

МЕХИКО. (СЭТА) Мексиканың Коммунистиг партиязының XIX съездизи ажылын дооскан. [illegible] [illegible] ларын демократтыг ёзу-биле чугаалажып көргеп. Мексиканың коммунистериниң мурнунда тургустунган сорулгаларны тала-биле чугаалашканы, саналдарының принципиалдыг солчуушкуну — дээниң ажылында онзагай чүүл болур. Партийжи дээди шуулганның делегаттарының эң хөй нуруузу Мексиканың [illegible] [illegible] Мексиканың ажылчы чоннарының [illegible] [illegible] [illegible] Мексиканың Компартиязының съездизи [illegible]

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИР

Тес-Хем райпозунуң коллективи, оон чер-черде садыг бүдүрүлгелериниң болгаш точкаларының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын ханызы-биле таныжып турар. боттарының ажыл-херээн съездиниң негелделери-биле шуушдуруп турар. Мооң-биле кады съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга киришкен, тиилекчи болганнарны демдеглеп, оларның үлегер-дурумналазының дугайын база чугаалап турар.

[illegible]

Даштыкыда совет кижи

«КАЙГАМЧЫКТЫГ УЖУДУКЧУЛАР»

Анголаның мурнуу чүгүнде Уила суурнуң чурттакчылары кажан «АН-26» самолёттуң экипажы шөлге кээп машиназын хөндүрүптарга: «Совет ужудукчулар чедип келди!» деп өөрүшкү-биле уткуурлар. «АН-26» совет самолёттуң ужудукчулары ол суурнуң чурттакчыларынга аъш-чем бараанарын болгаш эмнерни чедирип берип турар.

[illegible] Ангола Улус Республиканың мурнуу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чурттакчыларынга аъш-чем продуктуларын, эмнерге [illegible]

[illegible] сеткилдиг күүселдээлгени ак сеткилдиг күүсе[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] демиселинге дузалажып турар.

ол мөжүларынга чедир орук чок, ынчангаш чүгле самолеттар-биле чүктерни чедирип, пассажирлерни аргыштырып болур. Ол сорулганы совет ужудукчулар амгы үеде чедиишкиннг боттандырып турар — деп, ужудукчу Анатолий Федотов чугаалап турар.

[illegible] баштайгы ужудуушкуннарны А. Баширов, А. Гусаров, О. Гал[illegible], Ю. [illegible], А. П[illegible] [illegible] [illegible] Аъш-чем болгаш үлетпүр бараан[illegible] [illegible]

[illegible]

В. МАХОНИН,
СЭТА-ның корр.

[illegible]

Д. МИЖИГ.

ОБЪЕКТИВТЕ — ЯПОНИЯ

Япония—Чөөн Азияда Хоккайдо, Хонсю, Сикону, Кюсю деп улуг болгаш оларның чоогунда хөй бичии ортулуктарда турар күрүне. Чурттакчы чону 120 миллион хире кижи. Найысылалы Токио — делегейниң эң улуг хоорайларының бирээзи.

Япония бодунуң бүрүнгү төөгүзү болгаш культуразы-биле алдаржаан, үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарның бирээзи.

Ыраккы Чөөн чүкте кожазы болур ол чурт-биле ССРЭ бодунуң харылзааларын найырал, бот-боттарын билчиринин, ажыл-агыйжы болгаш культура кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң үндезининге тургузуп келген.

ЧУРУКТА: Токионуң садыг колдаан Гиндза деп кварталы.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨЛҮРҮКЧҮ ЧОРУКТУ ПЛАННАП ТУРГАН

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбик Улус Республиканың [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] хөделип келген америк шпион салбырын илереткен соонда чурттан АКШ-тың разведка эргелелиниң хоралакчы үүлгедиглериниң истелгезиниң баштайгы түңнелдериниң дугайында хөй солун [illegible] министр чугаалаан.

Африканың суралгыг ажылдакчызын өлүрер сорулга-биле Мозамбиктиң президентизиниң дугайында [illegible] [illegible] бик улустуң өскерликчилериниң дузазы-биле америк шпионнарның чыып турганын Жозе Луиш Кабасу айыткан.

Мозамбик Улус Республиказының айыыл чок чорук органнарының даалгазын ёзугаар АКШ-тың төп разведка эргелелиниң Мозамбикке турган шпион бөлүүнге чажыды-биле [illegible]

Африканың хосталгазы дээш демиселдин [illegible] [illegible] [illegible] АКШ-тың төп разведка эргелелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] президентизи Кваме Нкруманың [illegible] [illegible] [illegible] жүргени ол чурттуң депшилгениң [illegible] [illegible] [illegible] гелели шпионнарны, өлүрүкчүлерни белетээш, Анголаның, Мозамбиктиң болгаш өске-даа чурттарның девискээринче чорудуп турар. АКШ-тың элчин чериринде чаштынып алган америк шпионнар Африканың 40 ажыг чурттарында хөделип турарын Кенияның «Уикли ревью» солуну бижээн.

ДҮЖҮП БЕРГЕН

ДАМАСК. (СЭТА) Март 2-де Пакистанның авиакомпаниязының самолёдун хунаан алган кижилер Сирияның эрге-чагырга[illegible] дүжүп берген. Политика талазы-биле хоругдаткан 34 кижилерин Пакистанның эрге-чагыргалары баш бурунгаар чедип алзынган дугуржулгага дүүштүр хостааныныы болгаш ол кижилер Дамаскиниң аэропортунга чедип келген соонда, самолёттуң 102 пассажирлерин база экипажын олар хостаан бергеш дүжүп берген.

Политика талазы-биле хоругдалдан хосталгаш, Пакистандан Дамаскиге чедип келген кижилер кайы-даа күрүнеге баарын Сирияның чазаа чыышаарар деп турар.

БАШКЫНЫҢ БИР КИЧЭЭЛИ

Шагаан-Арыг хоорайның 2 дугаар ортумак школазының [illegible] класстарын башкаар ажыл тала [illegible]. Бо ооредилге эргелекчизи Светлана Тулушовна Лопсаң башкыларның [illegible] ажылының планын ажып көрүп, чүнү [illegible] болур. Силиг кеттинген аныяк башкы-биле мендилежип, келген херээмниң ужуруун чугаалаарымга, ол бодамчайн-даа [illegible] кады ажылдап турары мурнакчы башкының адын чоргаарал-биле адады.

— Александра Ивановна Цуй-Юн-оол [illegible] класстарга төөгү башкылап ажылдап келген [illegible].

8 «б» класска төөгү кичээли эгелей берди. Александра Ивановна [illegible] кырган.

— Эрткен кичээлге «Хаанныг чазактың реакцылыг политиказы» деп тема өөренген болгай бис. Айтырыг — Хаанныг Россияның он тос чүс чылдың баштайгы чартыында социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң онзагай чүүлдери. Шупту боданыңар. Бородино тулчуушкунунуң схемазын самбырага кым чуруп көргүзерил?— дээр.

Элдеп чүве: мындыг айтырыг, шынап-ла солун, харылаарда белен. Өөреникчилер шупту [illegible]. Класска [illegible] болза, «Мен, башкы!», «Мен, башкы!» дижип, маңнап [illegible] [illegible] удаада шала туттунуп органнар.

— Урана Дамдар-оол!

Өөреникчи уруг самбыражы кашпагай базып чеде берген, схемазын чыя берди.

Класстың өөреникчилери башкызының бирги берге айтырыынга деткижип харылап, кол уг-шиин сайгарып ааңнар: хаанныг Россияга он тос чүс чылдың баштайгы чартыында фабрика, заводтар туттунуп, үлетпүр үндезинин салдынып эгелезе-даа, үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының хөгжүлдези кончуг оожум чоруп турган, анаа кол буруулуг чүве, крепостной эрге. Ажылчын ангының хөгжүүрүнге база ол шаптыктаан. Доңчулап чугаалаарга мындыг. Урана — класстың тергиини, айтырыын база «бешке» харылаан.

Россияга он тос чүс чылдың баштайгы чартыында 1812 чылдың Ада-чурт дайынындан ангыда, дөпшүлгелиг болуушкун декабристерниң тура халыышкыны [illegible] дээш демиселдиң төөгүзүнде алдын үжүктер-биле кирип бижиттинген. Өөреникчилер ол үениң алдарлыг кижилери: декабристер Рылеев, Пестель, Бестужев, Каховский, Муравьёв, сураглыг орус шүлүкчүлер Пушкин, Грибоедов болгаш хосталга дээш өске-даа демиселчилерниң аттарын төөгү материалы-биле холбаштырып турган.

«Хаанныг чазактың реакцылыг политиказы» деп теманы башкы уламчылап тайылбырлааш, хаанныг чазактың хосталгаже чүткүлдүг бүгү чүвени шериг күжү-биле базып турган реакцылыг политиказын Европа чурттарынга хосталга дээш национал революцияларбиле холбаштырып, өөреникчилеринге тодаргай тайылбырлап берген.

Хоочун башкының тайылбыры ханы, утка-шынарлыг, ол болгаш амгы үе-шагның үндезин айтырыгларын [illegible] хөгжүлдезинин-биле деңнештирип, амыдырал-биле холбаалыг көргүзерге, билдингир, кижи бүрүзүнге быжыг, хөй талалыг билиглерни бээринге дузалаар болду.

Александра Ивановна школага ажылдап келген 23 чылдарының дургузунда ол теманы та чеже катап тайылбырлаан, бодунуң бодалдарын чаа барымдаалар-биле немеп ап, амыдырал-биле холбаштырып келген чүве. Бодунуң билиг-мергежилин хүн бүрүде бедидип чоруур. Башкы ажылынга хандыкшылдыг Александра Ивановна төөгү башкыларының каттышкан методиктиг бөлүүн удуртуп, оон ажылын тодаргай тургузуп, үе-шаг-биле бүзүреңгей деңге базар дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар.

Бөлүктүң куску бир чөвүлел хуралынга «Ленинниң ажылдарын төөгү кичээлдеринге ажыглаары» деп кончуг чугула теманы сайгарып, дуржулгазы солушкан. Ол темага кол илеткелди дуржулгалыг башкы Александра Тарымаевна [illegible] кылган.

Амгы үеде башкылар партияның XXVI съездизиниң материалдарын үстүкү класстарның политкичээлдеринге болгаш төөгү кичээлдеринге делгерэңгейи-биле ажыглап эгелээн.

А. И. Цуй-Юн-оол — районнуң пропагандистерниң бирээзи. Оон чуруун районнуң пропагандистериниң Хүндүлел самбыразынга киирген.

А. ДАРЖАА.

ӨӨР-МАҢНАЙ УРУГЛАР БИС

Келир өйже кезэ көргеш,
Херим-херим базып орар —
Өгбелерниң изин салгаар
Өөр-маңнай уруглар бис.

Садиикке хүннүң келгеш,
Самнап, ойнап танцылаар
бис.
Дөгеревис чыскаалыпкаш,

«Дөгө баарын» ырлажыр
бис.

Амдыызында хензиглер бис.
Амыр-шөлээн өзүп ор бис.
Чылыг, чырык өргээзинге
Чыглып алган хөглеп тур
бис.

С. АРТЫНА.

БИЧИИ АЯС

Азарганчыг бичии бол.
Аяс баштак чаңныг оол.
Өөрү-биле ойнаанда,
Өөрүшкүзү деңдээр тол.

Бичиизинге чалыммас.
Бижинирген-даа олурбас.

Чуруктуг ном ашкылап.
Чуруп, шыйып орар оол.
Эртен садик чоруурда.
Эрестиг-ле апаар оол
Кежээ кээрде ырлап кээр:
Кедергей-ле хөглүг оол.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

БАЙЫРЛА-ЛА, АВАЙ

«Ажыл-ишчи кижи,
Аас-кежиин туар» деп
Күжүр авам мени
Хүннүн чагып чор сен.

Аас-кежик туруп
Айтыртпастай бердим.

Оон-даа ыңай ажылга
Онаалгадан берем.

Чараны чайгап,
Бажыңны мен бөлзэйн.
Март сесте хөглеп,
Байырла-ла, авай.

С. СОСКАЛДАЙ.

МАЛЧЫН-ДАА, АҢЧЫ-ДАА

Сарлык кадарчызы Долгар-оол Хертекти «Кара-Хөл» совхозунуң чону ажок хүндүлээр. Оон назы-хары аныяк-даа болза дуржулгалыг малчыннарның бирээзи апарып, кижиниң малының баш санын база продуктулуг чоруун кудулатпас дээш кызымаккай ажылдап келген. Аныяк малчын сарлык малды кадарып [illegible] ангыда аңнаарынга база ынак. Малчыннын [illegible] турар кыштаазының девискээринде бөрүлер тыптыш кээп, кижиниң малынче болгаш аргажынын аң-меңинче халдаашкыннарны кылып, оларны узуткап, хорадап турар апарган.

Сарлык кадарчызы Д. Хертек районнуң аңнаар-тывыш чериниң ажылдакчыларындан чогуур чөпшээрелдин, чепсек-херекселди алгаш өөр бөрүлер-биле демиселди чорудуп эгелээн. Оон түңнелинде дуржулгалыг аңчы 10 ажыг бөрүнү [illegible].

Х. САМДАНЧАП.

БОДУ БОДУНЧЕ

Аңай-Хаак бажын иштин ээлап, сарыг дозулут шалазын кылдайтыр чуп турда, бичии карала диспеей анаа шаптыктааш-ла турар болган: ону та чүү деп бодаары ол чүве ийик, уругнуң бажын шалазы чуп турган бажында постуг хептезинче шураар. Чок болза, оон чуур дээн черинге саспайтыр олуруп-ла бээр.

Уруг анаа шуткулдааш, «Маңаа олур, шамчеве!» дээш, диспеен стол кырынга олуртур тыртып каан. Хайлыг, столга улуг көрүнчүк база турган чүве-дир.

Күжүр диспеек кайгангаш-ла көре каапкан дээрге, оон бужунда карала моортай олче көрнүп келген. Диспеек ангадап, «мяа-он'» деп алгыра каапкан. Карала диспеек база аксын ашкан.

«Мээң чурттап турар бажыңымга шөлээ чөпшээрел чок кирип кээп, арта-ла стол кырында саадапкан олурар чоор бе'» кылдыр болгааш, күжүр диспеектиң кылыы хайныкп, уруу кудурууң чагылан-дыр, кожайтып, сиртиниң дүктерин сирбейтип, хөрээн киргиредир ырлангылаан.

Дөө, карала моортайның тооруу-даа чок, дүгүн сирбейтип, аажок хорадап турар кезиилиг.

Диспеек бир чыл ажыг турар назынында мынчаар эгелээр содааларга ийи-үш-даа удаа киришкилээн. Ынчалза-даа ол черле тиилекчи боор көрбээн, а ургулчу аданчызынга аштырып, оон баш углаан черже карак-кулак чок дезип маңнап чоруп турган. Ынчангаш ол ам моортайлардан коргуп чоруур апарган.

Ынчаарга чүве бүрүзү кызыгаарлыг-ла болгай. Кандыг-бир өске моортайның мырынай оон бажыңынга кирип келгеш, сиртин сирбейтип турары дээрге, таан кончут доорамчылал ышкажыл!

Оон ужурунда-на боор, күжүр диспеек ам чогушче белеткенип берген. Ол бодунуң чанаттынган алыс бүдүжү-биле-ле канчаар содаалажырын билир турган: шымыраш кулактарын адаар кызыпкаш, сиртиниң дүгүн сирбейтиптер. Хөрээн амыр-соксаал чокка киргиредир ырланыр. Бо дээрге, дайынга күчү-күжүн көргүзүп, туру бертырары-дыр.

Диспеек өске карала моортайны бир часкаан. Ийи холдар каккылажы бергилээн хевирлиг. Ол канчаар-даа ырланып, көргүнчүг туру көргүзерге, карала моортай база-ла ынчаар шалыпкын хөделип турар болган. Аксын ажыдып, диштерин шаарертыр ырланырга, удурланыкчызы база-ла диштерин көргүзүп кээр.

Диспеектиң мурнунда ала моортай чок эвес, а ылап-ла бар: кагарга кактынып турар, ызырарга бир-ле чүве дүмүүнгэ тайып турар. Диспеек ынчаар дүвүреп, хөделир дээш, стол кырында турган одеколон баштадыр хамык чүвени кангыраңдыр андара идип бээрган.

Аңай-Хаак маңнап келгеш, диспеегин стол кырындан дүжүргеш: шалада чашканаңы берген чүвелерин ээлап салып тура. Диспеек столче база-ла «кирт-харт!» үне халып келгеш, көрүнчүкче-ле сенниктин сүргей чааргаңыр болган.

Уруг диспеениң ол чаңын эллепсингеш, көрүнчүктү ак пөс-биле шып каан. Диспеек ак пөсте көзек кайгап олура, бир-ле чүвени чидирипкен ышкаш, холун пөске дээксилээн-даа. Ында ылап-ла чүве чок болган.

«Бо удаада мен тиилединм'— деп, диспеек столдан «дирт'» кылдыр дужуп келген.— Эътежим-даа ажыл-саргывайндыр. Кол-ла чүве ол ала дайзыны ол коргуткаш, ыравыпканым-дыр эвеспе! «Мяа-он'. Мяа-он'» дигилээш, соок кудурууң чагыландыр кожайтып, хертеш-хертеш басылаан. Күжүрнүң чедип алган берге тиилелгезин байырлап турары ол-дур ийин.

М. ЭРГЕП.

✦ ✦ ✦

Бичиилер ырлаарынга, танцылаарынга, шүлүктээрнинге улуг сонуургалдыглар. Ясли-садтарда оларны ырлап, танцылап, шүлүктээр ыыдыр база өөредип турар. Бичиилерниң аданелери, угбалары, акылары база-ла солун номнарны номчуп, теоддарны-даа сонуургадып турарлар. Чараш чуруктарлыг, солун ном көргенде олар «номчуп бер» дээш адырылбайн на баарлар. Тааланчыг музыканы уруглар база сонуургаарлар. Бир чамдык уруглар бичезинден-не музыкага өөренип эгелей бергеннер.

ЧУРУКТА: бичии музыкантылар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

ХООЧУН КОКТУГ

Шыдыраага Эрзин районнуң хууда болгаш команда талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде спортчу чидиг демиселге болуп эрткен. Шупту 34 шыдыраачы анаа киришкен. 1980 чылда район чемпиону Н. Чоодуу, республика чергелиг маргылдааларның доктаамал киржикчилери, I разрядтыг шыдыраачылар Д. Бүдү, С. Идам, Д. Куулар, Ю. Михайлипыи оларның аразында бар. Ийи хүн ургулчудээн маргылдаага район чемпиону деп атты бо удаада республиканың хоочун шыдыраачыларының бирээзи С. С. Идам чаалап алган.

А эрткен чылгы район чемпиону Нарын ортумак школазының башкызы Н. Чоодуу бо удаада чүгле ийиги черни ээлээр аргалыг болган. Ол тиилекчиге чартык-ла сан чедирбээн. Элээди уруглар ортузунга Антонина Хүмбүн чемпион-наан. Оон угбазы Татьяна Хүмбүн дараазында түңнелин көргүскен.

СПОРТ ✱ СПОРТ ✱ СПОРТ

КҮШ-КУЛЬТУРА — ШУПТУВУСКА АЖЫКТЫГ

Бүгү-эвилелдиң ГТО комплекизи 50 чыл болган. ССРЭ-ниң Спорткомитединиң чоннуң күш-культура кижизидилгезиниң талазы-биле кол эргелелиниң начальниги Л. Ивановтан ол юбилейни канчаар демдеглеп турарының дугайында чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи Х. Хачкозанян дилээн.

— 1931 чылдың мартта Ленинниң комсомолунуң каыйгырыызы-биле тургустунган ГТО комплекизи чартык чүс чыл дургузунда чоннуң кадыкшылын быжыглаар, оларны Төрээн чуртун камгалаарынга болгаш күш-ажылга белеткээр бүгү [illegible] хереглыг улуг үлүг-хуузун киирип келген — деп, Л. Иванов чугаалаан. — Комплекстиң тос чыл мурнунда киирген нормативтеринде алды чада бар, оларны чеди хардан элдан хар чедир назылыг миллион-миллион кижилер күүседип турарлар.

ГТО байырлалы — ол бүгү улустуң байырлалы болур. Ук юбилейге белеткел комплекстиң хөй хевирлериниң чайгы болгаш кышкы массалыг старттарының сезонунда-ла эгелээн. Олимпийжи чылдың бирги этаптарының старттарынга күш-культуржулерниң саны эн хөй — 45,5 миллион кижи киришкен, оларның 18,5 миллиону ГТО-нуң нормазын күүсеткен.

Чаштарның болгаш элээдилерниң аразында болуп турар Бүгү-эвилелдиң «Чазылдыг старттары» деп спорт оюннары, «Зарница», «Орленок» деп шериг-патриоттуг оюннары улам сураглыг бор чылдар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге чоокта чаа хүлээп алдынган «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» мында деп бижээн: «Массалыг күш-культураны болгаш спортту идепкейлиг хөгжүдер, оларны совет улустуң хүн бүрүдеги амыдырал-чуртталгазынга калбаа-биле нептередиринге идиг бээр. Уруглар болгаш аныяктар ортузунга күш-культура болгаш спорт ажылын күштелдирер. Спорт тудугларын улам ажыглаар».

Партияның кол программазыг документизи чоннуң күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң чаа аргаларын тывыдырар, ажыл-ишчилерниң ортузунга күш-культураны массалыг болдурарын улам чедип алырының хемчеглери алдынар. Ол айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээринге ГТО комплекизи улуг рольдуг.

Комплекстиң юбилейинге тураскааттынган массалыг кросстар болгаш эстафеталар бүгү чуртта калбарган. Москваның, Киевтиң, Алма-Атаның, Ташкенттиң, Минскиниң, Риганың Вильнюстуң, Кишинёвтуң хөй-хөй бүдүрүлгелеринге, өөредилге черлеринге ГТО-нуң хөй хевирлериниң старттары болгулаан. Кышкы спортчу байырлалдар чүгле эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга эвес. Павлодарның алюминий заводунга база болган. Ында спорт-массалыг ажылды «Алюминщик» деп спорт клувунуң баштаар чери билдилиг организастаан.

ГТО-нуң хөй хевирлеринге кышкы болгаш чайгы Спартакиадалар Латвияның Елгавскиде колхозтар аразынын [illegible] организацияның ажылдакчыларының аразынга база болган. Анаа ийи кижиниң бирээзи-ле комплекстиң нормаларын күүседиикен.

Бо чылдың октябрьда Кишинёвка болур ГТО-нуң бүгү-эвилел байырлалынга белеткел ажылдары ам чоруп турар.

ТАТАМИ КЫРЫНДА — ТРАКТОРИСТ

Дзю-до хүрешке Тыва АССР-ниң хууда ажык бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эрткен. Хүрештиң бо хевири сөөлгү чылдарда бистиң республикада сайзырап ап кел чыдар. Ынчангаш Тываның төөгүзүнде баштайгы маргылдааны организастааны ол. Моон мурнунда ындыг улуг хемчээлдиг маргылдааларны чүгле «Динамо» спорт ниитилелиниң спортчулары эрттирип турганнар.

Спорттуң чаа хевиринге республиканың [illegible] болган маргылдаага ангы-ангы райоңнардан [illegible] ниитизи-биле 60 ажыг мөгелер кирижип, дзю-дога Тываның баштайгы чемпионнарын илерединнер. Оларның [illegible] янзы-бүрү мергежилдиг кижилери бар.

Ыраккы Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң Кызыл-Даг [illegible] хойжу бригадазының бригадири Юрий Салчак ийи мөгени октааш, бодунуң дензизинге шаңналдыг черни алыр часкан. Бир ужуражылганың соонда бригадир-биле ажылдалының дугайында хөөрежип, дзю-до хүрешти канчап сонуургай бергенин айтырарымга, ол мынчаар харылады:

— Спорттуң бо хевириниң дугайын тоол солуннардан, журналдардан номчуп, ону [illegible]-биле сонуургап турган мен. А кажан бистиң республикага «Динамо» спорт ниитилелиниң мөгелери бо хүрешке сайзырадып, ону аныяктар ортузунга пропагандалап эгелээнде, ол хүреш бистиң Кызыл-Даг суурнуң аныяктарынга база чеде берген. Оон соңгаазын анаа ажыткаш, баштайгы белеткелдерни бо чылын эгелээн бис. Ында ооээш эвес аныяктар хаара туттунган.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» [illegible] 20 ажыг чыл [illegible] турар [illegible] Севилбаа маргылдааның улуг назылыг киржикчизи. Оон хары ам 43. Ынчалза-даа ол татами (дзю-дону хүрежир хивис) кырынга үнүп келгеш, бо хүрештиң кол аргаларын багай эвес шиңгээдип алганын бадыткады. Кызылдың № 2 школазының өөреникчизи Виктор Сынаа база эки хүрешкен.

[illegible] көөрге, дзю-дону назы-харының [illegible] ангы-ангы мергежилдиг улузу хүрежип болурун бадыткап турар.

Дзю-дога демзи аайы-биле Тываның баштайгы чемпионнары деп бедик аттарны дараазында спортчулар чаалап алганнар: Александр Чылбак-оол (65 кг), Виктор Иргит (71 кг), Александр Монгуш (78 кг), Владимир Сат (86 кг) болгаш Николай Ставер (95 килограммдан ооң [illegible]) чемпионнааннар.

Маргылдааның тускай чемпиону илередир хүрешке Николай Ставер шүүлген, а Александр Монгуш ийиги бооп ылаашкан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

Сагышка четпес болган

Чоокта чаа чүве. СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан патриотчу ырларның болгаш уран номчулганың көрүлдезин республиканың эртем-методиктиг төвү организастап эрттирген. Анаа 150 ажыг бот-тывынгыр артистер кириштивис. Ниити белеткелди чүгээр деп санап болур. Ынчалза-даа көрүлдениң түңнелин жюри кежигүннери харыысалга чок, багай үндүрген.

Бо талазы-биле бистер, чамдык бот-тывынгыр артистер, хомудалывысты илеретпес аргажок болдувус. Чүгле 4—5 хире кижи дипломнар болгаш мактал бижиктер-биле шаңнатканы, өртектиг белектерни чүгле 3—4 кижиге тывыскан. Дипломнарны, мактал бижиктерни хол-биле, балап тургаш бижип холдургулаан, тускай тамга безин чок. Көрүлдениң түңнелин кончуг кошкак болган деп чүве оон-на илден ышкажыл.

Февральдың эгезинде Кызыл районга база көрүлде болган. Анаа эртем-методиктиг төптүң харыысалгалыг ажылдакчызы (Д. Монгушту) чалап турган. Көрүлде үезинде ол харыысалгалыг, негелделиг болурунуң улуу, харын тоомча чок чоруун көргүскен болуп турар. Ол-даа канчаар, республика көрүлдези болуп турда жюри кежигүннери (ында А. А. Панов, С. И. Балинина ышкаш шыырак эштер база киришпээн болган) ном номчуп азы аразында хөөрежип олургулааннар.

Көрүлдениң түңнелиин ылаарыштыр жюри комиссиязының шиитпирин композитор А. Б. Чыргал-оол чүгле кыры-биле какпы чугаалап каан. Хөйнүң ырларын болгаш ийи-чаңгыстың күүселделерин моон соңгаар канчаар сайзырадыр дугайында тодаргай чүве база чок болган.

Оргкомитеттиң үндүрген шиитпирин таныштырганы база [illegible] билдингир. Моон мурнунда көрүлделерге түңнелди үндүрерде, анализтээр, кол-ла чүве — чүү чедип алдынганыл, чүге сагыш салырыл? деп айтырыглар, ода-ла какпы-даа бол, [illegible]. Жюри комиссиязының кошкак ажылын хоочун бот-тывынгыр артистер Марк Оюн, Борис Коротеев оларның шүгүмчүлеп турганы кончуг [illegible]. Моон соңгаар [illegible] артистерде боданыры чугула боор.

Э. ОЮН.

К. ПОПАҢ-ООЛ, З. МОНГУШ, К. ИРГИТ, М. ООРЖАК, бот-тывынгыр артистер.

КӨРҮЛДЕ СООНДА

ШЕФТЭЭН

Ий кодээ Совединиң коллективи [illegible] болгаш аныяк иштер фермазынга доктаамал шефтеп баар. Чоокта чаа шефтеп баргаш, кажаалар коржеңнерин коптаржып, иштин аштажып бергеннер.

Агитквартиралар-ның чурттакчылары уруглар, албан черлерниң [illegible] тайгага шефтээн. Ниитизи-биле шефтиглер 186 кубометр чаш пак-ыяш белеткээн. Оон 50 кубометрин школа девискээринге дүжүрген.

Д. АПЫР-САНАА.

Тожу район.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк уттанмышкынныг каттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы [illegible] районнарга 13—18, өске арттарынга 8—13 градус соок болур.

Кызылга агаарның температуразы 8-10 градус соор.

телевидение

МАРТ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер программазы. 9.35 — «Үш чыл». Уран-чечен телефильм. 10.40 — Композитор А. Николаевтиң чогаалдарындан концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30—12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — Париж Коммуназының хуулгазы. «Гюстав Курбе». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.10 — Г. Берлиоз. «Хөөреминкей симфония». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг оркестри. Дирижеру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Шостакович. 16.05 — «Дагдынакчы». Тележурнал. 16.35 — «Шыдыраа школазы». 17.05 — «Часкы паркта». Фильм-концерт. 17.55 — «Горнистер, кыйгыта харылажар!» 18.05 — «Маадырлыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.35 Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 18.10 — «Анжайның суй-белээ». Документалдыг телефильм. 19.15 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Үш чыл» [illegible] телефильмниң [illegible] көргүзүлгези. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 22.00 — Футболга кубок ээлериниң кубогу дээш «Динамо» (Тбилиси) — Вест Хем (Англия). Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.35 — «Шупту чүвени билип алыксаар мен». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — «Тааварылга боор болур». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — П. И. Чайковский. Фортепиано биле оркестрге концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Болгарияның улустуң ырлары болгаш танцылары. Фильм-концерт. 20.15—20.45 — «Кижи бүрүзүнүң кадыы — ниитиниң байлаа».

КИНО

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мэри Раджам» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 9.30, «Эзир мышкаш ужунар, хартыгалар» 15.00, «Бабек» (2 серийлыг) 12.10, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өске хоорайга аңн-чорук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяк гвардия» (2 серийлыг) 14.00, «Коргуушкуннуң 6000 километри» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

Редакцияның адрези: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-92, редакторнуң оралакчыларының 2-36-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. Чагыг № 148.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың 20-1). ЭС-00481

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 66 (11564) | 1981 чылдың март 19, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

МУРНАКЧЫЛАРГА ТУКТАР

Эрткен чылда болгаш онгу беш чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарышының мурнакчыларының шалыпчы ажыл-ижин Төрээн чурт бөлүр-чогууру-биле үнелеп көрген. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын оларга тывыскан. Областарга болгаш крайларга ол шаңналдарны аппарып тывыскан уламчылаттынаан.

КРАСНОДАР. Кубань соолгу беш чылда 39 миллион тонна чыгам тарааны бүдүргеч. Ону күрүнеге планнаанындан ийи миллион тонна хөйнү саткан.

Краснодар крайга шилчиир Кызыл тукту тывсырынга турасклаткан байырлыг хуралга ол фактыларны көргүскен СЭКП ТК-ның киллис эргелекчизи В. А. Карлов ону тывыскан. Кубаньның ажылчылары чаа беш чылда чедиишкиннерин ковурзаанын шиитпирлээнин хуралга чуве [illegible] демдеглээн. Часка техниканы болгаш үрезиннерни эртен чыдын даазындан эки белеткээн. Көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң индустриалдыг аргаларын калбаа-биле ажыглап турар. Тарааларны болгаш тараа-бобы культураларны ам безин чартык миллион гектарга тарааш.

ИВАНОВО. Онгу беш чыл Иваново областың экономиказының хөгжүдеринге чугула чедиишкиннерни ээлеп көрген. [illegible] продукцияның кылып үндүрери барыы ийи миллиард рубль ковудаан.

Улуг чедиишкиннерни область шилчиир Кызыл туң биле шаңнаткан. Хуралга ол шаңналды СЭКП ТК-ның киллис эргелекчизи В. С. Фролов тывыскан.

Ажыл-агыйның бүгү адырларын дүрген хөгжүдериниң хуралдарын күш-ажылчы коллективтер канчаар тып ап турарының дугайын хуралга санал бергеннер чугаалаан. Бүдүрүлгениң ийи болгаш ооң хөй беш чылдарның планнарын күүсеткен 330 мурнакчыларының үлегерин ёзугаар он-он муң ажылдакчылар он биргн беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш похолга кирген.

СВЕРДЛОВСК. Эрткен беш чыл планының чылдарында Свердловск областа 400 ажыг бүдүрүлге объектилерин ажыглалга киирген. Оларның аразында — Рефтин ГРЭС-те энергоблоктар. Белоярскиниң атомнуг станциязының дүрген нейтроннарынга реакторлуг баштайгы блок. Алдыы Тагилде калбак мыш чалдар станы бар.

Областың ажыл-ишчилерин чедиишкиннери шилчиир Кызыл туң-биле демдеглээн. Хуралга бедик шаңналды СЭКП ТК-ның киллис эргелекчизи И. Н. Дмитриев тывыскан.

Партияның съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш социалистиг чарыштың калбак нептерээниниң хуралдың киржикчилери демдеглээн. Чаа беш чылда улуг сорулгалар шиитпирлеттинер апаарын олар чугаалаан.

МАГАДАН. Онгу беш чыл планының чылдары Колыманың болгаш Чукотканың чурттакчыларынга улуг чаартылгаларның үези болган. Чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген, он-он муң өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп кирген. Үлетпүр продукциязын пландан ажыр дыка хөйнү бүдүргеш. Күш-ажылчы улуг чедиишкиннери дээш Магадан область шилчиир Кызыл тук-биле демдеглеткен. Хуралга ол шаңналды ВЦСПС-тиң секретары А. П. Ушаков барып тывыскан.

(СЭТА).

УДУРТУКЧУ СПЕЦИАЛИСТИҢ РОЛЮ

Амгы үениң ажыл-агый удуртукчузу—ол чүгле эки специалист, инженер азы экономист эвес, а харын политика болгаш ажыл-херек талазы-биле бедик шынарларлыг болур ужурлуг. «Бистиң мурнувуста туруп турар айтырыгларны шиитпирлээри, бисте бар аргаларны ажыглаары хөйүнде-ле улус ажыл-агыйның удуртурунуң деннелинден, планнаашкынның болгаш эргелеп башкарарының деннелинден хамаарҗыр»— деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Удуртукчу кижи бүрүзү-ле ажылдың ленинчи стилин, эргелеп башкарарының ленинчи эртемин ыяк өөренип алыр ужурлуг. Удуртукчунуң хүлээлгези—бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдерни идепкейлиг деткиири, келир үеже өттүр көөрү болур.

Бистиң чуртта дөрт миллион хире кижи инженер дипломнуг. Бүгү ажылчы чоннар-биле кады олар техниктиг [illegible] шапкынчылары, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселде киржип турар.

Онгу беш чылда бистиң республиканың үлетпүрүнде тускай ортумак болгаш дээди эртемниг специалистерниң саны 18 хуу өскен болгаш 1884 кижи четкен, ооң иштинде дээди эртемниг кижилер—457. Специалистерниң 71 хуузу инженерлер болгаш техниктер боор турар. Бир эвес үлетпүрде ажылдап турар 100 кижиниң аразында ортумаа-биле 15 специалист санаттынып турар болза, ол көргүзүг «Каа-Хем» разрезте 21, Тываның электри четкилеринде—27, «Тыва кобальт» комбинатта—20 специалист онаажып турар. 1975 чыл-биле деннээрге, ортумак болгаш дээди эртемниг херээжен специалистерниң саны 10.8 хуу өскен. Чүгле үлетпүрде бистиң специалистерниң 12,4 хуузу үндезин чурттакчылар боор турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының 51,4 хуузу дээди, 33,1 хуузу — ортумак тускай эртемниг болгаш чүгле 13,5 хуузу ажыл-херек кырынга өөренген практик кижилер боор турар. Республиканың транспортунда болгаш харылзаа албан черлеринде бо хүннерде 227 инженерлер болгаш 889 техниктер ажылдап турар.

Бодунуң ажыл-херээн ыяк билир, удуртулганы бедик деннелге боттандырып турар специалист удуртукчулар бистиң республикада эвээш эвес. Чижээ, «Тыва кобальт» комбинаттың удуртукчузунга Юрий Иванович Колетниковту томуйлаандан бээр улуг үр болбаан. Ынчалза-даа ол ам комбинатты бедик деннелде удуртуп турар, дуржулгалыг удуртукчу апарган. Ол инженер-металлург билиглиг болганда, эге бажында анаа-ла аппаратчик, оон соонда цех мастери, ооң начальниги, адактың соонда—комбинаттың кол инженери боор ажылдазышаан, удуртукчу кадрларның эртер чадаларын шуптузун эрткен. Ю. И. Колетников партия организациязының дузазы-биле удуртукчунуң эки шынарларын шиңгээдип ап, коллективке чогаадыкчы, ажыл-херекчи байдалды тургузуп шыдаан. Организакчы арга-мергежилин бедип, коллективтиң идегелиин чедип албышаан, ооң күжүн комбинаттың мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээриниче мөөннеп шыдаан. Ооң түңнелинде продукция сайгарарының хемчээли 3,1 хуу көвүдээн, нийти продукция бүдүрери—3 хуу улгаткан болгаш продукцияның бот-үнези 17,4 хуу чиигевишаан, кобальт концентрады кылыры 17 хуу немешкен. Юрий Иванович идепкейлиг хөй-ниитичи, теоретиктиг семинарның удуртукчузу, партия комитединиң болгаш СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Бедик мергежилдиг, коллективиниң чүгле ажыл-херээ эвес, харын база ооң кижилериниң дугайында сагыш човангыр болгаш планныг даалгаларны чүгле долдур эвес, ажыр күүседирин хандырып турар удуртукчу-специалистер бисте эвээш эвес. Оларга «Каа-Хем» разрезтиң кол инженери В. Х. Кара-оол, Кызылдың эът комбинадының директору Б. М. Конуспаев, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол инженери Д. М. Свавильный болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Кадрлар-биле ажылды, оларның кижизидилгезин план ёзугаар шыңгыы чорудуп турар черлерде удуртукчу специалистерниң өзүлдези шалыпкын боор, оларның ажыл-херекчи шынарлары көстүп кээр. Ынчалза-даа удуртукчу ажылче депшиткен специалистерниң ажылын угбайн баар, арга-мергежилин бедитпес таварылгалар бисте ам-даа хөй боор турар. Ол дээрге күш-ажылчы коллективтерниң партия организацияларының, удуртур органнарның кадрлар-биле ажылдың ленинчи принциптерин шыңгыы сагывайн турарының түңнели-дир.

Бистиң мурнувуста салдынган сорулгаларның чедиишкиннинг күүседиинери специалистерден дыка хамаарылгалыг. Ынчангаш оларның-биле ажылды экижидип сайзырангайжыдары, олче партийжи кижээнгейни күштелдирери чугула. Удуртукчу специалистиң кол сорулгазы—бодунуң бүгү-ле күжүн, дуржулгазын болгаш эртем-билиин партияның херээнге, улустуң херээнге кызыгаар чок бараан болдурары болур. Олар боттарының үлегер-чижээ-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырарынче кижилерни мөөннээр ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

Техника септелгези

ШТАБ ШЫҢГЫЫ НЕГЭЭН

Часкы тарылгага кирер техника септелгезиниң чоруп турарын район штабы бодунуң ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген. Бо хүннерге чедир районнуң совхозтары 38 тракторну, 6 тараа комбайнын, 35 чүък машиназын, 6 андазынны, 29 сеялканы септеп белеткээн.

Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларындан «Тес-Хем» совхоз мурнуку одуругда чоруп, техника септелгезин бедик темпилиг кылып турар. Бо хүннерде ол совхозта тракторларының 96 хуузу, автомашиналарның 88 хуузу, тараа комбайннары болгаш кожуг машиналарының 100 хуу белеп. Септелгениң темпизин болгаш шынарын «Чодураа» совхозтуң механизаторлары көскүзү-биле бедиткеш, тракторларын, кожуг машиналарының белеткелин лоозар чыгаан.

Техника септелгези «Кызыгаар» совхозта (директору С. Я. Мөнге, кол инженери К. Ч. Шаравин) кончуг оожум темпилиг чоруп турарын штаб демдеглээн. Бо совхозтуң удуртулгазы эртген айда улусчу контроль комитединиң болгаш штабтың хуралындан айыткан четпестерни ээр талазы-биле кандыг-даа организастыг хемчеглер албаан. Февраль айның дургузунда совхозтуң механизаторлары 2 тракторну, 1 автомашинаны Сельхозтехникага, бир сеялканы боттарынга септээн. Ниитизи-биле 5 ай иштинде совхозка 5 сеялка, 4 андазын, 3 культиватор белен деп медээ берген. А херек кырында ында чаңгыс-даа кожуг машиназы белен эвезин хыналдадан илереэн. Совхозтан септелгеде ажылдап турар кижилер чок болган. Харын-даа совхозтуң тускай эртемниглерин септелгениң организастаарының орнунга, меге сан-медээ берип турган.

«О. Шынаа» совхоз (директору Н. Д. Балчий-оол, кол инженериниң хүлээлгезин күүседип турар Б. Чамдывлай) база тракторлар септээр планың дөңгүп-ле 41 хуу, автомашиналар септээрин 53 хуу күүседип, хожудап турар. Ниитизи-биле районда тракторларның 69 хуузу, автомашиналарның 73 хуузу, тараа комбайннарының 50 хуузу, андазыннарының 83 хуузу, сеялкаларның 75 хуузу септеттинген.

Самагалдайда Сельхозтехника каттыжыышкынының коллективи септелгени бедик темпилиг чорудуп турар. 5 айларның иштинде бо бүдүрүлге совхозтарга 24 тракторну, 8 машинаны, хөй санныг шимчедикчилерни болгаш белдирлерни септеп берген.

Септээн тракторларының 89 хуузу Сельхозтехникага онаажып турар, а совхозтар боттарынга чүгле 4 тракторну септээн. Септелгениң шынарының талазы-биле бо бүдүрүлгениң адынга совхозтардан хомудалдар хөй. «О. Шынаа», «Кызыгаар», «Тес-Хем» совхозтардан Сельхозтехникага септээн «Беларусь», ДТ—75 тракторлар, шимчедикчилер ур болбайн үрелген. Чамдыктары катап септелгеже кирген. Бо талазы-биле совхозтарның инженерлери Сельхозтехникага чаңгыс-даа эргенамаан кииргээни четпес. Совхозтарга дүжүртүр полуприцептер хүнелге чедир ажылдавайн турар, ында солуштуга агрегаттары чок. Септээн техниканы хыналдалаар талонну чыыр [illegible] турар.

Районда тараа комбайннарының септеп белеткээри ам-даа дүвүреңниг байдалда турупт турар. Чүгле «Тес-Хем» совхоз 6 комбайн септеп алган, а «Чодураа» болгаш «Кызыгаар» совхозтар ону септээрин эгелевээн. Бо совхозтар Сельхозтехникага септээр ужурлуг комбайннарын эккеп дужаавайн, үрелик белдирлерин болгаш агрегаттарны дужаарының онаалдазын үскен. Ооң түңнелинде Сельхозтехника 6 комбайн септээр планын күүсетпээн.

Ам арткан үеде 22 тракторну, 39 автомашинаны, 6 тараа комбайнын, 7 андазынны болгаш 8 сеялканы септеп белеткээр талазы-биле бүгү-ле организастыг хемчеглерни алыры, олче механизаторларны [illegible] «Кызыгаар» болгаш «О. Шынаа» совхозтарның база Сельхозтехника каттыжыышкынының удуртукчуларындан штаб шыңгыы негээн.

К. ЛАПЧАА.

Тес-Хем район.

КОЛЛЕКТИВ БИЧЕ-ДАА БОЛ...

РЕПОРТАЖ

Коммунист Иван Хөвенович Ойдуп ынчан-на Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының директорунга ажылдап турган. Бир хүн СЭКП райкомунуң секретары ону келдиртип алгаш, моон мурнунда үргүлчү хожудангай дартип келген участокка барып ажылдаар партийжи даалганы аңаа берген. Оон бээр мал семиртир Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң Эрзинде мал хүлээп алыр пунктузун ол эргелекчилеп берген. Ажыл-ишти сегидер дээн партийжи даалганы база эрестиг шынзыткан. Ыңаа хамаарыштыр чамдык сан-чурагайларны көрээлинер. Ийи чыл бурунгаар пункт чылда-ла 400 тонна эътти күрүнеге дужаап турган. Мал чеми чедишпес, хат-кавыскаанныг эрткен берге чылдың төнчүзүнде безин 310 тонна эът дужаар социалистиг хүлээлгезин коллектив база күүсеткен. СЭКП-ниң XXVI съездизин болуп эрткен төөгүлүг бо чылда планныг онаалда база ооң дугаар.

Машиназыс Эрзин хемниң [illegible] кирген узун Тесче углаан ап оруже ээптип. Ам-даа чүм ак хар-биле шугланган [illegible] келириниске Тес арыы мурнувуста чаптыла берди. Ынаар-ла шөйлүп чоруй барган мунгаш арганың бетин чарып шенек черде улуг-ла бедик чадагай кажаа. Ооң бир ужун мал чүдүреринге эптиг кылдыр кылган. Ында ГАЗ-52 маркалыг автомашина чылдыр турупкан болду. Бир [illegible] машина кырында моолдургаларны улам эптиг тир хай дей-дир. Ынаы чадыы хериш иштинде [illegible] ээзен дөгүй берген кижи база бир херээжен кижи-биле кады моолдурганы база-ла машина тоогунче дөгүткен турлар.

— Үүле бүтсүн!

— Чорук чогузун!

Мал деңзилээр улуг деңзи чанында чай чок бижиттинген. Самбыныя шаккылаткан дарга улаткан чок хосталы берди. И. Х. Ойдуп ол болду. Машиназын [illegible] аътталыр дей бергенде, ол оруп-суур эки чораан кээрин күзээш, мынча деп немей каан:

— Кызымак-ла эр дир ийин бо. Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозка сигеи чедирип чорааш дүүп келди. Биче дыштаныг ал дээримге-даа хоржок. Ам Кызылдың эът комбинадынче чедери ол Олуг чылын-даа билбес оол-ла болгай.

Комсомолчу чолаачы Сергей Биче-оол үнелелдиң чылыг сөстерин [illegible] чалгаап алган. Коллектив ындыг улуг эвес болзажок. Мында ажыл-иш дээш кижи бүрүзү бедик харысалгалыын билип турар. Районда сапаттынып турар бүгү кадээ Советтер чонның эът дужаалдазын чүгле чаңгыс бо пункт дамчыштыр чорудар ужурлуг. Ынчангаш хүлээп алдынган мал бүрүзүнден немелде деңзини чедип алыры, оон чаңгыс-даа баш хорамчаны болдурбазы оларның шуптузунуң дорт хүлээлгези дээрзин И. Ойдуп [illegible] тура, чамдык кызымак дээш кадарчыларны мактап адаан. Комбужап Деңгүреевич Чоолу—улуг кадарчы. Ол мында ажылдааш ам 7 чылдың иштин көре берген. А кадарчы Баадыр Өленович Соянның мурнунда «Мөрен» совхозка 20 чыл узук чок хой малдааны билдинди. Ам мында келге-ле беш чыл чедип чорууру.

Шагның дорт эргилдезинде хөй чүзүн малды пункт хүлээп ап турар чүве болганда, улуг эвес коллектив кышкы үеде херек-тээрн-биле эрткен чайын 40 тонна сигенни боттарының [illegible] белеткеп алган. Коллектив СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарының бүдүүзүнге чедир пландан ажыр 4,5 тонна эътти күрүнеге дужаар социалистиг хүлээлгезин амыдыралга херек кырынга боттандырып шыдаан. Бо хүннерде 11-ги беш чылдың бирги кварталының планын база хуусаадан эрте күүседир дээш олар шимээргу ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: улуг кадарчы К. Чоолуга пунктунуң эргелекчизи И. Ойдуп ээлчеглиг хүнүнүң даалгазын берип турары. Кадарчы Б. СОЯН.

В. ДЫДЫРАШ-ООЛДУҢ фотолары.

Хойдан-на хураган

АЖЫЛЫ ШАЛЫПКЫН

Бо чылдың социалистиг хүлээлгезин боттандырар дээш чарышты Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң хойжулары бо хүннерде улам калбарткан. Ооң түңнелинде совхозтуң төрээн 6321 хоюндан 6347 хураган бүрүн алдынган.

Коммунистерниң съездизи ажыттынар хүн хойжуларның ажылын түңнээн. Социалистиг чарыштың бирги черин [illegible] коммунист Валерий Хажылайның бригадазы алган. Ук бригада төрээн 1722 хойдан 1738 хураганны алган. Хойжуларның мурнуку одуруун амтызында чүс хойга онаашкыр 104 хураган алган Комбу-Сурун [illegible] Кууразов Эрзинин, Тумат Шулуу болгаш өске-даа мурнакчы хойжулар бо хүннерде шалыпкын ажылдап турар.

С. АРТЫНА.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу Сүге Сундуевич Саттың кодануында 310 баш төрүүр хой бар. Олар шуптузу оолдапкан, 315 хураган камгалап алдынган.

Малчынның кодануында мал чеми четчири-биле дүжүртүрген. Ынчангаш ооң кодануында хойларның күш-деңгели эки.

Хураганнарны сиген, сула-биле чемгерип, кара шайны чайынзырып берип турарындан олар дүрген өзүп доругуп турар. Чаш хураганнарны хүн-хүн-не даштын сери аланга агаарладып турар.

АПРЕЛЬ 18 — ЛЕНИННИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ЭҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Барыын-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга аадар болдурган коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң эгелээшкинин районга бир дугаарында деткип, ол күш ажылчы байырлал хүнүнде эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээн.

Совхозта «Кызыл суббота» хүнүн эрттирериниң штавын тургускан, тус-тус коллективтер ол хүн ажылдаар черлерин [illegible]

Совхозтуң механизаторлары субботник хүнүнде 350 га черниң шыгын базырып, 100 га черни андарып, 200 га черге тараа культураларын чаштыларын планнап кылган болгаш ол хүн ажылдааи акшазындан 250 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн. Ыйгылак СБФ-ның коллективи ол хүн 1024 кг сүттү саап, күрүнеге дужаар.

[illegible] совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүнде 3000 рубльдиң [illegible] ажылдаашкын кылып, он бирги беш чылдың фондузунче 860 акшаны шилчидер.

Х. МОНГУШ.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтериниң ортузунда съезд соонда социалистиг чарыш улам калбарган. Ук коллективтиң ажыл-ишчилери эки шынарлыг хөй продукцияны алыр дээш ажылдың ажыктыг чоруун болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ээлчег бүрүзүнде улгаттырып келген. Күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда чоруп, ээлчег үлүүн февраль айда ажыр күүсеткен цехтер хөй.

Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар февральдың планындан ажыр 19,5 тонна даг-дүгүн арыглаан. Кылын-оол Моңгуштуң удурткан ээлчээ 13,8 тонна продукцияны пландан ажыр берген. Оон-биле чергелештир бо чылдың эрткен айында үүрмектеп сорттаар комплекстиң коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган. Олар 261,8 тонна рудадан үүрмектеп сорттааш, алган хүлээлгезинден 6 тоннаны ажыргаш, чарыштың тиилекчизи болуп шылгараан. Ында Нина Теплых, Лина Хохлова, Алдын-оол Седип оларның удурткан ээлчеглери планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Коллективниң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглеп эрттирерин шиитпирлээш, ажылының темпизин улам шапкынчыдып турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

«Шыңга» харызы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Бо чылдың февральда үнген № 40 «Шыңга» «Партия эге организациязы» деп мурнуну чүүлге эге организацияларны кошкак удуртуп, оларның ажылынче четпес кичээнгей салып келген СЭКП Тес-Хем, Өвүр база Тожу, Каа-Хем райкомнарын, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомну шүгүмчүлээн.

«Районнуң партия организациязының адресинге шүгүмчүлел шынныг. Чүүлдү райком аппаратының ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга сайгарып, чугаалашкан. Чүүлде айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Бо чылдың февраль 20-де совхозтарда партия организацияларының секретарыларының үнүүшкүннүг семинарын СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка тускай план ёзугаар эрттирген. Совхоз бүдүрүлгезинге, планныг даалгаларны күүседиринге коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер, партийжи салдарны күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Партийжи хүрээлеңге шилип алдынгынче, аңаа [illegible] алырынче кичээнгейни улгаттырган. Бо чылдың баштайгы ийи айларында СЭКП-ге кирээп алдынганнарның 71,4 хуузу ажылчыннар болган.

Партия эге организацияларының удуртулгазы-биле күш-ажылчы 15 коллектив СЭКП-ниң XXVI съездизинге турасклаткан чарышка боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Амгы үеде олар XXVI съездиниң материалдарын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир хандыр пропагандалап, таныштырар улуг ажылды чорудуп турар.

Партия эге организацияларын быжыглаар, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун сайзырангайжыдар талазы-биле ажылдар үргүлчүлеп турар».

В. БАКУЛИН,
СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

РЕДАКЦИЯДАН: ол-ла мурнуку чүүлге шүгүмчүлээн партияның Тес-Хем, Өвүр болгаш Тожу райкомнарындан база «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде парткомдан редакция амдыгаа чедир чогуур харыны албаан.

Партийжи амыдырал

ХУРАЛДАРНЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Коммунистерниң политиктиг кижизидилгезиниң база дадыгыышкынының школазы — партийжи хурал. [illegible] дуганынче СЭКП Төп Комитеди партия организацияларының [illegible] угландырып келген. Ону үдуртулга болдургаш «Шагонартяжстрой» тресте партбюро бо чугула айтырыгны база-ла болуун чогуур кичээнгейинге алган. Сөөлгү үеде оларның [illegible] кушталген. Ол бүгү болдуунда-ла хуралдарга бүгү талалыг белеткелдер, анаа коммунистерниң идепкейинден хамааржыр.

Ындыг болза-даа бистиң тресте баштай тургустунган партия [illegible] хуралдары чугула айтырыгларны [illegible] берип, олар Уставта айыткан хуусаазында эртпейн, харын бүдүн кварталда безин [illegible] турган. Оон-биле кады оларга чогуур белеткел чок, бүү-даа илеткелдерниң хүлээп ап турган [illegible] чавыс боор турган. Ындыг хуралдарга коммунистерниң [illegible] база кызы болгулаар.

Ол бүгү четпестерниң дугайын коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралдарга шыңгыы шүгүмчүлээн. Тресте парторганизацияның бюрозу оон чогуур түңнелди кылып, хуралдар эрттирериниң айтырыын доктаамал кичээнгейге алгаш, тодаргай хемчеглерни боттандырып турар. Амгы үеде түскээ тудуг объектилеринде коммунистер болгаш харысалгалыг ажылдакчылар быжыглаттынган. Оон-биле чергелештир кандыг-бир айтырыгны партия хуралынга чугаалажыр ээзинде ында ажылдап турар [illegible] чилерни ону белеткээринге [illegible] киириштирер чаңчыл апарган.

Хурал белеткелинге кирип кээн эштер тускай даалгаларны күүседип, четпестерни илередип, ону чайладыр, мурнакчы дуржулганы нептередириниң боттуг хемчеглерин ап турарлар. Бо ажылдарга дуржулгалыг коммунистер А. К. Натпит-оол, А. К. Шеткова, А. Н. Сержантов база СЭКП кежигүнүнге кандидаттар А. В. Рымко, З. Х. Донгак идепкейлиг [illegible].

Ындыг баш удур эки белеткенген хуралдар дээштиг болур, [illegible] берип турар. Чижээ, январь айда болуп эрткен «Шагонартяжстрой» трестиниң [illegible] ап көрээли. Анаа ийи чүс ажыг кижи киржип, 11 кижи [illegible]. [illegible] коммунист тудугжу А. Ф. Ягодин анаа болуунуң чугаазынга № 15 механизасттаттынган тудуг эргелелин, № 14 [illegible] чогуур ажыл фронтузу-биле [illegible]. Оон саналының утказын хуралдың доктаалынга киирген. Ук тудуг эргелелдериниң ажылының экижилерин оларның [illegible] турган. Амгы үеде ол тудуг эргелелдери (начальниктери В. П. Лазарев, В. С. Дмитриев) ажыл-ижин чурумчуткан. Боттарының мурнунга салдынган планнарын онаалдаларын күүседип турар.

Ол-ла хуралга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажыглалга кирер тудуг объектилеринде [illegible] белиндериниң дугайын коммунистер [illegible]. Ам тресте шуут хамааржыр № 18 КМК (начальниги Г. Н. Акуленко, партбөлүк организакчызы Н. Н. Быкова), № 20 КМК (начальниги А. Ю. Кубанов, партбөлүк организакчызы Г. В. Хитяев) эрткен чылдың январь, февраль айларының дөмнелиинге бодаарга чыллагаан чок черге ажылдап шагы үзер чорукту 50—60 хуу [illegible]. Оон-биле чергелештир 1981 чылда ажыглалга кирер тудугларда ажыл-ишти хайгыыжынының, мааңгыш үлегер база база улуг туруг — район котельназы бүгү ниитиниң кичээңгейин хаара туткан. Ында № 18 КМК-га хамааржыр дашчы 4 бригадалар, херээжен беш организация ажылдап турар. Котельная тудуунуң ажылын трестиң удуртукчузу коммунист Л. Н. Ткаченко баштаан штаб хүн бүрү хайгаарап, тодаргай хемчеглерни боттандырып турар.

Хуралдарга [illegible] калбаа-биле идепкейлиг кирип [illegible] хүн айтырыындан база хамааржыр. Ынчангаш партбюро партийжи хуралдарының [illegible] ону коммунистерге калбаа-биле таныштырып [illegible] сүмезин алган. Оон түңнелинде партия организациязының чыл дургузунда чорудар ажылдары тодарап, коммунистерниң ажыл-чорудулгазы удуртулгага, шын хуваарылгага улуг дузаны чедирип турар.

Санал бээр активчилерниң саны сөөлгү үеде көвүдээн. [illegible] коммунистер С. Н. Панов, К. К. Очур-оол, Ю. Т. Мещеряков болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, хуралдарга саналдарны идепкейлиг берип турар. Шүгүмчүлелдиг болгаш бот-шүгүмчүлелдиг саналдарны деткиири, тудуг объектилеринде четпестерни [illegible] чайладыры парторганы болгаш трестиң удуртулгазының ажыл-херектеринде чаңчыл болу берген.

Чоокта чаа болуп эрткен партия организациязының ажык хуралынга «Партияның XVIII областы конференциязының түңнелдери болгаш анаа хуушур эге организацияларның сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашканы коммунистерниң [illegible] партия кежигүнү эвес активчилерниң улуг сонуургалын болдурган. Манаа санал берген коммунистер Н. Н. Быкова, А. Д. Оңдар, партия кежигүнү эвес А. Н. Родченко болгаш өскелер-даа тудуг ажылынга четпестерни дарый чайладыр талазы-биле тодаргай саналдарны киирген. Хурал соонда 24 өг-бүле чурттаар бажыңның канализация станциязын ажыглалга кирер дээш шудургу ажылдар эгелээн. Ажыглалга кирер тудугларга күштүг болгаш материал-техниктиг курлавырларны мөөңнээр дээн партия хуралының [illegible] хемчеглерни ап турар.

Хуралдарга коммунистерниң бот-идепкейи ажыл-херектиң ниити чорудулгазынга эки [illegible] ангыда, харын коммунистерниң моральдыг дадыгыышкынынга, кежигүн талазы-биле өзүлдезинге база улуг идигни берип турар. Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда ажылдап турар мурнакчы [illegible] комсомолчулар партияның хүрээлеңинге кирер билдириишкиннерин партбюронуң адреси [illegible]. Партия эге организациязынга чыл бүдүн-ле ажыг үениң дургузунда 15 кандидаттар немешкен. Ынчангаш күш-ажылга дадыккан, быжыг туруш-сорук эштер партийжи хүрээлеңге немешкени ол. СЭКП кежигүнүнге кандидаттарның 90 хуузу комсомол хамныштыр кирип турар. Оларга бызанчы-бетонщик В. С. Чульдум, штукатур-маляр кыс Л. А. Дамчу, чолаачы В. К. Сундуй болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Коммунистерниң бот-идепкейин, эртип турар хуралдарның дээштиин бедидер ажылдар тресте [illegible] нязында ам-даа кошкак дээрзин миннир херек. [illegible] партия хуралдарынга оэлдаар, чыллагаан чок черге шуут [illegible] ангыс коммунистер бисте бар. Партбюро [illegible] хамаарыштыр чогуур хемчеглерни албайн келген. Оон [illegible] хуралдарга ат чалап орар, санал-онал бербес, идепкей чок, чамдык коммунистерниң бот-идепкейин көдүрер айтырыглар тургустунмайн келген.

Оон ангыда партийжи хуралдарга тодаргай [illegible] [illegible] алыры [illegible] организастаарын болгаш [illegible] доктаамал күштелдирери эргежок чугула болгай. Бо айтырыглар база-ла бисте ам-даа чогуур бедик деңнелде тургустунмаан.

«Бир эвес партия кежигүннери хуралдарга анаа-ла шак үе эрттирип олуржур, бажы удур белеткеп каан ораторларны дыңнап алыр дээш кээр болза, партия организацияларының ажылы ёзулуг ажыктыг боор шыдавас. Партия хуралы дээрге, кандыг-даа партия комитединиң пленуму ышкаш, бүгү-ле эң чугула айтырыгларны ханы, бодамчалыг болгаш шыңгыы чугаалажыр чер-дир» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол бүгүнү бо талазы-биле ажыл-херекке хажык чок [illegible] болдурар ужурлуг бис.

К. ЧОРЕВЕ,
«Шагонартяжстрой» тресте партбюро секретары.

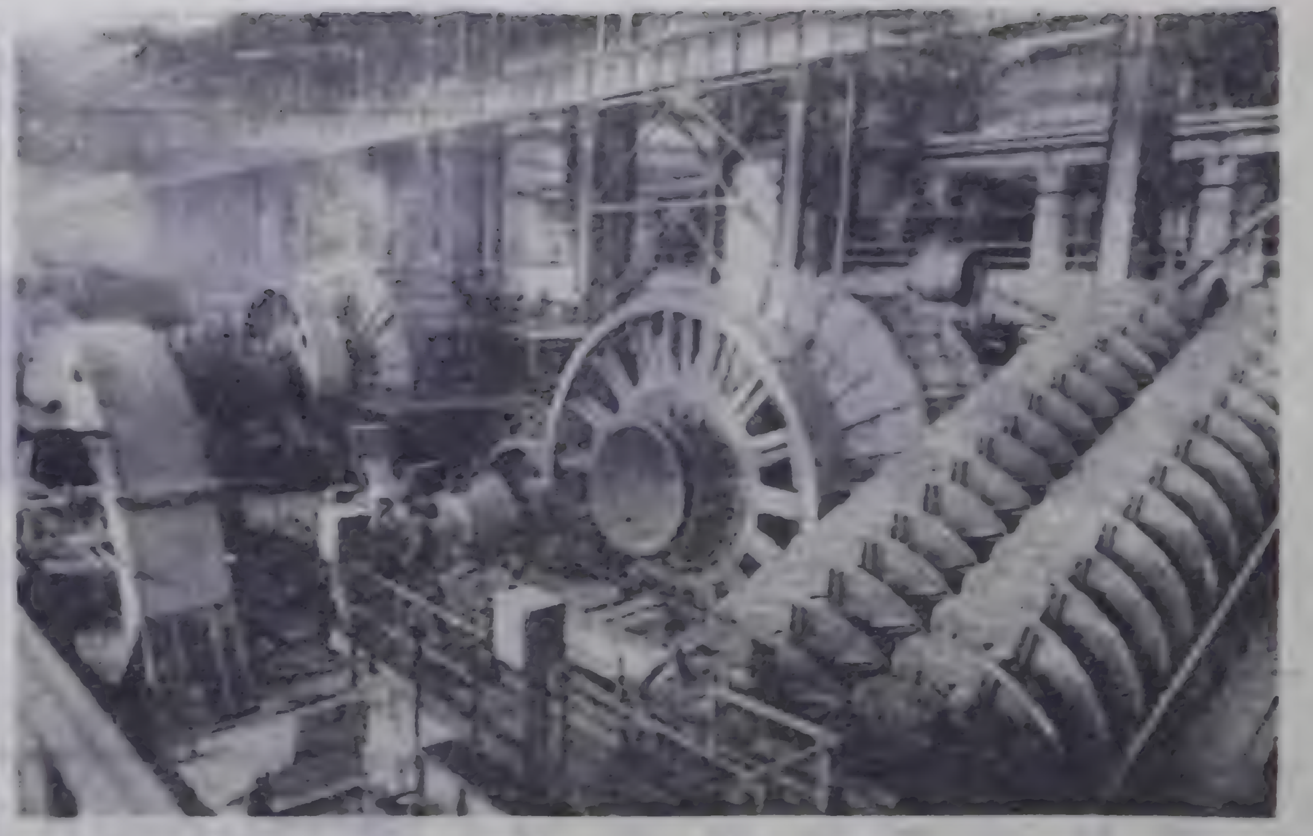

БЕЛГОРОД ОБЛАСТЬ. Курскиниң магнит аномализазының Лебединскиде даг-байлаг баайыраалга комбинадында чылда 1700000 тонна концентрат бүдүрер ийиги ээлчег ажыглалга кирген. Ол күчү ук бүдүрулгениң Курскиниң бүдүрүлгелериниң аразында чарышка руда концентрады бүдүрер талазы-биле бирги черже үнер аргазы берген.

ЧУРУКТА: Лебединскиниң ДБК-зында ийиги ээлчегде пролет.

О. СИЗОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫЛАР

Кооператорларда

1971 чылдың орай күзү. Бир эртен Дарыймаа Дөмүр-ооловна Шүгдүр-оолду райпо [illegible] черинин даргазы [illegible], школа буфединге садыгжылаарын анаа сүмелээш, ынчап чоруй улуг магазиннерге ажылдаар дугайында айтырыгны көрүп көөр бис диген. Райпо даргазы-биле болган ол чугааның соонда Д. Шүгдүр-оол школаның улуг эвес буфедин хүлээп алган. Садыг шугумунга оон аргадуржулгазының [illegible] нындан ажыл баштайгы дааредзинде элээн берге болган. Буфеттиң ишти тар, бараанның көрүштүг кылдыр делгеп [illegible] таарымча чок. Коңга медээзи эдиптерге, бичии [illegible] долуп келир, уругларның чугаа-соолу дыргын-на апаар. Анаа чанчыкпаан болгаш, ажылын ол арай бергезиниипдаа турган. Ындыг-даа болза [illegible] ла амыр, белен чүве кайда боор, бергелерни кызымак чоруу-биле шылажып эртер апаар» деп бодал оон сагыжындан үнмес апарган. Ол бодал-биле Дарыймаа Дөмүр-ооловна ажылынче улам [illegible], оон үглериниң тыл [illegible] ишти, дыштын [illegible] тургаш, ажылдаарынга таарымчалыг чамдык [illegible] тургузуп алган. Шак мындаар-ла [illegible] [illegible] Дарыймаа Дөмүр-ооловнаның садыг шугумунга ажыл-ижиче оруу мындыг янзылыг эгелээн.

Райпо баштаар чери элээн үе эрткен соонда аныяк кижиниң хамаарышкан ажылынга кызымаан эөренип көргеш, идик садар магазинге ажылдаары-биле ону ынаар шилчиткен. Д. Д. Шүгдүр-оол ук магазинге дөрт чыл ажылдааш, ол үениң дургузунда райпо баштаар черинден шаңнал-макталды чаңгыс эвес удаа ап келген. Коллективтиң садыгжыларының аразында калбарган социалистиг чарыжынга тиилеп, мурнакчыларның одуруун баштап турарыдаа таварылга эвес. Оон-биле кады Дарыймаа Дөмүр-ооловнаның [illegible] жулгазы бедип орган. Кызымак ажылы-биле ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган болгаш ону төлептии-биле эдилеп чоруур.

Д. Д. Шүгдүр-оол бо хүннерде база райпонуң мурнакчы садыгжыларының одуруун баштап турар. Хандагайты суурда универмагтың галентерея салбырынга келир болзуңарза, ол сиңерни хүндүт [illegible] хүлээп албышаан, [illegible] бараанныарны сүме [illegible] ийикпе, азы көргүзер. Дарыймаа Дөмүр-ооловна өөнүң ээзи Александр Самбуевич Шүгдүр-оол-биле кады ол салбырда садыгжылар. Өг-бүле бо магазинде ам беш чыл уурксезинишкин чок ажылдап турар.

Райпо коллективиниң эрткен беш чылда ажылын түңнээн хуралга мурнакчы шалыпчыларның аразынга Д. Д. Шүгдүр-оолду база чоргаарал-биле адаан, социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга эш өөрү байыр чедирген. Дарыймаа Дөмүр-ооловна Шүгдүр-оол эрткен беш чылда шынап-ла кызымак, үре түңнелдиг ажылдааш, үүрүктеп садар бараан саарылгазының планын 136 хуу күүсеткен. А 1980 чылда оон ийи ажылы районнуң [illegible] рниң аразында шилчиир Кызыл туг-биле демдеглеттинген. Эрткен беш чылда бүдүрүлгечи бедик [illegible] дээш мурнакчы садыгжы Дарыймаа Дөмүр-ооловнаның адын районнуң хүндүлел дептеринге киир бижээн болгаш чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында аскан.

Мурнакчы садыгжы чаа онгу беш чылды база бедик көргүзүглер-биле эгелээн: Төрээн партиязының XXVI съездизинге Д. Д. Шүгдүр-оол төлептиг ужурашкан. Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин [illegible] нист садыгжы бүрүн күүсеткен. Бо чылдың ийи айларының бараан саарылгазының планы хуусаа бетинде 105 хуу күүсеттингген. Ынчангаш Дарыймаа Дөмүр-ооловна биле Александр Самбуевич Шүгдүр-оолдар сөглээн сөзүнге ээ [illegible].

Садыгжыларның эки ажылдаан чаңгызы оларның кызымаанда, хүлээлгезинге [illegible] бедик тарыысалгазында. Хамаарылганың бедик культуразын чедип ап турарыдаа ында.

М. МОНГУШ.
Өвүр район.

Эртем — көдээ ажыл-агыйга

РАКЕТАЛАР ДОЛУГА УДУР

Делегейниң ангы-ангы чурттарынга чыл бүрүде садтарны болгаш виноград тараан черлерни, цитрус үнүштериниң болгаш таакпының плантацияларын долу үреп чок кылып турар. Бойдустуң чайгаар болур ол коргунчуг халавы-биле демиселдиң ажыктыг аргазын бистиң чуртувуста ажылдап кылган. Интенсивтиг көдээ ажыл-агыйлыг мурнуу районнарның коңчуг улуг девискээрин — алды миллион гектарны — метеорология ракеталары болгаш снарядтары долудан бүзүреңгиг камгалап турар. Долуга удур улуг полигоннарны Узбекистанда, Таджикистанда, Азербайджанда, Арменияда, Грузияда, Крымда болгаш Соңгу Кавказта тургускулаан. Оларның бирээзи Молдавияда ажылдап турар. Оон дугайын ПМА-ның корреспондентизи Георгий СТОЙЛИК мынчаар бижип турар.

[illegible] дээр-бойдустуг болгаш [illegible] Молдавияда виноградтың болган [illegible], [illegible] бедик дүжүдүн өстүрүп, ажаап ап турар. Ынчалзажок долу булуттары кырынга кестүп келгенде, оон садтары болгаш виноград тараан черлери, шөлдери болгаш плантациялары [illegible] турар. [illegible] республиканың девискээриниң [illegible].

[illegible] долуга удур ракета-биле демиселдиң аргазын 1964 чылда чогум-на Молдавияга кеенээнизаа таварылга эвес. Оон алыс утказы кандыгыл? Радиолокациялыг станцияларның [illegible] биле — колдуунда 300 километр радиуска ажылдаар «МРЛ-5» («Радиоград») деп [illegible] турар — долу чыглы бериболгу дег булуттарны тып алыр. Айыылдыг черниң [illegible] командылап [illegible] дамчыдар. Ыраккы ракеталар установкалары кеңнээр хөделириил дээр дугайында шиитпирни анаа хүлээп алыр.

Долунуң дүжерин болдурбазынга колдуунда үш-дөрт ракета четчир. Чамдыкта, айыылдыг долу булуттары хөйү-биле чыглы бергенде, ракеталарны үш чүс чедир адып үндүрер апаар.

Ракета булутка боттуг менгин келееккиргештерин таразы бүдүрүүштер болгаш олар чаа конструкцияларның эгээр бедибээр. Олар дээрбе-биле [illegible] [illegible] [illegible] Ынчангаш [illegible] келир.

Радиолокациялыг станциялар, ракета установкалары, электрониктиг санаар машиналары-биле [illegible] метеорологтарны, синоптиктерни, хайгаарачыларны, физиктерни, математиктерни, химиктерни болгаш долуга удур демиселдиң өске-даа специалистерин чурттуң хөй-хөй дээди өөредилге черлери — Москвада, Киевте, Саратовта, Казаньда университеттер, Одессада болгаш Ленинградта гидрометеорология институттары белеткеп турар.

Долуга удур тос отряд амгы үеде Молдавияда 1 миллион 180 муң гектар шөлдерни, садтарны болгаш виноград тараан черлерни камгалап турар. Олар чыл бүрүде 20 миллион чыгыы рубльдиң дүжүдүн камгалап ап турарлар. Долудан чидиролгени он катап эвээжеткен. Молдавияга ракеталарның камгалалга алыр көдээ ажыл-агыйлыг шөлдериниң хемчээли 1985 чылга чедир ийи катап [illegible].

Долуга удур демисел чорударының совет аргазы-биле [illegible] хөй-хөй специалистери Молдавияга таныжып болгаш бөгүн ону Болгарияда, Венгрияда, Швейцарияда, Аргентинада чедиишкиниг ажыглап турар. Москва болгаш өске-даа чурттар ону хоочок сонуургап турар.

(ПМА).

✦ ✦ ✦

Любовь Логинова Чадаанада культура бараанларының садыынга ажылдап келгеле беш чыл болуп турар. Бо үениң иштинде ол садыг алыкчыларының чагыгларын кызымак күүседип, садыгның культуразын болгаш оон ажылының мурнакчы аргаларын ажыглап турар мурнакчы садыгжыларның бирээзинге санадып турар. Комсомолчу кыс бараан сайгарылгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

Любовь Логинова чоокта болуп эрткен республиканың аныяк мурнакчыларының слёдунга киришкен. Ол «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп хөрек демдээниң ийиги болгаш үшкү чергези-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Л. ЛОГИНОВА.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

✦ ✦ ✦

Молдургалары

М е н д и

«Май 1» совхозтуң хөй молдургаларын Ак биле Галина Мыйгакчыктар азырап, ажаап турар. Коланда сиген, силос, тараа болгаш дус четчири-биле чедиртинген. Ажаалдазы база чемгерилгези эки болгаш молдургалар хүр кыштаан, [illegible].

Ырак-узак тайга ээзэ черде чурттап турар ол малчыннарның ажылынга чоокта чаа совхоз төвүнден агитбригада кээп тораан. Оон кежигүннери кадарчының ажылынга дузалажып, силостуг оңгарны ажыдып берген болгаш анаа концертти, кинону көргүскен. Совхозта партком секретары В. Монгуш солун лекцияны [illegible].

Д. АНЫР-САНАА.
Тожу район.

АГИТКВАРТАЛДАР ДАМЧЫШТЫР

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана кожуун Советинде херээженнер чөвүлели 14 кижи состантыг ажылдап турар. Ону школа башкызы Оолак Самдановна Сарыг-Хаа удуртуп турар.

Бажын-Алаак сууру 13 агитквартал хуваап тургускан. Херээжен чонунуң ортузунга [illegible] агиткварталдар дамчыштыр чорударга эптиг болгаш таарымчалыг.

Кожуун Советтиң конторазынга кире бергеш, ында херээженнер бүдүнүн көөрге-ле, оон кылып чорудуп турар ажылы илден. Ында ажыл [illegible] агиткварталдарже хуваалдазын, ону харылап турар херээженнер чөвүлелиниң кежигүннерин, малчыныл коданнарга шеф дузазын чедирер [illegible] хуралдарны бижип алган.

Херээженнерниң ниити болгаш чөвүлелдиң хуралдарын планнаттынганы ёзугаар эрттирип турар. Агиткварталдарның дыштаныр болгаш байырлалдар хүннеринде кандыг темалыг кежээлерни [illegible] тускай графикте кылып каан.

Сөөлгү үеде «Өг-бүле быжыы», «Тыва улустуң чаңчылдары», «Урал-шевер холдар», «Аъш-чемиң кылып өөрен!», «Араганың хоразы» деп темалыг кежээлерни организастап эрттиргени чонга солун болган.

Агиткварталдар айы-биле хааткын, хоккейниң болгаш хол бөмбүүнүң маргылдааларын организастап эрттирип турар. Ол маргылдааларны эрттирип турар үеде ёзу аъш-чемин кылгаш, дадыгылдаарын агиткварталдар график ёзугаар организастап турарын [illegible].

Суурнуң ажылдар херээженнер чонну хаара туттуп киириштирерин организастап турар. Хой кыргылдазы, мал чеминиң белеткели, мал кыштаглаашкынының үезинде мал кажаааларын, чурттарга бажыңнарын малгаштаарынга, чугайлаарынга, одек коптарынга, сүт-кудар дескаарлар [illegible] кирип, мал [illegible] херээжен хойларга оларның хураганнары нени-биле дөмей чаңгыс ай дугаарлыг турарыбиле оларны [illegible] кылып берип турарлар.

Херээжен чонуң ортузунга «Шевер холдар» деп бөлгүмнү организастаан. Анаа улус улуг [illegible] турар. Ында хөй кижини хаара туткан. Бо бүгү ажылдарны кылып чорударынга ында херээженнер [illegible] А. Монгуш, М. Монгуш, А-К. Ховалыг, Ч. Хорлут-оол оларның улуг-хуузу улуг. Агиткварталдар аразында социалистиг чарышты организастап, оон негелделерин ажыглап кылган.

Суурда арагалаар, ажылынга эө-харысалга чок өг-бүлелерни чөвүлелдериниң хуралынга тургузуп турар. Аныяк өг-бүле Саара, Байыр-оол Монгуштар болгаш аныяк уруг Вера Хомушку оларны чонга чугаалажкан [illegible].

— Суурнуң чурттакчыларының [illegible] ажыл-агыйын [illegible] талазы-биле, ыланнгыя эрткен чылын ногаа, картофельди тарыыр талазы-биле элээн ажылдарны кылып чорутканывысның түңнелиндиве хөй өг-бүлелер оларны тарып алган. Оон эки дүжүттү ажаап алганнар. Ол ышкаш хаваннарны база суурнуң чурттакчыларының хөй кезии азырап өстүрүп турарлар. Бо чылын ол ажылдарны уламчылап кылыры-биле ногаа, картофель тарыырын, мал-маган чок өг-бүлелерге оларны өстүрер ажылы организастаарын амдыгааштан эгелеп планнап кылып, партком, кожуун Совет-биле болгаш совхозтуң [illegible]-биле сүмележип турар бис — деп, Оолак Самдановна чугаалаар болду.

Амгы бо хүннерде суурда [illegible] организастаарынга белеткенип турарлар. Бо бүгү ажылдарны кылып чорутканының түңнелинде сөөлгү үеде, ылангыя чаа чыл үнген соонда, Чадаана кожуун Советиниң девискээринге [illegible] болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун [illegible] баан.

— Бистиң кылып чорудуп турар ажылывыска совхозтуң партком, кожуун Совет болгаш [illegible] деткимче көргүзүп, дуза чедирип турар — деп, [illegible] Оолак Самдановна немеп чугаалады.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Чөөн-Хемчиктен медээлер

ЧАРЫШТЫГ

Опанай Чамбалович Монгуш Карл Маркс аттыг совхозтуң хойжузу. Ол сөөлгү 20 чылдың баштайгы он беш инек малдап, сөөлзүгүн хойжулап турар. Хойга ажылдаан үезинде ол төрүүр 100 башка онаажтыр 71-тен кудуэвес хураганны, чыл санында хойдан-на 2 кг дүктү ап келген.

Республиканың көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин [illegible] боттандырар дээш О. Монгуш төрүүр 100 хойдан 90 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү алырып түлээнген. Амгы үеде оон коданында төрүүр 345 хоюнуң хой кезии оолдапкан, чаш төл онча-менди.

Өгнүң херээжен ээзи Кызыл-Сарыг Сандановна хойну тевергежир, суггаржыр, чыл бүрүде ээзиш эвес хураганны өстүрүүн келген. Оларның оглу Василий чаңгы, күзүн чер [illegible] [illegible] дыгынга, бүжүт ажаап алышкынынга, чайын совхозтуң мал чемиңиң белеткелинге киржир механизатор. Ол кышкы үеде ада-иезиниң ажылынга дузалажып, коданчылап турар.

Онаашкан ажылы ёзугаар Опанай Чамбалович ээ-харысалгалыг дээргин фестүнду көрдүүге. Хойнуң массалыг оолдап эгелээриниң мурнунда ол коданынче сакманчыларны чегчедеп, мал чемин курлав, аъш, каңзаазын хынаттынар чаңчылдыг. Малчынның [illegible] ВЛКСМ кежигүннери кыстар Нелли Донгак, Любовь Монгуш [illegible] биле барган, бо хүннерде 62—80 хураганны дорукттурганнар. Чоокта чаа пенсионер Сувең Балгановна Монгуш [illegible] 40 ажыг хураганны доруктуруп алган. Бо коданда Кызыл-Сарыг Сандановна база таан дөрт сакманчы чаш төлдү чидирип чок алыр дээш аразында чарышты ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

Улуг-Ховунуң хойжуларында

«Чыргаа-Бажы» совхозтуң Ыыргакы салбырының Улуг-Хову [illegible] тарның хойжу бригадазынче хой оолдаашкынның кидин түгүктээн. Бригадада ниитизи-биле 6700 хой 16 коданда хур кыштап турар. Оон иштинде 3500 ажыг төрүүр хой 9 коданда. Төрүүр коданнарда [illegible] чедир-лен.

Бо хүннерде 2765 хой оол[illegible] менди камгалап алдынган. Бригадада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Монгуш Довур-ооловна Чола партбөлүк организакчызы [illegible] тазаныкчызы. Оон коданынга 400 ажыг дүңгүш төлдүнүң 60 хуузу оолдапкан, чаш хураганнар менди. Монгуш Довур-ооловна күш-[illegible] аныяктарга бодунуң арга-дуржулгазын демдектиг берип турары-биле хүндүткелдиг.

Ол бригадада хойжулар Б. К. Куулар коданында 298, А. А.-Х. Монгушта 276, М. Ө. Өлчей-оолда 288, А.-Х. О. Монгушта 277 хой төрээн болгаш чаш төлдү бүрүнү-биле алдынган.

Сакманчылардан А. Кара-Сал, Д. Монгуш, В. Монгуш, Л. Донгак, Л. Ооржак олар 70-ден 130 чедир хураганнарны азырап ажаап, кызымак ажылдап турар.

Хойжуларның арга[illegible] политчередилгезин болгаш зоотехниктиг [illegible] Политшколага айда бир удаа болур, ону хойжу бригаданың бөлгүмдүү О. Ч.-Х. Оңдар эрттирип турар, а зоочередилгезин зоотехник В. О. Куулар айда 3 удаа чорудуп турар.

Редакцияга чагаа

ХАРЫЛЗААНЫ ЭКИЖИДЕР

Тес-Хем районнуң ырак суурларының бирээзи — Ү. Шынаа «Тес-Хем» совхозтуң бир кол салбырының төвү. Суурну долгандыр өшкү, чылгы, хойнуң бригадалары, малчын коданнар хөй. Оон ынай суурда сес чыл школазы база бар.

Бистиң суурда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү хөйрлиниң [illegible] каш турзуган деп болур. Автобус аргыжылгазы чок. [illegible] ларының кырынга олурар [illegible].

Чамдык үелерде радио мыжавастап, телефон ажылдавайн баар. [illegible] [illegible] [illegible] алыр. Ол кээрде бир бүдүн-бүдүн куспак солун кээр.

Ү. Шынаа суурнуң чурттакчыларынга эң-не чугула чүве автобус болуп турар. Ол Шынааже чоруп турар автобус Ү. Шынааже кээп болурунуң аргазы бар болгу дег. Ону аргыжылга талазы-биле харыылап турар чарылгаларның экижилер кичээнгейге алырын чурттакчылар дилеп турар бис.

Ө. КӨГЕН.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УЗБЕКИСТАН

Узбекистанның хереглекчилер кооперациязының системазында эң улуг бүдүрүлге—Самаркандының хавак семиртир комплекизи норма ёзугаар үш чылдың орнунга чангыс чыл иштинде болунуң төлевилеттинген күчүзүнде чеде берген. Ында хавааларның саны он катап көвүдээн болгаш ам ийи муң баш четкен.

[illegible] бир-чээн республиказында эң чиик: чем баазазының үндезини — Самарканд районнда [illegible] рысы. Оларны свёкла, тыква, люцерна болгаш мал чемнери культуралар-биле холуп, болбаазырадып берип турар. Ол культураларны 120 гектар тускай шөлде өстүрүп ап турар.

Узбекистанның мөлээ хереглекчилер кооперациязының арткан мал семиртир 200 бүдүрүлгелери база хайныраттынган күчүлерни дүрген темпилер-биле шингээдип ап турарлар. Оларның шуптузунуң онгу беш чылдың сөөлгү ийи чылында ажылдалга кирген магалыг. Ол адырның хөгжүлдези республиканың [illegible] чылдың хүлээп алганы программа ёзугаар уламчылап турар. Көдээ кооператорларның эът пехтерининиң четкизин моокку чылдарда ийи катап калбартыры көрдүнген.

ЛАТВИЯ

Аныяк латви чурукчу М. Табака бодунуң чаа чуруун партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызы, чалбыыштыг революсу Александра Колонтайга тураскааткан. Ленинниң [illegible] Александра Михайловнаның Швейцарияның [illegible] чедип турарын ол көргүскен.

— Мен бичиимден эгелээш бо кайгамчыктыг херээжен кижиниң магалап чоруур мен. Оон улуг болгаш чырыткылыг чурттаалгазының дугайында оон секретары, бистиң өг-бүлевистиң өннүү Эмма Лоренсондон дыңнаан мен — деп, М. Табака чугаалап турар.—Колонтай—онза болгаш бүгүн эргелиг элчининиң эргезин эдилээн төөгүде бир-ле дугаар херээжен кижи—Октябрьның революзунуң [illegible] бодунга чайынналдыр сиңирип алган. Шак-ла ону мен бодумнуң чуруумга илередирин оралдашкан мен.

Совет херээжен, оон алдарлыг ажыл-херектери—Латвияның Ленинчи комсомолунуң шанналының лауреады М. Табаканың чогаадыкчы ажылдарының эң чугула темаларының бирээзи. Эгелеп турар чылда чурукчунуң планнары база оон-биле холбашкан.

— Бодумнуң үежилерим — латви херээженнерниң дугайында чурулга тооожуларын уламчылаар күзелдиг мен,—деп, ол чугаалап турар. Күрүнениң танцының «Дайле» ансамбльның артизи Регина Разуманың портреди-биле ол түү эгелээн. [illegible] портреди тема талазы-биле база аңаа каттыжар. Амгы үениң мадонназын — аас-кежиктиг не-херээженни база чурул көргүзерин күзеп турар мен.

КИРГИЗИЯ

Төп Тянь-Шаньда эң-не берге арт болуп турар Кара-Гоо [illegible] саатчок ажып эртип турарлар. Киргизияның бедик даглыг районнарын «Улуг чер»-биле харылзаштырып турар кара чаң [illegible] мастер [illegible] Мурзалымбековка баштаткан оруук ажылдакчыларының аныяктар коллективи хандырып шыдаан.

Дөрт чыл бурунгаар Бейшеналы Кара-Гоонуң «ээзи» болу бергенден бээр транспорттуң арт аксынга мөөнелиг саадаары — хаая болуушкун. Кара сагыштыг арттың «хулугуру» мастер тывылган.

[illegible] Б. Мурзалымбеков адазының—Киргизияда [illegible] оруук мастери М. Султановтуң — удуртулгазы-биле каш чыл ажылдаанының соонда даглыг республиканың аргызынга орууннуң бо чугула участогун башкарарын аңаа идегээн. Дуржулгалыг оруук ажылдакчызы бойдус өскерилгелериниң эң-не берге үелеринде оруугу белеткээрниң аргаларынга оглун өөредип каан.

Бүгү-ле оруук машиналарын башкарып билир кыдыр Бейшеналы акызы Кылыралыдан өөренип алган, оозу ам бедик даглыг черниң оруктарының бир участогунуң коллективин удуртуп турар.

Ук династияның эң бичиизи ам ол өөредилгелерин теоретиктиг билиглер-биле быжыглап турар—бо чазын ол Фрунзениң автооруук техникумунуң бот-өөредилгелиг салбырын доозар. Кара сагыштыг арттың орууннуң бүгү-ле ээр-дагыр черлерин бирден-бирээ чокка шиничилеп алган болгаш хар чаай бээрге азы шуурганнай бээрге күүселир кол-кол сорулгаларны тодараткан, оон аңгыда коллективте кижи бүрүзүнүң ажык солуп шыдаарын чедип алган: ажылчын бүрүзү элээн [illegible].

Амгы үеде дуржулга алыры-биле Кара-Гоожэ Тянь-Шаньның өске арттарының ээлери барып турар. Бейшеналы эшнерлеринге чажыттарын дамчыдып берип турар.

ТАДЖИКИСТАН

Бүдүрүлге технологиязын сайзырангайжыдары — Душанбениң «Таджикгидроагрегат» заводунуң электри энергиязы камнаар талазы-биле чугула курлавыры. Бүдүрүлгениң инженерлери бир кезекти кылып үндүрериниң чаа технологиязын бүдүрүлгеге шингээтпеш, чылда 120 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр арганы берген.

Энергетика чарыгдалын эвээжедириниң аргаларын бүдүрүлгеде соксаалчок дилеп турар. Амгы-амгы дериглерни сайзырангайжыдыышкыны [illegible] эртээн чылын 500 муң киловатт-шак энергияны камнап алган.

Кол угланыышкыннарның төлевилелинде Таджикистанга 16 миллиард киловатт-шак электри энергиязын бүдүрери көрдүнген. Рогун болгаш Байпазин ГЭС-териниң тудугтары калбарып турар. Байлак эгээртинмес болза-даа, ону камныг ажыглаарының айтырыы улам чугула болуп бар чыдар. «Таджикглавэнерго» [illegible] нарының киржилгези-биле он бирги беш чылда электри энергиязын [illegible].

АРМЕНИЯ

«Армхиммаш» каттыжыышкынның демир-оруктарындан белен продукция чүдүрген составтар ам график ёзугаар чорул турар апарган. Ол болза автоматтыг склад комплекизин [illegible] ган.

Бүдүрүлге коллективи хол-биле кылыр, хөй күш үнер ажылдарны [illegible] шингээдип алганы онгу беш чылда механизастаашкынның деңнелин 85 хуу чедирер арганы берген.

Хол-биле кылыр ажылдарны кызырарының комплекстиг программазын боттандырары продукция бүдүрүп үндүрериниң ниити хемчээлин улгаттырар арганы каттыжыышкынга бээр.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Э. ХОНЕККЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылдыр чааган ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативаларын Германия Демократтыг Республиканың бүгү хамаатылары [illegible] деткип турар деп, ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер делегейниң каш чылдаан часкы ярмаркази ажыттынган Лейпцигке чуве чугаалап тура медеглээн.

Болунда нааз дайынның кижилерниң [illegible] секти эндере бүдүрерниң империалистиг политиказын барымдаалааш, тайбыңның болгаш чепсегленниишкинниң дужурерин боттур программазын саналдаан совет коммунистерниң шуулганының документилерин ГДР-ниң чону чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаан [illegible] Оон уламындан кижи төрелгетен атомнуг халаптыг [illegible] иделеңиг чепсекти чедип алыр.

Совет Эвилелиниң дүшкүүр дуг чоргуту [illegible] ның политиказын [illegible] ринче болгаш боо-чепсекти эндерезе бүдүрерин [illegible] дээш демиселиниң чаа үе-дадазы болур деп, Э. Хонеккер чугаалааш, Моон-биле [illegible] ол Совет Эвилелиниң чаа саналдары [illegible] үнелеп көөрүнче болгаш оларга чогуур боттут хемчеглерабиле харылаарынче Барыын чүктүң улустарын болгаш чазактарын кыйгырган.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛЕЙПЦИГ ЯРМАРКАЗЫНДА

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). Социалистиг экономиктиг интеграция боттанмышкынында дээрзин Совет Эвилелиниң болгаш Экономиктиг Дузаламчы Чөвүлелиниң кежигүннери [illegible] чурттарның шала [illegible] чүүлдери көргүзүп турар. Үлэс ажыл-агыйының 20 ажыг адырларының продукциязынга Лейпцигте делгеттинген херилери бүдүрүлгенин үр хуусаалыг база план ёзугаар специализастап болгаш кооперастап турарының түңнели болуп турар.

Делегейниң «Интератоминструмент» каттыжыышкынының хазы белеткээн чүүлдери чемаргага [illegible] улуг сонуургалын хайныктырып турар. Атомну тайбың сорулгаларга ажыглап турарының дугайын мыла көргүскен. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, [illegible] ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң бүдүрүлгелери атомнуг электростанцияларга [illegible] лабораторияларынга база медицина [illegible] адырның үлептир бүдүрүлгелеринге ажыглаар 200 ажыг приборларны болгаш установкаларны көргүзүп турар.

Акы-дунма чурттарның специалистери-биле сырый хамы ажылдажылгага совет специалистерниң [illegible] лаа ССРЭ-ниң павильонунда делгээ [illegible] чугула черни ээлеп турар.

ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер ССРЭ-ниң павильонун көрүп тура совет делгиирге бе[illegible] 1981 чылга чедир ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга бүдүрүлгениң специализастаарының база [illegible] ы республиканың даштыкы экономиктиг харылзааларының улам ыңай шапкын хөгжүдүрүнге ниитилелиг үндезин болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. ГДР-ниң ярмаркада делгээн чүүлдери ол системниң бадыткалы болуп, ийи чурттуң улустарының хамы ажылдажылгазының [illegible] ниң демдээ болу берген.

Лейпцигте ярмарка социалистиг чурттарның чүгле [illegible] эвес, харын оларның специалистериниң дуржулгазын солчуруунуң калбак шуулганы болу берген, ол чорук социалистиг экономиктиг интеграцияның [illegible] барааболур.

Болгар биологтарның чедиишкиннери

СОФИЯ. Тараа культураларының болгаш мөгаалырның чаа [illegible] дүжүттүг хоралакчылардан камгалаар эң ажыктыг чүүлдерин тыпканы — БУР-нуң Эртемнер академиязының биологияның чаңгыс аай төвүнүң эртемденнериниң болгаш [illegible] ламзызы ол. Олар боттарының күш-ажылын БКП-ның удаваас болур XII съездизинге турасклааткаңнар. Ук төпте чурттуң 17 институттары болгаш лабораториялары каттышкан, олар молекулярлыг биологияның, дириг амытаннарның болгаш үнүштерниң физиологиязының шинчилээр талазы-биле тергиин эки көргүзүглерни чедип алган.

Бо беш чылда болгар биологтар белок синтезин шиничилээринче, дириг организмнерге биологтуг ажылчорудулгаларын өөренииринче болгаш практикага ажыглаарынче кол кичээнгейни салып турар дээрзин төптүң директору академик К. Братанов СЭТА-ның [illegible] ге чугаалаан. Биологияның чаңгыс аай төвүнүң эртем ёзу-биле ажылдап кылымынчындан болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазындан бо беш чылда 117 миллион лев-акша [illegible].

Ядролуг энергетика

ПРАГА. Остравта Витковицкиниң металлургия болгаш машина тудуушкун комбинадынга чехословак бүдүрүлгениң баштайгы парогенераторун бүдүрүп үндүрген. Ону Ясловск-Богуниңте туттунуп турар «В-2» деп чаа атомнуг электри станциязынга ажыглаар. Баштайгы ол агрегаттың соонда бо чылын 9 парогенератор болгаш ядролуг энергетикага ажыглаар 2 компенсатор бүдүрүлер.

Ядролуг энергетикага херек-дээр эң нарын дериг-херекселдерниң бүгү комплекизин чехословакияның үлетпүрү бүрүну-биле шингээдип алганы ол болур. Моон соңгаар чехословак АЭС-тер реакторлар, парогенераторлар болгаш өске-лаа ада-чурт бүдүрүлгезиниң өске-лаа беддирлери болгаш системалары-биле бүрүн хандыртынар.

Ядролуг энергетикага дериг-херекселдер бүдүрер завод Витковицкиниң комбинадынга эртээн беш чылдың [illegible] ла тургустунган. Делгем болгаш чырык цехтерде кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалдар тургустунган, амгы үениң машиналары эң частырыг чок болгаш бедик бүдүрүкчүлүг.

Бистиң бүдүрүлгевистиң ол чедиишкиннеринге Совет Эвилелиниң киирген улуг-хуу [illegible].

Акы-дуңма чурттарның дуржулгазы

БЕРЛИН. Дрезденниң болгаш Лейпцигтиң индустриалдыг округтарының хөй-хөй бүдүрүлгелериниң специалистериниң чогаадыкчы [illegible] Чыдыштанның электрилиг тывыныннуң бустут котелдарының чаа одалга системазы тургустунган болгаш шенелдени чедиишкинниг эрткен. Чамдык нефть болгаш газ ажыглаар турар бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш чуртталга бажыңнары ГДР-де ам барык чок апаар.

Ол чаа системаса одаары-биле хөмүр-даш хоюун ажыглап болур. Чурткада чыл дургузунда 50 миллион хире хүлер хөмүр-даш бүдүрүп турар, оларны ол-бо черлерге сөөртүп турар үеде дыка хөй чүүрлүп, ажыглаттынар аргазы чидип турар. Ындыг «хүлбе» хөмүр-дашты совет чүгле ажыглаар кылдыр специалистер саналдаан. Оларның болдап турары-биле алырга, экономиктиг үлетпүрде эң-не үнелиг — нефтиден ол биче-даа дудавайн турар.

Экономиктиг харылзаалар калбарган

БЕЛГРАД. Югославияның бүдүрүлгелеринче муң-муң тонна чүъктер социалистиг чурттардан Суботица хоорайның демир-оруук станциязын дамчыштыр эртип турар. Ол дээрге ЮСФР-ниң ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле харылзаштырып турар белдир болур. Оларга [illegible], электротехника бүдүрүлгелеринге херек продукция болгаш калбак хереглелдиң барааннарын сөөрткен составтар бар чоруур.

ЭДЧ чурттары-биле Югославияның [illegible] лары доктаамал калбарып база быжыгып турар. ЭДЧ чурттары югослав продукцияны садгарарынга эң эки рынок болур дээрзин «Борба» солун демдеглээн. Бо чылдың баштайгы ийи айларында Югославияның өске социалистиг чурттарже барааны сөөртүлгези 14 хуу өскен. ССРЭ-ден болгаш [illegible] чурттардан келген чагыглар Югославияның [illegible] олар [illegible] ажылдап турар. ЮСФР-ниң болгаш ЭДЧ кежигүнү чурттарның аразында бараан [illegible] бүдүрүлге кооперациязын болгаш чамдык адырларның дес-дараалай хөгжүлдезиниң, ылаңгыя судно, автомобиль тудуушкуннарын дес-дараалай [illegible] алган.

(СЭТА).

РИМ. Реаксылыг шериг-хамааты хунтаны дужурер, чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруу дээш Сальвадорнуң чонунуң демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен массалыг чыскаалдар итальян пайызылалда (үстүнде чурукта) доктаамал болуп турар.

• • •

Хосталга болгаш демократия дээш чонунуң калбак демиселин базары-биле Сальвадорнуң чагырыкчы хунтазы кадыг-дошкун ажылдаашкынны кылып турар.

АДААНДА ЧУРУКТА: Сальвадорнуң дыка хөй хоорайларының кудумчуларында байдал мындыг.

АПН — СЭТА-ның фотозу.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорнуң [illegible] америк шериг холгаарлаашкынының калбарыышкыны Сальвадорда кризистиң чидиглениринге, хол-даяң чонунуң арамынга өлүм-чидимниг хевирлеринге чедирип турар. Сан-Сальвадорнуң архиепископу Артуро Ривера-и-Дамастың [illegible] дүлге үезинде медеглээзиниң ёзугаар алырга, чүгле эрткен неделя дургузунда бежин чурттан 800 хире кижи өлүрткен. 60 хире сальвадорлар эрткен хонуктарда барыын үзелдиг терророга өлүрткен.

Америк шериг чөвүлекчилерниң өөредип каазы сальвадор солдаттар болгаш айыыл чок чоруук курттерин кырганнарны, бичии чаштарны өлүрүп, профэвилел болгаш өөредилге терри үрээген, [illegible] удуртукчуларын оорлап турар, а америк чөвүлекчилер [illegible] кирип турар. Сальвадор улустуң массалыг демиселдиниң үнүүшкүннерин базары-биле хунтаның шериглери чурттакчылыг черлерни соксаал чок бомбалап турарын Сальвадорнуң католиктиг чүрээ-хандиниң баштыы бүрүү шаптаан.

• • •

ПАРИЖ. (СЭТА). Сальвадорда [illegible] соолгу 14 айларда 15 муң кижи чеченни дыңнатпышаан. Францияның «Юманите» солуну хөй санныг шериг чөвүлекчилериниң, далай чадаг шериглериниң болгаш АКШ-тың тускай онаалдалыг шериглериден өлүрүкчүлерниң — «ногаан беррттүлерниң» Сальвадорда келгенин хунтаның бүгү удурланычылдарын [illegible] кылырының калбак хемчеглериниң күштелдиреринче [illegible].

Европа ниитилежилгелериниң комиссияларының сальвадор улусче аыш-зем [illegible] «Вашингтоннуң чүүлдүгзүнмезэ» политиктиг базымы болур деп «Котидьен де Пари» солун бижээн. Чоокку Чөөн чүүке хамаарыштыр политика дугайында [illegible] Европаның экономиктиг ниитилежилгелериниң Сальвадор талазы-биле шиитпири — Каттышкан Штаттарның албадаашкынынга Барыын Европаның чагыртыр хөөн чогуунуң база бир илерели-дир деп, ол солун айыткан.

СОНГМИНИҢ КИЧЭЭНДИРИИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның мурнуу талазында Нгиабинь можунуң Сонгми деп бичии суурунуң төвүнде улуг тураскаал бар. «Өлгеннерге мөңге алдар!» деп ол тураскаалда бижээн. Америкага Каттышкан Штаттарының «Американ [illegible]» шериглери 1968 чылдың март 16-да ол суурнуң 504 тайбың чурттакчыларын [illegible] дерзии ёзу-биле өлүрген. Он үш чыл бурунгаар америк [illegible] танзыг ёзу-биле кыргыган тайбың чурттакчыларның — [illegible] бичии чаштарның тураскаалының [illegible] ча ол суурда улуг тураскаалга чедип келгеннер.

1968 чылдың март 16-да [illegible] бар чоруур. Бичии оглуп [illegible] ниң чурт база бар. Америк солдаттың автомат [illegible] огу ону болгаш оон чаш төлүн каш-ла минута болганда өлүрүп каарын аныяк ол не-ымчаарда бүзүревейн чорааш. [illegible] автоматтар болгаш пулеметтар-биле тайбың чурттакчыларны кыра боолап эгелээн. Каш-ла шак эрткенде шөлге өлүрүкен 504 тайбың чурттакчыларның мага-боттары артып калган.

Сонгмиге он үш чыл бурунгаар болган дерзии өлүрүкчү чорук таварылга эвес, а америк шериг командылалының баш бурунгаар планнаан өлүрүкчү ханныг [illegible]. «Делегейде эң-не сайзыраңгай чурт бис» деп мактаныр [illegible] Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] тайбың чурттакчыларның арасынга 182 херээженнер бар болган, оларның 17-зи удавас божуур болган делер болур турган. [illegible] зының назыны беш ай бөлүп четпээн. Ынчаарга делегейниң ийиги дайынның чылдарында гитлерчи фашистер Совет Белоруссияның Хатынь [illegible] ёзу-биле хаггкааш, ол суурну өрттедипкеннер. [illegible] Вьетнамның Сонгми [illegible] ча чыгын [illegible]!

ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Коста-Риканың чону чугула тиилелгени чедип алган. Төп Американың ол республиказының Лимон болгаш Пунтаренас дээр порттарынче АКШ-тың шериг-далай күштериниң корабльдерин, дайынчы самолеттарны болгаш вертолеттарны чорудар дугайында шиитпирин америк камгалал министерлиги возу күш чок болдурган. Хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң удурланыышкыннарының түңнелинде Коста-Риканың хоолужулдуга хуралы америк корабльдерниң чурттуң порттарынга келирин болгаш Коста-Риканың аэродромунга америк самолёттар хондурарын хоруур деп доктааткаанының соонда АКШ ындыг базымны кылыр ужурга таварышкан.

Төп Американга дайынзырак үүлгедиишкиннер кылырының тепкиш чери болдуруп алыр дээш АКШ Коста-Риканың эриктеринге шериг өөредилгелерин эрттирерин-даа планнап турган.

Профэвилелдери, хөй-нииты организациялары, политика болгаш культура ажылдакчылары, депутаттар ол агрессчи планнарга шиитпирлиг удурланып үнген.

ИЙИ АРЫННЫГ ПОЛИТИКА

ДЕЛИ. (СЭТА). Кала-даа каттышпас шимчээшкинниң киржикчилериниң чаңгыс аай быжыглаар онуселдиниң дугайында Пакистанның амгы чагырыкчылары хөй удаа медеглеп келген-даа болза, Индияга удур хөөннерни болгаш хөделиишкиннерни улам калбартып турарын Индияның Пресс эйша интернэшнл агентилели дамчыткан. Индияга удур ожаатен хөделиишкиннерни күштелдирер дээш Пакистанның чагырыкчылары «Кашмир айтырыы» дээр хоозун шуугаазынны өскүдүп ээдээн.

Пакистанның чонга удур эрге-чагыргазының ийи арынныг политиказы Индияның чону болгаш делегейниң демократтыг хөй-ниитизи шагда-ла эскерип каан деп агентилелдиң дыңнадыында демдеглээн.

ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Үлегерлиг корум-чурум дээш

Ниитиниң корум-чурумун камгалаар ажылды экижидер, чурум үрекчилери-биле демиселди күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле Ак-Довуракның партия организациязының ажылын чугаалашкан хоорайның партия активиниң хуралы болган. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелинде партком секретарының оралакчызы С. К. Кужугет кылган.

СЭКП ТК-ның ниитиниң корум-чурумун камгалаар ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында доктаалынга хамаарыштыр айтырыгны партия обкомунуң бюрозунга чугаалажып, орта хамаарыштыр тускай доктаалды хүлээп алганы чугула чүүл болур деп, илеткелчи баштай демдеглээн. Барыын-Хемчик районда болгаш Ак-Довурак хоорайда кем-херек үүлгедип, [illegible] арагалаар болгаш [illegible] корум-чурумну [illegible] ниити чурттаалганың дүрүмнерин үрээр чоруктар ам-даа бар. Бо бүгү чоруктарның хөй нуруузун мааныыдалчак аммыралдыг, арагалаарынга хандыкшылдыг кижилер кылып турарын практика көргүзүп турар. Оларга удур демиселди чүгле милиция ажылдакчылары эвес, а хоорайның партия эңе организациялары болгаш хөй-нииты организациялары чорудуп турар.

Кем-херек үүлгедикчилерин, корум-чурум үрекчилерин тударынга болгаш ону баш удур болдурбас талазы-биле ажылдап хоорайда 31 эки тура [illegible] дружиналар чорудуп турар. Олардан В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинадының, транспорт, [illegible] энергоцентр, Ак-Довурак АТП-зиниң, «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелинде дружинниктер эки ажылдап, тодаргай ажылдарны кылып келген. Дружинниктерден амгыда хоорайның эш хуу суду, ийи дузалал пункттарында хөй-нииты профилактика чөвүлелдери, школаларда төрелдер комитеттери, 19 бажың комитеттери ажылдап турар. Олар ажыктыг ажыл кылырындан ойталаар кижилерни, урук-дарыыг багай кижизидип турар өг-бүлелерни илередип турарлар. Чүгле эрткен чылдың декабрь айда 68 ажыл кылбастарны, 35 арагачыларны илереткеш, ажылга киирген ийикпе азы албадап эмнедир черлерже чоруткан.

Партия организацияларының чонунуң чурттап турар черлериниң аайы-биле чорудкан профилактиктиг хемчеглери база чогуур үре-түңнелдиг болуп турар. Ол чугула ажылга Шагаан-Арыг суурунуң микрорайонунда быжыглаттынган рудниктиң партия организациязы чамдык арга-дуржулгалыг болуп турар. Аңаа лекторлар, агитаторлар үргүлчү барып, профилактика үезинде арагачыларны, ажыл кылбастарны, урук-дарыын багай кижизидип турерларны учетка алган, өске-даа кижизидилге ажылын чорудуп, суурда хоңнеэй шөлүн дагжыларның күжү-биле кылган.

В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинадының арыглал фабриказында чорудуп турар хүш-ажыл сагылга-чуруумун сагыыр талазы-биле хыналдалар, рейдилер, комсомолчу оперативтиг отрядтарның дайынчыларының дежурныйлаашкыны, профилактиканың он хонуктары эки түңнелдерни берип эгелээн. Эрткен чылдың январьда арыглал фабриказынга 103 кижи прогул кылган болза, бо чылдың ол айында прогул ийи катап эвээжээн. Ол үеде ажылдан ойталаар чоруктар болгаш эзириктер сергедир черге киргеннерниң саны база дыка кызырылган. Коллективте күш-ажыл болгаш бүдүрүлге сагылга-чуруму бедээн. Сөөлгү үеде арыглал фабриказында кижилер-биле кижизидилге ажылынче хөй кичээнгей салып турар апарган. Бо бүдүнүң түңнелинде арыглал фабриказы январь айда планның онаалдаларын бүгү талазы-биле ажыр күүсеткен, а февральда база багай эвес ажылдаан.

Партияның область комитединиң бюрозунуң доктаалында Ак-Довуракның партия организацияларының алынга чөнтүг шүгүмчүлелди кылган турган. Ол четпестерни казапташ ас дээш хемчеглерни ап турза-даа, четпестер ам-даа бар болуп арттышаан актив илеткелдиң болгаш санал берген илереткеннер. Хоорайда чорудуп турар профилактиктиг ажылдарның үре-түңнелдери ам-даа эвээш, оон чамдыкта шиинар куду. Чингеп мен шиинар кижизидилгевинче чаэвенгей ам-даа кошкак тургустунган Арагалыылар, хулиганнар-биле демиселди чорудуп турза-даа, оларга салдар чедирер хемчеглерни коллективтерде кошкак ап келген.

— Чамдык удуртукчулар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар хөй-ниитиниң корум-чурумунуң үрекчилеринге удур ажылды, коллективте кижизидилге ажылын чорутпайн, ону чүгле хөй-нииты организацияларының болгаш милиция ажылдакчыларының херээ деп санап турары шын эвес — деп, «Тыва дагдүгү» комбинадының директорунуң хаарлар талазы-биле оралакчызы Е. А. Злобин саналынга шын шүгүмчүлелди кылган. Удуртукчу кижи чүгле ажыл агыйы эвес, кижизидикчи болур ужурлуг.

Хоорайда ңаны четпестерни кижизилер ажылдаа четпестерниң хевээр бар. Сөөлгү үеде оларның кем-херек үүлгедир чоруу өзүп турар. Оларның-биле кижизидилге ажылын милиция ажылдакчылары, школа, ада-иелер, хөй-нииты бир демниг чорутпайн келген. Бо талазы-биле ажылды моон соңгаар чаңгыс аай планныг, бир демниг чорударының эргежок чугулазын хоорайның милиция салбырының начальниги И. С. Григорьев, № 3 профтехучилищеде партия организациязының секретары В. И. Калинина болгаш өскелер-даа саналдаан.

Партия активиниң хуралының киржикчилери хоорайга корум-чурум камгалаар ажылды моон соңгаар экижидериниң, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди улам күштелдирериниң угланган хөй талалыг болгаш хемчеглерин хүлээп алган.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» тускай корр.

КОСМОС ЭРАЗЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Сөөлгү чээрби чылдарда космоска боттандырган чүүлдерни үе бистиң угаан-бодалывысса чеже-даа эдиитирип ыратса, космосче кижиниң баштайгы ужудуушкуну, ажык космос делгеминче баштайгы үнүүшкүн, корабльдерниң орбитага баштайгы тутчулгазы, Айже болгаш планеталарже баштайгы десантылар, Айның баштайгы фотопанорамазы, корабльдиң кывар чүүлүн орбитага бир дугаар немей куткаш ышкаш кижи төрелгетенниң чедиишкиннери депшилгениң төөгүзүнге үе-чадалар боор мөңгеде артар. Делегей космонавтиказының «баштайгы» деп сөс-биле үнелеткен чедиишкиннериниң хөй кезии Байконур-биле, Чер деп планетаның баштайгы космодрому-биле холбашкан. Космосче кижиниң баштайгы ужудуп үнгениниң 20 чыл оюнуң чоокшулап орары-биле холбаштыр СЭТА «Космос эразының хүн демдеглелин»—совет космонавтиканың эң кескү чедиишкиннериниң кыска бижимелин номчукчуларга бараалгадып турар.

1957 чылдың октябрь 4-те Черниң баштайгы кылымал спутниги салып үндүрген.

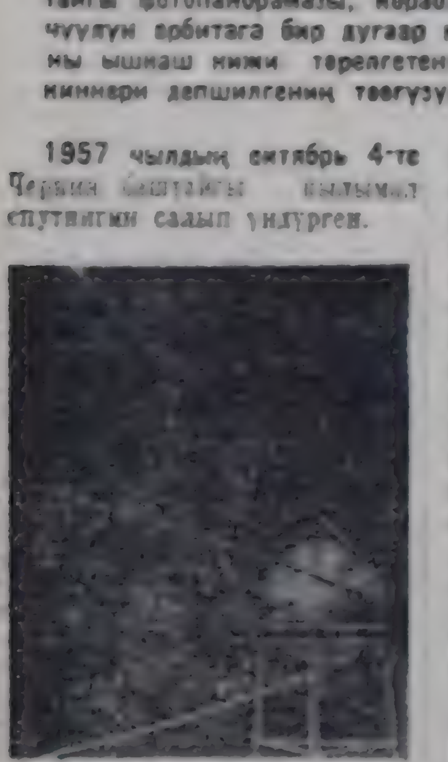

Баштайгы кылымал спутниң амгы үеде адай бергени-биле, ол бөлүүн спутник 58 сантиметр диаметрлиг шар хевирлиг болгаш 83,6 килограмм деннзилиг. «Черниң кылымал спутниги [illegible] араазынга аян-чорукте оруктуг изээр, бистиң [illegible] чаа, социалистиг ниитилелдиң кижилериниң хостуг база медерелдиг күш-ажылы кижи төрелгетенниң эң кайгамчык күзелдерин херек кырында боттандырарының херечилери кылдыраы чадавас» деп, СЭТА-ның октябрь 4-те дыңнадыкызында бижээн.

1957 чылдың ноябрь 3-те Черниң ийиги кылымал спутниги салып үндүрген. Ол баштайгызындан алды катап ар деңзилиг, боду болза чедирикчи-ракетаның сөөлгү чадазы боор турган болгаш оон иштинге контейнерлерни, эртем аппаратуразын тургускан. Агаар эрттирбес контейнерлерниң бирээзинге дуржулгага ажыглаан дириг амытан—Лайка деп ыт чораан. Чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген баштайгы дириг амытан ол болган.

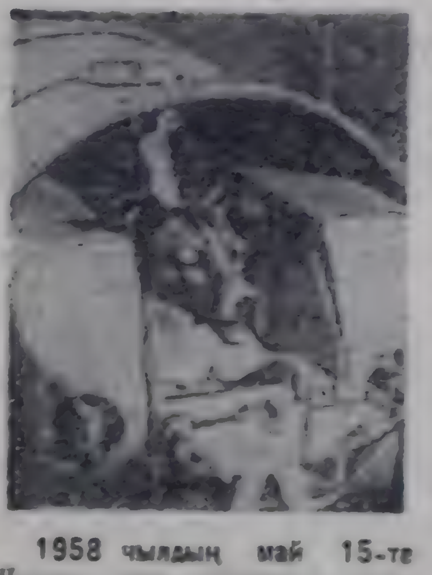

1958 чылдың май 15-те Черниң үшкү кылымал спутнигин салып үндүрген. Оон бортунга делегейниң геофизиктиг чылының программазынга дүүштүр Чер чоогунуң космос делгемин шинчилээринге херектиг аппаратураларның комплекзин тургускан. Ол спутниктиң дузазы-биле 300 километр бедикте [illegible] бир дугаар хемчээтен. Ол хемчээл Черниң шуут чоогундаазындан он миллиард катап [illegible].

1959 чылдың январь 2-де Ай уунче баштайгы салып үндүрүүшкүн. Секундада 11,2 километр [illegible] космос дүргениң аппарат бир дугаар ашкан. Ракетаның хемчээр аппаратуразы тургускан сөөлгү чадазы Ай чоогу-биле ужугуп эрткен болгаш Хүн системазының баштайгы кылымал планетазы апарган.

1959 чылдың сентябрь 12-де Ай уунче база бир ракетаны салып үндүрген. Черниң боду [illegible] баштайгы аппарат ол болган. Ракетаның сөөлгү чадазы башкартынар аппарат боор. Ай кырынга сентябрь 14-те четкен болгаш Совет Эвилелиниң Сүлдезин [illegible] ол Айга чедирген.

1959 чылдың октябрь 4-те—Черниң баштайгы кылымал спутнигин салганының ийи чыл болган хүнүн делегей космонавтиказы Айже база бир старт-биле демдеглээн. Планеталар аразының «Луна-3» автоматтыг станциязы Айның Черден көзүлбес артының таламын чурукка тырттырган, дамчыткан. Ону барымдаалап Айның долу глобузун тургускан.

ЧУРУКТАРДА: Черниң баштайгы совет кылымал спутниги; Лайка деп ыт агаар эрттирбес кабина иштинде (спутникке салыр мурнунда).

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чоннуң кадыы дээш

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Ала-чурттуң Улуг дайының калыг-берге чылдарында тулчуушкун шөлдеринге [illegible] чүс-чүс аныяк кыстар үндүрүп, [illegible] турган. А өскелери тулчуушкун шөлүнге эвес-даа болза, [illegible] кижилерни госпитальдарга [illegible] эмнеп келген. Бодуңуң хып дээн аныяк назынының эге базымнарының [illegible] Полякова база төрээн чери Иркутскидеп ырап Хакасияга келгеш, шериг госпитальынга ажылдап эрттирген.

Баштайгы үеде ол эмнелге сестраларының тускай курузун ажылдавышаан, өөренип тургаш дооскан. Оон соонда Абакан [illegible] дайын шөлүнге аар балыглаан кижилерниң кадыын хумагалап, хайгаарап, сегидир эмнеп, а чамдыктарын экирткеш, дайын шөлүнче катап үдеп, өскелериниң кадыының [illegible] госпитальга [illegible] кирген.

[illegible] дээш бараан болуру эң чугаа херек-тир дээр күзел чогум-на ол чылдарда аңаа тып келген. Дайын төнген соонда оон ажыл-амыдыралы [illegible] чайгаар-ла чедирип келген. Күрүнениң Иркутскиде медицина институдунуң фармацевт факультедин өөренип кирген ужуру-даа ол. Эмма Михайловна ол институтту 1948 чылда дооскаш, Тывага хуваазы-биле келген. Оон бээр-ле оон амыдыралы Тываның аптекаларының ажылы-биле холбашкан. Ынчангаш ол:

— Тыва чер мээн ийиги төрээн черим — деп чоргаарланып чугаалаар. Оон ынчаар чугаалаары база-ла үндезинниг. Чогум-на маңаа ажылга [illegible], [illegible] арга-мергежилин улгадып, аптеканың өске ажылдакчыларының [illegible] Бай-Тайга, Өвүр, Сүт-Хөл, Эрзин, Тес-Хем, Тожу, Тере-Хөл ышкаш ырак-узак черлерге аптекалар [illegible] ол үеде Тывага өске хоорайлардан сөөртүп эккеп турган аптека херекселдерин, [illegible] баштай боттары белеткеп турган. Оон ангыда эм оъттарын чыып, кат-чимистен хандыларны белеткеп, эмнерниң дээштиин [illegible] хумагалап, аарыг кижилерге эмин ажыглап билиринин контролюн кылырынга ол [illegible] турган.

Баштайгы чылдарында ол тускай лабораторияга ажылдап, аптека эргелелинге удур-тур черлерге ажылдап турган. Оон соонда Эмма Михайловна аарыг кижилерге рецептилер ёзугаар эмнерни шуут белеткээр [illegible] шиитпирлээн. Чүге дээрге институтка теория кырынга өөренген билиин практика-биле сырый холбаары берге деп чүвени ол эскерип билген, чоорту-ла аптекага ажылдай берген ол.

[illegible] бижип берген рецептизин ёзугаар эм белеткээри нарын болгаш харыысалгалыг херек. Маңаа бичии-ле чазыг кылыр, азы ону белеткеп турган үеде эмниң хемчээлин, холуун эвээжедип азы көвүдедип, өскертиптер болза, аарыг кижиге эм багай салдарны чедирип, эмниң дээштиг кудулаар азы дузалавас болуруң ханы угаап, [illegible] кылыр турган.

Эмма Михайловна Кызыл хоорайның янзы-бүрү аптекаларынга барык-ла 32 чыл ажыг ажылдап келген, ол аныяк специалист кадрларның [illegible].

Тывага аптекаларны организастап тургусканындан бээр бежен чыл болган. Оон олар [illegible] ур болбаан. Мурнунда аңгы-аңгы бажыңнарга туруп келген бо аптека оон хоочуннарының бирээзи. Чоңга эм белеткээ, хандырарының, кос-ку агитациязы, пособиелери, дуржулга солчуруунуң талазы-биле эм оъттар делгелгези, оларны канчап кургадыр, чыыр эм кылдыр белеткээриниң тайылбырын бижээш, тускай кезенекте делгеп асканы көрүштүг.

[illegible] аптеказы чаңгыс аай, сырый каттышкан, демниг коллектив. Мында янзы-бүрү мергежилдиң специалистери ажылдап турар. Ол коллективте 20 ажыг кижи коммунистиг күш-ажылдың [illegible] атты чедип алган. Оларга И. Евтухова, К. Дикимей, В. Клюшкина, В. Иваненко, Л. Сарба, Р. Васильева, Ч. Антонова, Ч. Хромова болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Ындыг бедик атты чедип алыр дээш демисежип турарлар база хөй.

Бо аптекада ажылды организастааны таарымчалыг. Хүнүң эвээжинде ажылдап турар кижилерниң ажылын тодаргай организастаан. Ынчангаш маңаа эм чагыдып, садып алыры-биле келген кижилерге эмнерни бичии-даа саадал чок-ка, үе-шагында эвээжинге бериг, эмнерниң чурумун, медицинаның чамдык херекселдерин сүмелеп, үндүргениң ёзугаар ажыктыг кылдыр эмнерниң [illegible] берип турар. Чижээ, хүннүң эвээжинде ажылдап турар аптека ажылдакчыларының ат, [illegible] тодаргай кылдыр бижип, көскү [illegible] эмнерни тускай кылган шкафтарда кадагалаан турары чурумналдыг.

Эргелекчи Эмма Михайловнаның бот-идепкейи-биле бо аптекага чонуң негелде, ховудалдарын, арга-сүмелерин, дилеглерин өөренип, сайтарып көөр тускай хүннүң расписаниезин ассан. Кежээ-биле [illegible] ажылдап чанчыккан. Э. М. Полякова 1953 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, аптека херээниң ажылының мергежилдиг организакчызы болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Тыва АССР мурнунда область турда, ол область Совединиң депутадынга үш чылда [illegible], аптекалар эргелелинде [illegible] партия эге организациязының секретарынга каш удаа соңгуттунуп келген.

Эмма Михайловна Поляковаңын уругларының чамдыктары база чонуң кадыының [illegible]. Уруу Ирина ийи чыл бурунгаар Красноярскиниң медицина институдун дооскаш, онкология диспансериниң радиация талазы-биле тускай специалист болуп ажылдап турар. Э. М. Полякова назы-хары дегип пенсияже чоокшулаза-даа, амдаа бодунуң мергежилинде аныяктардан дудак чок ажылдап келген.

Р. ДОЛЗАТМАА.
Кызыл хоорай.

ЧУРУКТА: найысылалдың № 1 аптеказының ажылдакчылары. (солагай талазындан) Алевтина Павловна Кудрина, аптека эргелекчизи Эмма Михайловна Полякова болгаш Варвара Андреевна Попова. Олар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, хоочуннар. Э. Поляковаңың удуртканы коллективи республиканың аптекалар аразынга калбарган социалистиг чарышка хөй удаа бирги черни ап келген.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Янзы-бүрү медээлер

ХЕРЭЭЖЕННЕР КЛУВУ

Улустуң сонуургалдарының аайы-биле наттыжыышкыннар организастаары культура ажылында база бир солун чүүл болур.

Бисте шак ындыг каттыжыышкыннар колдуунда-ла [illegible] «Бай-Тал» совхозтуң Культура бажыңының чанында херээженнер клуву тургустунган. Ук клуб ажылын [illegible] чечектер [illegible] көргүскен. Орус, тыва ырлар, танцылар, демир-хомус ансамбли дээш янзы-бүрү көргүзүглер ында кирген.

А. АНАЙ-ООЛ.
Бай-Тайга район.

«ХҮЛҮМЗҮРҮГ»

Ындыг аттыг ниитилел-политиктиг клуб Самагалдай суурда ажылдап эгелээн. Оон бирги кичээлинге клубтуң 7 кижи составтыг чөвүлелин соңгуп, ажыл планын бадылаан.

Клубтуң ажылынга суурда [illegible]. Оларның эң-не сонуургаан айтырыглары [illegible] анкеталар тараткаш, кыдырның сонуургаан чүүлдерин [illegible].

План ёзугаар бирги кичээл [illegible] «Херээжен кижи. Ниитилел болгаш өг-бүле», «Бис кижиниң гигиеназы» деп темаларга [illegible] Д. О [illegible]-Барбан, эмчи К. Б. [illegible] бажы дугуй канчаар ажаары ның, чараштыр эдип алырының дугайын чугаалажып, ону кээйге көргүскениң сонуургаан.

Клубтуң ээлчеглиг кичээлин—«Кижиге бүгү-ле чүве чараш болур ужурлуг» деп темага эрттирерингe бүгү активчилер идепкейлиг белеткенген.

А. КОМБУ,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ЧОГААДЫЫНДА

«Бистиң совхозтуң мал ажылын канчаар тургусса силерге таарзырыл?». Неверовскийниң кедээ школазының онгу классчыларынга «Мир» колхозтуң удурукчуларының сүмези-биле бижиткен чогаадылыг [illegible] дүвүретизи. Ажыл-агыйда ниити байдалды олар эки билир болганда боттарының болдурум [illegible] чогаадыгга илередири арткан. Өөреникчилер [illegible] аңаа эрттирген болгаш келир чайын олар механизаторларның, дову ажылдакчыларының [illegible] биле колхозка ажылдап кээриниң белеткенип турарлар.

Ол ажыл-агый — мурнакчыларның одуруунда. Эрткен чылдарда ол школаны доозуп, аңаа ажылдап арткан оолдар шилип алган мергежилинге хомудавастар Оларга тывыскан чаа техникага-даа, күш-ажылды организастаанынга-даа, чаа бажыңнарга-даа оолдар таарышканнар. А саалда машиналарының операторлары боор ажылдап кирген хөй-хөй уруглар чыл чедир ажылда [illegible].

Чүге? Ол айтырыгга харыызы школачыларның чогаадыглары берген. Колхоз даргазы И. Бобылев өөреникчилерниң [illegible] гейлиг номчуп көрген. «Чурттуң мурнакчы ажылдыг фермалары ышкаш, ийиги ээлчегже шилчир херек...» Бир эвес мал ажылының [illegible] эңге хөй чылдарда кады өөренип, быжыг коллектив апарган чаңгыс классчылар ажылдаар болза, ажылын ара каггаш кым-даа чорбас ийик...»

Бо бүгү колхоз даргазынга чаа чүүл эвес-ле болгай. Ажыл-херекти эде тургузарынга ажылдаан үнер-кирер чорук шаптыктап турары билдингир. Ам ол билип каапкан: моон ыкай соңгаарладып болбас — [illegible] бужурлаваc болза ам канчаарыл? Колхоз баштаар черниң болгаш партия комитединиң [illegible] чөвүлели-биле кады он бирги беш чылда чогааткан перспективтиг планында мал ажылының комплекзин эде организастаары, аңаа ажылдаарларны 1981 чылда школа доосканнар-биле бүрүн четчелээр дугайында айтырыг база тургустунган.

«Школаның башкылар чөвүлели-биле кады» деп бижиин [illegible] чы херектериниң-даа, суур чаагайжыдылгазының-даа [illegible] ның культурлуг хыштаныга [illegible] тилериниден бо-ла номчуп болур. Школада өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы — «Мир» колхозтуң ажыл-ишке коллективтериниң бирээзи. Уруглар ниити байдалын [illegible] өөренип көрзе-даа, улуг улустуң ажылдап турары бригадалары-биле демей. Бөгүнгү [illegible] коллектуң шөлдеринден [illegible].

Неверова суурда ажылчын колхозтуң школазынын [illegible] [illegible] — бөгүнгү школачыны күш-ажылга киижидилгезинге [illegible] чаңгыс аай болуру [illegible] турар.

Өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазын [illegible]—деп СЭКП-ның XXVI съездинге эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден бо [illegible] партийжи чымыштың [illegible] рар талазы-биле Кострома областың [illegible] ажылының кол угланыышкыннарын [illegible].

Кострома школаларының доозукчулары «Бышкан билииниң аттестады-биле — көжээ ажыл-агыйже» деп бүгү-[illegible] эгелекчилери болганнар. [illegible] доозуп, тракториствер, комбайнерлер, саалга машиналарының операторларының мергежилдерин аңаа [illegible] Костроманың тараачыннарының ол бүрүнзинче чүгле оңгу беш чылдың чылдарында [illegible] делегаттар адын часкап турда. СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады [illegible] А. Смирнова съездиге туткаан.

Костроманың суур чаартылгаан механизаторларының хөй кезии — комсомол назылыг. Кызымак күш-ажылдыг [illegible] ВЛКСМ ТК-ның [illegible] шаңнатпан. А 1979 чылда школа дооскан Галина Ивановская СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады болур аас-кежик тавaрышкан.

«Съездиниң [illegible] ёзугаар дөртен беш доозукчу суурга ажылдап артар күзелин илереткен. Пыщут школазының комсомолчулары». Сусаниниден, Пронкинден, Контеевтен, Солигаличиден... Костроманың ВЛКСМ обкомунуң адрезинге шак ындыг он-он телеграммалар кээп турар. Күш-ажылдыг маадырлыг чорукту [illegible] Костроманың аныяктары бүрүн шиитпирлиглер.

В. ПАШИН.
СЭТА-ның корр.

Неверово суур.
Кострома область.

ЫНДЫГ ХУРАЛДАР АЖЫКТЫГ

«Барлык» совхозтуң төвү Саадак-Терек суурга [illegible] чонуң ниити хуралы болуп эрткен. Районда социал хандырылга болгаш оңгу беш чылда чедип алган көргүзүглер дугайында [illegible] айтырыгларынга харыы бээри-биле ук хурал эгелээн. Хуралга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. Н. Куулар, район баштаар черниң даргазы И. С. Попов, районо эргелекчизи Б. М. Комбу-Сүрүң олурушкан. Бирги айтырыг талазы-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары илеткел кылып, районда чедип алдынган чүүлдерни болгаш четпестерни түңнеп чугаалаан. Хуралга келген чондан айтырыглар районуң, милицияның, районунуң төлээлеринден хөй болган. Ол ышкаш совхозта парткомнуң, [illegible] комитединиң, комсомол организациязының, дирекцияның, херээженнер чөвүлелиниң, кедээ Совет күүсекомунуң адрестеринге чоптуг айтырыгларны [illegible] салып турган.

Милицияның адынга кандыг-бир чүүлге хомудалдар киирерге чүге ол-шаанда харыылап бербээн. Кайда-даа ажылдаваc, арагалаар кижилер [illegible] хемчег албазыл деп ышкаш айтырыглар хөй болган. Бо [illegible] биле тускай хемчеглер алырын милиция начальниги хүлээнип ап, харыыларны берген. Ол ышкаш райпо талазы-биле чонуң хүн бүрүде херектиг барааннарын чүге чедир сатпазын, арага аймаан хөйнү садып турары дээн ышкаш айтырыгларны чоптуг деп санаан.

Бо хуралга совхоз директору Дожулаазан мындыг айтырыг салган. 1980 чылда совхоз ажылчыннары эвес кижилерге капуста [illegible]. 190 [illegible] мун рубль, склад, гараж тар кылган ааш база ол хире түңнерни телээн. Совхоз ажылчыннарын ол ажылдарга [illegible], а совхозта ажылчын күжү бар-дыр.

Директор бо саналга шуут удурланып мынчаар чугаалаан. Ындыг кижилерни ам-даа хоюу-биле ажылдадыр бис. Капуста өстүрүп, шак бажыңнар тудуп билир кижилер бисте чок-тур.

Совхоз капуста өстүрериниң, шак бажың тударынга, ында канчап кижилер өөредип албас деп, ылап-ла болдунар апаар. Шак ындыг, хөй акша дээр кижилерниң холунче көрүп, совхозтан хөй акша үндүргени-биле бо совхоз декабрь, январь айларда акша албааны ону херечилеп турар. Моон алгаш көөрге, ниити хуралга салган чоптуг айтырыгларны, берген саналдарны деткиир чугула. Бо болуп эрткен хурал совхоз ажылчыннарынга кончуг дээштиг болган.

Т. САРЫГЛАР.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ШАҢНАЛ

Тываның [illegible] бирээзи Павел Сергеевич Артомоновка «РСФСР-ниң спортунуң хоочуну» деп хүрек демдээ чоокта чаа тывыскан. Оон ындыг атты чаалап алганың эрткен чылдың [illegible] республиканың шыдаражы маргылдаазының [illegible] кан турган. Шаңнатканның [illegible] тура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. [illegible] шыдаражы [illegible] шыдаражы [illegible] маргылдааларынга 20 чыл ажыг үеде киирип келгенин улуг ончалап демдеглээн.

П. С. Артомонов 250 шыдаражы болдаалдарын чогааткан. Бо талазы-биле маргылдааларга киришкеш 15 удаа тиилекчи болуп, шаңналдарны чаалап алган. Амгы үеде ол [illegible] [illegible] «Шыдараа болдаалдарының баштайгы [illegible]» деп номун [illegible] турар. Чогаалының планнары, сорулгалар хөй. Оон кандыг-даа шыдаражы [illegible] «Шыдараа хоочуннары угаан-биле ыяшавас» дижир-ле болгай.

А. ПЁТРОВ

ШКОЛАГА ТУРЖУК...

Кур Чер школазының 3—5, 9—10 класстарының аразынга «Че-ве, оолдар!», «Бодуңну [illegible]» болгаш [illegible] эрткилээн. Программа ёзугаар бичии класстарга белеткээн ажылдарын үстүкү классчылар эрттирген. Вожатыйлар болгаш үстүкү класстың өөреникчилери боттары алган темаларынга белеткенген. Кежээге эң [illegible] 3 «б», 3 «в», 4 «а», 4 «в», 9 «а», 9 «б» класстар көргүзүп, түс-түзүнде шаңналдыг [illegible].

Школаның бирги чери дээш боодалга маргылдаазынга эки [illegible] класстың [illegible] Андрей [illegible] 9-ку класстың [illegible] көргүскеннер.

[illegible] районнуң боодалга болгаш чаа маргылдааларга [illegible] база эң иде[illegible] киришкен.

Э. ТЕЖИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Телевидение

МАРТ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — **«Горнистер, ыйгыга харыылаңар!»** 9.35 — «Үш чыл». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.50 — Д. Мийо. **«Делегейниң болдуушкуну»** деп балетте [illegible]. 11.10 — [illegible]. 14.15—14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.45 — **«Уренгойга чедир билет».** Документалдыг телефильм. 15.35 — **«Орус чугаа».** 16.05 — **«Билип ал, кылып шыда».** Аныяк техниктерге дамчыдылга. Совет Эвилелиниң Маадыры, СССР-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Д. Зудов эрттирер. 16.50 — **«Телестадион».** 17.20 — **«Орленок»** телестудияның концерт залы. 18.05 — **«Миллионнарның ленинчи университеди».** **«Кол угланыышкында».** Делегейде чамдырашкыннарга дээш СЭКП-ниң демисели. 18.40 — **«Көзүлбес Петя».** Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — **«Часы этюд».** Кинокурумал. 19.05 — Съездиниң делегаттарынга ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады. Москва хоорайның [illegible] начальниги РСФСР-ниң алдарлыг архитектору Т. В. [illegible] чугаазы. 19.15 — **«Үдеңниниң [illegible]»** деп уран-чечен телефильмниң (Франция) баштайгы көргүзүглези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.30 — Телемедээлер. 21.45 — **«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».** Республиканың көдээ ажыл-агый техниказының сентелгезиниң дугайында. 22.10 — Телемедээлер. 22.20 — **«Хөй-ниити амыдыралының экраны».**

МОСКВАДАН

22.45—00.50— ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. **«Спартак»** — **«Динамо»** (Москва). Чапсар. — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

19.00 — **«Хензигбей».** **«Солун маргылдаалар».** 19.25 — Уруглар[illegible] фильм. **«Римцимци деп адыг оглу».** 20.00 — «Смена». Телефильм. 21.00 — «Ада-чурт болгаш [illegible]». Литература-музыкалыг композиция.

МОСКВАДАН

21.30 — 22.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелиниң радиозунуң улуг симфония оркестриниң 50 чылынга тураскааткан концерт. Удуртукчузу — РСФСР-ниң М. Глинка аттыг Күрүне [illegible] В. Федосеев. [illegible] бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга.

Кино

МАРТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Космоска адыг жыгааш»** 9.10, 13.00. **«Ээн оолдары»** деп киноклуб 10.40. «Бабек» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Корттуунуң 6000 километри»** 11.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Журналист» (2 сериялыг) 12.00, 16.50, 20.00 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 5—10 метр чедир дүргедээр. Агаарның температуразы дүне ортумаа-биле 18—23, а чамдык черлерге 25—30 градус чедир соор.

Кызылга база-ла шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 5—10 метр чедер. Агаар дүне 18—20, а хүндүс 5—7 градус соок болур.

Сад болгаш огород ажылдарын [illegible] тускайлаан чер участоктарында туттунган чурттаар бажыңнары болгаш өске-даа тудуглар болгаш гаражтар дээш үндүрүтүң 1981 чылдың март 20-ден эгелеп төлеп эгелээрин Кызыл хоорайның сан килдизи дыңнадып тур.

Үндүрүг төлевирин хоорайның бүгү ажаалга кассалары хүлээп ап турар.

* * *

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунга бүгү тала-биле белеткелдиг тракторист-машинисти ажылга дарый хереклеп турар.

Адрезивис: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу—5, Көдээ ажыл-агый техникуму. Телефоннар: 2-36-04, 2-55-93.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17868. Чагыг [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00494

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 67 (11565) | 1981 чылдың март 20, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

ОРБИТАДА АЖЫЛ-ИШ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП, март 18. (СЭТА). Космонавтылар Владимир Ковалёнок биле Виктор Савиных олар «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Прогресс-12» орбита комплекизинде беш хүнээр [illegible] ажылдап турар. Олар станцияның системаларын болгаш дериг-херекселдерин ажылдаарынга белеткээн. «Прогресс-12» кораблдиң чүъгүн долузу-биле дүжүрген.

Чер чоогунуң космос делгеминде үш чартык чыл болуп турар «Салют-6» станциязының септелге-хыналда ажылдарын чорудары экипажтың бир кол сорулгазы болур. Космонавтылар хүн батареяларының угланыышкынының башкарарының чаа блогун тургускан, агаарның температуразын таарыштырар системаның конденсат насозун солаан.

Борт комплекизиниң башкарылга системазының чогумчалыг ажылдаарын хандырар талазы-биле ажылдарны база кылып чоруткан. Специалистерниң сүмелерин ёзугаар электри четкилеринге хыналда хемчээшкиннерни кылган, тывылган уреллиишкиннерни эдип турар. «Союз Т-4» корабльге эккелген херекселдерниң дузазы-биле септелге ажылдарын кылып чорудуп турар. Велоэргометрге мергежилгелерни кылып, биологтуг объектилиг аппаратураның ажылдаарын хынаан.

Радиочугаалажыышкынынарның болгаш медицина хыналдазының сан-түңнерин-биле алгаш көөрге, Владимир Ковалёнок биле Виктор Савиных олар дендии чок байдалга таарзы берген, кадыкшыл байдалы эки.

бөгүн Ленин аттыг совхозтуң (Эрзин район) хойжузу Борбак-оол Дажыевич Дондуктуң ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүртүнген.

Малчынның кодазында төрүүр 360 хойнуң 318-и төрээн. Хураганнар шупту оңчаменди доругуп турар.

Б. Д. Дондук он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойга оңаштыр 95 хураганы камгалап, доруктурар дээн хүлээлгезин күүседиринге бүзүрелдиг.

Хойжулар! Мурнакчыларның үлегерин эдерип, хой бүрүзүнден хураганны менди алыр дээш туруштуг демисежиңер!

АПРЕЛЬ 18 — ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

Камнап алган материалдары-биле

Совет улус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле чыл бүрү байырлап эрттирип турар. Миллион-миллион совет кижилерниң кайгамчыктыг чаңчылдарының бирээзи — ленинчи субботник хүнүн бо чылдың апрель 18-те байырлап эрттирер деп эгелээшкинни Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери илии үндүргеннер. Ол эгелээшкинни бистиң республиканың мебель фабриказының коллективи база изиг-биле чүүлдүтзүнүп деткээн.

Бо коллективтиң кежигүннери күш-ажылдың байырлалының хүнүнде бар аргаларны болгаш курлавырларны чогумчалыг ажыглап турган, бир муң ажыг рубльдиң мебель аймаан боттарының камнап алганы материалдары-биле эптеп кылырын шиитпирлээннер. Ук бүдүрүлгеде бактаап турар ажылчын бүрүзү субботник хүнүнде ажылдың ажыктыг чорууну болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеш, бүдүрүлгениң технологиязының чурумун сагып тургаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген.

Ленинчи субботник хүнүнде ажылдап алган акшазы 800 рубльди он бирги беш чылдың фондузунче мебель фабриказының коллективи шилчидер.

Боттарының ажылдаар черлеринге

Республика типографиязы. Ол найысылал Кызылда эге баштай коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты чаалап алган үлегерлиг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ынчангаш интернационалчы бо коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 111 чыл болур оюнун бүдүүзүнде бедик ажылдыр чарлаттынган Ленинчи коммунистиг субботникче чаңгыс кижи дег үнер. Ол хүн парлаарының, өрүүрүнүң, дептерлээриниң, хевирлээриниң дээш бүгү цехтер аңаа-дазы ышкаш эртенгиниң 8 шакта-ла боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаар. Кижи бүрүзү боттарының туруштарынга турар. Коммунистиг күш-ажылдың үлегерин чүгле тургустар цехтер, бригадалар, звенолар көргүзер эвес, а ажылчын бүрүзү хүнүнүң, айның, кварталдың үлүүн ажыр күүседир дээш демисежир. Чижээ, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары С. Алыг, О. Блинова, З. Доңчун-оол болгаш өскелер-даа 4 айларның бүдүрүлге планын ол хүн бүрүн күүседир.

Бистиң корр.

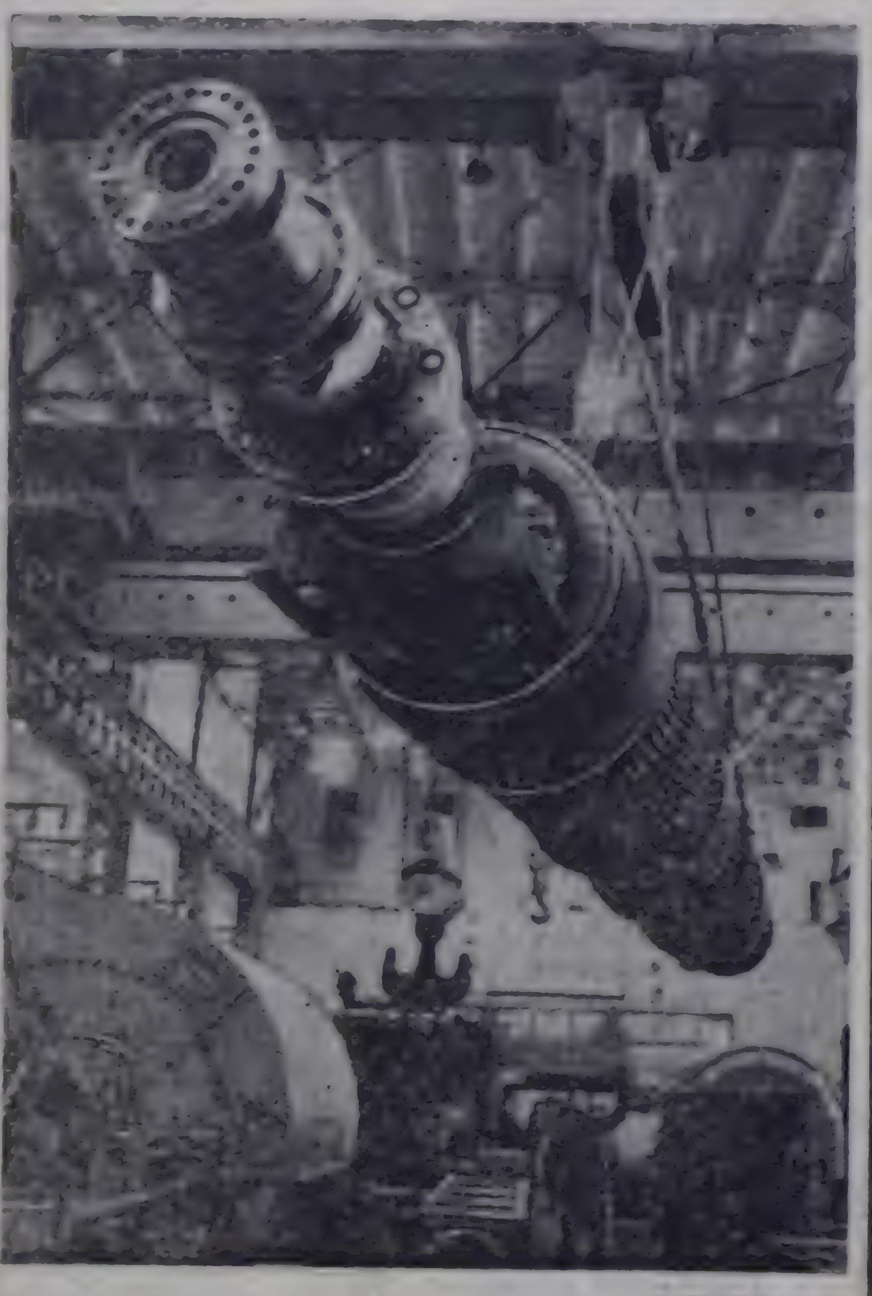

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде эртем-техниктиг депшилге дээш демиселге улуг чедиишкиннерни чедип алган бүдүрүлгелерниң бирээзинге «Электросила» үлетпүр каттыжыышкынны адаан. Ооң алдарлыг коллективи чурттуң энергетиказын хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирип келген. «Чаа кылыг бүрүзүнге — күрүнениң Шынар демдээн» деп эгелээшкинни үндүрген бо коллектив хүндүлүг беш-билиңчукту продукциязының хөй кезиинге салдырар эргени чедип алган.

Электри машиналарының тудукчулары СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг утуп, Саян-Шушенск ГЭС-ке, Игналин болгаш Чернобыль АЭС-терге чаа генераторларны кылып доосқан.

ЧУРУКТА: Игналин АЭС-ке 800 муң киловатт күчүлүг турбогенераторнуң роторун эптеп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ СӨРУЛГАЛАРЫ

Бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге эвээш эвес роль эртемге онаажып турар. Ол дугайында чугаа ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чылдың болур ниити хуралының Москвага март 18-те ажыттынган сессиязынга болган.

Хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазы академик Г. И. Марчук, Эртемнер академиязының удуртукчулары.

Сессияны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров ажыткан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи чаа беш чылда эртемниң сорулгаларының дугайында» деп илеткелди ССРЭ-ниң ЭА-ның оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев кылган. Болдунуң дээди шуулганынга коммунистер партиязы чаа ниитилелдиң эртемниң дүрген хөгжүлдезин чоокка тургузары болдунмас дээрзин база катап демдеглээн деп, ол чугаалаан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын эртемниң болгаш техниканың депшилгелиг үндезининге тургузарының эргежок чугула съезд айыткан. Ол айтыышкын дээрге эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин социализмниң артыкчылдары-биле сырый каттыштырарының теоргулуг сорулгазын улам тодаргайлааны болур.

Илеткелчи марксистиг-ленинчи туруштан амгы үениң делегей байдалын болгаш делегейниң революстуг чорудулгазын анализтээн. Совет эртемденнер партияның чарлааны ёзулуг гуманистиг Тайбын программазын ниити-биле деткип турар деп, ол чугаалаан. Ядролуг халапты чайладырының ачы-дузалыг эргежок чугулазын көргүзер ужурлуг авторитеттиг делегей комиссиязын тургузар дугайында Л. И. Брежневтиң саналын Эртемнер академиязының ниити хуралы бир эп-сеткил-биле деткиир дээрзинге чигзениг турбас.

Теоретиктиг айтырыгларны ажылдап кылыры-биле чергелештир улуг эртем улус ажыл-агыйының үнелиг айтырыгларын шиитпирлээринче, бүдүрүлгеге ёзулуг революстуг өскерилгелерни киирип болур ажылдыышкыннарже күжениишкиннерин мооннаан турарынга чурт сонуургалдыг деп, оратор демдеглээн.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннери өмгү беш чылда улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың болгаш херекселдерниң өзүп турар немелде чарыгдалдарын дуглап шыдаар болгаш дуглаар-даа ужурлуг. Ырак болгаш чедери берге черлерден кывар чүүл, энергия болгаш чиг-эттиң чаа курлавырларын дилеп тывары бирги чергениң ужур-дузалыг херек болуп турар, чүге дээрге оон чурттуң чоон районнарын ажыктыг шиңгээдип алыры ында хамааржыр.

Демография талазы-биле чайгылыышкыннар уржуундан күш-ажылчы курлавырларның кызырлып турары бо байдалдарда эртем-техниктиг депшилгени бүдүрүүшкүннүң өзүлдезиниң бедик темпилерин хандырар ужурлуг.

Академик П. Н. Федосеев оон соонда чооккуу он чылдарда фундаменталдыг эртемниң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга доктааган. Совет эртемденнер съездиниң тооргулуг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү-ле күжүн бээр, социалистиг Төрээн чуртунга, оон күчүзүн болгаш ат-алдарын быжыглаарынга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарының хереенге кезээде бараан болур дээрзинге бүзүрелин ол түңнелинде илергейлээн.

1980 чылда Эртемнер академиязының ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди ССРЭ-ниң ЭА-ның президиумунуң кол эртемден секретары академик Г. К. Скрябин кылган. Оон соонда сессияның киржикчилери илеткелдерни чугаалажып көөрүнче кирген.

(СЭТА).

БУЯННЫГ ИШТИҢ ЭЭЛЕРИ

Күш-ажылчы коллективтер ортузунда калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, партийжи съездиге алдар кылдыр ийи айның планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүседиишкен бригадалар найысылал Кызылдың хуула чагыглар күүседир «Чечек» ательезинде бар. Оларга Валентина Егорова биле Анна Золотухинаның удуртканы бригадалар база хамааржыр.

Күш-ажылчы ээлчег төңген. Валентина Егорованың бригадазының кежигүннериниң бир чамдыызы даарта кылыр ажылын айлаап, өскелери болгу-чуп алгаш аразында хөөрежип турганнар. Ук бригадага ажылдааш, ындыг-ла ур болбаан-даа болза, ажылынга мергежип, эш-өөрүнге ижиге берген аныяк кыс Вера Доңгак тургаш:

— Даарта бүдүрүлгеге хуралы болур болгай. Аңаа бригада бүрүзү боттарынга социалистиг хүлээлгелер алыр. Аңаа турбайн, алыр хүлээлгевисти сүмележип, чугаалажып алыксанарам — дээрге, эш-өөрү оон сүмезин деткээн.

Хурал шалыпкын эртип турган. Бригада бүрүзү бот арга-курлавырларынга таарышкан хүлээлгелерни ап эгелээр. Валентина Егорова өөрүнүң мурнундан бирги кварталдың планныг даалгаларын хуусаазындан эрте күүседир бедиткеп чаа хүлээлгени оон бригадазының кежигүннери ап турарын чугаалааш, Светлана Са[illegible]ның бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган. Түңнелинде бригадалар бедиткеп социалистиг чаа хүлээлгелерни боттарынга алганнар.

«Чечек» ательезиниң найыралдыг коллективиниң соглаан сөзү-биле ажыл-ишти чамдаар дугжуп турарын сонуургап оон эргелекчизи Людмила Викторовна Олейник-биле ужуражып, чугаалаштывыс.

— Партияның XXVI съездизиниң материалдары бүгү совет улусту [illegible] хайныктырган. Ылангыя СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы ТК-ның Отчёт илеткели бистиң ательениң ажылчыннарын изиг-биле чүүлдүргеш деткип турар. Ынчангаш кижи бүрүзү күжениишкинниг ажыл-иште хаара туттунган. Ательеде беш бригада бар. Оларның аразындан Валентина Егорова биле Анна Золотухинаның бригадалары ийи айның планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүсеткеш, сеглээн сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткааннар — деп, Людмила Викторовна чугаалады.

Валентина Егорованың бригадазында он даараныкчы бар. Олар хүлээп алган чагыгларын шуудурулгалыг арга-биле күүседип турар, ынчангаш даараныкчы бүрүзүнүн дүргени болгаш эки шынарлыг кылган ижи өскелериниң чедиишкиннериниң ажылдаарынга дорт хамаарылгалыг. Оон уламындан чаңгызы хөй дээш, демнежип [illegible] ганнар. Олар февраль айның планныг даалгаларын 103 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында чарыштың тиилекчизи боор шылгарааш, өскелерге төлептиг үлегерни көргүскеннер.

Аравыска хожудап турарлар [illegible] эгелээшкинин бир дугаар деткээн бригадаларның бирээзи бо бригаданың кежигүннериниң ортузунда эп-сеткил-биле бир демниг ажылдап келгеш, алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүсеткеш мурнакчыларның санынга кирип турар даараныкчылар хөй. Оларга дуржулгалыг даараныкчылар, хоочуннар Биче Монгуш, Галина Селиверстова, Раиса Катаева, аныяк даараныкчы Вера Доңгак болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Бригадалар ортузунда күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, тиилекчи боор шылгараш, мурнакчыларның одуруунда киргеннерге Анна Золотухинаның удуртканы бригада база хамааржыр. Ук бригадада сес даараныкчы хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты эдилээн бригаданың кежигүннери ай санында 2,9 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүргеш, боттарының чагыкчыларынга хүлээдип берип келген. Бо бичии коллективиниң найыралдыг даараныкчылары февраль айның планын 119 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгениң мурнакчылары болганнар.

Бригадада кылган ижиниң алдын холдуг мастери апарган хоочун-даа, аныяк-даа шеверлер хөй. Коллективтиң чоргаралы болу бергеннерге дуржулгалыг даараныкчылар Надежда Кузнецова, Любовь Суханова, Мария Королева, бригадир Анна Золотухина болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Каас-шиник хептн быжып, даарааш чоңга ачы-дузазын чедирип келген мурнакчылар ательеде эвээш эвес. Дуржулгалыг даараныкчы Елена Спасенкова, быжыкчы Анна Полежаева февральдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, чарыштың тиилекчилери болганнар Людмила Викторовна дыңнатты.

Партияның XXVI съездизиниң материалдарында улусчуч хереглел бараанарын бүдүрериниң калбартыры база шынарын экижидери, ачы-дуза чедиригиниң адырын хөгжүдери, чоннуң амыдыралын улам экижидеринге бирги чергениң айтырыы болуп турарын онзалап айытканы «Чечек» ательезиниң ажыл-ишчилерин улам соруктуруп турар.

И. ОНДАР.

БИИ-ХЕМЧИЛЕРГЕ — ҮШ ТУК

Техника септелгезиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчилери: районнардан — Бии-Хем районга, совхозтардан — «Кызыл тараачын» совхозка. Сельхозтехниканың куркомитединиң бүдүрүлгелеринден — Туранның сельхозтехрайсалбырынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын база акша шаңналдарын тыпсырынга тураскааткан хуралдар бурунгу хүн Туран хоорайга болган.

Республиканың кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. Брокерт съезд мурнунуң чарыжынга бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш бии-хемчилерге байыр чедирген. Бүгү кодээ ажыл-агый машиналарын 1981 чылдың часкы хову ажылдарынга ой-шаанда, шынарлыг септеп белеткээр деп эгелээшкинни кыштың эгезинде-ле үндүргеш, районнуң механизаторлары, оон иштинде «Кызыл тараачын» совхозтуң, Туранның сельхозтехрайсалбырының септекчилери сөзүн ээлээнин ол демдеглээн. Март 15-ке чедир район тракторлар, септээриниң планын 94 хуу, андазыннарының — 100, сеялкаларының — 94, культиваторларының — 100, тараа ажаар комбайннар септелгезиниң планын 110 хуу күүсеткен.

В. Брокерт шилчиир Кызыл тукту, чыылганнар адыш часкап турда, районнуң удуртукчуларынга тыпсыкан.

Шилчиир Кызыл туктарны тыпсырынга тураскааткан хуралдар «Кызыл тараачын» совхозтуң МТМ-зинге, Туранның сельхозтехрайсалбырынга база бедик көдүрлүүшкүннүг ажыл-ишчи байдалга эрткилээн.

В. МААДЫР.

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫР ДЭЭШ...

(Капитал тудуг ийи айларда)

Республиканың тудугжулары 1981 чылды багай эвес эгелээн деп болур. 1980 чылдың ийи айы-биле деңнээрге бо чылдың эрткен ийи айында кол фондуларны ажыглалга киирген 7,5 катап хөй, а оон иштинде бүдүрүлге кол фондуларын кииргени 2,7 катап көвүдээн. Чыл эгезинден тура 400 баш бода малга кажаа, 1,5 муң тонна минералдыг чемиштиглерге склады, 784 өөренигчи өөренир школа, 100 орунуг [illegible] ажыглалга кирген. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 5,3 катап хөй чурталга шөлүн тудуп доосқан, 6,8 муң гектар одар суг-биле хандыртынган, 3,7 муң гектар черлерниң суггарылга дериглгелери эде кылдынган.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында капитал салыышкыннарының хемчээли эрткен чылдың ийи айы-биле деңнээрге 16,7 хуу, тудуг-монтаж ажылдары 17,9 хуу өскен. Бүдүрүлге объектилериниң чурталга бажыңнарының, ниити өөредилге школаларының, коммунал ажыл-агый тудугларынга капитал салыышкыннарының хемчээли улгаткан.

Керээлиг ажылдаар тудуг организацияларындан «Кызыл үлетпүр тудуг», № 81, «Тыва даг-дүгү тудуг», «Кызыл ЦЭС тудуг», № 833 тудуг эргелелдери; «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 62, № 463, № 1070, «Тыва суг тудуглуг» № 2 болгаш 5 КМК-лары; орук-тудуг-септелге эргелели болгаш оон-даа өске организациялар чамдык эки көргүзүглерни чедип алганнар. Керээлиг арга-биле кылган тудуг ажылдары эрткен чылдың деңнелинден 24,1 хуу көвүдээн. Керээлиг арга-биле кылыр чуртталга шөлүнүң тудуунуң квартал планы 146,2 хуу күүсеттинген.

Ынчалза-даа капитал тудугда шиңгыы четпестер барын айтыр апаар. Ниитизи-биле республикада капитал салыышкыннарын шиңгээдээрининң болгаш тудуг-монтаж ажылдарының планнары тус-тузунда чүгле 44,4 болгаш 51,9 хуу чедир күүсеттинген. Керээлиг ажылдаар тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының планын 94,2 хуу күүсеткеннер. Шупту 41 [illegible] организацияларда 19-у (45,2 хуузу) ийи айның планын күүсеткеннер.

Капитал салыышкыннары бүдүрүлге объектилеринге чур[illegible]

ле 40 хуу ажыг, кодээ ажыл-агыйы объектилеринде 32,4 хуу шиңгээдип алдынган.

Чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура объектилеринде улуг хожудаашкыннар болган. Эрткен ийи айларда ол объектилерде капитал салыышкыннарын шиңгээткени чүгле 45,3 хуу четкен.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү куду болуп артпышаан. Ол көргүзүг эрткен чылдың деңнелинден 4,2 хуу чудураан болгаш планнаттынганынга 6,9 хуу чедир күүсеттинмээн. Ылангыя «Кызыл үлетпүр тудуг», «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдери, «Тыва кодээ тудуг» трестиң №№ 585, 586, 741, 958 КМК-лары, «Кодээ электри тудуглуг» тудуг-монтаж участогу, № 14 механизация эргелели, № 2 болгаш 3 Минэнергонуң КМК-лары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээнинден болгаш эрткен чылдың деңнелинден кудулатканындан дыка хөй хемчээлдиг продукцияны чедир бербээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулаанынга ниитизи-биле 705 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдынмаан. Чаңгыс ажылчынга оңаштыр кылыры чедир күүсеттинмээнинден «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели 51 муң рубльдиң, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели 58 муң рубльдиң, Минэнергонуң КМК-лары 198 муң рубльдиң, № 585 КМК 19 муң рубльдиң ажылдарын кылыр аргазы чидирген.

Бо чылдың баштайгы айында тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези дааргаанын тудуг организацияларының ажыл-агыйжы эвес чорууну көргүзүп турар. Январьда тудуг ажылдарының херек кырында бот-үнези планнаттынганындан 237 муң рубльге дааргаан. Ол көргүзүгнү ылангыя № 585 КМК-да 54,4 хуу, № 468 КМК-да 18 хуу, № 958 КМК-да 2,8 катап, тускайжыткан № 3 тудуг эргелели 69,8 хуу дааргаарын болдурган.

Ынчангаш 1981 чылдың эрткен ийи айларында республиканың тудугжулары өрелиг эрткен-дир. Квартал планының күүселдезин чедип алыр дээш социалистиг чарыштың [illegible]

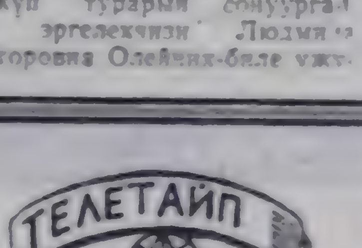

Прагага ужуражыышкын

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Г. Гусак АКШ-тың Компартиязының мында ажыл-чорук кылып барган Чиңгине секретары Г. Холл-биле ужурашкан.

Чүректиң ханызындан беседаның үезинде акы-дуңма ийи партияның удуртукчулары марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң [illegible] соңгаар-даа ханыладыр, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин база сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга идиг бээр, делегейге тайбың дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырары болгаш депшилге дээш демиселге салыышкынын киирер шиитпирлиг чорууну бадыткааннар. Оон-биле холбаштыр олар СЭКП-ниң XXVI съездизинге кодурулген ССРЭ-ниң чаа тайбың саналдарын бедик-биле үнелеп, амгы үениң [illegible] айтырыгларын шиитпирлээринге оларның онза ужур-дузазын айыткан.

• • •

Варшавага ужуражыышкын

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң, ГДР-ның, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң девискээрлеринде «Союз-81» деп [illegible] чорудар команда-штаб өөредиглериниң эртип турары-биле холбаштыр ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня биле ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский Варшава Керээзиниң киржикчилери [illegible] Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликовту Варшавага хүлээп алган.

Чүректиң ханызындан эш[illegible] байдалынга эрткен ужуражыышкынның үезинде польша шериглер Совет Армия-биле болгаш социалистиг демнешкен каттыштырылгазының өске-даа чурттарының чепсектиг күштери-биле кады тайбыңны болгаш социализмни камгалаар талазы-биле [illegible]

• • •

АУДП ТК-ның пленуму

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының V пленуму аңаа болган. АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң кежигүннери, АУДП ТК-ның киләнстериниң удуртукчулары, партияның хоорайлар болгаш могулар комитеттериниң секретарьлары, аныяктарның демократтыг организациязының болгаш Афганистанның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң удуртукчулары пленумнуң ажылынга киришкен.

АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-министри Бабрак Кармаль пленумга илеткел кылган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] совет коммунистерниң шуулганынга АУДП-ниң делегациязының киришкенин ол тодаргай чугаалап, АДР-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының, партияның иштики амыдыралының айтырыгларын чырыткан.

АУДП ТК-ның V пленуму доктаал хүлээп ап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдеринге болгаш аңаа АУДП-ниң делегациязының киришкенинге бедик үнелээшкинни берген Бабрак Кармальдың илеткелинде тайылбырлаттынган түңнелдерни пленум чаңгыс эп-[illegible]

• • •

Совет инициативаның улуг ужур-дузалы

КАРАКАС. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинде [illegible] ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң көдүрген тайбың инициативаларын бүрүнү-биле чүүлдүтзүнүп турарын Венесуэланың Компартиязының ТК-зының Политбюрозу илергейлээн. Бүгү-ниити тайбынны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга ол инициативаларның вадык улуг ужур-[illegible] ТК-ның Политбюрозу Каракаска болган хуралынга демдеглээн. [illegible] бүгү депшилгелиг күштериниң изиг-биле деткип турары Тайбынның совет программазынга бедик үнелээшкинни берген.

Дээди деңнелге совет-американ [illegible] дугайында СЭКП ТК-ның Чиң[illegible]

СӨСТҮҢ КАЙГАМЧЫК МАСТЕРИ

Болдунуң үезиниң Россиязын тергиин эки билир чораан болгаш ада-чурт литературазынга эвээш эвес кошку арыннарны киир бижээн орус культураның улуг мастерлериниң бирээзинге Николай Семенович Лесков хамааржыр.

Н. С. Лесковтуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болган оюнга тураскааткан байырлыг кежээ март 18-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган. Кежээни ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Ф. Ф. Кузнецов ажыткан. «Төрээн чуртка шынның сөзү-биле бараан болур» салган сорулгазынга шынчы боол арткан чогаалчының чогаалдарының ханы демократчызын ол демдеглээн.

«Николай Лесков дугайында сөстү» РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. В. Дементьев чугаалаан.

Н. Лесковтуң ада-чурт литературазынга шылгараңгай ачы-хавыязының, оон дылының чечениниң болгаш чаартыкчызының, хөй националдыг совет чурттуң бүгү номчукчуларынга оон чогаалдарының нептерeңгейиниң дугайын чуве чугаалааннар демдеглээн.

Кежээге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев олурушкан.

СЭТА-ның корр.

[illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Бо хүннерде бистиң «Хемчик» совхозтуң коммунистери болгаш ажыл-ишчилери, бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң СЭКП ТК-ның Отчет илеткели съездиниң материалдарын өөренип турар. Съезд ажылдаан үеде ажылчын коллективи бүрүзүнге, ферма, бригада тоолгазынга 7 кезек черге бо бызаң митингилерни эрттирген. Ында бодунуң мурнункулары, кончуг коммунистер, ажылчыннар съездиниң шиитпирлерин бүрүн деткип, олар ажылды чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

Совхозтуң парткому база партия организациялары съездиниң материалдарын ажылчыннарга таныштырар. [illegible] партийжы [illegible] дилгелерниң бүгү [illegible]ге, комсомол чырыдыкчыларынга өөренип, ажылчын коллектив бүрүзүнге лекция, беседаларны чорудуп эгелээн. Бо бүгү пропаганда ажылынга совхозта «Билиг» ниитилелиниң өг организациязы (даргазы О. Д. Хертек) тускай планны тургускан, ол өзугаар ажылдап турар.

Съезд материалдарын ажылчы чонга массалыы-биле таныштырар [illegible] лектор-лар, агитаторлар, политинформаторлар идепкейлиг киржип турар. Чижээ, «Съездиден съезд чедир» деп тематиктиг [illegible] ужуражылга кежээлери уткашкынарлыг эртип турар. Тематыг кежээлерге СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар, совхоз директору О. Д. Сарыглар, Тыва АССР-ниң школаларының [illegible] И. Н. Падан, РСФСР-ниң алдарлыг механизатору С. Б. Кара-Сал олар районнуң, совхозтуң экономиказы болгаш культуразы улам ынай бүгү талалыг хөгжээшкин, уруглар албан черлериниң өскениң, көдээ ажыл-агыйның материал-[illegible] ажылчы чоннарын [illegible] материал [illegible] культурлуг [illegible] бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып турарын тодаргай чугаалааннар.

Партияның съездизинге [illegible] рип, агитквартираларның белеткээн концерттерин сурнуң [illegible] турар.

Амгы үеде совхозтуң парткому, «Билиг» ниитилелинге база өске-даа хөй-ниити организацияларга даянып алгаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын кижи бүрүзүнге чедир ханызы-биле пропагандалап таныштырары-биле [illegible] бүгү хевирлерин ажыглап турган, агитквартиралар өөредилгезинге, мергежил малчын коданнарже [illegible] политинформаторларның, политинформаторларның, комиссарлар, уругларның [illegible]

[illegible] бурнуң коммунистиг [illegible]. Бо бүгү информаторларга 15 лекторлар, 15 политинформаторлар, 80 агитаторлар [illegible] турар.

Бо хүннерде ажылчын коллективте бүрүзүнге съездиниң материалдары-биле 20 ажыл [illegible] болгаш съездиниң материалдарын [illegible]. Бо [illegible] Монгуш Сарыглар Ондар, Хертек политинформатор-лар Салим Сарыглар. Сендааш [illegible] идепкейлиг киржип турар. Идеологтуг политмассалыг ажылдарны [illegible] теллээгенниниң түңнелинде [illegible] съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, малдан алыр продукцияны бүдүрерип болгаш күрүнеге саарын кедудедип, он бирги беш чылды багай эвес көргүзүглер-биле эгелээн. Бирги кварталда совхозтуң малчыннары сүт садар планын [illegible] чедир күүсеткен болгаш квартал төнчүзүнге чедир 2 тонна эътти база 29 тонна сүттү немей [illegible] хүлээлгени алгаш ажылдап турарлар.

Чаа беш чылдың бирги чылының эрткен айларында совхозтуң [illegible] даа болза, малдың чаш төлүн камгалап, кадагалаар ажылдарга ам-даа улуг четпестер бар. Малдың чаш төлүн алур хораар чорук Улуг-Ховунун хойжу бригадазында көвүдээн. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы мал ажыл-агыйының тускай эртемниглери бөгүнгү сорулгаларже углаг [illegible] турар. Ол дээрге мал кыштаг-[illegible] рудуп, төрүттүнген чаш малды бүрүн камгалап алыры, кышкы үеде малдың продуктулуун бедидери болур-дур. Күш-[illegible] пландарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин партком, бригадаларда парторганизациялар доктаамал контрольга алыр апаар. Амгы үеде совхозтуң [illegible] мас бир кол сорулгазы— съездиниң материалдарын ажылчын бүрүзүнге чедир хандыр [illegible] бүгү талалыг күштелдирери болур. [illegible] политиктиг болгаш күш-ажылчы [illegible] улам [illegible] удурлут бис.

Төрээн партиявыстың XXVI [illegible] амыдыралга күүседири — коммунистерниң, бүгү ажылчы [illegible] киниериндеп хамааржыр.

Д. САРЫГЛАР.

«Хемчик» совхозтуң партком секретары.

КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

[illegible]

...ойнап турган. Ынчаар кээргеде, улустуң ыр-шоорларын шиитип ал тургаш, оларны нотага бижип алырын организастап эгеледивис. Мээң кол ажылым «Шын» солуннуң редакциязынга база хамааржыр турган-даа болза, ону улуртуп [illegible]. Эгелеп алган ажылывыс түңнелдиг болур [illegible] баш айлар эрткенде шериглерниң үрер-хөгжүм оркестри тыва ырларны ойнап турар болу берген. Оон сөөлзүредир бирги [illegible] тыва башкыларга баштайгы курстар ажылдап эгелээн. Ынчан хереженнер ортузунга хуралдарны база эрттиргилээн. 1931 чылда «Шын» солуннуң типографиязынга революстуг чарыш талазы-биле бирги керээни чарган.

Бо бүгү кылыш бүдүрген ажыл-херээвис мээң сеткилимге уттунмас, ханы исти арттырып каан. Ынчангаш оон бээр чартык чүс чыл эрте-даа берген болза, чылдың-на чалыыткап, сайзырап олурар Кызыл хоорайның, оон чурттакчыларының күш-ажылчы [illegible], аваа өөрүп чорур мен.

А. КОРДОВА.

Кострома область,
Буй хоорай.

БРИГАДАВЫС ДЕМНИГ

[illegible] районнуң Кирөв суурга ортумак школаның 9-ку класын доосааш, 1965 чылда чайгы [illegible] Ак-Довуракка угбам сугга-чедип келген мен. Ынчан угбам тудугга ажылдап турган чүве. Мурнунда угбамдан Ак-Довуракта Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы —«Тыва даг-дугу» комбинат-[illegible] улуг тудуун кылып турар деп дыңназан кижи мен. Ону көөр дээш келгеним ол. Көргеш, ааҗок магадап сонуургаан мен. Ак-Довурак хоорайга орус, тыва, хакас, украин, белорус дээш өске нацияның кижилери найыралдыг, бир демниг ажылдап турган. Оларның хөй кезии тудугжу профессиялыг болган. Ынчангаш ол профессия мээң сеткилимге дыка таарышкан. Манаа арттып калгаш, Ак-Довурак хоорайның амгы № 3 ортумак [illegible] кирип алган мен. Училищени штукатур-маляр салбырынга өөренип турдум. Практиканы даг-дугу комбинадының арыглал фабриказының [illegible] чаанге арттырген бис. 1967 [illegible]ге дээрге штукатур-малар [illegible] эң нарын берге ажылдарның бирээзи болгай. Ынчалза-даа ундараваан мен, чүге дээрге хөй чылдарда тудугга ажылдаан арга-дуржулгалыг [illegible] өөренип, [illegible] менээ дузалаан. Ындыг дагдыныкчыларның [illegible] бригадир боду Нина Ивановна Руклинская турган.

Тудуг талазы-биле улуг дуржулгалыг кижи чүве, ынчангаш бүгү чүүлдерге, чүгле ажылга эвес, амыдырал-чуртталгага-даа бисти өөредип турган, бистиң частырыгларывыс болгаш четпестеривисти базым бүрүзүнде эдип келген. Ол ышкаш мээң дагдыныкчым Зинаида Николаевна Мирушкова менээ байлак арга-дуржулгазын [illegible] хөй чүүлдерин кылган.

Оларның ачызы-биле тудугнуң нарын мергежилин ула-[illegible] алган мен. Ынчангаш 1969 чылда 25 кижи составтыг бригаданы удуртуп бердим. Бистиң бригадавыстың Ак-Довуракта киришпээн тудуглары чок. Чүгле эрткен чылдың беш «Тыва даг-дугу» [illegible] болгаш аар чүък машиналарының гаражтарын, оларның амыдырал-хандырылга корпузун, хоорайның арыгдал черин, Кызыл-Мажалыкта эът комбинадынга 18 квартирлыг чуртталга бажыңын, Ак-Довуракта спорт комплексин, № 105, 117 чуртталга бажыңнарын [illegible] киирген. Ам хоорайда № 116 бажыңның [illegible] ажылын кыла берген бис.

Амгы үеде бистиң коллективте [illegible] шуулаан, ол найыралдыг болгаш сырый [illegible] нацияларның — тываларның, [illegible] хакастарның, [illegible] бар. Олар бот-боттарынга дузалажып, демниг ажылдап турарлар.

Демниг болгаш кызымак болурга [illegible] болур болгай. Ынчангаш бригада планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бистиң бригадавыс бодунуң беш чыл планын эрткен чылдың октябрь 7-ге — ССРЭ Конституциязының хүнүнге чедир күүсеткен, ам 1981 чылдың июньнуң үлүүнде ажылдап турар.

Чедиишкиннер чедип алырынга, план күүседириинге бисте он ажыг чыл ажылдап турар хоочуннарывыс С. Д. Черчек, С. А. Тылбык, О. Ч. Артык-кыс болгаш өскелериниң-даа улуг-хуузу улуг. А аныяк ажылчыннар Таня Сарыглар, Лариса Хертек, Люба Сагашева, Люда Придатникова олар хоочуннардан чыдып калбайн келгеннер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Г. КОЛЯДА.

«Тыва даг-дугу тудугда» шеверленчилер бригадири.

Чуваш АССР-ниң улустуң чурукчузу Николай Прокопьевич Карачарсков «Тиилекчилер» деп ажылын доозуп турар. Ол дээрге, Вурнар районунуң «Янгорчино» колхозунда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң болук чуруу-дур.

ЧУРУКТА: чурукчу А. П. Карачарсков (ортузунда) РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу В. С. Семенов болгаш Чуваш АССР-ниң алдарлыг чурукчузу В. Л. Немцев олар-биле кады.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

НЕГЕЛДЕЛИГ ДАГДЫНЫКЧЫ

Ак-Довуракта автотранспорт бүдүрүлгезинге ол онгу беш чылдың эгезинде келген. Бо хүннерде Михаил Федорович ында самосвалдар чолаачыларының бригадазын удуртуп турар.

Чолаачыларның бо найыралдыг, ажыл-ишчи коллективи онгу беш чылды чедиишкин-[illegible] ... [illegible] кан коллективниге күш-ажылдың эки организастаазынын, сагылга-чурумнун беиткенинин, бар демниг байдалы тургусканының түңнелинде үстүнде [illegible]

...[illegible] Бо бригадада онгу беш чылда планныг онаалдаларын чедиишкиннерлиг күүсеткеннер хөй. Чижээ, Федор Кураев беш чыл иштинде алды чартык чылдың планын күүседип, чарышка шылгараан. Ол ышкаш Сарыглар Өктек-оол, Михаил Глазков олар ышкаш мурнак-[illegible] ... теглелиниң парткомунуң [illegible] гуну Михаил Федоровиң [illegible] бригадазы СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] социалистиг [illegible] күүсеткен.

М. ООРЖАК.

ЭСМ — СҮМЕЛЕКЧИ

Часкы тарылгага утиуштур оперативтиг медээни чер ажылдыгларга Ленинградтың көдээ ажыл-агыйның санаалга товү берип эгелээн. Кара хөрзүннүг эвес черде областың 192 совхозунуң болгаш күш фабриказының экономиктиг байдалының дугайында медээлер чыгган информация банкызын бир дугаарында тургускан.

Ажыл-агыйларның хөгжүлдезиниң деңнелиниң, оларның адырларының угланыышкыннарының болгаш тургузуунуң чер ажылдарының хемчээлиниң, шөлдерниң болгаш фермаларның бериимчезиниң, техниктиг дериг-херекселдериниң болгаш кадрларының дугайында медээлер электронну «мээзе» сиңниккен. Ол чорук ажыл-агый бүрүзүнде байдалдың дугайында чаңан-даа билип алырынга дыка дузалыг болуп турар.

— Улуг-улуг көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннары болгаш трестер областа тургустунган, оларга боттарының ажыл-агыйын үлетпүр аргазы-биле таарыштырарынга электроника улуг дузаны көргүзүп турар— деп, областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. Богачев чугаалап турар.—Тус черден медээни дамчыдып тура.компьютер айтырыгны шын шиитпирлээр арганы удуртукчуларга берип турар. Ажыл-агыйжы кижиниң чогаадыкчы дилээшкинин ам эртемге үндезилеттинер апарган. Ол дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев база чугаалаан. Эргелеп башкарылганың организастыг тургузуунуң чаартылгазы хамаан чок болбас, ажыл-агыйжы сорулгаларга дүүшкен болур ужурлуг дээрзин ол демдеглээн.

Ажыл-агый санамыргазының тодаргай угланыышкыннарын тыварынга экономистерге информация банкызының сүмелери улуг ажык-тыг. Чижээ— «Победа» каттыжыышкынның малчыннары мал чеми белеткээр звеноларны бригада кээрээзинче киирген. Ооң уламындан коллективтиг күш-ажылдың төлевири сөөлгү түңнелден хамааржыр апарган. «Верево» болгаш «Гатчинское» каттыжыышкыннарның механизастаттынган звеноларынга күш-ажылды шаңнал-төлевирлиг кылдыр шилчиткен соонда картофельдиң дүжүдүн эзээн бедиткен.

Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агыйның информация төвүнүң телетайптары чаа черлер — областың тускайжыттынган каттыжыышкыннары-биле харылзаажыр.

СЭТА-ның корр.

Ленинград.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

МААДЫР КЫС ДУГАЙЫНДА КИНО

УЗБЕКИСТАН: «Хосталга дээш демисежип чораан болгаш ону чедип алган узбек улустуң сураглыг уруунуң дугайын Владимир Ильичиге ыяап-ла чугаалаар мен» деп Майна Хасанова дугайында М. В. Фрунзе ынчаар чугаалаан. Эмирниң шериинин сөөлгү чөлеңгиижи Бухараны хостап турар үеде ол диди кыс хайгыылчылар [illegible] командылап турган болгаш [illegible] күжүнүң дугайын армия командиринге доктаамал илеткеп турган. Ол ужуражылга «Узбекфильм» студиязының тургусканы «Легендадан чоруттунган кыс» деп кинофильмниң кол болуушкуннарының бирээзи болуп турар.

Ук кино хамааты дайынның маадыры, Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаткан бирги узбек кыстың амыдыралының дугайында дерек [illegible] болган фактыларга үндезилеттинип тургустунган. Ынчаш Чоон чүкке, арының чажырттынып аш октапкан херээжен кижини маадырлыг чорук кылганынга деңнээр турган. Туркестанга Совет эргежагырганы тургусчур дээш окуут боону холга туткаш, М. Хасанова коргуш чок демисежип чораан. Бо чепсектиг эшпелдерни туруп алырынга, эмирниң шериглериниң чылча шавырынга киржип турган.

ДЭЭШТИГ УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

КАЗАХСТАН: Джамбул областың «Красный восток» колхозунда хойнуң баш саның камгалап алырының байдалы дыка бергээн. Ол чедиишкинге улусчу контролёрларның ажыл чорудулгазы улуг салдарны чедирген.

Хат, шуурган болу берген үеде малга боор немелде чемни колаанарже сөөртүрүн күүседип эгелеп организастаарын улусчу контролёрларның саналын ёзугаар чорудкан. Ол курлавырны үргүлчү-ле немеп ап турар. Амгы үеде колхозта мал чемининң [illegible] [illegible] ажылдап турар. Мал чемин белеткеп, [illegible] база [illegible] малга чиртиринин тала-зы-биле шыңгыы контрольду тургускан.

Улусчу контролёрларның [illegible] хойнуң олур чорук чок болган. Боттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг эвес күүседип турар малчыннарның багай ажылын улусчу контроль бодунуң хуралынга чугаалажып көрген.

Малдың продуктулуг чоруун бедидер, оон продукциязын [illegible] талазы-биле бригадирлер, ферма [illegible] улусчу контролёрларның мурнунга отчёдун доктаамал берип, чугаалажып турарлар. Билдинген [illegible] хойнуң баш [illegible]

КАСПИЙДЕ ХООРАЙ

АЗЕРБАЙДЖАН: [illegible] Сумгаит хоорайның тудугларының саны өзер. Чаа сериязының тос каът чурттаалга бажыңнарының тудугларынга ажыглаар конструкцияларны бүдүрүп үндүрер чаа комбинат ажыглалда кирген. [illegible] ...

Бүдүрүлгелериниң [illegible] ... сумгаитчилер чуртунга [illegible] 1985 чылдың төнчүзүнге чедир Культура [illegible] уруглар садиктери болгаш [illegible] бүдүрүлгелерин [illegible] амыдырал хандырылга [illegible] ның черлерин тудуп [illegible].

(СЭТА-ның медээлери).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бичии хемнерни камгалаар

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың январь 14-тегиниң «РСФСР-ниң бичии хемнерин хирлениишкинден, божалыышкындан болгаш [illegible] камгалаар болгаш оларның суг курлавырларын чөп ажыглаар дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген, республиканың девискээринде 8 муң хире бичии хемнерниң хөй нуруузунуң суг курлавырларын чөп амыдыралга болгаш суггарылгага ажыглап турарын демдеглээн. Сөөлгү үеде бичии хемнерниң байдалынга [illegible] бар. Сугларның химиктиг составын [illegible] лабораториязы [illegible]

Мооң-биле чергелештир бичии хемнерниң сугларын болгаш унаарын ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарындан олар амыдырал боктары-биле, чемиштиглиг төккен соонда арыглаттынмаан суглар агып киргенинден хирленип турар. Совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар бичии хемнерниң унун чурумчудар ажылдарын чорутпайн турар. [illegible] часкы-чайгы үеде хемчиглер эрии [illegible], ажыл-агыйга хоралдыг [illegible] үреп турар. Республиканың Көдээ ажыл-агый, Чурттаалга-коммунал [illegible]

[illegible] черлерин кошкак чорудуп турар.

Республиканың Министрлер Чөвүлели үстүнде айыткан доктаалды күүседиринге [illegible] доктаалында 1981—1985 чылдарда республиканың бичии хемнерин [illegible] катап тургузар, оларны айтап арыглаар талазы-биле хемчеглерни [illegible] декабрь 1-ге чедир [illegible] [illegible]

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлеринин чаа беш чылга төлевилгези партияның планнарын совет улус боттарының [illegible] төрээн херээ кылдыр хүлээп ап турар. Олар хөй миллионнарның [illegible] амызы-биле дүжүп турар.

«Келир үеге боттарывыстың планнарывысты тургузуп тура, боттарывыстың мурнувуска хамыктың мурнунда кыйы кол бедии болгаш бидиниг сорулгаларны: чонувуң чаагай чоруун болгаш быжыг тайбыңны салып турар бис — деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.— СЭКП-нин XXVI съездизи ону база катап бүзүрелдиг-биле бадыткаан».

Партияның лозуну — бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга, бүгү чүвени кижи дээш. Партияның съездизинге СЭКП ТК-нын Отчёт илеткели, бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары ол негелделер-биле сиңниккен. Совет кижилерниң чаагай чоруун улам ыңай бедидер дээш съездиниң төлевилгээ программазы эн-не янзы-бүрү талаларны — херглелди болгаш чурттаарга оран-бажыңны, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың байдалдарын, культураны болгаш дыштаныышканы хаара тудуп турар.

Чаа беш чылда чонуң акша орулгалары өзер. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 13—16 хуу, колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 20—22 хуу өзер. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхоз кежигүннериниң назылааны болгаш инвалид болганы дээш пенсияларының эң бичии хемчээлин бедидер, уруглалыг өг-бүлелерге курлуне дузаламчызы күштелген турар. Херглелдиң ниитилел фондулары дыка өзер, бо чылын безин олар 121,5 миллиард рубль болур. Ол хөреңгилер ажылчы чоннарның амыдыралының байдалын, кадыкшын камгалаарының экижидеринге, өөредилгеге, уруглар кижизидилгезинге, социал хандырылгага болгаш культурага киирген турар. Оларның-биле чергелештир акша-чем программазы болгаш чонуң херглел бараанына ры бүдүрериниң болгаш ачы-дузаның программазы ажылдап кылдынып турар болгаш боттандырып эгелээр.

Чаа беш чылда чонуң херглел барааннарын бүдүрериниң көвүдедирии болгаш шынарының бедидерии, ачы-дузаның [illegible] калбартырын [illegible] ужур-дузалыг деп санап турар. Олар чонуң чаагай чоруун бедидеринге улуг рольду ойнап турар. Бис мынаа бичии эвес чедиишкиннерни чедип алган бис, ынчалза-даа четпестер ам-даа бары илереп турар. Чижээ, кижилерге херектиг кылыгларны бүдүрүп үндүрериниң планнары кезээде эвес күүсеттинип, шынар, каастаалга, ассортимент садып алыкчыларның [illegible] эвес хандырып турар. Үлетпүрнүң ажылын экижидер. Бараанның ассортиментизин болгаш шынарын тодаразынга садыгның ролюн бедидер херек, оон чагыглары бүдүрүлгеге хоойлу болур ужурлуг. Кол кичээнгейни универсамнары, универмагтарны, улуг садыг төптерин, фирмалыг магазиннерни тургузарынче угландырып турар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгелериниң ажылчы экижидер, оларның кадрларын болгаш материалдыг баазазын быжыглаар дугайында, продуктуларны болгаш бараанарны садыглаарының дүрүмүнге, хуваалдазынга шыңгы чурумну тургузар дугайында доктаал хүлээп алган. Оон-биле кады ховар бараанар-биле кажарлаар чоруктарны шиитпирлиини-биле үзе шавар талазы-биле, шупту күрүне органнарының бо талага хажыдыышкыннарының бүгү хевирлери-биле демиселин идепкейжидер талазы-биле, ажылчы контрольду күштелдирер талазы-биле боттуг базымнар төлевилеттинген. Ол хемчеглерни ажылчы чоннар бир эп-сеткилдиг деткип турар. Оларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырар херек.

Тус черниң инициативазының ужур-дузазы улуг. Улус ажыл-агыйының өске кандыг-даа адырынга чер-черниң аргаларын болгаш курлавырларын садыг алыкчыларның херглелдерин хандырарынга, ачы-дуза албаның хөгжүдеринге ышкаш мындыг роль ойнавас. Улус депутаттарының Советтери бараанарны бүдүрерин калбартыр болгаш экижидер ачы-дуза чериниң сайзыралгайымылар талазы-биле хемчеглерни ажыр хүлээлгелиг.

Чонну акша-чем продуктулары-биле, чонуң херглел бараанары-биле хандырары, садыгны, ачы-дуза хандырылгазының экижидери — ол дээрге чүгле экономиктиг эвес, харын база социал болгаш политиктиг айтырыглар-дыр. Столоваялар, магазиннер, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери канчаар ажылдап турар болдур, кижилер партия организацияларының, Советтерниң ажыл-агый органнарының ажылының дугайын оон үнелээр. Кижи дугайында, оон негелделериниң болгаш херглелдериниң дугайында боттуг сагыш салыышкын — партияның экономиктиг политиказының эге болгаш түңнел пунктузу болур деп, съездиге демдеглеттинген. Чонга бараанар бүдүрери, садыгны, ачы-дуза адырын хөгжүдери — эң-не бирги партия херек. Ону партия организациязы бүрүзү, коммунист бүрүзү ынчаар көөр ужурлуг.

Бистиң партиявыс болгаш күрүневис кижиниң күш-ажылының чүгле улам бүдүмчүлүг болдурар дугайында эвес, харын база үткүл-шынарлыг, солун, чогаадыкчы болдурар дугайында доктаамал сагыш салып турар. Завод, ферма — ол-ла бажың-дыр, мынаа база эптиг, аштыг үениң болур ужурлуг. Бүдүрүлгелерниң чурттакчыларының болгаш суурларының социал хөгжүлдезинге көрдүнген хөреңгилер ол-ла сорулгазынга ылап, долу болгаш доктаамал тыңгай хуусааларында ажыглаттынган турарын шыңгы контрольдаары чугула. СЭКП ТК-нын Отчёт илеткелинде чугаалап турары болза: чаа объектилерни ажылдаарга киирген дугайында рапорттарны, бир эвес объектиге чурттаарга болгаш культура-амыдырал тудугларынга көрдүнген программазы база күүсеттинип турар болза күштүг деп санаар.

Социал программада улуг черни кижилерниң амыдыралынга, культурлуг болгаш угаан-бодал сайзыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга көрүп турар. Эрткен беш чылдаазы ышкаш, чурттаарга тудуу ажыглар улуг хемчээлдиг чорттуңнар. Моон-биле кады эвээш эвес өг-бүлелер ам-даа чаагайжыттынмаан коммунал квартираларда чурттап турар, өгленишкен аныяктар чурттаар оран-бажыңны манап турар. Моон ужурунда квартиралар хуваарда оон база кичээнгейлиг болгаш боттуг чорук херек. Мону бүгү черлерге хөй-нийти организацияларының киржилгези-биле оларның талазындан шыңгы контрольдуг кылыр херек. Кооперативтиг тудуглары калбартыр-биле немередири, бар бажыңнарны эки ажыглаары болгаш кадагалаары эргежок чугула.

Ажылчы чоннарның кадыкшыл камгалаарынга хөй чүүлдерни бистиң чуртувуста кылып турар. Чаа беш чылда кадык камгалал системазы улам ыңай хөгжүүр. Поликлиникаларның, диспансерлерниң, амбулаторияларның ажылын экижидир ужурлуг, эмнелгелерни болгаш кадыкшылга чөрлерип дүрген болгаш бедик шынарлыг тудар херек.

Кол угланыышкыннары съезд мурнунда чугаалажып көөрү чорап турда ажылчы чоннар амыдырал хамаарыышкан хөй саналдарны, [illegible]. Партия организацияларының, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының чугула сорулгазы — ол [illegible] улам долу чайладыры, ажыл херектиг саналдарны сайгарары болур.

Совет кижилерниң чаагай [illegible] экономиканың хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг депшилгениң дүргедедиринге, совет кижилерниң ажыктыг күш-ажылынга үндезилеп хандыртынар. Чүгле-даа чүве, халас бердинмес. Ажылчы чоннарның идепкейин партия организациялары чогаадыкчы дилээшкиннерже, чаа курлавырларны илередиринче, саналгай чорук-биле, ажыл шиңгин, материалдыг курлавырларны төтчеглээр чорук-биле демиселче углаар херек.

Совет улус партияның планнарын күүсеттинер, ынчангаш чонуң амыдыралы улам-на бай болгаш чараш болур дээрзинге бүзүрелдиг.

(«ПРАВДАНЫҢ» мурнуу чүүлү).

ҮЛҮҮН КИИРЕР

СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң, белеткээриниң көвүдедириниң болгаш шынарын экижидериниң талазы-биле республиканың күрүне инспекцияларының сорулгаларының дугайында чугаалашкан чөвүлел хурал Кызылга болуп эрткен. Аңаа районнарда инспекция ажылдакчылары, кодээ ажыл-агыйга хамаарылгалыг чалаткан эштер олурушкан. Үстүнде айтырыг талазы-биле илеткелди кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының кол инспектору О. Б. Биче кылган.

Районнарда күрүне инспекциялары кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткелдериниң планнарынга идепкейлиг киржип, контрактация керээлериниң [illegible] болуп, [illegible] деп, ол [illegible]. [illegible] шынарын экижидериниң аргалары болгаш методтары сайзыралгайжаан. Бо үеде инспекторлар [illegible] контролюнга алган болгаш эът [illegible] ай санында анализтеп турар. [illegible] продукцияның шыгжап, сөөртүп турар үеде оон үрелбезин кичээп, [illegible] ап турар.

[illegible] кирген маргылдаа чок. Кызыл болгаш Мөңгүн-Тайга районнарда инспекциялар ажыл-агый бүрүзү-биле [illegible] билдилиг боттандырып, белеткелдер чурумун бедидер талазы-биле [illegible] кылып турар. Ол районнарда кол инспекторлар С. Саая (Мөңгүн-Тайга), Т. Моңгуш оларның хуралга саналдары солун болган. [illegible] беш чыл планнарын чүгле ол нийи район күүсеткени тавары-ла эвес. Кызыл районнуң «Суг-Бажы» совхоз аңаа улуг үлүүн киирген. Турупк келген үш чылының иштинде ук семиртилге совхозу 14,2 муң шарыжыктарны семиртип дужааган. Ажыл-агыйның орулгазы 120 хуу четкен. Амгы үеде семиртилгеде чеди чүс хире баштыг [illegible] деп турар. Черле ынчаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлге [illegible] нарының ниитизи-биле эки болуп [illegible] 95 хуузу семис күштүг, а бир баш бода малдың ортумак деңзизи 353 кг, азы республикада ортумак көргүзүгден 25 кг хөй болган. Бий-Хем, Таңды районнарының мындыг көргүзүү оон-даа бедик. Таңды районда бир инектен ортумак саалда республиканың деңнелинден 440 кг хөй. Тус-тус совхоттарда бир инектен-не 3,4—3,5 муң кг чедир сүт саап ап турар саанчылар элээн хөй. Тываның садып турар сүдүнүн үскүрү — [illegible].

— Моон көөрге, эки чимектер, а ындыг болганда улуг курлавырлар бар-дыр — деп, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунуң мал ажылы [illegible] талазы-биле күрүне инспекциязының начальниги Г. Савченко демдеглээн. — Күринспекцияларның сорулгазы болза оларны [illegible] күштүг механизмзи болур. Олар ажыл-агыйларга план күүселдеринге бүгү талалыг дузалаар, чер-черде директивтиг органнар мурнунга айтырыглар [illegible] хевирлерин болгаш арга [illegible] жылар ужурлуг дээрзин ол чугаалап айыткан.

Чиңг дензилиг мал садарын [illegible] баш саның көвүдедир, оон семиртилгези [illegible] дук бүдүрерин улгаттырар болгаш [illegible] зер ажылының продуктуларының чыылдазын көвүдедир дээй ынчаш чугула айтырыгларны шиитпирлээринге [illegible] болур ужурлуг.

А чамдык таварылгада [illegible] Кая-Хем, Бай-Тайга, Чаа-Хөл районнар мал дың чайгы, күскү семиртилгезин [illegible] кошкак организастааш, мурнакчы [illegible] бүрүзү 50—70 кг эвээш дензилиг малды күрүнеге садып турар. Чаа-Хөл [illegible] шынарык тодаратпайн чорудуп турар. Ол дугайын сүт комбинадының директорунуң оралакчызы В. Чи[illegible] көргүскен. Депшилгелиг арга — сүттү ажыл-агыйлардан барып алыры тускай автотранспорт чогундан болдунмайн турар деп, шугумчулелдерге харылап тура, ол тайылбырлаан. Плаш сугаар бо үеде комбинат автобаазалыг турар ужурлуг, херек кырында оон дежээ безин салдынмаан.

Күрүне инспекциялары эътти ажыл-агыйларның иштики херглелдеринге чарыгдап турарын кошкак контрольдап келгенин чөвүлел хуралга демдеглээн. Эрткен чылын республикага ындыг чарыгдал көрдүнгенинден 1,5 муң тонна хире хөй болган. Ылангыя Тес-Хем, Эрзин, Тожу районнарда эрттир чарыгдааны дыка хөй.

[illegible] оңгу беш чыл планнары ораан чок чедир күүсеттинмээн, республикаже чылдың-не беш муң ажыг тонна кирр сөөртүп турар. Ынчангаш бо талазы-биле дыка хөй ажылды чорудары район инспекцияларындан негеттинип турар.

Саанчыларга сүттүң үскүрүү, эки шынары дээш немелде төлевирин ай санында бээр, [illegible] экижидер талазы-биле саналдарны Таңдыда кол инспектор С. Петенёв киирген. Ону болгаш өске-даа киирген айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле [illegible] республиканың кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы А. Сотпа аазааш, инспекцияларның ажылдакчылары тускай [illegible], ажыл-агыйларның специалистери-биле демниг ажылдап, оларга ам-даа дээштиг дузаны чедирериңге бүзүрелин [illegible].

[illegible] мурнунда бо беш чылда белен эвес сорулгалар турар. Оларны шиитпирлээринге күринспекциялар төлептиг үлүүн киирер ужурлуг.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

БЕРЛИН. СЭКП-нин XXVI съездизинге СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылырган ССРЭ-нин чаа бүгү талалыг тайбың инициативалары амгы үениң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче угланган деп, Германияның Социалистиг чаңгыс каттышкан партиязының ТК-ның органы «Нойес дойчланд» [illegible].

Бүгү-ниити тайбыңны быжыглаар болгаш делегей байдалын [illegible] биле Совет Эвилелиниң саналдары делегей амыдыралынга боттуг өскерлиишкиннерни чедип алырының аргазы чок дээр Барыын чүкте чамдык болуктерниң [illegible] куннарынга чогуур харыы болуп турар деп, ол солун демдеглээн. ССРЭ баштаан социалистиг [illegible] азының күрүнелери харын тайбың болгаш калбак кады ажылдажылга дээш, боо-чепсек [illegible] базыткап турар.

[illegible] болуктерниң боо-чепсектениишкинин [illegible] тежилиишкиниң түңнелинде делегей мындыг үеде душкуурлуг чорукту чаамрылдырарының [illegible] ны кылыры мырыңай эргежок чугула. Ол байдалдарда удуртукчулар [illegible] кошкаар болгаш күрүнелер аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургузар талазы-биле боттуг хемчеглерче саат чокка алыры, амгы үениң чугула айтырыгларын дугайты боттуг калбак чугаалажылганы эгелээри чугула. Совет саналдарга Барыын харыы бээри эргежок чугула деп, «Нойес дойчланд» онзалап [illegible].

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазаанының даштыкы политиказының кол сорулгазы — тайбың дээш демиселдээрзинге Каттышкан Штаттарның болгаш өске-даа чурттарның хөй-ниитизи база катап бүзүрээр аргалыг болзу деп, АКШ-тың хөй-ниити ажылдакчызы **Джессика Смит** СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Чер кырынга тайбың, совет улустуң болгаш [illegible] национальнылдан хамаарылга чокка экижилер — СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары, совет президент Л. И. Брежневтиң [illegible] политиказының утказы болдары ол-дур деп, ол чугаалаан.

• • •

ПАРИЖ. СЭКП-нин XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң илеткелинде киирген саналдарны тайбыңның бүгү фрагыз талалакчылары кончуг чугула болгаш онза кичээнгейлиг негеп турар саналдар кылдыр үнелеп турар деп, тайбың дээш француз шимчээшкининиң секретары **М. Ланжиньон** медеглээн.

Бир эвес барыын талазы [illegible] шак-ла мындыг чогуур базым кылдынар чүве болза, ССРЭ-нин бүгү европейжик кезээн дургаар бүзүрежилге хемчеглерин [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] тиишкени улуг кичээнгей-биле үткаан бис. Ол белен чорук Европага чепсегленииишкинин дүрерииниң болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларынга хамаарыштыр кайы-даа талага [illegible] деп совет удуртулганың чугаалажылганың [illegible] турар. Бир эвес Барыын чүктүн талазындан чугаалажылгаже база мындыг янзылыг чүгүүр илергейлеттинер болза, ол белен чорук Мадридте эртип турар ужуражылганың делгиле бедии алырынга идигни бээр ужурлуг кылдыр санап турар бис. Ядролуг дайынның [illegible] болдурбазынче угланган совет [illegible] турар бис деп, М. Ланжиньон [illegible] чугаалаан.

(СЭТА).

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Мурнуу Ливанның районнарынга [illegible] нар база-даа соксаваастаан. Израильдиң эжелекчи шериглери [illegible] лары — Мурнуу Ливанда чурталдырыкчы эскерликчилерниң чепсектиг отрядтары Аль-Кантара, Набатия, Ятыр, Хрис болгаш чурттакчылыг өске-даа суурларны ар-ран бөзүге боолаан. Каттышкан Нациялар Организациязының түр [illegible] база [illegible].

Тель-Авивтиң [illegible].

[illegible] улганган деп, республиканың премьер-министри Ш. Ваззан медеглээн. [illegible] делегей шериглери Ливанда түр турары бүтүдеге билдилиг болгай.

Израиль дайынчырактарының болгаш оларның чалчаларының [illegible] Вашингтон аас-биле «бүрүү шапкааш», а херек кырында агрессорларны [illegible] рыкчыларны деткип, кудар, чепсеглеп турарын Ливанның хөй-ниитизи бүрүү шаап турар.

КУБАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ГАВАНА. (СЭТА). Эквадорнуң Гаванада элчин чериниң [illegible] бо чылдың февральда калдаашкының организастаарынга АКШ-тың Төп разведка эргелели дорт киришкенин Кубаның чазааның медеглелинде айыткан. Куба Республиканың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Рикардо Аларкон парлалга конференциязынга ол медеглелди номчаан болгаш АКШ-тың Төп разведка эргелели Кубаның база Эквадорнуң аразында харылзааларны баксырадыр сорулга-биле ол үүлгедигни [illegible].

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш республиканың Күрүне Чөвүлелиниң база Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро [illegible] организастаарын сулэлжиилер элчин черин ажылдериге белеткелдиң үезинде [illegible] лер тодаргай бадыткааның медеглелде [illegible].

Кубаның Эквадорда элчини ол чурттуң президентизи-биле ужурашкан болгаш бодунуң [illegible] база дыннаткан. Кубаның болгаш Эквадорнуң аразынга харылзаалар моон соңгаар-даа чайыралдыг болур дээрзинге илеткелдээ Р. Аларкон [illegible].

БУРУУ ШАПКАН

МАПУТУ. (СЭТА). Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш улустарның мыйыктыг база чоптуг демиселин «өлүрүкчү чорук» кылдыр санап турар АКШ-тың президентизи Р. Рейганның [illegible] тыг бүгү уржуктарын хамаарышпас Африка болгаш Африканың Чаңгыс эвилиң органы-зының эчизинге чедир тодаргайлаар ужурлуг деп, Мозамбиктиң Улус Республиказының президентизи С. Машел Африканың Чаңгыс эвилиниң организациязынга [illegible] Сьерра-Леоненин президентизи С. Стивенс-биле [illegible] рының үезинде медеглээн.

«Харылзаштырар бөлүктүң» составынга кирип турар беш улуг күрүнелерниң хөделиишкиннерин Мозамбик Улус Республиказының [illegible] тыы бүрүү шапкан. Намибияның айтырыгын чоптуг-биле шиитпирлээр дээн үеде ол күрүнелер расистиг Мурнуу Африка Республикага хамаарыштыр кандыг-даа айыышкыны [illegible] конференциязы үзүлген. «Харылзаштырар бөлүктүң» составынга АКШ, Англия, Франция, [illegible] Республиказы, Канада кирип турар.

Мурнуу Африканың расистери боттарының төлээлекчилериниң Намибияда эрге-чагыргага [illegible] конференциязының ажыглаар база Мозамбикке удур [illegible] үүлгедиглерни Мурнуу Африканың расистери ам-даа үргүлчүлеп турар.

Хамаарышпас чорукту Зимбабвениң чедип алырынга мозамбик улустуң киирген салыышкынының С. Стивенс бодунуң чугаазынга бедик-биле үнелээн болгаш Мурнуу Африканың расистериниң Мозамбик Улус Республикага удур [illegible] шыгыы бүрүү шапкан.

ПАРЛААГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНГА

ЛОНДОН. (СЭТА). «Совет Эвилели тайбыңның политиказынга шынчы» деп, Лондоннуң [illegible] ның кежигүннери ССРЭ-ге чокта чаа кээп чораан сонунде бир үн-биле медеглээн. Оларның чаңгыс дээ ол саналдары [illegible] гелиг хөй-ниитизиниң төлээлекчилери база каттыжып турар.

Совет Эвилелинге аян-чоруктуң киржикчилери — Лондоннуң [illegible] делегациязының кежигүннери парлалга конференциязынга [illegible] ССРЭ-ге кээп чорааныныңдугайында [illegible] камгалаарынга идиг бээр сорулгалыг организациялар болур совет профэвилелдериниң [illegible] лээн. Совет кижилерниң ажылының, [illegible] далдарын экижидер, оларның дыштанылгазын эки организастаар талазы-биле ССРЭ-нин [illegible] ниң ажыл-чорудулгазының чаагай үре-түңнелдиг болуп турарын парлалга конференциязының киржикчилери демдеглээн.

АМЕРИК ШЕРИГ БААЗАЛАРЫНГА УДУР

АФИНЫ. (СЭТА). Делегейниң душкуурлуг чорууну чавырлаар болгаш тайбың дээш шимчээшкиниң Грек комитединиң тус черле салбырының инициативазы-биле чурттаамерик шериг баазаларынга удурланган массалыг чыскаал Грецияның эң улуг хоорайларының бирээзи — Салоникиге болган. «Тайбың! — Чавырлыышкын! — Боо-чепсекти дүжүрер!», «Өлүмнүң баазалары сөнер болзун!»,

«Ажылчы чоннарга — тайбыңны болгаш ажылды хандырып бээр херек!» деп лозуңнарны он-он муң чурттакчылар кыйгырбышаан, хоорайның кудумчуларын, шөлдерин таварып эрткен.

Салоникиниң төп шөлүнге массалыг митинг болган. Грецияның девискээринде даштыкының шериг баазаларын бүрүн узуткаар дээш шиитпирлиг демисежириңге хоорайның мэри Михалис Пападопулос чыылганнарны кыйгырган. Грецияда америк шериг баазалары чурттуң эрге-ажыктарынга, Чер ортулуунуң далайының районунда тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка улуг кыжаныышкынны таварыштырып турар деп, ол медеглээн. Грецияның чурттакчы бүрүзү бодунуң политиктиг үзел-бодалдарындан хамаарылга чокка америк шериг баазаларын узуткаар дээш шимчээшкинге эң-не идепкейлиг киржир ужурлуг деп, М. Пападопулос чугаалаан.

АКШ-тың Грецияда шериг баазаларынга удур митингилер, чыскаалдар Ламията, Кавалга, Серреске, Ниграте болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болуп эрткен.

ФОТОАТЛАС

Карл Маркстың төрүттүнген черинде

ГФР. Барыын-германы Рейнланд-Пфальц деп черде Мозель хемниң эриинде турар Трир хоорай бүгү делегейге билдиниг. Ол хоорай Карл Маркстың 1818 чылдың май 5-те төрүттүнген чери. 1830—1835 чылдарда тус черниң гимназиязынга ол өөренип турган. Амгы үеде 100 муң хире чурттакчылыг ол хоорайга хөй туристер кээп турар. Немец черде эң бурунгу чурттакчылыг черлерниң бирээзи болур ол хоорайның Брюккеншрассе кудумчузунда эртемниг коммунизмниң үндезилекчизиниң музейинге, Трирниң өске-даа онзагай черлерин көөр дээш туристер кээп турар.

ЧУРУКТА: Карл Маркстың төрүттүнген бажыңы (амгы үеде музей).

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникасы.

БОТТАНМААН ОРАЛДАЖЫЫШКЫННАР

ДАКАР. (СЭТА). Наукшот радиозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, «даштыкыдан келген чепсектиг бөлүк элементилер Мавританияга күрүне эргилдезин кылырының оралдажыышкынын кылган».

Чазак албан черлерин болгаш президент ордузун атакалаан үймээнчилерни Мавританияның национал камгалалыышкынының чагырыкчы шериг комитединиң кежигүннери турган польковник М. Ульд Абделькадер биле А. Ульд Сидя командылаан. А. Ульд Сидя 1980 чылда чурттан үнген [illegible] болгаш «Демократиг Мавритания дээш эвилел» дээр оппозиктиг шимчээшкинни баштай берген. Бо чылдың февральда шериглиг тускай суду 20 чылда кара-бажыңнаар кылдыр ону чок чериге шииткен. М. Ульд Абделькадер база даштыкыга турган.

Мавритания радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, сулчээлежикчилер Мавританияның удуртукчуларының чөвүлел хурал эрттирип турарының үезинде чурттуң чагырыкчы шериг комитединиң даргазы М. Ульд Хейдалланы, премьер-министри С. Бнейджараны өлүрери, радиостанцияны болгаш өске-даа объектилерни ээлеп алырын планнап алган турган. Ол хүн болур дээн хуралды соңгаарлаткан турганын сулчээлежикчилер билбээннер.

Чепсектиг күштер үймээнчилерни чыыча шаапкан болгаш чуртта байдалды бүрүн контрольдап берген.

• • •

ГАВАНА. (СЭТА). Суринамдан дыңнадыгларны барымдаалап алырга, Мурнуу Американың соңгу-чөөн талазында ол бичии күрүнеге суринам шеригниң биче офицер составындан хөй эвес бөлүк кижилерниң күрүне эргилдези кылыр дээн оралдажыышкынын ол чурттуң шериг эрге-чагыргалары үскен. Эрге-чагыргалар чуртта байдалды бүрүн контрольдап берген. Үймээнчилерниң удуртукчузу — суринам шеригниң барымы үзелдиг болуктуң төлээлекчилери [illegible] риглери-биле аттыгдажыышкынның үезинде аар балыглаттынган болгаш ам шериг эмнелгезинде берген чыдар.

Сулчээге киришкен деп чугаалаан. Суринамның айыыл чок чорук органнары [illegible] националдыг үш кижини тудуп хоругдаан. Сулчээлежикчилер ниң акшаландырып турган дээш оларны буруудадып турар. Сулчээ киржикчилериниң үймээн үезинде өлүрер деп бодаан турганы кижилерниң данзызын эрге-чагыргалар тыпкан.

Суринам республика — Нидерландының колониязы турган. 1975 чылдан бээр — хамаарышпас күрүне. Эрткен чылдың февральда чуртка шериг эргилдези болуп, оон түңнелинде эрге-чагыргага национал шериг чөвүлели кирип, ону чепсектиг күштер командылакчызы Дези Боутерсе баштай берген. Чурттуң чаа удуртулгазы депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырар [illegible] дугайын медеглээн.

КОСМОС ЭРАЗЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

1960 чылдың май 15-те [illegible] аппаратын салып үндүрген. Ол дээрге космоска кижиниң ажылдаарынга таарыштыр кылган корабльдың кезээ хевири турган. Кижи хире деңзилиг чүъкүг агаар эрттирбес [illegible] ракета херекселдер [illegible]

рекселдерни оон бортунга тург[illegible] [illegible] чок ужудуушкуннарының хандылаар космос аппараттарын чогаадып тургузар талазы-биле нарын ажылдарның эгези салдынган.

1960 чылдың август 19-та [illegible] кораблин салып үндүрген. Оон агаар эрттирбес [illegible] Белка болгаш Стрелка деп ыттар чораан. Бир [illegible] Черге [illegible] олар амыр-менди-чаагай ээп келген. Олар космосче ужуткаш, Черге дедир ээп келген баштайгы дириг амытаннар болган.

1960 чылдың декабрь 1-де [illegible] кораблин салып үндүрген. Оон дедир бадар капсулазынга Пчёлка болгаш Мушка деп ыттар, а олышкаш өске-даа дириг амытаннар, насекомнар, үнүштер [illegible]

1961 чылдың февраль 12-де сайзырангайжыткан чедирикчи ракета Черниң аар кылымал спутниигин орбитаже үндүрген. Ол-ла хүн аар спутниктен автоматтыг [illegible] космос ракетазын салып үндүрген. Ракета Венера планетаже автоматтыг станцияны углап чоруткан. Ол дээрге Хүн системазының планетазынче төөгүде баштайгы ужудуушкун болган. Оон үезинде миллион [illegible] ге аппараттарны башкарарының аргаларын тып, тодарадып турган.

1961 чылдың март 9-та дөрткү корабль спутникти салып үндүрген. Аңаа ужудуушкун кылган Чернушка деп ыт Черге ээп келген.

1961 чылдың март 25-те совет эртемденнер болгаш инженерлер дириг амытаннарлыг корабль-спутникти сөөлгү шенелде ужудуушкунун кылган. Бешки корабльге ужуткан Звездочка деп ыт ужудуушкунну болгаш дедир ээп хонуушкунну менди-чаагай эрттирген. Юрий Гагаринниң ужудуушкунунга чедир чүгле 17 [illegible]

ЧУРУКТА: Стрелка болгаш Белка деп космонавт болган ыттар Черге ээп келгенинин соонда.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Профугланыышкын талазы-биле чөвүлелде

АЖЫЛЧЫН МЕРГЕЖИЛДЕРГЕ ХАНДЫКШЫДАР

Аныяктарның болгаш школачыларның профессионал угланыышкыны талазы-биле республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында ведомстволар аразының чөвүлелиниң ээлчеглиг хуралы болуп эрткен. Ук хуралга райкүскомнар даргаларының оралакчылары, районнар эргелекчилери, министерстволар, ведомстволарның, профтехөөредилге системазының харыысалгалыг [illegible]

Республиканың улуг ажыл-агыйынга мергежилдиг ажылчын кадрларны белеткээринге профтехучилищелерниң ролю кончуг улуг. Өөредилгени чедиишкиниг чорудары, келир үеде улуг ажыл-агыйынга ажылдаар кадрларны план ёзугаар белеткээринге училищелерге чыл бүрүде сургуулдар четчелээшкинниң болур-чогуурубиле чорудары база чугула. Бо айтырыг талазы-биле республиканың [illegible] профтехөөредилге [illegible] биле эргелелиниң начальниги Я. В. Сарбаа, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри Н. С. Конгар хуралга илеткел кылган.

Республиканың алды училищениң дөрт — ортумак, оларның материалдыг баазазы быжыглап орар. Эрткен беш чылда улуг ажыл-агыйынга мергежилдиг 11,5 муң ажылчын кадрларны белеткээн. Баазаны быжыглаары көрдүнүп турар. Чаа өөредилге черлерин немей [illegible] Профтехучилищелерге сургуулдар четчелеп алырының айтырыы, бирээр чугаалаарга, школачылар ортузунга [illegible] айтырыы бөгүн эң чидиг-биле тургустунуп келген. Оон ужуру чүдел? Эрткен беш чылда училищелерге сургуулдар хүлээп алырының улуг ажыл-агыйы планы күүсеттинмейн келген. Ук ажылды баш бурунгаар планнап, түс-түс районнар, школалар аайы-биле дагзып турар-даа болза, ажыл [illegible] кижиниң аайы-биле чоруп, аңаа контроль чок, күүселдениң хыналдазынче [illegible] турары хуралга демдеглеттинген. Ниити профугланыышкыны [illegible] школалар-биле харылзаа чок, [illegible] мергежилдерниң ужур-дузазы, оон ат-алдарының дугайында школаларга, ада-иелер ортузунга тайылбыр ажылын чорудары база чугула. Черле мынчаш чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, профтехучилищелерниң ат-алдарын көдүрери негеттинип турар.

Сес класс дооскаңнарны училищелерге, ортумак өөредилге черлеринге, тоску класска хүлээп алырының чыл бүрүде тускай планнары бар. Профтехучилищелерге сургуулдар [illegible] район сөөлгү ээзэн хөй чылдарда күүсетпейн турар. Херек кырында кайда-даа өөренмейн турар болгаш ажылдавайн турар аныяк өскен. [illegible] зэвес болуп турар. Оларны профтехучилищелерже чүге хаара тудуп болбазыл? Чүгле организастыг ажыл четпейн турар. Чамдык областарның, хоорайларның үлегери-биле бүдүн-бүдүн класстар өөренип кирер эки инициативаны үндүрер, деткиир болза эки. Амдызында Улуг-Хемниң Булун-Терек школазында бир бүдүн класс [illegible] инициативаны үндүрүп турар.

Профугланыышкын талазы-биле ведомстволар аразының чөвүлелиниң хуралынга СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдис эргелекчизи Д. Б. Ондар, ВЛКСМ обкомунуң секретары Т. Б. Ооржак, Ак-Довурактың № 3 ХПТУ-нуң директору Н. К. Кустов, № 1 КПТУ-нуң директору М. А. Ушаков, республиканың [illegible] министриниң бирги оралакчызы В. Д. Куркутов олар чүве чугаалааннар.

Сургуулдар четчелээр, школачылар ортузунга профугланыышкын ажылын чорудар талазы-биле Ак-Довурактың № 3 ХПТУ-зунуң ажылы черле багай эвес.

Түс-түс ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер боттарынга херектиг ажылчын кадрларны белеткээринге сонуургалдыг болуру чугула деп демдеглээни [illegible]. Бо айтырыгны [illegible] совхозтарга механизаторлар [illegible] дишпес, тудуглар ажылдаар ажылчын кадрлар чедишпес дээр ындыг айтырыглар бискетурбас ийик.

Профтехучилищелерниң [illegible]

тура, профугланыышкын талазы-биле чөвүлелдиң даргазы, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу онзалап демдеглээн.

Школачылар ортузунга профугланыышкын ажылының база бир хевири болуп турар школачыларның бүдүрүлге бригадазының ажылының дугайында ол хуралга база чугаалапкан. Бии-Хем районда Туранның № 1 школазының «Хаяа» бүдүрүлге бригадазының ажыл дуржулгазын «Кызыл тараачын» совхозтуң директору Д. Д. Сирота болгаш школа директору Л. Я. Царикова олар таныштырган. Бригаданың ээрби ийи чыл дургузунда мөөнгеттинген мергежил дуржулгазын республиканың школаларынга таратпаазы [illegible]

Б. ДИРЧИН

НЕГЕТТИНИП КЕЛГЕН

«Май 1» совхозтуң девискээринде бөлүк-бөлүү-биле чоруп турар бөрүлерниң саны көвүдээн. Олар ниитиниң малынга хора чедирип эгелээн. Эң [illegible] саныңга улуг когараалды чедирип, 20 ажыг улуг-бичи малдарны туду чигени. Ол арзылан аңнарны эвээжедип узуткаарының талазы-биле ажылдар кошкак организастаттынган. Бөрүлерни аглаарынга [illegible] аравыста бар. Оларга хоочун аңчылар Николай Деверек, Ал Балыжык, Кол Серен болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Совхозтуң аңчыларындан тускай бөлүктү организастап тургускаш, бөрүлер-биле демиселди күштелдирип чорудары дериг шиитпирлээр айтырыгларның бирээзи. Чүге дээрге олар ниитиниң малынга улуг когаралды таварыштырып келген. «Май 1» совхозтуң дирекциязы, кедээ Советтиң ажылдакчылары бо талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чорудары үе негеп келген.

Д. АИР-САНАА.

Тожу район.

ТООЛАЙ ЭЪДИ

Днепропетровск. («Правданың» корр. В. Черкасов). Христофоровка суурда А. Кузнецов эрткен чылын Кривоорог районнуң белеткел конторазынга 250 [illegible] тоолай эъди дужааган.

Завод ажылдакчызы Анатолий Иосифович шаандан бээр тоолай өстүрүп келген. Чоокканның суурларының болгаш кожа районнарның чону оон бо дуржулга солчуп кээп турар.

Днепропетровскиниң херек-лекчилер ниитилели тоолай [illegible] шаңнап мактап, дузалажып турар. Чоокку үеде чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйындан муң тонна дан эвээш эвес тоолай эъдин салып алырын планнап турар.

Күш-культура болгаш спортту бистиң партиявыс болгаш Совет чазаавыс ажылчы чонуң мөзү-шынарлыг кижилерин күштүг чепсээ кылдыр көрүп, кадыкшыл быжыктырар, күш-ажылга дадыктырар, ажыктыг, чугула херек деп санап турар болгай. Ынчангаш бо херекке чоннуу хандыкшыдып, бо талазы-биле чогуур [illegible] ажылдарны чорударын, спорттуң маргылдааларны черчерге шынарлыг эрттирерин, спорттуң чоң ортузунга массалыын, сайзыралын чедип алырын, спорт баазаларының санын көвүдедири — бистиң хүлээлгевис.

ХӨГЖҮДЕРИНИҢ АРГАЛАРЫ БАР

Бо талазы-биле хөй ажылдарны республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, эки тура спорт ниитилелдери активчилер-биле кады кылып чорудуп турар. Эрткен онгу беш чылда республикага бедүүн дериглиг 13 спорт залы ажыглалга кирген. 29 кижи бо хүннерде чурттуң күш-культура институттарында өөренип турар. Ийи кижи аспирантурада кирген. Тывада спорттуң хөй санныг улуртукчу кадрларын, тренер-башкыларны, инструктор-методистерни, судьяларны семинарларже болгаш тускай билиг бедидер курстарже өөредип чорудуп турар бис. Бо хүнге чедир. 83.925 кижи күш-культура коллективтеринде спорт-биле өөкуутележип турарлар. Спорт школаларында [illegible] штат баштаар 61 тренер ажылдап турар.

Тывада спорттуң 25 хевири сайзырап турар. Эрткен онгу беш чылдың түңнели-биле алырга, республикавыс спортчулар белеткели мындыг: 21 кижи ССРЭ-ниң спорт мастерлерин, 31 кижи РСФСР-ниң спорт мастерлерин 112 спорт мастерлеринге кандидат аттарын чедип алганнар. А 811 кижи бирги разрядчылар болган. ГТО нормаларының дужааldазының эрткен ийи чылдарда массалыы өскен.

Олимпийн оюннарының эрткен чылында Тывага бүгү-эвилелдиң, РСФСР-ниң [illegible] масштабтыг база республика маргылдаалары багай эвес деңнелге эрткен. Республикада бичии уругларның «Аргыглыг мячик», «Хөм мячик», «Алдын шайба», «Ак терге», «Орлёнок», «Зарница», «Идегелдиң стартары» болгаш спорттуң национал хевирлер талазы-биле, шериг назылыгларның аразында спартакиадалар, хаакка, чадаг чарышка комсомол, профэвилел кроссалары, хүреш, ча, шыдырааг, стол теннизи, волейбол, баскетбол, бокс хөйн ышкаш хевирлерге спорттуң массалыы, сайзыралы багай эвес.

Республикада чамдык спортка эки диртккен черлер хөй. Оларның чижээнге Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозу, «Тыва дагдуугу», «Тыва бельс» комбинаттары, [illegible] экспедициязы, Кызылдың харылзаа белдири, эмчи ажылдакчыларының профэвилел обкому хамааржыр.

Моон-биле чергелештир күш-культура болгаш спорт ажылында, оон хөгжүдезинде четпестер ам-даа хөй. Бир-ле дугаарында чүл дээрге, республикада ГТО комплекзиниң кылыгы, чайгы хевирлериниң дужаалдазынын байдалы кончуг кудун дендиин. Школаларның хөй кезиинде спорт залдары чок, совхозтарның чүгле чартыктан эвээш хиреезинде спорт мөтодистери санаттынып турар. Районнарда спорт ниитилелдеринде футбол, хоккей, хаак, чиник, аар атлетика, спорттуң шериг-техниктиг хевирлеринге сайзырал кончуг чавыс. Моон бир чылдагааны чүл дээрге, чер-черде чамдык бүдүрүлге удуртукчуларының спортка улуг-ла сагыш салбайн турарында. Ол ышкаш спорт школаларын районнарда ажыттпайн турарында. Школаларга тускай спорт класстары ажылдар деп айтырыг турда кээрге. Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу болгаш чер-черлерде улуг өөредилге килдистериниң талазындан кандыг-даа деткимче чок, чамдык чүүлдер-биле хандырып, таарымчалыг байдалды тургусчун бээриндин ойталаар бээр-дир. Бо чорукту уржуундан Кызылдың № 2 школазынга эрткен чылын-на кылын тургаш тургусканы тускай спорт классы (хүреш биле ча адарынга) амга чедир аназ-ла ат кадагалап турар. Культура бажыңнарынга кагай турар спортзалдар айтырыы чеже-че чок шиитпирлеттинип келген.

1979—81 чылдарда найысылал Кызылга эштир бассейниниг улуг спортко[рпус] тударыы планында бербүнген турган, оон тудуу ам-даа эгелеттинмээн. Проект-смета документилери ам-даа капиталдыг эргелелиинде чыттылаан. Садыг хандырылга организациялары чурттакчы чоннуу спортчуларны спорт херекселдери-биле багай хандырып турар. Хандырылга ынаныг [illegible] канчаар-даа ажиык кошкак. Магазиннерде волейбол сеткилери, мячиктер, спортчу костюмнер, [illegible] чок. Республиканың садыг баазаларынга эки шынарлыг спортинвентарь кирбес. Кандыг-даа маргылдааны [illegible] [illegible]

Ынчангаш үстүнде чугаалааным четпестерни дарый чайладып, [illegible] бижыглаар үеде-ле, чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының бүгү дузазы-биле бир демниг ажылдаашкынында, күш-культура болгаш спорттуң массалыг шугумун көдүрүп, оон бурунгаар бедидериниң бүгү аргалары бисте бар.

А. ШОЙДУК,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы.

ЭЛЭЭДИЛЕР, ӨГ-БҮЛЕ, ШКОЛА

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Бо чылдың январь 22-де «Шынга» парлаттынган, А. Арапчорнуң «Илеткелдиң көрүжү» деп чүүлүнге хамаарышкан бодалымны илередийн.

Ваня-биле бир янзы ажыл чорутпаан болза эки болур ийик. Класстың удуртукчузу база бар-ла болгай. Ооларның бот, шынап-ла, берге байдалда кирген. Оон чылдагааны чүл ийик чүвел? Улуг ажылдакчылар-даа, бичии өөреникчи-даа кижи өг-бүлеге чурттап турар болгай. Хамы таарымчалыг, ынаа кижилерниң аразында хамаарылгазы эвилең, бот-боттарын билчир, хүндүлежир болур амыдыралга таваржы бер[гей]. Чамдык бергелерниң ажыл эргелери чиик болур болгай. Ваняның иези Сержинмаа Оюновна амыдыралга уругларының адазы менээн соонда арагаже хандыкшыр апарган. Ынчалза-даа ажы-төлүн кижизидер [illegible] шуут уттуп каапкан. Ваня Мөңге база шуут берге кижизидилгелиглерге хамааржыпас. Ону эки кижи кылып ап болурунуң аргалары бар. Бо талазы-биле Хову-Аксының библиотекарь Ч. Оюннуң санаалынга каттыжарым мен. Хөй-ниити организациялары чүге чедир ажылдап болбас ирги?! Оон ыңай ле эң кол черни класс удуртукчузу, класстың активи, ада-иелер комитеди ээлээр деп бодаар-дыр мен.

М. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЧУГУЛА МАРГЫЛДААЛАР ДУГАЙЫНДА

БАСКЕТБОЛ. ССРЭ чемпионадының сөөлгү хүнүнде Москвага Киевтиң «Строитель» командазы Тбилисиниң динамочуларын 98:66 санныг үлешкаш, шаңнал үлеглиг болгаш эң ажыктыг чүүлдү чедип алган. Оон түңнелинде киевчилерге [illegible] алыр арга тывылган, а Ленинградтың «Спартагы» ону алыр аргазын оскунган, хүлер шаңналдыг үнген. А чемпион атты ЦСКА хуусаадан эрте апкан. Ол дээрге ону 19 удаа чаалап ап турары ол болур.

Ынчангаш чемпионаттың таблицазы мындыг: 1. ЦСКА — 63 санныг. 2. «Строитель» — 56, 3. «Спартак» — 55. 4. «Жальгирис» — 53, 5. «Динамо» (Тбилиси) — 52, 6. «Динамо» (Москва) — 5[illegible] [illegible] болган. «Университет» (Ташкент) биле «Локомотив» (Новосибирск) дээди лигадан үнгеннер. Оларның орнунга бирги лигага тиилээн команда кирер ужурлуг. ВЭФ-тиң командазы [illegible]

[illegible]

ХААК МАРГЫЛДААЗЫ. Норвег Оддвар Бро Холменколленок оюннарынга 50 километр черге чарышка 2 шак 26 минута 28,3 секунда көргүзүглүг болуп, дипломнериниң чедип алза-даа, делегей кубогу дээш [illegible] Олимпиада-80 ниң хүлер шаңналының эдилекчизи Александр Завьялов (Подмосковье) ону мурнаан. Ол 2.26.50.38 санны ап, ийиги черни ээлээн. Удавас Канадага болур сөөлгү этап мурнуу чарышында бистиң хаакчывыс 134 санныг болуп турар. Норвег Уве Аунли биле финн Харри Кирвесниеми олар оон соондан чоруп брарлар. Бешки черни Хабаровск чурттуг 20 харлыг Юрий Бурлаков ээлээн. Оон саны — 98.

ХОККЕЙ. ССРЭ чемпионадының [illegible] ЦСКА-ның [illegible] «Крылья Советов» командазы-биле ойнааш, бир санны чидирген. Минскиге болган өске ужуражылгага ук хоорайның «динамочулары» Воскресенскиниң «Химиги» [illegible] ганнар.

СУГЖЕ ХАЛЫЫРЫНГА. Делегейниң Москвада болуп турар сугже халыырының «Весенние ласточки» деп маргылдаазы [illegible] эртип турар. Москва Олимпиадазының чемпиону, Минск чурттуг Александр Портнов ийи чыл дургузунда ол маргылдаага чемпионнаан. Үш метр трамплинге 662.01 санныг болуп, ол тергиниң эки көргүзүглүг болган. 10 метр бедик черден халыырынга Пенза чурттуг, он ийи харлыг школачы Алла Лобанкова өскелерден ылгалган.

Ук маргылдааларга 13 чурттуң спортчулары киржип турар.

ХААККА УЖУДУУШКУННАР. Ленинград чурттуг Юрий Калинин ам база чурттуң чемпиону болган. Красноярскиниң «Каштак» деп черде болуп турар маргылдаага ол чуртта эң бедик — 100 метр трамплинден халааш, 1975 болгаш 1976 чылдарда чедип алган [illegible] катаптаан. Калинин ниитизи-биле 511 санны чаалап алган.

Эң-не ырак ужугуушкун — 144 метрни ажып эрткени дээш тускай шаңналды ССРЭ-ниң эрткен чылдагы чемпиону, Москва чурттуг Александр Святов чаалап алган.

(СЭТА).

ТҮҢНЕЛ ОЮННАРЖЕ

Хостуг хүрешке Сибирь зоназының ээзди оолдар аразынга чемпионады чоокта чаа бистиң республиканың тевүнге болуп эрткен. Ук маргылдаага дензи аайы-биле шаңналдыг черлерни алган мөгелер Нальчик хоорайга РСФСР-ниң бирги чери дээш болур түңнел маргылдаазынга [illegible] Бистиң республиканың аныяк мөгелери ол улуг маргылдаага киржири-биле март 16-да чорупкан. Команданың составында элуп орар аныяк мөгелер И. Малбык-оол, М. Күдер, Д. Ховалыг, М. Моңгуш, Ю. Опуйлаа болгаш В. Хураган олар Тыва АССР-ниң адын камгалап киржирлер. Оларны маргылдаага белеткээрип республиканың ар[illegible] бирээзи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Моңгуш даскан.

Чурукта: А. Моңгуш аныяк мөгелер-биле.

В. НАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Үлекчиниң өлгени». Уран-чечен телефильм. (Франция). 10.45 — «Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица эрттирер. 11.45 — Медээлер. 11.50—14.30 — Чайсаг. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Кежээниң ажылчы-ийи» [illegible] программа. 15.20 — ССРЭ-ниң хаак спортунга кубогу. Херээженнер. 5 км. Сыктывкардан дамчыдылга. 15.45 — М. де Фалья. [illegible] сюита. 16.15 — «Москваның комсомолунуң ажыл-херектери». 16.35 — Туништиң хамаарышпас чоруун чаалаашкынын 25 чылынга. Туништиң национал танцы ансамблиниң концерти. 17.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерни — амыдыралга». 17.30 — «Тоол аалдап келди». «Хар дангына». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 — Съездиниң делегаттарынга сөс. Москваның чогаалчылар организациязының баштаар чериниң бирги секретары, [illegible] тору Ф. Ф. Кузнецовтуң чугаазы. 19.45 — «Декабрьның эгезинде ийи хүн» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — [illegible] ырыларлар-биле. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45—23.00 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.00 — «Улустуң аялгалары».

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Партия биле чон чаңгыс энтиг». Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң телефестивалы. Школа-интернаттың бот-тывынгыр уран чүүл [illegible] концерти. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — «Тываның экраннарында». 20.10 — Чарлалдар. 20.15—20.45 — «Дамырак болгаш ыры». Фильм-концерт.

АГААР

Республикага бөгүн өскерлип каап турар агаар болур, чамдык черлерге быскан хар чаар. Ныңгы температуразы хүндүс — 5—10, а дүне 14—19 градус чедир соор.

Кызылга соок 5—7 градустан ашпас.

КИНО

МАРТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоска алгыржыткаш» 9.30, «Эзир ышкаш ужуңар, хартыгалар» 11.00, 12.40, 15.00, «Экипаж» (2 сериялыг) 16.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Коргуушкунуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (гастрол) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дээрбечи казактар» 10.00, 13.10, «Бабек» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Март 25-те, филармонияның концерт залынга, совет ырларының эң эки күүседиргтери дээш эстрада артистериниң бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады «Москвичка» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдиң концерттери болур. Аңаа «Ак, бо-ла кыстарны» [illegible] гүзээр.

Совет ырларының эң эки күүседиргтери дээш бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады Татьяна Архипова программага киржир.

Москва эстрадазының артизи Владислав Парайский концертти башкарар. Концерттерниң эгелээри — 19, 21 шактарда.

Ол-ла концерт март 23-те Ак-Довуракка, март 24-те Чадаанга хоорайга болур.

ЧАРЛАЛДАР

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫП ТУРАР

Дээди школаларга өөренириниң хуусаазы дөрт, а ортумак өөредилге черлеринге — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юридиктиг дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школа белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, Совет Армияга албан эрттирген, эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыкшылының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдап болур эр кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң [illegible] чедиишкинниг дужаатаң болгаш үстүнде айыткан өөредилге черлеринге дыңнакчылар [illegible] Совет Армияга албан эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязанның, Хабаровскиниң дээди школаларынга, а ол ышкаш Новосибирскиниң, Орелдуң, Воронежтиң, Елабуганың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга үстүнде айыткан негелделерге таарыжыр, шериг албанын эрттирген эр кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирип турарлар конкурстуг шылгалдалар дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга кирерлер), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирерлер ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер 1981 чылдың апрель 30-ге чедир, а ортумак школаларга [illegible] күзээннер май 30-ге чедир медицина комиссиязын эрттерип биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге келир болгаш дараазында документилерни эккээр.

кадыкшылының дугайында эмчи справказы, ортумак эртемниниң дугайында аттестат (бөзү-биле), шериг биледи азы кирер бижиткен херечилел, бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы (сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден), 3x4 хемчээлдиг борт чокка тырттырган 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ хооркомунуң, райкомунуң өөредири-биле чоруткан бижик.

Кирериниң экзаменнерин дужаары-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң [illegible] бижик алган кижилерге Кызыл хоорайдан [illegible] турар черинге чедир бээры болгаш дедир келири халас.

Конкурс эрткеннерни дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас аъш-чем-биле, [illegible] чурттаар бажыңы-биле хандырар. Оон ангыда айда 40 рубль стипендия бээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинче чорудар, № 204 кабинет, телефоннары: 2-10-71, 99-23-88.

Тываның Күрүне филармониязы концерт коллективтериниң ажылдары-биле дараазында хевирлерге конкурсту эрттирип тур:

1. Ырлар (оолдар, кыстар)
2. Хөгжүм херекселдеринге (домра, игил, бызаанчы).
3. Хөөмей, сыгыт болгаш хомуска ойнаары.
4. Танцы (конкурсту артистерниң Ленинградка өөренири-биле чорудар).

Конкурс филармония бажыңынга март 20-22 хүннеринде эртер. Эрттенгиниң 10 шакта эгелээр.

ФИЛАРМОНИЯ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Кызылдың № 1 кадээ ортумак профтехучилищезинге бүгү курстарының өөреникчилериниң ада-ие хуралы март 28-те болурун чарлап тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарияттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжеглер килдизиниң 2-31-73, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаза 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 451.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00501

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 68 (11566) | 1981 чылдың март 21, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СЭКП Тыва обкомунуң II пленуму

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырдыышкын бажыңынга, СЭКП обкомунуң II пленуму болуп эрткен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

«Партияның XVIII область конференциязынга делегаттарның кылган шүгүмчүлелдериниң болгаш саналдарының күүсеттинип турарының дугайында» информацияны СЭКП обкомунуң секретары **Г. И. Долгополов** кылган. Ол айтырыг талазы-биле доктаалды пленум хүлээп алган.

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активиниң хуралының доктаалын пленум бадылаан.

Пленум организастыг айтырыгны база чугаалашкан. СЭКП обкомунуң секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге **А. И. Ванжа**ны соңгаан.

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия активиниң хуралы болуп эрткен. Ооң ажылынга СЭКП обкомунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, партияның область организациязының ревизия комиссиязының кежигүннери, СЭКП райкомнарының секретарьлары, министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдиң удуртукчулары, парткомнар секретарьлары, совет база профэвилел, улусчу контроль, комсомол органнарының ажылдакчылары, бүдүрүлгениң мурнакчылары киришкен.

Актив хуралын СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

Республиканың партия активиниң хуралынга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдериниң болгаш партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Илеткелдиң талазы-биле: СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары **В. В. Дунаевский**, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының дерилгелер машинизи **У. Т. Монгуш**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **В. А. Бакулин**, № 1 АТБ-ниң чолаачызы **А. И. Галайко**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **Ч. Х. Ооржак**, «ҮТКА 25 чылы» совхозта хаван ажаакчызы **Б. С. Долгар**, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри **В. П. Сургутанов**, «Тудуг кезектери» комбинаттың арматурщиги **О. А. Байкалова**, садыг министри **К. Х. Шавыраа**, «Большевик» совхозта партком секретары **С. А. Донгак**, «Тыва кедээ тудуг» трестиң эргелекчизи **Г. М. Шубник**, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары **В. Б Петров**, даараныгла фабриказында парторганизация секретары **В. Н. Брюханова** олар саналдар берген.

Партия активиниң хуралы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинде чүүлдерин болгаш түңнелдерни бүрүн долузубиле чүүлдүгзүнүп, ону партияның область организациязының практиктиг ажыл-чорудулгазынга хажык чок удуртулга болдурар талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары Төрээн Коммунистиг партиязын, ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр улам сырый каттышпышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чединишкинниг боттандырар дээш бүгү күштерин, билиглерин болгаш арга-дуржулгазын бээр, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнары болгаш хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дээрзин партактив хуралының киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке бүзүрелин илергейлээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдерин болгаш ооң шиитпирлеринге, партияның съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр РСФСР-ниң министерстволарының, ведомстволарының, совет болгаш ажыл-агыйы органнарының сорулгаларын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң март 19-та болган хуралынга бүгү талалыг чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. С. Соломенцев** илеткел кылган. Россия Федерациязының ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалалының күчүзүн быжыглаарынче, тайбынны камгалаарынче болгаш быжыктырарынче, совет улустуң амыдыралын экижиделиинче угланган партияның ленинчи угланыышкынын база иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнүү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турарын илеткелчи онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Россия Федерациязының, бүгү чурттуң ажылчы чоннары марксизм-ленинизмниң, коммунистиг тургузуушкунуның теориязын болгаш практиказын улам ынай сайзырадырынга база байлакшыдарынга чогаадыкчы улуг салыышкын кылган хүлээп алган.

Шылгараңгай политиктиг болгаш [illegible] ажылдакчызы, Ленинниң болгаш Улуг Октябрьның херээниң [illegible] уламчылакчызы — эш Леонид Ильич Брежневти СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга база катап бир үн-биле соңгааны чер болганга кайгамчык улуг сорук кириштиг-биле [illegible].

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, өнгү беш чылда республиканың экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзүнүң, чоннуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелиниң бедиксериниң улам ынайгы өзүлдезин чедип алгаанын турар дээрзин демдеглээн. Он бирги беш чылды чединишкинниг эгелээриниң эки үндезинин оон-биле тургустунган. Съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажыл-агыйны башкарарының, экономиканың бүгү адырларының быжыг турушттуг хөгжүлдезин хандырарының, бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күчүнү улам долу ажыглаарының, курлавырларны бүгү талазы-биле камнаарының шаңнын методтарынче шилчииринин эргелиг чугулазынче кичээнгейни угландырган. Ажылдың шынарын экижидериниң, планнаашкынны болгаш ажыл-агыйны эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдарының, план база саңхүү чурумун быжыглаарының, бүгү бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының демдески ажылдаарын хандырарының, бүдүрүлгени база күш-ажылды организастаарының мурнакчы хевирлерин болгаш методтарын бүгү чер болганга шиигзээдип ажыглаарының эң-не чугулазын онзалап демдеглээн.

Экономика болгаш социал талазы-биле комплекстиг хөгжүлдениң айтырыгларынче улуг кичээнгейни хуралдың киржикчилери угландырган. Ол айтырыглар Россия Федерациязынга онза чугула ужур-дузалыг. Бүдүрүлгениң хөй адырларының перспективалары, даштыкы чурттар-биле ачылы ажылдажылга республиканың соңгу болгаш чөөн чүгүнде районнарының хөгжүлдези-биле сырый холбаалыг. Ол районнарга чурттаалга бажыңнарын, культура болгаш амыдырал ужур-дузалыг объектилерин, эки оруктарны, кодээ ажыл-агый продуктулары-биле хандырылганың идегелдиг баазаларын тудар сорулганы шиитпирлевейн, оларның девискээринде бүдүрүлге черлеринге быжыг бүдүрүлге коллективтерин тургузары берге болур. Ол сорулганы чогумчалыг кылдыр шиитпирлээри — бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның, чер-черде совет органнарының дорт хүлээлгези болуп турар.

Шиигзээдип алдынган районнарынга комплекстиг хөгжүлдени боттандырары база негеттинип турар. Ооң бажынында — республиканың кара хөрзүнүг эвес зоназы-дыр. Ынча бүдүрүлгениң болгаш амыдыралының айтырыглары сырый холбаалыг болгаш мал чер ажылын чединишкинниг хөгжүдериниң шиитпирлиг фактору болуп турар. Ол ажылдан чаңгыс-даа министерство чайлап болбас ужурлуг.

Республиканың үлетпүрүнге продукция бүдүрериниң улуг хемчээлге көвүдедири, бүдүрүлгениң тургузуун экижидери, чер байлактарын тывар болгаш болбаазырадыр адырларны хөгжүдеринге балансылыг чорукту хандырары чугула. Улус ажыл-агыйының бүгү сорулгаларын шиитпирлээриниң чайгылыш чок үндезини — аар индустрияны хөгжүдери болуп турарын Отчёт илеткелде онзалап айытканы принципиалдыг ужур-дузалыг. Ол айтырыг ылангыя ооң баазалыг адырларынга бирги ээлчегде — одалга-энергетика баазаларынга хамаарышкан. Ол хевир-херектиг бараан-нарны бүдүрерин көвүдедириниң болгаш оларның шынарын бедидери — үлетпүрнүң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларының бирги чергениң чугула сорулгазы, партия, совет, ажыл-агый органнарының болгаш профэвилелдериниң онза сагыш салыышкынының чүүлү болуп турар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйын, ооң агроүлетпүр комплекизинге кирген адырларны улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларынче илеткелди чугаалажып көрген үеде улуг кичээнгейни угландырган. Он бирги беш чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери чылда ортумаа-биле 12—14 хуу көвүдедири, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 22—24 хуу бедидерин көрдүнген. Эътти болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедеринче онза кичээнгейни угландырган.

Капитал тудуунда байдалды үндезинин-биле экижидериниң, доозулбаан тудугларның хемчээлдерин кызырарының, объектилерин дериир хуусааларын дүргедедириниң, бар бүдүрүлгелерни чаартырынче болгаш техника-биле эде чепсеглээринче капитал салыышкыннарын бирги ээлчегде угландырарының эргежок чугулазын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели онзалап айыткан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр транспортту, харылзааны, чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелерин улам ынай хөгжүдериниң чугула айтырыглары, культура-чырыдыышкын албан черлериниң болгаш чогаадыкчы организацияларының ажылын экижидер сорулгаларны хуралга тодаргай чугаалажып көрген.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң айыткан сорулгаларын, съездиниң бадылааны 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын чайгылыш чок күүседири-биле хүлээп алырын, боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдурарын РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган доктаалында даасан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы өндүр чаагай сорулгаларны чединишкинниг күүседириниң херээнге Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажылчы чоннары боттарының төлептиг үлүүн киирер дээрзинге быжыг бүзүрелдиг РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

СОВЕТ Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизи 1981 чылдың февраль 23-тен март 3-ке чедир Москвага болуп эрткен. Ол болза бистиң партиявыстың, бүгү коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкинниң төөгүзүнге шылгараңгай черин ээлээр.

Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы Ленинниң өлүм чок идеяларын амыдыралга [illegible] дырбышаан, ажылчы [illegible], бүгү совет улустуң мерген угаанныг [illegible] чызы, коммунизм дээш демиселге ооң өзүлүг революсчу авангарды, сорук кирикчизи болгаш организакчызы болуп турарын совет коммунистерниң дээди шуулганы база катап бүзүрелдиг бадыткап көргүскен.

Совет ниитилелдиң доктаамал быжыгып турар социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвии, ажылчын ангының, [illegible] болгаш [illegible] ның бузулбас эвилелин, бистиң чурттуң нацияларының болгаш бичии улустарының акы-дуңма найыралын СЭКП-ниң XXVI съездизи чаа күш-биле көргүскен.

Съездиге 109 чурттардан коммунистиг, [illegible] национал-демократтыг болгаш өске-даа партияларның база организацияларның 123 делегациязарының [illegible] тарны [illegible] идеязының тиилелгезиниң чайынначак херечилери болган.

«Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның [illegible] лары» деп СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев [illegible] съездиге дыңнаан болгаш чугаалажып көрген. Канчаар-даа ажок улуг теоретиктиг болгаш практиктиг ужур-дузалыг, политиктиг шылгараңгай ол документиде СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, совет ниитилелдиң, ооң экономиказының, социал-политиктиг база угаан-бодал амыдыралының хөгжүлдезиниң, партияның политиктиг, организакчы идей-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының [illegible] бүгү талалыг анализин кылган, коммунистиг тургузуушкунуның программалыг ээлдеглиг сорулгаларын, СЭКП-ниң даштыкы политиказының кол угланыышкыннарын ында тодараткан.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң илеткелинге эрткен оруктуу [illegible] үнелеп көрбүшаан, XXV съезд ниитилел хөгжүлдезиниң кол-кол тенденцияларын болгаш угланыышкыннарын шын тодараткан дээрзин бүзүрелдиг чугаалап болур деп онзалап демдеглээн. Ленинчи чиигине шугумну партия амыдыралга бүзүрелдиг чорудуп турар, мурнундагы съездиниң айыткан сорулгалар ниитизи-биле чединишкинниг шиитпирлеттингеч.

СЭКП-ниң XXVI съездизи партия Төп Комитединиң ленинчи угланыышкынын болгаш [illegible] зын бүрүн долузу-биле чүүлдүгзүнмүшаан, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелин чүүлдүг деп көрген болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлдег [illegible] талазы-биле чүүлдерни болгаш сорулгаларны [illegible] ылынга удуртулга болдурарын бүгү партия [illegible] ынга сагындырган.

«СЭКП-ниң чаа Программазы [illegible] хүлээп алган, делегейниң ниитилел хөгжүлдезиниң дүрүм ёзугаар чүүлдерин болгаш партияның база совет улустуң коммунизм дээш демиселиниң эки болгаш кол сорулгаларын колдуунда шын тодаргайлаан [illegible] Программазынга эргежок чугула немелделерни [illegible] ни киирерин база СЭКП-ниң Программазының чаа редакциязын [illegible] СЭКП Төп Комитединге даанган. Совет ниитилелдиң амы [illegible] ниитилел хөгжүлдезинге эң чугула өскерилгелер, коммунизм тургузуушкунунуң эң чаа сорулгалары Программага эртем ёзузу-биле ханы тодараттынгаар турар ужурлуг [illegible] съезд айыткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң илеткелиниң талазы-биле «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» бадылаан. Съезд ол [illegible] мышкаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизи партияның удуртур органнарын чаңгыс үн-биле соңгаан.

1981 чылдың март 3-те болган партия Төп Комитединиң Пленумунга бүрүн чаңгыс эвсеткилдиг болгаш сырый каттышкан [illegible] байдалынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга эш Л. И. Брежневти чаңгыс үн-биле соңгуткан. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннерин болгаш кежигүнүнге [illegible] кандидаттарны, партия Төп Комитединиң секретарьларын Пленум чаңгыс үн-биле соңгаан.

Төрээн партиявыстың съездизин совет улус, ооң иштинде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары аажок улуг политиктиг [illegible] биле, күш-ажылчы чединишкиннери-биле уткаан. Олар партияга кызыгаар чок бүзүрелин, ооң иштики болгаш даштыкы политиказын бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневке баштаткан Төп Комитеттиң, ооң Политбюрозунуң чаагай үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүрүн долу чүүл [illegible] рапорттарга, чагааларга база телеграммаларынга, митингилерге болгаш хуралдарга чаа күш-биле илергейлээннер. Бистиң республиканың ажыл-ишчилери партияның съездизинге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин чединишкинниг күүсеткен.

Съездиге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде СЭКП-ниң делегей политиказын ханды болгаш бүгү талалыг көргүскен.

Делегей байдалының, делегейниң революстуг чорудулгазының тодаргай анализи Отчёт илеткелде көскү черин ээлеп турар, дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээн. Быжыг тайбынны хандырарынче, ядролуг дайынның айыылын чайладырынче угланган бистиң партиявыстың чаа боттуг саналдарын ында идип үндүрген.

Империализмге удур, тайбын социал демисилге дээш база улустарның аас-кежии дээш демиселге кол күш делегейниң социалистиг системазы боор турар дээрзин сөөлгү чылдарның чугула болуушкуннары маргыш чок бадыткап турар. Совет Эвилели биле акы-дуңма социалистиг чурттарның найыралын быжыглаарының база кады ажылдажылгазының, социализм болгаш тайбын дээш демиселге оларның сырый демкаттыжылгазының хөй талалыг хевирлерин Отчёт илеткелде тодаргай көргүскен.

СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак ССРЭ-де коммунизм тургузуушкунунуң тайбың байдалын хандырарынга, империалистиг агрессчи күштерниң үүлгедиг, хөделиишкиннерин сойгалаарынга база ойтур шаварынга боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

ПАРТИЯНЫҢ съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде сайзыраңгай со[illegible] үеде партияның экономиктиг политиказының айтырыгларын ханы анализ тээн болгаш тодаргай айыткан. Чеден чылдарда болгаш өңгү беш чылда ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң түңнелдерин база сезен чылдарда болгаш он бирги беш чылда улус ажыл-агыйының эң чугула айтырыгларын аңаа көрген.

«Бүгү чүүлдерин кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп программалыг негелдени хажык чокка барымдаалавышаан, бистиң партиявыс эрткен он чылдарда чоннуң чаагай байдалын бедидериниң угланыышкынын, экономиктиг өзүлдениң интенсивтиг факторларынче, бүгү ажылдың ажыш[illegible] болгаш шынарын бедидеринче шиитпирлиг шилчилгени амыдыралга чайгылыш чок боттандырган.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түңнелдерин партияның экономиктиг стратегиязының шынныг бүзүрелдиг бадыткааны съезд демдеглээн. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының бүгү угланыышкыннарынга чурт улуг бурунгаарлаашкынны кылган. Эрткен беш чылдың чугула түңнели чүл дизе, партияның XXV съездизиниң айытканы политиктиг болгаш социал-экономиктиг кол сорулгалар чединишкинниг күүсеттингенинде.

70 чылдарны ниитизи-биле чурттуң бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге улуг базым кылдыр үнелеп болурун съездиге демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге эш Л. И. Брежнев Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын чайгылыш чок боттандырып турарын демдеглээн. Ол дээрге Тыва АССР-ниң коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга аажок улуг алдар болгаш улуг бүзүрел-дир. Улам эки ажылдаарын, коммунистиг тургузуушкунга республиканың үлүг-хуузун көвүдедирин ол бистерге хүлээдип турар-дыр.

Партияның болгаш күрүнениң чоктаамал кичээнгей болгаш сагыш салыышкынының, «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ынай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырып турарының ачызында сөөлгү чылдарда Совет Тываның экономиказы болгаш культуразы улам ынай бүгү талалыг хөгжээн.

Тоску беш чылдыынга деңнээрге, өңгү беш чылда үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 29,3 хуу өскен. Тоску беш чылдыынга деңнээрге 119,5 млн. рубльдиң продукциязын хөйнү бүдүрген. Кол бүдүрүлге фондулары үлетпүрге 72,2 хуу улгаткан.

Капитал тудуг дыка калбарган. Тоску беш чылдыынга [illegible] 22,5 хуу хөй капитал салыышкыннарны беш чыл тургузуунда шиигзээдип алган. Мурнундагы беш чылдыында 33,6 хуу хөй фондуларны ажыглаалга киирген. Тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң баазазын хөгжүдер дээш эвээш эвес ажыл чорутттунган. Ол сорулгаларга 30 млн. чыгам рубльды чарыглаан.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы бедииккен. Өңгү беш чылда ол адырга капитал салыышкыннары 272 млн. рубль болган. Кодээ ажыл-агыйга энергия хандырылгазы 1,4 катап, ажыл-агыйның энергетиктиг күчүлери — 1,3 катап өскен. 1975 [illegible] чылдан хевиндиве хамаарыштыр адырга 1980 чылда ол адырга ниити продукцияның хемчээли 1,1 катап улгаткан.

Чоннуң транспорт, харылзаа, коммунал-амыдырал, [illegible] хандырылгазы, культура, [illegible] болгаш [illegible] камгалалы улам хөгжээн.

Ажылчы чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин бедидер ында улуг хемчеглерни боттандырган. Өңгү беш чылда чоннуң [illegible] орулгалары 21,6 хуу, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевири 11 хуу өскен.

Экономиканың турушттуг калбалуушкунунге үндезилээш, ниитилел харылзааларының бүгү системазы, бистиң амыдыралывыстың социалистиг хевири сайзыраңгайжып уламчылааның съездиге онзалап демдеглээн, ол чединишкиннер совет кижилериниң эрес-шудургу ажылдаарының, партия организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң, профэвилелдериниң болгаш комсомолдуң идепкейлиг ажылдаарының, социалистиг чарыштың калбарганының ачызында чедип алдынып турар.

Совет улустуң алызындаа төөгүлүг ажыл-херектерин болур-чогууру-биле үнелевишаан, СЭКП ТК бергелерни, четпестерни, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны база тодаргай көрүп турар деп, илеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Төлевилеттингеш чамдык сорулгалар [illegible] алдынмаан, улус [illegible] черлер болгаш карышкактар ам-даа бар. Оларның чылдагааны [illegible]. Оларның [illegible] — [illegible] болгаш эргелеп башкарарынга чедир кылбас чүүлдер, чамдык [illegible] четпес негелделиг, сагылга-чуруму [illegible] чоруктар, ажыл-агыйжы [illegible] чоруктар-даа бар. Ындаарга эң кол чылдагаан — чүл дээрге, бирги чергеге ажыл-херектиң шынары эвес, сан узу-биле чорупп турган үеде тургустунган [illegible] болгаш [illegible] ам-даа бүрүн [illegible] болур деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Сорулга чүл дээрге, [illegible] экономиканың [illegible] улам шиитпирлиг [illegible] негелдени бедидер, [illegible] ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр башкарып [illegible].

[illegible] Коммунистиг партия бодунуң экономиктиг стратегиязын боттандырарын чайгылыш чок уламчылаарын съезд чарлаан.

ЧУРТТУҢ экономиктиг хөгжүлдезиниң үр хуусаалыг программазын боттандырарынга чугула үе-чаза он бирги беш чыл болу бээр, ооң [illegible] сорулгазы улус ажылдынының турушттуг, бурунгаар [illegible] хөгжүлдезин [illegible] эртем-техниктиг демниилгени дүргедедиринге база экономиканы [illegible] интенсивтиг оруунче шилчидеринге бүдүрүкчү күштерин улам шын ажыглаарынга [illegible].

бүгү хемчег-биле камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилериниң чаагай байдалын улам ынай өстүрерин хандырары болур.

Он бирги беш чылда национал орулганы 18—20 хуу, үлетпүр продукциязын — 26—28 хуу, кодээ ажыл-агыйның — 12—14 хуу көвүдедирин планнаан. Беш чылда капитал салыышкыннарының ниити хемчээлин 711—730 миллиард рубль [illegible].

Улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүн хөгжүдериниң угланыышкынын болгаш тодаргай сорулгаларын съезд тодараткан. Ооң-биле черлелештир экономиканың бүгү талаларын хаара тудар айтырыгларны айыткан, чингээ оларның аразындан кол чүүл — кол нургулайында-ла хөгжүлдениң интенсивтиг оруунче шилчиирин доозары. Бүдүрүүшкүнге [illegible] чарыгдалдарны үндүрүп тура, хөйнү чедип алыр дээш, бүдүрүүшкүнүң түңнелдери аңаа үнген чарыгдалдан дүргеп өскен турарын хандырары эргежок чугула.

СЭКП-ниң экономиктиг стратегиязының эң чугула принциви, келир үеде ооң экономиктиг политиказының өзээ ниитиниң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көөрү, бисте бар бүгү-ле чүүлдерни долу, сорулгага дүүштүр ажыглап билири болу бээр дээрзиниң дугайында съездиниң айтыышкынын бодуп бистиң аравыстан кижи бүрүзү ханы угаазылап билип алыры эргежок чугула. Күш-ажылчы коллективтерниң иштики [illegible] ажыл, техниктиг политика, капитал салыышкыннар политиказы-даа, [illegible] көргүзүглер системазы-даа олче угланган турар ужурлуг. Машиналарның [illegible] херекселдериниң, [illegible] болгаш [illegible] чаатигынын, мал чемнерин болгаш чемишчиилгелерин [illegible] экижидериниң камналга чурумун чер болганга күштелдирериниң, төгүглекчип болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктарның фактыларын болдурбазының айтырыглары үргүлчү кол кичээнгейде турар ужурлуг.

Күш-ажыл [illegible] хумагалыг, камналгалыг көөрү [illegible] онза ужур-дузалыг болу бээр дээрзин съезд онзалап демдеглээн. Ол айтырыг бистиң республикага база [illegible] чугула. 1979 чылда СЭКП обкомунуң пленумунга улус ажыл-агыйынга күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарын болгаш кадрлар белеткээрин экижидериниң дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалашкан. Партия, совет, ажыл-агый органнары ол пленумнуң шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарын ынк анализтеп, чаа негелделерге дүүштүр немелде хемчеглерни боттандырары эргежок чугула.

УЛУС ажыл-агыйының бүгү адырларын эртемниң болгаш техниканың мурнуу одуругларынче үндүрер деп аажок улуг чугула сорулганы съезд тургускан. Эртем албан черлериниң ролюн болгаш харыысалгазын улам бедидериниң, эртем шинчилелдериниң бүгү системазын организастаарын экижидериниң болгаш эртемниң [illegible] улус ажыл-агыйының кол айтырыгларын шиитпирлээринче, бүдүрүлгеге ёзулуг революстуг чаартылгаларны киирип шыгаар аргалыг ажыдыышкыннарже мөөннээриниң эргежок чугулазын айыткан. Эртемниң [illegible] болгаш чогаадылгаларны нептередириниң дүргедедиринче, эртемниң болгаш бүдүрүлгениң демниг харылзааларын күштелдиреринче кичээнгейни угландырган.

Ол негелделерге дүүштүр бистиң эртем-шинчилел албан черлеривис республиканың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериниң кол айтырыглары-биле улам идепкейлиг болгаш ханы ажылдаар ужурлуг. 1990 чылга чедир үеде эртем шинчилелдериниң, эртем-шинчилел албан черлериниң четкизин калбартырының [illegible] ның ажылдап кылырының эргежок чугула үези келген.

Партияның область организациязы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле аажок улуг ажылды чорудар. Бо чылдарда республиканың улус ажыл-агыйын [illegible] бедиктерже үндүрери [illegible] бис.

Сезен чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде республиканың үлетпүрүнүң хөгжүлдези девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң тургустунары-биле тодаргайлаттынар. Хөмүр-даш, [illegible] үлетпүрү, электроэнергетика, тудуг материалдарының болгаш [illegible] индустриязының үлетпүрү чаак болур.

(Уланчызы 2-ги арында).

Национально-краеведческий отдел

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

гаш аъш-чем үлегнүрү улам хөгжүүр. Ажылдап турар бүдүрүлгелерни чаарты тургузар болгаш техника талазы-биле эде чепсеглээр, чаа бүдүрүлгелерни [illegible] бо беш чылда үлетпүр продукциязы 21—23 хуу өзер ужурлуг.

Он бирги беш чылдың эң чугула сорулгазы бүдүрүлгени чаа техниканы болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглап, [illegible] чаартыр, [illegible] эмнии немелде өзүлдезин [illegible] эвээш саның ажылчыннар-биле продукция бүдүрерин [illegible] ужурлуг.

Бүдүрүлге бүрүзүнүң, ажыр [illegible]

РЕСПУБЛИКАНЫҢ [illegible] XXVI [illegible] Продукция бүдүрүп [illegible]

[illegible] тайылдарның, машиналарның болгаш механизмнерниң ажыл-[illegible] калбартырының айтырыглары партия, совет органнарының, [illegible] шыңгыы контролюнуң адаанга турар ужурлуг.

ЧОННУҢ чаагай чорууң [illegible] съездиниң айытканы калбак программазы совет кижи-[illegible] назы-бүрү талаларын — херечелдии болгаш чуртталга чээлерин, ажылдың болгаш амы-[illegible] культураны болгаш дыштаныышкыны-даа хаара тудуп турар. Национал орулгага хереглел фондузунуң ниити деңнелин 1985 чылда 77,3 хуу чедир бе-[illegible] ниитилел фондузу дыка улгадыр. Ажыл төлевириниң болгаш оон өске-даа төлевирлерниң база чиңгелделерин бедидер талазы-биле төпчүттүнген хемчеглерге бо беш чылда 16 миллиард ажыт рубльдан тускайлаарын көрген. Ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, колхоз кежигүннеринге назы-хары улгатканы болгаш инвалид болганы-биле холбаштыр пенсиялар [illegible] Он бирги [illegible] чылда чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулга 16—18 хуу көвүдээр. Уругларлыг [illegible]

[illegible]

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Нийтиниң-биле ыяр [illegible], ажылчы чоннарның угаан-бодал кижизидилгезин күштелдирери, социалистиг хоойлужуругнуң болгаш ниитиниң көрүм-чурумун үрээр чоруктарның үндезини-биле узуткаары партийжык обласка [illegible] ажылының эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр моон-даа соңгаар саназр апаар.

СЭКП-ниң XXVI [illegible] совет политиктиг системаның улам [illegible] айтырыгларын бүгү талалыг [illegible].

ССР-ниң, [illegible] болгаш автономнуг республикаларның Конституцияларының соонда улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазында чаа үе-чада [illegible] съезд демдеглээн. Ажыл-агый айтырыгларын [illegible] база ажылчы чоннарның [illegible] бөлгүм социал [illegible] комплекстиг [illegible] хөгжүдеринге, оларның [illegible] турар [illegible] организацияларның ажылын [illegible] туругзарынга болгаш [illegible] улам-на [illegible] эзарган. Съезд айыткаанын ёзугаар, бистер, чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында шак ындыг угланыышкыннарны бүгү талалыг деткиир, ажыл-агый болгаш культурлуг тургузуушкуну [illegible]

[illegible] специалистерниң саны өскен. Аныяк коммунистер-биле ажыл [illegible].

[illegible] СЭКП-те кирээн алышкынның [illegible] ниң чамдыкта кошкактаныын фактылары ам-даа бар. Ооң түңнелинде соолгу беш чылдарда СЭКП кежигүнүнге 168 [illegible] партияның хүрээлениинден 480 коммунистерни үндүрген. Үлегер бүр биле туружуң ажылдак [illegible] аразында партия кежигүннериниң саны эвээжеп бар чыдар. Партия комитеттери [illegible] бэйзалдан эргежок чугула [illegible] хүрээлеңинге тавары 6оод кире бээр чоруктуг болдурбас [illegible] жуларны, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл [illegible].

ПАРТИЙЖИ [illegible] улам шыңгы [illegible] жыдарынче улуг кичээнгейни съезд угландырган. Бо айтырыг СЭКП обкомунуң кичээнгейиниң төвүнде доктаамал туруп турар. Республиканың амыдыралының кол, чугула бо [illegible]

[illegible]

Е. ТАНОВА.

ТӨРЭЭН ЧЕРИМ

Кызыл-Тайгам хүннээректээн мээстеринде
Кызыл-даван анай доэуп маңнап чорааш,
Дайгыргылаан хензиг үнүм чаптаан ышкаш
Даады-ла өттүнгүлээр хаялар бар.

Демир-Мөге адышынга кудуп алгаш
Дээрдиве өргүп сунган шимизи дег,
Арыг кылаң Сүт-Хөлүм чалгыглары
Ааттынган кавайымны сагындырар.

Улуг чурттуң картазынга айтыр болза,
Улгаттырар дуран-биле арай деп көөр,
Хензиг болгаш Хемчиим диртип шолалаткан
Хемим даажы чурттаалгамның аллгазы.

Өскен черден өнчүге алган ынакшылым
Өрү ужар чалгынымны чүглеп берген.
Өңнүм төрел аймак чонга өргээ болган
Өндүр чуртта ужуп четпээн булуңум чок.

Ырак даглар хал-дажын ырлап чорааш,
Ырым болган Кызыл-Тайгам сактып көөр мен.
Талыгырда далай суунга эштип тургаш,
Таныш, эргим чалгыгларым дыңнап каар мен.

Төнмес-батпас узун оруун тудуп чораашп
Төрээн черим ында-хаая эргип көөр мен.
— Кадыр-дуруг Кызыл-Тайгам, эки!—дээр мен.
Кавказ, Урал катай-хаара мендилежир.

— Энерелдиг ием болган Хемчиим!—дээр мен.
Енисейим, Волга, Донум «Ооо!» дижир.
— Ааттынган кавайым дег хөлүм.—дээр мен.
Арал, Байкал, Каспий база амырлажыр.

Кайыже-даа харапсымза шупту кээңиим.
Кайызы-даа ынакшылды шаңнап келир.
Изиг чүрек, байлак сеткил хайырлаан дээш.
Ие-черге өрелиг боол артпас боор мен.

Төрээн черден ужукталган чиңге ноктам
Улуг чурттуң делгеминче оруум иээр.
Төрел чонум сеткилинден судалданган
Угаан-чүрээм улус чонга бараан болур.

Февраль, 1981 ч.

Космосче кижиниң баштайгы ужудуушкунунуң 20 чыл оюнга уткуштур

ӨҢНҮҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА СӨС

ЗВЕЗДНЫЙНЫҢ МУЗЕЙИНИҢ ЗАЛДАРЫНДА

1961 чылдың апрель 12. Байконур космодром. Бирги «Востоктуң» ужудуп үнериниң мурнунда минуталарже бисти кинокадр эгидип турар.

— Мен — коммунист мен — деп, космонавт чоргаар чугаалаар. — Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң даалгазын күүседир дээш болдунар эргелиг бүгү чүүлдерни кылыр мен...

Звездныйның музейинге турган кижилер ол кадында, кайда турарын утту каапкаш, космодромда кады турган дег, хол часкап эгелээн.

...Музейниң залдары-биле бистерни бешкы космонавтының кадайы Валентина Быковская эдертип чор. Экспозицияның эгези Советтер чуртунга, Юрий Гагаринге, оон өннүктери космонавтыларга бомбурзектиң улустарының белектерин салган. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда ол чурттарның (сезн социалистиг чурттарның) эрес-кээдырлыг чүс шинчилекчилери черден дашкаарга шинги хуусаазы чедир чартык ажыг чылдар дургузунда чурттап база ажылдап келген деп, экскурсовод сагындырды.

Юрий Гагарин баштайгызы болгай. Ынчангаш космосче ужудуушкун бүрүзүнде, бо музейниң экспонат бүрүзүнде оон амыдыралының, оон маадырлыг чоруунуң кезии бар. Манаа чүс-чүс кижилер кээп турар. Музейниң экспозициязы-биле хүндүлүг аалчылар — аңгы-аңгы чурттарның баштыңнары, акы-дуңма партияларның удуртукчулары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң киржикчилери болгаш аалчылары таныжып көрүп чораан. 1972 чылдың июньда Космонавтылар белеткээр төпке Леонид Ильич Брежневтиң барып четкен хүнү Звездныйның чурттакчыларынга улуг байырлал болган.

Гагаринниң мемориал кабинеди. Звёздныйга, оон ажылдаар кабинединге Юрий Алексеевич-биле чаңгыс эвес удаа ужуражып чугаалажыр вас кежиктиг болган мен. Өрээлге чаңгыс-даа артык чүве чок турган. Оон чүве бижиир столду чыпшыр тургузуп каан. Оон артынче келген аалчылары — эртемденнерни, специалистерни, космонавтыларны чалап олуртур турган. Стол кырында сайгылгаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгукчуларының чагаалары чыдар. Оон чоогунда аңдара салыр календарь. Оон саазын бүрүзүн демдеглеп каан — ол космонавтының ажыл хүнүнүң бир онзагай демдеглели болуп турган. Ол-ла өрээлде номнарлыг шкаф. Айның глобузу. К. Э. Циолковскийниң болгаш С. П. Королёвтуң портреттери. Стол артында бүдүн хананы долдур ССРЭ-ниң улуг картазы астынган.

Ю. А. Гагаринниң ажылчын кабинединиң байдалын космонавтика музейиниң өрээлдериниң бирээзинде көжүрүп әкелп тургускан. Ында космонавтылар белеткелиниң начальниги Г. Т. Береговойга база таварыжы бердивис. Береговой «Союз» корабльдыг өөренип турда, 1966 чылда бисти Юрий Гагарин таныштырып кааны [illegible].

— Юрий Алексеевич бистиң шуптувуска дузалап турган— деп, генерал чугаалады. — Чүл дээрге, корабльдың ол холчок эки билир кылдыр өөренип алган, космосче ийиги ужудуушкунга белеткенип турган.

Бистиң мурнувуста — хол-биле бижээн ном. Ону мен база «Өңнүүнүң дугайында сөс» деп адап каар ийик мен. Ында космодромче ужудуп чоруур мурнунда космонавтыларның демдеглелдери бижиттинген.

«Бис кайгамчык амыдыралчы турушту эживис Юрий Гагаринге ынакшылды чүректеривиске кезээде арттырар бис. Ол бистиң амыдыралывыска эң ак сеткилдиг, быжыг оруктуг, эң бедик кижи боор артар».

«Юрий бисти коммунистиг бедик бүзүрели-биле кайгадыр чораан. Ол — бистиң үениң символу, партияга, Төрээн чуртунга бараан болурунуң үлегери».

Амгы үеде «Салют-6» станциязында ажылдап, чурттап турар «Союз Т-4» космос корабльның экипажы — Владимир Ковалёнок биле Виктор Савиных ол аразында мемориал кабинетке кирип келдилер.

— Коммунист Гагаринниң эгелеп каан херээн уламчылап турарывыс [illegible] бис — деп, экипажтың командири чугаалады.

— Орбитага ажылдап турувуста Юрий бистиң чүректеривиске кады чоруур — деп, бортинженер [illegible] чугаалады.

А. РОМАНОВ.
(СЭТА).

Звездный хоорай

ХҮННҮҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Лириктиг новелла

Март ай часты эккээр дижип, улустуң чугаалажыры-ла чоп. Хүнүнүң чассыдынга таалааш, даамчыраан хар, садыгларга делгеттинмес, эң ховар сүт-чинчилерин — дамдыларны чаа-ла хөөп чыдар черже аъткарып эгелээр. А оон удаткан чок-ла шончалайлар чоогаларга, анай-хаактар алаактарга чүрек бүрүзүн хей-аът киирип, кандыг-ла-бир ылыктыг соруглаже кыйгырып тургузыг апаар. Ырлар улам элбеп, янзы-бүрү куштар үнү кылаңнарга уянгылыг кылып келир.

— Кышты үдептерге, час доораан дужуп кээр бе, ачай? — деп, Элбек-оол биле Орлан-кыстың мурнунга кылаштажып орган улустуң ортузунга чедип алган чорааны, улуг хар ажа дужуп чоруур хире уруу айтырган.

— Ынчанмайн канчаар, уруум. Чүгле час ам дүү даглар артында аалдап кел чыдар. Ону доо ол дээрден чылыг чажып турар аяс хүн бисче чорудупкан — дээш, ачазы уруунуң бажын суйбап каарга, авазы часкы аяс хүнче болгаш алышкыларже энилэээлдээ-биле хүлүмзүрүп каан.

— Бо мурнувуста улустуң найыралдыын аа? — деп, Орлан-кыс Элбек-оолга аяар сыгырганып кээн.

— Найырал — эш хуузуу эң дээди чаңзы — деп, улуг чогаалчы Максим Горькийниң сөстерин бо-ла сакты хонуп келгилээр-ле болгай сен, Орлан. Ол чалгын-чакпалыг сөстерни мен шуут шээжилеп алган мен ийин — деп, Элбек-оол уламчылаан.

— Арын-нүүр, найырал чок болза канчаар боор? — дээш, Орлан-кыс сесерлиг аксында кыш үдээр дээш хайынгаш чонну эргилдир көрген.

— Кол-ла дазыл — ынакшылды оюп каапты ышкаш, Орлан? — дээш, Элбек-оол энир чылын шеригден халажып келгеш, Орлан-кыс-биле ужурашканы сесерлиинче бодамчалыг көре берген.

— Ынакшылды —арын-нүүр, найырал каңнап чоруур-ла болгай, оон башка ол шаажаң аяк ышкаш таап-даа бустуувал, ону камнааны-ла дээре— дээш, Орлан-кыс тураскаалтаңкыже углай базыптарга, киштинде бир-ле чүве кыймыш дээн. Ие болур апарганын ол шагда-ла билир болза-даа Элбек-оолга аас-кежиктиг бис деп демдээн көргүзер дээп бодааны ужурлуг чугаалаан: —Дем мурнувуска кел чораан улустуң хей-аъттыг деп чүвезин көрбес сен бе. Артында-ла уруун ортузунда чедип алган байырлал көрүп чоруурлар.

—А келир чылын кыш үдээрде, бис база-ла чассыгбайлыг чоруур бис, Орлан. Чырык чер кырынга чүгле чындыг чүвелер дагжавас-ла болзун — дээш, мөңге уйгуда тайбыже ол хоолун сунупту...

Үрер хөгжүмнүң үзүктел чок үнү чылыгган чонну сорук киирипкен. Эрик дургаар аъш-чем, кижилерге херектиг бараалар демнеп делгеттингэн. Херектиг чүүлдерин садып алгылаан кижилер бөлүк-бөлүү-биле чыглып алгылаан, хөөрежип тургааннар.

Элбек-оол биле Орлан-кыс ол-ла баскаш акшый бергилээн ирей, кадайның чанынга келгеннер. Кырганнарның кайызыда олгарны боттарының оглу, кеннинге бүдүү домейлеп, ийикилеп [illegible] тааннар.

Ол өйде Элбек-оол малчыннарга сүт сөөртүп чедирип турганы «Вола» деп каан машиназын сактып, «удавас шөлээш төнер-ле болгай, ынчан катап-ла авам, ачам сутта [illegible] чедип-ле тургай мен. А бо Орлан-кыстың ада-иезинге база-ла баргай мен. Мени мырынай күдээвис дижир кырганнар болгай, оларның хөй ам шуптузу төрүүкен боор. Та Чежезин ийистээн чүве» кылыр болгааш, чагы бажында азып каан гитара дужуруп алыр дээш, ынаар үнүп бар чыткан [illegible] келген.

— Хоюглас каан чагы ышкаш. Кым ынаар үне аар боор — дээш, Орлан-кыс Элбек-оолдуң оң холундан туттунуп алган. Оон удавас доозары техникумнуң сургуулдары: — Частың дүшкени-биле силерге байыр чедирдивис! Шайлаалганарга ылап-ла чедер бис — дижип, оларның мырынай-ла чаны-биле эрткеннер.

Амыдыралдың чырык хүнү [illegible] хайынгап чонче болуунуң чылыг херелдерин чажып каап, аяс дээрде хүлүмзүрүп турган.

М. ДОРЖУ.

ССРЭ-НИҢ «КЫЗЫЛ ДЕПТЕРИНДЕ»

ССРЭ-де дириг амытаннарның болгаш үнүштерниң ховар база чидер деп барган хевирлериниң Кызыл номунда кирген, Тываның девискээринге шаанда турган азы ам-даа бар дириг амытаннар.

ЧИДЕР ЧЕТКЕН АМЫТАННАР

Азияның хем кундузу — Тывада Бии-Хем бажында Азас холдуң камгалалдыг черинде бар. Кундузту аңнаары 1922 чылдан бээр кайда-даа хоруглуг.

ХОВАР АМЫТАННАР

Беш салаалыг безерек алактаагы — бистиңиде Таңды сынының мурнуу эдектеринде бар. Өлүрери хоруглуг.

Кызыл бөрү—Тывада Таңды сынынга болгаш Барлык Саянның чоок талазында —Ус Хемниң девискээринде база чеже-даа черлерде бар. Өлүрери хоруглуг.

Маны — Каа-Хемниң чамдык черлеринде бар. Бежен [illegible] чылдың-на 250 чедир белеткеп турган. Ам-ол дыка ховартаан. Өлүрери хоруглуг.

Алтайның даг кошкары (аргар) — Таңды сынында бар. Саны эвээжеп, чидер деп барган. 1934 чылдан бээр ону аңнап өлүрерин хораан.

Дзерен (чээрен) — амгы үеде база чидип бар чыдар. Тыва АССР-ниң мурнуу кежээнде, Таңды сынының мурнуу талазында Тес-Хемниң болгаш Ужа-Хөлдүң ыйгылааштарында ында-хаая таварышкылаар. 1933 чылдан бээр чээренниң аңнаарын хораан.

ЧИДЕР ДЕП БАРГАН КУШТАР

Даг казы — саны улам-на эвээжеп орар. Бистиңиде чүгле Мөңгүн-Тайгада бар. РСФСР-де ону аңнаарын хораан.

Алтай улары — саны чыл келген тудум эвээжеп орар. Ол — куштарның эң-не ховар хевири. Хемчиктиң Улуг-Хемче кирген аксындан Ус аксынга чедир девискээрге, кыжын Элегес хемге, Хайыраканга дааңга ында-хаая аңаа таваржып болур. Оон аңгыда Таңды сынынга уялаар. Чөөн-Тыва бедигээштеринде база чурттап турар болгу дег. РСФСР-ниң болгаш Казах ССР-ниң Аңнаар хоойлужу дулгазы-биле камгалаан.

Ол ышкаш Даурия дурназы, кара дурна, чараш тогдук база чидип бар чыдар куштарга хамааржыр болгаш бистиң республиканың чамдык черлеринде таварышкылаар. Оларны өлүрерин хораан.

А кара шилен биле тогдук ССРЭ-ниң аң-куш аймааның ховар куштарының санында кирип турар болгаш өлүрери хоруглуг.

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

Швейцарияда Цюриха деп зоопаркта ирбиш деп ховар амытанның төлү көстүп келген. Оң 4.4 кг деңзилиг чаш амытанны өске «акы-дуңмазы»-биле кады зоология садының ажылдакчылары доктаамал хайгааралга алган.

СЭТА-ның фотопарлалгазы.

Сонуургактарга

45-ки уругну...

Мурнуу Американың журналистери Аргентинада чурттап турар 55 харлыг Леонтина Эспинозту «№ 1 ие» деп чарлаан. 1981 чылда ол херээжен... 45 дугаар уруун божуур деп турар. Леонтина 14 хар четпейн тургаш, өжээ барган. Баштай-ла ол чеже уруг божаан. Оон соонда чыл бүрүде бир уругну божуп келген... «Мээң уругларым шуптузу чаагай азыраан төрүттүнгенин ылап-ла ыяк чүве, сеньорлар...» деп, Леонтина бир интервьюзунга дыңнаткан.

Таныш чадашкан

Канадада Виннипег хоорайның суду [illegible] дугайында херекти сайгарып [illegible] Бурууттургаан Элизабет Фэнк-биле кожа оон ийис эжи Мэри база олурупкан. Олар бот-боттарынга, суг нуң ийи дамдызы дег, дүмей болгаш шуут-ла ылгалбас кылдыр четтинген, дыранган болганнар. Оон уламындан херекти [illegible] билдинместеп берген. Кымдаа, харын ыргыяй херечилер-даа [illegible] [illegible] айыткан. Ынаа болчукчу [illegible] «Ах, мээң сайгарганым херек бүргээнне-ле ийистер эргип турары кай!» деп, репортерлар-биле беседазынга ол ыыткыр чугаалаан.

Күскелер-биле демисел

[illegible] орт шеригглери күскелер-биле [illegible] Ынчаа шиитпир күскелерниң орт аймыылын үндүрүп турарын тодараткан соонда хүлээп алдынган. Токио электри шугумун күскелерниң ураганиндеп, [illegible] оон удаштарын [illegible] хоп хой орт болуп турар [illegible].

Ам хоорайның эрге-чагырга [illegible] ажылдап турар [illegible] ол хоралыг хээчилер ам-даа имилеже хелээр.

Дельтаплан-самолёт

Казах ССР-де «Джамбул[illegible]» [illegible] заводунуң товарищ Александр Плетнев моторлуг дельтапланы чогаадып кылган. Ооңу «Дурназкик» деп адаан. Ооң-биле ол 150 [illegible] ужуп үнген.

«Дурназкик» 2000 метр четпес бедииске болгаш шакта [illegible] километр дүрген ужуп шыдаар. [illegible] килограмм, чалгынының херии ооң метр ажыг, цилиндрин иштиниң 350 куб сантиметр. Ужуп үнерде, 15—20 метр маңнаар. [illegible] чер [illegible] метр четчир. «Дурназкиктың» чаазын кезинде, «Запорожец» чүдүрүп ап болур [illegible] чүве [illegible].

ЧУРУКТА: моторлуг дельтаплан «Дурназкик».

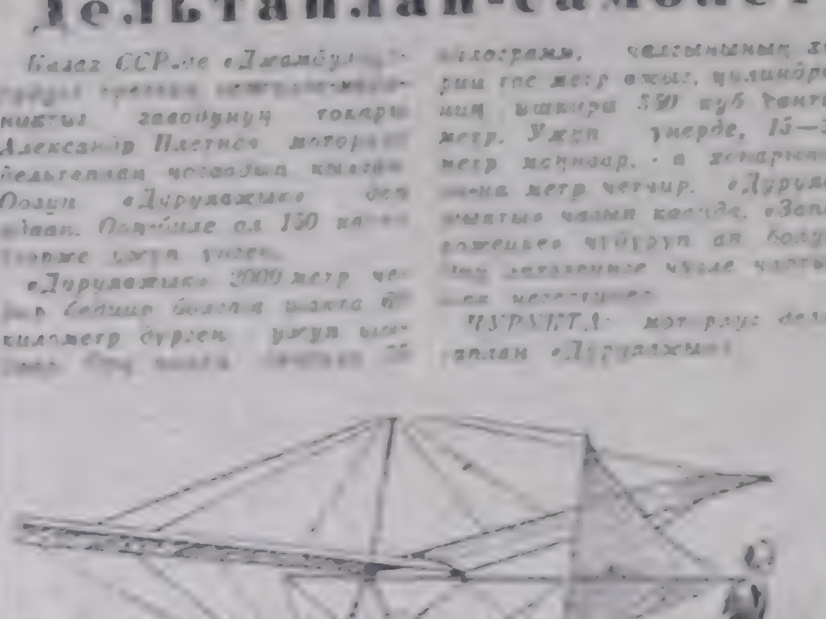

ЧАНЫП КЕЛГЕН

РАССКАЗ

Вера биле Надя бир-ле кежээ садиктен чанып кел чораашп, арыг чанында харалган эргелинген кодан оглу тып [illegible].

— Бо Оюнгунчугашты дүүл арыг кылынындан тып алдывыс.

— Хараган . . дозунге хорук берген чыдыр.

— Алырам, Надя! Үзе кирбе.

— Чүү-даа болза, Вера улуг кижи баштай чугаалап берзин. Надя сен үзе кирбейн дыңна. А оон соонда чугаалаар сен.

— Арыг кыдыы-биле кел чорааш — деп, Вера чугаалаан. — Чүдүрүк ышкаш бөкпек бора чүве хараган дозунде чыткаанып эскердим. Кодан оглу болду. Шимчевес хорук берген чыдыр.

— Мен база көрүп каап мен чеп. Надя улаштыр хөөрээн. — Дүтү хоюг, сүйбаарга чылбырап турар чүве-дир. Кижилер [illegible] [illegible].

Уругларның чугаазын дыңнап доосканш, авазы адак соолунде мынча дээн:

— [illegible] чыгдын-тыр. Иезинден эдэ берген боор,' хөөкүйнү. Ужуру болза, черге чыткан аң оттунга дээн болбас ужурлуг чүве болгай. Оөу иезин азырап өстүрүп алыр. Бир-тээ эскеп өскүс калган чүве болганда, бо кодан оглун әкелгеннер ыяк боор-тур. Анаа чыткан болза, аштап өлүр чадавас турган-дыр. Мону ам үргүлчү холга тудуп, оон-биле ойнавалар. Оон башка чудай бээр. Ам мен силерниң бо кодан-чыгажыңарга чурттаар «бажынчыгаш» кылып берейн.

Авазы даштын веранда же үнген. Уруглары оон соондан кодан чыгажы-биле кады чедип келгеннер.

Бүдүн, улуг хааржак әккелгеш, оон бир азыынга кодан чыгаш чыдар бичии өрээлди үлүктээш, оңне кирер тускай утту база кылгаш, хааржактың мурнуу талазында ажык черинге шаараш демир четкн быжыглаан, оон бир азыынга ажыдып, хаап турар сеңчилиг эжикчигеш таарыштырыпкан.

Ам-на авазы хүлүмзүрээн шаан, хөглүг чугаалаан.

— Че, кыстарым, коданчыгажыңарны бээр әккелиңер! Маңаа чурттазын. Ажаар, чемгерер.

Хааржактың булуңунда [illegible] [illegible] нер. Коданчыгаш баштай шимчевейн олурган, думчуунуң танактарын дэрбаңнаткылап, [illegible] дээн мышкаш, мешты чыдыргап эгелээн.

— Коданчыгаш чурттаар үн-биле таныжып, сонуургап турары ол-дур, уругларым — деп, авазы чугаалаан.

Оон коданчыгаш «Куугурбиле» тусчайлаан ууктээштиң өскынга келгеш, база-ла [illegible] ра душкен. [illegible] тарын [illegible] ынаар [illegible] талаан соонда, чүгле бора чок үттен костүр болган.

Бичии коданчыгашты «Койгунак» деп адап алган.

Ааашкылар ол дораан-на Койгунакка ыжер сүттүг бичии [illegible] кугкаш, хааржак иштинге салган. Дашты [illegible] [illegible].

[illegible] ыяк [illegible] ыяк эгелээн [illegible] Вера биле Надя [illegible] эртен садикке [illegible] мурнунда-ла Койгунак [illegible] [illegible] [illegible] келгеш, база-ла Койгунак [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Койгунак [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Вера биле Надя [illegible] [illegible] чок болган. Ол дугайын уруглар авазынга дыңнадырга, [illegible] дээн.

— Силер садикче чорудуңар, уругларым. Мен ынчаш, [illegible] бээр каапш, ону сураглап көөр мен.

Койгунак ынчаар-ла адаан-биле читкен. Аңчы-оолдуң [illegible] [illegible] ырлап кирген булуңунга турган. Херимниң кезии бежии [illegible] шивитарының аразы биле эрткен. Оон бичии ыяйтаарга, ширгай арыг. Оон ыяктынче ос-оваа, малгаш-даа база, хылыргаш дүй үнген турар. Ынаар кижи баары берге.

Аңчы-оол уругларының Койгунакты тып бээр дээш, арыг иштинде ол бо ие кезип шаг [illegible] барган. Ол арыг коданныг чер-дир. Ында карарты эрип калган кодан коңналары эндерик.

Койгунак ие чок барган ыйылдыг. Вера биле Надяның өстүрүп алган Койгунагының [illegible], херелдешкен чүү дээр.

Чаагы хар көңгүс эрип, чер ыраажып каарар калганда, апрельдиң чаңызынде. Аңчы-оол читкен ыглаан Өстүг-Арыгга дахин чорааш, ос-оваа кылдып ыя [illegible] [illegible], ширгаа чыраа үнген бичии оймак кыдыынга келгеш, [illegible] турарын көрүп [illegible] ширгай чыраа арасында бир-ле амытаннар куруг [illegible] [illegible] [illegible]. Аңчы-оолдуң [illegible] Кол-[illegible] [illegible] [illegible] чоор бе дээш, кезек турарга, кемги шалыраан даш чоокшулаан соонда, ағарыш дизе-ле шала өлерти дүлеп эгелээн улуг-ла ак кодан бо хөме халып келгеш, оймак кыдыынга турган кижини эскербейн, ийи бут кырынга олура душкеш, ийи холун хербейти көдүрүп чорда. Оон соондан Койгунакты бо үне халып келген. Аңчы-оол [illegible] «Койгунак» [illegible] [illegible] кээп олура дүжүп черлик ле кодан мындан кортказыннай баарга, Койгунак Аңчы оолче алаң харап чоруп, [illegible] [illegible] [illegible] дээн.

Ынчаш Койгунакты «ужемчасын» Аңчы-оол ам-на билип каап-тыр. Өстүг-Арыг кодан нарын «селинап» эгелээрде туржуп келген коданнар-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турган коданнар-биле [illegible] ол ышкажыл!

Аңчы-оол ол дугайын Вера биле Надяга чугаалаарга, хөлүп көрээннер.

Күс [illegible] [illegible] [illegible] ам-даа чаггалак. Чер кара чеже. Бир-ле кежээ Аңчы-оолдарның ог-бүлези чемненип орда, даштын херим [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бирле [illegible] [illegible] дээр [illegible].

— [illegible] [illegible]! — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] Койгунактың [illegible] [illegible] [illegible].

К. АРАКЧАА.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Теле Видение

МАРТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «АБВГД-дээр». 9.35 — «Улустуң аалгалары». 9.50 — «Ада-иелер, силерге». 10.20 — «Озал-ондак чок шинчээшкин». 10.50 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». 11.20 — «Спортлотонуң» 12-ги тиражы. 11.30 — «Дашта, демирде болгаш адыңда». Максим Танктың шүлүк чогаалы. 12.05 — ССРЭ-ниң хаак спортунга кубогу. Эр улус. 15 км. Сыктывкардан дамчыдылга. 12.50 — Ирландияның национал байырлалынга. «Ирландия — ирландыларның чери» деп документалдыг телефильм. 2-ги фильм. 13.45 — Хүннүң шыгжамыры. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга фильм. «Экии, хем». Уран-чечен фильм. 16.05 — «Дем каттыжылгазы». Телефильм. 16.35 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга. 17.10 — Съездиниң делегаттарынга сөс. Армян ССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары В. Петросянның чугаазы. 17.20 — «Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эрттирер. 18.20 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Беловтуң беседазы. 17.50 — «Силерниң чагааларыңарны ёзугаар». Хөгжүмнүг программа. 19.35—Фильмниң чурттуң экраннарынче үнгениниң 40 чылынга. «Валерий Чкалов». Уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада хөгжүмзыйның оркестриниң концерти. 22.00—23.55 — ССРЭ-ниң футболга кубогу. Финалдың дөрттүң бирги оюну. Төнчүзүнде — медээлер

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканың мурнуу булуттааш, чайгаар. Ырак чүк [illegible] хаттың дүргүн секундада 2—7 метр чедир. Агаарның температуразы Барыын талазы районнарга 2—3, өске арткан черлеринге 0—1 градус соок болур.

Кежээ элир булуттаар, чаваа, янын-бүрү углалгылыг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 2—1 градус соок.

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Улуг келир үеже эге базым» 10.00, «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 11.10, 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Космоста адыгжыгаш» 10.20, 11.50, «Эзир ышкаш ужунар, хартыгалар» 13.20, 15.00, 16.40, 18.20, «Экипаж» (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: Коргуушкуннуң 6000 километри» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бабек» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Март 25-те, филармонияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ны эң эки күүседири дээш эстрада артистерниң бүгү-эвилел [illegible] [illegible] «Москвичка» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдың концерти болур. Аңаа «Ах, бо-ла кыстарым» деп хөглүг программаны көрүңер.

Совет ырларын эң эки күүседири дээш бүгү-эвилел конкурзунуң лауреады Татьяна [illegible] [illegible] [illegible].

Москва эстрадазының артизи Владислав Паршиков концертти башкарар. Концерттер [illegible] — 19. 21 шакта [illegible].

[illegible] март 23-те Ак-Довуракка, март 24-те Чаданага концерттер болур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-60, [illegible] 2-23-31, 2-31-75 [illegible] 2-33-32, [illegible] 2-33-35, [illegible] 2-33-12, [illegible] 2-33-15, [illegible] 2-33-34, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-71, [illegible] 2-43-13 [illegible] 2-20-60, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-17-43, [illegible] 2-23-74 [illegible]

Тираж 17856 Чагыг № 451

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелинге хамааржыр типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00504

Бугу чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 69 (11567) | 1981 чылдың март 22, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

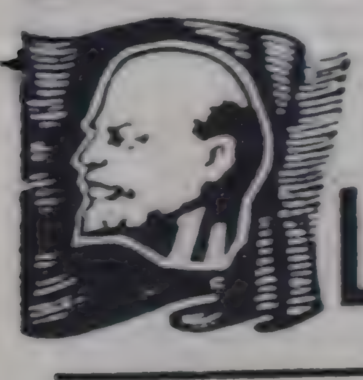

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

УКРАИН ССР. Днепропетровскиниң К. Е. Ворошилов аттыг комбайн заводу бо чылдың чүгле ийи айларында бежин пландан ажыр 50 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Заводтуң коллективи свёкла ажаар комбайннар бүдүрериниң квартал планын субботник хүнүнге чедир ажыр күүседир.

ЧУРУКТА: херегленчилерже чорудар свёкла ажаар комбайннарны чүдүрүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КВАРТАЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

Бурун-Хемчикте «Хемчик» совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер, кышкы үеде малдан алыр продуктуларны күдүлатпас талазы-биле республиканың малчыннарынга үндүрген кыйгырыынга төлептиг болуп турарлар.

Совхозтуң Ыйгылак сүт-бараа фермазының саанчылары 1981 чылдың бирги кварталында 45 тонна сүттү күрүнеге дужаар тургаш, ону март айның 10-да 46 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Мындыг кескү чедиишкиннерни саанчылар партияның XXVI съездизинге уткуштур калбарган социалистиг чарыштың ачызында, малга четчир чемнерни берип, кызымак ажылдап келгенинин түңнелинде чедип алганнар. Планныг онаалдаларны күүседиринче социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чорупкелген коммунист саанчылар Хирлиг Хомушку, Галина Саая, Мижчик Монгуш, Саая Оюу оларның улуг-хуузу улуг болуп, боттарынга быжыглаан инектеринден хөй сүттү саап келгеннер.

Ферманың саанчылары ам бирги кварталдың төнчүзүнге чедир планга немештир ам-даа 15 тонна сүттү дужаарын чугаалааннар.

Х. МОНГУШ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен үлегерлиг бүдүрүлге коллективтери хөй.

Оларның бирээзи Ак-Довурактың үш дугаар орук-тудуг участогунуң ажыл-ишчилери съезд мурнунуң чарыжынга киришкеш, орук-септелге ажылдарының квартал планын партийжиң съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүседир дээш сөзүн ээлээн. Баш бурунгаар санап көргени-биле алырга, квартал төнчүзүнге чедир ам-даа 20 муң рубльдиң ажылы пландан ажыр кылдынар.

К-Т. ДОПЧУН.

ХООЧУННАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

«Мөрен» совхозта хөй олдаашкыны түлүктээн Ажыл-агыйның 3 хойжу бригадаларында төрүмге чоруур 9 муң 13 хой бар. Амдыызында 7355 баш хой төрээн. Оон 7500 хураган онча-менди камгалап алдынган.

Бригадалар аразында калбарган чарыштың эң мурнунда коммунист Анатолий Өлзейниң удурткаңы 3 дугаар бригада баштаан. Ында бүгү алдынган чаш хураган хорамча чок өзүп, доруккуп турар. Комсомолчу Виктор Кекейниң баштааны 1 дугаар хойжу бригаданың ажыл-ижи база макталдыг. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин орденин эдилекчизи О. Намдал, хоочун хойжулар Ы. Эрендей, К.-Х. Баазай, К-Б. Манчыы, С. Балдан, М. Үчурал болгаш өскелери-даа чолдаарында [illegible] дал хүр, эки.

С. ХОЖУЯ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«1980–81 чылдың кышкы үезинде мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эрттирер, эът болгаш сүт бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле «Хемчик» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның ажылчыннарының база мал ажылының специалистериниң инициативазын Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилери деткээш, бо чылдың баштайгы кварталында күрүнеге эът садар планын бир ай бурунгаар 108,7 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үезинде турганындан 1 муң 697 центнер хөй эътти күрүнеге дужааган. Ол талазы-биле «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг совхозтарның көргүзүү эки болуп турар.

К. МААДЫ.

бөгүн Эрзин районнуң «Нарын» совхозунуң мурнакчы малчыны Дамбаалай Мерович Сегбениң күш-ажылчы чедиишкиннеринге турзанвадым көдүрткен.

Д. М. Сегбениң коданында төрүүр 452 хой шупту оолдапкан болгаш 451 хураган онча-менди доругуп турар. Дуржулгалыг хойжу малдың чаш төлүн менди камгалап, бүрүн доруктурар дээш бүгү күжүн салып, онза кызымаккай ажылдап турар. Оон коданында мал чеминиң курлавыры бар, суг-биле хандырылга эки.

Хойжулар! Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап, доруктурар дээш мурнакчыларның үлегерин эдерип, улуг куженниишкин-биле кызымаккай ажылданар!

АПРЕЛЬ 18 — ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ УЛУГ КУЖУ

Бо чылдың апрель 18-те ленинчи коммунистиг субботникти эрттирер дугайында Москваның мурнакчы коллективтериниң инициативазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук киирген бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары бедик иштиргииш күш-биле деткип турар. Коммунистиг субботникке белеткелдиң дугайында СЭТА-ның корреспондентилери чер болгаа дыңнаткан.

МОСКВА. Клара Цеткин аттыг [illegible] фабриказының коллективи бүдүрүлге курлавырларының [illegible] организастаан. Көрүлдениң ноң сорулгазы — коммунистиг субботниктиң хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының сорулгаларын тодаргайлаары, камнаттынган материалдарны болгаш электроэнергияны ол хүн ажылдаарынга белеткелдерни кылыры болган.

Коммунистиг субботникке коллективтиң бүгү кежигүннери киржир. Оларның хөй нурууз боттарының ажылдаар черлеринге субботникти эртгерер. Ол хүн 1.250 тонналарны пландан ажыр даараарын коллектив кежигүннери шиитпирлээн. Ниитизи-биле 2 миллион 300 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер. Ол дээрге — анаа [illegible] бэрык ийи катап хөй болур.

ТБИЛИСИ. Грузин ССР-те [illegible] субботникти эрттирер талазы-биле эгелекчилериниң бирээзи — Закавказ демир-оруунуң Тбилисиде белдиринич коллективи болуп турар. Коммунистиг субботниктиң бүгү зунде бүгү хүннерде эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын база дөрт айларның даалгаларын хуусаа бетинде — апрель 18-ке чедир күүседирин [illegible] шиитпирлээн. Тбилисиниң демир-орукчуларының инициативазын ёзугаар республиканың бүгү транспортчулары камнап алдынган [illegible] болгаш чылар чуулду коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаарын хүлээнген.

ВИЛЬНЮС. Тудуг материалдарын бүдүрер каттыжыышкынының он-он оператор-пресовщиктери коммунистиг субботникти белеткеп турар хүннеринде эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, продукцияның шынарын улам бедидип турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг бедидери — апрель 18-те чагай үре-түңнелдиг болурунуң үндезини дээрзин олар кончуг эки билир. Субботник хүнүнде бедик шынарлыг туйбуларны болгаш өске-даа тудуг материалдарын хөй-биле бүдүрерин каттыжыышкынның коллективи шиитпирлээн.

(СЭТА).

• • •

ТӨЛЕВИЛЭЭН

«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннары апрель 18-те бир дем-биле коммунистиг субботникче үнерлер. Албан, организация коллективтери ол хүн кылыр ажылдарының планын баш бурунгаар төлевилээн. 28 суггатчы, херээженнер 10 кижи Ак-Терек, Бай-Тал бугаларының баштарындан дош-тарны арыглап аштаар. Ол-ла ажылчыннар апрель 20-де тараа шөлдеринче сугну четчелештир бадырарын хуралга хүлээнгеннер.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ҮЕНИ САНААРЫНЫҢ ЧАА ЧУРУМУ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 31-деги айтышкынынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың октябрь 24-те хүлээп алганы «ССРЭ-ниң девискээринге үени санаарының чурумунуң дугайында» доктаалы-биле ССРЭ-ниң девискээринге үени санаарының дараазында чурумун күштүг болдурарын доктаажырын көрген дээрзин министерстволарга, ведомстволарга, хоорайкүүскомга, районкүүскомнарга тускай шиитпир-биле дыңнадып турар: кыржагының кадар бир шагын (чыл дургузунда доктаамал) чыл бүрүде апрель 1-де 0 шакче бир шак мурнадыр немей чылдыр болгаш октябрь 1-де 1 шак эгеп чылдыр.

Бызыл хоорайкүүском, районкүүскомнар, министерстволар болгаш ведомстволар, Тыва АССР-ниң девискээринде турар бүдүрүлгелер, организациялар, ажыл-агыйлар ведомство аайы-биле чагыртып турары хамаарылга чокка айыттынган доктаалды удурттулга болдурар болгаш күүседири-биле хүлээп алыр, үени санаарының доктааттынган чурумунче шилчиринге эргежок чугула хемчеглерни чогуур үезинде боттандырарын хандырар, үе санаарының өскертириниң хүннеринде транспорттуң бүгү хевирлериниң, ниити чемненилге, садыг болгаш амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң улуктелиишкин чок шилип ажылдаарын үени санаарын өскерткенин барымдаалап хандырар.

Республика солуннарының редакциялары, Телевидение болгаш радиодамчыдылганың күрүне комитеди үе санаарының чаа чурумун болгаш оон-биле холбаалыг өскерилгелерни база транспорттуң бүдүрүлгелериниң харылзаа чедестериниң онзагай байдалдарын үени санаарын өскерткениниң тыдлагааннарын болгаш сорулгаларын тайылбырлаары-биле кады республиканың ажылчы чоннарының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулганың өй тавында чорудулгазын хевээр арттырарынга сүмелер бээри-биле катай чурттакчы чонга доктаамал дыңнадып турар.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

Онгу беш чылдың планныг онаалдаларының түңнелдерин болгаш партияның XXVI съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни түңнээн бүдүрүлгениң мурнакчыларының слёдун «Тыва дагдүгү тудуг» парткому болгаш Ак-Довурак хоорайның күүскому чоокта чаа организастап эрттирген.

Эрткен онгу беш чылда алган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин болгаш он бирги беш чылда сорулгалар дугайында илеткелди хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Ч. Сарыглар кылган. Партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, онгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш хоорайның партия организациялары ажылчы чон ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды калбартып келген. Эң илангыяда партияның XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, тудуг организацияларынга калбарган турган. Оон түңнелинде онгу беш чылдың планныг онаалдаларын 60 күш-ажылчы коллективтер, 1072 ажылчыннар хуусаа бетинде күүсеткен.

Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсединге В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехи, септелге мастерскаязы, ажылчын хандырылга килдизи, рудникте Ю. С. Ардашовка удурткан электрокаднакчылар бригадазы, тудугдан Д. Н. Монге-Назынның, Салчак Караоолдуң, Виктор Савицкийниң, Зинаида Салчактың, Галина Колданың бригадаларының кежигүннериниң киирген үлүг-хуузу эвээш эвес болган. Ук коллективтер планныг онаалдаларын чогуур хуусаадан каш айлар бурунгаар күүседип шыдаан. Эң илангыяда энергетиктер беш чыл планын 1980 чылдың март айда-ла күүсеткен, чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 27,4 муң [illegible] ны берген.

Комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң садыгжылары беш чыл планындан ажыр 393,3 муң рубльдиң бараанын садып [illegible]. Бо коллективте коммунистиг күш-ажылдың 78 шалыпчылары ажылдап турар. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда № 1, 2, 5 магазиннериниң коллективтери, (эргелекчилери М. Морозов, С. Чанзан, З. Селюк) олар үнген.

Ак-Довурактың АТБ-зинден 44 чолаачы хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Коммунист М. Политовтуң, А. Шатановтуң, Василий Дандагайның бригадалары эки көргүзүглерни чедип алган.

Амгы хүннерде хоорайның бүдүрүлгелеринде, тудугда «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик ат дээш үш муң мурнакчылар, 114 эзлчелер, участоктар, бригадалар демисежип турар.

Партияның XXVI съездизинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни хоорайның дыка хөй коллективтери күүсеткеш, боттарының рапорттарын съезд хүннеринде бергилээн. Съездиге күш-ажылчы рапорттарны № 3 орук-тудуг участогу (начальниги коммунист Л. Б. Ростиславский), «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергоцехи, арыглаар фабриказында коммунист Ондар Даш-Мегениң бирги эзлчээ берген болгаш БеЛАЗ-540 маркалыг машинаның 34 чолаачылары пландан ажыр 147,2 муң тонна даг массазын сөөрткени, рудниг коллективи 21 муң тонна даг массазын чудурагенин рапорттааннар. Ол ышкаш тудугжулар 60 аал ишти чурттаар бажыңны съезд ажыттынар бетинде чурттакчыларга хүлээткен.

Слётка боттарының коллективтериниң шалыпчы ажылын санап берген эзлчег мастери Д. М. Ондар, тудугжу Б. Ч. Тюлюш, чолаачы В. М. Кончаков, дааранықчы М. Х. Лундуп болгаш өскелер-даа чугаалааш, партияның XXVI съездизиниң [illegible] амыдыралга боттандырар дээш улам куженниишкинниг ажылдаарын хүлээнгеннер. Социалистиг чарыштың хөй санныг тиилекчилерин хүндүлүг бижиктер-биле, эртектиг бараннар-биле шаңнап-мактаан. Слётка киржикчилер [illegible] шиитпирлеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

Х. МОНГУШ.

УЛАМ ШАПКЫНЧААН

Тес-Хем районнуң Самагалтайда кургуннуң [illegible] тывыш ажыл-агыйының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары-биле ханы таныжылганы чорудуп турар. Ук ажыл-агый он бирги беш чылдың баштайгы чылының январь-февраль айларында 24 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын бүрүн боттандырган. Алдынган хүлээлгелерни долдур күүсединге тус-тус бригадаларның, звеноларның аразында социалистиг чарышты дээштиг организастааны улуг идиглиг болган.

Күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, мурнакчыларның одуруун баштап, коллективтиң чедиишкиннеринге төлептиг үлүүн киирип келген хоочуннар эвээш эвес. Оларга С. Норзан, Б. Идам, Н. Даваа-оол, А. Чооду хамааржыр.

Тайгада ышш белеткелинде ажылдап турар бригаданың ажылы база эки. Ол бригаданың тракторист Далар-оол Чайзатман билдилиг удуртуп келген. Олар алган хүлээлгелерин ай санында ажыр күүседип келген болгаш ында мурнакчы ажылчыннар хөй.

Аннныр-тывыш ажыл-агыйының коллективи черде душкен тооруук чыырынга белеткел ажылдарын кылып чорудуп турар. Тайгага баргаш тооруук чыыр звеноларны, бригадаларны четчелеп эгелээн. Тооруук чыыкчыларынга херек дериг-херекселдерни база оларның турумчуп чурттаар черлерин амдыгаазштан эгелеп белеткеп турар.

Ук коллектив коммунистиг субботник хүнүн, апрель 18-ти, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглеп эрттирер дээш планныг даалгаларның күүселдезиниң темпизин улам шапкынчыткан.

М. ОНДАР.

«Шын» солуннуң болгаш тыва радионуң каттышкан рейдизи

ЧАСКЫ АЖЫЛДАРГА ШАЛЫПКЫН БЕЛЕТКЕНИР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарынга өй-шаанда болгаш шынарлыг белеткенир, ажыл-агыйларны механизатор кадрлар-биле бурун четчелээр талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың декабрь 1-де болгаш бо чылдың февраль 23-те хүлээп алган доктаалдарында алыр бүрүзүнүн кылып чорудар ажылдарының хемчээлдерин болгаш хуусаалары тодаргай айыткан. Республиканың хөй тарылга шөлдүг районнарының бирээзи — Таңдының ажыл-агыйлары доктаалдарда киирген негелделерни канчаар күүседип турарын «Шынның», радионуң болгаш улусчу контрольдуң каттышкан рейдизи тывылаан.

Районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынга белеткел түлүк уламчылап турарын каны-даа совхозка баргаш, көрүп болур. Тарылганың чорударының план-графигин ажыл-агый аайы-биле тургускаш, кезээ ажыл-агый үзел-линия техноогуннелинге бадылаан. Социалистиг чарышты моральдыг, материалдыг шаңнап, мактаарының негелделерин ажылдап кылган. Хову турлагларын арыглап, септел механизаторларның чурттаар ажылдаарынга херек бүгү-ле чүүлдерни кылып эгелээн. Оон-биле чергелештир бригадалар төптеринде шаңнарда үрезин хоранпаашкынын, кезээ ажыл-агый машиналарын септээрин чорудуп, картофель, ногаа шөлдеринге өдек төгерин уламчылап турар. Чиңгыс ссе-биле чугаалаарга, ажыл кайда-даа чымыштыг.

Ынчалзажок часка белеткелди чорудуп турарын ажыл-агыйлар, адырлар аайы-биле хандыр сайгарап көөр болза, чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа хөйүн эскерип болур.

Часка белеткелдиң бир [illegible] кезээ — техника септелгези. Ажыл-агыйлар хөй күштүг бирги эзлчегде тракторлар септээринче салып келгениниң түңнелинде бо талазы-биле көргүзүг багай эвес деп болур. Районда бар бүгү тракторларның 90 хуу херези ажылдаарынга белен. Оон иштинде «Россия» — 94, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз — 90, «Революцияның чалбыыжы» — 85 хуу белеткеп алган.

Ынчалзажок хову ажылдарынга кол шимчедикчи күш — К-700 тракторларның часка белеткелин дүвүренчиг байдалда. Ажыл-агыйларда ам-даа 29 К-700-тер ажылдаарынга белен эвес. ССРЭ-ниң 50 чылы совхозта дөрт. Кезээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында үш К-700 ам-даа септелгеже ийикпе, азы аргых кезектер чогундан анаа турар. Күчүлүг тракторларның байдалы илангыя «Коммунизмниң херели» совхозта эң-не дүвүренчиг. Мында 11 тракторнуң чүгле 4-ү белен.

— Оларны совхозтуң механизаторлары Кызылдың сельхозтехрайкаттыжыышкынынга аппарып септеп турар — деп ол ажыл-агыйның кол агроному В. Соколовский чугаалады. — Ынчалзажок ында септелге ажылдарын багай контрольдап, [illegible] хандырбайн турар [illegible] септелгениң шынары дыка багай болур-дур. Манаа эккээрге, хораан-на үрелип каар, катап-ла септедип чорудар ужурга таваржып тур бис.

Совхозтарда хөрзүн болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар машиналарының база суггат машиналарының септелгези оожум темпилиг чорупт турар. Ам бар бүгү сеялкаларның чүгле 69, андазыннарының — 68, культиваторларының 72 хуузу кылдынган. Совхозтарда бар 30 ажыг суггат машиналарының чүгле 19-у ажылдаарынга белен.

Дуржулга станциязы болгаш «Коммунизмниң херели» совхозта кезээ ажыл-агый машиналарын септеп, агрегаттар кылдыр четчелээринче чала кирип турар. Ынчангаш [illegible] түңде айытканывыс доктаалдарның негелдезинге хүлүштүр часкы тарылгага киржир машиналарның септелгезин апрель 1-ге чедир бүрүн [illegible] дарынга бүдүрээри берге.

Ол ышкаш тарлаа ажаар комбайннарны белеткээри [illegible] ле кудум темпилиг чорупт турар. Бо хүннерге чедир ам-даа 115 комбайн белен эвес. Дээ районда бар бүгү комбайннарның белени чүгле 49 хуу.

Механизаторларның [illegible] ниити өөредилгезиниң курзунда өөренип турарларының [illegible] изваска безин районнуң ажыл-агыйларында ам-даа 134 кижи чедишпес. Оларны [illegible] алыр?

— Өске ажылдарда ажылдап турар механизатор мергежилдиг [illegible] район турунуң. Хову-Аксының, [illegible] хоорайның бүдүрүлгелеринден болгаш организацияларындан кадрларны хаара тудуп тургаш, бар агрегаттарны [illegible] — [illegible] линияның начальниги Н. Н. Борисенко чугаалады.

Совхозтарда К-700, К-701 тракторларны ийи эзлчегге ажылдаар кылдыр механизаторлар-биле четчелээрин кол дуунда ажыл-агый бүрүзүнде доосканын рейд үезинде көрдүвүс. Ынчангаш кадрлар-биле улуг бергедээшкиннер болбас дээрзинге идегеп болур-дур.

Таңдының ажыл-агыйлары тарза болгаш мал чеми культураларының (кукуруза, тарымал тооруук үрезиннеринден ангыда) эки арыглаттынган үрезиннери-биле 100 хуу хандыртынган. Бар үрезиннерниң 81 хуузу — 1,2 класстыг. Ачыларны хоранаар ажыл шалыырда чоруп турар.

Районда картофель тарыыр [illegible] хемчээлин бо чылын улгаттырганындан амгы үеде совхозтарда 700 тонна картофель үрезини чедишпейн турар. Оон 200 тоннаазын чурттаан [illegible], арткан республика даштындан садып алырының хемчеглерин ап эгелээн.

Ногаа үрезиннери ажылдарда четчири-биле бар.

Ногаа өстүрериниге специализаттынган ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта часкы сезонга белеткелди база кидин түлүк чорудуп турар. Бо чылын мында 120 [illegible] өстүрер планнаттынган. Бар эки чуве чүл дээрге, [illegible] механизаттынган арга-биле олурттурув четин аттыгы болур. Теплицаларның эрниктерин септеп [illegible] хара хөрзүнү сөөртүп алган, [illegible] ажылдаар [illegible]

ажылдар үезинде оларга албан организацияларының ажылдакчылары, школачылар улуг дузазы көргүзерлер.

Картофель, ногаа шөлдеринче өдек сөөртүрү, үрезиннер-биле кады төгер минералдыг чемишкиндилгелерни, часкы хову ажылдарын шалыпкын темпилиг чорударынга, техниканы туруушкун чок ажылдадырынга херек кывар-чаар чүүлдерни ажыл-агыйларга кежиилеп, сөөртүп алыры уламчылап турар. Ынчалзажок бо ажылдарда четпестер ам-даа хөй дээрзин айтыр апаар. Илангыя кывар-чаар материалдарны сөөртүп алыры озалдап турар.

Ол ышкаш суггаттыг черлерле суггарылга системаларын, буталарын септээри, суггатчылар звеноларын четчелеп тургузары, суггат техниказын септеп кылыры ажыл-агыйларда чаа-ла эгелеп турар. Ынчангаш бо ажылдарның темпизин дүргедедири, доктаамал контрольдаары районнуң партия, ажыл-агый органнарының болгаш совхозтарның удуртукчуларындан, специалистеринден негеттинип турар-дыр.

Ниитизи-биле алгаш көөрге, Таңды районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынга, эрткен чылдарынынга деңнээрге, багай эвес белеткенип турар-дыр. Сорулга болза оң темпини кошкатпайн тургаш, тарылгага эки белеткенгеш, ону кыска хуусаада бедик агротехниктиг түвшинде эрттирери болур. Кыскы дужуттуң салымы [illegible] хамааржыр.

РЕЙД БРИГАДАЗЫ: Г. В. КАУРОВА — Таңды районнуң үрезин талазы-биле күрүне инспекциязының агроному, районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору; Б. С. МААДЫ — Тыва радионуң тускай корр.; Х.-К. С. МОНГУШ — «Шын» солуннуң тускай корр.

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ — ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

ЧЕДИИШКИННЕР ХӨЙ

XXVI съездиге уткуштур чарышка «Тыва суг тудуг» трестиниң бүгү коллективи бедик кадыглыг-биле кирипкен. № 5 БМК-ның коллективи ийи айның тудуг-монтаж ажылдарының планын февраль 20-де 110 хуу күүсеткен. Планда көрдүнгени 219 муң рубль турган болза, херек кырында күүсеттингени 241 муң рубль болган.

Трестиниң [illegible] кылдызының январь—февраль айларда түрүмектеп садар [illegible] 235 муң рубль турда, февраль 20-ге чедир 217 муң рубльге күүсеткен.

[illegible] тудуг-монтаж эргелелинден В. В. Бумакшевтиң бригадазы ийи айның планын февраль 6-да, П. Т. Сморгунуң, П. М. Бородиковтуң, Г. П. Филиппотуң бригадалары баштайгы ийи айның планын онаалдаларын февраль 15-те күүсеткилээн. Ол бригадалар [illegible] немей ам-даа узуну 100 метр кудуктарны өрүмнеп кылган.

№ 2 КЧБ-дан Г. А. Елизарьевтиң бригадазы [illegible] февраль 20-ге чедир 2050 погон метр демир-бетон хавынтарны монтажтап кылган, азы ийи айның планы 104 хуу күүсеттинген.

Трестиниң механизация эргелелинден 8 механизатор, автобазадан 8 [illegible] хуулгаазы бетинде күүсеткен.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮМ

СЭКП-ның XXVI съездизинге Леонид Ильич Брежневтиң [illegible] политиканың дугайында [illegible] тодаргай көргүскен [illegible] партияның туружу билдингир: бистиң амыдыралывыска маңнааш чүүлдер турбас ужурлуг. [illegible]

В. САГАН-ООЛ.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Советтер амыдыралы

Партияның XXVI съездизи улус ажыл-агыйының [illegible] хөгжүлдезиниң [illegible] «Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазын хөй-ле сайзырадып, чүүлдер кестип келгизип» деп [illegible] «Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазы хөй-ле сайзырадыр, чүүлдер кестип келгизип» [illegible]

[illegible] ындыг негелдеге дүүштүр [illegible] районнуң келээ-даа Советтер организаторлуг-массалыг ажылын элээн эки [illegible] Ааза перспективтиг планнаашкын кол черни ээлээн. Перспективтиг планны тургузары [illegible]

Ш. СЕРЭЭДАР,
улус депутаттарының Каа-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы.

СОРУЛГАЛАРНЫ САЛГАН

Бүгү совет кижилер-биле [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге [illegible] Л. И. Брежневтиң [illegible]

К. САЛЧАК,
Тыва АССР-ның алдарлыг [illegible].

ТАНЫЖЫП, ӨӨРЕНИП ТУРАР

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының [illegible] лары Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизин күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Съезд мурнунуң социалистиг чарыжынга кириишкен [illegible] күш-ажылчы коллективтер планныг онаалдаларын, социалистиг [illegible] күүсеткилээн. [illegible] ның ишчилери бо чылда күрүнеге эът садарының бирги [illegible] хуусаа бетинде күүсеткен. Күрүнеге эът садарының бирги кварталының планы февраль 17-де 118 хуу, сүт садарының [illegible] ты съездиниң ажыттынар хүнүнүң бүдүүзүнде бурун күүсеттинген. Оон-биле кады районнуң сес бүдүрүлгелери, 15 бөлгада, цех, бүдүрүлге 135 мурнакчылар [illegible] болгаш бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайын рапорттааннар. СЭКП-ның XXV съездизи аттыг, «Совет Тыва» совхозтарның ажыл-ишчилери, мааш ажыл-агый чериниң тудуг-септелге участогунуң коллективтери партияның XXVI съездизинге аллар болдурган [illegible]

Бо хүннерде съездиниң материалдарын өөренири районда уламчылавышаан. Чурттуң коммунистери [illegible] турганы [illegible] хүннерде районнуң күш-ажылчы [illegible] ринге, албан организациялырынга болгаш чурттакчылыг кедээ черлерге съездиге тураскааткан митингилер эртикилээн. Районга ниитизи-биле 90 ажыг митинг, хуралдар эрткен, аңаа 6412 кижи киришкен. Ол байырлыг хуралдарга санал бергеннер съезд мурнунуң социалистиг [illegible] ниң үндүрбүшаан. СЭКП-ның политики болгаш даштыкы политиканың [illegible] турарын илергейлеп, чаа бедиктерни [illegible] лерни ап турганнар. «Совет Тыва» совхозка болган ажыл-агыйның ишчилериниң хуралынга совхозтуң механизаторлары [illegible] септелгезин март 25-те бурун доозарын хүлээнгеннер.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарын чер-черге [illegible] уламчылавышаан. Районнуң [illegible] Лекторлар, пропагандистер партияның XXVI [illegible] чурттакчыларга калбаа-биле таныштырып чорууп турарлар. Районнуң ажыл-агыйларында, бүгү коллективтерде съезд материалдарын [illegible] вышаан.

С. САЛЧАК,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Үжен ажыг чылдарда бичии чаштарны өөредип кижизидер чаагай херекке бараан болуп, улуг-хуумну киирип чоруур мен. Төрээн Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизи болуп эрткен. Улуг Төрээн чуртувустуң [illegible] перспективалары тодараттынган-дыр. Партийның [illegible] таныжып, өөренип ажыл ам чер болганда эгелеп турар. [illegible] конспектилеп ора, партияның өндүр улуг программазы магалыг-ла-дыр. Бүгү-ле [illegible] дир деп сеткил ханып чоргаарландым.

Партиявыстың ол чугула [illegible] рин кижи бурузу [illegible] болгай, ылангыя башкылар, бистер боттарывыстың өөреникчилеривистен эгелээш, ада-иелер, чон ортузунга ол бүгүнү пропагандалаар болгай бис. Школачыларга оларның [illegible] тодаргай кылдыр дамчыдар бис. Кичээлдерге, от [illegible] уруглардга өөредир, таныштырар апаар.

Коммунистиг партиявыстың чаңы утказын, амыдыралды илереткен өндүр улуг программазын бистер, башкылар чоңга билдиңир, чедиңгир кылдыр дамчыдар херекке улуг-хуувусту киирер бис.

Н. МОНГУШ,
Ү. Шынаа школазының башкызы.
Тес-Хем район.

МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

[illegible] XXVI съездизиниң шиитпирлериниң улам сорук кирип [illegible] адырларында боттарының бүгү күжүн, билиг-мергежилин чонга харам чокка берип кел[illegible] чээнгейниң күштелдирерин айтып турганнар.

Улус ажыл-агыйында чоннун [illegible]

Партияның район комитединиң болгаш район Совединиң күүсекка комитединиң шиитпири-биле бижиктерин бөлүк мурнакчыларын [illegible]

Н. ООРЖАК.

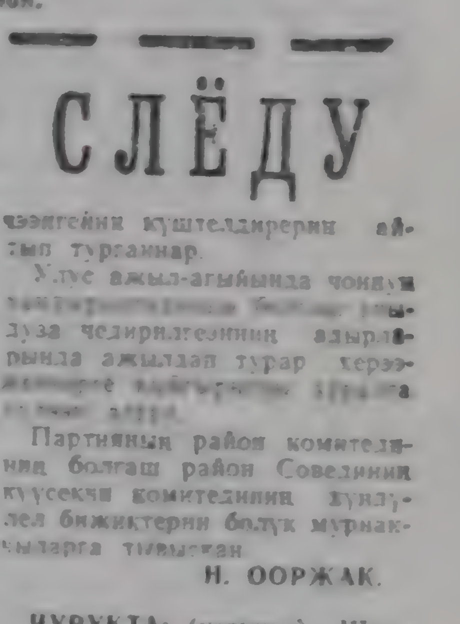

ЧУРУКТА: (үстүнде) «Шамбалыг» совхозта [illegible] (адаанда) «Кара-Хаак» совхозтан [illegible]

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БЕДИК КӨДҮРҮЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

[illegible]

Н. ДАЖИНМАА.

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

[illegible]

К. ТУЛУШ.

САЯННЫҢ ИЙИГИ ГЭС-И

Майна ГЭС-тиң чугула тудуу — гидростанцияның башкарылга пультузу болгаш өске-даа алдан черлериниң тудуунче тудугжулар кирипкен.

Саян-Шушенск ГЭС-тен элээн каш километр ыракта, Улуг-Хемниң адаанда Майна ГЭС-тиң күчүзү чүгле 340 муң киловатт. Ол биче-даа болза, ажыы улуг. Саян-Шушенск ГЭС-тиң ажылдап турган үезинде суглуң деннелиг өскерлир, оон уламындан суг-долгарга айыыл тургустунуп келир болур. А чаа ГЭС хемниң деннелиниң шоолуг өскертпезинге чугула.

З. ВАСИЛЬЕВ,
СЭТА-ның корр.

Саяногорск.
Хакас автономнуг область.

КОЛХОЗ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Даг-Алтай автономнуг областа партияның XXII съездизи аттыг колхозтуң тургусканы «Онгу беш чылдың гварейжилери» деп литературлуг шаңналдарының лауреаттары-ла чогаалчылар Владимир Адаров, Эркемен Палкин, Борис Тедесов олар болганнар. Оларның даглыг черниң бегүнгү амыдыралын, амгы үениң кижилериниң күш-ажылчы алдарын алгап турар чогаалдарын [illegible] үнелээннер. Ук автономнуг областың 60 чылынга турасклаткан литературлуг делгелгениң экспонаттары оларның номнарын апарган.

Усть-Кан районнуң ажылчыннары-биле крайның чогаалчылары чогаадыкчы калы ажылдажылга талазы-биле келээр чарганнар. Клубтарда, школаларда, малчыннар турлагларында литературлуг [illegible] гежгелер, кожуун чоруур библиотекалар ажылдап, чогаалчылар-биле [illegible] доктаамал болуп турар.

Ук суурнуң чурттакчыларының эстетиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле айтырыгны чурукчулар боттарынга алганнар. Олар чурулганың болгумнерин болгаш студияның [illegible] кудумчузун база культура төптерин [illegible] киришкен.

В. ПАВЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Усть-Кан.
Даг-Алтай автономнуг область.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫ ДЭЭШ

Усть-Орда бурят автономнуг округтуң хой ажылдыг «Первомайский» заводунуң улуг малчыны Алексей Хорошихке «Нукут районнуң күш-ажылдыг хамаатызы» деп бижиктиг лентаны тывыскан. Болуушкун торээн ажыл-агыйынга хой чылдарда үре-түңнелдиг база ак сеткилдиг күш-ажылы дээш ол шаңналды алган.

Алексей Трофимович мал ажылынга 37 чыл ажылдап келген. Ол үениң дургузунда 26 муң хураганны өстүрген. Олар шупту он-он кодан хой болган.

Тоску беш чылдың түңнелдери-биле ук малчынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик атты тывыскан. Онгу беш чылдың планның онаалдаларын ол база хуусаадан эрте күүсеткен. Амгы үеде Алексей Трофимович округтуң совхозтарынга болгаш колхозтарынга уксаалыг хойну өстүрүп берип турар. Сураглыг хойжуга зоотехник оглу Александр дузалажып турар. Оон ийиги оглу — Николай фельдшериниң дипломун алгаш, база ук ажыл-агыйда ажылдап турар.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Усть-Орда.

КАБАРДИННЕРНИҢ ЧҮГҮРҮКТЕРИ

Кабардин уксааның аъттары даглыг черге дыка-ла таарзыр. Олар дээрге, Малокабардинскиниң бежен чыл оон демдеглеп турар аът заводунуң чоргаарылдары-дыр.

Ук ажыл-агыйның күш-ажылчы оруунуң дугайында заводтуң төөгүзе тургустунган музейде экспонаттар тоолдары-биле чугаалап турар. Мында күрүне кызытаарын кабардин уксааның аъттарының дузазы-биле камгалап турар кызытаарчылардан ооргп четтиргениң илереткен чагаалар база бар. Ук ажыл-агыйның өстүрген аъттарын пирке-даа туристер [illegible] аът чарыжынга-даа [illegible] дур. А малчын бүрүзү [illegible] чунуп турар.

Бүгү-эвилелдиң Б. А. Тимирязев аттыг [illegible] академиязы-биле кады ажылдааш, ук завод аъттарның англо-кабардин уксаалыг бо [illegible] аъттар дыка чүгүрүг-биле өскелеринден ылгалып турар.

Н. СТЯЖКИН,
СЭТА-ның корр.

Учкекен.
Карачаев-черкесс автономнуг область.

ШИИНИҢ МААДЫРЛАРЫ — ИВИЖИЛЕР

«Баевьел — сүткүр ивиниң айы» деп шиини Палана суурнуң улусчу театры тургускан. Оон маадырлары — ивижилер.

Шииниң автору — коряк чогаалчы Владимир Коянто. Ол [illegible] ааы-биле культура-чырыдылгазын ажылдакчызы болганындан [illegible] чыл дургузунда кожуун чорууур клубка ажылдап турган. Ивижилерниң амыдыралын тергиин эки билир болгаш ол малчыннарның дугайында кайгамчык овур-хевирни тургузуп шыдаан.

Бол рольдарның ойнакчылары, чурукчулары болгаш шиинии музыказының автору — тундраның үнелиг чурттакчыларының төлээлери.

Янзы-бүрү жанрлар айызы-биле чедиишкинниг ажылдап турар коряк чогаалчылар Камчатканың чогаадыкчы коллективтери-биле сырый харылзаалыг ажылдап турарлар. Оларның-биле кады ырыларны чогааткаллар, агитация-урандуул бригадаларынга көргүзүглерни [illegible].

Ительмен сөөктүг Георгий Поротов болунуа чогаадыкчы ижин чаштарга тураскааткан. Оон тургускан либреттозун боттар тураларга «Китта бол [illegible]» деп гоол-шиини тургускан. Оон тургусканы «Читкен байырлал» деп шиизи Камчатка областың шии театрының репертуарынга кирген.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ның корр.

Палана.

ЧАСКА БЕЛЕТКЕЛ

Часка чогуур үезинде белеткел чаагай дүжүттүң үндезини. Кызыл районда «Х Улуг хурал» [illegible] чоокта чаа болган ажык хуралынга чер ажылының дугайында тодаргай чугаалашкан. Анаа санал берген коммунистер болгаш активчилер эгелеп турар он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдап эгелеп чер ажылынга бар четпестерни [illegible] ның, анаа доктаамал ажылдаар мергежилдиг кадрларны (бригадирлерни) быжыглап, чаагай дүжүттү чедип алырының арга [illegible] чугаалашкан.

Ажыл-агыйның тарылга шөлү кызыл-даа болза түс чер ногаа өстүреринге дыка таарымчалыг. Совхоз [illegible] Баян-Кол суурнуң [illegible] ларның суу узун чайның дургузунда сыптавайн чыдар. Ынчалза-даа ол [illegible] өстүрерин-де чаа чедиишпес үзэр чылдалаан турбас. Баян-Колчулар [illegible] бир аразы одур-ла ногаа, картофельден дүжүттү өстүрүп, оон ыяш бүрүзе хей орулганы ап келген.

Сөөлгү каш чылдарда ногаа, картофельден дүжүт албайн турганының чылдагааны чүдел? Оон кол-ла чылдагааны бо чугула участокту доктаамал ээлээр, башкарар кижи чок. Чылдың-на өске-өске кижилер ажылдаар. Ындыг кижилерниң чамдыктары бедик дүжүт дээш сагыш салыр байтык, ажылдың аайын безин тыппас. Чогум-на моон дугайында ук хуралга тодаргай санал-онал болган. Ылангыя чазын үрезинниң өстүргеш өлүртүр культураларның үрезинин чогуур үезинде эвес, төнүк хуусаазын эрттирипкеш тарып келген.

Агротехниктиг хемчеглерни ынчаар сагывас чорук дүжүт ап албазының кол чылдагааны ол.

Ол ышкаш картофель үрезинин чылдың-на 30—40 тонна чедир садып ап тарыыр. Төрээн хавыында кызыл дүжүткү тараан үрезиниңиң шаа четпес. Ынчангаш Баян-Колчулар чаа беш чылдың баштайгы чылында эгелеп чаагай дүжүттү алыр хевис арга хемчеглерни ап турар.

Совхоз бо чылын план ёзугаар картофельди 20 гага, арбузту 10, ногаа культураларын 5 га шөлге тарыыр. Оон алган дүжүттен 100 тонна картофельди, 40 тонна ногааларны болгаш 50 тонна арбузту күрүнеге дужаарын пландаан.

Амгы үеде тарылга шөлеринче чемиштиглерге, өзек соортулгаан органиктиг эгелээн. Ажылдыында 1500 тонна өзек тарылга шөлдеринде дүшкен, оон 75 тоннызын ногаа үрезинин өстүрер парник онгарының чанында чедирген.

С. ДУВАА.

Маадыр-оол Ховалыгович ЧЫМБА

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министрииниң бирги оралакчызы, Тыва АССР-ниң [illegible] ның алдарлыг башкызы, РСФСР-ниң улус чырыдыышкынының тергиини СЭКП кежигүнү Маадыр-оол Ховалыгович Чымба 51 харлыг чорааш 1981 чылдың март 2[illegible]-де [illegible] мөчээн.

М. Х. Чымба 1930 чылдың октябрь 13-те Улуг-Хем районнуң Шанчы суурга төрүттүнген. Ол бодунуң күш-ажылчы оруун 1951 чылда «Шын» солуннуң [illegible] опулдурукчузунга ажылдап эгелээн.

М. Х. Чымба 1955 чылда Кызылдың башкы институдун, 1966 чылда — Куйбышев Кызылда педагогика институдун дооскан. 1955—1977 чылдарда Арыскан ортумак школазының математика башкызынга, Берт-Даг ортумак школазының өөредилге эргелекчизинге, Самагалдай ортумак школазының болгаш [illegible] директорунга ажылдаан.

1977 чылдың мартта М. Х. Чымбаны Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министрииниң оралакчызынга, а 1978 чылдың октябрьда — бирги оралакчызынга томуйлаан.

М. Х. Чымба улус өөредилгезиниң мергежилдиг организаторы болбушаан, ниити билиг [illegible] школаларның [illegible] өөредир, кижизидер, бүгү-ниитиниң ортумак [illegible] дугайында Хоочулуу республиканы боттандырар, школадан дашкаар болгаш школа назынының четпээн уругларның албан черлерин [illegible] талазы-биле улуг ажылды кылган. М. Х. Чымба улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутады, чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиум кежигүнүнге хөй удаа соңгуткан келген.

Хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш М. Х. Чымба «Шылгаралдыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оонга алдар кылдыр» деп медаль-биле болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Ол партийжи, принциптиг, биче сеткилдиг төлептиг болгаш сагыш човаңгыр чорумал-биле улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының, [illegible] кандыг-даа байдалда бүгү кижилерниң хаалы хүндүткелин чедип алган.

Улус өөредилгезиниң мергежилдиг организакчызы, кайгамчык эки эш, коммунист Маадыр-оол Ховалыгович Чымбаның дугайында чырык кежиг тураскаал бистиң чүректеривиске кезээде артар.

Бөлүк эштери.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БҮРҮН ДЕТКЭЭН

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Сөөлгү алды айларның дургузунда Революстуг Чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының дугайында [illegible] Афганистанның Улусчу-Демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы болгаш Премьер-Министри Бабрак Кармаль кылган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылынга Афганистан Улусчу-Демократтыг партиязының делегациязы киришкениниң болгаш совет коммунистерниң [illegible] рин илеткелин бедик-биле үнелээн. Апрель революциязы Совет Эвилелинге [illegible] биле деткээни болгаш Афганистанның улузунга оон чаагай сеткилдиг дузаламчызы ийи чурттуң аразында акы-дуңмалыгны кажан-даа быжыг [illegible] сайзыраңгайлаашкынны болуп турар деп Б. Кармаль онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың чаа саналдарын Афганистанның коммунистери, күш-ажылчы бүгү кижилери бүрүн деткип турарын оратор онзалап айыткан. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга кожа-хелбээ ийи чурттарның быжыг чуткулун, АКШ-тың дайынзырак бөлүктериниң [illegible] империализмниң [illegible] бөлүктериниң [illegible] Москвага болган [illegible] ужуражылганы үезинде бадыткааны ол чугаалаан.

Афганистан Улус-Демократтыг Республиканың дээди күрүне органының совету [illegible] айлар [illegible] хуралдың [illegible] лери бүрүн деткип [illegible] танзан болгаш 1360 чылда (Афганистанның [illegible] биле 1981 чыл — 1360 чыл болуп турар — редакцияның тайылбыры) чурттуң [illegible] ниң планын база күрүне бюджетин батылаан.

БОЛГАРИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ XII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Ростов область биле Болгарияның Плевна округунуң ажыл-ишчилери хөй чылдар дургузунда харылзажып, эп-найыралдыг харылзааларны тудуп келген. Донунуң күш-ажылчы коллективтери СЭКП-ниң XXVI болгаш Болгарияның компартиязының XII съездизинге уткуштур социалистиг чарышты ажылдап келгеннер. Ростсельмашчылар бо чылдың эрткен ийи айларында акы-дуңма чуртка комбайннарны болгаш артык кезектерни бирги кварталдың үлүүнге чорудар деп социалистиг хүлээлгени алгаш, ону алдарлыы-биле күүсеткеннер.

Техниктиг болгаш органиктиг комплектерни ажылдап кылганындан пландан ажыр 300 муң рубльдиң продукциязын олар бүдүргеннер.

Ростовтуң ол бүдүрүлгезиниң цехтериниң, бригадаларының, участоктарының болгаш эзлечеглериниң аразында Болгарияның Коммунистиг партиязының XII съездизи аттыг коллектив деп ат дээш калбарган социалистиг чарышка Валерий Камаевтиң удурткан слесарьлар бригадазы тиилеп үнген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) бригада кежигүннери Александр Копкин, Николай Кожановский, Виктор Бескараев, Виктор Мысливец, бригада мастери Валерий Камаев, Николай Бережной, Виктор Князьков.

Е. НЕДЕРИННИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохроникаы.

«ТРИБУНА ЛЮДУ» СОЛУННУҢ ЧҮҮЛҮ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чавырлыышкынның [illegible] удур углаан НАТО-нуң за [illegible] деп турар [illegible] деп чүүлдү Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның органы «Трибуна люду» солун парлаан.

Политиктиг чавырлыышкынның шериг чавырлыышкыны-биле [illegible] ны социалистиг чурттар үргүлчү киирип турарын солун бижээн. Износта шериттиг хемчеглерниң эгелээн калбартыр дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индириндан Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа инициативалары мында тодаргай чижек болуп турар. Бүгү чурттарның айыыл чок болурун магадылаашкындан, ортумак ырактыгдыг ракета-ядролуг чаа чепсек Европага шептередирин хоруглаар дугайында эң чугула инициативаны ССРЭ көдүрүп үндүрген.

Барыын чүктүң чурттары, ылангыя НАТО блогунуң күрүнелери ол саналдарга кандыг харыыны бергенил? «Уинтекс-симекс-81» деп чажыт аттыг [illegible] шериг [illegible] [illegible] харыысылаар.

Атлантика блогунуң күрүнелериниң кедергей улуг хемчээлдиг ол шериг өөредилгелерин Польшаның, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының хөй нийти [illegible] боттуу-биле кожа кижилер бүрүү шаап турар. НАТО-нуң шериг өөредилгелерин Варшава керээзиниң чурттарының [illegible] ниити [illegible] социалистиг чурттарга хамаарыштыр дорт өштүг-чөгэ болуп турар дыр.

«Коммунистиг [illegible]» дугайында азы «Чоок чүктен кыжанышкын» дугайында дээр хоолун чулчуруушкуннар-биле НАТО-нуң генералдары болгаш Барыын чүк чурттарының политиктиг бо [illegible] бүдүрерин үргүлчүлеп, дайын [illegible] турар. Соңгу Атлантиканың дайынзырак шериг блогу «Оту форж-80» деп чажыт аттыг улуг шериг өөредилгезин эрткен чылын Соңгу Норвегиядан Туркияның чоок [illegible] Балтийск далайның өдүглеринге чорудкан. Барык 30 чыгам шериг өөредилгелеринге НАТО чурттарының 350 муң ажыг солдаттары, 12 муң танкылары, 2,5 муң самолёттары, 400 корабльдерлиг киришкен. Улуг хемчээлдиг ол шериг өөредилгелери Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Герман Демократтыг Республиканың кызыгаар демнескааларының мырыңай чоогунга болган.

Польша Улус Республика болгаш оон эвилелчилери ол хире улуг хемчээлдиг шериг өөредилгелерин кажан-даа кылбааның Польша бүрүн үнезин-биле медеглеп болур деп, «Трибуна люду» бижээн. Акы-дуңма социалистиг чурттарның шериг өөредилгезин бо [illegible] маргтың ийиги [illegible] тыынза ГДР-ниң, Польша Улус Республиканың, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң [illegible] ге чорудары баш бүрүнгаар чарлаан болгай. Ынчаарга ол шериг өөредилгези анаа киржир шериглерниң саныны, ону чорудар хуусаазының болгаш [illegible] талазы-биле НАТО чурттарының шериг өөредилгезинден дыка ылгалдыг база биче хемчээлдиг болур.

МАДРИДТЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Ужуражыышкынның кол айтырыгларын, бирги ээлчегде, Европага шериг талазы-биле дүшкүүрлүг корукту чавырлыдырар болгаш чепсектелиишкинниң дужурер дээш конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгны дугайты кайы-даа талага таарышкан дугуржулганы [illegible] чырын салдадып турары дээш чарышкалганы боттарындан дужурерин НАТО кежигүннериниң [illegible] төлээлери Мадрид ужуражыышкынның ээлчеглиг пленарлыг хуралынга оралдашкан. Ындыг оралдажыышкынны чижек кылдыр алырга Германияның Федеративтиг Республиказының төлээлекчизи кылган. Олзаа, барыын талакы өске чурттарның төлээлекчилери-даа, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинче көдүрүлген инициативаларга харыы кылдыр. Барыын чүктүң талазындан бистиг базымнарның мынчаага чедир чогуп тайылбырлап болгаш агартып-даа шыдавааннар.

Польшаның төлээлекчизи В. Новак бодунуң саналынга [illegible] углаадырган. Съездиниң бедик индиринден чаңгыланган үлеп иделлар ниити-европа [illegible] лерингe боттаныр сайзыраңгай турары эргежок чугула дээрзинче бистиң делегациявыс хаара бүзүрелдиг деп ол чугаалаан. Ужуражыышкынның бо үе киржикчилери боттуг түңнелдерни чедип алыр-ына туралыс-оруун салыр ужурлуг.

Бүгү-ле айтырыгларывыс, оларның аразында бүзүрежилге хемчеглериниң дугайында айтырыгның талазы-биле Хельсинкиниң Түңнел актызында мындыг магадылалдыг кыдымнтан документ дир деп, совет делегациязының баштыңының оралакчызы, ССРЭ-ниң Испаниядаа элчини Ю. В. Дубинин бодунуң саналынга демдеглээн. Бүзүрежилге хемчеглериниң зоназын калбартырынга ССРЭ-ниң талазындан белен чорук дугайы СЭКП-ниң XXVI съездизинге медеглеттинген. Ынчаарга ол чорук Барыын чүктүң талазындан чогуур боттуг базымнар-биле чергелештир боттаныр апаары билдингир. Түңнел актыда айыттынган базымның [illegible] шыдап калагалап арттырып болур. Ынчангаш ам хамык ужур барыын талакы чурттарда деп совет төлээлекчизи онзалап демдеглээн.

Чаа ракета системаларын калбартып турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Стратегтиг чепсекти — кедергей хөй чарыгдалдыг «МХ» деп эштер аразынга ужугар баллистиктиг чаа ракеталарны шептередип, боттарының шериглерин чепсеглээрингe бедиктелиг Американың Каттышкан Штаттары улам калбартып турар. Ол ракеталарны тургузар черлерни тодаргайлаары [illegible] лаарны ажылдап кылыр инженерлерниң бөлүүн АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер томуйлаан. «МХ» деп ракеталарны хөй-биле шептередип тургузарының ийи кол телевиделерин амгы үеде чугаалажып көрүп турар. Ол [illegible] АКШ-тың мурнуу штаттарында хааглыг черлерге азы далайга тургузары тетриштингени. Пентагонның [illegible] санааларын дугаар алырга бедип ракеталарны шептередип тургузарының чарыгдалдары 40 миллиард доллар болур. А өске дистерниң санап турары ёзугаар алырга, ол чарыгдалдар барык 200 миллиард доллар четтер.

Диштер аразынга ужугар «МХ» деп 200 ракеталарны Юта болгаш Невада штаттарының чер алдының демир-орук шугумнарынга бир эвес тургузар болза, ол штаттарның амыдыралынга берге байдалдарны тургузуп [illegible] ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирери специалистер айыткан.

«МХ» ракеталарны шептередир чорук боо-чепсекти эмзериг бүдүрерин улам күштелдирер дээрзин «Нью-Йорк таймс» солуун айыткан болгаш мажаг [illegible] ниң ханы сагыш човаазынын демдеглээн. Ынчангаш Невада болгаш Юта штаттарының чурттакчыларының хөй чүзүнү Пентагоннуң ол пландарынга удур-ланып турар. АКШ-тың ол штаттарының сес хөй-ниити [illegible] камгалал министрн К. Уайнбергерге чагаа чорутканы болгаш «МХ» деп ядролуг чепсектиг ракеталарны Ютаның болгаш Невада-ның чер [illegible] тургузар [illegible] туруш.

Чаа ракета системазынга [illegible] база эвес. [illegible] дайтыны политика талазы-биле [illegible] Р. Диллэмс «МХ» ракета системазынга [illegible] турарын «Нью-Йорк таймс» солуун демдеглээн. «МХ» деп ракета системазын [illegible] АКШ-тың [illegible] Р. Ми [illegible]

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ КЕРЭЭ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Делгем хемчээлдиг черлерин [illegible] ажылдаар машиналар бүдүрерингe херектиг дериг-херекселдерни болгаш технологияны америк «Валмонт индастриз» фирма Совет Эвилелинге садарының дугайында керээге ат салыышкыны Вашингтонга болган. Ол машина 800 метр калбак чарын чары узаа суггарылга болгаш [illegible] Каттышкан Штаттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга кайы-даа талага ажыктыг садыг харылзааларының [illegible] чугулазын «Валмонт индастриз» фирманың президентизи Р. А. Вол демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразынга экономиктиг [illegible] садыг харылзааларын [illegible] чугулазын СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап демдеглээн [illegible] [illegible] [illegible] бо кээргелдиг [illegible] аппаратты [illegible] чер ажылдалының [illegible] турары ол болур деп. ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый [illegible] АКШ-ка чугаалажыышкынның совет делегациязы баштаан П. А. Паладзе СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында демдеглээн. «Валмонт индастриз» фирма биле [illegible] тура эки харылзаалар [illegible] Совет Эвилели-биле ажыл-херектиг [illegible] кандыг-даа харылзааларны кезээде илередип келген деп, П. А. Паладзе чугаалаан.

АЙЫЫЛДЫГ ПОЛИТИКАГА УДУР ДЕМИСЕЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Коммунистиг партияның хуралын өттүрери, чурттуң ниитизинче оон түрүштапын бижыглаары консерваторларның айыыл чалалның айыылдыг политиказынга удур Великобританияның чон уеелиг күштериниң демиселинге шиге [illegible] болур деп, Англияның Коммунистиг партиязының Шотландия округ комитединиң секретары Дж. Эштон Компартияның күүседикчи хуралынга медеглээн.

Консерваторларның [illegible] удур [illegible] политиктиг демиселдин таврага коммунистер [illegible] ол сорулгаларны боттандырарым ам чедип ап болур деп ол [illegible] демдеглээн.

Консерваторларның-даа, министерлер кабинединиң состав [illegible] [illegible] Великобританияның [illegible] деп, оратор [illegible] чугаалаан.

Лейбористиг партияның барыын узелдиг хартавчыларының баштаан Англияның ноон [illegible] чалактарының политиканы консерваторларның [illegible] политиказындан [illegible] Дж. Эштон айыткан.

Консервативтиг чазактың айыылдыг политиказынга удур Великобританияның чон уеелиг күштериниң [illegible] Коммунистиг партиязының [illegible] дээрзин [illegible].

ООҢ АЖЫЫ МЫНДЫГ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар бо чылдың апрель бирээден эгелээш, бистиң чуртувус чаа үе-шак-биле чурттап эгелээр. Ол чогум чүү дээни ол? Бистиң калбак-делгем Тэрээн чуртувуска хонук санының-на чырык турар үе-шагы апрель айдан эгелээш, дыка узаар. Ынчаарга бистер мурнунда эртенгиниң тос шактан эгелеп ажылче кирип турган болзувусса, ам сес шакта ажылдап эгелээр апаар бис. Ынчалза-даа шактың согуну дөмей-ле тос шакты айтыр.

Үени чырык хүн аайы-биле бир шакка бурунгаар тырттарга оон бүгү чуртка экономиктиг ажыы дыка улуг. Чүгле электри энергиязы безин ийи миллиард киловатт-шак камнаттынып алдынар. Ол камнап алган энергия дыка хөй миллион квартираларны бүтүн чылда чырыдып болуруң алыр болза, оон ажык-дузазы кайы хире улуг-ул деп чүве билдингир.

Чамдык кижилер шакты бурунгаарладып, өскертирге кижиниң амыдыралынга, ылангыя оон кадыкшылынга хора чедирип бербес ирги бе деп айтырыксап турарлар. Тускай эртемниглерниң шинчилеп, херек кырында дуржулгаларга даянгаш кылып турар түңнелдерин ёзугаар алырга, шакты бурунгаарладыры кижиге хора чедирер хамаан чок, харын ажыктыг. Чүге дээрге, ажыл шагының соонда-даа чырык хүн үези уругулчулаар болганда, кижиниң мага-бот организминиң хүн херелин хөйнү ажыглаар аргалыг болур. Ынчангаш хүн херелин хөйнү алган тудуунда кижиниң организми улам быжыгары билдингир болгай.

Үени бир шак бурунгаарладырга кижиниң организми анаа дыка дүрген чаңчыгар. Ылангыя бичии уругларга ол билдиртпези-биле чаңчыл апаар.

Бо чылдың апрельдин бирээзинде эң-не баштай Чукотканың улустары чаа шак-биле ажылдап эгелээр. А эң сөөлүнде Москва кужааның девискээриниң чурттакчылары чаа үе-биле чурттап эгелээрлер. Бир шакка бурунгаар тырткан үе-биле бистер таптыг-ла беш ай иштинде ажылдап, чурттаар бис. Ынчангаш октябрьның бирниң хүнүнден эгелээш, шактың согунун база катап бир шакка соңгаарладыр. Ону бир шак дедир тыртса-даа чырык хүн база-ла мурнукузундан узун болуру чугаа чок.

Үени бир шак бурунгаар болгаш соңгаар-даа тырттары кижиниң үйгу-дыжынга-даа, ажыл-ижинге даа билдингир өскерлиишкинни болдурбас. Харын-даа үе-шак улам-на ажык-дузалыг болгаш үре-түңнелдиг чарыгдаттынар.

«БАМ-дан ангы чаңгыс-даа шалыпчы тудуг мындыг делгереңгей үнелел албаан, мындыг кайгамчыктыг оруК эртпээн деп сеткил ханымышкын-биле база бүзүрел-биле илередип болур» деп, БАМ-ның оруунуң дугайында чыл санында ВЛКСМ ТК-ның үндүрүп турар дептеринде бижээн. Ол үнелел Хабаровскиниң ном үндүрер черинге база хамааржыр. Чүге дээрге, ук магистральды тудуп эгелээн үезинден бээр Хабаровскиниң ном үндүрер чери тудугжуларга тудугжудар дугайында номнарны парлап келген.

Ук чогаадыкчы коллектив БАМ-ның болгаш оон зоназының дугайында делгереңгей чүүлдү парлап үндүрериң база планнаан.

ЧУРУКТА: ниитилел-политиктиг литератураның редакциязының эргелекчизи Ю. Л. Лахин, кол чурукчу А. В. Колесов болгаш ном үндүрер черниң директору, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Н. К. Кирюхин (солагай талазындан) БАМ дугайында номнарның эскизин көрүп турары.

А. ШЛЯХОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЛДЫ ЧҮС ЧЫЛДАРНЫҢ ҮНЕЛИГ НОМНАРЫ

Баштайгы парлакчы Иван Федоровтуң болгаш оон ажи Петр Мстиславецтиң ховар [illegible] Владимир-Суздальның музей-заповедниктиниң экспедициязы Митино суурдан тыпкан.

— Эрги казанактан тып алганывыс бурун шагның номнарының аразында бир-ле дептер бистиң кичээнгейивисти хаара туткан — деп, ол болуушкунуң кол киржикчизи, музейниң ном фондузунуң эргелекчизи Г. Гордеев чугаалады. — Оон даштыкы хевири өскелерден ылгалбас. Ынчалза-даа номнуң үжүктерин көргеш, ээриде бергеш мен. Олар он талазынче ийленчек болганнар. Ынчалдыр чүгле XVI чүс чылдарда парлап турган болгай. Чыпшыңгылай берген баштайгы арыннарын оваарымчалыг алыргаш, бистиң тывыжывыс тергиин үнелиг дээрзин дораан билип кагдывыс. Ол 1569 чылда парлаттынган «Евангелие» болган. Ону Белоруссияның Заблудово деп черге парлаан. Ук номну сураглыг «Апостолдуң» парлаан [illegible] беш чыл эрткенде үндүрген-даа болза, ховар номнарның бирээнинге санаттынып турар.

Музейниң эртемнигтериниң бирык он чыл дургузунда дилеп келген хөй санныг ажылдарының түңнелинин бирээни ол. Суздаль хоорайда Спасо-Евфимиевск хүрээзинде ажыттынган «Алды чүс чылдың ылыктыг номнары» деп делгелгениң экспонаттары ол номнар апарган.

— Орус номнарының хөгжүлдезиниң кол-кол үглалыныышкыннарын хайгаарап көөрү — бистиң кол сорулгавыс ол — деп, С. Гордеев уламчылаан. — Тааржыр экспонаттарны дилеп тыпкаш, оларны шилип, таарыштырып алганывыстың ол тодараттынар.

XV чүс чылдарда парлаттынган хүрээ-хинт, төөгү, эртем-бурунгу хооййлулар чыгган «Русская правда», ол үениң литературазының тураскаалдарын көргүскен. «Игумен Даниилдиң аян-чоруу» деп номнары делгелгени ажыдып турар. Улуг, мөңгүн карттыг ном сонуургалды хайныктырар. Ол дээрге, Софья Дангынаның Суздальда [illegible] белекке бергени «Евангелие» болур. Ажыдып каанда ук ном 180 сантиметр чедип турар.

Хол-биле-даа бижээн, парлаан-даа номнарны [illegible] өөренип көргеш, Россияның, Украинаның болгаш Белоруссияның акы-дуңма улустарының угаан-бодал талазы-биле боттарынга чоогун, үнүрүлгелериниң ол үедеги полиграфтыг деңнелиниң бедик турганын эскерип болур. Парлаар ном ол үеде хол-биле бижээннеринге бодаарга дыка аар өртектиг турган. Каастаан болгаш парлаан Истоминниң баштайгы орус үжүглелин көрээлинер. Оон чанында Смотрицкийниң «Грамматиказы». Ону Ломоносов «Бодунуң эртеми-биле сургаажаан ном» деп адаан. Ол Петр үезиниң номунуң эртемнен [illegible] болган.

Орус классиктерниң дириг турган үелеринде үнгүлээн номнар, социал-демократтыг парлалганың баштайгы үндүрүлгелери, Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң революция мурнундагы ажылдары, Совет [illegible] номнары экспозицияның кол черлерин ээлеп турар.

«Алды чүс чылдарның үнелиг номнары» деп делгелгениң дугайында чугааны доозуп тура, XII чүс чылда үнген «Төөгүлүг чылдарның тоожузунда» бижиттинген «Ном дээрге, октаргайны суггарып турар хем-дир» Ол дээрге, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сөстерин чугаалап [illegible].

З. ВАСИЛЬЕВ.
СЭТА-ның корр.

Суздаль,
Владимир область.

ОРКЕСТРГЕ — КОМПОЗИТОРНУҢ АДЫН ТЫВЫСКАН

Совет ырларның классиги, ССРЭ-ниң улустуң артизи Василий Павлович Соловьев-Седойнуң адын Ленинградтың телевидение болгаш радио комитединиң оркестринге тывыскан. Ол коллектив-биле сураглыг композитор үжен ажыг чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылдап келген.

Оркестрниң 1945 чылдың май 9-тан эгелеп чорудуп келген репертуарында В. Соловьев-Седойнуң чүс ээрби ырлары болгаш эстрадалыг хөгжүмнери кирген. Композиторнуң автор концерттеринге оркестр доктаамал киржип турган, оон он бир фильмге бижээн ырларын күүсеткен.

Ленинградтың композиторлары РСФСР-ниң алдарлыг артизи Станислав Горковенконуң удуртканы ол оркестрни боттарының өнүүү деп санаар. Музыкантылар [illegible] [illegible] чаңынга ажылдап турар эвес, фестивальдарга киржип, филармония залдарынга ойнап, заводтарның цехтеринге концерттерни көргүзүп турар. Амгы үеде В. П. Соловьев-Седой аттыг ол оркестр «Ленинградтың музыкалыг [illegible]» деп чаңчыл болган фестивальга киржиринге белеткенип турар.

(СЭТА-ның корр).
Ленинград.

А Н А Й - Х А А К

Шала часкаар кыштаг база тускай чурумалдыг. Аал кодаының хары эрип, ыжык черлер бусталгылап, серилерде мөңгүн [illegible] [illegible] дамды частың шыгының дынзыт согуглары дег дыңналгылаар. Шыксыг агаар безин оденниг. Кыжын шоолуг көзүлбес бора-бора куштар карандыларда чемнеп мижирешкен, чаш хураганнар алгырышкан, анайлар көржек кырында дешкилешкен турар. Бо-ла бүгү кедээ черниң катаптаттынмас чурумалын. аялгазын «мен эккелдим» дээзинг, эрте частың медээчизи — таанар өөр-өөр болуп алгаш мээстерни эргий ушкулаар...

«Алыр оожурганар! Чүнү биладинер? Дааш дыңналыдыр» деп, кылыктанган ыышкаш ыт каш аас ээргилээш оруКче шошкуп чоруй, бүзүрелдии-биле үнүн уламчылаан. Кажаа-хораа аразында холзеп турган кижилер хеппиг када ыт ээрген уже көрүп алгаш турган. Сиген сөөрткен машина чоруп олурган. Ажык кажаала хураганнарга сиген салып берип турган сакманчы кыстар каттыржып, хеп-сыннын чазанып, хүн карааңга холзээн боразионнаазылер дег мыжырашкан.

Машина сиген кажаазының чанынга доктаай берген. Кыстар ону үтлеп-ле келгеннер Эмискиг хураганнар база ээлери-биле кады «сонуургап» [illegible] [illegible] [illegible] ээреп алгырышкан. Кыстарның [illegible] [illegible] [illegible]. Чүге дээрге, чолаачыны таныбас болганнар. Ынчаллажок чаа аныяк кижи эң ылангыя-ла үе-чергезин кыстарга сонуургаптыг апарган. Кара-кара карактар оон [illegible] бүрүн [illegible] [illegible].

Чолаачы хөглүт-баштак эр болган. Ол бодунуң бүдүжүн, [illegible] кабинадан үнүп олура-ла илередиксээн:

— Экии, кыстар! Ээнзиргей кыштаг деп бодааным, эртинелер ораны турган чүзү ийик... Па, чүге шоолут мытташпас силер, сөске арай хыныыр-дыр силер аа? Хыныыр-дыртым болуру кыс улустуң чараш эвес талазы чоор, дуңмалар. Амыр-мендилер кайыл?

—Мендилештивис. Азы кандыг дыга сөглезе эки ирги? Болар мырынай боостаа чарылтыже алгырып тур-ышкажыл — дээш, суруң уруг эдип турган хураганче айыткан.

Кыстар чир-шоң дүшкен.

— Аа! Дыңнавазан-дыр мен. Буруулуг болдум, кулаам арай кадыг кижи болдур мен ийин. Чектевейн көрүңер, кыстар.

— Ажырбас. Чектеп канчаар. шенектежип олурар апаар ыйнаан — деп, бир кыс баш-[illegible].

Чолаачы эдип турар хураганың куспактааш, оон холун дыкзыг туттушаан, — экии, эш Хураган! Мени таныыр сен бе, өнүүк? Мээн адымны билир сен бе? — деп, ону чаптап чугаалангылаан.

Суруң кыс үзе кирген:

— Ма-зэ — деп, эдип тур ышкажыл. Ол дээрге оон дыңнында силерниң адыңарны Кашкар-[illegible] [illegible] [illegible].

Кыстар база-ла чир-шоң дүшкен.

Чолаачы арай мядыксап чугаалаан:

— Чо-ок, өнүүк. Мээң адымны арай соора билип тур сен. Мен өшкү аймаа аттыг кижи боор мен. Сагынмайн тур сен бе, кай?

Хураган база биеэги хевээр эткен.

— Чүү дидир? Ам база очулдуруп берип көрүнерем — деп, чолаачы суруң кысты тулдурар дээнзиг айтырган.

> ЧЕЧЕН ЧУГАА

— Силерниң адыңарны Хуважык дээр болбазыкте — деп чугаалап тур ышкажыл.

— Чок, өнүүк, сагынмайн тур сен. Анай-оол деп кижи боор мен. Угааның арай хирелиг эш-тир сен.

— Ынчап болбас. Мээң хураганым угаангыр, орлан чүве. Бээр кел че — дээш, суруң хураганы чолаачыдан ап алгаш:

— Анай-оол акың ажылдазын че. Анай база өзүп келгеш Хуна апаар-ла болгай — деп чугаала даан дээрге кыстар чир-шоң дүшкен.

Суруң уруг кабина кыдынында көрүнчүкке көрүнмүшаан уламчылаан:

— Оо, тулган галерея мында чүве ышкажыл. Кожуп чоруур делгелгени көрүп болур ирги бе?

— Көрүңер, көрүңер. Үй-балай чуруктар-дыр ийин — дээш, чолаачы кабиназын ажыдыпкан. Кыстар кабина иштинде чыпшыртынган чуруктарны көре бергеннер. Коллуунда-ла сеткүүлдерден кескен, янзы-бүрү кыстар чуруктары болган.

—Э-эх, чүү дээрыл аан! Назын халыышының үезинде бот эрлерниң бажының иштии кыстар-биле дуңчуланган чүвеадир ийин. Ооода-ла чаңагаш чуруун сут чоор чүвел? Чүдек-тир — деп, суруң уруг алгырган.

— Бот деп канчап билир силер, хелемечи?

— Билдингир чүве ышкажыл. Кадайлыг турган болзунарза, силерниң кабинаңарны галереязы-биле кады шагда-ла өрттедиптер ийик.

— Мээң кадайым ындыг эвес кижи. Ол топтуг болдур ийин. Оон чуруу бо-ла болгай — дээш, чолаачы мурнуу соңга үттүнде, хүн херелинден камгаланыр калбанчааштың артыындан өңнүг чуруу тыртып [illegible].

Кыстар өске өртемчейде келген чүве дег ангадай бергеш, [illegible]-ледир көрүшкеннер Чоорту үннер дыңналгылаан:

— Бо дээрге бистиң...
— Алдын-кыс ышкажыл!
— Алдын, бо сээң чуруун-дур!

— Ылап-ла! Эмир чаа «Овцеводство» сеткүүлге үнген чуруун аан!
— Ол-дур, эш!

Ыыт чок турган Алдын-кыс чурукту хөрээнге чыпшыр туттушаан, чолаачыга чугаалаан.

— Силер... канчап ынчап диттигер силер. Бо мээң чуруум-дур. Кайын алдыңар?

— Бо чурукту мензэ эжим берген чүве. Кыстар чурууң чыып чоруур кижи болгай сен. ёзулуг душтук бо-дур, эш, — дээн кижи. Чогум кым деп уругул дээрзин билбээн мен. Алырымда-ла ынчаар кезип каан чурук чүве... Кай, силерниң чүве бе?.. Шынап-ла дөмей-дир силер — деп, Анай-оол эпчоксунуп чугаалааш, дерин чоткан.

— Кыстар, хүрегеннии бажынче чалаңар! Хүндүлеңер — деп, суруң уруг чаңнагылаан.

— Честей-оол — черден унуп дээрден дужуп келгени ол-дур. Алдын-кыс, амырап, хөгле! Кудук-чайык чаңың чаңна! — дээн чидиг үн дыңналган.

Катты-хөг, чугаа-соот эгелээн. Анай-оол — чаа чолаачы. Ол Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобааза черинде чолаачылап турар. Кол-ла чүве — ол бот.

Эллептиг ужуражыганың демдээ кылдыр Анай-оол аныяк сакманчы кыс Алдын-кыска сүрээлевишаан, чүректиң хаанызындан кузовунуң кыдыынга кыстына берген чорааң, ак-таалыы бүдүкчүгаштарын боолал чечек кылдыр суган...

Тудум бүдүкчүгаштарны Алдын-кыс суг куткаш шилге олурткаш, көзенээнге салып эгаан. Үш хонук эрткенде Анай-оолдуң белекчигежи анай-хааттылып частып келген.

Анай-хаак... Амыдыралдың эрыг-шыңчи агымы, өлчейлиг өзүмү ооң частып өскен саргыл өңүнде сиңникен дег сагындырап, Алдын-кыска ам бир чаа ужуражыганы ооза турганзыг. Анай-хаак ам-даа чечектеп-ла, а ону оон соонда арыкчыгаш эриинге тарып каар-даа чадавас. Алдын-кыс биле Анай-оолдуң анай-хаагы болур сен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

УЖУРАЖЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Чоонта чаа Кур-Чер ортумак школазынга ооң эртенги чылдарда өөреникчилери-биле амгы өөреникчилерниң ужуражылга кежээзи болган.

Ужуражылга кежээзинге Москваның, Новосибирсктиң, Красноярскиниң, Томскиниң, Кемеровонуң болгаш Улан-Удэниң дээди өөредилге черлеринде өөренип турар студентилери келгеннер. Олар амгы үеде канчаар өөренип турарын, чоокку үеде чүнү кылырын сонуургадып чугаалаанар. Оон ам доозар өөреникчилерге ортумак, дээди өөредилге черлеринче канчаар экзаменнер дужаарын, анаа амдыгааштан белеткенирин сүмелеп чугаалааннар.

Школаның башкылары ангы-ангы үелерде доосулаан, ангы-ангы өөредилге черлеринде өөренип турарларга, эртемге эки кызымаккай өөренип, тускай эртемни чедип алырынга чаагай күзелдерни чугаалааннар.

Кежээниң түңнелинде каттышкан солун концерт болган.

М. ДАРГАТ,
башкы.

«Арагага хандыккаш...» деп чүүлге хамаарыштыр

АЖЫК ЧОК, ХАРЫН-ДАА ХОРАЛЫГ

Арагалаашкын хоралыг, бег чаңчыл дээрзин кым-даа билир. Шагда-ла [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үнелээшкинни берген: «Улус боттары-ла дайзынны аксынче ажырып турарлар. ук дайзын оларның мээзин ирилер». Капиталистиг чурттарга арагалаашкын ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазының ээр-берге байдалдарындан, даартагы хүн дээш кезээде коргуушкундан төрүттүнер.

Совет кижи — бодунуң чуртунуң ээзи. Коммунистиг партия кижиниң бүгү талалыг сайзыралы, [illegible] [illegible] чоруу, сагыш-сеткилдиң байлаа, мөзү-шынарының арыг, мага-боттуң кадык чаагай чоруу дээш онза кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Кижи дугайында сагыш салышкын улам ханылап, чаа-чаа талаларны хаара тудуп турарын эскерер бис. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Арагалаашкын өг-бүле амыдыралынга хора чедирип, корум-чуруум алдаашкыннарын кылырынче кижилерни идип турар.

Арагалаашкын социалистиг ниити чурттаалганың дүрүмнерин хажыдып турар дээрзи чугаажок. Эзирик кижиниң көөрге каракка бези чаржыпчыг. Оон аажы-чаңы кижи шыдажыр арга чок, долгандыр турар кижилерге шаптыктыг болуп турар. Арагалаашкындан [illegible] [illegible] чүгле чаңгыс базым деп улустуң чугаалажып турары-даа чөптүг. Тускай сан-түңнер ёзугаар алырга, хулиганнаашкынның 90 хуузу араганы хелун эртир ишкенниң түңнелинде үнүп турар. Арагалаашкын кижини бузурааашкынга чедирер. Оон түңнелинде кижилер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ла уттуптарлар. Арагачы кижи чурттап турар өг-бүлеге кандыг коргунчуг болуушкуннар хаварышпас дээр, ылангыя бичии уругларга ол бүгүнүң салдары дыка багай.

Арагалаашкынга удур демисел бүгү-ле аргалар-биле чорудары чугула. Бо ажыл-херекке номнарны база ажыглап болур-дур. А. К. Плавинскийниң «Улуг хора» деп ному бар. Медицина эртемнериниң кандидады, хөй чылдарда ажылдап келген [illegible] эмчи араганың хоразының дугайын делгереңгей-биле чугаалап турар. Номнуң чамдык эгелеринде херээженнерниң болгаш элээди уругларның арагалаашкынын көргүскен. Долгандыр турар кижилерге сүмени эмчи кадып турар.

Арагалаашкындан канчап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база [illegible]. Л. Н. Лежемковтуң «Арагалаарындан эмненирде чүнү билип алза чогуурул» деп ному онаа харыны берип турар. Ук номну «Медицина» ном үндүрер чер 1973 чылда үндүрген «Знание» ном үндүрер черге 1975 чылда парлаан Н. Г. Ураков болгаш В. В. Куликовтуң «Бодунга болгаш чиптилелге хора кылдыр» деп номунда арагалаашкынның уржуктарын, ылангыя ниитилелге оон чедирип турар хоразын көргүскен. Оон ангыда Н. В. Стрельчуктуң «Арага — кадыкшылдың дайзыны» дээш өске-даа номнарны массалыг библиотекалардан тып ап номчуп болур.

С. САВЫР,
библиотекарь.

ТОДАРГАЙ ТАНЫШТЫРЗА

«Арагага хандыккаш...» деп чүүлге хамаарыштыр эш-өөрнүң санал-оналдарын «Шын» солун дамчыштыр сонуургап номчуп тур мен. Олар шуптула арагалаашкындан уштунарының аргазын дилеп, боттарының ажыктыг саналын бижээн боор-дур.

Анаа хамаарыштыр мээң саналым — хоойлу-дүрүм органнарының ажылдакчылары чер-черге барып, ол талазы-биле лекция, беседаларны боттуг фактыларны көргүзүп тургаш, чонга кылып берип, делгереңгей тайылбыр ажылын чорутса. Оон ынай корум-чуруум дугайында дүрүм-саавырны тыва дылга үндүрзе, ону ортумак школа өөреникчилеринге, ылангыя үстүкү класстарга, класстан дашкаар-даа болза кичээл хевирлиг эрттирип, доктаамал таныштырып турар кандыгыл деп саналдар-дыр мен.

Ч. ЧАШ-ООЛ.

Суг-Бажы суур,
Каа-Хем район.

КИНО

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Келир улуг үеже базым» 10.00, «Ынак Раджам» (2 [illegible]) 11.10, 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.00, 12.10, 15.20, «Доштуң бичии уруу» 10.30, 13.40 «Экипаж» (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сыдыгчыгаш» 10.00, «Коргуушкуннуң 6000 километри» 11.30, 12.20, 14.10, 16.00, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дээрбечи казактар» 10.00, «Бабек» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпузу» 9.30, 11.40, 13.50, 16.00, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, 14.20, «Доштуң бичии уруу» 11.00, 12.40, 15.50, «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 17.30, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эзир ышкаш ужунар, хартыгалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Телевидение

МАРТ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Суда шимчээшкинче, чыскаалыңар». 9.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Данилов (балалайка) ойнаар. 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 11.00 — «Калыкшыл» программазының почтазы. 11.45 — «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.15 — «Совет Эвилели даштыкы аалчыларның көргени-биле». 12.30 — «Кедээниң шагы». 13.30—«Хөгжүмнүг киоск». 14.00 — Куйбышевтиң М. Горький аттыг академиктиг драма театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези. М. Горький — «Зыковтар». 16.25 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер. 17.25 — Мультфильмнер программазы. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Аар атлетикага делегей маргылдаазы. «Найырал кубогу». Львовтан дамчыдылга. 19.30—«Лескиндир турунар-ла». Эстрада программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Цунами». Документалдыг телефильм. 22.00—23.55 — ССРЭ-ниң футбол кубогу. Финалдың дөрттүң бирги оюну. Төнгенде — медээлер.

делязының ажыдыышкыны. 16.55 — Спорт программазы: Аар атлетикага делегей маргылдаазы. Львовтан дамчыдылга. Гандболга Европа чемпионады. Чартык финал. Эр улус. ЦСКА — «Слован» (Югославия). ЦСКА-ның [illegible]версалдыг спорт залындан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телемедээлер. 17.55 — «Челээш». Дамчыдылга. 18.25 — Телемедээлер. 18.40— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — «Съездиниң делегаттарынга сөс». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ульяновтуң чугаазы. 19.00 — «Грецияның национал байырлалы — хамаарышпас чоруК хүнүнге». Грек танцы ансамбльдиң концерти. 19.20 — «Беш чыл болгаш коллектив». Экибастузтуң хөмүр-дажын чурттуң электри станцияларынга ажыктыг ажыглаарының дугайында. 2-ги дамчыдылга. 19.50 —«Чажыт обком ажылдап тур». Хөй сериялыг уран чечен фильм. 1-ги сериязы — «Дайын». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30 — «Опера-биле ужуражылга». Д. Верди —«Отелло». Фильм-опера. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.45 — «Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Техниктиг информацияның демдеглели». 19.00 — «Автотранспортту — кедээ ажыл-агый албаныынга». Документалдыг фильм. 19.20 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.50 — 20.10 — «Бассалыга алышкылар — большевиктер». Документалдыг фильм.

МАРТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.05 — «Тоол аалдап келди». «Хар дангына». Мультфильм. 10.20 —15.10 — Чапсар. 15.10 — «Авазының школазы». 15.40— Чаштарга болгаш элээдилерге Бүгү-эвилелдиң музыка не-

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3-8 метр чедер. Агаарның температуразы 1-6 градус [illegible], [illegible] районнарга [illegible] [illegible].

Кызылга кезек булуттаар. Аас хүн болур. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 11-13 градус соок, хүндүс 1-3 градус чылыыр.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫ

Март 25-те, филармонияның концерт залынга, совет ырларны эң эки күүседири дээш эстрада артистериниң бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады «Москвичка» ыры-хөгжүмнүг ансамбльдың концерттери болур. Анаа «Ах, бо-ла кыстарның» деп хөглүг программаны көргүзер.

Совет ырларны эң эки күүседири дээш бүгү-эвилел конкурзунуң лауреады Татьяна Архипова программага киржир.

Москва эстрадазының артизи Владислав Лярбский концертти башкарар. Концерттерниң эгелээри — 19, 21 шактарда.

Ол-ла концерт март 23-те Ак-Довуракка, март 24-те Чадаана хоорайга болур.

Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң бирги оралакчызы, Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы, РСФСР-ниң улус өөредилгезиниң тергиини, СЭКП кежигүнү

Маадыр-оол Ховалыгович
ЧЫМБАНЫҢ

мөчээни республиканың Чырыдыышкын министерствозу, чырыдыышкын, дээди школалар болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому, Кызыл хоорккүскомунга дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

Редакцияның адрезы: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үстүрүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 17[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00608

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 70 (11568) | 1981 чылдың март 24, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УДУРТУКЧУНУҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫ

«Амгы үениң байдалдарында сагылга-чурумнуң ужур-дузазы, хууда харыысалгалыг болурунуң ужур-дузазы хөй катап өзүп турар. Ылаңгыя — ол дээрге ажыл-агыый, совет болгаш партийжи удуртукчуларның харыысалгазы-дыр. Ниити куруненниң эрге ажыктары тус-тус министерстволарның болгаш бүдүрүлгелерниң эрге-ажыктарындан кезээде бедик болур ужурлуг. Эргелерни—харын улуг эргелерни ону бурун чергези-биле ажыглазын дээш оларга берип турар болгай. Ынчалзажок ооң-биле чергелештир удуртукчу бүрүзү бодунуң бедик харыысалгазының—удуртурун бүзүрээн кижилерниң мурнунга, партияның база чониуң мурнунга харыысалгалыының дугайын бодап чоруур ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Ындыг партийжи принцип-биле ажылдап турар, даандырган ажыл-херекти бедик харыысалга-биле билип, мергежилдиг башкарар арга-дуржулгалыг, ажыл-агыйжы болгаш организакчы ажылды ажыл-ишчилерниң идейлиг кижизидилгези-биле тудуш холбаштырып билир бүдүрүлгениң эвээш эвес командирлерин республикада партия организациялары өстүрүп кижизиткен. Оларның аразында бүдүрүлгелерниң, совхозтарның он-он директорлары, тудуг база транспорт, садыг организацияларының болгаш өске-даа коллективтерниң удуртукчулары бар. Ындыгларга «Наа-Хем» разрезтиң директору Ю. М. Евдокимовту, Кызылда 48-ки тудуг эргелелиниң начальниги Б. И. Алёхинни, «УТНА 25 чылы» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюкту, сүт комбинадының директору Х. Е. Аллакаевти, «Малчын» совхозтуң директору С. Б. Очурну, Кызыл үлетпүр садыының директору А. С. Саттыы болгаш өске-даа хөй-хөй эштерни хамаарыштырып болур.

Планнарның күүселдези, коллективтиң сырый каттышкан, дээмиг чоруу, ында идейлиг кижизидилгениң байдалы болгаш өске-даа хөй талалыг айтырыгларны шиитпирлээри ажыл-агыйжы удуртукчуларның арга-дуржулгазындан, билдилиг организакчы ажылындан улуу-биле хамааржырын амыдыралдың чижектери бадыткап турар. Ыраккы Мөңгүн-Тайганың «Малчын» совхозу өнгү беш чылды болгаш ооң соолгу чылын бедик бүдүрүлгечи көргүзүглер-биле доосхан. Социалистиг чарыштың түңнели-биле бо ажыл-агыйы СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилечөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын алган. А ажыл-агыйның директору С. Б. Очур совхоз бүдүрүлгезиниң-даа, ында ажыл-ишчилерниң амыдырал-чуртталгазының-даа, дыштаныылгазының база кижизидилгезиниң-даа бүгү айтырыгларын бир дөмей бедик харыысалга-биле көрүп, ажылдап турар. Бүдүрүлгечи өзүлдезин, планнар база хүлээлгелер күүселдези ажыл-ишчилерниң хүн-бүрү күжениишкининиг ажылындан, оларның бедик организастыг чоруундан, быжыг сагылга-чурумундан хамааржыр дээрзин ол эки билир.

Бүдүрүлгениң ындыг билдилиг организакчылары боттарының бүгү ажыл-чорудулгазын хамыктың мурнунда коллективте партия организациязының удуртулгазынга база өске-даа хөй-ниити организацияларының доктаамал деткимче, дузазынга даянгаш, үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп, оларга даандырган ажыл-херекти партийжи өзү-биле көрүп, бедик харыысалга-биле күүседип турарлар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйжы удуртукчуларның талазындан даандырган ажыл-херекке харыысалгазын чидирер, оон туржук план күүселдезинге хоозун немей бижилгелер кылыр, куруне мегелээр, кижилер-биле ажылче кичээнгей салбас чоруктар ам-даа бар.

Маңаа чамдык чижектерден көрээли. Эрткен чылын «Тоора-Хем», «Кызыгаар» совхозтардан хөй мал самчыгдаттынып, тотчуглаттынган болгаш өлүп, хоразындан куруне улуг каражаны чедирген. Ындыг улуг четпестерни болдурганы, даандырган ажылга харыысалга чок чоруу дээш ол ажыл-агыйларның директорлары Хорадып, Сарыглар оларны ажылындан дүжүрген, оларга партийжи шыңгыы [illegible] хулээткен.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының даргазы турган Кравикин дээрзи план күүселдезинге хоозун немей бижилге кылып, артык хөй шаңнал акша алырын оралдажып тургаш, кезиимче херээнге кирген. Уран ус-шевер кылыглар бүдүрүлгезиниң база пиво заводунуң директорлары турган Ондар, Ездүкин олар албан дужаалын соора ажыглап, харыысалга чок чорукту болдуруп турганы дээш база-ла ажылындан дүжүрткен болгаш шыңгыы хемчеглер алдыртканнар. Өске-даа ындыг чижектерни көргүзүп болур. Үстүнде демдеглеттинген четпестер хамыктың мурнунда ол коллективтерде парторганизациялар удуртукчулардан негелдени четпес тургусканы, администрацияның ажыл-чорудулгазын контролдаар органнарның [illegible] хереглеп турар-дыр.

Удуртукчу кадрларның харыысалгазын бедидери, оларның өзүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салыры—үениң эң чугула бир партийжи негелдези. СЭКП-ниң XXVI съездизинге удуртукчу кадрларны таарыштыр тургузарының болгаш оларның мергежилин бедидериниң, бүзүрелдиг курлавырын тургузарының, даандырган ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын күштелдирериниң эргежок чугулазын база катап онзалап демдеглээн. [illegible] удуртукчу кадрларның харыысалгалыының база сагылга-чурумунуң дугайында чугаа съездиге чиңгии-биле тургустунган. Планнарны база хүлээлгелерни доктаамал күүсетпес бүдүрүлгелер, организациялар болгаш совхозтар бистиң республикада бар, а оларның удуртукчуларының чамдыктары ам-даа шуут-ла чаңчыгып калган. Ындыг четпестерни болдурбас дээш чер-черде партия, совет органнары олардан негелдени күштелдирер херек.

Партия комитеттери болгаш өге организациялары, эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, удуртукчу кадрлар-биле ажылга күүседикчи чорукту, сагылга-чурумну дидим инициатива база тывынгыр чорук-биле сырый холбашкан ажылдың ындыг стилин бадыткаары эргежок чугула. Ооң-биле кады удуртукчу бүрүзү төлептиг мөзү-шынарлыг болурундан аңгыда, ажыл-херекти чогаадыкчы өзү-биле көөр, коллективтиң мурнунга тургустунган айтырыгларны шиитпирлеп билир, планнар күүседиринге бар аргаларны болгаш курлавырларны диилеп, тып, бүрүн ажыглаар дээш бүгү чүүлдерни кылыр ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

Партийжи съездиге аппар [illegible] ка Тес-Хем районнуң төвү Самагалдайга № 1070 КМК-ның коллективи киришкеш, бо чылдың январь-февральда 124 муң рубльдиң [illegible] ажылдарын кылыр планын 145 муң рубльге күүсеткен.

Алган хүлээлгезин ажыр күүсеткен КМК-ның ажылчылери партияның XXVI [illegible] материалдары-биле ханы таныжып турар. Ол чугула [illegible] сорулгаларга сорук кирген тудугжулар бүдүрүлгениң [illegible] ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. бирги кварталдың [illegible] болгаш ажыр күүседирин хүлээнгеннер КМК-ның коллективи эрткен нийн айда «О. Шынаа», «Тес-Хем» совхозтарда нийн аал ишти чурттаар бир-бир бажыңнарны. Самагалдайда школаның бир блогун доосқан болгаш оон-даа өске тудуг-монтаж ажылдарын кылган.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны долу ажыглаарынга, тудуг [illegible] хумагалыг чарыгдааш, тудуг-монтаж [illegible] бедидеринге [illegible] чарыштың ролю улуг. Ынчангаш оон дээштиг чоруун чаа беш чылда улам бедидер дээш КМК-ның удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары [illegible] ап турар.

Тус-тус ажылчыннар, бригадалар ортузунда калбарган социалистиг [illegible] коллективтиң эки чаңчылдарының бирээзи. Ынчангаш ук коллективте оваарымнап ажылынга [illegible] ажыр күүседип турар [illegible] ковүдеп турар ужуру ында.

Эрткен айда бригадаларны кылып чоруткан ажыл-ижин [illegible] Чолааны Сырат, Балдан-оол Кужугет оларның удурткан бригадалары чарышка бирге. Эки чер-лерни ээлээш, шаңналыш мактатканнар. Мурнакчы бригадаларның бедик мергежилдиг бызанчылары «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарда нийн квартиралыг чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген-нер.

КМК-ның коллективи бо чылын беш чүс баш мал кирер кажааны, МТМ-ни, Чодураа. Самагалдай суурларга нийн квартиралыг чуртталга бажыңнарын. Самагалдай суурга 624 өөреникчи өөренир школаның тудуун тудар. Ажыглалга кирер ужурлуг объектилерге кылып чорудар ажылдар хөй. Ынчангаш тудуг материалдарын камналгалыг чарыгдааш, ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедиткеш, күш-ажылды шын организастаарындан ол тудугларның [illegible] шиитпирлеттинер дээрзи билдингир.

Хөй ажылчын күш, машина-техника хереглеттинип турар объектилерниң бирээзи — 624 студенттиг школа тудуу. Ук тудугга дашчылар болгаш шевердер ажылдарын кылыр [illegible] турар. Ляаа ажылдапкы дег аныяктар районнуң суурларында хөй. КМК-ның удуртукчулары, партия, совет органнарының ажылдакчылары-биле дөмей алгаш, аныяктар ортузунга сурталчылга ажылын чорудуп тургаш, оларны школа тудуунче эвилелдеп, [illegible] мергежилдеринге өөредип [illegible]

Школаның бир блогу ажыглалга [illegible]

турар. Ук объектиде Юрий Чооду база дашчылар. Доржу Чадар-оолдун [illegible] бригадалары ажылдап келген. Олар эрткен айда 20 муң рубльдиң ажылдарын кылыр планын бүрүн күүсеткен. Бригадаларның ажылчыннары ажылын эки шынарлыг кылдыр кылыр дээш кызымаккай ажылдап турар.

Кылдынган ажылдар-биле кады чамдык четпестер бар. КМК-ның чамдык инженер-техниктери [illegible] харылап турар ажылынга ээ [illegible] машина-техниканың септелгези чогуур үезинде кылдынмайн келген. Чоокта чаа Туран хоорайже нийн автомашинаны септедири-биле чоруткан, а бир нийн машина үрели берген турар. Ынчангаш машина-техниканың чедишпейн турарындан чамдык тудуг материалдары [illegible] үзүктели бээр. Ооң түңнелинде тудугжулар аар-саар ажылдар кылыр ужурга таваржып турар.

[illegible] черинге чедирер тускай автобус чок. Эң ылаңгыя, соок үелерде оларны ыңай-бээр дажыглаары дыка берге. Ынчангаш чамдык ажылчыннарның талазындан ажылдан үнер чоруктарның уржуу база мында дээрзи чугаажок. Мындыг чижектиг четпестер планныг [illegible] шаптыктап, ажыглалга кирер ужурлуг тудугларның хуусаазын узадып турар.

Ажыглалга кирер ужурлуг объектилерниң тудуун чогуур хуусаазында [illegible] дээрзин съездиниң материалдарында айыткан болгай. Ынчангаш оларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш шудургу ажылдаары КМК-ның коллективинден негеттинип турар.

М. ОНДАР.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Николай Дөртен-оолович Кужугет 1967 чылда бир кодан хой хүлээп алгаш, бо хүнге чедир эки хойжу болуп ажылдап чоруур. Эрткен чылдарда хураган болгаш хук кыргып алыр талазы-биле кадыг-шириин агаар-бойдустуг Кара-Хөлге безин мурнуку одуруглардан дүшпейн келген.

Онгу беш чылдың соолгу чылында мал чемн белеткеп алыр талазы-биле «Кара-Хөл» совхозтуң малчыннарының аразында калбарган социалистиг чарышты баштап, бодунуң күжү-биле чайгаар үнген 40 тонна сигенни эки шынарлыг кезип белеткээн.

Бодунуң кыштаанда 80 тонна мал чемниг хойжу кадарган хоюн үр-менди кыштадып турар. Ооң коданында төрүүр 346 хоюнуң барык дээрези осллапкан. Хураганнар чаңгыс-даа чидириг чок, онча-менди хоругуп турар. Мал чемниң ам-даа 40 тонна курлавыры бар. Хойжунуң кадайы Биче-Урут база кежээ кызымак мал-[illegible] оон улуг хуузу база хөй. Коммунист хойжу Николай Кужугеттиң [illegible] күүсеттинер дээрзинге [illegible]

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

[illegible]

ЧУРУКТА: механизаторлар Алдын-оол Хүлер-оол биле Дарыма Сандый септелгеде соолгу ДТ-75-тиң дамчыдылга коробказының шестерняларын хынап турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ОРБИТАДА КАТТЫШКАН ЧАА ЭКИПАЖ

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1981 чылдың март 22-де Москваның-биле 17 шак 59 минута турда космостуң «Союз-39» дээр кораблин Совет Эвилелинден салып үндүрген.

Космос кораблин каттышкан экипаж: корабльдиң командири Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы Владимир Джанибеков биле Моол Арат Республиканың хамаатызы космонавт-шинчээчи Жугдэрдэмидийн Гуррагча олар башкарган.

«Союз-39» корабльди салып үндүргенниниң сорулгазы болза, орбитаның «Салют-6»—«Союз Т-4» комплекизи-биле тудуштурулганы кылыры болгаш космонавт эштер Коваленок, Савиных оларның-биле кады бо корабльге эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорудары болуп турар. «Интеркосмос» программазының киржикчилери чурттарның чорудуп турары, космос делгемин тайбың сорулгаларга таарыштыр шинчилээрин уламчылаар.

Моол улусчу революцияның тиилээнинден бээр 60 чылының бүдүүзүнде ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның хамаатыларының киржилгези-биле каттышкан экипажтың чаа ужудуушкуну совет болгаш моол улустарның ленинчи найыралының база үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының тургузукчу күштүүнүң чырытнылаанчак үлегер-чижээ болур.

Космонавтылар Джанибеков биле Гуррагчаның кадыкшыл байдалы эки. «Союз-39» корабльдиң борт системалары болур-чогууру-биле ажылдап чоруур.

Экипаж ужудуушкунунуң программазын күүседип кирипкен.

Корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. А. Джанибеков (оң талада) болгаш Моол Арат Республиканың хамаатызы космонавт-шинчээчи Ж. Жугдэрдэмидийн Гуррагча.

«СОЮЗ-39» корабльдиң командири полковник Владимир Александрович ДЖАНИБЕКОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Александрович Джанибеков 1942 чылдың май 13-те Ташкент областың Бостандык районунуң Искандар суурунга төрүттүнген.

1965 чылда ужудукчуларның Ейскиде дээди шериг ужар чүүл училищезин дооскаш, [illegible] Шериг-Агаар Күштериниң ужудукчу-инструктор турган.

В. А. Джанибеков — 1970 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар отрядынга 1970 чылда кирген.

Башкарылгалыг космос корабльдерниң болгаш орбита станцияларының ужудуушкуннарын башкарарынга каш удаа киржип келген.

[illegible] кунун Владимир Александрович 1978 чылдың январьда «Союз-27» корабльдиң болгаш «Салют-6» станцияга чораан баштайгы экипажтың командири болуп кылган.

«СОЮЗ-39» корабльдиң космонавт-шинчилекчизи капитан Жугдэрдэмидийн ГУРРАГЧА

Моол Арат Республиканың хамаатызы Жугдэрдэмидийн Гуррагча 1947 чылдың декабрь 5-те Булган аймактың Гурван-Булак сумузунга арат өг-бүлеге төрүттүнген.

1968 чылда Моолдуң Улусчу армиязынга кирген. Оон соонда Совет Эвилелинге ужар чүүлдүң бичии специалистерниң шериг школазын дооскан. 1972 чылда Н. Е. Жуковский аттыг Шериг-агаар академиязының дыңнакчызы апарган. Ону дооскан соонда Моолдуң Улусчу армиязының [illegible] ужар чүүл дериг-херекселдериниң талазы-биле инженери албан-дужаалга ажылдаан.

Капитан Гуррагча — 1979 чылдан бээр Моолдуң Араттың революстуг намының кежигүнү.

Жугдэрдэмидийн Гуррагча «Союз» корабльге болгаш «Салют» станцияга космоске ужудуушкунга космонавтылар белеткээриниң Ю. А. Гагарин аттыг Төвүнге 1978 чылдан бээр белеткенип келген. «Интеркосмос» программазын ёзугаар өөредиринин долу курузун эрткен.

«СОЮЗ-39» корабльдиң командириниң ужудуп үнериниң мурнунда МЕДЕГЛЕЛИ

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Бөгүн «Союз-39» дээр совет корабльге нийн чурттуң — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың төлээлекчилери космоске ужудуп үнүптер. Бо каттышкан экипажтың командири болур бедик бүзүрелди [illegible]

«Интеркосмос» программазын ёзугаар күүседир бистиң башкарылгалыг ужудуушкунувустуң сорулгазы болза [illegible]

[illegible]

«Союз-39» корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир ДЖАНИБЕКОВ.

«СОЮЗ-39» корабльдиң космонавт-шинчээчизиниң ужудуп үнер мурнунда МЕДЕГЛЕЛИ

Эргим эштер!

«Союз-39» дээр совет корабльге болгаш орбитаның «Салют-6» станциязынга каттышкан экипажтың составынга космоске [illegible] моол коммунискте, Моол Арат Республиканың хамаатызынга [illegible]

Бо ужудуушкун— феодализмден социализмче оруктү тоогулуг кыска хуусаада эрткен бистиң чурттуң кайгамчыктыг болуушкуну, моол болгаш совет улустарның ленинчи найыралының тиилелгезиниң чы-[illegible]

Мээң төрээн чуртум социалистиг өске чурттар-биле кады космос делгемин шинчилээринге болгаш ону тайбың сорулгаларга ажыглаарынга илеткейлиг киржип турар апарганынга аажок өөрүп болгаш чоргаарлап мен. Космосче ужудуушкунумну МАРН-ның ам болур XVIII съездизинге болгаш бистиң чонувустуң мурнунга чырытылыг келир үени ажыткан Моолдуң улусчу революциязының тиилээнинден бээр алдарлыг 60 чылынга тураскаадып тур мен.

Бедик бүзүрелди дээш МАРН Төп Комитединге болгаш Моол Арат Республиканың чазаанга, СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка эң ханы өөрүп [illegible] илередирин чөпшээрээп көрүңер.

Космостуң «Союз-39» корабльдиң каттышкан экипажы [illegible] бүзүреттингенин [illegible] күүседир дээш бүгү күжүмнү болгаш билиимни бээрин илеткеп тур мен.

«Союз-39» корабльдиң космонавт-шинчээчизи, МАР-ның хамаатызы Жугдэрдэмидийн ГУРРАГЧА.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

Бистиң мракым Мөңгүн-Тайгазынга чоокта чаа байырлал [illegible] улуг чугула болуушкун болган. Оңгу беш чылда экономиктиг болгаш социал [illegible] дир. бүдүрүгниң ажыктыын болгаш ажылдың шииарын бедидер дээш бүгү-эвилелдиг со[illegible] дээш киришкеш, оон тиилекчилериниң бирээзи болганы дээш. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Ол улуг болуушкунга районнуң малчыннарының болгаш ажылчы коллективнуң [illegible] тиилекчилеэн киришкеш, улуг [illegible] илеретпеннер. Төрээн [illegible] хүлээп ап турда, ындыг болбас аргажок. Оон-биле кады бо шаанда он бирги беш чылда улам [illegible] [illegible] турар-дыр дээрзин районда коммунист, ажыл-ишчи бүрүзү бедик харысаалга-биле медерел билип турар. Ниитизи-биле район мал ажылдыг ораан. Оон иштинде сарлык өске районнарынынга бодаарга дыка хөй. Бистиң улуг эвес совхозувус — «Мөгеи-Бүрен»-де безин оларның саны муң ажып турар. Сарлыктан эң [illegible] ылангыя эътти районнуң ажыл-агыйлары ап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге [illegible] Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП Төп Комитединиң Отчет илеткелинде болгаш съездиниң өске-даа материалдарында [illegible] бүдүрерин улам [illegible] эргеже [illegible] салганын, съездиниң материалдарын өөренип, таныжып, бүгүн чугаалгазынга, ажылывыска ол бүгүнүң улуг программа кылдыр хүлээп ап турар бис. Эрткен оңгу беш чылда районнуң, оон иштинде бистиң совхозтуң сарлыкчылары багай эвес түңнелди чедип алган. Төрүүр чүс башка онаашпыр 75-тен сезен чедир бызаалары ап келген, [illegible] аңгыда оларның баш саның камгалап алыр талазы-биле байдал база экижээн. Сарлык бригада[illegible] [illegible] чаш төгүн ажаап-тежээр кажаалары база [illegible] турар апарган.

Агаар-бойдузу [illegible] Мөңгүн-Тайганың [illegible] безин төрүүр чүс сарлыктан сезен баш чедир бызааны ап турар [illegible] совхозувуста-даа, чаржып турар кожавыс — «Малчында»-даа бар. Оларга Б. К. Дарыы, Ч. Х. Аракчаа, Т.-Б. Н. Кызыл-бай («Мөгеи-Бүрен»), О. К. Иргит, Е. Х. Доңгак («Малчын») болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Ынчалзажок бир эвес бар [illegible] ларны эки ажытлаар болзуувусса, сарлык ажылын хөгжүдеринге оон-даа бедик түңнелдерни чедип ап болур. Кадыр-берт бедик тайгаларга, даг-ларга одарлаар сарлыктың уксаазын экижидеринге хо[illegible] [illegible] айтырыгларны [illegible] дыр өөренип, шиитпирлерин [illegible] ру чугула. Бистиң [illegible] [illegible] жыткан ийи бригада [illegible] ның [illegible] солчуп, малчыннарга [illegible] ужуражылгаларны [illegible] тап-ла турар харын. Ынчалзажок өске районнарның [illegible] гыя бистиң-биле кожа Даг-Алтай Автономнуг областың [illegible] [illegible] чүге өөренип болбас деп? Районга сарлыкты [illegible] чогуур-биле өстүрүп, оон хөй эътти ап болур, а [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] чогуур. Бо чылын район девискээринде хар улуг [illegible] [illegible] бир [illegible] [illegible] кичээнгейни негээр: ылангыя сарлык төрүп эгелээр үеде мынаа ажыл барык-ла дүн, хүн чок апаар. Бедик [illegible] тайгаларга хар улуг хүжүптерге оларның одар белчиирин база бергедей бээр. Бо кыжын чогум-на ындыг боop тур. Ынчангаш чайгы үеде оларга сигенни белеткеп, оон курлавырын тургузуп алыры онза чугула. «Малчын» совхозка бодаарга, бистиң ажыл-агыйывыста бо талазы-биле байдал шоолуг эвес, ону эде көөр болза чогуур.

[illegible] Амгы үеде ниитизи-биле [illegible] байдал нарын. Ынчангаш олар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү [illegible] хамааты [illegible].

Бистиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ынга тура-соруктуг, эрес-кежээ кижилер херек апаар. Бо чугула ажыл-херекке ажыл [illegible] тудуп, эзеди[рн] чугула дээ бодаар мен. Бистиң партияның кедээ коммунистерни болгаш ажыл-ишчилерни [illegible] [illegible] [illegible] кичээнгейни угланып турар. Ол дугайын партияның XXVI [illegible] [illegible] улустуң ниити үүле-херээнге салыышкыныы киирери — районнуң малчын бүрүзүнүң хүндүлүг [illegible] дээрзин бедик-биле медерел билип турар бис.

М. КӨЖЕ.

Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ДЕПУТАТТАР ХҮНҮ

Мадазының Культура бажыңынга «[illegible] депутаттар[illegible]» [illegible] тема[л]ыг депутаттар хүнү болган. Ону [illegible] [illegible] райкүүском организастаан. Культура бажыңының фойезин районнуң Совединиң депутаттарының сессияларга киржилгезин, доктаамал комиссияларның составы болгаш ажылын көргүзүп [illegible] [illegible] каттар-биле дерээн. Депутаттар [illegible] район. Чадаана [illegible] депутаттары [illegible] [illegible] Советтерниң даргалары болгаш секретарьлары кириишкен.

[illegible] СЭКП райкомунуң секретары, район Совединиң депутады Т. Ш. Сарыглар СЭКП-ниң XXVI [illegible] [illegible] тайылбырлыг эге сессия-биле ажыткан. «Депутаттар—Советтерде чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери», «Депутаттың Советке ажыл-чорудулгазы» деп [illegible] [illegible] даргазы Д. С. Күлар, райкүүском секретары Л. Д. Дулуш олар район Со[веди][illegible] [illegible] ажыл-чорудулгазы-биле хол[illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] 171 чагыг киирген, оларның [illegible]. [illegible] Чадаана болгаш Хемчик хемнериниң кежиилдир улуг көжүрүглер тудар дугайында чагыглар база күүсеттинген. Суг-Хөл, Аллан-Маадыр суурлардыже оруктар база кылдынган. Чагыгларның дыка хөйү күүсеттинериниң чадазында турар-даа болза, бо [illegible] ажылдар ам-даа хөй.

Илеткелчилер Советтерниң [illegible] [illegible] сесстерин база айтыкаар. Советтерниң чамдык [illegible] [illegible] депутаттар [illegible] киржип турар, харын [illegible] дык депутаттар [illegible] [illegible] турар. Чадаана хоорай Советиниң бир сессиязы чарлаан хүнде депутаттар эвээш келгенинден соңгаарлаттынган. Бүдүрүлге, организация чериниң, совхозтарның чамдык удуртукчулары сессия болур хүнүн билип турган-ла, депутаттарны [illegible] оларны транспорт-биле хандырбас чоруктар бар. Сессияларга депутаттарның негелделин салыр эргезин четпес ажыглап турарындан ол эрткен чылда район Совединиң сессиязынга чүгле 1, кедээ Советтерниңиге 23-ле болган. Чамдык доктаамал комиссиялар боттарының ажырынга хамаарышкан бүдүрүлгелерниң, [illegible] ның ажылынга хыналдалар кылбайн, оларның удуртукчулары [illegible] [illegible] байн турар.

Депутаттарның округтарынга ажылының дугайында, депутаттың [illegible] [illegible] га кол-кол магадылалдар дугайында чугаа ол хүн база болган.

Боттарының округтарынга ажыл-чорудулгазының дугайында арга-дуржулга солчуушкуну солун болган. Район Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржактың бодунуң [illegible] [illegible] дуржулгазын чугаалааны депутаттар улуг сонуургал-биле [illegible].

— Мээң соңгулда округумда 109 соңгукчу бар, олар сарлыкчылар, чылгычылар болгаш хойжулар — деп, депутат бодунуң чугаазын эгелээн. — Олар-биле доктаамал ужуражып, аргыг-негелделерин онзап ап, ажыл-херээвис дугайында солун-даа, аныг-даа чугааны кыла бээр бис — дээш, ол соңгукчуларының чагыгларындан Маңчүректе мед[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турары дээш өске-даа чүүлдерни канчап чедип алганын чугаалаан. Ынчанга-даа соңгукчуларның чамдык чагыглары болгаш дилеглери оларны [illegible] [illegible] чуларның кичээнгейиниң кошкаандан күүсеттинмейн турар. Чижээ, өглерге шывар брезент, өгге салыр ижиг-демир, стол сандай, демир-хүүрек, айыыр. [illegible] чок болуп турар. Олар чокта малчын кижи канчап ажылдаарыл, чурттаарыл? Бо чүүлдерни кылып турар бүдүрүлгелер болгаш кооперация садыы бо айтырыгже чугула кичээнгей салза чогуур деп, депутат чугаалаан.

Район Совединиң Маңчүрек соңгулда округунуң девискээринде кедээ Советтиң 4 депутады ажылдап турар. Ынчангаш мында депутаттар боттарының [illegible] [illegible] [illegible] рылдаалыг чорудуп, арга-сүмезин кадып, ажылдап турар. Амгы үеде депутаттар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын боттарының соңгукчуларынга тайылбырлап тараадып, [illegible] [illegible] ды калбартып турар. Ол болза депутаттарның ажыл-чорудулгазынга аажок улуг ижиглиг болур болгаш чоннуң негелде-херегледелерин, сеткилдээнин билип алырынга чугула.

Н. ДАЖИНМАА.

Сибирь черде

Кижи дугайында сагыш салыышкын партияның экономиктиг политиказының кол үндезини дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинде [illegible]. Чонга херегледел бараанарын бүдүрериниче, оларга ачы-дуза чедирериниче сагыш салыышкын партияның чугула ажылдарының бирээзи деп санаан. [illegible] [illegible] хүн бүрүдеги негелделерин хандырар талазы-биле ажылга тус[illegible] [illegible] ажылдап турарының дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

ЧЫЛЫДЫЛГА КОМБИНАДЫ — ЗАВОДТА

Тываның баштайгы чылыдылга комбинады солушпас кыштың ортузуу апарган. Ону Каа-Хем суурда тудуп турар. [illegible] согуна болгаш оон-даа өске ногаа тарыыры-биле чылыдылганың кайызы-даа муң дөрбелчин метр шөлдүг теплицалары белен кылдынган. Ол ногаалар [illegible] [illegible] [illegible] ажыктыг.

Чылыдылга системазынга херегл ээри-биле муң-муң метр хоорзаларны салган. Өзүмчерни суггарарынга болгаш минералдыг чемиглиндилелер-биле оларны чемгеререринге ол хоорзаларны база ажыглаар. [illegible] [illegible] үнүштерни бактерицидтиг сай[illegible] [illegible] системазын тургусkan. Теплица[illegible] [illegible] ле ажыглаан, хөй-хөй ажылдарны механизастаан, автома[illegible] [illegible] турар. 30 муң чыгым дөрбелчин метр черден муң тонна ногааны алырынга ол бүгү дузалаар.

Плёнка болгаш шил адаанда огородтарны Тываның хөй-хөй бүдүрүлгелеринде база кылып турар апарган. Боттарының уруглар садтарының, [illegible] [illegible] [illegible] терииниң ногаа аймаанга херегледелерин «Тыва кобальт», «Тыва дагдүгү» комбинаттар бот[illegible] [illegible] турар апарган. Ындыг теплицаларны [illegible] база өске-даа бүдүрүлгелерниң ажылчыннары кылып ап турар.

Р. КОЗЬМИН.

✦ ✦ ✦

ЦЕХ — ШУПТУЗУНГА

— Калбак херегледелдиң бараанарын заводта бүдүрүп [illegible] [illegible] [illegible] коллективиниң ап турар ша[illegible] [illegible] дең-дир—деп, Прокопьевтиң «[illegible]» заводунуң кол [illegible] [illegible] кайгаткан.

Бүдүрүлгениң кол продукциязы калбак херегледелдиң бараанары эвес-ле болгай. Ынчалзажок калбак херегле[делдиң] [illegible] цехти тургускан соонда оон [illegible] [illegible] тика-биле ажылдаар конвейерлиг шугумдан минута болгаш-ла «Буран» деп чаа пылесостар базып турар. Миллион-миллион кижилер ол херекселди хүннүң-не ажыглап турар болгай. «Буран-5М» — заводтуң эртем-шинчилел [illegible] [illegible] [illegible] инициативазын ёзугаар кылган чаа пылесос-тур. Садып алыкчыларның аңаа херегледели улуг. Завод ону бүдүрерин улам көвүдеткен: чүгле бо чылын безин 250 муң ажыгны ол белеткээр.

Кол бүдүрүлгениң курлавыр [illegible] [illegible] вышаан. Кузбасстың улетпүр бүдүрүлгелери калбак херег[illegible] [illegible] бүдүрүп үндүрүп турар. Чурт[illegible] садыг четкилеринче [illegible] [illegible] рубльдиң бараанарын он бир муң янзы-бүрү аттарлыг [illegible].

Е. ПАСТУШЕНКО.

Прокопьевск, Кемерово область.

✦ ✦ ✦

БАЛЫК, ТУТТУН-НА

[illegible] [illegible] тудkan балыктарны чемге ажыглап турар. [illegible] [illegible] он метр.

Дузалал ажыл-агыйының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] несостарны ажыглаанnар. [illegible]

Красноярск крайның [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-агыйларын [illegible]. Бүдүрү[illegible] [illegible] [illegible].

В. ВАСИЛЬЕВ

[illegible]

БАРААННАРНЫ — ЧОНГА

УКРАИН ССР. Уруглар педальдыг «Лидер» деп автомобилин Сумскиде машина тудуушкунунуң Фрунзе аттыг каттыжышкынынында бүдүрүп эгелээн. Чоннуң херегледел бараанарының 25 хевирлерин мында бүдүрүп турар. Оларның 6-зы —күрүнениң Шынар демдектиг.

ЧУРУКТА: улустуң херегледел бараанарының инженер-конструкторлары А. А. Стешенко болгаш Н. Н. Рыбалко «Лидер» автомобиль-биле.

Н. ГРИЦЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның корр.).

✦ ✦ ✦

БЕЛОРУС ССР. Херекселдиң шынарлыг кылдыр чидидер, бажыңның эт-севин кылайтыр, ама материалдарны чиге кылдыр кезер — ындыг ажылдарны кылырынга Могилевскиниң «Электродвигатель» заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары «Ишчи холдар» деп комплектизи дузалап турар. Ол бүдүрүлге чонга калбак херегледелдиң бараанарын бүдүрериниче кол кичээнгейин угландырып турар. Бо чылын «Ишчи холдар» деп комплектини эрткен чылдыындан беш муң рубльге хөйнү бүдүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: «Ишчи холдарның» комплектизин чыырының конвейеринде.

Н. ЖЕЛУДОВИЧИНИҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXVI [illegible] ниң шиитпирлеринде чугула айтырыгларның бирээзи мал ажылын хөгжүдери болур. Ол улуг сорулгаларны күүселдири-биле бүгү малчыннар бедик [illegible] [illegible] турарлар. Малчыннар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эде көрүп, бар [illegible] [illegible] бүгү аргаларын дилеп, күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап турарлар.

Бо талазы-биле Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының амгы хүннерде байдалындан көрүп болур. Бригадада шупту 13 кодан хой бар. Оон иштинде төрүүр хойлар 7 кодан. Төрүүр 2393 хойдан 2340 хой төрээн, а хураганнары шупту онза-менди дорүгүп турар. Малчыннарның хураган камгалап [illegible] [illegible] [illegible] кижи мурнуку чылдарның деңнелинде [illegible] [illegible]. Малчыннар алган хүлээлгелерин шупту күүседип эгеи. Ки[illegible] [illegible] [illegible] дының түңнели көстүп кел чорууp. Маңаа бригаданың чамдык малчыннарын көрүп көөр болза, каш чыл улай мурнакчы малчыннарның одуруунда үзүлбейн келген Ачай Севилбаа төрүүр 309 хойдан 323 хурагаан [illegible] [illegible] Седип Дэш-оол 313 хойдан 323 хураган, Спартак Ситоо 283 хойдан 294 хураган, Көк-оол Седип 326 хойдан 319 хураганны онза-менди камгалап алгаш, дорүктүрүп турар. Кодаларга баарга кажаазында бир кодан кара баштыг ак-ак хураганнар, а кедээзинде [illegible] бир кодан улуг хойлар [illegible].

Бай-Сайыр-Бажы деп черге [illegible], ии-не эвшак малчы-

Бир бригадада

ны (20 харлыг) комсомолчу [illegible] [illegible] кыштап турар. Ооң кодан ында 413 хойдан 423 хураган камгалап алдынган. Ыжык даг баарында хүн[и]зэректе кыштаг көстүп келди. Чеде бээривиске улуг кажаа баарында хөй хураганнар аразында тыва тоннуг, дүктүг бөрттүг аныяк уруг тур. Хүреңзимээр арынныг, хүнге чайынналып турар алдыналдак костуктерни оттүр чазык, чазгайы-биле кыптыгып турар кара карактарлыг аныяк уруг хураган куспактап алган тур. Мендилежип чугаалаштывыс. Чүвениң байдалын дескиндир көрдүм. Кара баштыг ак-ак хураганнар, оларның аразында янзы-бүрү ко[н][illegible] [illegible] [illegible] дээр кускy хүрбелер дег улуттары-даа бар. Кажаа баарында курган өлекте хураганнар погаап сиигеннер чип турарлар. Сүлдүг улуг доскаар. Чыып каан курган көржеңнер сарыг шайлар-ла, оттулар ыяш, хөмүр-даш, үттей чылгагылап каан борбак хустар-даа бар. Малчынның өө. Өгже кирерин [illegible].

Эң баштай-ла орун кырында бичии чаш кижини көрдүм.

— Хураганнар-биле кады [illegible] [illegible] — деп, кырган-авазы (база аныяк кижи) уругнуң чайгавы[illegible] [illegible] чылым аажок. Дорүнде тыва [illegible] үгулзаларлыг шивер ап-таралар, арыг ширтек, [illegible] сандай, орунnap. Малчын амыдыралы [illegible] [illegible] байдал. Ындыг-даа болза кана-даа малчыннарның бир [illegible] [illegible] улуг эвес бажың херек дээр болду. Бо өг-бүле бүрүнү-биле мал ажылында хаара туттунган. Аныяк кыс Мира Седипованың боду улуг кадарчы, кудээзи оол тракторист, өг-бүлениң ээзи Базы Маадар аалдан улуг ырак эвесте Боом-Адаа деп черде теве малдап турар. Ында-хаая чайлыг үеде [illegible] [illegible] чедип кээр. Харда теве изи-даа чыдар.

Бо бригадада малчыннарның амыдырал-чурттал газы барык бир дөмей— чаңгыс күзел мал бажын өстүрери, ооң продукту[луу]н бедидери, дүн-хүн, чай, кыш чокка маадырлыг күш-ажыл. Бо-ла бүгү ажылдарны ооң бригадири Байыр-оол Чорбаевич Севилбаа 1965 чылдан бээр, он класстты дооскан соонда, ажылдаан хевээр удуртуп келген. Эрткен үелерниң [illegible] [illegible] [illegible] челиишкинни-даа көрүп келген. Бригадада чүгле хой эвес, бир кодан уксаалыг өшкү (640 баш), ооң иштинден бо чылын 241 өшкү анайлаар ужурлуг, амгы шагда чаа-ла эгелеп турар.

[illegible] [illegible] Б. Ч. Севилбаа боду удуртуп турар. Ооң хөй-нити ажылы хөй —кедээ Советтиң депутады, партия райкомунуң кежигүнү дээш оон-даа өске.

— [illegible] [illegible] зылар апаар — деп, чүгле ону Байыр-оол Чорбаевич чугаалаар.

Эрткен беш чылда бригада ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаашпыр 81 хураган алган. Мону чылдар аайы-биле көөр болза төрүүр 100 баш хойга онаашпыр 1975 чылда 91, 1976 чылда 89, 1977 чылда 92, 1978 чылда 94, 1979 чылда 68...

Мал бажы өстүрериниң колла даяныр чүвези мал чеми болур. Ынчангаш сиген белеткелинге чыл бүрүде бригаданың малчыннары [illegible] алгаш ажылдаарлар. Бо [illegible] [illegible] га чедир кылырлар. Кыштагда кажаа септелгезин, курган өлек [illegible] [illegible] [illegible] малчыннар боттары кылып [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] [illegible] боттандырып, малдың баш саның бүрүнү-биле камгалап, ону өстүрериниге дузалаар бүгү-ле хемчеглерни алыр талазы-биле бригадада коммунистер болгаш малчын бүрүзү боттарының боттуг санал-бодалдарын каттыштырып, он бирги беш чылда бригада төрүүр чүс хойга онаашпыр 90 эвес, 95 баш чедир хураган алырын болгаш хүлээп алган малын малчын кижи беш чыл иштинде малдап, кадагалаар [illegible].

А. АРАПЧОР.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ОДУРУУНДА

Кызылдың улетпүр бараанар садыының тудуг материалдары садыг № 57 магазиниң коллективи съезд мурнунуң күш-ажылчы вахтазынге киржип, шалыпчы ажылдааш, садыгның мурнакчыларының санынга кирген. Бараан саарылгазының эрткен ийи айларының планын онаалдазы, социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеттингеи болгаш пландан ажыр 11 муң рубльдиң бараанны саттынган. Коллектив бо хүннерде бирги кварталдың планыг онаал[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ук магазинниң коллективиниң он бирги беш чылдың баштайында бүдүрүлгени [illegible] [illegible] ге эрткен чылдагы күш-ажылчы көргүзүглери ижиглиг болган. Садыгның [illegible] ниң аразындан оңгу беш чылдың бараан саарылгазының планын дөрт чыл он айларда күүсеткеш, рапорттааннарга ук коллектив хамааржыр.

Чурттуң коммунистериниң улуг шуулганының ажылының хүннеринде магазинниң коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, чаа беш чылдың бирги чылының планыг онаалдазын хуусаа бетинде, ноябрьның баштайгы он хонуунда күүседирин хүлээнген.

Магазинниң садыгжылары социалистиг хүлээлгезиниң чугула негелделериниң бирээзи — садыгның бедик культуразын чедип ап, чоннуң негелдезин хандырып, четчелээриниң кызымак күүседип келген. Ол дугайын [illegible] [illegible] болгаш хомудалдар дептеринде бижилгелер бадыткаар.

Магазин чурттакчы чоннуң тудуг материалдарынга херегледелерин хандырып турар. Садыгжылар бараанарны сезин аайы-биле четчелээриниче чугула кичээнгейни угландырып турар.

Магазинниң эргелекчизи А. И. Вагина коллективиниң ажыл-ижиниң дугайын чугаалап тура, мында ажылдап турар [illegible] [illegible] таар болду. [illegible] [illegible] [illegible] кошкатпайн, улам [illegible] ажылдаарынга [illegible].

И. ХЕРТЕК.

Политиктиг, экономиктиг өөредилге чоруп тур

ДЕҢНЕЛИ БЕДИК

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Кызыл районнуң холушкак садыының коллективи оңгу беш чылдың болгаш 1980 чылдың планын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле садыг организацияларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни алган министерствонуң, кооперация болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Коллектив СЭКП-ниң XXVI [illegible] [illegible] социалистиг чарышка киришкеш, бо чылдың ийи айының планын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип, [illegible] ажыр бөрүк 76 муң рубльдиң бараанарын чонга саткан. Холушкак садыгның бүгү ажыл-ишчилериниң [illegible] ажылдарынга садыг салбырынга, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Каа-Хем суурда, Элегес-Аксында, Ыргайлыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] пропагандизи А. А. Саян районда [illegible] ажылдакчыларның бирээзи. [illegible] өөредилгени программа ёзугаар чорудуп келген. [illegible] Саян чүгле районга [illegible] [illegible] [illegible]. Оон чурууи пропагандистерниң хүндүлел самбырааынга кирген. Ол бөлүмде 12 коммунист, 29 комсомолчу болгаш аныяктар хаара туттунган. Олар кичээлдерге эки белеткенгеш, [illegible] киржип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тодаргай, билдингир кылдыр тайылбырлап [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. И. Яковина, [illegible] К. Т. Тас-оол, [illegible] М. А. [illegible] [illegible] [illegible] «Партияның XXVI [illegible]» [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] организастаашкынында ол мурнакчы дуржулганың төлү болу берген. 1980 чылда партия райкому холушкак садыгның баазазында районнуң пропагандистериниң семинарын ийи удаа организастап эрттирген, аңаа ажыктыг дуржулганы нептереткен. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] доктаамал кичээнгейге ап, ажылдап турарларының барык [illegible] өөредилгеде хаара тутkan. Ооң түңнелинде кижилерниң ажылга харысаалгазы бедип турар. Коллектив эрткен ийи айларда бараан саарылгазының планын 103,9 хуу күүсеткен. Элегес-Аксының № 9 садыы, Каа-Хемде № 1 садыгның бир дугаар салбыры, тудуг кезектери комбинаттың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дан 15 хонук эрте күүсеткеннер.

К. ХЕРТЕК.

ХУВААЖЫП АЛГАШ...

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгис [illegible] Л. И. Брежневтиң кылганы Отчет илеткелди болгаш «1981-1985 чылдарда база 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп Н. А. Тихоновтуң кылган илеткелин [illegible] [illegible] өөренип турар. Бурен-Хем оргужак [illegible] башкылар коллективи болгаш өөреникчилери [illegible] XXVI съездизиниң материалдарын өөренип эгелээн. Школада пропагандист башкы М. Г. Прекуданаавын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Г. Н. Бабуней, [illegible] [illegible] [illegible] ол) ону тайылбырлап, [illegible] турары солун.

Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткелде Совет Эвилелиниң иштики болгаш даштыкы политиказының, чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының анализин өөреникчилерге тайылбырлап турар бис.

Коммунистерниң ол улуг шуулганы совет улустуң төөгүлүг ажыл-херектериниң түңнелдерин үндүрбүшаан, бистиң чуртувустуң он бирги беш чылдың [illegible] [illegible] ба-биле тодараткан-дыр.

Партияның XXVI [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

С. САРЫГ.

[illegible]

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ШАПКЫН ОРУУ

Экономиканы интенсификастаарыы, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бүгү талалыг бедидерин СЭКП-ниң XXVI съездизи сезен чылдарның болгаш амгы беш чылдың эң чугула улус ажыл-агый сорулгаларының бирээзи кылдыр онзалап айыткан. СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза «Адыр бүрүзүнүң мурнунда бодунуң эң чугула болгаш онзагай хевирлиг айтырыглары туруп турар. Ынчалза-даа улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хаара тудуп турар айтырыглар база бар. Оларның иштинде кол айтырыг—хөгжүлдени колдадыкан интенсивтиг оруунче шилчиишкинни боттандырып доозары болур.

[illegible] ажыл-ажылтының бедидери деп системни практиктиг ажыл-черенгерин дылынче бир эвес шилчидер болза, ол дээрге, бүдүрүлгениң түңнелдерин ажаа киирген чарыгдалдардан дүрген өстүрери, бүдүрүлгеге эвээш курлавырларны киирбишаан, хөйнү чедип алыры-дыр».

Продукция бүдүрерин көвүдедириниң ийи арга-биле чедип ап болуру билдингир болгай. Бирээзи—аргыдеги техниктиг баазага улам-на хөй заводтарны болгаш фабрикаларны тудары, улус ажылдаар чаа черлерин тургузары, бүдүрүлгеге улам-на хөй кижилерни киириштирери болур. Бүдүрүлгени калбартырының мындыг аргазы сан көргүзүглериниң өзүлдезин бирги черге [illegible] кылдыр санап турган социалистиг экономиканың хөгжүлдезиниң баштайгы үе-чадаларынга таарыжыр болган. Бо [illegible] амгы үениң [illegible] рында чамдык черлерге шоолуг ажыктыг болбайн турар: күш-ажылчы курлавырларның немей өзүлдези кызырлыы. Сөөлгү болгаш Чөөн чүк девискаарларының байлактарын шиңгээдип алыры-биле холбаштыр чит-ыт база оңдар [illegible] бөрыгдалдары чыл бүрүде улгадып, продукцияның шынарын экижидериниң айтырыы чидии-биле тургустунуп турар.

Национал байлактарны көвүдедириниң ам эң-не камналгалыг аргазы—ол дээрге материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын боттуг ажыглап, чаа техника баазазынга бүдүрүлгелерин дүрген эде [illegible], амгы үениң технологиязын шиңгээдип тургаш, ведилзинде бедик түңнелдерин чедип алырын хандырар экономиканың интенсификациядыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн шиитпирлиг бедидер, продукцияның шынарын экижидер арганы чогум-на интенсификация берип турар.

Интенсификацияның оруунче планныг шилчиир талазы-биле эвээш эвес чүүлдер эртен беш чылда кылдынган. Ниитилелдиң бүдүрүкчү күштери шынар талазы-биле чаа дениелдин чедип алган, эртем-техниктиг дээштиг индустриянының чаа адырларын тургускан болгаш бар бүдүрүлгелериниң хевир-байдалын чаартып турар. Оон түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгү ол чылдарда барык бүдүн чартык катап өскен. Хөй каттыжылгаларның болгаш министерстволар бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң комплекстиг системаларын, ажыл-агыйны чорударының улам сайзыраңгай арга-методтарын шиңгээдип, нептередип турар.

Он бирги беш чылда ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар. Ниитилел бүдүрүлгезин бүгү талалыг интенсификастаарынга үндезилээш, оон ажыктыын шиитпирлиг бедидер, продукцияның болгаш ачы-дуза чедирериниң шынарын бүгү адырларга экижидер эң чугула сорулганы кол угланыышкыннарда айыткан. Ону чедип алырынга кандыг чүүлдер эргежок чугула болуп турарыл? Хамыктың мурнунда материалдыг, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларын боттуг ажыглаары, улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң балансылыг болурун хандырары, эргежок чугула курлавырларны тургузары, улам бедик эчис түңнелдерни чедип алыры негеттинип турар. Беш чылда улус ажыл-агыйынга—160 миллион тонна чижек одаар чүүлду камнап алырын, машина тудуунга болгаш демир болбаазырадып кылырынга кара металлдар чарыгдалының норма-хемчээлин—18—20 хуу дээш эвээш эвес кылдыр кызырарын планнаан. Өңнүг металлдарның, тудуг ыяжының, цементиниң оон-даа артык камныг чарыгдаары, дагын херегленп болур материалдыг болгаш одалга-энергетика курлавырын бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглаары, [illegible] эргежок чугула.

Экономиканың интенсификациязы техниканы болгаш технологияны бүгү таза-биле сайзыраңгайжытыкан баазазынга боттанган турар ужурлуг. Ону чедип алыр дээш хөй чарыгдалдыг чаа-чаа бүдүрүлге корпустарын тудары черле албан эвес. Заводтарда ам бар херек-херекселдерни чаартыры, технологияны сайзыраңгайжылары оортан ыракта дүрген болгаш эвээш чарыгдалдыг болур. [illegible] интенсификация—ол дээрге капитал салыышкыннарының [illegible] үндезинни база экижидери, бүдүрүлгелерин чаартырын болгаш техника-биле эде дерииринң бүгү талалыг дүргедедири, кол фондуларның делир эгидилге бээрин ке[illegible].

Ниитилелдиң кол бүдүрүкчү күжү—кижилер болур, [illegible] бүгү үнелиг чүүлдер тургустунуп турар. Оларның билииниң, мергежилиниң деңнелин бедидери, ме[illegible] бүгү адырларынга шиңгээдип нептередири, кол[illegible] бүдүрүлгелерде ажылдакчыларның санын соксаал чокка кызырары—ол дээрге бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, экономиканы интенсификастаарынче ут[illegible] боттандырары ол-дур. Ооң-биле продукция бүдүрер күш-ажылды эвээжедириниң эчис сорулгалыг программаларын беш чылдың баштайгы айларындан эгелээш, адыр бүрүзүнге ажылдап кылыр, оларны үе-чадалар аайы-биле боттандырар херек. Оон-биле чергелештир, штаттарны үрдүндүр көвүдедир дээр чамдык ажылагый удуртукчуларының оралдажыышкыннарын шиитпирлиг соксадыры чугула.

Бүдүрүлгени интенсификастаары дээрге, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүгүн хандырары болур. Ынчангаш бүдүрүлгени чаартырынга, күшажылды бүдүрүлгени, ону эргелеп башкарарын эртем өзүзү-биле организастаарын шиңгээдип неп[illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидери эргежок чугула. Күш-ажылдың организастаарының [illegible] идиг бээриниң ажыдыралга хынаттынган бригада хевирлерин улам шиитпирлиг ажыглаар, бүдүрүлгеге сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну чайгылыш чок быжыглаар, өзүлгелерде халас туруп бээр таварылгаларны болгаш ажыл шагының чидирини материал-техниктиг хандырылганы, бүдүрүлгелерниң дең-десен ажылдаарын үндезинибиле экижидеринге үндезилээш. Чайладыр херек. Рыбинсктиң, Свердлов болгаш Ростов областарының бүдүрүлгелеринде чедип алдынган бедик [illegible], ажылдың болгаш продукцияның шынарын эргелеп башкарар талазы-биле Львовтуң ситсемазын бүгү адырларга калбаа-биле шиңгээдип нептередири эргежок чугула.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлери шалыпчы, бедик үре-түңнелдиг күш-ажылчы совет кижилерни сорук киирип, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелерже оларны кыйгырып турар. Бүдүрүлгениң интенсификациязын бедидеринче, ооң ажыктыын өстүреринче угланган [illegible], ажылчыннарның санын немей көвүдетпейн, продукция бүдүрериниң немей өзүлдезин чедип алырын шиитпирлээн бүдүрүлгелерниң дуржулгазын партия организациялары идепкейлиг деткиир ужурлуг.

Партия комитеттериниң эң чугула сорулгазы—бүдүрүлгени техника-биле дүрген эде дерииринр дээш, продукцияның шынарын экижидер, камналганы чедип алыр дээш чарышты улам-на калбартырыдыр. Партияның планнарын боттандырар, социалистиг экономиканың шапкын хөгжүлдезин хандырар талазы-биле чедиишкиннериниң үндезини—чогум-на шак мында болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» мурнуку чүүлү).

ПАРТИЯНЫҢ СЪЕЗДИЗИНГЕ МАРН ТК-НЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). [illegible] харылзааларын сайзыраңгай[illegible] МАРН-ның программа сорулгаларын боттандырарынга чугула үе-чада болур деп, партияның XVIII съездизинге МАРН ТК-ның «1981—1985 чылдарда МАР-ның улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдериниң кол угланыышкыннары» деп чаа парлаттынган төлевилелинде чугаалаан.

Улус ажыл-агыйының балан[illegible]

Кол угланыышкыннарның тө[illegible] таар алырга, ниитилелдиң ниитиг продуктузунуң хемчээли чедиги беш чылда 41—45 хуу, а национал орулга — 38—41 хуу [illegible] үштүң ийи хуузу күш-ажылдың [illegible].

[illegible] дың бүгү талаларынга Совет Эвилели-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле акы-дуңма найыралды, бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартып, хандылазыры төлевилелде чугула черни ээлеп турар.

Көдээ ажыл-агый талазынга кол сорулгалар —көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң туруштуг өзүлдезин хандырары, оон ажыктыын бедидери. Тарааны чылда ортумаа-биле 680—640 муң тоннаны, картофельди — 80—90 муң тоннаны, ногааларны — 38—46 муң тоннаны бүдүрерин төлевилээн.

Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли беш чыл дургузунда 52—58 хуу немей өзер ужурлуг. Үлетпүрнуң хөгжүлдеринге 7,8—8,2 миллиард түгрик капитал салыышкыннарны бээр. 1985 чылга чедир чуртка 6,8—7,2 миллион тонна хөмүр-дашты казып тывар, даг-руда арыгналының казы кылган моол-совет «Эрдэнэт» комбинадының тудуун доозар болгаш төлевилел күчүзүн [illegible] нуг болгаш чаагай металлдарны казып тывары өзер.

Моолдуң экономиказын, социал болгаш культура амы[illegible] рын улам челиишкиниг хөг[illegible] тиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның со[illegible] рациязының комплекстиг программазынга база каңы ажыл[illegible] үр хугаалыг узун программаларынга дүүштүр Совет Эвилели-биле болгаш акы-дуңмалышкы социалистиг өске-даа чурттар-биле экономиктиг база эртем-техниктиг каңы [illegible] бүгү хемчег-биле калбартыр, хандылазыры улуг рольду ойнаар деп төлевилелде айыткан.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

АНТАНАНАРИВУ. (СЭТА). Бистиң чуртувус национал[illegible] революциялыг чугула үе-чадазында турар. [illegible] деп, Малагаскар Демократтыг Республиканың президентизи Д. Рацирака СЭТА-ның кор[illegible]

[illegible] тайылбырлаары эргежок чугула.

[illegible] чурттарже үндүрүп нептеретпейн турар бис. Ынчангаш [illegible] тан бистиң чуртувуска дай[illegible] кага удур хоралакчы үүлгедиг[illegible] турар бис, деп Малагасий ку[illegible]

Капиталистиг чурттарның хөй нуруузу экономиктиг болгаш сан-хөө кризизинге таваржып турар. Ында өртектер бедип, ажыл чок чоруук көвүдеп турар. Капиталистиг система[illegible] турарып массалар билген турар ужурлуг.

Продуктулар-биле бодун хандыртынары — бистиң чур[illegible] ла сорулгаларының бирээзи. Ристи, далганны, саржагны [illegible] продуктуларын даштыкы чурттардан киир сөөртүрүп соксаткааш, ооң чедир кылдыр бөттарывыс бүдүрүп алыр ужурлуг бис деп, Д. Рацирака чугаалаан.

Национал хөгжүлдениң үндезини болур көдээ ажыл-агыйны көдүрерин Малагаскар чедип алгаш, чурту индустриа[illegible] Баштай улуг эвес бүдүрүлгелерни, а оон соонда за[illegible] ны тударын, аар үлетпүрнү хөгжүдерин планнап турар бис деп, ол айыткан. Улус өөре[illegible] куженийшкиннерни база кылып турар бис деп, президент [illegible] эге школаларында сургуулдарның саны сөөлгү беш чылда [illegible] өскен. Дээди өөредилгениң [illegible] ол база чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент [illegible] Франция [illegible] тары Ж. Марщенин кандидатуразын деткээн кампанияга чурттуң хөй-ниитизиниң болгаш чонунуң төлээлекчилери киржип турар. Францияның хөй хоорайларынга Коммунистиг партияның организастаан митингилери болгаш чыскаал[illegible] дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр. Ажылчы чоннарның ажылдаар эргелери [illegible] делерин хандырар дээш демис[illegible] ле эртип турар. «Компартия—ол дээрге, келир үе-дир» деп лозуннуг аныяктарның чыскаалдары Авиньонга, Реймске, Ниццеге болгаш өске-даа хоорайларга болуп эрткен.

Аныяктарның эрге-ажыктарын херекке албаан эрге-ча[illegible] те эдериниң политиказын өскертирин ол чыскаалдарның киржикчилери негээн.

Сөөлгү чеди чылдарның дургузунда аныяктарның ортузунда ажыл чок чоруук 3,5 катап өскен. Амгы үеде чуртта барык 900 муң аныяктар ажыл тыпшайн чоруп турар.

[illegible] ге-ажыктарын херек кырында камгалаап политиканы чорудуп турар Францияның Комму[illegible] ы дээш боттарының бадылаашкыннарын президент соң[illegible] медеглээн.

Перигеге (Дордонь департамент) болган соңгулда чуғу[illegible] нуң митингилеринге хөй муң кижи кирипкен болгаш капиталистиг интеграцияның аар уржуктарын ажаа чүве чугаалаан [illegible] чуулаан. Коммунистиг партия[illegible] болгаш Тулонга болган митингилерге 5 муң кижи киришкен.

[illegible] ны үлетпүрү улуг кризиске таваржып турар. Эпиналга (Вогезы департамент) болган [illegible] биле организастыг бедик деңнелге эрткен. Пес-таанычыларны бүдүрүлге ээлериниң ажылдан чассалыы-биле үндүрүп турарын соксадырын не[illegible] зин чыскаалдын киржикчилери изиг-биле деткээн.

ЭВИЛЕЛЧИЛЕРИ ДҮВҮРЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). НАТО-нуң шериг күчүзүн улам уагаттырар талазы-биле Пентагоннуң планнарын, а ол ышкаш Совет Эвилелинге удур каржы кампанияны Каттышкан Штаттарның чазааның өөскүткенин Барыын Европа чурттарының шериг болуктeринде еттаен чок болгаш айыылзыныышкын-биле», укуп турар. «Уолл-стрит джор[illegible] зи ындыг түңнел кылган. [illegible] Барыын Германияның болгаш Барыын Европаның өлээн каш чурттарының камгалал министерстволарынга хөй санныг [illegible] ол ындыг түңнелдин үндүрген.

Рейганның шериг политиказын херек кырында түгле Ан[illegible] турар-дыр деп, автор бижээн. Ынчаарга өске чурттар ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн боттарының девискээринге эккэ[illegible] чурнуку хевээр ойталап турар. Вашингтонну кыйгырылгы-биле НАТО-нуң хүлээп алган шиитпири ол чурттарга күштүг салдар чедип [illegible].

Нейтронуг бомбаны Барыын Европага албадыр дээн америк шериг [illegible] турар. АКШ-тың Барыын Ев[illegible] Германияның Федеративтиг Республиказы болгаш Голландия боттарының шериглерин нейтронуг бомба-биле чепсеглеер болза, ол чурттарның де[illegible] ле хоранналып болур болгаш ооң түңнелинде бүгү дириг амытаннар хөй чылдарда кырлып магат чок деп санап турурын «Уоллстрит джорнал» со[illegible]

Европага стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш ортаакы ыраакшылдың ракета[illegible] айтырыгларга хамаарыштыр Совет Эвилели-биле чугаала[illegible] АКШ-тан ооң эвилелчилери негеп турар деп, ол солун бижээн.

Сальвадорга болгаш Перси булуңунга америк интер[illegible] а ол ышкаш аңаа жандарм хулаалгелерин күүседиринге Барыын Европаны киириштирер [illegible] жыышкыннары АКШ-тың эви[illegible] ражкынын база болдуруп турарын солуннуң чүүлүнде дем[illegible]

Даяын белеткелдерин калбартыр сорулга биле социал програмчыларын кызырар дээн америк администрациязының по[illegible] ден Барыын Европаның чурттары ойталап, «совет кыжакыышкын» дугайында Вашингтоннуң [illegible] деп, «Уоллстрит джорнал» бараан.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

«Тайбынның салым-чолу дээш сагыш салып чоруур кижи бүрүзүнүң холдан салбас ному».

ВАШИНГТОН, март 20. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чигзине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң президиумунуң даргазы Л. И. Брежневтиң «Тайбың чавырлыыл[illegible]» деп чугааларының болгаш чүүлдерин ном кылдыр англи дылга парлап үндүргени-биле холбаштыр аңаа пресс конференция бол[illegible]

Л. И. Брежневтиң номунуң үнгени бо чугула херекке улуг рольду ойнаар деп санап турар мен [illegible].

«Пиннум Паблишинг Корпорейшн» компанияның баштаар чериниң чөвүлелиниң даргазы М. Тэш Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш чүүл[illegible] АКШ-ка үнгени[illegible]

МӨҢГЕДЕ ОҢМАС

ПАРИЖ. (СЭТА). Пер-Лашездиң [illegible] ин Парижтиң болгаш Фран[illegible] бо дугайында [illegible] рар. П[illegible] чурттар чаа базым [illegible] Баштай [illegible] аңаа коммунарлар[illegible]

ТЕРРОРИЗМНИ ДЕТКИП ТУРАР

Хамаарыштас, бот-эргелиг чурттарның болгаш улустарның АКШ-ка «таарыштас» чазаактарынга удур болуп хоралакчы үүлгедиглериниң илчирбезинге база бир чуве Вашингтон немеп алган. Америк империализмниң бо удаадагы хараалында — Анголада улусчу тургузуг. Америк парлалганың дыңналып турарындан [illegible] страциязы Анголада үймээнчилер бөлүглежиишкиннеринге дуза көргүзерин катап эгелээр [illegible] ке киирген болуп турар. Чугаа болза, Анголада УНИТА дээн чергелиг дээрбечилерге акшахөреңги болгаш боо-чепсек [illegible] болдурарының дугайы болуп турар. Мурнуу-африканчы ра[illegible] баазазындан хөделип турар ол дээрбечилер Ангола Улус Рес[illegible] районнарының чонун террорлап, тайбың чурттакчы чонун үнтеп, өлүрүп, ангола черге [illegible] лери болгаш демир-оруктар оруктарын үрегдеп турар.

Чүгле чоокта чаа Ак бажың Афганистан Демократтыг Республикага удур чарлаттынмаан дайынга АКШ-тың киржип турарын президентиниң [illegible] гай. Президент Рейган Эй-Би-Си деп телевизия компанияның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тургаш, Пакистанның болгаш Иранның девискээрлеринден Афганистанче шургуп кирип турар дээрбечилерни америк чепсек-биле моон соңгаар [illegible] бүгүлеге чарлаан болгай. Афганистандан дашкаар америк долларлар [illegible] база [illegible] турар ол афган дээрбечилер бөлүктери АДР-ге [illegible].

[illegible] УНИТА чалча бөлүглээшкиниден дузак чок кадыг-дошкуу аргалар-биле чорудуп турары билдингир болгай.

Бодунуң-на улузунга удур айыыл чорудуп турар Сальвадорда ёзу-чурумга, Гондураста болгаш Гватемалада реакцыыг ёзу-чурумнарга шериг болгаш экономиктиг дузаны харын АКШ чедирип турарын немеп каалы. Бо дээрбени [illegible] бар бе? Черле билдингир ышкажыл: Вашингтон «эштерин [illegible]» оңгарлып келген болгаш бөгүн ооң [illegible] улам-на апрежип ааргаан.

Моон алырга, элепкей тер[illegible] ын чуп турган Вашингтоннуң бодун бодунуң сойгалын тарары илдең-дир. Чүге дээрге АКШ бүзүүг дееспей терроризм[illegible] харылдалазы тудуп турар-дыр. Моон-биле кады, ол эң [illegible] рорчым деп сөстерин [illegible] терроризмнинге удур эвес, а [illegible] ле удур [illegible] «терроризм» деп адап турар.

«Дуун Вьетнамга, бөгүн — Сальвадорга, Афганистанга, Анголада» «Оон ыңай чуу бо[illegible] айтырып [illegible] турар.

Пакистанның президентизиниң интервьюзу

ВАШИНГТОН, (СЭТА). «Вашингтон пост» солунуң кор[illegible] ның президентизи генерал Зия-Уль-Хак «Афганистанның [illegible]», а тодаргайлаарга — афган [illegible] чыдын күштелирер херек деп, чугаалаан. Контрреволюстуг [illegible] Афганистан Демократтыг Республикага удур [illegible] Пакистанның девискээриниден ам-даа [illegible] болгай.

Пакистанның болгаш Иранның девискээриниден Афганистанче шургуп кирип турар [illegible] ле хандырар дээн АКШ-тың президентизи Р. Рейганның [illegible] Зия-Уль-Хак херек кырында дет[illegible] билдиние берген.

«Афган удурланыышкын [illegible] ракеталарыы дыңа хереглеп турар деп, Пакистанның шериг ёу-чурумунун чагырыкчызы медеглээн. Ындыг дузаламчыны Каттышкан Штаттар [illegible] дыр бээр турган, ынчалза-жок ол дузаламчыны дамчыдар девиксээр — Пакистан болур ужурлуг деп, ол немеп чугаалаан. Афган контрреволюстуг дээрбечилерге ындыг дузалам[illegible] Штаттары шагда-ла берип турары бүгү делегейде билдингир. Ол дээрбечилерге АКШ-тың болгаш Пакистанның ду[illegible] херекжеринге шериг холгаарылаашкыны болуп турар.

Пакистанга АКШ-тың шериг дузаламчызы, ылангыя [illegible] чүүлду чепсегллеринге дузаламчы эргежок чугула деп, [illegible].

[illegible] гиштериниң бирээзи — [illegible] деп, Зия-Уль-Хак медеглээн.

Чуртта ниитиг байдалга ы[illegible] деп. Зия-Уль-Хак чу[illegible].

[illegible] деп Зия-Уль-Хак [illegible].

Чурттуң [illegible] — [illegible] Веллингтонга болган чыскаалын [illegible] — Чаа Зеландияның Хууни [illegible] мерге [illegible].

АП-СЭТА-ның телефотозу.

Ном болгаш номчукчу

АЖЫЛ-ИЖИН КОЛДАДЫР...

Солуннуң эң-не дайынчы жанры — очерк дугайында бо[illegible] көрейн. Амгы тыва прозада очерк жанры шапкын хөгжүп орар. Очерк ниитилел амыдыралында чаа болуушкуннарны көргүзүп, хүннүң чугула айтырыын илередип турар. 1980 чылда Тываның журна[illegible] дызы «Ажыл-ишчи сорук» деп аттыг үнген. Очерктиң маадырлары янзы-бүрү — малчыннар, хойжулар, тудугжулар, механизаторлар. Олар дээрге тура-соруктуг ак сеткилдиг кижилер-даа.

[illegible] көргүзүп турарлар.

Оон бир чижээ, Михаил Бабинцевтиң «Эш директор» деп очерги болур. Ында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Мижит Кыргысович Дүгерниң ажыл-ижи, амыдырал-чурт[illegible] Совхоз директору М. Дүгерни өзүлүг удуртукчу деп болур. Автор очеркте Тывада сураглыг кижилерниң бирээзи М. Дүгерниң ажыл-ижин уран-чечен чуруп көргүскен. М. Дүгер боду чүгле эрес-кежээзи-биле бүгүдениң хүндүткелин чедип алган эвес, ол оон-биле чергелештир чонну ажыл-ишче баштап, организастап турар. М. Бабинцевтиң үстүнде адааны-вые болгаш Сергей Шойгунуң «Чинге-Дагдан ужукталган кокпа» деп очерктери сайзыраңгай социализм үезинде күш-ажыл кижини чазгай ат-алдарга чедирер дээрзин көргүзүп турар. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң делегады аныяк хойжу Раиса Ооржактың оруу Чинге-Дагда кокпадан ужукталган. Ужукталган деп эпитетти уран-чечен ажыглаан. Ки[illegible] тыг күш-ажылга эң үнелиг талаларын илерээр деп бодалдарны бо очерктер бадыткап турар.

Амгы тыва очеркте, ылангыя бо чыындыда, коллуунда күш-ажыл темазы боор турар. Чечектелген Тываның мурнакчы кижилери ол очерктерниң маадырлары. К-Э. Кудажының «Бижиг ээрилге», Т. [illegible] «Хамааты хүлээлге», Х. Ой[illegible] болгаш өске-даа очерктери ыңнар.

Элээн хөй очерк чогаалдарында мурнакчыларның ажыл дуржулгазын бүгү талалыг [illegible] коллаан. Ол экилир. Ынчалза-даа авторлар ол[illegible]

турар. Аныяк журналист Д. Чыдымның «Уран кыс уда[illegible] га оралшнас» деп очеригинде [illegible] рейгей чырыткан. А оон сагыш[illegible] Аныяк автор моон түңнелдерни үндүрер боор деп күзээр мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырлыг темазынга ха[illegible] турачылар» деп чыындызын үндүрген. Төрээн чурттуң хостуг талгазы, ат-алдары болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежип чорлан эрес-дидим дайынчыларга тураскааткан. Ю. Араңчын «Тыва Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында», В. Забелина «Тываның терээ[illegible]» деп материалдарын совет улустуң [illegible] селинге Тыва чонунуң чедирген [illegible] туралыгар[illegible] чоруун, тыва [illegible] эрес-шылургу, маадырлыг күш-ажылын, улуун [illegible] Ында кирген очерктер шериг-патриоттуг [illegible] Бо чогаалдар ханы амыдыралчы дестуг. Очерк[illegible] дайынче бир демниг тура-сорук-биле көдүрүлген чонунуң овур-хевирин тургустунуп келир. К. Кудажының «Кезээде гвардейжи» деп очеригинде патриотчу идеялар, бодалдар, аяннар илереттинген. К. Аракчааның «Маа[illegible]» деп чогаалы үстүнде адааны-вые авторнуң илереткен идеязы-биле үн алчып турар. Чүл дээрге дайын соонда Доңгак Бегзи-Хүүрак, Оюн Седип-оол, Ойдупаа болгаш өскелер-даа кезээде гвардейжи хевээр ар[illegible] гвардейжилери-дир. Бо дээрге ооредилгелиг, идейлиг бодал.

О. Намчылактың «Украин фамилиялыг арат» деп чүүлү уей национал совет кижилерниң акы-дуңмалыышкы найыра[illegible] ган. Очерктерде тыва эки турачыларның сергек, өөрүшкүлүг сеткили сиңниккен. Бижиг сорук, күштүг күзел турда, дайынга-даа, тайбың ажыл-ишке-даа эки-турачы Түлүш Самбуевич Нурсат коммунист адынга [illegible] аныяк журналист Дангыт Чы[illegible]

«Эки турачылар» деп чыын[illegible] риоттуг кижизидилгеге черле ажыглап болур.

Совет кижилерниң сеткил-сагыжын хайныктырып келир, эки турачыларның дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчыл[illegible] моон соңгаар-даа бижиирин чогаалчыларга, авторларга кү[illegible]

С. ОЮН.

Чеefficient кеп-2

Чеэнта чаа болуп эртиен политиктиг ырларның болгаш уран номчулганың республика конкурузу районнарда талантылыг ээзэш эвес кедээ артистерниң барын илередип, оларның уран чүүлге бедик сундулуун бадыткаан.

ЧУРУКТАРДА: Өвүр районнуң тэлээзи Николай Моңгуш ырлап тур; Самагалдайның Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери күүседе үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

«Арагага хандыккаш» деп чүүлге хамаарыштыр

ХАЙГААРАЛГА АЛЗА

Кызыл-Тей дээрге республиканың эң ырак, оруг-чирик[illegible] бирээзи-ле болгай. Сайлыда база-ла бүдүн совхоз бар болгаш аныяк, хоочун кижилер ында чурттап, ажылдап турар, амыдырал хайныгып турар суур-ла болгай.

[illegible] пуста амыдырал чааган, бир тески эвес болдур ийик. Тес-Хемниң Самагалдайда Д. Мижиттиң бижип турары ышкаш, арага-дарыга хандыгар, оон теаин-биле чурум үрээр, харын мырыңай кемниг херектер үүлгедир кижилер суурда база бар. Ындыг улустуң ат-сывын мааэ адавас мен, олар эвээш-ле харын. Ынчалза-даа ол кижилерни доктаадып, тоомаартып шыдавайн турар-дыр бис. Бо талазы-биле бистиң суурда Көдээ Совет-даа, эру[illegible] суду-даа, ол ышкаш хөй-ниити организацияларыда-даа кошкак ажылдап турар.

Куда-дой, кижи төрүттүнгени, шеригже үдээшкин болгаш өске-даа канлыг-бир чыллактыг ниити арагалаашкын эгелээр, оон ыракка ыыттыг [illegible] шооттуг чүвелер болгулаар-дыр. Араганы ужур ниш[illegible] шагда доктаавас, божыннар кезип, улуска шаптык кадып, дүн-хүн чок чорун бээр.

[illegible] беседаны суурнуң чурттакчыларынга, агиткартиралар дайынче доктаамал номчуп берип турза. Арагалаар кижилер[illegible] тургускаш [illegible] мал шинчын хайгааралга ап, кыйнчыктырбайн хемчээн ап турар болза байдал бир эки[illegible]

О. ДАЛБЫЯ.

Өвүр район.

БАЙЫРЛАЛ КЕЖЭЭЗИ

Бүрен-Хем суурнуң Культура бажыңын чурттакчы чон [illegible] Оларны таланчыг хөгжүмнүң адаа-биле өг-бүле туткан аныяктарга тураскааткан байырлыг кежээ эгелээн.

Улус депутаттарының Бүрен-Хем көдээ Советиниң күүсекомунуң даргазы А. Н. Чертов өг-бүле туткан аныяктарны [illegible] релдери-биле кады сценаже чалаан. Сценаже бир дугаарында Малышевтер үнүп келгеннер. Көдээ Совет күүскомунуң секретары Н. Т. Чаш-оол Малышевтерге өг-бүле тудкан хүнүн таварыштыр байыр чедирген. Аас-кежик-биле бүр[illegible] Оларның [illegible], Алексеевтер өг-бүле тудуп бадылашканының дугаарында херечилелдерин байырлыг байдалга алганнар. Өг-бүле тудканнарга оларның ада-[illegible] жүм үнүүге үдеттирбишаан, чалыы назынның ынакшылдың вальзын ойнап кирипкеннер.

[illegible] эргелекчизи Т. А. Абрамова [illegible] чүүлдү чыылганнарга номчуп берген. Баштактаныышкынның белектери — хирээ биле баздынны аныяк өг-бүле ээлеринге тывыскан. Оон соонда өг-бүле концерти эгелээн.

Чаңгыс хүн бистиң суурнуңга үш аныяк өг-бүле ыңчаар немешкен.

С. САРЫГ.

Каа-Хем район.

МАРТ 24-ТЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги шимчээшкин. 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй серия-лыг уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. — «Дайын». 10.10 — [illegible] ствозунуң үрер хөгжүм оркестриниң күүселдези. 10.25 — «Дириг амытаннар дугайында». 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 «Сээн күш-ажылың — сээн бедииң». Кинопрограмма: «Өңгү дарга», «Орук». 15.30 — Бирма Эвилели Социалистиг Республиканың национал байырлалы «Удурланыышкын хүнүнге». Бирманың национал танцы ансамблиниң концерти. 16.00 — «Эртем дугайында». Академик С. И. Вавилов эрттирер. 16.45 Уруглар фильм. «Оскар, Кина болгаш Лазер». Уран-чечен телефильм. (Испания). 18.15 — «Үе» программазының почтазы». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга». «Васи[illegible]»

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

19.45 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы — «Улуг отряд». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Чүү? Кажан? Кайда?». Телевикторина. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

19.30 — А. Пахмутованың, Н. [illegible] бижээни ырларын ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаев [illegible]

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 20.15 — Телемедээлер. 20.25 — Чарлалдар. 20.30 — 21.00 — «Партия болгаш чон тудуш». [illegible] валн Хоорайның ыры болгаш [illegible]

МАРТ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги шимчээшкин. 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. — «Улуг отряд». 10.20 — 12.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Орус дыл өөренип тур бис». [illegible]

МОСКВАДАН

[illegible] «Моол-биле ужуражылга». [illegible] «Шыдыраа школазы». 15.50 — «Горнистер, [illegible]!» 16.20 — «Орус чугаа». [illegible] «Ийиги чылчы, ийиги классчы Иван Семеновтуң амыдыралындан үш чартык хүн». [illegible] «Кижи болгаш хоойлу». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ажык чугаа». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, СЭКП ТК-ның кежигүнү В. А. Затловтуң удурткан бригадазы дамчыдылгага киржир. 19.45 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй сериялыг уран-чечен фильм 3-кү сериязы — «Партизаннар». 21.00 «Үе». — Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга». Дамчыдылга

22.05 — 22.30 — Телемедээлер. 22.45 — «Ырлап турар раковина». Документалдыг телефильм. 23.00 — футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — «Динамо» (Минск). 2-ги ужуражылга. Тбилисиден дамчыдылга. [illegible] «Байыр-биле-даа, хирээ-биле-даа». [illegible] фильм. 00.00 — 01.00 — Мячилиг хоккейге ССРЭ чемпионады. Түңнел оюн. «Енисей» (Красноярск) — «Болтик» (Швеция). 2-ги ужуражылга. «Олимпийн» спорт комплексизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

19.00 — «Аныяк ленинчилер». 19.30 — «Бис база-ла Спасскиден бис». Фильм-концерт. 20.00 — «Горькийниң өңүү — Андреева». Документалдыг фильм. 21.00 — «Флуераш». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

21.35 — 22.30 — «Ыры биле ан-ки тулуш».

МАРТ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги шимчээшкин. 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы «Партизаннар». 10.20 — «Кино аян-чоруктар клуву». 11.20 — 15.35 — Чапсар. 15.35 — «Горизонт». «Авам-даа, ачам-даа, мен-даа — спортчу өг-бүле бис». Ленинградтан дамчыдылга. 16.35 — Уругларга фильм. «Расмус — топанчы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.45 — «[illegible] университеди». 18.15 — Хоккейге эш-күү ужуражылга. ЧССР-ниң шилилдек командазы — [illegible] командазы. 2-ги болгаш 3-кү үелер. Прагадан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге. 19.40 — «Чажыт обком ажылдап тур». 4-кү сериязы — «Ковель беддири». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бангладеш Улус Республиканың национал байырлалы — «Хамаарышпас чоруун хүнүнге». Кинопрограмма. 21.50 — 23.05 — «Даарта — Делегейниң театр хүнү». Төнгеде — Бөгүн делегейде. [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.10 — «[illegible] үш чадазы». Те[illegible] «[illegible]». [illegible] 20.10 — 20.15 — Чарлалдар

МАРТ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». [illegible] 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». [illegible] «Ковель беддири». [illegible] «Москва болгаш москвачылар». [illegible] «ВАЗ — дүүн, бөгүн, даарта». [illegible] 16.45 — Уруглар фильм. «Расмус — топанчы». Уран-чечен [illegible] 18.00 — [illegible] байырлалынга уткуштур. Ангола Улус Республиканың национал ансамблиниң күүселдези. 18.35 — «Светлячок». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бир шак эрте». 1981 чылдың апрель 1-ден эгелеп ССРЭ-ниң девискээринге [illegible] шак санаа эгелээрниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — 19.40 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Кижиниң ады дээш». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Ыры-81». Төнгеде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Удавас чаашкын болур». Мультфильм. 18.20 — «Грэгоресқу». [illegible] 18.30 — «Артист болгаш үе». Дамчыдылга. 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — «Он ушку дарга». Республика[illegible]

МАРТ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.35 — «Силерге ада-иелер». 10.05 — «Музейлер болгаш делегейге [illegible]». [illegible] — «Москоу ньюс» солуннуң шаңналы дээш [illegible] В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 11.20 — «Эки бараанннарны хойну». 11.50 — «Ырак болгаш чоок ыры». 12.50 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 13.00 — «Тииледчилер». Фронтучу өннүктер клуву. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — «Өскерлиишчи чоруктун дааш хары». Документалдыг фильм. 15.40 — Мультфильмнер программазы: «Чаш кижи биле Карлсон», «Карлсон ээп келген». 16.20 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». 17.20 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.50 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 18.45 — «9-ку студия». 19.45 — «Куй». Телешии. Автору Г. Ибсен. 1-ги кезээ. 21.00 — «Үе». [illegible] 21.35 — «Куй». [illegible] — «Кино корукчунуң демдеглели». [illegible]

МАРТ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible] 9.05 «Правда» [illegible] концерти. Горький[illegible] 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». [illegible] 11.45 — «Эртенги почта». [illegible] 12.30 «Көдээден дамчыдылга». 13.00 — «Музыкалыг киоск». 14.00 — «Экранда кинокомедия». «Моссельпромдан келген папиросчу кыс». Уран-чечен фильм. 15.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.30 — «Москоу ньюс» [illegible] гимнастикага делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп [illegible] 17.00 — «Этюдтар». [illegible] 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.30 — «Доозулбаан кежээки чем». 1-ги болгаш 2-ги сериялары. [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Шульженконуң концерти. 22.50 — 23.00 — «Москоу ньюс» солуннуң шаңналы дээш делегей маргылдаазы. Төнгеде — Медээлер.

СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ ❀ СПОРТ

ШУПТУ РАЙОННАРДАН

Хостуг хүреш — бистиң республиканың аныяктарының ортузунда эң массалыг спорттуң хевири. Районнар төптеринде, совхозтарда болгаш амгы-ала суурларда дыка хөй секциялар ажылдап турар. Оларны бедик арга-дуржулгалыг ниитичи тренерлер чорудуп, ынаар аныяк өскенни хөй-биле хаара тудуп турар.

Сөөлгү чылдарда хостуг хүреш көдээ черлерде дыка сайзыраан, бедик мергежилдиг спортчулар тыптып кээп турары өөрүнчүг. Оон бир херечизи хостуг хүрешке республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң командазы болгаш хууда бирги чер дээш маргылдаазы бадыткаан. Анаа республиканың бүгү районнарындан ниитизи-биле 150 ажыг эң шилилдек мөгелер [illegible] рушканнар. Оларның аразында 8 мөге ССРЭ-ниң спорт мастери, 30 ажыг кижи мастерге кандидат болган.

Ынчангаш демин бүрүнүнге чемпион ат дээш хүреш бедик деңнелге болган. Эң ылангыя 52 биле 57 килограмм деңзилерге хүрешкен мөгелерниң саны каттышкаш, 70 ажыг болган. [illegible] ге-ле 30 ажыг мөге хүрешкен. Көдээ спортчуларның оон ынай бир онзагай чүвези чүл дээрге, [illegible] бүрүзү мөгелиг болган. Моон мурнунда чылдарда болгудаан [illegible] 82 [illegible] дир улус чок турган, а бо удаада 100 килограммдан аар деңзиге бежин 4 мөге хүрешкен. Оон уламындан команда талазы-биле эң бедик шаңналдыг чер дээш хүреш шыңгыы болган.

Анаа Чөөн-Хемчик районндан келген мөгелер эки белеткелдиин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черже үнген. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилчиир кубогу, тураскааллыг вымпели-биле шаңнаткан. Улуг-Хем районнуң командазы тиилекчиге каш-ла сан четпейн барганш, ийиги, а бо ниитилелдиң эрткен чылгы чемпиону — Кызыл районнуң спортчулары бо удаада үшкү черни алганнар.

Эң чаңгыс деңзиниң түңнел ужуражылгазында көдээ ажыл-агый техникумунуң тоолээзи, мастерге кандидат Алексей Хертек Улуг-Хем районда Хайыраканн школазының сески классчызы Артем Чамбал-биле хүрешкен. Мында аныяк мөге бедик мергежилдиин көргүзүп, бо деңзиге республиканың шыырак мөгелерниң бирээзи Алексей Хертектен бичии-даа дудак чок хүрешкен. Ынчалза-даа бедик арга-дуржулгалыг хөй-хөй маргылдааларга киржип чораан А. Хертек сан талазы-биле ойзап алган. Бо деңзиге үшкү черни алган Чадаанадан келген сески классчы Валентин Ооржактың хүрежин база көрүкчүлер сонуургаан.

Улуг-Хемниң Хайыраканндан келген ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Кужугет 52 килограммга хүрешкен, шупту [illegible]

болгарын [illegible] хүреш [illegible] жулгалыг [illegible] ге кандидат [illegible] биле Бай[illegible] эллээннер.

Тываның [illegible] ниң бирээ[illegible] мастери [illegible] оол 37 к[illegible] ның» чем[illegible] чоокта [illegible] хостуг хү[illegible] ги чери дээш чемпионадынга киришкен, болгуну деңзизинге бешки черни ээлээн. Аныяк мөгеге ол улуг чедиишкин болган. Өвүр чурттуг ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Мартына чүгле Чылбак-оолга сан талазы-биле ойнаткаш, ийиги черже үнген.

Бай-Тайгадан келген мастерге кандидат Александр Кужугет 62 килограммга чемпион болган. Республиканың шыырак мөгелери хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Чөөн-Хемчиктен Чадамба Ооржак (68 кг) биле Олег Ооржак (74 кг) олар боттарының деңзилеринге бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээннер. А 82 биле 90 килограммга база Чөөн-Хемчиктиң мөгелери Борис Лопсан биле Владимир Сат олар чемпион атка төлептиг болганнар.

Эң аар деңзиге Улуг-Хем районндан келген Найдан-оол Лопсан көдээ спортчуларның «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң 1981 чылда чемпиону болган. Амгы үеде көдээ спортчулар удавас болур республика маргылдаазынга белеткенип эгелээн.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчик районнуң шилилдек командазының кежигүннери.

НАЗЫЛАЗА-ДАА

Назы-хары [illegible] ажыл-ишче тура дүшпес кижини Тожу районда «Май 1» совхозтуң чону маадаар. Ол 1952 чылда Каа-Хем районга механизация курузун доосхан. Оон совхозунга келгеш, элээн үр трактористеп ажылдаан. Ийиниң ээ чыткан Улуг-Чайлаг, Кара-Кулун деп шөлдерин бир-ле дугаарында Ак Андылаанның трактору чардырган. Оон бээр тантыг-ла 24 чыл чедип турар.

Хоочун тракторист чылдың дөрт эргилдезинде кыш-чай чок ажылдаар. Чазын тарылгага, чайын мал чеми белеткээринге, [illegible] сиген сортуруунге доктаамал киржилгелиг. Андылаан Сандакович мергежилин аныяктарга өөредип келген. Оон дуззалакчылары Александр Кыспаа, Мылдыйбан Дүктүг-оол, Ак Кандыыр-оол болгаш өскелер-даа совхозтуң мурнакчы механизаторлары апарганнар.

Хоочун тракторист удавас 60 харлаар. Ынчалза-даа амдаа ол ынак мергежилин каг-баан. Совхозтуң артык кезектер шыгжаар складында ажылдап, аныяктарга дузалажылаар хевээр.

Д. АЙЫР-САНАА.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училищези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар дараазында түскай эртемниглерни училище белеткеп турар.

8 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 3 чыл) башкарыкчы-мотористерге өөредир. 15,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

10 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 1 чыл) **башкарыкчы-мотористерге, судноларның радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпусчук-септекчи- дуңзаалакчыга өөредир.**

17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс доосхаш, училищеге киргеннерни болгаш судоко-пусчук-септекчи - дуңзаалакчыга өөреникчилерни хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Училище түскайлаттынган кабинеттерлиг, лабораториялардыг, слесарь ажылдары кылыр мастерскаяларлыг, спорт комплекстиг, чазгай-жылдыг тургустунган общежитиелиг, столовайлыг клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаадыкчылыг, бот-тывынгыр уран чүүлдүн бөлгүмнери болгаш спортчу секциялар (хоккейниң, хостуг хүрештиң, бокстуң) ажылдап турар.

Бүдүрүлге (ажындырышкын) практиказын сургуулдар амгы үениң теплоходтарынга эртткир.

Училищени дооскан соонда кудумчу кижилерни өөредип тураан уламчылаары-биле Астраханьның индустриалдыг-ладалогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлерин Новосибирскиде институтунче болгаш оон-даа өске өөредилге черлеринче өөредип чоруткан болур. Дооскукчуларга ортумак түскай эртемниг дипломнуу тывыскар.

Училищеге өөренип кирерде дараазында документилерни киирээр:

Школаны доосканының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүнген дугайында херечилел).

Школадан характеристика 3х4 хемчээлдиг 8, 3х6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден справка.

Өг бүлезиниң дугайында справка.

№ 286 майыкка эмчи справказы.

Документилерни 1981 чылдың май 20-ден эгелеп хүлээп алыр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010. Красноярск хоорай-10 Столовая кудумчузу-73 Хоорайның № 2 ортумак профтех училищези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

[illegible] ның медээзин ёзугаар алырга бөгүн республикага шокар булуттаар, чаъбас. Барыын чүк салгынныышкынының хаттыш дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 5—10, өске арыганнарынга 0—5 градус соок болур.

Кызылга элээр булуттаар, чаъбас. Барыын чүк углаңнышкынының хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 5—7 градус соок.

КИНО

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпузу» 9.30, 11.40, 13.50, 16.00, 18.20 (уээткен), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Доштуң бичии уруу» 9.00, 12.10, 15.20. Мультфильмнер чыындызы 10.40, 13.50. «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ээр ышкаш ужунар, хартыгалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уээткен) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-64, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17956 Чагыг № 454

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—0032[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 71 (11569) | 1981 чылдың март 25, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ ОРБИТА КОМПЛЕКИЗИНИҢ БОРТУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

1981 чылдың март 23-те Москваның биле 19 шак 28 минута турда корабльдың командири Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков болгаш космонавт-шинчилекчи, Моол Арат Республиканың хамаатызы Жугдэрдэмидийн Гуррагча составтыг экипаж башкарган космостуң «Союз-39» корабльн орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» комплекизи-биле тудуштурган.

Тудуштурар белдириниң агаар эрттирбезин хынап көргениниң соонда космонавтылар Джанибеков биле Гуррагча станцияның иштинче кире берген. Чер чөргүнүң орбитазында «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-39» дээр эртем-шинчилел комплекизи тургустунган. Космос комплекизиниң бортунга каттышкан чаа экипаж—эштер Ковалёнок, Савиных, Джанибеков болгаш Гуррагча ажылдай берген.

Совет Эвилелиниң болгаш Моол Арат Республиканың эртемденнериниң кады ажылдап кылганы эртем шинчилелдерниң программазы чеди хүннерге көрдүнген. Черниң курлавырларын шинчилээриниң болгаш долгандыр турар бойдусту ээренип көөрүнүң эрге-ажыктарынга таарыштыр технологтуг медицина биологтуг, техниктиг шенелделерни чорударын. Черниң кырын чурукка тырттырарын пландаан. Мооң мурнундагы ужудуушкуннарга каттышкан экипаждарның «Салют-6» станцияга эгелээн шинчилелдерни болгаш шенелделерни база уламчылаар.

Телеметриктиг хемчээшкиннерниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» комплекизиниң борт системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур.

Космонавтылар Ковалёнок, Савиных, Джанибеков, Гуррагча оларның кадыкшылы байдалы эки, кады чорудар шинчилелдерни болгаш шенелделерни олар күүседип кирипкен.

Часкы ажылдарга белеткел — хүннүң айтырыы

ЭКИ ШЫНАР-БИЛЕ

1981 чылдың хову ажылдарынга кодээ ажыл-агый техниказын ой-шаанда, шынарлыг септээр талазы-биле кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының аразында социалистиг чарышка республиканың совхозтарындан «Кызыл тараачын» совхоз тиилекчи болуп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ол төлептиг шаңналды алган соонда, совхозта партком секретарының оралакчызы К. И. Макарова бистиң корреспондентивис-биле беседа кылган. Ооң чугаалааны болза:

— Бедик шаңналды бистиң механизаторларывыс, ажылчыннарывыс улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдаржыткан социалистиг чарышка бистиң механизаторларывыс бедик кадырлыг-биле ажылдааш, сөзүн ээлээннер. Съездиниң ажыттынган хүнүнге чедир совхозта бар бүгү анда-зындарны, сеялкаларны бүрүн септээш, тракторлар септелгезин 78 хуу, тараа ажаар комбайннарның 68 хуу чедирген турганнар. Ам бо хүннерде ажыл-агый 45 трактор септээр планын бүрүн доосканы, картофель олуртур техниказын өске кодээ ажыл-агый техниказының септелгезин механизаторлар эки шынарлыг доосканы. Амгы үеде чүгле 3 комбайнны септээри арткан.

Септеттинген бүгү техниканы директорнуң дужаалын ёзугаар тургускан тускай комиссия хүлээп ал, ону күрүне стандарттынга дүүштүр шыгжаг кадагалалда тургускан.

Септелгени чорудуп тура мында механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының хемчеглерин ап, оларның ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин кижи бүрүзүнге чедир таныштырып, чарышты ай санында түңнеп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин ажыглап келдивис. Механизаторлар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку олуругларында трактористтерден СЭКП Бии-Хем райкомунуң кежигүнү В. Сивоев, С. Сундупей, Б. Карпюк, комбайнерлер С. Жесленко, К. Маады, Т. Даржай, А. Момбуй, Б. Биче-оол олар болгаш өскелер-даа чоруп турар. Оларның хууда үлегери коллективниң чорукка ажылчыннарын кижизидериниң бир дээштиг аргазы болуп турар. Үстүнде адаанывыс мурнакчыларга социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар септелгени ой-шаанда, шынарлыг чорутканы дээш ниитизи-биле 353 рубль түңнүг шаңналдарны тывыскан.

Шилчиир Кызыл тукту алганывыс совхозтуң бүгү механизаторларының, тараажыларының, специалистериниң болгаш удурткукчуларының харыысалгазын улам бедидип турар. 1981 чылдың часкы хову ажылдарын чогуур хуусаада, агротехниктиг бедик деңнелге чорударының талазы-биле сорулгаларны чоокта чаа бүдүрүлге хуралынга тодараттывыс. Чурттуң мурнакчы областарының үлегери-биле техника септелгезин кускү-кышкы үелерде эки шынарлыг чорударын моон-даа соңгаар нептередириниң чугулазын ол хуралга онзалап демдеглээн.

Бо ажылдар-биле чергелештир черни чөп ажыглаарынче хамыктың мурнунда кичээнгейни куштелдирер сорулга туруп турар. Эрткен чылын тараа культураларын бир гектардан-на 13,7 центнерни алыр планныг турган 14,9 центнерни алдывыс. Тараа культураларының бир центнериниң бот-үнезиниң планы 8 рубль 39 копеек турда ону 6 рубль 78 копеек чедирген бис. Совхоз үнүш ажылының продукциязын сайгарганындан эрткен чылын 228 муң рубльдиң орулгазын кирип алган.

Совхоз ниитизиниң малын бедүүн болгаш чуулуктуг чемнер-биле хандырган. Сөөлгү үш чылдарда чылда ортумак деңнелге бодаарга эрткен чылын мал чемин 58 хуу хөйнү белеткеп алган. Бо ажылга механизаторлар И. Элшенко, Н. Овчаров, М. Кызыл-оол, В. Сиваев, Л. Даньшина, К. Имажап олар болгаш өскелер-даа эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Оларның хөй кезин боттарының хууда беш чыл онаалдаларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнда күүсеткилээн, оңгу беш чылдың сөөлгү чылының онаалдаларын база чедиишкиннииг боттандырганнар.

Амгы үеде республиканың өске-даа ажыл-агыйларынга ышкаш, бистиң совхозтуң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга күрүне улуг дузаны көргүзүп турар. Ооң түңнелинде оңгу беш чылда совхозтуң экономиказы быжыгып, бүдүрүлге фондузу дыка ковудээн азы 10724 муң рубль четкен. Чүгле 1980 чылда безин 743 муң рубльдиң капитал салыышкыннарын шиңгээдип алган. Бир ажылдакчыга онаалтыр чылда ортумаа-биле 3874 рубльдиң продукциязын бүдүрген. Ол — 1979 чылда турганынга деңнээрге 838 рубльге хөй болуп турар. Ынчалза-даа бистиң механизаторларывыстың, тараажыларывыстың киирген үлүү биче эвес. Оларның инициативазын, чогаадыкчы чорууп көдүрүп, чер ажылының культуразын улам ындай бедидип тургаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг бис.

Кызылдың сайгарылга баазазының коллективи бо хүннерде оңгу беш чылдың баштайгызының часкы хову ажылдарынга эргежок чугула үрезиннер арыглап, белеткээриниң талазы-биле күженишкиниг ажылдап турар. Республиканың ажыл-агыйларынга эң-не эки шынарлыг, бедик класстың үрезиннерин бээр дээш чарыш ында калбарган.

Республиканың совхозтары сайгарылга баазазындан бо хүннерге чедир кол культура кызыл-тастан ангыда суланың 3 муң, чинге-тарааның — 2 муң тонна үрезиннерин хүлээп алганнар. Оон ангыда техниктиг культураларның болгаш чочак-тарааның, кукурузаның үрезиннерин база арыглап доозуп турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) сайгарылга баазазының мурнакчы ажылчыннары А. К. Ципулина биле Т. К. Тумат олар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

эш Л. И. БРЕЖНЕВКЕ

Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы

эш Юмжагийн ЦЕДЕНБАЛГА

Орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» эртем-шинчилел комплекизиниң бортундан Силерге илеткээривис болза: совет-моол экипаж кады кылыр шинчилелдерни болгаш шенелделерни күүселдиринче кирипкен.

Космос комплекизиниң бүгү борт системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур.

Экипаж кежигүннериниң кадыкшыл байдалы эки.

Ужудуушкун программазын күүседиринге бүгү күжүвүстү, билиивисти болгаш дуржулгавысты бараалгадыр бис.

Акы-дуңма социалистиг чурттарның бузулбас найыралы болгаш кады ажылдажылгазы делгерезин!

«Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» орбита комплекизиниң экипажы
В. КОВАЛЁНОК, В. САВИНЫХ, В. ДЖАНИБЕКОВ, Ж. ГУРРАГЧА.

Орбитаның «Салют-6»—«СоюзТ-4»— «Союз-39» эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажы космонавтылар Ковалёнокка, Савиныхка, Джанибековка болгаш Гуррагчага

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММА

Эргим эштер!

Орбитаның эртем-шинчилел комплекизиниң совет-моол экипажынга ажылдың чедиишкинниг эгелээни-биле чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының үр хуусаалыг «Интеркосмос» программазын ёзугаар чорудуп турар космос экспедицияларының эстафетазын Силер уламчылаан силер. Социалистиг интернационализмниң улуг күжүн, тайбыңның эрге-ажыынга, бүгү кижи төрелгетенниң чаагай чоруунга космосту шиңгээдиринге бүзүреңниг акы-дуңма улустарның улуг чедиишкиннерин силерниң кады ужудуушкунуңар база катап херечилеп турар.

Совет-моол экспедиция космосче Юрий Гагаринниң алдаржаан ужудуушкунунуң 20 чыл болур хүнүнүң чоокшулап келген үезинде чоруткан. Ол дугайын сактып тура, совет кижилерниң күш-ажылы болгаш маадырлыг чоруу-биле ийзэн оруу ам космосче делгем магистраль апарган деп сеткил ханыышкын-биле демдеглеп болур.

Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң улустары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге, МАРН-ның XVIII съездизинге, Моолга улусчу революцияның тиилелгезиниң 60 чылынга белеткелдерге сорук кирген бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Эргим өңнүктер, силерниң космосче ужудуушкунуңарны бистиң чурттарывыста миллион-миллион кижилер совет-моол найыралдың хөгжүлдезиниң болгаш быжыгылышкынының төөгүзүнге мөңгеде артар чайынналчак болуушкун боор кирер деп үнелеп турар.

Хүндүлүг болгаш харыысалгалыг даалганы алдарлыы-биле күүседир, космостуң тайбың орбитазынга үре-түңнелдиг ажылдар боор силер деп чүвеге бүзүреп тур бис, эштер.

Эргим эштер, ужудуушкун программазын чедиишкинниг күүседиринерин болгаш төрээн черинерге мендн-чаагай ээп кээринерин сеткилдиң ханызындан күзедивис.

Л. БРЕЖНЕВ. **Ю. ЦЕДЕНБАЛ.**

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

эш Л. И. БРЕЖНЕВКЕ

Моолдуң Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы

эш Юмжагийн ЦЕДЕНБАЛГА

Эргим Леонид Ильич Брежнев болгаш Юмжагийн Цеденбал! Байыр чедириишкининиң болгаш чаагай күзээшкиниңиң чылыг сөстери дээш сеткилдиң ханызындан өөрүп четтирдивис. Орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» эртем-шинчилел комплекизиниң каттышкан экипажы биске көргүскен бедик идегелге төлептиг болуп, ужудуушкун программазын долу күүседиринге бүгү чүүлдерин кылыры бистиң акы-дуңма чурттарывыстың партия болгаш күрүне удуртулгазынга. Силерниң боттарыңарга бүзүредип тур бис.

Социалистиг интернационализм делгерезин!

«Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» орбита комплекизиниң экипажы
В. КОВАЛЁНОК, В. САВИНЫХ, В. ДЖАНИБЕКОВ, Ж. ГУРРАГЧА.

АПРЕЛЬ 18 · ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

ҮЛҮҮН КИИРЕР

«Кызыл суббота» хүнү — апрель 18-ке чедир бир ай четпес үе арткан. Бо хүннерде аңаа күженишкиниг белеткелдер бүгү черлерде калбарып турар. Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга субботник эрттирериниң бүгү белеткел ажылдарын 13 кижи составтыг штаб башкарып турар. Кылыр ажылдарның белеткелин үш аңгы чаргаш, ол бүгүнүң боттандырып эгелей берген.

Субботникке совхозтан 1260 кижи ажылдаар. Олар мал база хову ажылдарынга, тудугга болгаш тудуг материалдары белеткээринге база суур чаагайжыдылгазынга ажылдаарлар.

Штаб кайы коллективтиң база организацияның, кымнарның каяа ажылдаарының планын кылган, ажылдың хемчээлин тодараткаш, оларга даалгаларны берген. Ниитизи-биле «кызыл субботада» кылып, бүдүрер ажылдың хемчээли улуг. Чижээ, малчыннар кыштагларынга ийи чунар-бажың, хойжу Т. И. Павлдың кыштаанда кажааның тудуун доозар. Өске малчыннарның ийи кажаазының көржеңин коптарар, хаваның чайгы турлаазын, сүт-бараан фермазының чайлаар черинин септелгезин доозарын. Чылгы кыштаан тудар материалдарны бүрүн белеткээрин көрүп турар.

Хову турлагларынга белеткелдерин доосканы, комиссияга хүлээдир. Үрезин хоралаар, шык базырар. «Сукпак» совхозче мал чеми сөөртүр ажылдарны ол хүн чорудар. Тудугга хөй ажылдар кылдынар. Субботникка [illegible] бажың тудар 30 кубометр ыяшты, 20 кубометр маңнааны, 10 кубометр штакетникти баш удур белеткээр болгаш өске-даа хөй чүүлдерни кылыр.

Ол хүн совхоз төвүнүң хөй чурттакчылары болгаш школачылар суурну чаагайжыдып, [illegible]: херим-кажааларны септеп, чугайлаар, девискээрлерни арыглап, [illegible] киржирлер. Ыяштар олуртур оңгарларны, оларны суггарар бүга-сумуннарны белеткээр.

Ниитизи-биле алырга совхозта тургустунган штаб ленинчи субботникке белеткелдерин күштелдирип эгелээн. Ажыл-агыйның бүгү ажылчыннары күш-ажыл байырлалынга чаңгыс эп-сеткилдиг киржип, улуг үүле-херекти бүдүрериниге белеткенип турар. Ол хүн олар чүс-чүс рубльдиң ажылын кылып бүдүрер болгаш он бирги беш чылдың фондузунга боттарының үлүүн киирип, 780 рубльди [illegible].

Бистиң корр.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ХӨЙНҮ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга аддар болдурган коммунистиг субботник эрттирери-биле москвачыларның кыйгырыын деткиишкен. Кызылдың үлетпүр бараанннар садыының [illegible] хүнүнде кылыр ажылдарын тодараткан.

Хөй кижилиг бо коллективтиң ажылдакчылары ол хүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиидерин чедип алырын шиитпирлээннер. Күш-ажылдың байырлалынче алды чүс ажыг кижи үнер. Ажылдакчыларның хөй кезии ол хүн ажылдаар черлеринге ажылдаарлар, а арткаиннары төрээн хоорайының [illegible] киржирлер. Чижээ, «Детский мирниң», № 55 магазинниң садыгжылары кол ажылындан аңгыда, хамааржыр девискээрин аштап-арыглап, тарымал үнүштер олуртуп, чаагайжыдылгага [illegible].

Кызылдың үлетпүр бараанннар садыының коллективи эрткен чылын болуп эрткен «кызыл субботада» оңгу беш чылдың фондузунче 900 рубльда шилчиткен турган. А бо чылын оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг [illegible], он бирги беш чылдың фондузунче муң рубльди [illegible].

В. КУУЛАР.

КАМНАП АЛГАН ОДААР ЧҮҮЛҮ-БИЛЕ

Найысылалдың чылыг энергиязының районунуң коллективи социалистиг чарышты калбарткаш бо чылдың ийи айларының планныг онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле партийжи съездиниң ажыттынарының бүдүүзүнде күүсеткен. Чаа беш чылдыг [illegible] эгелээн бүдүрүлгениң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары апрель 18-те ленинчи субботникти эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкиниң ийзи-биле деткип турар.

[illegible] коллективтиң [illegible] «кызыл субботада» хүнүнде кылдынып чорутунар ажылдарның ниити хемчээлин тодараткан. Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде ийи котельная камнап алган одаар чүүлү-биле ажылдаар. Чамдык ажылчыннар чаагайжыдылгага болгаш чылыг [illegible] септээр ажылдарга хаара тудулар, хөй кижи [illegible] турушкарын ээлептер.

Ук коллектив ленинчи субботникче бир дем-биле үнгеш, [illegible] кезиин беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

М. ОНДАР.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң ажылчыннары апрель 18-те ленинчи коммунистиг субботникче бир эп-сеткилдиг үнгеш, ол хүнде [illegible] ажылдарын шиитпирлээн. Министерствонуң партия организациязы [illegible] коллективтер күш-ажыл байырлалының хүнүнде чеже хире хемчээлдиг ажылды кылырын тодараткаш, таныштырган.

«Тыва суг тудуг» трестинде ол хүн 1100 ажыг. Министерствонуң аппаратындан 320 кижи «кызыл субботникке» ажылдаар. Трестиң ажылчыннары Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң Баян-Колда суггарылга системазынга «Фрегат» деп Тывага бир дугаар ажыглап, ажылдадыр улуг [illegible] машинаны эптеп, салып тургузарынга ажылдаар. Ол парын ажылды Новосибирскиниң специалистери [illegible]. Трестиң тудугжулары Баян-Колдуң суггарылга системазының чанынга ниити чурттаалга бажыңының тудуунга киржир.

Министерство аппаратының ажылдакчылары Кызыл хоорайга 60 аал иштиг чурттаар [illegible] ажылдаар. Ол ышкаш кожуун чогуур № 2 механизастаттың [illegible] механизаторлары «Улуг-Хая» совхозта [illegible] шөлүнге херек хоолайлар тургузар. Бо бүгү ажылдарга [illegible] В. Д. Глушков удуртур. Чурттаалга бажыңы кылыр бригаданы Н. Г. Кашков башкарып эрттирер.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң бүгү коллективтери ол хүн 18.700 рубльдиң ниизы-бүдүрүү [illegible] ол коллектив беш чылдың фондузунче 2180 рубльди шилчиткен болза, бо коммунистиг субботник хүнүнде 2500 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин шиитпирлээн. [illegible] районнарда суггарылга [illegible] кылган ажылдарының түңнели [illegible].

Апрель 18-те [illegible] субботниктиң хүнүнде Барыктың, Нөмениң, Шуйнуң Кок-Хаактың суггарылга системаларынга дыка хөй ажылдар кылдынар.

К. ХЕРТЕК.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

ДЕЛИ. Амгы 1980—81 саң-хөө чылында Индияга 400 километр ажыг демир-оруктарны электрижиткен деп, демир-орук транспортунуң министри К. Панде парламентиге дыңнаткан. Амга чедир электрижиттинген каң оруктар ында 5 муң километр ашкан.

• • •

ДАККА. [illegible] районнарны электрижидериниң программазын боттандырып кирипкен. 68 муң суурларны электрижидерн көрдүнген. Читтагонг хоорайда Совет Эвилелиниң деткимчези-биле тургусттан электроднерлер заводу ол сорулганы шиитпирлээривге улуг рольдуг болур. Чүгле бо саң-хөө чылында безин ол бүдүрүлге кодээ [illegible] 2,6 муң улуг күштүг трансформаторларны кылып үндүрер.

• • •

КОЛОМБО. Шри Ланканың чурттакчы чону 14 миллион 859 муң 295 кижи болган. Ол [illegible] чурттакчы чонунуң чизе-бүрүткели берген.

Он чыл дургузунда чурттуң чурттакчы чону 17,1 хуу немейн [illegible].

Улуг хоорайларның чурттакчыларының саны өзүп турары илерээн. Чижээ, Коломбода 1971 чылда турганындан 13,5 хуу хөй — 1 миллион 700 муң кижи чуртталып турар.

• • •

КАТМАНДУ. Непалдың национал панчаяттыга бүгү-ниити соңгулдалар бо чылдың май 9-та сөөлгү 20 чылда бирле дугаарында болур. Национал соңгулда комиссиязы ол дугайын чарлаан. 21 хар четкен непал хамаатылар 75 соңгулда округтарындан 112 депутатты соңгуур. Национал панчаяттың 28 кежигүнүн Бирендра хаан томуйлаар.

• • •

РАНГУН. Чурттуң экономиказының кол үндезини — кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче Бирманың чазаа эң улуг чергелиг кичээнгейни салып турар. Сайзыралды ажылдап ажыглаар шөл сөөлгү чээрби чылда чуртка барык ийи катап улгадып, 13 миллион гектар четкен. Аъш-чемниң кол культуразы — ристи бүдүрери 7,3 миллион тоннадан 13,4 миллион тонна чедир өскен, кодээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының дүжүткүрү база дыка бедээн.

• • •

КУАЛА-ЛУМПУР. Малайзияның чазаа Великобританияга барып өөренип-биле болуушкун студентилерни моон соңгаар чорутпас деп шиитпирлээниниң ооң өөредилге министри Муса Хитам медеглээн. Англия эрге-чагыргаларының ылгай көрүүшкүнүнүг үүлгедиишкиннериниң уламындан ындыг шиитпир хүлээп алдынганын ол онзалап демдеглээн. Чижээ, кожуун орар чурттардан студентилерни өөреткени дээш төлевирлерни база катап бедиипкен, бо удаада 25 хуу улгатырган. Ындыг хемчег дугайты англия эрге-чагыргаларының чыыдактарын ол министр «барымдаа чок чүве-дир» деп адаан.

• • •

БАНГКОК. Таиландының соңгу талазында можуларның бирээзиниң полиция ажылдакчызы турган бир херээженни... 1001 чыл хуусаада карабажыннаар кылдыр шииткен. Даштыкы кижилер бүрүткээр килдиске 17 чыл дургузунда ажылдап келген үезинде 25 муң ажыг долларны болунга шиңгээдипкени дээш ону ындыг шыгы шииткени ол. Ындыг янзылыг кемниг үүлгедиишкиннер моон соңгаар болбазын дээш кара-бажыңнарның хүннээзин «кандыг-даа байдалдарда» кызырып болбас деп шииткекчи медеглээн деп, «Бангкок пост» солун дыңнаткан.

• • •

ДЖАКАРТА. Индонезияның садыынга болгаш ооң экономиказының өске-даа адырларынга кыдат [illegible] кижилерниң күчүүргек чоруу чер-черниң эрге-чагыргаларынга эвээш эвес берге айтырыгларны тывыштырып турар. Улуг Джакартаның губернатору генерал-лейтенант [illegible] ындыг миннишкинин чугаалаан. Экономикада номандылаар бедиктерин эжелеп алгаш база индонези чон дугайында сагыш салбайн, кыдаттар ынзызы общиназын камгалап арттырарын кызыдып турар, ол чорук ден [illegible] «нациязы каттыштырар» дээш талазының чорудуп турар политиказынга [illegible] тыр деп, ол чугаалаан.

• • •

КАНБЕРРА. Австралияда эр болгаш херээжен улустуң күш-ажыл [illegible] ылгал 48 хуу болу берген. Профэвилелдерниң австрали чөвүлелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, ажылчын херээженнерниң 90 ажыг хуузу кудуу төлевирлиг албан-дужаалдарга ажылдап турар. Австрали херээженнерге [illegible] ажылдаар чыгын алыры келергей нарын. Ажылдыг херээженнерниң 35 хуузу долу эвес ажыл хүннүг.

(СЭТА).

Национально-краеведческий отдел

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

1981 ЧЫЛДА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХОЙЖУЛАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ:

Эрткен чылдың деннелинге бодаарга, шээр мал бажын 7,1 хуу көвүдедир. чүс башка онаалтыр 90 баш чаш төлдү алыр, садар ортумак дензини 42 килограмм чедирер. хойдан-на 2,21 килограмм дүктү кыргыыр, 2710 тонна дүктү күрүнеге садар.

ЧАА СОРУЛГАЛАР

Совет улустуң амыдыралында база бир беш чыл доозулган, бистиң чурттуң коммунистиг пиктиледи тургузарынга база бир улуг базым салдынган. Партияның аграр политиказының [illegible] ажыл-агыйының экономиказы улам быжыккан.

Оңгу беш чылда хөй болгаш өшкүнүң саны элээн өскен, дүк база ыңаада көрдүнгенинден хөй саттынган. Россия Федерациязы 994 муң тоннаның орнунга 1032,7 муң тонна дүк саткан. Казах, Кыргыс, Үзбек, Азербайджан болгаш өске-даа республикаларда дүк бүдүрери көвүдээн.

Дүк бүдүрери, нургулайында, хойнуң баш санын өстүр[illegible] [illegible]. Чорум дүк кыргылдыры элээн үр үениң дургузунда хойдан-на 3-3,5 килограмм болуп артпышаан. [illegible] чамдык мурнакчы ажыл-агыйлар, [illegible] ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң 300 муң хойлуг укзаа заводтары, чыл санында бир хойга онаалтыр 6-7 килограмм дүктү ап келген. Ындыг ажыл-агыйларның дуржулгазын нептередир херек.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» кайгамчык улуг сорулгалар салдынган. Он бирги беш чылда эът бүдүрерин чылда 17—17,5 миллион тонна, сүттү 97—99 миллион тонна, чуурганы — 72 миллион, дүктү — 470—480 муң тонна чедирери көрдүнген. Хойжуларның мурнунга эът, дүк, чоок, кеш бүдүрерин көвүдедир, хөй бажын өстүрер сорулга салдынган. Хой продукциязының дең кезиниң бүдүрүп турар Россия Федерациязы чылдын-на дүк бүдүрерин 235—240 муң тонна, Казахстан 110—115, Киргизстан 33—35 муң тонна чедирерин көрген.

Он бирги беш чылда хой ажылын улам ыңай концентрастаары, специализастаары, [illegible] дери, дүк болгаш эът бүдүрериниң мурнакчы технологиязын шиңгээдип алыры көрдүнген. Амгы үеде чурттуң ажыл-агыйларында 1,5 миллион хой турар 270 ажыр комплекстер, хары угда 6,5 миллион хой азыраар механизастаттынган 1300 семиртилге шөлдери ажылдап турар. Бо бүгү ылангыя Ставрополь болгаш Алтай, крайларда, Талды-Курган болгаш Алма-Ата областарда үлегерлиг тургустунган. Чижээлээрге, Ставрополь крайда «Ленинниң чагыы» комплекс эрткен чылын төрүүр 6 муң хойнуң чүзүнге онаалтыр 123 хураганны алган болгаш хойдан-на 6,8 килограмм дүктү кыргаан. Ростов облазта «Найырал» совхоз механизастаттынган шөлге бирээзи-ле 36 килограмм дензилиг 65,3 муң хойну семиртилгеге тургускан. Оон 402 тонна немелде дензини алган. Күрүнеге саткан 41,2 муң хойнуң бирээзиниң ортумак дензизи 49,3 килограмм болган, оон 483 муң рубль орулга алдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] үндезилээш, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу бо он чылда хойнуң тоо укзаазын өстүрер талазы-биле ажылдыы доозарын планнаан. Ынчалзадаа селекционерлериниң кол сорулгазы бар укзааларны экижидери болуп артар. Хойнуң мурнуу-урал, дагестан, вят, узун дүктүг орус, чартык назын дүктүг грузин укзааларын экижидер ажыл ам-даа сула.

Укзаа ажылы амгы үеде 129 укзаа заводтарын, 136 укзаа совхозтарын, совхозтарда болгаш колхозтарда хөй-хөй укзаа фермаларын каттыштырып турар. Ол ажыл-агыйлар кандыг-даа укзааның кошкарлары-биле [illegible] болур. Ынчалза-даа оларның [illegible] шынарлы [illegible] кошкарларны садып турар. Оон [illegible] шынарлы чавыс болуп артпышаан. А чамдык хойларның дензизи чер алвас. Чижээлээрге, эрткен чылын саткан хойларның 38 хуузунуң күжү ортумактан куду, харын-даа арган болган. Мындыг четпестерни эдип алырының аргазы болгаш курлавырлары бар.

«Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеми бүдүрерин [illegible] хевирлиг кылыр» деп Кол угланыышкыннарда айыткан. Ындыг болганда мал чемин бүдүрериниң организастаарын үндезини-биле чаартыр айтырыг тургустунган. Ам мал чемин белеткээриниң мурнакчы технологиязын шиңгээдири, мал чеми культураларының дүжүткүрүн бедидери, белеткеттинген мал чеминиң шынарын экижидери чугула.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тоогулуг сорулгаларын амыдыралга боттандырарда черни, техниканы, кадрларны чөп ажыглаар, кижи бүрүзүн бедик мергежилге, камналгага өөредир херек. Мурнакчы дуржулганы нептередири, эртемниң чедиишкинниң шиңгээдип алыры — хүннүң кол айтырыы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң мал ажылын, оон адыры — хой ажылын хөгжүдериниң сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле демисел ам эгелээн. Ону күүседири 1981 чылдың кыжын чедиишкинниг арттырериниң улуг хамаарыжыр.

Т. ДЖАПАРИДЗЕ,
ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң мал ажылының кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

Специалистиң индири

ХӨЙ ЧАРЫГДАЛ НЕГЕВЕС МАЛ

Мурнакчы дуржулга

«Сүт-Хөл» совхозта Ооржак Намчылович Чамзырың он чеди чыл малчыннаан. Оон он бир чылын өшкү малдап эрттирген. Үр үениң дургузунда Ооржак Намчылович өшкүнү азырап өстүрүп келген болгаш, ол талазы-биле улуг арга-дуржулгалыг апарган. Өшкү кадарып эгелээн баштайгы чылы — 1970 чылда төрүүр чүс өшкүге онаалтыр 95 анайны алган. Он чыл дургузунда ооң эң куду көргүзүү ол болган. Дараазында чылдарда көргүзүглери бедип эгелээн. Чыл санында-ла төрүүр чүс өшкүге онаалтыр 100-тен эвээш анай ап көрбээн. Харын-даа, чамдык чылдарда эң бедик түңнелдерни чедип ап тургулаан. Чижээ, 1978 чылда 100 өшкүге онаалтыр 135 анайны мени доруктурган. Оон дараазында ийи чылда 110-дан кудулатпаан.

Эвээш карылгалыг, ажыктыг мал—өшкүнү азырап өстүреринге Ооржак Намчылович Чамзырыныың арга-дуржулгазы өске малчыннарга солун болуру чугаажок. Ол он чыл дургузунда чылдын-на малын мени өстүрүп келгениниң чажыды чүдел? Ындыг айтырыгга тодаргай харыыны бээри-биле дуржулгалыг Ооржак Чамзырыныың канчаар ажылдап турарын манаа әләэн хандыр чугаалаар бодай-дыр мен.

Ындыг бедик көргүзүглерни чедип алыры белен эвес херек. Өшкү кадыр-берт черлер тевер мал. Ынчангаш өшкүжүге хамыктың мурнунда чиик адак, кашпагай чорук херек. Ооржак Намчыловичиниң назыны дөгүн, 45 хар ашсажок, өшкү кадарып, кадыр-берт туруг-хаяларлыг дагларга чорупп турда, адак-бышкаазын чиирги аажок.

Ооң бедик көргүзүглерин чылдын-на чедип ап турарының үндезини — бердинген мергежилинге ынаанда, дааңган ажылхерээ [illegible] харыысалгалыында [illegible] зымаанда. Чылдың кайы үезинде өшкүнү кая кадараа чогуурун, чангыс сес-биле чугаалаарга, кадарттын технологиязын Ооржак Намчылович кончуг эки билир. А оон кадайы Зина анайларны азырап өстүрериниң технологиязын әчизинге чедир шиңгээдип алган, ол талазы-биле өзулуг мастер. Бо ийи фактор өшкүжүнүн бедик көргүзүүнүң чажыдын ажыдарынга дузалыг болуп турар.

Өшкүжүнүң кыштаа совхоз төвүнден 80 километр ырак Үстүү-Ишкинде турар. Ынаар баарының оруу чирии берге. Ону баштыг [illegible]-биле дараазында чуулду чугаалаарга-ла четчир. Ооржак Чамзырының аалынга чөөгде Ишкин хемниң хөй катап кежер, орук чок черлерни, хаялыг кадыр ийлерни, коргунчуг дөвүнчүктерни эртер.

Ооржак Намчылович өшкүден анайны алырынга баш бурунгаар белеткенип эгелээр. Ол черле чөп, малдан төл алыры дээрге, оон баш санын өстүреринге эң-не шиитпирлиг негелде-дир. Малчынның ол белеткелинге мындыг чүүлдер кирип турар: совхозка ынанып олурбайн, өг-бүлениң кежигүннериниң күжү-биле сигенни четчир ыдлыр кезип алыры, кургаг өдектиң белери, кажаа-хораанын септелгезин кылыры, одар черлерни шинчилеп көөрү, өдержилге база [illegible] кампанияларынга баш удур ыяк белеткенири болгаш оларны эң-не бедик деңнелге организастаары. Моон ап көөрге, малчынның хүлээлгези чүгле өшкү кадарары эвес, а хөй янзы өске ажылдар база ооң үлүг-хуузунга онаажыр-дыр.

Бир эвес Ооржак Намчыловичиге трактор турган болза, ол даг эдектерин чарылыргаш, анаа көк-сула тараан, өшкүлериндeн бир башка онаалтыр амгызы ыпкаш 850 грамм эвес, а 2—2,5 кг дүктү алыр ийик. Ынчангаш даглар аразы кадыр-кашпал черлерге мал чемин белеткеп база чедирип алырының айтырыы эң-не нарын болуп турар. Манаа шиитпирлиг ужур-дузалыг чүве — ажыл-агыйның иштики оруктарын септеп кылыры. Ооржак Чамзырыныың турлаанга чедир шуут орук чок.

«Сүт-Хөл» совхозтуң байдалынга өшкүнүң ооладырының таарымчалыг хуусаазы апрельдиң 20-ге чедир үе. Ону Ооржак Чамзырыныың дуржулгазы бадыткап турар. Мартта төрээнинге бодаарга, апрельде ооладаан өшкүнүң аа-даа, анаа-даа сүдү әлбек болур. Чүге дээрге ол үеде чылыг апаар, соок хаттар хадывас, кара маастиң ыжык черлеринге чаш көк үнүп келир. Өшкү ону чиптеш, деңгиир болгаш сүдү әлбек болур.

Өшкү тыткыр мал дээрзин кадарчылар эки билир. Анайның турар чериниң адаа ол-шык болур болза, анаа өске чыт бар апаар. Ынчангаш өшкү анайын ховар болур. Ону болдурбас дээш, Ооржак Намчылович анай кажаазының иштин кургаглаарынче, одек төгеринче доктаамал кичээнгей салып турар. Кажаа иштинге хүнмүн-не урарынга четчир кургаг өдектиң малчын чайын, күзүн курлавырлап алыр.

Төрүттүнген анайларны Ооржак Намчылович 5 хонук чедир туска үзүктээшке тургузаар. Беш хонган соонда 10 баш чедир көвүдеткен үзүктээшке шилчидер. Оларны анаа ай чедир тургузаар. Беш үзүктээшке турар 50 анайны сакманчыга акт бээр быжыглаар. Ол анайларны 45 хонук дургузунда ажаап, азырап келир. Ооң чаңгыс-даа башты хоратпас дээш сакманчы хууда харыысалгалыг болур. Анайлар аарый берген таварылгада ону малчынның кадайы Зина Ооржак шинчип көөр болгаш эмнээр, анайны канчаар ажаарын сакманчыга айтып бээр.

Чамдык өшкүлер кандыг-бир чылдагаан-биле анайын хоозар таварылгалар ховар эвес тургулаар. Бо таварылгада анайны эзинге алзыры эргежок чугула. Оон башка анай баксыраар, оон эртерге өлүр чадавас. Анайны эзинге алзырда, Ооржак Намчылович мынчаар кылып турар: ижер дусту ажыг кылдыр ээнддирээш, эзинниң аазы азы анаа сүдү-биле холааш, анайның оргазын ооң-биле чаар. Ооң соонда өшкүлер анайларын эмзирип турар апаар.

Анайлар төрүттүнген соонда 7 хонганда, эки шынарлыг көк сигенниң чииринге чанчыктырып өөредир, а 10 хонуктан соңгаар концентраттар-биле чемгерип эгелээр. Чаш анайларны сула-биле чемгерери эки дээрзин практика бадыткаан. Анайларны чемгергеш, чылыг суг ижиртир. Чылгаар бербак дус үзүктээш бүрүзүнге чыдар ужурлуг.

Д. ДАШИЕВ.

Дүүкүр өшкү ажылының талазы-биле болуктуң удуртукчузу.

ЧАСТЫҢ ЭРГЕЗИ

Час бодунуң эргезинче кирген: аалдарның холаны карарып, мээстер карангылай берген. Хүн караанының ындазында чылыы болгаш чырыы аажок. Мындыг байдал кижиниң сеткил-сагыжын өөртүп, хей-аъдын көдүрүптер. Ынчалзадаа хат-шуурган, доңат-соок ам-даа болур дээрзин малчыннар билир.

Нанчат Санчыевич Санчат алдан үш харлыг. Ол кара чажындан бээр хойлар чарылаан. Ооң дуржулгазы эзээрдиммес. Амгы үеде пенсиялай берзе-даа, хой малдавышаан. Улус ооң дугайында «ам-даа [illegible]» дижир.

— Хат-кавыскаңныг, олшуктуг, чамдыкта аажок чылып, бирде соок турар болгаш, час малга кыштан дора — деп, Тес-Хемде «О. Шыгаа» совхозтуң бо малчыныга оларга ужуражы бээримге, чугаалады.— Ам чылын көрүнерден, а дүне хар майык ажыр чазылып болур. Ооң [illegible] болза, хураган эмзирер хойлар-даа, оларның төлү-даа [illegible] болур.

Хоочун малчын Нанчат Санчыевич ам бергелерге торулбас: ооң кыштаанда хойлар, хураган-даа кажааларын чааткан болгаш эки сентээн, сиген, сула, комбикорм четчир, чылыг суг үргүлчү белен, хойнуң деңгели база эки. Нанчат Санчыевич иштиниң малын хоратпаан көрбээн. Ооң күш-ажылын чазак Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле, үш медаль-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле үнелээн. Малчынның дузалакчызы Орус-Кок Салибинировна «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдыг болгаш социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектериниң эдилекчизи.

Ол-биле чеди урууну кижизидип. Оларның аразында ий-[illegible] мергежилдиг кижилер бар. А Сайын-кызы совхозтуң эвли-садын эргелекчилеп турар. Ол [illegible] сакманчылаар. Ам оон ол даалганы сес чыл күүседип турары бо. Ол 196 хураганны бо хүннерде доруктуруп, ала-эзинге дузалажып турар.

Коммунист Нанчат Санчыевич эрткен чылын чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алган. Бо хүннерде ооң төрээн [illegible] болгаш хураганнарын барымдаалап көөрге, ук көргүзүг 101 хураган болган, азы он бирги беш чылдың баштайгызында алган хүлээлге ажыр күүсеттинген. А төрүүр хойлар ам-даа бар.

— Час бодунуң эргезинче [illegible] ужурлуг. Дүү ол хойларны бежин көрүнерлеп, ый ол бинни [illegible] кежип чадап турары. Бирээзи хөртүкте шуут калалып чыдып алды. Ындыг хөртүкке дүшкен хой оон боду уштунуп шыдавас, барып дузалажыылы — дээш, олче утланды.

С. АРТЫНА.

А М - Д А А Б А Р

Он бирги беш чылды Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбыры багай эвес эгелээн. Ооң хойжулары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде шудургу ажылдап турар.

Бижиктиг-Хаяда хойжу бригаданы Салчак Чакып удуртуп турар. Амгы үеде 2865 хойнуң 2535-и төрээн. Оон алдынган 2615 хураганның шупузу мени. Хойжулар аразынга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Бужугет Окпан-оол, Сарыглар Сарыг-оол, Хомушку Болат олар, чүс хойдан-на 104—109 хураган алгаш, ээлеп турар. Төрүүр хой ам даа бар.

БИСТИҢ КОРР.

Бо хүннерде республиканың кайы-даа булуңунда улустуң чугаазы, угаан-бодалы болгаш ажыл-ижи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан сорулгалары-биле холбашкан. Ырак кыштагларда хойжулар чүнү радиодан дыңнаарын, телевизордан көөрүн, солуннардан номчуурун хүннүң-не четтикпейн манап турар.

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң мурнакчы хойжузу Саңчак Кара-оол кодаңга суг сөөртүр машина келирге, дораан-на утнуй маңнап келген:

— Солуннар экелдиң бе, Коля? Ое, эки-дир. Арта-ла, бөгүнгү «Шын» ышкажыл!

Коммунист малчын суг сөөртүр машинаны хүннүң-не манаар. Чүге дээрге чолаачы Николай Маады солуннарны үргүлчү экээр. Бо удаада оларның ужуражыышкыны бистиң фотокорреспондентивис **А. ЗАЙЦЕВ** чуруктап тырттырып алган.

Т Ы Н А Е В Т Е Р

Оргочер чурттуг Тынаевтерниң чедиишкинин Киргизияда сураглаан. Тынаевтерниң чүгле ужу — Джумаке, Джактылык, Токтогул өңгү беш чылда 13 муң хураганны өстүрген, 40 муң килограмм дүктү саткан. А Тынаевтер шупту он бир халышкы болгаш үттүшкүзү.

Тынаев Джумаке — Оргочер дуржулга станциязының улуг кадарчызы, Ленин ордениниң болгаш Күш-ажылдың ийи Кызыл Тук орденинин эдилекчизи, Кыргыс ССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң киржикчизи, Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Тынаев Джактылык — база ында улуг кадарчы, Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң киржикчизи.

Тынаев Токтогул — база-ла ында улуг кадарчы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Тынаев Совет — «Тамга» совхозтуң директору, зоотехник. Оргочерге он чыл хой фермазын эргелекчилээн.

Тынаев Джапар — «Бирлешме» совхозтуң директору, кодээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады. Оргочерге он чыл агрономнаан.

Тынаев Орозбек — Оргочерде укзаажыдылга талазы-биле зоотехник.

Тынаев Сапарбек — партия райкомунуң ажылдакчызы.

Тынаева-Черекчиева Алмагуль — «Иссык-Куль» совхозтуң улуг кадарчызы.

Тынаева Толейбюю — эмчи.

Тынаева Рискуль — садыгжы.

Тынаева Салтанат — садыгжы.

Оларның авазы Зуура — пенсионер, уктуг хойжу, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Маадыр ие.

Оларның ачазы (мөчээн) Мамбет — уктуг хойжу, Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң, Ленинчи юбилей медальының эдилекчизи, кыргыс чиңге-чарын дүктүг хой укзаазын үндүрүшкен кижилерниң бирээзи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады.

Мамбет чылдын-на төрүүр чүс хойга онаалтыр 160-тан эвээш эвес хураган доруктуруп, хойдан-на 5 килограммдан эвээш эвес дүк ап чораан. Ынчангаш Оргочер дуржулга станциязында болгаш бүгү Киргизияда Тынаев Мамбет аттыг шаңналды тургускан. Ол шаңналды ооң оолдары база чедип ап турар. Тынаев Джумаке ону ийи катап чаалап алган.

— Чайын семирткеш, кыжын эки чемгерип турар мен. Күзүн тараа хоорзун база ажыктыг. Төрүүр хойларга сула немей бээри чугула. Бо бүгүнү мынчаар боттандырары белен эвес. Ынчалза-даа ол ооң ажылдыы-дыр, ол канчаар кылдынар болур, түңнел база ындыг болур — деп, Джумаке чугаалап турар.

Эң-не харыысалгалыг үе — боозадылга үези. Джумаке — техник, тарылганы боду чорудар. Ол үе 15—20 хонук үргүлчүлээр. Чаш төл алыр үе база берге, малдың өзүлдези, оон продукциязының хөй болуру оон хамаарыжыр дээрзин билдинер. Ынчаш [illegible] хойну 10—15 кезек кылдыр үзүп алыры чугула. Кажыа үзүктүң [illegible], иштики курлавырлары [illegible], чиртиңгир болгаш хоолуглуг чемнерни — бүгү-ле херек чүүлдерни баш удур белеткээр ужурлуг.

Джумаке 50—60 хураганны иелери-биле кады сакманчы бүрүзүнге ийи ай ажааттырып турар. Оон дедир хүлээп алырда, демнээр хураган аар болган турзун-на, ажыл төлевири улуг. Хой шупту төрээн соонда, ийи сакманчы артар. Олар хураганны үстүнгүже ажаар. Хураганның ажаалдазы эки болур болза-ла, оларның келдизинде продукциязы хөй болгаш шынарлыг болур. Оргочерниң хойжуларының кол чажыды ында.

Джумаке [illegible] чылын чүс хойдан-на 172 хураганны, алды килограмм ажыг дүктү алган. Бо чылын оон-даа хөй продукцияны алырын хүлээнген.

«Овцеводство» журналдан.

Ш У У Р Г А Н Н Ы Г Д А

Болган таварылга

1979 чылдың март эгезинге бистиң «Торгалыг» совхозтуң [illegible] бир таварылга болган чүве. Ону сактып кээриимге, ам безин [illegible] [illegible] дир.

Оон бээр ийи чыл аза берген-даа болза, бойдустуң чайгаар болур ындыг кылыгтарынга удур малчыннар [illegible] [illegible] туруун дээш, ол дугайын чугаалаар бодайдыр мен.

Март 8. Бүгү делегейниң херээженнериниң улуг байырлалының хүнү. Байырлал бүдүүзүнде улуг хар чааржан чүве. Совхоз төвү-биле малчыннар кыштагларының аразында эргижер оруктар шуут үзүлген. Харын-даа чадаг бооп, ол талаже баар ужур болбаан чүве дег, совхоз чаң-чаа трактор алган. Ону биче сеткилдиг, кежээ-кызымак, тудуңгур-шалыпкын [illegible] Монгуш Кыштыг-оолга бериптер турган. Улуг харны шалыпкын эп иштирип тургаш, кыштаглар аразының оруун үндүрүп эгелээн.

Ынчап Дөргүнек деп черге бир кодан хойну кадарып кыштаан бис. Март 7-ниң эртени улуг бүргүг-даа эвес, [illegible] чүгү ээ, часкы хүн аадыы сарыг херели-биле чер кырын бүдүп турган. Хат-шуурган [illegible] [illegible] [illegible]. Хойларның хураганнарын эмзиргеш, үзүп, чемгерип турувустала-ла хүн [illegible] берген. Төрүттүнген хураганнарны [illegible] берген 250 баш хойну аарлы [illegible], кыштагдан [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] хойларны [illegible] [illegible].

Хойлар маңган шалыы тантылып оъттай берген. Хайгаалап болу бээр деп билген эвес, мен оларны-даа [illegible] пайн, бараадап чор мен. Бир [illegible] [illegible] [illegible] хиилээн дааш бар, чындыг. Баштай орта-ла билбейн бардым. Коолаан дааш шуурган [illegible] [illegible] [illegible] деп, агаарже көдүрлүп үнүп. [illegible] шуурган келди! Хойларны бөле сүрергэ чай алынмаан мен. Шуурган хеператен болган.

Чер бырарап, чаттыла берген хойларның болуп, аалче углай сүрүп чорумда-ла, оларның күштүг шуурган алгаш чоруптту. Кижи ам хайкуң базын дозуп, аалче углаар уштур-даа чок! Хойлар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Шуурганның күштүү чүү дээр. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Мен [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мен.

Уламчыда ла [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] берген. Ынчангаш хойлар хөртүкке [illegible] [illegible]. Бирээзин уштап тыртып каарга-ла, өскези база дүже бээр. Ам менде [illegible] чок — хөртүкке хойлар ушта тырттар бо-ла.

Хойларның хатка [illegible] бир чадар [illegible] [illegible] тыннга аал бар чүве. Ооза анаа таваржы берде кылдыр бодап чор мен. Ынчап чорумда, эжим [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тын чедип каан-тир. Ам [illegible] [illegible].

Чамдык черлерге хөртүктүң кылыны бижинниң дөнмек ортузундан. Ол аразында аъдым-баш, [illegible] ажыннаар. Хойлар [illegible] [illegible] берген. Ам хойлар шуут-ла [illegible]-биле хөртүкке дүшкеш турупкан. Оларны ам канчап уштур баар?! Боттарының [illegible] [illegible] көк-моон. Мен шуут туруптаан мен, шимчээр [illegible] харын чок. «Мынчап шуурганга доңуп өлүр чүве-дир аа? Иштиниң бо хөй малдан ол бе?» Ындыг коргунчуг бодалдар башка кирип кээр апарган.

Хат намдаар ужур-даа чок, улам-на күштелген. Ам мырыңай чүү-даа көзүлбес, чер, дээр тудуш мыңгаш куу-ла чүве апарган. «Бот-даа канчаар... Бо хөй мал-ла көргүзүр» дээн эжимниң сөстери хат өттүр дыңналды. Ам, шынап-ла [illegible] эгелединие, ындыг шуургандан анаа үнери берге!

Сактырымга, [illegible] ыыкаш болду. Башка база коргунчуг бодал кирди: «Араатан бөрүлер эвес ирги бе?» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] тен чырыткылааш дизе-ле, күштүг тракторнуң чырыткан карактары коргунчуг харшуурганның дүвүзүн өттүр. чоога эриплеп-бо көстүп келди. «Тын алдынган!» Ынчаар бодааш, амырай бердивис.

Аалдар аразынга орук үндүрүп, хар үстүрүп чораан идер-трактор согур душ бооп таваржы бергеш, ийи малчын бистиң болгаш 250 хойнуң тывын ынчаар алган болбазык бе. Доңган эрлер аъттарывыс баглап кааптааш, трактор кабиназынче кире бергеш, чылыгып, оигарлып келген бис. Тракторист хөртүк харны үстүрүп тургаш, хойлар турар ыжык хар хананы удазаандыр-ла кылыпкан. Хойларны ол хар кажаага бөлүп алган бис. Баарынгып доңган хойларны трактор кабиназынга салып тургаш, аалче тажыглаап. Ынчангаш чаңгыс-даа хой хоравааан.

Эрес-кежээ тракторист Монгуш Кыштыг-оолга хойжулар бистер-даа, совхозтуң дирекциязы-даа өөрүп четтиришкенни илереткен.

Бойдустуң чайгаар болган халавынга удур ол ачыр-дачыр сетириинин алышкыза [illegible] [illegible] үнген бис. Ол калыг-дошкун демисел бисте улуг кичээндирип болган.

М. МААДЫР-ООЛ,
хойжу.

Өвүр район.

СЪЕЗДИНИҢ ИДЕЯЛАРЫН-МАССАЛАРЖЕ!

Ленинчи партияның XXVI съездизи тургузуушкунуң болгаш тайбының сорук кирикчи программазы болуп совет [illegible] болгаш чүректеринге сиӊниккен. Съезд бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң амыдыралында төөгүлүг үе-чада, бүгү делегейге шайгамчык улуг ужур-дузалыг болуушкун болуп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитединиң [illegible] коммунистиг [illegible] совет улустуң чедиишкиннериниң өндүр-чаагайы съездиниң ажылынга чаа күш-биле илерегей[illegible].

Съездиниң бир үн-биле чүүлдүг деп көргени «СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёду болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгалары» чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң шылгараңгай документизи болуп турар. Эш Л. И. Брежневтиң илеткели болуунуң утка-шынары-биле эртемниг коммунизмниң [illegible] болгаш практиказынга шайгамчык улуг салдыышкынны кирип турар. Партия болгаш чоннуң [illegible] ажыл-чорудулгазының хөй талалыг дуржулгазынында түңнээн болгаш экономиктиг база социал хөгжүлдениң, совет кижилерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг [illegible] чок көдүрерин, бистиң Төрээн [illegible] быжыглаарының кол сорулгаларын тодаргайлаан. Тайбының программазын илеткелде улам сайзыраткан болгаш болуннуң интернационалчы хүлээлгезинге СЭКП-ниң чайгылыш чок шынчызын бадыткаан.

Бүгү чүвени кижи дээш, кижиниң чаагай чоргу дээш — өскерилге чок программалыг бо [illegible] бистиң партиявыстың политиказының кол үндезини болуп келген болгаш болурдаа. Съездиниң хүлээп алганы «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннары» ол принципти [illegible] чагырткан.

Бистиң ниитилеливистиң хөгжүлдези-биле, оон социал-политиктиг болгаш культура [illegible]-биле холбаштыр коммунистер партиязы өзүп, быжыгып, байналып турар. ТК-ның Отчёт илеткели, съездиниң шиитпирлери партияны улам шыңгай быжыглаар, партийжи удуртулганың стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдар, идеологтуг, политиктиг [illegible] ажылды эки-жиңдер дугайында ханы сагыш салдыышкын-биле сиңниккен.

Ленинчи партияның сырый [illegible] чок-биле оон чаңгыс ээм бузулбас кандег быжыг. Съездиниң ажылыдаа, бүгү чоннуң күчүлүг социалистиг чарыжы-даа, партияның ажылдап [illegible] угланыышкынын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп, деткээн ажылчы чоннарның митинглери болгаш хуралдары-даа бо дугайын бүзүреңниг бадыткаан. Партияның айыткан сорулгаларын, оң бирги беш чылдын хаалгаларын дүрген болгаш [illegible] дугайында ажыл-ишчи чугаа[illegible] коллективтерде чоруп турар.

Коммунистерниң ажыл-чорудулгазының [illegible] принцип — шын болгаш ажыл-херектиң чаңгыс ээм-дир. Ол принципке шынчы бистиң партиявыс СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринче совет ниитилелдиң угаан-бодал болгаш материалдыг бүгү күштерин амгы үеде эвилелдеп турар. Партия активиниң хуралдары республикаларда, крайларда, областарда болуп эртип эрттип болгаш ам-даа болуп турар. СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде [illegible] чаагай [illegible] рар талазы-биле тодаргай хемчеглерин ол хуралдарга чугаалажып, тодаргайлап турар. Эң чугула бо темага хамааржыр хуралдар хоорайларга, районнарга, бүгү партия организацияларынга база болуп [illegible] рин боттандырар талазы-биле үргүлчү, шудургу, үре-түңнелдиг ажылдаарынче коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны ол хуралдар эвилелдээр ужурлуг. Ажылдың дээштиниң болгаш шынарын экижилериниң, даандырган ажыл-херек дээш ажыл-агый, совет болгаш партийжи удуртукчуларның хуу [illegible] рининң, күш-ажылдың болгаш [illegible] быжыглаарының, совет кижилерниң күш-ажылының, амыдыралының болгаш дыштанылгазының байдалдарын экижилериниң айтырыгларын парторганизацияларның [illegible] тургузары чугула.

Бирги черге чугула ужурдузалыг ажыл-херектерниң бирээзи — СЭКП ТК-ның Отчёт [illegible] болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның сорулгаларын, Советтер чуртунуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң перспективаларын коммунист бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары болур. Бо ажылга эң-не идепкейлиг киржири — бүгү партия организацияларының, удуртукчу кадрларның, пропагандистерниң, лекторларның, илеткелчилерниң, идеологтуг бүгү активтиң хуудулуг болгаш харыысалгалыг [illegible]-дир.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, съездиниң өске-даа документилерин партия болгаш комсомол өөредилгезиниң, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга ханызы-биле өөрениринче онза кичээнгейниң угландыралы негеттинип турар. Лекция пропагандазын, илеткелчилер [illegible], политинформаторларны, агиткоолективтерниң ажылын калбартыры эргежок чугула. Амгы үениң [illegible] [illegible] дээрезиндерге болгаш негелделеринге дүүшкен методтар болгаш хевирлер ажыглаттынган турар ужурлуг. «Тургузуушкунуң болгаш тайбының ленинчи угланыышкыны-биле» деп теманың чаңгыс зай политхүнү СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] кадрларның киржилгези-биле организастыг база эки белеткелдиг эрттирери съездиниң [illegible] пропагандаларынга чугула рольдуг болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилерин пропагандалаары база өөренири — ол ээрге, ээң хуусаалыг үеде чорудар улуг болгаш янзы-бүрү хевирлиг партийжи-политиктиг ажыл дээрзин барымдаалап көөрү эргежок чугула. Бүгү партия, совет, ажыл-агый профсоюз болгаш комсомол органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның идепкейлиг база сонуургалдыг киржилгезин ол ажыл негеп турар. Ол ажыл бодамчалыг, тодаргай, бүзүреңниг кылдыр, партия организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазы-биле болгаш сорулгалары-биле сырый холбаштыр чорудуунган турар ужурлуг. Кампания хевирлиг, [illegible] көөр болгаш ёзу-хевир барымдаалаар чорукту манаа кандыг-даа болдуруп болбас.

Съездиниң материалдарын пропагандалаар, оон салган сорулгаларын боттандырарынче массаларны эвилелдээр талазы-биле онза чугула рольду массалыг информацияның бүгү органнарынга — бистиң партиявыс [illegible], телевидениеге болгаш радиога хамааржыр. Олар [illegible] [illegible] деңнелин болгаш дээштиин бедилдер, чидиг тургустунган айтырыглардан чайлап, ойталавас болгаш бар четпестерни чайладыр, салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр кылдыр ук айтырыгларны чугаалажып көрүүшкүнге киирер ужурлуг.

Принципиалдыг, оон-биле [illegible] чергелештир моон сонгаарты тодаргай сорулгаларны съезд айыткан. Ол сорулгаларны күүседири ам бүгү кыжениннниң [illegible] турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идеялары, оон чогаалыкчы мерген угааны партия организация бүрүзүнүң, күш-ажылчы бүгү коллективтерниң, совет кижи бүрүзүнүң коммунистиг ниитилелди тургузар херекке чаа-чаа чедиишкиннериниң сорук кирикчи чалгыны болзун!

(«Праваның» мурнуку чүүлү).

НАЙЫРАЛДЫҢ КОСМОС ӨРТЭЭЛИ

«Космосче моон ужудуушкунуң мензэ кайгамчыктың кайгамчызы [illegible] оон үндезининде амыдыралчы [illegible] Моолдуң Совет Эвилели-биле болгаш акы-дуңма өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралы оон социал болгаш экономиктиг хөгжүлдезинге кончуг улуг чедиишкиннерин чедип алырынга дузалаан». Бо состерин чугаалаан кижи Моолдуң улусчу шериниң капитаны Жугдэрдемидийн Гуррагча «Салют-6» станцияның бешки кол экипажының командири В. Ковалёнок биле В. Савиныхтың каш хонук бурунгаар ужуушкунунуң чаа тургаамарының аразында тур[illegible]

[illegible] болгаш оларны ажык космосче бир дугаар үнген Алексей Леонов уткаан.

Моол [illegible] ужуушкунга белеткелиниң дугайын чугаалап тура, ол [illegible] шудургузун, бедик профессионал мергежилдиин демдеглээн. Социалистиг чурттарның космосче ужудуп каан космонавтыларының [illegible] ужудукчулар, а ам болза ужудукчу эвес, инженер кижи ужудуп каан. Ол Гуррагча вертолёттарның электроннуг дериглериниң талазы-биле механик, Ганзориг — Киевтиң политехниктиг институдун доозаан, шинээдэ техниканың дериглериниң талазы-биле специалист.

[illegible] Совет-моол ужуушкунун Моолга эртемниң хөгжүлдезинге улуг салдарлыг болуру, бистиң [illegible] дээр чүвеге чугааның тураас деп, Б. Ширендыб демдеглээн. Социалистиг чурттарының космонавтылары чүгле эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының эргелиг база ажылдап турар эвес, а кайгамчык улуг ужур-дузалыг политиктиг сорулганы күүседип турарлар деп. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Леонид Ильич Брежневтиң чугаалааны кончуг шын. Термоядерлиг [illegible] делегей коммунизмниң тургузар талазы-биле съездиниң [illegible] деп үнген кыйгызы деткип ту[illegible]

Совет-моол экипажтың ужудуп үнгениниң дугайында репортаж

ган. Оон көргени ол ужуп үнүүшкүн дугайын чугаалаарын оон дилээн бис.

— Кижиниң мерген угааныынга, оон ажылчын холдарының күжүнге магадаар-дыр мен — деп, ол чугаалаан.— Чаарбин муң аъттыг ракетага кожуптарга» чүү болурун чугаалап кылдыр ада-шемге бижиир мен.

— Космостуң ракета комплекизи ужудуп үнүүшкүнге белен!

Ийи экипаж бүрүнүн комиссиязының хуралынга чугаалаан сөс бүрүзүн кичээнгейлиг дыңнап орлар. В. Джанибеков, Ж. Гуррагча, В. Ляхов болгаш М. Ганзориг олар совет болгаш моол туктарның баарында олуруп ганнар.

— «Интеркосмос» программа ёзугаар «Союз-39» космос корабльынге кадышкан [illegible] экипажтың [illegible] ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Владимир Джанибеков биле МАР-ның хамаатызы Жугдэрдемидийн Гуррагча оларны томуйлаар.

Дорт эдиктериниң аразында чугаажын [illegible] [illegible] часкаашкыннары дыңналдырбайн барган. Бир шак эрткенде парлалга конференциязында Гуррагча мынча диди:

— «Солунчу» деп сөс сеткилимге таарышпас чүве. Бистиң бирээвис өскезинден эки белеткенген деп санап болбас. Чүгле шилилге бөгүн меңээ дүшкен-дир. Ийи совет-моол экипажтарының амыдыралынга артык каар онзагай хүннер хөй. Гуррагча биле Ганзориг Звёздный хоорайга үш чыл бурунгаар келген. Оларның чедип келген үези — март 15 «Восток-2» корабльдың үштүккан хүнүнүң ой-биле холбаш[illegible]

Бирги моол космонавт, бөмбүрзектиң 101-ги космонавтызы Ж. Гуррагчаның амыдыралчы оруу социалистиг Моолдуң оолдарының озуп, кижилиир орунундан ылгашпас. Хөй уруглардыглыг араттың ог-бүлезинге төрүттүнген. Оон тараан Булган аймаа бүгү чуртка билдингир. Моолдуң бүгү улуг хемнериң эгезин моон алган, чуртунуң эң улуг «сүт хеми» база мында — аймак чыл бүрүде үш миллион литр хире сүт бүдүрүп турар.

Экипажты космосче ужудуушкунче уткаар биле космодромга МАР-ның партия-чазак делегациязы чораан. Оон составынга МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАРН ТК-ның секретары Г. Адья, МАР-ның камгалал министри Ж. Авдай, Моолдуң Эртемнер академиязының президентизи Б. Ширендыб олар бар. Оларның-биле кады ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Интеркосмос» [illegible] [illegible] даргазы академик В. А. Котельников база чораан. Аалчылар космодромну онза сонуургап көрген, хоорайның ажылчылары-биле ужуражып, Пионерлер ордузунга четкен. Анаа оларга аныяк космонавтылар [illegible] кежигүннери байыр чедирген. Моол академияның [illegible] эртем программазының дугайын айтырган бис. 30 хире совет-моол шинелделерин кылырын [illegible] олдуннатты. Оларның хөй кезии «Интеркосмос» программа ёзугаар Моолда чорудуп турар космос шинчилелдериниң байдалдарынга дүгжүп турар. Чижээ, Черни космостан өөрениринге, бойдус курлавырларын шинчилээринге хамаарышкан [illegible] рар делегейниң [illegible] эртемденнерниң [illegible] ниң бис, моол эртемденнер, база нами-биле чүүлдүгзүнүп турар бис.

Совет Эвилели кижи төрелгетенге космосче орукту ажыткан, ол орук-биле ам ангы-ангы чурттарның эртемденнери чоруп орар деп, президент уламчылаан. Октаргайның шинчилелдериниң [illegible] мосту делегей кады ажылдаажыкканының [illegible] [illegible] идегелдери болуп турар-дыр. Чогум-на ындыг совет эртемденнер-биле кады социалистиг чурттарның специалистериниң [illegible] дырып турары «Интеркосмос» программаны делегей [illegible] ниң алдын шыгжамырынга-даа киир бижип болур, а ол ынчаш социалистиг дем каттыжышкынның [illegible] чорудуп турары тайбың политиканың херээнге база киир [illegible] болур.

Совет космонавтиканың тайбың сорулгазын Юрий Гагаринден артык илереди албас мен деп, корабльдың командири Владимир Джанибеков [illegible] унер мурнунда чугаалаан. Оон состери бо: Бистиң бөмбүрзек — улуг хемчээлдиг космос корабль-дыр, а оон экипажы — Черниң бүгү улустары бөмбүрзек мөңге турзун, ону салгалдарга каас-чараш хевээр кылдыр хүлээдип баары дээш [illegible] чурттар [illegible].

[illegible] «Салют-6» станциязынга, найыралдың космос өртээлинче [illegible] [illegible] чурттарның сүлдезери [illegible] ийи космонавт [illegible].

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

Байконур космодром.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

Ядролуг боо-чепсектиң талазынга оваарымчалыг, кичээнгейлиг болурунче АКШ-ты болгаш барыын талакы өске-даа чурттарны чүткүлдүг кыйгырбышаан, Совет Эвилели делегейниң улустары ядролуг дайынның өскүп үнериниң кыжанылының аданга чурттаар чорукту болдуруп болбас деп чүвени үргүлчү онзалап демдеглеп турар. Ындыг дайынны болдурбас төлээде, оон көргүнчүг уржуктарының дугайын кижилер билген турар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң көдүргени даштыкы политиктиг чаа инициативаларны ынчангаш харын ам бүгү диптерде хайыжыкшынныг чугаалажып турар. Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзүп болгу дег делегейниң ат-алдарлыг комитедин тургузар дугайында санал оларның аразында чугула черни ээлей берген. Янзы-бүрү чурттарның эң көскү эртемденнери ол комитетке кирип болур ийик.

Совет саналының ыйыт келген чугулазы эң улуг эртемденнер киржилгелиг калбак хөй-ниитиниң талазындан идепкейлиг деткимче биле бадыткаттынып турар. Эртемниң кижилери, эң буянныг профессияның төлээлекчилери эмчилер ядролуг дайынның тыртуу болзунга кыжанылынче болгаш ындыг дайынның уржуктарынче кижи төрелгетениниң кичээнгейин хаара тудар дээш боттарының үнүн улам шиитпирлиг көдүрүп турар. «Эмчилер — социал харыысалга дээш демисел» дээр америк салдарлыг хөй-ниити организациязының президентизи Хелен Колдикотт чаа совет саналдарга бедик үнелелдин берип, делегейниң ат-алдарлыг комитедин тургузарының [illegible] улуг ужур-дузалыг демдеглээн. Оон бодунда бүзүрели-биле алырга, ол саналды амыдыралга боттандырары янзы-бүрү чурттарның улустарының ядролуг дайынның кыжанылындан кижи төрелгетенин камгалап алырынче угланган ниити күжениишкиннеринге [illegible] беттиг рольду ойнаар ийик.

Өске-даа дыка хөй чурттарның эртемденнери база шак-ла [illegible] саналдарын чугаалаан. Болуп чадап чок ядролуг [illegible] талазы-биле уржуктарының айтырыгларын бо хүннерде АКШ-та эртип турар делегей конференциязында чугаалажып турар. Мында совет медицинаның көскү ажылдакчылар[illegible] делегациязы база киржип барган.

Даштыкы парлалганың санмедээлерин ёзугаар алырга амга чедир мөөңнеттинген ядролуг күчү безин делегейде бүгү-ле дириг чүүлдерни 15 катап чок кылырынга четчир. «Кижи төрелгетениниң төөгүзүнде бир-ле дугаарында чаңгыс салдаа безин эрткен, амгы болгаш келир үеңи шуут чок кылып каар аргалыг болуп турар-дыр...» деп, америк сенатор Г. Хэмфри демдеглээн. Эртем-техниктиг хөгжүлдениң чергелештир [illegible] массалыг узуткаашкынның шынар талазы-биле чаа, ындыг болур зоостa ядролуг чепсектен бедии артык күчүлүг чепсектерни тыптып каап болур деп эртемденнер сагындырып турар. Амгы үе-чадада боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту оон [illegible] [illegible] баримдаалап, дайыннарның боттарының [illegible] хөй-хөй эртемденнер долу үнелеилдиг деңнеп турар. Боо-чепсекти ындалдыр эндере бүдүрерде [illegible] болгаш [illegible] [illegible] чокка чарыгдап турарын олар айтып турар.

Ядролуг дайынның халаптыг уржуктарын эртемденнер тодаргай билип турар. Кижи төрелгетенге [illegible] [illegible] рындан артык чугула болгаш угаангыр орук чок дээрзин улам-на хөй санныг эртемденнер санап турар. Ону чедип алырының аргазын чаа совет инициативалар саналдап турар. [illegible] улам калбаа-биле деткип турар.

БАРЫЫН ЕВРОПАНЫҢ КАРАЗЫЫШКЫННАРЫ

Францияның президентизи В. Жискар д'Эстэнниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының федералдыг канцлери Г. Шмидтиң аразынга чоокта Францияның Страсбург районунга «албан хуузунуң эвес ужуражышкызы» политиктиг хайгаарачыларның кичээнгейин хаара туда берген. Ол ийи чурттуң даштыкы херектер министрлери ол ужуражышкынга киришкен.

Ужуражышкынның түңнелдериниң дугайында дыңнадыг парлаваан. Франс Пресс агентиледиң медээлерин ёзугаар алырга, анаа, чижээ, ылангыя СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чамдык чурттарның куруннелер болгаш чазактар баштыкчыларынга чоокта чааган чагааларынга холбаштыр Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында харылзаалар ынчаш ындыг айтырыгларны чугаалашкан болуп турар. Совет Эвилелиниң СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрүлген даштыкы политиктиг эң чугула саналдарынче ол чагааларда кичээнгейни угландырган. Ол болза тайбынны быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынче угланган чаа совет инициативалар бүгү делегейде кайгамчык улуг үнелеп көрүшкеннери [illegible] база бир херечизи-дир.

Француз - барыын - герман ужуражышкын баш бурунгаар көрдүнмээн турган. Парлалганың [illegible] алырга, ону чыылдырганы ол ийи чурттуң болгаш АКШ-тың аразында илереп келген ханы карыштыгларын [illegible] уламчылап болдунган. Барыын Европаның эң улуг ол ийи күрүнезиниң болгаш Каттышкан Штаттарның бодал-оналдары социалистиг чурттар-биле харылзаалар дугайында, хамыктың мурнунда дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказы камгалал [illegible] дугайында, ол ышкаш чамдык талазында — национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни каңчаар көөрүнүң дугайында чижектиг ындыг эң чугула айтырыглар дугайты каржып турар. Чаа америк администрацияның куруннелер аразынга удурланыштыр туржуушкунуну күштелдиреринче болгаш «соок дайынның» байдалын дагын ээлдиреринче аппар чылдар даштыкы политиктиг угланыышкынының [illegible] [illegible] киннерни Барыын Европада дүвүрээзин-биле хайгаарап турар.

Бо чылдың февральда Парижке дээди деңнелге сөөлгү француз-барыын-герман ужуражышкынга ол ийи чурт чаа америк чазак-биле боттарының кады ажылдажылгазынга «чалыгаалзынның» байдалынга тургустурарынга кандаа-даа чөпшээрешпес болгаш шериг талазы-биле артык күштерлиг турарын чедип алырын күзевес» деп мегеглээн. Страсбург районунга ужуражышкынның түңнелдериниң дугайында Франс пресстиң дыңнадыында чугаалап турары-биле алырга, Рейганның администрациязының [illegible] Франция биле ГФР бо удаада «коннуг таарымчалыг» кылдыр көргүзээн, [illegible] ындыг янзылыг үнелээшкин туруп [illegible] таарыштыр шиитпирлепкенниниң дугайын херечилеп турары чегей боор. Чижээ, «Котидьен де пари» солуннуң медээлери-биле алырга, чугаалажышкыннар чоруп турарының үезинде «барыын-герман канцлер Шмидт Чөөн Европага хамаарыштыр [illegible] политиказын уламчылаар» деп Бонның чүткүлүн бадыткаан болгаш Совет Эвилелинден шериг талазы-биле артык күштерлиг турарын чедип алыр дээр АКШ-тың чүткүлүн буруу шапкан».

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының политиказының ажыктыын Барыын Европаның чурттары боттарының дуржулгазындан көрүп бүзүрээннер, ынчангаш америк администрациязының турамык хөөннеринге [illegible] болурунга оларның [illegible] [illegible] кандыг-ла болду. Чаа совет инициативаларны, тайбынның болгаш [illegible] ниң чаагай чоруу дээш кады ажылдажылганы уламчылаары [illegible] «бүргүт» [illegible] [illegible] сонуургап турары база оон бадыткалы болур.

И. ЛАПИЦКИЙ.
В. МАЛЫШЕВ
(СЭТА).

«Найыралда кызыгаар чок» деп моол үлегер чугааның илерелин акы-дуңма ол чуртка барган санында көөр сен. Республиканың найысылалы Улан-Баторга, кедээде чурттакчылыг черлерге-даа, эртемденнерниң лабораторияларынга, үлетпүр бүдүрүлгелериниң цехтеринге-даа, хөй санныг чаа тудугларга азы школаларга, дээди өөредилге черлеринге-даа — Моолдуң кайы-даа булуңунга барган социализм чурттары-биле, бир-ле дугаарында, Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылганың ачызында моол улустуң чедип алган улуг чаартылгаларын эскерер бис.

Деңэргелиг совет-моол харылзааларының эгезин 1921 чылдың ноябрь 5-те делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленин биле улусчу моол курунениң үндезилекчизи Д. Сухэ-Баторнуң төөгүлүг ужуражышкыны салган.

ССРЭ биле МАР-ның аразында акы-дуңма найыралдың, кады ажылдажылганың болгаш дузалажылганың идеялары 1946 чылдың январь 15-те кады чарган Керээде тодаргай илереттинген. Ол идеялар ийи партияның болгаш куруннелериниң удуртукчулары Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың 1966 чылда ат салганы совет-моол керээде улам ханы сайзыраан. Ол документ ийи талалыг кады ажылдажылганың байлан дуржулгазын ниитилештирген, акы-дуңма ийи чурттуң аразында харылзааларны улам бедик чаа деңнелче көдүрген. Ол ССРЭ биле МАР-ның бурунгаар шимчээшкинге деңниг хөделиишкининиң идегелдиг үндезини, моол улустуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң магадылалы, Азияга быжыг тайбыңның база айыыл чок чоруктуң шиитпирлиг факторларының бирээзи болур.

ЧУРУКТА: Улан-Баторда В. И. Ленин аттыг музейде.

И. ЗОТИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаЗы

ЧОННУҢ ЧАҢГЫС ЭПТИНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың чер-чер органнарынга бүгү Кампучияга эрткен соңгулдалар кампучи улустуң политиктиг чаңгыс эптиниң чырыткылангчак көргүзүү, чуртта байдалдың ыяк дииелиниң болгаш оон хөгжүлдезиниң турушкуунуң бүзүрелдиг херечизи болган. Чоннуң соңгуурлары — ажылчыннар, аңмыннар, тараачыннарның, интеллигенцияның эң эки төлээлекчилери дээш боттарының бадылаашкыннарын бээри-биле республиканың барык бүгү чону соңгулда участоктарынга барган.

Амгы соңгулдалар — ыдат чалчалар Пол Поттуң болгаш Иенг Сариниң хамныг өлүрүкчү ёзу-чурумундан чурттуң хосталганының соонда баштайгы соңгулдалар-дыр, ынчангаш ук соңгулдалар массалыг информацияның кампучи органнарының кол кичээнгейинге туруп, чүгле чуртка эвес, харын даштыкыга база дажок улуг сонуургалды хайныктырган. Соңгулдаларның алыышкындан демократтыг бүдүштүг болганын Кампучия Улус Республиканың парлалгазы онзалап демдеглеп турар. Чурттуң төөгүзүнде бир-ле дугаарында эрге-чагырга органнарының депутаттарынга кандидаттар чоннуң [illegible] соңгуткаоннары, оон херээнге, революцияның херээнге бердинген кижилер болган.

Чурттуң девискээриниң хуваалганы 1300 соңгулда участоктарындан соңгулдаларның эрткениниң дугайында баштайгы сан-медээлер келген. Баштайгы түңнелдерни барымдаалаарга, хааржактарже салып киирген бюллетеньнерниң 90 ажыг хуузун күштүг деп санаан. Чоннуң соңгукчуннары дээш бадылаашкыннарның 99 чедир хуузу бердинген. Ол чурагайлар улусчу эрге-чагыргага Кампучияның чонунуң бүзүрелиниң, Кампучия Улус Республикага социализмни тургузарынче угланыышкынны алган оон ниитиниң болгаш даштыкы политиказын чүүлдүгзүнүп турарының чырыткылангыг бүгүрелгезе-дир.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Сальвадорда болгаш Латин Американың өске-даа чурттарында шуут шериг холгаарлаашкынын Сальвадорнуң чонунуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Нью-Йоркка болган конференциязының киржикчилери килеңнээшкин-биле буруу шапкан. Конференцияга чүве чугаалаан политиктиг болгаш хөй-ниитичи ажылдакчылар Сальвадорже америк интервенция Ва[illegible] делегейге тергиндели тургузары болуп турар улуг куругу[illegible] ның бир илерели-дир деп демдеглеп турганнар.

«Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың шериг холгаарлаашкынының [illegible] ол фактызы ханы дүвүрээзинни болдурбайн барып шыдавас!» деп, Чаа даштыкы политика дээш эвилелдиң директору Синди Бул медеглээн. Төп Американың ол чуртунда америк шериг чөвүлекчилериниң болгаш специалистерниң саны көвүдеп, дайынчы вертолёттарны, боо-моңгуну, харылзаа чепсектерин кииригштир берип турар боо-чепсектерниң болгаш ок-чемзектериниң хемчээлдери улам өзүп орар. «Ногаан бөрттүглер» дижир бакка сураглыг дерини илеттерниң баштайгы бөлүү Сальвадорже чорупкан деп, С. Бул чугаалаан. — Реакцыыг ёзу-чурумнуң удурланыкчыларын хилинектээрниң болгаш эттеп эриштерниң аргаларынга, дерлиг хемчеглер боттандырып чорударының тактиказынга сальвадор шериг кижилерин өөредир [illegible] тарга».

ЧӨҢГЭЭЛЭЭШКИННЕР ОРУУ-БИЛЕ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Делегейниң хөй-ниитизиниң удурланыышкыннары турбуже, Мурнуу Ливанга удур, Каттышкан Нацияlар Организациязының ол кавыда түр турар күштеринге удур чепсектиг чөңгээлерни Израиль уламчылаар болдуг. Израильдиң камгалал министриниң оралакчызы М. [illegible] ол дугайын ажык-биле медеглээн. КНО-нуң шериг албанныгларынга удур дайынчы хемчеглерни алыр чүве [illegible] база [illegible] Мурнуу Ливанның [illegible] [illegible] Израиль КНО-га [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң чепсектиг кезектериниң туруп турары «Израильдиң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга таарышпас турар» деп ол оралакчы министр шак чок чулчурган.

КНО-нуң Мурнуу Ливанда түр күштериниң турушкарынче Израильдиң соксаал чок халдаашкыннарының үезинде чоокта чаа ийи нигерий шериг албанныглар өлүрткен. Ол районда байдалды айыыл чок норук Чөвүлелинге чугаалажып тура КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм Тель-Авивтиң «харыысалга чок удурланыкчыларын» [illegible] буруу шапкан, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Тываның хөгжүм-шии театрының 45 чылынга

КИЖИЗИДИКЧИ УЛУГ САЛДАРЛЫГ

Республиканың хөгжүм-шии театры дөртен беш чыл дургузунда бодунуң көрүкчүлеринге бараан болуп, ажылчы чоннарның эстетиктиг болгаш угаан-бодал негелделерин хандырар дээш ажылдап турар. Чогаадыкчы коллективтиң ажыл-херектериниң дугайында театрның дөртен беш чыл болган юбилейин таварыштыр чугаалап бээрин солуннуң корреспондентизи Тыва АССР-ниң культура министриниң оралакчызы В. В. Өгнал-оолдан дилээн. Ооң чугаазын моон адаанда парлап тур бис.

Амгы хүннерде ниитилел амыдыралының кандыг-даа талазының дугайын чугаалап тура СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ужур-утказы, ооң шиитпирлээн айтырыгларының перспективиг, ханызы дээш өске-даа чүүлдерниң дугайын ыттавайн барып болбас бис. Уран чүүл болгаш культура коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу — чаа кижиниң хевирлелдеринге [illegible] кандыг-даа аажок улуг салдарны чедирип турары съездиниң материалдарында демдеглеттинген. Бистиң театрывыстың 45 чылы Делегейниң театр хүнү-биле кады демдеглеттинип турары онзагай.

Ниитилелдиң угаан-бодал культуразының хевирлеттинеринге театр уран чүүлү чугула черни ээлеп турар. Театр көрүкчү-биле быжыг харылзаалыг турган, бодунуң чогаадыкчы күжүн чедип ап турар. «Театр болгаш көрүкчү» деп чүүлдүң орнунда ам «театр — культура — көрүкчү» деп билдинип тып келген. Бистиң чуртувустуң 500 ажыг профессионал шии болгаш мугалыг театрлары боттарының уран чүүлүн калбак [illegible] бараан болдурган. Ооң көрүкчүлери — чылдың-на 115 млн. кижи чедип турар.

Тываның хөгжүм-шии театры сценага баштайгы шиилерни удур тургускаш-ла бараалгадып турганын улуг назылыглар көңчүг эки билир. Виктор Көк-оолдуң, Салчак Токаның тургусканы кыска шиилери баштайгы үелерде көрүкчүлерге бараалгаттынып турган. Ам көрүнер даан, бистиң тыва дылда бижиттинген шиилерден аңгыда, орус, совет болгаш [illegible] шиилерин бистиң көрүкчүлеривис коор аргалыг апарган. 1936 чылда ажыттынган театр студиязынга амгы театрның [illegible] баштайгы билиглерни чедип ап, чоңга бараан болур оруун эгелээнин бисте билбес кижи чок. Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң улустуң артистери Кара-кыс, Максим Мунзук-тар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Монгальбиин. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Александр Лаптаң дээш өске-даа аттарны алап болур ийик. Ол ышкаш РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Николай Олей-оолду, РСФСР-ниң алдарлыг артистери Бонгар Хүргүлекти, Борис Балы Сагаанны. Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Екатерина Кенденбильни, Марьям Рамазанованы, Зоя Голубеваны дээш хөй-хөй аттарны бөгүн алап болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, амгы театрның чогаадыкчы составында каш салгалдың артистери демнежип ажылдап турар апарган.

Тыва театрның бүт кырынга туруп, чогаадыкчы өзүлдезинге ооң баштайгы чылдарында Совет Эвилелинден чалап келген режиссёр специалистер улуг [illegible] чедиргени чугаажок.

Театрның сценазынга орус болгаш делегейниң классиктериниң — Н. Гогольдуң «Ревизору», А. Островскийниң «Өнчү чок кызы», М. Горькийниң «Васса Железновазы», В. Шекспирниң «Ромео биле Джульетта»-зы, Ф. Шиллерниң «Кара саткыш болгаш ханы ынакшылы» дээш өске-даа хөй-хөй чогаалдарны тургускан. В. Көк-оолдуң «Хайыраан-бот» деп шиизи театрның репертуарында эрткен бүгү чылдарда хоктаналдыг берген.

Тыва театрның сценазынга Октябрь революциязының улуг баштыңчызы В. И. Ленинниң [illegible] Олег Намдарааның тургусканы биске кажан-даа уттундурбас. Бо чылгы 45-ки [illegible] көрүкчүлерге чаа шиилерни театрның чогаадыкчы коллективи бараалгаткан. Уругларга репертуар-биле байлакшып турарын айтып апаар. А. Гельманның «Бистер, адаанга ат салган нар...», М. Ворфоломеевтиң «Кежетелер» дээш өске-даа чаңгык эки тургускан көргүзүглерни мактавас арга чок. Бүзел чүл дээрге эки тургускан шиилер, амгы үениң чиг темалары репертуарга улам өлбээр ужурлуг. Көрүкчү-даа ону манап турар, үениң негелдези-даа ындыг.

Чогаадыкчы кадрларның [illegible] салыры [illegible] Театрның ат-сураа, көрүкчүлерге [illegible] бурузунуң ажылга бедик харыысалгалыг, бодунга чогаадыкчы [illegible] хамааржыр. Режиссёр кадрларның [illegible] чалыг, бедик негелделиг болуру онза чугула, актёрлар-биле ажылды шак ындыг үндезинге тургузар.

Ажылчы [illegible] коммунистиг кижизидилгезинге бараан болган, Тываның хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы коллективиниң мурнунда чаа улуг сорулгалар салдынган. Ол бүгү совет уран чүүл дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң тодаргайы-биле айыттынган.

ТЕАТРНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

УДАВАС

[illegible] театрының чогаадыкчы коллективи Делегейниң театр хүнүн болгаш театрның тургустунгандан бээр 45 чыл ооң күштүг ажылчы белектер-биле уткуп ап турарлар. Ооң тодаргай чижээ — ыраккы Мөңгүн-Тайга районга болуп эрткен театр хүннери болгаш орус бөлүктүң артистериниң Д. Стахорскийниң «Бүгү чүүл дээш харыылаар мен» (режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн), тыва бөлүктүң М. Ворфоломеевтиң «Кежегелер» (режиссёру—Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Сагды) деп амгы амыдыралды көргүскен, бедик утка-шынарлыг шиилерни көрүкчүлерге бараалгатканы.

Театр апрель айда көрүкчүлерге чаа белектерин сөңнээр. Орта бо хүннерде белеткел ажылдары чорупт турар чаа шиилер хамааржыр. Чоокта чаа республиканың алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты алган режиссёр Кадр-оол Сагды талантылыг драматург А. Вампиловтуң студент аныяктар амыдыралынга бижээни «Алды айның чаазында» деп аттыг психологтуг драмазын тургузар деп турар. Орус бөлүктүң кол режиссёру — Виталий Шкляр Ленинчи шаңналдың лауреады В. Шукшинниң чогаалын өзугаар «Эртен эрте оттуп кээрге...» деп шиини база-ла удавас көргүзери-биле кылып турар.

Аныяктарның [illegible] өзүлдезинге сагыш салыышкын — келир үеже кичээнгей. Аныяк артист Чыйгычы Ондарның шериг-патриотчу темага бижээни «730 дүннер, хүннер» деп шиизин аныяктар бөлүүнге идегээн, ооң режиссёру — аныяк артист Алексей Ооржак. Үк ажыл театрның чогаадыкчы ажылының кескү херечизи болур.

АРТИСТИҢ ОТЧЁДУ

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кенденбиль — көрүкчүлерниң ынак артистериниң бирээзи. Ооң А. Островскийниң «[illegible]» Катеринаазы, А. Арбузовтуң «Иркутскиге болган төөгүзүнде» Валязы болгаш [illegible] овур-хевирлери көрүкчү бүрүзүнүң чүрээнде чурттап чоруур. Хоочун артистиң чогаадыкчы отчёдун эрттиргени солун болган. Артистиң ажыл-амыдыралы-биле көрүкчүлерни театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн таныштырган. Театрга [illegible] айтырыглар салып, ооң мооң соңгааргы планнарын билип алган.

Чыылганнар М. Ворфоломеевтиң «Кежегелер» деп шиизин сонуурган көрген болгаш Е. Кенденбильдиң ойнап туразы Мотряның сценаларын алгыш [illegible] уткуп алган. Шии соонда көрүкчүлер ынак артизинге чаагай күзээшкиннерин бараалгадып, сценага дагын-дагын [illegible].

ШЕВЕРЛЕР ЦЕХТЕРИ

Хөгжүм-шии театрының коллективинде мурнакчы кижилер кайы хөй. Чаа шииниң салым-чолу, чедиишкиннери режиссёрлар, артистер, чурукчулардан аңгыда, дыка хөй өске ажылдакчылардан база хамааржыр. Борта чижек кылдыр шеверлериниң — дааранычыларның, чазаныкчыларның цехтерин чугаалап болур. Ол цехтерниң ажылдакчылары чогаадыкчы, билдилиг ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны ак сеткилдиг күүседип, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Даараныкчыга цехтиң эргелекчизи Н. Ткаченко хөй чылдарда ажылдап келген. Ооң дузалакчылары — Т. Сат, Н. Кураева. Цехтиң эвээш-даа болза найыралдыг коллективи [illegible] маадырларын ой-шаанда хепкерип, чурукчуларның эскизтерин өзугаар нарын ажылдарны кылып турар. Эң ылаңгыя шаандагы үелерниң хептерин ол хевээр быжып, даараары бедик мергежилди негээр болгай. Дааракыкчылар [illegible] талдыг күүседип келген.

Чазаныкчылар цехи база-ла мурнакчы цех. Ооң эргелекчизи Н. Давыы-оол үк ажылда дөрт чыл ажылдап, мергежилин бедип келген кадр. А чурукчу-макетчи Э. Мунзук ында оя ажыг чыл ажылдап турар. Оларның дузалакчызы Н. Лаклар. Бо цехке анаа-ла бөдүүн чазаныгга ажылдары эвес, а уран-шевер, тывынгыр-сагынгыр чорук негеттинер.

Үк цехтерниң таарымчалыг ажылдаарынга тускай дериглелиг мастерскаяларны [illegible]. Ындыг мастерскаялар театрның ам-даа ажыглалга кирбейн турары — дузалал ажыглыг бажыңының чаа тудуунда планнаттынган. Тудугну доостуруп чеченкейн манап турар бис.

КЕМЕРОВОДА

Бо хүннерде Кемерово хоорайга Чөөн болгаш Барыын Сибирьниң театрларының зоналар аразының [illegible] конференциязы болуп эртер. Ол девискээрниң театрларының төлээлери «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери болгаш көрүкчүлерниң идей-эстетиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле Сибирь театрларының сорулгалары» деп айтырыгны чугаалажыр. Ол конференцияда бистиң театрның төлээлери — театрның кол режиссёру С. Оюн, орус бөлүктүң кол режиссёру В. Шкляр, чогаал кезээниң эргелекчизи В. Серен-оол, режиссёр К. Сагды киржип турарлар.

В. БОЛАТ.

ЧАШТАРГА

Сөөлгү чылдарда аныяк көрүкчүлерге [illegible] шиилерже театр кичээнгейин салып келген. Ооң бирээзинге сураглыг совет чогаалчы Сергей Михалковтуң «Үш хаванак» деп хөгжүмнүг тоол-шиизи хамааржыр. Ол—садик назылыг болгаш эге класстарның өөреникчилеринге таарымчалыг чүүл. Ону орус-даа, тыва-даа дылдарда ойнап турар. Херек апарганда орус, тыва ийи бөлүк аңгы-аңгы-даа ойнай бээр. Тургускан режиссёру — Людмила Бузина.

С. Михалковтуң «Үш хаванактарын» орус бөлүктүң артистери Улуг-Хем районнуң аныяк көрүкчүлеринге ойнап турар — театрның [illegible] часкы дыштаныылга [illegible].

ЧУРУКТАРДА: А. Гельманның «Бистер, адаанда ат салганнар...» деп шиизинден көргүзүг; тыва бөлүктүң чоокта чаа тургусканы, М. Ворфоломеевтиң «Кожегелер» деп шиизинден көргүзүг.

Ю. КОСАРЬКОВ болгаш В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ОЗАЛ-ОНДАК БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Чаа дүшкен. Хемнер хожу удавас адып эгелээр. Ынчангаш сугга озал-ондак болдурбазының хемчеглерин баш удур ап чорудары чугула. Ол талазы-биле чорудар хемчеглерни сугга дүшкеннер камгалаар район чөвүлели ажылдап кылгаш, планны тургускан. Ол айтырыгны чугаалажып көрүп тура, чөвүлел эрткен чылда ажылын түңнээн.

Ниитизи-биле чөвүледиң ажылында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар эвээш эвес. Чижээ, район девискээринде хемге эштиринге таарымчалыг черлер тургустунмаан. Камгалал постузу ажылын негелдеге дүүштүр тургуспайн келген. Сугга озал-ондак болдурбазын, ону чайладырын көргүскен кескү агитацияны районда тургусканы негелдеге ыракта дүүшпес. 1980 чылда район девискээринге янзы-бүрү чылдагааннар-биле сугга озал-ондак болганындан амы-тынын оскуптаннарының саны чурттакчы чоңга хамаарыштыр алыр болза, хөй болуп турар.

Сугга дүшкеннер камгалаар чөвүлел үстүнде чүүлдерни өөренип көргеш, район девискээринде бүдүрүлгелерге, албан организацияларга, ажыл-агыйларга сугга дүшкеннер камгалаарының эге организацияларын четчелеп тургускан. Бо чылдың мартының эге хонуктарында хеме башкарыкчыларының билиин бедилер курстар ажылдап эгелээн. Ооң-биле кады район девискээринде хуула хеме ажыглап турар кижилерниң, албан организацияларның бүрүткелин чөвүлелдиң кежигүннери чорудуп турар. Бо чугула айтырыглар-биле кады Чаа Шагаан-Арыгның тургузукчуларының талазындан хааглыг эштир бассейн тургусса деп айтырыгны чугулдап көрүп турар бис. Бир эвес үк бассейнни тургузуптар болза, улуг-даа, биче-даа кижилерни эштип өөредириниң аргазының тургустунуп келири чугаажок. Сугга дүшкеннер камгалаар район чөвүлели үстүнде хемчеглерни амыдыралга боттандырбышаан, хемнерге озал-ондак болдурбазын хандырар.

К. ОШАРОВ,
сугга дүшкеннер камгалаар чөвүлелдиң даргазы.
Улуг-Хем район.

КОНКУРСТАРНЫ ЭРТТИРИП...

«Сүт-Хөл» совхозтуң директору, партком, профэвилел комитеди, бот-башкарылгалыг хөй-ниити организациялары ажыл-агыйның девискээринге транспорт озал-ондак болдурбазының айтырыын ылаңгыя кичээнгейге алган болгаш ол талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар. Чижээ, совхозтуң чолаачыларының, механизаторларының орук шимчээшкининиң дүрүмнериниң хамаарыштыр билиин кииаар өөредиглиг конкурстарны организастаары чаңчыл апарган. Ындыг конкурс совхозтуң Культура бажыңынга чоокта чаа болуп эрткен. Ооң киржикчилери — чолаачылар, механизаторлар болгаш транспорт башкарарынга чаа өөренип чоруур аныяктар аңаа орук шимчээшкининиң дүрүмүнге билиин шенешкен. Бо конкурс ылаңгыя арга-дуржулгазы эвээш аныяк чолаачыларга өөредиглиг болган. Ол кежээ чүгле транспорт башкарар кижилерге эвес, а орук шимчээшкининиң база бир кол киржикчилери чадаг кижилерге ажыктыг болган.

Сүг-Аксы ортумак школазында өөреникчилерге орук шимчээшкининиң дүрүмнерин өөредирин эки тургускан. Башкы Х. С. Ондар ол ажылды байдалдыг удуртуп, өөреникчилерге орук шимчээшкининиң дүрүмнериниң талазы-биле ханы билигни берип турар. Ооң түңнелинде үстүкү класстарның хамдык өөреникчилери транспорт башкарарынга хандыкшып, чолаачының мергежилин чедип алырынга белеткенип турарлар.

Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ ажылдакчылары совхозка доктаамал кээп турар болгаш чолаачылар, механизаторлар ортузунга тайылбыр ажылын бичии эвес тургускан. Совхозтуң девискээринде транспорт шимчээшкининиң байдалын түңнеп, эки ажылдыг чолаачыларны олар шаңнап-мактап турарлар.

Б. САТ.
хөй-ниитичи автоинспектор.
Чөөн-Хемчик район.

Редактор В. С. ШАРАВИН

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

МАРГЫЛДАА, КЕЖЭЭ

Частың таныжы, чылыг хүннер Тес-Хемниң карак четпес ховуларын, дагларының эдээн белзендире берген. Спортчулар бойдустуң бо таарымчалыг үезин [illegible] чаагай үези деп санаар. Самагалдайжылар часка тураскаат-кан спортчу маргылдааларны эрттирип. ГТО-нуң нормазын [illegible] 132 ажылчыннар [illegible]. Хаакка эр улустуң 5 километрге чарыжынга—57, [illegible] ортузунга 17 кижи 3 километрге маргышкаан. Эр улустан Алексей Санчат (районнуң мяш ажылдыг чери), Владимир Санчат (КМК-1070) алышкылар 1-2 дугаар черлерни үлешкен. А шацналдыг 3-кү черни Кара-оол Лапчаа (райкүүском) алган.

Бөөлалга маргылдаазы база болган. Аңаа 61 адыгжылар киришкен. Алыр ужурлуг 50 садан Алексей Санчат 48-ти аткаш тиилээн. О. Очур-оол аңаа ийи сан чедирбейн 2-ги черни ээлээн. 45 санныг А. Марчын 3-кү черде.

Кежээ Самагалдайның Культура бажыңынга спортчу кежээни ВЛКСМ Тес-Хем райкому, районнуң спорткомитеди чедимчелиг организастаан. Аңаа бокс секциязының тренери Виктор Оюнга удурткан аныяктарның [illegible] бокска көргүзүглери солун эрткен. Спортчу викторина, спорттуң [illegible] эстафетазы база болган. Коллективтерниң аразынга социалистиг [illegible] түңнелдерин үндүрген. Орта байырлалдыг байдалга школаның, районнуң мяш ажыл-агыйның чериниң, райкүүскомнуң спортчу [illegible] хөй-хөй активчи аныяктарны шаңнап мактаан.

М. ТИРЧИН

Кино

МАРТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Генерал Шубниковтуң корпузу» 9.30, 11.40, 13.50, 16.00, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.00, 12.10, 15.20. «Доштуң бичии уруу» 10.30, 13.40. «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Экипаж» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин [illegible] бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк уланнышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 2—3 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк уланнышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—1 градус соок болур.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярск хоорайның № 2 ортумак профессионал-техниктиг училищези (хемчилер белеткээр) 1981-1982 өөредилге чылында сургуулдар чыып турар.

Енисейниң Ленин орденниг хем пароходствозунга ажылдаар даразында тускай эртемниглерни училище белеткеп турар:

8 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 3 чыл) башкарыкчы-мотористерге өөредир. 15,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

10 класс доосканнарны (өөренир хуусаазы 1 чыл) башкарыкчы-мотористерге, суднолардың радиостанцияларының радио-операторларынга, судно-корпусник-септекчи- дузалакчыга өөредир.

17,5 харлыг оолдарны хүлээп алыр.

8 класс доосканнар, училищеге киргеннерни болгаш суднокорпусник-септекчи - дузалакчыга өөренирлерни хүнде үш катап чемгерер, флоттуң форма хеви-биле хандырар.

Училище тускайлаттынган кабинеттерлиг, лабораторияларлыг, слесарь ажылдары кылыр мастерскаяларлыг, спортчу комплекстиг, чаагайжыды туттунган общежитиелиг, столоваялыг, клубтуг.

Училищеде техниктиг чогаадыкчылганың, бот-тывынгыр уран чүүлдүң болгуннери болгаш спортчу секциялар (хоккейниң хаактың, хостуг хүрештиң, бокстуң) ажылдап турар.

Бүдүрүлге (эжиндиришкин) практиказын сургуулдар амгы үениң теплоходтарынга эрттирер.

Училищени доосканы соонда күзелдиг кижилерни өөредилгезин уламчылаары-биле Астраханьның индустриалдыг-педагогика техникумунче, суг транспортунуң инженерлериниң Новосибирскиде институдунче болгаш ооң-даа өске өөредилге черлеринге өөредип чорудуп болур. Доозукчуларга ортумак тускай эртемниг дипломун тывыскыр.

Училищеге өөренип кирерде даразында документилерни эккээр.

Школаны доосканының дугайында херечилел (аттестат).

Паспорт (төрүттүнгенин дугайында херечилел).

Школадан характеристика.

3х4 хемчээлдиг 8, 5х6 хемчээлдиг 3 фото-чурук.

Чурттап турар черинден справка.

Өг-бүлезиниң дугайында справка.

№ 286 майыкка ээчи справказы.

Документилерни 1981 чылдың май 20-ден эгелеп хүлээп алыр. Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 650010, Красноярск хоорай-10. Столовая кудумчузу-73. Хоорайның № 2 ортумак профтехучилищези.

Доктаар чери: «Цирк» азы «Затон».

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ЧЫЫП ТУРАР.

Дээди школаларга өөренириниң хуусаазы дөрт, а ортумак өөредилге черлеринге — ийи чыл. ИХМ органнарынга ажылдаар юридиктиг дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни школа белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш [illegible] хар чедир назылыг. Совет Армияга албан эрттирген, эрттирбээн-даа, ортумак эртемниг, кадыкшылының байдалы-биле ИХМ органнарынга ажылдаар болур чорук кижилерни хүлээп алыр.

Кирериниң шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган болгаш үстүнде айыткан өөредилге черлеринге дыынакчылар кылдыр хүлээп алдынганнарны Совет Армияга албан эрттиреринден хостаар.

Волгоградтың, Горькийниң, Рязаньның, Хабаровскийниң дээди школаларынга, а ол ышкаш Новосибирскийниң, Орелдуң, Воронежтиң, Елабуганың, Барнаулдуң, Саратовтуң ортумак школаларынга үстүнде айыткан негелделерге таарыжыр, шериг албаның эрттирген чо кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирип турарлар конкурстуг шылгалдалар дужаар: орус дылга болгаш литературага (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге, даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга кирерлер), а Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезинге кирерлер ССРЭ төөгүзүнүң орнунга математикага (аас-биле) дужаар.

Дээди өөредилге черлеринге кирерин күзээннер 1981 чылдың апрель 30-ге чедир, а ортумак школаларга өөренирин күзээннер май 30-ге чедир медицина комиссиязын эртери-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге келир болгаш даразында документилерни эккээр:

калыкшылыңның дугайында [illegible] справканы, ортумак эртемниң дугайында аттестат (болу-биле), шериг билеәи азы кирр бижиткен херечилел, бүдүрүлге болгаш партия-комсомол характеристиказы (сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден). 3х4 хемчээлдиг борт чокка тырттырган 3 фото-чурук, СЭКП азы ВЛКСМ хоорокомунуң, райкомунуң өөредири-биле чорудкан бижик.

Кирериниң экзаменнерин хүлээрү-биле Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинден бижик алган кижилерге Кызыл хоорайдан өөредилге черинче турар черинге чедир баары болгаш дедир келири халас.

Конкурс эрткеннерни дыңнакчылар кылдыр хүлээп алыр болгаш халас аъш-чем-биле, хеп-биле болгаш ниитиниң чурттаар бажыны-биле хандырар. Ооң аңгыда айда 40 рубль стипендия бээр.

Айтырыгларны Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинче чорудар. № 204 кабинет. телефоннары: 2-10-71, 99-23-88.

телевидение

МАРТ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги суплээшкин. 9.05—**«Чажыт обком ажылдап тур».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. —«Улуг отряд». [illegible]—12.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00—**«Орус дылды өөренип тур бис».** Телекичээл. 12.15—14.30 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.50 — **«Моол-биле ужуражылга».** Кинопрограмма. 15.20—**«Шыдыраа школазы».** 15.50—**«Горнистер, харыылаңар!»** 16.20 — **«Орус чугаа».** 16.50—Уруглар фильми. **«Ийиги чылчы, ийиги классчы Иван Семеновтуң амыдыралындан үш чартык хүн».** Уран-чечен телефильм. 18.15—**«Кижи болгаш хоойлу».** 18.45—**Бөгүн делегейде.** 19.00—**«Ажык чугаа».** СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, СЭКП ТК-ның кежигүнү В. А. Затловтуң удурткан бригадазы дамчыдылгага киржир. 19.45—**«Чажыт обком ажылдап тур».** Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы—**«Партизаннар».** 21.00 **«Үе».**—Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

21.35—**«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».** Дамчыдылга. 22.05 — 22.30 — Телеменю. 22.45—**«Ырлап турар раковина».** Документалдыг телефильм. 23.00—футболга ССРЭ чемпионады. **«Динамо»** (Тбилиси)—**«Динамо»** (Минск). 2-ги ужуражылга. Тбилисиден дамчыдылга. 23.45—**«Бинир-биле-даа, хирээ-биле-даа».** Документалдыг фильм. 00.00—01.00—Маңныг хоккейге ССРЭ чемпионады. Түңнел оюн. **«Енисей»** (Красноярск)—**«Болтик»** (Швеция). 2-ги ужуражылга. **«Олимпий»** спорт комплекизинден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

19.00—**«Аныяк ленинчилер».** 19.30—**«Бис база-ла Спаскиден бис».** Фильм-концерт. 20.00 — **«Горькийниң өлчүү—Андреева».** Документалдыг фильм. 21.00—**«Флуераш».** Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

21.35—22.30—**«Ыры биле кижи тудуушу».**

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-[illegible], 2-21-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-28-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00928.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 72 (11570) | 1981 чылдың март 26, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ АЖЫЛДАП ТУР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА) Орбитаның «Салют-6» — «Союз Т-4» — «Союз-39» эртем-шинчилел комплекзинге каттышкан экипажтың ажыл хүнү март 24-те Москваның-биле 11 шактан эгелээш 23 шакка чедир уламчылаан.

Хүннүң программазында — станцияның бөрт системаларын контрольдаары, медицина шинчилелдери болгаш биологтуг шенелделер, күш-дамырның сула шимчээшкиннери, кино-фото чурук тырттырыышкыннары, анда көрүп хайгаараашкыннар кирген.

Деңзи чектуң байдалдарынга организмниң чаңчыктырарының онзагай чүүлдерин өөренип шинчилээр сорулга-биле Владимир Джанибеков биле Жугдэрдэмидийн Гуррагча каш-даа медицина шинчилелдерин, ол ышкаш «Биоритм» дээр шенелдени кылган.

Владимир Коваленок, Виктор Савиных нарын үнүштер-биле чогуур сайгарылгаларны күүседип, Черниң бойдус курлавырларын шинчилээрниң болгаш долгандыр турар бойдусту өөренип көрүүнүң программазын ёзугаар дыка хөй бөлүүн хайгааралдаашкыннарны эрттиргеннер.

Дүъш соонда кол экипажтың кежигүннери күш-дамырның сула шимчээшкиннерин, а соонда каттыжып берген экипажтың кежигүннери кино-фото чурук тырттырыышкыннарын кылган.

Космонавтылар ол кежээ телевизионнуг репортажка кирип, «Салют-6» станцияга кылдынган эмнелге-биологтуг шинчилелдерниң дугайын чугаалааннар.

Эштер Коваленок, Савиных, Джанибеков, Гуррагча оларның кадыкшылы байдалы эки болгаш омак-хөглүг ажылдап чоруурлар.

Чер чоогунуң орбитазында шинчилелдер программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

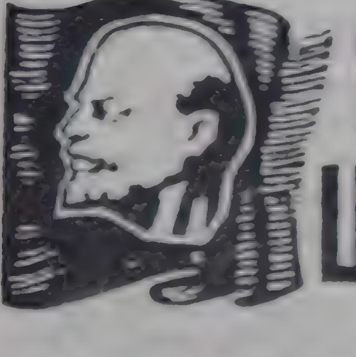

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ЧАС МАНАВАС

1981 чылда кодээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкинниг чорудар дээш кышкы үеде кодээ ажыл-агый техниказын база механизатор кадрларны эй-шаанда болгаш шынарлыг белеткээр талазы-биле Бии-Хем районнуң совхозтарының болгаш сельхозтехниканың район каттыжыышкынының механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының [illegible]рының республиканың механизаторларының кичээнгейин ам-даа хаара тутпушаан. Частың бо хүннеринде социалистиг чарыш улам-на калбарган.

Кызыл районда «Көк-Тей» совхоз 32 тракторлуг, оларның ниити капитал септелгени чорудары планнаттынган. Марттың 16-га чедир ол план күүсеттинген болгаш сес трактор немей септеттинген азы септелге планы 180 хуу күүсеттинген. Ынчангаш трактор септээрини талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черин «Көк-Тей» совхоз алган. Ийиги черде — 22 трактор септээр турган, 36-ны септээн «Тиилелге» совхоз. Ук совхозтуң тракторларының 29-зу капитал септелгени эрткен.

Кызыл районнуң чеди совхозунуң хөй кезии септелге планын күүседип алган. Бо хүннерге чедир трактор септелгезин дооскан чаңгыс-ла район ол. Оон дараазында черни ук планны 79 хуу күүсеткен Чөөн-Хемчик ээлеп турар. Ниитизи-биле трактор септээр планны республика 69,8 хуу күүсеткен — эрткен чылдың деңнелинден үш-ле хуу ажыг.

Трактор септелгези Өвүр районда эң-не оожум, чүгле 27 хуу. А Мөңгүн-Тайга 22 тракторунуң чаңгызын-даа септевээн. Тожу, Тес-Хем районнарда байдалды база чүгээр дээр арга чок. Республикада чеди-ле совхоз трактор септээрин дооскан.

Андазын септелгезиниң байдалы мун-не чүгээр, 82 хуу. Ынчалзажок ук планны дөрт-ле районнуң күүсеткени база дүвүренчиг. Ылангыя Таңды, Каа-Хем, Кызыл ышкаш тараалаң районнарда бо ажыл органызаң чок.

Андазын септээрин Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарының совхозтары шупту бүрүн дооскан. А эң соолгу черде — планың 22 хуу күүсеткен «Кызыл туг», 21 хуу күүсеткен «Нарын» совхозтар.

Сеялка септелгези ниитизи-биле эрткен чылдагыдан оожум — 71 хуу. Ук планны Барыын-Хемчик, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнар күүсеткен. Ынчалза-даа оларның сеялкаларын шуптузун кадар-даа болза, чамдык совхозтарнындан безин эвээш болгай. Сеялка септээрин 22 совхоз доозупкан, а «Коммунизмниң херели» 22 хуу, «Бурунгаар» биле «Кызыл туг» совхозтар 37—37 хуу күүседип, хожудап турар.

Картофель олуртур машиналар республикада хөй эвес. Оларның 32-зи септеттинген азы ол талазы-биле план 61,3 хуу күүсеттинген. 799 культиваторнуң 520-зи белен. А автомашина септелгези эрткен чылдың деңнелинден элээн оожум — чүгле 38,9 хуу. Бо талазы-биле планны «Алдан-Маадыр» — 3,4 хуу, «Октябрьның 30 чылы» — 6,7 хуу, «Өөк» — 4,3 хуу, «Чаа орук» — 6 хуу күүсеткен. «Ак-Чыраа», «Кара-Хаак» совхозтар биле куш фабриказындан өске автомашиналар септелгези дооскан чаңгыс-даа ажыл-агый республикада чок.

Он бирги беш чылдың баштайгы чазының хову ажылдарынга белеткелдиң байдалы мындыг-дыр. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар [illegible]

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ ТУГУН Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң хойжузу **Шактар-оол Саая**ның чедиишкининге алдар болдуруп көдүрген.

Мурнакчы хойжу Шактар-оол Өшкү-Сааровичиниң төрүүр 278 хоюнуң 268-зи төрээн болгаш оон 278 хураган менди алдынган.

Мурнакчыларга деңнежиңер!

УЛУУН ШИЛЧИДЕР

№ 18 [illegible] Е. С. Бизяева бригадирлээн шеверлекчилер бригадазы чылдың эрткен ийи айынга 12,5 муң рубльдиң шеверлел ажылын кылыр турган 127 муң чедирип, планын 101,6 хуу күүсеткен. Бригаданың найыралдыг коллективи ленинчи коммунистиг субботник хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турар.

Бригада «кызыл суббота» хүнүнде камнап алган материалдары-биле ажылдаар болгаш, эвээш эвес ажылдарны ол хүн кылып, боттарының улуун беш чылдың фондузунче шилчидер.

Бистиң корр.

КАҢ «АЪТТЫҢ» БАШКАРЫКЧЫЗЫ

Судья холун бадырыптарга чоогунда турган бульдозерже Николай маңнапкан. Бодунуң үезинде хойну бүдүрген таныыры машина ооң мурнунда турган. Шимчедикчиниң хөделдир долгай каапкаш, холче дедир кагыышкынны ол дораан эскерип каан. Ооң чылдагааның хоочун механизатор билип каан, дизельди дораан-на ажылдаткаш, оңгар казарының маргылдаазынга кирже берген. «Красноярскстроймеханизация» трестиниң Красноярск крайда, Хакасияда, Тывада ажылдап турар муң-муң механизаторларындан эң эки алды бульдозеристер киришкен маргылдаага Кызыл чурттуг Николай Семёнов оңгар казарын бир дугаарында дооскан. Механизатор кадрларның мергежилин, теоретиктиг билиглерин практика-биле холбап билирин хынаар ол улуг маргылдаага Николай Семёнов ийиги черни ээлээш, Москвада УАЧД-те баар путевка-биле шаңнаткан.

№ 14 механизация эргелелинде бульдозерист, оожум, таваар бүдүштүг, хөй чугаага ынак эвес Н. Семёнов-биле шагдан бээр таныжар бис. Ооң-биле бир-ле дугаар ужурашкаш, чугаалажып, хөөрежип олура кайы чер чурттуунуң, каяа ажылдап чорааның сонуургаан мен.

— Авам чурту Ермаковск районда «Кызыл партизан» совхоз. Механизация училищезин дооскаш, аңаа бүдүн чартык чыл дургузунда трактористеп ажылдадым. Ажай-бүүрүл дагларлыг, ак-көк хемнериниң чурту Тыва дугайында хойну дыңнаан мен. Маңаа келгеш, 1962 чылдан бээр № 14 механизация эргелелинде ажылдап тур мен — деп чугаалады. Ооң-биле хөөрежип олурумда, чанымда олурган күдер-шыырак эр күчүлүг бульдозеринге саадапкаш, ону эптиг-биле башкарбышаан, улуг-улуг оңгарларны казып-хоорп турда, Элегес-Аксында туүйбу заводунче баар орукту дескилеп, «Тыва дег-дүгүр» комбинаттың тудуун тудар черниң оңгарын казып, чай чок ажылдап турган үелери мээң сагыжымга кире дүшту.

Найысылалдың он ийи дугаарлыг кварталының тудугларынга хоочун механизатор төлептиг үлүүн база киирген. Ук черниң хөрзүнү алезиннелчек болганындан чамдык хөй каът бажыңнарны адагаштар кырынга тудары негеттинип келген. Ынчан № 14 механизация эргелелинге адагаштар тургузар чаа техника келген. Эргелелдиң механизаторларының аразындан ооң тургузуун билир болгаш аңаа ажылдап чораан кижи чок болган. Билбези техниканың нарын дериглелерин шиңгээдип алгаш, аңаа ажылдаары ындыг амыр эвес херек. А Николай Семенов чаа техниканы башкарарын шиитпирлеп алган.

Хоочун механизатор таваан адагаштар кырында салган баштайгы бажыңнарны тударынга төлептиг үлүүн ынчаар киирген. Нарын техниканы башкарарынга чүгле боду өөренип алгап эвес, өжин база өөредип каан. Планныг онаалдаларын доozур болгаш ажыр күүседириниден аңгыда эдилээн техниказынга хумагалыг болуп, кывар-чаар материалдарны камнап ап келген. Хөй чылдарда ажылдап келген болгаш ооң арга-дуржулгазы улуг. Бодунуң билир чүүлдерин эш-өөрүнге күзелдиг-биле айтып бээр.

Беш чылдың планныг даалгаларын 4,5 чыл иштинде күүсеткен мурнакчы механизаторнуң турууп эргелелдиң хүндүлел самбыразында аскан. Николай Семёнов мурнакчы бүдүрүкчү боорундан аңгыда идепкейлиг хөй-ниитичи. Партбюро кежигүнү Н. Семеновтуң удурткан бүдүрүлге сектору машина-техниканың чогуур үезинде ажылче үнген турарын, механизатор кадрларның эдилээн техниказынга камналгалыын, кывар-чаар материалдарны хумагалыг чарыгдаарын доктаамал хынаалдага алган.

Бир-ле катап Николайның бажыңынга чеде бергеш, Лариса, Люда адашкыларның ногаа тарывыр чалды кылып турарын сонуургадым. Күчүлүг бульдозерни башкарып келген холдар бичии хүүр-эчигеш-биле хөрзүн өжип орарын көргеш, дыка магададым.

— Бульдозерге ажылдаарга кайы хире солун, Николай Тимофеевич? — деп чугаа эреп айтырдым.

— Солун болбайн канчаар. Ооң «дыынын» туткаш олурупканымда хуулгаазын күчүтенге дамейлеже бээр мен. Шыңзаан пайн олур силер бе? Ындыг-ла ындыг. Ол күчүлүг техника-биле бүдүрген үүлем аас-кежиктиг сеңээ шаңнаар. Чырык чер кырында тайбың күш-ажыл биле аас-кежиктен артык чүү бар деп?

Күш-ажылдың хоочуннарының бирээзи, хоочун таныжым — № 14 механизация эргелелинде мурнакчы бульдозерист, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи Николай Тимофеевич Семёнов ынчаар чурттап, ажылдап чоруур.

Ю. ТОМИН.

ЧУРУКТА: бульдозерист Николай Семёнов.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

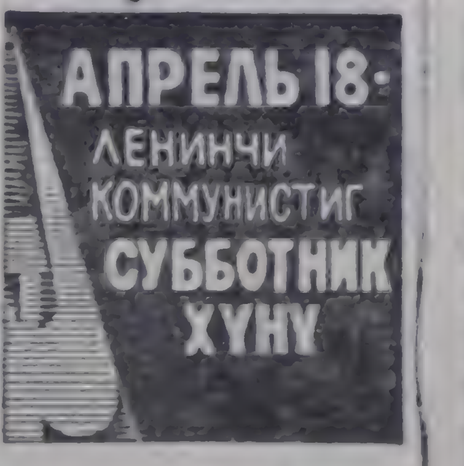

ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЖИР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскаатман коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин Чаданаың районнар аразында Сельхозтехника каттыжыышкынының коллективи изиг-биле деткээн. Олар апрель 18-те коммунистиг субботникче органызасты-биле үнерин шиитпирлээннер.

Ол хүн ажылче шупту 92 кижи үнер. Септекчилер, монтажниктер боттарының ажылдаар черлеринге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар. Ол бүдүрүлгениң кол салбыры — септелге мастерскаязының коллективи субботник хүнүнде күш-ажылчы маргылдааны баштавышаан, техника септелгезин чүгле эки шынарлыг чорударын шиитпирлээн. Септекчилер ол хүн бир тракторнуң капитал септелгезин кылып доозар база ГАЗ-51А маркалыг автомобильдиң 2 моторун септээрин хүлээннер.

Фермаларда дериг-херекселдериниң техниктиг ажаалдазын чорудар станцияның слесарьлары ол хүн онаашкан ажылдарын бедик шынарлыг кылып чорударынга белеткенип турарлар.

Оон аңгыда субботник хүнүнде албан-хаакчылар бүдүрүлгениң девискээрин аштаар, арыглаарынга, бажың-балгатты аштааш-турузунга кирерлер.

Коммунистиг субботник хүнүнде коллектив ниитизи-биле 1251 рубльдиң продукциязын бүдүрер, 351 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Н. ООРЖАК.

Эш А. И. Ванжаны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Альберт Иванович Ванжаны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы албан-хүлээлгезинден өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.

1981 чылдың март 25.

ОРБИТАДА НАЙЫРАЛ БАЖЫҢЫ

Чер чоогунуң орбитазында «Салют-6» станцияга өөрүшкүлүг ужуражыышкын болуп, каттышкан совет-моол экипаж ажылдап эгелеп турда, Москвага таптыг-ла дүн ортузу турган. А оон бетинде космонавтылар эвээш эвес ажылдаан. В. Джанибеков биле Ж. Гуррагча ужудуп үнгеш, кашта шак удаан, скафандрларын уштунган. Оттуп келгеш, элээн каш муң километр ырактан чоп чораан «Салют-6» станция-биле харылзааны тудуп. «Салют-6»-ның ээлери В. Коваленок биле В. Савиных он ховук дургузунда каттышкан экспедиция бирги хүнүнден эгелеп долу күш-биле ажылдаарынга бүгү чүүлдерин кылган. Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң эртемденнериниң белеткээни шенелделерин чорударынга херектиг дериглерни «Прогресс-12» корабльден дүжүрүп, турар черлеринге эптеп салгылаан. Космонавтылар станцияның бүлүң бүргүзүн сордурукчу-биле ылаптыг аштап арыглаан.

Ужудуушкун башкарар төптүң биле В. Коваленок биле В. Савиныхтың он хонук дургузунда кылган ажылдарының улуг даңзызын көргүсту. Уткуулгага белеткелдерден аңгыда, олар хөй санныг профилактика ажылдарын кылган: маңнаар оруктуң кижээлезин солаан, башкарылга системазында, хүн батареяларында, телевидение блоктарында чамдык хуусаазы эрткен херекселдерин алыргаш, орнунга тураларын салган.

«Тутчулга ээлчээзинин» инженерлери болгаш операторлары чоокшулажыышкын дээш харысалгалыг система бүргүзүн барык секунда санында хайгаарап, хынап турдулар. Башкарылга төвүнүң кол залынга МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмөнх баштаан моол делегация база чедип келген. Экспедицияның эртем программазын белеткежип турган моол эртемденнер база мында. Чоокшулажыышкынның канчаар болуп турарын секунда бүрүзүнде хайгааралга алган моол космонавтының төлээ илеткелдери дыңналган.

Станцияже шилчиир мурнунда экипаж агаар эрттирбезин ылаптыг хынаан, базыышкынның деңнештирген. Станцияның экипажы эштерин уткуп алырынга шагда белен. В. Коваленок люктуң аксында, а В. Савиных люктуң халывынга четтикпейн, дээп каап чораан. Люктуң халывы ажыттынары билек Ж. Гуррагча станцияже казыргы дег ужудуп кириг келген. Оон холунда ССРЭ биле Моолдуң туктары кыдыл-лак челээш боолт каягалап чораан.

Эштер Л. И. Брежневке болгаш Ю. Цеденбалга орбитадан космосчу байыр чедиришкинниң каттышкан экипажтың командири В. Коваленок номчуурга, орбитада найыралдың тудуглаачал бажыңында чыылган дөрт космонавт кууржаттажыпкан. Аңгы-аңгы ийи чурттуң удуртукчуларының бортче дамчыткан байыр чедириишкинниң эпилүктер кодурлуушкунуң хүлээп алган болгаш чаагай күзээшкиннер дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Аңгы-аңгы ийи улустарның найыралын космос орбитазынче чедире берген экспедиция ажылдап эгелээн.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.

СЭТА-ның корр.

Ужудуушкун башкарар төп.

ЧУРУКТА: «Союз-39» космос корабльның экипажы — корабльдиң командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы В. А. Джанибеков (солагай талада) болгаш космонавт-шинчилекчи, МАР-ның хамаатызы Жугдэрдэмидийн Гуррагча ужудуушкун мурнунда Звёздный хоорайда Ю. А. Гагаринге тураскаалдың чанында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ЧЭЭРБИ ҮШКҮ ЧЫЛЫНДА

Кежээкинниң чеди шак. Хүн ам-даа ашпалак. Часкы чылыг хүннүң херелинге эрээн хар кыштаг өлээнде, ооң кедээзинде хавактарда, мээстерде кылаңайнып, бусталып чыдар. Даштын чылыы дегет.

Кыштагда делгем, эрээлэрээл улуг хой кажаазы. Кажааның иштинде ийи кезек черде кожа-кожа үзүктээштер, оларда элээн каш чаш хураганнар тудум-тудум кылдыр азып каан кадар сиггениң, көк суланы чип турар. Хой кажаазының бир эрээлинде доругэ берген, шуптузу кара-кара баштарлыг, бир түң ак хураганнар. А бо 260 ажыг хураганнарның ээлери — ажаакчылары Артис Семиитовна Хертек (хойжунуң өөнүң ишти, дуржулгалыг сакманчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижииниң эдилекчизи) база Дыртына Мага-Шириевна Биче-оол (Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Туг, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң база хөй медальдарның эдилекчизи, хоочун сакманчы, персональдыг пенсионер) олар.

Бо арга-дуржулгалыг, кежээ, кызымак сакманчыларның ачызында хураганнар хоравазы, шупту онча-менди.

«Малчын» совхозта адыг-сураа алгып-сурагжаан ол сакманчылар кодан хураганнарны шактап чемгерип өөредип алган.

Оларже үнген кодан хой өзенче киргелекте, бо сакманчылар кажаа иштинде хөй чаа хураганнарны сиген, көк-сула-биле чемгерип, суггарып турда, ажыл мырыңай төнмес.

Кыштагның кедээзинде улуг сыныш адын Ак-Баштыг дээр. Ол, шыңгаанда, бедик сын — далай деңнелинден үш муң ажыг метр бедикте турар. Сыныш электеринден үш чүс ажыг хой шуужуп баткаш, ам кажаазының чанында чедип келген, эмзирер дээш хураганнарын четтикпейн манап турары бо.

Кодан хойнуң ээзи, Мөңгүн-Тайганың «Малчын» совхозта дуржулгалыг хойжу, коммунист, улус депутаттарының район Совединиң күүском кежигүнү Мочак-оол Донгакович Биче-оол өөнче кирип, шиг шайын вартап орар аразында, оон-биле ужуражып, чугаалаштым.

Мочак-оол Донгакович Биче-оол оңгу беш чылдың планнарын, социалистиг хүлээлгелерин бүрүн ажыр күүсеткен. Оңгу беш чылда 1019 хураган доруктуруп өстүрер планын ол 1242 башка чедирип, күрүнеге планын 121,9 хууга күүседип, пландан 223 баш хураганны ажыр өстүрген. Ол ышкаш 1968 кг дүк дужаар турган херек кырында 2283 кг дүктү дужаап, пландан 375 кг-ны ажырган. Хойжулар аразынга калбарган чарыштың тиилекчилериниң аразынга кирген.

М. Д. Биче-оол бодунуң хойжулаашкынының чээрби үшкү чылында — он бирги беш чылдың баштайгы чылында мал кыштаглаашкынын база эки эрттирип турар. Бо хүннерге чедир ол 264 хураганны менди доруктуруп турар. Коданда хоюнуң деңгел-кужу ам-даа эки. Өлек-кыштаавда сиген-ширбиниш, көк-сула, хоолулуг чемнер, дус четчир.

— Ам кол сорулга болза, хамык кошту малдың төлүн менди камгалап алырынче, деңгели баксырап, арып орар хойларның азырал-тежээлинче кичээнгей салыры — деп М. Д. Биче-оол түннелинде чугаалады.

А. БЕГЗИ.

Мөңгүн-Тайга район.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары» деп ном

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары» деп ном үнген. Эш Л. И. Брежневтиң кылганы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге Төп Комитеттиң Отчёду, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткели, Мандат комиссиязының илеткели ол номда кирген.

Эш Л. И. Брежневтиң Отчёдунуң талазы-биле съездиниң резолюциязы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары» деп илеткели ол номда парлаттынган.

Чурттуң хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелиниң талазы-биле съездиниң доктаалы база ол документиниң съездиге бадылаттынган текизин парлаан.

Чурттуң коммунистериниң шуулганындан соңгуткан СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының составтарын, СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында информастыг дыңнадыгны, съездини хаарда эш Л. И. Брежневтиң чугаазын мында парлаан.

Ук номну Политиктиг литератураның ном үндүрер чери парлап үндүрген.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ-БИЛЕ

Армияга, ужар чүүлге болгаш флотка дузалаарының бүгү-эвилел эки тура шиитпирлелиниң кежигүннери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга чугула салыышкынны киирип турар. Олар чаа беш чылда бедик сорулгаларны чедип ап, партияның төлевилээн сорулгаларын чедиишкинниг күүседирин күзеп турарлар. ДОСААФ-тың Москвага чаа болган пленумунуң киржикчилери ол дугайын чугаалаан.

Чурттуң коммунистериниң шуулганының түңнелдериниң болгаш ооң съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ниити-лел организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди ДОСААФ ТК-ның даргазының оралакчызы генерал-лейтенант В. В. Мосяйкин кылган. Ажылчы чоннарның аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының деңнелин улам бедидериниң, өөредилге черлерин кадрлар-биле бежыглаарының, материал-техниктиг баазаны сайзырангайжыдарының, органзакчы ажылдың деңнелин бедидериниң айтырыгларын пленумнуң киржикчилери көрген.

(СЭТА)

Национально-краеведческий отдел

Депутат булуну

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕЛДЕЗИНГЕ КИРЖИЛГЕ

Чер-чер Советтери — боттарының девискээриниң ээлери. Олар девискээринде турар албан организацияларының, бүдүрүлгелериниң [illegible] кай[illegible] гаазап, контрольдаазышаан, оларның социалистиг хүлээлгелериниң, [illegible] дарының күүселдезин чедимчелиг ажылдарынга, патриотчу эгелээшкиннериниң летиниринге боттуг дузаны чедирип турар. Чер-чер Советтериниң хүн-бүрү ажыл-чорудулгазы хөй талалыг. Ол хөй, чугула айтырыгларының аразындан соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин чогуур үезинде хандырып, амыдыралга боттандырары чугула. Чурттакчы чонунуң чагыгларын боттандырары — кижилерниң амыдыралының демиселин бедидери дээш сагыш човаашкыны. Соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар эрткен беш чылда кожуун Советтиниң девискээринде элээн ажылдар кылдынган, кудумчулар, чурттаар бажыңнарының девискээри чаагайжыттынган болгаш чаа-чаа туруглар ажыглалга кииргилээн. «Чагыг ёзугаар туттунган» азы «чагыг ёзугаар кылдынган» [illegible] бижиктер бисте чаагай чаңчыл.

Эрткен чылдың февральда чер-чер Советтеринге болуп эрткен соңгулдаларда соңгукчуларның сес чагыын амыдыралга боттандырары-биле Совет тывызыг алгаш, күүселдезин хандырар албан организацияларын, бүдүрүлгелерин тодараткаш, оларның удуртукчуларынга даалгаларны бергеш, [illegible] депутат [illegible] доктаамал комиссияларга дыңнаткан. Чаңгыс сөс-биле, күүселдезин [illegible] бадыткаан. Эрткен чылдың февральда күүселдери-биле хүлээп алдынган ол сес чагыгның бежи бо хүннерде амыдыралда боттанган. Үк чагыглар хемчээл-даа, күүселде-даа талазы-биле ангы-ангы. Чижээ, соңгукчуларның чагыын ёзугаар Дерзиг-Аксынга сүт дамчыдылгазын кылган. Ол-ла суурга почта салбырынга 50 телефон дугаарын тургузары көрдүнген турган. Ол база көрдүнген хуусаазында боттанган. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган болгаш Мир кудумчузунда оруkка сай төп, чаарты эде кылыры база күүсеттинген. Чурттаар бажыңнарының девискээриниң санитарлыг байдалын экижидер, пассажирлер аргыштырылгазында четпестерни чайладыр дээш чижектиг кезиу ажылдар кылдынган.

Үстүнде чагыгларны амыдыралга боттандырарда оң дөрт хандырар албан организациялардан, бүдүрүлгелерден ангыда депутаттар, доктаамал комиссиялар идепкейлиг киржип келгеннер. Оон-биле калы ааа депутаттар дамчыштыр суурнуң чурттакчыларын боттарын киириштирип турар бис. Ыланаыя суур чаагайжыдылгазы [illegible] зарга окр[illegible] [illegible] улуг ажылдарны кылгылаан. Анаа бир кол дээштиг болуп турар чүүл — округ аайы-биле эң эки чаагайжыттынган округ дээш социалистиг чарышты чарлааны болур. Чарыштың түңнелин баш удур хыналда чорудуп кончада комиссия сентябрьда үндүрүп, эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг округту тиилекчи кылдыр тодарадыр. Соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга [illegible] бедик. Кожээ Советтиң депутадынга чаңгыс эвес удаа соң[illegible] [illegible] га арга-дуржулгазы улуг. Чижээ, депутаттар Ф. Л. Корчагина, Л. М. Никитина, А. Н. Самарина, М. Т. Новаа болгаш оон-даа өскелер чонунуң оларга көргүскен идегелин херек кырында ажыл-биле бадыткап келгеннер.

Соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге Советтиң доктаамал комиссияларының киржилгези улуг болгаш ажылдың янзы-бүрү арга-хевирлерин олар ажыглап турарлар. Советтиң күүскомунга, сессияларга соңгукчуларның чагыглары-биле холбашкан айтырыгны белеткээринге олар киржип келгеннер. Чагыгларның күүселдезиниң байдалын хынаап, контрольдаарынга доктаамал комиссиялар улуг күш, олар күүселдезин хандырар албан организацияларга, бүдүрүлгелерге барып, хыналдаңы чорудуп турар болгаш боттарының хуралдарынга күү[illegible] [illegible] ап турарлар. А доктаамал комиссиялар, ылаңгыя чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле чагыгларны күүседиринге оларга боттуг дузаны чедирип келген. Чижээ, суурнуң бот-башкарылгазын хөй-хими организацияларын [illegible] элдеп хемчээлдиг алгаш, маргылдыг субботниктерни, воскресниктерни организастаап турары-даа таварылга эвес.

Садыг болгаш ниитиниң [illegible] талазы-биле доктаамал комиссия Дерзиг-Аксы суурда магазинниң септелгезин кызыа хуусаа дургузунда чорудуп, чаа дериг-херекселдер-биле хандырар айтырыгны шиитпирлежиринге идепкейлиг киришкен. Чүгле ол эвес, кожээ чонунуң садыг-биле хандырылгазын улам экижидеринче угланган хемчеглерни база ап чорудуп турар. Депутат В. П. Харченко [illegible] улуг өөредилгези болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссия школаларның өөреникчилерин изиг чем-биле доктаамал хандырар айтырыгны шиитпирлээн. Эртенги өөредилге [illegible] уругларга албан [illegible], интернаттарның септелгезин шынарлыг чорударынче комиссия чугула кичээнгейин угландырган.

Хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйының дузазы, ажыы улуг дээрзи билдингир. Ынчангаш кожээ Советтиң күүскому чурттакчыларга ол талазы-биле боттуг дузаны кергүзүп келген. Анаа доктаамал комиссияларның киржилгези база улуг. Оон түңнелинде чурттакчылар 1980 чылда күрүнеге 123 баш шээр малды, 220 баш хаванны дужааган.

Кожээ Советтиң күүскому план ёзугаар доктаамал комиссияларның даргаларының [illegible] эртирип турар. Соңгукчуларның чагыгларын [illegible] чүгле анаа чаңгыс эвес удаа болган.

Соңгукчуларның чагыгларының күүсеттинип турарында четпестер бар. Чамдык доктаамал комиссияларда ажылдың бо участогунга ажылдың янзы-бүрү арга-хевирлерин чедир ажыглавайн турар болгаш Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга айтырыг белеткээри-биле кызыгаарлаттынар чоруктар бар. Ол четпестерни чайладыры-биле Советтиң депутаттары боттуг хемчеглерни ап турар.

Е. ШЕСТОПАЛОВА.

Сарыг-Сеп кожээ Совединиң күүскомунуң секретары.

АҢЧЫ, МАЛЧЫН

Бо таварылга таптыг-ла 26 чыл бурунгаар болган. Сарыг-оол Буурай октябрь айның эгезинде аңнаарынга белеткенип турган. Оон эрес-шоваа дуңмазы Анна акызының аңнаар дериин бүдүү эскерип каааш, чанынга келгеш, эргеленген байдал-биле:

— Мени сени эдерип чоруурйн дээш, акый — деп каапкан.

Сарыг-оол шала алдепсине берген байдалдыг болу бергеш:

— Ол чүү дээриң ол, Анна. Бичии кыс кижи канчап аңнаар чүвел? Эзим иштинге аза бээр сен, келир чылын эдертир мен — деп чугаалаан.

— Ыяап-ла чоруур мен. Тайгага асвас мен. Баштайгы хүннерде сээң чоогуңдан ыравас мен, акый. Кижиниң оо[illegible] [illegible] болчуг чоп — дээш, Анна акызындан алырылбастай берген.

— Че, ындыг-дыр. Эдертирзе боор-тур мен ыйнаан. Дүрген белеткен. Боо боолап билир [illegible] Сарыг-оол айтыра каапкан.

— Амыр-ла мен, акый — дээш, Анна сыгыр-октуу-биле ыткa кара салгаш адарга, бичии ак саазын салдырт-ла дүшкен.

Сарыг-оол Буурай шала хүлүмзүрей каапкаш, «Чаа-ла он бештеп турар уруг-ла болгай бо, канчап боолап өөренип алган чоор?!» Аңнаарынга салымныг-ла болган-дырам бо» деп бодаанган. Удаваанда аңчылар мунар аъттарын бир черге болупкен Анна Шоюн акызы-биле кады аңнап туткаш, аъш-чемин, ок-чемзээн, азык-хевин чарылзага чүдүрүпкеш, аъш-мени арбын Ажылыг тайгазы кайы сен [illegible] Хүн чыгыы чорупкелген. Сарыг-оол Буурай аңнаан өөренген черниң чыпек кара пөштерлиг, курээ кудурузаг черин шилип чорааш, одагланып алган.

Аңчылар курээ ыш-биле отту чалбыраштыр сагызын тындурупкеш, аңнарын быжыртып кааш, удуй берген. Сарыг-оол дан чаазы чаа-ла чырып орда, оттуп келгеш, дугу-даланы-биле ол талазынче чорур деп белеткени берген.

— Анна, мээң бараанымны үспейн чор, кожа аңнаар бис. Диинер дуу ол кара пөштер аразында болдур ыйнаан, келеп, ужуралзаа чорааш, аңнаар эвес бе, диинниң чүгле бажынче адар сен, оон башка кежи уреп бээр, өртек-үнези-даа кудулаар — деп, дуңмазынга ылавылап чагааш, бажып чорупкан.

Анна-даа акызының чагыын бичии-даа хажытпас дээш, оон дыка ыравайн кылаштапкан. Дыкааылдан чорууурга, акызының боозу 4 катап так дээн. Аннага чүү-даа көзүлбес. Узун пөштүң бажында диин Аннаны көрүп кааш, будуктар бажы дамчып ужугуп-ла турган. Бир будук кырынга олуруп-каш, карактарын дозураанайн, чараш кудуруун чайып орда, Анна ону чарашсынып, [illegible] Ынчалза-даа акызының чагыын сактып келгеш, борбак бажынче шыгаап чорупкан. Боозунуң мажызын базыпкан. Диин черге мет кылдыр кээп дүжерге, Анна манкавышаан [illegible] турган. Ол баштайгы олчазынга өөрүүр-даа, муңгараар-даа болган.

Акызының бараанын үспейн чорааш, Анна ол хүн доңгуп-ле беш дииң олчалыг болган. Одагга кежээликтей чедип келгеш:

— Олчам хөйүн көр даан, акый — дээш, Анна диннерин көргүскен.

— Эрес дуңмамны аарай, моон соңгаар оон-даа хөй дииңниг кээр сен, бээр көр, дииниң мынчаар соар чоор — дээш, каш сывыра тырткылаан.

Анна ол ажыг хонук акызы-биле кады аңнааш, чүс чыгыы дииң өлүрген. Куңгуртуг суурнуң кижилери бичии Аннаның хөй олчалыг келгенинге өөрүп, чоргаарланып турганнар.

— Анна Шоюн эрес-тир, оон ёзулуг аңчы уңуп болур-дур. Неизиниң төрээни ылап-ла эрес-пейн-дир — дижип, Аннаның кожалары чугаалажып турган дээр чүве. Ол акылары Сарыг-оол Буурай, Билчен Липей олар-биле кады чыл санында аңнап, хөй чыммак алдынны Төрээн чуртунга берип, бердинген плаан-керээзин доктаамал ажыр күүседип келген.

Ажыл-ишке кызымаккай, биче сеткилдиг аңчы кыстың үре-түңнелдиг ажылын совхоз дирекциязы, Тере-Хөл сельпозунуң баштаар черн бедии-биле үнелеп, каш удаа өртектиг белектер болгаш мактал бижиктер-биле демдеглеп келген. Анна Шоюн сөөлгү он ажыг чылдарның дургузунда сезон санында-ла 200-тен 250 чедир дииңни, 4—5 киштни өлүрүп, чуртунга бараалгадып келген.

Ол аңнаар сезону төнери билек-ле, совхозтуң оолдар мыш белеткээринге, малдың чаш төлүн естүрүп доруктурарынга, ниитиниң малынга чем белеткээринге киржир. Анна Шоюн дөрт уругнуң иези. Оларын хирге-чайга дээспес, омак-хөглүг кылдыр естүрүп доруктурган.

Ажыл-ишке сеткил-сагыжындан бердинген Анна Сурасовна Шоюнну 1978 чылда совхозтуң дирекциязы болгаш партия комитеди ивиі малдаарын сүмелээн. Кандыг-даа ажылдан чажам дивес, ак сеткилдиг аңчы, малчын уктуг Анна [illegible] улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ивижиниң чымыштыг берге ажылынга мурнундан тура-ла чаңчыккан болгаштың оон кузел-соруу улам хайныгыя ажылдап кирипкен. Аңчы Сарыг-оол Буурайның дузалакчы кадарчызынга ажылдап, ивилерниң оолдап турар үезинде чаңгыс-даа баш ивиіи аазайын хоратпас дээш болдунар-ла аргаларны ажыглап тургаш, төрээн тозан ивидеи 89 ыдаазын онча-менди ажаап остурген.

Анна Сурасовна Шоюнну ажыл-ишке кызымаккай, амыдырал-чуртталгага төлептиг чоруун чаңгыс чер-чурттуглары бедик-биле үнелеп, анаа улуг идегелин көргүзүп турар апарган. Чер-чер Советтериниң соңгулдаларында ону улус депутаттарының район Совединиң депутадынга чаңгыс эп-сеткилдиг соңгуп алганнар. Ол чаңгыс чер-чурттугларының бедик идегелин арыг-шынны сеткилдиг күүседип, ивиі малды естүрүп көвүдээринге төлептиг салыынкылын киирип чорууру болу берген.

Ивижилерге почта чедирилгезин экижидер. Оларның чурттап, ажылдап турар черлеринге аъш-чем, үлетпүр бараанын [illegible] негелделерин районнуң, совхозтуң удуртукчуларынга каш удаа Анна Шоюн тургускан. Ынчалза-даа ол чүүлдерниң кандыг-даа чылдагаан чокка күүсеттинмейн турарынга ивижилер улуг хомудалдыглар.

— Бистиң чурттап турар черивистен Куңгуртугга чедир барык ара хонуп чедер. Ол хире ырак черге боттарывыс аъш-чем, идик-хеп садып алыр дээш чорупп турарывыстың түрегдешкин канчаар ону. Оон кадында ай-айы биле овааланы берген солуннарны база чүдүрер. Ол солуннар четче номчуттунмас боор-дур. Киноконцерт мырыңай бээрбес, ынанда агитбригадаларның боттарының [illegible] кээп турган чүве — деп, Анна Шоюн чугаалап олурду.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң 1980—1981 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкиниг эртирер, мал [illegible] бүдүрерин болгаш садып алырын көвүдедир, мал бажын, оон чаш төлүн менди камгалап алыр дээш социалистиг чарышты организастаар дугайында [illegible] ивижи Анна Шоюн ивиі-биле деткип, ийи чүс аалдан сес баш ивиі онча-менди кыштаджыр, төрүүр ивиі бүрүзүндең чаш алыр деп белеткеп социалистиг [illegible] совхозтуң мурнакчы ивижилери Билчейни социалистиг чарышка кыйгырган.

[illegible] Анна Шоюн бистер-биле чугаалашкан соонда дарый удаваанда элер ивижиниң мунар аъдын алгаш, ийи бора ивиін, чарылган [illegible] солуннарын ыяш кылдыр [illegible] тайгазы кайы сен дээш халыда чорупкан. Ынчан бо хүнүнүң хепедлери Куңгуртуг суурнуң улам чырыдып, [illegible] тап турар ышкаш болган Анна Шоюн кежээки вмирлен бээр аалынга [illegible] дээш ха[illegible] плаан.

К. ХЕРТЕК.

Депутаттың дуржулгазындан

НЕГЕЛДЕ ТУРГУЗУП...

«Депутаттың булуңунуң» богунгу ээлчеглиг үндүрүлгезинге Красноярск кожээ Советтиң депутады Н. Богомазовтуң Советтиң сессиязынга негелде тургузуп турарының дугайында арга-дуржулгазын «Советы народных депутатов» журналдан номчукчуларга парладывыс.

Красноярск кожээ Совединиң составында 17 ажыг чылдың иштинде ажылдап келдим. Ол үениң дургузунда чурттакчы чонунуң амыдырал-чурттаалгазынга хамаарыштыр дээрден башка сессияларга ындыг-ла кончуг хөй негелде тургуспайн келген мен. Баштайгы [illegible] депутат ажылымга [illegible] чок болганындан ол талазы-биле берге лер, частырыглар тургузаан. Сессияга кайы-бир организацияның [illegible] бүдүрүлгениң удуртукчузунга тургускан негелделерим анаа айтырыглар кылдыр-даа [illegible] бар. Советтиң депутадынга чаңгыс эвес удаа соңгуттуп келген эш-өөрүмнүң арга-дуржулгазындан чүвениң үгшири чоорту билип ал эгелээн мен.

Кожээ Советтиң депутады А. М. Дворецкаяның депутат [illegible] дуржулгазындан хараазында чүүл мени өөредиглиг болган. Советтиң сонгулдаларының чагыгларының планында Бузан хемни таварааш, Братск кудумчузунга чедир оруктуу чаарты кылып, асфальтылаары көрдүнген турган. Ол чагыгның күүселдезин № 2125 орук-септелге участоггу боттандырар ужурлуг турган. Ол хүлээлгени күүседири-биле участоктуң алганындан бээр элээн үе эрткен, а ажыл чок. Ынчан депутат Дворецкая участоктуң удуртукчузунуң адынга сессияга негелде тургускан. Септелгениң чорууп [illegible] турарының байдалын дыңнааш, депутат анаа негени. Даштындан көөрге, негелде [illegible] тургускан ышкаш тур. Ындыг-даа болза Дворецкая чугула бир чүүлдү өөрениии көрбейн барган болган. Негелдени тургузуп турда ол Советтиң шиитпирин, соңгукчуларның чагыгының күүселдезин хандырбайн турарының дугайында удуртукчунуң [illegible] чок болган. Оон частырызын эскергеш, ону эдип алырын сүмелешкеш, ол негелдени Советтиң хүн айтырыынга бо удаа-ла кирбээн. Негелдениң уткасын тодараткаш, ону оон даараазында сессияга көөрүн депутатка сүмелээн. Шынап-ла дараазында сессияга ол айтырыг талазы-биле шыныгы чугаа болган. Эрге-чагырга органы участоктуң удуртукчузунга ажылында херек кырында болгаш хүлээнген херээнге харыысалгалыг болурун негээн. Үк сессияның соонда орук септеттинген. Оон бээр-де сессияга негелде кылырда оон утказын ханы өөренип көөрүнче чугула кичээнгей салыр апарган мен. Чижээ, тудуга хамаарыштыр оон удуртукчузунга сессияга негелде тургузар үнген болзумза, ол четпестерни [illegible] [illegible] бир чижектиг ылап-ла киирер мен. А кажан сессияның ажылы чорук турда, киирген негелдемниң Советтиң ажылының иштинде номчуттунар, номчуттунмазын хүн айтырыынче оңу кииргеш азы киирбээн хайгаарар. Бир эвес сессияның даргазы ону кииргейвей уидурупта болза, ону хууп ёзугаар өөренип көөрүн дилээр мен. Ынчан менің чүнүң дугайында [illegible] лаар, айтырар дээнимни Советтиң билген турары чугула. Ол оруңга-биле негелдениң сөзүн сессияның даргазынга [illegible] [illegible] гаарланмайн, дарый ону номчуп дооскаының соонда бодум сөс алгаш, херектиң ужурун [illegible] шаан, анаа хамаарыштыр бодумнуң саналымны ылап-ла киирер мен. А кажан сессияга айтырыг ындыг янзылыг тургузуп [illegible] оон-моон эгелээр чүве болгай. Ынчан бодумнуң бодалымны шынзыдып, бадыткаар дээш туржур апаар таварылгалар база туругулаар. Негелделерниң кол утказы-даа ол, соңгукчуларның херегледин хандырары дег чугула чүве кайда боор.

Суурга нийти ажыглалдың телефонун тургузар дугайында негелдени кожээ Советтиң күүскомунга тургуспас аргам чок болган. Амыдыралга чүү турбазыл. Телефон болгаар дээш дөрт километр хире чоруур бе? Ол берге. Ол айтырыг-биле районнуң харыыдаа бедиринге баарымга, «чагыларны, аппарат садар акшаны кайыын тып алырыл?» дээр турган. Оон ол айтырыгга хамаарыштыр кожээ Советтиң күүскомунга негелде тургускаш, «Маятный» суурга ниити ажыглалдың телефону черле тургустунар бе, күүском анаа хамаарыштыр кандыг-бир хемчег алыр деп турар бе?» деп бижээн мен. Ону дарый шиитпирлээриниң аргазының чогун күүском даргазы тайылбырлааш, ону чоокку үеде шиитпирлеп көөрүн дазааш, райкүүскомдан дилег кылган. Ай эртеенде суурга үш телефонну тургускан.

Депутаттың негелдези — организакчы улуг күш. Ону чамдык черлерде ховар ажылап турары хомудалчыг. Шугумчулелдиг болгаш контрольдуң бо аргазын ажыглаары кончуг чугула деп санаар мен.

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынының «Чечек» ательезинде ажылдакчылар ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаарынга Кызыл хоорай Совединиң депутаттары А. К. Ерина, Т. Л. Смирнова оларның киириштирип турар үлүг-хуузу улуг. Депутаттарның киржилгези-биле ол айтырыгны коллективтиң ниити хуралдарынга, бригадаларга чаңгыс эвес удаа чугаалажып келген. Оон түңнелинде түс-түс бригадалар планныг онаалдаларын четчиишкинниг күүседип турарлар.

Депутат ажыл-ижи-биле эш-өөрүнге үлегерлиг болур. Аныяк депутат кыстар Анна Ерина биле Татьяна Смирнова — ательеде мурнакчылар. Ажыл-ишке үлегерлиг депутаттарны мында мактал чугаалажыры таварылга эвес.

ЧУРУКТА: (солагай талазында) дааранырчы С. Петренко Кызыл хоорай Совединиң депутаттары А. К. Ерина, Т. Л. Смирнова олар-биле кады ажыл-иш дугайын сүмележип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КҮҮСЕТТИНГЕН

«Бай-Тал» совхозта хойжу[illegible] бригадазының малчыннары эрткен чылын багай эвес көргүзүглерни чедип ап, ниитизи-биле бригадалар төрүүр чүс хойга онааштыр 80-ден өру хураганны доруктурган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] хүлээлгелерин ам ажыл-херек кырында күүсеттинип, кайы-даа [illegible] малчыннары чүс башка онааштыр 81 хураганны камгалап алганнар.

Чарыштың ийи бригадаларының [illegible] хой бүрүзүнден-не хураган алыр дээш хүлээлгезин күүсеткеннер хой. Чоокку хүннерге чедир малчыннар М. Д. Доос, Ө. Х. Хаван-оол, Б. С. Арахчаа, Х. С. Даар-оол, И. Х. Далай-оол олар чүс башка онааштыр 100—106 чедир хураганнарны онча-менди камгалап, совхозтуң мурнуңуң социалистиг чарыжының [illegible] [illegible] лар.

Эң ылаңгыя коммунист М. Д. Доостуң көргүзүү өскелерден бедик. Оон кодану төрүүр 216 хой шупту оолдапкан, он хой ийистээн, ынчангаш [illegible] 226 хураганны онча-менди доруктуруп турар. Малчында мал чеми четчири-биле бар. [illegible] ден аңгыда, чайгы семиртилгени, тарып боозадылганы чогуур өйүнде шынарлыг чорутканындан база кыштаглаашкынга [illegible] чедип алган.

Совхозтуң мурнакчы хойжуларының арга-дуржулгазын өске хойжулар өөренип, чаш төлдү онча-менди камгалап алыр дээш улам кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

ЭДЕ КӨРГЕН

«Партия эге организациязы» деп эгелиг мурнуку чүүл февраль 18-те үнген солунга парлаттынган. Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидеринче, оларның организакчы болгаш политиктиг ажылының демиселин [illegible] [illegible] партия организацияларының ам-даа четчир кезээнгей сагбайн турарын айыткаш, оон чижээнге Өвүр, Тес-Хем райкомнарын шүүрген.

СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Х. Ооржактың харыылааны:

СЭКП райкомунуң бюрозунга сөөлгү ийи чылда чүгле ийи партия эге организациязының ажылының дугайында айтырыгны дыңнап чугаалашкан. Мурнуку чүүлде шүгүмчүлелди хүлээп албышаан, партия райкому ажыл планыңче эде көрген. «Кызыл тук» совхозта партком отчёдун СЭКП райкомунуң пленумунга, «Ак-Чыраа» совхозта партия организациязының ажылының дугайында отчёдун райкомнуң бюрозунга дыңнаарын планнаан.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи Л. Нурзаттың харыылааны:

Сөөлгү ийи чылда СЭКП райкому партия эге организацияларының отчёттарын чаңгыс [illegible] [illegible] Айыткан четпестерни чайладыры-биле СЭКП райкому бо чылдың дургузунда «Тес-Хем» совхозта парткомнуң ажылының дугайында отчётту СЭКП райкомунуң пленумунга, септелге-тудуг участогунда партия эге организациязының ажылының дугайында айтырыгны партия райкомунуң бюрозунга чугаалажырын партия райкомунуң ажыл планында киирген.

МАЛЧЫНГА ДУЗА

Эртенгиниң 6 шак. Суурнуң ол-бо чүгүндеи демир-күрек туткан кижилер партия райкомунуң чанынга чыглып эгелээн. Удавааында бульдозерлиг трактор база олче углапты. Бөлүк кижи чаңгыс демниг чыылган соонда, чүък машина[illegible] [illegible] талаттыг, деңээ [illegible] рипттерн билек, шефчилерниң катык-хөглүг чугаа-сооду, ырыы олларны холу дыназыт, [illegible] ажылдаарынче хейъэт киирип турган. Бо дээрге Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе культура килдизиниң, сан-эпидстанцияның болгаш райкүүскомунуң ажылдакчыларының «Ленинчи орук» совхозче шефтээр дээш чоруп турганнары бо.

Шефчилер айыткан шагында совхозка чедип келген. 21 кижи аңгы-аңгы бөлүктер болуп алгаш, [illegible] [illegible] бөлүк хоочун малчын Хертек Кан-оолдуң аалынга барган. Малчыннар, сакманчылар ниити түлүк ажылдаан. 200 ажыг хураганның хоругга бергеннеринге ногаан боодал сигеннерин эштиништир баглааш, алып берген. Шынап-ла, хураганнар кажааны хапкыш. Ынчангаш дептем кажаа негеттинип турары чоптуг.

Ажыл хөлчок улуг. Кожээниң кызыны 30—40 см болган. Хойжу бригаданың бригадири Б. [illegible] [illegible] хуваапты. Ажыл изиг түлүк. Кезек кижи көржээниң хоорун бээрге, өскелери өгден ырак эвес черже оваалай салыпкан. Кончуг [illegible], демниг иштиң ачызында кажаа ниити арыглаттынган.

Музыка школазының директору А. Балчутов, культура килдизиниң чолаачызы В. Иванов, сан-эпидстанцияның кол эмчизи Ю. Чуиров, дуржулгалыг аңчы А. Саячак болгаш [illegible] шынарлыг болган. Шефчилерниң үре-түңнелдиг дуза чедиргенинге малчын өг-бүле өөрүп четтиргенин оларга илереткен. Хойдан-на хураган ап, оларны хүр-хөйин доруктурарын малчыннарга күзээш, шефчилер арыг агаарга улам сорук кирип алгаш, омак-хөглүг чаныпкелген.

П. БОЛХОЕВ.

ХӨГЛҮГ ЧАПСАР

Бөлүк өөреникчи солдар, уругларның кудумчу, стадион, кинотеатрларга өткүт дыңналып кээр хөглүг үннери, чылыг хүннерде крыша ларлардан агып баткан дамдының аян ырызы ышкаш, частың чедип келириниң база бир кол медээзи. Март 24-тен эгелээн часкы хөглүг дыштанылгада уругларны хөй-ле солун, ажыктыг ажыл-херектер, ужуражылыкыннар, аян-чоруктар манап турар.

Ынаан Москвавыс ам база бодунуң аныяк аалчыларын чылыы биле уткуп ап эгелей берген. Пионерлерниң болгаш школачыларның төрээн чериниң өөренир бүгү эвилел экспедициязының маршруттарын ёзугаар организастаан туристиг аян-чоруктарга 10 миллион ажыг өөреникчи идепкейлиг биле киришкен. Ам ол экспедицияның тиилекчилери — 2 муң кижи Москвага чыглырлар. Ол ышкаш аныяк географтар боттарының бүгү-эвилел конференциязын эрттирери биле чуртувустуң төвүнче аъттаныптар. Хөй-хөй уруглар ленинчи черлерге база баарлар. Москваның школачылары Ульяновскиже, Ленинградче, Шушенскоеже экскурсиялаарлар. Псков хоорайның школачылары база өске-даа область, республикаларда оларның үе чергелери өөредилге чылының баштайгы хүннеринден-не белеткенип келгени «Совет литературада болгаш уран чүүлде В. И. Лениниң овур-хевири» деп темалыг байырлалды эрттирерлер. 1900 чылда Псковка В. И. Ленин «Искра» солуннуң төлевилелин ажылдап кылган. Ынчангаш аныяк псковчулар ол байырлалга улуг кезүр вүүшкүн-биле белеткенип турарлар.

Часкы дыштанылганың культурлуг программазы база солун боору чугаажок. Муң-муң уруглар «Номнуң төрүттүнген хүнү» деп уругларның байырлалынга, бичиилерге болгаш элээдилерге музыка неделязынга киржир.

Грузияның «Руставаның чечектери» деп уруглар ансамбли, Москваның «Восход» деп ниити ыры школазы Калинин хоорайның школачыларынга аалдап чедерлер.

Аныяк киевчилер «хоорайның пионерлери — суурнуң бичиилеринге» деп шевергер конкурузун оюнаар болгаш ойнаарактар неделязы биле төндүрер. Латвияның төвүнүң, Вильнюстуң, Таллинниң, Тбилисиниң аныяк чурукчуларының организастааны чурулга уран чүүлүнүң делгелгези Ригада ажыттынган.

А кинога сонуургалдыгларны база-ла өөрүшкү манап турар. Москвага эртер «тоол» деп фестивальдың жюризиниң кежигүннери боттары көрүкчүлер — пионерлер. Ол фестиваль дээрге уругларга кино көргүзүлгезиниң бүгү төөгүзүнде эң-не улуг дээн херекке бөлур. Бүгү чурттуң барык 600 хире театрларынга школачылар баарлар. Дыка хөй чарлалдарда «Баштайгы көргүзүг» деп бижиктиң номчуп болур. А оларның бирээзин — «Винни-пух база шупту, шупту, шупту»... деп базетти Таджикистанның С. Айни аттыг опера болгаш балет театрының артистери Душанбениң аныяк чурттакчыларынга бараалгатканнар. Театрның хореография студиязының сургуулдары — бичии артистер — композитор Ю. Тер-Осиповтуң тургусканы музыкалыг тоолда профессионал танцылары-биле кады ойнап турар.

(СЭТА-ның корр.).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЭВИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылы, социалистиг чурттарның акы-дуңма партияларының төлээлекчилериниң анаа байыр чедирген чугаалары, күш-ажылчы коллективтер-биле ол партияларның делегацияларының совет черге сорук кирген өөрүшкүлүг ужуражылгаларының бистиң сорулгаларывыстың болгаш планнарывыстың бир аай эп-сеткилдиг чорууну дугайында, найыралдыг болгаш хөделиишкиннерни калбартыр дээн чайгылыш чок чүткүлдүн дугайында тодаргай херечилеп турар.

«Күрүнелер аразынга харылзааларны шагдан бээр улустар аразынга харылзаалар кылдыр адап келген. Ынчалза-даа чүгле бистиң үевисте, социализмниң делегейинге, ол харылзаалар ёзулуг-ла улустар аразынга харылзаалар болган. Ол харылзааларга миллион-миллион кижилер дорт киржип турар. Ол дээрге социализмниң принциптиг чаалап алыышкыны, кижи төрелгетенниң мурнунга оон улуг ачы-хавыязы» деп, ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Чаа делегейниң чырыткылыг чуруун бистер кады кылып, күрүнелер аразының төөгүде көстүп көрбээн хевирин тургузуп турар бис, ынчаарга марксизм-ленинизмниң идеяларының, социалистиг интернационализмниң амыдыралчы чоруу ында тодаргай илерээйлеттинип турар. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң, делегей политиказының бүгү кол айтырыгларының талазы-биле социалистиг чурттарның үзел-бодалдарының принципиалдыг чаңгыс эвилелгеттинген.

Сырый кады ажылдажылганың үндезиннериниң үндезини, оон дириг мөө-медерели — коммунистиг акы-дуңма партияларның дем каттыштырган ажыл-чорудулгазы болуп турар. Отчёттуг үеде дээди деңнелге найыралдың үжен чеди ужуражылгаларының Крымга болганын XXVI съездиге демдеглээн. Акы-дуңма партияларның болгаш чурттарның аразынга харылзааларны калбартырының перспективаларын, делегей политиказының кол айтырыгларын, келир үеде сорулгаларны ол ужуражылгаларга чугаалажып көрген. Партия-чазак делегацияларының акы-дуңма социалистиг чурттарның аразынга аргыжары үргүлчү болуп турар, делегей харылзааларының [illegible] болгаш партийжи организастыг ажылдың айтырыгларының талазы-биле ТК-ларның секретарьларының чөвүлел хуралдары доктаамал үргүлчү болуп турар. Партия, күрүне болгаш хой-ниити организацияларының, бүзүрүлге коллективтерниң аразынга быжыг харылзаалар тургустунган, угаан-бодал амыдыралынга, идеологияга болгаш культурага акы-дуңма харылзаалар улам калбарып турар.

Совет Эвилели-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың идеяларын акы-дуңма чурттарның хөй нуруузунуң конституциязында бижээн чорук бистиң чуртувуска улуг идегелдиң дугайында херечилеп турар-дыр. Социализм чурттары-биле найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга совет даштыкы политиканың кол чүүлү болуп турарын ССРЭ-ниң чаа Конституциязы бедигээ [illegible] чарлаан.

Совет Эвилели болгаш социализмниң өске-даа чурттары тургузукчу ажылга өскежок чугула даштыкы байдалдарны хандырып бээринче чүткүвүшаан, тайбың дээш, чэвирлыышкынны быжыглаар дээш чаа тайбынның кыжанылышкынынга удур идепкейлиг болгаш шиитпирлиг демиселди чорудуп турар. Варшава Керээзиниң Организациязының, хамыктың мурнунда оон Политиктиг консультативтиг комитединиң ажыл-чорудулгазы делегей хереклеринге салдарлыг болгаш чаагай үре-түңнелдиг рольду ойнап турар. Политиктиг консультативтиг комитет Хельсинкиге Ниити-Европа чөвүлел хуралынга орукту ажыткан болгаш делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин хаара туткан чугула чаа инициативаларны киирген. Социализм чурттарының шериг-политиктиг камгалал эвилели тайбынга шынчыы-биле бараан болуп, улустарның социалистиг чаалап алыышкыннарын бүзүрелдиг камгалаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерлиг болуп турарын съездиге онзалап демдеглээн.

Бистиң экономиктиг кады ажылдажылганың бот-боттарынга ажыктыг болурунга үндезилээш, улам-на калбарып база быжып турар. Узун хуусаалыг бүдүн программаларның баазазынга социалистиг интеграцияны улам ыңай ханыладырының сорулгазын бирги черге чугула ужур-дузалыг кылдыр СЭКП-ниң XXV съездизинге болгаш акы-дуңма партияларның съездилеринге айыткан турган. Ол программалар ам тодаргай ажыл-ишке боттанып турар. Бүзүрелдиг социализм чурттарының түңнелдери экономиканың, эртемниң, техниканың херек кырында бүгү-ле адырларында амгы үеде чедип алдынып турар. 1981—1985 чылдарда Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының улуг ажылгыйы планнарын сырый холбаштырган.

Дем каттыштырган күш-ажылдың чаагай үре-түңнелдериниң дугайында совет кижилер, бистиң өннүктеривис дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкын-биле чугаалап турар. Ол дээрге — газ дамчыдар «Союз» деп хоолай, «Мир» деп энергосистема, Усть-Илимниң целлюлоза заводу, Моолда даг байлаан болбаазырадыр «Эрдэнэт» комбинат болгаш дем-биле кылган өске-даа тудуглар-дыр. «Интеркосмос» программаны ёзугаар каттышкан интернационалдыг экипажтарның космоска ужудуушкуннары ам чаагай чаңчыл болган.

Экономиктиг тургузуушкунга, кижилерниң амыдырал деңнелин бедидеринге социализм чурттарының чедиишкиннери кайгамчык улуг. Социалистиг чамдык күрүнелерниң улуг ажыл-агыйынга [illegible] чылдар таарымча чок болган-даа болза, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери делегейниң эң шапкын хөгжүлделиг чурттары болуп турар. Социалистиг дем каттыжылганың күрүнелериниң шапкын хөгжүлделиг бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кооперациязының үези ындыр амгы он чылды хуулдурарынче угланыышкынны СЭКП болгаш акы-дуңма өске-даа партиялар амгы үеде быжыы-биле чорудуп турар.

Бот-боттарындан өөрениири алыышкынга дээ-гээ аргаларны сырый кады ажылдажылга ажытып берип турар. Совет дуржулганы бистиң өннүктеривис калбаа-биле ажыглап турар, ынчаарга Совет Эвилели Венгрияның, Герман Демократтыг республиканың, Чехословакияның болгаш социализмниң өске-даа чурттарының ажыл-иштиинериниң дуржулгазын база ажыглап турар.

Чаа ниитилелдиң тургузуушкунунга бүгү-ле чүүлдер дораан-на бүде бербес болгаш бергелер, нарын айтырыглар база таваржып турар. Ол чорук улам-на кара сагыштыг болгаш дериим өөү-биле эзелип турар империалистерниң ээрүшкүзүн болдуруп турар. Акы-дуңма Польшада социализмниң удурланыкчылары даштыкы империалистиг күштерге даянып алгаш, самаргай байдалды тургусушаан, болуушкуннарның хөгжүлдезин контрреволюстуг оруктче киирерин оралдажып турарын ТК-ның Отчёт илеткелинде демдеглээн. Польшаның коммунистери, ажылчын ангызы, ажылчы чоннары боттарының өннүктериниң болгаш эш-өөрүнүң деткимчези-биле илереп болур дээрзин Варшава Керээзиниң киржикчилериниң — акы-дуңма социалистиг чурттарның удуртукчу күрүне ажылдакчыларының Москвага болган декабрь ужуражылгазы тодаргай бадыткаан.

Социалистиг күрүнелерниң улам сырый [illegible] чорудулгазы чедиишкиннерни үргүлчүлеп турар. Ынчалза-даа национал онзагай байдалдарны, социализм чурттарының [illegible] онзагай чүүлдерин ол [illegible] үезинде [illegible] турар. Амыдыралдың социалистиг хевирин бадыткаар оруктарның болгаш методтарының байдал оларның ниитилел амыдыралының янзы-бүрү хевирлеринде, экономиканы организастаарынга мөөңнелген болуп турар.

Социалистиг дем каттыжылганың чурттары сезен чылдарның даартагы хүнүнге быжыг бүзүрел-биле эгелээн. Социализмниң чамдык чурттарынга болуп эрткилээн партийжи съездилерге оларның мооң соңгааргы хөгжүлдезиниң сорулгаларын тодаргайлаан.

(«ПРАВДА» солундан).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БАШ УДУР БЕЛЕТКЕНИР

1981—1982 чылдарның өрттен айыылдыг сезонунга белеткелдер талазы-биле хемчеглер болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-арыг өрттери-биле демисел дугайында доктаал хүлээп алгаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1980 чылда республиканың девискээринге арга-арыглар өрттери мурнунда чылдарындан 126 санга кызырылганын болгаш өрт болдурбас талазы-биле эки түңнелдерни Туранның, Барыын-Хемчиктиң болгаш Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары чедип алганын демдеглээн.

Ынчалза-даа арга-арыг өрттериниң айыылын [illegible] хемчээли болгаш бир өрттүң ээлээн чери 1979 чылга деңнээрге улгаткан. Арга-арыг өрттериниң өскээзиниң болгаш улуг хемчээлге оларның [illegible] чылдарында арга-арыгларга, ховү-шөлдерге болгаш оларга өртке удур дүрүмнерни сагываан. Ыяш ажыл-агый эргелелиниң болгаш арга-арыгтарны авиация-биле камгалаар [illegible]. Тураныңдагы авиабүдүрүлгезиниң болгаш чамдык районнарның талазындан өртке удур демиселди шалыпкын эвес чорудуп турары болур.

Кедээ ажыл-агый министерствозу, Оъзар чугаа үлетпүр-ниң эргелели, Аңнаар-тывыш ажыл-агый эргелели, «Тыва кедээ тудуг» трест Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдың март 5-те хүлээп алганы «1979—1980 чылдарның өрттен айыылдыг сезонунга белеткелдер талазы-биле хемчеглер болгаш Тыва АССР-ниң девискээринге арга-арыг өрттери-биле демисел дугайында» доктаалын багай күүседип келген. Ооң түңнелинде Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарының девискээрлеринге тарылга шөлдерин өрттеткенинден болгаш өске-даа чылдагааннардан арга-арыг өрттери болгулаан. Ыяш ажыл-агый эргелели, ооң черлерде органнары чон ортузунга тайылбыр ажылын четпес чорудуп, өртке удур дүрүмнерниң [illegible] арга-арыг өрттерин баш удур болдурбас хемчеглерниң күүселдезин турарын чогууру-биле контрольдавайн келген, арга-арыгларга чогуур корум-чурумну тургузар талазы-биле боттарының [illegible] турар.

Иштики херектер министерствозу болгаш Ыяш ажыл-агый эргелели арга-арыгтарны милиция албанының [illegible]. Ооң түңнелинде [illegible] болгаш [illegible] турар.

Арга-арыг өрттерин болдурбазының хемчеглерин баш удур чорудар болгаш өскүп келген өрттерни шалыпкын узуткаар сорулга-биле база республиканың арга-ыяш байлааның [illegible] эргелелдеринге, министерстволарга, эргелелдерге [illegible]. Арга-арыг өрттери-биле демиселдиң республика комиссиязын тургускан болгаш ооң составын бадылаан.

1981 чылдың апрель 15-тен октябрь 1-ге чедир Тожу районче, Үш-Белдир, Кунгуртуг, Эржей, Мөрен, Нарын суурлар-же ол черлерде чурттап турар болгаш кино бижиктелиг кижилерден, а ол ышкаш оларже [illegible] база туристерге Ыяш ажыл-агый эргелелиниң чөпшээрели чокка билеттер [illegible]. Тыва транспорт [illegible] районнуң эргелелинге дагзып турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТӨӨГҮЛҮГ ДОКУМЕНТ

ЛИМА. СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге кылганы Отчёт илеткел төөгүлүг шылгараңгай документ болу берген деп, Перунуң Компартиязының ТК-зының Чиргине секретары **Хорхе дель Прадо** культура харылзааларының перу-совет ассоциациязынга чуве чугаалап тура медеглээн.

Совет саналдар аңгыр-чаңгы дайынның кыжаныын болдурбазынче болгаш делегей байдалын экижидеринче угланган деп ол онзалап демдеглээн.

АКП-ның чазаа угаан-сарыыл үнүн дыңнап, Каттышкан Штаттар-биле чугаалажылгага ССРЭ-ниң белен чорууну топтуг харыыны берип, Сальвадорга, социалистиг Кубага болгаш өске-даа күрүнелерге хамаарыштыр бойлап дүжүрери чайлаш чок авантюрлуг, агрессив политиказындан ойталаары чугула деп, Х. дель Прадо чугаалаан.

• • •

БЕРЛИН. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегей байдалын экижидеринче угланган төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары — ГДР-ниң эң массалыг организацияларының бирээзи — амгы үеде хураалеңинде 6 миллион ажыл-кижиниң каттыштырган Герман-совет найырал ниитилелиниң кол сорулгазы болуп турар деп, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи **З. Мюнненбергер** ук ниитилелдиң Төп баштаар чериниң президиумунуң хуралынга медеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырары СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң улустарының аразында акы-дуңма найыралдың харылзааларын улам ыңай быжыглаарынга чаа идигни бээри чигзиниг чок деп, ол демдеглээн.

• • •

НИКОСИЯ. СЭКП-ниң XXVI съездизинге Отчёт илеткелинде Л. И. Брежневтиң тайылбырлааны тайбынга ынак чаа совет саналдарын Киприниң Күш-ажылчы улузунуң демдиглелдиг партиязы (АКЭЛ) бүрүн деткип турар. Ол саналдарны боттандырары кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чадазы, чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының чаагай чорууну дээш быжыг тайбынның болгаш кады ажылдажылганың үе-шагы ажыдар деп, АКЭЛ-дин Чиргине секретары **З. Папаиоанну** Никосияга сонгуул мурнунда митингиде чуве чугаалап тура медеглээн.

Чаа совет тайбың саналдар киир айтырыгны шиитпирлээринге дажок улуг ужур-дузалыг, чүге дизерге ол саналдар Чер өртүзү делгелеринин чоон талазында болгаш Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче болгаш бүзүрежир чорукту доктаадып тургузарынче база угланган деп, ол демдеглээн.

• • •

ХЕЛЬСИНКИ. Совет Эвилелиниң бодунуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда чорудуп келгени тайбынның чайгылыш чок политиказы [illegible] халдагы болдурбайн барып болур дээрзинге бүзүрели болдурун турар-дыр деп, Финляндияның «Сатакуннан тюэ» солуну бижээн.

Бөө-чепсекти эдерге бүдүрерин болдурбазынче угланган тайбың инициативаларын Совет Эвилели саналдап турар. Делегей байдалының дугайында СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң [illegible] [illegible] СЭКП-ниң кодурген тайбынның чаа тодаргай программазы [illegible] [illegible] Совет Эвилели быжыы-биле барымдаалап турарын бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр деп, ол финн солун онзалап демдеглээн.

• • •

БЕЙРУТ. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индириилеп чугаалаттынган сес бүрүзүнде Чер кырынга тайбынны камгалаар, делегейниң чаа дайынындан чайладып кааржылайн, бистиң оралывыстың чурттакчы бүрүзү ооржургалыг чурттаар болгаш ажылдаар аргалыг болзун дээш ханы сагыш салыышкыны сиңниккен деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн. Оон херечизи — планетаның бүгү улустарынга амгы үеде тайбынны камгалаар сорулгадан артык чугула сорулга чок деп, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң [illegible] медеглели бадыр деп, ол солун демдеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының үезинде [illegible] демиселге 20 миллион кижиниң өскүнген чурт АКП-ның болгаш [illegible] агрессив политиказынга удурланыштыр туржур, делегейниң дүшкүүрлүг чорууну чавырылдырарын [illegible] шынгыы бодалдыын совет удуртукчуну чугаазы көргүзүп турар.

Бистиң планетавыстың бүгү-ле ак сеткилдиг болгаш тайбыга ынак кижилери Совет Эвилелиниң тайбың саналдарын ханы [illegible] болгаш деткип турарлар деп, «Ан-Нида» онзалап демдеглээн. Социалистиг дем каттыжылганың өске-даа чурттары-биле кады ССРЭ бүгү делегейде тайбынның камгалалында идегелдиг туружу турарын ол саналдар тодаргай көргүскен деп ук солун түңнеп бижээн.

(СЭТА).

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Кубаның Компартиязының II съездизи аттыг хүндүлел туктарын 1980 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилеринге — чамдык национал адырлар профэвилелдеринге болгаш Кубаның ажылчы [illegible] профэвилелиниң ножу бюроларынга тывыскан. Ол чарышка [illegible] — Кубаның Компартиязының II съездизинге болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурун чорутканы.

Бедик шаңналдарны транспорт ажылдакчыларынга, энергетиктерге, шахтёрларга, [illegible], портчуларга, балыкчыларга, [illegible] тывыскан.

ВЦСПС-ти даасканы ёзугаар бүдүрүлге мурнакчылары 124 кубаларга «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп демдектерни тывыскан. Олар ол шаңналды СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдар болдурган чарышка [illegible] дээш алганнар.

ЯСИР АРАФАТТЫҢ МЕДЕГЛЕЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң даргазы Ясир Арафат Англияның «Гардиан» солунунуң айтырыгларынга харылап тура, Палестинаның араб улузунуң бот-башкартынар болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр чарлыын болбас эргезин боттандырбаан шаанда Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр шиитпирлээшкин болдунмас деп база катап медеглээн. Эмир чылгы америк администрациязы девискээрниң айтырыын Кэмп-Дэвидтиң хуулы-биле шиитпирлээрин оралдашкан, а амгы администрация [illegible] палестиннерге удур база бистиң чонувуска хамаарыштыр [illegible] израиль [illegible] ээлеттирген араб девискээрлерде палестиннерге удур сулчээлер кылыр арга-биле ындыг шиитпирлээшкинче чүткүл салып турар-дыр.

Израильге политиктиг, дипломаттыг болгаш шериг талазы-биле кызытаар чок дузаламчыны көргүзүп турар Вашингтонның [illegible] шугумчулээш, Ак бажың ооң уламындан Чоокку Чөөн чүкте тургустунган бергелиг байдалды херекке албайн турар-дыр деп Ясир Арафат медеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң кодургени болгаш Чоокку Чөөн [illegible] [illegible] угланган орукту ажыдып турар совет инициативаларны [illegible] [illegible].

ОБЪЕКТИВТЕ — НИКАРАГУА

Манагуага 1972 чылда чер шимчээшкининиң түңнелинде ажок үрелген болгаш Сомосаның башкарылгазының үезинде катап эде кылдынмаан. Ам ол найысылалдың төвүнде чурттаарга бажыңнарын, школаларны, волейбол, баскетбол ойнаар шөлдерлиг комплексти туткан. Чаа амыдыралды тургузуп тура, Никарагуаның чонун озуп орар салгалче улуг кичээнгейин угландырган. Ылангыя ада-иезинден чарылган чаштарны сагыш човаашкын бүргээн. Оларга удур черлерниг, столоваялыг, ойнаар өрээлдерлиг уруглар бажыңын Манагуада ажыткан.

АДИ — СЭТА-ның фотозу.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словакияның Компартиязының ээлчеглиг съездизи ажылын ында дооскан. Төп Комитеттиң Отчёт илеткелин ол чүүлдүг деп көрген болгаш «1981—1985 чылдарда Чехословак Социалистиг Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарынга» дүүштүр Словак Социалистиг Республиканың улам ыңай хөгжүлдезиниң оруктарын тодараткан. Съезд соонда пленум болуп, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретарынга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Й. Ленартты база катап соңгаан.

Сайзыраңгай социализмни тургузарының программазын боттандырарынга улуг үлүг-хуузун киирер деп Словакияның коммунистериниң шиитпирлиг сорук киргенин съездиниң хаап тура, Й. Ленарт онзалап демдеглээн. ЧССР-ниң национал айыыл чок чоруунуң, оон амгы болгаш келир үезиниң магадылалы Совет Эвилели-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле найырал болгаш кады ажылдажылгага болур деп, ол чугаалаан. ССРЭ-биле кол кады [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], социалистиг Чехословакияның күчүзүн быжыглап чылдар биле деп, Й. Ленарт демдеглээн.

Съездиге белеткелдиң чугула үези

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Компартиязында отчёт-соңгулдалыг кампания — партияның XII съездизинге белеткелдиң чугула үе-чадазы доозулган. Партия хурааланиниң сырый каттыжылганын болгаш чаңгыс аптиин, коммунистерниң массалар-биле сырый харылзаалыын ол көргүскен.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарның болгаш конференцияларның үезинде коммунистер БКП-ниң XI съездизиниң шиитпирлерин, XII съездиге тезистерниң төлевилелинде кодургени сорулгаларны күүселдезин турарын ханы анализтээн. Болгарияның ниитилел бүдүрүлгезин күжениишкиннерин хөгжүдүлге шалдаарлары, күш-ажылчы коллективтерниң социал айтырыгларынче улуг кичээнгейни салырының мырыңай эргежок чугулазын демдеглээн.

Хуралдарның болгаш конференцияларның хүн чурумунга чугула черни партия ажылының айтырыглары ээлээн. Партия билеттерин солааны БКП-ниң хурааланиин быжыглаарынга таарымчалыг улуг рольду ойнап, ажылчы чоннарның калбак кезектериниң ортузунга партияның аттарын бедидип, болгар коммунистерниң ажылының стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдарынга идиг берген.

Партияны чаа күштер-биле долдурары уламчылаан. XI съездиниң соонда БКП-ге 100 муң ажыг чаа кежигүннерни хүлээп алган, оларның деңкезиинден хөйү ажылчын ангының төлээлекчилери болуп турар.

Тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче, социалистиг дем каттыжылганың чурттары-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле хөделиишкиннерин болгаш акы-дуңма эвилелдиң чаңгыс эвин быжыглаарынче угланган БКП-ниң даштыкы политиказы бүрүн деткип турарын съезд мурнунуң кампаниязының үезинде коммунистер илерээйлээн. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кодурулген чаа совет тайбың инициативаларны бүрүн деткип турарын олар илерээйлээн.

НИКАРАГУАНЫҢ ДХМ-ИНИҢ НОТАЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның Даштыкы херектер министерствозу АНШ-тың күрүне департаментизинче нота чоруткаш, АНШ-тың девискээринде тускай лагерьлер туруп, Сомосаның гвардейжилери чораанннарны өлүрүкчү үүлгедиишкиннерге болгаш Никарагуаже чепсектиг халдаашкынга ол лагерьлерде белеткеп турарын истеп хынаарын негээн. Ындыг бүдүштүг лагерьлерниң туруп турары Никарагуаның айыыл чок чоруунга кыжанылышкынын болур болгаш делегей эргезиниң норма чижектерин үрээни болуп турар деп нотада чугаалаан.

Никарагуаның чазаа эң дурген харыы бээрин АНШ-тың күрүне сакретары Хейгтен манап турар деп, Никарагуаның даштыкы херектер министриниң оралакчызы В. Тинохо медеглээн. Бир эвес албанның ол нотазынга харыы алдынмас болза, революстуг чазак ол айтырыгны чугаалажып көөр кылдыр КНО-га, Америк күрүнелер организациязынга болгаш делегейниң өске-даа органнарынга албан хуузу-биле тургузар апаар деп, ол чугаалаан.

Сандиночу революцияны туруш чок болдурарының болгаш Никарагуаның революстуг чазааны дүжүрериниң пламнарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга америк администрацияның ат-сураглыг ажылдакчылары шуут хамаарылгалыглар деп, Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң национал удуртулгазының Политкомиссиязының удуртукчузу Б. Арсе медеглээн.

Президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Р. Алленниң Никарагуаны демократтыг шимчээшкин дээр буржуаз организациязының удуртукчуларының бирээзинге Р. Рейганның айтыышкыны ёзугаар бижээн чагаазын Төп Америка университединге чуве чугаалап тура, Б. Арсе номчуп дыңнаткан. Контрреволюстуг идегеттерден хураап алдынган ол чагаада бижээнин ёзугаар алырга, Никарагуада революция Төп Америкага «айыылдыг» диңмир чүвеге хамаарыштыр «узел-бодалдарның дугжуп турарынга» Р. Аллен сеткилин хангаан илерээйлээзи. Контрреволюстуг күштерге чүүл бүрү деткимче, дузаламчыны көргүзерин АНШ-тың президентизиниң мурнундан ол аазаан.

В. И. Лениннинң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга

УЛЬЯНОВТАРНЫҢ СИБИРЬГЕ ЧУРТТАП ТУРГАН ЧЕРЛЕРИ

Ульяновскиниң педагогика институдунуң башкызы С. Сытин чаа ажылда томуйлаткан: Волганың хоочун хоорайының төп кезээнде чаартылга ажылдары кылып турар ажылчыннарның консультантызы (штаттан дашкаар) ажылга ону томуйлаан. Ульяновтарның өг-бүлезиниң чурттап турганы моон мурнунда Мосховская, ам Ленин кудумчузун тургузарынга крайның төөгүзүн өөренирлерниң удуртукчузу. төөгү башкызының сүмелери эргелиг ажыктыг болган.

Ол төөгүлүг кудумчунуң бир кварталдарының бирээзи ажык черде мемориал болур. Эрткен чүс чылдагы турганы ышкаш хевиони тудугжулар аңаа тургузар деп турар. Баштыңчының ады-биле холбашкан хөй-хөй черлер ол кудумчуда эвээш эвес. Аныяк Владимир олап гимназияже чоруп турган. Ында магазиннен Ульяновтар номнарны болгаш ноталарны садып ап турганнар. Өске бир бажыңга типография турган. Ленинниң ачазы Илья Николаевич албан херээниң аайы-биле ынаар бо-ла киргилээр.

Чүс чыл мурнунда ол тудуглар кандыг хевирлиг турганыл? Оларның хөй кезии хөй удаа эде кылдынган болгай. Ол айтырыгларга харыыны С. Сытин бээр деп шиитпирлээн. Хоорайның чурттакчылары — аныяк Ильичиниң ынчаардагы үе-чергелериниң ол үеде улустуң амыдыралының болгаш чаңчылдарының үлет-пур болгаш культура дугайын-да, кудумчулар болгаш чамдык бажыңнар дугайын бижээн вертен муң чыгыы карточкалар ында бар.

Хөй санныг папкаларда — Ленинчи черлерни эде дерип турганының дугайында хөй санныг чуруктар, шыйыглар, схемалар, пландар. Ол дээрге чуртту хөй чылдарда өөренип келгениниң түңнелинде чедип алдынган. Төөгүчү ол кижи шаандагы үениң үнелиг документилерин шыгжап чоруур кырганнарны база дилеп тыпкан. Ульяновскиниң, Москваның, өске-даа хоорайларның архив черлеринге барып, Сибирск дугайында моон мурнунда билдинмес чүүлдерни тыпкан.

Чогаалчылар, чурукчулар, архитекторлар — С. Сытинниң бажыңының аалчылары. Олар сонуургаан айтырыгларынга харыыларны өөн ап турар. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Н. Жуковтуң чураан Ильичиниң портредин бажыңның кеску черинде аскан. Ол чурукта мынча деп бижээн: «Келир үениң салгалынга үнелиг чүүл кылдыр арттырган ажылыңарга мээң сүрээделимниң болгаш бүрүшкүмнүң демдээ кылдыр Сергей Львович Сытинге».

В. ЗЛОБИН.
СЭТА-ның корр.

Ульяновск

ҮР АЖЫГЛАТТЫНАР

«Нива» комбайнның дыка хөй ажылчын бөлдүрлерин ынанчылыг болгаш үр ажыглаттынар болдурарынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Машина тудуунуң институдунуң эртемденнери дузалаан. Безектерниң дүрбүжер черлерин лазер-биле [illegible]. Оларның дүрбүжүүшкүнге элевели 20—30 катап улгаткан дээрзин чоруткан шенелделер көргүскен. Шинчилелдерниң түңнелдерин Таганрогтуң комбайн заводунга хамчылып берген.

— Чурттуң келээ ажыл-агыйының машина [illegible] чайгылыш чок калбарып турар — деп, институттуң директору, ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүнү К. Фролов чугаалаан. —Келээге херегле[illegible] техниканың хөй-хөй хевирлерин бүдүрер талазы-биле кол капиталистиг чурттарны ажып эрткен бис. Чижээ, ССРЭ тракторларны АКШ-та, ГФР-де, Англияда болгаш Италияда бүдүрүп турарын катай алганындан хөйнү үндүрүп турар.

Ынчалза-даа келээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаар талазы-биле чамдык айтырыглар ам-даа шиитпирлеттинмээн. Безектерниң электренге элеп, үрелип кааарының уламындан техниканың аңаа турары ховар эвес. Оон түңнелинде хову ажылдарының хуусаазы узап, дүжүттүң чамдыызы черге калып, продукцияның өртүнээн [illegible] турар. Ам эвээш эвес негеледелдерни болдуруп турар келээ ажыл-агый техниканың [illegible] шыпарынга [illegible] чаа беш чылда чайладыры, ол-ла бедик негелделерге дүүшкен турарын чедип алыры СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглеттинген.

Келээ ажыл-агый техника[illegible] тывыш база үр ажыглаттынарын белдиреринге эртем шинчилелдери чогуур салыышкынны кирер ужурлуг. Оон чедиишкиннери — келээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг дем-шилгени дүргедедиринге ынанчылыг бааза. Бистиң институтту чижекке ап көрээлинер. Машиналарның күжүн улгаттырарының теоретиктиг үнелелдерин ажылдап кылып турар бис. Оон-биле чергелештир келээ ажыл-агыйның машина тудуунуң өйү келген негелделеринге дүгжүп турар дузалал шинчилелдериниң хемчээли бистиң [illegible] өзүп турар. Ол алырга бөгүнгээ саналдаарынга бистиң белен бөлүп турарывыс чамдык техниктиг чаа чүүлдерин адап көрейн.

Тракторларда болгаш комбайннарда оң-ве үрелинчел черлер дүрбүжер белдирлер болур дээрзин сан-фактылар көргүзүп турар. Ол талазы-биле практиктиг ажылдап кылган чүүлдер эки түңнелдерин берген.

Үнелиг шынарлыг болуп турар металлофторопласт деэр [illegible] материалды институтка ажылдап кылган. Оон кылган подшипниктер үзээшкин херегле[illegible], конструкция талазы-биле коңчуг быжыг болгаш дадарыышкынга алыспас. Чайганырының чаңчыл [illegible] подшипниктерин кылырынга бедик шынарлыг кадырган капны ажыглап турар болгай. Ынчаарга металлофторопластан кылган подшипниктерниң 80—90 хуузу чиик карыылгалыг, шоолуг күгүр чок кандап тургустунган. Чаа [illegible] машина тудуунга калбаа-биле ажыглаар чорук [illegible] ажыктыг бээр.

Суг линтинге турар насостарга [illegible] үрелиг каар. «Родник» деэр, сугга турар электронасосту Келээ ажыл-агыйны [illegible] специалистери-биле кады чогаадып кылган бис. Оон пох шипниктерин аңаа суг болу-ла үзеп турар. Ыяңгыя Ортаа Азияның байдалдарынга, оларда хойларны кудук суундан суггарар черлерге, ол насос эргежок чугула.

Бистиң лабораториялары[illegible]ның бирээзинде физиктерниң, химиктерниң, биологтарның, конструкторларның күженишкиннери-биле сириглээшкинге удур хемчеглерин ажылдап кылып турар. Оон ачыс сорулгазы — келээ ажыл-агый машиналарының башкарыкчыларынга таарымчалыг байдалды тургузары. Хөй-хөй шенелделерниң түңнелинде пневматиктиг олутуң үлегерин тургускан. Сириглээшкинниң деннелии алды катап кудулады-ры чедип алдынган. Ол олутту «Нива» комбайнның төлевилеп турар хевиринге сүмелеп турар бис.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының [illegible] шинчилелдерниң комплекстиг программазын [illegible] га машина шинчилээр институт-биле чергелештир, чурттуң он-он шинчилел организациялары киржип турар. Ол программа келээ ажыл-агый техниканың күжүн улгаттыпарынче, роботтарны, манипуляторларны [illegible] таар машиналарны кииришпир, келээ ажыл-агый бүдүрүлгезин автоматчыдарынга тергээр машиналарның системазын тургузарынче угланган. Ону күүседир чорук келээге улуг-улуг техниктиг болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге үндезин эртемниң чугула салыышкыны болур.

(СЭТА-ның корр).

Москва.

ЭКИ ЧЫЛГЫЧЫ — ЭЭЗИРГЕ ДӨМЕЙ

Мен чоокта үгге «Шын» солуңдан Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозка солун спортчу маргылдаалар боор эрткенин сонуургал-биле номчудум. Оон иштинде аът шал-[illegible] тум-на малчын чурттуң оюн дээрзин онзалап кордум. Оон ыңай ол чүгле оюн-тоглаа эвес, а харын-даа чылгы малдын ажылынга база бир чугула чүүл болур.

Сөөлгү үеде бистиң республикада чылгы малдың санының өспейн турарынга болгаш ол малды малдаар кижилерни тывылбас апарганынга уштап [illegible] чугуртун тургаш илип ап шыдавас апарганывыс безин улус-сарлыг боор турар. [illegible] ынчаш чер оларлыг чылгы малды шалбалап, төрепчилеп, аргамчы илип албас аныяк малдаары берге. Ынчангаш [illegible] тургузу мунгаш чадаглап, кадарган чылгызын бөлүп шыдавайн саадар. Мөөң-мөөңү-биле осчукар тавары[illegible] бар.

Малды багай шалбалаар чылгычылар мал тудуп мунарда [illegible] хүнну бадыр бөлер. Тудар дээн малын 10-20-даа катап чазар. Ынчап турда мунган аъды-даа турар, ойладып-сывыртаан мал оңган-сүксаар. Ол ынчап турган чамдыкта тудар диван эмник малын, [illegible] салыптар. Оон келерзе бир-бир мал тудар дээш 10—15 километр хире черде кажаа-ларже сүрүп чедирер, хөй чылгы кажаага баскылажыр, тепкилежир, оон уламындан кемдээр.

Ылап шалбадаар эрес-кашпагай чылгычылар мал тудар-да чылгы бөлүп, ону ойладып, шуудеп-даа турбас боор чүве. Тудар дээн малын турган черинден-не ээир дег «теп» алгаш баар. Ындыг чылгычыларның [illegible]

[illegible] районнарда [illegible] совхозтар[illegible] чылгы малын улам өстүрер [illegible] мал-даар кижилерни [illegible] ээр-да. Ооң-биле чергелештир районнарда база чамдык [illegible] республиканың чер-черлеринге Жданов аттыг совхозта-ла болган аът шалбалаарының мөөрейлерин [illegible] маргылдааларны, харын-даа конкурстарны чыл бүрү эрттирип турары чугула.

О. КУУЛАР,
хоочун чылгычы.

Чөөн-Хемчик район.

КӨДЭЭ СЦЕНАДА

[illegible] концертке база суглуут улус. Кунгуртуг суурнуң Культура бажыңынга солун концерт бо-[illegible]. Чоокта чаа тускай көрүлдени организастап эрттирген. Аңаа чеди албан организация киришкен. Тере-Хөл сельпозунуң, участок эмнелгезиниң, Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазының коллективтери тус-тузунда хес-дараалаштыр шаңналдыг бирги, ийиги, үшкү черлерни [illegible].

Сельпо коллективиниң тургусканы «Партияның тугу» деп [illegible] уттаалы эки болган, ону Ө. Б. Ондар тургускан. Бот-тывынгыр урал [illegible] Н. Д. Ондарның маңдолинага ыраалары солун. Участок эмнелгезиниң коллективиниң хептиң каасталгазы эки болган. Сүт-бараан фермазының коллективинде совхозтуң саанчылары, [illegible] боттарының талантызын көргүзүп, чонга аян тудуп.

Көрүлде ниитизи-биле эки эрткен, [illegible] тыва [illegible] херексел чок болуп турарындан аңаа ойнаар кижилер тывылбаан.

Б. ЭРЕКСЕН,
Культура бажыңының директору.

Кызыл район.

ШЕФЧИЛЕР ДУЗАЛАШКАН

Суурда албан организацияларга шефтер бо-ла организастаттынар. Улуг-Хем районда Арыг-Бажы сес чыл школазынга олар ыяш белеткээрин [illegible] шеви чоокта чаа болган. Аңаа өреге бүрүзү 2 кубометр токпак белеткээн. Ийи удаа чоруткан ындыг шефтиң түңнелинде 75 өг бүле 150 кубометр токпакты белеткээш, школа хевис[illegible]кээринге сөөртүп берген.

Шефчилерден Б. Дондуг-Эник, Д. Кызыл-оол, Л. Лордуй-оол, Х. Саидаков, Б. Сонгулда, Д.-Х. Болат-оол, М. Биче-оол болгаш өскелер-даа шалыгчы ажылдаан. Школада комсомол организациязының секретары Люба Дашбый удурткан 20 комсомолчу 20 кубометр ыяшты белеткешкен.

Х. САРЫГ-ООЛ.

ХААКТЫГ ҮНҮҮШКҮН

ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң килдис эргелекчизи Владимир Ховалыгга удурткан [illegible] чаа «Чыраа-Бажы» совхозке [illegible].

Олар Дагыр-Шеминиң комсомолчу-аныяктарының хойжу бригадазынга болгаш Шык-Бажы сүт-бараан фермазынга чорааннар. Аңаа баргаш олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын чонга таныштырып, мурнакчыларга турасааткан агитхуулустарны, [illegible]

[illegible]

Н. ДАЖИНМАП.

Бистиң спортчу амыдыралывыс

Күш-культураны болгаш спортту чон ортузунга сайзырадып, оон массалыын чедип алыр дээш республиканың районнарының күш-культура болгаш спорт коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Эрзин районнуң спортчулары эки түңнелдерни чедип алгаш, 1980 чылдың түңнелдери-биле республика чарышының тиилекчизи деп бедик атты чедип ап, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатккан. Ам бо булуңдан ол районнуң спортчу амыдыралы-биле таныжып көрээлиңер.

ДЕТКИМЧЕ ХЕРЕК

Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырын 2 чыл бурунгаар дооступ. Улаштыр өскен төрээн черим Эрзинге келгеш, мергежилим [illegible] рынга башкылап бердим. Би[illegible] хүрештиң янзы-бүрү хевирлеринге сонуургалым улуг турган. Ол сонуургалымны кайызылал Кызылга өөренип тура улам быжыглададым. Тодаргайлаарга, «Спартак» эки тура [illegible] хостуг хүреш секциязынга ук хүрештиң нарын аргаларын [illegible] Чоорту [illegible] кынны ап, арга-мергежил база бедээн. Улан-Удэ, Якутск, Салават болгаш өске-даа улуг хоорайларга эрткен маргылдааларга, бистиң Кызылга чылдың болуп эртип турган «Азия төвү» шаңнал дээш бүгү-эвилел [illegible] чылдарда киириштим. 1978 чылда Салават хоорайга хүрешкеш, бодумнуң деңзимге (52 кг) 3-кү черни ээлээш, ССРЭ-ниң спорт мастериниң кандидадының нормазын күүсеттим.

[illegible] ниити эгелээшкини-биле Эрзин ортумак школазының баазазынга хостуг хүрештиң болгаш самбонуң секцияларын ажыткаш, аңаа сонуургалдыг аныяктарны хаара туттум. Эрткен ийи чылда секцияның киржикчилери айыттынган хүрештерниң түгле чамдык кол аргаларын шиңгээдип алган эвес, а республика чергелиг маргылдааларга безин каш удаа киржип чорааннар. Аңаа баргаш команда талазы-биле шаңналдыг черлерин ээлевезивисседаа, дараазындагы IV, V дугаар түңнелдерни көргүзүп турарывыс биске улуг чедиишкин болур. Ам-даа бут кырынга туруп, быжыглап апаар бис. Эрткен ийи чылдарда хостуг хүреш секциязының доктаамал киржикчилери, үстүкү класстыңлар Вадим Кызыл-оол, Сергей Бюрбюжап, Март Чымба, Тимур Дамдын оларның спортчу [illegible] бо-дээн. Олар шупту бирги разрядтыг мөгелер. С. Бюрбюжап, В. Кызыл-оол 1980 чылда [illegible] ның деңзилеринге чемпионнаан-нар. В. Кызыл-оол ооң кадында эрткен чылын Тываның шилиндек командазының составынга киргеш, Новокузнецкиге барып республиканың спортчу адын камгалап чораан. Үстүнде ады үнген мөгелерни келир үеде солун болгу дег оолдар секцияда хөй. Оларга Р. Зайцев, М. Монгуш, С. Ким, А. Дамдын болгаш өскелер-даа хамааржыр.

[illegible] тар түс черге хостуг хүрештиң сайзыралынга шаптыктыг чүүлдер база бар. Баазазында секция эрттирип турарывыс Эрзин ортумак школазының (директору А. М. Монгуш) удурулгазының талазындан биске деткимче, дуза кошкак. Спорт-залга секция кичээлдер-биле [illegible] эртиртинмес-тир. Ындыг болганда тускай чер херек. Бир [illegible] тын арыглап алырывыска, улаштыр септедип бербээнинден соок дүжерге, аңаа секция эрттирер арга чок болдувус. Дараазында эргн столованы чылыглап, ыяк-так кылып алган турувуста аңаа школа буфедин тургузуп каан. Ол ышкаш хүрежир чадыглар база четче эвес. Районнуң улус өөредилге килдизи, Эрзин ортумак школазының талазындан бистиң негелде-хомудалдарывысты дарый өөренип көөрү күзенчиг.

А. ДОНДУП,
ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, хөй-ниитичи тренер.

ХААРА ТУДАР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигиме секретары ёл. Л. И. Брежневтиң [illegible] Отчеттуг илеткелинде мындыг ханы утказыг сөстер бистерге спорт ажылдакчыларынга, бедик харысаалганы онаап, тодаргай угланыышкынның сорулгазы салып турар: «Совет кижилерниң кадыкшылының дугайында сагыш са[illegible] күш-культураның болгаш спорттуң сайзыралындан чарылбас». Совет спортчуларның [illegible] нери, ылаңгыя Москва Олимпиадазынга эң тодаргайы-биле [illegible] чүгле спортчу шылгараалдарны эвес, а харын күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун хамыкты мурнай үнелел турар болгай бис. Чамдык кижилерге спорт дээрге аңаа-ла бир сонуурган көөр, оюн-тоглаа болуп артып турар. Ындыг чоруктан уштунар, харын ынаар массаларны улам хөйү-биле хаара тудар херек. Күш-культура болгаш спорт [illegible] зи бүгүдеге билдингир.

Республиканың районнарында спорт комитеттериниң аразынга [illegible] күш-культура болгаш спортче мас[illegible] хаара тудары, ГТО-нуң нормаларын дужаарынга хөй кижини кииринтирери дээш со-[illegible] Эрткен 1980 чылда бистиң районнуң спорт комитеди бо талазы-биле чамдык [illegible] тус-биле шаңнаткан. Бо биске ам-даа спортчу өзүлдени [illegible] дээш улам тодаргай ажылдаарын даандырып турар. [illegible] хамаарышкан районнуң партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле быжыг харылзааны туткан бис. Бир демниг ажылыштың түңнелинде районда сачаттынып турар 3217 күш-культурачылардан бөгүн 1117 кижи ГТО-нуң кыскы, чайгы нормаларын дужааган. Оон-биле чергелештир 1153 кижи массалыг разрядтарны чедип алган. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге район маргылдааларын 16 катап эрттирген бис. Ре[illegible] ларга киржилгевис доктаамал. Районга, республикага-даа эртип турар маргылдааларга үргүлчүнүң идепкейлиг киржип, дээре түңнелдерни чедип ап келген улуг-биче салгалдың спортчуларын маңаа адаза чогуур. Оларның саны доктаамал өзүп турар. Ынчылдарга самбога ССРЭ-ниң спорт мастери, 1980 чылда тыва хүрешке республика чемпиону П. Шаптан, хостуг хүрешке спорт мастериниң [illegible] А. Дондуп, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери К. Майдыр, С.-М. Сова, Д. [illegible], С. Дажымчап, А. Хураган-оол, Н. Сагаш, В. Кызыл-оол, М. Чымба, А. Дерчин, Ю. Хавалыг, Т. Дамдын, Б. Оюн-оол болгаш өске-даа он-он спортчуларны хамаарыштырып болур.

Моон-биле чергелештир СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] ле тодаргай сорулгалар бистиң мурнувуста салдынган. Туруп [illegible] бүрүн күүседиринге районнуң черчерде болгаш албан организацияларында хөй санныг активчилеривис биске боттуг дузаны көргүзер апаар. Оон-биле [illegible] база-ла план ёзугаар ажылдаар апаар.

[illegible] спортту улам ыңай хөгжүде[illegible] чүүлдерни, четпестерни маңаа [illegible] апаар. Сөөлгү чылдарда [illegible] бир чамдык хевирлеринге чедиишкиннеривис сулараан. Каш чылдар бурунгаар республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шилиндек командазынга бистен хары утда элээн каш кижи кирип турган болза, ам спорттуң бо хевирин бисте сайзыралды албайн турар. Спорт [illegible] спорт инструкторларында, оон [illegible] тура башкыларында бо талазы-биле шилиттинмээн, тускай билиг-мергежил чок кижилер ажылдап турар. [illegible] рынга, күш-культура болгаш спортче массаларны калбаа-биле хаара тударынга ажыл-агыйларның чыл бүрүзүнде киирер чогуур юридиктиг дазылдары улуг рольду ойнаар турбуже. «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтарның удуртукчуларының олче кичээнгейи кошкак.

Тургустунган четпестерни билдилиг ажып эрткеш, күш-культура болгаш спорт талазы-биле чедиишкиннеривисти хүн бүрү быжыглап ажылдаары [illegible].

Ш. АЛА,
районнуң спорт комитединиң даргазы.

ЧУРУКТА: «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черни дээш чаа болуп эрткен хостуг хүреш маргылдаазынга Эрзин районнуң командазы багай эвес белеткелдиин көргүскен (солагай талазындан үш дугаарында) команданың тренери, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Анатолий Дондуп.

БАЗА БИР МАСТЕР

[illegible] Мал-Хемчиин Майдырга спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик атты тыпсыкан. Ол «Тыва совхоз тудуу» каттыжыышкынның Эрзинде 5 дугаар КМК-зының чолаачызы. Бодунуң онаашкан ажылындан аңгыда ол күш-культура болгаш спортту пропагандалаарынга бодунуң улуг үлүг-хуузун киирип келген. База район, республика чергелиг маргылдааларга үргүлчүнүң киржип турар. 1980 чылда Улан-Удэ хоорайга болуп эрткен спорттуң национал хевирлеринге Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга чедиишкинниг киришкеш, тыва хүрештиң эң чиик деңзизинге чемпионнаан. Чогум-на бо спартакиадага көргүскен спортчу чедиишкини дээш спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик атты ол чаалап алган.

[illegible] жүп чоруур механизастаттынган колоннаzында күш-культура болгаш спорт ажылы администрацияның болгаш мында партия организациязының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Коллектив өске албан организацияларга, оон турҗук совхозтар төлдеринге бо-ла чеде берген. спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эш хуузунуң ужуражыышкыннарын эрттуре берген турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы А. С. Нүрзет спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастериниң херек демдээн болгаш тускай шынзылгазын К. Майдырга районнуң спортчу активиниң хуралынга тывыскан.

С. МОНГАЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

телевидение

МАРТ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». Хөй серилыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. «Партизаннар». 10.20 — «Кино аянчоруктар клуву». 11.20—15.35 —Чавсар. 15.35 — «Горизонт». «Авам-даа, ачам-даа, мен-даа — спортчу өг-бүле бис». Ленинградтан дамчыдылга. 16.15 —Уругларга фильм. «Расмус — тоянчы». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». 18.15 — Хоккейге эш-хуу ужуражылга. ЧССР-ниң шилиндек командазы — [illegible] — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге. 19.40 —«Чажыт обком ажылдап тур». 4-кү сериязы — «Ковель белдири». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Бангладеш Улус Республиканың национал байырлалы — «Хамаарышпас чорук хүнүнге». [illegible] 21.50—21.55 — «Дзарта — Делегейниң театр хүнү». Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.10 — «Үнер черниң үш чадазы». Телефильм 19.35 — «КАН экраны». 19.55 — Телемедээлер 20.10—20.15 — Чарлалдар.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн [illegible] булуттаар, чоорту аязыр. Чамдык черлерге бышкан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 9—14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дүне —11—16, чамдык районнарга 20—25 градус чедир соок.

[illegible] аязып каап турар агаар болур. Дүне бышкан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 3—8 метр чедер, бир чамдыкта ол 15—20 метр чедир күштелир. Хүндүс — 2—4, а дүне 11—12 градус соок болур.

Кино

МАРТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Шокар рейс» 10.00. «Курлавырда вадайы» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Доштуң бичии уруу» 9.00, 12.10. Мультфильмнер чыындызы 10.40. «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 13.50. «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 17.00, 19.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космоста адыгжылгаш» 13.30. «Экипаж» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-21-75 [illegible] 2-23-35, секретариаттың 2-22-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-73, культура килдизиниң 2-22-54, келээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжүглер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-30-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барза 2-33-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 466

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00829

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 73 (11571) | 1981 чылдың март 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

АНЫЯКТАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИЖИН — ӨӨРЭЭН ЧУРТКА

Ленинчи комсомол, совет аныяктар Коммунистиг партияның [illegible], даштыкы, политиказын изин-биле чүүлдүүзүнүп, деткип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин соруктуг күүседип турар.

Ол дугайын ВЛКСМ ТК-ның март 25-те Москвага болган пленумунуң киржикчилери медеглеп турган. Чурттуң коммунистериниң шуулганының түңнелдерин болгаш оон шиитпирлеринге холбаштыр комсомол организацияларының сорулгаларын анаа чугаалашкан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. Н. Пастухов илеткел кылгаш, эш Л. И. Брежневтиң кылганы партия ТК-ның Отчёт илеткелин, партия съездизиниң өске-даа документилерин эге организацияларда калбаа-биле өөренип турарын онзалап демдеглээн. Келир чылдарда комсомолдуң идей-кижизидикчилиг бүгү ажылының чарылбас кезээ «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп бүгү-эвилел ленинчи зачёту болу баар. Ол чорупта турарының үезинде боттарының комплекстиг пландарын күүседир дээш аныяк-өскенниң харысалгазын бүгү хемчег-биле бедидип, тодаргай онаалдаларының практиказын калбартыр херек.

Кижиниң кижизидилгези болгаш күш-ажыл — тудуш холбаалыг. Маадырлыг чанчылдарга шынчы ВЛКСМ ам: «Аныяктарның шалыпчы ажыл-ижин, билиглерин, инициативазын болгаш чогаадыкчызын — он бирги беш чылга бараан болдурар!» деп лозунну көдүрген.

Улус ажыл-агыйының эң улуг 130 ажыг объектилерин Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуглары кылдыр чарлаан. Бо беш чылда миллион чыгаа оолдар, кыстар комсомолчу путевкалар-биле ол тудугларга баар.

Комсомолдуң шефтээшкининиң чугула угланыышкыны — чурттуң коммунистериниң шуулганынга чугаалап турган аъш-чем программазын боттандырарынга киржилге-дир. Мал ажылы ВЛКСМ-ге шалыпчы фронт апарган.

Коммунистиг тургузуушкунуң улуг сорулгаларын күүседиринге Ленинчи комсомол төлептиг салымыжын киирип, чаа беш чылда улам улуг чедиишкиннерлиг болурун пленумнуң киржикчилери айыткаан.

(СЭТА).

СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

«Совет спортчуларның кайгамчык чедиишкиннерин Москва Олимпиадазы херек кырынга көргүскен. Ынчалза-даа бистер кезээде чүгле спортчу шылгаралдарны эвес, а харын күш-культураның болгаш спорттуң массалыын хамыктың мурнунда үнелеп турар бис. Бо херекте чедиишкиннер толаргай. Ынчалза-даа кижилерниң хөй кезиинге спорт ам-даа чүгле көөр оюн болуп артпышаан. Ындыг байдалды эдер херек. Күш-культура чурттакчы чоннуң бүгү кезектериниң, ылангыя урутларның, хүн бүрүдеги амыдыралынга кирген турар ужурлуг»— деп СЭКП ТК-ның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге СЭКП Төп Комитединиң Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Шак моон алгаш көөрге, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту бистиң чуртувуска моон-даа ынай улам сайзырадып, анаа миллион-миллион кижилерни хөйү-биле хаара тудар дээш улуг кичээнгейни салып, ону күрүнениң херээ кылдыр көрүп турар-дыр. Бо талазы-биле бистиң республиканың партия, совет органнары, профэвилел, комсомол, спорт организациялары база элээн ажылдарны кылып чорудуп турар.

Сөөлгү үеде республиканың элээн хөй районнарында, совхозтар төптеринде, школаларда чырык, делгем спорт залдары ажыглалга кирген. Чүгле 1980 чылда безин Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта, Тандыда Дуржулга станциязында, Өвүр районнуң төвү Хандагайты суурда. Улуг-Хем районда Чаа Чаа-Хөл ортумак школазында болгаш өске-даа черлерде чырык, делгем, чаа спорт залдары ажыглалда кирген. Оон уламындан ол черлерде хөй-хөй аныяктар хостуг үезинде спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле ажыттынган секцияларда, бөлгүмнерде хаара туттунган болгаш хөй кижи киржикчилиг солун маргылдаалар, эш хуузунуң ужуражылгалары болуп эртип турар.

Күш-культура болгаш спортче массаларны калбаа-биле хаара тудуп, ГТО-нуң нормаларын дужаар улустуң санын көвүдедир дээш районнарның спорт комитеттериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың эрткен чылгы түңнелдери-биле Эрзин район эки көргүзүглерни чедип алган. Амгы үеде ол районда 3217 күш-культуржу бар. Оларның 1116-зы ГТО-нуң кышкы болгаш чайгы хевирлериниң нормаларын дужааганнар, а 1153 кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң талазы-биле массалыг разрядтыг.

Чедиишкиннер-биле чергелештир спорттуң массалыг чорууң чедип алыр дээш чорудуп турар ажыл ам-даа чогуур негелдезинге четпейн турар. Эң ылангыя көдээ черлерде «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң кежигүннериниң саны эвээш. Районнар төптеринде урugларның спорт школалары тургустунмайн турар, а ындыг школалар бар черлерде ынаар уругларны хаара тудар ажыл кошкак. Республиканың ниити билиг школаларында күш-культура кичээлдерин эрттирип турар башкыларның 80 ажыг хуузу дооскан тускай эртем чок. Оон уламындан өөреникчилер чогуур күш-дамыр сайзыралын албайн турар.

Хаактар, конькилер, волейбол, баскетбол мячиктери, футболкалар, майкалар дээш оон-даа өске чугула спорттуң дериг-херекселдери магазиннерде эвээш. А ол чорук күш-культураны массалыы-биле сайзырадырынга бурунгаар идиг бербейн турар.

Моон мурнунда чылдарда «Тыва кобальт», В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның ажыл-ишчилери спорттуң он ажыг хевирлеринге цехтер аразынга спартакиаданы чорудуп, ынаар дыка хөй ажылчыннарны; инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тудуп, дыштаныр хүннерде солун ужуражылгаларны, спортчу маргылдааларны доктаамал эрттирип турган болза, амгы үеде ол ажыл суларааан, массалыг маргылдаалар эрттирбестей берген. Ынчангаш комбинаттарның удуртулгазы ынаар сагыш салып, ол ажылды катап диргизер ужурлуг.

Ажылчы чонну спортче массалыы-биле хаара тударының бир улуг хемчээ ГТО нормаларының дужаалдазы болур. Бо талазы-биле бистиң республикада чорудуп турар хемчеглер ам-даа четпес. Чурттакчы чоннуң чүгле 12 ажыг хуузу ГТО-нуң нормаларын дужаарында хаара туттунган. Сөөлгү үеде Тожу, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Бии-Хем районнарда, Кызыл хоорайда ГТО нормаларының херек демдээниң эдилекчилериниң саны эвээжээн Үлетпүр бүдүрүлгелерде, школаларда, профтехучилищелерде, ортумак тускай өөредилге черлеринде база ажылдап турар аныяктар ортузунда ГТО-нуң нормаларын дужаар ажылды четпес организастаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр спорт-массалыг ажылдың деңнелин үениң негелдезинге чедир көдүрүп, оон массалыг чорууң чедип алыр дээш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди районнарда, хоорайларда спорт комитеттериниң, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, уругларның спорт школаларының ажылынга удуртулганы улам экижидип, оларга практиктиг дузаны чедирбишаан, сырый [illegible] ажылдаары негеттинип турар.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Кызыл хоорайда чер ажылдары кылыр тудуг эргелелинде эки ажылдыг бригадаларның бирээзинге Валерий Николаевич Бушмановтуң удуртканы бригада база хамааржыр. Олар карал четпестериниң Бүгүроссия ниитилелиниң Тывада салбырының беш каът бажыңының тудуунда ажылдап турар.

Үк бригада чээрби ажылчыннарлыг. Оларның хөй кезии бедик мергежилдиг дашчылар болгаш бызанчылар. Аразында найыралдыг, бот-боттарынга дузалажып бир дем-биле ажылдап келген бригада алган хүлээлгезин күүседип, сөглээн сөзүн ээлеп турар. Найыралдыг коллективтен чылдагаан чок ажыл шагы үзер, прогулдаар кижи чок. Ынчангаш ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болгаш тудуг материалдары хумагалыг чарыгдаттынып турар.

Бригаданың дең-деңки ажылынга бригадирниң киирип келген үлүү улуг. Оон удуртукан бригадазы беш каът туүйбу бажыңның иий подъездизиниң хаваларын салыр онаалдалыг. Боттарынга алган хүлээлгезин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүзүнде бүрүн доозар дээш бригаданың кежигүннери кужениишкинниг ажылдап, ажылдың темпизин хүн бүрү бедидип турар.

Эргелелдиң бригадаларының аразында күш-ажылчы маргылдаага киришкеш, багай эвес түңнелдерни олар чедип алганнар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының ийи айларында 38 муң рубльдиң ажылдарын кылыр планын 55 муң рубльге күүседип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер. Бедик мергежилдиг дашчылар Геннадий Чухломин, Анатолий Семис-оол, бызанчылар Николай Родин, Ким Селиванов болгаш оон-даа өскелер задачаа үлүүн 120—150 хуу чедир күүседип, бригаданың күш-ажылчы чедиишкиннеринге төлептиг үлүүн киирген.

Мурнакчы бригаданың кежигүннери апрель 18-те ленинчи субботник эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң инициативазын бедик көдүрлүүшкүн-биле деткип турар. Коммунистиг субботник хүнүнде камнаттынган материалдар-биле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, тудуг ажылдарын эки шынарлыг кылып чорударын шиитпирлээннер. Ол хүн ажылдаан акшазын беш чылдың фондунче шилчидерлер.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы дашчылар Н. Родин, А. Саңгы-Баара (адаанда), Г. Чухломин олар ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин совет кижи бүрүзүнге чедирери, партияның айтыышкыннарын күүседиринче ажылчы чоннарны партийжи изиг сөстер-биле мобилизастаары — «Билиг» ниитилелиниң үш миллион кижилиг отрядының хуулгаазы болгаш харысаалгалыг хүлээлгези.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң болгаш РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң каттышкан пленумунга Бүгү-эвилел «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы академик Н. Г. Басовтуң илеткелинде, пленум киржикчилериниң саналдарында ол дугайын чугаалаан. Ол пленум бөгүн хүн Москвага болган.

Чурттуң коммунистериниң шуулганының түңнелдерин болгаш оон шиитпирлеринге холбаштыр ниитилел организацияларының сорулгаларын пленумга чугаалашкан. Он бирги беш чылда күрүнениң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң перспективаларын лекторлар боттарының ажылынга чаңгы илередип, амыдыралдың совет хевирин, пролетарлыг интернационализмниң принциптерин тодаргай чуруттаар, СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг тайылбырлаар ужурлуг.

Пленумнуң киржикчилери четпестерни ынак анализтеп, лекция пропагандазының сайзыралгайжыдарының курлавырларын илередип, оон ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң оруктарын тодараткан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ КОСМОНАВТИКАЗЫНЫҢ АРЫННАРЫ

Юрий Гагаринниң ужудуушкунунуң соонда эрткен 20 чыл дургузунда совет космонавтиканың чедиишкиннери — ракета-космос эртеминиң болгаш техниказының төөгүзүнге турараскааткан чыыштың темазы болган. Москвада Эртемденнер бажыңынга ол болуп эрткен.

Орбитага баштайгы башкарылгалыг ужудуушкунну боттандырганы үеден бээр бо чылын 20 чыл болур деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы академик В. Котельников СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Орбитага ужудуушкуннарның ургулчулелиниң улгаткаы совет космонавтиканың шыгжаранггай чедиишкиннериниң дугайын бадыралдыг чугаалап турар. Чер бөмбүрзээзи болгандыр болгузун төөгүде ужудуушкунунуң планетаның баштайгы космонавтызы 108 минута дургузунда күүсеткен. Эрткен чылын Л. Попов биле В. Рюмин космоска 185 хонук ажылдаан.

Космос башкарылгалыг ужудуушкуннарының калбак хөгжүлдези оларның бүгү кижи төрелгетенге ажыглыг турар перспективалары амгы шагның ракета-космос техниказын тургускан эртемденнерниң, конструкторларның, ажылчыннарның хөй санныг коллективтериниң соруктуг ажылының ачызында болдунар аргалыг болган.

Космонавтиканың хөгжүлдезин баштайгы базымнарындан-на эртемниг үндезилээшкиннерге даянган. К. Циолковскийниң гениалдыг ажылдарында, Ф. Цандерниң, Ю. Кондратюктуң, В. Ветчинкинниң, өске-даа эртемденнерниң ажылдарында ол үндезилеттинген. Академиктер М. Келдыш биле С. Королёвтуң делегей космонавтиказынга шыңгыраңгай салымыжының-биле холбаалыг арыннар космонавтика төөгүзүнде эң улуг сонуургалды болдурган.

Ракета-космос техниказының хөгжүлдезинге совет эртемденнерниң, өске-даа чурттарның специалистериниң тускай салымыжының чылгызын киржикчилери чугаалаан. Космос делгемин шиңгээдип эгелээниниң баштайгы хүннеринден-не Совет Эвилели космосту шиңгээдип алырын делегей сорулгазы кылдыр көрген. Социалистиг чурттар космос делгемин «Интеркосмос» программазын ёзугаар ниитилеп турар. ССРЭ-ниң Францияның, Швецияның, Индияның эртемденнери космос делгемин катап [illegible] турар.

(СЭТА).

Шериг албанының доктаатткан хуусааларын эрттирген шериг албанныгларны ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден 1981 чылдың апрель—июнь айларында халаар дугайында болгаш шериг албанынга хамаатыларның ээлчеглиг келдириишкининиң дугайында

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

ССРЭ-ниң «Бүгү-ниити шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хоойлузун ёзугаар дужаарым болза:

1. Шериг албаны эрттирериниң хуусаазы 1981 чылдың июль 1-ге чедир доостур шериг албанныгларны Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаар болгаш иштики шериглерниң [illegible] 1981 чылдың апрель-июнь айларында курлавырже халаар.

2. Бо дужаалдың 1-ги чүүлүн ёзугаар шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр келдириишкин хүнүнге чедир 18 харлапкан болгаш келдириишкин хуусаазын соңгаарладыр эргези чок хамаатыларны, а ол ышкаш келдириишкинден соңгаарлаттынган [illegible] келдириишкин назызы улгаткан хамаатыларны Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгаар болгаш иштики шериглерге шериг албанынга келдирер.

3. Дужаалды бүгү-ле роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛБУШААН...

«Шын» солуннуң, радионуң болгаш улусчу контрольдуң каттышкан рейдизи

Бии-Хем районнуң совхозтарының, Сельхозтехниканың район салбырының механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары 1981 чылдың көдээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкинниг чорудары-биле көдээ ажыл-агый техниказын кышкы үеде эки шынарлыг септеп белеткээр, механизатор кадрларны өөредип, четчелээр талазы-биле инициативаны үндүргеш, боттарының мурнунга белен эвес сорулгаларны салганнар. Часкы хову ажылдарын өй-шаанда бедик агротехниктиг байдалга эрттирери-биле совхозтарга андазыннар, культиваторлар болгаш сеялкалар септелгезин 1981 чылдың февраль 23-ке чедир доозарын, трактор паркызын апрель 1-ге чедир 90 хуудан куду эвес кылдыр белеткээрин, тараа комбайннарын болгаш сиген белеткээр техниканы май 1-ге чедир бүрүн септеп доозарын болгаш өске-даа чүүлдерин кылырын бии-хемчилер хүлээнген.

Ам часкы ажылдар эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. Бии-Хем районнуң совхозтарының механизаторлары, чер ажылдыглары анаа канчаар белеткенип турарыл, кыйгырыг үндүргеш, берген сөзүнге ээ болуп шыдааннар бе? Ол дугайын «Шын» солуннуң, радионуң болгаш улусчу контрольдуң каттышкан рейдизи хынаан.

Часкы хову ажылдарын чорударының баш бурунгаар тургускан планын ёзугаар, «Саян» совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын 11 муң 750 гектарга тараа болгаш мал чеми культураларының үрезиннерин чажырар, 30 гектарга картофельди болгаш 5 гектарга ногааларны тарып олуртур ужурлуг. Оон ангыда 6550 гектар черни чазын үдур андарар. Бо улуг хемчээлдиг ажылдарны кыска хуусаада эки шынарлыг чорудары техниканы, үрезиннерни, механизатор кадрларны, хову турлагларын болур-чогууру-биле белеткээниндек, күш-ажылды болгаш социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаазындан кол хамааржыры билдингир.

Совхозтуң механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын часкы хову ажылдары эгелээр бетинде бүрүн септеп доозар дээш кужениишкинниг ажылдап келгеннер. Септелгеде хаара туттунган түс-түс механизаторларның болгаш звеноларның аразынга чарышты организастап, оларның ажылдааарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Республиканың улуг ажыл-агыйларының бирээзи «Кызыл тараачын» совхозтуң база өске-даа коллективтериниң септекчилериниң мурнакчы [illegible] ажылдап, ажылдың шынарынче улуг кичээнгейни салып келген. Оон түңнелинде бо совхозта ам бээр ложуг машиналары ажылдаарынга бүрүн белеткеттинген. Ынчалзажок артык кезектер-биле хандырылга багай болганындан тракторлар септээри хожудап турар. Ийи ДТ-75 болгаш беш К-700 ам-даа септелге мастерскаязындан үнмээн. Ылангыя часкы чайты чер андарарынга, хөрзүн болбаазырадырынга, үрезин чаштырарынга болгаш өске-даа ажылдарга тускай отряд кылдыр ажылдаар К-700-терниң чартык кезиин белеткеттинмээн, сельхозтехрайсалбырының үк ажылды саададып турары совхозтуң чер ажылдыгларының чоптуг дүвүрээзинин болдуруп турар.

— Ол тракторларны хову ажылдары эгелээринге чедир септеп белеткеп алырының бүгү-ле хемчеглерин ап турар бис — деп, кол инженер Н. Лубровский чугаалап турар.

«Өөк» совхозтуң механизаторлары көдээ ажыл-агый машиналарын септээрин бүрүн доозуп, дугайлыг болгаш элээн чөрбелиг тракторларны белеткээрин адакталдыра берзе-даа база-ла үш К-700-түң септелгезин доозаа. Оларны база улуг шөлдерге хайгыышкын ыг ажылдар эгелээринге чедир септеп алыр дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Черле ынчаш, «Беларусь», ДТ-75 тракторларынынга деңнээрге, К-700, К-701 тракторларның техниктиг белени кайызы-даа совхозта куду деңнелде үезинде көрдүвүс. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларында 32 «Кировецтерниң» чүгле 18-и азы чартык кезии ажылдаарынга белен. (Улуг тракторларны септеп белеткээринде дүвүреңчиг байдал чүгле Бии-Хем районда эвес, харын өске-даа районнарда тургустунган).

Манаа немеп каар чүве чүл дээрге, районнуң совхозтарының септээр ужурлуг 184 тракторунуң 160-ы март 26-га чедир белеткеттинген. Ажылдаан 20 ажыг тракторну хову ажылдары эгелээринге чедир кылып алыр дээш чымыштыг ажыл чорупта турар. Моон алгаш көөрге, районнуң совхозтарының трактор паркызының чамга белеткели багай эвес-тир. Ол ышкаш тараа комбайннарын, сүт техниказын болгаш өске-даа дериг-херекселдерни септеп белеткээри ажыл-агыйларда дүрген темпилиг чорупта турар.

Бар техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарының бир кол чүдээни — бедик мергежилдиг механизатор кадрларны өөредип четчелеп алыры болгай. Улуг тракторларны ийи ээлчегге ажылдадырынга совхозтарда ам-даа элээн хөй механизаторлар чедишпейн турар.

Совхозтар амгы үеде тараа болгаш мал чеми культураларының (кукуруза, тарымал тооруук, горох үрезиннеринден ангыда) үрезиннери-биле [illegible] хандыртынган. Чижээ, «Саян» совхоз чазын чажар культураларының сорттуг 2100 тонна үрезиннерин уруп алган. Оларның 1500 тоннаазы —1.2 класстыы. «Өөк» совхоз база-ла үрезиннерин четчир кылдыр белеткеп, чажар шынарынга чедир арыглап алган. Ам оларны хоранназар ажыл шапкырда чорупта турар.

Бо чылын совхозтарга картофель тарыыр олуртур шөлдерниң хемчээлин улгаттырганы-биле ынчаа үнген үрезиннер херегледе чедишпейн турар.

Шөлдерниң органиктиг чемишкиттерин [illegible] ажыл-агыйлардан [illegible] турар. Ол ышкаш нийтер-чаар материалдарын сөөртүп алыры, сүттег шөлдерни белеткээрин, ангаа, картофель өстүрер звеноларны организастап турары, олар турумнуг тургузуп чорууру вагончугаштарны септеп белеткээрин, чер ажылдыгларның чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарын ажыл-агыйларда чорудуп турар. Оон-биле чергелештир хову ажылдарынга киржир агрегаттарны бригадаларда четчелеп турар.

Кысказы-биле чугаалаарга, көдээ ажыл-агый техниказын кышкы үеде, эки шынарлыг белеткеп алырынче республиканың механизаторларын кыйгырып тура, боттарынга алган [illegible] бии-хемчилер чедиишкинниг күүседип, берген сөзүнге ээ болуп шыдааннар. Бо талазы-биле республиканың совхозтарының аразынга чарлаан социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, [illegible] база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганы оларны соруг киирип, улам кужениишкинниг ажылдаарын хайгааттырган.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

М. САУЛЕНКО — «Саян» совхозтуң механизатору, улусчу контролёр; М. СМЕТАНИНА—«Өөк» совхозтуң экономизи, ында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы; С. ДАНЗЫН-ООЛ — республика радиозунуң корр; Х.-К. МОНГУШ — «Шын» солуннуң корр.

[illegible]

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 чыл. Март № 3 (105)

ОТТУГ ЧЫЛДАР УТТУНДУРБАС

Ада-чурттуң Улуг дайыны доозулганындан бээр 36 чыл эрткен.

...ТАР-ның 10 дугаар Улуг Хуралы болуунуң ажылын июнь 25-те доозкан. Орта Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржир, оон дайынчыларынга дузалажыр дугайында Тываның бүгү арат чонунга кыйгырыгны үндүрген. Улуг Хуралга санал [illegible] дайынчы аъттарны белектерни [illegible] харын херек болгаш [illegible] боттары-биле барып фронтуга тулчуурун күзеп, чугаалап турганнар. Улуг Хуралның төлээзи чогаалчы Сергей Пюрбю болуунуң саналының тончулуунде, фашизмни [illegible] уш-биле чугаалаан. АРН Барыын-Хемчик кожуунунуң секретары эш [illegible]: «ССРЭ делгерезин!», «Совет улус тилелезин!» — деп йөрээл салган.

Улуг Хурал доозулган соонда оон төлээлери кожуун, сумуларынче, албан ямы черлеринче тарап чаңгылааш, бүгү-ле ажылды дайын байдалынга таарыштыр улуг кодурлуушкун-биле чорудуп эгелээн.

[illegible] улустарны кожууннарның [illegible] болгаш [illegible] чорудулаан. Мени АРЭ Чөөн-Хемчик кожууннуң [illegible] секретарынга чорудкан. Сумулар, арбаннарже хүн бүрүде сургакчыларны чорудуп, кызыл шериглерге аъттар чыылдазын, фронтуга янзы-бүрү белек чыылдазын, арат чонунуң өртүзүнге суртаал ажылын улам күштелдирип турдум.

Кызыл шеригге аът чыылдазын болгаш фронтуга белек [illegible] эки-тура-биле чорудар турар-даа, [illegible] чиже-планны [illegible] турган. Ону ажыр күүседип келир турган бис. Дузаламчы чыылдазынга чон идепкейлиг киржип турган.

Бир катап мени Шеми сумузундан 60 аът чыып [illegible] биле чорудкан чүве. Сумунуң [illegible] эки киржилгези-биле үш хонук иштинде 61 аътты аппарган.

1944 чылдың сентябрь айда [illegible] чорудкан. Мени Баян-Тала сумузунче чорудкан. Орта [illegible] иштинде 300 ажыг алгы-кеш чыып алдым. Сумунуң оралакчы даргазы Өржак [illegible] кожуунче ону аппарган. АРЭ кожуунуң агитас-пропаганда килдизиниң эргелекчизи Лопсан-Серен Хөр-Тайга чурттуг болгаш [illegible].

1941 чылдың ноябрь айда мени АРЭ Тожу кожуунунуң агитас-пропаганда килдизиниң эргелекчизинге чорудкан. Орта баргаш АРЭ-ниң ажыл-чорудулгазы-биле [illegible] база-ла сумуларже сургакчылап, фронтуга белек чыылдазын соксатпаан бис. 1942 чылдың эгезинде кожуунуң белек комиссиязының даргазынга соңгуп каан. Тоора-Хем, [illegible] биле хүлээп ап, ону шанак тыр аъттар-биле Кызылче чорудуп турдувус. АРП кожуунуң секретары Торжунчу [illegible] айда [illegible] чартылын оран камгалалдың фондузунче [illegible] тер ог-бүлезиниң хире-чергези-биле үш хүнге, биб ижерзичыи ажыл төлевирин шилчилип турганнар. Чижээ, башкылар [illegible] болгаш Өттүген. Хамсыра, Үдүр-Даг сумуларының араттары [illegible] баар турган.

1942 чылдың май 1-де байырлал хүнүнде, АРН, АРЭ кожууннарының ажылдакчылары Кызыл Шеригге хаак [illegible] белеткедивис. АРЭ кожкому февраль 23-те хаак маргылдаазы организастааш республикага бирги черни алгаш, ТАРН ТК-ның шилчилгелиг [illegible] алган.

[illegible] өөредилгези Соскалдан болгаш [illegible] турдуглазы-биле эки чорупп турганын база-ла утпаан мен. Шериг өөредилгезин ол үеде АРШ-тың шериг эмчизи турган С. А. Серекей Кызылдан келгеш, хынап көргеш, эки деп санаан.

ТАРН ТК-ның чорудканы-биле Эрзин АРЭ [illegible] агитас-пропаганда, пионер килдистериниң эргелекчизи турган, кожуунуң бүгү сумуларын [illegible] фронтуга белек [illegible] улуг үлүүн кирип чордум.

В. УЙНУКАЙ.

Каа-Хем районну.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

«ДАЙЫНЧЫ ХУУДУСТУҢ» РЕДАКТОРУ

Машина хоорайның кудумчуларынга кирип келген. Александр Богданов шагынче көрген. Командирниң дужаалын чогуур үезинде күүседип четтигипкен болган. Рейс соонда машинаны хынап көргеш, гаражка тургузуп каар-дыр деп ол бодап чораан. Оон соонда үе хостуг — чуну-даа кылып ап болур.

Шеригге келгеш Александр үр болбаан. Чаа-ла чыл чедип чоруур. Армейжи амыдыралын эгелээр мурнунда ол Кызыл хоорайда ДОСААФ-ка авто[illegible] чугаалаарга, чолаачы болурун ол күзевейн-даа чорзан. Ортумак школаны доозкаш, ол Кызылдың автоорук техникумунга [illegible] «Кызыл тудуг» тресте ажылдавышаан, өөренип турган. Бир катап анаа шериг комиссариадындан [illegible]

— Биске шериг чолаачылар херек — деп, кажан ол шериг комиссариадынга чеде бээрге, чугаалааннар.

Шеригге баргаш, ол командирлеринге багай диртип көрбээн. Ажыл-ишчи, чугаакыр болгаш чаа эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Александрның дагдынныкчылары база-ла ак сеткилдиг, эки улус болган. Биче сержант Михаил Макаров чаа келген солдат оолдарга дузалажып, аргадуржулгазын оларга дамчыдып берген.

— Александр — деп, бир катап Богдановту ол доктаа[illegible].

— «Дайынчы хуудустуң» редакторунга [illegible] берген-дир. Дузалап көр — деп дилеэн.

Биче сержант часпаан болган. Александрның «Дайынчы хуудустарны» солун-даа, уткалыг-даа болган.

— Чаа редактор тыпты бергени ол бе — деп, «Дайынчы хуудустуң» ээлчеглиг үндүрүлгезин номчааш, рота командирниң политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы сонуургаан.

— Шак-ла ындыг иййн. Анаа дайынчы Богданов — деп, взвод командири илеткээн.

— Оон багай эвес чүүлдер [illegible] Богдановтуң менче [illegible] силер — деп, офицер чугаалаан.

Александр шак ынчаар штаттан дашкаар чурукчу болу берген. Техникумга өөренип тургаш, ол хөй шыйыглар кылып, а чамдыкта чурул-даа турган. Оон ол сонуургалы [illegible] ажыглаттына берген.

Александр ленинчи өрээлге [illegible] чаткаш, өңнүг карандаштарын, будуктарын белеткеп [illegible] чедир биживаэн чагаазын сактып келген. Ынчалза-даа анаа хол бегбээн. Дайынчы хуудусту бижип, чурап доозупкаш, уламчылаар мен деп, ол шиит[illegible].

Ю. САВОСТИН.

Омск хоорай.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң амыдыралындан

АЛЫШКЫЛАР

КЫЗЫЛ ТУКТУГ СОҢГУ ФЛОТ. Офицер алышкылар Михаил биле Александр Пугачёвтарның допчу намдары [illegible]. Кайын-даа ортумак школа дооскаш, V. В. Фрунзе аттыг дээди [illegible] кирип алганнар. Улуу Михаил өөредилгезин дооскаш, Кызыл туктуг Каспий флоту[illegible] алган. Ам капитан-лейтенант V. Пугачёв — тральщик командири. Корабльдиң экипажы социалистиг чарыштың [illegible] чедип алган.

Александр училищени дооскаш, Кызыл Туктуг Соңгу флотка албан эртиирер дужаал алган. Ам-ны теде улуг лейтенант А. Пугачёв — дайынчы улуг хемелерге удур корабльдиң командириниң политика талазы-биле оралакчызы. Ук корабль шериг кезээнге бирги черни ээлээш, тергиинңерниң өөрүүндөн унмаан. Ам корабль океан эжиндириишкининде чорупп турар.

Пугачёв алышкылар [illegible] база-ла бодун [illegible] чагааларынга бижип турарлар. Чоокта чаа оларга дайынчы өөредилгелерге чедиишкиннери дээш ачызы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Азербайджанның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары Юрий Николаевич Пугачёв байыр чедирген.

Капитан
В. ШИРОКОВ.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БАТАРЕЯЗЫ

СОВЕТ ШЕРИГЛЕРНИҢ ГЕРМАНИЯДА БӨЛҮҮ. Бо айда болган тактиктиг өөредилге үезинде тергиинңер батареязының дайынчылары боттарының бедик мергежилдиин көргүскеннер. Ол батареяны гвардияның капитаны Г. Уткин командылап турар. Артиллеристер танкылар көөр [illegible] чедип келгеш, өдүрээнникчиниң күштүг машиналарын хенертен боолап киришкеннер.

Ол батареяның даңзызында Совет Эвилелиниң Маадыры [illegible] старшиназы И. Табановтуң адын мөңгези-биле кирип бижээн. Төрээн чуртуунуң амы камгалакчылары фронтучуларның алдарынга төлептиг болуп чоруурлар. Гвардейжилер — капитан Г. Уткин, улуг лейтенант Н. Степанов, лейтенант С. Егоров болгаш өскелерде бичээл бурунгаар сержантыларны болгаш солдаттарны часпас аварынга чугулаар өөредип турарлар. Шак ындыг кызымак кушажылдың түңнелинде артиллеристер өөредилге үезинде бедик түңнелдерни чедип ап, социалистиг хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Майор
И. ШПАРАГА.

ДҮНЕКИ ХАЙГЫЫЛГА

Дүн ортузу эрте бергенде кызыгаарчылар [illegible] тээр черге үнүп келгеннер. Долгандыр ыржым кончуг. Булуттар артынче чаштына берген ай даглар баштарын бүдүргүн чырыдып турган.

Дмитрий Каминский бичии када Донгак дүшкеш, тайганың [illegible] чээнгейлиг ыыннай берген. Оон соонда Норбу Донгак [illegible].

— Чүге чыдып каар кижи сен? — деп улуг эргелиг кижи болгаш Дмитрий шыңгыы айтырган.

— [illegible] — деп, Донгак [illegible].

— Коргуп чор сен бе? Шынап-ла коргунчуг кончуг-дур. Кызыгаар чер болгаш ындыг мйнаан — деп, Каминский чугаазын уламчылаан.

— Билир мен — деп, Норбу [illegible].

Оваалдай бергенниң чылдагаанын ол бо удаада база чугаалаваан. Оон сестип чорааны-ла шын: сактырга артында кижи чоруп орар ышкаш болган. Хая көрүнген: [illegible] лаан — дааш үнмээн. Анык [illegible] чурурун сержант Каминский эскерген.

— Мээн мурнумга кирип ал, Донгак. Эмин эртир бурунгаар эшкедевес сен. Мээзэ бодум бээрин тайгаарап чор — деп, ол айтыышкын берген.

[illegible] чиңип, бичии ырай бээрге, Дмитрий автоматын эде туткулааш, [illegible] ныи соонче базыткан.

Тайгада час бодунуң долу эргезинче кирген. Чамдык черлерге чаржалдыр эстип бергилээн хар чыткан. Арга чурттуг аңнарның истери ында тода көстүп чыдырлаан. Бөдүүлериң «номчуп» билир сержантының кичээнгейин олар хаара тудуп бергеннер. Истерни топтап көөрге, аңнарның [illegible] бээр болган. «Норбунуң тывыреле анаа эвес болганы-дыр» — деп, сержант иштинде боданган. Ол хая көрүнген. Оон кичээнгейин [illegible] та барган. Сактырга оон бүдүктарының аразында бир-ле [illegible] болган. Ынчалза-даа ол чугаа[illegible].

Мээзе бутаар Норбу чедип келген. Ол дайынчы даалгазын билип, чалым-хая кыдыынга туруп алгаш, автоматын белеткеп алган. Каминский кургаг дытка даап чок чеде кылаштай бергеш, сый-лып калган будукту солагай холу-биле чайлады идипкен. Кызыгаар черле часпаан. Бир-ле чүвениң көлегези ынаар арга хаянынче, кажараш дээн. «Аң бе, азы кижи бе?».

Оон каш-ла метр черде улуг даштың немдиннинде пар чаштынып чыткан. Пар халыырынга белеткени берген. Каминский автоматын эктинден дүргеш дүжүргеш, парның бажынче шыгаай берген. «Адар бе, азы атпас бе?». Ынчап тура, пар өлче эвес, а өске чүвеже халдаар деп турарын ол эскерип каан. Дмитрий бичии када-ла хая көрүнген. Араатан чалым хая кыдыында турган Донгакче халыыр хире апарган. Айыыл дыргелген. Чүнү канчаарыл? Ол араатан[illegible] болгаш, автоматының топаан чалгаткан.

[illegible] араатан Донгактың кырынче шурай берген. Солдат чайлап четтигипкен. Пар ховар частырыг кылыр. Бо удаада ол кызыгааржылар катап халдааш кылбайн, арга иштинче маңнап чоруй барган.

Кызыгаарчылар парга таваржып турар үеде, оларны оюн, өске талазында [illegible] «аң» эрте берген. Ол дугайын [illegible] аңчы Иванов дыңнаткан:

— Дүү бедик тей артынче боостг кижи аза берди. Бистиң-ле хевирлиг-дир. Ынчалза-даа ону хынап көрзе артык эвес [illegible].

Иванов ынча дээш тайгаже чорупкан. Ол оолду сержант эки билир. Ол аваазы-биле кады чурттап турар. Ажылдавышаан өөренип турар.

Ивановтуң көрген кижизиниң бажын дозар деп кызыгаарчылар шиитпирлээннер. Ийи шак хире болганда кызыгаарчылар анаа ужуражы бергеннер. Дмитрий биле «аңчы» ийи черге барык-ла деңге чыгыы үнүп келгеннер. Үрекчи Каминскийни көрүп каан, дедир аргыже углай чорупп каан. Анаа Норбу Донгак үткүжүп келген.

— Тур! — деп, солдат дужаа[illegible].

Ол дужуун бербээн. Харында дезерин оралдашкан. Ынчалза-даа бузээлээшкинде кире бергенин биле тыртып каан, былдай дүшкен айыы биле аныяк кызыгаарчыны хаптар дээш боозун көдүрүп келген. Норбу ангалаваан. Ол [illegible] кызыгаарчы үрекчиниң боозу сыңа берген.

Ийилээ сегиржип алганнар. Норбу самбо аргазы ажыглааш үрекчиниң ужур идипкен. Үрекчи күштүг, кашпагай кижи болган. Ол коңчуг дүрген тура халааш, кызыгаарчыны ужур маңгыпкан. Таптыг-ла ынчан сержант маңнап келген.

— Тур! Холуң көдүр! — деп, ол дужаалган.

...Бо таварылганы меңээ кызыгаарга шериг албанын эрттирип турган тракторист Норбу Донгак чугаалап берген чүве.

И. ЮНДИН,

курлавырда майор.

ТӨӨГҮП БЕРИП ЧОРУУР

...Ровно хоорай дээш тулчуушкун эгелээн. Бирги сорулга — демир-орук белдирин ажелеп алыры. Ында немецтер ээзэш эвес күжүн шоонизэни билдине берген. Оон-биле кады немецтер чажыт черде боттарының снайперлерин база тургускулаан болгаш бистиң хайгыылчыларывыс, снайперлеривис демир-орук шугумунга кээстүп кээрге-ле боолап, эскадронну бурунгаарлатпайн турганнар.

— Донгак, балыгланган снайперниң боозун алгаш, бурунгаарлап, немец снайперни чок кыл! — деп, капитан Кечил-оол дужааган.

Үнүкпен демир-орук шугумунуң кыдыын куду үңгеп бадып каан. Немецтерниң огу оон соо, мурнунга сыытайнып эртип турган. «Араатан дайзын ыяш бажында чаштып олурар-дыр» деп, ол билип каан. Ол ведеп чораащ, немец снайперни чок кылган.

— Ээ-хей, Донгак! Бурунгаар! — деп, капитан Кечил-оолдуң үнү дыңналган.

Күчүлүг «Ура!» дыңмыттелип, эки турачылар шаап халдап кирген. Удатпаан чок демир-орук белдири болгаш чигир заводу хостаттынган.

Фашистер хоорайдан дезип үнген. Ровно хостаттынган. Кудумчу тулчуушкунунга маадырлыг болганы дээш Үнүкпен Донгакты Ровнону хостаан соонда «Ада-чурттуң дайыны» орденниң ийиги чергези-биле шаңнаан. Тыва эки турачының хөрээнге баштайгы орден ынчаар чайнап, ону улам хей-аът киирген. Улаштыр Сурмичи, Дубно дээш Украинаның өскелээ хоорай, суурлары хостаттынган...

Донгак Уваанович Үнүкпен дайын соонда Төрээн Тывазынга чедип келгеш, чолаачы ажылынга катап кирген. Оон бээр ам тайбың иштин үжен алды чылы болуп турар. Бо үениң иштинде ол Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарның колхоз, совхозтарынга чолаачылап, механиктеп ажылдап келген. Чүгле «Барлык» совхозта безин ол ам чээрби ажыг чыл чолаачылап турар. Сөөлгү чылдарда ол орт өжүрер машинада чолаачылап, инспектор болуп келген.

1942 чылдан бээр партия кежигүнү Донгак Уваанович ам совхозта партия эге организациязының ажыл-херээнде идепкейлиг киржип турар. Кодээ Советтиң депутады.

ЧУРУКТА: Ү. У. Донгак.

Сөзү, фотозу Х. МОНГУШТУУ.

ОЙТУР ШАППЫШААН...

Эң баштай эскадрон украин суур Деражнону дайзындан хостаарынга киришкен. Ол тулчуушкунга тыва эки турачылардан үш кижи өлүрткен. Гвардияның улуг лейтенантызы Сат балыгланы берзе-даа, взводту командылаарын соксатпаан. Пулемётчик Куржапай Оюн өлүртүп кааргa, Сат пулемёт артынга [illegible], боолап эгелээн. Ол аразында анаа фашист снайперниң огу [illegible].

Тываларның [illegible] [illegible]. Дайзын атказарлаар ужурга таварышкан. Мапаа гвардияның анаа дайынчызы Сеңги Оюн [illegible]. Пулемёт огу-биле ол он-он фашистерни узуткаан. Кожалында 29 дугаар аъттыг шериг полугунга чедиишкинниг бурунгаарлаар арганы база берген. Эрес-дидим чоруу дээш Сеңги Оюн тывалардан бир дугаарында Кызыл Туг орден-биле шаңнаткан.

Аткаажып [illegible] сүрбүшаан, полктуң составы-биле Ровно хоорайга эскадрон кирип келген. Февраль 1-де эскадрон туйбу заводун ажелеп алгаш, бурунгаарлай берген. А полктуң өске эскадроннары дайзынның күштүг удурланыышкынынга таварышкан [illegible] алзан саадалышкан. Берге байдал тургустунуп келген. Ынчалза-даа [illegible].

Атакаже бир дугаарында гвардияның капитаны Кечил-оолга баштаткан дайынчылар кирген. Гвардияның улуг лейтенантызы С. Бүрүекейниң солдаттары орта эрес-дидим тулушканнар. Гвардияның улуг сержантызы М. Чот, сержант Д. Беган-Хуурак олар коргуш чок дайылдашкан. Гвардияның анаа дайынчызы О. Ак-оол [illegible] фашистерниң от точкалары кайда турарын билип алгаш, дезир эскадронунга мендн-чаагай ээн келген.

Эки турачыларның аразынга он санитар кыс чораан. Оң сес харлыг Норжуп Кыргыс [illegible] чогуур дузаны көргүскен. Санитарка Сынаа Кыргыс бир офицерни камгалап каан. Оон аъдын өлүр алыптарга, ол черге кээп ушкан. Фашистер офицерни тудуп алыр дээш маңнажып кээрге, Сынаа оларны [illegible].

Өлүмнүг сегиржип алышкыннар удаа-дараа болуп турган. Тыва эскадрон дайзынның удурланыышкынын ажып эртпишаан. Дубнонуң кыдыг кудумчуларынга кирип келген. [illegible] ойтур шаппышаан, көвүрүгге келгеш, ону ажелеп алганнар. Ынчалза-даа күш деңнешпес болган. Дайзын 19 эрес-дидим дайынчыны бүзээлеп четтигипкен. Ынчалза-даа тыва оолдар атака бүрүзүн ойтур шаап турган. Оларның саны улам-на кызырлып орган. Пулемётчик Сат Бүрзекей амы-тынының сөөлгү минутазынга чедир маадырлыг тулушкан. Аар балыгланган старшина Дажы-Серен фашист куяктыг транспортёрнуң кырынче үне бергеш, чолуктарны кыргып-хыдып киришкен. Дайзын артиллерия-биле боолап эгелээн. Бир снаряд дорт [illegible] душкен. Он тос маадырның эң [illegible].

Мен база ол кадыг-дошкун тулчуушкуннарга киржип, эш-өөрүмнүң маадырлыг чорукталын карааш-биле көрген мен. Ол меңээ кажан-даа уттунмас! Бистер, дириг арткан эки турачылар, [illegible] шериг-патриоттуг [illegible] бичи-даа бол үлүүвүс кирип чоруур бис. Оон кескү үнелели — Дайын хоочуннарының совет комитединиң Бижик-биле шаңнатканым болур.

Б. ЛАМА.

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну.

КЫЗЫЛ ГАРНИЗОНУНДА

И. И. Шарафулинниң тускай мергежили — тракторист. Ол Томск областың «Кировошинский» совхозунга ажылдап турган. Ам аныяк оол танкист апарган. Ефрейтор Шарафулин дайынчы болгаш политиктиг [illegible].

ЧУРУКТА: ефрейтор И. Шарафулин.

✦ ✦ ✦

В. А. Сабельников шеригге кээр мурнунда Алтайга ажылдап турган. Ол ам өске эш-өөрү-биле Кызыл гарнизонунда шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг эрттирип турар. Чоокта чаа оон танкистер экипажы [illegible] чарыштың тиилекчи болуп үнген.

ЧУРУКТА: сержант В. Сабельников (ортузунда) чаңгыс экипажта эштери анаа дайынчы В. Шрайбер болгаш С. Чамаев суглар-биле ленинчи өрээлде турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

«ЧОННУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ»

1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынының турасбаалдарының дугайында чуруктарлыг чаа ном үнген. Ону Москваның «Политиздат» ном үндүрер чери парлаан. Номнуң тургузукчузу болгаш кол редактору В. Голиков.

Ол ном совет улустуң болгаш оон алдарлыг Чепсектиг Күштериниң хан төгүушкүннүг улуг дайынга эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында чугаалап турар. Ында төөгүчүлерниң болгаш журналистерниң коллективтиг рассказтары кирген. ССРЭ-ниң девискээринде болгаш Польшада, Румынияда, Болгарияда, Югославияда, Бельгияда болгаш [illegible] турасбаалдар болгаш мемориалдыг ансамбльдер дугайында тодаргай бижээн чүүлдер ук номда хей-биле кирген.

Номда Тываның дайынчы [illegible] дугайында [illegible] эрес-маадырлыг чорууш, [illegible] республиканың [illegible] улуунуң дугайын оон номчуп болур. Кызыл хоорайда тыва эки турачыларга турасбаалды тургусканының [illegible] фактыларга үндезилеп бижээн чүүлдү номнуң бир эгелинде кирген.

А. ЛЕГКИЙ.

Москва хоорай.

КӨРГҮЗҮГ ЧҮСТҮ АШКАН

Кыргал Сенди Сади аныяк чалыы шаандан бээр-ле ургуачу мал малдап келген. Бүгү назынында хөй малдааш, күрүнезинге чеже-чеже баш хойну өстүрүп, чеже тонна дүктү дужаагаан чүве. Ону [illegible] түңнелдери берге. Хаачын хойжунун ажы-төлүнүң ийи оолдары — Иван биле Михаил бир шагда адазынын хөй дайгырып чоргаш мастерниле кодан хойларны хүлээнип алган кадарып, аразында чарыштың кожа-хелбээ чуртап чоруурлар.

Оларның совхозунда бо хүннерде хойнуң малдалыг оолдаашкыны түлүктээн. Бир чамдык коданнарда хөй бүрүн оолдапкан. Совхозтуң үш хойжу бригадаларының аразында калбарган чарышты коммунист Анатолий [illegible] удурткан 3-кү бригадазы баштаан. Мында бүгү төрүттүнген хураган оңча-менди өзүп, дорүгүп турар. Бригадада бо талазы-биле ажыл-иштиң чогумчалыг чорупт турарынга ында партбөлүк организакчызы, ийи алышкыларның улуу Иван Салинниң хүн бүрү киирип турар үлүү улуг. Ол совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле бригада малчыннарының хуралдарын эрттирип, пропаганда ажылын, лекция-беседаларны чорударының тускай графигин тургускаш, ол ёзугаар ажылдап турар. Малчыннарга неделе-комуздаар, дарый шиитпирлээр чогуур айтырыглар тургустунуп кээрге ол ыңай-ла совхоз удуртукчуларынга, оон туржук [illegible]

Бистиң хойжу бригадавыстың партия бөлүүнүң ажылы база мандаа чагыртыр, анаа дүүштүр тургустунар апаар.

«Мөрен» совхозтуң Культура бажыңының фойезинде эң кескү [illegible] чогаалдыг, өөрен-хамаалдыг 6 кижиниң фото-чуруктарын аскан. Оларның ужу чаңгыс бо хойжу бригадада ажылдап, чурттап турары безин хойну чугаалап турар. Үш кижиниң эң анывы И. С. Салиниң херээн «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль каастап чоруур. Өгнүң херээжен ээзи, дузалакчы кадарчы база-ла коммунист Чечек Кыргысовна Салинниң кыдымаккай ажы ажы-анды чылдарда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер-биле демдеглеттинген. Ынчаарга аныяк хойжу өг-бүле хөй малдааш ам элээн каш чыл чедип чоруур. Арга-мергежил чылдар-биле келир. Шыңгап-ла бо ажылга олар чылдан чылче чээрту ижигип, күш-ажылчы көргүзүглерин база бедидип келген. СЭКП-ниң XXVI съездизин эрткен бо төөгүлүг чылды алгаш көрээл. Хүлээлге — 100 хойга онаашкыр 98 хураганны камгалап алыр турган. Коданда төрүзэ чогуур 353 баш хөй догере оолдаан. Олардан 358 хураган камгалап алдынган. Ынчангаш хүлээлге чүгле күүсеттинген эвес, а ажыр күүсеттинген. Ээлчеглиг күш-ажылчы тиилелгени коммунист хойжулар совет коммунистерниң улуг [illegible]

[illegible]

Ленинчи партияның чаа эрткен XXVI съездизи бистиң партиявыстың болгаш чонувустуң амыдыралында төөгүлүг үе-чада, бүгү делегейде кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуушкун болуп турар дээрзин демдеглээн тур мен. Ынчангаш ооң төөгүлүг шиитпирлериниң амыдыралга боттандырын ажылдаары ындыгы бистиң коммунистерниң дорт хүлээлгези [illegible]

[illegible] Хөй оолдаашкынының эгезинде-ле бо коданга быжыглаттынган Димаа Херел. Маадыр [illegible] 150 хураганны [illegible] ажаап өстүрген. Ыракы Эрзин районда бир малчын коданда ажыл-иш-биле [illegible]

С. МОНГАЛ.

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Самагалдайның районнар аразының сельхозтехника каттыжышкынының 11-ги беш чылдың бирги чылының баштайгы ийи айларының планын онаалдазын септекчилер съезд мурнуу чарыжында күүселдир дээн сөзүн ээлээн. Ам квартал планының күүселдези дээш чарыш калбарган. Ол үеге чедир 48 муң рубль түңге продукцияны коллектив берген. Ажыл-ишчи чедиишкинде слесарьлар А. Тумат, О. Куулар, Ч. Дангыт, токарь В. Арабаа оларның үлелептиг салышкыны кирген. Олар шупту «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээниң эдилекчилери.

И. ОЛДЫРЕВ.

ТАЙБЫҢНЫҢ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ДЕЛИ. (СЭТА). 1980—1981 чылдарда болган ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелин Индияның Даштыкы херектер министерствозу чурттуң парламентизинге киирген. Совет Эвилели-биле Индияның харылзаалары найыралдыг [illegible] айыткан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууну үезинде ат салдынган дугуржулгалар ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында харылзааларны калбартырынга улуг ужурлуг болган.

АКШ-тың Диего-Гарсия ортулукта шериг баазазын калбартканының түңнелинде тайбыңның херээнге айыылдыг байдал Инди океанның районунда тургустунган деп, илеткелде айыткан. АКШ-тың ол шериг баазазы ядролуг чепсектиң улуг склады болуп турар.

«Дүрген хөделириниң күштери» дээр шериглери Американың Каттышкан Штаттары Инди океанның районунга [illegible]

Инди океанның районунда даштыкының шериг баазазын узуткаар дээш, Инди океанны тайбыңның зоназы болдурар дээш Индия демисежип турар деп илеткелде демдеглээн.

Пакистанның дайын белеткели-биле холбаштыр Индияның чазааның сагыш човаашкынын документиде айыткан. [illegible] Пакистан-биле таарыштарзы [illegible]

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Ж. Марше президент соңгулдазынга белеткел-биле холбаштыр телевидение дамчыдылгазынга чуве чугаалаан.

Францияның экономиктиг байдалының дугайын ол демдеглевишаан, чурт ханы кризиске таварышканын айыткан. Францияның үлетпүр бүдүрүлгези 1974 чылдың деңнелинге хевээр туруп турар. Чуртта ажылчын [illegible] 800 муң ажылчын ажылдан боттарының ажылдар черлерин чидирген. [illegible] монополиялар [illegible] Капиталистиг монополияларның [illegible] политиказы — чуртта кризистиң кол чылдагааны болуп турар деп, Ж. Марше демдеглээн.

[illegible] Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары айыткан. Компартияның саналдары чогум-на ол сорулгага дүүшкен болуп турар.

Президентиниң албан-дужаалынга бүгү кандидаттарның иштинден чүгле Францияның Коммунистиг партиязының кандидаты тодаргай программалыг болуп турар. Коммунистер болгаш социалистер киришкен чазакты тургузар дээш Коммунистиг партия демисежип турар.

Барык талазы чурттарның, ылангыя америк империалистерниң дайын белеткелин Ж. Марше шыңгыы буруу шапкан. Соонгу 35 чылдарның дургузунда империализм делегейниң чаа дайынын өскүдүп шывалаан. Ол дээрге — социалистиг чурттарның, национал-хосталгалыг шимчээшкиниң, капиталистиг чурттарның ажылчын ангылының чүткүлдүг чедиишкиннериниң чангай түңнелин-дир.

Тайбыңны камгалаарынче, боо-чепсекти дужурериңче, делегейге кады ажылдажылганы калбартырынче угланган идепкейлиг даштыкы политиканы Франция чорудар ужурлуг деп, Ж. Марше онзалап демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

АНГОЛА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Ангола Улус Республиканың найысылалы — Луанда байырлал шинчи кирген. МПЛА—Күш-ажыл партиязының болгаш республиканың чазааның антиимпериалистиг удурланыышкынын [illegible] плантаторларны болгаш трансантыларны кайда-даа көрүп болур. Бөгүн чурт Тиилелгениң хүнүн, интервентилерни шылча шапканының, Анголаның девискээринден расисти Мурнуу-Африка республиканың шериглерин үндүр сывырганының беш чыл оюн демдеглээр. 1976 чылдың март 27-де мурнуу фронтуда Луандага «Анголаның девискээринден расисти Мурнуу-Африка республиканың доктаамал шериглерин үнтүр сывырдывыс» деп кыска медээ келген.

Порт шериг талазынының аргазы-биле чурттуң хоойлу өзүтээр чазаан дужурер. [illegible]

Эвилелиниң, Кубаның болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының акы-дуңма бүгү талалыг дузаламчызындан [illegible] 1977 чылда МПЛА-Күш-ажыл партиязы чылдыр эде тургустунган МПЛА-ның удуртулгазы-биле ол хөгжүлдениң социалистиг оруун шилип алган болгаш үндезин социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырып киришкен.

Анголаның экономиказының кол-кол адырлары күрүне контрольга алган. Банктарны, мегеле ажылдап ыдыр, [illegible] болгаш рыаиа улгупурунун бүдүрүлгелерин, цемент база транспорттуң хөй-хөй [illegible] балык тудар флотту, чигир болгаш кофе плантацияларын национализастаан [illegible] 190 хуу, [illegible] 77 хуузуң хандырып турар.

Ишк, цемент бүдүрериниң 50 хуузу, [illegible] 37 хуузу база аңаа оңаажып турар.

Колониалдыг дайынга база [illegible] партияның болгаш чурттуң үлетпүр күүзүнүң 70 хуузу [illegible] найысылалдың ажылчы чоннарының кыйгырыы-биле республиканың бүдүн бүрүзүнде массалыг социалистиг чарыш неп-тереэн.

Улусчу Ангола чаа амыдыралды тургузарынга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарының найыралчы деткимчезин доктаамал сорун турар. Чүс-чүс совет специалистер [illegible] бедик мергежилдиг специалистерни белеткээринге [illegible] Кадыр үеде совет-ангола балык

ажыл [illegible] ээни апаар балык тывыжының совет-ангола экспедициязы чылда 120 муң тонна балыкты [illegible]

«[illegible]» [illegible] рар узбек ховенчилер. Анголаның мурнуу чүгүнда органнары болгаш хоорулгелери расисти Мурнуу-Африка республиканың талазындан доктаамал халдаашкыннарның карын байдалынга катап турганзып турар совет туризмчилар дугайында ангола улус чылыг сестерин чугаалап турар.

Мурнуу-африканчы эжелекчилерин болгаш [illegible] Анголаның төөгүзүнде мөңгеле кирип бижиттинген. Ону МПЛА-Күш-ажыл партиязының болгаш чазактың шиитпири-биле бүгү улустуң байырлалы кылдыр демдеглээр апарган. Байырлал үезинде, мурнуу [illegible] үеде шимчээшкининиң чолдаарээн.

Анголаның [illegible] доктаамал киирген дүн оруктундан чырыгыже чедир күштүг [illegible] шагы аңаа [illegible] Анголаның [illegible] чүвени кезээде сагындырып турар. Мурнуу-Африка республиканың кара туралы-биле эжелеп алганы Намибиядан ЮАР-же чепсектиг халдаашкыннар чамдык айларда 70 болгаш оон хөй-даа чеде бээр. [illegible] ангола [illegible] артырар. Намибияның болгаш Мурнуу-Африка республиканың [illegible] тамаарышпас чорук дээш демиселиң деткиир деп сорзктуг шиитпирин доктаадып шылаваас. Оларның [illegible] кажан-кезээде [illegible] баз турар.

В. РЕПКЕРУС.
СЭТА-ның корр.

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп темалыг делегей конференциязынга ынчы бүгү чурттарның эмчилери болгаш эртемденнери чыылган. Тайбыңның болгаш келир үеде салгакчыларының салым-чолу дээш сагыш човаашкын болгаш [illegible] демисел — оларның кол сорулгазы болуп турар.

АКШ болгаш ССРЭ ийи аңгы социал тургузуглуг болгаш домей эвес идеологиялыг деп, «Эмчилер социал харыысалга дээш демиселде», деп организацияның удуртукчуларының бирээзи доктор Хауэрд Корнфелд чугаалаан. Ындыг болза-даа, бистиң көрүнелеривистиң аразында маргалдар болгаш черулдээлер ядролуг халапка чедирерин болдурбас ужурлуг бис. Совет Эвилели-биле ядролуг дайынга белеткенири—ол дээрге, болуп өлүрер дээн сагыш чок мугулай чоруу-дур. Бистиң чурттарывыстың, бүгү делегейниң эмчилери дайынны болдурбас, чу- [illegible]

[illegible] дээш демиселге боттарының күженишкиннерин сырый каттыштырар ужурлуг. Дайынны байдалдың [illegible] үеде тайбыңны камгалаар дээш демиселден артык чугула сорулга бисте чок деп, эртемден демдеглээн.

Боо-чепсекти дужурер болгаш делегейниң янзы-бүрү районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында чаа совет саналдар онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, америк эртемден чугаалаан. Кижи төрелгетениниң мурнунда салдынган чугула социал айтырыгларны шиитпирлээринге хөй херектерни угландырар чорук делегейде [illegible] байдалдың чаарлыгынга идиглиг болур ийик.

Улустарга кайы хире айыылдыг халапты дайын чедиргенин кижилер эки билир. Бир эвес ядролуг дайынның оруу кыптыгар болза, ол чүс катап айыылдыг болур деп, совет [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] академиги Е. В. Шмидт СЭТА-ның корр- [illegible]

[illegible]

Атомнуг чаалдырышкынның халавын карам-биле көрген мен деп, Японияның делегациязының кежигүнү Хиросима хоорайының университединиң профессору доктор Наоми Шоно чугаалаан. 1945 чылдың тайылында Японияның өске хоорайынга турган мен, а мээң ием болгаш акым Хиросимага чурттап турганнар. Хиросимага улуг бомба чазылган дугайында дыңнаан дораан-на аалымче чорупкан мен. Америк атомнуг бомбаның ол халавын кажан-даа уттуп болбас мен. Атомнуг дайынның кыжанмышкынчы амгы үеде бүгү кижи төрелгетенге айыылдыг болуп турар. Ынчангаш ядролуг дайынны кажанмышкынынга удур демисел делегейниң чангай сеткилдиг бүгү кижилериниң ышкыныг хүлээлгези болуп турар деп, япон эртемден чугаалаан. Ядролуг дайынның кыжанмышкынынга удур делегейниң эмчилериниң бо ужуражылгазында [illegible] мен деп, ол медеглээн.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

ЭРТЕМДЕННЕР АТОМНУГ ЧЕПСЕККЕ УДУР

ЛОНДОН. (СЭТА). «Эртемденнер ядролуг чепсекке удур» деп чаа организацияны тургусканы дугайында Великобританияның эртемденнериниң төлээлекчилери чарлаан. Тайбыңның камгалаар болгаш термоядролуг дайынны болдурбас дээш демиселге [illegible] ол организация бодунун кол сорулгазы кылдыр салып турар. Чаа организацияның тургузуушку конференциязынга 140 хире эртемденнер киришкен.

Великобританияның эртемнер академиязының 25 кежигүннери ол организацияның удуртур органынга кирип турар. Ядролуг дайынның кыжанмышкынынга удур эртемденнерниң чаа организациязын тургузуп чорук тайбыңның [illegible] улам-на күштелдирериниң улуг идиглиг болур деп, эртемденнерниң медеглелинде айыткан. Нобель шаңналының лауреады профессор Д. Ходжкин чаа организацияның тургузуушкун конференциязын дааргалаан.

болгаш эртемденнерниң организациязы тайбың дээш, ядролуг халапты болдурбас дээш демиселди калбартырын медеглээн.

«Эртемденнер ядролуг чепсекке удур» деп эртемденнер [illegible]

Пол-потчу режимден хосталган кампучи улус чаа амыдыралды тургузарынга улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерин, культура, албан черлерин катап ажылдап эгелегилээн.

ЧУРУКТА: «Рысси Кео» пос тааы фабриказында.

К. КРЕЛЛДИН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХУНТАНЫҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен Сальвадорнуң болгаш Гондурастың шериглериниң чоокта удур дерзии үүлгедиглериниң чаа фактылары илерээн. Сальвадорнуң хунтазының 300 солдаттары болгаш Гондурастың 200 шериглери чоокта чаа 7 муң кижини боолап өлүрген. Оларның хөй нургузу — кырганнар, херээженнер, биче уруглар болган. Боо-чепсек чок кижилерни америк вертолеттар база боолап турган.

Сальвадорнуң улус-биле эштежип каттыштырылгазының [illegible] болгаш АКШ-тың Гондураста элчини Дж. Бинис Сальвадор- [illegible] турганнар чурттап турган районунга барып чедип [illegible] шериглер боолап өлүргенин дыңнаткан.

САН - ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Латин Американың биче чурту болур Сальвадорнуң иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынынга удурланып [illegible] хөй-ниити болгаш профэвилел организацияларының төлээлекчилери кылган болгаш «Сальвадорлан АКШ унуп чорзун!» [illegible] кыйгырып турган. Сальвадорнуң дерзии хунтазынга дузаламчыны [illegible] рын чыскаалдың киржикчилери негээн.

ДЕТКИИШКИН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible] Каттышкан Штаттар Сальвадорнуң дерзии хунтазынга экономиктиг дузаламчызы [illegible] долларны АКШ-тың күрүне департаментизи чарлаан. Ынчангаш бо чылын АКШ-тың Сальвадорга дузаламчызының [illegible] доллар болур. Каттышкан Штаттар реакциялыг хунтага бо чылын 10 [illegible] долларның шериг дузаламчызын база берген. Вашингтонның бо дузаламчызы Сальвадорга дерзии шериг хунтазын [illegible] патриоттарга [illegible] угланган.

Хөй америк боо-чепсекти шериг хунтазы база ап турар. АКШ-тың Вьетнамга интервенциязының үезинде [illegible] «Беретту» америк шериглер Сальвадорнуң патриоттарынга удур дайынга киржип турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сан-Сальвадорнуң архиепискобу Оскар Арнульфо Ромерону өлүргенинден бээр бир чыл болганы-биле сальвадор улус ажылдап сонсалышкыны-биле болгаш митингилер [illegible] база митингилер-биле демдеглээн. «[illegible]» [illegible] ларның эвилели» дээр фашистиг бөлүктүң кежигүннери архиепискобу бир чыл бурунгаар [illegible] үезинде боолап каапкан.

Фашистиг дээрбечилериниң [illegible] сальвадор улустуң эргелерин [illegible] социал-экономиктиг чаартылгаларны боттандырарын Оскар Арнульфо Ромеро чагырыкчы хунта-

лая негеп турган. Сальвадор [illegible] АКШ-тың администрациязындан хөй удаа негеп келген.

Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузу (НХФ) архиепископтуң тураскаалы дээш дайын чорудулгаларын бир хонук соксадып болган: хостуг [illegible] кээрлерге политиктиг митингилерни организастаарын шиитпирлээн. Сальвадорнуң католиктер [illegible] болган деп, Национал хосталга фронтузунуң медеглелинде айыткан.

Сальвадорнуң кармыс бөгүүрүмчүү эрге-чагырганың политиказынга Каттышкан Штаттар улам [illegible] турар. Чоннуң тура халышкынының хем-бүрүүлүг үүлгедиглери-биле ханга борза каарын кызып турар хунтага албан ёзунуң эжикчиниң эргелерин камгалап турар» Вашингтон [illegible] турар.

ЧУРУКТА: хунтаның шериглери эвээжиг шаажылазын ап-чорууже баар хеп турары.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Айтырыңар, харыылап берээл

АГУСТИН ФАРАБУНДО МАРТИ

Сальвадорнуң Национал хосталга фронтузу чүге Фарабундо Мартиниң ады-биле адаттынганыл? Фарабундо Марти деп кымыл? Бо айтырыгларны тайылбырлап бээрин «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары Чапай Сенди, Партизан Лопсан, Ак-Лама Тараачын дилээннер.

Агустин Фарабундо Марти-ның ады-биле Сальвадорнуң Национал хосталга фронтузу [illegible]

[illegible] Фарабундо Марти [illegible]

мылиано Эрнан деса Мартинесаның эрге-чагырга-зынга удур тура халышкынының белеткелинге эң-не идепкейлиг киришкен. 1932 чылдың январь айда эгелээн чоннуң тура халышкыны бүгү чуртту хөме алган. [illegible]

чыларга удур эң доржы хемчеглерин ап турган, оларны баскан. Хөй-хөй патриоттарны истелге база суд чокка шаажылап өлүрген. Дерзии диктатор-жу идегеттерниң холунга киргеш, Агустин Фарабундо Марти база өлүрткен.

Хосталга [illegible]

Сальвадор черде демисел амдаа уламчылавышаан. Сальвадорнуң дерзии ёзу-чурумү кандыг-даа буруу чок кижилерни массалыы-биле кыргып-хыдып турар. 1980 чылдың дургузунда Сальвадорнуң диктатор-жу эрге-чагыргаларының дерзии [illegible]

хорудаттырган сальвадор патриоттар хилинчектениң чылдар Сальвадор чонга удур дерзии шериг хунтазы чүгле америк империалистерниң шериг болгаш экономиктиг калбак дузаламчызының ачызында шыдаптынып турар.

Сальвадорнуң Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң отрядтары [illegible] сеглип ам-даа уламчылап турарлар.

Лектор.

Бөгүн—Делегейниң театр хүнү

СОРУК КИИРИП ТУРАР

Делегейниң театр институдунуң IX конгрессинге 1961 чылда Театр хүнүн доктаадып тургускан. Ук организацияның ажыл-чорудулгазы улустар аразында тайбыңның болгаш найыралдың [illegible] бот-боттарын билчир чорукче, бүгү-ле театрларның чогаадыкчы кады ажылдажылгазын калбартырынче угланган. Театр хүнүн тургускандан бээр чээрби чыл болуп турар.

Улуг Октябрьның ачызында бистиң культура, уран чүүлүнүң кайгамчык хөгжүп сайзыраан. Совет театр уран чүүлүнүң чедиишкиннери кайгамчык. Ам үеде театрның чугула сорулгазы болза чаа кижиниң хевирлеп кижизидеринге улуг киржилгелиг болуру. Чурттуң бүгү-ле эвилелдешкен республикалары шуптузу профессионал театрларлыг. Шиилер болгаш музыка театрларының саны чуртта чартык муң ажып турар.

Хөй националдыг совет театрның хөгжүлдезиниң онзагай чүүлү бот-боттарын улам байытчып турарында, национал драматургияже [illegible] салымыкын улуг. Москваның, Ленинградтың профессионал ат-алдарлыг театрларының гастроль маршруттары Украина, Казахстан, Прибалтика, Сибирь, Ыраккы Чөөн чүк челип турар апарган. Сцена уран чүүлүнүң мастерлери шиилер болгаш концерттер көргүзериби-биле кызыгаарлаттынмайн, [illegible] коллективтери-биле доктаамал харылзааны тудуп турарлар. Чогаадыкчы кады ажылдажылганың хевирлери чаарары көвүдээн.

Совет театр аныяк салгалдың бүгү талалыг кижизидилгезинге улуг кичээнгейни салып келген. Баштайгы профессионал уруглар театры бистиң чуртувуска Улуг Октябрь тиилээн соонда хорааш тургустунган. Чуртта ындыг театрларның саны 160 ажып турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының аразында хөй национал социалистиг культураның хөгжүлдер ажы [illegible] чоруп турар. Театр талазы-биле солчулга калбарган. Делегейниң чурттарының өске-даа театрлары-биле харылзаа база көскү черни ээлеп турар. Делегейниң чүс чээрби ажыг чурттары-биле Совет Эвилелиниң культура талазы-биле солчулганы бөттанылырып турар.

Совет кижилерниң угаан-[illegible] культуразынга үнелеп четпес салдарны чедирип чаа ажыл-херектерже кижилерни кыйгырып, сорук киирип турар театр уран чүүлүнүң ужур-дузазы кончуг улуг.

СЦЕНАДА — «КУР ЧЕР»

МОСКВА. ССР Эвилелиниң курунениң үлегерлиг бичии театрында «Кур чер» (Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номунга сценажыткан композиция) деп шииниң баштайгы көргүзүү болган.

Шиини РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Львов-Анохин биле В. Бейлис тургускан, режиссёру — М. Турбина шимелдекаасталгазы — РСФСР-ниң улустуң чурукчузу Е. Куменьковтуу.

ЧУРУКТА: шииниң түңнел көргүзүү.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникасы.

АРТИСТ БОЛГАШ КӨРҮКЧҮ

Чоокта чаа Тываның хөгжүм-шии театрында М. Ворошиловтуң «[illegible]» деп шиизи болуп эрткен.

Зал иштин хөнерген карактары [illegible] ынаа [illegible] тыланы берген. Шии-даа эгелээн. Көзээ амыдыралда чедер четчестерни, кижилерниң янзы-бүрү аажы-чаңнын ук шииде чижек-биле сойгалап көргүзүп турар. Көрүкчүлер шиини улуг [illegible] Алдарлыг Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Е. Кенденбиль [illegible]

[illegible] Театрның кол режиссёру Сиин-оол Оюн сценага үнүп келгеш, театрның коллективиниң бирээзи. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Е. Кенденбильди сценаже чалаан. Артист-биле көрүкчүлерниң аразынга чогаадыкчы ужуражылга эгелээн. Көрүкчүлерниң сонуургаан айтырыгларынга артист улуг күзелдиг-биле тайылбырлап берип турган.

Айтырыг: — Кайы шиилерде рольдарга ынак силер? Силерниң эң-не ынак ролюнар?

Харыы: — Мээң эң-не ынак [illegible] А. Островскийниң «Чаныык» деп шиизинде— Катерина, В. Көк-оолдуң «Сам-[illegible]» деп шиизинде — Чинчи, «Покуткеже болган төөгү» деп шииде — Галяның овур-хевирлери хамааржыр. Мен хөй чылдарда [illegible] рольдарны ойнап турар мен.

Айтырыг: — Нелер рольдарын чедиишкинниг ойнаарынга [illegible] дузалап турары? Ол ышкаш көрүкчүлер дугайында силерниң бодалыңар кандыгыл?

Харыы: — Мен бодум не кижи болгаш уругларга дыка ынак мен. Ынчангаш [illegible] аажы-чаңы, сагыш-сеткилин медээ келергей билдингир. Ындыг болза-даа мелер аңгы-аңгы аажы-чаңнарлыг болур болгай. Ылаңгыя — шиилерде. Болуп берди болган нелерниң овур-хевирин [illegible] рынга бир-ле дугаарында мээн режиссёр дузалап турар. [illegible] аажы-чаңнарның чажыттарын [illegible] турар мен.

Гөрээн [illegible] бараан болуру — мени эң-не өөрүнчүг аас-кежик. Көрүкчүлерниң адыш часкаашкыннары, оларның чылыг, чымчак хүлээп көрүүшкүнү мени канчаар-даа дажок эрги.

Айтырыг: — Силерниң чогаадыкчы ажыл-ижинерге бергелээшкиннер туруулаан бе.

Харыы: — Турбайн канчаар. Чогаадыкчы ажыл-ишке албан бергелер таваржыр. Белен чүве черле турбас болгай. Сценага эки роль тургузары ын-[illegible] берди болган овур-хевирниң аажы-чаңы, кылажы, мөзү-шынары дораан-на тергүттүнүп келбес. Аңаа улуг күжениишкинниг, тура соруктуг, чогаадыкчы дилээшкиннер негеттинер.

Айтырыг: — Өске артистерниң ойнаан овур-хевирлерин биле боттарыңарның ойнап турарыңарны деңнеп турар силер бе?

Харыы: — Ийе. Өскениң ойнааны биле бодумнуң деңнеп [illegible] — артист кижиниң чогаадыкчы ажылынга улуг ужур-дузалыг болгаш [illegible]

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр Кадр-оол Сагды ук артистиң дугайында мынчаар чугаалаан.

Екатерина Кенденбиль — талантылыг артист. [illegible] болгаш шиигээдип алыр кижилер турар болгай. Чижээ, бир [illegible] база кижиге [illegible] тыра бээр кижилер турар ышкажык. Екатерина Седип-ооловна ындыг эвес. Чугаалаан сөстү, айыткан айтырышкынны, ол кончуг дүрген шиигээдир болгаш берди болган ролюнуң созун дораан-на доктаадып алган болур кижи. Ынчангаш мен бо артист-биле үргүлчү ажылдаксаар мен. Бодунуң артист ажылындан аңгыда, Екатерина Седип-ооловна театрның хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Ол аныяк артистерниң дагдынчызы.

Көрүкчүлерниң өмүнээзинден, РСФСР-[illegible] алдарлыг башкызы Сат Шаңгыр-ооловна Дүкежек мындыг сөстерни чугаалаан:

— Хүндүлүг артизим Екатерина Седип-ооловна. Бодум театрга дыка ынак кижи мен. Тыва театрның бо эрткен 45 чылдарының иштинде, оон чамдык шиилерни катап-катап көргүзээр кижи мен. Нелерниң аажы-чаңы каш янзы. Силер ону сценага шынныг болгаш [illegible] ойнап билир дир силер. Дүүн көргеним Вл. Серен-оолдуң «Сөескеннер чечектелип турда» деп шиизинде роль биле бөгүнгү рольду каңчап деңнейлээр боор. Олар кончуг ийи аңгы-дыр. Бо шиини көрүп ора, мынчаар бодаанып ордум. Бистиң аныяктарның [illegible] көрүп билбес-тир. Каттырбас [illegible] каттыржып, [illegible] чанынга эш-өөрлеринге [illegible] [illegible] бээрге каттыржып, амырап, [illegible] база бар-дыр. Мында кижи каттырып, амыраар барымдаа чок ышкажык, а харын-даа муңгаранчыг болбас деп бе? Аныяктарга хамааржыштыр мындыг сүмелиг мен: Театрга ынак болуңар! Театрның сценазында болуп турар шиилерни черле эрттирбейн көрүп туруңар. Ол силерге ажыктыг болур, театрга кижи чалгаа чазып, ужур элертип келбес, а бир-ле чүвени билип алыр дээш келир болгай.

Силерниң чогаадыкчы ажыл-[illegible] күзеп, совет уран чүүлдүң хөгжүлдезинге боттарыңарның хөй чылдарда үлүүңерни киирип турарыңар бистерге — көрүкчүлерге өөрүнчүг-дүр — деп, башкы түңнеп чугаалаан.

Екатерина Седип-ооловна [illegible] көрүкчүлерге чеченче [illegible] илереткен Ужуражылга солун эрткен.

А. ШОЮН.

ОРУС ДЫЛДЫ ӨӨРЕДИРИН УЛАМ САЙЗЫРАДЫР

СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Эвилелдиң республикаларга орус дыл башкылаашкынының база оңу улам ыңай экижидериниң дугайында» доктаалында орус дыл башкылаашкынының өөредилге-кижизидилге теория болгаш методика, илеп-[illegible] талазы-биле башкылаа ажылының дээштиг улам бедидерин айтып турар.

Өөреникчилерни коммунистиг мөзү-шынарга, бедик культурлуг чорукка, өөредилгеге болгаш [illegible] кижизиде-ринге орус дыл улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Республиканың Чырыдылга яамызының министерствозу башкы кадрларның методиктиг арга-мергежилин бедидери дээш хөй ажылдарны кылып келген. Башкылар билиг бедидер институттуң организастап турары курстарга тыва өөреникчилерге орус дыл өөредиринче онза кичээнгейни салып келген.

Бо айтырыг талазы-биле республиканың башкылар билиг бедидер институдунуң методистери, [illegible] башкылары. РСФСР-ниң Чырыдылга министерствозунуң национал школаларының эртем шинчилел институдунуң тыва лабораториязының ажылдакчылары, арга-дуржулгазы шыырак башкылар шуудургу ажылдап турарлар.

Келир үениң салгакчыларын орус дылга өөредири бичии ол класстан эгелээри эң-не таарымчалыг. 1980 чылдан эгелеп республикада 40 школаларга [illegible] классты ажыдылаан. Чоокку келир үеде аалы хары уругларны белеткел класстарынга шуптузун хаара тудар деп планнап турар. Орус дылды 1—3 класстарга системалыг өөредири эң-не чугулачалыг болуп турар.

Орус дылын билип алырының кол-на [illegible] [illegible]

Республиканың школаларында орус дылды 1132 [illegible] башкылап турар, оларның 965 [illegible] 4-10 класстарга [illegible] 85 хуузу [illegible] [illegible] 785 [illegible] «Өөрени[illegible] 95,3 [illegible] эртемнерлер. [illegible] [illegible] [illegible] бедидер институтта [illegible]

Орус дылдың башкыларының [illegible] кичээлдериниң [illegible] [illegible] республиканың школаларында [illegible] Эге класстарның дыка хөй башкылары боттарының ажылдарынга кызымаккайы болгаш бердингени-биле, безээлс өөредип чорууру-биле өөреникчилерге быжыг билиглерни берип турарлар. Оларга Эрзин ортумак школазында В. К. Натсак, Кур-Чер школазында М. С. Саая, Кызылдың № 2 школазында Ф. Т. Манзанова, Ак-Довурак школазында Г. Н. [illegible] [illegible] школазында Т. Т. Тамбан, Хандагайты школазында П. С. Доңгак дээн оон-даа өскелер хамааржыр.

Эрзин ортумак школазының эге класстар башкызы Валентина Кызылаевна Натсактың [illegible] турар [illegible] [illegible] болуп турар. Ол школага Валентина Кызылаевна эң беш [illegible] келген. Бо үениң иштинде ийи чылдар чок болгаш [illegible] кезии «4», «5» демдектерге өөрениир [illegible]. Бодунуң ажылынга башкы класстан дашкаар номчулгаже улуг [illegible] [illegible] үелерде уруглар боттары номчуурун организастап, номчаан номнарының [illegible] кылырын чедип ап турар.

Орус дылды башкылаарынга [illegible] башкылар боттарының кичээлдериниң тургузуун [illegible] тергээн дыл-биле харылзааны ол дылдың онзагай чүүлдери биле холбап, уругларга [illegible] шиитпирлеп турарлар. Өөреникчилерниң чугаалап билиринче онза кичээнгейни салып, [illegible] аас болгаш бижимел чугааны [illegible] турарлар. Ындыг кичээлдерни Кызылдың № 2 школазында Н. А. Матрюкова, Кызыл-Мажалык школазында Т. Ф. Куулар, Шагаан-Арыг [illegible] Е. К. Салчак, Хандагайты школазында П. С. Доңгак олар чорудуп, быжыг билигни чедип турарлар.

Орус дылдың 0—3 класстарга программа болгаш өөредилге номнарының шынарын экижидериниң база башкы кадрларын белеткээриниң шынарын [illegible] дугайында хемчеглер чогууп түңнелдерни берип турар. Өөреникчилерниң орфографтыг билии элээн бедээн. Бо талазы-биле РСФСР-ниң Чырыдылга министерствозу [illegible] турары хынылда [illegible] түңнелди [illegible] турар. Ол ажылдарга 1975 [illegible] өөреникчилерниң—81,2 хуузу, 1980 чылда 92,1 хуузу эки күүсеткеннер.

Орус дыл башкылаашкынында чедиишкиннер-биле катай [illegible] шиитпирлеттинмээн нарын айтырыглар бистиң республикада эвээш эвес. Бистиң өөреникчилеривис программа негелделерин ам-даа чедир күүсетпейн турар. Оларның чамдык кезии орус дыл кырынга кончуг эвээш номчуп турарлар. Кол эртемнерге аас чугаа-биле харылап чугаалаары кошкак.

Самагалдай, Шуй, Арыг-Бажы, Дөң-Терезин ортумак школаларында [illegible] элээн кезиинин билиглериниң [illegible] деңнелде. Школалар библиотекаларында класстан дашкаар номчулгага херегцээриниң биле сүмелээн совет литератураның номнары кончуг эвээш.

Орус дылды болгаш литератураны [illegible] амгы үениң техниктиг херекселдерин [illegible] турарында улуг четпестер бар.

Орус дылды болгаш литератураны өөредириниң шиитпирлеттинмейн турар айтырыглары [illegible] тускай эртемниг башкы кадрларының чедишпейн турары-дыр. Кызылдың педагогтуг [illegible] ларны Тыва АССР-ниң Чырыдылга министерствозунуң хуваап чорутканы черлеринде [illegible] турар.

Бистиң республикада школаларга бүгү эртемнерни 8 класстан эгелеп орус дыл кырынга [illegible] РСФСР-ниң [illegible] школаларында оон-даа хөй чорудуп турар. Бистиң школаларга чүгле 8 класстан эгелеп орус дыл кырынга өөредип [illegible] [illegible]

Школаларга орус дылды өөредириниң экижидери, өөреникчилерни коммунистиг мөзү-шынарга [illegible] кижизидиринге [illegible] улам ыңай [illegible] ры өөреникчилерни коммунистиг мөзү-шынарга [illegible] рининг кол үлегерлериниң бирээзи болур.

Л. САЯ,
республиканың башкылар билиг бедидер институдунуң орус дыл кабинединиң эргелекчизи.

Республиканың спортчу амыдыралы

ЧАА РЕКОРД

Чаа адарынга республика [illegible] спортчуларының «Часкы согуннар» деп аттыг шанналы дээш чаңчыл болган [illegible] маргылдаазы чоокта чаа Херел аттыг спорт залга болуп эрткен. Аңаа чүгле Кызылдың эвес, а харын Тываның эң шыырак ча адыкчылары база киришкеннер.

Улуг уругларның 25, 18 метрлерге кара бооларынга спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огнева чүгле чемпион атка төлептиг болган эвес, а харын 25 метрге республиканың чаа рекордун тургускан. Ол ам 550 санга деп азы ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазындан 3 ган хөй болуп турар. А эр улустуң аразынга Балгазында профессионал-техниктиг училищениң башкызы ча адарынга спорт мастери Сергей Хоз-оол шылгараан.

Бичии ча адыкчыларының аразынга Таңдының Сосновка [illegible] өөреникчизи Люба Михайленко биле Кызылдың № 15 школазының спортчузу Лена Сырат олар бирги черлерни ээлээннер.

В. СЫРАТ,
ча адарынга ССРЭ-ниң спорт мастери.

ВОЛЕЙБОЛИСТЕР

Бистиң республиканың профессионал-техниктиг училищелериниң «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң волейболга бирги чер дээш маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга болган.

Үргүлчүлеп келген спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылдың № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищезиниң волейболистери чангыс-даа командага уттурбайн, бирги черже бүзүрелдии-биле үнген. Чадаана биле Ак-Довурактың профессионал-техниктиг училищелериниң командалары ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

Кыстар аразынга Кызыл хоорайның № 4 профтехучилищезиниң уругларын херээжен командаларының аразынга чемпионнаан.

Волейболга «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң Сибирь зоназының чемпионады Бийск хоорайга удавас болур. Аңаа киржир эргенн № 1 кедээ профессионал-техниктиг училищениң сургуулдары чаалап алганнар.

С. АРАКЧАА,
маргылдааның кол судьязы.

ХЕВИС КЫРЫНГА

Хостуг хүрешке республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң уругларының спорт школазының бирги чер дээш ажык маргылдаазы чоокта [illegible] болган. Аңаа 100 ажыг бичии мөгелер киржип, күжүн шенешкеннер.

Бичии мөгелерниң ук маргылдаага эки белеткээринге оларның тренерлери Кызыл районда «Тиилелге» совхозтан ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Оюн, Улуг-Хемде Хайыраканның сууртан спорт мастери Владимир Күжүгет [illegible] киирген үлүг-хуузу улуг.

Ч. МОНГЕ,
маргылдааның кол судьязы.

«УРОЖАЙНЫҢ» БИРГИ ЧЕРИ ДЭЭШ

Шыдыраага республиканың «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң хууда бирги чери дээш маргылдаазы Кызылдың [illegible] Мында бүгү районнардан келгилээн республиканың эң шыырак дээн 17 шыдыраачылары киржип, боттарының күжүн шенежип кирипкен. Оларның аразында бирги разрядтың — 7, ийиги разрядтың 10 шыдыраачылары киржип турар. Хоочун шыдыраачылардан Б. Хомушку (Таңды), С. Идам (Эрзин) дээш тыныларны чок дээр. Эгелээн [illegible] чылдаа неделя дургузунда [illegible]

Баштайгы ийи салыгдан ийиийи саннарны Эрзинниң телээзи Делгер-оол Чооду, Бай-Тайгадан Виктор Очур, бирбир саннарны Н. Чооду (Эрзин), К. Калиндуу (Улуг-Хем), Д. Арапчор (Бии-Хем), С. Идам (Эрзин), К. Салчак, Ш. Хертек (кайызы-даа Моңгун-Тайга) олар алган.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КЫШТЫ ҮДЭЭН

Бүдүн-Терек суурнуң чурттакчылары [illegible] эрткен үезинде ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг болуп кышты кажангызындан-даа солун байырлап, үдээннер.

Хүннүң программазы элбек болгаш янзы-бүрү болган: [illegible] ниити [illegible] аъттарның маңы-биле [illegible] чагы бажы үзүп, [illegible] сүй-белектерни чедип алыры, аргамчы тыртыжыы, хол хап маргылдаазы, чүлүк доораары, шоодай кеткеш чаржыры, хол бөмбүүнге маргылдаа... Суурнуң улуг-биче чону ол хүн магалыг ойнап, хөглеп байырлаан. Маргылдааларга суурнуң агиткварталдарындан «Найырал-[illegible]», «Буш-ажылдың», «Чал-[illegible]» болгаш «[illegible]» чурттакчылары эң-не идепкейлиг [illegible] маргылдааның тиилекчилери болганнар.

Ш. ДЕВЕК.

телевидение

МАРТ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Чажыт обком ажылдап тур». [illegible] фильм. 4-кү сериязы. —, «Ковель беддири». 10.25—15.25 Чапсар. 15.25 — «Москва болгаш москвачылар». 15.55 — «ВАЗ—дүүн, бөгүн, даарта». Документалдыг телефильм. 16.45 — Уруглар фильм. «Расмус — тояанчы». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.00 — Анголага тиилелге байырлалынга уткуштур. Ангола Улус Республиканың национал ансамблиниң күүселдезин. 18.35—«Светлячок». Мультфильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бир шак эрте». 1981 чылдың апрель 1-ден эгелеп ССРЭ-ниң [illegible] шак санап эгелээриниң дугайында.

КЫЗЫЛДАН

19.15— 19.40 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Кижиниң ады дээш». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Ыры-81». Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уруглар фильм. «Удавас чалашкын болур». Мультфильм. 18.20 — «Григореску». Документалдыг фильм. 18.30 — «Артист болгаш үе». Дамчыдылга. 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — «Он үшкү дарга». Республиканың хөгжүм-шии театрының шиизи.

БОТКИН ААРЫЫ

[illegible] Ботаник-шейүндүнүн халдавырлыг аарыгларының бөлүүнге хамааржыр. Ол кончуг аар аарыгларның бирээзи. Ук аарыгдан чүгле кижилер аарыыр. Бо аарыг кижиниң кежи саргарып, баар аарыы хевирлиг илереттинер.

Саргарар аарыг эрте бурунгу үеден бээр кижилерге билдингир чораан. Суралгы орус эртемден Боткин саргарар аарыгларның чамдык хевирлери халдавырлыг аарыгларга хамааржыр деп бир дугаарында тодарадып, тыпкан. Ынчангаш ук аарыгны тодарадырынга Боткинниң ажылдары улуг ужур-дузалыг болган. Бо аарыгны «Боткинниң аарыы» деп ады берген ужуру-даа ол.

Халдавырлыг гепатиттиң нептередикчизи вирус болур. Ук вирус аарыг кижиниң хаңынга, кадыг, суук албанынга чоруур. Бо бүгү [illegible] кижиже аарыг халдаар. Аарыг кайы-бир кижиге көскү демдектер чок эртип болур. Мындыг таварылгада ол кижи үр үениң дургузунда аарыгның нептередикчизи апаар.

Халдавырлыг гепатиттиң вирузу янзы-бүрү. Ол даштыкы байдалдарга дыка үр өлбес. Чижээ, аъш-чем аймаанга, сугга, эт-сепке үр үениң дургузунда аарыг вирузу. Вирустуг гепатит дыка нептерээнгей. Хөй кезиинде күскү, кышкы үелерде нептерээр. Оон өскүдүктүг аарыг кижи. Ол ышкаш ымыраа-сээктер безин аарыгның нептерээрнинге идиглиг. [illegible] «Боткин аарыы» ижин-шейүндү дамчыштыр нептереп халдаар аарыг. Ынчангаш кандыг-даа үелерде арыг-шеверниң доктаамал сагымыры онза чугула.

Халдавырлыг гепатиттен аараан кижилерниң бүгү шын эвес ажылдаар. Чүге дээрге [illegible] оон клеткаларын өлүтлендирип кааптар. Аарыгның демдектери аңгы-аңгы болур. Билдирбес үезинде (никубация) вирус баар клеткаларынга өзүп көвүдээр, саргарып эгелээриниң мурнунда [illegible] 7-10 хонук бурунгаар дидиреп, шыырыгтар апаар. Ол үеде аарыг кижи өске кижилерже аарыгны халдадып болур.

Саргарып эгелээр үезиниң демдектери база янзы-бүрү. Чижээ, чамдык кижилерниң эди изиир, чемге хөңнү чоктаар, кегиртир, куду олуртур, кустурар, оң талакы эзгилериниң [illegible] аарыыр, шагзыраар, сөөлүнде дүмчүк суу төктүр апаар. Адак сөөлзүредир баары улгадып эгелээр. Сидиктиң өңү [illegible] хүрең [illegible] Кадыг албаның өңү куурара бээр. Мага-боттуң кежи саргарып эгелээр. Аарыгның өскүп турар үезинде хаңда билирубиниң хемчээли улгады бээр. Аас иштин кургамзыг, ажыксыг [illegible] бээр. [illegible] чоорзу улгадып эгелээр. Саргарарының үези 2-3 неделядан 4-5 неделя чеде бергилээр. Бо бүгү демдектерни шын тодарадып эмнээрге, кижи дүрген сегиир.

Эмчиниң сүмези

Чамдык таварылгада аарыг кадыннан база болур. Каданнаар чорукту болдурбазы-биле эмчиниң сүмезин шын сагыыры [illegible] айтыышкынын ёзугаар чиири дузалыг. Аарыг кижи эмнелгеден үнген соонда, алды ай дургузунда эмчиниң хайгааралынга турар ужурлуг. Кадыг ажыл кылып болбас, арага ишпейн, ажыг чемнер аймаан чивейн, кефир, ааржы, ногаа болгаш фрукт аймаандан кылган чемнерни ажыглаза чугула. Буска быжырган азы хайындырган [illegible] кара хлеб, дагаа чуургазы, кисель, компот, хат аймаандан кылган варенье, мёд чергелиг чемнерни чип болур.

Бир өг-бүледен чаңгыс кижи ындыг аарыгдан аараан болза, аңаа чурттап турган кижилерге профилактиканы шаанда чорудары албан. 6 айдан 11 хар четкен уругларга гамма-[illegible] бо бурунгаар сыкыртыр. Бо тарыышкын аарыгдан баш бурунгаар камгалап шыдаар-дыр. Бир эвес ол аарыгдан аарый-даа берген болза, [illegible] кижи ону чиик эртер. Аарыг кижиниң аяк-савазын, орун-дөжээниң херекселдерин хлорлуг суг биле чуур, оон-биле кады турган кижилерниң бүгү талалыг шинчилгезин чорудар. Аарыгны болдурбас-биле [illegible] сагыыры кол чугула.

С. НУРЗАТ,
уруглар эмчизи.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Агаар

Бөгүн республикага элир булуттаар, дүне бискан хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хат секундада 3—8, а чамдык черлерге 15—20 метр чедир дүргелээр. Агаарның температуразы дүне 4—9, бир [illegible] районнарга 11—16 градус [illegible] Хүндүс 3 градус сооктан 2 градус чылыг чедир чылыыр.

Кызылда [illegible] хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынның хаттың секундада дүргени 3—8 метр чедир. Дүне 6—8, хүндүс 0 градус [illegible].

Кино

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мен — артист мен» 10.00, «Артык кадайы» (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хлеб, дус, ңаган» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, 16.30. «Генерал Шубниковтуң корпузу» 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Космоска агыжыгаан» 10.00, «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 12.50, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедээ баргаза 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00332

ЭНК А. С. Пушкин адаан Национал библиотека

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 74 (11572) | 1981 чылдың март 28, суббота | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 2 кат.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИ АТТЫГ КОМСОМОЛЧУ ШАЛЫПЧЫ ОТРЯДЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим өңнүктер!

Улус ажыл-агыйының эң чугула тудугларынче аныяк эки-турачыларның Бүгү-эвилел отрядын — чурттуң комсомол организацияларының төлээлекчилерин чорудар деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кыйгырыынга харыы кылдыр Ленинчи комсомолдуң үндүрген чаа инициативазы сагыш-сеткилди ханы өөртүп келир-дир. Ол дээрге коммунистиг идеалдарга совет аныяктарның шынчызының, партияның төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга изиг сонуургалдыының тодаргай илерели-дир.

Силерниң отрядыңар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң адын эдилээн-дир. Ол хүндүлүг болгаш харыысалгалыг-даа. Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ байлактарлыг черлерин күженишкиниг шиңгээдип алырының, Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузарының, Байкал-Амур демир-оруук магистралының, чаа хоорайларны болгаш заводтарны тударының улуг хемчээлдиг программазын боттандырар талазы-биле улуг болгаш нарын ажыл-херектер силерни манап турар.

Амгы беш чыл болгаш комсомолчу шалыпчы тудуглар хөй оолдар, кыстарның ажылчын намдарынга алдын үжүктер-биле бижиттинер. «XI беш чылга—аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чорууун бараалгадыр!» дээш патриоттуг массалыг шимчээшкинни совет аныяктар революстуг энергия-биле, коммунистиг ханы бүзүрел-биле, партияның улуг хереэнге кызыгаар чок шынчы чорук-биле калбартыр болгаш коммунистиг тургузуушкунуң чыл демдеглелинге чырыткылыг арыннарны киир бижиир дээрзинге ханы бүзүрелдиг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, XI беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш демиселге күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун бистиң чуртувустуң оолдар, кыстарынга күзеп тур мен, эргим өңнүктер!

Л. БРЕЖНЕВ.

ДЕПУТАТТЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери совет кижилерниң мурнунга соруктуг кииргичи өндүр перспективаларны ажыткан. Көдээниң болгаш хоорайның ажылчы чоннары экономиктиг база социал хөгжүлдениң программазын боттандырарын хандырарынга бүрүн белениин илергейлеп турар. Ол дугайын съезд мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдери болгаш күш-ажылчы коллективтерниң, тус-тус кижилерниң 1981 чылда болгаш он бирги беш чылга инитизи-биле алгылаан социалистиг бедик хүлээлгелери херечилеп турар.

Бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтери, үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, хандырылганың болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары бо чылга болгаш нийти беш чылга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алгылаан. Оларга үндезилээш, нийти республиканың 1981 чылда социалистиг хүлээлгелери ажылдап кылдынган болгаш хүлээп алдынган. Амгы үеде ол хүлээлгелерниң күүселдези дээш күженишкинниг ажыл-иш чер болганда чоруп турар. Оларны күүседири белен эвес. Ынчангаш материалдыг чүүлдерни бүдүрүп турар кижи бүрүзүнүң, ооң иштинде улус депутаттарының чарыштың эчис түңнелин дээш чогаадыкчы, чүткүлдүг ажылы негеттинер.

Бүгү Советтерниң бистиң республикада депутаттарының хөй нуруузу бүдүрүлгелерде ажылдап турар. Составында кайы-бир Советтиң депутады чок ындыг бүдүрүлге, цех, бригада, ферма барык чок. Улус депутаттарының барык шуптузу социалистиг чарышта идепкейлиг киржип, боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкиннг күүседип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге каш удаа улай соңгудуп келген депутат, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола Чөөн-Хемчик районнуң хойжуларының социалистиг чарыжының үргүлчү эгелекчизи болуп, бодунга алган хүлээлгелерин доктаамал күүсетпишаан, ажылының арга-дуржулгазын өске хойжуларга күзелдии-биле дамчыдып берип келген. Кызыл хоорай Совединиң депутады, № 1 АТБ-ниң чолаачызы А. И. Галайко коллективинге күш-ажылчы чарышты нептередиринге идепкейлиг киржип, бодунуң алган хүлээлгелерни чыл бүрүде ажыр күүседип келгеш, ам 1982 чылдың октябрьның үлүүнде ажылдап турар.

Депутат ажылчы чоннарның эрге-чагырга органнарында бүрүн эргелиг төлээлекчизи, ооң-биле кады ол бүдүрүлгеде ажыл-ишчи, чон ортузунда кижизидикчи. Харын мооң ужурунда эш Л. И. Брежнев «Бистиң ийи миллион ажыг депутаттарывыстың үштүң ийизинден хөйү бүдүрүлгелерде ажылдап турары билдингир. Ол дээрге дыка улуг күш-түр. Ооң ужурундан депутат мурнакчының болгаш бүдүрүлге чаартыкчызының үлегер-чижээ ындыг үнелиг болуп турар»— деп чугаалаан. Бо болза улус депутаттарынга-даа, оларның социалистиг чарышка киржилгезин организастаарда Советтерге-даа ундуртулга болган турар ужурлуг.

Улус депутаттарының чер-чер Советтерниң, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш хөй-нийти организацияларының талазындан депутаттарны чарышка кииришкирерин, оларның ында ролюн болгаш үлегер-чижээн бедидерин ам-даа чедир организаставайн турар. Кандыг-даа бүдүрүлге ажылдакчыларынга ышкаш, депутаттарның база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, алган хүлээлгелерин күүседиринге таарымчалыг байдалдар четче тургустунмайн турарындан, чамдыкта оларның негелде-дилеглерин херекке албайн баарындан чамдык депутаттарның эгелээшкиннери ара соксаар, олар алган хүлээлгелерин, харын-даа планныг даалгаларын күүсетпейн баар таварылгалар бар. Моон хамыктың мурнунда депутаттар боттары түңнел үндүрери, бодунуң ат-алдарының, үлегер-чижээниң талазы-биле хүлээлгезин, харыысалгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр шүглүүнүп көөрү чугула.

Депутат бүрүзү чүгле бодунуң алган хүлээлгезиниң эвес, харын ажылдап турар коллективиниң хүлээлгелериниң күүселдези дээш сагыш салып турар. Ындыг турбуже бүдүрүлгеде ажыл-херекти экижидер, алдынган хүлээлгелер күүсеттинген турзун дээш депутат негелде кылып, айтырыг тургузарга, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары оларны бетту-биле шалыпның шиитпирлеп бербес чоруктар бар. Ол болза социалистиг хүлээлгелерин, харын-даа планныг даалгаларны күүсетпейн баарының бир чылдагааны болуп турарынче чугула кичээнгейни салыр болза чогуур.

Улус депутады бодунуң бүгү күжүн, билиин болгаш арга-дуржулгазын бүдүрүлгеге болгаш күрүне ужур-дузалыг херектерни шиитпирлежиринге берип чорууp күш-ажылчы кижи. Ооң социалистиг чарышка киржилгези, бо талазы-биле депутаттар бөлүктерниң, постуларының идепкейлиг ажыл-чорудулгазы республиканың мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиннг шиитпирлээринге улуг рольдуг.

Депутаттарның социалистиг чарышка эгелээшкиннерин, чогаадыкчы, тывынгыр чорууун, мурнакчы дуржулгазын Советтерниң, ажыл-агый органнарының болгаш партия, профэвилел организацияларының талазындан үргүлчү деткип, нептеретпен турары эргежок чугула.

АПРЕЛЬ 18 — ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БИР ДЕМНИГ

Республика типографиязының коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке идепкейлиг кириштишкен. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга аттаар болдурган апрель 18-те эртер Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниингинге бир демниг киржир деп шиитпирлээн.

Ам коллективте коммунистиг субботник хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар талазы-биле чарыш калбарган. Ылангыя М. Маланднинага удурткан парлакчылар бригадазы хүн нормазын 110 хуу күүседирин хүлээнген. В. Трифоновага удурткан комсомолчу-аныяктарның өрүктүлер цеги ол хүннүң планын 105 хуу күүседир деп дугурушканнар.

— Бистиң бригадавыста 10 кижи бар. Олар чыл бүрүде коммунистиг субботникке бир демниг, бедик көдүрлүүшкүннүг киржип келген. Бо чылын база-ла бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип турар бис. «Кызыл субботаны» тус-тус ажылдаар черлеривисте эрттирер бис. Ол хүн ажылдаан акшавысты беш чылдың фондузунче шилчидер бис — деп, бригадир чугаалап турар.

Коммунистиг күш-ажыл коллективиниң он кежигүнү апрель 18-те дөрт айларның бүдүрүлге планын күүседиптерин хүлээннэр. Оларның аразындан Т. Щеглова, О. Блинова, М. Баева «Кызыл суббота» хүнүнде эң бүдүрүкчүлүг ажылдааш, 1,5 норманың үлүүн күүседирин хүлээнгеннер.

(Бистиң корр).

АЖЫЛДААР ЧЕРЛЕРИНГЕ

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниктиң эрттирериниң хүнү — апрель 18-ке чедир хөй эвес үе арткан. Ынчангаш бистиң республиканың ажыл-агыйлары, бүдүрүлге черлери ында уткуштур белеткел ажылдарын чорудуп, чеже хемчээлдиг ажылдар кылырын тодаралып ап турарлар. «Кызыл суббота» хүнүнде, ооң мурнунда [illegible]. Кызылдың пассажирлер АТБ-ниң коллективи [illegible] тыр чуп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын [illegible] нар.

Ол хүн чолаачылар, слесарьлар, [illegible] ристер, ажылчыннар боттарының тус-тус ажылдаар черлерин залептер. «Кызыл суббота» ол коллективтен 565 кижи киржир. Хоорай иштинге болгаш районнарже бежен беш [illegible]. Такси чолаачылары база ын [illegible]. Коллективтиң [illegible] чыскаа киржир. АТБ-ниң инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениң иштидаштын аштаар, чутайлаар, металлолом чыыр ажылдарга хаара туттунар.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективи «Кызыл суббота» хүнүнде 6600 рубльдиң ажылын бүдүргеш, ооң чамдыызын он бирги беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

Ам ында кымнарның кайы ажылдаарының [illegible] доозуп, тус-тус бригадаларны, звенолорны удуртур кижилерни быжыглап турар.

О. ОПЕЕН.

Районнарның партактив хуралдары, СЭКП райкомнарының пленумнары

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММА

Төөгүлүг улуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде чүүлдерге болгаш түңнелдерге дүүштүр партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан районнарның партактив хуралдары, СЭКП райкомнарының пленумнары бо хүннерде эртип турар.

МУГУР-АКСЫ. Дүүн аңаа болган районнуң партия активиниң хуралынга СЭКП райкомунуң кежигүннери, кежигүнүнге кандидаттар, ревизия комиссиязының кежигүннери, партия, совет база профэвилел, комсомол органнарының ажылдакчылары, ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организацияларының удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары киришкен.

Партактив хуралынга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдериниң болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол кылган. Илеткелдиң талазы-биле «Мөнгүн-Бүрен» совхозтуң директору К. Д. Чыңдын-оол, «Малчын» совхозта хол зоотехник Д. Д. Доскаар, хойжу С. Х. Мөңгүн-оол, районда тудугсептелге участогунуң начальниги Д.-К. Б. Доңгак, Мугур-Аксында магазин садыгжызы Д.-Д. С. Чаңзан болгаш өскелер-даа санал берген.

Районнуң коммунистери, ажылчы чоннары партия организациязының удуртулгазы-биле оңгу беш чылда күженишкиннг ажылдаан. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планнарын чедиишкиннг күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың [illegible] бедидер дээш, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, ооң тиилекчилериниң бирээзи болгаштың район СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Он бирги беш чылдың эгезинге деңнээрге, эрткен чылын мөңгүн-тайгажылар продукцияның нийти хемчээлин 8 хуу өстүрген, хой база өшкүнүң, чылгының баш саны өскен.

«Мал ажылы — шалыпчы фронт» деп съездиге онзалап демдеглээн. Ынчангаш мал ажылдыг районнуң партия активиниң хуралының киржикчилери бо айтырыгже онза кичээнгейни салганнар. Хар улуг дүшкени-биле мал кыштаглаашкыны амгы үеде совхозтарда аажок нарын, берге байдалдыг эртип турар. Тургустунуп келген бергелерни ажып эртер, малдың баш санын, ылангыя чаш малды бүрүн камгалап алыр дээш партия, совет болгаш ажыл-агый органнары база өске-даа бүгү хөй-нийти малчыннар тодаргай хемчеглерни ап турар. Бо чылдың март төнчүзүнге чедир төрээн 20676 хойдан 19219 хураган алдынган. «Малчын» совхозта № 2 хойжу бригаданың (бригадири А. С. Кара-оол) хураган алыр талазы-биле шуптузу өскелерден бедик.

Чаа эгелезе-даа, Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу кадыгжыры болгаш ол үеде малга аажок берге болур. Ынчангаш малдың ажаалда-тежээлдезин улам күштелдирип, кыштаглаашкынны организастыг дооштарынче ажыл-агыйжы удуртукчуларның, специалистерниң, бүгү малчыннарның кичээнгейин күштелдирген. Бо чугула ажыл-херектиң күүселдезинге партия организациялары контрольду күштелдирип, даандырган ажыл-херек дээш совет, ажыл-агый болгаш хөй-нийти организацияларының, ажылдакчы база специалист, малчын бүрүзүнүң харыысалгазын бедидериниң эргежок чугула-зын хуралга айыткан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр районга мал ажылын хөгжүдериниң перспективтиг сорулгалары, ылангыя малдың уксаазын экижидериниң, ооң баш санын өстүрериниң, продуктулуун бедидериниң, малга быжыг чем-суурну тургузарының, малчыннарның ажыл-чуртталгазын экижидериниң база аргаларны, курлавырларны чеп ажыглап тургаш, планнарны долдур болгаш ажыр күүседириниң айтырыглары актив хуралының киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнге тургустунган.

Илеткелди болгаш санал бергеннер съездиниң шиитпирлерин, ооң идеяларын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандалаар талазы-биле ажылдың ажыктыын база дээштиин улам бедидериниң, оларны практиктиг сорулгалар-биле сырый холбаштырарының дугайын тодаргай сайгарган. Ооң-биле кады партгомнар болгаш партия эге организациялары улам-на ажыл-херекче инициативалыг болур, быжыг сагылга-чурумнуг, даандырган ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг чорукту болгаш ажылдың ленинчи стилин бүгү-ле участоктарга бадыткаар ужурлуг дээрзинче хуралдың киржикчилери кичээнгейни угландырган.

* * *

Дүүн ол ышкаш Туранга, Каа-Хем суурга, Эрзинге, Сарыг-Сепке Бии-Хем, Кызыл, Эрзин база Каа-Хем районнарының партия активтериниң хуралдары, а Самагалдайга, Тоора-Хемге СЭКП Тес-Хем, Тожу райкомнарының пленумнары болуп эрткилээн. Оларга база-ла СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдериниң болгаш районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Партактив хуралдарынга болгаш райкомнарның пленумнарынга ол дугайында илеткелдерни СЭКП райкомнарының бирги секретарьлары: Бии-Хемниң — В. М. Евтешин, Кызыл районнуң — К. Н. Шулуу, Эрзинниң — А. Ч. Моңгуш, Каа-Хемниң — В. А. Бакулин, Тес-Хемниң — П. Т. Дамба-Хуурак, Тожунуң — С. Ы. Моңгуш олар кылганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Төп Комитеттиң Отчёт илеткелиндеги чүүлдерни болгаш түңнелдерни районнарның партактив хуралдары болгаш партия райкомнарының пленумнары бүрүн долузу-биле чүүлдүг көрүп шаан, ажыл-чорудулгага хажык чокка удуртулга база дайынчы программа болдурар талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган. Съездиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың болгаш ооң баштайгы чылының планнарын долдур база ажыр күүседиринге коммунистер, бүгү ажылчы чоннар боттарының төлептиг салыышкынын киирер, ол бүгүге боттарының күштерин, билиглерин болгаш арга-дуржулгазын бээр, социалистиг чарышка улам идепкейлиг киржир дээрзин партактив хуралдары болгаш пленумнар эш Л. И. Брежнев баштаан партия Төп Комитединге, ооң Политбюрозунга бүзүреткеннер.

Бо чылдың часкы хову ажылдарынга көдээ ажыл-агый техниказын өй-шаанда болгаш шынарлыг септеп алыр талазы-биле республиканга кыйгырыг үндүрген ажыл-агыйларның бирээзи — «Өөк» совхозта часка белетнелдиң чымыштыг ажылдары ам адакталып турар. Совхозтуң механизаторлары, септекчилери көдээ ажыл-агый машиналарын бүрүн септээш, белениниң шугумунда чыскааган. Септелге мастерскаязында ам соңгу тракторларны кылып белеткээри уламчылап турар.

Совхозтуң чер ажылдыгларының ындыг эки көргүзүглерни чедип алганында машина-трактор мастерскаязының дарганнаар цегинде ажылдап турар улуг дарган В. Кочкинниң база ооң дузалакчызы Ю. Фисенконуң киирген үлүү улуг.

ЧУРУКТА: дарган В. Кочкин (солагай талазында) дузалакчызы Ю. Фисенко-биле.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТКЕН

(Телефон-биле). Тес-Хемниң «О. Шынаа» совхоз төрүүр он ийи муң хойлуг. Ооң он бир муңу төрүпкен болгаш барык-ла чүс чедей хире хураган артык алдынган. Ол дээрге чүс хойга онаалтыр 91 хураганны совхозтуң алганы ол.

Валерий Хажыылай удурткан № 2 бригаданың төрээн хоюндан чаңгыс-даа баш чаш төл хоравааан. Бригаданың төрээн чүс хоюнга онаалтыр 101 хураган алдынган. Бо неделяда СЭКП кежигүнүнге кирген аныяк бригадирниң күш-ажылчы [illegible] болган.

Марттың 24-ке чедир совхозтуң 36 хойжузунуң 27-зи хураган камгалап алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Оларның 25-зи чүс хойга онаалтыр тозандан өрү, а 12-зи чүстен чүс сес чедир хураганны алган. Комбу-Сүрүң Достак-оол, Николай Агбаан, Чамзырай Давыл-оол болгаш өске-даа малчыннар бедик көргүзүглерни чедип алган.

КАТТЫШКАН ЭКИПАЖ: ТАЙБЫҢ СОРУЛГАГА

Космос делгеминче ужуудушкунуң совет кижиниң эң баштайгы эгелээниндин бээр 20 чыл болганын удавас демдеглээр бис. Бо кайгамчыктыг болуушкуннуң байырлаарының бүдүүзүнде март 22-де, космостуң «Союз-39» корабльдиң «Интеркосмос» программазын ёзугаар [illegible] үндүрген. Ону каттышкан экипажтың командири — Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Джанибеков, ооң [illegible] Моол Арат Республиканың [illegible] Ж. Гуррагча олар башкарган. [illegible] «Салют-6» — «Союз Т-4» эртем станциязында ажылдап чоруп турар космонавтар В. Ковалёнок болгаш В. Савиных оларга барып каттышканнар. Ооң соонда «Интеркосмос» программаны ёзугаар эдилеглиг шинчилелдиң болгаш шенелделер эгелээн.

СЭТА-ның дыңнадыгларындан болгаш төп парлалга черлериниң чүүлдеринден даа силиңүрген көөрге, совет-моол экипажтың ажылының планы шыңгыы ёзугаар чоруп турар. Моол Арат Республиканың космос-биле холбашкан эртем шинчилел ажылдарынга улуг сайзырал [illegible] бис. Чижээ, «Эрдэм» деп аттыг шинчилел ажылдарының үезинде космостан МАР-ның [illegible], ооң кызымал байлактыг черлерин болгаш көдээ ажыл-агыйга ажыглаар девискээрлерин тодарадып, хөрзүн-доозун-наның составын анализтээр дээш өске-даа хайгаарал ажылдары кылдынып турар. Ол ышкаш В. Джанибеков биле Ж. Гуррагчаның [illegible] программазында «Эрдэм» деп [illegible] база барык шуптузу [illegible] бижип турар. [illegible] калбаа-биле киришкен чорук, ак-дамма моол улустуң эртем-техника талазы-биле кайгамчыктыг [illegible] херечизи боор турар.

Совет-моол каттышкан экипажтың кежигүннериниң космоска чедиишкиннг ажылдааш, төрээн Черинге менди-чаагай чедип келирин бистер, ужудукчулар, бүгү совет болгаш моол улустар-биле кады шуптувус хандыр күзеп турар бис.

Б. БЕЛЕКПЕН,
ужудукчу.

ПРОГРАММАНЫ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Каттышкан экипаж «Салют-6»—«Союз Т-4»—«Союз-39» деп эртем-шинчилел комплекизинге ажылын чедиишкиннг үргүлчүлеп турар. Дем каттыштыр планнаттынган совет-моол шенелделерни Владимир Джанибеков болгаш Жүгдэрдэмидийн Гуррагча күүседип турар, а Владимир Ковалёнок болгаш Виктор Савиных оларга дузалажып, станцияның борт системаларының болгаш эртем аппаратуразының ажылдаарын хандырып турар.

Медицина-биологтуг шенелделерни, геофизиктиг болгаш физика-техниктиг шинчилелдерни чедиишкиннг чорутган. Дензи чок байдалга кижиниң организминиң чаңчыгарының онзагай байдалдарының дугайында медээлерни улам арбын алыр сорулга-биле «Биоритм» болгаш «Нептун» деп шенелделерни кылган.

Болгарияның специалистериниң чогаадып кылганы спектрофотометрни болгаш станцияда бар фотоаппаратураны каттышкан экипаж ажыглавышаан, «Горизонт-Заря» болгаш «Иллюминатор» деп шенелделерни база кылган. Чурук тыттырыышкынынга чер агаарының моондактаарын болгаш ажык космоска узун хуусаада станцияның иллюминаторларының өскерлирин болдурбазының аргаларын ол шенелделерниң үезинде өөренип көрген.

Космонавтылар шинчилел анализаторун ажыглавышаан, физика-техниктиг хөй шенелделерни база күүсеткен. Ол херекселди совет болгаш моол специалистер чогаадып кылган. Черниң бойдус курлавырларын космостан шинчилээриниң методтарының дээштиин бедидер арганы ол шенелделерниң түңнелдери берип турар.

Телеметриктиг информацияның медээзин болгаш космонавтыларның илеткелдерин ёзугаар алырга, эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкуну чогумчалыг чоруп турар. Эштер Ковалёнок, Савиных, Джанибеков болгаш Гуррагча оларның кадыкшыл байдалы эки.

ДҮҮН РЕСПУБЛИКАГА

ШТАБ ХУРАЛЫ

Коммунистиг субботник эрттирер талазы-биле республика штавының бирги хуралы дүүн болган. Ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, субботник эрттирериниң республика штавының начальниги В. Б. Добромыслов даргалап эрттирген.

Хуралга организастыг айтырыгларны чугаалажып, штаб кежигүннериниң харыылаар айтырыгларын хуваалган болгаш районнарны, субботник ажылының кол-кол участокторын оларга быжыглаан. Штабтың ажыл планын бадылаан.

Кызыл хоорайга субботник эрттириринге белеткелдиң канчаар чоруп турарының дугайында дыңнадыгны штаб хуралынга СЭКП Кызыл хоорkomунуң секретары, субботник эрттирериниң хоорай штавының начальниги Б. П. Свинцов кылган.

ПЕДАГОГИКА НОМЧУКЧУЛАРЫ

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу болгаш республиканың Башкылар билиин бедидер институду «Өреникчилерниң [illegible] болгаш өөредилгениң аргаларын сайзырангайжыдар дугайында» педагогика номчулгаларын организастаан.

[illegible] талазы-биле Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы А. Т. Кошкарова илеткел кылган. «Өреникчилерниң амыдыралга болгаш [illegible]» Кызылдың № 4 школазының башкызы Л. П. Петракова, Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү школазының башкызы Р. К. Малоева, Балгазын школазындан Е. Г. Саламатова, Хову-Аксының № 1 школазындан Н. И. Санникова болгаш өскелер-даа [illegible].

А. АРАПЧОР

«СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА ТУДУШ КЕЗЭЭ — ЭРГЕЛЕП БАШКАРЫЛГА ОРГАННАРЫНЫҢ БОЛГАШ АЛБАН-ДУЖААЛДЫГ КИЖИЛЕРНИҢ АЖЫЛЫНГА БҮГҮДЕНИ ХААРА ТУДУП ТУРАР УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ БОЛУП ТУРАР. ЧАҢГЫС-ДАА ХАЖЫДЫЫШКЫН, АЛБАН-ДУЖААЛЫН ШЫН ЭВЕС АЖЫГЛААР, ТӨТЧЕГЛЕКЧИ, САГЫЛГА-ЧУРУМ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЧАҢГЫС-ДАА ФАКТЫЗЫ УЛУСЧУ КОНТРОЛЕРЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ КӨРҮҢГҮР КАРААНДАН ЧАНДЫР БАРБАС УЖУРЛУГ».

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелиниден).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ арны

1981 чыл
март
№ 3 (84)

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР ХУРАЛЫ

Чоокта чаа Кызыл хоорайның садыг [illegible] улусчу контролёрларының [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр садыгны организастаарынга контрольду күштелдирер талазы-биле улусчу контролёрларның сорулгалары [illegible] ында Тыва АССР-ниң садыг министри К. Х. Шавыра кылган.

[illegible] үүрмектеп база бөлүү-биле садыглаар садыг бүдүрүлгелеринде, организацияларында 302 хайгыылчыны хаара туткан. Улусчу контрольдуң 38 бөлүктери ажылдап турар. Олар садыгның культуразының бедидеринге, янзы-бүрү хажыдыышкыннарны база четпестерни чайладырынга улуг күш. Хуралга Кызылдың аъш-чем база үлетпүр барааннар садыгларында болгаш өске-даа садыг бүдүрүлгелеринде хайгыылчыларның ажылының [illegible]

[illegible] М. С. Маады, Н. И. Екимова, В. А. Перфильева, Кызылдың аъш-чем садыының директору М. Р. Ерещова, Садыг министерствозунуң садыг баазазының улусчу контроль бөлүүнүң даргазы А. Т. Самофалова олар хайгыылчыларның илеткелдери [illegible]

[illegible]

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

ССРЭ-де улусчу контроль [illegible]

[illegible]

Бай-Кол кожууннуң Советтериниң чанында улусчу контроль бөлүүн коммунист Р. А. Бадыпкын [illegible]

[illegible]

Чер-чер Советтериниң чанында улусчу контроль бөлүктери [illegible]

[illegible]

Чооктa чаа ындa контролёрлар план ёзугаар сурда [illegible]

[illegible]

Эрзин чылдың [illegible]

[illegible]

Элегес-Аксы кожууннуң Советтериниң чанында улусчу контроль бөлүүн [illegible] коммунист Г. П. Пономарчук [illegible]

[illegible]

Чер-чер Советтериниң чанында улусчу контроль бөлүктери [illegible]

[illegible]

Бай-Кол, Суглуг-Хая, Элегест, Кок-Хем суур болгаш [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинде [illegible]

[illegible]

В. ОВДУП,
Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

Районнар аразының Кызылда «Сельхозтехника» каттыжыышкыны — найысылалда улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ооң составында септелге кылыр улуг мастерская, материал-техниктиг хандырылга баазазы, автомобильдерниң техниктиг ажаалдазының станциязы база мал фермаларының техниктиг ажаалда-тежээлдезиниң станциязы болгаш монтаж участогу кирип турар. Ниитизи-биле беш чүс ажыг кижилиг улуг коллектив.

Мында улусчу контрольдуң бир кол, ийи цех бөлүктери, үш постулар ажылдап турар, оларда 41 хайгыылчы соңгуттурган, олар бүдүрүлгениң аңгы-аңгы адырларында хуваттынган. Хайгыылчылар курлавырларны илередип тыварынга, янзы-бүрү хажыдыышкыннарга удур демиселге идепкейлиг киржип турар.

Коллективте улусчу контролёрларның ажылын идепкейлиг хей-ниитичи коммунист, слесарь Николай Михайлович Злыгостев 1972 чылдан бээр удуртуп келген.

ЧУРУКТА: (оң талазындан солагай талазынче) улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы Н. М. Злыгостев, ооң оралакчызы В. И. Колодкина болгаш кол бөлүктүң кежигүнү Л. П. Дулова план ёзугаар чорудар хыналдаларның дугайын чугаалажып олурары.

А. И. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРЫ

1981 чылдың хову ажылдарынга кедээ ажыл-агый техниказын чогуур хуусаазында, эки шынарлыг септеп доозары, ниитиниң малының кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттирери — хүннүң чугула айтырыглары болуп турар.

Бо талазы-биле ажыл — улусчу контроль органнарының база кичээнгейиниң төвүнде турар. Ол дугайында чугаалап бээри-биле дараазында районнарның улусчу контроль комитеттериниң даргаларынга сөс бердивис.

Л. Н. ШУТОВ, Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы:

— Районнуң совхозтары часкы хову ажылдарын агротехниктиг бедик деңнелге чорударынга белеткелдиң чамдык [illegible]

[illegible]

септелгезин колдуу дооступ турар. Манаа ажылдың шынары [illegible]

Техника септелгезин «Кызыл тараачын», «Өөк», «Хадын» совхозтар эки шынарлыг чорудуп келген. «Кызыл тараачын» [illegible]

[illegible]

К. ДОНГАК, Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы:

— 1980-1981 чылдарда кыштаглаашкынга белеткел дугайында СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле ажылды организастаарынга районнуң партия, совет органнарынга боттуг дузаны улусчу контролёрлары көргүзүп келген.

Бо айтырыгны районнуң [illegible]

[illegible]

ЦЕХТЕ БӨЛҮК

«Тыва кобальт» комбинатта автоматтыкканы болгаш контрольдуң төп лабораториязында коммунист Л. П. Лопатина удурткан улусчу контроль бөлүү [illegible]

[illegible]

чу контролёр Ю. Н. Уткин РСФСР-ниң улусчу контроль комитединиң өртектиг бөлээ-биле шаңнаткан.

В. ЧУПРИН,
улусчу контролёр.

[illegible]

ол хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап киржип, чүве чугаалаан.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүр районнуң маш ажыл-агыйының директору С. Д. Сюрюн-оол күрүне өнчүзүн самчыгдаар, арага-дарыга сундугар, дааңдырган ажылга дендии харысалга чок чорукту болдуруп келген. Ооң талазындан кылдынмаан чүүлдерге мегелеп бижилгелер кылып, күрүне мегелээр фактылар база турган.

Директор 1976 кубометр оттулар ыяштың, 59 тонна сигенниң коллективтиң күжү-биле белеткээн деп меге нарядтарны тургускаш, бодунга эң чоок кижилер-биле кады 4301 рубльди шиңгээдип алган. 160 кубометр тудуг ыяжын өскээр салыпкан. Ынчангаш ниитизи-биле күрүнеге 5468 рубльдиң хоразын чедирген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга үстүнде айыттынган четпестерниң дугайын сайгарып [illegible] С. Д. Сюрюн-оолду ажылындан хостаан болгаш ооң дугайында материалдарны суд органнарынче шилчидер деп шиитпирлээн.

ТУРАН

Ажыл-агыйжы эвес, харысалга чок чоруктуң уржуундан «Шивилиг» совхозка 130 тонна минералдыг чемишчидилгелерниң үрелип, үнелиг шынарын чидирип чыдарын мында улусчу контролёрлар хыналда кылгаш, илереткен. Оларны дензилевейн-даа склад дужаан-на черинге төп каар турган. Ынчангаш 35.5 тонна суперфосфат биле 10 тонна хлорлуг калийниң шоодайлары орлуп, чарылгаш, холуштур оваалаңы берген, а январьда эккелген 7 тонна чемишчидилгени склад даштынга дужуруп каарга, хар, довурак-биле холушкаш, үрелген.

Харысалга чок чорук-биле үнелиг чемишчидилгениң үрелгени дээш база күрүнеге чедирген хоразының чамдыызын эдилдери-биле совхозтуң кол агроному Н. Маады-биле склад эргелекчизи В. Морозюктуң бир-бир айда шалының тырттар дугайында доктаалды районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга хүлээп алган.

* * *

Ол-ла районда газ конторазының чамдык ажылдакчыларының кииргени медээлерниң дугайын хынааш, ооң түңнелин комитеттиң хуралынга база чугаалашкан. Райгазтың начальниги Е. Л. Тарасенко эрге-дужаалын соора ажыглап, самчыгдал кылып, ажыл дакпырлааны дээш чамдык кижилерге шын эвес төлевир берип турган. Чижээ, 251 рубльди ажыл дакпырлааны дээш шын эвес төлээн, 52 баллон газты самчыгдаан.

Ол бүгү четпестери дээш комитет Е. Л. Тарасенкону донгуткаш, ооң бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн, а анаа база буруулуг бухгалтер А. П. Арбадскаяны донгуткан.

ЧАДААНА

Часкы хову ажылдарынга белеткелдиң, техника септелгезиниң канчаар чорып турарының дугайында «Хөндергей» совхозтуң удуртукчуларының информациязын Чөөн Хемчиктиң улусчу контроль комитединге дыңнаан. Ниитизи-биле мында часкы белеткел кошкак, хыналда кылган үеге чедир 6 трактор септеттинмээн, кожуу машиналарының септелгезин база чорутпааны илерээн. 2 тракторнуң 2700 рубль өртектиг чамдык кезектерин тоңмаглаан кааптан, ынчангаш олар часкы хову ажылынга кирбес хире.

Совхозтуң шаңында 21 тонна минералдыг [illegible] багай кадагалаттынганындан, оларның 6 тоннызы үрелген. 20 килограмм хораан химикат төктүп чашкаан [illegible].

Ол улуг шыңгыы четпестерни көрүп, билип тура-ла, чогуур хемчеглерни албаан ужун совхозтуң кол инженери Н. М. Ооржакты база кол агроному К. Б. Моңгушту районнуң улусчу контроль комитеди шыңгыы донгуткаш, күрүнеге чедирген хоразының чамдыызын эдилдери-биле [illegible] бир айда шалының тырттарын шиитпирлээн.

Фельетон орнунга

«КОКАЙГА ХОЙ КАДАРТПАС»

Тыва улусчу «Кокайга хой кадартпас» деп үлегер домак бар болгай. [illegible]

[illegible]

А. ОЧУР,
прокуратура ажылдакчызы.

САТИРАНЫҢ ОДУ-БИЛЕ

Коммунистиг партияның көсү ажылдакчызы П. Н. Лепешинскийниң политиктиг белук карикатуралары ССРЭ-ниң Революция музейиниң фондузунга немежип киирген. В. И. Ленинниң болгаш оон сурукчуларының партияны пролетариаттың дайынчы авангарды болдурар дээш меньшевиктерге удур чорудуп турган демиселиниң нарының олар көргүзүп турар.

РСДРП-ның II съездизиниң соонда. Плеханов баштаан [illegible] кааң, кудурукталп чоруп орар, [illegible] бол рар дээш, оон организастыг [illegible]нер. Ленинчи-большевиктер идейлиг дайзыннарының дезор[illegible] сойгалап, оларның чаа «Искраны» дамчыштыр суртаалдап турган оппортунистиг үзел-бодалдарын чидиг шүгүмчүлеп турганнар. Ол демиселге П. Н. Лепешинскийниң карикатуралары дээштиг дузаны чедирип турган. Пантелей Николаевич ажыг дузаашкын-биле мень[illegible] соп турган.

В. И. Лениниң «Бир базым [illegible]» деп номунуң чырыкче үнгениниң соон дарый Мартов «Искраның» 67-ги номериниң [illegible] «[illegible]» деп [illegible] «Бурунгаар азы аткаар» деп чүүлдү парлаан. Ажаа ол Лениниң ному хей дары-биле адышкын болган, ок карага дегбээн деп бижээн.

Лепешинский ук чүүлдү номчааш, «Күскелер Диисти канчаар хооржутканыл» деп аттыг карикатураны чураан болгаш [illegible] кылган: «Кичээнгейлиг тоол. Ону Жуковский чогаатпаан. Партийжи Күскелерге турас-кааткан». Карикатура, үш кезектен тургустунган кезек бүрүзү тайылбыр бижиктиг

«Мен мырыңай кайгап калган мен. Ильич шуут-ла базры наткыже каттырган, оон «Күс[illegible]» деп, П. Н. Лепешинский сактып бижээн.

Карикатура кайгамчык дээштиг болган. меньшевиктер өзү частыр часканнар.

П. Н. Лепешинскийниң чуруктарын Россияга-даа, дашты-ынга-даа халбаа-биле тарадып турган. Оон «Шагдаа участогу», «Хилис ажыл», «Мартов болгаш оон хөлегези», «Правда [illegible]» болгаш өске-даа карикатуралары дыка нептерээн турган.

Автор эң ылангыя Троцкийни көөр хөнү чок чораан. Пантелеймон Николаевич ону чамдыкта тенип ойнаан күске оглу кылдыр, а чамдыкта ынай эрге-дужаалдыг чашпаа шагзаа-даа кылдыр амырап чуруур турган.

Меньшевиктер Лепешинскийниң ажыг дузаашкыныдан дыка-ла коргарлар. Ол дугайын бир мыйыыг таварылга херечилээр. Большевиктиг белук Россиядан келген А. В. Луначар[illegible] Швейцарияның Гандверкке организастап турган. Мартов баштаан меньшевиктер залче чаза базып кирип келгеш, [illegible] үймээнни үндүрген. Соксаазынар деп негелдени олар тоомчага албаан. Ынчан президиумга орган Лепешинский туруп келгеш, залче көргеш, чурууруңга белеткенип турар хевир көргүскен. Оон Мартовту көрүп кааш, блокнодунга чуруттунуп эгелээн. Мартов талазының карикатурадан дүвааш [illegible] бөле [illegible] тывар-жырындан илейтинде корткан. Ону мында кочулап, дорамчылап турар-дыр деп, ол далаш чугаалангаш, өөрүн элертип алгаш, залдан үнүп чорупкан.

[illegible] карикатураларын В. И. Ленин дыка үнелеп чораан. Большевиктерниң парлап турганы соң чуруктарын Владимир Ильич көрүп, сүме кадып турган.

Совет үеде Лепешинский база эвээш эвес карикатураларны чураан. Пантелеймон Николаевич эң-не чидии-биле бюрократтарны, карьеристерни, [illegible] чашпааларны сойгалап [illegible].

П. Н. Лепешинскийниң хөй [illegible] карикатураларын парлаан «Чудак» деп журнал, оларның авторунга хүндүткелдиң демдээ кылдыр 1929 чылдың 21 дугаар номеринге оон портредин парлааш, мынча деп бижээн: «Стаж талазы-биле — [illegible] хоочун карикатуржузу. А сатира талазы-биле — «Чудактың» эң-не аныяк өңнүү».

А. СИВЦОВ.
СЭТА-ның корр.

Москва.

БКП-ның ам болур XII съездизинге алдар бодурган социалистиг чарыш Болгарияның ажылчы чоннарының кызымак күш-ажылының күчүлүг бырази болуп турар. Күш-ажылдың шалыпчыларының мурнуну адуруунда — коммунистиг Димитровчу аныяктар эвилелиниң кежигүннери.

ЧУРУКТА: Благоевградта «Гоце Делчев» комбинаттың пос-таавы цегинде. НДАЗ-ниң кежигүннери ол аныяк бүдүрүлгечилер хүнде онаалдаларын 110—115 хуу күүседип турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ЧКП ТК-ның пленуму

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның пленуму болган.

ЧКП-ның XV съездизиниң [illegible] партияның ажыл-чорудулгазының болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезиниң дугайында база партияның мооң соңгаар-гы сорулгаларының дугайында ЧКП ТК-[illegible], ол ышкаш «1981—1985 чылдарда ЧССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол углаышкыннары» деп ЧКП ТК-ның [illegible] чугаалажып көргеш, чаңгыс үн-биле [illegible].

ТАЙБЫҢЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Делегейни эмчилери ядерлиг дайынны болдурбас дээш» деп делегей конференциязының киржикчилериниң парлалга конференциязы апаа болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга конференцияның киржикчилериниң хүлээп алган кыйгырыын база бүгү чазактарның баштыңнарынга болгаш Каттышкан Нациялар Организациязынга кыйгырыгны ол парлалга конференциязынга номчаан.

Кижилерниң кадыын камгалаарының херээнге [illegible] ды бистин-биле хуваажып турар кижилер бооп-турга, мында чүүлдү силерге угаадырып күзедивис деп кыйгырыгда чугаалаан. Профессионал харысалганы угаап билир чорук ядролуг боо-чепсекти ажыглааныының уржуктарын кады көөр-биле бисти мында чыылдырды. Ядролуг дайын аниы шыдажыр аргазы чок уржуктарлыг болур деп чайлаш чок түңнелге келдивис.

Чүс-чүс миллион кижилерниң кырында диптелип келген ядролуг кыжаныгны кымның-даа сагыш амыр көөр эргези чок деп, кыйгырыгның авторлары онзалап демдеглээн. Тургустунуп келген айыылды билир эмчи кижилер болганывыста, кажан-бир шагда делегейниң таваржып келгени айыылдардан артык улуг бо айыылды болдурбас ужурлуг бис. Ядролуг дайынны болдурбас дээш эмчилерниң шимчээшкинниң бызыгыдаарынга идиг бээр толээде. Боттарының салгалын болгаш билиин ажыглаарынче бүгү эмчилерни конференцияның киржикчилери кыйгырган.

Кижи төрелгетенниң алыс дөгүнден чурттаарынга айыылды таварыштырар ядролуг дайынның халаптыг уржуктарын конференция киржикчилериниң парлалгага парлап чарлаан дээш берген документизинде айыткан. Ону парлалга конференциязынга тараткан. Ядролуг дайын тыптып келген таварылгада 200 миллион ажыг эр болгаш херээжен кижилер, улуг, биче уруг-дарыг ол-ла дораан кырлып калыр, 60 ажыг миллион кижи балыглаттынган артар. Медицинаның арткан курлавырлары радиацияга таварышкан болгаш өртенген кижилерге эргежок чугула дуза чедирерингe ажыглаттынмас. Аъш-чемниң болгаш суг-уун курлавырлары хоранналтынар, транспорт болгаш орук-харылзаа системалары узуткаттынар, радиоактивтиг артынчыларның тарап нептерээри кижилерге болгаш бойдуска өлүмнүг уржуун чедирер деп, кыйгырыгның авторлары демдеглээн.

Ядролуг дайын чокта безин, ам ядролуг чепсегленииышкыннерни эндере бүдүреринге үнелеп четтинмес болгаш ыяштаарлалдыг курлавырларны кайы-хамаан чок чарлыктырып, кижилерге чугула дээн социал медицина болгаш экономика талазы-биле негелде-херектелдерни хандырбайн турар-дыр деп, конференцияның киржикчилери демдеглээн.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселди чорудуп турар эмчилерниң янзы-бүрү национал белүктериниң ажыл-чорудулгазын дайлаштыр башкарар сорулга-биле делегей организациязын тургузарын конференцияның киржикчилери деткип чугаалаан.

РЕПОРТАЖ

ХАЙЫМНЫГ ИШТЕ

Эртенги хүн чаптыла бээрге, найысылал Кызылдың дөрткү [illegible] киир-ле бээр. Ол сөөлгү үеде аажок өзүп сайзыраан. Дээрже [illegible] киирип турар чаа-чаа тудуг объектилери мында немежип турар. Оларның бирээзинге чаа хевирниң № 3 школа комплекизи база хамааржыр. Оон чанынга чоокшулай чеде бээривисте: бир корпузунче холда[illegible] чилер, өске корпусче балды [illegible] мастерлер туткан шеверлекчилер кирип турар.

Ийиги каът. Кызыл-сарыг түүйбуларны аптеп тургаш, одурглай салып үндүрген ха[illegible] ында-мында өрээлдерден дыңналып кээп, эртенги ыржымны үрей берди.

«Дуу столду эккелчип бээйт. эжим», «Хоюдугну чоокшуладып каавыт» дээн чугаалар дыңналып кээп, хайымышкы[illegible] херечилеп турду. Бачым иштиң девиинге алыскаш, база бир күш-ажылчы эвилээн эгелээннер — № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери ол болзу. Оларның бригадири — ортумак сынныг, делгем эгиннерлиг, баштак аажы-чаңныг Татьяна [illegible] ваны танывыр мен. Аныяк кыстың алыс чурту Ыракты Чөөн чукте Хабаровск хоорай. [illegible] чи болуп ажылдап турган.

Бедик даглар, сыннар хүрээлээн, арыг суглуг ак-көк хемнерниң чурту — Тыва черниң дугайын эш-өөрүнден дыңнааш, аңаа барып ажылдаар дээн күзел төрүттүнүп келгенин ол сактып чугаалаар. Ынчангаш күчүлүг Улуг-Хемниң кыдыында хоорайга дөрт чыл бурунгаар ол чедип келген. Оон соонда ол тыва кыстар-биле [illegible] чаңгыс черге ажылдап, чурттап, хостуг үелерин кады эрттирип келгеннер. Оларның аразында найыралы быжыгып, [illegible] тургусканнар.

Бригаданың удуртукчузу Татьяна [illegible] өрээлден тып алдывыс. Ийи тыва уругга хананы канчаар [illegible] берген тур. Хоочун бригадирниң арга-дуржулгазын шиңгээдип ап турар аныяктар — найысылалдың № 4 ПТУ-зунуң сургуулдары Лена Оюн, Татьяна Ооржак олар болду. Училищеге алган теоретиктиг билиглерин практика-биле холбап турары ол дээрзин бригадир бисте дыңнатты. Оон биле ажыл-херекчи чугаа чаа-ла [illegible] үргүг маңнап келгеш:

— Маңнап турган машинавыс ап четти, Татьяна Николаевна — дей-дир.

— Дөрт хире кыстардан эвилелдеп алгаш, ол немигтини дужуруптуңер. Моңгуш — [illegible]

Херлээлээн чуганы ара соксатпас дээш, бригаданың [illegible]

— Бистиң найыралдыг кол[illegible] кыстары партияның XXVI [illegible]

рер тудугларның шеверлел [illegible] ылырын база тудугга херектээр материалдарны камналгалыг чарыгдаарын болгаш өске-даа чугула чүүлдерни мында айыткан. Сөзүнге салдынган [illegible] каж ажыл-херекчи чугааны аразында [illegible] ол чугаалады.

Бо бичии коллектив коммунистиг [illegible] бригадазы деп бедик атты эдилеп турары таварылга эвес. Олар онаашкан ажылын коммунистиг ёзу-биле көрүп, эр-харысалгалыг болуп, алган хү[illegible] келгеннер. Найыралдыг бригаданың он ийи [illegible] «[illegible] социалистиг дарыгтыг тиилекчизи» деп атка төлептиг болганын бригадир [illegible].

Шеверлекчи кыстар чаа беш чылды база эки эгелээннер. Февраль айда 6.3 муң рубль түңнүг шевердел ажылдары кылыр планын 103.2 хуу күүсеткеннер. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер түс-түс ажылчыннар, звенолар аразында социалистиг [illegible] организастааш, ажылдың ажыктыг чорууп бедиткеш, тудуг материалдарын [illegible] чарыгдап тургаш, бир демниг ажылдап келгениниң түңнелинде чедип алдынган. Мергежилдиң ёзулуг алдын холдуг мастерлери апарган Алдын-кыс Оюн, Антонина Куулар, Нина Лавакай, Ольга Лапаа олар [illegible] ден ангыда, өш-өөрүнге арга-дуржулгазын дамчыдып берип, нагдыныкчының хүлээлгезин ак сеткилдин-биле күүседип келгеннер. Оларның өөреникчилери Вера Кара-Монгуш, Антонина Куулар бүдүрүлгениң мурнакчылары, коллективтиң чорааралы болу бергеннер.

Хайымныг иш улам шуудаан. База бир өрээлдиң шеверлел ажылдарын Саяна Кууларның звенозу доозар чыгаан. Мурнакчы звенонуң цементилиг хоюлуг-биле малгаштаан ханаларының хости, ше[illegible].

— Бистиң бригадавыста чылдагаан чок черге ажыл шаптар, прогулдаар кижи чок. Ниити чурттаның бажыңында [illegible] шынарлыг кады агаарлап тыныңга, кино көөрүнге ындак бис. Аравыста найыралыг [illegible] кылган түлевис бүдүнгүр — дээш. Саяна Куулар [illegible] чөпсөр кылып алырын өөрүнге сүмелеп.

Найыралдыг бригаданың кежигүннери чуртуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкиннерин бир үн-биле деткип келген. Улуг башкы В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүнүнде болуп эртер [illegible] коммунистиг субботникте [illegible] кош ажыл-биле демдеглээрин олар [illegible] Коммунистиг [illegible] ажылдың бригадазының [illegible] апрель 18-те түс-түс [illegible] алган хемчээл-биле [illegible] ажылдың байырлалының [illegible]

М. ОНДАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМАГ кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Президентиниң чугаазы

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның туружун божаннадырын [illegible] империализмниң, сионизмниң болгаш реакциялыг [illegible] болгаш сирия улустуң патриоттуг өске-даа күштериниң маа[illegible] шапкан деп, Сирия Араб Республиканың президентизи Хафез Асад араб профэвилелдериниң делегей конференциязын тургусканындан бээр 25 чылынга тураскааткан байырлыг хуралга медеглээн.

Чоокку болгаш Ортаакы чөөн чуктуң районунга империалистиг күрүнелерниң дайын белеткелдерин САР-ның президентизи [illegible].

Израильдиң агрессиязынга удур араб улустарның демиселин деткээн Совет Эвилелиниң [illegible] Чөөн чукке хамаарыштыр политиказын Х. Асад бедик-биле үнелээн. Совет Эвилели бисте политиктиг болгаш шериг деткимчезин көргүзүп турар деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң болгаш Сирия Араб Республиканың аразынга найырал, кады ажылдажылга дугайында керээ — ол дээрге империализмге, сионизмге болгаш расизмге удур дем каттыштырган демиселдиң чугула документизи-дир. Ынчангаш ол керээ арабтарның эрге-ажыктарынга дузалап турар деп, президент демдеглээн.

ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иракттың болгаш Иранның аразында дайын чорудулгалары [illegible] хүннерде идепкейжээн. Ирак шериглер эрткен хонуктарның дургузунда Гилане-Гарб, Шуш, Мезран, Дизфуль, Сусенгер, [illegible] дайзынга согуушкуннарны таварыштырып, 130 ажыг иран солдаттарны чок кылып, 6 танкыны болгаш өске-даа шериг техниказын узуткаан деп, Ирактың шериг командылалының чери дыңнаткан.

Тегерандан медээ ёзугаар алырга, Иранның шериглери Маривак девискээринге ирак кызыгаарже үне берген болгаш стратегтиг чугула бедиктерни ээлеп алган.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Чуртта байдалды [illegible] Төп Комитеттиң ээлчеглиг пленумун март 29-та чыылдырары ПКАП ТК-ның Политбюрозу доктааткан.

Польшада байдал келдергей дүшкүүрлүг болбушаан. «Солидарность» дээр профкаттыжышкынның [illegible] кыннары чок, оожургалдыг күш-ажылдың үш айны—90 хонукту хандырар деп чазактың кыйгырыынга чөрүштүр чуртка бүгү-нииди ажыл соксаадышкынны эгертирерин идепкейлиг белеткелди чорудуп турар. Профэвилелдиң холбаарлай берген «КОР» дээр антисоциалистиг, антипольшачы организацияның [illegible] «Солидарность» кежигүннериниң күрүне болгаш партия органнарынга удур [illegible] кампания кылыр дээш эмдеп алганы воеводствонуң улусчу чөвүлелиниң бажының хостаар талазы-биле Быдгошчуге чазактың алган хоойлу ёзугаар хемчеглерин соора ажыглаарын оралдажып турар.

Коммунистерниң алынга ажык кыжанышкынныг, чөн[illegible] чуртта эндерилген. ПКАП-тың кежигүннеринге удур, ниитиниң ко[illegible] дээш туружуп турар бүгү-ле ажылчы чоннарга удур национал деңелиринче ол хүлүстар кыйгырып турар.

Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Раковский чуртта байдал дугайын чугаалап тура, «Солидарность» дээр профкаттыжышкынның [illegible] деп чугаалаан. «Солидарностиниң» эрге-чагыргаларга удур чорудуп турар кампаниязы бир-ле дугаарында милиция болгаш айыыл чок чорук органнарынга удур угланган. Улусчу эрге-чагыргага удур дайын чарлаарынга күзелдиг [illegible] бар дээрзин ол чугаалаан. Олар боттарынга, боттарының өг-бүлелеринге. Польшада [illegible] удур дайын чарлап турарын [illegible].

Профкаттыжышкын негелделер кодургеш, оларны кү[illegible] соксадыышкынның кыйсып үндүрер деп кыжанган. «Солидарность» [illegible] соксадыкчы белен байдалда тургустунган, ол чорук чуртта [illegible] чидиглендирген. Чаа күш-биле чалбыышталып орар кризис Польшаның Европада болгаш делегейде туруштарын кошкадыр турар деп, М. Раковский медеглээн.

ПАП агентилелдиң дыңнатканы ёзугаар алырга, Польша Улус Республиказында [illegible] ле холбаштыр ниитиниң ко[illegible] хемчеглерни ап турар.

Чуртта байдалдың нарын[illegible] дайын хоочуннары чуртта түңнүүрлүг чорукту чидиглендирип турарынга шиитпирлиг [illegible] дыг байдалга ажыл-херекчи [illegible] дарын деткип чугаалаан. Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының программазы — чугаалажыышкыннарның болгаш ажыл-чорудулганың угаач-сарыылдыг кара чаңгыс үндезини-дир. Харын чүгле ындыг орук Польшаның күрүне эрге-ажыктарынга дүгжүр деп, дайын хоочуннарының хүлээп алган резолюциязында [illegible].

Парижке болган манифестацияга чүс муң ажыг француз пенсионерлер киришкен. Чурттуң улуг назылыг кижилериниң амыдырал байдалын экижидерин, кырганнарга пенсияларны болгаш пособиелерни улгаттырарын, ол ышкаш пенсияже үнериниң чылын эвээжедирин олар негээннер.

ЧУРУКТА: манифестацияның киржикчилери Парижтиң кудумчуларында.

АФП-СЭТА-ның фотозу.

БАЙДАЛДЫ ЧИДИГЛЕНДИРЕРИНЧЕ УГЛАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды чидиглендирерниче угланыышкынны АКШ уламчылаваштаан. Пакистан президенти Зия-уль-Хактың ёзу-чурумунга боо-чепсекти хөй-биле берип эгелээр дугайында Ак бажыңның шиитпири оон херечизи болур.

Пакистанга шериг-экономиктиг дузаламчы кылдыр Вашингтон 500 миллион долларны бээр бодалдыы, ооргап 400 миллион долларны АКШ-тан [illegible] чарыгдадыр деп турарын американ «[illegible]» сурук дыңнаткан.

[illegible] чепсекти чугаалдын тургузар ажылды Пакистанда чорудуп турары-биле холбаштыр ол чуртка боо-чепсек садылын кызыгаарлаар дээн ту[illegible] таныы күш чок болдурарын американ администрациязы [illegible] Пакистанның стратегтиг байдалын барымдаалааш, [illegible] чоогунда ону АКШ өлээн күштүг болгаш бодунга бүзүрелдиг [illegible] күзеп турар деп, АКШ-тың [illegible] ының оралакчызы Д. Кун деп херээжен шуут медеглээн. Пакистанга бодунуң шериг-далай базазын тургузарын АКШ күзеп турарын «Уолл-стрит [illegible]» [illegible].

* * *

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Кувейтиде албан кижилерниң чу[illegible]. Ливияның Джана дээр информация агентилели Пакистанның [illegible] чажыт дугуржулгага АКШ биле Пакистан ат салганын [illegible].

Ол дугуржулгага АКШ-тың болгаш Пакистанның аразынга [illegible] дугайында каза күүседир керээни чарарының белеткели болур, оон кол сорулгазы Пакистанның чоок кавызында национал-демократтыг күштерге удур демисел бооп деп, Джана демдеглээн.

* * *

ДЕЛИ. (СЭТА). Вашингтон [illegible] Пакистанга хөй санныг [illegible] садарын болгаш [illegible] турарын АКШ-тың [illegible] чазактарынга Индия дыңнаткан. «АКШ-тың стратегтиг эрге-ажыктары Пакистанның айыыл чок турарындан хамааржыр» дээр американ администрациязының чулчурушкунун [illegible] турар деп, сан[illegible] «Индиан экспресс» солуну дыңнаткан. Пакистанга кым-даа кыжанмайн турар болганда, ону эндерилдир чепсеглээрни чуңгун-биле-даа агартып [illegible] боо-чепсектиң бызыглаары болгаш алган боо-чепсээн Индияга удур ажыглаар дээш Исламабад АКШ-тан шериг дузаламчызын чедип алырын оралдажып турар деп ол солун айыткан. «Совет кыжанылышкынның» дижир чүве дугайында [illegible] Пакистанның эндере чепсегленииринге харын шырынмаланыышкын [illegible].

Чепсектиг дээрбечилерни белеткээринге болгаш оларны кожазында Афганистанче чорударынга Пакистанның девискээрин ажыглап турар апарган үезинден бээр ол чуртче АКШ онза сонуургалдыг болу берген деп, индий политиктиг бөлектерде демдеглеп турар.

Кооператорларда

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИТПИШААН...

Моңгун-Тайга районнуң кооператорлары оңгу беш чылда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни [illegible] садар бараан эргилдезиниң планын 102.6 хуу, ниитиниң чемненилгезин — 103.8, бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрерин — 104.4 хуу күүсеткен.

[illegible] XXVI съездизи болуп эрткен төөгүлүг чылда улам [illegible] районнуң кооператорлары оя бирги беш чылдың бирги [illegible] кызыгырлап [illegible].

Бо чылдың эрткен ийи айы [illegible]

чы чедиишкиннерин рапорттаан. Үрмектеп садар бараан [illegible] планныг онаалдазы 105.3, ниитиниң чемненилгезиниң — 104.1 хуу күүсеттинген. Ол күш-ажылчы көргүзүглери дээш райпо районнуң бүдүрүлгелериниң алыйн организацияларының аразында калбарган [illegible] районнуң раймүчүкомнуң болгаш ВЛКСМ [illegible].

[illegible]

ажылчы маргылдаага 84 кижи [illegible] [illegible] бүдүрүүшкүн [illegible] мурнакчыларның саны өзүп турар. [illegible]

[illegible]

жилиг коллективте күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, чоң а [illegible] бараан болуп турарлар [illegible]. Оларга район тевүнде тоо [illegible] Д. Д. С[illegible], ажыл-агый, культура бараанннары садар магазинниң эргелекчизи Ф. Х. Доржу, М. Салчак, автомагазин садыкчызы М. О. Салчак, столоваяның [illegible] Т. О. Ирал [illegible].

[illegible]

дарынга [illegible] турарлар.

[illegible] коммунистиг күш-ажылдың бригадалары ажылдакчылар ортузунга [illegible] ның бир чугула хевири кылдыр ажыглап келген. Аңаа дыңнап [illegible] [illegible] ап, он-ну бүрү ажылынга ажыглап турар. Мындыг янзылыг тодаргай ажылдарның түңнелинде коммунистиг хүлээлгелерин [illegible] бедик культуралыг [illegible]

болгаш садыг шөлүн 370 дөрбелчин метрге алгыткан.

Районнуң кооператорларының [illegible] чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Чижээ, чоону калбак херектелдиң чамдык бараанннары-биле хандырып турары ам-даа негелдеге чедбес. Ол айтырыгны райпо баштаар чери, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары шиңгыы кичээнгейге алган. ССКП-ның XXVI съездизиниң чоңгу [illegible] херектелдиң бараанннарын чедир [illegible] болгай. Садыг ажылдакчыларын бистерге ол дорт хамааржыр. Ынчангаш партияның салгаан [illegible] боттанзырарынга районнуң кооператорлары күүш [illegible].

Б. САЛЧАК.
Моңгун-Тайга райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

Кужувус—найыралда

АШХАБАДТАН ЧАГААЛАР

«Тыва АССР. Эрзин суур. Пушкин кудумчузу. Чылсынактарга». Номчукчу моон онзагай чүве тыппазы шын. Ындыг болзажок, чаганы бээр чоруткан адрезин ала чайтаар сонуургалды хайныктыра бээри чугаажок. Ында мынча деп каан: «Туркмен ССР. Ашхабад хоорай. Шакулова Айна». Бо туркмен херээжен кижи айыттынган өг-бүлениң чоок таныыр эжи, азы адаш-кудагайы эвес ирги бе?

Маңаа харын бээр бетинде бир кыска төөгүге каксы доктаап көрээлинер. Эрзин суурда адаттынган адресте бир үе-черге ийи аныяк кижи чурттап орар. Николай — өрт черинде, а [illegible] — [illegible] салбыда — улус-чонунга эки диртке төлептиг ишчилер. Аныяк өг-бүлениң херээжея ээзиниң авазы 7 уруглуг [illegible] Александра Хантай аар аарааш, электен чок апарган. Уругларының эң улуу ынчан 6 класска өөренип, а эң хеймери чаа-ла 2 харлап бар чыткан. Оларның шуптузун кырган-авазы Севил Авыраевна бут кырынга тургузуп, амыдыралдың делгем оруунче үдеп каан.

Буянныг кырган ие Октябрь революциязындан безин 6 хар улуг назылыг. Бо хүннерде ол Мөрен суурда чурттап орар. Чүгле хөй оол-чаш өскүс чаштарның кезиниң орнун солаан [illegible] биезги уруглары ам шагда-ла улуг кижилер [illegible] Мөрен суурундан чүк башка тарап чоргулай барган. Кижизидикчи башкы, тракторист, [illegible] аргыкчызы, Совет Армияның дайынчызы дээш оларлап кымнар-даа үнген. Шупту-ла Төрээн чуртунга төлептиг бараан болуру-биле сеткилинге тааржыр мергежилдерни шилип алганнар.

Кыс уругларның бирээзи Зоя каш чыл бурунгаар [illegible] путёвка-биле Москва чоогунда Муром хоорайның пөс-таавы фабриказынга ажылдаары-биле чоруткаш, чурттап ат-сураглыг аргыкчыларга барып өөреникчилей берген. Шилип алган мергежилинге бердинген уруг бергелерни билдилиш-биле ажып эртип, [illegible] хүннен хүнче улам ханызы-биле шиңгээдип ап келген. Баштайгы [illegible] парзаты анаа тывыскан улуг өөрүшкүзүн ол ак-көк хемнерниң чурту, хүнээректиг төрээн Тывазында угбачестези-биле үлежип, доп-дораан чагааны бижээн. Оон эгелээш-ле чүгле өөрүшкү, маңаа [illegible] күчүлүг улуг хем — Ока-ның эриктеринден оон түс-түс километр ырыгырда дүдүскектер кежир чылып турар бичии Эрзин хемниң кыдыында бир суурже улай-улай ужуккап.

Оларның бирээзин номчукчуга бараалгадыыл: «Экии, угбай! Часкы чаагай шагның баштайгы улуг байырлалы — Делегейниң херээжен хүнү — март 8 таваарыштыр изиг байырны чедирбишаан, ажыл-амыдыралыңарга бүгү-ле экини күзеп ор мен. Ол ышкаш чаптанчыг чаш оглуңну төрүттүнген хүнү-биле мээң чүнээзимден изиг байырны чедирбишаан, дынзызы-биле ошкап каайт. Мээңиңде бүгү чүве эки тур. Ээлчеглиг [illegible] алгаш силерге чедейи дээримге, цех начальнигга салыр хамаан чок ажылдап турар бригадаңга бригадирле, оол шөлээни эптиг үеде бээр бис» — дейдир. Арга-дуржулгазы улуг, хөй чыл стажтыг дагдыныкчы угбайларже-даа айтыргажып көрдүм. Шыдаар [illegible] шыңзылып келдим. Комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүнү кижи-дир сен, сеңээ бо комсомолчу даалга-дыр диштилер. Бир-тээ ВЛКСМ кежигүнү кижи болганымда шынна-ла ойталаар кандыг-даа харыым чогул. Шуптунарны кужактадым. Силерниң Зоя».

Дараазында чагааларга ол «мен» дээриниң орнунга «бис», деп эпти-ле бижиптер апарган. «Хүреген оол тывылган-дыр эвес пе» дээр дугайында угбачестези бодап каап. Ол шынап ындыг болган-даа. «Кижи оглу кааа-даа чоруур, куш төлү чаяа-даа ужар» дижир. Шак ынчаар бурун орус хоорай Муром — туркмен оол Арслан Шакулов биле тыва урут Зоя Хантайның таныштырып, оларның ханы, арыг шынчы ынакшылын ужуражтаан. Арслан шериг албанындан [illegible] хелажып үнгеш, душтуу [illegible] анайкара чажындан ойнап өскени, ам ада-ие, ха-төрелдериниң чурттап орары Ашхабадче [illegible] барган. А оларны моон [illegible] ужуп [illegible] туржук, а [illegible] бир чамдыктарының [illegible] безин көрбээни тыва кижиниң дозур кара карактарлыг [illegible] бүттарының өг-бүлезинге төрээн уруу-биле домей, хүлээп ап, арта адаарынга эптиг кыдыр Айна деп адап чаңдыга бергеннер. Удатказ чок өг-бүлениң өөрүшкүзүн улам [illegible] аксын-кежиниң бижыг донгаан бичии чаш оолак база көстүп келген. Ада-ие ону Алик деп адап алган.

Ам «Калбак делгем төрээн чурттумнуң кайызынга-даа хостуг ужуп чеде бээр мен»... деп ырлажып турарывыс бистиң улуг совет чуртувустуң бир өзүп-хөгжээн булуңу — Туркмен ССР-ниң найысылалы Ашхабад [illegible] ажылдап, чурттап чоруур тыва кыс Айна Шакулованың чаа чоруткан бир чагаазындан одуругларны бо чуулгаң [illegible] кииргивис: «Эргим төрээннерим, экии? Бис-даа эки-ле чурттап тур бис. Шынап-ла Туркмения чечектелген, байлак-ла оран! Ылангыя бистиң Ашхабадта ам садтар безин долузу-биле чечектели берген. Чаражын чүге дептээр? Агаар бойдузу таарымчалыг болгаш үнүш, чечек-чемис, оът-сигенниң үнери кедергей. Ынчалзажок харлыг баштыг тайгаларымны, Эрзинимниң кылан дожу бир чамдыкта, ылангыя бо ойде, хире-хире сагындырып кээр. Маңаа хар барык чагбас чер-дир. Ынчангаш-ла ындыг болганы чадап чок. А кол-ла чүүл, силерни, дуңмаларымны, эргим баарлыг кырган иевис Севил Авыраевнаны дыңгаар сактыр-дыр мен. Бо чайын ынап-ла шөлээлеп чедер бис. Удавас ужуражыксыже, байырлыг? Шуптунарны ошкадывыс.

Арслан, Айна, Алик Шакуловтар.

Ашхабад. 1981 чылдың март айы».

С. МОНГАЛ.

ЛЕНИНЧИ БОДАЛГА СОРУК КИРГЕШ...

Сергей Бондарчуктуң кылып турары «Кызыл коңгалар» деп кинозунга Октябрьның баштыңчызының ролюн РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Устюжанинов ойнаар.

Режиссёрнуң ону шилип алганы таварылга эвес: Ульяновскиниң ол актёру Владимир Ильич Ленин дугайында документалдыг публицистиг этюдтарның авторy болгаш күүседикчизи. Устюжаниновтуң ажылын [illegible] болгаш [illegible] ооң кайгамчык талантызын эдилепсинер мен. Ооң ойнап турары Ленин шынап-ла Ленин-дир!» — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Рошальның [illegible] ындыг.

— Мен ол ажылымга чүгле документилерни — баштыңчызының чагааларын, чүүлдерин, телеграммаларын, ооң дугайында сактыышкыннарны, намдарындан материалдарны ажыглап турар мен — деп, артист чугаалаар. — Оларның чыка хөйүн сценадан мурнунда кым-даа чугаалаваан» ынчангаш Ленин дугайында чаа чүүлдерни көрүкчүлерниң [illegible] улус сонуургал-биле дыңнап турарын көргеш, кижи дыка-ла өөрүүр.

Артистиң библиотеказында ан-не хүндүлүг черни ленинчи ажылдар, Ильич дугайында номнар ээлеп турар. Ол бүгү литератураны актёр ханызы-биле өөренип турар. В. И. Лениниң 55 томнуг Долу [illegible] карааң-биле көстүр-көзүлбес кылдыр демдеглелдер кылбаан арынныр барык-ла чок боор. «Бодап, сайгарып көөрү-биле» муң-муң ушта бижилгелерни кылган. Ленинниң [illegible], ам ол [illegible]

Ыраккы Чөөн чүкке болгаш Сибирьге, Бара эвес [illegible] тарынга болгаш Ортаа Азияның республикаларынга чораан.

Уран чүүл делегейи

[illegible] чагааларлыг [illegible] көрүлген.

— Ленинчи ажыл бурунгаар ооң характериниң кандыг-ла бир чугула бүдүжү билдиниң келир, ол [illegible] овур-хевир тургустунар — деп, Устюжанинов сөглээн.

Бодунуң публицистиг Ленинианазы-биле ол чоң мурнунга ийи муң ажыг катап бараалгаан. Артист овур-хевирни ылангыя [illegible]. Владимир Ильичиниң чугаазын, ооң кайгамчык кижизиг чорууң [illegible] дамчыдып шыдаары — артистиң чеди[illegible] үндезиннери ол. Лениннин ролюн артист хөй-хөй театрларның спектакльдарынга, радио болгаш телевидение шиилерингe ойнаан.

— «Делегейни силиткен он хүннерде» үттүндүрбас болуушкуннарны төөгүп турар фильмге ойнаар болганынга дыка-ла өөрүп тур мен — деп ол чугаалады. — Сценарийни катап-катап номчуп оргаш, Октябрь революциязының шиитпирлиг хүннеринде Ильичиниң кайы хире гениалдыг угаанныг болганын, чаныш-сыныш чок болгаш эрес-дидим болганын кайгап ханмас чордум. Ооң овур-хевирин шынныы-биле, тода болгаш чедингир кылдыр көргүзери — берге болгаш дыка харыысалгалыг сорулга, ол кижиден чогаадыкчы күштерни, бүгү-ле амыдырап эрткен, бодап угааан чүүлдерин, хей-ле [illegible] кирииштирини негээр.

В. ЗЛОБИН. СЭТА-ның корр.

Шүлүк кыдыраажындан

ЛОДОНГИЙН ТУДЕВ, моол шүлүкчү.

ЧҮРЕКТЕРНИҢ ХӨӨРЕЖИИ

Ыыт чокка хөөрежир бис.
Ынчан эрин шимчевезе.
Карак ажык. Шимдиниспе.
Харын черле чүрек деспес.

Чүрек ыыт чок ора албас.
Чүү-даа ону дуглай албас.
Чөвүлешкен чүректерге
Сөстерниң-даа херээ чүү деп?

Халыын тынган чүректерниң
Ханы, чажыт догааштырыын.
Көвей утка, бодалын-даа
Көрүш-биле сөглеп хоржок.

Чүректерниң чугаа-домаан
Хары кижи угаай албас.
Кандыг-даа сөс, ыыт чокка
Чүгле сен, мен билип шыдаар.

Очулдурган С. МОЛДУРГА.

ЧАСКЫ ДҮШТЕР

Дүжүмде сен мээң-биле өгге ордуң
Дүндүк өттүр түмен сылдыс бисти көрген.
Аңаа баштай чылыг сөстер солчуп алган,
Айдың чырык дүне катап сагындырды.
Дүжүмде сен өске кижээ барган болдуң.
«Дүүрээн бот!» — дээш, сырыннып оттуп келдим.
Ыржым дүне ам-даа хевээр, чүрээм дойлуп.
Ырак-даа бол, оолдарым эргелеттим.
Аравыста анчыг сөстер элбээн-даа бол.
Аас-кежии бисти оюп кагбаан болгай.
Орук бүрү дески эвес, ынчалза-даа
Оштаргайже ушнаш келир оолдарлыг бис.
Часкы дүштер хүндүс безин сеткилимни
Чааргыпканзыг, өйлеп-өйлеп хайныктырар
Өртемчейни өөвүс кылган чурттап чор бис.
Өлчей-чолдуң үндезини ында-дыр деп биле бердим.

М. ДОРЖУ.

Вьетнамның хостаалгазы дээш алдаржаан демиселчи, Вьетнам Коммунистиг партиязының, баштайгы вьетнам социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Хо Ши Мнниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл оюн вьетнам улус эрткен чылын демдеглээн. Ол Совет Эвилелиниң улуг оңнуу, төлептиг интернационалист, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң көску ажылдакчыларының бирээзи чораан. Вьетнам улус улуг баштыңчызынга төлептиг тураскаал кылдыр мавзолейни чурттуң найысылалы Ханойда тудуп тургускан.

ЧУРУКТА: Ханойда Хо Ши Минниң мавзолейи.

СЭТА-ның тускай корреспондентизи Б. Навашининиң фотозу.

НЕМЕЦ ДЫЛДА ПАРЛААН

Африка болгаш чөөн чүк чурттарының культуразының талазы-биле немец шинчилекчи, филология эртемнериниң доктору Эрика Таубениң «Барыын Тываның улустуң тыва ырлары» деп номун Лейпцигке (ГДР) немец дылга парлап үндүрген. Номда тыва ырларның сөстерин, оларның анализин берген. Эге болгаш түңнел сөстү номда база киирген. Тываларның улустуң чаңчыл ырларынга хамаарышкан даштыкы литературага парлаттынган ийиги ном ол болур. Тыва улустуң ырларын профессор Е. В. Гиппиус эң баштай шинчилээн болгай.

Доктор Э. Таубе тыва улустуң ырларын 1966 чылдан эгелеп шинчилээн. 1974 чылда «Тувинская правда» солунга ооң шинчилелиниң чамдык чүүлдери «Тыва музыка херекселдерин ниил болгаш шоорнуң тывылганы» деп ат-биле парлаттынган. Ук чүүлдүң эртем талазы-биле ужур-утказы ханы болган. Ында Убса-Нур аймактың Сенгел сумузунуң тываларының чаңчыл ырларын шинчилээн. Көк-Мончак, Кара-Сыын, Ак-Соял төрел бөлүк аймактарынга ук ырлар хамааржыр. Материалдарны эртемден бодуу чыып шинчилээн. Ол чүгле ырларның сөзүн эвес, харын аялгазын база шинчилээн.

Барыын Моолдуң тываларының музыка-теориялыг материалын калбаа-биле ажыглап шыдаан, ханы шинчилеп көргени Эрика Таубениң шинчилелиниң онзагай болдуруп турар. Тыва улустуң ыры аялгазының национал онзагай чүүлдерин бижип көргүскени шинчилекчиниң кол чүүлү болур. Бо бүгүнү Сенгел сумузунуң тываларының ыры сөзүнүң байдалы-биле холбаштырган.

Э. Таубе ниитизи-биле 110 ыры сөзү чыып бижээн. Оларның аразында «Конгуртай», «Хемчик», «Допшулуурум», «Тыва уруу» дээш улустуң өске-даа эрги шагның ырлары кирип турар. Чижекке киирген ырларда ноталыг чүгле үш ыр бар. Немец дылче ырларны очулдурар талазы-биле улуг ажылды эртемден кылган. Кандыг-даа очулга, ылангыя аас чогаалының сөзүглелин очулдурарда берге болур. Чамдык сөстер болгаш терминнер, ылангыя олар моол дылдың диалектилериниң салдары-биле тывылган аас-ангы словарьларда илереттинмээн эргижирээн тыва сөстерлиг болза, очулдурарда берге болуру чугаажок.

Ыры сөстерин шинчилеп көргенинден алгаш көөрге, түрк-моол кызыгаарга чурттап чораан тываларның ыры уран чүүлүнге барыын моолдарның хөгжүм уран чүүлү салдарны чедирген болуп турар.

Ук номну номчукчулар-ның калбак массазы, ылангыя Тываның эртем угаан сонуургап чорууралар. Күзелдиг-биле номчуп таныыр.

З. КЫРГЫС, ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Бригад Санчыевич Дупчур Эрзин суурда чурттап турар. Ол — районнуң Культура бажыңының чурукчузу. Даш чонукчузу апаргаш, ол бистиң республикага, ССРЭ-ниң улуг хоорайларынга, Чехословакияга, Польшага, ГДР-ге болгаш ГФР-ге эрткилээн делгелгелерге киришкен. Барнаул хоорайга эрткен «Социалистиг Сибирь» деп зона делгелгезинге ооң кылган ажылдары көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп, оларның сонуургалын хайныктырган. Оон шилиттинген чамдык ажылдар Москвага «Советская Россия» делгелгезин чедиишкиниг эрткеш, ам «Бистер коммунизмни тургузуп тур бис» деп бүгү-эвилел делгелгезинче кирген.

С. ХОЖУЯ.

ЧУРУКТА: Б. С. Дупчур бодунуң чогаадыкчы мастерскаязында.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

Сонуургактарга

ЧУГААЛАЖЫР АПАРГАН

...Бир-ле катап бир улуг организацияга аажок улуг болгаш анаа эвес Ажыл чедип келген. Ажылды кыдырып [illegible] начальнигге дааскан турган. Кандыг начальнигги болуннуң оралакчызынга Ажылды хүлээткен. Оралакчы Ажылды кыдырып бөлүк удуртукчузунга сүмелээн. Бөлүк удуртукчузу ажылды улуг инженерже дамчыткан. Улуг инженер ажылды анаа инженерге хүлээдип берген.

Анаа инженер анаа эвес Ажылды анаа-ла олура кылып каан.

Чааскаан шуптузу дээш ажылдаан. Оон соонда ол ажыл дээш организация улуг шаңнал алган.

Анаа инженерниң кылган ажылының шаңналын улуг инженер алган. Шаңналды бөлүк удуртукчузу алган.

Шаңналды кандис начальнигиниң оралакчызы [illegible]. Чангыс [illegible] кылган ажылының шаңназының шуптузу алганнар. Оон бээр-ле «Чангызы хөйү дээш, хөйү чангызы дээш» деп чугаалажыр апарган.

ХОСТУГ ШАКТА

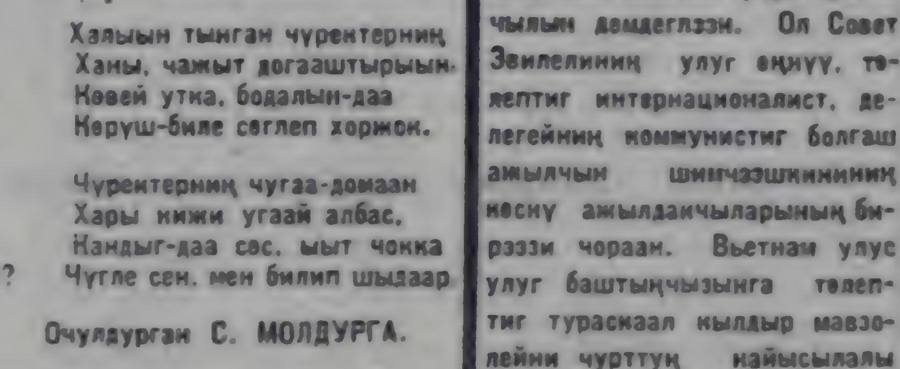

Бо геометриктиг фигураны карандашыңарны саазындан чаңгыс-даа катап адырбайн бир шыйыгны база катап кежир шыяр чорукту шуут болдурбайн турраш, чуруп үндүрүптерин шенеп көрүңер.

Бо номнарның даштында айыттынган үжүктерни билдилиг бижыглап турраш, көргүстүнгени үш романның аттарын тывыңар. Үжүктер-биле кожа саннар ук үжүктерни каш катап ажыглап болурун тодаргайлап турар.

ТЫВЫЗЫКТАР

Кара-Хөл чалгыды
Калыргылар доюлду
Уэуп-оол холдааш,
Уште тыртып эгти.
(Баажызы бажында).

Түдүп аарга,
Тудумга ой.
Октаарга шөйлүгүчел.
Ораарга дүрлүгүчел.
(Баажызы эдилелде)

Конгур-конгур конгурээш,
Хоректенир конгурээш.
Көгей сынның бажындан
Хорууп базып ундура
Ээнинге турган
Ээм-арга шимчедир.
Ыжы, бузу бургурап
Ынаар-мынаар тара[illegible]
Кызыл кезээн чайды
Хымыраанын чашты.
(Баажызы бойдуста).

ШЫН ТЫВЫКАННАР

Бо чылдың март 7-де үнген № 57 (11555) «Шын» солуннуң «Аяк шайны ааттап ора...» деп ады-биле парлаттынган тывызыкка бодалгазын Кара-оол Натпий-оол (Улуг-Хемде Хайыракан суур), Юрий Монгуш (Бии-Хемде «Саяны совхоз), Олег Ондар (Таңды районнуң Чал кежиг сее чыл школазы), Ортук-оол Монгуш (Чөөн-Хемчикте «Искра» совхоз), Байыр Ооржак (Тес-Хем районнуң О. Шына ортумак школазы) ыыш тывыканнар.

СПОРТ

БЕШКИ САЛЫГ СООНДА

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң хууда бирги чери дээш республиканың шыдыраа маргылдаазының бешки салыы доозулган. Изиг тулчуушкун спортчу сегиржин алышкызынга В. Очур, Д. Ивановту, К. Калиндуу, Б. Хунаны, С. Идам, К. Бушкашты түс-тузунда уткулаан. Шыдыраачыларның эң айыы Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының 9-ку классының өөреникчизи Сергей Перов хоочун апар чоруур шыдыраачы Д. Чооду-биле хайымнашкан.

Амдызында «РСФСР-ниң спортунуң хоочуну» деп херек демдээниң эдилекчизи Павел Сергеевич Артомонов беш салыгдан беш санны ап, өскелерни мурнап чоруп турар. С. Идам, В. Очур, К. Салчак олар 4—4 санналыг.

Херээжен шыдыраачыларда Тандыда Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажылдакчызы, республиканың эки-чемпиону Зинаида Ооржак дөрт салыгдан 4 санны алгаш, турнир таблицазын баштай берген. Маргылдаа уламчылавышаан.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ, маргылдааның киржикчизи.

Теле Видение

МАРТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible] шимчээшкин. 9.05 — «АБВГД-лээр». 9.35 — «Силерге, ада-иелер». 10.05 — «Музейлер болгаш делгелге залдары-биле». 10.35 — «Москоу ньюс» солуннуң шаңналы дээш [illegible] делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 11.20 — «Эки бараанныарны хойну» 11.50 — «Ырак болгаш чоок ыры». 12.50 — «Спортлотонуң» 13-кү тиражы. 13.00 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 14.30 — Бөгүн делегейде. 14.45 — «Өскерликчи чорук дээш харыы». Документалдыг фильм. 15.40 — Мультфильмнер программазы: «Чаш кижи биле Карлсон», «Карлсон ээп келген». 16.20 — «Билдиптир-даа бол, эдептиг». 17.20 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.50 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 18.45 — «9-ку студия». 19.45 — «Куй». Телешии. Автору Г. Ибсен. 1-ги кезээ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Куй». Телешии. 2-ги кезээ. 22.55 — 23.50 — «Кино көрүкчүнүң демдеглелдери». Төнгенде — Медээлер.

Агаар

Бөгүн республикага элир булуттаар, дүне быскан хар чаар. Соңгу-барыын чүк углаңнышкынның хат секундада 3—8, а чамдык черлерге 15—20 метр чедир дүргедээр. Агаарның температуразы дүне 4—9, бир чамдык районнарга 11—16 градус чедир соор. Хүндүс 3 градус сооктан 2 градус чедир [illegible].

Кызылга быскан хар чаар. Соңгу-барыын [illegible] [illegible] секундазында 3—8 метр чедер. Дүне — 6—8, хүндүс 0 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАРТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мен — артист кижи мен» 10.00, «Артык кадайы» (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хлеб, алдын, наган» 9.00, «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 10.50, 13.40, «Генерал Шубниковтуң корпузу» 16.50, 18.40 ([illegible]), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) [illegible], 15.00, 17.30, 20.00 [illegible].

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, парттыг амыдырал болгаш совет тургузуг килдыстарының 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үнелиг килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17868. [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 75 (11573) | 1981 чылдың март 29, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда

КОММУНИСТИГ СУББОТНИКТИ РЕСПУБЛИКАГА ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл болур оюнга тураскаадып коммунистиг субботникти 1981 чылдың апрель 18-те эрттирер дугайында Москва хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин Кызылдың [illegible] фабриказының, Тыва электри четкилериниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң АТБ-зиниң, «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң, «Малчын» база «Х Улуг хурал» совхозтарының болгаш өске-даа бүдүрүлге, ажыл-агыйларының коллективтери митингилерге база хуралдарга деткээн. Ленинчи коммунистиг субботникти оларр бедик бүдүрүкчү ажыл-биле демдеглээр деп шиитпирлээн.

Республиканың үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйының, тудуунуң, транспортунуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының бүдүрүлгелериниң коллективтериниң бүгү чуртка дег, 1981 чылдың апрель 18-те коммунистиг субботник эрттирер дугайында эгелээшкинин СЭКП обкомунуң бюрозу деткээн, чугула деп көрген.

СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнар, «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорайкүүскомнар, профэвилелдер, ВЛКСМ обкому, министерстволарның болгаш ведомстволарның, ажыл-агый органнарының удуртукчулары коммунистиг субботникке ажылчы чоннарның болгаш аныяктарның калбак киржилгезин хандырар, ону организастыг эрттирериниң хемчеглерин ажылдап кылыр, коллектив бүрүзүнге кылыр ажылдарның хемчээлин баш удур тодарадыр ужурлуг.

Коммунистиг субботниктиң белеткелин болгаш эрттиринин удуртуру-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Б. Добромыслов баштаан республика штавы тургускан.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДОЛДУР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң [illegible], съездиниң шиитпирлери, 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарын коммунистер, ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, бүгү совет улус канчаар-даа аажок улуг хей-аът кириишкин болгаш патриотчу [illegible]-биле хүлээп алган деп, СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК демдеглээн.

Чаа беш чылды Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш шалыпчы, [illegible] күш-ажыл-биле демдеглээр дээш партияның [illegible] кылдыр күш-ажылчы коллективтерде ажылдың [illegible] болгаш шынарын бедидер дээш, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, он бирги беш чылдың онаалдаларын [illegible] долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбарып турар. Беш чылдың бирги чылының хууда болгаш [illegible] 7-ге чедир күүседир дээш Москваның болгаш Ленинградтың ажылчы чоннарының, он бирги беш чылда үлетпүр бүдүрүкчүзүн [illegible] ажылдап турарларының [illegible] Ярославль облазының [illegible] сава бетинде шиңгээдип алырының дугайында Ростов облазының ажылчы чоннарының инициативалары, Краснодар крайның болгаш Днепропетровск облазының [illegible] совхозтарының [illegible] ажыл-агый продукциязының [illegible], Уралдың болгаш Кузбасстың күш-ажылчы коллективтериниң металлды болгаш одалга-энергетика курлавырларын камнап алыр талазы-биле дуржулгазы бүгү чуртта деткимчени ап, нептерээп турар.

Социалистиг чарыш массаларның боттуг чогаадыкчызы, совет кижилерниң бедик медереледиинге болгаш идепкейлиинге үндезилеттинген патриоттуг шимчээшкин, коммунистиг тургузуугнуң [illegible] таарымчы күчүлүг бырозы. Ол [illegible] тывар болгаш ажыглаарынга, [illegible] болгаш шынарын бедидеринге [illegible] чоннарны бүдүрүлгениң эргелел башкарарынга киириштирериниң, күш-ажылды коммунистиг [illegible] кижизидериниң дээштиг аргазы болур. Оон-биле чергелештир социалистиг чарыштың улуг аргалары чамдык таварылгаларда [illegible] турар.

[illegible] экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң сорулгаларын шиитпирлээринге оон ролюн бедидерин бирги черге ужур-дузалыг деп көрген СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаадыры болза:

1. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, [illegible] обкомнары, министерстволар [illegible] республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары [illegible] болгаш политиктиг кежүр-үүшкүнүн ажыглавышаан, социалистиг чарышты партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежневтиң илдип үндүрген сорулгаларын, [illegible] боттандырарынче, беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг долдур болгаш ажыр күүседиринче, совет кижилерниң чаагай чоруунуң улам ындыг өзүлдезинче [illegible].

[illegible] организацияларының дендели бедидер, ажыл-агый механизминиң сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер-биле сырый холбаалыг кылдыр хөгжүдер. Чарыштың [illegible] рын улам көвүдедир, коллектив бүрүзүнге ёзулуг-ла чогаадыкчы дилээшкинниң, күш-ажылчы [illegible] болгаш [illegible] бот-боттарынга [illegible] азынын, [illegible] ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг чоруктуң, четпестерге, күш-ажылдың корум-чурумун үрээр чоруктарга эптешпес чоруктуң байдалын тургузар.

Бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжынга бүгү ажылчыннарның, колхозчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң болгаш албан-[illegible]ларның, бригадаларның, участоктарның, [illegible], салбырларның болгаш фермаларның, бүдүрүлгелерниң, каттыжыышкыннарның, совхозтарның, колхозтарның, организацияларның болгаш албан черлериниң коллективтериниң, хоорайларның, районнарның, областарның, крайларның болгаш республикаларның ажылчы чоннарының [illegible] киржилгезин хандырар.

2. Чарыштың девизи: «Ажыктыг болгаш шынарлыг ажыл[illegible]» деп СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК онзалап демдеглеп тур. Ол дээрге шиитпирни байлаан эп ёзу-биле көөрү, бүгү-ле бар курлавырларны, бүгү бүдүрүлге күчүзүн билдилиг болгаш чөп ажыглаары, эң эки чарыгдалдарны үндүрүп турган, бедик түңнелдерни чедип алыры болур. Чарыжып турарларның кичээнгейин бүдүрүкчү күш-ажылдың өзүлдезин дүргедедиринче, продукцияның шынарын бедидеринче чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү болгаш электри энергиязын камнаарынче, кол фондуларны эки ажыглаарынче, продукцияны бээриниң планнарын айыттынган хуусааларында болгаш номенклатура ёзугаар чугаа чок күүседиринче мөөңнээр.

Аңаа үндезилээш:

улус ажыл-агыйының бүдүрүлгезиниң [illegible]-ге, а ол ышкаш чоннуң калбак херегледиң бараанинарынга негелде-херектелдериниң долу хандырарын, чаа техниканың болгаш технологияның чогаадып кылдырынын база ажыглаалга [illegible] кызырарын, фондулар эгидилгезин бедидерин, кылыглаарга [illegible] эвээжедирин

чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин улам ындый көвүдедирин база оон [illegible] программаның [illegible] шиитпирлээрин, бир гектар таражга шөлүндер тенниг продукцияны алырын көвүдедир дээш кодээ ажыл-агый, транспорт болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң бир демниг ажылдаарын

улус ажыл-агыйының болгаш [illegible] негелделерин долу болгаш [illegible] хандырарын, транспорттуң бүгү хевирлериниң ажыл-чорудулгазын тодаргай холбаштырарын база эки таарыштырып башкарарын, чүък чедиреринин хуусаазын кызырарын болгаш чүктерни эки камгалап кадагалаарын, пассажирлер хандырылгазының [illegible] бедидерин;

тудугнуң хуусаазын кызырарын, бүдүрүлге [illegible], культура-амыдырал объектилериниң база чуртталга бажыңнарының тудуун чогуур үезинде доосканы, дүрген ажыглалга киирерин, [illegible] салын эвээжедирин, ажылдап турар бүдүрүлгелерниң чаартылгазын болгаш [illegible].

[illegible] болгаш [illegible] калбартырын, депшилгелиг аргаларын [illegible] болгаш культуразын бедидерин [illegible].

3. Бригадаларга, участоктарга, салбырларга, фермаларга [illegible]

тия, профэвилел болгаш комсомол организацияларны, ажыл-агый удуртукчулары оннза кичээнгейни салыр ужурлуг. Бүдүрүлгениң ажыктыг [illegible] бедидеринге болгаш ажылдың шынарын экижидеринге, күш-[illegible] сагылга-чурумун [illegible] ажылчыннарның [illegible] ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарынга, [illegible] күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорукка кижизидеринге ол коллективтерниң ролюн күштелдирер. Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның уткуштур планнарын ажылдап кылыр, күш-ажылдың техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларын база бригада бот-орулга-чарыгдазын шиңгээдир, хумагалыг чоруктуң болгаш шынарның хууда счёттарын боттарынга тургузуп алыр, ажылдың бергелген хемчээлин эвээш кижилерниң күзели-биле күүседир талазы-биле эгелекчи саналдарын деткиир болгаш нептередир.

Чарыштың мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бүдүрүлгелери бүдүрүлгеге, хей-ниити амыдыралынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга өскелерге үлегер-чижек болур ужурлуг.

4. Шынар көргүзүглерниң экижидеринче, [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн [illegible] чиңгедиринче, орулганы улгаттырарынче, шынарның дээди категориязы-биле [illegible] продукцияны бүдүрүп үндүрериниң көвүдеринче, бүдүрүлге күчүлериниң улам [illegible] курлавырларын камнаарының күзели-биле бүдүрүүшкүнүн хемчээлин улгаттырарынче угланган уткуштур планнарны ажылдап кылыр талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң эгелекчи саналдарын министерстволар, ведомстволар, партия, [illegible], профэвилел, комсомол органнары, ажыл-агый удуртукчулары бүгү талалыг деткиир ужурлуг. Уткуштур планнарны боттандырарынга материалдыг, организастыг-техниктиг болгаш экономиктиг бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар.

5. Бүдүрүлгениң дең-деңги [illegible] байдалдарны тургузарынче, эки [illegible] чедип алырынче, [illegible] эртем-техниктиг болгаш социал-экономиктиг сорулгаларны [illegible] ле тодаргай угланыышкынныг [illegible] программаның чедиишкинниг боттандырарынче угланган социалистиг чарышты бот-боттарының аразында холбаалыг бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга бүгү талалыг хөгжүдер. Ол сорулгаларга үлетпүрнүң [illegible] радыр ажылдап кылыышкын адырларының, «ажылчын эстафета» деп принцип ёзугаар Саян-Шушенск болгаш Нурек гидроэлектростанцияларының, КамАЗ-тың болгаш «Атоммаш» заводтуң тударынга киржип турар күш-ажылчы коллективтерниң дем каттыштырып ажылдаарының [illegible] транспорттуң бүгү хевирлериниң [illegible] холбаштырып-дүүштүрер талазы-биле [illegible] болгаш үлетпүрнүң өске-даа [illegible] «мүнчүларның [illegible]» деп кыйгырыглыг [illegible] ажылдаар.

Министерстволар, ведомстволар, эвилелдешкен болгаш автономнуг [illegible] Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар болгаш [illegible] ле кереэ чарган бот-боттарының аразында холбаалыг бүдүрүлгелерниң, каттыжыышкыннарның, эртем-шинчилел [illegible]

көргүзер.

6. Министерстволар, ведомстволар, профэвилелдер ТК-лары [illegible], бүдүрүлгелер болгаш организациялар [illegible] ажылын күрүне планнарының кайы [illegible] өзүлдезиниң темпилерин, бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының төнчү түңнелдерин, күчүлерин болгаш чуртталга база культура-амыдырал объектилерин комплекстиг дужаарганын, кижизидилгеге ажылының байдалын, социалистиг хүлээлгелериниң [illegible] дың болгаш беш чылдың эгезинден бээр өзүп турар түңнелдерин [illegible] барымдаалап үнелээр.

Чарыш киржикчилеринге материалдыг болгаш моральдыг деткимче көргүзериниң системазын сайзыраңгайжыдар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин барымдаалап материалдыг шаңнал-мактал фондузун, ажыл төлевириниң фондузун ажылдакчыларны шаңнаарынга долу ажыглаар. Чарыштың түңнелдерин үндүрерде шалыпкын чоруун [illegible].

7. Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге дараазында шаңналдарны доктаадып тургузар:

[illegible], инженер-техниктиг ажылдакчыларга, специалистерге болгаш албан-хаакчыларга — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдер ТК-ларының чурттуг дипломнары болгаш [illegible] билектер азы акша шаңналдары;

[illegible] участок, звено, ферма, салбыр коллективтеринге — министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилелдер ТК-ларының [illegible] вымпелдери болгаш тураскаалдыг белектер азы акша шаңналдары;

комсомолчу-аныяктарның бригадаларынга — «Беш чылдарның маадырлары — комсомолчу-аныяктарның мурнакчы коллективинге» деп шилчиир Кызыл туктары дипломнар болгаш акша шаңналдары-биле каттай;

— үлетпүр, бүдүрүлге, эртем-бүдүрүлге, ажыл-агыйлар [illegible] болгаш өске-даа каттыжыышкыннарга, оларның салбырларының, бүдүрүлгелериниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор болгаш өске-даа организацияларның, албан черлериниң, дээш өөределге черлериниң коллективтеринге — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары [illegible] болгаш акша шаңналдары-биле каттай СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле чылдың түңнелдери ёзугаар шаңнаткан болгаш уткуштур планнарны база бедиткен социалистиг [illegible] күүседир талазы-биле эң-не бедик болгаш боттуг көргүзүглерни чедип алган коллективтерни ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый [illegible] Бүгү-эвилел хүндүлел самбыразынга киирер;

хоорайларны, национал округтарны, [illegible] районнарны — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле дипломнар болгаш [illegible] каттай;

[illegible] болгаш автономнуг республикаларны, крайларны болгаш областарны — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле дипломнар-биле каттай.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин беш чыл планының чыл бүрүзүнде болгаш беш чылда ниитизи-биле үндүрер. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле беш чылдың бүгү дургузунда чыл бүрүде районнарга, хоорайларга, национал округтарга, областарга, крайларга болгаш республикаларга ол шаңналдарны мөңге кадагалаар кылдыр дамчыдып бээр.

8. Бүдүрүлгелер, каттыжыышкыннар, тудуглар, колхозтар, совхозтар, эртем-шинчилел болгаш өске-даа организациялар, албан черлериниң болгаш дээди өөредилге черлериниң коллективтерин шаңнаар кылдыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылда ажылдың бедик ажыктыы болгаш шынары дээш» деп тураскаалдыг демдээн доктаадып тургузар. Он бирги беш чыл планының онаалдаларын күүседир талазы-биле ажылдың эң-не бедик шынарын болгаш эки көргүзүглерин чедип алган болгаш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының чыл түңнелдери ёзугаар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле чаңгыс эвес удаа шаңнаткан коллективтерни тураскаалдыг демдек-биле шаңнаар.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге бедик көргүзүглерни чедип алганы, дааланыгларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседкени дээш ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни болгаш албан-хаакчыларны тураскаалдыг белек-биле катай шаңнаар «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай демдээн доктаадып тургузар.

9. Күш-ажылга болгаш эртем-техниктиг чогаадылгага [illegible] чедиишкиннери дээш социалистиг чарыштың мурнакчыларынга — ажылчыннарга, [illegible], инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш специалистерге [illegible] ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының санын 25 чедир көвүдедир.

Дараазында саналдар-биле чөпшээрежир:

ВЦСПС-тиң — социалистиг чарыштың бедик түңнелдерин чедип алган бүдүрүлге мурнакчыларынга тыпсыр улус ажыл-агый [illegible] адырларының [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] карангай кочулнарының аттарын эдилээр совет профэвилелдериниң шаңналдарын доктаадып тургузар дугайында; Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчилерин шаңнап мактаар кылдыр Совет Эвилелинге болгаш дашты чурттарга аян-чорук кылыр чиңгелдеглиг 120 муң туристиг путевкаларны чыл бүрүде тускайлап бээр дугайында;

ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарышка бедик түңнелдерни чедип алган комсомолчу-аныяктарның коллективтериниң болгаш бүдүрүлгелерниң аныяк ажылдакчыларының [illegible] шаңналдарын тыпсыр дугайында: бүдүрүлге мурнакчыларын «XI беш чылдың аныяк гвардейжизи» демдек-биле шаңнаар болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилеринге совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлерин[illegible]че база аңы-дүмма социалистиг чурттарже баар чиңгелделиг туристиг путевкаларны чыл бүрүзүнде 30 муңну тускайлап бээрин дугайында.

10. Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнары социалистиг чарышты организастаарының ленинчи принциптерин — ажык болдуруун, үре-түңнелдерин деңнештирерин болгаш мурнакчы дуржулганы ажыл-херек кырынга катаптаар арганы чайгылыш чок боттандырар.

Чарыштың тиилекчилериниң дуржулгазын калбаа-биле нептередирин чедип алыр. Ону ССРЭ-ниң УАЧД-де аъттарлар павильоннарынга көргүзерин, мурнакчы дуржулганың школаларынга, экономиктиг өөредилге системазынга, коммунистиг күш-ажыл школаларынга, улустуң университеттериниң өөредиглеринге экижидер.

Шилчиир Кызыл туктар-биле шаңнаткан коллективтерниң баазазынга бүдүрүлгелер база организациялар удуртукчуларының, партия, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларының семинарларын эрттирерин практикалаар.

Социалистиг чарыштың дээштиин хандырарынга, оон киржикчилериниң бүдүрүлге болгаш хей-ниити идепкейин бедидеринге идей-кижизидилге ажылының, пропаганданың болгаш агитацияның ролюн күштелдирер. Эгелекчи саналдарны база эгелээшкиннерни калбаа-биле нептередиринге болгаш шиңгээдиринге, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бедик түңнелдерин чедип ап турарының оруктарын, аргаларын бүгү талалыг көргүзеринге массалыг информацияның болгаш пропаганданың четпектериниң аргаларын улам долу ажыглаар.

ССРЭ-ниң Ном үндүрер чериниң күркомитеди, Политиктиг литератураның ном үндүрер чери, Профэвилелдерниң ном үндүрер чери, «Плакат» болгаш «Молодая гвардия» парлалга черлери, ССРЭ-ниң Күркинозу мурнакчыларның дуржулгазын, чарыштың күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинниң хөгжүлдези эң чугула айтырыгларын ханы чырыдып турар литература, плакаттар, документалдыг болгаш уран-чечен фильмнер үндүрериниң планнарынга киирер. Төп болгаш чер-черлерде солуннарга социалистиг чарышка тураскаадып тускай арынларны, а теле болгаш радиодамчыдылгаларга «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели» үндүрерин практикалаар.

11. Министерстволар, ведомстволар профэвилелдериниң ТК-лары-биле катай база ССРЭ-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомитеди болгаш ВЦСПС-биле чөпшээрежилге ёзугаар он бирги беш чылда адырларга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының [illegible] кылгаар.

• • •

Ажылчыннар болгаш колхозчулар, инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчылары, үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйының, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының бүгү ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир болгаш ажыр күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбартыр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин [illegible] боттандырарын хандырар дээрзинге быжыг бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК илергейлеп тур.

УТПАНАР: БИР ШАК БУРУНГААР!

Чайгы үеже шилчилгеге белеткел, баштай болап тургазынга бодаарга, элээн улуг ажылдыг болган. Мичалайков ол чаа чүүлдү ажыглап кижилери-биле холбашкан бүгү бергедээшкиннер богун ажыы эрттинген. Ол дугайын чаңгыс аай үениң болгаш эталон частоталарының ССРЭ-ниң Күрүне комиссиязының даргазының оралакчызы В. Г. Ильин дыңнаткан. Бистиң чурттуң девискээринге үе санаарының чаа чурумун тургускан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының үгрешкиниң соонда комиссия[illegible] дугайын Күрстандарттың хуралынга ол чугаалаан.

Парлалга, телевидение болгаш радио чайгы болгаш кыжыкы үениң ажыглаарының экономиктиг болгаш социал ужурлалының [illegible] хейиңү кылган деп, В. Г. Ильин демдеглээн. Дашты чурттарда үени санаарының чурумун дуржулгазындан алгап көөрге, ындыг өскерилгелер чыырылгага ажыглаар электроэнергияның чарыгдалын эвээжедир. Ол сорулгага Совет Эвилелинде бугун чылда 28 миллиард киловатт-шак хире энергияны, ону ажылдап үндүрүп турары-биле деңнээрге, ындыг-да хой эвести, чарыгдап турар. Чайгы үени ажыглап кииреи 2,5 миллиард киловатт шактан эвээжевес энергияны камнап алыр арганы бээр. Ол көөрге 625 муң тонна чижеглээн одаар чүүлдү камнап алганынга дең.

Шакты бурунгаар шилчидеринге кижилерниң кадыкшылы байдалынга салдар чедирбес. Медициналың хой санныг болгаш хавы шинчилелдерге үндезилеттинген [illegible] ылыт. Харын оон туржуп, хүндүскү чырыктың «артык шагы» дыштанылганы идепкейжидеринге, спортка улам хаара туттунарынга, агаарга хой чоруурунга улуг аргаларны бээр.

Ол чаа чүүлдү ажыглап [illegible] холбаштыр демир-оруктар [illegible] шилчилге үезиниң тускай графиигин ажылдап кылган деп. Күркомитеттиң [illegible] оралакчызы дыңнаткан. Шак ындыг белеткелди Аэрофлот болгаш ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу база кылып чоруткан. Март 31-ден апрель 1-же хүнеки эзлчегде ажылдаар кижилерге хамаарыштыр алыр болза, оларны ажылдаар үези бир шак кызырар. Ынчалзажок, чаңгыс чыл болганда, кажан чурт кыжыы үеже шилчип турда ол хүнеки ээлчег артык шак ажылдаар ужурга таваржыр.

Ынчангаш март 31-де улуг чурнунда үе санакчыларының — шактарнарының согунчугаштарын бир шак бурунгаар кылдыр эдерин утпаңар.

(СЭТА-ның корр.)

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдаарынга хымамчалыг белеткениш, кожут машиналарын бүрүн [illegible] болганының шугумунда тургусканнар. Совхозтуң септекчилериниң бо чедиишкиннеринде машина-трактор мастерскаязында каңнакчы Иван Пантелеевич Гориновтуң киирген үлүү эвээш эвес. Бодунуң ажылынга чергежээн бо мастер септекчилер ортузунда чарышка хөй удаа тиилекчи болуп, шаңнаткан, мактадып келген.

ЧУРУКТА: И. П. Горинов.
А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

НИИТИЛЕЛДИҢ САЛБЫР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга совет-моол найырал ниитилелиниң Кызыл хоорай салбырының конференциязы болган. Аңаа илеткелди ол салбырның даргазы СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Моңгуш кылган.

Конференцияның киржикчилери салбырның баштаар черин болгаш совет-моол найырал ниитилелиниң III республика конференциязынга киржир делегаттарны соңгааннар.

[illegible] найыралды улам быжыглаар талазы-биле доктаалды конференция хүлээп алган.

(Бистиң корр).

580 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи партияның XXVI съездизиниң материалдары-биле ханы таныжылганы чорудуп [illegible] шиитпирлерин ажылдаарга боттандырар дээш съезд соонда социалистиг чарышты түс-түс ажылчыннарның, бригадаларның ортузунда улам калбарткан. Дуржулгалыг бригадирлер Михаил Шиповаленко, Александр Пашков оларның удурткан бригадалары күш-ажылчы мартылдаага киришкен, чаа беш чылдың баштайгы чылының март айның планын 108,6 болгаш 106,3 хуугу күүсеткен, чарыштың тиилекчилери бооп шылгараан.

Эргелелдиң ажыл-ишчилери санныг хонуктар эртерге болур ленинчи субботникке идепкейлиг киржир дээш аңаа белеткел ажылдарын чорудуп турар. Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнге тураскаатынган коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дээш Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң илдип үндүрген кыйгырыын бистиң коллектив изиг-биле деткивишаан, ол хүн эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээннер.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде түс-түс ажылдаар турууштарынче 120 ажылчын үнер. Олар Советтер бажыңынга, «Моңгулек» аалчылар бажыңынга, № 9 бажыңга, № 3 эмнелгеге база оон-даа өске объектилерге шеверлел болгаш тудуг-монтаж ажылдарын кылырлар. «Кызыл суббота» хүнүнде ажылдаан акшазындан 580 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

В. ОВЧАРОВА,
экономист.

БҮГҮ ЧҮҮЛДЕРНИ КЫЛЫР

Бүгү чурттаазында ышкаш, Улуг-Хемниң [illegible] база бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ацаа эш Л. И. Брежневтиң кылганы Төп Комитеттиң Отчёдун [illegible] бүгү [illegible], ажыл-чорудулгага хажык чокка удуртулга, дайынчы программа кылдыр хүлээп алган. СЭКП райкому болгаш партия организациялары съезд ажылдап турган хүннерден эгелээш-ле аңаа тураскааткан [illegible] эртирилээн. Оларга барык-ла он бир муң ажыг кижи киришкен болгаш бир муң ажыг кижи сос ап чугаалааннар. Олар партияның айыткан планнарын күүседиринге долу шиитпирлиг чаңнар [illegible].

«Партия — бистиң үениң угааны, алдары болгаш күштүг» деп темага кино неделязын съездиниң эртип турган [illegible]. [illegible] тура бажыңнарынга, клубтарга Коммунистиг партияга тураскааткан темажыткан көжээлерин, амгы үеде райоңнуң библиотекаларында съездиниң бүгү материалдарының [illegible].

Районнуң партия организациялары лекторларының, пропагандистерниң, агитаторларның, политинформаторларның күжү-биле съездиге Төп Комитеттиң [illegible] чонунуң кижи бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандалаар ажылды бо хүннерде бүгү талалыг күштелдирген. Ол бүгүнү районнуң мурнунда ажыл-агыйжы сорулгалар-биле сырый холбаштырып турар. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга съездиниң материалдарын калбаа-биле өөренириниче улуг кичээнгей салдынган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарук-биле [illegible] ны организастап турар. Ындыг ужуражыышкыннары «ҮТКА 25 чылы», «Ак-Туруг» совхозтарга, Шагаан-Арыг ноорайта болгаш өске-даа [illegible] ам-даа үргүлчүлеп турар. Партияга, Ленинге тураскааткан [illegible] районнуң бүгү суурларынга болуп эртигилээн.

Өске бүгү чон-биле бир демниг [illegible] мурнуу чарыында аажок улуг [illegible] патриотчу көдүрлүүшкүн-биле ажылдаан. Күш-ажылчы 18 коллектив ийи айның [illegible] де күүсеткен. Жданов аттыг совхоз ол-ла үеде сүт база эът садар планын ажыр күүсеткеш, чарыштың тиилекчизи болган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible] ның күш-ажылчы чедиишкиннерин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң адресиңге рапорттаан. Ол ышкаш райпо, Шагаан-Арыг АТБ-зи, сүт заводу, № 586 тудуг организациязы болгаш өске-даа коллективтер эки түңнелдерни чедип алган. Бо чылдың баштайгы кварталында улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларындан Т. Донгчун-оол, Д. Эник, Б. Долчанмаа, Д. Мөкпер-оол, М. Очур-оол, Т. Дагба-Лама, М. Бора-Тараа, Д. Маадыр-оол, М. Туван-оол, А. Петеримова, С. Хүргүлек ышкаш өске-даа хөй-хөй мурнакчылар илерээн үнген.

«Мал ажылы кодээге бөгүнгү шалыпчы фронт деп республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларын, районнарның партия организацияларын, кодээниң бүгү ажылчыларын СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур. Төлевилеттинген планнарны чүгле күүседир эвес, а харын хөскүзү-биле ажыр күүседир дээш эң чүткүлдүг чорукту, эң идепкейлиг болгаш шимчеңгир чорукту көргүзүп, бүгү курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаар херек» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинде онзалап демдеглээн. Ол айтыышкынны СЭКП райкому, партия эге организациялары болгаш коммунистер, кодээниң бүгү [illegible] ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, боттарының [illegible].

Бо чугула, харысалгалыг сорулгаларны күүседири — он бирги беш чылдың баштайгы чылында күжениишкиннig, деңнелиг ажылдаарын негеп турар [illegible] билип, бо чылдың баштайгы [illegible] кинерни чедип алган. Ниитизи-биле районнуң совхозтары курунеге эът садарының бирги кварталда планын марттың ортан үезинде-ле күүсеткен. Сүт [illegible] ниг күүседириниң бүгү аргалары бар. Эрткен ийи айларда совхозтарга сүт бүдүрери 16.4 хуу өскен, бир инекке оңаштыр саалда база көвүдээн. Чаш бызаа алыры 42.5 хуу, хураганныы 11.6 хуу хөй боop турар. Амгы үеге чедир төрүүр чүс хойдан-на 70 хураган алдынган. Бо талазы-биле эки көргүзүглерни Жданов аттыг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтар чедип алган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге инектиң, хаванның, тевениң баш саны өскен.

Ынчалза-даа мал ажылын [illegible] шиитпирлеттинмээн сорулгалар, четпестер ам-даа хөй дээрзин СЭКП райкому, ажыл-агыйларда парткомнар болгаш эге организациялар бедик харысалга-биле билип, оларны чайладырының хемчеглерин ап турар.

Чамдык совхозтарда ниитиниң малын төтчеглээр, самчыгдаар база кайы хамаан чок ажылдаар, оорладыр база чидирер чорүктар-биле демисел ам-даа кошкак. Ооң түңнелинде бо чылдың баштайгы ийи [illegible] байтаады эрткен чылдың ол-ла [illegible] деңнээрге бода малдың өлүп хораары — 2,2 катап, шээр малдыы — 65.8 хуу, чылгының — 36,3 хуу көвүдээн. Ылангыя «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» совхозтарда малдың өлүп хораары, чидери хөй болган. Бо ажыл-агыйларның [illegible] оларда партия, профэвилел организациялары болгаш оларның девискээринде кодээ Советтер ындыг четпестерни чайладыр дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры, ниитиниң малының баш санын өстүрер, ону камгалап хумагалаар талазы [illegible] ры эргежок чугула.

Ооң-биле малдың [illegible] эки ижиндеринге, ооң продуктулуун бедидеринге, малга быжыг чем-суурну тургузарынга холбаштыр шудургу, улуг ажылды чорудары [illegible] турар. Ниитизи-биле он бирги беш чылда болгаш бо чылын районнуң кодээ ажыл-агый талазы-биле чедип алыр сорулгалары аажок улуг. Мал болгаш чер ажылының культуразын бедитпишаан, ооң алыр продукциязының хемчээлин [illegible] ковудедири көрдүнүп турар. Бо чылын район курунеге 3730 тонна эътти, 3680 тонна сүттү, 420 тонна дүктү база үш муң тонна тарааны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын садарын, малга четчир саңныг чемни белеткээрин социалистиг хүлээлгеде айыткан. Салдынган сорулгаларны, планнарны күүседири бо чылдың кыштаглаашкынының хүр чаагай доозарындан, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырындан, часкы ховү ажылдарынга белеткелдерни бүгү талалыг доозарындан, ол чугула кампанияны чогуур хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге чорударындан улуу-биле хамаарылыр. Ынчангаш партия райкому амгы үеде черчерде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейин ол чугула ажыл-херектерже угландырган.

Съездиниң шиитпирлеринге сорук киргеш, районнуң үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш салыг, [illegible] организациялары база-ла бедик көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Чаа-Шагаан-Арыгны болгаш Саян-Шушенск ГЭС-ти тудуп доосканы соонда сүт хөөлбээнге таваржы бээр суурларны көжүрер, тудар талазы-биле районда тудуг организациялары боттарының ажылын эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге элээн экижиткен. «Шагонартажстрой» трест 330 муң рубльдиң хөйнү шиңгээдип алган, бо кварталда 26 база 12 өг-бүле чурттаар бажыңнарны алган, өске-даа чугула тудуг объектилерин тудуп, ажыглалга кииргеи. Ынчалзажок тудугга көрдүнген капитал салыышкынын шиңгээдип алыр, [illegible] ажылдарның планын күүседир, объектилерни чогуур [illegible] ажыглалга киирер, доозулбаан тудугларның саның эвээжедир, шыңарны экижидер, [illegible] бышыглаар болгаш өске-даа талазы-биле шиитпирлээр, кылыр ужурлуг чүүлдер аажок хөй. Ол бүгү айтырыглар партия, совет органнардан, тудуг организацияларының удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан хүн бүрүнүң доктаамал кичээнгейин негеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ооң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынче база бо чылдың планныг даалгаларын доолдур болгаш ажыр күүседириниче коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар, партийжи органнарның болгаш [illegible] деңнелге дүүштүр тургузар дээш районнуң партия организациязы бүгү чүүлдерни кылыр апаар.

К. МАСПЫК-ООЛ.
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

Совет кижилерниң [illegible] чаагай чергү болгаш тудуму, оларның угаан-бодал негелделери улам хөй янзы апарган болгаш байлакшаан. Чечен чогаал биле уран чүүл бажыың бүрүзүнүң эргин-дөрүн ээлей берген деп чугаалаар болза, черле частыг болбас. Совет Эвилелинде литература, Ленин башкының чагып чорааны, күзеп чораазы ышкаш, шагда-ла партияның ниити херээниң кезээ апарган. Литература партияга эң улуг айтырыгны шиитпирлээринге — коммунизмни тургузуп турар чаа кижини кижизидеринге дузалап турар. Ынчангаш совет чогаалчыларының хүлээлгези харысалгалыг болгаш чугула.

Бо дугайты Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге чугаалаан сөстери уттундурбас. «Совет кижилерниң уран чүүлге хандыкшылы аажок улуг. Чамдыкта эки шииже кирери, солун номну садып алыры, делгелгеже эртери амыр эвес-ле болгай. Ынчангаш ол хүндүткел, уран чүүлге шак ындыг ынак чорук чогаадыкчының бодунуң чонунуң мурнунга улуг харысалгалыг болурун база негеп турар. Чоннуң эрге-ажыктарынга дүүштүр чурттаары, өөрүшкүнү болгаш муңгаралды олар-биле үлежири, амыдыралдың шынының, бистиң гуманистиг идеалдарывысты бадыткаары, коммунистиг тургузуушкунуң идепкейлиг киржикчизи болуру — ол дээрге уран чүүлдүң ёзулуг улусчузу, ёзулуг [illegible] дир».

Совет кижи — чаа ниитилелдиң орук изекчизи болгаш тургузукчузу, ол амыдыралдың [illegible] ларының эге бажында туруп турар. Совет кижиниң үлүүнде бистиң эчис сорулгавыс — коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг болгаш нарын сорулгалары, тайбыңны камгалаары онзашкан.

Чаа кижиниң кижизидилгезинге [illegible] литератураның улуг ролюнуң дугайында чугаа чорап турда, чогаалчы кижи номчукчунуң бичии мурнунга чоруур ужурлуг деп ленинчи состерин база катап сактып каар бис. Бо чүл дээрге чогаалчы кижи бодунуң чүгле ажыл-херээниң, эртем-билииниң, уран талантызының талазы-биле эвес, харын [illegible] ниң талазы-биле база бодунуң үезиниң мурнакчы төлээлекчизи болурунуң дугайын чугаалап турар. Ооң дириг чижээнге Коммунистиг партияның удуртукчузу, Совет курунениң баштыңы Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кыс чер» деп номнарны бижээш, чечен чогаал талазы-биле маадырлыг чорук кылганын айтып апаар. Бо номнарның ханы танызылгалыг ужурдуазын чугаалап тура, ооң авторунуң коммунистиг быжыг туружун, коммунизмниң идеалдары дээш [illegible] үзел-бодалы дээш чаныш-сывыш чогуп номчукчулар магадаарлар.

Партийжи съездиге бистиң дайынчы отчёдувус болза, Россия Федерациязының чогаалчыларының V съездизи болган. Ооң ажылынга бистең Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-оол база бо одуругларның авторy делегаттар болуп киришкен. Чогаалчылар С. Сүрүң-оол, О. Сувакпит, С. Козлова аалчылар болуп олурушканнар. Ук съездиниң ажылынга тыва [illegible] оларга өөредилге болур болгаш боттарының чогаадыкчы [illegible] көөр, ооң түңнелдерин кылыр дээрзинге идегээр херек.

РСФСР-ниң [illegible] ның съездизинге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. С. Соломенцев сөс алгаш, бистиң чуртувуста тиилээн боттуг социализмниң артык күштүгүн бүгү делегейге суртаалдаарынче совет чогаалчыларны партияның ленинчи Төп Комитединиң мурнундан кыйгырган. Литератураның болгаш уран чүүлдүң бүгү адырларының ролюн бедик-биле үнелевишаан, эш М. С. Соломенцев театр айтырыынче улуг кичээнгейни салган. Чүгле Россия Федерациязында безин бир чылда 65 миллион көрүкчү театрларга барып турар. Ол дээрге кайгамчык [illegible]. Бир эвес шииилерни ак-көк экраннарга көргүзүп, дамчыдып турар телевидениени болгаш [illegible] алыр болза, бүгү чурт тоолзу улуг театрга дөмей болур-дур.

Чогаалчы болгаш беш чыл

Екатерина Танова улуг хемчээлдиг чогаалдарын бижип алдынаннер. Шүлүкчү Юрий Күнзегештиң «Кижиниң ...» деп [illegible] болгаш эгелеп чоруур чогаалчылар Александр Даржайның «Сылдыстыгда дүш», «Эзеңгимниң кыңгыраажы», Николай Ооржактың «[illegible]», Монгуш Кежелдейниң «Часкы хаттар», Дандар-оол Сарыкайның «Бустунмаан үүже» деп номнары чогуур үнелелди алгылаан. Сөөлгү хүннерде Леонид Чадамба «Аап чоруу», Монгуш Өлчей-оол «Назын», Салчак Молдурга «Тура-соруу» деп бичии эвес номнарны чоннга бараалгатканнар. Ооң ыңай баштайгы чогаалдары болгаш номнары-биле өөрүнчүг идегелди берип турар Кен-оол Чамыян, Черлиг-оол Куулар, Каң-оол Оидар, Зоя Намзырай, [illegible] оол болгаш өскелерниң-даа атсураа улуска билдингир апарган. Совет Тываның чечен чогаалы, бүгү совет литература ышкаш интернационалчы болуп турар. Шүлүкчүлер Светлана Козлова биле Анатолий Емельяновтуң номнары чүгле Кызылга эвес, Москвага база үнгүлээн. Хоочун чогаалчылар Николай Сердобовтуң «Да[illegible]», Михаил Пахомовтуң «Бүрүңгү чериниң эртенн» (ийиги кезээ) деп чогаалдары ам удавас үнүп келир. Бо хоочуннарны Вячеслав Бузыкаев, Юрий Вотяков, Эмма Цаллагова, Борис Прудников, Владимир Колпаков болгаш өскелер-даа ызыртыр салгап орарлар. Үстүнде өөрүнчүг демдеглелдер-биле кады тыва [illegible] ниитилел амыдыралынга эгезинден тура идепкейлиг киржип келгенин чугаалаары артык эвес. Олар эң баштайгы кызыл [illegible] эң баштайгы [illegible] болгаш кулүне ажылдакчылары, эң баштайгы башкылар, эң баштайгы эртемденнер. Чогаалчы кижиниң партийжи [illegible] чонунуң мурнунга бедик харысалгазы, ындык хүлээлгези мында дүүшкен.

[illegible] ниитилел хөгжүлдезинге улуг ролюн В. И. Ленин, Коммунистиг партия кезээде бедик-биле үнелеп чораан. Ол ындыктыг чаңчылдың СЭКП-ниң XXVI съездизинге база катап демдеглеттинген [illegible] чаа бедиктерже сорук кийрип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге [illegible] «Чиржым дан хаяаларының», [illegible] дугайында чугаа чоруп турган. Орта Л. И. Брежневтиң мынча деп [illegible] тураан: «Ёзулуг талант ховар таваржыр. Литератураның болгаш уран чүүлдүң [illegible] тылыг чогаалы — ол дээрге [illegible] байлак тур».

Бодунуң коммунистиг үзел-бодалдарынга шынчы Коммунистиг партия бодунуң XXVI съездизинге ол угланыышкынының улам ханызаткан болгаш байыткан. Л. И. Брежневтиң Отчёт илеткелинге демдеглээни болза: «Бистиң үежилериниң [illegible] ».

Төп Комитеттиң Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев оон ыңай мынча дээн: «Чогаалдарның маадырлары аар-саар чөгенчиг ажыл-херектер-биле хагдынмайн, бодунуң чуртунуң [illegible] биле, күжениишкиннг күш-ажыл, чоптуг болгаш чаагай чоруктуң тиилелгелери дээш кызымаккай демисел-биле хайныккан амыдырал-биле чурттаан турарын чедип алыры чугула».

Мында хамаарыштыр тыва чогаалчыларның аар-саар темалардан халбактаныр, ужетпүр болгаш кодээ ажыл-агый [illegible], амыдыралдың чидиг бар чыдар кара талаларын сүрер, оларны хөөредиксээр, тыва улустуң кыска совет үеде чедип алган улуг социал чаартылгаларын эскербес талаларын ажыы-биле миннип чугаалаар херек. Борта совет чогаалчының партийжи [illegible] дугайын чугаалаары база артык эвес. Чогаалчы кижи чүгле бодунуң чогаалдары-биле эвес, харын бодунуң хууда чаагай үлегер-чижээ-биле база кижизидикчи болур ужурлуг.

Чогаалчыларның [illegible] ның идейлиг өзүлдезинге Коммунистиг партия хүн бүрүде [illegible] кылып келген. Ооң тодаргай чижектеринге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилге [illegible] улам ыңай экижидер дугайында», «Чечен чогаал критиказының дугайында» база «Чогаадыкчы [illegible]» тоогулуг доктаалдары хамааржыр.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бодунуң чугаазынга ССРЭ-ниң Чогаалчылар [illegible] баштаар чериниң бирги секретары Г. М. Марков партияга [illegible]: «Партия Төп Комитединиң политиктиг угланыышкынының [illegible] болгаш чайгылып чогу, партияның литератураға болгаш уран чүүлге, оларның ажылдакчыларынга СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинде эң күштүг-биле дыңналып турар идегели бүгү совет чогаалдыкчы интеллигенцияның чүректеринде изиг өөрүп четтиринишкин-биле чалбыыштанган болгаш оларны чаа-чаа чүткүлдерже [illegible] кыннарже чалгынналдырып турар».

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп хүлээп алганы «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» [illegible] дүрүмчүдүп каан: «Социалистиг культураны болгаш уран чүүлдү хөгжүдер, марксистиг-ленинчи үзел-бодалды хевирлээринге, совет кижилерниң хөй талалыг угаан-бодал херечелдерин улам долу хандырарынга оларның ролюн бедидер».

Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизи он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде Советтер чуртунуң чүгле экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эвес, ооң литературазының болгаш уран [illegible] тарын база тодараткан. Ол чүл дээрге Коммунистиг партия [illegible] эвилелдиг үе-чадазында совет чогаалчыларны, уран чүүлдүң бүгү ажылдакчыларын марксистиг-ленинчи [illegible] каан, ам ол ындыктыг сорулгаларны күүседир дээш керек [illegible].

К. КУДАЖЫ.
Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

ЭЪТ БҮДҮРЕРИНГЕ НЕМЕРЕ

«Хаван ажыл-агыйын шапкын өстүрер... Ол талазы-биле тускайлаттынмаан ажыл-агыйларның фермаларынга болгаш хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйларынга хаван эъди бүдүрериниң бар аргаларын долу ажыглаар».

(1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарындан).

Бүрен хемге [illegible] өскээ оруктап, [illegible] мурнап чоруткан [illegible] быскан харда изи-биле [illegible]. Бүрен-Хем [illegible] 20 хире километр ырак. [illegible] Сайыр деп черде [illegible] [illegible] Соок-Сайыр деп [illegible] ам [illegible] Хаван фермазы [illegible] «Бүрүңгаар» совхозтуң хаван фермазы [illegible] [illegible] бо [illegible].

[illegible] сүт [illegible] калдырткайндыр хайынган тур. Улуг өрээлде демир клеткаларда ээлер-ле хөй. Ол [illegible] согаа, көөрге, артында борбак-борбак ышкаш, хаваннар-дыр.

— Дүрген кылыптар улус болза, хаван чемгерер шак келген [illegible] кижи чугаалаттынган тур. Менди-лежип, таныштывыс. Ол сүт ажаакчы Кара-кыс Аякаевна Салчак болду. Ферманың [illegible] бээрин оон дилединис.

— Эрткен чылдың сентябрь 30-да бистиң амгы бригадиривис Галина Петровна Васильева Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтан 42 кыс, 3 эр [illegible] хаваннар садып эккелген. Ажаакчыларынга мени болгаш мээң өөм ээзи Владимир Даавлеевичини сумелээн. Оон мурнунда хаван фермазы [illegible] база аңаа ажылдап турган бис [illegible] чоп [illegible] бис. Бистен амгы [illegible] бар, оон аңгыда [illegible] — [illegible] беш [illegible] бис. Эрткен күзүн 85 баш хаван [illegible] алган [illegible], ам мында 280 баш улуг, [illegible] хаван бар. Чамдыкы [illegible] чаш, көрүнер дээн — [illegible] эргий бистиң [illegible] — [illegible] [illegible] ол [illegible] хаваннарның [illegible] деп болур. Дүкпеш тораз[illegible]

[illegible] ери ады олдуг болур. Оон [illegible] 11-12 [illegible] турар.

Хаван чемин [illegible] турар. [illegible] минералдыг холумактар, [illegible] сүт артыы [illegible] үзүнге чедир шуптузун рацион ёзугаар берип турар бис. Чем кылыр агрегат база бар, ол бистиң ажылывысты чиигедип турар. Бөгүн харын транспортёру үрели берген, ону ам дораан кылыптар. Чем бээр шак чедип олур...

Бис чугаавыс доозуп турувуста септекчилер транспортёрун шенеп эгеледилер. Ферманың [illegible] дериг-херекселдери шуптузу чаа, ында кижилерниң ажылдаарынга [illegible] дынган. Чем, сүт үлекчилери, едек аштаар кооппалар фермага эвээш кижи хөй хаванны азырап өстүрүп болур кылдыр [illegible].

Чайгы үеде мында инек фермазы база турар, ортан тырткан сүт артыын хөйнү алыр, чайгы ажык хериии белен.

«Бүрүңгаар» совхозтуң катап тургусттунган хаван фермазының орулга-чарыгдалы кандыг деп айтырыглыг бухгалтерияга чеде бээривиске, кол бухгалтер болгаш экономист кайызы-даа — ам дээрезинде ферма чүгле чарыгдалдыг боол келгенин, хаваннар садып алырынга, ферманың дериг-херекселдерин тургузарынга хөй түңнүг акша-хөреңгини үндүргенин тайылбырлааш, ол алырының удавас дедир эгидилгелиг орулгалыг апаарын чугаалады лар.

Каа-Хем районнуң чаңгыс «Бүрүңгаар» совхозта хаван ажылын катап эгелээниниң мээң [illegible] каксы чугаалададывыс. А ниитизи-биле районда хаван ажылы сөөлгү чылдарда катап хөгжүп [illegible]. Районнуң [illegible] рында хаванның ниити саны 2300 чедип турар. Чурттакчы чон хаванны база азырап өстүрүп турар. Бо дээрге СЭКП-ниң XXVI съездизинге кодурулген аъш-чем программазын бисте шиитпирлээриниң бир оруунда немере-дир.

М. СААЯ.

ЧУРУКТА: ажаакчылар Кара-кыс Салчак биле Владимир Дапы олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КРАСНОЯРСК КРАЙ. «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Кол угланыышкыннарында» Сибирьге өңнүг металлургияны шапкын хөгжүдери көрдүнген. Надеждинскиниң металлургия заводунуң тудуу ол шиитпирни күүседириниң чугула кезээ болуп турар.

Тускайжыткан «Таймырэнерго тудуг» эргелелдиң тудугжулар коллективи Ырааккы Соңгу чүктүң берге байдалдарында өңнүг металлургияның ол кайгамчык улуг тудуун кыска хуусаада дооскан.

Надеждинскиниң металлургия заводунуң ийиги ээлчээниң дериг-херекселдериниң комплекстиг шенээшкининиң үезинде никельдиң баштайгы тонналары алдынган.

Эзилдирер цехтиң никель шугуму ук бүдүрүлгеге чериниң ажылдап турар объектилериниң одуруунда кирген ол.

Надеждинскиниң металлургия заводу Норильскиниң дагметаллургия комбинадының ийиги ээлчээниң бүдүрүлгеге черлериниң комплекизиниң сөөлгүзү болур.

ЧУРУКТА: Надеждинск заводунуң эзилдирер цегинде конвертер салбыры.

СЭТА-ның фотохроиказы.

Чугула хүлээлгем

СЭКП-ниң XXVI съездизи[illegible] дугайын [illegible] бүгү материалдарын [illegible] дап улуг сонуургал-биле номчуп, коммунистерниң [illegible] [illegible] мерген мен. Аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгии секретары эш Л. И. Брежневтиң [illegible].

[illegible] турарынга совет кижи бүрүзү чоргаарланыр.

Шынап-ла бистиң Коммунистиг [illegible] [illegible] Коммунистиг партия-биле [illegible].

[illegible] де, каяа-даа мурнуку одуругга [illegible] 1941 [illegible].

[illegible] чылдарда корректорлап, ажылдаан [illegible]. Амгы үеде телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле Курузун комитединде ажылдап турар мен.

Уруг-дарыым база коомчу [illegible] хары[illegible] салгалыг участоктарда ак сеткилдиг ажылдап чоруурлар. Улуг уруум Александра — инженер-[illegible]. Ол база партия кежигүнү. Оон дуңмазы Клара —

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, [illegible] курунг цирктиң артизи, а [illegible] өөренип чоруурлар. Партия кежигүнүнүң бедик адынга тыптыг болуп, моон соңгаар-даа ажылдаарын чугула хүлээлгем кылдыр санап чоруур мен.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

Кызыл хоорай.

Кодээ спортчулар ниитилели

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1950 чылдың декабрь 15-те колхозчуларның эки тура спорт ниитилелин тургузар [illegible] алган. Чаа тургустунган ниитилелге «Колхозчу» деп атты тывыскан. РСФСР-ниң бо доктаалын ёзугаар республикаларга, крайларга, областарга, районнарга «Колхозчу» эки тура спорт ниитилелин удуртур болгаш күүседикчи органнарын сонгуурунун белеткелдер ажылдарын 1956 чылдың мартта [illegible] турган.

[illegible] баштайгы үеде колхозтарның болгаш салыныц херевлел органнарның [illegible] тери хаара туттунган турган. Баштайгы тургустунуп келгеннер [illegible] «Колхозчу» эки тура спорт ниитилели партия, совет органнарының удуртулгазы-биле профсоюз, [illegible] ның деткимче-дузазы-биле колхоз [illegible] кыш-культура болгаш спортче хаара тударынче элээн ажылдарны кылган болгаш [illegible] алган. Маңаа хамаарыштыр областың «Колхозчу» деп эки тура спорт ниитилелиниң кергүзүглеринден ваш чижектерден ап көрээл. 1952 чылда ниитилелге 3500 күш-культуржулар санаттырып турган. Чылда спорттуң II-ги разрядтыг спортчуларын 5-ти, III-кү разрядтыг спортчуларын 11 кижини белеткеп, ГТО-нуң I-II чадаларын 400 ажыг кижи дужаар аргалыг болган. «Колхозчу» эки тура спорт ниитилели [illegible] черлерге спорт ажылын бүгү эвилелдиң «Урожай» эки тура спорт [illegible] турган. Ынчалза-даа кодээ черлерге пөи [illegible] ниитилелдиниң [illegible] 1956 чылда чангыс каай кодээ эки тура спорт ниитилели «Урожайны» тургускан.

Бо спортчу ниитилел бистиң республикага тургустунуп келген хүнүнден эгелээш эң улуг ниитилелдерниң бирээзинге саналып кодээ спортту сайзыра[illegible] ойнаан. Кодээ күш-культурачылар болгаш спортчулар республиканың спорттуң янзы-бүрү дегирлеринге кирип, республика-даа дашкаар маргылдааларга багай эвес түңнелдерни чедип ап турганнар. Маңаа хамаарыштыр аңгы-аңгы чылдарда [illegible] ларын адап көрээлиңер. С. Ондар, К. Монгуш-оол, А. Абросимов, К. Радостев, К. Соян, Ф. Лавуу, Н. Таранов, М. Монге, С. Самба-Люндуп, С. Аракчаа дээш оон-даа өскелерин хөй-биле адап болур. Амгы үеде оларның чаңгыктары амдаа спортту кагбайн, аныяк өскенге арга-дуржулгазын дамчыдып бериш чоруурлар. Бистиң ниитилелде спорттуң даразынга хевирлери эн-не нептереңгей. Оларга волейбол, магчылыг хоккей, тыва күреш, шыдыраа дээш спорттуң өске-даа [illegible].

Чыл келген тудум кодээ спорттуң материал-техниктиг баазазы экижип, кодээ спортчуларның мергежили өзүп турары өөрүнчүг. Совхозтар төвүнде спорт залдыг Культура бажыңнары туттунуп турар. Эрткен чылын безин Каа-Хемде Партияның 25 съездизи аттыг совхозта, «Революцияның чалбыыжы», «Дон-Терезин» совхозтарда болгаш Дурген [illegible] делгем улуг спорт залдары [illegible].

Күш-культураның ажык-дузазын шын билип, ону сайзырадыр дээш сагыш салып турар ажыл-агыйдыг удуртукчуларын [illegible] Жданов аттыг совхозтуң директору М. Бичe-оол, «Алдан-Маадыр» совхозтуң директору М. Монгуш дээш өскелерни-даа улуг сорулга-биле адап болур. Ук [illegible] ажыл-агыйларда спорттуң янзы-бүрү секциялары доктаамал ажылдап турар болгаш маргылдааларны эрттирип турар. Ол черлерни [illegible] республика черлериг маргылдааларга боттары тускай команда кылдыр киржип турары өөрүнчүг. Чамдык чедингир [illegible] культура болгаш спорттуң сайзыралында ам-даа улуг четпестер бар. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ону тооксуннас, чүгле ажыл дээш-ле турар. Ажылчыннарның хостуг [illegible] таа-[illegible] [illegible]

Ооң чаа болуп эрткен партияның XXVI съездизиниң [illegible] шиитпирлеринге [illegible] культураны болгаш спортту [illegible] органга [illegible] таар улам ноктередип, оон [illegible] Ынчангаш бистиң ниитилелдиң спортчулары партияның ол салган сорулгаларын күүседир дээш бүгү-ле бар турган арга-[illegible] ажылдаары бистиң күзээлгевис.

Б. КУВЕЗИН,
республикада «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

БУРУУ ШАПКАН

[illegible] (СЭТА). [illegible] эндерс бүдүрүкчүге, Азия, Африкада [illegible] черлерде национал хостуг [illegible] Азияның болгаш Африканың улустарының эп-сеткил ваттыштырылга организациязының (ОСНАА) чөвүлелиниң Демократтыг Йемениң найысылалынга болган XIII сессиязынга шыңгыы буруу шапкан. [illegible] болгаш делегей реакциязының күштеринге [illegible] улам-на калбартырының эргежок чугулазының дугайында сессияның киржикчилери боттарының чугааларынга онзалап демдеглээн.

Тайбыны болгаш чаагырлыышкынны камгалаар сорулга-биле дем каттыштырган национал хосталгаа кейлиг хөделиишкиннериниң делегейниң амгы дуржуулуг байдалы негеп турар деп, ОСНАА-ның президиумунуң даргазының оралакчызы Азиз Шериф совет журналистер-биле беседазынга чугаалаан. Империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда америк империалистерниң буруузу-биле делегей байдалы [illegible] үеде шыңгыы чидигленген болуп турар.

Рейганның администрациязы эрге-чагыргага кирген соонда АКШ-тың даштыкы политиказы улам-на дайынзырак болу берген деп, Азиз Шериф айыткан. Пакистанның девискээринден Афганистан Демократтыг Республиказынче [illegible] дуп турар [illegible] боо-чепсекти бээр дугайында Вашингтоннуң планы америк чаа администрацияның политиказының милитаристиг характерин херечилеп турар-дыр.

Чоокку болгаш Ортаа Чөөн чүкке АКШ-тың политиказын өңчүк-чөгээлиг политика кылдыр санаар апаар деп, ОСНАА-ның чиңгине секретарының оралакчызы Б. Рай чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң XXVI съездиге кодурген тайбың совет саналдарны амыдыралга боттандырарының эргежок чугулазын Азияның болгаш Африканың демниглиг күштериниң төлээлекчилери боттарының чугааларынга онзалап демдеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгын чөптүг-биле шиитпирлээринче угланган Совет Эвилелиниң күженишкиннерин Палестинаның араб чону бедии-биле үнелеп турар деп, ПХО-нуң күүскомунуң кежигүнү Абу Мейзар демдеглээн.

ОСНАА-ның чөвүлелиниң XIII сессиязының организастыг комиссиязының хуралынга оон организацияның удурткуну органнарын соңгаан. Доктаамал секретариаттың составынга Азияның, Африканың, оон иштинде Совет Эвилелиниң 19 төлээлекчилери кирген.

ОСНАА-ның чиңгине секретарынга Нури Абдель Раззак (Ирак), президентизинге — Абдель Рахман Аш-Шаркауи (ЕАР) соңгуткан.

Советтер болгаш мал кыштаглаашкыны

ХОРАМЧА ЧОК

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш он бирги беш чылдың баштайгы чылындан бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап эгелээн. Совхозтуң амыдыралында чаартылгалар болгаш амгы үелерги ажыл-амыдыралынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле бистиң штаттан дашкаар корреспондентивистиң салган айтырыгларынга Ийме кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Каадыр-оол Эрес-оолович Тувак дараазында харыыны берген.

— Каадыр-оол Эрес-оолович, чүнүң-даа мурнунда оңгу беш чылда совхоз бүдүрүлгезинге кандыг-кандыг чаартылгалар болганын бистиң номчукчуларывыска сонуургадып көрүңерем.

— Ийме кодээ Советтиң девискээринде Карл Маркс аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери, республиканың ажылчы чоннары-биле бир демей, оңгу беш чылда экономикага база культура [illegible] чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чүгле чаңгыс 1980 чылды чижек кылдыр чугаалап көрейн. Эрткен чылын 250 олуттуг Культура бажыңын, 12 ог-бүле чурттаар чаа бажыңнарны, 50 орунну яслы-садты, бөдүүн хевирниң спорт стадионун ажыглалга киирген.

Оон аңгыда 5 малчын кожаны электриктеткен. Ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле база-ла чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чижээлээрге, Кызыл-Чыраа суг-[illegible] фермазының коллективи эрткен чылын суг бүдүрериниң база [illegible] саарымның планын [illegible] ай бүрүнгаар күүсеткен. Ол чедиишкинниң кодээ [illegible] — улуг депутаттарының Ийме кодээ Совединиң депутады Чечек Ондар, Анай Нова, Татьяна Монгуш олар төлептиг үлүүн киирген. Олар бо чылдың эрткен айларында база-ла эки [illegible].

— Амгы үеде кыштаглаашкын доостур чоокшулап, мал оолдаашкыны адакталып турар болгай. Ол талазы-биле кодээ Советтиң ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайын чугаалап көрүңерем?

— Мал продуктуларын бүдүрериниң көвүдээри база беш чылдың болгаш 1981 чылдың-даа [illegible] кыштаглаашкынны организастыг эрттириринден дорт хамаарлыг [illegible]. Ынчангаш партийн кодээ Совет, совхозтуң дирекциязы бүгү күшту бо чугула кампанияны чедиишкиннииг эрттириринче угландырып турар. Партияның XXVI съездизинге белеткел үезинде болган политиктиг [illegible] улуг көдүрлүүшкүн, калбарган чарыш мал кыштаглаашкынның эки эрттирериге дузалап турар. Бистиң малчыннарывыс он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган [illegible] хүлээлгелерин [illegible] эрес-шудургу ажылдап турарлар.

Кодээ Советтиң девискээринде 11 кожанда 5 муң хире төрүүр хой бар. Бо [illegible] бистиң хойжуларывыс [illegible] башка онаштыр 80 ажыг хураганны камгалап алган. Кыштаглаашкынның ниити байдалы эрткен чылда турганындан черле эки. Шээр малда хорамча чок. Бистиң чамдык мурнакчы хойжуларывыс чаш төлдү чүс хуу камгалап апкан. Чижээлээрге, Ондар [illegible] кожаны бүрүн оолдапкан, чангыс-даа хураган хорамча чок болган. Бо малчын он бирги беш чылдың чаа [illegible] хой бүрүзүнден [illegible] алыр мен деп хүлээлгени алган ажылдап турар.

— Кыштаглаашкынга кодээ Советтиң депутаттарының киржилгези кандыг ирги, Каадыр-оол Эрес-оолович?

— Бүгү күштүг мал кыштаглаашкынның эки эрттирериниң [illegible] бис деп [illegible] чугаалаадым. Мал ажылынга [illegible] депутаттар [illegible] ажылдап турар. Чижээлээрге, Совхозтуң № 1 хой [illegible] турар [illegible] Кодээ Советтиң депутады [illegible] бо чылын бир дугаар төрүүр аныяк малдаш — 1090 хойну мөөнээш, оларны тургузу азыраарын депутаттар организастаан. Ынчангаш аныяк мал арып чулавайн, эки оолдап, хураганнарын топтур эмзириптер аргалыг апарган.

Оон аңгыда күжү баксырап эгелээн малдарны тускай кожанга үскеш, тургузу азыраар хемчеглерни ап эгелээн бис.

Ынчангаш Ийме кодээ Советтиң ажылчы чоннары ниитиниң малын кыштан хүр ажыраарынга мал продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле 1981 чылда алган [illegible] ыяк бадыткаадыс.

С. МААДЫ.

СЕМИНАР

Улус депутаттарының Алдан-Маадыр кодээ Совети чүгле районда эвес, харын республикада эки ажылдыг Советтерниң бирээзи. Ооң девискээринде районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи «Алдан-Маадыр» совхоз турар. Ол үш салбырлыг.

Эрткен оңгу беш чылдың дургузунда кодээ Советтиң [illegible] урүглар албан черлериниң чаа [illegible] ажыглалга кирген. Чижээ, ортумак школаның чаа интернады, столовая, 320 олуттуг Культура бажыңы, [illegible] Советтиң бажыңы, Ак-Даш салбырында чаа инек кажаазы туттунган. Күрүнеге мал продуктулары [illegible] база күүсеттинген. Ажыл-агыйның бо чугула айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеп, боттандырарынга кодээ Советтиң улуг үлүг болгаш ол ажылды чорудуп турарында чаа чүүлдер бар.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунуң организастааны-биле Алдан-Маадыр кодээ Совединиң [illegible] кодээ Советтерниң күүскомнарының даргаларының, секретарьларының, [illegible] семинары болган.

Семинарны районнуң даргазы Д. С. Куулар ажыткаш, оон киржикчилеринге семинарның [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] боттандырар болгаш [illegible] негелделеринге дүүштүр Советтерниң сорулгаларының дугайында [illegible].

Ук семинарның киржикчилери Алдан-Маадыр кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. Ооржактың Советтиң ажыл-чорудулгазының арга-[illegible] хамаарыштыр кылган дыңнадыын сонуургал-биле дыңнаан.

[illegible] ның кодээ Советтерге херек [illegible] биле өөредиглиг сүмелерни семинарның [illegible] ганнар.

Улус депутаттарының Бора-Тайга, Суг-Хөл, Теве-Хая кодээ Советтериниң күүском даргалары организас-массалыг ажылды чорудуп турарының арга-дуржулгазын өскелер-биле [illegible].

Семинарның түңнелинде оон киржикчилери Алдан-Маадыр кодээ Совединиң херек [illegible] болгаш [illegible] квартираларының ажылы-биле [illegible].

Н. ДАЖИНМАА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРДА

ВЕНА. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти кызыл-даа таланың кызырарының дугайында Венада [illegible] киржикчилериниң хааглыг ээлчеглиг хуралы болган. Венгрия Улус Республиканың делегациязының баштыңы элчин Т. Лерини ол хуралга чүве чугаалаан.

Ооң чугаазының дугайын Венгрияның делегациязының [illegible] терге дыңнадып берген. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кодурген [illegible] улуг инициативаларда бүгү ниити тайбыңның болгаш дуу-[illegible] рарының салым-чолу дээш Совет Эвилелиниң хаяы харысалгазы илергейлеттинген деп, [illegible] демдеглээн. Ол эгелекчи саналдар делегей харылзааларының амгы парын болгаш дуу-[illegible] күүрелдиг байдалында илеглелдиг чылеггини болуп, кижи төрелгетенниң даартагы тайбың хүнүнче оруку айтып турар.

ССРЭ-ниң Венгрияга чымы-биле деткиттирген чаа саналдарын Барыын чүктүң чүвениш алыс ужурун чөптүг болдаар [illegible] апаар бөөр деп илергейлеп [illegible]. Ындыг болур болза, ол чорук улустар аразында дуу-[illegible] [illegible] де байдалды отталандырарынга идиг бээр ийик. Дуу-[illegible] чоруктуң улам ынай дуу-[illegible] Европа-[illegible] кызырыын кайы ниитилел системазынга, шериг-политиктиг кайы [illegible] хамаарылга чокка оларның айыыл чок турар байдалын баксырадыр.

Совет болгаш америк шериг [illegible] кызыгаарлаашкының база чугаалажыышкыннарның өске дөрт киржикчилериниң шериглериниң составының саны хевээр арттырганының соонда бе-[illegible] ның тур кевдедир аргазы бар деп чугаалап турар Барыын чүктүң төлээлекчи шүгүмчүлээн. Барыын [illegible] НАТО чурттарының шериглери улуг хемчээлдиг шериг шепелделери кылып турарын [illegible] өстүреринге чедирер [illegible] саның безин дораан-на ажып барып дүжер санныг шериг албанныглары өске девискээрлерден Барыын Европаже октап болур болганда, ол чорук чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни кызыргакының алыс идеязын баксырадыр болур ийик. Ынчап турумбээр болза, хажызында турар чурттарның эрге-ажыктарынга база каража таваржыр деп венгр төлээлекчи чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭМЧИЛЕРИНГЕ КЫЙГЫРЫГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «[illegible]» деп делегей конференциязының киржикчилериниң парлалга конференциязы Вашингтонга болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганга конференция киржикчилериниң [illegible] болгаш Каттышкан Нациялар Организациязынга кыйгырыгны парлалга конференциязынга [illegible] киржикчилери делегейниң бүгү эмчилеринге кыйгырыгны база хүлээп алган, мында айыткаан болза:

[illegible] камгалаар херекке шынчы силерге бо чаганы чорудуп тур бис. Ядролуг чепсекти ажыглаарының уржуктарын кады чугаалажып көөр кылдыр профессионалдыг харысалганы [illegible] дыргаан.

Ядролуг дайынның медицина талазы-биле уржуктарының болгаш ооң делегейге салдарының дугайында бар медээлерни тодаргай болгаш ажыы-биле чугаалажып көөрүнге киришкиңе. Ядролуг дайын шыдажыр арга чок халаптыг уржуктарлыг болур деп чайлаш чок түңнелди кылдывыс.

[illegible] гы шактарында болгаш хуу-[illegible] кижилер кырлыр апаар. Дириг арткан кижилер — балыглайган, өрттенген ядролуг радиацияга хорааннаан кижилер шыдажыр арга чок берге байдалга таваржыр болгаш [illegible] аъш-чемни алыр аргазы чок болур. Ядролуг дайынның уржуктары дарагзында салгакчыларга база халаптыг уржуктарлыг болур. [illegible] чорупкан ядролуг дайын анаа дорт кирипшээн чурттарга бе-[illegible] уржуктарлыг болур.

Ядролуг кыжанышкынның [illegible] гези чок. Ол кыжанышкын [illegible] кырында дирген турум турар. Тургустунган айыылдыг [illegible] лер болганында медицинаның чугула хемчээн алыр — делегейниң [illegible] гей улуг айыылдан болдурбас [illegible] бис. Бо улуг эге-[illegible] эргежок чугула. Силерни [illegible] кыйгырар бис болза:

1. Ядролуг дайынның медицина [illegible] өөренип көөр болгаш ол дугайында [illegible] база [illegible] дыңнадыр.

2. Ядролуг дайынның медицина [illegible]

3. Ядролуг [illegible] дайзаарының медицина талазы-биле уржуктарының дугайында чүүлдерни белеткээр болгаш [illegible] база тускай журналдарга парлаар;

4. Ядролуг дайынның медицина талазы-биле уржуктарының айтырыгларынга хамаарыштыр студентилерниң мурнунга — эмчилерниң болгаш силер-биле кады турар кижилерниң мурнунга тайылбыр [illegible] чүве чугаалаар;

5. Ядролуг дайынны болдурбас дээш эмчилерниң [illegible] бажыңнарынга [illegible] бээр талазы-биле бодунуң салдарыңарны болгаш [illegible] ажыглаар.

Парлалга бээр документиниң парлалга конференциязынга таржыкан. [illegible] кижи [illegible] кыжаныышкынның ядролуг дайынның халаптыг уржуктарын ол документиде айыткан. Ядролуг дайын кыптыкан таварылгада 200 миллион ажыг эр, херээжен кижилер, бичии уруглар дораан кырлыр апаарын, 60 миллион ажыг кижилерниң балыгланырын демдеглээн. Радиацияга хорааннаан болгаш өрттенген кижилерге эргежок чугула эмнелге дуламчызын көргүзеринге медицинаның курлавырлары четпестер болур. Аъш-чемниң болгаш ижер сугнуң курлавырлары хораанныр, транспорттуң болгаш харылзааның [illegible] тынган болур. Радиоактивтиг [illegible] кижилерге болгаш долгандыр турар чүүлдерге өлүмнүг хораны чедирер.

Ядролуг дайын чокта безин боо-чепсекти эндере бүдүрериниге кедергей хөй курлавырларны чарыгдап турарын конференцияның киржикчилери демдеглээн. Ол [illegible] кижилерниң социал, медицина, экономика талазы-биле херегцелдери чедир хандыртынмаан болуп турар.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселди чорудуп турар эмчилерниң янзы-бүрү национал каттыжышкыннарының [illegible] рар сорулга-биле делегей организациязын тургузарын конференцияның [illegible] саналдаан. Аарыгларга удур демисежип, аарыг кижилерге дузаламны [illegible] ның камгалаар хүлээлгелиг эмчилер ядролуг дайынны болдурбазынга онза дээштиг рольду ойнап болурун документиде айыткан. Ядролуг дайынның медицина талазы-биле уржуктарының дугайында тускай билиглиг эмчилер национал кызыгаарлардан хамаарылга чокка өске чурттарның эмчилери-биле кады ажылдажып, делегейниң калбак хөй ниитизинге информацияны кылып болур.

Дайын дээрге, кижиниң бойдус бүдүжүнүн чайлаш чок түңнели эвес-тир деп, конференцияның [illegible] [illegible] чугаалаан [illegible] тайбың аргазы-биле шиитпирлеп болур.

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫГ

ДЕЛИ. (СЭТА). Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президентизи Ромеш Чандраның парлалга конференциязы Ниниде [illegible] болган. Пакистанны чепсеглээринче болгаш делегейге дуу-[illegible] чорукту улам-на чидиглендирерин [illegible] угланган америк [illegible] кыжанышкынын [illegible] күштерниң демиселин идепкейжидер сорулгаларга ол парлалга конференциязының турга[illegible] жаанмышкын кылдыр хөй чурттарда санап көргенин Р. Чандра медеглээн. Р. Рейганның администрациязының ол шиитпирин Индияның чону болдуннуң чуртунуң айыыл чок чоруунга [illegible] санап турар.

Пакистанның президентизи Зия-уль-Хактың ёзу-чурумунга америк боо-чепсекти [illegible] берип этелээр дугайында Ак бажыңның шиитпирин Азияга тайбың [illegible] херүнге удур бүгү чурттарның [illegible] рерниң эргежок чугулазын Р. Чандра айыткан.

Пакистанны АКШ-тың тепкииже болдуруп, ону чепсеглеп, Перс [illegible] Инди океанның районунга америк [illegible] мөөңнээн үеде дайын белеткелдеринге удур бүгү чурттарның [illegible].

Пакистанга үр үениң дургузунда шериг дузаламчызын берип турар кылат гегемонистер-биле америк империализмниң [illegible] ынчаш кыжанышкын болуп турар.

Империалистиг албадаашкынга удур, Азияга тайбың дээш демиселди чорудуп турар Индияның [illegible] Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлели бүрүн деткип турар.

ХОЛГААРЛААШКЫНГА УДУР

КАРАКАС. (СЭТА). Төп Американың болгаш Кариб бассейнниң чурттарынга хамаарыштыр Вашингтонуң чорудуп турары холгаарлаашкынның база кыжаныышкынның [illegible] Венесуэланың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Хесус Фариа болгаш ВКП ТК-ның Политбюро кежигүннери Радамес Ларрасабаль, Педро Ортега Диас олар илергейлээн.

Каттышкан Штаттар Төп Америкага болгаш Кариб бассейнинге кошкаан турумун катап чедип алыр, улустарның национал байлактарын молчуур дээш делегейниң бо районунга дуу-[illegible] чорукту чидиглендирериниң айыылдыг политиказын чорудуп турарын Венесуэланың Компартиязының удуртукчулары парлалга конференциязынга айыткан.

Социалистиг Кубага удур америк империализмниң [illegible] болгаш «совет кыжаныышкыны» дугайында хоозун америк [illegible] ол парлалга конференциязынга шыңгыы буруу шапкан. Совет Эвилели эвес, а Американың Каттышкан Штаттары боттарының шериг баазаларын Панамада болгаш Латин Американың өске-даа чурттарында тургускан болуп турар. Эрткен чылдың эгезинден бээр 17 муң хире кижиниң өлүргени Сальвадорнуң херээ хунтазынга АКШ шериг дузаламчызын берип турар.

Сальвадорнуң [illegible] Куба [illegible] Венесуэланың Компартиязының удуртукчулары Вашингтоннуң [illegible].

ЧӨҢГЭЭЛЕР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль болгаш Мурнуу Ливанда барын үзелдиг чарылдырыкчы күштер чурттуң мурнуу чүгүнге чепсектиг өңчүк-чөңгээлерин улам калбартып турар. [illegible] Ливанның улуг девискээрин олар-[illegible] ле үш хүннериң дургузунда улаштыр боолап келген. Израиль [illegible] ларынга деткидип алгаш, Тир округта Маждаль Зун суурже шуруп кирген болгаш мында чурттакчыларның үш бажыңнарын буза тепкен. Израильдиң шериг самолеттары Мурнуу Ливанның бүгү девискээринге [illegible] уржуушкуннарны база үргүлчү кылып турар.

Ливанның найысылалы Бейрут хоорайның чөөн талакы кезээнде байдал база дыка чидиг. «Ливан [illegible]» деп барыын үзелдиг организацияның кежигүннери аңаа [illegible] дуп үндүрген. Боолажыышкын үезинде минометтарны болгаш [illegible] ының өске районнарынга база [illegible].

Ливанның мурнуу чүгүнге Израиль [illegible] халдаашкыннары Палестинаның араб чонунга удур ажык демиселди эгелээринче Израильдиң парламентизиниң ыйтырыы биле дорт холбаалыг болуп турар деп, Палестинаның хостаарының улусчу фронтузунуң Политбюро кежигүнү Бассам Абу Шариф чугаалаан. Ливанның девискээринде делип чеде берген палестиннерниң лагерьлеринге күштүг со-[illegible] ры Израильдиң генералдары Эйтан болгаш Зиппори олар ооңта чаа ажыы-биле медеглээн. «[illegible]» мурнуу чүгүнге агрессияны улам калбартырын Израиль планнап турар.

КЫДАТТА АЖЫЛ ЧОКТАР

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың чонунуң, ылангыя аныяктарның [illegible] ажыл чок [illegible] жибаоь солунуң медээзин ёзугаар алырга, эрткен чылын хөй муң аныяктар Пекинге ажыл тыппаан. Ортумак школаларын болгаш ортумак өөредилге черлерин бо чылын [illegible] муң [illegible] база ажыл чок болур. [illegible] Кыдаттың чүгле хоорайларында безин 26 миллион кижи ажыл чок болуп турар.

Хоорайлардан кодээже күш-биле чоруткан аныяктарның [illegible] саны улам көвүдээн. Ажыл чок чорукту ээвжедириниң кандыг-даа программазын Кыдаттың эрге-чагыргалары [illegible] тудуунуң болгаш үлетпүр бүдүрүлгезин кызырарын эрге-чагыргалар бодап турар. Аъш-[illegible] херек-[illegible] лелдин бараанпарын Кыдатта карточка системазы-биле садыглап турар.

Чурттаар бажыңнарының чедишпезинден тургустунган берге байдалдарны [illegible] эрге-чагыргаларының [illegible] удурланыышкының [illegible] чыскаалга удур полицияның улуг күжүн октаан. «Чурум камгалакчылары» [illegible] ээн турар бажыңнарны ээлепкен он-он ог-бүлелерни ооргаан үнзүр сывырары-биле карак чажы төгүлдүрер газты, дубинкаларны ажыглаан. Эрге-чагыргаларының планнап турары ёзугаар ол бажыңнарны бузар, ооң орнунга гараждар тудар.

[illegible] Нейменгенде безин 18 муң кижиге чурттаар бажың [illegible].

ЧУРУКТА: бажың чоктарны таразы сывырып [illegible].

ЮПИ СЭТА-ның телефотозу.

БУЯННЫГ ЭГЕЛЭЭШКИН

Элегес суур. Ол хүн ажылдың шагы дооступкан соонда Тока аттыг совхозтуң Культура бажыңынга [illegible] ажылчыннар, специалистер, [illegible]. Ындыг болбас аргазы чок. [illegible] Мунзуктарның тайбың камгалалының хөреңгизинге турескааткан өг-бүле концертти болурунуң дугайын баш бурунгаар чарлап дыңнаткан турган.

Улус депутаттарының Элегес кожуун Совединиң күскомунуң даргазы П. Л. Ооп [illegible] ажыткаш, Тайбың камгалалының республика [illegible] даргазы тээгү эртемнерниң кандидаты О. А. Толгар-оолга сөс берген.

— Бистер, совет кижилер, тайбынның камгалаарының херээн, [illegible] хосталгазы болгаш хамааржыпас чоруу, социал депшилгези [illegible] материалдыг деткимче көргүзерин боттарывыстың интернационалчы [illegible] санап, делегейниң бүгү-ле депшилгеле [illegible] тайбың. [illegible] ажылдарының [illegible] херээнге быдыр комуну, Коммунистиг партиявытың болгаш Совет чазаавытың [illegible] политиказын сеткилдиң ханызындан чөпшээп [illegible] деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

Чаа дайынны болдурбас дээш, тайбың дээш демиселчилерге деткимче кылдыр Тайбың фондузунга акша-хөреңги [illegible] бистиң чуртувустуң чогаалчылары, чурукчулары, артистери болгаш чо[illegible] өске-даа төлээленчилери идепкейлиг киржип турарын. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс Мунзук, Максим Мунзук олар база ол буянныг херекке боттарының улуг-хуузун [illegible] ужуражылгаларын эртирип концерттер көргүзеринден [illegible] акша-хөреңгини Тайбың фондузунга бээр деп эге[illegible] О. А. Толгар-оол дыңнаткан.

М. Мунзук сөс алгаш, бодунуң болгаш өг-бүлезиниң чогаадыкчы ажыл-херектерин, моон соңгааргы пландарын [illegible]. «Дерсу Узала» деп уран-чечен фильмниң делегейде ат-сурагтыг япон кинорежиссер Акира Куросаваның канчаар тургузупканының дугайында [illegible]. «Ийи үе — чаңгыс салым-чол» деп Мунзуктарның өг-бүлезиниң дугайында документалдыг [illegible] ол чалаан. Ол ийи фильмни чыылганнар адыш час[illegible].

Оон соонда Максим болгаш Кара-кыс Мунзуктар «Мал[illegible]», «Агитатор», «[illegible]», «Элегелим», «Моор чычааны», «[illegible]», «Чуну-даа чугаала[illegible]», «Ак-шуур», [illegible], «Чечекте», Самара» деп ырларны [illegible] кедургуушкуннуг, хей-аът [illegible] ырлап күүседирге, залга адыш часкаашкыннары [illegible] турган. Улуг [illegible] концертке оларның уруу — артист Галина Мунзук база киришкен.

Концертти көрүкчүлерниң [illegible] бистиң улузувустуң тайбыңның идеалдарынга бердингениниң, ол дээш бүгү чүвени кылырынга белениниң база бир [illegible].

Улус депутаттарының Таңды район Совединиң күскомунуң даргазы Т. С. Тылюш [illegible] олурушкаш, Мунзуктарның буянныг [illegible] дугзунуң турарын илергейлеп, уран чүүл ажылдакчыларының тайбың херээнге бараан болуп район девискээринге болгаш мыңдыг хемчеглеринге черчер Советтери идепкейлиг [illegible] кааш.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: залда көрүкчүлер болгаш Максим биле Кара-кыс Мунзуктарның оюн көргүзүүнүң үези.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ ОТЧЁДУ-БИЛЕ

Тываның малчыннарынче республиканың хөгжүм-шии театрының артистери бо хүннерде чогаадыкчы отчёдун кылып үнүпкеннер. Олар боттарының үнүүшкүнүн театрның 45 чыл оюнга турескаалып чоруурлар. Дөртен ажыт чылдарның иштинде мындаа уран чүүлдүң кайгамчык мастерлери өзүп үнген. Оларның аразында кинога Дерсу Узаланың овур-хевирин тургузукан РСФСР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук база бар.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТКЕН

«СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп девиз-биле Тес-Хемниң [illegible] тывылыгдыр уран чүүл көрүлдези болуп эрткен. Аңаа алды школадан 180 ажыг башкы киришкен, [illegible]-биле көрүлдениң деңнели бедик болганын жюри комиссиязы демдеглээн. Бирги черни Чыргаланды ортумак школазы, ийигизин — Самагалдай ортумак, үшкүзүн — Шуурмак сес чылдыг школазы алган. Самагалдай ортумак школазының дөрт үннүг акапелла нити ыры [illegible] башкызы Ирина Опдар), Чыргаланды школазының «Торээн чуртум коммунизмче базып олур» деп ком[illegible], [illegible] тандылары эки деп демдеглеттинген. Чооду Анна, Комбу Клара, Куулар-Сиирин Алдын-кыс, Григорий Намзырай дээш өске-даа башкыларның көрүлдеге киржилгези эң идепкейлиг болган.

А. КОМБУ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КАМГАЛААР, ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

СЭКП-ның XXVI съездизиниң хүлээп алганы «1980—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» долгандыр турар бойдус чүүлдериниң камгалаарының талазы-биле тускай айтыышкыннар барын билир болгай бис.

Эртем-техниктиг депшилгениң ханылааның болгаш чаа-чаа черлерни ажыглалга кирип, кижиниң бойдуска салдары улгадып турар амгы үеде бойдус камгалалының айтырыы эң чугула чүүлдериниң бирээзи боор турар.

Бир эвес чүгле дириг амытаннарны алыр болза, дөртен ажыг хевирлер шуут чидип, уштуккаттынарынга чедип турар. А оларны камгалаарының талазы-биле хемчеглерни бистиң чуртта калбаа-биле ап чорудуп турар. Оларның бир хевири дириг амытаннарның турумчуп, өзүп-көвүдеп турар девискээрлерин шыңгыы камгалалга алыр черлерни — заповедниктерни болгаш заказниктерни тургузары болур. Бистиң чуртта Совет эргечагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш, ындыг камгалалдыг черлерни муң-муң-биле тургускан болгаш тургузарын үргүлчүлеп-даа турар.

Бистиң Тыва АССР-ниң талазы-биле 1981—1985 чылдарда көрдүнген перспективтиг планда камгалалдыг черлер — заповедниктерни тургузарын үргүлчүлээрин база айыткан. Ол бистиң республиканың бойдус байлаан камгалаарынга, экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга улуг ужур-дузалыг хемчег болур.

Бисте камгалалга алыр ужурлуг черлер болгаш дириг [illegible]. Азастың камгалалдыг девискээрин бо беш чылда 280 муң гектарга чедир калбартыр болгаш ону ёзулуг заповедник болдурары планнаттынган. Оон аңгызында оңгу беш чылдың дургузунда беш аңгы девискээрлерге камгалалдыг черлерни организастап тургузар дээн. Оларның нийти шөлү чүс муң гектар ажыг болур.

Камгалалдыг черлерниң тургузарының кол-ла сорулгазы дириг амытаннар — аң-меңнерниң баш санын өстүрери, а ындыг болганда оларның өске девискээрлерге нептерей, көвүдээрин чедип алыры болур. Дириг амытаннарның баш саны өзүп көвүдээринге таарымчалыг байдалдарны чорудары-биле фенологиялыг шинчилелхайгааралдарны база калбартыр апаар. Ол дээрге, камга[illegible] кажан чаап [illegible] эриирин, от-сигенниң кайы үеде үнүп турарын, кажан кадып, быжарын эртем ёзузу-биле шиңчилээри-дир.

Бир эвес агаар-бойдустуң байлаа аң-меңнерге, куштарга-даа дыка берге — улуг хар чаггаш, чайыктаашкынныг хатчаас, кандаашкын болган таварылгада оларны немелде чемнер — белеткээн сиген-ширбик, дус аймаа-биле хандырар, оларны баш удур белеткээр ажылдарны организастаар апаар.

Тываның девискээринге кам[illegible] арга-биле тургузары чугула деп санап турар. Чүге дээрге, камгалалга алган черлерниң чүгле дириг амытаннары эвес, оон үнүштери, суг-хөөлбектери, чурумалдыг бойдус байлактары кичээңгейге алдынып, хайгааралга кирер ужурлуг.

Ындыг хөй хевирлиг камгалалдыг черлерни 1985 чылга чедир тус-тузунда 5 черге, кайызы-даа 20 муң гектар девискээрлиг кылдыр тургузар. Ын[illegible] Өвүр, Эрзин, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарга тургузар.

Ажыы-биле чугаалаарга, камгалалдыг черлерни органи[illegible] дээрге, ажыл-херектиң чүгле эгези-дир. Бир эвес хөй-нийттиниң, ук черниң чонунуң, бой[illegible] болгаш активчилериниң дузазы чок болур болза, ажылдың түңнели чер албас, салган сорулга чедип алдынмас болгай. Ынчангаш хамыктың мурнунда хөй-нийттиниң деткимчези эң кол чүүл боор турар. Маңаа [illegible] кайы-хамаан чокка, кара тура[illegible] хууда ажыын хараар кижилер-браконьерлер-биле демиселди [illegible] чер[illegible] чер-черде штаттыг [illegible] — егерьлер. Оларның каш-ла санныг эки туралдузалакчылары 20 ажыг муң гектар делгем девискээрге четчир хайгааралды кылып шыдазы билдингир-дир.

Үстүнде байдалдардан алгаш көөрге, камгалалдыг черлерге чогуур хайгааралды бот[illegible] районнарның, совхозтарның партия, совет [illegible] органнарының күрүнеге ужур-дузалыг бо чугула хемчеглерже чогуур [illegible], оларны боттандырарынга чонну калбаа-биле хаара тударынга идиг кылыры чугула боор турар-дыр. Камгалалдыг черлерни хайгаараарынга комсомолчуларның, школачыларның отрядтары, ногаан патрульдар кежигүннери, бойдустуң аныяк өнүүктери улуг дузаны чедиирип болурун чурттуң өске областарының дуржулгазы бадыткап турар.

«Камгалалдыг девискээрлерниң болгаш национал парктарның эртемге үндезилеттинген четкилерин тургузарын уламчылаар болгаш оларның базаларынга бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарының талазы-биле сүмелерни ажылдап кылыр... Черлик дириг амытаннарның санын балансылаштыр көвүдедир болгаш чайгаар бүткен сугларга база хөөлбектерге балыктарның үнелиг хевирлерин өстүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырар» дугайында Кол уг[illegible] айыткан. Моон алгаш көөрге, бойдус чүүлдерин камгалаары — он бирги беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи деп чүве билдингирдир. Чогумчаа ынчангаш бойдус камгалалы — бүгү улус[illegible] курүне ужур-дузалыг херээ боор турар.

А. САНЧАТ,

республиканың аңныыртывыш эргелелиниң охотоведи.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ХӨНДЕРГЕЙЖЕ КӨРНҮР

Бистер аңаа чанчыгып калган бис. А өске черлерден келгени аалчылар, ылангыя чайын Өвүрнүң районнуг аржааняларынга баар дээн чорумалдар, Хөндергей хемниң унун орү чоктап ора дыка-ла магадаарлар. Ынчанмастың аргазы чок. Хөндергей дээрге, Тываның эң-не каас-чараш бойдустуг черлерниң бирээзи болгай. Оон арга-арыы чадан ыяштардан эгелээш, [illegible] чойганга чедир, эм-таң шынарлыг кат-чимистер-биле байлак. Оон девискээринде каңдыг аң-меңни, балык-байлаа чок дээр! Ынчалза-даа сөөлгү чыл[illegible] Хөндергей унунуң овурхевири өскерлип, «адыызырап» турар апарганын аңаа чораан кижилер эскерип болур апарган.

Херектиң ужуру чүдел? Күрүне планын ёзугаар чазаглыг орук кылып турары бистиң черниң чонунга дыка өөрүнчүг. Ынчалза-даа орук-ла [illegible] төлевилел хамаан чокка аргаыяшты кайы-хамаан чокка үрегдеп, ажык чок черге хөй девискээрниң от-сиген, катчимизин сыспа бастырып каапкан болгулаар. Эргежок таварылгада кестинген ол ыяштарны оон уштуп, ажыглаар безин арга чок. Оларны алыр дизе, база ол хире девискээрниң үрегдээр апаар. Мен бодаарымга ол дээрге, чүгле пландаалга дээш-ле кургуне эргежымын барымдаалавас, оон байлаан хумагалавас чоруктур.

Оон ынай орук ажылчыннары чайгы үеде эң-не чараш черлерге майгын тип алгаш, оон [illegible] демир-дес, бензин-маслону оваалаандыр, хөөлбектендир төп кааптурарлар. Ол хамаан чок күс дужуп кээрге, кутулуг тракторларны мунупкаш, чооккавыда кат-чимистиг черни саза бастырып, тооруктуг пөштерни ужур үстүрүп каапкан болгулаар. Олар арга-ыяштың аң-меңнерин база узуткап турган таварылгаларны ол черниң чону чежеги-даа көрген.

Хөндергейниң бойдузунга хайгааралды тургуспас болза, ол девискээр чонунуң чөөн оруу боол, машина-балгаттыг кижилер хостуг чедип турар апарган ужурундан, моон соңгаар оон-даа артык когаралга таваржып болур.

Чөөн-Хемчик районнуң Ийме, Ак-Даш, Хайыракан, Теве-Хая, Алдан-Маадыр чурттуг малчыннары, фермалары ол черниң от-сигенин ажыглап, мал чайлаглалдары-биле кожуп кээр болгай. Оларның аразында тайга-сыынның аң-меңни, кат-чимизин төтчеглээр, өрт айыылы үндүрер кижилер база бар боор турар.

Өвүр черге улуг энергияны кедгенинге бистер улуу-биле өөрүп четтирип турар бис. Ын[illegible] демир [illegible] ааалгаштар болгаш дериг-херекселдер чедирер дээш автомобиль чоруур оруктарны электри шугумнарынче шын эвес кылгылаан черлер дыка хөй. Шугумнуң бодун тургузарда ыяш-дажын чогуур девискээрге арыглап, аштаары чөп болбайнаан. А автомобиль, трактор оруктары шын эвес кылдынып, дыка делгем девискээрлерниң ыяштарын, от-сигенин үрегдээн.

Өвүрде № 6 КМК-ның Чадаана ыяш ажыл-агыйының, ол ийи районнарның янзы-бүрү организацияларының ыяш белеткээри-биле чөпшээрелдиг черлери база-ла Хөндергей унунда Мөңгүн-Тайганың ажыл-агыйлары, янзы-бүрү албан-организациялары база-ла оон ыяш кезип алыр. Бо бүгү коллективтер боттарының чөпшээрелдиг черлеринден ангыда орук кылым, белен черлерден ыяш кезери көвүдээн. Оон ангыда районнарның, а ол ышкаш Чадааннның-даа хуудa чонунуң оттулар ыяш, тудут кылыр дээш баар чери база-ла Хөндергей унунуң арга-ыяштыг черлери боор турар. Чадааннның хөй-хөй организациялары олуртур ыяштарны база оон барып алыр апарган.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район болгаш Хөндергей кодээ Советтери бо черниң бойдус байлаан чөп ажыглаарының айтырыын көөр үези келген дээш долу бадыткал-биле чугаалап болур. Чүге дээрге, бойдустуң байлаан чөп ажыглаар, оларны камгалаар дугайын Кол угла[illegible].

М. МАДОН.

Өвүр район.

Частың айы — марттың ортан үези. Тайга-сыынның мээстеринде хар эрип, ыяштарның будуктары, от-сиген хүйнүң херелдеринден дарлып эгелээн. Часкы хүнге чазылган аңайхаак бүүр-бүлзаның (чурукта) эмданнанып чиир чеми апаар.

В. ВОНОГАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БОЙДУС — ЧОННУҢ БАЙЛАА

Бистиң өңнүктеривисте

Куба революциязы тиилээн соонда Кубаның Эртемнер ака[illegible] ёзугаар чурттуң бойдус курлавырларының байдалын шинчилеп көрген болгаш ол курлавырларның дыка эвээжээнин демдеглээн. Испан колонизаторлар болгаш оларны солаан америк империалистер Кубаның бойдус байлактарын дөрт чүс бежен ажыг чылдарның дургузунда үптеп, төтчеглекчи ёзу-биле ажыглап келген.

Куба ортулук шаанда ыяш, арга-арыг талазы-биле кедер[illegible] турган. Колонизаторлар-биле кады ортулукка чедип келген хүрээ ламазы Бартоломе де лас Касас XVI чүс чылдың эгезинде мынча деп бижээн: «Кайгамчык чараш ыяш үнүштерниң хөлегезиниң адаа-биле бо ортулуктуң бир ужундан өске ужуруга чедип болур-дур». Кубага революция тиилегиже чедир ыяш үнүштерниң чүгле 8 хуузу арткан. Ол дээрге — испан болгаш америк эжелекчилерниң Кубаның ыяш байлаан кам-аайыра чок төтчеглеп кел[illegible]. Ортулуктуң эң үнелиг ыяштарын колонизаторлар кезип каапкан, а ооң түңнелинде хаттаң үнүшдүжүттүг хөрзүннүң камгалалы узуткаттынган турган.

Хемнер бажында ыяштарны кезип каапкан уржуунда оларның суглары эвээжээн болгаш Кубаның кижи ижер арыг сугларының курлавыры дыка кызырылган. Ол хемнер үлетпүр бору-биле хирлеңген, үнүш-дүжүттүг хөрзүн улам-на кужурланып эгелээн болгай. Бойдустуң биологтуг деңнежилгезин шак мынчаар үрээн түңнелинде оон чайгаар халаптыг болуушкуннары удаадараа болгулап келген. Ол чорук кодээ ажыл-агыйга улуг когаралды чедирген. Ынчангаш Кубаның улусчу эрге-чагыргалары чурттуң ыяш байлаан катап тургузарының, бойдус камгалалын күштелдиреринин дүрген база дээштиг хемчеглерин боттандырар ужурга таварышкан.

Америк империализмниң мөлчүлгезинден болгаш тер[illegible] Куба улус бодунуң чуртунуң бойдус байлаан катап тургузарының болгаш камгалаарының херээн холунга алган. Чүгле 1960—1965 чылдарның дургузунда безин ортулукка 300 миллион ажыг хадыны, пөштү, кызыл болгаш кара бүрүлүг ыяштарны тарып олуртукан. Ыяш тарылгазы ооң соонда чыл бүрүде улам калбарган. Гидротехникатыг тудуг ажылдарының түңнелинде Кубага суг шыгжамыры сөөлгү он беш чылдарда 75 катап көвүдээн болгаш арыг суг шыгжамыры 4 миллиард кубометр четкен.

Кубаның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның ап чорутукан бо бүгү хемчеглериниң ачызында ортулуктуң бойдус байлаа дүргени-биле катап тургустунган болгаш улам-на көвүдеп турар. Бойдус курлавыларын камгалаар болгаш боттуг ажыглаар дугайында хоойлуну улусчу эрге-чагырганың Национал ассамблеязы эрткен чылдың декабрьда хү[illegible] бойдус байлаан чоннуң эрге-ажыынга камналгалыг ёзу-биле бүрүн бараан болдурарынче угланган.

Геологтуг шинчилелдерни чорудуп, бойдус байлактарын черден казып, тудугларны кылган соонда хөрзүннү бүрүнү-биле катап тургузарын ол хоойлу бүгү министерстволарга, ведомстволарга болгаш тудуг организацияларынга хүлээндирип турар. Ижер арыг сугларны камгалаарын хоойлунуң тускай бөлүүнде айыткан. Ижер арыг суглуг хөөлбектерни, хемнерни хирлендиррип болгу дег ажылдарны кылырын ол хоойлу хоругдап турар. Хөөлбектер болгаш хемнер эриктеринде ыяштарны кезерин база соксаткан. Ортулуктуң агаарын, далай болгаш туристиг курлавырларын камгалаарын хоойлуда онзалап айыткан.

В. ФЕСЕНКО.

(СЭТА-ның корр.)

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкинче чыскаалыңар. 9.05 «Правда» Культура ордузунуң баянистер оркестриниң концерти. Горькийден дамчыдылга. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта» Музыкалыг программа. 12.30 «Кодээден дамчыдылга». 13.00 —«Музыкалыг киоск». 14.00— «Экранда кинокомедия». «Моссельпромдан келген папирос хавы». Уран-чечен фильм. 15.30 — «Кино аян-чоруктар клуву». 16.30 — «Москоу ньюс» солуннуң шаңналы дээш гимнастикага делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 17.00 — «Эния, цирк!» Телефильм. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Доозулбаан кежээки чем». 1-ги болгаш 2-ги сериялары. Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи К. Шульженконуң концерти. 22.50—23.00 — «Москоу ньюс» солуннуң шаңналы дээш делегей маргылдаазы. Төнчүзүнде — Медээлер.

Республиканың аразынга ке[illegible] Мозамбик Улус Республиканың ырының болгаш танцының национал ансамблиниң концерти. 17.05 — «Аныяктарның адрестери». 18.05 — «Съездиниң делегаттарынга сөс». Москваның чогаа[illegible] организациязының баш[illegible] черниң бирги секретары филология эртемнериниң доктору Ф. Ф. Кузнецовтуң чугаазы.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.00 — «Беш чыл болгаш коллектив». Үлетпүрас инженерлерниң ажылының ажыктыының дугайында. 19.30 — «Хүлүмзүрүг дээш миллион». Автору — А. Софронов. Күрүнениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хүлүмзүрүг дээш миллион» деп фильм-шииниң уланчызы. 22.15 — Футбол тайылбыры. 22.45 — Хоккейге эш хуузунуң ужуражышкыны. ЧССР биле Швецияның шилиндек командаларының оюну. 2-ги болгаш 3-кү кезектери. Прагадан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.35— «Бодра смена» (Болгария) деп уруглардың нийти [illegible] концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Чарлалдар. 19.05— «Дең эргелиглерниң эвилелі» Телефильм. 19.35—20.45— «Танцыларны чогаадыры». Документалдыг телефильм.

МАРТ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.30 — Медээлер. 14.50 — «Болгарияның эргий». Кинопрограмма. 15.25 — «Чаш назынымдан». Л. Кассиль. «Кондуит болгаш Швамбрания». 16.20 — ССРЭ-биле Мозамбик Улус

АГААР

Бөгүн республика девискээринге шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-чөөн улуг хаттың кужу секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы казыыр 3-тен кадар 2 болур.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас, агаарның температуразы 0—2 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сээң оглуң болгаш черим» (2 сериялыг) 10.00, «Артык кадайы» (2 сериялыг) 13.30, 16.20, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, «Хлеб, алдын, наган» 11.50, «Генерал Шубниковтуң корпузу» 16.30, 18.40, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыңды 11.00, «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шокар рейс» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Руслан болгаш Людмила» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, «Хлеб, алдын, наган» 11.50, 16.30, 18.20, «Артык кадайы» 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Генерал Шубниковтуң корпузу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, [illegible] секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-21-47, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, [illegible] 2-30-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чакыг № 459

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00340

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 76 (11574) | 1981 чылдың март 31, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

КАДЫ ЧОРУДАР ШИНЧИЛЕЛДЕР ПРОГРАММАЗЫ ДООЗУЛГАН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют—6»—«Союз Т-4»—«Союз-39» орбита комплекизинге кады чорудар совет-моол шинчилелдерин каттышкан экипаж дооскан. Эртем шенелделериниң программазын ёзугаар космонавтылар сөөлгү түннел ажылдарны кылган болгаш чоруткан шинчилелдерниң материалдарын черге экпээри-биле белеткээн.

Владимир Джанибеков болгаш Жугдэрдэмидийн Гуррагча олар Моол Арат Республиканың сонгу-барыын болгаш төп кезээниң девискээрин хайгаарап, чурукка тырттырган. Республиканың геология объектилерин өөренип көөр, мал одарларын болгаш казар байлактыг районнарны тывар сорулга-биле ол шинчилелдерни чоруткан. Герман Демократтыг Республиканың специалистерниң даасканын ёзугаар бойдус курлавырларын шинчилээр сорулга-биле ГДР-ниң болгаш Балтий далайның чамдык районнарын хайгаарап көөру болгаш чурукка тырттырары база планнаттынган турган.

Каттышкан экипаж «Союз-39» корабльдиң шимчедикчи установкаларын болгаш өске-даа херекселдерни хынап көрген болгаш ону орбитадан бадырарынга белеткээн. Орбита комплекизинге кады чорудар ажылдарны доосканы дугайында космонавтылар ужудуушкун башкарар төпке дыңнаткан.

Космонавтылар Владимир Ковалёноктуң, Виктор Савиныхтың, Владимир Джанибековтуң, Жугдэрдэмидийн Гуррагчаның кадыкшыл байдалы экии.

1977 чылдың сентябрь 29-та орбитаже салып үндүрген «Салют-6» деп эртем станциязы үш чартык чылдарның дургузунда чер чоогунуң космос делгеминде ажылдап чоруп турар. Бо эртен үениң дургузунда станция Черни 20.140 катап долгаанган.

«Салют-6» станциязының болгаш «Союз Т-4» база «Союз-39» корабльдериниң борт системалары тогумчалыг ажылдап турар.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН—АМЫДЫРАЛГА!

Мурнакчыга сөс

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Эрткен чылдың кыжы биеке, «Өөк» совхозтуң малчыннарынга, берге болган. Малдың иштики күш-деңгели баксырап, чамдык коданнар хорамчалыг-даа болгулаан. Оон түңнелинде совхоз малдан төл алырының болгаш дүк кыргыырының ...

... дап турарларының аразында хөй чылдарда малчынап келген байлак арга-дуржулгалыг хоочуннар-даа, ук ажылга чаа-ла ижигип чоруур комсомолчу аныяктар-даа бар. Сөөлгү чылдарда аныяк оолдар, кыстар школа доозкаш, төрээн черинге, совхозунга малчынап артып каап, бистиң ажыл-херээвисти салгап, уламчылап турары өөрүнчүг. Совхозтуң удуртулгазы малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидериниң айтырыгларын база кедээге социал, культура айтырыгларын бол- ...

... немелде төлевирни чыл төнчүзүнде черле алыр. Бис эрткен чылдың түңнели-биле муң ажыг рубльдиң немелде төлевирни алган бис.

Бистиң амыдыралывыста, ажыл-иживисте бүгү-ле чүве эки дивейн-дир мен. Төптен ыракта чурттап турар улустуң удаа-дараа сүүр кирип, садыглап ап турар харыы чок болгай. Ылаңгыя хөй оолдап турда, ол канчап-даа болдунмас. Ынчангаш малчыннарның садыг хандырылгазын экижидериниче кичээңгейни күштелдирери — чугула айтырыглар- ...

[...]

... дип болуруунуң аргалары бар мыкаш-тыр. Ол дээш чүткүлдүг ажылдаар сорулгалыг мен.

Бистиң «Өөк» совхозтуң төп салбырында Чаңгыс-Аас (Чанваш) деп адаар чаңгыс хойжу бригада бар. Мында 18 муң ажыг хой 33 коданда тургустунган. Хой ажылында ажыл- ...

... эдилээр хуусаазы эрте бээрге, үндүр бижип каап тар.

Бистиң амыдыралывыстың материалдыг байдалы база багай эвес. Айда 150—160 рубльди кижи бүрүзү ажылдап ап турар. А пландан ажыр хөй дүк кыргаан, хөй мал төлү камгалап, өстүрген малчыннар ...

... ажылы—шалыпчы фронт». бистер, хойжулар, кезээде оон мурнуку одуруунда бис.

Ш. ООРЖАК.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунуң хойжузу, Аржаан кодээ Совединиң депутады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин эдилекчизи.

АПРЕЛЬ 18 · ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

Пролетариаттың башкызы болгаш баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чылынга тураскааткан коммунистиг субботникти апрель 18-те эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин бии-хемчилер иши-биле деткээн. Субботник эрттирериниң штавын 12 кижи составтыг тургузуп, СЭКП райкомунуң секретары В. И. Габитовту ооң начальниинге томуйлаан.

Районда ниитизи-биле субботник хүнүнде 6770 кижи ажылче үнер. Олардан 3100 ...

... бараан фермалары болгаш өске-даа мыйыстыг бода мал, шээр мал турлагларының ажылдакчылары кажаалар болгаш кодан девискээрин арыглап аштаарлар. Ылаңгыя ол хүн 4800 дөрбелчин метр кажааның көржээнин хоорар.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниң коллективтери ол хүн 10600 рубльдиң, а тудуг организациялары 15 муң рубльдиң янзы-бүрү ажылдарын кылыр. Ылаңгыя тудуг мажыы 190 кубометрни, дилиг материалдарын 110 кубометрни белеткээр. Туранның үлетпүр комбинадының мебель цегиниң ...

[...]

С. БАЯНМАА.

950 РУБЛЬДИ ШИЛЧИДЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти бо чылдың апрель 18-те эрттирер дугайында Москва хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин республиканың бүдүрүлгелери, күш-ажылчы коллективтери-биле бир демей, Кызылдың столовайлар болгаш ресторааннар трезиниң ажылдакчылары деткип, «кызыл суббота» хүнүнде кылыр ажылдарны тодараткаш, ол хүн эң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын шиитпирлээннер.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде шупту 680 кижи ажылче үнер. Оларның 420-зи ол хүн бистарының ажылдаар черлеринге ажылдааш, хоорайның чурттакчыларынга, аалчыларынга төлептиг бараан болурлар. Оон-биле кады тресттиң ажылдакчыларының чамдыктары ол хүн төрээн хоорайның чаагайжыдылгазынга киржип, оон кудумчуларын, скверлерин эштап-арыглап, хөй санныг ыяштарны тарып олуртурлар.

Кызылдың столовайлар болгаш ресторааннар трезиниң коллективи «кызыл суббота» хүнүнде ажылдаан акшазындан 950 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

В. КУУЛАР.

АЖЫЛДААР ЧЕРЛЕРИНГЕ

Эрзинде районнуң септелгетудуг участогунуң коллективи ленинчи коммунистиг субботник хүнүнде колдуунда боттарының турушталарынга ажылдаарын шиитпирлээн. Ол хүнге чедир амгы үеде тудуп турары 3 чаа бажыңнарының бирээзиниң тудуг ажылдары бүрүн дооступ, ажыглалга кирер ужурлуг. Тудугжулар, шевергечилерден ангыда коллектив кежигүннери участоктуң девискээрин чаагайжыдар. Ол ышкаш мында дужуртүнгеп манза, брус, туйбу чергелиг тудуг материалдарын эмгелей кыскаар. Кылза чогуур 400 рубльдиң чүс бежени беш чыл фондузунче шилчидер.

(Бистиң корр.).

ТОДАРГАЙ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР-БИЛЕ

(Кызыл районнуң партия активиниң хуралы)

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны Кызыл районнуң партия активиниң хуралынга чугаалашкан. Аңаа илеткелчи — СЭКП райкомунуң бирги секретары М. П. Бессмертных болгаш санал бергеннер районнуң экономиказының бир кол адыры —кодээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң чугула сорулгаларынче кол кичээңгейни угландырган.

«Мал ажылы —кодээде шалыпчы фронт» — деп партияның съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Кодээ ажыл-агыйының бо чугула адыры районнуң ажыл-агыйларының бүгү орулгазының 84 хуузун берип турар. Оңгу беш чылда районда эът, сүт, дүк бүдүрери элээн көвүдээн. Кү- ...

... чеглерни ажылдап кылган. Ынчалза-даа ол оожум шиитпирлеттинип келген.

Хаван комплекизиниң талазы-биле айтырыгны чогуур деңнелге шиитпирлээрининиң хемчеглери алдынып турарын «Көк-Тей» совхозта парторганизация секретары Е. П. Вьюн саналынга дыңнаткан. Ам мында 3100 ажыг хаван бар. Спе- ...

[...]

... дыр шилчидер талазы-биле сорулгаларны районга боттандырып чорудар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинде шиитпирлеттинмээн айтырыгларның хөйүн партия активиниң хуралының киржикчилери шугумчулекчи ёзу-биле көрген. Мал болгаш чер ажылының чамдык продуктуларын бүдүрер талазы-биле беш чылдың онаалдалары күүсеттинмээн. Ниитиниң малының продуктулуу оожум өзүп турар. Тоску беш чылга деңнээрге бүгү совхозтар тараа бүдүрүлгезиниң хемчээлин кудулаткан, «Тере-Хөл», «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар — эътти, «Кара-Хаак», «Көк-Тей» ...

[...]

... күүседир дээш районнуң партия организациязының мурнунда сорулгаларны тодараткан доктаалды хүлээп алган.

В. МААДЫР.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралынга Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң соңгукчулар чагыгларын күүседиринге организастаар талазы-биле ажылының дугайында райкүүском даргазы Ш. Д. Ооржактың илеткелин дыңнааш, соңгукчуларның чагыгларын күүседирин организастаар талазы-биле райкүүском чогуур ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Районнуң чер-чер Советтериниң ...

... дир күрүнеге эът садарының квартал планын күүсеткен.

Моон-биле чергелештир Барыын-Хемчик районнуң Советтериниң күүскомнарының соңгукчулар чагыгларын күүседирин организастаар талазы-биле ажылында шыңгыы четпестер барын Президиум хуралы демдеглээн. Советтерниң күүскомнары соңгукчулар чагыглары-биле ажылдаарда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо талазы-биле үндезилел болур доку- ...

Соңгукчулар чагыгларының талазы-биле хемчеглер бадылаан сессияларның шиитпирлерин чоңга четче таныштырбаан, чагыглар күүселдезиниң контроль карточкалары азы журналы күүскомнарда чок.

Соңгукчулар чагыгларын күүседиринде бар болуп турар бо четпестер болза, хамыктың мурнунда, Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң талазындан хоорай, суур болгаш кодээ Советтерниң күүскомнарындан, бүдүрүлгелерниң болгаш организациялар- ...

[...]

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВСАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадарның даргалааны-биле ВСАП ТК-ның пленуму болуп, аңаа делегей байдалының айтырыгларын, ол ышкаш чурттуң иштики политиктиг амыдыралының чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Бүгү делегейниң кичээңгейин хаара туткан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылынга киришкен ВСАП-тың делегациязының ажыл-чорудулгазын ТК чүүлдүг деп көргенин пленум дугайында дыңнадыгда чугаалаан. XXV партийжи съездиниң шиитпирлерин күүсеттин- ...

... лаан, ленинчи партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган чедиишкиннеринге магадаашкынын венгр коммунистер, бүгү венгр улус илергейлеп турар. XXVI съездиниң хүлээп алганы экономиктиг болгаш социал өндүр улуг программаны совет улус чедиишкиниң күүседир дээрзинге ВСАП ТК бүзүрелин илергейлээн.

Совет коммунистериниң дашкыкы политиктиг угланыышкыны социалистиг чурттарның, тайбыңга ынак бүгү улустарның эрге-ажыктарынга болгаш чүткүлдеринге дүгжүп, венгр улустуң эрге-ажыктарынга таарышып турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге кедүрүлген чугула эгелекчи саналдарга соңуургалдыг бүгү чурттарның чазактары боттуг ёзу-биле, тодаргай ажыл-херектери-биле харыылаар боор дээрзинге ВСАП ТК бүзүрелин илергейлээн.

Социалистиг дем каттыжылгазының кол күжү — ССРЭ социал дешилге, национал хамаарышпас чорук дээш, империализмге удур демисежип турар бүгү күштерниң быжыг чөленгиижи болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары база дагын көргүскен деп дыңнадыгда чугаалаан.

Бүгү-ле туруп турар политиктиг болгаш идеологтуг айтырыглар дугайты ВСАП-тың болгаш СЭКП-ниң аразында үзел-бодалдарның долу таарылгазы болуп турарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдары көргүскен. Нити принциптерге болгаш алыс сорулгаларга үндезилеттинген болгаш амыдыралдың бүгү талаларынга нептерээн венгр-совет харылзааларының хөгжүлдезинге, бистиң найыралывысты быжыглааарынга ол материалдар чаа идиген берип турар.

Информастыг дыңнадыгда демдеглээниң ёзугаар алырга, ВСАП-тың XII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары чурттуң иштики политиктиг амыдыралында кол черни ээлеп турарын ВСАП ТК айыткан. Социалистиг тургузуунуң быжыглаарының кол негелдези национал программаны амыдыралга шайгылыш чок боттандырары. Экономика болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шын шиитпирлээри болур.

ШЫЛГАРАҢГАЙ БОЛУУШКУН

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизи болуунуң хемчээлдериниң болгаш перспективаларының, ажыл-херекчизиниң болгаш чогаадыкчы байдалының талазы-биле шылгараңгай болуушкун-дур. Бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралы чугула болгаш өйү келген айтырыгларын оон ажылынга чырыткан деп, Болгария Улус Республиканың дашкыкы садыг министри Христо Христов СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харылап тура медеглээн.

Экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринге, социалистиг экономиктиг интеграцияны калбартырынга болгаш ханыладырынга хамаарыштыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кылган түңнелдери мээң сагыш-сеткилимниң аажок улуг өөрүшкүзүн хайныктырган деп, Х. Христов чугаалаан. Ол талазы-биле Болгарияның болгаш ССРЭ-ниң аразында дыка улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Бистиң кады ажылдажылгавыстың чаагылыш чок принциптери — дең эрге, кайызынга-даа ажыктыг болуру, эштежилгениң эрге-ажыктарын барымдаалаары, билчиишкин болгаш акы-дуңмалышкы дузалажылга ол че- ...

... диишкиннерниң үндезини болу берген.

Ынчанмыже бөгүн бистиң чедип алган болгаш чоргаарланып турар бүгү-ле чүүлдеривис эки болгаш хөй чүүлдерниң чүгле эгези-дир. Ол чорудулганы калбартырының чаа перспективаларын, айгы үе-чаданың негелделеринге дүгжүп ону хөгжүдериниң оруктарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге илеткелинге көргүскен. Ажыл-агыйжы механизмниң структураларын чоокшулаштырары, министерстволарның болгаш каттыжыышкыннарның аразынга дорт хары- ...

... рылзааларны улам калбартары, демнежип ажылдаар фирмаларны тургузары чергелиг ындыг айтырыглар хүн чурумунда кирип турар. Социалистиг экономиктиг кады ажылдажылганы бистерге берип турар улуг күштерни интенсификастаарынче болгаш улуу-биле ажыглаарынче ол бүгү чүүлдер угланган.

1990 чылга чедир бистиң чуртувустуң аразынга материалдыг бүдүрүлгениң талазынга специализацияның болгаш коопераастаашкынның ко[...] схемазы-биле төлевилеттинген сорулгаларны күүседир талазы-биле бистиң кады чоруду[...]

... турар ажылывыс моон-биле холбаштыр онза ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Үр хуусаалыг чаа садыг дугуржулгазында Болгарияның болгаш ССРЭ-ниң аразынга бараан-нар солчулгазын эгелээн беш чылда 29 миллиардтан 40 миллиард рубль чедир көвүделирин көргени бистиң чурттарывыстың чоокшулажыышкынының болгаш интеграциязының, улам долу болгаш алызындан демниг хөделиишкинниң бот- ...

[...]

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

ӨӨРҮШКҮЗҮ—ЧАШТАР

«Октябрь 30 чылы» совхозта даштында чаагайжыды ыяштар тарааш, хаалаларында тоолдар болгаш басниялар маадырларын чурааш, азып шимээн ясли-сад аңаа келген кижи бүрүзүнүң кичээнгейин хаара тудуптар. Ында шупту 60 хире бичии чаштар бар. Баштайгы дээрезинде аңаа чаштарны чүгле сезоннуг ажылдар үезинде хүлээп ап турган болза, ам ооң доктаамал ажылдап турар апарганы бичиилерниң ада-иелеринге улам-на таарымчалыг апарган.

Ясли-садта чаштарны ниити корум-чурумга өөредип, оларның ада-иелери-биле харылзажып, ортумак уруглар бөлүүн бичии бөлүктүң уругларынга быжыглап, оларны ясли-садтың ниити байдалдарынга чаңчыктырып турарлар.

— Чамдык уругларны маңаа экээрге, баштай таарышпас болур, ындыгларны чаңчыктырып алыр дээш, эвээш эвес үени чарыгдаар апаар-дыр бис. Бир дугаар кээп турар уруглар чаңгыс аай хүн чурумунга, хөй кижилиг коллективке ындыг-ла дүрген чаңчыкпас боор-дур. Уруглар боттарының бажыңнарынга туразаан үезинде удуп, чемнени алыр, а мында ындыг эвес-ле болгай. Ынчангаш ясли-садтың ажылдакчылары ада-иелер-биле үргүлчү сүмележип турган, бичиилерни чаңгыс аай хүн чурумунга чаңчыктырып, өөредип турар бис,— деп, ооң эргелекчизи Суваккай Ооржак чугаалап турар.

«Хадыңчыгаштың» иштилакты арыг-силииниң талазы-биле санитарлыг негелдеге дүүшкен. Ясли-сад кичээлдерге ажыглаар херекселдер болгаш янзы-бүрү ойнаарактар-биле четче хандыртынган. Уругларның хол-биле кылган ажылдарын тускай өрээлде делгээн. Оон пластилин, чочагайлардан болгаш өске-даа чүүлдерден шевергин кылган ажылдарны көрүп болур. Ортумак болгаш улуг бөлүктерниң уруглары катчыжып алгаш, солун, хөглүг концертти белеткээш, байырлалдар үезинде суурнуң чурттакчыларынга, Баян-Тала ортумак школазының эге класстарының өөреникчилеринге көргүзүп турар.

Бо күш-ажылчы коллективти ясли-садтың эргелекчизи С. Ооржак билдилиг-биле удуртуп турарын ооң ажылдакчыларының эки ажылы, чаңгыс-эптии херечилеп турар. Ол чүгле дааңган ажылынга кызымак эвес, а идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол Кызылдың башкы училищезиниң школа назыны четпээн уруглар кижизидер салбырында бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Уруглар албан чериниң ажыттынганындан эгелеп ажылдаан, дааңган ажыл-ижинге кызымак, дуржулгалыг повар Севильчап Саттың ажылы коллективте макталдыг. Ол 1960 чылда Кызылдың садыг училищезиниң кулинария салбырын дооскаш, совхозка поварлаары-биле келген. С. Сат бичии чаштарга амданныг-чаагай, хоолулуг янзы-бүрү чемнерни кылып берип турар. Ол Баян-Тала суурнуң 6 дугаар агиткварталдының даргазы хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар.

Кижизидикчи башкы Майя Монгуш «Хадыңчыгаштың» база бир хоочун ажылдакчызы. Ол кызымак ажылдыындан аңгыда ясли-садта чаа ажылдап кирген аныяк кижизидикчи башкы Галина Монгуштуң дагдыныкчызы болуп, аңаа байлак арга-дуржулгазын дамчыдып берип турар. Г. Монгуш ам эки ажылдыг башкыларның бирээзи, кодээ Совет депутады.

Бо эп-найыралдыг коллективтиң ажылдакчыларынга ажыл-иштиң өөрүшкүзү — бичии чаштар. Оларны келир үениң төлептиг хамаатылары кылдыр өстүрер, кижизидерин олар бирги сорулгазы кылдыр көрүп, кызымак ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Амыдыралдан сактыышкын

ЧЫЖЫРГАНА ТАРААНЫ

Билип кээримге-ле, аалывыстан аъттыг, чадаг улус үзүлбес. Оларның чорук-херээ аңгы-аңгы. Дус, даг-дүгү, тараа дээш өске-даа садыг аймаа кылыр чоруктуг кижилер бар. Даг-дүгүнүң дой-довураа-биле шагда өглерге суугу кылып алыр турган. Ынчап-на улус «ыш чок, чылыг, магалыг чүве» деп чугаалажырын дыңнаар мен.

Ачам холчок ажылгыр кижи. Келген аныяк өскениң тараа тарыырынга, дустаарынга, ак-довурак казарынга болгаш аңнаарынга өөредип чораан. Хову-Аксы деп черде кыштаавыс бар. Бир-ле күзүн ачамның дуңмазы Мөге-Дарган деп кижи-биле кады кыштаары-биле хонуп алган бис. Кыш дужуп, соой берген. Ачам бир-ле эртен: «Хемчик бадып чыжырганалап кел, чазын суглар бажынга чажып каар бис. Чаатыда орус өңнүүм Кочкин деп кижи бажыңның чанында ыяштар тарып алган. Канчаар тарыыр аргазын меңээ айтып берген чүве» дээн.

Чазын ачам алды чаш шеттерин эккелгеш, өг мурнунга тараан. Мал баспазын дээш оларның тус-тузунда кажаалап каан. Мөге Хемчик киргеш, таалың орту чыжыргана эккелген. Ачам Мөгениң оглу Доржуну, мени эдерткеш Хову-Аксының суглар унунга чыжыргана тарыыры-биле чазын чорупкан. Чамдык черлерниң довураан кускун-хаай-биле казып тургаш, суг уннарын дургаар тараан бис.

«Бо алаак Дүвүреңниг эвес, а чыжырганалыг алаак болур, оолдарым. Көрүп чоруур силер» деп, ачам чагыды. Оон Сарыг-Булуң, Теңниг-Өдек деп черлерниң кара суг баштарынга тараан бис. Ачам тараан чыжырганаларын, шеттерип доктаамал суггарып келген.

Шынап-ла, каш чылдар эрткенде тараан чыжырганаларывыс чиирбейленип үнгүлей берген болган. Оон бээр 38 чыл эрткен 1975 чылда ачамның бүүнүг холдары-биле өстүрген чыжырганаларын Хову-Аксының Дүвүреңниг алаактан 106 кг, Сарыг-Булуңдан 150 кг дүжүттү ажаагаш, күрүнеге дужааган бис. Ынчан мээң ажыл-агый чери ову бедии-биле үнелээн.

1977 чылда чыжырганалап чорааш, Монгуш Допур-оолович Чолага ужуражы бердим. Лесник Монгуш Быстай-оол-биле кады чораан бис. «60 харнууруңде чурттап өскен черим Чыргакылар болгай. Ховар, эм үнүш артында-ла ачамның кыштааның чанында үнген. Элдеп чүве-дир» дээш, менче көрүнду. Чыжырганаын үнүп келген төөгүзүн Допур-ооловичиге чугаалап бердим. Ол кезек бодангаш: «Ийи аңгы колхозка чурттап, ажылдап чорзувусса-даа, ооң кызымак ижин карам-биле көрүп келдим. Ол каш удаа мактал-шаңналга кирджип келди. Шаанда дустап, даг-дүктеп, ак-довурактап чораан. Чоок-чавының чонун ол бүгү-биле хандырып келген. Эрестиг-ле кижи»—деп, ол төөгүй каапты.

Ачамның кылышпаан ажылы шынап-ла ховар. Суурга школа, эмнелге, садыг, чурттаалга бажыңнары тудуушкунга идепкейлиг кирипкен. Адазының ажылгырын хеймер оглу Эрес-оол салгаан. Ол совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи. Эрестиг ажылын үнелеп, чазактың шаңнал-хавыязын ап чоруур. Москваже аян-чорук кылып, ук чериниң сураглыг черлерин база көргеш келген.

ДУСТААНЫВЫС

13 харлыг турган мен. Чайын ачам өөрү-биле дустаар дей берген. Ооржак Кундунмай, ийи аныяк оол Доңгак Чигжит, Куулар Өкей-оол олар-биле күш-хүнезин белеткээш чорупкан бис. Аалдан үнгеш Тарбаганныгда Ак-Чыраалыг өзенге хондувус. Ол дүне чаъс кедергей чагган. Майгын бар эвес, пеш адаанга чаглактанып, ол черге ийи хонган бис. Кежээликтей идик-хевивисти кургаттынып алгаш, дүн дүжүп чорда, Торгалыгга чеде бердивис. Суг кежер арга чок болганындан, аңаа база бир хонук саадаар ужурга таварыштывыс. Оон эртенинде Дус-Дагга эртежик чеде бердивис. Бир чадырга кээривиске, аңаа чурттап турган кижилер чаа-ла чорупкан болдулар.

Ада-өгбелеривистиң чаңчылы ындыг. Кундаңмай хайындырган шайның үстүн аякка куткаш, өрү-куду чашпышаан: «Бай таңдым, бай оранным! Дилээмни дизиг доздур хайырлаңар! Аът-хөлүвүс, ал-бодувус амыр-менди чорзун» деп йөрээгеш, даш оваажe боова, далган, эът чемниң дээжизин салган.

Дус казары холчок берге. Ынчан балды-биле казар. Чигжит деп кижи дустап келгеннерниң чаңдыктары довуракка бастырып, халапка таваржып турганын ачамга чугаалап оржук. Оларның ынчан сөөлгү дустааны ол чүве. Чоорту садыгларга дус кирип, чонну хандырып эгелээн. Ону казарда машина-техника ажыглаар апарган.

КОЖАВЫСКА БОЛГАН КУДА

Кыжын чүве. Кожавыс Седен-Доржу сугга айның чаазында куда болур диген. Авам, ачамны болгаш чоок-кавы төрел-дөргүлдерин дөгерезин чалаан. Чүлдүм биле Манмаа оларның өгленген өөнге аныяктар, а улуг назылыглар түс шайлаар деп чугаалааш, ачам сугларны үш өгнүң бирээзинче кирре берди. Авам сугларга ужа салгаш, меңээ эът каап берген. Үзүм, чигир, боова, боорзак, саржаг, далган дээш чемнe хөй. Келген кижилер дөгерези эъттеп, шайлаап соонда, өгленишкен аныяктар өөнүң чанынга бичии чыглы кааптарын бир кижи чарлады. Куданың ажыдарын ачамга даасkан. Ачам туруп келгеш, аныяктарга аас-кежиктиг чурттаалганы күзеди:

Эзертээни чыраа болзун,
Эдилээни мөңгүн болзун,
Баштанганы мөңгүн болзун,
Бастырганы чыраа болзун.
Торга дег каас болзун,
Торлаа дег өөрлүг болзун.

Кудага баг кагар, чө, кажык адар, хол болгаш буга шыдыраа ойнаар дээш өске-даа оюннар кидин түлүк. Аңаа арагалары ишпедилер. «Өглерниерге ижиннер» дээш улуг улуска хемчээлдиг арагалар тудустулар. Куда колдуунда-ла оюн-тоглаа, тоол-тывызык-биле эрткен. Аныяктар аразынга арага ижер кижи көңгүс көзүлбес. Амгы үениң кудазын база шак ынчаар эрттирип, эки чаңчылды салгаза деп күзеддиг мен.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Партияның массалар-биле быжыг харылзаазы болур ажылчы чоннарның чагаалары болгаш санал-оналдары канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Партияга кызытаар чок бузуревишаан, олар ниитилел амыдыралының, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың эң чугула айтырыгларының талазы-биле сеткил-чүрээниң ханызындан партияга айтырыгларны тургузуп, боттарының бодалдарын болгаш сагыш човаашкыннарын оон-биле сүмележип, бар четпестерни шүгүмчүлеп турарлар. Төп Комитет чагаа-биле ажылче, оларда тургустунган айтырыгларны чогуур үезинде сайгарып көөрүнче улуг кичээнгейни салып турар. Отчёттуг үеде бо ажыл элээн экижээн. ТК-ның аппаратында Чагаа килдизин тургусканы аңаа улуг деткимче болган.

(Партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден).

Чооду Шилимаа — ортумак школаны 1980 чылда чедиишкинниг дооскан. Ол төрээн совхозунга ажылдавышаан, өөредилгезин уламчылаар сорулганы салгаш, амгы хүннерде Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозта сакманчылап ажылдап турар. Комсомолчу кыс чүс хойга онааштыр ынча хире хураганы онча-менди доруктуруп, эрестиг ажылдап келген. Дуржулгалыг малчыннарның арга-сүмезин өөренип алгаш, ол чоорту малчын болур күзелдиг.

ЧУРУКТА: сакманчы Ш. Чооду.

М. ШЫВЫКТЫҢ фотозу.

АЪТКА ХАЛАЛЫГ

Кандыг-даа нацияның улустары боттары чаңчылдарлыг, ажыл-агыйжы дериг-херекселдерлиг. Бистиң тыва чон база-ла шаг-шаандан бээр тускай хер-херекселдерлиг чурттап келген. Эзер-чонак, ыңгыржак, чулар-чүген, согааш-бала, чепбаг аргамчылар, кидис өг кожаланы, куру, өг ыяжы, караапча, өгнүң эргин-хаалгазы дээш чүү чок дээр! Безин демир кыскаш чокта от одаары берге. Хүн бүрүнүң чурттаалгазынга тудкууш-даа херек. Чамдык үүрмек херекселдерин кижи безин эскербес. Ынчалзажок олар чокта чаңгыс хүн-даа эрттирери берге болур.

Ылаңгыя ажыл-ижи кышкы, чайгы көш-биле холбашкан малчын өг-бүлелерге үүрмек херекселдер дыка херек. Кыжын шанак, чайын терге азы эзер-чонак ышкаш херекселдер ыяап-ла херек апаар. Сөөлгү үеде чамдык аныяктар ажыл-агыйжы херекселдерин хумагалавас. Ында-кайда октагылаптар апарган. Чайын, күзүн эзер-чүгенин, чонаан ол-чаъста ажыглааш, оозун кургатпайн, өг даштынга кадыр кааптар. Ооң уржуундан кидис чыдып, хөм кадып каар. Чайын, күзүн малчыннар аалдарынга чорууруга, улуг назылыг малчыннар аът-хөлүнге, эзер-чонак ышкаш херекселдеринге дыка камныг. Олар хой, чылгы кадарып чораш, аът-хөлүнге аажок камныг, кээргээчел. Эзерден дүшкеш, аъдын оъткарар, оон дүгүн суйбаар, эзерин соор, а бир чамдык чалыылар хөөкүй аъдының эзериниң кырындан дүшпес, мында хоюткулег олурар. Куржур аъттың оорга-мойну чеже шыдаарыл, ол демир эвес-ле болгай. Оон эът-сөөгү ыстап-шылап, харындаа оргазы шаарарып, ойлуп-тештип болгай.

Чылгы мал шудуулей бээрге, аңа каракка чаржынчыг: аъттың оргазы чайладыр-даа эттинмес, ында ымыраа-сээк үглээн чоруур. Ол база-ла кадыг бастынган чоруктан азы дериглиг, чонза аажок чуга болганындан тывылган оюлган-дыр. Чамдык тыва эзерлерниң чавызы аажок, кызыы болганындан, аъттың оргазын өйүп, кадыг базыптар — бо кончуг айыылдыг. Ыя оон эгелээш, аът оргазы ириинеп болур. Ынчангаш урлунар эзерин эки хынап, чонак-дерлиин солуп, кылын-чугазын ылавылап, чолуп-чиримин база хынап көөрү чугула. Оон башка, чамдык эзерлериниң колуну эрбейниг, ол аъттың колдууун өйүп кааптар, олче курт чажып болур. А бир чамдык чалгаа кадарчылар оларга мунуп келген аъдының суглуун безин ужулбайн оъткарабээр, азы уттуптар. А демги оъттаксаан аът чүткээш, суглукка дижин үреп, ууй дайнап-даа алыр таварылгалар бар.

Мунуп чораан аъдының аксын шеле сол болбас. Аъттың чыры чарылгаш, балыглап, кыттуп болур. Бо дугайын чайын дыштанып келгеш хөй кадарган бичии уругларга айтып, сургаары күзенчиг. Кадарчы кижи хоюн-даа, мунуп чораан аът-хөлүн-даа деңге оъткарар хүлээлгелиг. Узун аргамчызын ыяап-ла дергилеп алыр ужурлуг. Оон башка чамдык малчыннарның хүлээп алган аът-хөлүнүң уттуг чанынга хуун-даа азып болур-дур.

Куруне малынга ындыг хумага чок, ону мунупканда хаялашка эзрик, карак-кулак чок чүгүртүр, ол хөөкүй аъттың дуюун безин кыжын дагалавас, соок суг сүстүрер кээргел чок хөөннер ам-даа совхозтарда бар. Ынчангаш мал эмчилери, зоотехниктер, бүгү малчыннар ажыл аъдын, оон херекселдерин эмгелеп, доктаамал кичээнгейге алыры үеңи негелдези апарган.

Эрткен чайын мал сүрген кижилер Сукпакка аъттарлыг келдилер, аът-хөлү арган. Хамык херекселдерин мунган аъттарында дергилеп алгылаан, ал-боттары эзрик. Дыка аар чүъктүг аътты мунуп болбас чүве болгай. Ооң оргазы ойлуп, харын-даа кемдес керген болур. Совхозта өске аът чок эвес, аңгы аъттан коштап алгаш, аңаа ожуупажын, күш-хүнезиниң тускай чүдүрүн алыр херек. Чаңгыс аътка ырак черден аар артынчак алгаш, мунуп туруп бээрге берге-даа, хөөкүй аътка халалыг-даа.

Бир чамдык малчыннарның дериг-херекселдери, эзер-чонаа дыка чаржынчыг болур-дур. Ындыг чедиимес чорук ажыл малынга халалыг-даа, көрүштээ чок болур. Ынчангаш ажылдаар аът-хөлдүң херекселдерин эмгелеп, харын ону улам экижитсе деп саналдыг мен.

С. САНДЮ.

ТУДУУН ДООСКАН

Таңдының чоңунга тудугжулар күш-ажылчы улуг белекти барааалгаткан. Олар Бай-Хаакта үш каът эмнелге бажыңының тудуун дооскаш хүлээткеннер. Мында ниити аарыгларның, уругларның, кезип эмнээриниң, божуулга болгаш халдавырлыг аарыглар салбырлары база аңгы-аңгы кабинеттерни тургускан.

Район эмнелгезиниң кол эмчизи Г. Г. Пермитин сөс алгаш, мынча дээн: «Совет кижиниң камныкчылыы дээш Коммунистиг партиявыстың ада-салыышкынынга өөрүп четтирдивис. Медицинаның чаа техниказы-биле дериттинген эмнелгеге ажылдаары биске улуг өөрүшкү. Совет болгаш венгр медицина техниказының чаа дериг-херекселдерин эмнелгеде тургускан. Партияның ада сагыш-салыышкынынга бистиң эмнелге коллективиниң кежигүннери кызымак, эрес-шудургу күш-ажылы-биле харыылаар».

585 дугаар БМК-ның начальниги В. Ф. Пашкевич тураскаалдыг дүлгүүрнү кол эмчиге тывысканының соонда, СЭКП райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский кызыл кожааны үзе кескен.

С. ОЮН.

КАДЫ АЖЫЛДААЛ

«X Улуг хурал» совхоз меңээ чаа трактор хүлээдип берген, оон-биле үш чыл чедир ажылдап тур мен. Бо үениң дургузунда ажылым дээш чектедиг-даа көрбедим. Оон коллала чылдагааны — мээң механизатор өөрүмнүң ачы-дузазы болгаш деткимчези. Ол дээш өөрүп, улам-на кызымак ажылдап чор мен. «Беш чылдың шалыпчызы» хөрек демдээниң эдилекчизи-даа апардым, район Совединиң депутадынга-даа соңгуттурдум.

Үш уруглуг мен. Ажылым аар-даа болза, даалгамны күүседип, харын-даа, мактадып чор мен. Бодум коммунист мен. Херээженнер, аныяк кыстар совхозта ажыттынган механизаторлар курузун доозуп алгаш, мээң-биле чаңгыс одуругга туруп, механизатор деп бедик атты эдилээрин күзээр мен.

Н. ЧАШ-ООЛ.
Кызыл район.

ӨӨРҮ ЧОРГААРЛАНЫР

Мария Васильевна Степанова «Хадын» совхозта хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Ол бистиң черге колхоз турардан бээр янзы-бүрү марканың тракторларын мунуп, чүс-чүс гектар кур черлерни шиңгээдип, оон элбек дүжүттү өстүрүп келген. Кайгамчык аъттың эдилекчизиниң кайгамчык ажыл-ижин ынчангы колхозтуң баштаар чери болгаш сөөлгү үеде совхоз дирекциязы бедии-биле үнелеп, мактал бижиктер, өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнап келген.

Сөөлгү он ажыг чылда Мария Васильевна совхозтуң төп тараа шаңын эргелекчилеп, тараа болгаш өске-даа мал чеми продуктуларны камныг ажаап, кадагалап, шаң коллективиниң ажылын билдилиг удуртуп келген. Шаңда ажылдап турар Маады Чолдак-кыс, Нина Ховалыг, Валентина Формова болгаш Биче-оол Маады олар Мария Васильевнаның кижилер-биле ажылдап билирин, сагыш човангырын үнелеп, аңаа чоргаарланып турарлар.

С. ДАНГАА.
Бии-Хем район.

Багай чаңчылдан уштунар

КААП БОЛУР

Араганың хоралыын болгаш ажык чогун билбес кижи хорар. Ада-өгбелеривистиң «Эзирик кижи эки аъдын өлүр мунар, эки эжи-биле чүдекке баштажыр» деп чечен чугаазы бар. Ол шуут чиге сөглээн домак-тыр. Эзирик кижи үүлгедипкен херээн көңгүс сагынмас болгулаар. Ол дээрге эки туразы-биле албыстааш, арагага хоранныктаны ол-дур.

Араганы болгаш таакпыны каары чүгле боттан хамааржыр. «Эш-өөрүм, дөргүл-төрелим хөй. Олар мени ындыг-мындыг дижирлер. Араганы шуут каап шыдавас мен» дээр. Ол көңгүс шын эвес болгулдыр. Чамдык эш-өөрлер эмнедип алган эштеринге келгеш, «Че, нжнвит, чоор сен, өлү бээр эвес сен», а өскелери «Байып аар дээш акшан харамнангаш, арага ишпейн олурар сен бе?» дижир. Бо дээрге кижилерни дора көрген сеткил-дир. Араганы болгаш таакпыны каары дээрге, ол бодунуң кадыын камгалаары ол-дур.

Сөөлгү үеде машина-техникага озал-ондак болгаш өске-даа кем-херек үүлгедииникинери коллдуунда араганың уржуундан болуп турары билдингир. Ону болдурбазы-биле профилактиктиг хемчеглериң баш бурунгаар чер-черлерге чорутса чогуур. Арага болгаш таакпының хоралыгын дугайында эмчиниң сүмелерин, номчукчуларның чагаааларын солуннардан бо-ла номчуп, радиодан үргүлчү дыңнаар мен. Оон ажыктыг чүүлдерни билип ап келдим.

Шаанда араганы ижип чордум. Оон ажыын көрбедим. 1970 чылдан бээр араганы көңгүс ишпестедим. Чамдык кижилер мээң арага ишпезимни кочулап-даа турдулар. Ынчалза-даа оларның хөйү мээң соом эдерип, эки чаңчылче киргеннер.

Таакпыны каары арай берге чорду. Ынчалза-даа чоорту оон адырлыын бодааш, 1980 чылдың мартта таакпылаарын каггаң мен. Мурнуку чылдарда үргүлчү чөдүрер, бажым дескиннер кижи мен. Таакпыны кагганым сөөлүнде, ол аарыым читкен.

Ш. ООРЖАК.
Таңды район.

ЭМЧИЛЕРНИҢ АЧЫЗЫНДА

Кижи кадык-ла чорза, каңчап-даа ажырбас деп улуг улустуң чугаалажып орарын бичиимде бо-ла дыңнаар мен. Мээң назы-харым дыка улгатпаан, чаа-ла кижи ортузу ажып турар, ынчалза-даа аар-берге аарыгга таварышкаш, элээн үеде эмнелгеге чыдып эмнеткеш, сегидим.

Республиканың ниити аарыглар эмнээр эмнелгезинге бир чыл ажыг эмнеттим. Кажан кирип турумда, мээң байдалым дыка берге турган. Мени эмнеп турган ниити аарыглар эмчизи Тамара Дмитриевна Кваша аарыг кижилерни эмнээринге чүгле бодунуң эртем-билииниң харам чокка берип турар эвес, а эвилең-эптиг, чылыг сестерлер-биле база дузалап турар. Эмчивис палатага чазык хүлүмзүрүг-биле кирип кээп, аарыг кижилерни кичээнгейлиг шинчип, оларга янзы-бүрү сүмелерни, тайылбырларны берип турар магалыг-ла кижи. Эмнелгеге кирген аарыг кижилерниң сегип үнүп турарында ында кижилерниң кадыы дээш ажылынга дүн-хүн дивейн кызымак ажылдап турар сестраларның ачы-дузазы база эвээш эвес.

Бо улуг болгаш найыралдыг коллективке өөрүп четтирбишаан, ажыл-ижинге моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерни солун замчыштыр күзедим.

Д. БИЧИК.

БОТТАН ХАМААРЖЫР

— Чүрээңерниң кардиограммазы багай-дыр. Таакпылаваңар. Чемнеңерни шыя сагыңар. Агаарга хөй селгүүстээр болза эки. Эмнер алырының бижии бо. Он бир ай болгаш катап хынадыр силер — дээш, эмчи бижик сунган.

Эмнелгеден үнгеш, болааныпп базып олурган. «Таакпылаарын канчап октаарыл?!. Бажыңынга келгеш, кодээде катнези аараан дей медээ дыңнаан. Калайы авазынче доораан чорупкан болган.

Ол 12 харлыг оглу-биле арткан. Аъш-чемни болгаш өске-даа ажылдарны ийилээн кылып турган. Бир-ле кежээ ачазы ажылдан кээрге, «Ачай, бо кежээ 7 шакта ада-не хуралы болур. Озалдавас силер. Мен эжим-биле кинолап чоруптум».— деп каан бижик стол кырында чыткан.

Адазы оглунуң кайы школада, каш класста өөренип турарын билир эвес. Кыдыраажын номчуп көргеш, ам билип алган. Ада-иелер чыылган классты арай боорла тып алгаш, бакылай бээрге, шевергин кеттинген шилгелек дургсыныг башкы тургаш: «Хуралга келдиңер бе? Кириңер, кириңер, эртип олуруңар»—дээн.

— Ийе. Оңдар Андрейниң ачазы-дыр мен.

Ол хуралдан эгелээш школа-биле харылзааны адазы уламдыктырбайн келген.

Дыштаныр хүнде аламкылар хирлиг хептерин чуп, хөл чок арыглангаңнар. Биеэги ышкаш, ажылдан келгеш, таакпы бурулаалып чыдарын чоорту каггаан. Дыштаныр хүннерде оглун эдерткеш, үргүлчү хааткаар апарган. Эмчиниң сүмезин ёзугаар чемненип, эмненген соонда, кадыы экижээн. Ажылдааш келгеш, бажың ажылын деңге кылчыр. Калайы келгеш, өөнүң ээзиниң шак мындыг туттунгур, кежээ, дузааргак апарганынга хөлчок өөрээн.

Шынап-ла, арагалаары болгаш таакпылаары организмге онза хоралыг. Бо бүгүден уштунар дизе, хостуг шактарны ажыктыг эрттирип, ажылынга сундулуг болур. Багай чаңчылдан уштунары чүгле боттан хамааржыр.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

„Шынга" харыы

ИСТЕЛГЕ ОРГАНЫНЧЕ ШИЛЧИТКЕН

«Шын» солуннуң бо чылдың январь 31-де үнген дугаарынга «Улусчу контрольдуң арнынга» «Тектүп турар сай эвес» деп эгелиг фельетон парлаттынган. Фельетонга хамаарыштыр Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Д. С. Куулар** хараазында харыыны редакцияже чоруткан: **Ында шүгүмчүлеттинген фактылар бүрүн бадыткаттынган. Херек кырында Карл Маркс аттыг совхоз Ташебе станцияга демир-дес аймаа дужаавааан. Чадаанада Сельхозтехниканың автобаазазының чамдык чолаачылары меге шынзылгалар кылдырып алгаш, оларны автобаазаның бухгалтериязынга дужаагаш, артык акша ап турган. Буруулуг кижилерниң херээн истелге органнарынче шилчиткен.**

УРУГЛАРГА УГААДЫР

Бүгү чүвениң дорт чугаалаар уруглар болгаш элээди-даа апарганнар чамдык тыва сөстерни билбес болгулаар. Ооң уламындан бүдүн домактарның утказын билбестер. Ынчангаш ада-иелер уругларының билбейн турар сөстерин айтып берип, сөстүң утказын чалгааравайн тайылбырлап бээри күзенчиг.

Чижээ ой, чик, ыйгыл, чоога, өзен, арга, эзим, мойнилык, баалык, кызаа, шын, сирт кыры, хавак, эрик, деспек дээн ышкаш, черге хамааржыр бо сөстерни уруглар эки-ле ылгаштырбас. Кызаа, өзен, хавак дээрге мындыг дээн чижектиг, харын-даа ол бүгүнү көргүзүп тургаш тайылбырлап берзе улам эки деп бодаар мен.

Кандыг-бир чүвени шарып азы баглаарының база аңгы-аңгы аднар, чугаалаар болгай бис. Чижээ доңнаар, сыдымнай тырттар, шивей баглаар, боскуй баглаар, чеже тырттар, дошка баглаар дээн чижектиг. Баг баглаарының байдалын четче билбес, баглап-даа алза, канчаар баглаадың?— дээрге тайылбырлап билбестер база бар.

Оон ынай малдың оң-чүзүнүнге будалбас кылдыр өөретсе эки. Чижээ шилги инекти кызыл дээр, дорут аътты кара дээр боордур. Мындыг янзылыг чижектерни кижи бодунуң уругларындан, оларның уругларының чугаа-домаандан-на эскерер-дир. Ынчангаш бо бүгүнү уругларга угаадып, айтып берип, чугаа-домакка өөредири артык эвес деп бодал-биле мону бижидим.

Д. МИЖИТ.

Советтер амыдыралы

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААР

Кызыл район Совединиң ээлчеглиг бешки сессиязынга ниитиниң корум-чурумун экижидер болгаш, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүселдези болгаш районнуң Совет органнарының сорулгаларының дугайында райкүүском даргазы К. Факулиниң илеткелин чугаалашкан.

Кем-херек үүлгедир болгаш корум-чурум үрээр чоруктар дугайында айтырыгларны суур, кожуун Советтериниң сессияларынга, күүсекчи комитеттерниң хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып, ол талазы-биле кылып чорудар хемчеглерниң комплекстиг планын ажылдап кылгаш, ооң күүселдезин чер-чер Советтериниң күүскомнарының шыңгыы контролюнга тургусканының түңнелинде кем-херек үүлгедиишкини 1976 чыл-биле деңнээрге 1977, 1978, 1979 чылдарда эвээжээн, назы четпестерниң иштинден кем-херек үүлгедиишкини кызырылган. Ылаңгыя Кур-Чер кожуун Совет болгаш «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы хөй-нийти организацияларын-биле кады бир демниг ажылдааш, корум-чурум үрээрлер-биле болгаш оорлар-биле демиселди сөөлгү үеде элээн күштелдирген, эки тура дружинаның ажылын совхозтуң кол агроному П. Кара-Сал холга ап, совхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турарларның аразынга корум-чурумну быжыглааныңдан, ажыл кылбас тоңар хөөннүглерни ажылче хаара туткаңындан «Тиилелге» совхозка машина-техниканың септелгези эки чоруп турар. Часкы тарылгага кирер бүгү тракторлар, машиналар септеттинген, 22 комбайны септээн. МТМ-ниң коллективи дружина дежурнуйлаашкынынга идепкейлиг киржип, ай, декада санында чарышка шаңналдыг черлерни ап келген.

Кур-Чер кожуун Совединиң девискээринде сөөлгү үеде корум-чурумнуң экижиринге ында хөй-нийти организацияларының киржилгезиниң улуг ролюн сессия демдеглээн. Чижээ, херээженнер чөвүлелиниң талазындан уруглар кижизидилгезинге, уран чүүлге хамаарышкан ажылдарны план ёзугаар организастап турары эки. Партияның XXVI съездизинге уткуштур суурнуң уран чүүл маргылдаазынга агит-квартиралардан 30—35 кижи киришкен, а район көрүлдезинге Кур-Черниң бот-тывынгыр артистери бирги черни, эки тура дружиналарының район слёдунга «Тиилелгениң» дружинниктери база бирги черни алган. Эш хуузунуң судтарының ажылдарын Кара-Хаак, Баян-Кол кожуун Советтер сөөлгү үеде экижиткен. Ылаңгыя Баян-Колда хоочун коммунист А. С. Хөпээнчиктиң даргалааны эш хуузунуң судунуң ажылы өскелерге үлегер болур ужурлуг. Суурларга, бригадаларга корум-чурум хажыдышкыннарын сойгалаан чыыжыкуннуг хуралдарны ол эрттирип келген. Баян-Кол, Кара-Хаак кожуун Советтерде профилактика чөвүлелдери план ёзугаар ажылдап, кем-херек үүлгедир чорукка удур хемчеглерни ап турар апарган.

Кем-херек үүлгедикчилерниң херээн истээр, буруулуглarга кеземче онаар хемчеглерни, корум-чурум үрээрлер-биле баш удур ажылды районнуң чер-чер Советтери-биле кады административтиг органнар база чорудуп турар. Дружинниктерниң киржилгези-биле 98 рейдилер чоруткан, ол үеде 83 корум-чурум үүлгедикчилерин дружинниктер тудуп, чогуур хемчеглерни алган.

Ынчалза-даа ниитиниң корум-чурум камгалалы болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисел районда чогуур негелдеге ылапта четпейн турар. 1979 чыл-биле деңнээрге, кем-херек үүлгедиишкини 1980 чылда өскен. Аар кем-херек үүлгедиишкини болгаш күрүне өнчүзүн тоткеглээри бо үениң иштинде база өскен. Эң хөй кем-херек үүлгедиглери 1980 чылда болгаш 1981 чылдың 2 айларында Шамбалыг, Сукпак, Элегес-Аксы кожуун болгаш Каа-Хем суур Советтериниң девискээринге болгулаан. Бо Советтерде дузалал пункттары, ниитиниң корум-чурум камгалалының чөвүлелдери, ада-ие комитеттери, херээженнер чөвүлелдери, эки тура улусчу дружиналар, эш хуузунуң судтары кончуг четпес ажылдап турары кем-херек үүлгедир чоруктарның көвүдеп турарының бир кол чылдагааны мында. Ылаңгыя Каа-Хем суур Совединде профилактика чөвүлелиниң ажылы эрезгейлээшкинде, ында улусчу дружинаның ажылы база кошкак, албан организацияларның удуртукчулары олче шоолуг кичээңгей салбайн, дежурныйлаашкын үезинде дружинниктерге машинаны үндүрүп бербейн турар. 1981 чылдың январь, февраль айларында Каа-Хем суур Совединиң девискээриңге хулиган херек үүлгедиишкини дыка өскеп турда суур Совединиң күүскому ол талазы-биле боттуг хемчеглер албайн турар.

Хулиганнаар, оорлаар чоруктар-биле демиселди районнуң совхозтарында чогенчиг куду деңнелде тургусканын кожуун ажыл-агый эргелелиниң начальниги А. И. Семенов мининип чугаалааш, оорлар, хулиганнар, ажыл кылбастар-биле демиселди «Тиилелге», «Х Улуг хурал» совхозтарның директорлары В. Оюн, Х. Монгуш олардан өскелери херекке албайн, ону кожуун Советтерниң күүскомнарынче чуүй каап турары шын эвес деп, ол бодунуң саналынга демдеглээн. Совхозтарда бухгалтерия, зоотехник учёт-отчёттарның куду деңнелде турарын райкомнуң пленумнарынга, чөвүлел хуралдарга чугаалажып турзадаа, оон совхоз дирекциялары болгаш кожуун Советтер чогуур түңнелди үндүрбейн турарын, милиция, суд, прокуратура органнарының сула ажылдап турарын Баян-Кол магазиниң эргелекчизи, район Совединиң депутаты А. О. Намажап шүгүмчүлээн. 1980 чылда Баян-Кол кожуун Совединде киирген 5 херекти чедир истевейн, ара соксаткан болуп турар. Депутат оон ыңай кожа районнарның иштики херектер килдистери аразында харылзаалыг ажылдаары чугула деп чугаалааш, «Х Улуг хурал» совхозтуң 3 аъдын алган, Улуг-Хем чурттуг оорларны Баян-Колдуң А. Хөпээнчик баштаан дружинниктери туткаш, Улуг-Хем районнуң иштики херектер килдизинге дужаап бээрге, хостуг салыпканын, ол дугайын Кызыл районнуң иштики херектер килдизи билир бе дээрзин чугаалаан.

Илеткелчинин-биле алырга, 1980 чылда 227 баш мыйыстыг бода мал, 3167 баш хой, өшкү, 118 баш чылгы мал, 20 баш хаван, 40 баш иви төттеглеттинген болгаш малчыннарның ээ-харысалга чогу-биле читкен, азы ол малдарның ортумак өртээ 145.000 рубль болган. А бир эвес ол чок малдарның 1981 чылда төрүүр ужурлуг чаш төлүн караңаның кырынга каткаш, чаш төлдүң өртээн үнлүргеш, немээр болза, сан-түң улам-на көвүдээр ужурлуг. Күрүнеге, совхозунга хөй түңнүг акша-төгериг караңа чедирип турар, ээ-харысалга чок малчыннарның аттарын эргелел начальниги саналынга адаваан. Куш-ажылдың сагылга-чуруму районнуң совхозтарында канчаар тургустунганының үстүнде чурагайлар херечилеп турар.

Кожуун ажыл-ишчилериниң ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдар чоруттунуп турар, ынчалза-даа хоойлу-дүрүм талазы-биле лекция беседалар, диспуттар ховар боон турарын «Тере-Хөл» совхозтуң хойжузу, депутат Ичин Белзук саналынга чугаалааш, кожуун Советтиң, совхозтуң политинформаторларының, лекторларының, пропагандистериниң олче кол кичээңгейни салырын саналдаан. Кунгуртугда участок төлээзиниң ажылы хөй-нийти организацияларындан хоорук, чалгаалар, прогульщиктер-биле ажыл кошкак, эш хуузунуң судунуң ажылы база экижидер үе келген. Арагалаашкынга, оорларга удур комиссиялар база өске ады үнген кожуун Советтерде ышкаш, Шынаа кожуун Совединде доктаамал ажылдаваан турарын И. Л. Белзук шүгүмчүлээн.

Терлиг-Хая—районда эвээш кижилиг, бичии суур, а ындазиитиниң корум-чурумунуң сагылгазы куду, кем-херек үүлгедиишкиннери удаа-дараа боор турарын Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң директору депутат Вл. А. Довченко саналынга чугаалааш, ында дружина, эш хуузунуң судунуң, профилактика чөвүлелиниң ажылын экижидер дээш Терлиг-Хая кожуун Совединиң ап чорудуп турар хемчеглеринге доктаагаш, үлегерлиг сагылга-чурумнуг, культурлуг суур болдурар дээш терлиг-хаяжыларның мурнунда сорулгаларга доктааган.

Корум-чурум камгалалында болгаш кем-херекти баш удур болдурбас дээш ажылдарда четпестерниң барын районнуң иштики херектер килдизиниң начальниги М. Ш. Шойжун чугаалап, ону чайладырының аргаларын сүмелеп, милицияның бо талазы-биле сорулгаларынга доктааган. Ол ышкаш Кур-Чер, Кара-Хаак кожуун Советтериниң күүском даргалары П. Хертек, О. Доржу саналдарынга сессияның хүн айтырында көрдүнген чедер, четпестеринге доктаагаш, корум-чурумну экижидери болгаш кем-херек үүлгедиишкиннин болдурбазынга бүгү депутаттарның, активчилерниң калбак киржилгезиниң, бүгү хөй-нийтиниң бир демниг ажылдаарының чугулазын демдеглээннер.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле тускай хемчеглерни сессия хүлээп алган.

Д. ЧЫМБА.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР

Приморьениң хоочун бүдүрүлгези — «Дальзаводтуң» шөлүнге септеттинген эжиндирип чорааш балык тудуп, сайзыраңы ажылдап кылыр заводтарның чартыындан хөй кезии далайже хуусаа бетинде үнүпкен.

Ындыг түңнелди чедип алырынга бүдүрүлгениң бүгү салбырларында боттандырып турар аар ажылдарны механизастаарының болгаш автоматчыдарының программазы дузалаан. Ол хемчеглер үре-түңнелдиг болгаш дүрген ажылдаар арганы берген. Чаңгыс-ла чижекти көрээли. Чоокта чаала ажылчын кижи судноның дүвүн дазарыышкындан болгаш будуктардан аштаар ажылды бир шакта беш дөрбелчин метрден эрттирбейн турган. Заводтуң тускай эртемниглерниң чогаадып кылганы херексел-биле ол ажылды кончуг дүрген кылыр апарган.

Ам заводтуң цехтеринде санныг программа-биле башкарар автоматтыг станоктар ажылдап турар.

УКРАИНА

«Мен ол куштуң кезекчигежи болганым-биле аас-кежиктиг мен» деп кыйгамчык уранчечен одуруглар «Партийжи ёзу-биле көрүүшкүн» дээр документалдыг чаа киноның кол утказы болган. Украинаның кинематографистери 80 чылдарның коммунистеринге турасклаткан ол киноны чурттуң заводтарының цехтеринге, тудуглар болгаш колхозтар шөлдеринге тырткан.

Чаа кино Советтер чуртунуң 17 миллион коммунистериниң тургузукчу намдарын ленинчи партияның дайынчыларының овур-хевирин, амыдыралын тодаргай көргүскен. Көрүкчүлер сураглыг шахтёрлар — Донецкиден А. Аситченко, Ростов областан — М. Чих оларның-биле, Херсоннуң колхоз даргазы Л. Давыденко болгаш Москваның тудугжузу Н. Злобин суглар-биле таныжарлар. Экранга олар үениң мурнунга коммунистиң бедик харысалгазының дугайында, чаа ниитилелди тургузарынга идепкейлиг киржир дээш ооң эң чугула партийжи даалгазының дугайында сагыш-бодалын солчуп турарлар.

УЗБЕКИСТАН

Беруний районнуң Ленин аттыг колхозунуң суур кудумчуларынга тодаргай айыткан шагында «Молоко» деп бижиктиг автоцистерналар чедип кээр. Олар бажың санынга доктаагаш, чартык-даа, бүдүн-даа кочал иштиг чаа саглан сүттү цистернаже кудуп ап, санажыр дептеринге демдеглээш, оон улаштыр-ла кезип чоруптарлар.

Мында херглекчилер кооперацияны кожуун чурттакчыларының эът, сүт, дагаа чуургазы, ары чигири садары-биле холбашкан шүүттүг ажылдан ынчаар хостап турар. Эки уксаалыг малдарны садып алырынга, кал чемнерин курлавырлаарынга база кооперация дузалап турар. Ол ажылды кооператорлар кожуун Совет-биле, колхоз баштаар чери-биле, кады чорудуп турар. Чижээ, чоокта чаа кооператорларның инициативазы-биле чаа ажыл-агыйы адыры — бора-тоолайлар өстүрер ажыл тывылган.

Кодан фермазы эвээш эвес ажыктыг чүүлдерни берип турар. Ай санында күрүне болгаш кооперация магазиннеринге, ниитиниң чемненилге черлеринге кожуун чурттакчылардан садып алдынган чүс-чүс тонна эът болгаш өске-даа продуктулар кирип турар.

КАЗАХСТАН

Республиканың эң-не курагаг элезиниг чери—Мангышлактың хоорайларының болгаш суурларының ногаанчылылгазы ам дүргедээр. Область төвүнүң чанында дүрген өзер болгаш хөй ажалада, суг негевес тал ыяштарының үрезинин өстүрер черни тургускан.

Аңаа тарыыр үрезинни чартык ортулуктуң төвүнде каңдаашкынга быжыг чадан сигеннер үнүп турар черден тывылган кара чаңгыс улуг ыяш берген. Ооң уунуң чоону беш кижи кужактап четпес болган.

Ук талдың назыны амдыызында илап тодараттынмаан. Ынчалзажок, эртемденнерниң болуп турары-биле алырга, ол чүстен черле эвээш эвес чылдыг.

Ол хире каңдаачал черге ук ыяш канчап өзүп кургаваанын? Ында кужурлуг бичии суг бажы шыкты аңаа берип турар болган. Ол бир шагда арыг суглуг турган, сөөлүнде барып кужурлуг болу берген чадавас. Ол тал ыяш ындыг сугну ажыглаарынга база чаңчыгып шыдапканы ол боор.

Кайгамчыктыг талды ам камгалалда киирген, ооң дөзүнде дыштанылга бөлүнчүгажын дерип тургускан.

МОЛДАВИЯ

Республиканың шөлдери, садтары болгаш виноград тарыыр черлери шынарының талазы-биле шын үнелээшкиниң демдектерин салган аттестаттарны алган. Молдавияда чер бүрүзүнүң шынарын тургузуун болгаш аргалыын тодарадып кылыр ажылдар доозулган.

Экономиканың болгаш кожуун ажыл-агый бүдүрүлгезиниң эртем-шинчилел институдунуң база чер тургузуунуң талазы-биле төлевилел институдунуң ажылдакчылары ол шинчилел ажылдарын чорударда чүгле хөрзүнүң чайгаар бүткен дужуткур байдалын барымдаалап көөрү-биле кызыгаарлаттынмаан. Олар аңаа чер бүрүзүнүң даштыкы байдалының, агаар-бойдузунуң дугайында, ажылының специализастаттынган деңнелиниң база кол бүдүрүлге чепсектери-биле хандыртыныганының дугайында хөй санныг информацияларны ажыглаан.

«1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарында» бойдус курлавырларының даңзы-майык системазын тургузар болгаш сайзырангайжылар талазы-биле ажылды идепкейжидери чугула деп айыткан. Молдавияда күүсеттинген бо ажылдар — республиканың районнарынга, колхозтарынга болгаш совхозтарынга продукцияны бүдүрер болгаш садгарарының пландарын күүседиринге идегелдиг арга болур. Ол ышкаш чер курлавырларының даңзы-майык системазы ажыл-агыйларның ажыл-херээл хандыр анализтээринге, кожуун ажыл-агый культураларын шын ээлчештирип чажарынга болгаш адырларны оон ыңай специализастаарынга база идиглиг үндезин болур.

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧУГУЛА УЖУР-ДУЗАЛЫГ

ПРАГА. (СЭТА). 1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары Чехословакия Социалистиг Республикага болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга принципиалдыг чугула ужур-дузалыг деп, «Руде право» солунуңуң мурнуку чүүлүнге бижээн. Чехословакияның Коммунистиг партиязының улавас ажыттынар XVI съездизи чурттуң хөгжүлдезиниң түңнелдерин үвдүрер болгаш моон соңгааргы сорулгаларны тодаргайлаар деп, солун айыткан. Совет коммунистериниң шуулганының документилериң чехословак коммунистериниң съездизи барымдаалап көөр. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының кады ажылдажылгазын улам ыңай калбартырынга Чехословакия улуг сонуургалдыг болуп турар.

СЭКП-ниң экономиктиг болгаш социал политиказының сорулгаларын кол угланыышкыннар илергейлеп турар. Совет кижилерниң чаагай чоруун бедидер, тайбыңны камгалаар, чавырлыышкынның чорудулгазын уламчылаар дугайында сагыш салыышкын ол чугула документиде сиңниккен деп, солун онзалап демдеглээн.

1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары бүгү делегейге база улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, «Руде право» айыткан. Социалистиг өске чурттарның дуржулгазын Кол угланыышкыннарда барымдаалап көрген болгаш делегейниң экономиктиг харылзааларын, хамыктың мурнунда куш-ажылдың социалистиг хуваалдазының харылзааларын улам ыңай калбартырын тодаргай айыткан.

Социалистиг өске чурттар-биле ССРЭ-ниң кады ажылдажылгазы СЭКП-ниң кичээнгейиниң төвүнге туруп келген болгаш туруп-даа турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелер-биле садыг харылзааларын Совет Эвилели улам калбартып, бодунуң улус ажыл-агый пландарын акы-дуңма чурттарның пландары-биле сырый холбаштырып турар. Ынчангаш ол политика делегей экономиказынга социализмниң туруштарын быжыглаар үндезин болуп турар. Делегейниң социалистиг интеграциязының комплекстиг программазы-биле чергелештир 1990 чылга чедир узун хуусаалыг программалар ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарының кады ажылдажылгазын улам-на калбартырының кол бырзазы болуп турар. Ол программаларны ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга шиитпирлиг салыышкынны Совет Эвилели киирип турар деп, «Руде право» солунуң мурнуку чүүлүнүң түңнелинде онзалап демдеглээн.

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген тайбың чаа инициативалары бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш секретары Г. Миттаг медеглээн.

Ниитилел депшилгезиниң тук тудукчузу ролюн Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы база катап бадыткаан. Тайбыңның камгалаарының айтырыгларын ол хире бедик харысалга-биле көрүп турар СЭКП-ниң тайбың саналдарын делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилери деткип турар. Совет коммунистерниң партиязы ленинчи орук-биле бүзүрелдиг бар чорууруң эш Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели тодаргай көргүскен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының программалыг илеткели тайбыңны хандырарынга, чавырлыышкынны уламчылаарынга төөгүлүг ужур-дузалыг деп, Г. Миттаг онзалап демдеглээн.

Советтер чуртунуң улус ажыл-агыйының дүрген хөгжүлдези ССРЭ-ниң эрткен беш чылда экономиктиг түңнелдери херечилеп турар, 80 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг стратегиязы тайбыңның херээн быжыглаарынга, совет кижилерниң чаагай чоруун улам-на бедидеринге улуг ужур-дузалыг болур деп, Г. Миттаг онзалап айыткан.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ

ДЕЛИ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң экономика, социал болгаш культура тургузуушкунунга шылгараңгай чедиишкиннери делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизин магадап, аңаа чоргаарланып турар деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң чиңгине секретары Раджешвара Рао медеглээн. Ооң чүүлүн Сентрал ньюс сервис агентилел дамчыткан.

Совет экономиканың бүзүрелдиг базымы СЭКП-ниң политиказының шыныының болгаш мерген угаанының тодаргай херечизи деп, ол айыткан. Сибирьде улуг күчүлүг чаа электростанцияларын ажыглалга киргени, Байкал-Амур магистралының тудуу, бөгү чуртта калбарган амгы үениң үлетпүр комплекстериниң тудуушкуну — Совет Эвилелиниң тургузукчу пландарының барымдаазы-дыр. ССРЭ-ниң тургузукчу пландарының күүселдези делегейниң бүгү социалистиг системазының күчүзүн быжыглаар.

Совет пландарның кол сорулгазы — чонунуң амыдыралын экижидери болгаш тайбың тургузуушкунну калбартыры болуп турар деп, Р. Рао демдеглээн.

Бүгү совет республикаларының дең эргелиг болгаш чаагай үре-түңнелдиг хөгжүлдези—совет улустуң болгаш оон Коммунистиг партиязының улуг чедиишкиннериниң бирээзи-дир деп, ол айыткан.

ХАРЫЛЗААЛАР КАЛБАРГАН

ВЕНА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның аразынга садыг-экономиктиг харылзаалар чедиишкиниг калбарып турар деп, садыг болгаш үлетпүр министри И. Штарибахер медеглээн. Сөөлгү он чылдарда ийи чурттарның аразынга садыглажылга көвүдээн. ССРЭ-ниң болгаш Австрия Республиканың аразынга 1981—1990 чылдарда экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программазынга ат салыышкыны Москвага болган. Бистиң харылзааларывысты улам-на калбартырынга ол программа эки үндезин болуп турар деп, министр айыткан.

Совет Эвилелиниң чагыы ёзугаар 100 ажыг судноларны Австрия тудуп берген. ССРЭ-ге судноларны тударын көвүдедири совет-австрия харылзааларының калбартырынга чугула ужур-дузалыг болур деп, И. Штарибахер чугаалаан. Машина болгаш прибор тудуунуң химия болгаш металлургия талазы-биле кады ажылдажылганың калбартырынга эки перспективалар база бар.

Нейтралитеттиң идепкейлиг политиказын Австрия чорудуп турар деп, министр медеглээн. Чавырлыышкынның политиказындан чугула сорулга Европада чок. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны Чөөн болгаш Барыын чүк чурттарының аразынга экономиктиг харылзааларны калбартырынга чугула ужур-дузалыг болур. Чавырлыышкынның политиказы Европага болгаш бүгү делегейге улам сайзыраар дээрзинге бүзүрээр мен деп, И. Штарибахер демдеглээн.

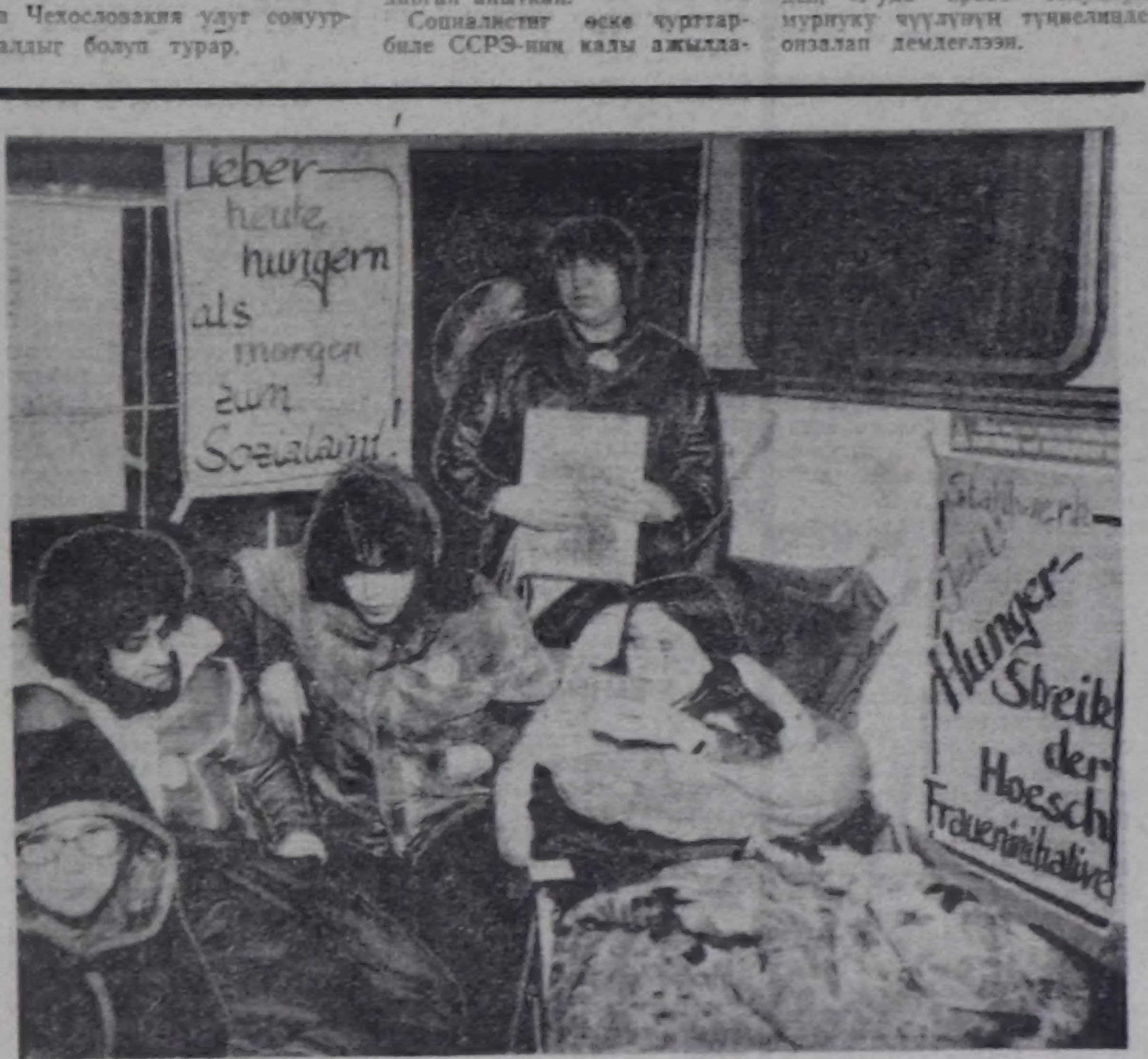

ГФР. Боттарының ажылдаар черлерин камгалап арттырып алыр дээш барыын-герман металлургтар шудургу демиселди чорудуп турар. «Мөөңнээр болгаш чаартыр» хемчеглериниң түңнелинде сөөлгү он беш чылда чуртта экономиканың ол чугула адырынга 100 муң ажыг кижи ажылын ышкынган. **Чурукта:** Дортмундтуң кан ээлдирикчилериниң кадайларының «Хёш» дээр концерн ээлериниң бүдүрүүшкүнүң база дагын кызырар болгаш ажылчыннарны массалыы-биле үндүрер дээн пландарынга удурланыышкынның демдээ кылдыр аш чарлаанын көргүскен.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ-АРАБ НАЙЫРАЛ

СЭКП-ниң XXVI съездизи Иорданияның хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдурган. Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле чаа совет инициатива араб улустарның кичээңгейиниң төвүнде туруп турар. ПМА-ның Амманда корреспондентизи К. Максимов-биле беседазынга палестин чогаалчы болгаш журналист Махмуд Шкейрниң медеглээни болза:

— Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген саналдары империализмге болгаш сионизмге удур араб улустарның чөптүг демиселин деткээн Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун илергейлеп турар. Палестин улустуң бот башкарттынар болгаш хамаарышпас национал күрүнезин тургузар эргелериң совет саналдарда бүрүн деткээн.

Америк империализм Чоокку Чөөн чүктүң күрүнелерин бодунуң салдарынга болгаш тергииделинге бүрүн чагыртырын оралдажып турар. АКШ-тың ол пландарын боттандырарынга Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзи болгаш египет-израиль дугуржулга кол чепсек болуп турар.

Империалистер болгаш сионистер антиимпериалистиг болгаш антисионистиг нийти араб фронтудан Египетти чарып, боттарының талазынче киирип алган-даа болза, араб улустар америк империализминиң болгаш сионистерниң пландарынга удур шиитпирлиг демисежип турар. Араб черлерни Израильдиң эжелелинден хостаарынга араб улустар бүрүн шиитпирлиг.

Америк империализм Чоокку Чөөн чүкке бодунуң политиказын чорутпушаан, совет болгаш араб улустарның найыралын божаңнадыр үргүлчү оралдажып келген болгаш оралдажып-даа турар. Америк империалистер ол сорулгазын кажан-даа чедип ап шыдавастар. Чүге дээрге совет улус-биле арабтарның найыралы оларның хүн бүрүде амыдыралы быжыы-биле бадыткаттынган болгаш империализмге, сионизмге болгаш реакцияга удур араб улустарның чедиишкиннег демиселиниң үндезини болуп турар. Ынчангаш Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын чөптүг-биле таарыштыр шиитпирлээринге Совет Эвилелиниң киржилгези эргежок чугула.

— Кэмп-Дэвид сүлчээзиниң болгаш «Европа инициативазының» мүңгаштаганын демдеглевишаан, америк империализмге, сионистерниң болгаш реакцияның пландарынга база чимзеңнишкиннеринге удур демиселди улам-на калбартыры эргежок чугула — деп, Махмуд Шкейр беседаның түңнелинде чугаалаан.

(ПМА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшада байдал дыка дүшкүүрлүг болуп турар. Дөрт шак дургузунда үргүлчүлээн ажыл соксадыышкыны улус ажыл-агыйынга 2,5 миллиард злотых акша түңнүг когаралды чедирген.

«Солидарность» дээр профэвилел каттыжыышкынынга чаглактанган «Кос-Кор» деп антисоциалистиг организацияның удуртукчулары март 31-де чорудар кылдыр чарлаан ажыл соксадыышкынынга кедергей идепкейлиг белеткенип, ол ажыл соксадыышкынын болдурбас дугайында чазак-биле чугаалажыышкыннарны моондактап турар. Планнаан ол ажыл соксадыышкынының алыс сорулгазының болгаш характериниң дугайында айтыышкыннарны «Дзенник Балтыцки» солунга парлаан болгаш ону «Солидарность» бүгү чуртта тараткан.

Ажыл соксадыышкынын чарлаан үеден эгелээш бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң удуртукчуларын эргелеп башкарылгадан бүрүн чайладырын ол айтыышкын инструкцияда бижээн. Ажыл соксадыышкын «эжелеп алыр характерлиг» болганда, бүгү бүдүрүлгелерни болгаш албан черлерин ажыл соксатканнар эжелеп алыр ужурлуг деп инструкцияда ооң ыңай айыткан. Бүдүрүлгелерже кижилерниң кирерин болгаш оортан үнерин чүгле «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының удуртукчуларының чөпшээрели-биле боттандырарын айыткан.

Ажыл соксадыышкынының үезинде ону удуртуруңга харылзааның бүгү херекселдерин — телефоннарны, радиону бүрүн ажыглаарын инструкцияда демдеглээн. Транспорт херекселдерлиг бүдүрүлгелер боттарының транспорттуң тускай чажыт инструкцияда айыткан черлерже чорудуп бээрин инструкцияда ооң ыңай бижээн. «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының күрүнеге удур хөделиишкиннерин хандырарынга хууда болгаш хөй-нийти ажыглалының транспортун база мобилизастап турар. «Солидарностиниң» дужаалдарынга чагыртпаан кижилерни бүдүрүлгелерден болгаш албан черлеринден үндүр ойладырын инструкцияда айыткан.

«Солидарностиниң» удуртукчуларының чажыды-биле парлаан кол болгаш өске-даа инструкцияларының характерин алгаш көөрге, ол организация күрүнениң дүрүм ёзугаар эрге-чагыргазынга — Польша Улус Республиканың чазаанга болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга удур демиселдиң ажык методтарынче шилчип киргени илдең болуп турар. «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынынга чаглактанган антисоциалистиг «Кос-Кор» организацияның удуртукчулары республиканың дүрүм ёзугаар эрге-чагыргаларын херекке албайн, дерзиг үүлгедиглерни кылып турарын өнчүк-чөңгээлиг инструкциялар бадыткап көргүскен.

«Солидарностиниң» чер-черде организациялары айыыл чок чорук болгаш милиция органнарын нүгүлдеп, оларның ажылдакчыларын коргударын оралдажып турар. Доразн узуткаар бодаан ажылдакчыларның даңзызын чамдык черлерде кылып эгелээн. Чижээ, Легница воеводствозунуң Менчика уездизинде хамааты милицияның болгаш айыыл чок чорук органнарының ажылдакчыларының чурттап турар бажыңнарының адрестерин айытпышаан, оларның даңзызын ажыы-биле кылып турар.

Келецк воеводствозунда үрегдекчи кижилер оруктарга моондактарны тургускан болгаш орук айтыр бүгү демдектерни узуткап каапкан.

«Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының удуртукчулары Моздзелевский болгаш Лабуда олар Вроцлавада вагон тудуунуң заводунга чүве чугаалаан болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын болгаш улусчу эрге-чагырганы каржызы-биле мүгүдээннер. Варшавада, Конииде, Цехануведе болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында харылзаа салбырларын антисоциалистиг кижилер эжелеп алырын оралдажып турган. Чижээ, олар Варшавага телевидение дамчыдылгазының төвүн түр када эжелеп апкан турган. Ынчалзажок антисоциалистиг күштерниң политиктиг хоралакчы ол үүлгедиглери ойтур шаптырган. Белостокта аъш-чем складтарын контрреволюстуг кижилер эжелеп алган дугайында медээлер база бар.

Чуртта байдалдың шак ынчаар шыңгыы чидиглеңгени-биле холбаштыр ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң хуралы болгаш Польшаның сейминиң (парламентизиниң) төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы болган. Сеймниң сессиязын бо чылдың апрель 2-де чыылдыраарын шиитпирлээн. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының воеводстволар болгаш хоорайлар комитеттериниң бирги секретарьларының чөвүлел хуралы болуп эрткен болгаш «Солидарностиниң» удуртукчуларының өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглери-биле холбашкан айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитетиниң IX пленуму ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каняның даргалааны-биле болуп эрткен. Чуртта байдал-биле, а ол ышкаш партияның IX онза съездизинге белеткел-биле холбашкан айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары К. Барчиковский Политбюронуң илеткелин кылган. Болган санал-оналдарының соонда чогуур шиитпирлерни пленум хүлээп алган.

Кү ж ү в ү с — н а й ы р а л д а

БИР СУУРДА „ЧЕРЕМУШКИЛЕР“

Эрзин суурга чеде берген кижи ооң кедээзинде соолгү ваш чылдарда туттунган 3—4 өрээлдерлиг ийи-ийи аал чурттаар чаа бажыңнарны дораан эскерер. Москваныынга дөмейлештир Эрзинниң «Черёмушкилери» дижир бо чаа микрорайонну бир чамдык кижилер «Чаа-Суур»-даа дижир-ле. Район төвүнүң чурттакчыларының биче чартык кезии ол чырык, чылыг, делгем бажыңнарже көжүп киргилээн. Эгезинде чаңгыс кварталдан чоорту бүдүн микрорайон апарганы ол.

Ооң эрткен үезинче каксылдаа бол хая көрп көрээлинер. 1960 чылдар. Суур-биле ыңчангы дагыр шөлдү сүт бугазы аңгылап турган. Ол бутаның төөгүзү база солун. Ону Нарын хемниң унундан шагшаанда араттар хүүрек-биле казып турган бадырып эккелгеи. Амгы Ленин аттыг совхоз ону тарылга шөлүн суггарарынга ажыглап келген. Баштайгы бажыңның таваа мааз 10-на чыл бурунгаар салдынган. Суур кедээзинде озалааш туттунуп турган баштайгы чаңгыс бажыңны улус ыңчап аэропорт бажыңы дижир турганнар. Чүге дээрге ооң ырак эвесте хавак кырында аэродром бар. А бажың авиация-биле холбашкан деп болур: ооң эгезин салган кудумчунуң баштайгы тыва үжүдүкчү Чоолу Кидиспейниң ады-биле адаан. 1972 чылдың февраль айда ол чаа бажыңче музыка ажылдакчызы Б. Дүгер биле зоотехник Б. Балы-Хөөнүң аныаяк өг-бүлелери көжүп кирген...

Ам бажыңнарны ыңча саныг деп чугаалаары безин берге. Соолгу үеде чаа бажыңнар маңаа бардык квартал санында немежип келген дизе, хөөредиг болбас. А кудумчу саны дөрт: Чоолу Кидиспей, Иргит Шагдыржап, С. К. Тока, эки турачылар аттыг. Ук чер чурттуг эки турачылар Айыыжы Севээн, Сынаа Кыргыс, Данил Дажымба. Кыргыс Чамзырың олар-биле аныяктар болгаш школачылар ужуражыышкыннарны бо-ла организастай берген турар.

Нина Ивановна Борисенко партизан отрядының дайынчызы чораан. Ол Эрзин чурттуг, ТАРН ТК-ның Чиигине секретары чораан Иргит Шагдыржаптың ады-биле адаан кудумчуда дөрт өрээлдиг бажыңда чурттап орар. Ыңчангы партизаннарны дүүнгү чүве дег сактып, салаа базып сапап орар: Сазыкин, Бабкин, Маслеников... Каргыштыг дайынны, оскунган эштерин сакты бергенде, өжээнкылыы хайнып, караткарының чаштары бүлдеңейни бээр.

Аныяк коммунист Төмүр-оол Ловандай, Эрзин кожээ Советтиң депутады Сергей Ензак, комсомолчу Оганес Сурмалян. Олар үжелээн чырык черге балалбас исти — хоорай-суурларны тудуп, төөгүге арттырып чоруур тудугжулар. Мында бажыңнарны чогум-на оларның бригадалары тудуп келген. Т. Ловандай ВЛКСМ Эрзин райкомунуң бюро кежигүнү, аныяктарның төлептиг дагдыныкчызы. Чоокта чаа ооң өг-бүлезинге база бир чаа совет хамааты немешкенинге бригада кежигүннери изиг байырны чедирип, ооң холун катап-катап дыңзыг тудкан. «Төмүр» дээрге моол дылдан очулдурарга «демир» дээн сөс. Турза узун, тутса мөге тудугжунуң оглу март 2-де төрүттүнген Тогмит Ловандай микрорайоннуң эң аныяк чурттакчызы. Аңаа көөрде Чыргал Магвал чаптанчыг чаш Тогмиттиң кырган-авазынга-даа кырган-ава боор болур. Ол ам 80 харже кирипкен.

Наталья Тлеумбетова. Ол — ажыл-ижи чүгле Эрзинде эвес, а бүгү республикада эки деп сурагжаан амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы. Ону бо ажылга дадыктырып ижиктирген дагдыныкчызы, Тыва АССР-ниң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы Кунзенмаа Урту-Назыновна Идам ооң-биле барык кожа чурттап орар. Коллективте социалистиг чарыштың каш удаа тиилекчилери бо ажыл-ишчи, ус-шеверлер огородтарынга янзы-бүрү ногаа аймаан тарып өстүрүп, өскелерге бо талазы-биле база үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол ышкаш Н. Бегзи, О. Аваи-оол З. Хайын. К. Доржу чергелиг онон өг-бүлелер ээлери база ногааларны, чечек-чимисти хөй-биле тарып келген.

Микрорайоннуң чурттакчылары партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле районда калбарган чарышка идепкейлиг киришкин шаап, урап чүүлге, күш-культура болгаш спорттуң хөгжүлдезинге боттарының үлүүн база киирип турарлар.

Чурулга башкызы Анатолий Дондуп — хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, хөй-ниитчи тренер. Бот-тывынгыр композитор, чурукчу, даш чонукчузу Бригад Дүпчүр — ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы. Ол бо микрорайоннуң үндезин чурттакчыларының бирээзи. Ам аңаа сөс:

— Маңаа солун кылдыр бичии төөгүден сакты кааптайн. Биче шаанда, ыңчангы Сарыг-Булуң школазынга өөренип турумда, бистериң — өөреникчилерниң кичээл катаптап, шылгалдага белеткенир база бир ыяак чери бо турган чүве. Ажык шөл, ам арта суурдан озалааш болгаш салгыннап каап турар — номчуттунарга сагыш-биле дөмей-ле. Арыг-кылаң суглуг арыкчыгаш база чанында. Бир шагда маңаа хөй чаа бажыңнар чергележи бээр, оларның бирээзинге сээң өг-бүлең чурттаар деп ыңчан кымның сагыжында дээр силер. Чайын маңаа тарымал ыяштар ногаарарып, чүзүн-бүрүн чечектер сагланя бээр — чараш-ла. Бистиң бот-кичээл кылып турган черивисте 700 олуттуг чаа даш школа база бедип үнүп орар. Ол улуг делгем, чаагайжыды туттунган үш каът школага мээн ажы-төлүм өөренир. Шынап-ла, «Ада көрбээнин оглу, не көрбээнин кызы көөр» деп чүве бо эвеспе. «Шупту чүвени — кижиге, кижиниң чаагай чорууңга» деп Коммунистиг партияның салган сорулгазының амыдыралга чайгылыш чок боттаныы турарының бир херечизи база ол-дур.

Б. Дүпчүрнүң баштайгы ырлары — «Бора-хөкпеш», «Амырактыы чечээ», «Октаргай алышкыларының ыры» — «Ырлажылы» деп чыындыда парлаттынган. Ооң бээр С. Пюрбю, Ю. Кюнзегеш, К. Экер-оолдуң, ол ышкаш бодунуң шүлүктеринге бижээн ырларынга аныяктар ынак. Даштан ооң чонган ажылдарын республикага, Совет Эвилелиниң улуг-улуг хоорайларынга, акы-дуңма социалистиг чурттарга болган делгелгелерге салган. Эрзин суурнуң аалчылар бажыңының даштында улгаттыр кылдынган мал-магаи дүрзү-хевирлерин кайынга-даа келген чон сонуургал-биле көөр. Оларның архитектору болгаш скульптору — Бригад Санчыевич Дүпчүр. Ооң чурукчулап ажылдап турары районнуң Культура бажыңының чанында аныяк чонар-дашчылар бөлгүмүн тургусканындан бээр элээн үе эрткен.

Шак ыңчаар мында
кежээликтей аныяктарның:
Шала кежээ серинин салгын
сырыннап кээр.
Сайгылгааны чайыннаалган
чаа суурум.
Тудуг биле ажыл-ижи деңге
хөгжээн
Дуңда карам турум чурту
Чаа-Суурум—деп

ырлажып турары «Чаа-Суурда» орус, тыва, украин, армян, узбек дээш хөй нация чон демниг ажылдап, бир пеник төлдери дег, эп-найыралдыг амыдырап-чурттап чоруурлар.

С. МОНГАЛ.

МАРТ 31-ДЕН АПРЕЛЬ 5-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.50—«Тараа болгаш ай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.10—«Маргылдажыг клуву». 16.05—Уругларга фильм. «Ленко» (Болгария) деп уран-чечен телефильм. 17.40—А. С. Яковлев—«Конструкторнуң демдеглелдери». РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Каюров номчуур.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Бистиң почтавыс». 19.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30— «Экранда — кинокомедия». «Автомобильден овааартын» деп уран-чечен фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10—«Хөгжүм амыдыралы». Тележурнал. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—Улустуң аялгалары.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. «Петя койгунак болгаш арга столовязы».

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.25 — Документалдыг фильмнер программазы.

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05—«Экранда — кинокомедия». «Автомобильден овааартын» деп уран-чечен фильм. 10.35—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.35—Медээлер. 11.40—12.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Орус дылды өөренип тур бис». Телекичээл. 12.15—14.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.30—Медээлер. 14.50—Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Бурунгу Эрфурт хоорайның аян-шиичизи» (ГДР), «Аъттыг кижи база катап тутсупту» (БУР), «Космосче эжик». (Куба). 15.40—Аныяктарга хөгжүм кежээлери. 18.05—«Съездиниң делегаттарынга сөс». Таджик ССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары М. Каноаттың чугаазы. 18.15—«Кыйгыга харылаңар, горнистер!». 18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер 19.15—«Шынчы чорук». Телефильм. 19.30—Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45—«Аркадий Райкин-биле ужуражыышкын». Телефильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Эрестиг чоруктуң чадалары». ГТО-нуң 50 чылынга. 22.20—Н. Добронравовтуң шүлүктеринге А. Пахмутованың ырларын ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Магомаев күүседир. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак» (Москва)— «Динамо» (Тбилиси). Тбилисиден дамчыдылга.

ИИИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Алыглар кожалары». 19.15 — «Эрги шагның байлары». Н. В. Гогольдуң төөжүзүн И. В. Ильинский номчуур.

МОСКВАДАН

19.00 — «Бистиң садывыс». 19.30—М. де Фалья—«Үш булуңналчак» деп балеттен ийиги сюита.

КЫЗЫЛДАН

19.45—20.15—Бичии хөгжүмчүлерниң республика конкурузунуң киржикчилериниң концерти.

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 —«Алешканың ынакшылы». Уран-чечен фильм. 10.30—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес» 11.30—«Медээлер. 11.35—14.30—Чапсар. 14.50—Документалдыг фильмнер программазы. 15.35 —«Шызыраа школазы». Разрядтыглар клазы. Оюннуң ортузу. 16.05—«Партияның дайынчызы». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры «Кадыр болгаш Маска» заводтуң каң ээлдирикчизи В. И. Коптевтиң дугайында телефильм. 16.35—«Орус чугаа». 17.05—«Москва чоогунга ужуражыышкыннар».

КЫЗЫЛДАН

17.35 —«Делегей байдалының допчулалы». Дамчыдылга. 17.50 — «Кожээ ажыл-агый ажылдарының допчулалы».

МОСКВАДАН

18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Магнитогорскиниң металлургия комбинадының коллективтериниң социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлеп турарының дуржулгазының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Москвада час». Кинечурумал. 19.05 — «Европага—быжыг тайбың». Политиктиг тайылбырлакчы Э. Мнацаканов эрттирер. 19.20 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Ак пароход» деп уран-чечен фильм Ч. Айматовтуң ындыг аттыг төөжүзүн ёзугаар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгений Нестеренконуң концерти. Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.35 — Болгар композиторларның чогаалдарын Софияның күрүне филармониязының оркестри күүседир.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аркадий Гайдар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

18.30 — Улустуң аялгалары.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — 19.15 — «Нинелла Курганкина танцылап тур». Фильм-концерт.

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Кыйгыга харылаңар, горнистер!» 9.35 — «Дээрде шаштыккан дагларның картазы». Документалдыг фильм. 9.50 — «Ак пароход». Уран-чечен фильм. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «улусчу уран-шеверлер». Документалдыг фильм. 15.00 — «Алдын шайба» клубтуң шанналы дээш. Бүгү-эвилел маргылдаазының түңнел оюннары. Казаньдан дамчыдылга. 15.45 — Сенегал улустуң национал байырлалы — Хостанга хүнүнге. Сенегалдың национал танцы ансамблиниң концерти. 16.30 — Аныяктар аразынга хоккейге Европаның бирги чери. ССРЭ биле Австрияның шилиндек командаларының оюну. 3-кү кезээ. Минскиден дамчыдылга. 17.05—«Тоол аалдап келди». Золушкага үш тоорук». Уран-чечен фильм. «Баррандов» (ЧССР) биле «Дева» (ГДР) киностудияларның үндүргени. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Телемедээлер (тыва болгаш орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.25 —«Ажык чугаа». Дамчыдылгага СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегаттары СЭКП Курган болгаш Новгород обкомнарының бирги секретарьлары Ф. К. Князев биле Н. А. Антонов олар киржир. 19.55 —«Саламандра» (Франция) деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». Кинодраматург Д. Орлов эрттирер. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20 —23.40—Лили Иванова биле Бисер Киров (Болгария) ырлаар.

ИИИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Петрушканың концерти». Уругларның ойнаарактар театрының концерти. 18.30 — «Мурзилканың ужуралдары». Мультфильм. 18.50 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Л. Авруцкийниң чугаазы. 19.00 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.05 — А. Даргомыжскийниң романстарын делегей конкурстарының лауреады Вл. Панкратов ырлаар. Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.25 —«Тываның экранынга». 19.40—20.25 —«Ажылгыр кижиниң эртени». Телефильм.

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.00—«Буратино делгелгези». 9.30—«Ада-иелер, силерге». 10.00—«Чурукчулар дугайында». Н. Нариманбеков. 10.30—«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Белоруссияның демир-орукчуларында». 11.00 — Удмурт АССР-ниң ырының болгаш танцының күрүне ансамблиниң концерти. 11.45—«Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 12.15—«Р. Ибрагимов ырлап тур». Казаньдан дамчыдылга. 12.45 —«Ужугууушкун. Ю. Гагарин» Документалдыг телефильм. 13.15 — «Спортлотонуң» 14-кү тиражы. 13.25—«Дириг амытаннар делегейинде». 14.25—Бөгүн делегейде. 14.40 — Венгрияны фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 36 чыл оюнга тураскаткан Венгрия Улус Республиканың телевидение программазы. «Венгрияны эргий». Кинодопчулал. Венгр балет артистериниң концерти. «Ээнзиргей кудумчуга дыштанылга үезинде» деп уругларга уран-чечен фильм. 16.55 — «Кино көрүкчүлеринге» 17.40— Совет композиторларының чогаалдарын Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улут симфония оркестри күүседир. 18.10— Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 18.40—«Экии, шупту!» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги, 2-ги сериялары. 21.—«Үе». Информастыг програма. 21.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев удурткан эстрада-симфония оркестриниң концерти. 22.00—23.55 —ССРЭ-ниң футбол чемпионады «Спартак» (Москва)—«Арарат» (Ереван). «Олимпийский» спорт комплекизинден дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 9.05 — В. Ивко (домра) ойнаар. 9.30—«Оттурукчу». 10.00—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45—«Эртенги почта» деп хөгжүмнүг программа. 12.15—«Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргени-биле». 12.30—«Кодээниң шагы». 13.30 —«Хөгжүмнүг киоск». 14.00— Ю. А. Гагаринниң ужудуушкунунуң 20 чылынга уткуштур. «Космос веги». «Демдеглелдерниң арыннары». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүлгези. 1-ги фильм. 15.00—«Бөгүн—Геологтуң хүнү». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский киржир. 15.25 — «Силерниң чагааларыңарны ёзугаар». Хөгжүмнүг программа. 16.15 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.15—«Солагай». Мультфильм. 18.00 —«Делегей панорамазы». 18.45 — Концерт. 18.55 — Дж. Килан—«Чаптанчыг мегечи». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг үлегерлиг уран-чечен театрының фильм-шиизи. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Балет дугайында». Искусстоведение кандидады А. Юренев эрттирер. 22.40—Футбол тайылбыры. 23.10—00.30 — Аныяктар аразынга хоккейге Европаның бирги чери. ССРЭ биле Финляндияның шилиндек командаларының оюну: 2-ги, 3-кү кезектери. Минскиден дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

Василий Федорович ГАЙДУК

СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары Василий Фёдорович Гайдук аар болгаш үр аараанының соолгунде 1981 чылдың март 30-де мөчээн.

В. Ф. Гайдук 1930 чылда Полтава областа Оболонск районнуң Худолеевка суурунга төрүттүнген. Ортумак школаны дооскан соонда 1951—1953 чылдарда Совет Армияга албан эрттирген.

Совет Армияның хүрээлеңинден халажып келген соонда ВЛКСМ Таңды райкомунуң инструкторунга ажылдаан. Ооң дараазында чылдарда Барыын-Хемчик болгаш Таңды районнарның школаларынга ажылдаан. В. Ф. Гайдук Кызылдың педагогика институдун 1962 чылда дооскан. 1962—1972 чылдарда Хову-Аксының сес чыл, Бай-Хаактың болгаш Сарыг-Септиң ортумак школаларының директорунга, улус өөредилгезиниң Таңды, Каа-Хем районнар килдистериниң эргелекчизинге ажылдаан. В. Ф. Гайдук 1972 чылдан бээр партия ажылынга — партияның Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы, ооң соонда — эргелекчизи болуп ажылдап турган 1979 чылдың октябрьда СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретарынга соңгуткан.

В. Ф. Гайдук хөй-ниити амыдыралга идепкейлиг киржип чораан. Чер-чер Советтериниң депутадынга, хөй партия эге организацияларының секретарынга соңгудуп, идепкейлиг лектор болуп келген. В. Ф. Гайдук СЭКП Каа-Хем райкомунуң бюро кежигүнү, улус депутаттарының район Совединиң депутады турган. «Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш. В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң хүнүнден бээр 100 чылынга алдар кылдыр» деп медаль-биле ол шаңнаткан.

Ол биче сеткилдиг болгаш сагыш човангыр база партийжи принциптиг чоруу-биле ажыл талазы-биле эш-өөрүнүң, районнуң ажылчы чоннарының ханы хүндүткелин чедип алган.

Кайгамчык эки кижиниң, коммунист Василий Фёдорович Гайдуктуң дугайында чырык кылыг тураскаал бистиң чүректеривиске кезээде артар.

Бөлүк эштери.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага элдир булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хат секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 4—9 градус чылыыр, чамдык районнарга 0-теп 5 градус соор.

Кызылга база-ла шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың секундада дүргени 3—8 метр чедер. Хүндүс 7—9 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 31-де

«НАЙЫРАЛ»: «Шокар рейс» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хлеб, алдын, наган» 9.00, 19.30, 21.10, **«Руслан болгаш Людмила»** (2 сериялыг) 10.50, 13.40, **Мөге кадайы»** (2 сериялыг) 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Генерал Шубниковтуң корпузу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынак Раджам» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

СЕЗОН ХАГДЫНГАН

Эрткен кышкы спортчу сезонда бистиң республиканың хоорай, суурларынга спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге солун маргылдаалар болуп эрткен. Оларның аразындан Тыва АССР-ниң XIII кышкы спартакиадазынга киришкен спортчуларның саны хөй болган. Ооң бирги, ийиги чадаларының маргылдаалары күш-культура коллективтеринге, совхозтарга, үлетпүр бүдүрүлгелеринге болгаш эки тура спорт ниитилеллеринге болуп эрткен. А ооң түңнел оюннары республика найысылалынга эрткен. Аңаа районнардан, Кызылдан ниитизи-биле 300 хире спортчулар киришкен.

Бо кышкы спортчу сезонда болган маргылдаалардан база бир улуу — хаакка республиканың комсомол-профэвилел кроззунуң түңнел оюннары болган. Аңаа 300 ажыг хаакчылар киржип, ГТО-нуң нормаларын дужааганнар. Тываның спортчулары ол бүгү спортчу оюннарын Россия Федерациязының улустарының VII кышкы спартакиадазының түңнел оюннарынга кириштир эрттирген.

Амгы үеде бистиң республиканың районнар төптеринде, совхозтарда кышкы спортчу сезоннуң хаашкынынга тураскааткан маргылдаалар эртип турар. Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылдың спортчулары база кышкы сезонун хагган. Аңаа киржири-биле республика найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелеринден, ортумак, дээди өөредилге черлеринден ниитизи-биле 20 хире командалардан 150 ажыг хаакчылар киришкен.

Оларның аразында Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери хаакка ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Леонид Чуруто, Геннадий Евдокимов, Владимир Чуруто болгаш өскелер-даа хөй болган. Эр улус 10 километрге, а херээжен спортчулар 5 километрлерниң хаак оруктарынга маргышканнар.

Эр улустуң 10 километрге чарыжынга Бии-Хем районда хууда киржип келген Геннадий Евдокимов эң эки үени көргүскен. Ол айыткан хемчээлди 35 минута 15 секундада эрткеш, эки үени көргүскен. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң спортчуларының аразынга Кызылдың № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулу Геннадий Ангырак тиилекчи болган. Ол 10 километрни 37 минутада эрткен.

Херээжен хаакчыларның 5 километрге чарыжынга Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң төлээзи Людмила Попеляева биле ооң командада эжи Ирина Чөмбүрүк олар чемпион ат дээш маңнааннар. Түңнелинде И. Чөмбүрүк чемпионнаан. Ол 5 километрни 27 минута 14 секундада эрткен, а ооң эжи Л. Попеляева аңаа 50 ажыг секунданы ойнаткан.

Маргылдааның түңнелинде дээди, ортумак өөредилге черлериниң бөлүүнге Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдары бирги черже үнгеш, хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. Эрткен чылгы кубоктуң ээлекчизи Кызылдың педагогика институдунуң студентилери бо удаада ийиги черни алганнар, а № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищениң командазы үшкү черде.

Тываның геология-шинчилел экспедициязының хаакчылары үлетпүр бүдүрүлгелер аразынга болган маргылдаага шылгараннар. Тус-тус хемчээлдерге тиилекчи болган спортчуларга өртектиг белектерни, мактал бижиктерин тывыскан.

Республика найысылалының спортчулары кышкы спортчу сезонун шак ыңчаар хагганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны; хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы М. Д. Биче-оолдуң Г. Ангыракка шаңналды тывсып турары.

СОЛУН КЕЖЭЭ

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының Культура бажыңының ажылдакчыларының чоң ортузунга дыштанылга кежээлерин эрттирип турары эки. Чижээ, «Шагаа» кежээзин маңаа демдеглексеңни.

Ол кежээни эрттирерниң чарлалын хөй-ниити черлеринге баш бурунгаар аскылаан. Ук кежээни Культура бажыңының ажылдакчылары биле херээженнер чөвүлели белеткээн.

Байырлыг кежээниң айыткан хүнүнде Культура бажыңынга аныяктар, улуг назылыг кырганнар хөй чыылган. Стендилерде бижээн үлегер домактарны, тывызыктарны чыылганнар улуг сонуургаан. Аңаа кур кагар, чинчи чажырар, кажыктаар болгаш өске-даа оюн-тоглаа үзүктелбээн. Улуг назылыг кырганнар аныяктарга бурунгу ада-өгбелерниң ойнап чораан оюннарының утказын тайылбырлап, канчаар ойнаарын айтып бергилээн. Янзы-бүрү тыва оюннар-биле чергелештир амгы үениң тыва, орус танцылары база уламчылаан.

Кежээ чүгле оюн-тоглаа-биле кызыгаарлаттынмаан. Суурда агиткварталарының чурттакчыларының аъш-чем делгелгези база болган. Чыылганнар «Шагааның» аъш-чемин чип, кайы агиткварталаның кылган чеми эки болганын тодараткаш, шаңналдарын тывыскан.

Хоочуннарның өмүнээзинден коммунист, пенсионер Салчак Имитей чүве чугаалаан.

— «Шагаа» дээрге соок кышты үдээрниң, чаа чылдың эгезин уткуп алырының байырлалы-дыр. Ол байырлалды тывалар аал айы-биле өг-бүле бүрүзү «үнүш-сиген» чаагай үнзүп, сүт-саан элбек болзун» дижип йөрээрлер. Ооң соонда бот-боттары хүндүлежип чемненир, улуг-биче кижилер чуңгулаар, тевектээр, баг кагар дээш өске-даа маргылдаалыг оюннарны уламчылаарлар. Шак мындыг чаа хевирлиг кылдыр белеткээн байырлалдарны культура бажыңнарынга амгы үеде-даа эрттирип болурун бистиң бо кежээвис база катап бадыткады.

Б. БАРБА.

СОЛУН ЛЕКЦИЯЛАР

СЭКП-ниң XXVI съездизи улуг ужур-дузалыг болуушкун. Ооң шиитпирлери делегейниң ажылчы чоннарының кичээнгейин хаара тудуп турар. Бистиң чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң дугайында айтырыгларны чоңга, кижи бүрүзүнге чедир ханы тайылбырлаар дээш лекторлар, илеткелчилер тус-тус коллективтерже, ажыл-агыйларже аъттаныш, пропаганда ажылын калбарты берген.

Делегей байдалының дугайында солун лекциялар «Большевик», «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр» совхозтарның Культура бажыңнарынга болуп эрткилээн. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының Үстүү-Ишкинде, Шеледе, Хөр-Тайгада хөй болгаш өшку кадарчылары СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Чиигиме секретары Л. И. Брежневтиң кылганы Отчёт илеткел дугайында лекцияны улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

М. ДУГАРЖАП.

ОЙНАП АЛГАН

Улуг-Хем районнуң дыка хөй чурттакчылары Күрүнениң үш хуулуг чээшкиниң облигацияларын боттарының шыгжамырын кадагалаарының эптиг болгаш ажыктыг хевири кылдыр санап турарлар. Ол чээшкинниң облигацияларын ажаалга кассалары хостуг садып база дедир хүлээп ап турар. Облигацияларны кадагалаары-биле ажаалга кассаларынга хүлээп алырда, ооң ээзинге оларның номерлерин болгаш серияларын бижип каан шынзылга бижикти бээр. Күрүнениң үш хуулуг чээшкининиң ойнап алыышкын тиражтарын чылдын-на сес удаа эрттирип турар.

Үш хуулуг чээшкинниң облигациялары-биле 40-тен 5000 чедир рубльди ойнап ап болур. Чоокта чаа Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчызы И. Н. Орлова Тбилиси хоорайга болган 117 тиражтың ийи облигациязынга — биргизи-биле 40, а өскези-биле 500 рубльди ойнап алыр аас-кежиктиг болган.

А. КОРНИЛОВА.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары

Василий Фёдорович

ГАЙДУКТУҢ

аар болгаш үр аараанының соонда, 1981 чылдың март 30-де мөчээнин СЭКП Каа-Хем райкому, улус депутаттарының район Совединиң күүскому дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 460

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00118.